
VE RI
TAS

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XII — DÍL II

1882

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1882

R. 1882. Čís. 7.

OSVĚTA

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. Konst. J. Jireček.

(Pokračování.)

III. Založení a organisace autonomní provincie východo-rumelské.

Mír Svatoštěpánský dne 19. února (3. března) 1878 učinil bojům konec. Thrákie vnešena do hranic velikého knížectví bulharského, a dle článku sedmého měl se v Plovdivě nebo v Trnově sejíti sněm bulharských notáblův, aby vypracoval organický statut ke správě zemské, dle vzoru statutu, vydaného l. 1830 pro knížectví Podunajská. Otázka, kam by se mělo položiti hlavní město nového státu, tehda ještě nebyla rozřešena, ale císařský ruský komisař, postavený v čelo prozatímní správy, kníže Dondukov Korsakov, v červnu zarazil své sídlo v Plovdivě se všemi kanceláři a zůstal tam do měsíce září. Zde okkupační vláda začala svou organisační práci, zde vypracovány první zákony (z části navržené již ve Svištově), odsud začato uspořádání veřejného vyučování. V čerstvé paměti jest nadšení, které ovládalo tehda všecky, kdož byli zaměstnáni prvními osnovami nového ústrojí státního. Od července vycházely v Plovdivě první bulharské noviny v osvobozené zemi, *Marica*, která doposud si zachovala pověst nejrozumnějšího a nejslušnějšího listu bulharského. Bulharské vojsko, založené s užitím dobrovolnických praporův z dob války, v létě r. 1878 při velikých cvičeních, na poli Plovdivském pod městem odbývaných, rychlými pokroky svými vzbuzovalo podivení i Rusův i přítomných cizincův. U města ležel silný tábor okkupačního vojska, které však v létě po válce zde bylo stiženo tyfem a jinými nemocmi.

Ale Bulharsko Svatoštěpánské zůstalo jen projektem. Kongres velmocí v Berlíně smlouvou podepsanou dne 1. (13.) července 1878 ztenčil nové knížectví na území mezi Dunajem a Balkánem s gubernií Sofijskou. Na jih od Balkánu, mezi ním a Rhodopou, v krajinách,

které l. 1876 byly jevištěm massakrův a nad to ve válce nejvíce utrpěly, zřízena zvláštní polosamostatná provincie turecká, dosahující na východě u měst Anchialu, Mesembrie, Burgasu a Sozopole až k Černému moři a mající (dle vypočtení v Petermannových Mittheilungen) 643 čtverečných mil zeměpisných. Idea ke zřízení jejímu připisuje se Angličanům a vynalezení jmena Francouzům. Nový ten útvar po dlouhém přemítání a rozmýšlení nazván *Východní Rumelie.* Turci totiž za dob starších celé evropské Turecko kromě Bosny nazývali *Rumili* — země Rumův neboli Roméův, jakož sami sebe nazývati zvykli byzantinští Řekové, občané říše východořímské.[1]) V novějších časech jmeno Rumelie uvázlo jmenovitě na jižních krajích v oblasti Egejského moře, v Makedonii a Thrákii.

Traktát Berlínský definoval nový tento útvar co provincii, zůstávající pod přímou autoritou politickou i vojenskou tureckého sultána, s administrativní autonomií a křesťanským generálním guvernérem, jenž bude jmenován od porty vždy na pět let se souhlasem velmocí. Hranice podrobně popsány a nedlouho potom od mezinárodní komise určeny na místech samých. Článek 15. traktátu sultánovi dává právo pečovati o ochranu suchozemských i pomořských hranic provincie zřizováním pevností a vydržováním v nich posádek, skládajících se jen z vojska řádového, nikoli pak z bašibozukův a Čerkesův. Vojska tato nesmí bytovati u obyvatelův a na průchodu skrze provincii samu nemají se nikde zdržovati. Vnitřní pořádek bude udržován domácí žandarmerií a lokální milicí. Generální guvernér (čl. 16.) smí v případu potřeby, kdy by nastalo nějaké vnitřní nebo zevnější nebezpečenství, povolati vojska osmanská do provincie, arci s předchozím přivolením velmocí. K podrobné organisaci správy provinciální se měla sestoupiti mezinárodní komise, v práci své za východiště majíc projekty Cařihradské konference z konce l. 1876, která po massakrech vypracovala nástin zlepšené správy bulharských provincií, jenž zůstal ovšem jen na papíře. Táž komise měla spravovati i finance rumelské až do vypracování nové organisace.

Tímto rozhodnutím velmocí utvořen v onom poli na jižní straně hor Balkánských až k Rhodopě nový politický celek, jehož střediskem a hlavním městem stal se Plovdiv. V zemi samé zpráva o tomto usnešení přijata s velikou nespokojeností; neboť lidem, kteří byli přestáli všecky hrůzy massakrův a války, zdál se návrat pod autoritu porty osudem neslýchaně tvrdým a nespravedlivým. V autonomii, slíbené traktátem, důvěřovalo se asi tolik, jako v ony proslulé papírové reformy, kterými vysoká porta za posledních dob před válkou klamala Evropu, své poddané a samu sebe. Vláda ruská ze své strany nebyla s to, aby se pouštěla v novou válku. Okkupační prozatímní správa ještě na podzim přenesla se do Sofie, a guvernérem oddílné Východní Rumelie jmenován generál Stolypin. Za nedlouho do Plovdiva přirazila i mezinárodní komise a za ní co ředitel provinciálních financí, pruský Němec Schmidt, prve ředitel ottomanské banky v Cařihradě. I komise

[1]) Podnes sprostý Řek svůj jazyk jmenuje *romaika; ellinika* je mu starořečtina, písemný jazyk. Řek slove turecky *Urum;* množ. číslo *Urumler.*

i Schmidt, který si všecko pokazil okázalou nenávistí ke všemu, co je bulharského, potkali se s velikou nedůvěrou obyvatelstva. Po celé zemi nastalo silné hnutí a zjevně strojen odpor proti hrozícímu obnovení autority turecké. Pod vedením časopisu Marice organisováno ozbrojení všeho obyvatelstva — střelecké sbory, tak zvaná „gymnastická družstva," která se cvičila spolu s nově utvořenou milicí a s ní zápolila v nadšenosti pro neobvyklé a nové vojenské řemeslo.

Jakkoli všickni byli jedné mysli proti Turkům, brzo utvořily se dvě strany. Horlivci pod ruským plukovníkem Kesjakovem, rodilým Bulharem z Plovdiva (bratrem nynějšího direktora spravedlnosti), který tehda byl velitelem bulharské milice v Rumelii, strojili branný odpor, chtějíce při vstoupení tureckých posádek do země počíti zoufalý boj a v případu nemožnosti ustoupiti s obyvatelstvem na sever do Balkánu. Mírná strana v čele měla exarchu bulharského Josifa, mladšího muže rodem z Podbalkánského Kaloferu (světským jmenem slul Lazar Jovčev), jenž byl studoval práva v Paříži. Hledíc ke strašnému vysílení a zpustošení celého kraje s vypálenými městy a vesnicemi, k obecné nouzi a hladu i vůbec ke všem následkům tříletých převratův, všeliký odpor pokládala za nemožný, za zbytečné množení krvavých obětí i radila k poddání se traktátu Berlínskému, avšak ne bez podmínek. Bývaly i hlučné demonstrace, jmenovitě proti Schmidtovi. Všecko to mělo dva výsledky, totiž že evropská komise se přesvědčila o nemožnosti uvesti turecké posádky na hranice zemské a o nutnosti vynalezti za generálního guvernéra nějakou velmi dobře vybranou osobu a nikoli lecjakého arménského nebo řeckého křesťana z effendijův, bejův nebo pašův vysoké porty.

Rumelioté, aby přesvědčili též velmoci samy o svých přáních, k evropským kabinetům vyslali deputaci, skládající se z lékaře dr. Jankulova i z Ivana Eustratieva Gešova, Bulhara docela po anglicku vzdělaného a jednoho z nejrozvážnějších mužů veškerého národa, jenž těmito cestami a později veřejnou činností svou v zemi (co předseda sněmu a redaktor Marice, nyní je direktorem financí) stal se pro cizinu nejznámější osobou v celé Rumelii. Tito poslanci nejprve jeli do Trnova k bulharské konstituantě (v únoru 1879), a když ta po několika sezeních od všenárodní otázky přešla k rokování o vnitřním ústrojí knížectví, vypravili se na západ. Avšak idea sjednocení Rumelie s Bulharskem potkala se všude s nepříznivým přijetím, a poslanci v létě se navrátili do autonomní provincie, když tato již byla úplně vstoupila do života.

Za této přechodní doby se do země hrnuli noví uprchlíci. Když ruská vojska ustupovala z Adrianopolského vilajetu, na tisíce Bulharův zdvihlo se za nimi a táhlo do Rumelie, ba z části až do Černomořských krajův knížectví, kdež zůstávají doposud, usadivše se po pustých tureckých a čerkesských vesnicích a nemyslíce na návrat. Na druhé straně za té doby mnoho hluku ne v zemi, ale po cizině způsobilo tak zvané povstání Pomákův (mohamedánských Bulharův) v Rhodopě. V horách těch bylo se totiž za války sebralo množství mohamedánských uprchlíkův z Rumelie a z knížectví, a nad to zbytky rozprášených vojsk tureckých. Za úplného rozkladu moci osmanské, jmenovitě pokud Rusové

stáli až při ústí Marice a na březích Marmarského moře, odřezavše takto Cařihrad od ostatkův evropského Turecka, Rhodopští domorodci, hlavně to vinníci massakrův z l. 1876, spolu s uprchlíky neposlouchali nikoho a mívali zde onde nepatrné potyčky s předními strážemi ruskými. Později jal se těmto zběhům a bašibozukům vévoditi jeden anglický dobrodruh jmenem St. Clair, který celé této historii dodal náležitý romantický nimbus. Ve skutečnosti v Rhodopě podnes okolnosti nejsou docela v pořádku, a turecká autorita za mnoho tam nestojí.

Mezinárodní komise seděla v Plovdivě asi devět měsícův. Práci svou, tak zvaný *organický statut* (bulharsky „organičeskij ustav"), skončila dne 14. (26.) dubna 1879. Je to rozsáhlý, docela methodicky vypracovaný zákonník o 495 paragrafích a s 13 obšírnými přílohami, ježto obsahují podrobné reglementy o rozličných odvětvích administrace. Dle paragrafu posledního tento statut nemůže býti proměněn leda se souhlasem všech mocí, které podepsaly Berlínský traktát, a vysoké porty. Hlavní pracovníci, praví se, byli francouzský delegát de Ring (později generální konsul v Egyptě) a rakouský zástupce Kállay. Za prameny sloužila celá knihovna zákonníkův evropských. Jakkoli některé podrobnosti zbytečně jsou rozvlečeny a jakkoli na několika místech vystupují stopy kvapné kompilace, práce v celku je docela zdařilá, jmenovitě co do ustrojení administrace politické. Zvláštnost celého toho statutu jsou vynalézavé klausule k ochraně všech možných národních minorit a vůbec ke vzornému zabezpečení úplné národní a náboženské rovnoprávnosti. Když byl statut ještě v práci a když vycházel na jevo jen kus po kuse, Rumelioté hleděli naň nevelmi přívětivě, jakkoli komisaři často tvrdili, že zanechají v provincii něco, což Bulhaři i ve svobodném knížectví jí budou záviděti.

K úplnému utišení země a k odvarování všech nedorozumění císař ruský, chtěje provesti podepsané traktáty co nejbedlivěji, do Rumelie ještě na jaře r. 1879 vypravil generála Obručeva se zvláštní missí. Ten všude shromažďoval Bulhary, někdy i veřejně po kostelích, a vysvětloval jim, aby nečinili žádného dalšího odporu; od něho obyvatelé po prvé slyšeli docela určitě, že turecké garnisony nepřijdou. Ruská vojska zatím pozvolna opouštěla zemi přes Burgas.

Za generálního guvernéra (bulharsky „glavnijat upravitel") Východní Rumelie od velmocí byl vyhlídnut kníže *Alexander Vogoridi*, čili, jak po turecku úředně slove, *Alcko paša.* Volba nemohla býti zdařilejší: vysoký hodnostář carství osmanského se zděděnou autoritou u Bulharův, původem ze země samé a nad to takořka Bulhar, Řek a Turek v jedné osobě, jedním slovem unicum, které nemá sobě rovného. Otec jeho Stefanaki Vogoridi rodem byl z Balkánského městečka Kotla (tur. Kazan) severně od Slivna, vnuk proslulého Stojka Vladislavova, jenž co Sofronij biskupem byl ve Vraci a koncem minulého století pérem a slovem probuzoval národ bulharský. Stefanaki studoval na řeckých školách v Bukurešti, vstoupil do turecké služby co diplomatický úředník a od dragomana (tlumočníka) postoupil až za „knížete" poplatného ostrova Samu v Egejském moři, u veliké jsa přízni hlavně u sultána Mahmuda II. Zemřel l. 1859. Bulharské církevní hnutí všemožně podporoval; darovalť v Cařihradě místo k prvnímu tam kostelu

bulharskému. Bulharsky sám arci již neuměl, alespoň kolik vím od očitých svědkův; s deputacemi bulharskými za dob církevního sporu mluvil vždy řecky nebo turecky. Byl v příbuzenských svazcích s mnohými z vynikajících řeckých rodin Cařihradských, sloužících u porty (Musurus, Fotiadi atd.). Ze synův jeho starší Nikolaki usadil se v Multanech, kde potomci jeho živi jsou co rodina „Konaki-Vogoridi.“ Mladší syn, nynější guvernér rumelský Aleko, studoval v Berlíně, sloužil pak při tureckých poselstvích v Londýně a jinde, až konečně před válkou byl vyslancem vysoké porty ve Vídni. Bulharsky ani on neumí a již více se nenaučí; s Rumelioty mluví francouzsky, řecky nebo turecky. Co generální guvernér béře plat 300.000 „zlatých grošův“ (asi 60.000 frankův) a nad to má 100.000 grošův na representaci. Bez povolení porty nesmí nikam nežli do Cařihradu a vůbec nemůže se vzdáliti ze země na více než tři měsíce. Jsa již stařec letitý a bezdětný, s chotí svou stranou drží se ode všeho světa, bydlí ve starém neúhledném konaku pašův Plovdivských, na němž bys ani zvenčí nepoznal, že je sídlem tak důležité osoby, a vůbec nerozvíjí oné okázalosti, na jakouž západozemci jsou zvykli při vysokých úřednících ruských, německých, rakouských, natož při správcích anglických kolonií.

Ještě je v čerstvé paměti, za jakých okolností nový generální guvernér vstoupil do své provincie. Turci naléhali na něho, aby přijel ve fesu, Bulhaři pak o tomto symbolu tureckého pašovství ani slyšeti nechtěli. Rusové zprostředkovali kompromis. Následkem toho Vogoridi na hranicích rumelských u Harmanli zaměnil fes s bulharským černým kalpakem a potom na všech stanicích přijat s velikým jásotem. V Plovdivě dne 18. (30.) máje 1879 skvěle byl přivítán od generála Stolypina, do ruských úřadův, všeho obyvatelstva i rumelské milice a ihned se odebral od kostela bulharského, kdež jej oslovil exarcha bulharsky, načež on odpověděl řecky. Ferman sultánský o jmenování jeho pak slavně i veřejně čten turecky a bulharsky, načež hudba spustila národní melodii „Šumi Marica.“ Turecký prapor, jehož vyzdvižení bylo by způsobilo nové jitření, k rozhodnutí mezinárodní komise zůstal nerozvit a podnes se nerozvinul nad Plovdivem. Nazejtří generál Stolypin opustil Plovdiv, vyprovázen byv se stejnou okázalostí.

Na to začato v autonomní provincii nebo, jakož slove úředně bulharsky, v *oblasti* s uváděním nové organisace na základě statutu. Osnovná státoprávní ustanovení o poměru země k portě jsou následující. Sultán potvrzuje direktory (ministry) i prefekty, avšak nedáli svolení nebo veto během jednoho měsíce, pokládá se, že je srozuměn se jmenováním. Nad to jmenuje i všecky vyšší oficíry až po kapitána. Jeho jmenem se pronášejí rozsudky soudní a jemu je zůstaveno právo amnestie. Zákony, přijaté od oblastního sněmu, jakož i roční provinciální budžet rovněž mají zapotřebí sultánského stvrzení; avšak nedojdeli toto schválení nebo zamítnutí ve dvou měsících, zákon je platen. Turecké zákony jsou v moci, ale oblastní legislativa smí dle místních potřeb vnášeti v ně různé opravy, proměny a doplňky. Lesy, doly a nehybné majetky tureckého státu jsou jměním oblasti. Z důchodův provincie tři desetiny připadají portě, která kromě toho béře jistý podíl i z cel, pošt a telegrafův. V zemi jsou tři úřední jazyky, t. bul-

harský, turecký a řecký; pakli v některém okresu minorita co do čísla rovna je polovici majority, všecka úřední ohlášení musí se uveřejňovati i v jazyku této minority. Zákony a všecka nařízení, platná pro celou provincii, uveřejňují se ve všech těchto třech jazycích, a u soudův každý příslušník jednoho z těchto tří národův může užívati svého jazyka.

Ve skutečnosti se arci ukázalo velmi brzo, že země ohromnou převahou je bulharská, o čemž Evropané za massakrův, ba ještě za dob evropské komise mnoho pochybovali. Dle úřední statistiky Východní Rumelie, mající povrch 35.901 čtverečných kilometrův, čítá 815.951 obyvatelův a sice 573.560 Bulharův, 174.700 Turkův (k nim je přičteno i 16.267 musulmanských Bulharův čili Pomákův), 42.659 Řekův, 19.549 cikánův, 4177 Židův španělských a 1306 Arménův.[1] Sčítání to je provedeno na rychlo od administrativních úřadův a od místních obecních kmetův (starost), tak jako první předběžný census v knížectví (1879), který o 300.000 duší zůstal pod skutečnou cifrou. O spolehlivosti resultátu dosti silně pochybuji, neboť číslo zdá se mi býti příliš nízké. Dle něho připadalo by na čtverečný kilometr v Rumelii daleko méně obyvatelův, nežli v knížectví, které dle sčítání od 1. ledna 1881 má 1,998.983 obyvatelův. Každý, kdo má jistou zběhlost v cestování, pozná, že Rumelie lépe a hustěji je obydlena nežli krajiny Zabalkánské. Soudím, že Rumelie jistě nemá méně než 1 mil. obyvatelův. Nové bedlivé sčítání dle západoevropského vzoru snad v nedaleké době nám objasní tuto statistickou hádanku.

Správu Východní Rumelie řídí šest direktorův, totiž pro věci vnitřní, pro vojenství, finance, spravedlnost, vyučování a pro veřejné práce (spolu s obchodem, zemědělstvím a poštami i telegrafy). Vnitřní záležitosti, k nimž náleží i náboženské věci a styky s cizími konsuly, spravuje generální sekretář oblasti a alter ego generálního guvernéra, jenž ho za nepřítomnosti zastupuje v čele zemské správy, stařičký bulharský vlastenec a spisovatel Gavril *Krstjović*. Rodem jsa z Kotla, studoval na útraty Stefanaki Vogoridiho práva v Paříži, a jsa osvědčený jurista, po mnohá léta byl členem nejvyššího soudu v Cařihradě. On je jedna z nemnohých osob, které mezi Bulhary si získaly jakousi historickou neobmezenou vážnost. Vojenství spravoval nejdříve francouzský plukovník *Vitalis*, rodilý z Cařihradu, jeden z oněch polo italských a polo francouzských potomkův po západoevropských kupcích, jacíž obývají Cařihradskou Peru a Galatu, jisté čtvrti ve Smyrně a v jiných přístavech, a při tom, podobně jako američtí kreolové, nikterak nejsou zdařilým nápodobením svých západoevropských předkův. Obyčejně slovou „Peroti," „Levantinci" anebo posměšně „Francouzi od Sladkých Vod" (Tatly-su), podle jedné malé říčky, která se vlévá do Zlatého Rohu. Tento Vitalis, dle vypravování očividcův osoba poněkud humoristická, brzo vystřídán byl pruským důstojníkem Vilémem *Streckerem*, který pod jmenem Rašid paše sloužil co generál v turecké artilerii. Finance spravoval z počátku zmíněný *Schmidt*, avšak pro časté kollise byl nucen odejíti, načež následoval bulharský lékař dr.

[1]) Oficialna statistika na Istočno-Rumelijskoto naselenie. Plovdiv 1880, 89 str. ve vel. 4° (není na prodej).

Stranski. Direkci spravedlnosti od počátku vede starý bulharský patriota Todor *Iskrov-Kesjakov,* rovněž jako většina soudcův pouhý praktikus nejurista; vyučování řídí osvědčený učitel a spisovatel Joakim *Grujev,* vychovaný jen v zemi samé. Veřejné práce s jejich přívěsky po první dvě léta spravoval dr. Jiří *Vlkovič,* vyučenec škol Pařížských a později plukovní lékař ve vojště tureckém (nyní ministr zahraničních záležitostí v knížectví). Všickni tři posledně jmenovaní rodem nebo původem jsou ze Srednogorského městečka Koprivštice. Celé kollegium složeno bylo z mužův již starších, a bulharští jeho členové byli lidé v zemi ode dávna známí a usedlí. Kanceláře za mého pobytu v městě uměštěny byly velmi dobře, každá direkce ve zvláštním najatém domě.[1])

Provinciální representace je *oblastno sъbranie,* které ročně zasedá po dva měsíce. Složeno je z 36 členův volených, kteří na polovic se mění novými volbami každá dvě léta, z 10 členův jmenovaných od guvernéra z kupcův a z intelligence, ježto v rovné míře periodicky se obnovují, a z 10 členův s hlasem virilním, jižto jsou náčelníci pěti křesťanských konfesí, totiž Bulharův, Řekův, Arménův katolíkův a protestantův, turecký mufti, židovský rabbín, předsedové vrchního soudu i soudu administračního a hlavní kontrolor financí. Při prvních volbách zvoleno 32 Bulharův, 2 Řekové a 2 Turci.[2]) A mezi všemi 56 poslanci bylo na sněmě: 40 Bulharův, 6 Turkův, 5 Řekův, 2 Arméni, 2 Židé a 1 Francouz (biskup katolický). Sněm smí se zabývati jen vnitřní administrací; politické otázky z rokování jeho naprosto jsou vyloučeny. Za sněmovnu slouží jedna bývalá turecká lázeň s malou kupolí, velmi vkusně a elegantně upravená. Při prvním vstoupení byl jsem překvapen, vida nejen stolice, ale před každým poslancem i pult ke čtení a psaní, čehož v Sofii na sněmě nebylo. A skutečně poslanci rumelští v jednání svém často se dokládávají i různých cizozemských spisův juridických a ekonomických. Kdežto v knížectví ve všech dosavadních shromážděních numerickou převahu měl živel selský, na oblastním sněmě rumelském není ani jednoho sedláka, nýbrž jsou tam jen úředníci, učitelé, duchovní, lékaři a kupci, čímž ovšem sněmovní jednání samo sebou nabývá docela jiného rázu.

Ze sněmu se volí desetičlenný zemský výbor, „postojanný komitét,“ který kontroluje administraci, posuzuje reglementy, jimiž se zákony objasňují nebo doplňují, a jinak jest radou guvernérovi. Členové jeho zasedají denně, přijímají určitý plat a jsou voleni na jeden rok.

Administrace zemská rozvíjí se celkem velmi dobře. Příčiny tohoto úspěchu jsou velmi rozmanité. Klíč k celé situaci záleží v tom, že všechny poměry veřejné správy podrobně určeny a vymezeny jsou ústavem, vypracovaným od evropské komise a nezměnitelně předepsaným; na tomto pevném základě pravidelný rozvoj země a dobré její organisování nesmírně jsou usnadněny. Druhá příčina je ta, že úředníci nejsou vydáni v šanc ustavičným proměnám, jako v ostatních státech Balkánských; v Rumelii nikdo nemůže býti sesazen bez soud-

[1]) Od podzimku 1880 staly se v direkcích dvě proměny: finance spravuje Ivan E. *Gešov,* veřejné práce dr. *Stambolski.*

[2]) Při posledních doplňovacích volbách (1881) jeden z Řekův podlehl kandidátu tureckému.

ního nálezu, a nad to každý po desíti letech má zabezpečonou pensi. Platy jsou při tom docela slušné. K tomu ke všemu uvážiti sluší i mnohonásobnou kontrolu, která se odevšad vykonává nad vládou rumelskou: tu je vysoká porta se svou hlubokou nedůvěrou, tu konsulové velmocí chtivě čenichají všelijaká prohřešení proti statutu, tu je sněm, tu pretense tří národností a tu i kritika veřejného tisku. Konečně i země sama, fysicky jsouc nejbohatší část celého Balkánského poloostrova, má mnoho přirozených podmínek ke zdárnému rozvoji. Jeť otevřena k jižní straně a celou svou přírodou přináleží již k oblasti Středomořské. Nad to je obdařena dobrými komunikacemi, ba i železnicemi (Cařihradská trať a odvětví od vesnice Malého Trnova až k Jambolu), a při tom má terrain velice přehledný, bez neschůdných hor, odtrhujících jeden okres ode druhého. Mírné podnebí, styk se světem a přírodní bohatství působí i na vlohy a letoru obyvatelův, kteří již za tureckých dob vždy bývali pokročilejší nežli záhorští jejich sousedé. Rumelioté jsou lid se zdravým rozumem, který myslí a nedává se unášeti ledajakou fantasií.

Politická správa zřízena je docela dle spůsobu francouzského, až do nejmenších podrobností. Země rozdělena je na šest departementův (Plovdiv, Tatar-Pazardžik, Stará Zágora, Chaskjoj, Sliven, Burgas) a na dvacet osm okolijí čili kantonův. V každém departementu ročně schází se dvakráte okresní zastupitelstvo (conseil général). Obecní správa v městech i po vesnicích rovněž je docela podrobně ustrojena.

V soudnictví smiřující právomocnost připadá obecním „kmetům“ (starostům). V každé okoliji je jmenovaný od vlády okolijský soudce s dvěma volenými asesory, kteří soudí věci do 300 grošův; v každém pak departementu se nalézá soud s dvěma komorami pro civilní a kriminální záležitosti, v Plovdivě pak je vrchní soud co apelace. Prokuroři (státní zástupci) departementálních soudův jsou namnoze juristé z Čech. Soudí se dle zákonův tureckých, ježto podstatou svou jsou zdělány dle code français.

Ve financích Rumelie posud nedokázala mnoho pokroku. Daně ponejvíce jsou staré turecké. Co hlavní mince zemská koluje zlatá lira turecká (22 frankův 70 centimův), rozdělená na sto grošův čili piastrův. Co menší mince platí ruské rubly a turecké medžidié s půlkami a čtvrtkami; co mince měděná nejvíce v oběhu jsou nové peníze knížectví bulharského. Počítáním na groše (5 grošův na 1 frank) arci všecky sumy se stávají velmi velikými, což upomíná na španělské počty na reály nebo portugalské na reis. Za cla na straně k Bulharsku a k moři oblast portě ročně platí statutem ustanovenou náhradu 5000 zlatých lir; na straně k Turecku není celních hranic. Budžet na r. 1883 je následující: důchody zemské 78,795.600 grošův, výdaje 81,525.263 a sice: centrální vláda a vnitřní záležitosti 6,951.988, vojsko a žandarmerie 20,271.125, finance (s dávkami portě) 33,701.000, spravedlnost 6,216.000, vyučování 5,960.000, veřejné práce, orba, obchod i pošty 7,624.840, reserva budžetní 800.000. Deficit 2,729.653 grošův má se krýti přebytky z lonského budžetu.

Ve veřejných pracích hledělo se především k tomu, aby se bez velikých útrat dosavadní silnice opravily a dle západoevropského spů-

sobu stále v dobrém stavu udržovaly. Dobrý stav komunikací v Rumelii zřejmý je každému cestovateli, který je obeznámen se vnitrozemskými cestami na východě. Staveb se zde, jako v knížectví, podniká velmi mnoho; neboť Turci nic kloudného po sobě nezanechali a vůbec málo stavěli, jako by sami pochybovali o své budoucnosti. Mezi inženýry zemskými, vedle Francouzův a jiných cizincův, je mnoho našich krajanův. I pošty a telegrafy jsou zřízeny docela podle moderního řádu a daleko předstihly starý, někdy až báječně neuvěřitelný nepořádek, jakýž tu býval za dob tureckých. Nyní každá okolija, třebas střediště její bylo jen veliká vesnice, opatřena je telegrafní stanicí. Poštovní marky, dané od porty a v zemi nevelmi slavně uvítané, jsou podoby nevkusné i mají emblemy turecké s nápisem ve třech jazycích zemských a nad to i francouzsky.

O stavu osvěty ve Východní Rumelii nejlépe nás poučuje úřední zpráva direktora národního vyučování, jež nedávno tiskem byla uveřejněna. Škol elementárních se čtyřmi třídami v minulém školním roce (1880/1) bylo 1412, totiž 846 bulharských, 471 tureckých, 58 řeckých, 11 katolických (u Pavlikiánův), 9 protestantských,[1]) 4 arménské a 13 židovských. Žáků všech čítalo se 80.591, a sice 56.802 chlapci a 23.789 děvčat; z těch bylo Bulharův 48.094 (z nich 10.693 děvčat). V poměru k roku předchozímu se počet žactva více než zdvojnásobil. Do školy chodí asi jedna třetina dětí škole povinných. U Bulharův rumelských školu navštěvuje 62% všech dětí náležitého věku, poměr dosti výhodný. V knížectví poměr návštěvy postupuje od západu k východu; v západních krajích, kde před válkou škol téměř ani nebylo, v Kjustendilsku, do školy chodí 28% všech dětí povinných, v Trnovsku uprostřed Bulharska 60% a v Šumensku na východě 82%. U Řekův rumelských návštěva obnáší 68% povinných dětí. U Turkův a u Židův školu navštěvují téměř všecky děti, neboť jejich školy nejsou vlastně nic jiného, nežli ústavy k mechanickému učení se modlitbám a zákonu božímu; v nich často najdeš i děti, jež ani ještě mluviti neumějí, a při tom všem uvidíš pedagogii docela předpotopní. Židé (Spanioli) ostatně v poslední době začali se již obraceti na dráhu moderního pokroku, vlivem Alliance israélite.

Budov školních je 562 starých, 437 prozatímních a 413 jich je zbudováno po válce; 184 nalézá se ještě v práci nedostavěných. Náklad na elementární školy v celé Rumelii obnáší 3,924.869 grošův. Z toho připadá na obce bulharské 3,090.819, na řecké 354.000, na turecké (docela ne v poměru k číslu musulmanů v oblasti) jen 330.000. Od oblasti obcím za nynějšího školního roku dáno pomoci 1,460.000 gr., ježto jsou rozděleny na jednotlivé konfese podle jejich podílu v obecném čísle obyvatelstva autonomní provincie. Učitelův bulharských bylo 1084

---

[1]) Protestantské obce bulharské, číslem docela nepatrné (všech povinných dětí je 90), rozptýleny jsou po celé Rumelii v několika větších městech a ve čtyřech vesnicích. Jsou to učedníci amerických misionářův. V knížectví protestantův téměř není, jakkoli hlavní škola se nalézá na půdě knížectví, v Samokově. Podivně to vypadá, v moderním Bulharsku vedle pravoslavných popův a biskupův, vychovaných v duchu řeckém nebo ruském, viděti i bulharské „reverends,“ kteří se učili ve Spojených Státech v Yale College nebo jiném zámořském kollegiu.

(z nich 42 učitelek), řeckých 85 (mezi nimi 27 učitelek), katolických 26 (z nich 16 učitelek), protestantské 3 (většina škol ještě neotevřena), arménských 5, židovských 25. U Turkův učí imamové a muezzini, kteří zároveň konají modlitby ve džamijích, volají s minaretův a zabývají se jinými náboženskými obřady, počtem 684 osob. Učitelé bulharští z největší části ke svému povolání jsou připraveni na provisorních pedagogických kursech přes prázdniny. Dohled vykonávají inšpektoři, v každé okoliji jeden, a sice 27 bulharských, 16 tureckých, 3 řečtí a po jednom pro školy katolické, protestantské, arménské a židovské. Ti namnoze jsou lékaři, úředníci nebo duchovní, kteří dozor na školy provozují co vedlejší zaměstnání. O potřebách škol rokují učitelské sjezdy v departementech a z celé oblasti.

Měšťanských škol o třech nebo čtyřech třídách je 17 bulharských (9 mužských a 8 dívčích) a 4 řecké (2 mužské a 2 ženské). Žactva na nich všeho všudy není více než 1970.

Všecky jmenované školy jsou vydržovány od obcí, rozumí se, že od obcí náboženských. Od oblasti se vydržují dvě bulharská reální gymnasia (bez klasických jazykův) v Plovdivě a ve Slivně, nyní s 1076 žáky; dospěly až k šesté třídě. Dívčí školy se vydržují dvě, v Plovdivě a ve Staré Zágoře (nyní o pěti třídách), majíce 234 žákyň. Pro tyto státní ústavy staví se s velikým nákladem nové pevné budovy. Mezi učiteli jejich je mnoho Čechův. Na vyšší studie vypraveno je od oblasti do ciziny 40 stipendistův, z nich 15 pedagogův.

V osvětě Rumelie je tedy dosti pokročilá; neboť školy jsou tam ne něco nového, nýbrž jen pokračování staršího rozvoje. Již za dob tureckých (1872) čítalo se v eparchii Plovdivské u Bulharův 305 počátečných a 16 hlavních škol s 356 učiteli a 12.400 žáky, a nad to 24 dívčích škol s 37 učitelkami a 2265 žákyněmi.

Tiskárny jsou tři v Plovdivě a jedna ve Slivně. Časopisův bulharských vychází pět, řecký jeden. Knih, jmenovitě školních, tiskne se více nežli v knížectví, a bulharské knihkupectví posud má svůj střed v Plovdivě (firmy Danov a Mančov).

V hlavním městě rumelském je i literární spolek *Naučno i knižovno družstvo,* jež v měsíčných svazcích vydává časopis *Nauka,* obsahující v sobě původní i přeložené články beletristické a poučné.

V duchovenském ohledu Bulhaři mají v Rumelii dvě eparchie, v Plovdivě a ve Slivně. V Plovdivě nad to sídlí jeden řecký metropolita a jeden biskup katolický.

Nejslabší část celé správy rumelské je milice. Na papíře ve statutu zařízení její je vypracováno dosti dobře od jednoho francouzského štábního důstojníka, ale ve skutečnosti věc nevypadá skvěle. Již při prvním zběžném pohledu pozná se veliký rozdíl vojenského sboru rumelského od řadového vojska v knížectví bulharském, ježto s velikou pílí je vycvičeno a jako z jednoho kusu ulito, a od blízkých armád srbské i rumunské. Arci branné síly rumelské nejsou řadové vojsko, ale jen milice, způsob mobilisované zemské obrany. Čítají 12 praporův (družin) pěchoty, z nichžto jen tři mají po třech setninách (rotách), kdežto ostatní dle statutu ponechány jsou na jediné kompanii (prisutstvujušta rota, Präsenzcompagnie) o 130 mužích. Kromě toho stojí

v Plovdivě „učební bataillon," skládající se z dvou setnin pěchoty, z jedné škadrony jízdy se 120 koni, půl baterie dělostřelectva se 4 kusy a z jedné setniny technické. Více artilerie Rumelii statutem není povoleno. Vojsko nemá korouhví, bezpochyby, aby se ušlo otázce o znaku tureckém. Uniforma v hlavních věcech je táž, kterou mělo vojsko bulharské za ruské okkupace, k naléhání Rusův podrobně jsouc předepsána ve statutu. Dle officiálních zpráv má sloužiti v této milici roční kontingent 4118 mužův a sice 3492 Bulharův, 386 Turkův, 183 Řekův, 15 Arménův, 26 Židův a 16 Cikánův. Ve skutečnosti pod zbraní je asi 2800 mužův; ostatní se přivolávají jen na dvouměsíčná cvičení, střídajíce se jedni po druhých. Vojenská služba je závazna pro všecky obyvatele a s reservou trvá 12 let. Oblast může mobilisovati první třídu s 11.323 muži, druhou třídu (druhý prapor ke každému z dosavadních) s 18.248 muži a k tomu reservu 17.315 mužův, všeho 46.886 ozbrojencův.

Vada celého toho sboru je důstojnictvo, složené ze všech možných živlův, přirozený to následek nepřirozeného mezinárodního položení celé této autonomní provincie. Milici za okkupace napřed vycvičili Rusové; k nim se přitovaryšili oficíři Bulhaři, kromě několika málo, kteří již prve sloužili v ruské armádě, namnoze nováčkové ze Sofijské vojenské akademie. Vitalis přivedl všelijaké Francouze a Polofrancouze, Strecker pak Němce. Všecky tyto národnosti ve spolek se nesnášejí a vůbec celek postrádá náležitého esprit du corps. K tomu z cizincův někteří ani neumějí slovansky a s vojáky (tak se aspoň vypravuje) srozumívají se mimikou.

Kromě milice vydržuje se sbor žandarmerie pěší i jízdné, čítající 1425 mužův. Důstojníci jeho jsou rovněž z rozmanitých národností. V čele sboru stojí Angličan, generál Borthwick, prve v tureckých službách co Mahir bej. Zřízení její dle statutu skrojeno je docela dle francouzského spůsobu, ale v praktice valně se neosvědčilo; jmenovitě vloni za pronásledování loupežnických rot v Rhodopě nedostatečnost této žandarmerie rumelské se rozhlásila po veškeré žurnalistice evropské. Příčiny toho jsou na snadě. Sbory, které vykonávají službu veřejné bezpečnosti ve Francii, v Italii, v Německu, v Rakousku nebo jinde na západě, proniknuty jsou duchem tradice i mají mnoholetý cvik. Zde pak, byť i mužstvo bylo sestaveno ze živlův nejlepších, důstojníci s řídkými výminkami nikdy samovidem neseznali evropského vzoru, jejž dle statutu mají uváděti do života, a ovšem i nikdy nevnikli v ducha jeho; tu pak sebe pěknější projekty zůstávají na papíře. V Evropě na jaře l. 1879 všickni politikové a čtenáři novin u velikém byli napjetí, žádostivi jsouce viděti, jak asi nově utvořená „Roumélie Orientale" vstoupí do světa a jaké budou první vyhlídky pro budoucnost tohoto útvaru, jenž daleko od Balkánu a od Marice zformován byl nad Sprévou v Berlíně za zeleným stolem nad zeměpisnými mapami a jenž v kraji samém nemá nijakých antecedencií a nižádného přirozeného základu. První začátky ke všeobecnému překvapení byly velmi nadějné. Vření duchův, ježto bylo předcházelo příchod generálního guvernéra, utichlo, a oblastní sněm v první své zasedací periodě ukázal neočekávanou míru politického taktu a zralého rozsudku. Ovšem že s tím ještě ne-

umlko podezřívání i odsuzování; Rumelie i nadále v jistých denních listech nepřestala býti zemí nejlépe a nejstáleji očerňovanou. K tomu poněkud zavdaly příčinu krvavé srážky místní administrace s nepokojnými Turky v Balkáně u Aitosu a v okoliji Krdžalijské (na řece Ardě), věci samy sebou nepatrné, ale po Evropě hned velikým bubnem rozhlašované. Jistí turkofilští cestovatelé bez toho tvrdí, že všecken majetek, jenž se nyní po válce spatřuje v této „East Rumelia“ po domech bulharských, je lup odvlečený z domův nebohých utlačovaných a vypuzených Turkův.

Nové instituce dle organického statutu velmi brzo se zakořenily. Nebývalý klid a mír s veřejnou bezpečností, jakáž za dob tureckých byla něco docela neslýchaného a neuvěřitelného, po ohromných ztrátách l. 1876 i 1877 a po celé tísni massakrův a války působily velmi blahodárně ku konsolidování země. Mezinárodní otázky, týkající se ustrojení Rumelie, dosti hladce odbyty až na otázku hranic, neboť až doposud asi 18 vesnic v Rhodopě s obyvatelstvem musulmanským zůstává vně pomezí rumelského, do něhož dle smlouvy Berlínské mají býti večteny. Jedna z nejtěžších věcí bylo vyhojení ran, které země utrpěla za oněch bouřlivých dvou let, jakož i ulahození veliké bídy ve vydrancovaných krajinách a naléhavé tísně uprchlíkův bulharských a tureckých. Sněm oblastní v prvním sezení 400.000 lir tureckých věnoval na vsi válkou zmařené; v druhém sezení přijat k tomu cíli kredit $2^1/_2$ mil. grošův, ale porta potvrditi jej odepřela, jakkoli tím nejvíce uškodila samým musulmanům rumelským.

Bulharský lid jmenuje oblast obyčejně *avtonómija-ta* na rozdíl od *knjážestvo-to*. Vlastní officiální Východní Rumelii uvidíš téměř jen v Plovdivě a v přímořském Burgase, v městech se životem a obchodem mezinárodním; jinak rozdíl od svobodného Bulharska není patrný, tím více, anať svrchovanost vysoké porty v odlehlých krajinách se nezjevuje vlastně ničím jiným, nežli pronášením soudních rozsudkův ve jmenu sultánově. Vášnivým rozbrojům stran a veřejným akcím politickým v Rumelii málo je místa; oblastní sněm nesmí se zabývati politikou, úředníci nemohou býti odstraněni z míst svých bez soudního nálezu a nad to vyšší hodnostáři se potvrzují od sultána, čímž parlamentární ambicí odňato všecko pole. Při tom při všem ne nesnadno spozoruješ počátky lokálního patriotismu rumelského. Že on vzniknul a že trvá, jestiť největším triumfem evropské diplomacie nad národními snahami Bulharův.

Samo turecké obyvatelstvo již dosti se vpravilo do nového stavu věcí, tím více, poněvadž mu zachována úplná rovnoprávnost. Turecký jazyk je jedním ze tří zemských jazykův úředních. Turci slouží v úřadech civilních, ve vojsku i v žandarmerii, ačkoli místa jejich v administraci ponejvíce jsou čistě titulární. Vypadá to docela podivně, když selského Hassana nebo Mahmuda s holenou hlavou uvidíš v gjaurské uniformě s placatkou na hlavě točiti se uprostřed bulharských Stojanův a Draganův v pravo v levo dle Moskevského komanda ruských nebo bulharských důstojníkův. Kromě toho Turky se situací smiřuje i ta okolnost, že Rumelie ještě je privilegovaný vilajet sultánův pod správou sultánského náměstka Aleka paše. Stávalo se leckdy, že Turci, kteří

za války byli utekli do Cařihradu a do Anatolie, po zřízení Rumelie hrdě se vraceli do tohoto „vilajetu," rozličnými zbraněmi opatřeni jsouce až po zuby, na hranicích náhle byli zadrženi od úřadův v „Moskevských" uniformách i odzbrojeni; tu byla illuse u konce, neboť viděli, že již zde se začíná „Bulgaristan." Jinak dosti často se projevují stopy musulmanské nesnášenlivosti; na cestě leckdy uvidíš, jak v oku oněch jadrných postav s velikým obočím a orlím nosem i s turbanem na hlavě zamihne cosi jako starý nezhaslý plamen dávnověkého fanatismu mohamedánského. Ve svých kavárnách u mečetův Turci při husté černé kávě a v oblacích dýmu z dlouhých čibukův se zabývají vábivými sny, jak cařství Bulharův nebude trvati dlouho a jak přepych gjaurův zase bude ponížen pod jařmo pravověřících. Z druhé strany Bulhaři nezřídka bývalým svým pánům odplácejí hrůzy, jakéž bývaly na denním pořádku v době před osvobozením, všelijakými hrozivými pověstmi a pohádkami o obecném pobití Turkův, ježto prý tajně se připravuje. Při tom pak rumelské úřady úzkostlivě bdí, aby se někde nějakému Turkovi nic zlého nepřihodilo; neboť se ví, že by z toho hned vyrostly haldy konsulských protestů a celé mezinárodní komplikace.

Nespokojeni se založením a nynějším stavem Východní Rumelie jsou Řekové, kteří sotva tvoří dvacátý díl všeho obyvatelstva. V úřadech jsou zastoupeni asi v poměru svého počtu k celému obyvatelstvu zemskému. Sídlí v městech Plovdivě a Stanimace, v pohraniční okoliji Kavaklijské nad Dolní Tundžou severně od Adrianopole a na pobřeží Černomořském, jmenovitě v okoliji Anchialské na úpatí nejvýchodnějších výběžkův Balkánu okolo mysu Eminé (středověká Emona), jež ve jmenu svém podnes chová zpomínku na antický Haemus. Ale ani tam nejsou ve většině: v okoliji Kavaklijské se čítá 11.844 Řekův a 15.547 Bulharův, v okoliji Anchialské 7428 Řekův a vedle nich 8613 Bulharův a Turkův. V celém pak departementu Plovdivském jich je 14.625 duší (4781 v Plovdivě, 6819 v Stanimace, ostatek ve čtyrech vesnicích Stanimackých), v přímořském departementu Burgasském 11.798. Jakkoli statisticky je dokázáno, že na půdě rumelské nebydlí více než 42.659 Řekův, orgány řecké publicistiky mluví o 100.000 Hellénech v *Ἀνατολικὴ Ῥουμηλία* a přivlastňují živlu řeckému jakožto prý nejvzdělanějšímu právo ke vládě v této autonomní provincii. Orgán Řekův rumelských *Φιλιππούπολις* nepřestává vládu rumelskou ostře napadati a z komárův dělati velbloudy. Že Rumelie je země nеřecká, ale velikou většinou bulharská, o tom přese všecky ty hluky v Evropě již nikdo více nepochybuje; v Berlíně o tom jistotu neměli, a ještě l. 1879, když se za prvních voleb ukázala ohromná převaha Bulharův, věc byla mnohým hrubě podezřelou. Nyní pochybnosti tyto pominuly.

Mnoho hluku ob čas po novinách působívá idea sjednocení Rumelie s Bulharskem. Tato idea s odchodem ruských vojsk nepřestala, ale existuje po dnešní den. Jakož na západě, tak i zde pod Balkánem obecné mínění jest, že věc ta jednou přijde k místu spůsobem docela přirozeným, podobně jako prý spojení Multan s Valachií. Po dlouhý čas západozemští publicisté se domnívali, že Bulhaři rumelští překvapiti chtějí Evropu nějakým neočekávaným fait accompli, totiž náhlým pronunciamentem a povstáním, tím spíše, poněvadž vojsk tureckých v oblasti

není. Za prostředek k tomu měly prý sloužiti ony gymnastické spolky, utvořené za ruské okkupace, které i za Vogoridiho nepřestávaly ve svých cvičeních. Avšak jakmile se věci ustálily, spolky ty ustoupily docela do pozadí, a nad to, když porta kategoricky žádala jejich potlačení, z valné části úředně obráceny jsou v reservu oblastní milice. Nyní již docela zmizely z řady předmětův, kterými evropská žurnalistika plašívala své mírumilovné čtenáře.

Hlavní starost Rumeliotův je otázka posádek tureckých podél hranic zemských, rozumí se, na straně ke knížectví bulharskému u přechodův přes Balkán.[1]) Po odchodu vojsk ruských arci vyplnění článku 15. smlouvy Berlínské odročeno na neurčito, ale tím ještě nikterak není odstraněn meč, který na slabé nitce visí nad hlavami Bulharův jižně od Balkánu. Také článek, jenž generálnímu guvernérovi dává právo se souhlasem velmocí turecké vojsko povolati do země k dělání pořádku, nijak není odstraněn. Turkofilské žurnály západoevropské na podzim l. 1880 s velikým úsilím naléhaly na vyplnění artikulu o pohraničných posádkách, a Turci sami nejednou se pokoušeli o jeho provedení. Ještě vloni v létě turecké listy Cařihradské žádaly obsazení čáry Balkánské, a porta sama vládě rumelské psala o podrobnou zprávu, kolik branného lidu a zbroje se nalézá v provincii. I jinak vláda turecká ve svých stycích s „privilegovaným vilajetem" hledí mu natropiti všemožné rozpaky celým oním systémem drobných nesnází, které jsou vlastními duchu orientálské politiky. A proto Rumelioté právem se ze strany vysoké porty obávají lecjakých překvapení.

Na cestě skrze Rumelii lidé všech tříd všude se mne ptali, přijdouli turecké garnisony pod Balkán čili nic, co se o tom píše a myslí v Evropě a jak asi to vše konečně dopadne? Obyvatelé bulharští, jmenovitě na místech válečných hrůz l. 1876 a 1877, návrat tureckých posádek nemohou si představiti jinak nežli se všemi přechmaty asiatské mstivosti a zpupnosti, jakými se Turci vždycky vyznamenávali. Idea příchodu garnison je spojena s ideou všeobecné revoluce rumelských Turkův a nové obecné řeže. Vůbec obyvatelé nejsou úplně přesvědčeni, zdali budoucnost nekryje v sobě ještě nové horší katastrofy. Mnohokráte, když jsem se vyptával na události oněch nedalekých od nás let, ať na samých místech nebo daleko od nich, lidé mezi smutnými vyprávkami svými pevně se mi podívali do očí s otázkou docela nesmělou, jako by nechtěli něco uřknouti: „Myslíteli, že se takového něco může navrátiti?"

Při veškeré této nejasné situaci utvoření Rumelie nebylo bez jistého vlivu na turecké vilajety, které zůstaly pod bezprostřední vládou vysoké porty. Příklad pořádku, jaký vládne v Rumelii, působil jmenovitě na sousední vilajet Adrianopolský, jenž po odchodu ruských vojsk

[1]) S. M. le Sultan aura le droit de pourvoir à la défense des frontières de terre et de mer de la province en élevant des fortifications sur ces frontières et en y entretenant des troupes. — S. M. Imp. le Sultan s'engage à ne point employer de troupes irrégulières telles que Bachibozouks et Circassiens dans les garnisons de frontières. Les troupes régulières destinées à ce service ne pourront, en aucun cas, être cantonnées chez l'habitant. Lorsqu'elles traverseront la province, elles ne pourront y faire de séjour. Article XV. du Traité de Berlin.

v poměru k dřívějšímu nepořádku dosti obstojně byl spravován od Reufa paše i jeho pomocníka, katolického Arnauta Vasy effendiho. Mezinárodní komise, shromážděná v Cařihradě, vypracovala a dne 11. (23.) srpna 1880 na základě článku 23. smlouvy Berlínské podepsala zvláštní podrobný reglement pro reformovanou správu všech evropských vilajetův (loi des vilayets de la Turquie d'Europe). Při tom se přidržovala hlavně statutu rumelského. Myslilo se především na Makedonii, která se dnes nalézá v nejhorší anarchii, nedůstojné půdy našeho tak vzdělaného a pokročilého zemědílu. Ale tento projekt podnes zůstal na papíře, podobně jako reformy předepsané článkem 61. pro ztýranou od loupežnických Kurdův Arménii.

Procházeje se po ulicích Plovdivských, arci o všech těchto politických oblacích, visících na politickém horizontu Východní Rumelie, zevně na první pohled praničeho nespozoruješ. Zdá se ti, že lidé, rádi jsouce konečnému klidu a oddechu po tolikerých strastech, v plné míře užívají nebývalého míru a pořádku i pokojně si hledí své práce, tišeji nežli v Sofii.

Zevnějšek obou stolic bulharských, v knížectví a v Rumelii, je velmi rozdílný.

Sofia (20.500 duší) je hlavním městem z brusu novým, vůlí osvoboditelův Bulharska proti obecnému očekávání takořka vykouzleným uprostřed nepřístupných a Evropě prve lhostejných horských pustin, Balkánskou to Palmyrou, jež jako přes noc vylupuje se ze ssutin hliněného města staroturecké ho, s báječnou drahotou a s národopisnou směsicí, jako větrem snešenou do tohoto nového domnělého eldorada. Mezi obyvatelstvem Sofijským nečetní starožilové docela ustupují v pozadí a v popředí stojí pestrá strakatina, každý odjinud, ať z Bulharska, ať z ostatní Evropy a z jiných okolí. Je to společnost samorostlá, originální, ale uvnitř dosti pevně sloučená osamoceností uprostřed neprůchodného kraje bez železnic a splavných řek s jakousi příchutí demokratickou. Americký „far west" a povídky Bret Hartovy nalézají zde na půdě evropské odlesk více méně podobný.

Docela něco jiného je Plovdiv (24.053 obyvatelů): staré město s usedlým ode dávna obyvatelstvem, od nepamětných dob vždy středisko veliké provincie. Všecken život základem má živly stabilní, a i teď po zřízení Rumelie, není než pokračování v pravidelném rozvoji starším. Plovdivané jsou měšťané starého rázu, usedlí „cittadini" uhlazených mravův, jež upomínají na malá města italská nebo řecká. Již německý cestovatel Barth, proslulý svými výpravami do střední Afriky, praví (1862) ve svém cestopise po evropském Turecku, že obyvatelé Plovdiva se mu zdáli býti lid povahy velmi pochvalné a dobré, kdežto v jiných městech na východě, jmenovitě u moře, cizinci na oči se staví obecná zkaženost a zchytralá lehkomyslnost. Toto svědectví Barthovo, které arci platí nejen o městě, ale i o lidu celého kraje, i nyní po dvaceti letech mohu potvrditi.

Na ulicích slyší se nejvíce mluviti bulharsky, ale i dosti řecky a turecky. Pozoroval jsem, že všecky bulharské rodiny městské hovořívají i řecky, avšak nicméně lze žíti v Plovdivě, aniž bys uměl slova

řeckého. Mezi 24.053 obyvateli, kteří bydlí v 3749 domech, je 10.909 Bulharův, 5558 Turkův o 4781 Řekův.[1]) Kromě tří národův zemských je zde i osada arménská (806 duší) a židovská (1134 židův španělských). Nad to jsou zde, jako v přístavních městech Černomořských a Egejských, některé kupecké rodiny italské a francouzské, usedlé již od mnoha let. Rozumí se, že k statistické úplnosti sluší připomenouti i 865 Cikánův.

Nejbližší okolí Plovdiva je jako okolí všech velikých měst v bývalých provinciích tureckých bez půvabu, zbaveno jsouc vláhy a stínu i lišíc se naprosto od rozkošné obruby vill, alejí, zahrad a parkův, jakouž mívají města západoevropská. Výletní města Plovdivanův leží opodál pod Rhodopou: Markovo i Dermenderé a nad to celá řada jiných vesnic a různých klášteříkův na podnoží hor nebo uvnitř v horských úvalech. Za lázeňské místo slouží osada Hissar s teplými zřídly blízko úpatí Sredné Gory v rovině, asi 35 kilometrův na sever od města.

Chtěl jsem v Plovdivě pobyti na krátko a zpola incognito, ale úmysl můj nepodařil se a já bezděky pobouřil nejen Východní Rumelii, ale chceteli, i celou Evropu. Díval jsem se na lidi, ale lidé chtěli se podívat i na mne. Z nenadání jsem se ve svém hrubém cestovním obleku, zařízeném proti slunci a dešti, ocítil uprostřed fraků, černých kabátův a bílých kravat u skvělého banketu. K tomu se přihodila jiná náhoda. Téhož dne s vlakem od Tatar-Pazardžika přirazil zástup asi třiceti mladých důstojníkův bulharské armády v nevídaných nových uniformách a hlučně se ohlašoval po všech ulicích. Byli to žáci vojenské akademie v Sofii, rodilí z Rumelie, kteří po zkouškách s nově dobytými epauletami na několik dní přijeli domů na prázdniny. K tomu ke všemu právě tehda noviny plny byly zpráv o hnutí gymnastických družstev a o zimničné činnosti tajných slovanských spolků v Plovdivě; ba jeden německý žurnál všeobecnou explosi v Rumelii na den 27. září 1880 ohlašoval s takovou určitostí, jako se nedávno předpovídala srážka země s kometou. Já jsem bezděky přilil oleje do ohně. Telegrafovalo a psalo se hned do západní Evropy, že se v Rumelii skutečně již něco hýbe: slovanský banket a přepadení Plovdiva předními strážemi bulharskými. Vždyť víte, jaký jsem nebezpečný chlapík pro blaho a mír civilisovaného světa a v jaké jsem milosti jmenovitě u Vídenských žurnálův.[2]) Ale vše to byl jen planý poplach; explose nepřišla.

Východní Rumelie máli budoucnost? Kdy by byla ostrov v moři anebo jen poloostrov, existence a rozvoj její byly by zabezpečeny na delší dobu, ale ona je oblast vnitrozemská, obklíčená sousedy, kteří jí nepřejí dlouhého trvání. Bulhaři myslí na připojení její ke knížectví, Turci na zničení autonomie a obrácení privilegované provincie v obyčejný vilajet. Otázka tureckých posádek se všemi svými následky po-

---

[1]) Při posledních volbách odevzdáno v městě 1648 hlasův bulharských, 1048 tureckých a 436 řeckých.

[2]) V Sofii je jedno novinářské ubožátko neurčité národnosti, které si denní svůj chlebíček v potu tváři za ustavičného běhání po ulicích vydělává z veliké části čerstvými „authentickými“ zprávami o mně, a rozumí se, že ve Vídni to čtou ráno při bílé kávě s největším pochutnáním. Při tom ten človíček osobně se mi úzkostlivě vyhýbá, jakkoli jsem patrně největší jeho dobrodinec.

řáde visí jako hrozivý mrak v povětří. Buď jak buď, věčné trvání Východní Rumelii souzeno není; jestiť v historii člověčenstva věc dokázaná, že theoretické útvary na mapách zdělané s „vědeckými“ hranicemi jsou jen dočasný palliativ, a že národové, byť druhdy třebas teprve i po několika pokoleních, vždy najdou vhodnou chvíli, aby provedli to, co *jim* svědčí. (Pokračování.)

Henry Wadsworth Longfellow.

Podává

prof. V. E. Mourek.

Zvěst truchlivá dne 27. března t. r. roznesla se po všech končinách ze vzdálených vlastí zaatlantských: Longfellow umřel. Zemřel básník, jenž vládl srdcím po obou stranách okeánu, jehož zpěvy rádi čítali nejen rodáci jeho vlastní, nýbrž všickni, které poutá nelíčená lahoda upřímné duše, které zajímá půvab básníka, jenž skutečně pěje ze srdce k srdci. Takovým básníkem byl Longfellow. Zpráva o úmrtí jeho všecky přátele zarmoutila tím více, čím méně byla očekávána. Věděl sice každý, že dožil se již věku vysokého a že nemůže jeho pobytu mezi námi býti leč na krátko; avšak vůbec bylo také známo, že vážný kmet těší se neobyčejné svěžesti ducha. Nedávno ještě podal důkazy nezlomené mohutnosti básnické novou sbírkou písní (Ultima Thule, 1880); nedávno ještě časopisy americké s pochopitelnou hrdostí líčily i zevnějšek, oko plné ohně, úcty hodné šediny kmetovy, jenž i věkem i pracemi svými jako velebný patriarcha vynikl nade všecky literáty domácí: nyní jedním hlasem truchlí nad čerstvým rovem největšího svého genia.

Longfellow skutečně byl první veliký básník americký, první, jehož sláva a oblíbenost rozšířila se daleko za hranice užší vlasti. — Disraeli kdesi v Endymionu praví, že „osadní civilisace jest vždycky imitativná.“ Jeli tomu tak ve příčině osvěty vůbec, platí slovo to zajisté nejvíce o umění, k němuž z pravidla dospívá se nejpozději. Chladný boj o chléb vezdejší, snaha o upevnění základů hmotného života, politické spory a půtky a jiné a jiné příčiny podobné nedopouštějí ani pomyslu na zájmy vznešenější. K tomu přičísti sluší úplný nedostatek minulosti, z níž umění vůbec a básnictví zvláště čerpává nejvíce látek i nadšení. Proto literatura v osadách rozvíjí se nad míru zvolna, a dlouho připíná se ke vzorům cizím.

První vystěhovalci do Ameriky severní — a jen o této mluviti hodláme — byli drsní dělníci a rolníci, kterým v nové vlasti bylo bojovati trojí, ba čtverý boj: s Indiány a dravou zvěří o půdu, s půdou o výživu, s tyranstvím anglické vlády o svobodu. Nepřispěli tudíž k literatuře ničím leda látkou, kterou pro pozdější pracovníky chystali. Duševní život v osadách obmezoval se hlavně zájmy náboženskými a nepatrnou na počátku snahou v tom směru, aby znenáhla se

utvořila zřízení státní. Z náboženských soustav nejdůležitější byl puritanism, který hlavně v severnějších obcích zavládl, a spojen jsa se živly demokratickými nejvíce přičinil se k ustálení pořádku státního a k uhájení svobody. Doba houževnatého zápasu puritánův o život jest severní Americe tím, čím kulturním národům evropským jsou doby pověstí a bájí národních. To tím snáze, že puritanism vedle mnohých drsných stránek a vedle obdivuhodné ráznosti a lásky ke svobodě vyznačuje se též hlubokým citem a vřelou vnímavostí pro krásy přírodní. Nebyl tudíž úplně nepřízniv poesii, ač ovšem hlavně přál jen poesii rázu mystického, náboženského. Podle toho také první pokusy básnictví amerického — které ostatně ukazují se dosti časně — jsou větším dílem původu puritánského, a náboženského obsahu. Tím směrem básnili Jiří Sandys (1577—1643), Jindřich Dunster (zemřel 1659), Roger Williams (přistěhoval se do Ameriky 1631), William Bradford (1588—1657), Mather Byles (1706—1788). I básnířka již nalezla se tam v nejstarší době: Anna Bradstreetová (1613—1672), která dokonce svou dobou nazývána byla desátou musou. Jen jako výminkou Sandys mimo náboženské básně přeložil Ovidiovy Proměny a první kniku Aeneidy Vergiliovy, Williams a Bradstreetová skládali básně popisné.

Teprve dobou odboje proti vládě anglické vzešlo jitro skutečně americké poesie, poněvadž teprve v zápasu se zemí mateřskou probuzeno bylo vědomí národní, a v záři dobyté svobody nad míru rychle rozvíjely se hmotné i duševní síly osadníků. Ano rozvíjeti se musily; nový stát nemohl již spoléhati na správu cizí, vlastní synové jeho musili napínati všecky síly, aby novým potřebám stačili — a stálým cvikem mohutnosti duše stále rostou. Literatura té doby jest zrcadlem těchto poměrů. Jest sice celkem ještě odvislá od Anglie a cizích vzorů, ale všude jeví se úsilovná snaha po samostatnosti. První následek byl, že smysl pro poesii rozšířil se i na kruhy nepuritánské a vybavil ji z úzkých pout názorů náboženských. Praktický smysl a horečný ruch života hmotného sice jeví se i tu ještě zajímavým poměrem, který ostatně více méně zůstal platným až podnes, že totiž velmi málo nalezlo a nalézá se spisovatelů, kteří by jen literaturu měli za povolání. Většina mívá nějaké jiné postavení, které jim vynáší chleba, a literatuře věnují jen prázdné chvíle. Avšak přes to snahy ideálné zaujaly kruhy širší a vítězný boj započaly se zájmy hmotnými. — Z předních básníků této doby revoluční byl Filip Freneau (1752—1832) vážený žurnalista a po boku Tomáše Jeffersona obhajce zásad radikálných proti konservativnější politice Washingtonově. Básně jeho, zejmena politické satiry, jsou pravým obrazem doby; opírají se všude o anglické vzory, ale ze všech dýše touha po neodvislosti. Slova jeho, kterými radí spisovatelům, aby snažili se dobyti nejprve neodvislosti hmotné, podávají jasný obraz o postavení spisovatelů v Americe za bojů o svobodu a po nich: „V zemi, ve které před dvěma stoletími bydleli jen divoši, nikdo nehledej výtečných spisovatelů. Na lidi, kteří zanášejí se hlavně pérem anebo krásným uměním, u nás v Americe zhusta pohlíží se ještě jako na tvory, kteří obci pospolité nehrubě prospívají. Chceteli tudíž, přátelé milí, v této zemi vyniknouti jako spisovatelé, spojte

spisovatelství s nějakou jinou živností. Nechceteli, dělajíce epické básně, přijíti na mizinu, dělejte při tom punčochy nebo zašívejte staré plachty. A pak pomněte na odvislost od ciziny. Sedm let bojovali jsme o neodvislost politickou; snad uplyne sedm století, než dospějeme k samostatné literatuře.“ Patrno, že touto zásadou ukázal na pravou cestu, aby boj o samostatnou literaturu netrval tak dlouho, jak sám prorokoval. I na bohaté zřídlo látek domácích již ukázal „básněmi o Indiánech.“ Týmž duchem působila řada jiných mužů, kteří podivnou náhodou skoro všickni byli ze státu Connecticutu. Větším dílem psali satiry a básně epické. John Trumbull (1750—1831) proslavil se nejvíce satirickým eposem M'Fingal (o 4 zpěvech), v němž podle vzoru Butlerova Hudibrasa podal zdařilé líčení poměrů amerických, okořeněné pernou satirou. Francis Hopkinson (1737—1791) hleděl lid vésti k samostatnosti drastickou stručností, řízným vtipem a jadrným, živým slohem básní svých satirických i nesatirických. Joel Barlow (1755—1812) jest vtělený nepřítel řádů starosvětských a obdivovatel francouzské revoluce; snil o všeobecném bratrství národů, světové osvětě a světové literatuře. V hlavním díle svém Kolumbiadě (o 10 zpěvech) líčí minulost a prorokuje budoucnost Ameriky; a značné nedostatky esthetické nahrazuje ohnivou láskou k vlasti a svobodě a vášnivě prudkým bojem proti pokrytství a libovůli. — Do jisté míry protivou jeho jest Timothy Dwight (1752—1817), klidný, zbožný kněz, jenž napsal epos rázu duchovního (Dobytí země Kanaan) a idylické (Greenfield Hill), kteráž díla upomínají na básníky německé Klopstocka a Vosza. Přes to ale vlastenec jest tak vřelý jako Barlow, a horlivý zastance svobody lidu, jakož patrně ukázal v básni America, ač dílo samo zase podobá se ke vzoru anglickému, Popeovu Lesu Windsorskému. — David Humphreys (1753—1818) krajany své rozohňoval k boji za vlast a svobodu nadšenými písněmi, a Washingtonovi připsal překrásnou odu Mount-Vernon. Větší báseň jeho O štěstí Ameriky jest vlastně jen poetická parafrase Washingtonovy politické závěti s líčením znamenitých státníků a válečníků z doby revoluce. — I počátkové poesie dramatické objevují se a jsou nejlepším důkazem, že zlomena byla v literatuře vláda puritanismu, který byl úhlavním nepřítelem všeho, co páchlo divadlem. Jsou to ovšem počátky skrovničké a obmezují se skoro jen na zpodobení současných událostí politických. Tak napsala Mercy Warrenová (1728—1815) kusy Vítězství svobody americké a Úpadek britského tyranství a jiné podobné, které všecky veliké chvály došly u současníků. Hugh Henry Brackenridge (1748 až 1816) proslavil se ještě více dramatem Bitva Bunkershillská, ve kterém není ani jediné ženské úlohy; sepsal mimo to také román Setník Farrago, v němž formou sice nápodobí Cervantesova Dona Quixota, ale obsahem dosti dobře zpodobil život americký. — Boje o řádnou ústavu, které v mladém státě vznikly po uznání neodvislosti americké mírem Pařížským, příčinu daly ku povstání zvláštní sbírky historicko-politických básní pod společným názvem Anarchiady. Účelem jejich bylo poukázati ku potřebě jednotné mocné vlády, a již tenkrát pozdvihovaly varovné hlasy o zhoubnosti systému otrokářského. Příspěvky k nim podali mimo všecky již jmenované básníky doby revoluční také

Richard Alsop (1761—1815) a lékař Lemuel Hopkins (1750—1801), kteří i jinak proslavili se básněmi politicko-satirickými.

Ustálením Spojených obcí vzešla pro literaturu americkou doba nová. Na rozhraní ještě stojí Brockden Brown (1771—1840), kterého nazývají pionérem románu amerického, ač by tento název slušel mnohem více Brackenridgeovi. Plody jeho nedbajíce hrubě ani vnějších dějin ani sociálních poměrů vlasti za příkladem anglického pisatele románů tendenčních Godwina plny jsou podivínských výtvorů fantasie, ale obrátily rozhodněji než jediný román Brackenridgeův pozornost na nové pole činnosti literární, na němž vynikli pozdější krajané Washington Irving (1783—1859) a Fenimore Cooper (1789—1851), Paulding, Pendleton Kennedy a mnozí jiní. Ani Irving, ani Cooper nedovedli ještě úplně vybaviti se z nadvlády vzorů anglických; avšak oba ukazují již vlastní Američanům od té doby cestovavost a umění, ze zkušeností a pokladů cizích na cestách sebraných těžiti ve prospěch vlastní činnosti a k obohacení domácí literatury. Oba také již *prosou* proslavili se mimo vlast, Irving zejména náčrtkovitými povídkami z anglického venkova, Cooper romány plaveckými a kresbami ze života amerických zálesáků a Indiánů. Látek domácích oba nevzdělávali sice výhradně, ale přece počali jimi se obírati,[1]) a nástupci jejich na témž poli, Paulding, Kennedy, Flint, James Hall a jiní čím dále tím bedlivěji si jich všímali. Podobně bylo i v oboru básnictví v užším smyslu slova. Románopiscem i básníkem lyrickým prvním z doby samostatných Spojených států byl Washington Allston (1779—1843), jenž výborně zpodobil půvaby ročních počasí a účinky jejich v mysl lidskou. Báseň jeho The Sylphs of the Season upomíná sice ještě na Thomsona, ale dosti dobře již uhajuje samostatnosti. A právě tak dosti neodvisle počínal si John Pierrepont (1785—1866), jenž básnil v duchu náboženském, Charles Sprague, který zpodoboval klidné blaho života domácího a vřele zastával se pronásledovaných Indiánů; James Percival, jenž měl skvělé nadání básnické ale uškodil si nedbalostí zevnější formy; pak Brainard, Greene, Sands, Hillhouse a jiní, kteří podali nečetné sice ale dosti zdařilé básně lyrické.

Krok za krokem v dílech spisovatelů těchto poesie americká blíží se k určitější rázovitosti národní. Básníci nabývají jasnějšího vědomí o zvláštnostech lidu svého, plynoucích jednak ze zeměpisných poměrů vlasti, jednak z historicko-sociálního rozvoje Spojených obcí, a vědomí toto co krok patrněji zračí se v dílech jejich. Ovšem účinkové evropské osvěty nepřestávají, a díla velikých literatur cizích dosud zúrodňují a ušlechťují rozvoj vzdělanosti americké; avšak přes tuto působnost celkem zajisté jen chvalitebnou Američané od několika desítiletí opustili stanovisko své dotud po výtce receptivné a zahájili u vědě, básnictví a umění vůbec směr samostatnější, původnější produkce. Šťastnou náhodou nalezli se právě v tu dobu velenadaní pěstitelé téměř všech odborů vědy i básnictví, kteří mladý strom písemnictví amerického vypěstovali s takovým zdarem, že nyní již hrdě zaujímá čestné místo mezi literaturami ostatních vzdělaných národův. A k těmto pěstitelům v první řadě náleží Longfellow hlavně od těch dob, co

[1]) Irving sepsal poetickou historii prvních osadníků Novoyorských.

Evangelinou, Hiawathou a j. podal takřka uhelné kameny amerického básnictví epického, jako Ralph Waldo Emerson (nar. 1803) založil filosofii (a lyriku) a Nathaniel Hawthorne (1807—1864) původní americkou novelistiku. Veliká důležitost Longfellowa pro americkou literaturu ale mimo to i v tom záleží, že pracemi a snahami svými zasahá v obě období, že začal působiti téměř přede všemi nyní proslavenými literáty americkými. Jen Bryant vydal svou Thanatopsis a Irving obrázky z dějin Novoyorských o několik let dříve; avšak Poe ještě tou dobou se neobjevil na veřejnosti, Motley ještě tápal ve tmách a psal novely, nevěda, že mu souzeno býti dějepiscem. Whittier právě opouštěl venkov a postolek obuvnický, hodlaje vydávati noviny, které neměly dlouhého trvání. Cooper povídky své o životě Indiánů a zálesáků ještě nosil v hlavě; Hawthorne sotva že se dotekl péra leda na pokusy školácké. Ani Prescotta neznal leč úzký kruh čtenářstva Severoamerických rozhledů (The North American Review). V tu dobu již Longfellow objevil se krajanům jako prostředník mezi minulostí a dobou novou. Mnozí z nich snad po té vynikli nad něj rázovitostí národní, avšak on jim ukázal cestu. Příliš daleko zavedlo by nás, kdy bychom zmíniti se chtěli o všech zástupcích literatury americké, která od těch dob všemi směry utěšeně rozkvétá. Pomíjíme tudíž všecka jmena, která se proslavila v odborech vědeckých, pomíjíme básníky, jakými byli H. D. Thoreau, Fitz-Greene Halleck, G. R. Drake, T. W. Parsons, J. H. Calvert, N. P. Willis, J. P. Morris, pak humoristé O. W. Holmes, J. R. Lowell, F. Bret Harte, Mark Twain, Ch. G. Leland, Artemus Ward; a novější a nejnovější pracovníci na Parnassu americkém A. B. Street, Edm. Cl. Stedman, R. H. Stoddard, G. H. Boker, G. P. Lathrop, J. J. Piatt a nad jiné Bayard Taylor; i nekonečnou skoro řadu spisovatelek (více než sto), z nichž nejslavnější jsou C. M. Sedgewicková, Lydia H. Sigourneyová, Lydia M. Childeová a mormonská básnířka S. Carmichaelová. Účel této rozpravy nedovoluje ani nejdůležitějších básníků dotknouti se leč v největší stručnosti. Z těch na prvním místě stojí veterán literatury americké Richard H. Dana, který 90 let věku čítaje zemřel v Bostoně 1879. Longfellowovi ve mnohých příčinách, ač ne v lahodě zevnější formy jsa podoben, Dana byl výborný znalec srdce lidského do nejtajnějších jeho záhybů, sám člověk velmi vážné a zbožné mysli, „puritánský kavalír“ s názory zděděnými z dob předešlých. Proslavil se jako básník i posuzovatel poměrů politických a sociálních. Z četných plodů jeho nejoblíbenější jest lyrickoepická báseň Matthew Lee, the Buccaneer, založená na pověstech plavců ode břehů Atlantského okeánu. Vyniká vzletným, věrným líčením přírody, děje a charakterů. Vytýkají Danovi sice, že tuto i v jiných plodech se zálibou volil temné stránky života lidského za předmět svého umění, ale také uznávají vůbec, že vzdálen jest všeho pessimismu a blaseovaného *bolu světového, který nejčastěji jest jen výsledkem špatně tajeného, raffinovaného sobectví.* Dana nikde nezapomněl na živly usmiřující a temnými mraky bolu i zármutku vždycky v pravou chvíli proniká vřelý, osvěžující paprsek radosti. Mluva jeho jest úsečna, co možná nejstručnější, ale pro tuto úsečnost nezřídka drsna a nelahodna.

V nejedné příčině hotovým opakem Danovým jest Edgar Allan Poe (1811—1849), kterého sluší pokládati plným právem mezi tak zvané „nešťastné básníky.“ Úsudky o něm nad míru se rozcházejí: jedni nazývají jej největším básníkem americkým, druzí tvrdí, že nebyl ani napolo příčetný, a plody jeho že nestojí za čtení. Ke spravedlivému posouzení ceny jeho umělecké potřebí jest činiti rozdíl mezi člověkem a básníkem. Nebýváť nadání vždycky spojeno s mravností. Poe byl člověk velmi nevázaný, prostopášný a svárlivý již na školách i později v praktickém životě. Několikrát sice polepšil se a míval nejlepší předsevzetí ke spořádanosti; ale darebnost vězela jaksi již v krvi jeho, a konečně jej zničila u věku ještě mladém, v 38. roce života. — Básně Poeovy ukazují podivnou směs vzletné obrazotvornosti a chladné rozvahy. Především pracuje všude o effekt fantastickým obsahem, pak ale též o zevnější krásu a lahodu veršů. Při vášnivé, klidu prázdné povaze své věnovával téměř úzkostlivou péči zevnější způsobě svých básní, jakkoli se to zdá ku pravdě nepodobno. Jazyk jest mu jako hudebním nástrojem, z něhož umělou péčí loudí nejlahodnější zvuky. Důkazem toho patrným jest báseň Zvony, ve které onomatopoeicky zpodobuje čtvero druhů zvonění: při sanici v zimě, při svatebním veselí, při poplachu a požáru a konečně hlas umíráčku. Obsahem básně jeho nazvány byly hyperromantickými. Snaha po neobyčejnosti zavádí jej do tak závratných výšin, že ocituje se na samém kraji nepříčetnosti. V povídkách a novelách nejraději zpodobuje hrůzu a zděšení, jako na př. v Předčasném pohřbu, v němž líčí hrůzu člověka za živa pohřbeného. Neníli hrůza již v látce samé, vkládá ji tam líčením a rozvojem děje, jakož ukazuje povídka The Hop-Frog a mnohé jiné. Podobně divoké jsou některé básně jeho, i sám Havran (The Raven), kterým vlastně založil básnickou slávu svou. Přes to ale Poe sepsal několik básní, ve kterých z ryzího básnického nadšení, bez umělůstek a nezdravé sensačnosti líčí upřímné city srdce svého. Takové jsou Anabel Lee, Dívce v ráji, Heleně a pod., kterými pojistil sobě úctu i nejpřísnějších posuzovatelů.

Zcela jiného rázu jest zase John Greenleaf Whittier (nar. 1807), básník kvékerský, ovšem málo známý za hranicemi vlasti, ale zajisté jeden z největších básníků americké přítomnosti. Zrodiv se v poměrech neskvělých a strádaje utiskováním, kterým jinověrci pronásledovali vyznavače víry jeho, vytvořil se v zástupce americké svobodomyslnosti v nejčistší a nejideálnější podobě. Básněmi jeho (Hlasové svobody, Zpěvy práce a j.) i vším životem táhne se jediná myšlenka: boj proti útiskům v jakékoli podobě, zápas proti otročení v kterémkoli oboru lidské činnosti. Proto byl nejohnivějším odpůrcem soustavy otrokářské a tepal ji verši, které, nevystupujíce z mezí esthetické krásy, přece jsou z nejostřejšího, co v poesii jest dovoleno. „Poesie vytryskuje ze srdce jeho ohněm a mohutností velebného proroka; a ušlechtilá prostota a poctivá povaha získala mu přízeň všech, kdožkoli jej znali.“ Vedle lyrických básní složil též několik lyrickoepických, jako Mogg Megone a John Underhill, ve kterých líčí kruté boje, jež prvním osadníkům bylo podnikati s Indiány. U Whittiera původnost americká dostoupila

snad největšího rozkvětu; každá řádka prozrazuje, že ji nemohl napsati jiný než rodilý Američan.

Známější i mimo vlast než Whittier jest William Bryant (1794 až 1878), který začal básniti již v útlém věku a „ryzím srdcem pěje píseň přírody a svobody.“ Plody jeho jsou méně četné než básníků jiných, ale všecky mají pečeť zvláštní v sobě zaokrouhlené individuality. Nejlepší bývá u něho líčení půvabů a krásy americké scenerie a velikolepé přírody vůbec (Hymnus lesa, Vstup do lesa, Hymnus moře, Prěrie a pod.); jiné vynikají náladou dumavou, elegickou (Thanatopsis, Po bouři, Proud času); svobodu opěvá delší báseň Věkové, a zejmena Starobylost svobody, ve které svoboda nelíčí se podle obvyklých názorů jako dívka s vlajícími vlasy a fryžskou čapkou, nýbrž jako statný muž ve zbrani a s mnohými jizvami na čele.

Všickni tito velicí stoupenci Longfellowovi předešli mistra svého na věčnost, a nyní, když i on odebral se za nimi, již vznikla otázka, komu z četných žijících básníkův amerických připadne palma největší slávy. Někteří již jmenovali Walta Whitmana (nar. 1819), ukazujíce k řadě mysticko-demokratických písní Leaves of Grass (Lístky trávy) vydaných krátce před tím, než vypukla válka občanská, v nichž prý jeví se věrný obraz amerických, domorostlých názorů. Nelze jim upříti jakési rázovité síly a hloubky obsahu; avšak umělé formy a lahody zevnější nedbají pranic, a jsouli tedy drahé kameny, jsou zajisté velmi neobroušené. Na obyčejné zákony mravnosti a slušnosti Whitman nehledí, ne sice, že by sám byl mravně pokleslý, ale proto, že na ně pohlíží jako na liché, pokrytecké formality. Rozhodnou cenu básnickou však má Monodie na smrt Lincolnovu a několik básniček idylických, v nichž hluboký a vřelý cit vysloven jest skutečně dojemným způsobem.

Než přistupme konečně k Longfellowu.

H. W. Longfellow narodil se v Portlandě státu Maineského dne 27. února 1807. Otec jeho Štěpán byl rodák Gorhamský téhož státu a pocházel z rodiny svobodnické, která ke konci sedmnáctého století z Newburya v anglickém hrabství Yorkširu se vystěhovala do Ameriky. Byl hledaným advokátem a na sklonku života senátorem. O vychování syna svého se staral se vší možnou péčí hodlaje přidržeti jej ke svému povolání právnickému. Ve čtrnáctém roce věku Longfellow vstoupil do kolleje Bowdoinské v městě Brunšviku, která mezi školami americkými požívá zasloužené dobré pověsti. Již tam pilně učil se jazykům germánským a románským, pro něž měl zvláštní nadání. Nezanedbával při tom věd ostatních, šťastnou náhodou za spolužáky maje několik jinochů velmi nadaných, s nimiž mu bylo v ušlechtilé řevnivosti závoditi, a z nichž mnozí v pozdější době prosluli na rozmanitých polích činnosti, jako na př. Nathaniel Hawthorne. R. 1825 Longfellow povýšen byl na hodnost bakalářskou a vstoupil do praxe v advokátské písárně otcově. Právnictví však brzy mu se znechutilo; jej vábilo povolání spisovatelské, které ovšem za tehdejších dob jinochu v Americe slibovalo velmi málo úspěchu hmotného. Na štěstí ale Longfellow vědomostmi svými jazykovými připravil se k tomu, aby mohl vydělávati sobě chleba vezdejšího jakožto učitel. Nečítaje ještě úplných

dvacet let stal se profesorem moderních jazyků při kolleji, na které sám nabyl vzdělání. Zároveň dána mu dovolená na tři léta, aby cestami a pobytem v Evropě doplnil známosti své v jazycích germánských a románských, jimž měl učiti. I vydal se na cesty a strávil půl čtvrta roku ve Francii, Španělích, v Italii, Německu, Holandě a v Anglii, pilně používaje každé příležitosti k důkladnému vzdělání. Roku 1829 vrátil a uvázal se v akademické povinnosti své v Brunšviku. Šest let působiv při kolleji Bowdoinské básník, který v té době také si založil vlastní domácnost, zvolen byl za profesora linguistiky a krásného písemnictví na universitě Harvardské v Kambridži blíže Bostonu. Ještě důkladněji chtěje připraviti se na úřad nový, zase prodlel rok v Evropě, tentokráte zejmena v Dánsku a Švédsku, kdežto Německo a Švýcary navštívil jen běžně. Na této cestě však stihla ho bolestná rána. V Rotterdamě totiž mladá choť jeho pečetíc jakousi zásilku zapálila lehký šat svůj a utrpěla tolik, že brzy potom umřela. V zármutku nad nenadálou ztrátou Longfellow sepsal básničku *Šlépěje andělů*, která lahodnou, boluplnou hudebností dobyla sobě místa ve všech výborech nejlepších básní anglických. Však smutná tato událost byla také skoro jediným stínem života jinak větším dílem skoro nezkaleného. — Na podzim 1836 Longfellow uvázal se v profesuru Harvardskou, kterou zastával 18 let; teprve r. 1854 odevzdal ji příteli svému, básníku rovněž na slovo vzatému Lowellovi a uchýlil se do zátiší venkovského na blízku města, v němž s nepatrnými přestávkami setrval až do smrti. Zevnějších událostí v životě jeho od té doby, co přistěhoval se na kollej Harvardskou, jest velmi málo. Ubydlil se tam v domě starožitném, v němž Washington po bitvě Bunkershillské míval hlavní stan; oženiv se po druhé r. 1843 stal se z dlouholetého nájemníka domu majetníkem. V téže jizbě, ve které Washington před lety vydával rozkazy armádě, Longfellow psal svůj román Hyperion. R. 1842 za příčinou valně porušeného zdraví po třetí přeplavil se přes okeán, navštívil na krátko Anglii a strávil skoro celé léto na Rýně, kdež stýkal se přátelsky s Freiligrathem a jinými německými básníky a učenci. L. 1868 ztrativ smrtí i druhou choť odebral se do Evropy po čtvrté. V Anglii uvítán byl se slávou přiměřenou pověsti básnické, kterou do té doby byl získal. Obě starožitné university, Kambridžská i Oxfordská, udělily mu hodnost čestného doktora. Po té zdržoval se delší dobu ve Vídni a v Italii a dokonal překlad Danteovy Božské komedie. Do Ameriky vrátil se r. 1869. Léta 1873 zvolen byl členem ruské akademie věd a r. 1877 členem akademie španělské. Do posledka zanášel se pracemi básnickými. Zemřel 27. března letošního roku zánětem pobřišnice, sedmdesátý pátý den svých narozenin přečkav právě o měsíc.

Literární činnost Longfellowova byla nad míru plodna, a úplný seznam spisů jeho veršem i prosou naplnil by dosti dlouhý katalog. První prací jeho tištěnou byl překlad skrovné grammatiky francouzské, jejž vydal již r. 1830; druhou uhlazený překlad španělské básně *Coplas de Manrique* z XV. století, který zároveň s několika znělkami od Lopea de Vega i jiných a s úvodem o básnictví španělském na světlo vyšel r. 1833. Mezi tím některé původní básně uveřejnil časopis The

United States Literary Gazette, a v jiném listu (North American Quarterly Review) ob čas vycházely od něho články kritické, zejmena o Hawthornových prvních povídkách a o německé literatuře. Než žádná z těchto prací neobrátila na původce svého pozornosti širší. Teprve když r. 1835 dojmy z první cesty své vylíčil v rozkošné ač nehrubě velké knížce *Outre mer*, t. j. náčrtky z končin za mořem, rázem postavil se mezi přední zástupce domácího ruchu literárního a zůstal od té doby téměř půl století miláčkem obecenstva.

S uvítáním neméně vlídným potkal se nejbližší plod Longfellowův r. 1839, romantická povídka *Hyperion*. Téhož roku 1839 vyšla první sbírka básní *The Voices of the Night* t. j. Hlasové noci, a pak rychle za sebou 1842 *Balady a jiné básně*, 1843 *Básně o otroctví* a poněkud odhodlanější krok ke slávě umělecké, drama *Španělský student*. Léta 1845 následovala sbírka posudků a překladů z evropských literatur *Poets and Poetry of Europe* a r. 1846 báseň *The Belfry* (zvonice) *of Bruges*. — Ve všech těchto plodech Longfellow jeví se jako vyučenec básníků starého světa, nemaje ničeho, co by bylo původně amerického. Teprve roku 1847 postavil se na půdu domácí idylickým eposem *Evangelinou*, která jest skutečně epos národní, snad jediné, jímž dosud honositi se může literatura americká. Po té sepsal zase román *Kavanagh* (1849) nad míru prostičký a prázdný zapleteného děje, a vydal svazeček básní *U moře a u krbu*, z nichž zejmena vyniká krásná *Stavba lodi*. Rokem 1851 básník ve *Zlaté legendě* nanovo vrátil se v oblíbené končiny starého světa a romantického středověku; ale již r. 1855 uvádí nás nazpět do pralesů a prérií amerických *v Písni o Hiawatě*, národním reku Indiánů. Tamtéž odbývá se děj druhého idylického eposu *Námluvy Milesa Standiše*, které vyšly r. 1858. Pak vydány jsou 1863 *Povídky z hostince u cesty*, 1868 překlad Danteovy Božské komedie, a *Novoanglické tragédie*. O neúmorné činnosti básníkově svědčí pak rok 1872 díly *Božská tragédie* a *Tři knihy zpěvů*, z nichž však jen třetí kniha obsahuje skutečné zpěvy přeložené z jiných jazyků, kdežto v první jest druhá řada *Povídek z hostince u cesty* a ve druhé dramatická báseň *Juda Makkabejský*. Plodem roku 1874 jest *Aftermath* (pozdní žeň) a z nejnovějších básní jsou *The Masque of Pandora, Keramos, Tažní ptáci, Flower-de-Luce*, a nejposléze (1880) vydaná *Ultima Thule*. Poslední jmena zahrnují skoro výhradně sbírky básní lyrických.

Málo jest básníků, kteří by za živa již byli těšili se uznání a oblibě tak všeobecné, jaké Longfellow dobyl sobě nejen ve vlasti užší, nýbrž i v Anglii a po všem světě vzdělaném. V Americe od několika let každé narozeniny velebného kmeta byly takřka národním svátkem. Všickni stavové a všecky končiny závodily osvědčujíce úctu heroovi musy domácí.[1]) V Anglii zase není pěvce, nevyjímajíc ani domácího velebeného Tennysona, jehož verše by čítaly se hojněji a s větším

[1]) K sedmdesátým druhým narozeninám i děti Bostonské z vlastního popudu připadly na myšlenku, podati mu dar zajisté důmyslný a s útlým citem volený: přinesly mu lenošku uměle vyřezávanou ze dřeva „košatého kaštanu,“ jemuž básník nejoblíbenější snad idylickou kresbou svou o Vesnickém kováři pojistil památku nesmrtelnou.

obdivem, než Longfellowovy. A velmi mnoho jich přeloženo do všech evropských jazyků. A přece Longfellow „neodhalil nového světa vášně a citu jako Byron nebo Shelley; nevynalezl nového způsobu pohlížeti na minulost jako Scott, nebo pohlížeti na přírodu, jako Wordsworth, ba ani nezahájil zvláštního slohu a rhythmů jako Tennyson nebo Swinburne; ani nezaváděl nové theorie básnické, ani nezanechal za sebou školu nápodobitelů.“ Prázden jest vší sensačnosti a pýchy. Celé tajemství jeho záleží ve prosté kráse a nelíčenosti citu, zpodobeného nejjednodušší, ale lahodnou, uhlazenou řečí. Longfellow nikde nedělá se, jako by v básních řešiti chtěl nějaké problémy psychologické a sociální, nevykládá záhady srdce lidského nebo poměrů společenských, nestaví se hlubokým, tajemným, jako mnozí jiní, kteří takovými prostředečky nezřídka zakrývají chudobu ducha. Co chce říci, všude jest patrno, každému srozumitelno. Ať v písni ať v poetické povídce nikdo nezůstává v pochybnostech o tom, co básník zpodobiti chtěl. Tím podobá se Byronovi, o němž právem kdosi řekl, že nenapsal ani jediné nesrozumitelné řádky. Musa jeho jest jemna, vážna, klidna, průhledna — právě jako byla osobní básníkova povaha.[1]) Však přes tuto prostotu nikde není prosaickým; nikde při čtení básní jeho čtenáři nevtírá se nepříjemný dojem, že by četl jen prosu zveršovanou. Naopak i nejprostější předměty ze života všedenního, kterému věnuje pozornosti skoro nejvíce, Longfellow uměl odíti leskem vřelé poesie, jakož svědčí nad jiné báseň již dotčená o Vesnickém kováři. Dikce při tom všudy jest lahodná, uhlazená, harmonická, sloh jasný, prázdný náhlých přechodů a nadsazovaných umělůstek. Verše pak rhythmem dokazují, že i v angličině proslulé drsností a nepodajností zvuků lze jest se dopracovati nevšední hudebnosti.

Vedle této prosté lahody obsahu i formy sluší velikou váhu položiti na úplně zdravou, ryzí cudnost myšlenek a na ideálnou mravnost básní Longfellowových. On zasazuje se o všecko, co při člověku nejušlechtilejšího, tíhne k jeho povznesení vírou a láskou, a jakož sám prožil zdravé jinošství, čestný a užitečný věk mužský a dočkal se největší možné úcty ve stáří, tak vyzývá ke mravnosti, budí víru, velebí ctnost, ukazuje na čest, povzbuzuje k mužnosti a pravému vlastenectví, kteréž nejeví se pouhými frásemi, nýbrž ráznou činností a prací. A nemoralisuje kazatelsky, ač didaktické tendence nezastírá. Jest i v poučných básních jako všude prostý, jasný, lahodný, poutavý. Proto verše jeho i mládež může čísti a také je ráda zejmena mládež čítá, lásku k básníkovi ovšem pak i do let dospělejších uchovávajíc a takto přispívajíc k rozšíření slávy jeho.

Že proti těmto stránkám dobrým nejednou již a od nejednoho posuzovatele vytčeny byly také vady, snadno pochopiti. Poukázáno na

[1]) Charakteristická jest v té příčině anekdota, která se o něm vypravuje. Longfellow kdysi měl návštěvu. V tom zdvihla se bouřka. Básník nejprve nepokojně přesedal s místa na místo; konečně ale omluvil se a odešel z pokoje, a brzy bylo slyšeti, kterak zavírá po všem domě dvéře a okna. Když se vrátil, omlouval se nanovo, právě napolo žertem: „Věc jest ta, že se mi protiví všecko, co jest příliš prudké.“ Jako nenáviděl všecku přílišnost, tak miloval vše, co bylo klidného a jemného.

příklad k tomu, že pro samou uhlazenost a lahodu leckdy postrádá se ráznost a pevná vůle, že některé aspoň písně jsou přesladlé a neukojí leč čtenáře nekritického. Jiní zase uráželi se příliš patrnou tendencí didaktickou. Marno bylo by chtíti omlouvati Longfellowa proti výtce první. Hrdým na obrovitou sílu ducha svého velikánem jako Byron ovšem nebyl, ani bouřlivým vášní Shelleyem, a sám se jimi nikdy nedělal; avšak i prostě dojemná báseň může míti cenu trvalou, a máli Longfellow skutečně básně poněkud chabé — mnoho by jich asi nikdo nenapočítal — má také básně velmi rozhodné, ve kterých zejmena dojmy velikolepé přírody unášeti se dává do vzletné výše, a velmi ráznou řečí zastávati se umí svobody a práv lidských. — Že velmi rád k výtvorům své mysli přidává praktická naučení, i tam, kde by jen „pěti a nikoli kázati měl,“ jest také pravda; avšak mravná naučení nikde nejsou násilně vykroucena, nýbrž jako sama sebou nenuceně a přirozeně z básní plynou, neupadajíce nikdy v tón mravokárný.

Jiná poněkud vážnější výtka, kterou mu činí vlastní krajané *nynější*, jest ta, že ačkoli živ jsa v době nejbouřlivějšího rozvoje vlasti, v sousedstvu mohutných řek, neprostupných pralesů, nescestných prérií a nádherných jezer, a tudíž maje na očích bohatou hojnost látek domácích, přece do básní větším dílem vložil velmi málo původní rázovitosti, a že jest básníkem více universálným než americkým. Nahoře již ukázali jsme, se kterého stanoviska činnost Longfellowu na národa roli dědičné sluší posuzovati, a s toho stanoviska ukáže se, že výtka tato jest mnohem méně oprávněna, než se zdá na první pohled. Longfellow ostatně k ní má za odpověď Evangelinu, Píseň o Hiawatě, Námluvy Milesa Standiše, Novoanglické tragédie i četné písně, které vypučely z nesmíšené půdy domácí. Že ale přes to většina básní jeho má ráz méně lokálný než všeobecný, lze u něho ještě snáze vyložiti, než u mnohých jiných básníků amerických. Vychován byv na kolleji jazyky klasickými záhy odešel z vlasti na vzdělání do ciziny v době, ve které mysl dojmům jest nejvíce přístupna a dojmy nejpevněji utkvívají. Horlivě studoval vzory cizí, obeznámil se zejmena s literaturou německou, vlaskou, španělskou, a osvojil si ovšem také všecko, co v ostrovní literatuře anglické jest dokonalého. Mimo to vyznačil se vskutku nesmírně obsáhlou zečtělostí: a proto, ač sám nazýval se a ctižádostivě chtěl býti spisovatelem americkým, a obíral často látky domácí, přece byl spíše básníkem všeanglickým, ba všesvětovým. Výtka nápodobivosti, kterou mu také zároveň činívají, nemá podstaty. Longfellow podržel všude úplně neodvislou samostatnost a básnil z vlastní mysli. Verše jeho nejsou pouhý ohlas básníků jiných dob a národů; jsou původnější než na př. Tennysonovy, který nápodobuje cizí vzory napsal mnohou řádku, kteréž Angličan pouhý, jiného jazyka neznalý, ani neporozumí. (Dokončení.)

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.)

IX.

Když se kněžna pozdravila,
chystalo se k hodu,
všecko panstvo sezváno je
dálném po obvodu;
co tu hostí přicházelo
přes knížecí prahy,
dcerušku sám arcibiskup
pokřtiti měl z Prahy.
Z chvoje brány stavěly se,
namazaly zvony,
a když přijel, rozléhal se
hlahol na dva hony.
Školní mládež s učitelem
a všech jiných mnoho
šlo mu v ústret; sličné děvče
řečí vítalo ho . . .
zkrátka: řídká slavnost byla,
a den celý Běle
tak se zdál, jak v svatodušních
svátcích za neděle;
myslila si: jinak věru
děti sobě chová
pyšný zámek nežli prostá
chata šindelová;
jaký rozdíl ve všem všudy
u pánů a robů,
od prvního na svět kroku
až na pokraj hrobu;
co tu čeká na boháče,
žebráka co čeká —
mysl Běly semo tamo
ručím křídlem těká. —

Na anděla strážce právě
slavné křtiny byly:
do živůtků zlatotkaných
dítě přistrojili;
v krajkovou jak ze smetany
zavito je plenku,
blankytovou karkuličku
mělo na teménku,
dlouhý pláštík stejné barvy —
hodový byl taky —
poset zlatým vyšíváním
s knížecími znaky,
s levého pak ramenečka
s nádhernými lemy
krásné stuhy snášely se
bezmála až k zemi.

Arcibiskup v rudém šatě,
v zlatém pluviále
dítko křestil; kolem něho
farář neustále,
ukláněl se, přisluhoval,
svatém při obřadě.
Běla stála s komornými
stranou v první řadě,
a když kněží vzácných kmotrů
na dítko se ptali,
pěkné jmeno uslyšela:
Helenka jí dali. —

Vpravila se Běla brzy
v Helenčinu službu,
nechať zprvu po rodině
častou měla tužbu;
vpravila se v řeči, mravy,
schody, chodby, síně,
smutnoli jí, zazpívala
dítku na svém klíně.
Ovšem všecko jinak bylo
ve knížecím zámku:
obrazů zde na zdech plno,
víc než na vsi v chrámku,
a jaké to vzácné tváře:
panstvo různých šatů,
tamo v černém aksamitu,
onde ve šarlatu;
tu s okružným límcem vzhůru,
tamo s plihým dolů;

zde s parukou na temeně,
jinde o chocholu;
tu široké nohavice
po lýtka a v zlatě,
tam s výdutky nad kolenem
přilehlé až k patě;
někde prsí vojínovo
ocel kryla zplna,
jinde od šíje až k pasu
samá krajek vlna;
tamo boty nad koleny
seříznuty kosem,
podál trepky bez podpatků
s vyhrnutým nosem;
někde vlečky sáhodlouhé
vyšívány zlatem,
někde krátké sukně, za to
v čepci rozsochatém.
Divné tváře: vážné, bledé,
z dávné zašlé doby,
knížeti však přec se nesly
posud do podoby.

Když se na ně o samotě
zadívala Běla,
zdálo jí se, jak by se jim
ústa posud chvěla;
snad že chtěly nedočkavé
v tajném nepokoji
z rámců ven, by pohleděly
na pravnučku svoji.

Běla se jich zprvu bála,
utkvěloť jí v oku,
že ji zevšad prohlížejí,
ze předu i boku,
že ji slídí, každý zvláště,
všecky dohromady,
ale později zvykla přece
na chodbách a všady.

Zprvu zjevně vzpomínala
na domov a dítě,
leč že doktor rozbíral ji,
činila jen skrytě;
chvíle, týdny počítala
za noci i ve dne,
až své drahé potěšení,
Tomka, opět shledne.
„Kdy ho spatřím?“ tázala se,
v očích proudy záře.
Na to doktor: „V neděli proň
sjedem na kočáře,
babičku s ním vezmem taky,
strpení jen mějte
malý týden; jenom nám tu
stále nevzdychejte:
vám to škodí, dítku škodí —
tak se nesmí státi,
kojnouli nám měnit bude,
nelze smlouvy dbáti.
Z prospěchu již nedělejte,
což pak vám tu schází?
a váš hošek doma také
bují jako mlází;
líp než při vás, milá Bělo,
dvojnásob má stravy,
viděltˊ jsem ho, z obličeje
plál mu úsměv hravý;
nevíte snad, že pan kníže
přikázal, bych vlídně
navštívil ho na vesnici
nejmíň jednou týdně,
abych zvěděl, jak se daří,
zdrávli a jak roste —
již konečně nedůvěru
v duši navždy skoste!“ —

Běle oči zasálaly
štěstím, jen jen hrály:
„Tak vy týdně jezdíte tam?
Ty nebeský králi!
To jsem sotva pomyslila,
že ti páni hodní
budou s námi zacházeti
jako lidé rodní ...“

Těšila se, dobře bylo,
kněžnička jen kvetla,
líčka byla plna krásy,
očka plna světla;
rovnala ji k Tomíkovi:

„Hoch můj hezčí přece,
třebas v prostém ukryt plátně
a ta v kmentu,“ vece,
„ale když tak na mne hledí,
když se k ňadru tulí,
ani nevím, že je cizí,
že mne s ní jen skuli;

že ji skuli zlatým poutem,
jehož každý článek
místo útrap leskne se mi
sponkou radovánek."
Klonila se k panské dcerce:
„Ó ty malá kněni,
vykvetla jsi, by můj Tomek
nekles v otročení;
hodlám tebe ošetřiti,
roztomilá vílo,
by se mi tvou náhlou smrtí
všecko nezhatilo!"

X.

V podjesení za neděle,
při sluněčka zjevu,
přijel Tomek na kočáře
k matce na návštěvu;
babička s ním zavítala,
oděla ho sličně,
úrazu by cestou nevzal,
dbala ustavičně.

Do komnaty přinesli ho:
křičel, toužil zpátky,
nechať matka lichotila,
nepoznával matky;
teprv, když ho k srdci zvedla,
hloub jí hleděl v líce,
v čtyrech očích jasnilo se
rázem víc a více.
Nevědomky očarován
kol matčiny šíje
ručku svoji baculatou
čilý klučík vije.
Byla Běla potěšena
zdravím holoubátka;
sedly, v hovor pustila se
starostlivá matka:
„Skoro jsem už na tom byla,
že dnes nepojedu,
měl jet Vojtěch, shodli jsme se
přece ku posledu;
byla bych mu první jízdy
přála, zlá však rada:
kamene mu dobývati
na podzídku z lada,
a tu třeba lidí shánět,
všední den se hatí,
to víš, kdo si nepospíší,
dvakrát tolik platí."

Dál a dále vypravuje,
jak jsou nyní sami
a kterak jí vzpomínali
často se slzami,
jak se s Tomkem po odchodu
jejím doma dálo,
a že klučík nezastesknul
za ní dosti málo.

Šťastna Běla políbila
ruku svojí tchýni:
„No, tak zdráv je?" — „Bylli dříve,
dvojnásob je nyní." —
„A jak spinká?" — „Jako dudek,"
rychle matka praví,
„mátě spánek pěkně stejný,
tichý, nelekavý;
k ránu se jen plačky budí,
rád on bumbá, pane,
Baruška hned ohřeje mu
mléko přichystané;
z ucháčku s tím zlatým proužkem
na ohnutém kraji,
nejraději malinová
ústa jeho ssají;
sám si ručkou přidržuje,
spodní rtíček špoulí,
bumbá, bumbá, spokojeně
v náruči se choulí;
oddechne pak, usmívá se,
ke koši se tahá,
ospale si prozpěvuje:
‚hahá, hahá, hahá . . .'"

„No a Vítek?" „Ten mu přeje,
ani nezapipne,
Tomíka když matka krmí,
jenom hlavu vypne,
rozhledne se, co se děje,
do peřin se skryje,
čeká, jeho bývá, čeho
Tomek nedopije;

však mu zbude vždycky ještě,
mámeť toho plně,
Tomek skoro zpola nechá,
jako zůmyslně;
o nic spolu neškorpí se,
jsou to hodné děti
jak dva rodní sedmihlásci
na jediné sněti.
„A jak Vojtěch?“ — „To víš, teskní,
hejčká časem dítě,
dělá, co kde v domácnosti —
no, vždyť navštíví tě
brzy taky, lzeli bude,
hodláme se střídat,
jdeli jeden, musí druhý
hospodářství hlídat;
robotíli Vojtěch v poli,
nebo chystá píci,
tu mně dům je spravovati,
Barči dítek stříci.“

„A co kravky?“ — „Daří se jim!“
„A co psík?“ — „Ten smutí,
také u té němé tváře
jakés zastesknutí;
ten se sháněl! čmuchal, vrčel
hněvivě a zlobně,
nežli mrzut uhostil se
v koutek u záhrobně . . .“
„Chudák psíček! A jak na vsi?“
„Závist hruď jim třebe,
však to všude, milá duše,
kromě toho nebe.
‚Ti zpanštěli na chalupě,‘
řkou, ‚z těch polí trocha,
kloudného as bude málo
z toho jejich hocha;
fňukal je to rozmazlený
vinou hloupé mámy,‘ —
my si k srdci nebereme
žijem pěkně sami.“

„Závidí nám pomlouvači
hrstečku té zvůle!“

„Zdali právem?“ Lepšíť Tomek
vísky dobré půle;
nyní se však ani anděl
pomluv neustraní,
já jen říkám, špatný holub,
který se havraní,
zůstane jím, nech se živí
lepších klasů vískem, —
chceme hoška něčím míti,
ne však hrdopýškem;
jak kdo myslí, jak kdo koná,
mní, že také jiní,
tak neb onak lidem nikdy
v hod se neučiní;
ať si mluví! Vlastní hrby
člověk vždy rád vloží
na bližního. Žijme jenom
dále v bázni boží!“

Chvíli ještě rozmlouvali,
vždyť princezka spala, —
aby Tomek nenastydnul,
Běla domlouvala.
„To to,“ matka odvětila,
„není zimy venku,
ostatně jsme na kočáře
jako ve přístěnku;
vším nás páni opatřili
dřív, tož nyní taky,
ba, pro Tomka dostali jsme
plátno na povlaky,
a co prádla! milá zlatá,
že nám to až teří,
co měl Tomek, pro Vitouše
vybrala jsem dceři;
všecko máme! — To je štěstí,
moje duše zlatá,
jen ať nám je neporuší
chvíle jedovatá;
však teď domů!“ — Loučili se,
vsedli do kočáru; —
uvnitř hojnost bylo všeho:
kožešin i darů. —

Roztomile prospívala
kojenička něžná,
laskavějším čím dál byli
komonstvo i kněžna;
láskou se k ní přiklonili,
mnoho vzala darem,
rádce měla, těšitele,
na doktoru starém;
vlídné bylo zacházení
hojnost všeho všudy,
no, a Tomek zrovna kynul,

k čemu tedy trudy?
Mimo dítě zřela Běla
ob čas muže taky,
vesel byl, že vyplnil se
doktorův slib všaký;
na vše, dál co ještě bude,
chystal se a strojil,
myšlenek roj zlatokřídlý
v hlavě se mu rojil. —

A jak svěží byla Běla,
dvojnásob než prve:
líčka z květů jabloňových,
ret z planoucí krve;
každý pohled jejích očí
jak by zrozen v zlatě,
nové krásy přibírala
v malebném svém šatě;
sukní střih byl sice stejný
jako dřív, i šátky,
ale jak to všecko padlo,
jaké bylo látky!

Pyšněl Vojtěch mladou ženou,
pyšněl vlastním domkem,
pyšněl skotem, pyšněl polem,
jak pak teprv Tomkem!
Tím se všecko vynášelo,
nejvíce však Běla,
dostalť prádlo zrovna také,
jako kněžna měla,
jen že bylo bez korunek
šitých v prádla rohy,
a čeho on po půl tuctech,
toho ona stohy.

Klidnou Běla, skoro šťastnou
na zámku se stala,
dítko zpěvem, žaly svoje
dary uspávala;
vždyť co doktor přisliboval,
nebylo jen zvěstí . . .
dumalali, dumala jen
o Tomkovu štěstí.

XI.

Přišla zima do údolí,
sivovlasá zima,
hojný střehýl na obočích,
sutky pod očima;
jíním se jí řasy chvěly,
mrazem zory hasly,
ruce z hávu ustavičně
sněžné hvězdy třásly.
Chaty v bílou loktuš skryty
tulily se k stráním,
skřehlé vrány přelétaly
v polích s bědováním;
stromy snětí nakloněných,
v skráních bílé věnce,
zapomněly v mízu hnáti,
tlačit na pupence.
Bouře letší od severu
v rozkaceném zpěvu
divou mocí, ostrou tlapou
ryla v zmrzlém dřevu.

Nedbala jí Běla tuze,
nechť jí mnoho třeno,
vědělať, že v rodném domku
všecko opatřeno,
věděla, že není nouze
v síni ani v chlévu,
dobře vše, a hošek také
chodil na návštěvu,
nic mu doma nescházelo,
žvatlal, hrál si s Vítkem,
poupátkem byl u své matky,
u Barušky kvítkem!

Do Prahy jel mladý kníže,
před vánocí bylo,
toho roku mladé panstvo
sídla neměnilo;
jindy v Praze potrvalo,
nyní, dítku k vůli,
zůstalo zde také druhou
chladnou roku půli.

Kníže dlouho nezameškal,
přišel v týden vratký,
přines darem různé věci
pro bračku, i šátky;
paní kněžna rozdávala

dárek jeho sterý,
určeno co bylo komu,
v pokoji své dcery;
mělať zvláště upravenou
síň, princezna malá,
s okny na park, a v té s Bělou
trávila i spala.

Pro Helenku bylo věcí
zrovna celé vaky:
skvostné šátky, rozmanité,
plášť — a panna taky;
a jaká to panna byla —
krása věru sama,
když ji stisknul na srdíčku,
zavolala „mama;“
kolem rtíků, v důlkách tváří
kryl se život smavý,
zlatý pramen jemných vlásků
vlnil se jí s hlavy;
oči jako nezabudky
u potoku nivy —
byla panna jako živa,
byla samé divy;
vždyť i hlavu ohýbala,
ručičky i tlapky,
zavírala, otvírala
obrvené klapky;
leželali, přivřela je,
pozvedla, když vstala —
mnohá matka s takou pannou
sama by si hrála.
Šaty byly atlasové,
na nich zlaté kvítky,
ošatil by za ně dobře
dvě sirotné dítky;
kníže pán snad nakupoval
tyto věci k hraní,
z části svojí malé dceři,
z části svojí paní.

Také Běle přines různé
drobnosti a šaty:
na řetízku článkovaném
křížek ryze zlatý;
čapku, bílou beraničku
pro Tomíka darem,
kožíšek i nohavičky,
vozík s koňů párem;
množství pestrých maličkostí
k točení i vrhu —
v městě takých neviděti
o výročním trhu.

Což tu bylo zevšad divu
při takové kráse,
Běla tenkrát Tomka svého
sotva dočkala se,
a když přišel, zdobila ho,
pyšna v ňader skrytě,
že vypadal líp než mnohé
úřednické dítě.

„Častěj v šatky oblecte ho,“
řekla Vojtěchovi,
„dřív, nežli z nich povyroste
a pokud jsou novy;
Vítkovi ty starší dejte,
Baruška nechť spraví —
jenom ať to neumaže,“
zase o svém praví.
„Nenoste ho mezi děti,
také ne v tom šátku,
na lepší ho budem zvykat
hnedka od začátku;
bez toho, až povyroste —
doba rychle míjí —
půjde, jak pan doktor pravil,
někam do studií.
Hleďte vůbec, ať se vždycky
pěkně čistě nosí,
ne jak děti na vesnici,
bez střevíčků, bosy;
jak odroste dětské sukni,
hned ho do škol dáme,
na pána ho — na panáčka
nejspíš — odchováme.
‚Jen ho pěkně strojte, Bělo,‘
sama kněžna říká —
ať tedy hoch lepším šatem
lepším mravům zvyká.“

A jak Běla domlouvala,
tak se dále nesla,
do vln žití opírala
přání lehká vesla;
když se tužby skutkem jeví,
srdce nové rodí —
snění krajem nejluznějším
hrdou matku vodí.

Zřela v dumách synka svého
zbavena vší tíhy,
usmívavě v školu nosit
papíry a knihy;
viděla ho v pěkném šatě,
květy střádat z hory,
mezi tím, co chudák Vítek
plavil těžké vory;
viděla ho pánem, sebe
s otcem v jeho síni
malované, v také asi,
v jaké ona nyní;
viděla ho na kočáře
jezdit párem koní,
viděla, jak selští synci
nízko se mu kloní,
jak mu v ústret přicházelo
všecko s nahým čelem,
nejen kupec, také správec
s panem učitelem;
její radost stále rostla,
s ní však, třeba zticha
v srdci matky, výše hlavou
vzmáhala se pýcha;
čím ze zámku více darů
v chatku její sletlo,
tím víc ňadro ukypřené
nadějemi kvetlo,
tím víc různá havěť touhy
s křídlem káně stinným
volala k ní: Tomík tvůj je
bratrem Helenčiným!

XII.

Zastenala, zayzdychala
zima bouří divou,
bylo se jí rozloučiti
s milých krajů nivou;
zaplakala bystřinami
těžce rozechvěna,
slzami je odnesena
bílá její plena.
Řeka pyšně vyrůstala,
jarní vodou spora,
svitem slunce kypřily se
údolí i hora;
potok zase jako jindy
počal ňadro douti,
kočičky se objevily
na vrbovém proutí;
lupínek se obnovoval
na stromech a křoví,
celý kraj bral ponenáhlu
na sebe šat nový;
bílé květy procitnuly
v rozsochatém hlohu,
fialky zpod kyprých listů,
mouchy v okna rohu;
mrtvé květy otvíraly
zvolna jasné oči,
rudé pučky zjevily se
černém na klokoči;
poupětem co ukypřeno,
těsný obal ruší,
slunka ret mu ve hruď dýchá
libovonnou duši.
Od jihu se vlaštovice
k starým hnízdům vrací,
čáp na věži počne brzy
oteckou svou práci;
pěnkavice s buku sněti
zvučnou píseň zvoní,
Máj zatoužil na projížďku
slunném na komoni;
v luhu, v poli, v porostlině,
v svěžích keřů hrudi,
zvučným zpěvem drobných ptáků
celý kraj se budí;
skřivan z pole ozývá se,
hřivňák z lesní příče:
mladé jaro vyskočilo
z květu petrklíče;
s nebe k holé stromu hlavě,
k nemocnému skrání,
zlatým proudem znova padá
boží smilování.

Srdce Běly dobou jara
také vzešlo květem,
vážka citu vzletla v srdci
nepokojným letem;
jarní touha po domovu

vzmohla se jí v hrudi:
hned jí čelo ohněm plane
hned jí ledem studí;
zasteskla si srdcem, duší,
zasteskla si hlavou —
přeháňkou jen jarní bylo,
ne však bouří pravou,
třebas ruka častokráte
plné ňadro stiskla,
přec pojednou místo slzy
radost z očí tryskla. —

Přehnalo se, vyjasnilo,
všecko stichlo zase,
když Tomkova plná líčka
v zámku zjevila se,
a když s mužem hovořila,
zaplesali oba,
rychlými že kroky běží
nová žití doba.

Devátý se měsíc klonil,
co již v zámku Běla,
ještě jeden mladou kněžnu
při prsu mít měla.
„Ještě jeden!“ těšila se,
stesk však přec ji dusí;
záhy že se od Helenky
na vždy loučit musí;
uvykla jí jak své vlastní,
sotva věří tomu,
že si malé kojeničky
nelze přibrat domů;
byly v srdci samé spory:
semo tamo chtělo,
proč že to, proč ono asi,
samo nevědělo.
„Bude se nám loučit přece,“
teskla Běla skrytě,
„Tomka mám, přec scházeti mi
budeš, zlaté dítě.“ —

XIII.

Bylo jara na vrcholu,
v parku stromy kvetly,
sedmihlásci v starých lipách
nová hnízda pletli;
orlíčky a pantoflíčky,
resedy a zvonky,
zdobily si při vrcholku
květem outlé stonky.
Na sta růží v odiv neslo
lahodné své vnady,
kam se oko zahledělo,
krása byla všady,
rybník křovím obroubený
v slunci skvěl se celý,
labutě dvě podruženě
v něm se projížděly;
vlaštovice svěžily v něm
perutí svých hrotky,
s vršků travin perly pily
pěnkavice krotky.
Střízlíčkové probíhali
živých plotů šeří,
chocholouši tříbili si
na kloboučku peří;
mladý motýl v novém plášti
pradávného kroje
z kukle spěl a z česla oulu
včely, první roje;
temná vážka na osině —
snad že v noci stydla —
sušila si upejpavě
síťkovitá křídla.

Pod košatou lipou v rohu
u parkové stěny
v záhoncích stál květinových
altán povýšený;
od podzámčí kolem něho
k chrámu prostřed města
kaštany jsouc posázena
sporá vedla cesta;
odtud pěkně zříti bylo,
co se v městě dálo
i to mladé setí vůkol
po polích jak stálo.

Májového odpoledne
do altánu v sadě
doktora a kněze paní
pozvala si k radě;
později přišel ještě kníže —

všecko bylo venku —
vposled pro Bělu šel sluha —
vlastně pro Helenku.

Rozprávěli, hovořili
při bohatém stole;
Běla s dítkem vzadu stála,
pohlížela v pole,
vše se kolem zelenalo,
všecko divným chvatem
posypalo boží slunce
perlami a zlatem.
Kypré setí vlnilo se
jarně dechem božím,
dujný jih se protahoval
plnoostým hložím,
s hojných višní kolem polí
květy dolů střásal,
skřivan krouže nad osením
svoje hymny jásal.
Bělásci dva, rozpustilci.
kolotavým letem
družili se s plané hruše
padajícím květem:
se smrtí se život družil —
divná, divná doba —
letli, spadli — bílé květy
zavály je oba!

Hle, tam louka, parádnice
přes noc plna krásy
živůtek svůj zelenavý
kvítím vyšila si;
outlá jabloň vedle meze
ozdobila skráně,
potok mile zradovaný
v dětské tleskal dlaně,
přes řepku pak jasnožlutou.
jetelinu rudou,
jako v mlze zhlídla Běla
svoji vísku chudou.

Vzdechla sobě. — „Nevzdychejte,“
v žertu vece kníže,
„známť já věru v jarním čase
mladých srdcí tíže;
vaše jho se brzy skončí —
za měsíc již krátký
v domek svůj, ne ve můj více,
vrátíte se zpátky:
vaším, milá Bělo, všecko,
co je vně i venku,
bez výkupu, bez poplatku —
máte za Helenku;
pode ctí co přislíbeno,
pode ctí zde máte,
s týden ještě, pak kojenku
svoji dochováte. —
Zde je úpis!“ — při tom z ňader
vyňal list: „Číst znáte,
s doktorem co umluveno,
všecko psáno máte;
ani čárkou nezměněno
smlouvy po výsledku —
a zde místo na podpisy
dožádaných svědků;
pod můj ať se podepíší
občané dva zdejší,
volte, nad ty najdeteli,
Bělo, ctihodnější!“
Při tom lehce na své hosti
ukázal. Ti, hrdí,
listinu dřív vystavenou
jmeny svými tvrdí. —

„Hotovo,“ děl kníže, složil,
Běle dal: „To skrejte
k ujištění na ouřadě
do knih si to dejte,
vše, ať třeba psáno není,
poctivě se stane!“ . . .
Běle srdce v těle buší,
z oka radost plane.
Líbati chce ruce kněžny,
ta však jemně brání,
na Helenku usmívá se,
Bělu hladí v skráni;
na to vece: „Mámť vám z mnoha
děkovati, milá,
dítku jste mne dvojnásobně
všude nahradila;
budu toho pamětliva;
starost byla velka,
však již dítko odstavíme,
přijdeť pěstitelka;
psali jsme již, přijde brzy,
za tři týdny asi . . .
vrátíte se Tomáškovi
v nejkrásnější časy,

no, pak syna užijete . . .“
Běla usmála se,
radostí jí krůpěj rosy
v dlouhé stála řase;
srdce jen se tetelilo,
každá žilka hrála —
Helenku si k srdci tiskla,
Helenka se smála,
ba i mladá matka její
usmála se lehce,
Běle dítko odluzuje,
ale dítko nechce. —

Na kostele nenadále
trhnul zvoník zvonem,
z podzámčí se vzhůru vznesla
žalost smutným tónem.
Co se stalo, co to zvoní?
Někdo umřel asi,
neli z mlýnské, tedy jistě
z pivovarské chasy!
Tichý pohřeb, jeden zvonek . . .
Kněžna ptá se hbitě:
„Kdo to umřel?“ Doktor na to:
„Paní staré dítě,
malá dcerka, jedináček
nescelených skrání,
věděltť jsem to, že se ničím
smrti neubrání;
dosti dlouho trápila se —
tam jí bude lépe.“
„Ale matka,“ zase farář,
„zle se v čelo tepe;
naříká si, hořekuje,
mní, že vinou byla,
že své dcerky zanedbala,
že dřív odstavila . . .“
Při těch slovech nenadálc
Běla sebou trhla,
zima hned, hned horkost tuhá
v tváře se jí vrhla,
ruce, nohy se jí třásly,
prsa se jí chvěla,
teskná mysl jedním rázem
domů zaletěla;
kolem Tomka zakroužila
upomínka tklivá,
jak kol hnízda v nebezpečí
křepelička sivá.

Dolů k cestě pohleděly
Běly siné tváře:
rakvičku pan starý drží
v loktech na kočáře,
k dcerce svojí zabedněné
sivou hlavou shýbá,
ani v pravo, ani v levo
nezří, jenom líbá;
líbá jenom lesklé víko,
kříž a bílé růže —
ubohý! Však kterak paní
doma žalost zmůže,
ani spolu nepřáno jí
ku hrobečku jeti;
zahořela přenešťastna
žalem po dítěti; —
naposledy do rakvičky
vyzdobila dcerku,
do hedvábí ovinula,
do smutečních šperků,
k průvodu jí poprosila
všecky v místě děti,
na hlavy jim věnce dala,
v ručky zkvetlé snětí.
Všecko jelo na kočárech,
máť jen doma dlela,
tváří vadla, silou chřadla,
srdcem bědně tlela. —

Nikdo nedbal z okna dolů
shlížející Běly,
všeci chvilku na kočáry
níž se zahleděli,
jen pan doktor žalost sčetl
z její bledé líce,
a ret jeho jako ve snu
šeptal: ‚Mučednice!‘
A zas nahlas o sládkově
mrtvém dítku řečí:
„Rok jen žila, rok však byla
v stálém nebezpečí;
činili jsme vše, leč marně,
bylo bez porady,
já i matka zajisté že
nevinni jsme tady;
ostatně i zdravé děti
nemoc náhle stíhá;
rozum vždycky nepomůže,
ani lék a kniha . . .“

Běla vzdechla, doktor spatřil,
jak se celá chvěla,
a v ráz nová slova jeho
na opravu děla:
„Dítko bylo velmi slabo,
zhola bez vývinu,"
a zas k Běle: „Pravý opak
při vašem je synu;
to je rytíř! — Vám však chladno!"
„Snad ten větřík náhlý,"
kvapně kněžna, a již ruce
k dítku závoj stáhly;
„raděj v síň by, doktore, snad
kojná jíti měla —
patřte přece, jak je bleda,
jak se rozechvěla . . ."

„Ano v síň," zas doktor, „ano,
zlého však nic není,
vzpomněla si na hošíka,
to se rázem změní."

„Pojďte!" — „Půjdem též," dí kníže,
sychravo dnes záhy."
Na to farář: „Vlhne posud
od předešlé vláhy,
na pole však dobře právě
teplé vlhko v jaře! . . ."
Šli. — Pan farář poroučel se
pospíchaje k faře.

Na schodech však polohlasem
kníže se svou paní
doktorovi rozmanitá
dali přikázání;
doktor vážným ukloněním
slíbil vše, co chtěli,
a když zašli, vešel v pokoj
polekané Běly;
radil, těšil, vysvětloval —
zahnal kvapnou muku,
a ve dveřích odcházeje
podal sdílně ruku. —

(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

II.

Jest jedním z příznaků věrného přátelství, že nevěřívá rádo něčemu zlému, jež buď potkalo nebo potkati má přítele, rovněž tak, jako rádo víru dává třeba liché zvěsti o něčem dobrém. Slečna Mély byla všecka rozrušena tajemstvím nejdražší přítelkyně své a jakkoli byla povahou statečna, přece jí stálo zvláště první čas nemálo námahy, zachovati před ostatními v domě obyčejný mysli klid a míru. Když téhož dne večer ocitla se sama ve své komnatě, sklesla malomyslně v křeslo, složila mechanicky ruce do klína a pohroužila se v truchlivé dumání. Bylo jí jako chodci, jenž zabloudil v nelidných horách v husté mlhy, neví, kam jde a rozechvívá se obavou, by nesklouzly nohy jeho někam do propasti. Ob chvíli zastavuje se, tápá sem a tam poutnickou holí, napíná kolem zraky, by pronikl smutně šedý nekonečný opar a zastihl nějaký světlý bod. Sluch jeho žízní po lidském hlaholu, omačkané nohy po odpočinku v lidském příbytku a moře mlhavé stále jest stejně jednotvárno a mrtvo. Drahnou chvíli

bylo tak slečně Mély, rafije na hodinách šla od minuty k minutě, noci přibývalo. V tom sebou trhla. Na silnici před přádelnou odtruboval ponocný dvanáctou hodinu. Duté zvuky jeho rohu zaznívaly jako průvod pohřebních žalmův. Mély přiskočila mimoděk k oknu, povytáhla oponu a podívala se před dům na dvořiště, nespatřili plapol svící a pochodní. Zpamatovala se. Oddychla si. Rozvaha nabývala v její mysli vrchu. Mlha, tísnivá a dusná, trhala se před zrakem jejím, rozplývala se, zdvíhala se vzhůru.

Při slečně Mély nebylo citlivůstek, nebylo v citu vrtkavosti. Snad z počátku milovala spolužákyni svou jen dívčí láskou, v níž více bylo libosti nežli citu; však časem cit stal se opravdivým, pravou potřebou i potěchou srdce, a i když Maruška její se provdala, neutuchl, nýbrž sesilněl a zmohutněl. Milovalať paní Hajnou ovšem jinak než Jaroslava, ale po Jaroslavu byla jí nejdražší na světě. Ode dneška však zvroucněla láska její k přítelkyni měrou nad pomyšlení úchvatnou. Žena, jež muže svého tak milovala, jako Marie Prokopa, byla hodna nejen lásky, anobrž zbožnění. Když zpomenula si slečna Mély na poptávku její po líčidle, polily ji slzy při pouhém návratu té představy do vědomí.

Slečna Mély byla tak spokojena a tak šťastna na Čerstvém vzduchu, že nadobro se odhodlala pobyti tam až do chvíle, kdy doktor si ji odvede od oltáře. Hajným přicházel ten její zámysl nad míru vhod. Viděliť zřejmě, i stará paní i pan Hajný, že Marie bez Mély jaksi ani nemůže býti, a přáli si v duchu, rovněž jako mladá paní, aby svatba doktorova se prodlila. Žádost ta plynula z vlastních jejich zájmův; bylať slečna Mély nejen želaný doplněk, ale poetickou okrasou nevelkého jejich rodinného okresu na venkově, málo zevnějších zábav poskytujícím. Jinak i slečna před založením vlastní domácnosti nemohla na širém světě nalezti teplejšího a příjemnějšího útulku nad Čerstvý vzduch, nehledě ani k tomu, že tam zaklíčila, rozvila se i rozkvetla nejskvostnější květina na zahradě jejího života, láska Jaroslavova, a že tudíž každá píď země tam měla pro ni „svou pohádku."

Novinu, že paní Hajná znova bude matkou, uvítala slečna co nejradostněji. Vždyť nabízela se jí tím příležitost, ukázati Marušce, jak ráda ji má, a v mnohých věcech v domácnosti jí účinně býti po ruce. V posledním roce teprva naučila se slečna milovati děti a roznítila se její mysl pro vznešený význam rodiny, v níž nejpřirozenější vrchol vší úlohy ženstva spatřoval rozvážlivý její duch. Ovšem i láska k Jaroslavovi, nevybíhající z mezí zdravé skutečnosti, působila v obnovu a přerod povahy její, po obecném pojmu druhdy emancipované. Byl čas, kde oddávala se fantastickým snům o úkolu ženy a ženouc se za nimi bez pevné půdy pod nohama přehlédala skutečnost; nyní zavírala se víra její o ženě ve dvou střízlivých větách: zakládati rodinu a starati se obětovně o ni, a kde nelze jest, živiti se poctivě v bezúhonné samostatnosti. Zdali stála pod vlajícím praporem své doby, o to nevedla Mély péči, bylať charakterem; jí postačovala zdravá myšlenka a zdravý cit.

Že v novém svém stavu Marie před jejíma očima zrovna v změny zapadala, nebylo vzdělané panně podivením. Vše až posud psala na účet mimořádné, fysiologické rozpolohy; dnes, na pahorku svaté Anny,

zjistilo se v ní přesvědčení, že za všemi těmi změnami vězí příčina mnohem hlubší, přímo děsná nejen pro Maruši a celou rodinu, nýbrž i pro ni. Přesvědčení to mrazem prochvívalo ji až do poslední žilky a zvrhlo jasné její myšlení v traplivý chaos, jehož účinek ji teprve vší silou zachvátil, když večer byla v komnatě své sama, když prosta byla každého vjemu ze zevnějška.

Slečna Mély se vzpamatovala. Přemýšlela jasně, zvolna, střízlivě, pokud bylo lze.

Dvojí jen soud byl v té při možný: buď mluvila z Marušky pravda, na venek ve tvaru předtuchy prorážející, buď byla to pouhá předtucha, ze stavu jejího netěžko vysvětlitelná. Soud první byl hrozný ve svých důsledcích, ač Mély nepřipadlo, že klíčila by v něm tragika pro její život, pro její osobu. Soud druhý zamlouval se více i mysli i srdci, a důsledky jeho nebyly nebezpečny. Kam se přidati, k prvnímu čili k druhému? Nedováží se každý, kdo váží a třeba byl na váhu pozoren. Slečna Mély se nedovážila.

Přidala se k soudu druhému, poněvadž zdál se jí býti přirozenějším a byl jí méně cizím i hrozným, a prozřetelnost či genius života vzácných lidí, či osud, sudba — na jmenu právě nezáleží — jenž postavil ji před neúprosnou alternativu, zachvátily ji a umístily na svah, s něhož nesjíždí se k pozemskému štěstí.

Mély myslila, že jenom přelud štve paní Hajnou z úzkostí do úzkostí a uzavřela po přátelsku upřímně, že seč síly její budou, se vynasnaží, by smutný ten stav jí učinila snesitelnějším z vděčnosti za její lásku. Usnesla se na tom, že kdy by i kamení mělo na ni pršeti, na stanovisku svém, na poli přátelské lásky a cti setrvá, že Marii neopustí.

S jednou věcí hnětla se Mély v srdci svém, se slibem, že bude před Jaroslavem mlčeti. Dopisovali sobě velmi často, a srdce jejich byla sobě na vzájem otevřenými knihami. Nyní měla před ním míti tajnou kapitolu. To tísnilo mysl její a urážela cit a vrhalo na ni vinu, za niž ovšem sama nemohla a již dopouštěla se z čirého přátelství k paní Hajné, jež však všecko její počínání, posud úplně svobodné, traplivou měrou obmezovati hrozila. Kdo, jako slečna Mély, nejsa poután sterými ohledy obecného života navykl, podle své hlavy jednati a svou prováděti, na toho dvojnásobnou tíží dopadá každé obmezování; ramena, břemenům nezvyklá, i pod nevelkou tíží se prohýbají. Leč pro ten čas neviděla slečna zbytí a bylo jí vměstnati se v rubriku přítelkyní předepsanou. Bylo jí to proti mysli a vůli, ale bez oběti nebylo se lze obejíti.

Upokojivši takto bouři, jež dnešního dne nitrem jejím otřásla, ubírala se slečna Mély na odpočinek. Nebylo již dlouho do nového dne.

Téže noci nebylo ani v ložnici manželův Hajných tak pokojno jako jindy. Na mladou paní nepřicházelo spaní i bylo jí dnes do řeči; do divných řečí, jak připomenul několikráte pan Hajný.

„Jsem ráda,“ rozpřádala mladá paní rozprávku na loži svém nepokojně se obracujíc, „že je Mély tu. Los nás matek jest odevzdán nejistým příhodám. Kdy bych, až čas můj dojde, umřela, bude tu Mély.

Matinka jest stara a každým dnem ubývá jí sil; Mély i ochotně i svědomitě by mne zastala."

Pan Hajný odvětil: „Takovým myšlenkám, drahoušku, neměla bys ani slyšení udíleti. Čemu týrati mysl bezpodstatnými přeludy? Beřme život tak jak jest i s jasnem i s mračnem a jděme bez podjatostí za svou prací. Dáli nám bůh dcerušku, jak se to u nás zazelená! Na to mysli, Maruško, a nech těch divných řečí."

„V mračnech skrývají se blesky, drahý muži, a dobře jest, pomýšleti na ně, táhnouli mračna do obzoru, a hledati si napřed bezpečné přístřeší. A povaha Mélina může je poskytnouti. Není Mély, která bývala; pamatuj, že z ní bude praktická žena."

„Žehnám z toho srdce doktorovi."

„Doktor není Mély."

„Máš dnes divné řeči. Stojím zaň. Vnášíli poesii do skutečnosti, není to vadou při jeho povolání. Vždyť není kupec. A učenec bez ideálův jest kupec bez čísel, beze kněh. Trochu těch sladkých nesmyslův není na škodu té povaze jeho, po dětsku jasné."

„Vy muži soudíte podle svého. Nehybné pevnosti v lásce při něm nehledám."

„Jsme u velmi vážné kapitole, nechme ji. Doktor Mély nezradí; spíše ona zradí jej."

Nadešla delší pomlka. Mladá paní znova se ujala hovoru.

„Nebudu se s tebou hádati, ač věru nerozcházíme se pro stéblo slámy. Tolik však neupřeš, že kdy bych zemřela, by Mély byla v domě velmi dobra. Vidím to z toho, jak miluje našeho Jarouška."

„Myslím, že to chlapec velmi roztomilý a že jmenuje se Jaroslav."

Mluvili ještě všelicos o záležitostech rodinných, až Hajný pokojně usnul. Mladou paní míjel spánek. Přesvědčivši se několika otázkami, že manžel spí, vztýčila se v loži a upjala zraky na hlavu mužovu, zcela pravidelně oddychující. Bylať slična; vous, pečlivě pěstěný, slušel těm rysům i dobrotu srdce i bystrotu a starostlivost mysli jevícím. Slza kapala za slzou z očí mladé paní na bledé líce, a svit noční lampy mdle v nich se třpytil. Kdy by byl Trnka míval příležitost spatřiti teď paní Hajnou, byl by v ní viděl model pro Niobu, jen poněkud mladý.

Zdálo se, že mladá paní od spícího manžela nemůže oči odtrhnouti. Položila se vícekrát a opět se vztýčila. Posléze nepozvedla se více. Ležela, plavovlasou svou hlavu do sněhobílého polštáře zaryvši. Štkala chvíli přidušeně, pak se utišila.

Hodiny na stěně odbíjely jemným hlasem dvanáctou.

Téhož dne vracel se doktor Javorník v Praze do svého příbytku ze společnosti umělcův a přátel, s nimiž byl příjemný večer strávil. Rozsvítiv lampu podíval se nejprve nad psací stůl po podobizně Mélině. Zarazil se, ztrnul: místo na čalouně bylo prázdno, a obraz ležel na psacím stole. Spadl za jeho nepřítomnosti. Doktor si několikráte pohladil kníry a vážně promlouval.

„Báchorky! Nudné báchorky! Beru často obraz se stěny; hřebík se rozviklal, povolil a spadl. Třeba pevnější skobky."

Přistoupil k psacímu stolu a zvedl fotografii. Sklo na ní bylo na příč puklo. Doktor se mlčky chvíli na ni díval a opřel ji pak na

stole o broncovou sošku nějaké antické Viktorie. Svlcknuv se přistoupil k lampě a vrhl poslední pohled na obraz slečny Mély.

„Dobrou noc, Muso má!“ zašeptal rukou políbení podobizně posílaje.

Pak shasil lampu.

III.

Třetího dne potom — povětrnost byla opět vlhka a nepříjemna — přivezl Hajný z města sebou poslovský balík. V obálce byl dopis slečně Mély, nějaká delší báseň pro ni a dárek, dávno již doktorem slibovaný. Byl to sešit, zavírající v sobě paměti herce Jelínka, jenž byl Jaroslav o divadelní besedě v pobočné komnatě stenografoval. Dárek ten byl velevítán; neboť tyto dni bylo na Čerstvém vzduchu poněkud pošmourno, a Jelínkovy paměti, ač všichni, vyjímaje starou paní, je tehdy slyšeli, slibovaly nevšední společenské občerstvení, zvláště v rámci, do něhož je doktor zasadil. Věděliť, že pravda v nich propletena bude básní; že ku polnímu kvítí hercových dobrodružství přivázány budou květiny z doktorovy květnice, jimiž se před přáteli zablesknouti míní. Po přání staré paní bylo po obědě usnešeno, že hned dnes večer bude slečna Mély předčítati ze sešitu doktorova. Slibovalať si stařenka skutečnou zábavu, nebo vyslovila se, že „člověk ten na svou jehlu a cihličku trochu s vysoka si hraje, ale že mu to více sluší nežli vadí, a že má na sobě něco, co bezděky svádí k humoru a sympatii.“

Téhož dne došlo psaníčko od faráře Drahokoupila. Oznamoval v něm, že ráno jeda zaopatřit nemocného do Vražna porouchal si levou ruku, poněvadž pro poplašeného koně musil s povozu skočiti. „Dovoluji si ten příběh proto oznámiti,“ dopisoval lístek, „abyste, kdy byste nějakou zveličenou o tom novinu uslyšeli, nadarmo pro mne se neráčili lekati.“

Připomenutí toto libě se zamlouvalo staré paní, ač novina sama všech dojala. Pravilať s přízvukem zvláštní spokojenosti: „Ráda vidím při panu faráři účinek dobré společnosti.“

„Zdá se, že panu faráři na nás záleží,“ prohodil pan Hajný. „Kdo ví, nevábíli jej k nám nějaký magnet. Tylis to, babičko, či někdo jiný, nebudu rozhodovati,“ doložil žertovně vzhlédaje k slečně Mély. Tato se pozasmála; leč stará paní polo žertovně, polo káravě odvětila: „Máš, synu, malý respekt před duchovním svým rádcem. Zasloužil by, Maruško, metličkou.“ Oslovená smutně se pousmála. Přátelé její byli šťastni, a její nitro propadalo se truchlivostí. Přistoupila k oknu, aby si skrytě povzdechla. Mély přistoupila k ní. Dole šla mimo, nahoru k přádelně, Gábinka. Vědělyť obě, že maní tamtudy nejde.

„Všude štěstí, Mély, všude, a já jako štěp usychající v rozkvetlém sadě!“ zašeptala k přítelkyni.

„Buď mužna, zlatá dušičko; nejsme samy.“ —

Večer, po večeři, vytasila se slečna s doktorovým sešitem. Pan Hajný přistavil k ní lampu a všichni ji obsedli.

Slečna Mély četla volně a zvučně: „Z tlumoku starého komedianta. Vynáší na světlo bývalý režisér.“

„Ohlavení se mu povedlo,“ připomenula stará paní.

„Co v pytli, ještě lepší bude nežli co na pytli, matinko,“ prohodil Hajný.

„Uslyšíme. Račte, slečno.“

Slečna Mély jala se čísti:

„Připadá mi, velevážená společnosti, že jsem šel hodný kus cesty do kostela, ale že jsem nepřišel dále nežli do předsíně. Tam jsem, jenom na špičkách, pootevřenou branou viděl přes hlavy lidí do záře svící u oltáře a viděl ten dým z kadidla, jak modrý pěkně se krouží nahoru ke klenbě. Ano, tak tomu jest: štěstí sedne jednomu a sto jiných zmýlí. Já byl mezi tím stem. Nebožtík děd po matce, perníkář Kuklík, říkával: Štěstí, lidičky, lítá na své cestě vzhůru nahoru; kdo se ho chutě chytí, projede se s ním, kdo se rozmejšlí, zůstane dole. Ostatně ďas aby s ním jezdil: je to janek, na nějž nevyzrál ještě vozataj. Je to pravda, je.

Mně knihy na neštěstí nevoněly; do latiny nebylo se mnou nic, ač rodiče by se byli ještě tužili. Dali mne na krejčovinu. Ó je to hořký krajíc chleba: seděti a píchati a píchati a sěděti ode tmy do tmy. A pak móda! To je zlá žena; krejčí nemá od ní do smrti pokoje. Dostal jsem za vyučenou a vydělal jsem si za týden slušný peníz. O modrém pondělí mohl jsem si již kousek radostičky popříti, ale ve mně seděl již nějaký nepokoj jako přibit. Nějaké kolečko bylo ve mně pokaženo, hodiny mé nešly, jak měly jíti, aby lidem dobře ukazovaly. Jednou jsme měli doma křtiny. Mistr musil do kostela, a téhož dne mělo se do sousedního městečka odevzdati dílo panu správcovi. Já byl spolehliv, a mistr mne k tomu vyhlídl. Měl jsem zároveň peníze přinesti, celkem třicet zlatých a smluviti jsem se směl do dvaceti osmi. Správec byl znám, že něco musí strhnouti. Smluvili jsme dvacet devět; zlatička byla moje. Na rozích byla cedule: hrála tam nějaká divadelní společnost Tvrdohlavou ženu od nebožtíka pana Tyla. Divadlo bylo od jakživa moje Praha. Nežli jsem si přečetl osoby, měl jsem již všecko krásně pohromadě, jak svou zlatku udám: večer do divadla, pak do hostince, kam chodí herci, a za svítání pěkně za chládku, domů. Do divadla měl jsem ještě tři hodiny kdy. Zastavil jsem se v pivovaře na sklenici piva, zapálil si doutník a pak jsem dělal pána po městečku. Když se mi zdálo, že již dosti jsem se ukázal, vyšel jsem si ven. Za městem bylo tuze pěkně: lučiny a háje a v levo vedle silnice hodný potok, vroubený olšemi a vrbinami. Tam seděl nějaký člověk a chytal rybičky. Sešel jsem k němu po mezi, pozdravil jej podle pravidla a díval se, jak mu berou. On poděkoval a po chvíli se ke mně obrátil. Nebyl mlád, nebyl stár; oči měl trochu vykouleny a kůži jako pergamén. Byl to herec podle mého, a nemýlil jsem se. Bylo mně, jako by mně někdo medu dal: nikomu jsem tak nezáviděl jako hercům. Oni nic nepracovali, večer měli zábavu a žili jako baroni. Kdo se má tak na světě? Myslil jsem si letmo: uděláš si známost; nebo známosti jsou ve světě hlavní věcí. Pravil jsem: Berouli, vašnosti? — Odpověděl: Málo, vašnosti. Sedím tu již od oběda, a teprve

dva okouni a jedna bělice. — Byl muž zdvořilý, to je pravda. Řekl jsem: Smímli se chvíli dívati? Nemám, vašnosti, právě nic na práci a do divadla máme ještě slušný čásek. — Jsteli milovník divadla, vašnosti? — Ó zabil bych se po něm, vašnosti. — Ó, umění jest rajský magnet! Jakého račte býti povolání, tuším studiosus? — Ó nikoli, vašnosti; jsem oděvník mužského pohlaví, tady cizí. Odváděl jsem tu panu správcovi dílo. — Ó milostpaní a slečinka jsou ctitelkyně umění. O mém příjmu doufám, že se spanilomyslně osvědčí. — Ó račte býti hercem, vašnosti? — Sloužím mu věrně, podle svých skrovných sil. Ale zapomněl jsem si doma doutníky, zpropadená věc, dokládal, náprsní kapsu si omakávaje. Nabídl jsem mu doutník a zápalky, on vybídl mne, bych si k němu sedl, a rozprávka šla nám, jako ta voda tekla před námi.

Abych si dodal vážnosti před ním, pověděl jsem mu, že mám dvacet devět zlatých v kapse, že mne krejčovina pranic netěší a že horoucí můj ideál je divadlo. On řekl, že to dráha mnohdy trnitá, ale že bez odvahy není blaha a že by stálo snad za pokus, bych zatančil si podle svého srdce písničky. On že by mne ze známosti vzal pod svou ochranu a rozumně promluvil se ředitelem, s nímž je jedna ruka, a že by snad nebylo nemožno, abych nepřipojil se k jich společnosti, jež prý jako každá má své dobré i slabší síly, z nichž on ovšem, totiž z dobrých, jest nejlepší. Ještě rok, dvě léta školy, dodával, a doufám pevně, že Josef Vratislav Štětina — to bylo jeho jmeno — bude hráti v Praze. Žádná kniha nemluví tak zajímavě, jako mluvil Štětina; hlava má se rozpálila po divadle, a díky vzdával jsem nebesům, že tak z čista jasna dostalo se mně jeho přízně a přátelství. Pak vstávaje navrhl, bychom, hodlámli již pod prapor divadelního umění se postaviti, šli rovnou k řediteli a vážně si tam porozprávěli. Šli jsme a stavěli se v první hospodě na posilněnou. Štětina pil dvojnásob jako já a já rád za sebe i zaň zaplatil. Pak jsme šli k řediteli. On a jeho manželka, jež byla, jak říkáme, bůclaté jablíčko zrovna k nakousnutí, rovnali na večerní představení garderobu, a Štětina odešel dle úmluvy na chvíli se ředitelem do vedlejšího pokojíka, by mu mou záležitost světle vyložil. Když po chvíli se vrátili, vyjádřil se ředitel, že jsou nyní v létě zlé časy, ale na podzim a v zimě že bude lépe a že by nebylo nemožno, aby mne přijal, kdy bych totiž objevil nadání, což se teprv ukáže. Také že krejčí by se mu dobře hodil, poněvadž musí svou gardeboru na zimu náležitě doplniti a peněz na vyházku právě není. Zeptal se své ‚panímámy,‘ co by ona soudila. Tato si mne byla již dříve zkoumavě prohlídla a řekla, že hlas bych měl, a postava má, zvláště až trochu sesílí, že jest jako by ušita pro rytířské kusy a vraždohry. Potom šli jsme do hostince, kde stálo divadlo, a dole za nalévárnou sedli jsme si v pokojíčku a vyjednávali jsme dále při pivě. Přišli i jiní herci, tiskli mi bratrsky ruku a žertem připomínali, že musím dáti po divadle na uvítanou obvyklou úctu, proti čemuž jsem již z kollegiality nebyl. Pilo se, jedlo, kouřilo a žertovalo, a já byl jako v nebi na kraji: to byl svět, po němž srdce mé vzdychalo a práhl ten starý nepokoj ve mně. Hodinu před divadlem šli jsme nahoru do sálu, já tu i tam jehlou něco na hercích poopravil

a dostal přidělenu úložku nějakého posla asi s desíti slovy. Podle kritiky Štětinovy vypadla na první pokus skvěle. I ředitelka mi řekla po straně: půjde to, Jelínku, půjde, jen co trochu načichnete lampami. Byla právě středa a v parterru „vzdušno"; nějakých čtyřicet, padesát osob i s drobotinou a dvěma preclíkáři. Ale sobota a neděle a příjmy prý ještě obstojně vytrhovaly, zvláště umělli ten který beneficiant pořádně po domích kliky otírati.

Když opona nadobro spadla a jsme se ustrojili a světla zhasili, šli jsme, pánové i dámy, procesím dolů pod komín. Tak říkáno pokojíčku, kde jsme se prve bavili. Byla to, veleváženú společnosti, rozkošná noc, skoro jako dnes, jen že stůl byl hubenější, a slovo mělo nejplnější svobodu. Vedle řezník dělal právě droby, a jitrnice se zelím šly na dračku. Smích, žert, zpěv a šarvátky nebraly konce, a každý pil plným douškem z poháru, který mu šťastný okamžik nastavil, jak stojí tak krásně v jedné úloze. Rozumí se, že já byl jaksi první osobou, proto že jsem platil a že mně pozornost pánův i dám lichotila. Vedle mne v pravo seděla slečna Dubinská, vlastně Krtičková. Bylo to bledé a štíhlé děvče a hrálo druhou milovnici. Měla nešťastnou lásku, proto že její milenec šel do semináře. Z dešperace dala prý se k divadlu. Za největšího hluku vzala mne za ruku a pravila: Ó kéž bych mohla tak šťastna a vesela býti jako ti ostatní. Ale to jsou lidé bez srdce. Pak mi povídala o svém Antonínovi a jak smutně to s ní dopadá. Bylo mně jí líto i slíbil jsem jí, že jí budu přítelem. Také jsem ji potom doprovázel domů a těšil ji, když prolévala po mém boku slzy pro nevěrného Antonína. Zmiňuji se proto o té události, že jsem později na své umělecké pouti s Dubinskou se opět shledal a to spůsobem pro mne osudným. Šeřilo se již, když jsme se rozcházeli z úcty pod komínem. Já a Štětina byli jsem poslední. Zaplatil jsem řád do krejcaru a nic mne nehnětlo, že platím z cizích peněz. Měl jsem trochu pod kloboukem a tu se to nebéře svědomitě se svědomitostí. Na noc vzal mne sebou Štětina, i spal jsem na pouhém slamníku, jako by mně byl někdo máku dal.

V deset hodin jsem se zbudil; Štětina musil ke zkoušce, já si ještě trochu hověl a rozjímal. Hlava mne brněla, ale svědomí ještě víc. Z dvaceti osmi zlatých měl jsem sotva desítku a častoval jsem své hrdlo i hrdlo jiných penězi, jež nebyly moje. Ještě nejvíce mne těšilo, že jsem se stal přítelem nešťastné Dubinské. Otevřel jsem si okno a dělal plány. Venku poprchávalo. Nechtělo se mi ani ven. Nevím, dlouholi jsem tak byl u okna. Rozhodl jsem, že zůstanu při společnosti a že dnes ještě napíšu otci psaní, aby došel k mistrovi a vyřídil, by peníze nepovažoval za ztraceny, nýbrž jenom za půjčeny, a že mu je v nejbližším čase i s úroky poctivě nahradím. V tom vrazil Štětina do světničky a pravil: ‚Kollego, zle je! Otec tvůj tě hledá po městečku a ví již všecko o včerejšku.' — Zdřevěněl jsem a nežli jsem se probral z leknutí, bylo již otce za dveřmi slyšeti. Zprvu mínil jsem vyskočiti z okna, ale myšlenku jsem pustil oknem. Otec stál již ve světničce přede mnou a udeřil na mne jako tambor na buben. Hrom zahučel: Kde máš peníze? — Postavil jsem se do šiku. Všecko již nemám — pravil jsem — ale za schodek ručím. — Ty neopeřený

výstřelku! Ty probiješ za jednu noc cizí těžké peníze s poběhlíky od divadla a pak mi vyslípneš: ručím za ně!? — Štětina ujal se švarně pohromené své cti, ale otec mu rázem zaťal žílu. Výklad otcovský bral se svou cestou: Však já ti obrazím křídla, abys mi tak prudce nelítal, hřímal otec; jsem starý, počestný, zachovalý muž, a v městě je plno toho, žes utekl s mistrovskými penězi. Po všechny časy ostříhám já dobrého našeho jmena jako pořádný voják praporu a přísahy, a ty mně přicházíš pro lehkou svou krev takovým šejdířstvím? — Žádné šejdířství, otče, odpověděl jsem. Já jsem se odhodlal jíti k divadlu. — Otci naběhly žíly, začal pokašlávati. Znal jsem ty věci a věděl jsem, že je zle. Zakuklil zlobu svou jizlivým úsměchem a odříkával suše a pevně: Ty půjdeš okamžitě se mnou domů, rovnou cestou k mistrovi a ne k divadlu. Rozumíš česky? Se mnou, ihned. Zpěčoval jsem se. — Dobře, pravil, buď půjdeš se mnou, nebo jdu k četníkům. Byla to strašná situlace: buď jako poctivý člověk vrátiti se s otcem domů, nebo jako špatný člověk jíti s četníkem! Rozhodl jsem se, řekl jsem: Půjdu s vámi. Šli jsme. Na náměstí potkali jsme Dubinskou. Podal jsem jí ruku, srdce se ve mně trhalo, že na ten čas jí nemohu býti ochranným přítelem. Půl třetí hodiny šli jsme domů, ale za ten čas jsme s otcem nepromluvili, co by se vešlo na jednu stránku úlohy.

U mistra se vše bez hluku spořádalo; zavázal jsem se, že schodek si u něho oddělám, a byl jsem mu také práv. Ale ve mně byla věčná vojna: zůstal jsem na tom, že padni co padni, k divadlu půjdu. Zatím přišel šeredný podzim. Myslil jsem si: počkáš, až otevře se jaro. Zavítala k nám v adventě větší divadelní společnost. Já seznámil se s některými členy a byl jsem již poloviční divadelník. Za kulisami jsem jim vypomáhal a třikrát také jako host vystoupil, po každé k mrzutosti s otcem. Ale povolání nad krev! Kdo sám nezkusil, neuvěří.

Na vrbách bylo již plno jehněd, topoly vyrážely a vesele se travička zelenala, když jsem se dal na pochod do širého světa. Prádla a šatstva měl jsem pro první dobu dosti a v plátěném váčku na holém těle paklíček uspořených bankovek na přilepšenou. Namířil jsem rovnou do Prahy, koupil si tam střevíce, pás, triko, vousy, límce, krabici s líčidly a vůbec potřebné věci pro herce, a po díle jsem se ani nepozeptal. Večer jsem šel do divadla. Byl jsem u vidění: to nebyla hra tam na prknech, to byla skutečnost. Má duše schlípila peroutky; cítil jsem, že jsem prázdná nula proti těm hercům. Měl jsem hrozně nepokojnou noc a usnul teprve k ránu. Ráno jsem znova rozvažoval, mámli zůstati při jehle, či mámli jíti mezi herce. Těšil jsem se, že Praha jen jedna jest a mimo ni že tolik se nežádá. A pak vždyť šel jsem teprva do učení; ti v Praze musili se jistě také dlouho učiti. Řekl jsem si: rozhodneš, až vykročíš z domu, podle toho, koho prvního potkáš, a prosil jsem boha, aby to nebyla bába. A nebyla to bába, byla to — Dubinská. Osud rozhodl! Byla přepadlá a sešlá. Nebylo divu: celý podzim a zimu skoro každého dne několik archův s citem odříkávati, nemíti teplého příbytku a dobré stravy a ke všemu míti nešťastnou lásku v ňadrech: to sebéře. Zastavili jsme se a dali se do povídání. Svěřila mi, že je tu u tetičky, by se u ní zotavila. Nemá prý sama mnoho a není prý v obcování líbezna, ale má prý takto dobré srdce. Také

by prý ráda promluvila ještě rozhodné slovo s Antonínem, jenž prý letos v létě má býti vysvěcen a zde je v semináři. Měla z toho radost, že jsme se shledali a že našla v té cituprázdné Praze aspoň jednu citelnou duši. Já jí opět vyložil své plány. Zasmušila se velmi a prosila, bych jí neopouštěl; kdo ví, jak dlouho prý bude mezi živými. Co mi bylo počíti? Slíbil jsem jí jednou, že jí budu ochranným přítelem. Myslil jsem si: dostojíš. Podal jsem jí ruku, že se v Praze pozdržím, až jak to dopadne s jejím milencem a až poněkud na zdraví se bude lépe míti. Zavěsila se mně na rámě a děkovala mně. Pravila, že věděla, že mne jí posílá zrovna dobrotivé nebe. Otázal jsem se jí, poradilali se s osvědčeným lékařem. Ona, že nemá na to. Slíbil jsem, že zaplatím ze svého. Tiskla se ke mně a rozcházela samou vděčností. Šli jsme k lékaři, jejž si vyvolila, a já ji vydával za svou sestru. Lékař ji dokonale ohledal, předepsal jí pilulky a aby se koupala v chladné vodě a požívala živné stravy. Když jsem se ho mezi čtyřma očima tázal, myslíli, že sestra se nevystůně, pokrčil rameny a řekl, že právě nejhůře není, ale že jí třeba největšího ošetřování a duševního pokoje. Obával jsem se pro Pepičku shledání s Antoninem a umínil jsem si, že mu dříve sám puls ohledám. Rozumí se, že zůstal jsem v Praze a vyhledal si tam práci. Pepičce dal jsem něco z uspořených peněz, aby si mohla přilepšiti, a dovedl jsem ji k tetě. Byla hokynářkou na hořejším Novém Městě, a byla to na pohled sekantná baba. Mně u ní nikdy nebylo dobře; ale pro přítelkyni jsem již přimhouřil oči a přivřel ústa.

V neděli po tom zašel jsem si do semináře k panu Antonínu Radochovi. Byl to mladík takto uhlazený a světu podobný, ale načichlý již svatostí. Pokoušel se i mně spasitelné rady udíleti, on, jenž Pepičce nezkušené srdce vydrancoval. Však jsem mu řekl, že by moudřeji učinil, kdy by pro Dubinskou raději do váčku sáhl jako já, cizí jí člověk, jenž kromě rukou a hlavy nemám, co by padlo za nehet. Ale toho jsem přece docílil při Radochovi, že slíbil, až shledá se s Pepičkou, největší opatrnost, aby se jí zdraví nezhoršilo. Nu a shledali se a dopadlo to bledě mezi nimi. Radoch nazval lásku svou poblouzením z mladých nerozumných let, a nejlepší pečínka, kterou jí předložil, byla, že vezme si ji za kuchařku, až bude, dáli bůh, farářem. Také jí radil, aby více k divadlu nechodila; je prý to semeniště hříchův, a že prý, až ozdraví, si i jinde může vyhledati poctivý chléb. S Pepičkou nebylo potom mnoho dní rozumné řeči. Naříkala, že by nejraději sebe i život svůj minulý pohřbila na dně Vltavském, a prosila, bych ji neopouštěl, poněvadž jsem „poslední věrná kotvice její ve vlnách neštěstí.“ Úspora má se scvrkala; ne pro mne, pro ni. Někdy jsem si zabručel, ale venkoncem vzato, podalli jsem již prst, proč bych odtahoval ruku? Aby toho nezasloužila, nevidělo se mi. Jediné potěšení, kterého jsem si ob čas popřál, bylo divadlo. Nepokoj se ve mně množil. Pepička se za mé peníze sbírala; Radoch byl vysvěcen. Upomínal jsem Dubinskou, že jest čas, abychom se ohledli po nějakém místě. Jí se nechtělo, že není ještě dosti zotavena k takovému dření. To mne urazilo. Dření, divadlo; můj ideál, dření! Pověděl jsem jí bez obalu, co jsem měl na srdci. Neodmlouvala, ale žádala, bychom posečkali aspoň

k sv. Václavu. Řekl jsem, aby si posečkala, mně že šití do té duše se již protiví a že již bez divadla nemohu býti. Vzdychala a naříkala, že ji opouštím, ale jednou vyhnutí nebylo. Postavil jsem se proti ní na obě nohy, vytrhnul se z díla a po třech dnech dal jsem Praze vále. Namířil jsem na Písek, kde právě byla společnost. Věděl jsem to z novin. Tam jsem se ucházel o přijetí. Nešlo to věru, jak by namastil. Ředitel mi řekl, že nemá chuti tahati se s nováčky; kazí se prý tím přízeň obecenstva a kusu, a za jeden uspořený zlatý na gáži dva prý ubudou pokladně. Promluvil jsem ještě zvláště s jeho hospodyní a dal jsem jí pomazánkou láhev bílého ruského punče; zaslechl jsem od kollegův, že naň drží. A vydalo to. Měla s vrchu na jednoho episodistu pro nějaký klep a šlo jí o to, vystrnaditi jej. Vyložila řediteli, že již jako z krejčího může míti ze mne užitek a že bych se spokojil třeba s menší gáží. Přijal mne, od prvního byl sem angažován; do prvního hrál jsem zdarma, opravoval garderobu a ušil několik nových sprostších kusů. Pak jsem dostával dvanáct zlatých na měsíc, ale šíti jsem musil také při tom.

Byly to hubené časy, ale na štěstí naučil jsem se od kollegy, s nímž jsem bydlil, hráti bulku národní a barvičku, a ty mně také trochu po hostincích vynesly. Měl jsem k tomu nadání. Na divadle začal jsem od posluhův, nosičův, drábův a poslův a plnil jsem svědomitě, co mi předpisoval režisér, a tu čest musím sobě vzdáti, že obecenstvo se mi nikdy nevysmálo. Jednou, když po patnácté jsem vystupoval, hrál jsem pitomého drába. Měl jsem tuze dobrou masku a jak jsem vyšel, bylo obecenstvo animováno. Tenkrát jsem odříkal svou úložku s celou duší. Potlesk zahřměl v parterru při otevřené scéně. Hlava se mi štěstím točila. Když jsem prostředkem odstoupil, řekl mi režisér: Dobře jste řval, Jelenovský — to bylo moje první divadelní jmeno — jenom po každé tak. Od té chvíle přestal jsem býti nováčkem a nezkazil jsem již více nikdy nic. Také chválili při mně, že dobře se umím přeličovati; někdy jsem ve větších kusech třeba tři osoby hrál; po každé do nepoznání. Proto říkám: Dobrá maska, půl úspěchu. Také jsem si dobře za kulisami všímal, co se při tom kterém herci líbí na jevišti, a pamatoval jsem si to a doma napodobil. To byla má dobrá škola. I do budky jsem si někdy sedl a naučil se napovídati. To je také dobrá věc; člověk pak na prknech nepotřebuje nic z budky soukati.

Při naší společnosti zůstal jsem celou zimu až do jara, a i mimo divadlo dbal jsem již jako bývalý krejčí na slušný zevnějšek. Bez rukaviček jsem do města nevyšel, a kollegové mi posměšně říkali: lord Špargl; však jiným přezdívali zase jináč. Ženských jsem se vystříhal, ale byl k nim zdvořilý a dal si od nich již nějakou špičku líbiti. Tím se stalo, že mne nesužovaly jako jiné kollegy, a ředitel mi nejednou řekl do očí, že jsem rozumný člověk. K Pepičce často myšlenky mé zaletovaly. Dopisovali jsme si. Byla opět druhou milovnicí při menší společnosti a chválila se v každém psaní, já však, co jsem poznal divadelní svět, na chválu její hrubě nedal. Také skoro v každém psaní narážela na nějakou půjčku. Ale kde pak! Byl jsem sám rád, že se má kola jen tak tak točí. Pak psávala řidčeji. Inu, myslil jsem si,

ženský nevděk. Ale proto mne přece nemrzelo, že jsem k vůli ní se vydal z peněz krušně naspořených. Bylo mi jí líto, nu a pak byla mi přece mila. Rád bych byl s ní býval při jedné společnosti, ale nechtěl jsem se vytrhnouti. K jaru zlomila si hospodyně našeho ředitele nohu. Spadla v noci se schodů, bez pochyby že přebrala. Byla to rána pro společnost, nebo hospodářskou stránku vedla ona sama a v té věci byla ostrá jako břitva. Ředitel sám to neuměl, byl na ni zvyklý a nevěděl se ohlédati. V zimě byla návštěva ucházející; jarem silně ochabovala. Ředitel si umínil společnost ztenčiti. Starší členy podržel, mladší, mezi nimiž i já byl, rozpustil. Dal mi dobré vysvědčení v každém spůsobu a navrhl mi, bych svým časem jen se hlásil, až mlýn lépe pomele. Zašněroval jsem svůj tlumok a pustil jsem se ne již jako nováček, nýbrž jako uvědomělý herec za novým místem. Starosti mi hlavou nešuměly. Bylo a bude zas. Vesele do světa! Ať žije změna, věrná to milenka nás divadelních umělcův!“ —

Slečna Mély odložila sešit. Altový její hlas, melodicky měkký a co do okrouhlosti a plnosti bujný, dozníval posud v mysli posluchačův jejích. Chvíli bylo ticho, jako vůbec bývá, když mohutnější dojem ve společnosti se dovlnil. Doktorovo péro vypravování Jelínkovo právě nevyšňořilo; spíše, co z jeho úst vleklo se do epického pohodlí, přistřihlo, čímž dosaženo ráznějšího účinu zvláště při osobnostech v pamětích vystupujících. Stará paní byla patrně spokojena; byla tomu ráda, že mínění její o Jelínkovi vyhlíží z doktorova „tlumoku“ jako ze zrcadla. Ona první ujala se v obecném tichu slova:

„Zdá se, že nejsme ještě u konce, drahá Mélinko.“

„Ah! Doktor navnadil naši babičku!“ zažertoval Hajný.

„Navnadil. Leckdys v polovici novely jsem přestala, ale tentokrát snesu s pochoutkou i druhou polovici, jeli na světě.“

„Je šťastně zachována před zkázou a posloužím jí budoucně,“ připomenula slečna.

„Zítrali?“

„Po obecném přání, zítra.“

Vstali a rozešli se. Slečna Mély nešla sama do své komnaty. V mysli její zvučela jí stále poslední věta z „tlumoku“: „Ať žije změna, věrná to milenka nás divadelních umělcův!“ U vypravování Jelínkově té věty nebylo; vyplynula z péra doktorova. A díla spisovatelův jsou povah jejich odleskem, a doktor je také kus takového umělce ze světa prken a latí. Připomenula si také některé myšlenky z hovoru Mariina na pahorku Svatoanenském. Znepokojila se. Leč konečně rázně mysl ztišila útěchou: „Vždyť to jen zbloudilá ozvěna ze sladkých nesmyslův.“

IV.

Na Suchotínské faře seděli proti sobě u okna pan Račte a Drahokoupil. Tento měl levou ruku na bílém šátku zavěšenu, a Vraženský panic přišel ho asi navštívit. Bylo dopoledne, po desáté hodině; den po tom, co doktor zaslal Jelínkovy paměti. Oba pánové byli patrně hovorem svým na Čerstvém vzduchu, a příbuzný zájem prokmital z tváří jich obou.

„Mně se všecko zdá,“ pokračoval Borovec v delší asi rozprávce, „že na Čerstvém vzduchu vítr se nějak obrací.“

„Neobrací; obrátil, příteli,“ připomenul farář.

„Obrátil. Také jste změnu spozoroval? Mám tedy dobré oko. Stará paní a Hajný staří jsou. Dámy jsou zcela jinší. Vidíte, příteli, napřemýšlel jsem se o tom dost a dosti, jak jediný člověk může celý dům, ano celé okolí si po svém otočiti, než co dím otočiti, podmaniti, příteli, ovládnouti a říditi, jako zručný jezdec koně.“

„Míníte doktora?“

„Doktora. Řekněte mi spravedlivě, v čem leží ta síla jeho? Myslímli nazpět, jako bych se díval do pohádky, a přece sama pravda v tom. Já sám nejsem žádný nováček, vždyť znám ze života i čmoud prachu i sykot kulí a nejsem věru člověk za pecíválený a přece mne strhl do svého kola a já tancoval mu kalamajku podle jeho píšťaly. Ó příteli, kroniky bych vám mohl povídati, kroniky. Ten člověk musí zrovna v sobě míti magnetické fluidum.“

„Dr. Javorník má ducha, ráznost, pružnost; k tomu, co mu vydatnou oporou, má výtečnou společenskou obratnost a mysl vzdušnou.“

„A štěstí, příteli, štěstí, plné kapsy. Takoví lidé umí jiné do bláta strkati a sami hravě přecházejí suchou nohou, třeba po těch jiných. Ó já to zakusil.“

„Snad i já, milý pane Borovče. Doktor jest nevšední muž a proto podmanil si i slečnu Mély, o niž si asi dost mladých mužův kopí své rozlámalo.“

„Obnovujete, příteli, ránu, jež se ve mně posud nezacelila. Než co tam, to tam. Není na jiném, nežli žalost poručiti lesním ptákům; nechť ji roznesou. — Víteli, příteli, co podrobnějšího o svatbě?“

„Nevím nic podstatnějšího; ale myslím, že čeká se, až jak to s mladou paní na Čerstvém vzduchu dopadne.“

„Prosím vás, co jí říkáte?“

„Nelíbí se mi, příteli, nelíbí. Jest při ní něco, co mne děsí. Dr. Netušil byl tam již vícekráte a jednou mimochodem zde se zastavil. Byl pošmourný.“

„A Hajný jest kliden.“

„Hajný jest muž práce. On zvyklý počítati věcnými faktory; věci nehotové leží mu jaksi mimo.“

„Ó škoda by bylo, škoda té spanilé a líbezné paničky!“

„Škoda nenahraditelná.“

„A dejme tomu, čehož bůh nedopouštěj, že by smrt ji v rozhodné chvíli zachvátila, proč zhatil by se tím poměr mezi slečnou Mély a doktorem?“

„Tolik jsem nepravil, ač není nemožností, že by taková závažná událost velice působila v zamýšlený sňatek.“

„Myslíte na odklad? Anebo, že by slečna Mély po mateřsku se ujala opuštěných dítek po své drahé přítelkyni? Že by pak snad nevstoupila v stav manželský s doktorem?“

V tom zahrčel kočár na nádvoří. Do pokoje vstoupila hospodyně ohlašujíc, že přijela návštěva ze Záhořan. Oba pánové vstali a popošli proti dveřím: stará paní a slečna Mély vedouc Jarouška objevily se

na prahu. I farář i Borovec měnili barvu. Tento zvláště střídavě bledl a rděl se. Bylť od svého divadelního triumfu všeho všudy jen asi třikrát na Čerstvém vzduchu, a návštěvy jeho i co do času i pohovoru byly odměřeny a volného srdečného tónu z dob dřívějších nebylo více v nich. Ať jakkoliv se přemáhal a lhostejnost naličoval, naproti slečně Mély tísnilo se mu srdce i vázl jazyk, ač slečna mu v ústrety přicházela lahodnou přívětivostí i delikátností. Ostatní ovšem rozuměli mu a přátelskou pozorností ulehčovali mu neviditelné břímě, jež nadobro se s něho nedalo sníti. Naši přátelé usedli si k hovoru, jenž asi půl hodinky trval a otáčel se kolem nehody, jež včera duchovního pastýře na cestě jeho apoštolské potkala. Stará paní vedla slovo s farářem, slečna Mély vyměnila několik přátelských vět stranou s Borovcem. Když byly oběma pánům uložily, aby brzkou návštěvou je na Čerstvém vzduchu potěšili, zdvihly se obě dámy a opět odjely.

Oba pánové se bezděky rozchodili po pokoji. Nenadálým objevením se rozvlnila asi slečna Mély hladinu myslí jejich.

První zastavil se Borovec.

„Krásná jest jako z pohádky," pravil a vzdychnul si. „Ano všecko pohádka, jako by ji stará chůva zlatem otkala."

Očí se země nepozvednuv, zastavil se farář.

„Smělli bych vás k obědu pozvati?" otázal se. „Mohli bychom si o pohádce dosyta povídati."

Borovec mu položil pravici na loket.

„Řekněte, příteli, spravedlivě," pravil k němu; „zdali i vy byste jí nemiloval, kdy by nebylo na vás té kutny?"

„Považujeteli, příteli, kutnu za talisman, jenž jistě proti lásce chrání? Láska, jako vše, druhy své má, a věru, bezúčelná láska není z nich nejsladší."

Borovec otevřel naň dokořan oči. Mlčky stiskl mu ruku a rozchodil se znova po pokoji.

Zastaviv se pravil: „Na oběd nezůstanu. Třeba, bych občerstvil se na vzduchu. I vám bude pokojná chvíle mila. Jindy dále. Buďte tu s bohem."

Rozešli se.

Odpoledne téhož dne sběhla se v Záhořanech kromobyčejná událost. Úřední řízenec z města vedl tudy, jako jindy častěji, houfec bezdomových lidí postrkem, za nimiž jela kára o hubeném koníku. Ve voze na slámě ležela nemocná chudá žena a při ní sedělo uplakané děvčátko asi pětileté. Když přijížděli po silnici k přádelně, zastavil kočí dobročinný povoz a volal na řízence. Tento jakož i lidé z jeho průvodu obklopili káru a dívali se zvědavě i soucitně na ženu.

„Jest v posledním tažení," prohodil jeden z mužův.

„Bude tomu tak," odvětil řízenec; „řekl jsem komisaři, že za ni nestojím, a teď jak vidím, živou ji nedovezu na stanici."

„Mějte, lidé, slitování," napomínala roztrhaná jedna žena; „nenechte ubohou ženu na voze pod širým nebem umříti. Pojď sem, panenko; pojď ke mně."

I sňala děvčátko hlasitě vzlykající dolů, a mužští vzali chorou ženu z vozu a nesli ji do příbytku vrátného, jenž bydlel v pravo

zrovna při vratech do továrny ve zvláštním domku. Vrátný Beran, jenž stál mezi vraty, nenamítal nic proti tomu; ano sám vyhledal otep slámy, na niž v síňce chudou ženu položili. Voláno po knězi, ale toho nebylo při ruce, a oči nemocné obracely se již v sloup a z úst chrčel jí chrapot smrtelný. Omývali jí vodou skráně, ale bez úspěchu. Jedna ze žen, nejstarší, poklekla k ní a modlila se hlasitě otčenáš za její duši; ostatní i zřízenec i Beran poklekli taktéž před domkem obnaživše hlavy. Zatím přicházeli lidé i ze vsi i z továrny a z panského domu Hajný a Turečková. Když se domodlili, zvolala žena, jež byla při umírající:

„Už je po ní. Dej jí pán bůh lehké odpočinutí."

„Amen," dodali ostatní a vstávali.

Děvčátko objímajíc chladnoucí tělo matčino křičelo a naříkalo, že v divácích usedalo srdce.

Pan Hajný podíval se blíže na umrlou ženu. Nebyla ještě stará, ale ubídnělá, a bída a smrt nesetřely se zsinalých tváří stop bývalé sličnosti. Ustoupil s městským zřízencem a starostou, jenž zatím byl přišel, stranou a po krátké úradě nařídil, aby mrtvolu odvezli do umrlčí komory.

Někteří muži zvedli mrtvou a vynášeli ji ze síňky. V tom přibyl přiběhnuv od Čerstvého vzduchu správec Velemín a spatřiv mrtvolu zbledl, zalomil rukama a zvolal:

„Moje manželka!"

Udivení a leknutí trhlo zástupem zatím dosti zrostlým.

„Podívejte se důkladněji na mrtvolu," oslovil pan Hajný Velemína; „snad se mýlíte."

Správec se chvíli díval na nebožku a odpověděl:

„Nemýlím se, pane. Ona to, žádná jiná. Ó prosím, nedávejte ji do umrlčí komory, dejte ji donesti do dvorce."

Učiněno tak, a aby dámy na Čerstvém vzduchu ušetřeny byly žalostného pohledu, vynešena mrtvola opět na silnici a v levo pak polní cestou zavezli ji ke dvorci. Velemín se starostou a několika rolníky šli za samým vozem a za nimi dělnice, nesoucí osiřelé děvčátko, a něco žen. Odevzdav prve úředně mrtvolu starostovi, zřízenec se svými svěřenci šel svou cestou dále. Nebožku správcovou složili do prázdné komory, od níž klíč dal starosta správcovi; děvčátko dal Velemín do svého obydlí donesti.

Z nešťastné této příhody bylo ihned v přádelně i ve vsi mnoho řečí, však největší dojem způsobila v panském domě. Vrátiv se hned jak průvod poodešel domů zpravil pan Hajný domácí dámy o všem, co se u vrátnice sběhlo, vyhnuv se ovšem, již k vůli paní své, všem křiklavějším barvám. Když z prvního se probraly překvapení, ujala se stará paní rázným spůsobem slova.

Předem projádřila se, že událost tato jest nejen mrzutá příhoda, nýbrž i skutečný skandál, zcela k tomu spůsobný, aby poskvrnil čest domu Hajných, a že jisto jest, že již nyní letmo se roznáší po vsi a svým časem pro pikantnost svou do novin přejde. Ona sama že nevzala by za to nevím co, kdy by ta nešťastnice právě tady nebyla zemřela.

Hajný dovolil si namítnouti, že proti náhodám podobného rázu žádný dům není obrněn, v čemž mu však stará paní za pravdu nedávala.

„Nezakrývejte, pane zeti, obecnou frásí vinu, jíž jste se sám o své újmě a proti zřejmé a dobré radě mé dopustil," rozhřívala se pilná strážkyně domácí cti, jejíž neobyčejná nelibost prosvítala již z neobvyklého „vy." „Doufám, že se pamatujete, kterak před šesti lety jsem vás zrazovala, byste Velemína za správce nepřijímal. Vysvětlila jsem vám již tehdy, že nežije s manželkou svou, že rodina jeho není bez úhony, a že přijmeteli jej do služby, nebude to se ctí domu našemu. Vy jste si postavil hlavu a tvrdil, že nebéřete do služby ani manželky jeho, ani rodiny, nýbrž Velemína samého, poněvadž nad jiné spůsobilý jest. A nyní smutně ukázalo se, kdo z nás měl pravdu, vyli či já. Skandál jest tu, poskvrna padla na nás všecky, na celý dům. To tuším ani Cicero nezamluví."

„Ale kdož mohl, matinko, něco podobného předvídati?" hájil se pan Hajný.

„Já to předvídala, já vás varovala; zkušený zrak můj tušil pohromu v budoucnosti. Bohužel, že byla jsem dobrou věštkyní."

„I mne ta nemilá událost velmi mrzí; připouštím, že vrhá nepěkný stín na dům můj a že na čas ocitneme se v lidských ústech, spolu s Velemínem."

„Právě. A proto třeba rázně a bezohledně zakročiti, by před lidmi důstojnost našeho domu se pozvedla a pronikla. Propusť, Prokope, Velemína okamžitě ze služby; já jiné pomoci nevidím."

„Ale matinko, správec jest pořádný a správný muž. Co může on za druhou manželku svou, jež mu již dosti mrzutosti a žalu nevázaným svým životem nastrojila? Jak mám jej najednou bezvinného připraviti o obživu a blahobyt? Vždyť to věc svědomí."

„Žádný muž není, milý zeti, bez viny, jenž má takovou manželku; my ženy lépe to umíme posouditi nežli vy muži. Velemín není prost viny a třeba byl jinak pořádným člověkem. A pak běží o čest našeho domu; z té stránky může naše svědomí věru býti pokojno. Připouštím, že jemu bude výpověď nemila, ale zájmy naše musí nám státi výše nežli jeho blahobyt."

„Matinko, věc má hlubší dosah, nežli se ti třeba zdá."

„Čest domu má pro mne nejhlubší dosah. Ostatně, co soudíš ty o tom, Maruško?"

Oči paní Hajné těkaly posud nepokojně s manžela na matku. Zdálo se, že posud kolísá, ku které z obou stran má se přivinouti. Neodpovídala hned, rozvažovala. Stará paní vidouc nerozhodnost její dodala: „Rozmysli si dítě; nečiním nikomu násilí míněním svým. Ale tolik musím připomenouti, že by mně nebylo lze s Velemínem zároveň v Záhořanech přebývati."

Paní Hajná se zachvěla. Znalať povahu matky své a viděla, že umí býti železně rozhodnou. Přidala se k ní. Pravila:

„Myslím, Prokope, že matinčina rada dobře jest rozvážena. Však Velemín podle svých schopností nalezne si již jinde náhrady a i tobě nebude zle o jiného správce s takovými schopnostmi."

„Byl by to příliš krutý trest pro ubohého muže,“ ozvala se nesměle slečna Mély.

„Není to žádný trest,“ namítala stará paní; „jest to jen potřebný ano nutný požadavek cti.“

Pan Hajný se rozhodoval.

„Dejte mi na rozmyšlenou,“ pravil; „aspoň dokud mrtvola nebude pochována.“

„A pak?“ otazovala se stará paní.

„Nu, dvorec bez Velemína nezahyne a Velemín v jiné službě, tuším, také bude živ.“

„Věděla jsem, Prokope, žes moudrý muž,“ pochvalovala jej stará paní; „a že jsem ti milejší já, nežli cizí člověk, z něhož nám pocházejí mrzutosti a domu nečest.“

Velemín kudy chodil byl zasmušilý a i tělesně byl všecek nesvůj. Postonával již před tím po delší čas a zvýšený tepot srdce jej velmi nepokojil. Nešťastná událost s druhou jeho manželkou, jejíž předešlé osudy mu sice byly neznámy, ale proto snad tím více jej děsily, a porušená tím čest rodiny jeho obestřely mysl jeho zlověstnými chmurami, jež jen láska Gábinčina na chvíle rozptylovala. V noci nespal a za dne potácel se jako stín.

Mrtvola manželky jeho byla druhého dne odpoledne soudní komisí ohledána a třetího dne dopoledne v Suchotíně do země uložena. Když odcházel od jejího hrobu, zdálo se mu, jako by nohy jeho k půdě hřbitovní se lepily a jako by ze všech koutů tajuplné, děsné hlasy za ním volaly: uvidíme se co nevidět! Když přišel domů, vrhnul sebou na pohovku a tiše slzel. Gábinka nemohla jej upokojiti a téměř slova z něho dostati. Na večer navštívil jej pan Hajný. Správec sebou mimoděk trhl; četl asi v duchu, nežli pán jeho promluvil, jakou truchlou novinu mu přináší. I pan Hajný spatřiv správce tak smutně změněného, stanul mlčky při dveřích. Chtěl se již vrátiti, ale pomysliv na tchýni a choť svou zarazil se a neodešel. Nebylo na jiném než zbýti se rázem dnešního krušného úkolu.

Poděkoval se správci za jeho dobré a spravedlivé služby a dal mu výpověď. Velemín ihned nepromluvil. Zbledl jako stěna, ruce se mu třásly a oči mu rozplály ohněm horečným. Po chvíli promlouval stěží ze sebe slova vyrážeje: „Pane, ne měsíc, ne rok, po léta věrně jsem vám sloužil a jmění vaše rozmnožoval. A nyní, když nelítostný osud zastihl příbytek můj . . . ano, ano, nyní jste přišel a mne, muže nevinného, počestného, vyhazujete před práh. Ó jest spravedlivost na nebi, jest . . . pane, jest. Přijímám, pane, výpověď. V daný čas nebudu vás obtěžovati. Nebudu. Poroučím se.“

Pan Hajný strnuv jeho lítostivostí a bolestí chtěl mu své postavení vyložiti; ale odpudivým posunem ruky Velemín mu nedal promluviti. Zavrávoral jen k oknu a zadíval se do zamilované své štěpnice. Pan Hajný uznal za dobré pro dnes odejíti bez výkladu.

To bylo asi v pět hodin na večer. Záhy z rána po tom přiběhl Zdeněk k matce své na Čerstvý vzduch s hroznou novinou: Velemína po půlnoci ranila mrtvice.

(Pokračování.)

Za myšlenkou.

Sen létá kolem mne a snítku hledá,
by used zpívaje, pták zlatohlavý.
Však vzletne po každé ten neposeda,
když lapit jej se snažím do únavy.
Stín spanilý, že srdce vždycky tepe,
jak mihne se a zasloní můj zrak,
že pučím v květy, klítky kuji lepé
a jako čižbář pískám všelijak.

Ty drobná chaso milých obrázečků,
jež v modlitbách mám za každičkým listem!
Teď obklop mne, než za větu dám tečku,
ať doplníme v souzvuku ji čistém,
jak v mysli naslouchám a vidím kvésti . . .
Hle, motýlů roj dal se na úprk,
jak zamávnul jsem na ně ratolesti!
Už zaletli. Mámť v ruce husí brk.

Josef Jakubec.

U cesty.

Idyla.

Zeď stará vážným okem k nebi hledí,
strom starý přes ni přehodil svůj šat,
tu, vetché housle v rukou, stařec sedí,
z těch luzné písně umí čarovat.

On zná jich mnoho, více než má vrásek,
ty veselé, těch smutných ještě víc,
ba více nežli pěkných sedmikrásek,
jež hledí smavě z jara zřítelnic.

Jest večer. Západ protkán nachu prouhou
a slední svit na smyčec uklání,
že zdá se ohněm pláti chvíli dlouhou.
A z blízké vsi v to slaví klekání.

V šum lístků mladých útlá struna zvučí
a slavík na snětí ji provodí —
sta písní v zobci, víc než růží pučí,
a sladké trylky s hudcem závodí.

Ve hnízdě husto mladých krčků — zticha
si jeden druhý v notu zapípá,
a zefyr ob čas mezi větve dýchá,
vždy hudci na skráň květů nasypá.

Stan. Mráz.

V zemi Feáků.

Ze svých cest

píše

Josef Wünsch.

(Dokončení.)

Kerkyra zabývá se hlavně obchodem a malým průmyslem. Velkoprůmysl teprve je tu ve plénkách. Je tu plynárna, parní mlýn a parní pekárna. Obchod také není právě největší. Co přiváží se a vyváží, ve městě se soustřeďuje a odtud rozváží. Do ciziny vyváží se hlavně veliká síla výborného oleje a vína. Vína jde mnoho do Francie, kde vyrábějí se z něho druhy nejjemnější. I něco ovoce se vyváží. Za to však přiváží se obilí všeho druhu, hlavně pšenice a kukuřice. To, co zde se urodí, sotva na čtvrt roku by stačilo. I maso hovězí dováží se až i z Bulharska, tabák z Epiru. Cizině platí Kerkyra zlatem i stříbrem. Ale s penězi a hlavně s měněním větších ve městě veliká je potíž. Především dlužno věděti, že i Řekové drží se soustavy frankové. Frank sluje drachma a má 100 lept ve mědi. Ale drachma ve stříbře neplatí 100, nýbrž 120 lept, neboť stříbro i proti zlatu má zde ažio. Ionská banka vydává papíry po 10 a 25 drachmách. Desetidrachma přestřihuje se na 5 drachem. Ale drachma papírová platí zase jen 112 lept. Stříbrná pětidrachma platí také jen 5 × 112 lept, tak že i zde stříbrné ažio se tratí. Na tom však není ještě dosti. Starší stříbrné drachmy řecké platí jenom 100 lept. Podobně jeli stříbrňák kterýkoli neb i měďák velmi ošoupaný, ztrácí z ceny až i 20 lept. To jsou peníze řecké. Ale mimo tyto užívá se také peněz a to hlavně franků ze všech dílů Evropy z rozmanitých dob pocházejících. Měníšli napoleondor, obdržíš někdy každý frank z jiné země a z jiného věku. Ale cizí franky stříbrné platí opět jen 100 lept, a jsouli otřené, i méně. Z toho viděti, že tu i peníze samy takto pozbývají pevné své hodnoty, že kupujícímu dáno na vůli, zač frank ten který udati, a prodávajícímu, zač jej přijíti chce. Že nováček, který v tajnosti tohoto Babylonu peněžního posud zasvěcen není, na všech stranách bývá ošizen, je zcela přirozeno. Vždyť každé mince, již béře, i ražení i stáří i zachovalost náležitě dlužno uvážiti a oceniti. Měnili pak nezkušený ještě, zřídka kdy s celým svým majetkem se shledává. Tážešli se přítele po penězoměnci solidním, poctivém, každý krčí ramenoma. Není ho tuto, totiž poctivého, ač penězoměnců tucet sedí za každým rohem. „Ošidí vás každý, tím můžete býti jist!“ — tak potěšují člověka — „běží jen o to, kdo učiní to nejméně — nestydatě.“ Hned na počátku měnil jsem napoleondor. K vůli jistotě vzal jsem si usedlého Kerkyřana s sebou. Ale usedlý Kerkyřan valně mi nepomohl. Peněžník na papíry nechtěl dáti ažia žádného. Chtěl jsem stříbro, a on mi dal jen $19\frac{1}{2}$ franku, a ty byly — jak říkáme — každý pes z jiné vsi. Platím u oběda. Tam zvídám teprve, že cizí frank platí jen 100 lept. Běžím k peněžníkovi, že chci stříbro řecké. Peněžník, že s radostí, že je mu to jedno, a také sku-

tečně vysázel mi mezi jiným i 3 stříbrné pětidrachmy. Jsem tomu teď náramně - rád, že mám konečně stříbro řecké. Ale u večeře zvěděl jsem, že i s pětidrachmami o celých 120 lept byl jsem ošizen. Tedy přece jen ošizen! — Ostatně za vyučenou platiti musí každý, a tak i já za několik dní a po dlouhém vyptávání se a doptávání a počítání tak daleko již jsem dospěl v moudrosti před bohem a před lidmi řeckými, že by každý časně musil si přivstati, kdo by mne obyčejným spůsobem chtěl ošiditi. A staneli se — a zajisté že se stane — bude to alespoň něco nového.

Nemajíli již peníze samy žádného pevného podkladu a jisté ceny, což teprve děje se s cenou zboží samého! Ta cizinci ustanovuje se právě jen dle kabátu. Kerkyřané v dobách dřívějších uvykli tomu, že cizinci a hlavně Angličané peníze házelí jim plnýma rukama. Tím Kerkyřané znemravněli. Co dříve se jim dávalo, to teď sami si berou. Maličký příkladeček. První den dostal jsem 3 pomeranče za 20 lept. Já náramnou radost z rajských těchto jablíček. „I co vám napadá, to vás šeredně ošidili!" tak mírnil radost mou vážný hlas zkušeného. Druhý den chtěl a obdržel jsem již 5 oranží. „Ještě málo! Musíte smlouvat!" Smlouval jsem a skutečně obdržel jsem jich 5 za 10 lept. Nazejtří před košíkem zlostně vzkřikl jsem: „Hex, hex!" a 6 jsem jich také obdržel. Ve dnech následujících pak až i 10 jsem jich bral za 10 lept, dle toho, byloli jich mnoho na trhu. Člověk ovšem i v Řecku se musí přičinit, a pán bůh i s Řeky mu pomůže.

S vínem je totéž. V Afthonii, ve předním restaurantu zdejším, stojí čtvrt litru 25 lept. Týž malvaz však „pro domácí potřebu" platíme ve dvorní své spelunce litr za 40 lept. Jsme s tím jak náleží spokojeni a dvorní náš dodavatel s námi.

Potraviny váží tu vesměs ještě dle lehkých liber anglických po 16 uncích. Kilo má 2 libry a 2 unce anglické. Libra bílého chleba první jakosti stojí 18—22 lept. Libra hovězího 75—80 lept, skopové za to velmi je laciné, stojítě 20—30 lept. Jedno vejce a čtvrtka kozího mléka platí se po dvaceti leptách, kdežto cena rozmanitých ryb stoupá od 15 až do 90 lept za jednu libru. Pěkný dům na Kerkyře stojí 40 až 50 tisíc a pozemek 10 až 100 tisíc franků. Té doby však nižádných pozemků tu nelze koupiti, nejsouť na prodej. To ukazuje ovšem k tomu, že v době nové blahobyt zajisté stoupá. Kůň stojí 50—500 fr., osel pak nejvýše 60 fr. Za koně jízdeckého dávají si platit 10 fr. za den, za povoz 20 fr. i více. Dělník u sedláka vydělá si $1\frac{1}{2}$—3 fr. denně beze stravy. Služce platí se až 20 a služebníkovi až 30 fr. měsíčně i se stravou. Za to však řemeslník poctivě vydělá si jenom asi 2—3 fr. denně.

V zemi tak úrodné, jako je Kerkyra, živobytí je velmi laciné. K obědu i k večeři chodíme co den do xenodocheia (hostince) Afthonia zvaného. Jídla každého dávají jen malé dávky, ale vše velmi chutně je připraveno. Jsme tu jak náleží spokojeni. Jiní jsou zajisté také spokojeni, neboť bývají někdy všecka večeřadla obsazena. Po ruce mám tu právě katalogos tagétón, jídelní lístek. Oznámena tu 34 jídla a levné ceny veskrze v leptech. Polévka trojí po 20, maccheroni po 25, slepice a kuře po 70, telecí hlavička 50, pečené jehně a vepřová

pečeně 45. Všechna ostatní jídla masitá po 35 a moučná po 25. Chléb 10 a sýr čerstvý Kerkyrský rovněž 10. — Musí člověk několik talířů tu vyprázdnit, než utratí frank. Co ještě si můžeš přáti, smrtelníku?

Tak město. Venkov Kerkyrský živí se pak dílem zemědělstvím, dílem plavbou. Plavci řečtí po celém východě prosluli obratností a neohrožeností svou. U Řeků oblíben je zvláštní druh plavby, tak zvaná cabotage. Užívají menších lodí až 10 tun nesoucích, a každá loď má svého náčelníka a asi 5 marinářů. S nákladem nevelikým plují lodi ty po všech březích moře Středozemského a Jaderského. Mužstvo nedostává platu ujednaného, nýbrž podíl má na výtěžku. Majíli štěstí, až i 400 drachem vydělá marinář za měsíc, kdežto jinak obdržel by jen asi 50 drachem platu ujednaného. Jen Kerkyra má asi 400 takových lodí.

I moře kolem Kerkyry mnohými oplývá rybami. Ale ku podivu! Plavci Kerkyrští skoro žádného zalíbení nemají na rybolovu. Vlaští plavci loví často ve vodách řeckých. Do Kerkyry pak mnoho ryb z ciziny se dováží. —

Než ještě s městem se rozloučíme, budiž tu krátce ke chvále obyvatelů jeho připomenuto, že jsou čistoty velice dbalí. Vody nešetří se tu v obydlích nikde a nikterak. Hotel Constantinople není sice mezi hostinci Kerkyrskými hvězda první velikosti, ale čisto je tu vše jako na sloupku. Třikráte v témdni hostinec vodou se zaplavuje, vše čistí se a umývá, že nikde ani prášku ani smítky. Po nočních a velmi obtěžujících živočiších nikde ani památky. Jen četní moskytové kolem uší stále mi vrčí. Ale mám u nich prazvláštní protekci. Mne neštípají, ač soudruh můj vypadá, jako by jej oteklinou oblil.

Co řečeno tu o čistotě příbytků, nevztahuje se ovšem nikterak také k ulicím. Na ulici rovnou cestou vyhazuje se vše, co ve příbytku stalo se nepotřebným. Ale nemám jim to nikterak za zlé. Předně to nikomu neškodí a pak činí to jenom z pohodlí. A to je věc velmi příjemná. Vlastní rukou sám jsem se o tom nejednou přesvědčil. Ne že snad bych byl kůry oranžové házel kolem jdoucím obejdům na hlavy, — bože uchovej! — házel jsem je na střechu domu protějšího. A to bylo pohodlno, náramně pohodlno!

První pouť z města povede nás směrem jižním. S esplanady sestoupíme k moři, které tu ohromným obloukem vniká do země. Toť starý přístav Alkinoův. Tak pověst totiž vypravuje. Pobřeží upraveno tu ve pěkné nábřeží: Cesty pohodlné a stinná stromořadí vedou nás do předměstí Castrades zvaného. Toť oblíbená procházka Kerkyřanů. Hlavně času nedělního živo tu velmi. Kdo má zdravé nohy, jde pěšky. Kdo pak koně si může opatřiti, dokazuje celému světu, že ve krásném umění jízdeckém ještě daleko to může přivesti, ač budeli se chtít učit. Tenkráte také četné kavárny Castradské lákavé stolečky své do trávníku staví až k samé promenadě. Požívajících všude hojnost. Drobné děti starým batolí se mezi nohama. Na moři také živo. Četné barky poletují tu s plachtami rozepjatými. Dva čluny rybářské vlekou právě nekonečné sítě ku břehu; mužstva mají asi 20 osob. Kořist bude hojná, i se břehu je znamenati, jak v sítích se to hemží. Konečně

vše na malý stáhli prostor. Do velikých košíků nabírají tu drobotu mořskou a do člunů přesýpají. Několik kluků kolem obchází; rádi by teď též vybírali, ač nelovili. Přes tu chvíli křik a hádka. Někdy také nějaká „mastná“ dotěravému kluku sedne na záda. Kluk otřese se a hledá své štěstí jinde.

Kde nyní táhnou se chudobné domky Castradské, tam stávala stará Kerkyra od Korinťanů založená. Jmeno Palaiopolis udrželo se tu dosud. Uprostřed zahrad a sadů je tu ještě několik kapliček. Některé jsou velmi starožitné. Snad jsou to nejstarší chrámy křesťanské na Kerkyře vůbec.

Trochu dále od moře viděti lze památku velmi starožitnou, náhrobek Menekratův. Byltě Menekrates asi jako čestný občan Kerkyrský a když pak na moři zahynul, Kerkyršti postavili mu tento pomník. Dlouho zemí úplně byl zasypán. Až když stavěli tu silnici, objeven jest i se starožitným nápisem svým a částečně odhalen. Pokud nad povrch zemský vyčnívá, viděti je vrch jakéhosi chrámku okrouhlého z balvanů vápencových vyvedeného. Teď mříží železnou je opatřen a tak veškerého poškození je uchránén.

Dále k jihu. Stavení venkovská ztrácejí se v překrásných zahradách. Po levé straně mezi silnicí a mořem táhne se rozkošný park královský. Na prostoře nejvyšší, nad samým mořem, stojí jednoduchý zámeček Villa reale neb i Monrepos zvaný. Odtud překrásný rozhled po moři, po ostrově i po městě. Za vedra letního rozkošno tu obývati ve stínu vzácného stromoví jižního a ve chladu větérku mořského. Lord Adam zámeček dal vystavěti. V době nové pak rodina královská v létě tu přebývá.

Dále vnikáme po nevysokém hřbetě poloostrova, který do širého chobotu vystupuje. Celý poloostrov poset je vinohrady, zahradami oranžovými a háji olivovými. Za ploty zahrad slouží ohromné kaktusy a růže rozkošně kvetoucí jako za prvního podletí. Uprostřed zahrad domky ve stínu snivých cypřiší. Nás ovšem lákají nejvíce stromy oranžové zralým ovocem obalené. Tak hned vedle parku královského viděti celý temný lesík oranžový, jenž vůní svou až zaráží. A nikoho tu není, kdo by požehnanou úrodu tu střehl. Což aby tak člověk na chvilku pohověl si ve vonném stínu tom a také snad okusil toho zlatého požehnání božího. Ale na neštěstí plot je příliš vysoký a já mnohem těžší než lehkomyslné myšlenky mé.

Dále po pravé straně nekonečný věnec zahrad oranžových. Z pravidla stromky oranžové 2—3 m. nikterak nepřevyšují, ale se silnice viděl jsem tam jeden strom oranžový, který co do velikosti i s největší hruší naší mohl by se měřiti.

Konečně po silnici velmi pečlivě upravené dospěli jsme volného jakéhosi prostranství nad samým mořem, kde silnice se končí. Místo to je oblíbená procházka Kerkyřanů. Sluje „il canone,“ jelikož v dobách francouzských dělo tu stávalo, oznamujíc blížící se nebezpečí.

Teď nebezpečí ovšem již není žádného, i dělo již dávno odstraněno; ale krásný rozhled, jenž se tu otevírá, zůstal posud. Pod nohama našima v pravo rozlévá se širý chobot Kallichiopulský, starý to záliv Hyllův. Ve starém věku zajisté ho tu užívali s velikým prospěchem.

Hlavně severní část jeho chráněna je přede všemi větry. Nyní však tak velice je zanešen, že pojíždějí tu jen lodi menší. Za zálivem úrodná pahorkatina ostrova na hodiny zdélí se táhne. Tu malé osady, tu jednotlivá stavení po návrších jsou rozeseta. Právě proti nám chobot uzavírá nevysoký hřbet horský po levé straně k moři příkře se sklánějící, lesem olivovým hustě zarostlý. Na úpatí jeho opuštěný v rákosí kostelíček sv. Mikoláše a osamělé obydlí přívozníkovo. Nahoře veliký vodojem vodovodu Kerkyrského. Kerkyra dříve nedostatkem vody pitelné trpívala velice. Měla jen cisterny, a když i v těch již vody nebylo, v sudech přivážela se voda po lodích do města a zde jako jiný nápoj se prodávala. Byla tedy potřeba již velice pilná, aby si Kerkyra vodovodem dobrou vodu pramenitou opatřila. Za tímto hřbetem rozkládá se veliká osada Gasturi, jež honosí se nejkrásnějšími ženami na celém ostrově. Co pravdy na tom, říci nemohu. Neboť když jsem se tudy jednoho dopoledne ubíral, nic obzvláštního věru jsem neviděl. Možno, že ty krásné nebyly právě doma. Naproti tomu Gasturi u mne v paměti jsou velmi nemilé. Bylo horko, a vyschlý jazyk můj toužil po černé kávě, toužil velice. Vstoupil jsem do stavení zde i onde, kde se mi právě zdálo, že by něco jako černou kávu uměli uvařit. Přál jsem si „café mavron“ tónem jemným, prosebným, ač dobře chtěl jsem platiti. A přece nedali a nedali; dělali, jako by nerozuměli, a ještě se mi vysmáli. Oheň pekelný volal jsem na jejich hlavy. Však jich trest zajisté nemine!

Právě v samém hrdle chobotu Kallichiopulského z moře neveliká vynořují se skaliska a několik set kroků dále jiná skalina o něco větší. Po příkré stráni scházím pěšinou velmi ošemetnou. Ode břehu pak násep kamenný vede až na skalinku první. Skákati s balvanu na balvan. Vyražení to věru dosti krkolomné. Konečně jsme u cíle. Je to snad ten nejmenší obydlený ostrůvek na světě. Celkem je to jen něco málo čtverečních metrů plochy, a na té prostoře je dvoreček, zahrádka neboli hřbitůvek, kaplička a klášteříček, těsné obydlí jediné klášternice. Sestra Anastasie přijímá návštěvy osamělých poutníků jako jsem já. Činiti tak může bez ostychu. Hodiny života jejího k západu valně již se nachýlily. Chudý chrámeček její s těmi podivnými obrazy svatých, do kterého 5 pobožných snad by se přece vešlo, přijímá pak také malé nebo větší dárečky. Ale větší mnohem raději. *En blachernais* psáno stojí na staré, mnoho již upotřebené pokladničce. A ta zahrádka má jen 3 kroky zšíří a tolikéž zdélí. Je tu neveliký kus kaktusu, jeden keř myrtový a jeden růžový. V rohu smutná stojí cypřiše. Mezi cypřiší a keřem růžovým malý hrobeček. Na křížku jednoduchém psáno tu: *Theodotes Monaches esothe ten iuniu 1863.* Nebude snad dlouho trvati, a i Anastasie šedou hlavu skloní do stínu hrobového, a jiná sem přijde obyvatelka a ošetřovat bude snad i její hrob, až opět — —

Pobudem' a nebudem' — — Podivné myšlenky rojí se tu ve hlavě, když člověk sedí na té osamělé výspě a naslouchá šumění vln, jež tlukou se tu o vetché hradbisko.

Světa nepřebudem — — —

Hola hou! Hola hou! — Volám na převozníka ku břehu protějšímu. Uplynula hezká chvíle, než na člunu se přihoupal. Skočil jsem

do člunu, a houpali jsme se oba. Houpali jsme se ke druhému skalisku. To je mnohem větší. Táhlými cypřišemi celé je zarostlé. Střed jeho dílem i zdí tak je vyrovnán a vyvýšen, do plochy vodorovné, že z dálky velikému korábu po moři plujícímu silně se podobá. Plocha jeho asi 10 m. má výše a 200 m. objemu. Skalisko sluje *Pondikonisi*, ostrov krysí. Podání Kerkyřanů vidí v něm však onu loď feáckou, která proti přání mocného Poseidona Odyssea ze Scherie do vlasti jeho Ithaky zavezla. Zde číhal prý Poseidon na loď z Ithaky se vracející, udeřil ji plochou rukou, a hle div divoucí! pevně a nehybně v moři pojednou trčela loď zkamenělá Feákům na postrach.

My neznabohové podobným zázrakům ovšem již dávno nevěříme. K lodi zkamenělé blížíme se beze hrůzy posvátné. Člun v malém přístavečku zastavil. Hned v prvním stavení stařeček jakýsi provozuje řemeslo truhlářské. Snad je to jeden ze dvou mnichů, kteří tu žijí. Pak zajisté je to užitečný úd společnosti lidské. Odtud vzhůru je nám vystupovati po dvojím schodišti. Teď jsme na vrchu, jako na palubě lodní. Uprostřed stojí tu nevelikė obydlí klášterní a malý chrámek. Přede chrámem otevřená cisterna a na ní několik láhví vinných. Ctihodný šedovlasý mnich láhve buď umývá aneb snad vínu, které pocestným na posilněnou předkládají, udílí křtu nesvatého. Než odstup ode mne myšlenko tak světácká a bezbožná! —

Vstoupil jsem do chudobného kostelíčka. V průčelí jednoduchý ikonostas velmi neumělým umělým kvítím ozdobený. I v pravo i v levo veliké obrazy na plátně malované. Každý má pokladničku před sebou na zámeček uzavřenou. Snad aby na vzájem se nešidili. Zvenčí u vchodu do zdi zasazeno několik desek památných, vztahujících se ku vznešeným návštěvám krále Jiřího a královny Olgy a ruských velkoknížat Alexeje a Konstantina. Po druhé straně jiné dvě desky kamenné ve stínu stromů košatých. Na vyšší desce vlaštinou básnickým zaznamenáno vzletem: „Eliška rakouská odpočívala zde, pro ni vánkové dýchali jemněji, a skalisko, jež kvítí jí podávalo, v paměti rádo ji chová. 1861.“ Roku tohoto totiž císařovna rakouská, na Kerkyře ze zdravotních ohledů meškajíc, po moři častěji sem zajížděla a s potěšením na opuštěné výspě té dlívala. Podobně i trochu níže slavnostním nápisem zaznamenán „Il faustissimo giorno,“ když r. 1877 korunní princ Rudolf místa tato navštívil. — Klášter i chrámek stojí uprostřed. Celá ostatní prostora zdí nevysokou ohrazena, že skutečné palubě velice se podobá. Příďa mimo to v rozkošné loubí je upravena, a i zaď podobně již se upravuje. Milo tu poseděti a naslouchati hudbě vln bijících v dole do boků skalnatých. Po strmých svazích vzdělány jsou zahrádky malé, ale velmi úrodné. Ale mají tu take dva zlé, na řetězích uvázané hafany a ti ustavičným štěkotem ruší klid posvátný, jenž vznáší se po začarované lodi feácké.

Převozník za frank zdvořile se děkuje. Jeden člověk přec, který je spokojen.

Na novou opět vydáme se pouť. Ze brány královské v pravo pode tvrzí Abraham, na jejímž vrcholku zřízeno teď ptochodocheion (chudobinec). Odtud k západu do předměstí Manduchia, nevlídného hnízda rybářského. Hlavní ulice táhne se podél pobřeží mořského. I zde jsou sklady potravin, mnohá oinopolia a kafeneia. I tři nebo čtyři řecké chrámy jsem pozoroval. Ale vypadají vesměs velmi chudobně. Za Manduchiem silnice se zvedá. Potkáváme mnoho venkovanů, kteří zeleninu, ovoce, víno, uhlí a dříví na oslech a koních vezou do města. Oslů však viděti ještě jednou tolik co koní. Hlavně osel trochu té nechutné potravy perně zde si musí vydělati. Na každém boku visí plné, těžké koše. I pán jeho usadil se na hřbetě. Za ním někdy sedí i žena nebo kluk. S takovou tíží malé oslátko drobnými krůčky žene se ku předu. To se oslům u nás vede přece jen mnohem lépe — mnohý vzdychá — snad jen pod přílišnou tíží vyznamenání, jichž množství veliké ukrutná fortuna složila na bedra jeho.

Úrodný, pečlivě vzdělaný vršík opět se níží. Před námi otevírá se utěšené údolíčko, jehož středem řeka Potamo se vine. Za řekou opět stráně olivami hustě zarostlé, a ze šerého stínu hájů olivových prokmitají bílé osady. Právě před námi vsi Potamo a Europulus, v levo Alipù. Přes říčku Potamo pne se kamenný most, stavba asi benátská. Potamo je jediná řeka, která v době této má vodu, vodu skutečnou, mokrou. Všechny ostatní řeky, které kdekoli jsem překročil, překročil jsem nohou suchou, nemělyť vody ani kapičku. Všude jen suché řečiště bílou drtí vápencovou vyložené. Voda řeky Potama od mostu tiše k moři se posunuje. Stojíme opět na půdě klasické. Jak pověst vypravuje, zde Odysseus po tolikerých útrapách smrtelných z moře rozbouřeného šťastně vyvázl a na pevnou zemi se dostal. Zde na břehu zarostlém prospal se ve měkkém listí. Zde probudil se rozpustilým křikem hrajících si děvčat feáckých. Zde řečí lichotivou získal si přízeň božské Nausikay, zde odehrála se celá ta utěšená idyla, jež, jak Homér ji vypravuje, nahlédati nám dává ve způsoby a mravy tehdejší. Již tenkráte obává se Nausikaa jazyků utrhačných, aby neřekl snad někdo s potupou: Hleďte, jaký krásný a veliký cizinec ten pronásleduje Nausikau! Kde toho sebrala? Přivedla si ho snad z jeho lodi, anebo sestoupil snad ku vroucím prosbám jejím sám nějaký bůh? Ovšem feáčtí ženichové naši jsou jí příliš špatní! — Ale Nausikaa sama také uznává, že bylo by proti dobrému mravu, kdy by Odysseus ji následoval. Sama prý neschvalovala by toho u jiných dívek, kdy by takto rodičů svých neposlušny byly. To přece svědčí o krásné a šlechetné duši její. — Ale čtěte sami a pilně šestý zpěv a následující. Já sám byl bych se do té princezny skoro zamiloval, když jsem na březích Potamu tento líbezný zpěv Homérův opět a opět si předčítal.

Ves Potamo má úhledné domky, pěkný kostel a při něm campanile velmi úhledný. I ten je stavba patrně benátská. Zastavil jsem se tu na čtvrt hodiny a černou kávou se občerstvil. Odtud dále k západu. Bylo asi 10 hodin. Slunce pražilo, jako by to bylo v Africe. Cesta znenáhla stoupala. Ob čas objevila se v pravo mezi zelení rozkošná hladina mořská, právě proti mně ostrůvek Lazaretto zvaný a od něho dále k západu chobot Govinský několikráte rozvětvený. Tak vnikl jsem

do tajemného lesa olivového. Cesty odbočovaly od hlavní, cesty se křižovaly. Měl jsem starou mapu ještě z let padesátých; lepší mapy na celé Kerkyře při vší práci nebylo lze sehnati. Je dosti špatná, a soudím dle mnohých znaků neklamných, že je místy i falešná. Že poznamenány tu všecky cesty nynější nebyly, je zcela přirozeno: nebylť jich tehdáž ještě. Neboť Kerkyřané přese všecky obavy pánům Angličanům v málo letech ukázali, že volné silnice dovedou si pořiditi sami, bez drahého a nadutého poručnictví anglického. Ale mně se zastaralou mapou vedlo se velmi zle. Za půl hodiny spozoroval jsem, že bloudím. Ale ani to mi nevadilo. K cíli určitému nehnal jsem se a krajinu poznati jsem mohl i bloudě. Držel jsem se jen směru západního, a kde to šlo, k jihu jsem se uhýbal. Tak mezi zálivem Govinským a Curcumellami kráčel jsem skoro naskrze dobrými cestami asi dvě celé hodiny. V pravo, v levo hustý les věkovitých oliv. Po nějaké osadě ani zdání. Za celý ten čas skoro ani človíčka jsem nepotkal, jen pozdálí ve hlubokých údolech slyšel jsem osamělého pastevce, an na píšťalu vesele si hrál. Tak přišel jsem konečně do údolí, jehož středem vinulo se koryto vyschlé řeky. U Afry octnul jsem se v krajině, že nižádný park náš nemůže býti rozkošněji položen. Olivy, mohutné jilmy a platany, mezi tím tmavé cypřiše, vinohrady a zahrady oranžové. Afra sama malebně pne se po úbočí. Zde u Afry spatřil jsem také pinii, jeden z těch řídkých stromů, jež Kerkyra hostí. Na všech svých poutích po Kerkyře celkem jen 4 pinie jsem zahledl, a o dvou pro velikou jich vzdálenost nemohu říci zcela určitě, bylyli to skutečné pinie.

Odtud dále k západu po silnici velmi dobré. Všude nekonečný hustý les olivový. Jen tu a tam dvorec osamělý. Silnice znenáhla opět se zvedá. Blížím se západnímu okraji ostrova. Ten značně je povýšený a k moři pak příkře spadá. Avšak tam kyne již cíl dnešní pouti mé, Pelleka na vysoké stráni rozložená. Především však překročiti jest po mostě klenutém řečiště opět vyschlé.

Konečně po mnohém stoupání kolem letohrádkův uprostřed vinic rozkošně rozložených dorazil jsem do Pelleky. Rozložena je po příkrém svahu stráně skalnaté. Z dálky milo na ni pohleděti, ale uvnitř po hrbolatých a špinavých cestách, které jednotlivé stavení spojují, člověk smrtelný nohy div si nezpřeráží. Jakýsi zavalitý výrostek se dvěma ještě assistenty proti přání mému ujal se kroků mých a služeb svých ciceronských laskavě mi nabízí. Já mu sice nerozumím a on mně také ne, ale přes to přese všecko vykládá dále. Do výše mne vede kolem chudičké kapličky jakéhosi evangelisty. Řecká tato kaple sušárnám ve mnohých našich vsech se vyskytujících podobá se jako vejce vejci. I pilíř na zvony je tu, ale zvonů již nemají. Ještě výše vystoupili jsme na ostrý hrot vápencový. Je to nejvyšší bod v celém okolí. Odtud překrásný rozhled po celém skoro ostrově. Od Pelleky směrem skoro východním stopovati lze bílý pruh, jenž tu i tam v zelených hvozdech se ztrácí a vždy zase prokmitává a až k městu se vine. Tam nejzáze proti nám město a Citadella z vln noří se modravých. Před ním v pravo tichý chobot Kollichiopulský, za ním v levo táhne se mocný hřbet horský; toť posvátný Pantokrator s ostrými zubci svými. Mezi městem a námi v šíř i dál rozkládá se utěšená úrodná krajina, většinou šedé

háje olivové, sady ovocné a vinohrady. Polí poměrně málo znamenati, louka tu pak skoro žádná. Jen na severozápadu táhne se rovina bažinatá, a na okraji jejím něco luk se zelená. Pahorkatina to mírně rozvlněná. Semo tamo něco pahrbků roztroušeno, jinde táhlé hřbety horské. Tak pod námi nevysoká táhne se stráň a na ní osady Veripatades a Calafationes, v pravo vsi Curamades a Sinarades. Za nimi mohutný vypnul se dóm horský Hagioi Deka (Deset Svatých) zvaný. Na východě nižší hřbet se táhne od Gastur až k Pondikonisi. Před ním jiná vypnulina s osadou Viro. Tak krásně vše tu rozestřeno leží před zrakoma našima, že by na krásném obraze krásněji nemohlo býti vyvedeno. Skoro každý pahrbek má svou osadu, to koruna jeho. Spustlých zřícenin pevných druhdy hradů a pyšných zámků není tu naprosto. Každý člověk od pradávna tu míval svá práva čistě lidská, každý stejná měl práva a stejné k celku povinnosti. Zde nebylo despotů a otroků po dlouhá tisíceletí. Až v pozdním středověku teprve feudalismus mocí sem se dral. Ale neujal se tu nikdy. S mocnými uchvatiteli i on vzal za své, a na Kerkyře jako v ostatním Řecku panuje opět rovnost demokratická.

Zvláštností venkova Kerkyrského je, že skoro všechny čelnější osady jeho založeny jsou na příkrých a těžko přístupných výšinách. Vysoké položení to mnohé ovšem má nehody. Osada tak příliš vzdálena je krajin úrodných, níže položených, které jest jí vzdělávati. Vodu, plodiny polní a vůbec všecky potraviny do vrchu příkrého třeba mocí vyvážeti. I spojení osady s osadou takto velmi je stíženo. Vyžadujeť dobrých silnic dlouhými a mnohými oklikami vzhůru se pnoucích. A přece položení nedostupné poskytovati musilo na druhé straně opět výhody tak závažné, že všecky tyto nehody daleko převážily. Neboť nejnespůsobilejšího místa k založení osady lidé zajisté nikdy si nevolili. Tu pak pravdě se podobá, že na Kerkyře od pradávna rozhodovala zajisté vždy jen jistota a bezpečnost před vpádem nepřátelským. Na výšinách nedostupných i slabším osadám snadno bylo života i majetku před násilníkem uchrániti. A země tak krásná a bohatá zajisté často lákala k nájezdům loupežným.

Jak na svých potulkách po ostrově každým krokem jsem se přesvědčil, je půda zdejší ku podivu plodná a úrodná. Podklad je tu skoro všude vápenec. Ale není to holá, mrtvá skála krasová, která na př. v Dalmacii nás leká. Na Kerkyře i ty nejvyšší hory skoro až po samý vrchol stromy neb aspoň křovinami jsou zarostlé. Tak i na výšinách a po stráních dosti drží se vláhy potřebné. Řeky ovšem času letního vysychají skoro vesměs, za to však veliké množství pramenů ze země skalinaté se deroucích dokazují, že vláhy tu není nedostatek. Kdy by prameny ty jako potůčky po polích náležitě se rozvedly, jakož i kdy by všecka úrodná země, jež dosud ladem leží, náležitě se obdělala a vysázela, pak zajisté i přirozená tato vlhkost tím větší nabyla by působnosti. Jen píle více; výtěžek zajisté je neobyčejný. Palice kukuřičné na př. v 10—16 řadách až i 1000 zrnek vydávají. Ječmen dvakráte do roka se klidí. Zaseješ a za dva měsíce již jísti můžeš nový chléb. I zelenině všeho druhu výtečně se daří. Čtyři- až pětkráte vyrůstá na témže záhoně. Ale panovnicí v říši rostlinné je

přece jenom oliva. Celý ostrov lesy olivovými je zarostlý. Nacházejí se tu namnoze i kmeny tak ohromné, že stáří jejich ani přibližně nelze určiti. Olivy bují tu sama sebou. Nikdo se o ni nestará, nikdo jí nepěstuje, neošetřuje. Ani s ovocem nedají si tolik práce, aby je setřásli a probrali. Čekají, až samo se stromů sprchá. I při lisování vedou si velmi nedbale. Kdy by vše řádně a pečlivě se konalo, oleji zdejšímu málo který by se vyrovnal. Za starých časů i 300.000 barilů oleje z Kerkyry se vyváželo. Ale neblahými poměry agrárními pěstování olivy tak se zanedbalo, že vyváželo se pak již jen 90.000 barilů. Byl tu jednou čas, že nikdo nevěděl, co mu náleží neb náležíli mu vůbec něco. Vyskytovaly se mnohdy případy, že oliva náležela jednomu, ovoce její druhému a půdu, na které oliva stála, třetí si přivlastňoval. Jeden nepřál druhému, a tak hynuli všichni a hynula celá země. A zlu takovému a podobnému odpomoci ani páni Angličané neuznali za dobré. Teprve nynější vláda v tomto směru počala upravovati; až pak vše náležitě se urovná, celá země znova zkvete zajisté v krátké zase době.

S těmito nadějemi do budoucnosti ještě krásnější nerad jen loučím se od rozhledu tak utěšeného. Scházíme po klikaté cestě opět do vsi. Zde stavíme se v kavárně, v Pellecké kavárně. Čtyři stěny obílené a nad nimi střecha učmouděná, slunce volně sem prochází hojnými štěrbinami. V jednom rohu na plochém kameni ohniště, dále dva stoly a několik lavic dřevěných. Proti ohništi kredence, totiž nějaká bedna a na ní lahvice a talířky, cibule a chléb. Na stěně visí staré, dávno již osleplé zrcadelko, obraz nějaké krasavice, nejspíše Cerery a několik obrázků svatých. I dvě čísla jakýchsi časopisů jsou tu za rámečkem. Na humoristickém Turek a ostatní mocnosti na žebřících skáčí mezi vejci, druhé pak je časopis Fone ze dne 15. října s nějakou básní. Dva vojáci vedle mne hrají v karty, kluků na čumách plná je světnice. Dříve totiž dvěma děvčátkům po malém daroval jsem obrázku. Skákala radostí a výskala. Tím však veškeru mládež Pelleckou na sebe jsem poštval. Každý ruce ke mně vztahuje a chce míti také „andělon.“

Tak vyprovázeli mne hoši až za ves. Tam ve hlouček se sesedli a sborem pěkným zpívali několik písniček. Když jsem takto kluků šťastně se zbavil, chopili se mne psi Pellečtí a ti štěkotem svým ještě daleko mne doprovázeli. Kameny i tuto čeládku konečně jsem zahnal.

Sestupuji do údolí po stráni mírně nakloněné, úrodné. Zahrady, role a vinohrady s háji olivovými mile střídají se. Ovce mečí, beránkové pláčí. Ze všech stran veselý zpěv pastevců. Je zajisté pravá rozkoš to vyhřívati se na dnešním sluníčku.

Tak údolím znenáhla se zvedajícím po březích vyschlého potoka do osady Curamades zvané jsem se dostal po dvouhodinném putování velmi klopotném. Curamades slaví nedělní odpoledne. Mužští povalují se na sluníčku nebo sedí a kouří v oinopoliích, ženy a děti pak sesedly se po vsi do malebných skupin. V Curamades na dobrou opět dostal jsem se silnici, která přivedla mne do Castellaru. Odtud po mnohých příkrých klikatinách scházel jsem do údolí. Příkré svahy mocného uzlu horského, Hagioi Deka, po pravé zůstávaly straně. Tak dostal jsem se do Chinopiasta v hájích olivových překrásně uloženého. Mladík jakýsi uvedl mne do oinopolia. Zde obědem nejvýše střídmým po dlouhé

pouti dnešní trochu jsem se posilnil. V malé síнce mnoho sedláků sedělo tu pospolu. Vlasky z nich nikdo nemluvil, jen hostinský, ale ten vlaštinu lámal ještě hůře než já. Všichni chovali se velmi slušně, a vyptávání — jak samo se rozumí — nebylo konce. Mezi jiným chtěli také věděti, jaké u nás — v Italii máme oranže, jaké víno, jaký tabák atd. Zodpovídal jsem vše, seč jsem byl a kolik dovedli chápati. Ad impossibile nemo tenetur.

Odtud do města měl jsem ještě dobré dvě hodiny cesty. Ale byla to pohodlná procházka po dobré silnici. Venkované z města pod večer se vracející trousili se hlouček za hloučkem. Žebravé děti oslovily mne tureckým: effendi! Kde to vzaly? — Od Albanců snad se tomu naučily.

Byl jsem v divadle, v Kerkyrském divadle národním — *demotikon theatron Kerkyras*. Zde čtěte vstupenku! Klopil jsem za ni 2 drachmy — *time drachm. 2.* — Mám *protai scirai*, *thraniu arith 2*, *thesis 25*, t. j. mám druhé řady sedadlo 25.

Nemyslete, že dává se nějaké ohromující drama Sofokleovo. Bůh uchovej. Pěti se bude Favorita mistra Donizettiho. Pěti se bude vlasky. Řekové totiž, vyjma některé písně a sbory, nezmohli se dosud na nic, co by na jevišti mohlo se pěti a provozovati. Řekové, ač hudby vždy bývali a posud jsou velice milovní, nemají posud své opery. Pode jhem tureckým opera nikde ovšem se nevyvinula.

V Kerkyře mají zvláštní budovu divadelní. Původně vystavěli to Benátčané jako bursu. Je to jedna z málo budov Kerkyrských, která architekturou svou přece trochu vyniká. Ale když Merkurův stánek proměnili ve chrám Mus, jakési přívěsky a přístřešky k tomu přistavili a tím původní budovu ctihodnou velice znešvařili. Vnitřek pak vypadá také náramně nechutně a prkenně. Čtyři řady loží nad sebou, 21—23 v jedné řadě, a vše tak holé a jednotvárné, že podobá se spíše římskému kolumbarii činžovnímu. Přízemek k jevišti jen nepatrně se sklání. Zde v těsných řadách natloukl nějaký fortelný truhlář sedadla tak uzounká, že i štíhlý člověk stěží se tam vtěsná.

O 8. hodině vstoupil jsem do hlediště. Nebylo tu skoro ještě ani človíčka. Kerkyřané patrně také navykli čekati, až se „to“ sejde. Čeká jeden druhého a nejde nikdo. Za to však orkestr již se schází. Každý chápe se hned svého nástroje a své kousky nejoblíbenější chutě si smyká, troubí, píská a frká, až uši zaléhají. Ďábelská tato introdukce tím je říznější, jelikož orkestr není právě „slabou“ stránkou zdejší opery, a zde asi 25 chlapů nemilosrdně vříská s chutí právě vražednou.

Konečně pan principál na jevišti rukama třikráte zatleskal, orkestr břinkl do pravdy a špinavá opona cudně se vyhrnula. Co tu pak na prknech, jež život představují, ozářil nám mdlý svit lamp čmoudících, ku prostřednosti málo kdy se vyšinulo. Sbor mužský sice ještě ušel, ale jako sbor ženský přihrnulo se celkem šest panen širokoramenných, šeredolících, kolozubých a bezhlasých. Datum jejich narození hledati dlužno vesměs ve století minulém. Tenor Fernando tlustý je jako soudeček. Tenor snad někdy skutečně míval, teď však má již

jen břich. Za rok oddá se nejspíš řemeslu uzenářskému a tak člověčenstvo zajisté více oblaží než teď. Lenora je sice zjev dosti slušný, má pěkný hlas, ale — alt. Do vyšších poloh mocí teprve musí se nutit. To nás také namáhá. Baryton také již je na sklonku své slávy, ale i se zříceninami hlasu svého dosti dobře umí hospodařit. Namáhají se všichni sice poctivě, ale se zdarem nepatrným.

Obecenstvo pak samo jasně dává na jevo, že zpěvu a hudbě rozumí asi tolik, co Kerkyrské kozy petruželi. Mimo to nepohlíží na výkony umělecké nikterak s pietou takovou, s jakou my pohlížíme. Nechodíť do divadla, aby požilo krásy díla uměleckého, nýbrž aby nenuceně se bavilo. Dávají si zpívati a po případě zpívají si též. Měl jsem za sebou souseda na pravo a souseda na levo. Levičák ukázati chtěl, že celou operu zná z paměti, a zpíval proto vždy dva takty přede zpěváky. Druhý, basista, zpíval pak vždy s tenorem v oktávě a ve sboru jen tak někdy vypomáhal. Měl jsem tedy za jedny peníze hned požitek trojí.

V parterru bylo nás pánů jen asi jako za 2 krejcary šafránu. Loží obsazen byl asi osmý díl. Seděly tam na většině matrony velmi ctihodné. Starý zákon silně byl zastoupen. Všem svědčilo jak náleží.

Mezi jednáním vyběhli jsme každý vykouřit na rychlo několik cigaretek. Páni hudebníci z orkestru usadili se zatím na našich místech. Ale když jsme jich pak zdvořile požádali, pustili nás opět na naše sedadla.

Po demokratsku.

Nebe zachmuřené, dnové deštiví. Na procházky po Kerkyře nelze pomýšleti. Doba odchodu se blíží.

Den předposlední však slunko ze mraků přece se probralo, blíží se parné poledne. Této chvíle příhodné užijeme a vyjdeme si na Hagioi Deka. Po dvanácté z města ven. Je skoro již trochu pozdě na cestu tak dalekou a obtížnou, ale přece toho zkusíme, dnes ještě čas. U města to ještě jde, zde jsou alespoň suché pěšinky; ale dále tlapati je po silnici strašně rozmoklé.

Beru se známou cestou k Chinopiastu. Celou tu velebnou stavbu Hagioi Deka vidím před sebou. Ale vrchol hustými mlhami posud je zatažen, Deset Svatých má ohromnou čepici na hlavě. To mne znepokojuje.

Venkované ve velikých zástupech do města jdou. Malí oslíci těžké náklady suchého dříví za sebou vlekou. Stal se také zázrak. Vidím totiž selku na oslu jedoucí, a sedlák kráčí vedle ní osla pobízeje. Na východě z pravidla sedlák sedí a selka těžký pytel obilí vleče za ním.

Tak mezi rozložitými ailanty a fíky, mezi cypřišemi a palmami, mezi agavou a kaktusem cesta rychle mizí. Po kukuřičništích již jen suchá stébla. Vinice překopávají se a mrví, tu a tam nové se zakládají. V pravo i v levo letohrádky uprostřed bujného stromoví. Osady dále utekly se na návrší, jako by všemu se vyhýbaly, co po silnicích

tu přechází. Skoro zdá se věru, jako by po silnicích mnoho dobrého tu nebylo chodilo.

Před Chinopiastem v levo jsem odbočil. Teď po klikatinách příkře vzhůru do stráně olivové. Asi na desátém obratu nade hlavou prokmitala mi ves Hagioi Deka. I ta vysoko leží, skoro uprostřed příkré stráně. Po úzké stezce a uličkami ještě užšími pronikl jsem až nad ves. Tu pak počalo teprve pravé lezení. Ani človíčka jsem nepotkal. Jduli tu dobře k vrcholku, nemohl jsem se přesvědčiti. Šel jsem tedy na zdařbůh příkrou stezičkou mezi vinohrady a olivami se plazící. Cestičku ztrácel jsem a opět nacházel, jako by na schovávačku se mnou si byla hrála.

Několik oranží, které s sebou vzal jsem na ovlaženou, dávno již vzalo za své. Bylo parno ohromné. Teploměr Celsiův na slunci ukazoval 27°. Bylo 10. prosince. Za celých 14 dní, co dlel jsem na Kerkyře, jen 26. listopadu klesl na 12°, jinak po celý čas v chladném stínu z pravidla na 15 držel se stupních, s těch pak jenom o 0·5 buď klesal nebo stoupal. Na slunci pak nejednou až na 28° utkvěl. Při tom první týden vždy bylo jasno, od 28. listopadu však nebe nadobro se zachmuřilo. Pršelo ob čas, ale ne valně.

Položení Kerkyry podmiňuje podnebí velmi jemné a příjemné. Kerkyra leží hluboko na jihu. Moře mírní jak žár letní, tak i mrazy zimní. Proti studeným větrům severním a severovýchodním chrání Kerkyru vysoké hory epirské. Nejvyšší teplota je v létě až 33°, nejnižší pak jen 0°, ale to zřídka kdy. Průměrná teplota roční 19°. V listopadu, v prosinci a březnu pršívá. Sníh však i na vrších velikou je vzácností. V červnu, červenci a srpnu ustavičně je sucho. Z toho patrno, že hlavně času zimního Kerkyra mohla by býti výtečnou stanicí zdravotní pro choroby plicní. Podmínky klimatické jsou tu velmi výhodné. Musilo by však býti postaráno i o požitky duševní, ale k tomu Řekové se nemají.

Potkal jsem tu tři malé, chudobné děti. Špinavé byly a opálené jako praví mouřeníni. Odpočíval jsem, popadaje dechu a nových střádaje sil. Dětem dal jsem po obrázku. Z vděčnosti trhaly mi kytičky.

Výše a výše lezu se skaliny na skalinu. Stezka stoupá velmi příkře. Svah má někdy zajisté až 70°. Stezka ta rozkosem se vine těsnými trhlinami skalními. Olivoví již hluboko pode mnou, jen ještě křoví bodlavé obepíná skaliny. Zde ještě jedna stojí oliva. Je jediná a poslední v této výši. Vysoko nad ostatní sestry sem se vyšvihla. Je celá prohýbána a sehnuta. Je viděti, že s divou bouří a nepohodou mnoho bylo jí bojovati. Bylo snášeti jí žár vedra letního a trýzeň žízně, bylo vzdorovati jí divým vichrům podzimním. Ale vytrvala a zvítězila. Ejhle obraz hrdiny per aspera ad astra se deroucího!

Jsou asi 3 hodiny. Nade mnou visí posud vysoké a strmé dva vrcholky. Do sedla oba dělícího zahýbá stezka. Tam ze skalí zvětrávajícího mnoho živné prsti se nahromadilo mezi balvany. Pilná ruka lidská balvany v terasy srovnala a vinohrady založila na terasách. Práce to ovšem mozolná. Ale révě dobře se daří v teplém a chráněném položení tom. — Ve křoví někde hluboko pode mnou kozy se pasou. Slyším jejich mečení a cinkání zvonků. Pastevci houkají na sebe.

Vzhůru a vzhůru po cestě klopotné! Kolena ochabují. Odpočívám. Tu shůry někdo na mne pokřikuje. Táži se, co by chtěl. Nějaký mužský odpovídá, že slyšeti chce — můj hlas. Přání to se mu ovšem již vyplnilo. Ale chce dále také věděti, co tu hledám a co jsem. Jsemli prý telegraf? — Já, že jsem geograf a že chci tuto vzhůru. Muž, jenž slyšeti chtěl hlas můj, nešetřil ani rozdílu mezi telegrafem a geografem. Telegraf byl mu jako geograf. Mimo to větřil také patrně, že je to nějaké zvíře náramně neobyčejné. Ochotně mi ukázal, kudy nejlépe vzhůru je se drápati. Sám také hned vstříc mi šel. Byli tu dva, otec a syn. Měli těžké motyky, zakládali nový vinohrad. Cesta odtud nebyla již tak příkrá, a bez velikého namáhání všichni tři dostoupili jsme konečně holého, skalnatého vrcholku Hagioi Deka. Zde viděti zříceniny starých zdí jakýchsi.

Měl jsem štěstí veliké. Zatím úplně se bylo vyjasnilo. Celý ostrov ležel přede mnou jako otevřená kniha s obrázky krásnými a krásnějšími. Nevím věru, na který dříve popatřiti. Právě pode mnou Psorares a Chinopiastes. V pravo Gastury a nad ní ostrý hrot skalní s kostelíčkem sv. Kiriaky mezi cypřišemi. Dále záliv Kallichiopulský a Kastradský s Citadellou Kerkyrskou. Za tím Vido a Lazaretto uprostřed krásné hladiny mořské, z níž na severu Pantokrator se noří. Dále Korakiana a na severozápadu Pelleka trůnící na velebné výši své. K jihu hory Kerkyrské snižují se a Santa Maura jako by s nimi se snoubila. Na jihovýchodě nízké předhoří Leukimo hluboko vniká do průlivu jako ostrý hrot proti horám epirským namířený.

Jaká tu rozmanitost forem a obrysů, barev a stínů! Hory mnohotvárné a táhlá údolí, podnebí jemné a nebe v jižní kráse a jasnosti se usmívající a to moře všeobsáhlé, jež se svými choboty a chobůtky hluboko vniká do země. Čemu dříve obdivovati se, zda moři či pevné zemi? Nemůžeš se rozhodnouti, vždyť obě stejně mocným na tebe dorážejí půvabem.

Běželo mi především o to, abych pomocí dobré busoly pořídil si nárys všech bodů ostrova vynikajících a odtud viditelných. Tak chtěl jsem posouditi, pokud mapa moje správna jest a pokud nic. Oba rolníci mi při tom velmi ochotně byli nápomocni. Přípravami a pracičkou samou uplynulo rychle půl hodiny. Než jsme se nadáli, bylo půl páté a při tom šeřiti se počalo rychleji, než jsem si mohl přáti.

Rychle chystáme se k odchodu. Starý napřed cestou nejkratší, já skáči za ním a za mnou mladý. Ten, kdykoli povážlivě jsem zavrávoval, vždy ještě v čas tělesnou schránku mou přivedl do rovnováhy. Cesty tak rychle ubývalo. Ale bylo věru již na čase, že jsme za hodinu rychlého slézání ve vsi se octli. Se silami svými byl jsem právě hotov a na cestu také již nebylo viděti. Setmělot se úplně. Nevím věru, jak bych za tmy domů se byl dostal, kdy bych se tam o půl hodiny byl opozdil. Možno, že bych u některého z Deseti Svatých byl musil přenocovati.

Ve vsi najmouti jsem chtěl koně jízdeckého, abych za tmy snáze se dostal do města. Zašli jsme si do kavárny. V kavárně a spolu i vinárně seděla veškera selská noblessa Hagioidecká pospolu. Kouříce seděli tu

jako bohové na Olympu. Vkročil jsem mezi ně, jako když z čista jasna udeří. Smluvili se patrně mezi sebou, že pana telegrafa bez ušlechtilého výdělku nikterak nepropustí. Telegraf může platit, myslili si, ať tedy platí, — proč by byl telegraf! Za herku na 2 hodiny nechtěli nic více než 6 franků. Nabízel jsem 3 fr., tedy částku ještě jednou tak velikou než slušno. Nechtěli. Jsem prý bez toho již unaven a pěšky do města sám již nemohu. Prosvítalo z té selské logiky, že tedy platiti musím, cokoli se jim uráčí. Mimo to našel se tu také jakýsi člověk hodný, jenž pro dnešní večer nabízel mi přede vším dobrou večeři a pak dobrý nocleh. Myslil patrně také, že jsem dobrý hlupák a že platiti budu jako všech deset svatých.

Ale všecka ta řecká argumentace pojednou se jim zhatila. Řekl jsem rozhodně: nechtějíli jeti za 3 fr., že půjdu pěšky, že mám dobré nohy a mimo to i toho nejlepšího přítele s sebou: ukázal jsem na revolver.

Posilnil jsem se trochu, a když k jízdě se neměli, o 6. hodině sám jsem odcházel. Byla čirá tma, že stěží znamenal jsem silnici. Když vyšel jsem za ves, letěl za mnou kámen. Patrně znepokojená žluč. Očekával jsem jich více, ale zůstalo při jednom. Bystře kráčel jsem ku předu. Pokud byl jsem na úbočí hory, ještě to ušlo. Ale dole neviděl jsem již ani silnici, a silnice byla více pod vodou než nad vodou. Tak plul jsem nejvíce středem povýšeným, ale i při tom jsem se obával, abych některou z cest pobočních někam nezabloudil. Na štěstí přece vždy našel jsem tu pravou jako pravý — telegraf. Lidí potkával jsem velmi málo. S těmi na vzájem dávali jsme si „hesperan“ — šťastný dobrý večer. Pouť ta rozkošemi právě neoplývala, celkem však šťastně se skončila. Je viděti, že Kerkyřané i bez Angličanů úplnou bezpečnost dovedou si udržeti na svém ostrově.

O půl deváté vítala mne Porta reale a později hostinná Afthonie. Švarný Niko právě si hvízdal nejnovější arii.

„Popíjímli vína, strasti usínají“ — pěje Anakreon, a já mu to schvaluji. Již při druhé číši Kerkyrského nektaru všecky útroby v milé měnily se mi upomínky. Usmíval jsem se na děti umouněné a viděl Deset Svatých, ani za vzácnou návštěvu uctivě se mi děkovali a ku pouti žehnali mi daleké.

Z básnictví polského.

II.

V dramatickém básnictví polském našich dnů jest ruch velmi čilý a nadějný, ač mezi pěstiteli jeho není právě dramatika velikého slohu, kterýž dokonale vládna dramatickou technikou dovedl by uchvátiti obecenstvo hrdou řadou mohutných charakterů a rylcem ocelovým vykreslil buď nádherné obrazy polské minulosti aneb mocné pružiny souvěkého hnutí společenského. Spíš jeví se nám současná produkce jako řada více méně zdařilých pokusů, nerovnajících se obsahem ani formou smělým, namnoze geniálním konturám romantického dramatu Julia Słowackého ani originálním rysům tvůrce komedie polské Alexandra Fredry otce, jehož typické veselohry vedle hojných vad mají tolik silných, zdravých postav, tolik životní pravdy a svěží komiky, že posud první místo v dramatické literatuře polské zajímají. V nejedné příčině již daleko méně významné jsou v době novější práce Jana Alexandra Fredry syna, autora několika dobrých fars, i komedie Vladislava Koziebrodzkého, čistě salonní, však nevynikající ani novostí ani kresbou charakterů.

Vděčnější drahou brali se ti representanti veselohry charakterní, kteří pokoušeli se v postavách svých zobraziti idey, hýbající myšlenkovými proudy naší doby. Z nich skutečného uznání zaslouží jmenovitě Josef Narzimski, zemřelý r. 1872, jenž svou komedií *Epidemie* po prvé na se obrátil pozornost obecenstva širšího a veselohrou *Positivní* směle zasáhl v samý střed současného života polského. Vykreslil v ní dvé pokolení, mladší a starší, šlehaje ostře materialistický směr generace nové, její vypočítavost a bezcharakternost; pokolení starší krom menších nepatrných vad jest mu ideálem všeho pokroku — že nikoliv právem, přizná každý, kdo blíže s poměry polskými se obeznámil.

Také Eduard Lubowski, autor četných veseloher a pověstí, zasluhuje pozornosti. Z jeho četných prací dramatických nejzdařilejší jest komedie *Netopýři*, soustředící v sobě všecky přednosti jeho talentu. Lubowski umí bystře všímati si vad společenských, jichž netepe tak vtipem slovním, jako rád užívá vhodných situací, vyplývajících z povahy i poměrů osob. Osoby tyto nejsou rázu typického, leč čistě individuelního a bývají nejčastěji načrtnuty věrně dle přírody. Podobně tendenční jsou i dramatikové Zygmunt Sarnecki a Kazimír Zalewski. Nejlepší prací prvého jest komedie *Febris aurea,* v kteréžto zdramatisoval i odsoudil přílišné prospěchářství, neznající potřeb vyšších a shánějící se jen po zlatě a požitku hmotném. Jde o jakýsi poklad po předcích, ukrytý prý v kamnech, kdež místo něho najde se pouze — lístek s moudrou výstrahou. Charaktery kresleny jsou dobře, až na to, že všechny osoby týmž čistým slohem, týmiž výrazy a vtipy hovoří, celek pak pozbývá jednoty přílišným množstvím podrobností, jež k věci nutně nenáležejí. — Zalewski komediemi svými (Po ślubie, Złe ziarno a j.) objevil více zručnosti technické než hluboké znalosti ducha a srdce lidského. Situace jeho bývají živé, dialogy vtipné, postavy dosti origi-

nální, ale celek neuspokojuje žádoucí měrou. Více štěstí měl Zalewski ve hrách menšího rozměru, jako jsou veselohry *Ostrouhali* a *Článek 264*, kde všecky jeho přednosti, jako obratnost, hojnost divadelních effektů, rychlý postup akce a vtip i elegance dialogu v souměrném celku vyniknouti mohly. Jeho drama *Marco Foscarini* nad obyčejnost nevystupuje. Čtyřaktovou komedii *Treflová dáma*, ve Varšavě provozovanou, nelze rovněž nazvati pokrokem jeho spisovatelské činnosti. Rysů originálních v ní nemnoho, připomíná poněkud Cizinku a vůbec působení novověkého dramatu francouzského znáti v ní silně. Vykreslena v ní démonická žena, Žofie, která po smrti svého starého, ošklivého muže, jejž si byla vzala ne z lásky, leč aby se zaopatřila, společnosti se mstí za pochovanou svoji mladost tím, že hledí zničiti a v záhubu přivesti každého, s kým ve styk přichází. Dílo zhouby začíná především v rodině vlastní, v domě tetky své, kterouž i s její mažclem a dětmi úplně demoralisuje. Matka rodiny chce býti velkou paní, žije nádherně ve Varšavě, zařizuje plesy a zábavy, k čemuž slabý manžel, dříve řádný a šťastný venkovský statkář, dává svolení. Syn stává se zhýřilcem a dcera sní jen o palácích, šperclch a ekvipážích. Žofie při tom jediného odpůrce nalézá v dalekém příbuzném, mladém právníku Julianovi, jenž ji prohlédá a výčitkami zasypává. Tu přibude do domu dřívější milenec Žofiin, jenž pro svou chudobu ji byl opustil. Teď jest již bohat, zamilován však jako dříve a svého nepředloženého kroku trpce lituje. Zde nastupuje jediná scéna skutečně dramatická, v níž Žofie objevuje před ním černou hloubi svého zkaženého srdce a odstrkuje vztaženou k ní ruku lásky slovy sarkasmu a vzdoru. Julianovi zakročení jeho získává srdce mladé Haničky, jejíž ponětí o povolání ženy mění a ušlechťuje. Jmění rodiny zachráněno před úpadkem, všichni jsou vyléčeni hrozícím osudem a slibují napraviti se krom Žofie, která nepohnuta odjíždí na své statky. Množství vypravování, zbytečných episod a široký proud konversace, zdržující rychlejší akci, jsou vedle nepřirozeně démonické povahy hrdinčiny hlavními vady Treflové dámy; ale postavy tu líčené nejsou všední ani bez vtipu.

Malířem polského života par excellence jest Josef Bliziński, který výborně zná venkovskou šlechtu polskou a dovede charakteristické její postavy podati s věrností až miniaturní. Obzor jeho uměleckého tvoření není ovšem široký, avšak pln joviálního staropolského humoru umí zachycovati význačné rysy venkovské drobné šlechty a tvořiti z nich zdařilé typy ve všem věrné sobě a půdě, z níž vyrůstají. Komedie jeho *Chléb lidi bode*, *Muž z nouze*, *Březnový kavalír* a zvláště *Pan Damazy* jsou práce velmi dobře pojaté a starostlivě vypracované, plné ruchu a zdravého života. Básník s dobromyslnou ironií odkrývá vady a směšnosti svých současníků, dovede na pranýř vystaviti jejich lehkověrnost a nedostatek vzdělání, ale povah úplně zkažených nepředvádí a z pravidla ani nechce býti soudcem příliš přísným. Charaktery, jež kreslí, jsou nehledané, přirozené ve všem všudy, dialog hbitý a výrazný, akce dosti rychlá a pružná. Autorovi stačí několik veselých situací, v nichž typický rek jeho komedie význačně se obráží a zaokrouhluje v roztomilý obrázek umělecký. Vesnický svět polský zříti v jeho pracích jako v zrcadle. Co do času as poslední z jeho

komedií, *Rozbitky*, liší se od předešlých značnou měrou, neboť jest trpkou satirou společenských poměrů v Haliči. Úpadek aristokratického rodu Černoskalských, morální i hmotný, jest jejím předmětem. Šambelanic Černoskalský,[1]) aby zlepšil své poměry finanční, hodlá zasnoubiti dceru svou Gabrielu nově přibylému sousedu Strašovi, jenž po strýcovi lichváři zdědil neočekávaně veliký majetek a mezi jiným i značnou část pohledávek u Černoskalských. Gabriela miluje sice bratrance svého Vladislava, avšak naučila se rovněž milovati dávný lesk rodného domu i jest hotova se pro něj obětovati. Hrabě Černoskalský, její ujec, chce býti v záležitosti té prostředníkem, ale Straš, člověk brutální a cynický, dobře zná svou cenu, i odplácí starému aristokratovi za svůj nízký původ i bývalou bídu pohrdáním a urážkami. Hrabě, jenž nosí tři jmena a příbuzenstvím se Stuarty spřízněn jest se všemi téměř rody panujícími, trpělivě všecky jeho hrubosti snáší, ale když Straš nájezdy své opětuje u přítomnosti syna šambelanicova Maurice a bratrance jeho Vladislava, vyzvou tito neotesance na souboj. Ale Straš zbaběle uprchne do Paříže, a tím drama rozuzleno ve prospěch Vladislava a Gabriely, jež ráda přestává býti obětí. Čest rodiny pak zachována sňatkem Mauricovým s Polou, dcerou zbohatlého kupce Dzieńdzierzyńského, šlechtice novopečeného, jenž neobratným nápodobením panských obyčejů a svojí neumělou frančtinou jest nejkomičtější figurou kusu, ač jest to jinak člověk dobrodušný a poctivý. Pola sama, dívka milá a srdečná, vřele do Maurice zamilovaná, jest nejryzejší povaha mezi všemi, Mauric i Vladislav nevymykají se z řady postav obyčejných. Straš kreslen výborně, i jest představitelem zkaženého života městského. Stejně odporni jsou oba staří Černoskalští. Komedie, v jednotlivostech velmi zábavná a veselá, činí přirozenou měrou dojem smutný. Blizińskému se vytýká, že líčí „rozbitky" haličské aristokracie, temné barvy upřílišnil, a děsný obraz, jím narýsovaný, že postrádá pravdivosti. Hlavní osoby jsou tu originální, psychologicky pravdivé. — Komedie Blizińského, vydané nedávno souborně, poskytují jasný názor o jeho nadání; jest to talent bohatý a sympatický.

Podobný soud lze pronesti o Michalovi Bałuckém, hlavně přihlížímeli k činnosti jeho novelistické; však vedle řady zdařilých novel napsal též několik dobrých frašek, v nichž kreslí buď komické postavy maloměstských znamenitostí (v *Rádcích pana rady*, v *Pracovitých zahalečích)*, aneb vysmívá se rozmanitým chorobám souvěkých poměrů společenských (v *Honbě na muže*, v *Příbuzných*, ve *Zlaté mládeži* a v *Emancipovaných*). Dramatické tyto práce mají jednu velkou přednost: děj rozvíjí se v nich rychle, je tu dosti komických situací jakož i effektů; časem nebývají příliš vybrané, tak že smích jimi vzbuzený jest sice hlučný, ale pouze chvilkový. Charaktery, přecházejíce mnohdy v karikaturu, nemají dosti životní pravdy — za to všude plno ruchu a vtipu, který nedává ani času klidné úvaze esthetické. Podobného rázu jsou i dvě z posledních jeho komedií, *Sousedé* a *Velké ryby*. V Sousedech, napsaných se značnou vervou a scénickou zručností, líčen šlechtic Radowski, poctivec hlupák, jenž blouzně o staropolském po-

---

[1]) Šambelan = komoří, šambelanic = syn komořího.

hostinství, otvírá štědře svůj dům i sklep sousedům, z větší části hladovým cizopasníkům. Tito, když takovým hospodářstvím téměř celý svůj majetek promarnil, namluví jemu, že by měl se ucházeti o poslanecký mandát a slibují mu svou pomoc i hlasy. Radowski nejprve myšlenkou tou jest zaražen, neboť sám kandidátu Protasiewiczovi svůj hlas přislíbil, avšak záhy dá se jí nadchnouti, těše se, že „ve Vídni Němcům zasolí.“ Když pak se namáhá sestaviti svou řeč k voličům a opisuje k tomu účelu fráse ze starých politických novin, objeví se nový sok — hrabě, který leskem svého jmena i štědrostí všecky jeho posavadní přátele od něho odvrátí. Tito ani k jmeninám Radowského se nedostaví, jsouce na hostině u hraběte, a k dovršení nehody místo nich objevuje se soudní vykonavatel, aby zabavil ostatek jeho jmění. Příchodem Protasiewiczovým, jenž všecky okolnosti mu odhalí, otvírají se konečně Radowskému oči, jenž ve zradu přátel svých věřiti nechtěl. Deus ex machina, jeho příští zeť, Adam Wilski, zaplatí zaň dluhy a majetek mu navrátí. Motiv veselohry této ovšem není nový, avšak zpracován jest originálním, vtipným spůsobem, tak že na jevišti vždy účinkuje; z postav nejlépe vykresleny jsou Radowski, dále hrabě a hlava cizopasných sousedů, sprostý chytrák se všemi příznaky hlupství, Gębaliński.

Velké ryby jsou dva staří mládenci, Wistowski a Pagatovicz, kteří pout manželských nositi nechtíce, jsou nicméně přesvědčeni, že by jim žádné děvče neodolalo a sice pro jich přednosti osobní i peněžité. Zkouška záhy se naskytne, když do domu panstva Ciaputkiewiczův, dvou to staroušků, přijedou z pensionátu dvě dívčiny, které staří mládenci znali ještě z let dětských. Z té příčiny záhy mezi nimi rozvine se srdečnější poměr, jejž Wistowski i Pagatowicz pokládají za úklady, strojené jich mládenecké svobodě a konečně za skutečnou lásku. Velké ryby se chytly, neboť při nastalé z toho napjatosti jejich zastydlé srdce začíná se rozhřívati, což vede k celé řadě nedorozumění, až konečně zápletka se rozuzlí a přestárlým nápadníkům dostane se zaslouženého výsměchu. Veselohra tato jest plna humoru a vtipu hrubšího zrna; to jí vadí, že při svém obsahu nepříliš bohatém jest rozvlečena ve tři jednání, čímž vzniklo několik výstupů zbytečných a poněkud unavujících.

Sewer (Maciejowski), který komedií *Souboj šlechetných* tak šťastně zahájil svou dramatickou činnost, nesplnil posud plnou měrou nadějí, jež v něho kladeny byly. Ani novější tříaktovou komedii jeho *Velká politika* nemožno uznati celkem za zdařilou. Děj opět posunut do ciziny, a nestálost politického přesvědčení, jevící se hlavně v přijetí aneb nepřijetí sochy sv. Jenovefy, jest hlavní jeho trestí. Vše ostatní, jako románek naivní dcerušky pana maira, poměr mladé učitelky k mladému umělci a j., souvisí s dějem hlavním velmi slabě. Ale právě tyto episody mají nejvíce svěžesti, a jednání druhé, v němž méně veliké politiky a více záležitostí milostných a domácích, jest nejzdařilejší.

Vedle těchto sil již osvědčených vystoupila v době nedávno uplynulé i řada spisovatelů mladších se zdarem dosti dobrým. Jmenujeme z nich především H. Sienkiewicze, jehož dramatické dílo *Na jednu kartu* i několik výborných novel české obecenstvo již dobře zná. Z no-

vinek ostatních pozornost vzbudil obraz ze života lidu Varšavského *Ubozí* od Leopolda Świderského, jehož první komedie *Jeseň* a *Otcovský podíl* polskou veřejností vlídně přijaty byly. V Ubohých podal mladý tento spisovatel vřelý, dobře nakreslený náčrtek života nižších vrstev společenských. Hlavní osobou jest mladý krejčovský tovaryš, poctivý a srdečný, který nemoha odolati svým marnotratným choutkám a sváděn jsa neustále ničemnými soudruhy, přivádí do neštěstí sebe i svou ženu a dítě. Konečně po mnohých útrapách poznává ctnost i krásnou povahu ženy své a svého tchána, kteří jej zachránili, a stává se jiným člověkem. Jest to velmi dobrý kus pro lid. Také jednoaktovka *Zlaté tele* od S. Dobrzańského v rysech stručných ale výrazných uvádí několik zdařilých fysiognomií, jenže ze života bohatýrů bursovních. Těmi jsou Rosenblatt a Goldenstern, kteří čest, zásady mravní i city rodinné posvěcují jediné modle — zisku. Mezi těmito zvrhlými povahami zůstává čistou a dechem mamonu nedotknutou dcera Rosenblattova Emma, již oni činí předmětem obchodní smlouvy, sňatku s mladým Goldensternem. Avšak Emma, zamilovavši se do mladého tajemníka otcova, nesmělého ale ryzího, smlouvu ruší a s milencem se zasnubuje. Živel humoristický, jenž oplývá hojným, namnoze originálním vtipem, jest rázu ušlechtilého, celek sám veselou satirou, jež v mysli posluchačově zanechává dojem hluboký a vážný.

Jiného rázu jest jednoaktovka *Prelegent* od Kościelského, jejíž jediným účelem jest vzbuditi smích, a to se autorovi podařilo plnou měrou. Otec naivní, ale intelligentní dívčiny, pan Onufry, veliký labužník, očekává netrpělivě nového kuchaře, objednaného z Varšavy; místo něho přijíždí mladý profesor — syn dávno zemřelého přítele rodiny. Jeho přednáškami byla dceruška pana Onufria ve Varšavě tak okouzlena, že jej tajně pozvala na venkov, chtíc tím způsobem otci uchystati překvapení. Vzniklá z toho zápletka rozřešuje se příjezdem pravého kuchaře, a mladý párek po několika situacích plných humoru dochází též kýženého cíle. — Ne tak pečlivě provedené jsou komedie Maryana Gawalewicze *Cestou* a *Hannibal ante portas*. První nepokouší se ani o žádnou intriku, líčíc humoristicky šlechtice starého vydání, jenž bručí na všecky novověké pokroky. Druhá má již více života dramatického. Panstvo Gregorzowští kdesi v malém městečku mají dvě dcery na vdávání, o něž posud marně se ucházejí dva nápadníci. Rodiče však odkládají, očekávajíce partii lepší, až přítel rodiny poplaší je klamnou zvěstí o příjezdu jakési Świdrzykowské s několika dcerami. Tím postrašeni, sami sňatek obou párků urychlují. — Jednoaktovka *Livia Quintilia* od Rzętkowského krom tuniky a sandálů nemá v sobě nic římského, však vyniká ušlechtilou dikcí. Myšlenka sama není bez ceny: římská patricijka miluje otroka pro jeho osobní přednosti, pohrdajíc zálety zženštilého a ničemného patricia. Je tu několik šťastných situací.

Vážná činohra a tragédie nenalezly v Polsku za doby přítomné tolik pěstitelů jako komedie a nemohou též vykázati se takovou řadou dobrých prací. Adam Bełcikowski, jenž napsal vedle dobrých literárních studií několik obšírnějších básní a pověstí, pokusil se též o drama a to s větším štěstím, než při svých společenských i histo-

rických komediích, kterým nedostává se živosti a ruchu. Z šesti jeho historických dramat nejlepší jest tragédie *Mečislav II.*, jež byla na konkursu Krakovském odměněna akcesitem. Kritika vytýkajíc Bełcikowskému přílišné nápodobení Shakespeara, nedostatek soustředěnosti děje a zbytečné množství episod, uznává, že pokrok v této práci jest značný, hlavně dikce stala se energickou a svěží. Poslední jeho práce *Král Boleslav Smělý*, uveřejněna v Ateneu t. r., má několik velmi šťastných scén, ač jinak nevyniká o mnoho nad jeho dramata předešlá. — Wincenty Rapacki napsal dobré historické drama *Vít Stwosz*, ostatní jeho práce toho druhu jsou poměrně slabší. Také Bronisław Komorowski a Josef Wojciechowski tím směrem působili, jakož i vřelý přítel náš Bronisław Grabowski, jehož veselohry i tragédie u nás již došly náležitého ocenění. Originálním zjevem jest Alexander Świętochowski, povoláním publicista a satirik, jehož jednoaktové drama *Helvia* s velikým úspěchem provozováno bylo roku předešlého. Napsal již celou řadu dramatických prací (jako jsou: *Otec Makar*, *Antea*, *Kráska*, *Filosofové otroci*, *Na trhu* a j.), a každá z nich vyznačuje se svým zvláštním duchaplným rysem, jehož marně bychom hledali u dramatiků ostatních. Práce jeho jsou plny síly, soustředěnost děje prováděna až do krajnosti, sloh pečlivý a vybroušený, dikce čistá a svěží, vtip druhdy pronikající jako břitká ocel. Osoby, jež Świętochowski kreslí, jsou vzdělané, rozumující, vtipné, spíše dráždivé než činné, poněkud nervosní, pessimistické. V Helvii básník líčí nadšený obdiv mladé patricijky k Juliu Caesarovi, což ona pokládá za lásku. Marně její rodina jí brání, ona se snoubencem svým se rozchází, aby mladost a celý život svůj nabídla uchvatiteli státní moci, jenž v jejích očích vzrostl na ideálního bohatýra. Na štěstí před tím ještě poznává pravou jeho cenu ze skutků jeho, a nežli se vůbec s ním setkala, s odporem odvrací se od něho, poznávajíc, že její nadšení platilo nehodnému, a že její cit byl pouhou fantasií. Zároveň se též přesvědčuje, že srdce její bije toliko pro milence dřívějšího — i odprošuje ho a volí s ním snášeti nehody a nebezpečí vyhnanství, jehož pro smýšlení republikánské od všemocného Caesara zároveň s jejím bratrem se mu dostalo. Psychologická stránka postav je tu kreslena velmi pečlivě, římskému životu doby té vůbec méně dostalo se charakteristických rysů. Množství úchvatných scén, oslňující lahoda řeči jsou další přednosti této práce.

Dramatická díla Adama Asnyka náležejí rovněž k nejlepšímu, co v novější literatuře polské zdárného se objevilo. Zvláště *Kiejstut*, honosící se klasickým klidem a skutečnou, dramatickou silou, zasluhuje pozornosti a bližší úvahy, které se mu již dostalo také u nás, rovněž jako ostatním dramatům Asnykovým.

V době nedávno minulé ukázalo se na jevišti ještě několik kusů dosti slibných. Mezi nimi zajímavou novinkou bylo drama *Rodina*, sepsané společně od J. J. Kraszewského a Kazimíra Zalewského, a v únoru provozované v Krakově. Mělo se za to, že tato práce dvou znamenitých spisovatelů hodnou bude jich literárního významu, však toto očekávání se nesplnilo. Kus začíná velmi šťastně májovou slavností, při níž seznamujeme se s rodinou pana rady Ręczalského, sestávající z otce, matky, dvou dcer a syna, kteří jsou nakresleni velmi

svěže a sympaticky. K nim druží se i zdařilá komická figura Telesfora, starého mládence. Avšak tyto osoby stávají se postupem děje toliko episodními, a drama samo začne rozvíjeti se v jiné skupenině, již tvoří paní Kowerská, vdova, její syn Štěpán a jakýs Szelkowski, který se svým synem, hotovým to ničemou, též při májové slavnosti se objevuje. Paní Kowerskou spojuje se Szelkowským nějaké hrozné tajemství, jež dlouho divákovi zůstává záhadno; ono ničí úplně rodinné štěstí Kowerské, neboť jím Szelkowski chce ji donutiti, aby ruku dceřinu dala jeho podlému synovi. Kowerská by všecko jmění své ano i svůj život obětovala, aby mlčel. Tajemství však není tak děsno, aby takovými mukami musilo býti vykoupeno, neboť záleží v tom, že vdova napsala před lety Szelkowskému milostný lístek, když oba ještě byli svobodni; — nyní chce to utajiti před dětmi. Malá to příčina příliš velikých účinků, i mohla již z počátku dobře rozluštěna býti — samovolným vyznáním se matky, na kteréž později skutečně dojde, a sice tak, že to v divákovi zůstavuje dojem nepříjemného sklamání. K ději hlavnímu pojí se ještě jiný, nepěkný ano protivný: syn Štěpán podezřívá matku, že mu otce otrávila — neboť nalezl po smrti jeho na stolku otrušík. Věc rozluští se tím, že — jak se od pana Telesfora dovídáme — Kowerski otrušíku užíval k tomu, aby hubil krysy.

Nadějným talentem objevil se Julian Łętowski dramatickým obrazem *Israel na poušti,* čerpaným z podání biblických. Komposice práce této není bezvadna, ale celkem vane hluboký cit, spojený s bohatou fantasií, kteráž uměla vyhnouti se šablonám a vytvořila několik postav skutečně poetických. Názor života básnický, moc lásky, jež s to je potlačiti i náboženské přesvědčení, jsou s motivy erotickými hlavní trestí tohoto dramatu, v němž naivnost i hrůza, idyla i tragika úmyslně proti sobě posunuty jsou, aby podaly obraz plný živosti a namnoze i půvabu. Nejlépe kreslena jest Noah, za to její nevěrný milenec, Zamre, jest psychologickou nemožností. — Příznivě lze vysloviti se též o prvotině známého lyrického básníka Kazimíra Glińského, jehož tragédie *Šílení* budována jest na podkladě poměrů společenských. I v ní jest řada situací zdařilých, někdy i vysoce tragických, toliko charaktery nedospěly síly tragické. Některá místa upomínají na strunu Julia Słowackého; Gliński sám jest romantik, a hlavní osoba kusu, Gustav, jest jaksi dalným ohlasem romantismu Byronovského. Nejpěknější jsou místa, v nichž líčena láska Gustavova k Halině, dívce čisté, naivní a poetické; Gustav sám jest nerozhodný, jsa hříčkou okolností, jichž přemáhati nedovede. Jinak dosti tu dramatické síly a psychologické hloubky, slovem mnoho nadějného talentu. — Také *Vojnu,* dramatický obraz v pěti jednáních od Seweryna Płomieńczyka, můžeme pokládati za předzvěst skvělejší dráhy básnické. Nejnovější boje rakouského vojska při okkupaci Bosny a Hercegoviny poskytly látku k této práci, v níž idea zápasu o neodvislost a svobodu nalézá případného zobrazení. Méně šlo autorovi o kresbu jednotlivých charakterů až na dva hlavní reky dramatu, Štěpána a Jana, kteří jsou líčeni zdařile. Zdá se, že Zygmunt Krasiński nalezl v nitru básníkově mocného ohlasu, neboť několik výstupů připomíná některá místa z Nebožské komedie a vůbec jeho spůsob dikce.

A. Piotrowského *Kníže Mnich v Kujavech,* jenž má býti historickým obrazem z dob Vladislava Bílého, jest pokusem nepodařeným. *Nevolník,* čtyřaktová tragédie od B. Czerwieńského, o jehož sbírce lyrických básní jsem se předešle zmínil, jest dílo interesantní, plné síly a ruchu, pro budoucnost mnoho připovídající. *Fr. Kvapil.*

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Na dobré cestě býti spisovatelem v pravdě národním jest Adam Chlumecký. Vystupuje sice ještě poněkud nesměle, odívá své plody v roucho poněkud mystické, avšak závoj zahalující jeho *Apokalypsi otroků* (vyšla u Fr. Šimáčka nákladem spisovatelovým) jest dosti průsvitný, abychom poznali v těch otrocích svůj především národ a chceměli i jiné Slovany, v královně Vandě matku Slavii, v únosci její dcery ducha Slovanstvu nepřátelského a žijícího v milionech bytostí jemu sousedních, v jeho otci Osudu minulé tragické osudy Slovanstva a v jeho třech říších, spravovaných Minulostí, Přítomností a Budoucností smutnou minulost, málo veselejší přítomnost ale bohdá jasnější budoucnost kmene slovanského vůbec a jeho české větve zvlášť. Co práci této dodává zvláštního půvabu, jest její vznešený a přece prostý sloh biblický. Tato biblická forma vůbec zvolena šťastně, neboť písmo svaté, jsouc knihou vyšlou z národa, líčící utrpení jeho a volání po právu i spravedlnosti, jest nám Čechům velmi blízce příbuzno a bylo tu také vždy víc než kde jinde oblíbeno a známo. Allegorie Chlumeckého jest jako zpřítomněný reflex naší historie a našich vlastností, a odtud se prýští ta síla i rozechvívavost mnohých jejích statí; zvláště dojemné jsou scény, představující vzbouření porobenců (kap. VII.) nebo soud knížete duchů (kap. VIII.); trefně znázorněna moderní škola odnárodňovací se svými lesklými hesly a programy a smutnou činností, pěkně zdařilá jest také myšlenka, že otroci vysvobozeni jsou z pout skrze *pěvce* Bolena, bratra unesené dcery Vandiny. Allegorie ovšem poskytuje mnoho obtíží hlavně tím, aby se našly právě příhodné osoby a bytosti konkretní pro nejrozmanitější zjevy a vlastnosti abstraktní, aby dále vše nebylo pouhou pohádkou, nýbrž mělo dosti tělesnosti a podoby skutečnosti; Chlumecký tyto obtíže překonal s mnohým zdarem, jeho poetické nadání vykonalo touto básní v prose čestně svou zkoušku ohněm. —

Povídky, novely a arabesky Berty Mühlsteinové obsahují sbírku prací z let od sebe i dosti vzdálených, a proto také liší se tolik od sebe jich cena. Nejstarší jsou nejslabší; lidé, jich povahy a zápletky životní jsou tu málo k pravdě podobné, ano povrhují tak všelikou reálností, že svědčí patrně o nedostatečné ještě zásobě zkušeností a techniky pro výtvory myšlenkové. Illuse žádala by na př. aspoň koloritu místního, ale toho se většině povídek nedostává naprosto. Každý spisovatel má míti na mysli obecenstvo, jemuž píše: šetřic po-

žadavku toho, byla by se naše spisovatelka ledačeho vystříhala, co činí novely lichým divadlem lidí s vylhanými city, nezřízenou fantasií a nepřirozenými názory životními. Jako pak pozorovati v pozdějších pracech slečniných pokrok po všech stranách, můžeme jej konstatovati jakožto rozhodný v nejnovějším jejím románě *Na březích Nežárky* (v Praze, nákladem Libuše, ročníku XII. podíl 1.). To jsou již jiní lidé, našeho smýšlení, našeho srdce, našich snah a bojů; jejich city, řeči a činy nevyluzují nám již úsměvu ani nevzbuzují ducha odporu; my rádi sledujeme jich osudy a běhy životné z paláce do chudé komůrky, z divadel a veřejnosti do kláštera milosrdných, jich povzlety a pokleslost i opětné povznesení duševní. Motiv není sice nový; baronka vdova zamiluje se do básnicky nadaného syna učitelova (tento jest ovšem k tomu trochu mlád jsa teprv absolvovaným gymnasistou) a vezme si jej brzy na to i za muže; pohodlný život jej rozmaří, on počne hráti na burse, přijde o jmění a nyní klesá hloub a hloub, až se stane manželce nevěrným, a tato mu odejde do kláštera; on stane se veršovcem hospody s červenými záclonami v Praze a zde v jedné bitce poraněný donesen jest do kláštera milosrdných, kdež se po nemoci setká s manželkou svou. Oba se smíří a počnou nový, šťastnější život. Leckdo by si snad přál i více umírněnosti, vždyť tak jarému duchu, jako byl Salvator, k nápravě netřeba tak hlubokého úpadku — avšak podání jest poutavé a hladké, charaktery jsou životné a plny energie a agility, některé scény vynikají milou prostotou (tak na př. návštěva barončina u rodičů ženichových), jiné jsou s psychologickou akuratesou provedeny (na př. účinky úpadku bursovního na Salvatora a baronku, aneb tajená žárlivost Salvatorovy družky z mládí Emy a její pozdější povznesenost mravní a j.); též všecka ekonomická rozloha románu ukazuje obratnost a jistotu spisovatelčinu, tak že vyhlídka na další její činnost jest utěšená.

Nákladem Libuše vyšel též (jako podíl 5. a 6. na rok 1881) román Věnceslavy Lužické za názvem *Výš a výše.* Mohli bychom román tento nazvati variací na biblické théma: kdo se povyšuje, bývá ponížen. Znázorňujeť na širokém prostoře dávnou zkušenost, že nezřízená, z mezí vybočující a při tom nijak neoprávněná snaha po cti, slávě a vysokém společenském postavení jest jako polní tráva, jež bují jen až do kosení a se krutě mstí nemilosrdným pádem. Zde jest takovouto snahou puzena vpřed nemanželská dcera advokáta, statkáře a poslance dr. Hrdiny a schovanka chudé vdovy, švadlena Marie, jež má neobyčejné nadání a vynalézavý i tvořivý vkus. Chce býti bohatou a váženou, ale k cestě do výše neštítí se prostředků nižádných; obětuje upřímného milence svého, kandidáta profesury Otu, jednou i kupčí se svou krásou, chtíc uloviti malíře, a posléz stane se brzy povrhnutou milenkou baronovou; skončí sebevraždou. Spisovatelka měla intenci dobrou: ukázati, že cíl života tkví ve skromnosti a spokojenosti, jak sama označuje slovy učitelky vychovacího ústavu: buďte jen dobrou a spokojenou, pak budete na výši lidské. Proto asi také dává všem skoro osobám, majícím za cíl života snažiti se výše, voliti prostředky a cesty k tomu nejbližší, ať dobré či zlé. Ale tu jde poněkud daleko; nelzeť schvalovati, aby se ukazovala pouze neprospěšnost a nemravnost

snah po vyšších cílech. Vždyť i dr. Sczima a Běla, representanti intencí jejích, mají vyšší tužby, jen že kráčejí jinými, dobrými cestami. Měl se tedy položiti důraz ne na to, že lidé mají snahu po výši, nýbrž na to, že nevolí při ní pravých cest. Jelikož pak se jenom při osobách bez mravních zásad jednajících poukazuje pořád na to, že chtějí výše, a při ostatních ne, schází esthetickému souladu druhý člen, protiváha. To a přílišná šířka, vadící jednotné koncentraci děje, jakož i obliba v nadbytečném psychologickém glossování jsou hlavní vady jináče pěkného románu toho; některé poklesky jazykové (jako důsledné opouští, svádí, místo opouštějí, svádějí atd.) mohly přec býti odstraněny! Za to zdobí práci tu mnohá zlatá zrnka pravdy, která bychom zvláště ženám českým odporučili vřele na bedlivou uváženou.

Současně s touto prací vyšel jiný ženský román od Sofie Podlipské v Knihovně pro český lid o názvu: *Žíti neb nežíti.* Základem jest mu rozpor mezi názory životními a životem skutečným, a hrdinkami jsou dvě přítelkyně, jedna tichá, Blažena, nepoznavší života a lásky leda z doslechu a posléze se vdavší za starého lékaře, druhá samý život a samá pohyblivost, nemanželská dcera jisté kněžny a jejího štolby, Stella, kteráž nejednou povrhla láskou upřímnou a se posléz vdala z okamžité nálady vděčnosti za starého vychovatele svého a brzy potom, když tento zapleten byl v jistý proces (otrávilli se jeho nebožtík pán — kníže — před více než 30 lety sám, či otrávilli jej on) a obhajce jeho se do ní zamiloval a ji svou láskou šetrně pronásledoval, si jej rovněž oblíbila, jemu lásku vyznala a po náhlé smrti manželově jej za muže pojala. Toť také substrát celého děje. Jest patrno, že se vyznačuje poněkud jednotvárností; neboť milostné zápletky nezajímají, nejsouli pružinou vyšších snah nebo dějů zasahujících celé vrstvy společenské nebo bojů za pokrok neb svobodu. Že hlavní osoby až na Blaženu žijí v poměrech, porušujících dosavadní řády a názory mravní, k oné jednotvárnosti též nemálo přispívá; vidíme samý stín a málo světla. Jinde, kdež snad takovéto poměry skutečně se vyskytují a život některých osob vyplňují, na př. snad v Paříži, takovýto román by došel více interesu než u nás, kdež pokládáme román za moderní epos a tedy naň také dle toho příslušné požadavky klademe. Nám tito lidé zůstávají cizími, my s nimi necítíme; ostatně děj obmezuje se na nejužší kruh, ba chcemeli, týká se pouze dvou dívek málo sympatických a vznešených. Co však pokládáme za činitele nejvíce obmezujícího působivost knihy, jest forma, kterou jí spisovatelka zvolila. Nerozvinujeť se žádný děj před očima našima, naše obraznost a mysl není v něj vetkána, aby při všem rozvoji byla také sama spolučinnou: vše, co se děje, vypravuje se nám jakožto trpným posluchačům při vzájemných návštěvách Blaženiných a Stelliných, někdy i osoby jiné; celý román jest 41 takových rozmluv. Jediná v tom rozmanitost jest, že Stella ob čas na nějakou dobu odjede a vrátivši se, nás do jiných krajů také zavádí ve vypravování svém. Avšak spisovatelka na některých místech objevuje se nám též v plné své síle; rozechvěje nám mysl, pohne srdcem. Mocného účinku je na př. rozmluva XL. Škoda, že to bývá jen jako krátký rozběh.

Sofie Podlipská podala též v Ústřední knihovně (seš. 19.) práci drobnější *Vrtochy pana Pětihorského.* Pan Pětihorský následkem nešťastné lásky a útěku dcery své s milencem stal se misogynem; na celém statku nesměl spatřiti ženské bytosti. Jediný zahradník měl u sebe schovanku ale ta nikdy nepřišla Pětihorskému na oči. Tento oblíbil si posléz svého společníka Viktorina tak, že bez něho nemohl žíti. Ale Viktorin měl ještě srdce zdravé a ohnivé a tomu nepostačovala přízeň Pětihorského. Zamiloval si schovanku zahradníkovu a po mnohém čekání a jednom pokuse sebevražedném byv vyslyšen dal se s ní posléz tajně oddati. Když však byl oblažen líbeznou dceruškou, nastala nová nesnáz, jak ukryti dítě. Podložil je tedy obratně Pětihorskému a pomohl mu vštípiti myšlenku, že je to dítě uprchlé dcery. Tu ozval se v Pětihorském cit otecký, on ujal se dítěte i dal je pěstovati schovance — matce jeho. Však na tom nepřestal, nýbrž dal hledati dceru svou novinami. Konečně se našla, omyl se vysvětlil, vše bez následků zlých pro Viktorina a jeho manželku skončilo, a pan Pětihorský byl zase ze svých vrtochů vyléčen. Obrázek tento rádi uznáváme za trefnou charakteristiku kuriosního podivína; je to zdárný plod rozmarné nálady, dobře zauzlen až do konce, tak že se sám čtenář trvale zaujme. I jazyková stránka jest zde lahodnější a pečlivěji obstarána než v předchozí práci.

Obrázků ze života celou řadu podává Jos. Holeček ve svém *Rozmanitém čtení* (nákladem vlastním v Praze). Zasazeny jsou dílem do rámce domácího, dílem do cizího, zvláště jihoslovanského. Společně se vyznačují tím, že mají barev tuze mnoho, tak že jednotnost a souměr nejednou bývají porušeny; vedlejší věci nejsou dosti ostře odlišeny od děje hlavního. Většina má přídech humoristický, který se někdy povznáší k pravé výši umělecké (na př. v Návratě, Lokýtkách, Nike a j.), jinde zůstává pod ní. Holeček vypravuje zábavně, svěže a lehce, má bohatou invenci a často originální nápady; někdy však se nám zdá, že ve snaze po originalitě, vtipnosti a samorostlém rázu jde příliš daleko, a stává se strojeným a nepřirozeným, což vadí dokonalé kráse. Předmluva přidaná tomuto Čtení a promlouvající o vadách a nedostatcích našeho literárního života jest — i nehledě k osobě spisovatelově — vážného pozoru hodna.

Frant. Bílý.

Dějiny bibliothéky Klementinské.

K novému období vysokých škol Pražských

sestavil

skriptor J. Truhlář.

est to zajisté zvláštní náhoda, že právě letos, kdy obnoveno bude vysoké učení Pražské v duchu svého zakladatele a prostřen stůl k duševnímu hodování opravdu „všem synům tohoto království," slaviti jest universitní bibliothéce Klementinské stoletou památku otevření a prvotného upotřebení bohatých zdrojů jejích v tomtéž as rozměru, v jakém se z nich čerpá až podnes. Od 13. listopadu 1782 totiž otevřena byla každého dne krom nedělí a svátků, potom všech sobot za příčinou uvedení všeho v náležitý pořádek, k používání veřejnému a obecnému. Tak rozkázáno bylo již dvorským dekretem z r. 1778, jakmile totiž první katalogy vyhotoveny budou. Již před tím sice na podzim r. 1777 ohlášeno otevření ústavu, ale poněvadž nebylo ještě katalogů, a úřednictvo samo tapalo ve tmách, zůstávala ohláška tato zajisté na papíře a nemohla míti praktických výsledků, pokud skutečného upotřebení pokladů literárních se týká. Takovéto upotřebení stalo se možným teprve na podzim r. 1782. Chtějíce vedle skrovných sil svých stoletou památku tuto oslaviti a přičiniti zároveň chudobnou kytičku do osvěženého věnce vysokého učení Pražského, kterému právě letos nové, a jakož všichni doufáme a si přejeme, utěšenější období nastává, podáváme zde nástin dějin veřejné a universitní bibliothéky Pražské, této věrné družky a nezbytné pomocnice učení právě pojmenovaného. Na konci pak dovoleno nám budiž přidati několik slov o povaze ústavu našeho.

O dějinách bibliothéky v rozměrech tohoto věku máme dva větší spisy, první od Ant. Spirka, bibliothekáře, z r. 1844, druhý obšírnější od Jos. A. Hanslíka, skriptora bibliothéky, z r. 1851. Spis první vytištěn byl původně ve Vídenských Blätter für Literatur und Kunst, i hledí si v něm spisovatel více bibliothéky nové, Marií Teresií zřízené, než původních sbírek, z nichž bibliothéka povstala; ale za to vystřehl se všech malicherností a zaujal hlediště důstojnější než skriptor Hanslík, jehož dílo, zavírajíc v sobě zároveň vypsání vzácnějších knih, jest ovšem důkladnější, ale nikoli prosto úhany subjektivnosti, z níž nedovedl vybřednouti spisovatel jinak ostrovtipný, kdykoli mu bylo souditi o lidech a ne o věcech. K dílu druhému vypracovati dal pak r. 1863 nebožtík bibliothekář Hanuš od úředníků „přídavky a obsahy," které téhož roku tiskem vyšly. Knížka tato přičiňuje ke spisu Hanslíkovu mnohé opravy, ale pohříchu jen pokud se vypsání knih týká. Bylť Hanuš tenkrát v oboru sobě svěřeném ještě nováček i spoléhal příliš na velikou autoritu, které Hanslík mezi úřednictvem bibliothečním požíval. Pisatel řádků těchto nahlížel pilně do knih dekretních ústavu, které počínajíce r. 1780 jdou až po r. 1880, i shledal dílo Hanslíkovo co do věcí větším dílem spolehlivým, nikoli všady, pokud charakteristiku osob máme na zřeteli. Dekretní knihy, obsahujíce nařízení ústavu daná, nejsou sice k vypsání

dějin úplně postačitelné, poněvadž často v listinách vyšlých od ústavu mnohem lépe se zračí snahy správní a osobní; ale spisovateli bylo na zdroji tomto přestati, jelikož byl by jinak několik let musil stráviti pročítáním as 10.000 konceptů v registratuře uložených a mnoha set tak zvaných příloh dekretních, o nichž v knihách dekretních krátce podotčeno, že leží při dekretech in originali. Takové práce nemohl pisatel, jemuž k tomu volnost byla by jen v hodinách neúřadních, nikterak podstoupiti, i musí ponechána býti budoucnosti. Ještě jedním smérem musí zůstati nástin tento nedůkladným, pokud totiž dějiny ústavu Předjosefinské máme na zřeteli; spojený byl tenkráte s universitou Pražskou mnohem těsněji než v době novější, i nalézají se zprávy o něm zajisté v archivu universitním, jehož pohříchu nyní užívati nelze, ale bude snad brzy možná, až odevzdán bude na místo oběma universitám společné a stejně přístupné. Proto přestati musíme na zprávách Hanslíkových, z těchto pak vedle účelu nástinu tohoto podati možná jen výtahy, jakož z dějin ústavu novějších jen tolik, kolik by zajímalo kruhy širší. Potřeba nástinu tohoto jest proto ještě zřejmější, že spisy svrchu uvedené jsou oba německé.

Dějiny bibliothéky Klementinské mají velikou podobnost s dějinami mnohého státu evropského, nejvíce rakouského. Jako totiž státní útvary tyto nynější povstaly na troskách samostatných prvků starších, tak bibliothéka naše povstala dobrovolným i vynuceným spojením přemnohých knihoven někdejších, z nichž mnohé původem svým náležejí šeré dávnověkosti. Dva pak jsou hlavní zdrojové, z nichž bohatství nynější knihovny vyprýštělo: stará bibliothéka Karolinská s knihovnami rozličných kollejí universitních, po té bibliothéka jezovitská v Klementině s knihovnami klášterů později zrušených. Poněvadž pak po odevzdání r. 1622 staré bibliothéky Karolinské do Klementina povstala později při dvou světských fakultách v Karolině bibliothéka nová, rozeznávati dlužno čtyři bibliothéky universitní: starou a novou Karolinskou, starou a novou Klementinskou, z nichž poslední uvázavši se v dědictví ostatních a přibravši hojně darů z klášterů od císaře Josefa II. zrušených a rozmnožena značným nákladem státním vědecké poklady své chová až podnes, jsouc zároveň knihovnou veřejnou a zemskou. O každé z těchto bibliothék musíme promluviti zvláště.

I. Starší bibliothéka Karolinská a knihovny ostatních kollejí.

Po založení university Pražské r. 1348 první zprávu o darování knih kolleji Karlově náležitých máme r. 1366. Tehdy totiž vedle zprav kronikáře Beneše daroval zakladatel universitě hojně knih k studiím potřebných. Hojnost tuto nesmíme ovšem měřiti měřítkem moderním, poněvadž z výkazu knih brzy po r. 1370 zdělaného, který se chová v bibliothéce Musejní, vychází na jevo, že jich bylo as 48, počet to v dobách předtiskových značný. Jakou cenu psané tenkrát knihy měly, vysvítá již z daru následujícího, jehož se přičiněním Karlovým téže kolleji dostalo: 114 svazků knih z pozůstalosti děkana Vyšehradského

Viléma z Hasenburka za 100 hřiven stříbra (2000 zlatých) koupených a povstávající bibliothéce Karolinské darovaných. Zmíněný výkaz, který Hanslík velmi chybně vytiskl, obsahuje již 204 svazky, což svědčí, že bibliothéce záhy přibývalo příznivců a dárců. Mezi těmito čestné zmínky zasluhuje rada Staroměstská, která právě tenkrát universitě darovala skvostný kodex děl Plinia staršího i mladšího, kterýžto dar podnes v bibliothéce universitní se nachází. Dar tento vzala táž rada r. 1622, když totiž bibliothéka Karolinská měla se stěhovati k jezovitům do Klementina, k vlastnímu uschování nazpět i darovala rukopis k přímluvě Ungarově r. 1783 obnovené bibliothéce opět.

Umístněna byla bibliothéka tato ovšem v domě universitním, až do r. 1383 v tak posud zvané „staré kolleji“ u sv. Mikuláše na Starém Městě, odtud v nynějším Karolině. Správa její byla v rukou úřadů universitních, rektorovi pak každého roku odevzdávaly se klíče. Právo používání, jak se podobá, náleželo pouze bakalářům a mistrům. V bouřích husitských r. 1419 a opět 1422 také bibliothéka Karolinská značnou škodu vzala. Za to v letech následujícího utišení dostávalo se jí nových příznivců a dárců. Z těch hoden paměti zvlášť proslulý mathematik a astronom Jan Šindel [1]) z Králové Hradce, který jí 200 mathematických a lékařských knih daroval. Jednu takovou knihu chová bibliothéka Pražská podnes, jest to rukopisný komentář Makrova díla De virtutibus herbarum.

Že ostatně při půjčování knih počínáno si dost liberálně, o tom svědčí událost r. 1538. Téhož roku půjčen vzácný rukopis Plinia svrchu dotčený k žádosti slavného Melanchthona až do Lipska, odkud po čase bibliothéce neporušen opět jest vrácen.

Po bitvě Bělohorské r. 1622 dekretem císařským celá universita se vším příslušenstvím odevzdána jest jezovitům. Bibliothéka Karolinská přenesena do kolleje Klementinské, ale nesloučena s bibliothékou řádu, nýbrž chována ve zvláštní místnosti jakožto „bibliothéka menší.“ Týž osud postihl sbírky knih při jednotlivých kollejích universitních se nalézající, zejmena bibliothéku kolleje apoštolů čili Laudovy. Kollej národa českého měla tak značnou bibliothéku, že již r. 1431 nebylo pro ni dosti místa, i darovány jí od rady Staroměstské nové prostory, kterýžto dar potvrzen majestátem krále Ladislava 13. září 1454. Kterak si vážili tenkrát knih, ukazuje případ r. 1535, kdy zloděj jeden knih bibliothéky této potrestán smrtí. Kollej druhá již od zakladatele svého Matěje Laudy z Chlumčan r. 1451 bohatou knihovnou nadána jest, která také r. 1622 Jezovitům se dostala.

[1]) Hanslík klade úmrtí Šindelovo na r. 1444, ale jak z listů Eneáše Sylvia (vydání Norimberské 1496 v listě 311.) vychází na jevo, žil ještě r. 1457. Neznámo, proč několikrát v listech těchto Šindel jmenován „Johannes Nihil.“

II. Bibliothéky jezovitské v Klementině.

Dějepisci kolleje Klementinské Schmidl a Varus připomínají o počátcích *velké bibliothéky Klementinské* [1]) zvláštní pověst. Když prý se členové tovaryšstva Ježíšova pro Prahu určení na podzim r. 1555 v Římě chystali na cestu do Čech, nabrali do zavazadel svých značný počet knih. Tato obezřelost však nelíbila se zakladateli řádu, k jehož rozkazu musili veškery knihy do Čech chystané nechati doma krom jediného Gersonova spisu O následování Krista. Kdy bychom báji této na oslavu řádu patrně vymyšlené směli věřiti, byl by tento Gerson nejstarší knihou velké bibliothéky Klementinské. Však veliká úloha, kterou tenkrát jezovité na vykořenění kacířství českého podstupovali, vyžadovala zajisté záhy pomůcek literních, jichž jedině poskytovati může četná sbírka knih. O takovou také v Praze bylo jim se starati, ač mělili zdárně zápasiti s tehdejšími Čechy, jichž vzdělanost byla dosti znamenita. V nemalé nesnázi velmi jim přišla vhod starobylá bibliothéka opuštěného tenkrát kláštera Ojbínského, jehož příjmy vůbec od krále Ferdinanda I. jim byly přikázány. Bibliothéka tato přivezena hned r. 1560 do Prahy. Takto učiněn pevný základ knihovny domácí.

Jakož vůbec řád tento v nabývaní statků vezdejších po všechny časy zůstával mistrem nedostižným, také bibliothéka jeho nově založená ovšem musila růsti rychle a značně. My tuto zaznamenati můžeme jen přírůstky výdatnější. Dvě Španělky rodem, sestry, provdané za dva bohaté pány české ze staroslavné rodiny Pernštýnské, nejvíce jim takto prospěly, darujíce jim po svých manželech znamenité knihovny, z nichž zvláště Litomyšlská vynikala počtem a vzácností knih. To se stalo v prvních letech osudného století XVII. Že po bitvě Bělohorské, kdy z trpených jen jaksi jezovitů pojednou stali se páni v Čechách, darů těchto přibývalo vůčihledě, lehko bychom se domyslili, kdy bychom i jistých o tom zpráv neměli. Však již misionářská činnost sama, které se nyní s horlivostí přímo ukrutnou oddali, vynášela knihovně jejich Klementinské, jakož bibliothékám nových kollejí v Čechách povstávajících, hojně přírostu. K tomu svěřena jim od vlády censura knih vůbec. Tak připadla jim již r. 1622 na 3000 zl. ceněná sbírka knih děkana Vyšehradského Pavla Pistora, a téhož roku veliký počet knih zapověděných Sigmunda Kapra z Kapršteina.

Než všechny tyto dary, jakkoli skvělé a výdatné, což medle znamenaly vedle přírostu neocenitelného, jehož se bibliothéce Klementinské dostalo zabráním staré bibliothéky Karolinské? Ačkoli snad počtem, o němž nemáme žádných určitých zpráv, jezovitské se nevyrovnala, vzácností svých rukopisů zajisté nad ni vynikala bibliothéka starobylé university Karlovy. Takový osud postihl ji, jaký sama byla chystala bibliothéce Klementinské po osudném dni vyhození z oken místodržících královských. Tenkrát totiž s povolením direktorů připojena býti měla knihovna vypověděných jezovitů ku Karolinské, i měl již rektor university Karlovy klíče k ní a opatřena tak bezpečně, že vracející se

[1]) O dějinách starší bibliothéky Klementinské šíře pojednal exjesuita J. Šeršník v zápiskách učené společnosti Pražské r. 1776, II. sv.

po vítězství Bělohorském jezovité našli majetek svůj netknutý. Kéž byli by také oni tak se zachovali k zabranému staré university majetku, když odevzdati jej měli později bibliothéce veřejné! Než o tom níže.

V zápiskách kolleje Klementinské teprv od doby Pobělohorské připomínají se zvláštní bibliothekáři, jelikož teprv nyní nastala potřeba značnější počet knih udržovati v pořádku. Kde v starém Klementině, bývalém to klášteře dominikánském, jezovité svou knihovnu mívali, nevíme; po vystavení velikolepého stavení nynějšího postavena bibliothéka v onom nádherném sále (dostaveném r. 1722), který posud jest ozdobou knihovny universitní. Ale v sále tomto umístněna jen tak zvaná „bibliothéka větší;“ zabraná Karolinská a jiné sbírky knih, o nichž zmíníme se níže, stávaly jinde.

Na zakupování knih objevuje se v účtech jezovitských na konci století XVII. kapitál 4400 zl., k němuž přispěl výtečný Bohuslav Balbín 1000 zl. Z úroků jeho měly se kupovati nové knihy, ale málo by se jich bylo nakoupilo, kdy by byli jezovité známým spůsobem svým o rozmnožování bibliothéky jinak se nestarali. Tak zakoupili r. 1730 po hraběti Ferdinandu z Herberšteina výtečnou sbírku 4000 knih, která připojena byvši ku Karolinské a zbytkům knihovny Ojbínské nazývána „bibliothékou menší.“ Vedle těchto sbírek povstala ještě přičiněním učeného jezovity Jakuba Kresy zvláštní „bibliothéka mathematická,“ postavená druhdy v oněch třech síních, v nichž se při bibliothéce nynější chovají rukopisy.

Právo užívati všech těchto vědeckých pokladů měli ovšem jen členové tovaryšstva Ježíšova, avšak i těmto všelijak bývalo obmezováno řádem řeholním a libovůlí představených. Bibliothekářů, jichž se nezachovala ani nepřetržitá řada, tuto vyčítati nebudeme, jen o jednom z nich, p. Krištofu Miklisovi, musíme se zmíniti, poněvadž s jeho jmenem a činností spojuje se číselný výkaz bibliothéky z r. 1747; potom týž Miklis zanechal po sobě v bibliothéce památku tak trvalou, že nepomine, dokud knihy jím znamenané nezetlí. Naznačeného roku roztřídil on veškeru knihovnu sobě svěřenou na 23 oddělení vědeckých podle běžných písmen abecedy latinské, i vykázal takto okolo 16.000 svazků; zásluha pak jeho, ceny ovšem velmi pochybné, záleží v tom, že maje knihy roztříděné signovati všechny natříti dal prve na hřbetech bílou barvou olejovou, potom na bílé tyto hřbety červenou barvou napsal signatury.[1]) Práce tato stála 268 zl. a trvala 7 let. Tak zuniformována celá bibliothéka, což tenkrát, kdy bývala více jen obdivována než používána, mohlo se někomu líbiti, ale věkům nynějším, kteří knih více používají než na ně se dívají, nikterak nesvědčí proto, že uniformou touto vyhledávání knih, jež často díti se musí po paměti, převelmi jest stíženo. Miklis stal se dále pověstným, že v rozličných knihách domněle závadná místa černidlem potíral, jakož prý rukopisy české, jimž nerozuměl, pálil. O pálení tomto slušně pochybujeme, v potírání pak že nebyl zjevem osamoceným, toho doklady máme ve všech starších bibliothékách klášterních.

[1]) Hanslík vypravuje o tom po Šeršníkovi nezdá se tušiti, že Miklis počínáním tímto jen modě časové se podrobil, jež žádala v bibliothékách tak neb onak barvu bílou.

Posledním bibliothekářem jezovitským byl Francouz P. Karel Maria Charuel. Týž přišed po vypovědění řádu z Francouz do Prahy, pro svou učenost stal se bibliothekářem Klementinským, v kterémž zaměstnání statně a obratně si počínal. Po zrušení tovaryšstva dosazen od vlády za prvního bibliothekáře nově povstávající bibliothéky veřejné a universitní, druhým pak bibliothekářem jmenován dosavadní představený nové bibliothéky Karolinské Samuel Mende.

III. Novější bibliothéka Karolinská.

Se starší bibliothékou Karolinskou odevzdána jezovitům po bitvě Bělohorské celá universita. Ale dlouho nezůstali oni jejími pány neobmezenými, nejsouce nikterak schopni obsaditi všechny odbory vlastními silami, které by v odborech právnických a lékařských aspoň tolik mohly místo světla nadělati kouře, kolik dovedli kollegové jejich na fakultách theologické a filosofické. Proto již r. 1638 dvě fakulty tak zvané odtud světské odňaty jim i s Karolinem, i ponechány jen theologie a filosofie v Klementině, všechny pak tyto útvary spojeny r. 1653 v jednotnou universitu Karlo-Ferdinandskou. Ale stará bibliothéka Karolinu více nevrácena, i musily dvě světské fakulty, nemohouce na dlouho bez bibliothéky obstáti, zakládati sobě v Karolině novou. Tak až do r. 1746 povedlo se právníkům a medikům sehnati k 7000 svazků, z nichž asi větší část pošla z odkazu hraběte Josefa ze Šternberka učiněného r. 1701 a po mnohých letech teprv provedeného. Ostatní knihy kupovány z fondu universitního, z něhož také vypláceno bibliothekáři ročně 375 zl. Ale největšího přírostu nabyla nová bibliothéka tato darem císařovny Marie Teresie, která r. 1749 duplikáty bibliothéky dvorní počtem 4000 svazků jí přikázala. Otevřena byla knihovna tato veřejné návštěvě od r. 1769 v pondělí, ve středu, v pátek a v sobotu, v ostatní dny pouze profesorům. Nejvyšší dozor na ni měla tenkrát c. k. dvorní studijní komise aneb vlastně jí podřízená studijní komise Pražská či předseda její hrabě Věžník jakožto „direktor bibliothéky.“ Postavena byla v Karolině, a sice od r. 1752 v místnostech pozdějšího anatomického Musea, které tenkrát nákladem stavů českých za 5000 zl. nově zařízeny byly. Avšak nebylo jí dopřáno dlouhého trvání v nich, poněvadž již po několika letech přenesena do Klementina, majíc býti částí veliké bibliothéky veřejné a universitní, která po zrušení řádu jezovitského (r. 1773) veškery knihovny řádu toho v Čechách zároveň měla v sebe pojíti. Tenkrát posledním bibliothekářem jejím byl Samuel Mende, který potom se stal druhým představeným nového ústavu.

IV. Nynější bibliothéka Klementinská (c. k. knihovna universitní a veřejná).

Až posud zabývali jsme se staršími částkami předchozími velké bibliothéky Pražské, a sice částkami nejdůležitějšími a jako kameny stěžejnými novověkého ústavu tohoto, pominuvše všechny sbírky vedlejší buď mlčením neb prostým připomenutím, kdy k částkám jednotlivým byly připojeny. Této stručnosti, pokud se týká knihoven vedlejších,

musíme šetřiti i příště, buď že se obšírnějších zpráv o nich nedostává vůbec, aneb by se nesrovnávalo s úkolem nástinu tohoto šířiti se o částkách více než o celku. Který rok a den sluší přísně položiti za základný nového ústavu, není tak jasno, jak by se mohlo zdáti, uvažujemeli, že tomu sotva 100 let, co ústav povstal. Možná, že prohlídka archivu universitního o tom podá více světla: my musíme se držeti zatím dvorského dekretu ze dne 6. února 1777, kterým poručeno všechny bibliothéky kollejí jezovitských přenesti do bibliothéky Klementinské, s kterou spojena býti měla též novější bibliothéka Karolinská. Co se od r. 1773 až do té doby se sbírkami knih jezovitských obmýšlelo aneb co se snad o nich nařídilo, o tom nemáme zpráv žádných. Jisto jest jen tolik, že se v těchto letech mnoho knih z knihoven jednotlivých kollejí ztratilo buď nadobro, neb aspoň na škodu ústavu potom zřízeného. Ostatně sama osvícená vláda tehdejší málo o to dbala, aby poklady tyto vědecké zůstaly netknuty; neboť dovolovala, aby každý jednotlivý exjesuita tolik knih směl si z kláštera odkliditi k vlastní potřebě, kolik jich právě měl ve svém pokojíku. Poněvadž pak bibliothéky kollejí jednotlivých po několik let zůstávaly jako „res nullius,“ ký div, že bral, kdo jak mohl. Že za této volnosti přec ještě zachovaly se v bibliothékách knihy a rukopisy drahocenné, vysvětluje se jen tak, že právě ti kteří přátelé o vzácnosti jejich neměli tušení. A jako by toho všeho nebylo dosti, ještě při odevzdávání bibliothéky jezovitské v Klementině pácháno před očima komisarů královských nové barbarství tím spůsobem, že spáleno ve dvoře mnoho rukopisů, jež prý neobsahovaly leda školácká cvičení mladších členů tovaryšstva. K tomu dívali se orgánové vládní docela klidně, nejspíš poněvadž se domnívali, že, čím více „těch popských škvárů“ ubude, tím lépe. Že při tom mnohá literární perla se ničí, na to ve své osvícenosti nepřipadli.

Jak jsme již podotkli, stal se bibliothekář Klementinský Charuel prvním, bibliothekář Karolinský Mende druhým představeným nově založeného ústavu. Jim přidáni dva skriptorové a čtyři sluhové.

Hned na úsvitě nové doby dostalo se bibliothéce Klementinské znamenitého daru přičiněním slovutného vlastence Františka hraběte Kinského, který příbuzné své přiměl, aby majorátní knihovnu hraběcí svěřili veřejnému upotřebení (pro usu publico) v nové bibliothéce. Tak se stalo r. 1777 s tou zvláštní výminkou, že knihovna tato má zůstati pohromadě, žádné knihy nemá se zapůjčiti leda v čítárně; konečně vyhrazeno rodině právo vlastnické. K této rodinné knihovně připojil hrabě František téhož roku svou vlastní za týchže výminek, kterýžto dar tím nabýval zvláštní ceny, že malá tato sbírka obsahovala knihy takového odboru (vojenství), který nijak v bibliothéce posud nebyl zastoupen. Dar tento (přes 10.000 svazků) chová bibliothéka posud. Následujícího roku 1778 přenesena do bibliothéky zvláštní sbírka knih, tak zvaná „bibliothéka mathematická,“ která byvši také založena od jezovitů až do té doby stála v obydlí profesora fysiky a astronomie, slovutného Steplinga. Témuž muži, tenkrát právě zemřelému, postaviti kázala císařovna Marie Teresie mramorový pomník v bibliothéce, který s poprsím výtečného mathematika Stanislava Vydry, později (1808) od profesorů filosofické fakulty postaveným, ještě nedávno stával u dveří

nynějšího oddělení dějin literárních, nyní pak divným řízením stojí oba — nevím kde na dvoře. Sic transit gloria mundi!

Než všechny tyto dary byly jen nepatrny, obrátímeli zřetel k velikému množství knih, které z 12 kollejí jezovitských roku 1777 do Klementina byly přivezeny. Že malý počet úředníků svrchu udaný sotva stačil přírostek tento náležitě zkatalogisovati, neřkuli čtenářstvo, téhož roku k návštěvě vyzvané, řádně obsloužiti, jest na bíledni. Proto bylo zajisté litovati, že neprovedeno původní usnešení studijní komise, aby totiž bibliothéka Karolinská potud zůstala k potřebě veřejné otevřena na svém místě, až by bibliothéka Klementinská poněkud byla spořádána. Ale takto stalo se, že teprv po 5 letech bylo možná v nové bibliothéce řádně pracovati, za tím pak veškero úřednictvo mělo plné ruce práce, aby přes 100.000 knih prohledlo, duplikáty vyloučilo, knihy v náležitých odděleních umístnilo a řádně zapsalo. Práce tato tím stávala se obtížnější, že nebylo místa, kam by se značný počet knih ano celá oddělení měla postaviti. V této nesnázi velice přišlo vhod postoupení oné chodby nynější bibliothéky, která se zahradou seminářskou hraničí, od arcibiskupa. Takto dosaženo pro bibliothéku náležité spojitosti a souměrnosti vnitřních místností, které od té doby zaujímají v prvním patře druhého dvora Klementinského pravidelný čtverec, jehož jednou stranou jest velký sál, třemi pak ostatními rovné chodby bývalé klášterní budovy. Při dvou těchto chodbách jest řada menších pokojů, z nichž však tenkrát několik zařízeno bylo za byt kustodův. Čítárny měla tenkrát bibliothéka dvě, jednu u vchodu k nynějšímu akademickému gymnasiu nad oněmi oblouky, které astronomickou věž s gymnasiem spojují, druhou v oné polovici čítárny nynější, která hledí do Platnéřské ulice. Druhá čítárna rozšířena teprv r. 1838 více než o polovici, za to první zrušena a k místnostem vnitřním přidělena.

(Pokračování.)

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. června 1882.

Letošní jaro bylo bohaté na události velkého dosahu. Nejdůležitější z nich pro národ náš jest konečné ustavení se *české university* dle zákona ze dne 28. února t. r., jež dovršeno bylo dne 17. června volbou rektora. Volba ta padla na muže o české vysoké učení nad jiné zasloužilého a s ním takořka srostlého, na slovutného dějepisce našeho Tomka. České vysoké učení jest sice v nynější své podobě chudičké, málo nadané a obmyšlené, všude všeho se ještě nedostává, avšak již samo jmeno Tomkovo ručí národu, že nebude se nedostávati dobré vůle, poctivé i důrazné snahy, aby rozkvetlo české vysoké učení a povzneslo se na bývalou výši, již počal nám líčiti Tomek v dějinách university Pražské. Též jmeno prvního prorektora, prof. Randy, opravňuje k nadějím ve zdar university.

Potěšitelnou událostí v našem životě národním jest vítězství při volbách *obchodní komory Plzenské*, dobyté 12. a 13. června. Z těžkého

boje, jejž vedeme o každou píď půdy své a práva svého, jest pochopitelna radost nad každým úspěchem a každou vybojovanou posicí. Při volbě v oboru živnostenském zvítězili jsme v Plzni 2685 hlasy proti 1087, tedy většinou skorem 1600 hlasů. Vítězství ve sboru tom bylo sice jisté, avšak hledě k volbám předešlým (při nichž r. 1879 byl poměr hlasů 1798 : 956) nebylo lze nadíti se většiny tak velkolepé. Hlavní den volebního zápasu byl 13. červen, den volby v odboru obchodnickém. Naši kandidáti zvítězili průměrně 793 hlasy proti 720 (r. 1879 byl poměr hlasů 632 proti našim 563). V obou menších oborech, hornickém a velkoprůmyslnickém, podlehla naše strana, v tomto 35 hlasy proti 20 (r. 1879 30: 12) a v onom 31 proti 7, při čemž 22 voličů zdrželo se volby (r. 1879 28 : 8). V obchodní komoře Plzenské vstoupl tím počet hlasů našich na 17 proti 19, a sluší očekávati, že ještě před uplynutím tříleté volební doby dosáhneme zde většiny.

Vídenská rada říšská, jež po velikonocích zasedala až do letnic, vyvinula největší činnost na sklonku svého zasedání. Zástupcové čeští zasadili se mimo státní rozpočet a ochrannou celní sazbu zejmena též o *opravu volební*, kteráž také šťastně jak v říšské radě tak v panské sněmovně byla vyřízena a čeká jen na potvrzení císařovo, aby nabyla zákonné platnosti. Hlavní ustanovení její jsou: rozdělení volebního sboru velkostatkářského pro říšskou radu v Čechách ve sbor svěřenských statků s 5 poslanci a ve sbor volných statků s okresy Pražským, Budějovickým, Libereckým, každý se 4 poslanci, Karlovarským a Chrudimským, každý s 3 poslanci, dále snížení podmínky daně k volebnímu právu do říšské rady na 5 zl. Nová *celní sazba* nabyla platnosti dnem 1. června. Rakouské země postavily se zákonem tím na samostatné stanovisko a vlastní půdu, zejmena též proti Německu. Podstatou sazby té jsou ochranná cla, jimiž podporovati se má domácí průmysl proti cizí soutěži, a kromě toho veliká cla finanční, zvláště z kávy, petroleje a jiných všeobecných potřeb, jimiž zjednává si vláda nový zdroj příjmů.

Rakousko-uherské delegace v dubnu svolané povolily dalších 21 milionů na utišení odboje bosenského. Po skončení delegací, dne 17. dubna, podal společný ministr financí, jenž jest spolu správcem věcí bosenských, *Szlavy*, žádost za propuštěnou; však teprve 5. června jmenován byl za nástupce jeho bar. Benjamin *Kallay*, uhlazený a východních poměrů znalý státník, který, než se stal ministrem, hájil hledě k Bosně tento program: upravení osudných agrárních poměrů, propuštění neschopných úřadníků a povolání schopných, kteří dovedou jednati s lidem v jeho jazyku, posléze spravedlivější a snesitelnější roztřídění daní.

Dvě důležité změny udály se na Rusi, jedna v osobě ministra zahraničných věcí a druhá v osobě ministra vnitra. Čtyřiaosmdesátiletý ruský kancléř, kn. Alex. Mich. *Gorčakov* (o jehož životě, jenž jest spolu kusem dějin ruských a světových, přineseme ještě v těchto listech zevrubnější pojednání) sproštěn byl k žádosti své dne 8. dubna svého úřadu a k řízení zahraničné politiky povolal car hlavního pomocníka kancléřova, barona Mikuláše Karloviče *Giersa*, kterýž byl Gorčakova po 4 léta zastupoval a sám podepsal již notu k velmocem o politice

Ruska při nastoupení nového cara. Giers jsa ze školy Gorčakova, neznačí žádnou změnu zásadní, nýbrž pokračování v politice, kteráž vyznačila se válkou za svobodu Slovanů na Balkánském poloostrově. Mnohem více byl svět překvapen odstoupením generála hr. *Ignatěva* z ministeria vnitra, na kterýž úřad dne 12. června dosazen hr. Dimitrij Andrějevič *Tolstoj*. Ignatěv celou svou minulostí náležel výhradně politice zahraničné. Neobyčejný svůj talent státnický osvědčil nejprve v Pekingu jakožto ruský vyslanec u čínského dvora, kde výhodnou smlouvou otevřel „nebeskou říši“ ruskému obchodu. Potom r. 1862 ujednal osobně s chany Chivským a Bucharským smlouvy, zdržoval se tudíž v těchto místech již před maďarským cestovatelem Vambérym, jenž přičítá si za odvážné hrdinství svou cestu po zemích těch Evropanům tehda tak nepřátelských. Slavné jmeno v dějinách získal si Ignatěv jakožto vyslanec v Cařihradě od r. 1864 až do propuknutí východní války r. 1877. Jeho povolání za ministra vnitra r. 1881 platilo již napřed jen za přechodní. Jako Ignatěv jest i D. A. Tolstoj upřímný Slovan. Narozen byl r. 1824 a vychován v proslulém tehda učilišti Carskoselském, jehož odchovanci byli i Gorčakov, Puškin a j. Již záhy obrátil na se pozornost vynikajícími pracemi publicistickými, zejmena spisem o římském katolictví na Rusi a o ruských financích. V oboru ministeria vnitra byl činným jen v letech 1852—53, r. 1862 byl členem komise pro soudní opravy, jimiž zavedeny smírčí soudy a poroty, r. 1864 jmenován zástupcem vlády (prokurátorem) ve sv. synodě, nejvyšším to správním sboru pravoslavné církve ruské, a v dubnu r. 1866 povolán byl na místo Golovnina za ministra národní osvěty, v kterémž úřadě setrval až do května 1880, kdy pro neshodu s diktátorskou právomocí hr. Lorisa Melikova odstoupil. Co ministr národní osvěty byl proti svému předchůdci přívržencem humanismu, jeho snahou bylo, aby ruská mládež k ideálnosti se povznášela a svého ducha ušlechťovala studiemi klasickými. Přál obzvláště českým profesorům, dávaje jim přednost před jinými a snaže se povolati jich co nejvíce na ruské školy. Směr ten vzbudil mu mnoho nepřátel, a k tomu družily se opětující výtržnosti ruského studentstva, jež zostřováním řádů studentských marně snažil se potlačiti, a jež svadily ho také s hr. Lorisem Melikovem. Zvláštní vřelostí vyznamenávala se jeho řeč, již měl o hostině, dne 22. května 1867 od města Petrohradu dávané na počest slovanským hostům tehda na Rus zavítavším.

Udávají se různé příčiny odstoupení Ignatěva: vliv Bismarckův, jemuž byl Ignatěv jakožto tvůrce smlouvy Svatoštěpánské stálým postrachem i co ministr vnitra; výtržnosti proti židům, jež prý nedovedl potlačiti; návrh národního zastupitelstva v duchu ruském, jakéž bývalo do časů Petra Velikého, tak zvaného „zemského soboru,“ jenž prý nedošel souhlasu. Avšak odpověď a vysvětlení může dáti teprve budoucnost. Zdá se, že síle tak znamenité sotva by chtělo Rusko dáti delší dobu ležeti ladem. Také nesmí se zapomínati, že ostává Ignatěv členem státní rady a gener. pobočníkem carovým, tak že okolí carova neopouští.

Království srbské přineslo si do vínku těžkou krisi ústavní. Z 50 poosičních poslanců — kteří 18. března opustili skupštinu s osvědčením, že vláda zdráhá se podati vysvětlení o ztrátách, jež utrpělo Srbsko

úpadkem Pařížské banky „Union générale," s kterouž prostřednictvím Bontouxovým uzavřelo smlouvu o stavbě srbské železnice, a že s obejitím skupštiny přenesti chce smlouvu na jiné finanční veličiny — zvolena byla dne 27. května veliká většina opět a téměř jednomyslně. Jen ve 4 okresích prosadila vláda Piročancova své kandidáty. K tomu přidružila se i otázka ústavní. Dle ústavy srbské jest skupština oprávněna platně usnášeti se toliko u přítomnosti tří čtvrtin všech poslanců. Jelikož počet všech obnáší 160, neměli zbylí poslanci práva o něčem uzavírati. Přes to usnesli se, že zbavují oposiční poslance mandátů a že po druhém zbavení nejsou volitelni. Zvolených dřívějších 40 poslanců protestovalo znova jak proti utajování ztrát Srbsku způsobených a převádění železničné smlouvy na jinou finanční skupinu, tak i proti rušení ústavy. Kusá skupština zbavila oposiční poslance znova mandátů, a vláda vypsala na den 12. června nové volby. Předešlá oposice zvolena byla opět jednomyslně. Do Bělehradu na skupštinu dostavili se však jak oposiční poslanci, tak i kandidáti vládní, kteří ostali v menšinách. Královským úkazem prohlášeny byly volby oposičních poslanců za neplatné, a do skupštiny, kteráž dne 17. června byla zahájena, povoláni jsou propadlí vládní kandidáti, kteří dosáhli menšin při volbách 12. června. Oposičním poslancům zakázán přísně vstup do skupštiny, kterou střeže četnictvo. Zároveň činí vláda vojenská opatření proti možným výtržnostem.

Velkolepým i dojemným spůsobem truchlí Italie nad smrtí muže, s jehož jmenem uvykla spojovati ideu svého národního sjednocení. Josef *Garibaldi* (nar. 4. července 1807 v Nizze) zemřel po činůplném životě dne 2. června na ostrovní své samotě, na Kapreře. V závěti své ustanovil, aby mrtvola jeho byla spálena. Rodina zesnulého k žádosti vlastenců italských upustila od toho, a 8. června uloženy byly tělesné pozůstatky slavného muže k věčnému odpočinku na Kapreře u přítomnosti zástupců nejen celé Italie, ale téměř všech národů. V Římě konána byla 11. června slavnost smuteční, a u velikém smutečním průvodu, jehož se celé město účastnilo, vezeno bylo u vítězoslávě poprsí nebožtíkovo městem a postaveno na Kapitoliu.

Trapný a odporný dojem, jejž činí po drahná již léta bezvýsledná a málomocná činnost zákonodárství v Německu, zvýšen byl dne 12., 13. a 14. června příkrým bojem plným osobní roztrpčenosti, kterýž svedl říšský kancléř kn. Bismarck s celým říšským sněmem německým o předlohu *monopolu tabákového.* Monopol ten, jenž vynášeti měl ročně 163 milionů mark, měl býti hlavní pakou říšské i hospodářské politiky Bismarckovy a byl hlavní z předloh při zahájení říšského sněmu dne 27. dubna od státního ministra Böttichera ohlášených. Značným výnosem této nepřímé daně měly se státi zbytečny poměrné příspěvky jednotlivých států německých na společné říšské potřeby, tak zvané příspěvky matriční; říše, t. j. císařská vláda s Bismarckem, měla býti učiněna neodvislejší od ostatních států, a nad to měly býti přebytky z monopolu a jiných nepřímých daní vráceny jednotlivým státům německým, jichžto zákonodární činitelové měli rozhodovati, kterak s nimi naložiti. Dne 12. května usneseno sice 162 hlasy proti 121, po třídenním rokování, aby předloha přikázána byla výboru, avšak do tohoto zvoleno

z 28 členů 25 odpůrců předlohy. Nicméně rozhodl se Bismarck, hájiti ji v říšském sněmu. Řeči jeho, jež měl první a třetí den rokování, vyznamenávají se jak bezohlednou otevřeností, s kterou stavěl císaře, vládu a sebe nad zastupitelstvo říše, tak i narážkami sahajícími za hranice Německa. Tak pravil v první řeči, vytýkaje říšskému sněmu neschopnost a neoprávněnost a skládaje všechny naděje na panovnické rodiny německé: „Spojení dvou říší, jak nesly se k němu snahy r. 1848 a později, bude stále důrazněji vystupovati a nabývati určitější tvářnosti a stane se v střední Evropě pevnou mocí.“ V druhé řeči své tepal ústavověrnou stranu v Rakousku, již slovní hříčkou nazval „*Herbstzeitlosen*“ (ocúny), vytýkaje jim neschopnost, pro kterou dynastie opříti se musila o jiné strany. Při hlasování zamítnuta byla předloha ohromnou většinou 276 hlasy proti 43. Avšak dlužno se tázati: zvítězilili tím zástupcové Německa? jestli tím monopol zamítnut? Pro budoucnost nikoliv. Bismarck prohlásil výslovně: „I vašeho odmítnutí jest nám potřebí, abychom ušli odpovědnosti a mohli ji pro budoucnost svaliti na bedra většiny, jež zamítne monopol.“ Bismarckovi šlo o hotovou událost, aby mohl poukazovati na říšský sněm, ten že jest vinen těžkým břemenem daní, především ale aby tabákový monopol ve formě života schopné měl po ruce. „Přijdeme s ním opět,“ tvrdí zástupcové vlády. „Neustanu,“ prohlásil Bismarck. To právě jest podstata věci, v tom právě jeví se nejistota situace a málomoc říšského zastupitelstva. Již 10. května nadhodil státní tajemník Scholz: „V době povážlivých válečných zápletek, při nezbytném dovolávání se pomoci poplatníků vrátí se monopol opět a pak snad v podobě méně příznivé, jelikož výnos jeho nebude sloužiti ke snížení přímých daní, nýbrž jen větší důraznosti národní obrany.“

Jakkoliv říšský sněm téměř jednomyslně odmítl monopol tabákový, osvědčil nerozhodnost a slabost svou již při resoluci, kteráž odůvodniti měla jeho počínání. Po osmihodinném rokování usnesl se (14. června) pouze 155 hlasy proti 150, že hledě ku zvýšení daně z tabáku r. 1879 všeliké další přitěžování průmyslu tabákovému daněmi uznává za škodné. Za souhlasu všech frakcí a k návrhu říšské vlády odročil pak sněm zasedání své od 19. června do 30. listopadu.

Jako říšský sněm dne 19. června tak před tím již byl **pruský** sněm dne 11. května ukončen za největší omrzelosti. Poslanci sami již počali se vzdalovati sněmu, žádali za odročení, poukazujíce na současné zasedání říšského sněmu. Jediný výsledek jeho činnosti jest sestátnění několika menších soukromých železnic a vyřízení náboženského zákona dle změn panské sněmovny pruské, kterým katolické duchovní správě v Prusku učiněny některé úlevy.

Vyrovnávací politiku Gladstonovu v **Irsku** stihla osudná rána právě v nejrozhodnějším okamžiku, když se již zdálo, že zavládne neli hned smír, aspoň snesitelný poměr mezi Irskem a Anglií. Na počátku května propuštěni byli z Kilmainhamské věznice v Dublině všichni Irové, pro podezření z různých agrárních a politických zločinů tam držaní. První ministr královny, Gladstone, shodl se byl již před tím s vůdcem irským, *Parnellem*, který slíbil, že irská zemská jednota vzdá se revolučních agitací, když vláda podá předlohu o prominutí značných nedo-

platků nájmu v Irsku za poslední tři léta. Ministr pro Irsko, Forster, odstoupil, nechtěje souhlasiti s touto politikou. Dne 4. května jmenován byl nový ministr pro Irsko, lord Frederic *Cavendish*, ze staré rodiny anglické. Když dne 6. května, po poradě ve vládní budově, v rozsáhlém Phoenixparku u Dublina vyšel večer se státním tajemníkem Mr. Thom. *Bourkem* do stromořadí, byli oba zákeřnicky přepadeni a po tuhém odporu zavražděni. Vrahové zmizeli beze stopy, i nepodařilo se je vypátrati, jakkoli slíbena odměna sta tisíců zlatých tomu, kdo by spravedlnost na stopu vrahů přivedl. Vražda spáchána byla nepochybně od amerických Irčanů, kteří zmařiti chtěli smír zeleného ostrova s Anglií. Při vší rozhořčenosti veškerého lidu anglického neváhal Gladstone přece učiniti parlamentu dotčenou předlohu o prominutí nedoplaceného nájemného v Irsku, již Parnell pokládal za podmínku smíru. Však vedle toho podal i druhou předlohu, kterouž oprávněn býti má místokrál irský prohlašovati výminečný stav v irských okresích veřejnému pokoji a řádu obzvláště nebezpečných. Obě předlohy přijaty byly již od parlamentu v prvním čtení.

Staroslavné město Alexandria v Egyptě bylo 11. června jevištěm krveprolití, způsobeného přepadením evropského okresu od fanatických moslimů, hlavně Arabů; padly mu za oběť životy 15 Evropanů a 25 Arabů a těžce zraněno bylo 80 Evropanů, mezi nimiž konsulové anglický, řecký a italský, a 28 Arabů. Hlavním strůjcem vzpoury proti vlivu evropskému a Evropanům vůbec jest Arabi bej, maje za sebou vojenskou stranu a fanatické Araby a domáhaje se pro sebe rozhodující moci. Odboj čelí i proti místokráli, slabému Tevfikovi, jenž od Evropy byv dosazen, na domácí půdě hrubě opory nemá. Turecko hodlá příležitosti té užiti k obnovení své bývalé moci nad Egyptem: buďto chce „zjednati pořádek“ vojenským zakročením, t. j. obsazením a opanováním země, anebo jest v nejlepším srozumění s Arabim bejem jak proti nynějšímu místokráli tak proti Evropanům a tedy samo hlavní původ vzpoury. Francie a Anglie chtěly nejprv jen moc svou v Egyptě utvrditi, avšak pro malou ráznost Freycinetovy vlády ve Francii zvítězil návrh, aby všechny velmoci na společné konferenci o upravení věcí egyptských se dohodly. Od katastrofy Alexandrijské opouštějí Evropané šmahem Egypt, obávajíce se výbuchu fanatismu. Dle sčítání z r. 1880 bylo v Egyptě na jednotlivých konsulátech zapsáno 30.000 Řeků, 16.000 Francouzů, 14.500 Italů, 3000 Malťanů, 2800 Rakušanů, mezi nimiž i něco Čechů, 1000 Španělů, 800 Němců a 700 Angličanů. Kromě těchto v Egyptě usedlých Evropanů jsou i značná čísla těch, kteří jenom krátce v Egyptě se zdržují buď na cestách neb za obchodem.

Opravy. Na str. 469 letošní Osvěty má státi, že Klácel umře v *Belle Plaině* (nikoli v Racině); — str. 500 řád. 24. shora čti: Vellacus, řád. 10. zdola čti: h*i*ppodrom; — str. 507 řád. 16. zdola čti: Peruštici; — str. 511 ř. 17. shora čti: Prov*a*du, a dále: faktor*ií*.

R. 1882. Čís. 8.

OSVĚTA

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. **Konst. J. Jireček.**

(Pokračování.)

IV. Stará Zágora.

Z Plovdiva vypravil jsem se dne 20. září 1880, chtěje od Marice přes Starou Zágoru a Trnovo přiraziti k Dunaji. Prvního dne myslil jsem přitrhnouti až do Zágory, kus po železnici, ostatek na voze.

O deváté hodině ráno hnul se vlak z nádraží Plovdivského na východ. Jízda byla stejně pomalá a rozmarná jako předešle, jen s tím rozdílem, že jsem měl více společnosti. Vyhlídka z oken objímala z počátku téměř totéž panorama, které viděti s vrchův Plovdivských, leda že se ke všem těmto krásám přitovaryšuje i profil samého města: uprostřed úrodné roviny tři šedé skály, hustě poseté bílými domky. První stanice slove Katunica, ležíc u mostu přes řeku Stanimackou, která nedaleko odtud vpadá do Marice. Druhé zastavení je u veliké vesnice Papazli, obydlené pestrou směsicí Bulharův, Turkův a Cikánův, se starým rozsáhlým karavanserajem, o kterém již dávní cestovatelé píšou, že prý může pojmouti 800 koní. Cestou Marica sleduje nás ustavičně z blízka po levé ruce. Vesnické domky, rozptýlené háje, pasoucí se dobytek a lidé v rozmanitých krojích krajinu naplňují pestrými skupeninami genrovými, které vesměs na sobě projevují příznaky hlubokého míru.

Po jízdě asi dvouhodinné slezl jsem na stanici, která nese jmeno dvou sousedních osad, Jeni Mahalé (turecky „nová čtvrt") a Hadži-Eles. V Hadži-Elesu sídlí okolijský načalnik, jehož okolija náleží k departementu Chaskjojskému. Vesnice sama činí dojem dosti slušný. Již při vstoupení do selské hospůdky vedle nádraží lze pozorovati, jaký vliv má železnice na veškeren spůsob života. Prošel jsem za posledních týdnův nejrozmanitější stupně vzdělanosti: v horách Kjustendilských lidé

z daleka široka se sbíhali, aby se na nás podívali, „Evropanů“ v cizím kroji patrně nikdy neviděvše a divíce se nejnepatrnějším věcem, a zde u železnice nalezl jsem bulharskou vesnici rázu daleko pokročilejšího, nežli je mnohá osada v Uhrách nebo v Haliči.

Hadži-Eles je železniční stanice pro město *Čirpan*, které leží $1^1/_2$ hodiny odtud na severovýchod. Vyjel jsem tam na bryčce spolu s jedním z oněch mladých důstojníkův bulharských, kteří se byli ty dni přes Plovdiv zároveň se mnou vysypali do Rumelie.

Obyvatelstvo po cestě zdálo se mi býti nejvíce turecké, aspoň kolik pozorovati bylo podle pracovníkův na polích kukuřičných. Rozhlížeje se po spůsobu zemědělství, shledáš, že zde hlavním dobytkem je bůvol (Bos bubalus, bulh. bivol, bivolica, turecky mandá). Toto zvíře jihoevropské, u nás v Čechách naprosto neznámé a i v Uhrách nebo v jižní Italii nepříliš hojné, je nižší a delší nežli náš domácí vůl, má rohy na zad zahnuté a jemnou srst barvy černé nebo temnošedivé. Pohybův je líných a nenáhlých; nějaké obzvláštní nezkrocené divokosti jeho, o které se čítá v knihách, nikdy jsem nic nepozoroval. Mléko a máslo bůvolí bývá bělejší a chutnější nežli kravské. Zvíře to velice je citlivé proti parnu slunečnímu a proto celé hodiny se válí v bahnech anebo stojí ve vodě. Ve vesnických dvorech, jakož viděti ku př. v samém Hadži-Elesu, mají zvláštní nádržky s kalnou vodou, v nichž se bůvoli pohodlně potápějí až po nozdry. Mnohokráte tahouny tyto spatříš zapřažené do vozův, jak jsou docela pokryti blátěnou korou z těchto koupelí, která je chrání proti mouchám a paprslkům slunečním. Nezbytné náčiní u každého potahu bůvolího je naběračka k polévání zvířat, obyčejně dřevěná, někdy i plechová (bulh. kútel, čavúrka, kepčé). Volové a bůvoli se zde zapřáhají do vozův ne s postraňky, ale majíce hlavu prostrčenu skrze spůsob rámcův, upevněných po obou stranách voje, tak že veškera tažní síla je soustředěna výhradně na šíji zvířete. Vozy, kterých se užívá v rovině thrácké, jsou ohromné čtverhranné koše z černého proutí, ježto výškou svou nijak nejsou v poměru k velikosti tažného dobytka. Vida tyto těžkopádné a neforemné vozy, obilím nebo plevami naplněné, hned pozoruješ, že jsi v krajině čistě zemědělské a v rovině beze strmin a skalisk. Kolik je známo z úřední statistiky v knížectví bulharském, bůvol co tažný dobytek všude má na trzích větší cenu nežli vůl nebo kráva; koní se užívá jen k jezdění nebo k nosení (za soumary), a k potahům teprve teď ponenáhlu začínají vcházeti v obyčej. Ku konci sluší podotknouti, že v horských krajinách bůvolův je málo; za to však velmi hojně se jich vyskýtá v rovinách Podunajských, Černomořských a jmenovitě na poříčí Marice.

O spůsobu rolnictví samého arci nebylo již mnoho viděti, neboť žně se tu obyčejně končívají v červnu na Petrov den. Laskavému čtenáři nebude zajisté nevhod, když mimochodem také připomenu něco zevrubnějšího o plodinách zemědělských v Thrákii. Z druhův obilních seje se pšenice (bulh. pšenica), žito (ръж), „červenka“ (tur. kyzyldža), ječmen (bulh. ičimik), oves, proso (obé v bulharštině se stejným názvem jako česky), „sejrek“ (italsky sorgo, v Dalmacii sjérak řečený), a jmenovitě kukuřice (bulh. cárevica). Ze zelenin převládají hrách (grach),

čočka (léšta), bob (bulh. taktéž bob), okurky (krástavica), zelí (zélje, lachná), cibule (luk), česnek (čésen), por (pras, Allium porrum), paprika (píperka, čúška) a tykve (tíkva). Kromě toho ve veliké míře se pěstují a denně se jedí modré, někdy až celou stopu dlouhé plody rostliny „patladžanu“ (Solanum Melongena, ital. bellanzani), rajská jablka (bulh. tomáti) a bámije (Hibiscus esculentus). Z ostatních rostlin cestovatel pozoruje konopí (bulh. konóp), sesam, anýz (anasón) a leckde i bavlník (bulh. pamúk, Gossypium), jiż za středověku okolo celého Středomoří a jmenovitě na ostrovech jeho zobecnělý. Tabák (tur. a bulh. tutun) se sází jen ve skrovné míře, jakkoli se daří znamenitě. Brambory (bulh. patáti), teprve nedávno v našem století až sem přineseny byvše, velmi málo se pěstují, ba v knížectví ve mnohých končinách podnes je znají jen z doslechu. V létě se jí velmi mnoho sladkých melonův (bulh. dinja, tur. kaún) a melonův vodních (lubénica, tur. karpúz), jichž se veliké množstvi slunί po nivách, zvláště podél Marice. Mezi ovocným stromovím vynikají ořechy (bulh. orjách), mandloně (badémi), hrušky (krúša), merunky (kajsíji, zardalíji), broskve (práskovi) a kdoule (djúli). Granátová jablka (bulh. a turecky nar) a fíky (smokínja) se nepěstují, jakkoli tím ještě není řečeno, že by se nedařily. Dávněji v těchto končinách kvetlo hedbávnictví (hedbáví bulh. koprína), ale před válkou za příčinou nemoci bourcův napolo zapadlo, až teprve nyní zvolna zase se obrací pozornost k němu. Mezi náčiním v selských domech na březích Marice, abychom i o tom se zmínili, nápadny jsou hliněné džbánovité nádoby ohromných rozměrův, řečené *kjúpovi*, které dole jsou oblé, tak že jich dnem postaviti nelze. Formou docela pravěkou upomínají na starořecké *pithoi* a na kusy, jakéž Schliemann vykopal v Troji, ježto antickým Řekům a Maloasiatům nahrazovaly sudy.

Z těchto národohospodářských úvah vytrhl mne čtvrt hodiny od železnice příjezd k řece Marici. Mostu není a vozy se převážejí na lodicích za tři groše převozného. Krajina není bez jistého půvabu. Modré vody řeky, zde velmi široké a dosti bystré, v žáru slunečném malebně se odrážejí od sněhobílých pobřežních písčin; vrby a dubové háje se zelenají po březích, kukuřice zraje se svými zlatými cepy po polích, modravé obrysy Rhodopy na jihu lemují obzor a nad námi se klene oslňující temnomodrá obloha. Za přívozem se jede neúhlednými, sluncem vyžehnutými dubovými lesíky. Zpomínal jsem si na vyprávky ruských přátel, jak tu za války v lednu r. 1878 všecko bylo pusto a prázdno takořka bez jediného človíčka od Balkánu až k Marici a k Adrianopoli. Jen tu a tam hořela prý nějaká vesnice, ale tiše a klidně, bez křiku a povyku, jaký bývá u požárův; obyvatelé byli utekli, a jen psi a kočky zděšeně se probíhaly okolo plápolajících selských chat. I nyní kraj vypadá smutně; pustá krajina, ponejvíce bezstinná, a na málo místech vzdělaná, namnoze žlutozelené pastviště. Terrain je rovina s nízkými vlnkami a cesta není než obyčejná voznice. Obzor vždy zůstává otevřen; Balkán, Sredna Gora a Rhodope stále ti trvají před očima, arci co polovzdušné a jako průhledné útvary ve veliké dáli.

Ejhle, v jednom lesíku prokmituje před námi mezi listím cosi jako moderní klobouky a kabáty. Podivná věc! Neníli to snad nějaký přelud vzdušný — fata morgana, jakáž někdy se zjevuje za parných

dnův letních, když veškeren vzduch bez nejmenšího větříku lehce se otřásá nad krajinou a když obrysy všech předmětův neurčitě se rozplývají jako odlesk břehův na pohnuté hladině nějakého zrcadla vodního? Než ihned se rozluštila tato optická hádanka. Byl to okolijský načalnik Čirpanský, p. Nikola Ivanov, s celou společností pánův a dám z bulharské intelligence v Čirpanu. „Slyšeli jsme, že chcete docela incognito proklouznouti městem, aniž byste se někomu ohlásili, i dali jsme se již ptáti po všech hanech, zdali se tu někde nestavil nějaký Frank (Evropan). Teď jsme se dověděli, že jste ještě na cestě, a vyjeli jsme, abyste nám neušli.“ Jak vidíte, Rumelioté maličkosti mé po cestě hleděli prokázati docela nezaslouženou pozornost, ale dali mi tím mnoho příležitosti seznámiti se z blízka s dobrosrdečnou a upřímnou jejich povahou.

Čirpan je město velmi rozlehlé, ležíc na alluviální terase, za kterou se povrch zemský k severu zvolna zvedá až k úpatí Sredné Gory. Ulice jsou dlážděny, ale jinak vnitřek města je rázu docela tureckého. Čítá se 1965 domův s 10.477 obyvateli, z nichž je 8473 Bulharův a ostatek Turci, Cikáni a španělští židé. Ještě před šedesáti lety dle svědectví popa Konstantina, o jehož zeměpisné knížce nahoře stala se zmínka, dvě třetiny obyvatelstva byly turecké a jedna třetina bulharská. V okoliji Čirpanské nalézá se 52 vesnic. Veškerého obyvatelstva v ní je 40.284 hlav, a sice 33.372 Bulharův, 5254 Turkův, 449 Cikánův a 235 židův. O historii města pramálo je vědomo. Čirpan po prvé se zpomíná v tureckém zeměpisu Hadži Chalfy za 17. století. Zdali na jeho místo připadá středověké městečko *Blisme* čili *Blisnos*, zmiňované za 11.—13. věku od letopisců byzantinských a křižáckých v kraji mezi Plovdivem, Starou Zágorou a Adrianopolem stranou od veliké silnice, v tom jistoty není. Památek římských, stop hradův a silnic, jakož i hrobův a nápisův naskýtá se po okolí veliké množství. Mezi jiným byl mi sdělen snímek nápisu se jmenem císaře Septimia Severa (193—211 po Kr.). Podrobnějším pátráním archeologickým jednou se objasní stará geografie i této krajinky.

V Čirpanu odbýval se právě osmidenní *panair* [1]) čili jarmark, hlavně na dobytek, a proto po všech ulicích bylo dosti živo. Takovýchto výročních trhů velmi mnoho bývalo za tureckých dob, avšak obratem celého obchodního života většinou nyní berou za své. Veliké trhy jarní v Eski-Džumaji v knížectví (jižně od Razgradu) po válce zase obnoveny, avšak druhý, daleko slavnější a po celé Levantě rozhlášený trh v Uzundžově v Chaskjojsku mezi Plovdivem a Adrianopolem nadobro již přestal. Příčinou zaniknutí jeho byla netoliko válka a následující po ní proměna hranic, ale hlavně železnice a zlepšený stav komunikací. Prve všecko zboží se kupovalo od menších kupcův jednou za rok na panairu; neboť do měst přímořských anebo do ciziny mohl za obchodem jezditi jen ten, kdo měl již značnější kapitál. Nyní každý sebe menší obchodník může si zboží objednati přímo z ciziny, a železnice mu je dostaví levněji a v lepším stavu, nežli panair, k němuž se

---

[1]) Od řeckého slova *πανήγυρις*, které již ve staré řečtině znamenalo národní slavnost, shromáždění, pouť.

svážello všecko s velikým risikem na vozech a nejvíce na koních. Toto usnadnění kupeckého spojení nejen železnicemi, ale i obecným zlepšením silnic i jiný mělo následek, totiž úpadek stálých středisk kupeckých, v nichž prve bývaly sklady velikých obchodníkův, kupčících s cizinou a zboží své přeprodávajících kupcům menším. Tím spůsobem utrpěla i větší některá města (ku př. Trnovo), pozbývajíce bývalé své důležitosti, neboť nejbližší sousedé nejsou již vázáni na trh městský i mohou si nyní dostaviti všecko stejně rychle a dobře sami. Ostatně hlavními konsumenty na oněch panairech bývali Turci, kupujíce různé hotové manufaktury evropské. Toho příčinou jsou poměry sociální, kterými se rodina musulmanská tak nesmírně liší od domácnosti křesťanské. Turkyně po městech doma nic nepracují, nešijí a nepletou, a při tom žijí spůsobem nejprimitivnějším; vše se kupuje hotové na trhu. Na vesnicích spatříš Turkyně i na poli se srpem nebo motykou, ale výrobkův domácího průmyslu ani tam neshledáš po dvorcích musulmanských. U Bulharův pak, zvláště na vesnicích, pokud koli je možno, všecko se pracuje a vyrábí doma. Totě i příčinou, proč trh v Eski-Džumaji může trvati podnes, neboť tamní krajiny jsou smíšené a v některých okolijích převahou turecké. V západních částech knížectví by takový výroční trh nepochodil; každý menší kupec může si v jakékoli nepatrné osadě zaopatřiti zboží od samého Dunaje, a nad to sedláci ku př. i svíčky si dělají doma sami. Z toho všeho nenásleduje však, že by po válce a po odchodu valné části tureckého obyvatelstva cizozemský dovoz do Bulharska a do Rumelie se zmenšoval, ba naopak, on roste neustále, poněvadž nebývalé dosud všeobecné zabezpečení majetku osobního umožnilo lepší spůsob života, kterým se vzbuzuje drahně nových potřeb. Co do spůsobu obchodu samého Bulharska nemohu zamlčeti tu okolnost, že na vesnicích a v menších městech po dnešní den trvá z části výměna zboží za zboží, jakkoli tento starobylý spůsob již ode dne ke dni mizí, jmenovitě rozšířením drobné mince měděné. Kupuje se někdy váha za váhu, ku př. oka příze nebo vlny za oku vosku nebo třešní. Příčinou toho bývá i nedůvěra sedlákův, kteří ženám, když jdou do města kupovat rozličné drobotiny, nesvěřují hotových peněz.

V Čirpanu pobyl jsem jen přes oběd a bez prodlení vypravil se dále do Staré Zágory, asi čtyři hodiny odsud vzdálené. Jel jsem sám na bryčce s kočím, kovaným Turkem. Za městem cesta vede na návrší dubovým hájem. Několik starších Turků v turbanech neobyčejně přívětivě mne pozdravovalo obvyklou svou poklonou *temená*, při které se otevřenou rukou rychle po sobě dotýkají prsou, úst a čela. Nepochybně mysleli, že jsem zase nějaký „Inkiliz,“ jako plukovník Wilson, který nedlouho přede mnou cestoval, a že jedu studovati položení musulmanů v drápech bulharské administrace po Východní Rumelii.

Další jízda byla velice jednotvárná. Silnice je dobrá, jakkoli často se jezdí vedle ní po měkkých lučinách. Vyhlídka je rozsáhlá. Na pravo vidí se, jak se půda pozvolně sklání k jihovýchodu, k Marici; na jihu promodrávají hřebeny Rhodopy a na východě vystupují špičaté vrchy, které se nalézají až u Adrianopole. Na sever obzor lemován je pásmem Sredné Gory, totiž východní částí její, která od západního dílu tohoto horstva (s Koprivšticí a s Panagjurištěm) oddělena širokou

prolukou řeky Gjopsy (Strěmy) a která, postupujíc souběžně s Balkánem, se končí u Slivna a Jambolu. Tato východní část Sredné Gory turecky slove *Karadža Dag* (srnčí hora). Obecný dojem krajiny velmi je teskný, jakkoli ti patrno, že se nalézáš na nejúrodnější půdě. Vesnice, vesměs veliké a hustě pohromadě sražené, všechny zůstávají daleko stranou od cesty. Širé končiny zaujaty jsou prostrannými pustinami s pastvisky a houštím. Na silnici jen zřídka koho potkáváš, tu i tam turecké povozy nebo odrané Turkyně, bulharské sedláky v beranicích anebo ženy uprchlíkův z Adrianopolského vilajetu ve žlutých šatech se šátkem podobné barvy na hlavě a s jakýmsi bílým obšitím na prsou.

Za $2^1/_2$ hodiny stanuli jsme u jednoho hanu se slaměnou střechou u přechodu přes říčku *Sujutlijku*, která sbírá vody celé okolije Starozágorské a odvádí je do řeky *Sazlijky*, ježto u železniční stanice Malého Trnova čili Sejmenli vtéká do Marice. Na sever se poznávají výběžky Srednogorské, ve kterých se tají vrchoviště Sujutlijky, nízké to homole s četnými úvaly a sporými lesíky. Za mostem silnice se vine mezi alluviálními pahorky, které po obou stranách zahrazují vyhlídku. S netrpělivostí očekával jsem, abych spatřil Starou Zágoru. Bylo mi vypravováno, že město od války téměř úplně je vypáleno a zničeno, a nad to jsem slyšel, že při zakládání nového města objeveno neobyčejně mnoho starožitností antických. Nepochyboval jsem, že tam uvidím leccos k objasnění dějin a jmenovitě historické geografie těchto krajin, neboť podle všech zpráv starověkých i středověkých do těch míst padalo veliké město *Berrhoea*, starobulharský *Boruj*.

Již se začalo setmívati. Jeli jsme kolem jedné vesnice, která se spíše podobala nějakému cikánskému táboru, neboť v ní byly samé nízké chatrče z proutí upletené, jako koše nebo ouly. Tu bydlí uprchlíci, kteří při odchodu ruských vojsk z Adrianopolska se byli uchýlili na půdu rumelskou. Za těmito truchlivými chaloupkami spatřuje se turecká ves Tekké. Dle mapy jsme již jen osm kilometrův od města. Před hanem na silnici shledl jsem náhle několik známých tváří: prefekt Starozágorský p. Nestor Markov, okolijský načalnik tamní p. Atanas Iliev, vychovanec škol Pražských, a okolijský načalnik Kazanlycký pan Petr Ivanov, všichni tři bývalí učitelé před válkou a zároveň bulharští spisovatelé.

Archeologii provozovati hned jsme na místě začali ohlédáním památky, která svou čistou prací vyniká nade všecko, cokoli jsem dosud v těchto krajinách spatřil. V levo od silnice se totiž mezi domy selskými nalézá antický sarkofag z bílého mramoru, udělaný z jednoho kusu a ze všech stran hladce vyleštěný. Je vyšší člověka a stojí na čtyrech nízkých podstavcích nad nádržkou vodní, neboť nyní slouží za *česmu* (kašnu). Na východní straně do kamene je vsazena menší deska, na které jsem při světle pochodně četl nápis tak pěkně zachovaný, jako by včera byl zdělán: *Ἀμφοτέρων τόδε σῆμα, Σαβεινῆς Αἰμιλίου τε ἀνδρὸς κυδαλιμοῦ καὶ πινυτῆς ἀλόχου.* Hrob kryl tedy ostatky slavného Aemilia a rozšafné choti jeho Sabiny. Obě jmena jsou římská a památník pochází asi z 2. nebo 3. století.

K městu vypravili jsme se již za osvětlení nočního. Úplněk v plném lesku vynořil se rudým lícem nad obzor a stříbrné své světlo

rozlil na kukuřičná pole, širé vinice a husté řady vysokorostlých ořechův i mandloní. Noc byla docela teplá, jihozemská; ohlušující hlasy cikád dodávaly jí ráz docela italský. Brzo jsme se octnuli v městě. Při neurčitém světle měsíčném ihned jsem viděl, že se nalézám uprostřed rozsáhlých zřícenin z nejnovějších dob: přes dva tisíce cihelných a kamenných domův, všecko v ssutinách! Jen zde onde prokmitují světla některých obydlí po válce obnovených nebo nově vystavených. Konečně jsme stanuli v té spoustě před pohostinným domem p. Ilieva.

Nazejtří ráno spatřil jsem z oken při denním světle, že kolem do kola všechno daleko široko je pokryto nejsmutnějšími rozvalinami. Ulice těsně a klikatě se vinou mezi zřícenými stěnami domův, zasypány jsouce cihlami a kamením; tráva a křoviny bujejí na očazených zdech a po zapustlých komnatách i dvorech. Do nedávna vynikaly ze ssutin všecky komíny do vzduchu, celému tomu truchlivému obrazu dodávajíce ráz ještě příšernější, avšak před krátkým časem byly od větrův ponejvíce zpřekáceny.

Nejdříve jsem obehledl polohu města. Stará Zágora leží na ploše poněkud k jihovýchodu skloněné na jižním úpatí Sredné Gory. Krajní výběžky horské u samého města jsou z větší části bezlesé; na svazích obrůstají je širé vinice, neboť vedle soukennictví (pracování látky *aba* řečené), kovolitectví (výroby měděného zboží) a jirchářství hlavním zaměstnáním obyvatelův bývalo vinařství. Na západní straně město docela jest ovládáno blízkostí těchto návrší; vody s nich splývající často působívají škodu i v městě samém, pročež za mého pobytu pracováno na hlubokém průkopu k odvádění těchto periodických dešťových bystřin okolo města ven do pole. Na severní straně spatřují se stopy starého vodovodu a odtud skalnatým údolím potoka Kotludžanského vede cesta přes Srednou Goru na druhou její stranu do doliny Kazanlycké. Na východ a na jih město, kteréž je dosti rozsáhlé a má téměř půl hodiny v průměru, docela stojí otevřeno. Na jižní straně otvírá se vyhlídka na širou rovinu, překrásně vzdělanou s bujnými nivami obilnými a kukuřičnými. Zde je žitnice celé Rumelie, kraj nesmírného bohatství obilného, vlast proslulé po celém orientě pšenice „zagarky." Husté řady stepilých ořechův a mandloní vroubí cesty a meze mezi polnostmi i dodávají celé krajině ráz nad míru malebný. Za rovinou na jihovýchodě modrá se nad dalekým obzorem tříhlavý vrch *Monastir Bair* a vedle něho podlouhlý hřeben *Sakar-Tepé*, oba severně od Adrianopole na pravém břehu od dolní Tundže. Na jihu konečně jako nízký obláček plavou obrysy daleké Rhodopy v Chaskjojsku.

Dva dni jsem chodil mezi troskami tohoto města, ježto více než cokoli jiného uvádějí na paměť dlouhou řadu krutých převratův, kteréž provázely historický rozvoj těchto krajin od nejstarších dob až po naše dny a upomínají na obecnou nestálost všech věcí lidských. Vůdcem byl mi p. Iliev, který s vlasteneckou pietou pečuje o sebrání a zachování všeho, cokoli se v rodném jeho městě zachránilo z věkův minulých.

Za Turkův, pokud město ještě stálo, vnitřní čtvrt slula *hissar* (hrad) a byla ohrazena hradbami, jejichž stopy podnes se spatřují. Byl to pravidelný čtverec, stranami svými obrácený ke čtveru směrům

nebeským, docela dle vzoru opevněných táborův římských. Na východní straně mezi moderním rumem stojí pěkný jeden zbytek těchto starých bašt, asi 60 krokův dlouhý a na několika místech téměř 6 metrův vysoký. Je to římské dílo se středověkými opravami. Základy a spodek jsou práce kamenná; nad tím střídavě položeny jsou vrstvy kamene a cihel, zvenčí opatřené štítem z pravidelných kvádrův. Pod touto baštou nalézal se příkop, na jehož druhé straně vynikají stopy nižší zídky ochranné.

Dokud Stará Zágora byla městem kvetoucím, v dobách před strašnou katastrofou, jejíž spousta nyní nám stojí před očima, dotud starožitnosti zdejší byly známy jen dle doslechu. Jediný francouzský archeolog Dumont odtud uveřejnil několik nápisův, které mu byly od jiných osob sděleny. Nynější zničení města odkrylo věci před tím docela nevídané. Začalo se pracovati na obnovení Staré Zágory a tu se udeřilo na celé množství pozůstatkův starověkých a středověkých. Uvnitř bývalého hissaru musí se jíti až na 6—7 metrův do hloubky, nežli se přijde na zdravou zemi. Jedna vrstva rozvalin leží nade druhou. Když se kopali základy k nové oblastní dívčí škole, přišlo se 7 metrův zhloubí na prastaré hroby, i nalezena tu hlava jakési mramorové sochy a mince římské; něco výše, 4 metry zhloubí, našly se peníze byzantinské, bronzový malý kříž a mramorové okrasy patrně z nějakého chrámu křesťanského; konečně na 2—3 metry pod povrchem objevily se turecké mince prvních sultánův.[1]) Na všech koncích města spatřoval jsem stopy dávnověkosti. Před stavbou dívčí školy stál dutý kamenný válec a na něm zračí se basrelief — Pallas Athene, ana drží kopí; vedle bohyně je vytesán kříž, z čehož je patrno, že za dob křesťanských vykládána za nějakou světici a že kámen ten sloužil asi za křtitelnici v některém kostele. Na dvoře obecního úřadu ležela rozbitá socha dvojhlavého Janusa i asi tři jiná torsa, a na velikém, nově vyměřeném tržišti ukázáno mi celé skupení náhrobkův s basreliefy, bezhlavých podob Římanův v togách atd. Na jedné ulici shledl jsem nad kašnou kamenný válec, končící se svrchu ve přílbici gladiatorskou; po straně hrubými rysy byl vyobrazen římský gladiator se čtverhranným štítem a pozdviženým mečem.

Všecky tyto starožitnosti budou sebrány a postaveny co městské museum v nové budově školské. Mně osobně nejvíce záleželo na nápisech, jichž jsem sebral asi patnáct.[2]) Jsou psány vesměs jazykem řeckým, pocházejíce z dob císařův římských. Chci se zmíniti zde jen o několika z nejpamátnějších. Na místě řečeném „latinski grobišta“ v nejsevernější čtvrti nazvané *Altyntop* stojí nápis, postavený od místní rady a obce ke cti císaře Marka Aurelia (161—180 po Kr.). Jiné nápisy zmiňují se o kovových sochách náhrobních, nyní arci ztracených,

---

[1]) I Sofia stojí z části na vrstvě ssutin, která asi 6 metrův je hluboká; v ní mezi jiným ponořena jsou silná cihelná klenutí budov Staré Serdiky. Pod Kjustendilem kryjí se v zemi trosky Staré Pautalie atd.

[2]) Podrobnou zprávu o všech antických památkách, nalezených na této cestě, vydal jsem v článku „Beiträge zur antiken Geographie und Epigraphik von Bulgarien und Rumelien“ (Monatsberichte der kgl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin, sezení od 12. května 1881, str. 434 až 469).

mezi nimiž jedna pěvce Orfea. Dlouhý nápis na tržišti obsahuje dedikaci jednoho kollegia bohu Apollonovi, postavenou od kněze (hiereus) Teresa, syna Brinkaserova, a četných jiných osob s římskými jmeny Ulpiův, Flaviův, Lucretiův a j.[1])

Bohatými nalezišti jsou prostranné turecké a židovské hřbitovy na jižní straně města, jejichžto balvany, sloupy a desky nejvíce jsou vzaty z antických staveb a nekropolí. Spatříš tu plno ornamentovaných kamenův, fragmenty sloupův žlábkovaných a celé antické náhrobky s nápisy. Z nich nejpamátnější je jeden úhledný a dobře zachovaný kámen, postavený l. 187 po Kr. císaři Kommodovi „Germanskému, Sarmatskému, Britanskému," za legáta thráckého Claudia Materna.

Nejmladší ze všech těchto nápisův se nalézá tři hodiny na jih od města ve vsi Arabadžievo a pochází z l. 575 po Kr., z doby císaře Justina II. a spoluvládce jeho caesara Tiberia. Kromě toho všcho v městě a v okolí snadno lze sebrati pěknou numismatickou sbírku, stříbrné peníze hellénských ostrovův a měst Samu, Thasu, Perinthu, Byzantia a j., mince římské i středověké, byzantinské, bulharské a benátské.

Antické město, jehož ostatky jsou nakupeny pode dnešní Starou Zágorou, slulo *Berrhoea* a vedle Philippopole bylo druhým městem ve „provincia Thracia." Avšak nesluší je másti s jinou osadou téhož jmena v jihozápadní Makedonii nad řekou Haliakmonem, které nyní se turecky zove *Karaferia*, slovansky *Ber*. Římská mapa, známá pod jmenem „tabula Peutingeriana" a silniční popis řečený „Itinerarium Antoninum," zevrubně se všemi vzdálenostmi opisují silnice, kterými tato thrácká Berrhoea byla spojena jednak s Černým mořem, jednak s velikou drahou, vedoucí od Byzantia do Singiduna (Bělehradu), a s touto poslední dvojím směrem, totiž jednou k dnešnímu Hadži-Elesu, po druhé k nynějšímu Sejmenli. Stopy těchto silnic se dlažbou podnes jsou viditelny; Bulhaři jim říkají *Trojanov pъt* a Turci *Trajan jol* (Trajanova cesta).

O historických osudech Berrhoey nezachovalo se mnoho zpráv, ale přece dosti k osvětlení její dávnověkosti. Dějepisné a geografické spisy z dob římského císařství často se o ní zmiňují mezi vynikajícími městy Thrákie. Z příběhův u ní zběhlých paměti hodna je porážka, kterou zde císař Decius utrpěl od Gothův l. 250. Spěchaje od Nicopolis ad Haemum (u Trnova) k ohrožené Philippopoli, dle slov Jordanových, „iugo Haemi montis transacto ad Berrhoeam venit," a když tam po namáhavém pochodu utrmáceným vojínům a koním chtěl dopřáti odpočinku, z nenadání byl napaden od Gothův, kteří ho postranními cestami byli předešli. Vojsko rozprášeno a Decius s nemnohými svými utekl nazpět přes „Alpes" (Balkán) k druhému vojsku římskému, které stálo na březích dolního Oescu (Iskru). Za pozdějších dob se v nejstarších seznamech křesťanských biskupů v Thrákii připomíná také jeden biskup Berrhoejský. L. 587 měšťané Berrhoejští od hradeb svých

---

[1]) Z tohoto nápisu francouzský inženýr v rumelských službách Montani vymudroval, že antické město pod Starou Zágorou slulo *Brinkazera*, a dovozoval tento náhled svůj v několika číslech Marice. Ze jmena toho k tomu ke všemu dokazoval příbuzenství starých Thrákův se Slovany, dokládaje se ve svém filologisování dokonce i českého slova „břinkati."

udatně odrazili útok Avarův, rozestavivše katapulty a jiné metací stroje za cimbuřím zdí městských.

Za středověku Berhoea velikou strategickou důležitost měla co pevná osada pomezní. Řekové ji dle své výslovnosti nazývali *Veroi* nebo *Veroe*, Bulhaři pak jméno její obrátili v *Boruj*, *Boruj-Grad*. Město nejvíce bylo v rukou Byzantincův co pohraniční jejich pevnost na úpatí hor bulharských a co hlavní opora válečná na čáře, vycházející od Plovdiva a dobíhající do Černého moře u přístavních měst Anchialu a Mesembrie. I zde, jako okolo Plovdiva, Adrianopole a Anchialu usazeni tehda bojovní horalé arménští k ochraně hranic proti Bulharům. Do Berrhoey uvedl je císař Nikifor l. 802, ale již po desíti letech utekli z tohoto velmi exponovaného místa strachem před výpravami výbojného knížete bulharského Kruma. Po ostatní dobu 9. a 10. věku město bylo v rukou Bulharův. Za byzantinských císařův z rodu Komnenův císař Jan l. 1122 u „Verie" porazil Zadunajské kočovníky Pečence, když na svých loupežných nájezdech začali probíhati až i skrze Balkán do Thrákie.

Často se zpomíná Berrhoea po obnovení bulharské říše se stolicí v Trnově, neboť byla takořka u vchodu do soutěsk horských, vedoucích do Bulharska. Křižáci na třetí výpravě (1189), když seděli v Plovdivě a odtud drancovali celý kraj, v silném zástupu pod velením Fridricha vévody švábského a tyrolského pána Bertholda z Andechsu přirazili deset německých mil od Plovdiva k bohatému městu (civitas opulentissima), řečenému Veroi, a naloupili tam množství dobytka, obilí a oděvu. U města se tehda nalézala osada seldžuckých Turkův, jakéž Byzantinci i jinde po evropských provinciích rozsazovali k ochraně svých hradův, ku př. i uvnitř Rhodopy nad řekou Ardou.[1])

Nedlouho potom Berrhoea upadla do rukou Bulharům. Za dob latinského císařství l. 1206 na podzim císař Jindřich za ustupujícími vojsky bulharského caře Kalojana čtyři dni cesty od Adrianopole přitáhl až k městu zvanému Veroi. Obyvatelé, vidouce Latiny se přibližovati, utekli do blízkých hor. Vojsko pobylo dva dni v prázdném městě a naloupilo znamenitou kořist, neboť okolí, dle popisu kronikáře Villehardouina, oplývalo obilím a stády skotu i bůvolův. Po druhé přišli Latini k městu „Berua" v červnu 1208; tehda tu císař Fridrich udatným útokem rozprášil jedno vojsko bulharské, načež táhl ku Plovdivu a dobyl tam druhého vítězství. To ovšem byly ojedinělé pochody válečné; město zůstávalo stále v rukou bulharských. Ve výsadní listině, kterou car Asěn II. dal kupcům Dubrovnickým a v níž vypisuje všecky provincie, jak byly po bitvě u Klokotnice (1230), jmenuje se mezi Prěslavem (u Šumna) a Odrinem (Adrianopolem) výslovně země Borujská. Za rozpadení říše Asěnovcův císař Theodoros II. Laskaris l. 1255 uprostřed zimy vzal Berrhoeu náhlým přepadením. Hradby městské tehda, jako ve všech městech thráckých, následkem mnohých

[1]) Domnívám se, že potomci těchto starých, nejvíce pokřestěných Turkův jsou tak zvaní *Surguči* okolo Adrianopole, křesťané mluvící turecky. Jiní takoví křesťané jmenem *Gagauzi* bydlí na Černomoří u Varny a Balčiku; ti jsou patrně potomci Kumánův, kmene čistě tureckého, kteří se v Bulharsku, jakož i v Uhrách, usadili během 13. století.

válek z části byly pobořeny a plny průlomův. Tyto průlomy měšťané, patrně vesměs Bulhaři, z nouze byli naplnili koly a kusy vozův, ale vojskům Laskarovým odolati nemohli.

Od té chvíle historie mlčí o Berrhoei. Kolik lze souditi z památek zachovaných, byla nejvíce v rukou bulharských, podobně jako Sliven. Turci dobyli města ok. 1365 spolu s Plovdivem a všemi jinými hrady v západní a severní Thrákii, odňavše je Bulharům. Od těch dob město proměnilo i jmeno své. *Boruj-Grad* mezi Plovdivem a Jambolem naposled se zpomíná od Dubrovčana Lukariće (1605). Nyní název ten zúplna je zapomenut a z paměti lidské na místě samém zahlazen. Turci jali se město nazývati *Eski Zágra* nebo *Eski Zaara* (Zahra), a Bulhaři přijali od nich tento nový název, jmenujíce město buď docela po turecku buď poněkud přeloženě *Stára Zagóra*. Poslední forma nejvíce se ustálila a je nyní i v užívání úředním. Odkud toto jmeno pochází, podnes není bezpečně objasněno. Nějaké vysvětlení mohlo se snad nalezti v tureckých annálech městských, které byly psány z počátku (od 15. věku) persky a arabsky i teprve později nově vzdělaným písemným jazykem tureckým. Rukopis jejich uhořel za války, ale jsou lidé, jižto jej čtli a z něho si něco pamatovali. Sešel jsem se s dvěma Turky, kteří slouží jeden u soudu, druhý při prefektuře; ti se také chtěli podívat na toho vandrujícího mudrce z „Nemdžistanu." Jeden z nich mi pravil, že v těch letopisných zápiskách město bylo psáno „Zagrai eski hissar," což znamená tolik co „starý hrad zágorský."[1]) Od této zprávy můžeme se dostati k nějakému rozřešení otázky o původu dnešního jmena. Zagorjem slulo Bulharsko jmenovitě za dob, když carové sídleli v Trnově, téměř u všech cizincův, nejen u Řekův, ale i u Italův a jiných západozemcův.[2]) Turci, když od Adrianopole vtrhli do krajin říše Trnovské a vzali Boruj-Grad, patrně město to, ohrazené dávnověkými hradbami, nazvali prostě „starým hradem bulharským" čili dle tehdejší terminologie „zágorským," a názvisko to ve formě poněkud proměněné utkvělo podnes.

Asi od 30 let se v knihách novobulharských objevuje jmeno *Železnik*. Nyní téměř docela je zapomenuto, a Starozágorci sami je pokládají za výmysl docela moderní i nechtějí o něm ani mnoho slyšeti. Stopoval jsem jmeno to až do l. 1845, kde se vyskytuje v jedné poznámce Aprilova v jeho Bolgarských gramotách (listinách); tam se čte, že prý Eski Zagra slove též řecky Sideropolis a bulharsky Železnik. Ostatně podobných nových jmen v Thrákii za posledního čtvrtstoletí naděláno velmi mnoho, nejvíce od učitelův bulharských k nahrazení názvů tureckých: Kyrkklisse překřtěno na *Lozengrad* (lozje vinice), Mustafa Paša na *Svilengrad* (svila hedbáví) atd. Nyní všecko to přišlo z mody.

Turci v městě usadili silnou kolonii osmanskou. Když Bulhaři l. 1410 za rozbrojův mezi syny Bajezidovými poněkud se hnuli k povstání, tehda křesťané z města úplně vyklizeni do sousedních vesnic Nového Sela, Hatjuren a Babaoglu. Teprve ponenáhlu začali se znova usídlovati v městě, ale dlouhý čas neměli v něm žádného kostela kromě

[1]) Zagrai je genitiv dle perského útvaru (izafét).
[2]) Viz Dějiny bulharské str. 333.

jednoho domku, v němž bydlil zároveň i pop. Tři ordy janičárův prý přebývaly tehda v Staré Zágoře, a Turci často se porvali sami mezi sebou, naposled l. 1813 za obecné anarchie, při čemž vypukl i veliký požár. Římské lázně a podzemní vodovody, napájející 48 kašen, za těch dob opravovány a obnovovány, ale hradby městské z veliké části strženy, načež se město rozšířilo i ven z nich do pole. Na počátku našeho století Turci a Bulhaři pospolu udatně odrazili útok Krdžalijův, vedených od náčelníka jich Karafeiza, Turka z Trnu u srbsko-bulharských hranic, který v Sofijské gubernii trvá podnes ještě v živé paměti.

Turecké obyvatelstvo zvolna se stenčovalo válkami a morem, a na jeho místo nastupovali bulharští příchozí z vesnic. L. 1827 v Zágoře otevřena škola „ellinská“ čili řecká, ale již 1841 začalo se učiti vše bulharsky. Zároveň během našeho století vystaveno několik dosti velikých kostelův. O stavu města za těchto novějších dob tureckých zajímavé zprávy nalézáme v jedné velmi vzácné knížce bulharské, která obsahuje popis města a okolí z l. 1858.[1]) Spisovatel její, starý učitel Gospodin Slavčov, podnes žije v městě, kde jsem jej i sám viděl. Dle něho město mělo 18 čtvrtí (mahala) tureckých, 12 bulharských a 1 židovskou. Čítalo se 2650 domův, a sice 1632 tureckých, 833 bulharských, 75 židovských a 111 cikánských. Mužských obyvatelův (ženy a děti se v turecké statistice nikdy nepočítaly) bylo v městě 8576, totiž 3297 Turkův, 4205 Bulharův, 429 Židův a 645 Cikánův. Vývoz obsahoval obilí, víno, pálenku (rakiji), vlnu, hedbáví, loj, kože, olej růžový, měděné zboží, sukna (aby), mandle atd. „Kaaza“ (okres) Starozágorská produkovala prý ročně asi 200.000 „kila“ žita (kilo po 44 okách a oka po $2^1/_4$ libře) a do 20.000 „koraba“ hroznův (po 600 až 700 okách). Čítalo se prý 40.000 kusův skotu a 200.000 (?) kusův ovec, a veškery daně obnášely do 6 mil. piastrův ročně.

Za posledních desíti let před válkou Stará Zágora majetností a pokrokem svých obyvatelův proslula po celém Bulharsku. Byly zde dobře zařízené školy mužské i ženské, obé i s pěti třídami středního vyučování, a z obyvatelův samých vyšlo velmi mnoho učitelův. Kdekoli v nějakém odlehlém městečku bulharském nebo i větší vesnici nalezneš učitelku, skoro s polovičnou jistotou můžeš se domnívati, že je ze Staré Zágory. Majetnější rodiny posílaly syny své na studie do ciziny, jmenovitě do Čech. Ale pode vším tím pokrokem tlela jiskra záhuby. Turci a křesťané zle hleděli na sebe, a někteří begové se snažili obnoviti starý spůsob utiskování ráje. V tom se vyznamenávali zvláště potomci Gerajovcův Krymských, honosíce se vždy ještě titulem sultánským, kteří od minulého století se uhostili ve východní Thrákii, ale v poslední válce vesměs utekli a více se nenavrátili.

Dva měsíce po vypuknutí povstání hercegovského, v měsíci září l. 1875, objevila se malá četa bulharská v okolí města. Připravovalo se větší pozdvižení, v jehož čele byla bulharská intelligence místní. Ale Turci rychle zakročili i asi 600 osob zavřeli v „bastille Zágorské,“ totiž v jednom „hamamu“ (lázenském domu) s kupolí. Po některém

[1]) Statističesko opisanie na kaazata Eski Zagra ot G. S. Carigrad, pečatnicata na Carigradskij Věstnik 1858. 8°. 16 str. „Gospodin“ je po celém Bulharsku jmenovitě po vsech křestním jmenem osobním, nejen titulem pán.

čase však propuštěni všichni kromě osmi, kteří oběšeni v Adrianopoli.[1]) Tato událost byla příčinou, proč Zágora nic neutrpěla následujícího roku za Panagjurského povstání a za massakrův, neboť po rychlém potlačení onoho pokusu vše zůstalo ticho.

Nové mraky se strhly nad Starou Zágorou za války ruské. Dne 25. června (dle pravosl. kalend.) 1877 generál Gurko obsadil Trnovo, dne 1. června přešel Balkán jižně od Eleny přes sedlo Hainské, dne 5. června obsadil Kazanlyk, sehnal Turky se Šipky a dne 10. června vtáhl do Staré Zágory, uvítán byv od měšťanstva s největším nadšením. Obyvatelé turečtí zůstali v městě a přijati úplně na milost. Jízda ruská, nepotkávajíc žádných nepřátel, směle odsud zajela až k železnici a rozrušila ji mezi Plovdivem a Adrianopolem u stanice Kajadžiku v Chaskjojsku. Ale Turci neztratili hlavu a úprkem sestavovali nová vojska k odražení tohoto smělého pochodu. Jedna armáda pod Reuf-pašou postavila se u Nové Zágory (Jeni Zagra), městečka asi 35 kilometrův zdálí na východ od Staré Zágory a ležícího při samé trati železniční, ježto u stanice Malko Trnovo-Sejmenli se odbočuje od hlavní dráhy Cařihradské na severovýchod k Jambolu. Druhá armáda pod proslulým Sulejmanem pašou na rychlo zformována u Adrianopole. Dne 17. července Gurko, chtěje zmařiti toto sbírání vojsk tureckých, postoupil k Nové Zágoře. Tam setkal se s Reufem ještě samotným. Vojska z obou stran se rozvinula v dlouhém šiku proti sobě tak blízko, že Rusové jasně viděli, jak Reuf na bílém koni od jednoho praporu jezdí ke druhému a jak se vrací zase na své místo. Žádná z obou stran nechtěla jaksi začíti. Konečně Turci vypálili první ránu a jeden granát hodili mezi štáb Gurkův, v němž se nalézal i nynější kníže bulharský, tehda co princ Ludvík Battenberský, který byl se účastnil i onoho smělého jízdeckého nájezdu ke Kajadžiku. Ale granát se nevzňal. Od té chvíle Turci v domnění, že se zmýlili ve svém ocenění vzdálenosti, přestřelovali. Bitva skončila se porážkou Reufa. Městečko v boji se zapálilo a z veliké části pohořelo. Nejsilnější zápas se strhl okolo nádraží. Pěchota udeřila na jeden vlak, který chtěl právě ujeti, a zničila jej; jen lokomotiva pod deštěm kulí šťastně se vymknula a plnou parou ujela.

Ale již nazejtří boj obnoven. Ukázalo se, že na bojiště přitrhl Sulejman paša s čerstvými sbory, ježto o překot z Adrianopole jedním vlakem za druhým vozeny k Nové Zágoře. Po urputné bitvě Gurko se slabými počtem vojsky svými viděl se nucena ustoupiti přes Srednu Goru nazpět ke Tvrdici a k přechodu Hainskému.

Zatím se u Staré Zágory strhl zápas daleko krutější. Tam stál vévoda Nikolaj Maximilianovič Leuchtenberský s brigádou dragounských plukův Kazaňského i Astrachaňského, s husarským plukem Kyjevským a se čtyřmi „družinami“ (prapory po 800—1000 mužích) bulharských dobrovolníkův pod velením generála Stoljetova; velitelé byli plukovníci v první družině Kesjakov, v druhé Kurtianov, v třetí Kalitin, v páté

[1]) Mezi osobami tehda zde uvězněnými bylo mnoho lidí nyní po Bulharsku obecně známých, ku př. bývalý ministr vyučování a nyní ředitel statistického bureau p. Sarafov (z Trnova), všickni vzdělanější lidé ze Staré Zágory atd.

Ivaščenko, první Bulhar, ostatní Rusové. Dělostřelectva měl vévoda kozáckou Donskou baterii jízdnou a jednu baterii horskou. V městě samém místním velitelem byl plukovník De Preradovič, Rus původu jihoslovanského a soujmenovec slavného básníka chorvátského. Již první týden po obsazení města se ode dne ke dni množily zprávy o příchodu nových vojsk tureckých. Čerkesi a bašibozuci jali se již nedaleko před samou čarou předních stráží ruských loupiti, vražditi a páliti. Při tom spozorovaly se i pokusy pobouřiti usedlé Turky, ježto byli zůstali v městě. Dne 17. (29.) července, v den první bitvy Novozágorské, oběšeno asi 18 Turkův dílem pro loupežnictví, dílem pro pobuřování musulmanův. Situace každou hodinou se stávala povážlivější. Téhož dne z jitra vévoda Leuchtenberský měl se všemi vojsky svými vytrhnouti ke Staré Zágoře, aby podporoval operace Gurkovy z pravé strany; jen dva pěší prapory zůstaly u města. Samo však spojení s Gurkem podél úpatí Sredny Gory bylo již přerušeno, a jen tu i tam prokrádali se smělí odvážlivci ku přenášení zpráv. Vojska dostala se sotva na pět kilometrův zdálí po silnici, jížto se Stará Zágora spojuje s Novou. U vesnice Džuranli vystoupil tam z lesa po pravé ruce sbor turecký, složený z pěchoty, dělostřelectva a čerkeské jízdy; touto operací v boku zastaven postup. Noc strávena v bivouaku u silnice, sedm kilometrův od města. Na obzoru vyšlehovaly četné plameny: Turci zapalovali vesnice. Ze Staré Zágory samé obyvatelstvo začalo utíkati na sever, ale ruské místní velitelství je zadržovalo, doufajíc pořád u vítězství.

Nazejtří, dne 18. (30.) července sbor vévody Leuchtenberského, nemaje pražádných zpráv o Gurkovi, znova se pokusil o proražení k Nové Zágoře. Ale Turci přes noc byli dostali posilu, a kdežto dne předchozího trvali v posicích obranných, nyní přešli k útoku. Tu bulharské „opolčenie“ (dobrovolníci) po prvé přišlo do ohně, u dotčené již vesnice Džuranli. Nejprve se do boje dostala první setnina třetí družiny. Pod velením kapitána Fedorova, švarného junáka, vycvičeného v Turkestaně a ozdobeného množstvím řádův a odznakův, skryta v kukuřici dala čerkeské jízdě v trysku přijeti až na sto krokův a vrhla se na ni s bodákem bez výstřelu. Na proražení k Nové Zágoře nebylo více pomyšlení. Vojska ustoupila a nocovala u samého města při Novozágorské silnici na dvou pahrbcích. Večer celá obloha se zbarvila rudou září plápolajících vesnic po veškerém obzoru; všecky osady pole Zágorského hořely, a z širých niv, protkaných řadami košatého stromoví, za jasného letního večera všude vystupovaly plameny a dým. Při tomto osvětlení pozorovati bylo na jihu dle blýskajících se zbraní veliká vojska turecká, ana celou noc táhla neúmorně od východu k západu. Nebylo pochyby, že šla již od samé Nové Zágory a zvolna se rozestupovala kruhem okolo Staré Zágory, obkličujíc ji ze tří stran; ústup byl otevřen jenom na sever skrze Srednou Goru. Obyvatelé měštští i selští během celého dne utíkali přes hory na sever, neboť děla hřměla a pušky houkaly již v nejbližším sousedství. Útěk jejich trval celou noc při onom příšerném osvětlení planoucích osad.

Nastal den 19. (31.) července. Boj obnoven okolo samého města — bitva u Staré Zágory. Dragouni a husaři rozestavili se u velikém polokruhu po třech stranách města, a uvnitř v druhém užším polokruhu

postavily se bulharské družiny. O osmi hodinách z rána střelbu začali dragouni a brzo po nich celá kavalerie i s děly. O desíti hodinách jízda byla přinucena ustoupiti do vnitřního kruhu a bitva přejata od pěchoty. Nejprve se v zápas dostala třetí družina, ještě pořáde s nadějí, že se podaří Turky odraziti. Praporečník její, ruský poddůstojník, drže korouhev s obrazem sv. apoštolův Solunských, darovanou dobrovolníkům bulharským od města Samary nad Volhou, padl. Plukovník Kalitin, velitel této družiny, zdvihl prapor, zamávnul jím a volaje „Bratří ku předu! Urá!“ vedl své řady k novému útoku. Ale tu i on klesl smrtící kulí. Po něm zmíněný onen kapitán Fedorov padl s tímtéž praporem v ruce a za ním ještě několik jiných důstojníkův i poddůstojníkův. Konečně se o klesající korouhev strhl zoufalý zápas bodákem. Turci již ji drželi v rukou, ale zástup ruských poddůstojníkův a bulharských dobrovolníkův udatně ji vysekal a krví zbrocenou se zlomenou žerdí po velikých ztrátách lidských životů přece ji vynesl z bojiště.[1])

O půl dvanácté bitva již pokládána za ztracenou i začat ústup do hor. Husaři a kozácká baterie s generálem Stoljetovem i jeho štábem o jedné hodině opustili bojiště k severovýchodu, odcházejíce na tu stranu s nadějí, že tam v horách stihnou Gurka. Pěchota stála rozptýlena v dlouhou řadu střelcův beze vší zálohy a zvolna odstupovala skrze město ke prosmyku na severní jeho straně. Boj trval ještě do čtyr hodin. Nejtěžší postavení mělo vojsko na západní straně. Město z valné části již bylo prázdno, neboť obyvatelé od rána valem se hrnuli ven i utíkali do hor. Vojáci na mnohých místech zahradili ulice barikádami a při tom často vešli v zápas s místními Turky, kteří začali střelbu ze svých domův. Jmenovitě ostrá palba udržována z rozsáhlého saraje jednoho oněch svrchu zmíněných „sultánův“ Gerajovcův z Krymu. Čerkesi hned při vstoupení do města založili oheň; dým vystupoval již okolo poledne, a do večera celé město stálo v plameni. Mnoho vojákův zahynulo v tomto boji v četných slepých uličkách (tur. čikmáksokák), ze kterých nebylo východu ani spásy.

Vévoda Leuchtenberský zatím dragounskou brigádu dosti neporušenou vyvedl do hor, postavil ji na horním sedle u vsi Derventu a tam shromažďoval ustupující trosky pěchoty. Na ústupu vidělo se plno žalostných scén. Na cestě vojsko docela bylo promícháno valícími se ven uprchlíky. Mezi dobrovolníky bulharskými hrnuly se ženy a děti z města a z celého okolí v největším nepořádku, se zdrcujícím pláčem a kvílením. Ženy v zoufalství zahazovaly malé děti, aby aspoň sebe zachránily. Vojska nocovala tři hodiny od Staré Zágory na druhé straně Sredné Gory u teplých pramenův, prýštících se pod tamním svahem. Z pěchoty asi 4000 mužův silné ztraceno raněných a mrtvých ke 2500; třetí družina téměr úplně zničena. Mrtví a těžce ranění zůstali na bojišti, kdež od Turkův a Čerkesův zohaveni a rozsekáni. Toho dne bulharští nováčkové dobrovolníci dokázali, že národ jejich i přes 500leté robství neodvykl docela řemeslu válečnému, kterým se proslavili předkové jeho, a že junácky umí bojovati o svobodu a slávu

[1]) Korouhev ta chová se nyní v paláci v Sofii.

národní, což později tytéž prapory dokázaly i při skvělé obraně Šipky a ve vítězné bitvě u Šejnova.

Stará Zágora zničena dokonale. Město vyhořelo úplně kromě jedné čtvrti na západě i několika ulic na okrajích. Obyvatelé utekli s tím, co měli na sobě a jak byli, bez příprav a bez zavazadel, nemohouce pranic uchrániti ze svého majetku. Kdo se zdržel sbíráním svých věcí anebo nadějí v odražení Turkův, po tom bylo veta a nikdo více o něm neslyšel. Turci, Čerkesi a bašibozuci arnautští i maloasiatští nikomu nedávali milost a napořád všecko zbíjeli. Není rodiny v Zágoře, která by nebyla ztratila většinu svých členův, ba mnohé rodiny od toho dne zmizely úplně, i nikdo více o nich neslyšel. Mrtvá těla se nenašla. Cokoli se později mezi spáleništi sebralo kostí lidských, snešeno do jednoho kostela a tam vysoko nakupeno.

Nejen město vyvráceno, ale i veškery vesnice v okolí, asi sto osad. Vesničané z části utekli za Balkán do krajův obsazených od Rusův a tam se rozptýlili po Gabrovsku, Trnovsku i dáleji až do Svištova. Během následující zimy při nedostatku obydlí tito uprchlíci houfně hynuli až i na ulicích větších měst, mrazem, hladem a nemocmi. Jiní se rozutíkali po celé Thrákii anebo schytáni od Turkův a po rozmanitém týrání odvedeni co „zajatí“ do Plovdiva a do Adrianopole, arci jen ženy a děti, neboť muži pobiti, kde jaký nalezen. Mnoho dětí zavlečeno jmenovitě od bašibozukův a jiných nepravidelných vojsk až do Cařihradu a do Anatolie. Vypravuje se, že nemálo jich tam ještě zbývá, neboť nikdo se k nim nemůže dostati, a nad to děti, odvlečeny byvše ve věku nedospělém, napolo již zapomenuly svůj původ a samy se nehlásí. Několikráte bylo mi vypravováno, že prý v čerkeské osadě Mudanii na asiatském břehu Marmarského moře v Brussensku ještě je mnoho malých dívek bulharských skryto po chatách loupežných Kavkazanův.[1]) Otázka návratu takových unešených dětí po skončení války vedla k rozmanitým sporům a trapným případům, a to nejen stran dětí bulharských, ale i tureckých. Neboť z Podunají často opuštěné děti uteklých Turkův vzaty v opatrování od rodin křesťanských, a nyní když rodiče nebo bratří jejich přicházejí se hlásit o ně, děti nechtí se více vraceti k rodným svým příbuzným, odvyknuvše naprosto všemu spůsobu musulmanskému.

Stará Zágora po pět měsícův byla pusta, kromě Turkův místních a vojsk osmanských, postupujících odsud pod Šipku. Teprve dne 1. ledna 1878 vojska ruská znova vstoupila do města. Uprchlíci vraceli se k ssutinám svých domův, ale bez prostředkův a s holýma rukama. Pomáháno jim, kolik možno. Ze strany vlády rumelské vypracován po-

[1]) Čerkesi, dokud žili na Kavkaze a i po vypuzení svém odtud do Turecka, mezi jiným živili se i prodejem vlastních svých dcer do harémův tureckých. To se dálo i v evropských provinciích říše osmanské, které po 14 let (1864—1877) měly potěšení radovati se četným osadám zlodějských a loupeživých Abchasův a jiných horalův, jižto byli rozsázeni od vlády turecké po všech strategicky důležitých místech. Abych uvedl i tuto podrobnost, zajímavou k dějinám mravův a k národní ekonomii, mladá Čerkeska, nebylali neobyčejně krásná, před válkou průměrně stála asi 100 zlatých; při prodeji šat obyčejně zůstával rodičům, a strana kupující musila se ihned postarati o nový oblek.

drobný plán k založení nového města nad rozvalinami, se širokými a rovnými ulicemi, křižujícími se v pravých úhlech. Dne 25. září 1879 položen základní kámen k obnovení Staré Zágory v přítomnosti knížete Vogoridiho a biskupa Klimenta Trnovského; Stará Zágora náleží totiž ne k metropolii Plovdivské, ale k eparchii někdejšího hlavního města starých cařův bulharských za Balkánem, což je patrně pozůstatek starých hranic politických za posledních dob před dobytím Bulharska od Turkův.

Za mé přítomnosti bylo již asi 320 domův hotovo. Arci jsou to jen budovy malé a chudinké, ve slohu domácích „majstorův" z makedonské Dibry pod horou Korabem nad horním tokem Černého Drimu, tedy od rozhraní národnosti bulharské a arbanasské (albanské). Nebude od místa, když zpomenu zde něco i o prostonárodním spůsobu stavby domův v těchto zemích vůbec. Makedonští samorostlí stavitelé, kteří jsou tesaři a zedníci v jedné osobě a řemeslo své provozují všude po Srbsku i po Bulharsku, budovy své namnoze staví jen s přízemím, zřídivše nejprve kostru dřevěnou a mezery mezi břevny vyplnivše buď pálenými cihlami buď v horším případě vepřovicemi anebo prostě hlinou. Střecha, krytá vypouklými cihlami (keramidami), vždy vyniká na dva, tři střevíce okolo domu ven. Zvenčí domy jsou natřeny bíle, žlutě, někdy i strakatě. Pravzor těchto domkův jsou obydlí „švábská" v Banátě a jejich napodobení v Bělehradě, kdež je tito kočující mistři na svých řemeslnických výpravách spatřili a studovali. Proto útvary jejich mají jakýsi zevnějšek modernější, jmenovitě v rozdělení místností a ve spůsobu oken i dveří. Starší domy, i turecké i křesťanské, v městech jsou zdělány ze dřeva a z vepřovic nebo hlíny, dole mají síň s dvěma světnicemi v pravo i v levo, a nahoře, kam se vystupuje po těsných dřevěných schodech, rovněž takovou předsíň s komnatami po obou stranách; pokryty jsou střechou daleko ven vyčnívající a opatřeny velmi vysokými komíny, kterými se dým odvádí z *odžakův*, otevřených to kamenných ohnišť. Zvláštnost všech takovýchto městských domův, které vystaveny byly před válkou, je množství oken, jedno vedle druhého, jmenovitě v hořejších nárožních pokojích, tak že tu žiješ jako v lucerně. To ani Turkům nevadilo, neboť každý dům stojí uprostřed vysokých zdí hliněných a nad to proti každému zvědavému oku ohrazen je košatými korunami stromův zahradních, sliv, moruší, merunek, mandloní atd. První poschodí téměř z pravidla asi na jeden metr vyniká ven nad přízemí, a to ku př. v Plovdivě nebo Trnově i u domův křesťanských, které tam bez dvorův přímo vystupují na ulici. Stropy domův starých, jmenovitě tureckých, ozdobeny jsou rozmanitými řezbami v orientálském vkusu, někdy velice umělými a zajímavými; obyčejně jsou natřeny různou barvou. Nábytku uvnitř je pramálo: kolem do kola nízká pohovka koberci nebo barevnými látkami pokrytá (minderé), několik nizounkých stolečkův, které obyčejně stojí v nějakém koutě, a pak skříně dřevěné, zazděné do stěn (dulápi). V tureckých domech nad to část ženská i mužská (haremlik a selamlik) mají rozdílné vchody, ba někdy umístěny jsou v oddílných dvou budovách. Kuchyně vždy téměř bývá ve zvláštní chaloupce na dvoře. Než všecko to časem zmizí, jakož zanikly veškery takové stavby staršího spůsobu v Srbsku a Rumunsku až na některé takořka starožitnosti; i v Bulharsku nyní po válce lidé

hledí si zřizovati obydlí trvalejší a bezpečnější, ne již ode dřeva a hlíny, ale z pálených cihel nebo z kamene, a při tom ovšem i pohodlnější dle spůsobu evropského, s pohyblivým nábytkem a jinými příslušnostmi.

Z nových budov Starozágorských výstavností svou vynikají dvě, totiž oblastní škola dívčí a obecní dům úřední, které za mé přítomnosti byly v plné práci. Zvláštní dojem činí na jižní straně města dvě dlouhé nízké budovy jako kasárny s množstvím oddílných dveří a malých okének ve hliněných stěnách. Jsou to příbytky pro vdovy, jichž tu po válce zbývá do sedmi set, namnoze s dětmi. Postaveny jsou od vlády rumelské, která těm nebohým ženám k výživě vykázala i užívání rozličných polností. Z kostelův poněkud upraven je jen jeden s učazenými stěnami; tváře svatých, vymalovaných uvnitř kopule, rozestříleny byly od bašibozukův, kteří při této střelbě do terče tam do výšky patrně sobě tropili nesmírnou kratochvíl. Časem svým, až jednou všecky stopy strašné oné katastrofy budou vyhlazeny, znovuzrozená Stará Zágora při krásné své poloze a pravidelnosti svých nových ulic bude zajisté jedno z nejpěknějších měst celého poloostrova. Nyní arci i při nejjasnějším osvětlení slunečném a při veškerém přirozeném půvabu celé krajiny v mysli cestovatelově zanechává jen dojem velice pochmurný.

O počtu obyvatelstva a vůbec o všech poměrech statistických podrobnou zprávu nalézáme ve Statistickém kalendáři Starozágorského departementu pro rok 1882, vydaném od místní prefektury.[1]) Knížka ta bohatstvím svého materiálu u čtenáře vzbuzuje přání, aby se brzo i ostatní okresy nejen v Rumelii, ale i v knížectví postaraly o podobné příruční rukověti k poznání svého vnitřního stavu. Dle zpráv uveřejněných v tomto kalendáři Stará Zágora čítá nyní 1389 domův, 3606 rodin a 13.279 obyvatelův, a sice 10.302 Bulharův, 2485 Turkův a 222 Cikánův. K tomu přidružuje se 60 rodin čili 270 hlav bulharských uprchlíkův od Dimotiky a Feré na nejdolejším toku Marice, od Eribolu (turecky Chairebolü, byzantinská Chariupolis) mezi Adrianopolem a mořem Marmarským, z Kyrkklissenska a vůbec z celé východní, posud turecké Thrákie. Ženy z krajiny nad ústím Marice nosí zvláštní kroj: žlutý šat, na hlavě bílé dlouhé vlající šátky, ověnčené jakýmsi černým turbanem, z něhož opět na temeni vyniká bílý šátek sám. Mluví zvláštním nářečím, které, podobně jako jazyk obyvatelů vnitřní Rhodopy, oplývá starobylými formami.[2]) Srovnámeli zpomenutá čísla se

[1]) Statističeskij kalendar na Staro-Zagorskij departament za 1882 godina. Nareden ot Starozagorskata prefektura. Sofia 1882. 8°. 177 stran.

[2]) Nerad píšu o věcech filologických tam, kde rozprava není věnována rozboru otázek čistě náučných, ale myslím, že nebude nemístné, jestliže zde položím několik slov o těchto nářečích. U Bulharův, kteří, jak známo, při deklinaci koncovky slov neohýbají, nýbrž nezměněné je zůstavují, ženský artikul je *-ta* (glaváta), mužský *-ъt* (gradъt), v Makedonii *-ot* (gradot), v severním Podbalkání a některých jiných končinách *-a* (gradá), v Sofijsku, Kjustendilsku a vůbec v celém Šopluku *-o* (gradó). Rhodopci, jmenovitě v horské krajince Achyr Čelebi nad Ardou, mají však obzvláštní trojí člen s významem poněkud rozdílným: *-ta*, *-na*, *-sa* (glaváta, glaváma, glavása; manastíren, kalpákan, púškana i pištóljene). Ku podivu podobné tvary, rovněž trojí, se užívají daleko od Rhodopy v jiném horském isolovaném kraji, v oné svrchu zmíněné Dibře nad Černým Drimem v zá-

zprávami, které máme o obyvatelstvu Staré Zágory před válkou, shledáme, že domův i lidí ubylo více než polovice, jakkoli se dosti mnoho staví i jakkoli se do města sešlo i dosti nových osadníkův z kraje samého i ze vzdálenějších končin. Z Turkův Zágorských arci valná část se po válce více domů nenavrátila.

Stará Zágora je středisko jednoho departementu, který povrchem a množstvím obyvatelův drží druhé místo po Plovdivském. Tento okres je rozdělen na pět okolijí, jejichž centrální místa jsou Stará Zágora, Nová Zágora, Kazanlyk, Čirpan a Sejmenli. Obyvatelstva v celém departementu asi na 5600 čtverečných kilometrech je 161.815 duší, a sice 126.866 Bulharův, 27.772 Turkův, 2961 Cikánův, 431 Židův a 3747 bulharských uprchlíkův z Adrianopolska. Okolija Starozágorská sama čítá 6076 domův a 36.073 obyvatelův, z nichž pět šestin jsou Bulhaři a jedna šestina Turci. L. 1880 zemřelo v celém departementu 2749 i narodilo se 5448 osob; téhož roku stalo se tam 8 vražd, 6 samovražd, 16 loupeží, 20 krádeží a 22 požárův, což jsou čísla zajímavá k poznání obecného stavu země. Starozágorská okolija sama měla 1434 bůvolův, 4939 volův, 3596 krav, 1603 koní, 62 mezkův, 1843 oslův; počet ovec se za jeden rok ze 24.618 rozplodil na 38.595 (1881), tak že se ponenáhlu nahradí všecky ztráty dobytka, které byly způsobeny válkou. Cerealiemi všeho druhu v téže okoliji bylo poseto 197.954 „úvratův“ (turecký dönüm, totiž prostora 40 krokův zdélí a 40 zšíří); z toho na 37.630 úvratech byla pěstována kukuřice. Na jednoho obyvatele okolije připadá tedy $5^1/_2$ úvratův obilí. Bavlna rostla v celém departementu na 788 úvratech, a pěstování tabáku obmezeno bylo na 1025 úvratův.

K doplnění těchto zpráv podotýkám, že mezi Turky okolo Staré Zágory jsou také sektáři mohamedanští řečení *Kyzylbaši* (červenohlavci), kteří jsou rozšířeni jmenovitě po Malé Asii i zvláště mezi Kurdy; ti pijí víno, neukrývají svých žen a krveprolévání prý pokládají za něco hříšného.

Chozením mezi zříceninami, vyptáváním po starožitnostech dávnověkých i po věcech nejnovějších, jakož i rozprávkami s rozličnými osobami dvoudenní pobyt minul mně velmi rychle. Bulharská společnost ve Staré Zágoře zůstavila u mne památku nejlepší: lidé skromní a přívětiví, kteří se drží svého národního spůsobu, nebažíce po zevnějších titěrnostech tak zvané civilisace, a kteří, což jmenovitě učinilo na mne hluboký dojem, osud svůj, všecky ty strašné ztráty i pohromy, nesou s klidnou myslí a podivuhodnou resignací, ježto vždy bývá příznakem ušlechtilé mysli. Několikráte přišla řeč na možné vypuknutí nových válek v těchže končinách, které arci v zápětí svém mohou míti lecjakou novou katastrofu. Kraj Starozágorský mezi Balkánem a Adrianopolem, děj se co děj, bude zase první na ráně; obyvatelstvo nyní je zničeno,

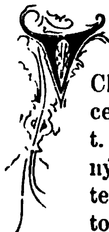
padní Makedonii na rozhraní živlu bulharského i albanského, a sice *-ta*, *-na* i *-va* (místo onoho *-sa*): glávata, glávana, glávava; přízvuk v Makedonii je vždy na třetí slabice od kraje. Tyto zjevy jsou osamělé zbytky staré mluvy; *chlěbos*, *obrazos*, *rodos* čte se již ve středověkých rukopisech (viz Miklošič, Vergl. Gramm., 2. vyd. 1879, I. 81). V nářečí uprchlíkův od dolní Marice napadlo mi obzvláštní relativum *kótri* (t. který; jinak se bulharsky říká *kójto)*.

jen s namáháním zvolna obnovuje své vesnice i navracuje se k bývalému blahobytu, ale ještě po letech bude pociťovati následky l. 1877. „K čemu všecko to stavění nových domův! Snad přijdou zase Turci až sem a vše znova lehne popelem!“ Tak myslí lidé zde a jmenovitě otázka příchodu tureckých garnison i možných při tom nepokojův nedává jim poklidu. (Pokračování.)

Marseillaisa a její skladatel.

Podává

dr. **Vilém Gabler.**

Choisy-le-Roi, malém ale překrásném městečku, asi dvě hodiny cesty od Paříže k jihu vzdáleném, odhalen dne 23. července t. r. pomník muže, jehož život sice nevyniká nižádnými slavnými skutky, jehož jmeno však nicméně zůstane nezapomenutelným v dějinách národa francouzského: v Choisy-le-Roi zemřel totiž dne 26. června r. 1836 *Rouget de Lisle,* skladatel textu i nápěvu světoznámé Marseillaisy. Válečná tato píseň náleží dějinám světovým, a význam její světodějný nemůže býti stenčen tím, že obsah její tu i tam potkává se s úsudkem nepříznivým.

Marseillaisa není písní míru, onať v pravém smyslu slova písní bojovní, výrazem rázným a jadrným onoho nadšení revolučního, kterým národ francouzský r. 1792 táhl do boje proti mocnářům evropským, jižto zamýšleli zastaviti běh revoluce a obnoviti ve Francii bývalý stav poroby. Marseillaisa nevyniká právě krásou poetickou; ona slovy prostými ale důraznými vyjadřuje city, kterými tehda roznícena byla srdce všech Francouzů po svobodě občanské toužících, ona jest takřka výrazem veřejného mínění tehdejší doby, vyznáním politické víry všech přívrženců revoluce, ona jest pro vojska francouzská za doby veliké revoluce týmže nevyčerpatelným zřídlem bojovného nadšení, kterým pro česká vojska za doby husitských válek byla náboženská píseň: Kdož jste boží bojovníci.

„Co se vypravuje o písních Tyrtaeových,“ praví dějepisec francouzský, „ukázalo se nám v plném světle skutečnosti, když jsme slyšeli povídati o tom, kterak mnoho vítězství dobyto našimi vojsky při zvucích Marseillaisy. Byloli třeba útokem vzíti nějakou baterii, nějakou hradbu opevněnou palisadami a naplněnou děly, bylyli naše pluky roztrhány hustou střelbou nepřátelských děl, začalyli přicházeti do nepořádku a couvati, tu poslanec národní opásaný trikolorou, tu generál povztyčuje na kordu klobouk, postavil se do první řady, zapěl silným hlasem sloku tak známou: ‚*Allons enfants de la patrie,*‘ nebo sloku začínající verši: ‚Amour sacré de la patrie, conduis, soutiens nos bras vengeurs‘ — a vojínové seřaděni a sesíleni divokým nadšením opakovali píseň, vrhli se s nasazeným bodákem do seče i dobyli hradeb nepřátelských.“ [1])

[1]) Amédée Gabourd, Hist. de la Révolution et de l'Empire IV. 217.

Jeden generál psal ve své zprávě direktorům francouzské republiky: „Vyhrál jsem bitvu; Marseillaisa má tolik zásluhy co já.“ Jiný žádal vládu francouzskou za „posilu 1000 mužů a za jedno vydání Marseillaisy;“ třetí psal: „Bez Marseillaisy budu se bíti s nepřítelem dvojnásob silnějším; s Marseillaisou nebojím se nepřítele čtvernásob četného.“ Marseillaisa co pravý výraz ducha revolučního měla ve Francii stejný osud s duchem tímto: kdykoliv on byl udušen, též Marseillaisa zmizela, a kdykoliv on zlomil své okovy, vždy se to stalo při zvucích Marseillaisy. Píseň tato byla národní hymnou francouzskou, z počátku beze všeho vládního ustanovení, potom od r. 1795 dle vládního nařízení, pokud trvala první republika (1792—1804); císař Napoleon I. si ji zapověděl, protože v ní příliš mnoho je řeči o „bídných despotech,“ a restaurace Bourbonů ji zavrhla co píseň revoluční. Červencová revoluce r. 1830 udělala se při zvucích Marseillaisy, a Ludvík Filip vévoda Orleanský, který po pádu Bourbonů stal se králem francouzským a který proti bílému praporu Bourbonskému povztýčil opět trikoloru revoluční, odporučil sám dne 11. června 1837 vychovancům vojenské školy Saint-Cyrské tuto píseň válečnou, již co mladý důstojník republikánské armády francouzské byl slyšel ve vítězné bitvě u Jemmappů (6. listopadu 1792). Opět byla Marseillaisa národní hymnou ve Francii od srpna r. 1830 do prosince r. 1852, až císař Napoleon III. na místo její co officielní hymnu zavedl politicky bezvýznamnou rytířskou baladu: *Partant pour la Syrie,* jejíž text a nápěv byla složila matka jeho královna Hortensie. Když pak v měsíci září r. 1870 při zvucích Marseillaisy druhé císařství bylo zrušeno, nastalo s třetí republikou francouzskou třetí období Marseillaisy, která však teprv oběžníkem ministra války generála Gresleye ode dne 24. února 1879 prohlášena byla officielní národní hymnou francouzskou.[1])

Skladatel Marseillaisy, *Rouget de Lisle,* měl ve své vlasti týž osud co jeho skladba. R. 1792 na slovo vzatý muž již dvě léta později pozbýval své původní slávy v téže míře, ve které jeho Marseillaisa pozbývala co píseň revoluční obecné oblíbenosti. Již po pádu Robespierrově (v červenci 1794) se totiž pod heslem odporu proti patrným přechmatům hrůzovládců zmáhala monarchická reakce proti republice, a čelní stoupenci této velmi čilé reakce všude, kde k tomu vyskytovala se příležitost, v divadlech a při veřejných slavnostech, proti písním revolučním *Ça ira,* proti *Carmagnole* a *Marseillaise* zanotovávali novou píseň *Le Réveil du Peuple* (Probuzení lidu), ve které hrůzovládci co praví tyranové postaveni byli na pranýř veřejné potupy.

Za doby prvního císařství a restaurace Bourbonské, t. j. od r. 1804 do r. 1830 Rouget de Lisle žil ve Francii v úplném zapo-

---

[1]) Oběžník pp. velitelům vojenským v Paříži a v Lyonu, místovladaři v Alžírsku, generálům velitelům vojenských sborů. — Můj drahý generále! Dekret ode dne 28. messidora roku III. (14. červenec 1795), zanešený do *Sbírky zákonů,* který nikdy nebyl odvolán, nařizuje, aby hudební skladba pod titulem *Hymna Marseillských* hrána byla vojenskými hudbami. Třeba tedy říditi se dle tohoto dekretu při všech případech, kde hudba vojenská hráti má skladbu officielní (un air officiel). Všechna nařízení odporující tomuto předpisu jsou zrušena. Račte přijmouti atd. V Paříži, dne 24. února 1879. Ministr války, generál Gresley.

menutí a konečně také ve skutečné nouzi a bídě. Král Ludvík Filip vykázal mu r. 1830 roční pensi 1500 franků, k čemuž ministerstvo vnitra přidalo 1000 franků a ministerstvo války též 1000 franků, tak že Rouget alespoň v posledních šesti letech svého života měl dosti skromný roční důchod 3500 franků. V prosinci r. 1830 byl dekorován rytířským křížem čestné legie. Teprve nynější republikánská strana postarala se v posledních letech o skutečné oslavení skladatele Marseillaisy, ačkoliv Rouget ani nebyl přívržencem republiky.

Když totiž dne 10. srpna 1792 tehdejší strana republikánská učinila konec království dobytím královského paláce a uvězněním krále Ludvíka XVI., Rouget de Lisle jsa tehdáž důstojníkem v posádce pevnosti Hüningské, protestoval proti tomu převratu, byl vyloučen z vojska a konečně co podezřelý ze smýšlení monarchického uvržen do vězení, z kterého vyváznul jako mnoho jiných po pádu Robespierrově. Prapor Marseillských dobrovolníků byl dne 10. srpna 1792 hlavním jádrem Pařížského republikánského povstání, a Marseillští přirazivše k Paříži dne 30. července uvedeni byli do hlavního města slavným průvodem, zpívajíce váleční píseň Rougetovu, která od tohoto dne 30. července r. 1792 v Paříži byla nazývána Píseň Marseillských (Le chant des Marseillais). Rouget tedy r. 1792 jaksi protestoval proti své vlastní slávě, avšak přes to všechno nynější republikánská strana ve Francii prohlašuje jej za svého oslavence.

R. 1878 nový náhrobní kámen byl postaven na hřbitově Choisyském s nápisem: „Quand la révolution française, en 1792, eut à combattre les rois, il lui donna pour vaincre le chant de la Marseillaise“ (když revoluce francouzská r. 1792 musila bojovati proti králům, on jí dal vítěznou píseň Marseillaisu). Téhož roku 1878 republikánský spolek Choisyský (Le Cercle populaire d'instruction et d'initiative) učinil uzavření, že se má postaviti socha skladatele Marseillaisy na náměstí Choisyském, ke kterémuž účelu ihned národní spolek a zastupitelstvo městské podepsaly po 500 franků; v Paříži pak utvořil se výbor, jenž vypsal veřejnou sbírku a jehož předsedou se stal slavný básník Viktor Hugo.

Dne 13. července 1881 odhalena byla v Choisy-le-Roi na domě, ve kterém Rouget bydlil a zemřel, památní deska s nápisem: „L'auteur de la Marseillaise, Claude-Joseph Rouget de Lisle, né à Lons-le-Saulnier, le 10 mai 1760, est mort dans cette maison le 26 juin 1836“ (Skladatel Marseillaisy, Klaudius Josef Rouget de Lisle, narozen v Lons-le-Saulnieru dne 10. května 1760, zemřel v tomto domě dne 26. června r. 1836). Dne 23. července t. r. odhalena byla jeho socha na náměstí Choisyském, a Marseille prý též hodlá postaviti pomník muži, jehožto skladbou proslaveno bylo jmeno tohoto města.

Nemíním podávati podrobný životopis muže, jehož historický význam naznačiti lze třemi slovy: byl skladatelem Marseillaisy. Jediný památný den v životě jeho jest den 24. dubna 1792.

Klaudius Josef Rouget de Lisle byl synem advokáta, odbyl gymnasium ve svém rodinném městě, šel k vojsku a byl již r. 1789 důstojníkem. Roku 1792 byl posádkou ve Štrasburku. Vypovězení války „Františku I., králi uherskému a českému,“ bylo tam slavně prohlášeno

dne 24. dubna 1792 tehdejším měšťanostou baronem Dietrichem. Téhož dne večer uspořádal Dietrich slavnou hostinu, ku které pozváni byli důstojníci Štrasburské posádky, a mezi nimi hejtman Rouget de Lisle. Hlavním předmětem hovoru byla nastávající válka. Dietrich vyslovil náhled, že by bylo záhodno a velmi žádoucno míti pro vojsko válečnou píseň, která by vyhověla nynějším zcela změněným poměrům, kde pluky francouzské bojovati mají pro politickou svobodu národa francouzského. Rouget byl známý co básník a hudebník; asi půl léta před tím byl obdržel ve Štrasburce vypsanou cenu za Hymnu svobody. Dietrich obrátil se konečně k němu slovy: „Vy, pane Rouget, který jste básníkem a hudebníkem, udělejte nám něco, co by stálo za to, aby se zpívalo. Z Paříže nám sice poslali všeliké písničky, ale vše to je bez ducha a samá jalová fráse.“ I soudruhové Rougetovi naň naléhali, aby se o to pokusil.

Bylo asi o půlnoci, když Rouget opustiv banketní síň ubíral se prázdnými a tmavými ulicemi do svého příbytku, v ulici de la Mésange č. 7. Byl rozčilen vínem a hovorem, a popadnuv své housle pokoušel se o to utvořiti nápěv, zároveň přemýšleje o příhodném textu. Sám později nevěděl, jak dlouho byl vzhůru, až konečně oblečen klesl na lože. Nazejtří dne 25. dubna seděl již o 6. hodině ráno u svého psacího stolku a o 7. hodině dostavil se s hotovou prací k svému příteli, důstojníkovi generálního štábu Mascletovi, i žádal ho, aby četl, co napsal, a řekl mu, co o tom soudí; pak že mu to zazpívá. Poslední dva verše šestislokové válečné písně zněly v původním textu: „Et que les trônes des tyrans croulent au bruit de notre gloire.“ Masclet nebyl srozuměn s těmito verši, maje za to, že trůny konstitučních mocnářů netřeba zvraceti. Rouget ihned závadné verše vytrhl a postavil na místo nich: „Que tes ennemis expirants voient ton triomphe et notre gloire.“

Tak povstala slavná píseň, kterou tu klademe v původním znění s českým překladem Lad. Quisa:[1])

Allons enfants de la patrie,
Le jour de gloire est arrivé;
Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé. (bis)
Entendez-vous dans les campagnes
Mugir ces féroces soldats?
Ils viennent jusque dans vos bras
Egorger vos fils, vos compagnes.
Aux armes citoyens! formez vos batail-
Marchez! marchons! [lons!
Qu'un sang impur abreuve nos sillons!

Aj vzhůru, děti vlasti, k boji,
Již zaplanul nám slávy den;
Hle, proti nám tyranů rojí
Krvavý prapor povztýčen! (dvakrát)
Slyšíte, jak ve pláni hučí
Vojínů těch divokých řev?
Již jdou, by žen i synů krev
Nám prolévali ve náručí!
Ve zbraň, občané! utvořte mocný voj!
Nuž v boj! nuž v boj!
Ať zvlaží zem té kalné krve znoj!

Que veut cette horde d'esclaves,
De traîtres, de rois conjurés?
Pour qui ces ignobles entraves,
Ces fers dès longtemps préparés?
Français pour nous, ah! quel outrage!
Quels transports il doit exciter!
C'est nous qu'on ose méditer
De rendre à l'antique esclavage!
Aux armes etc.

Co chce ta robů rota podlá,
Těch králů spiklých, zrádců těch?
Kdo to, jejž v pouta jímat hodlá
A v dávných svírat okovech?
To nás! to nás! ó jaká hana!
Jak mocný hněv ve prsou plá,
že můž poroba bývalá
Být jen zas na nás hotována!
Ve zbraň atd.

---

[1]) Vydal ji Vítek a Starý v Praze, pro jeden hlas s průvodem piana. Cena 30 kr.

Quoi! des cohortes étrangères
Feraient la loi dans nos foyers!
Quoi! ces phalanges mercenaires
Terrasseraient nos fiers guerriers!
Grand Dieu! par des mains enchaînées
Nos fronts sous le joug se ploieraient!
De vils despotes deviendraient
Les maîtres de nos destinées!
Aux armes etc.

Jak! pluky cizí mají pány
Ve domovu nám býti snad!
Jak! bídných žoldnéřů těch rány
Snad by náš skláły statný řad?
Ha, při sám bůh! snad ruce robů
Sklonily pod jho šíj by nám!
A despotů by libůstkám
Osud náš byl dán ve porobu!
Ve zbraň atd.

Tremblez, tyrans, et vous perfides,
L'opprobre de tous les partis!
Tremblez! vos projets parricides
Vont enfin recevoir leur prix!
Tout est soldat pour vous combattre;
S'ils tombent nos jeunes héros,
La terre en produit de nouveaux
Contre vous tout prêts à se battre!
Aux armes etc.

Ha, třeste se, ó tyranové!
Vy zrádcové též, hanbo všech!
Ha, třeste se! k odplatě zove
Vás lid vašich po úkladech,
Vojínem vás by skolil každý;
Padnouli mladí rekové,
Zem vydá nových k pomstě své
A za hanebné bratrovraždy!
Ve zbraň atd.

Français, en guerriers magnanimes
Portez ou retenez vos coups;
Epargnez ces tristes victimes
A regret s'armant contre nous:
Mais ce despote sanguinaire,
Mais les complices de Bouillé,
Tous ces tigres qui sans pitié
Déchirent le sein de leur mère!
Aux armes etc.

Co velkodušní reci rány
Buď zdržte neb zasaďte své,
Ó šetřte těch, již v oběť dáni
Vstříc vám jdou v seči nevolné!
Nikoliv však despotů krutých,
Ni těch, vinni již zrady jsou,
Těch tygrů, již klín matky rvou,
Litostí pro čin nepohnutých!
Ve zbraň atd.

Amour sacré de la patrie,
Conduis, soutiens nos bras vengeurs;
Liberté, liberté chérie,
Combats avec tes défenseurs:
Sous nos drapeaux que la victoire
Accoure à tes mâles accents;
Que tes ennemis expirants
Voient ton triomphe et notre gloire!
Aux armes etc.

Ó lásko svatá k drahé vlasti,
Ty veď a sil nám mstící páž,
Svobodo drahá, zdroji slastí,
Buď vždy svým manům v boji stráž!
Nechť zdar se nám k praporům vine,
Přivábeu mužným hlasem tvým,
Nechť nepřátelům zhroceným
Triumf tvůj a nám sláva kyne!
Ve zbraň atd.

Od svého přítele Mascleta odebral se Rouget onoho rána k měšťanostu Dietrichovi, jejž našel v zahradě. Šli spolu do salonu a Dietrich při piané zazpíval si novou píseň, která se mu velice líbila. Pln radosti nad tím, že návrh jeho došel tak brzkého uskutečnění, dal zavolati svou manželku, aby slyšela novou píseň válečnou, a paní Dietrichová konečně též sama musila ji hráti na pianě. K návrhu měšťanostově bylo pak uzavřeno, že všichni hosté minulého večera mají býti hned pozváni ke snídani s podotknutím, že se jim oznámí důležitá novinka. Všichni se dostavili, majíce za to, že baron Dietrich obdržel vážné zprávy od francouzských generálů Lafayetta a Lucknera. Dietrich uspokojil zvědavost svých hostů teprva ku konci hostiny; pozvednuv číši šampaňského zazpíval první sloku nové písně, kterou překvapená a rozjařená společnost přijala s hromovým potleskem.[1])

---

[1]) Scéna tato zvěčněna jest překrásným obrazem francouzského malíře Pilsa, který se nachází v Paříži v ministerstvu vnitřních záležitostí; avšak malíř hlavní osobou své komposice učinil Rougeta, an zpívá Marseillaisu, což není historické.

Nová píseň neměla názvu; po krátkém rokování ustanoveno, aby se jmenovala *Chant de guerre de l'armée du Rhin* (Píseň válečná armády Rýnské), a Rouget dodal, že ji věnuje maršálku Lucknerovi, vrchnímu veliteli této armády. Ještě dne 25. dubna 1792 poslal mu opis písně i nápěvu.

Přepisy skladby Rougetovy během nejbližších dnů rozšiřovány po celém Elsasku. Paní Dietrichová složila první průvod na pianě; hudebníci divadla Štrasburského sestavili instrumentaci pro hudbu vojenskou, a dne 29. dubna 1792 hudební sbor národní gardy Štrasburské po prvé hrál na veřejném náměstí budoucí národní hymnu francouzskou.

První vydání tiskem uspořádal Štrasburský knihtiskař F. J. Dannbach asi ku konci měsíce května nebo v prvních dnech měsíce června r. 1792 pod titulem: Chant de guerre pour l'armée du Rhin, dédié au maréchal Lukner (sic) bez udání jmena skladatelova. Časopis Les Affiches de Strasbourg uveřejnil dne 7. července 1792 šestislokovou píseň pod týmže titulem. V listopadu r. 1792 vyšlo ve Štrasburce tiskem Levraultovým nové vydání ještě pod titulem: Chant de guerre de l'armée du Rhin, dédié à M. le maréchal Luckner, par Rouget de Lille (sic), ačkoliv v Paříži píseň tato již byla zatím dostala své jmeno historické.

Zbývá pověděti, kterak se píseň Rougetova dostala do Marseille.

Ku konci měsíce června r. 1792 blížila se revoluce francouzská k první své katastrofě. Pravidelný a zdárný vývoj její byl jižjiž zmařen. V tajném ale krutém boji naproti sobě stály dvě strany, z nichžto žádná nebojovala s otevřeným hledím: strana tak zvaných přátel ústavy, strana svobodomyslná nebo vlastně republikánská nesmýšlela upřímně s konstitučním králem, a konstituční král nesmýšlel upřímně s konstituční svobodou. Republikánské povstání dne 20. června 1792 minulo se s účelem svým; reakce královská se zmáhala, nejednala však rychle a odhodlaně. Strana republikánská nacházela se sice v patrném nebezpečenství, měla však dosti času a volnosti připraviti odpor.

Národní poslanec Barbaroux, rodem z Marseille, píše ve svých memoirech o rozmluvě, kterou tehdáž měl s bývalým ministrem Rolandem: „Roland mi řekl, že svoboda je ztracena, nepodařili se nám zmařiti pikle dvora; že Lafayette na severu zdá se zamýšleti zradu, že armáda ústřední všechna desorganisovaná není s to, aby vítěznému nepříteli zastoupila cestu, a že konečně vše jest připraveno k tomu, aby za šest neděl Rakušané byli v Paříži. Což pak, doložil, jen pro to pracovali jsme po tři léta o nejkrásnější revoluci, aby za jeden den byla zničena? Zahyneli svoboda ve Francii, pak úplně ztracena jest pro celý ostatní svět a všechny naděje filosofů budou sklamány. Nejkrutější tyranie pak tížiti bude celé člověčenstvo. Předejděme tuto pohromu; ozbrojme Paříž a departementy severní; nebo kdy bychom tu měli podlébati, přestěhujme svobodu na jih, a založme tam někde obec lidí neodvislých.“ [1])

Jednalo se tedy hlavně o to, sesíliti v Paříži ozbrojenou moc strany revoluční. Barbaroux psal do svého rodinného města, aby se

[1]) Dauban, Mémoires inédits de Pétion, et mémoires de Buzot et de Barbaroux. Paris 1866 p. 336.

poslalo do Paříže 600 mužů odhodlaných pro svobodu umříti. Měšťanostou Marseillským tehdáž byl Jan Raimund Mourraille, stařec 72 let, ale nadšený přívrženec revoluce. Dle jeho návrhu uzavřel jakobinský klub Marseillský ve schůzi dne 19. června 1792, že vypraví do Paříže sbor dobrovolníků.

Ve čtvrtek dne 21. června vystoupili v tomto klubu vyslanci svobodomyslné strany z měst Montpelliera, Toulona a Saint-Maximina, aby oznámili v tomto středu revolučního ruchu na jihu Francie, „že hotovi jsou dostaviti se tam, kde toho požaduje blaho vlasti." Mireur, jeden z vyslanců Montpellierských, měl toho dne vášnivou řeč proti králi Ludvíku XVI. a jeho přívržencům. V pátek dne 22. července uspořádali jakobini Marseillští ke cti těchto vyslanců slavnou hostinu u restauranta Davida v ulici Tubaneauské. Tam Mireur, dobrý prý zpěvák, zazpíval tehda ještě v Marseillu neznámou Píseň válečnou pro armádu Rýnskou, která pak dne 23. června vytištěna byla v Marseillském časopise Journal des Départements méridionaux.

V neděli dne 24. června na všech rozích města Marseille viděti bylo veliké návěští s nápisem: „Avis de la Municipalité aux citoyens qui voudront marcher au secours de la Patrie" (Návěští městského zastupitelstva občanům, kteří by chtěli vypraviti se na pomoc vlasti). V návěští tomto bylo řečeno, že „žádný občan nemůže býti připuštěn k zápisu, nevykáželi se osobní službou v národní gardě, konanou ode dne 14. července 1790," a dále, že musí to býti „občané známí svou zachovalostí a svobodomyslností;" — komise 12 členů že jest ustanovena k prozkoumání dotyčných výkazů.

Dne 27. června 500 mužů bylo pohromadě, a rozumí se samo sebou, že to byli sami rozhodní ano ohniví stoupenci revoluce. Těchto 500 mužů rozděleno bylo na 8 setnin a zvoleni velitelé celého sboru i jednotlivých setnin. Zastupitelstvo okresní podalo potřebné uniformy a zbraně i obdařilo sbor velmi krásným praporem trojbarevným. Dne 2. července vydal se tento sbor Marseillský do Paříže, zpívaje při pochodu válečnou píseň Rougetovu. Dne 14. července byl v městě Vienně a zaujal tam čestné místo při slavnosti, kterou tehdáž oslavoval se výroční den dobytí Bastilly Pařížské. Válečná píseň armády Rýnské zpívána veškerým shromážděním, a ku konci šestislokové této písně sbor žáků tamějšího gymnasia zapěl sloku sedmou, kterou k této slavnosti složil profesor gymnasiální abbé Pessonneaux pod titulem: *Strophe des enfants,* která zní:

Nous entrerons dans la carrière,
Quand nos aînés n'y seront plus;
Nous y trouverons leur poussière
Et la trace de leurs vertus!
Bien moins jaloux de leur survivre
Que de partager leur cercueil,
Nous aurons le sublime orgueil
De les venger ou de les suivre!
Aux armes etc.[1])

Až starších nebude již více,
Pak nastoupit jich dráhu nám;
Tam jejich prach a na tisíce
Stop se skví ctností ku hvězdám!
Nepřejem tak dél jich si žíti,
Než spíš tak jako oni mříť,
A ten chováme hrdý cit,
Buď jich pomstit neb stejně mříti!
Ve zbraň atd.

[1]) Sedmá tato sloka byla zpívána v Paříži ponejprv dne 14. října 1792 při příležitosti tak zvané slavnosti savojské, uspořádané na oslavu vítězství dobytých francouzským vojskem v Savojsku.

Sbor Marseillský, jak jsme již nahoře připomenuli, dne 30. července 1792 slavným průvodem byl uveden do Paříže, zpívaje svůj pochod vojenský. Sbor tento byl pak hlavním činitelem při republikánském povstání dne 10. srpna 1792, kterým království ve Francii bylo zničeno, a jeho pochod vojenský ovšem stal se bojovným zpěvem republikánů. Píseň Rougetova nyní nazývána Marche des Marseillais, Chanson des Marseillais, Hymne des Marseillais, až konečně mezi vojskem utvořil se její historický název *La Marseillaise.*

Když dne 31. října 1793 Girondisté odvedeni byli z vězení na popraviště, zpívali Marseillaisu s malou změnou v první sloce, jížto třetím a čtvrtým veršem prohlašovali své politické mučednictví zpívajíce:

Contre nous de la tyrannie
Le couteau sanglant est levé! [1])

Text Marseillaisy za našich časů vlastně nevyhovuje žádné straně ve Francii; mírní republikáni ovšem vidí v slovech těchto patrný anachronismus, nepokládajíce tupení mocnářů za smýšlení republikánské, a pokročilejší republikáni přáli by si ovšem textu zcela jiného.

Rouget de Lisle vydal tiskem: Essais en vers et en prose, Paris 1796; Romances avec accompagnement de piano et violon obligé, Paris 1799; Cinquante chants français, paroles de divers auteurs, mis en musique par R. de L. Paris 1825. Také sepsal dva divadelní kusy: L'école des mères (1798) a Macbeth, tragédii (1827). V měsíci únoru r. 1838 bylo ve francouzských novinách návěští, že z pozůstalosti Rougeta de Lisle prodá se sbírka rukopisů obsahující 147 rozličných básní a 16 divadelních kusů, což zajisté jest důkazem dosti plodné spisovatelské činnosti nynějšího oslavence republikánské strany francouzské.[2])

---

[1]) „Proti nám krvavá sekyra tyranie jest pozdvižena!“ Narážka to na guillotinu, pod jejímžto železem padly onoho osudného dne jejich věhlasné hlavy.

[2]) Literatura J. Poisle-Desgranges, R. de L. et la Marseillaise. Paris 1864. — Amédée Rouget de Lisle (syn), La vérité sur la paternité de la Marseillaise. Paris 1865. — Alfred Busquet, La Marseillaise et son auteur (Almanach de la République française 1872). — Le Roy de Sainte-Croix, La Marseillaise et Rouget de Lisle. Strasbourg 1880. — Týž, Le Chant de guerre pour l'armée du Rhin. Strasbourg 1880. — Mary-Cliquet, Rouget de Lisle. Biographie complète et inédite de l'auteur de la Marseillaise. Paris 1881. — Joseph Pollio et Adrien Marcel, Le bataillon du 10 août. Paris 1881.

Dějiny bibliothéky Klementinské.

K novému období vysokých škol Pražských

sestavil

skriptor J. Truhlář.

(Pokračování.)

Uprostřed onéch unavujících prací, o nichž jsme právě se zmínili, zemřel náhle první bibliothekář Charuel 30. listopadu 1779. Na jeho místo dosazen 20. října 1780 člen řádu premonstrátského na Strahově

Karel Rafael Ungar,

který již po několik let domácí bibliothéku klášterní byl spravoval. Málokdy povolává osud na místo velmi nesnadné, když totiž jde o kladení základů později již téměř nezměnitelných, muže tak schopného a vytrvalého, jako byl Ungar. Znamenitému muži tomu má bibliothéka děkovati téměř za vše, čím vyniká, pokud vnitřního zařízení a rychlého obsluhování čtenářstva se týká. Jen jedné chyby dopustil se také on, a k té svedla jej vlastenecká mysl, která v tomto případě se k dobrému účelu nechopila dobrého prostředku. Chtěje sestaviti všechna díla v Čechách aneb od Čechů vydaná, neobmezil se pouze na odborné k tomu katalogy, nýbrž zařídil skutečnou „knihovnu národní,“ to jest zřídil po knihovně Kinské jaksi druhý stát ve státě. Tím povstala veliká nejistota v odborných katalogách, kterou zapuditi posud se nepovedlo, ačkoli již přes 30 let tato „národní knihovna“ jen v oddělení (54) českých knih v užším smyslu se doplňuje. Jest knihovna tato na živoucím stromě jaksi uschlou ratolestí, kterou někdy konečně bude třeba utíti. Ale jak řečeno, tuto chybu můžeme Ungarovi odpustiti, majíce zvlášť na paměti, že na rozmnožení tohoto svého zamilovaného odboru věnoval velikou píli, ano nešetřil ani vlastního nákladu, aby knih tu pohřešovaných, kdekoli se vyskytly, pro knihovnu nabyl. Tak povedlo se mu již za první dvě léta úřadování přivesti bohemica na 2000 svazků. Pohříchu zapomínali někteří nástupcové Ungarovi na svou povinnost starší bohemica tato pilně vyhledávati a bibliothéku, která jakožto knihovna zemská přec jen v tomto odboru nad jiné vyniknouti může, slušně doplňovati. Že tu nemyslíme na růst lokální větve této již dávno suché, netřeba, tuším, ani podotýkati.

Zařízení knihovny vnitřní, poněvadž širší obecenstvo jen málo může zajímati, tuto rozbírati nemíním, jen tolik připomínám, že v celku trvá dosud a málo v něm od té doby dovedli nástupcové opraviti, jakkoli mnohý rád by byl kyselých hroznů těchto okusil.

Brzy po nastoupení úřadu událo se Ungarovi opatřiti bibliothéce velevítaný přírostek 500 knih, jež náležívaly ve století XVI. rytíři Václavu z Vřesovic († 1583). Týž odkázal je tenkrát Menšímu Městu Pražskému, vymíniv si, aby veřejnému upotřebení vždy zůstaly přístupny. Po dvě stě let ležely knihy tyto pečlivě v bednách složené ve sklepení jednom Malostranské radnice zazděny, až r. 1780 objeveny a roku

následujícího přičiněním Ungarovým bibliothéce Klementinské darem odevzdány jsou. Dar tento nevynikal sice počtem, ale vzácností a starobylostí jednotlivých knih, jež vesměs představovaly literaturu zejmena českou XVI. století. S nimi zároveň dostalo se bibliothéce dvou skvostných kancionálů rukopisných, opatřených drobnomalbami; jeden z nich pohřešil již Hanslík, druhý chová se v Klementině dosud.

Nedlouho potom (v lednu 1782) převezeny do bibliothéky zbytky někdejší knihovny Jana Fr. Lva rytíře z Erlsfelda, odkaz to již r. 1725 novější bibliothéce Karolinské učiněný, ale od vykonavatelů poslední vůle neprovedený, tudíž zatím značně poškozený. Odevzdáno bylo 898 knih nepříliš vzácných, ale přec ještě užitečných. Chudému fondu bibliothečnímu poněkud prospělo 1000 zl. zároveň knihovně odkázaných.

Zatím již roku 1781 zemřel kollega Ungarův Mende. Proti návrhu prvního bibliothekáře, který uznávaje dualismus správy neprospěšným, pro zrušení druhého bibliothekářství se vyslovil, dosazen na Mendeovo místo kněz řádu pavlanského Jan Bartholotti. Po něm zachovala se v bibliothéce nechvalná pověst, kterou Hanslík svým způsobem opepřil: my majíce na zřeteli dualismus právě dotčený, z něhož povstávati musily jen třenice, zdržíme se všeho úsudku tím snáze, čím méně dokladů našli jsme k němu ve spisech úředních. Jen nápis náhrobní tohoto podivnůstkáře, který si sám určil, v překladě tuto podáváme: „Zde leží oběť nevědomosti, pověrčivosti a nesnášenlivosti Vídenské, jakož kabbalistického naturalismu a jesuitismu: Bartholotti, bývalý profesor, bývalý censor, bývalý pavlán, bývalý bibliothekář a bývalý člověk.“ Zemřel r. 1788.

Konfiskování protestantských knih, jak známo od dob Pobělohorských v Čechách zobecnělé, poněkud ochablo za vlády Josefovy, který censuru knih konsistořím odňal a zvláštní censory sám jmenoval. Pro české knihy ustanoven censorem také Ungar r. 1781, i poručeno všechny knihy lidem po venkově odňaté posílati do bibliothéky. Ačkoli tímto spůsobem došlo mnoho knih neúplných, poněvadž majitelé vytržením titulů aneb jiných částí knihy své hleděli uchrániti, přece povedlo se Ungarovi, který o to zvlášť dbal, pokaždé z několika neúplných výtisků složiti jeden úplný, který pak v bibliothéce postaven byl. Takto doplňována znenáhla sbírka starších knih českých, jichž nabyla knihovna brzy počet dosti značný. Ale když došlo k jich katalogisování, shledáno, že z úřednictva bibliothečního nikdo nebyl češtiny tolik znalý, kolik práce tato žádala. Ungar sám, zanesen jsa pracemi jinými, nemohl se tomu věnovati: i musil povolán býti k práci této český spisovatel Karel Tham. Týž podle běžných klepů bibliothečních, které lehkověrný Hanslík věrně registruje, kradl vzácné knihy ku zpracování sobě svěřené: my klep tento rozhodně zamítáme, vědouce, že pochází od kustoda Fišera, který Hanslíkovi napovídal, od téhož Fišera, s nímž potom roku 1815 týž K. Tham o místo kustodské zároveň se ucházel. Hodnověrnost Fišero-Hanslíkovu musíme vůbec přijímati s opatrností.

Roku 1782 zavedeno přičiněním Ungarovým po prvé nucené odvádění povinných výtisků všech v Čechách vydaných knih. Ačkoli povinnost tato od té doby až podnes mnohokrát nařízeními a zákony ustanovována, přec nedosaženo nikterak toho, aby v jediné bibliothéce

zemské nalézala se veškery tiskařské produkce české sbírka úplná. V době pak nejnovější poměry tyto spíše se zhoršily než zlepšily.

Než nade všechny posud uvedené dary a odkazy přírostku neskonale znamenitějšího a vzácnějšího dostalo se bibliothéce Klementinské nařízeným na sklonku r. 1781 zrušením velkého počtu českých klášterů, jichž knihovny a archivy jsou jí přikázány. Vynikalyť mnohé knihovny tyto nad prve odevzdané jezovitské poměrně mladší tím, že počátek jejich sahal v doby mnohem starší, i chováno v nich mnoho rukopisů a listin starých a vzácných. Ale knihovna Klementinská nestala se jejich dědičkou jedinou, neboť nařízeno již roku 1782, aby katalogy a seznamy listin zaslány byly dvorní bibliothéce Vídenské k nahlednutí a výběru předchozímu. Že se Ungar při tom nepřenáhlil, sluší klásti na vrub jeho vlastenectví, ale na vrub nedozíravosti Vídenské náleží zajisté skutek, že do Vídně takto se nedostalo skorem nic. To však platí jen o knihách a rukopisech, nikoli o listinách, z jichž velikého počtu uchovala bibliothéka naše jen nepatrné drobty. Neboť ustanoveno nařízením vládním, aby všechny listiny týkající se založení a nadání klášterního odevzdávány byly zprvu do knihovny dvorní, od r. 1811 do státního archivu, listiny pak týkající se poměrů hospodářských a lokálně právních aby zasílány byly úřadům hospodářským a kamerálním.

Hned na podzim roku 1782 počalo přivážení knih z venkova. Jak veliký počet knih takto do Klementina se dostal, souditi můžeme jen podle zachované zprávy, že z jediného kraje Budějovického zasláno 117 plných beden. Na přijímání, prohlížení a katalogisování spousty této úřednictvo ovšem nijak nestačilo, také nestačily veškery prázdné místnosti v Klementině. Jelikož pak nařízeno bylo zároveň, aby veliký počet objevujících se duplikátů ve prospěch fondu bibliothečního byl prodáván, ulehčil Ungar sobě a úřednictvu práci tak, že zasílati si dal potom napřed jen katalogy klášterní, z nichž tak či onak knihy pro bibliothéku vybíral, ostatní pak knihy, aby uspořeny byly útraty dopravní, prodávati nařídil na místě. Poněvadž ale zboží toho bylo mnoho, musilo se prodávati větším dílem za makulaturu na koše (koš menších knih po 1 zl., větších po půldruhém zl.). Tak nacházíme zprávy z r. 1788, že prodáváno z bibliothéky kapucínské v Budějovicích židům Korandovi a Sobotkovi i naměřeno jim 21 košů; při tom pak ztratilo se 12 vzácných knih. Z dominikánského kláštera Píseckého odvlekli titéž židé téhož roku 15 košů. Podrobností podivné a žalostné této procedury nebudeme tuto uváděti,[1]) jen tolik podotýkáme, kolik každému snadno pochopitelno, že takto promrháno znamenité jmění národní i způsobena zemi škoda nenahraditelná. Ptámeli se pak, kdo škodami těmito vinen, zní odpověď, že jen velmi málo Ungar, mnohem více správa státní. Kterak medle možná bylo pilnému bibliothekáři přemoci záplavu tuto knih a počínati si při prodeji duplikátů a tak zvané makulatury s náležitou opatrností, když nebylo jednak potřebných sil pracovních, jinak ani místností prázdných k pojetí takové spousty

[1]) Komu libo, ať přečte si články spisovatelovy v Lumíru 1879: „Z martyrologia českých knih" a 1880 „Kapitola o starých deskách."

knih? Neboť za několik let naplněny byly všechny místnosti bibliotheční v Klementině i v Karolině, byt bibliothekářův, zrcadlová kaple Klementinská, ano kostel Matky boží na blízku stojící. A vůči tomu všemu slavné gubernium Pražské stále nutkalo k rychlosti v pracích a prodejích. Ungar sám s jediným skriptorem Karmaškem [1]) po několik let od rána do noci spousty tyto knih neúnavně prohlížel, neboť ostatní úředníci v čítárně byli zaměstnáni, která od 13. listopadu 1782 každého dne krom sobot, nedělí a svátků bývala otevřena. Kterak těmto dvěma mužům možná bylo prohlednouti přes 100.000 knih, bylo by nám nepochopitelno, kdy bychom nevěděli, že se pracovati musilo ledabylo. Tyto práce trvaly po několik desetiletí, ovšem že jich stále ubývalo; přestaly r. 1829, když byly poslední duplikáty prodány.[2]) O několik let dříve přestalo také veškero dopisování v záležitostech archivů klášterních, kteréž dopisování za doby Ungarovy jednu sílu úřednickou téměř upoutalo.

Bibliotheční fond na kupování knih v prvních letech úřadování Ungarova byl nepatrný, i tráven býval skoro úplně platy úřednictva, které r. 1781 přikázány fondu jezovitskému. Majetkem bibliothéky staly se totiž ony kapitály, které druhdy náležívaly knihovnám jednotlivých kollejí jezovitských, po zrušení klášterů ostatních také takové kapitály těchto knihoven. K úrokům z kapitálů těch připojeno oněch 300 zl., které druhdy dostávala novější knihovna Karolinská z fondu universitního. Jelikož prodejem duplikátů a makulatury každého roku opakovaným dosaženo značného výtěžku, nebylo ústavu za Ungara o peníze zle, i nakládáno poměrně mnoho na kupování a doplňování. Že doplňování toto počato právě v oddělení nejbohatším, totiž theologickém, byla rozhodná chyba Ungarova, kterou mu kollega Bartholotti u vlády právem vytýkal. Nepohodlného kollegy tohoto, který, jak se zdá, lépe uměl vytýkati než sám pracovati, zbavila Ungara smrt r. 1788. Nyní konečně k návrhu jeho druhé místo bibliothekářské zrušeno, a r. 1791 za skriptory dosazeni kněz B. Müller a bývalý sluha Karel Fišer. Následujícího pak roku povolen příspěvek k roční dotaci bibliothéky ze studijního fondu 818 zl., tak že od té doby měl ústav ročně výdajných peněz ke 2000 zl. Tento příznivý stav peněžný však v následujících válkách francouzských velmi se zhoršil, což náleží ovšem na vrub kleslé valuty rakouské.

V první desetiletí úřadování Ungarova připadá také věnování znamenité podpory peněžité pro knihovnu Klementinskou skrze výbor stavů království Českého.[3]) Za peníze tyto koupena celá řada objemnějších a dražších děl, v Hanslíkově spise vyčtených.

Roku 1785 počaly se objevovati v klenutém stropě velkého sálu bibliothečního povážlivé trhliny. Aby aspoň jedna hlavní zeď postranní

---

[1]) Karmašek stal se r. 1791 bibliothekářem Olomouckým.

[2]) Duplikáty těmito podělovány později také ústavy bohoslovecké, již pak r. 1781 obdržel některé profesor české řeči ve Vídni J. Zlobický. Že mezi těmito duplikáty Zlobickému darovanými byl vzácný prvotisk kroniky Trojanské z r. 1468, jest vynález Hanslíkův.

[3]) Spirk uvádí 2500 zl. povolených v letech 1782—1785, Hanslík 1000 zl. v letech 1785—1786: který má pravdu čili oba, nevíme.

nabyla větší opory, přistavena r. 1791 k východní straně malá síň, těžká pak krytba tašková snesena a nahrazena krytbou z měděného plechu. Než ani potom ještě neminulo nebezpečí, až teprv roku 1817 povedlo se zažehnati je poněkud novým ustrojením lehčího krovu. Ale trhliny znáti jest posud.

Třikrát po čas válek francouzských za bibliothekáře Ungara hrozilo Praze nebezpečí vpádu nepřátelského, r. 1796, 1800 a 1805. Poněvadž vůbec bylo známo, kterak se Francouzové v cizině ke sbírkám uměleckým a vědeckým chovají, nařídila vláda po každé, aby nejvzácnější knihy a rukopisy uloženy byly záhy v bednách a připraveny k odstěhování. Ale na štěstí po každé, a ještě dvakrát později (1809 a 1813) objevil se poplach lichým. Také vypuklý r. 1801 ale v zárodku uhašený oheň bibliothéce neuškodil, leda že, jak se podobá, několik knih od hasičů bylo ukradeno. Na odvrácení podobného nebezpečenství budoucího po návrhu Ungarovu podniknuty některé stavební opravy, zejmena vyklenuty veškery chodby bibliothéky vnitřní. Pronikavější opatření i v tomto oboru učiněna teprv později (r. 1816 a 1817), když pořízeny pro bibliothéku stříkačky, rozkázáno, aby vždy byly pohotově a úřednictvo v Klementině bydlící tak se střídalo, by vždy aspoň jeden byl doma.

Roku 1783 zvýšen Ungarovi plat z 500 na 800 zl., dva skriptorové brali ročně po 300 zl., sluhové po 200 zl. R. 1802 povedlo se bibliothekáři vymoci zřízení dvou nových skriptur, ale platy zůstávaly stejné až do smrti Ungarovy (1807). Nástupce jeho Procházka obdržel 1200 zl., potom zřízena z jedné skriptury kustodie s platem 800 zl., ostatní tři skriptorové měli 600, 500, 400 a sluhové po 300 zl. ročního platu ze studijního fondu. Na tomto místě zasluhuje zvláštní zmínky, že z nejstarších úředníků bibliothečních tři (Fišer, Forsthofer a Ehrlich) bývali dříve sluhami, Fišer pak slouživ 58 let umřel dokonce v hodnosti kustodské. To vysvětluje se tak, že za sluhy bráni lidé vzdělanější (Fišer na př. býval dříve praktikantem u revisora in hebraicis P. Tirše, než r. 1785 do bibliothéky se dostal). Od roku 1815 povyšování takovéto přestalo.

Jsme na konci úřední činnosti prvního bibliothekáře Klementinského (neboť krátká činnost jeho předchůdce a dvou kollegů nestojí za řeč). Všechny zprávy o něm písemní i ústní shodují se v tom, že znamenitého muže toho pokládati slušno za duchovního zakladatele důležitého ústavu. V něm spojen byl věhlas ducha s pracovitostí těla tou měrou, že nevíme, čemu se diviti více, důmysluli či oné vytrvalosti manipulační, která dovedla překládati a vyrovnávati vrchy nesnází. Že při herkulovské práci této někdy klopýtnul, jak svrchu dotčeno, nad tím nikdo se nepozastaví: ale že by na utrhačných povídačkách, jež Hanslík sice zamítá, ale nevhod ohřívá, bylo jen zrnko pravdy, o tom nepřesvědčí nás nikdo. Nelzeť totiž nikterak v povaze jediného člověka bezpříkladnou horlivost pro dobro ústavu a obětování vlastní osoby až do zničení sama sebe srovnati s podlým sobectvím. Ungar zanechal vedle toho krásnou památku po sobě v oboru historie literatury české, vydav mimo jiné spisy Balbínovu Bohemia docta 1776—1780 ve třech

svazcích. Že by byl potom teprv učil se češtině jsa bibliothekářem, jak myslí Hanslík, tomu nevěříme.

Po náhlé jeho smrti dne 14. července 1807 jmenován bibliothekářem 9. listopadu t. r. člen zrušeného řádu pavlánského a ředitel Pražských gymnasií

Faustin Procházka.

Ačkoli úřadování tohoto muže, v literární historii české proslulého a o vzkříšení písemnictví národního velezasloužilého, trvalo jen dvě léta, žádnému představenému bibliothéky Klementinské nedostalo se od Hanslíka tolik hany a potupy, kolik Procházkovi. A divným osudem, aby ani mrtvý skutky svými obhájiti se nemohl, pohřešil již bibliothekář Spirk mnohá akta z doby Procházkovy v registratuře. Přece však již to, co Spirk ve spisku svém o Procházkovi na základě dát úředních vynesl na jevo, mělo zbrániti Hanslíkovi, aby tak si nevedl naproti muži znamenitému, jak mu kustos Fišer byl našeptal. Ale Hanslík, pokud osob se týkalo, více věřil klepům úředníků než dokladům písemným; i nevyvrátiv nikterak úsudku Spirkova, ano ani o něm se nezmíniv, opovážil se vytýkati Procházkovi, onomu Procházkovi, který byl sepsal literární díla, která posud mají cenu, neschopnost a nevědomost, ovšem, jak dodává, bibliothekářskou neschopnost a bibliografickou nevědomost. Jakým právem, vysvitne, tuším, z následujících řádek.

Guberniálním dekretem ze dne 7. ledna 1808 vyzván byl Procházka, aby udal, jsouli ke všem odborům vyhotoveny katalogy, a nejsouli, kdy by mohly býti. Odpověď k vyzvání tomuto otiskl Spirk skoro celou, i vychází z ní na jevo, nikoli, jak Hanslík drze lže, že Procházka neuměl leda haněti, nýbrž naopak, že chvalně uznával již za Ungara počaté přehlížení a přepracování chybných katalogů starších, a že ani předchůdcův tehdejších úředníků (neřkuli těchto samých) neodsuzoval, nýbrž nedostatečnost práce jejich slušně omlouval velikým návalem knih. Zvláště činnosti kustodově, který prý vypsání prvotisků si obral, vzdávána všecka čest. A právě tento kustos Müller odvděčil se dobráckému Procházkovi tak, jak níže povíme. Kterak mohl Hanslík vůči vytištěným slovům Procházkovým věc překroutiti, není ani tak divno, jako že makavá tato lež až do dneška mohla obstáti nevyvrácena.

Za úřadování Procházkova nastal onen neblahý boj bibliothéky Klementinské s jednotlivými profesory ano s celými fakultami o zakupování knih, který vedl se s malými přestávkami do nedávna. O podstatě zápasu tohoto, který bibliothekářům způsobil již mnoho mrzutostí, zmíníme se tuto jednou pro vždy. Vždy ob čas totiž uzdálo se některému učenci, že obor jemu oblíbený není v bibliothéce náležitě zastoupen, zvlášť zabývalli se některou podrobností odboru tohoto a nenacházel vždy, čeho potřeboval, a že se odbor ten neb onen vůči jiným při kupování zanedbává. Tato výčitka někdy byla podstatná, jindy planá, skoro po každé ale více neb méně nespravedlivá, a sice proto, že nikdy neohlíželi se podobní učenci na soubor všech věd, který musí míti knihovna universitní na zřeteli, nýbrž jen na jednotlivý odbor, jemuž se právě věnovali, dále proto, že nepřihlíželi náležitě

k nepatrnému fondu ročnímu, z něhož bylo bibliothéce opatřovati odbory všechny, tudíž jednotlivé vždy nedostatečně. Míti vždy na zřeteli „literarum universitatem“ a neodbočovati nikdy ve prospěch vědy jednotlivé, byť sebe zamilovanější, byla a jest bibliothekáři ideálem nedostižným. K tomuto ideálu zajisté málo se blíží, kdo buď libůstkám vlastním příliš hoví, aneb nutkání jednotlivce nejapně se poddává, neboť poddanost tato vždy spojena jest se škodami odborů jiných, jež buď zástupců aneb přímluvčí právě nemají. Pokud tedy nebude míti ústav prostředků nevyčerpatelných a zůstati má jednotným, potud může se ohlížeti k žádostem jednotlivců ano i celých fakult jen skoupě. Až jednou dospěje se ke knihovnám odborným, bude leccos možná, nač nyní nelze pomýšleti. Však i potom bude velmi obtížno vyměřiti jednotlivým náležitou dotaci, tak jako nyní není možná, výdajné na rok peníze rozvrhnouti napřed na jednotlivé odbory. Stávátě se nyní a stane se potom, že některé odbory téhož roku jen nepatrný přírostek literární skutečné ceny vykazují a vykáží, ana částka na jiné odbory souměrně rozvržená vzhledem ku produkci téhož roku neobyčejně čilé nestačuje aneb nestačí: jaký jest nyní a bude potom výsledek této bibliotheční mathematiky? Nejiný, než že se v prvním oboru nakoupí literárních smetí bez trvalé ceny, v druhém pak povstanou opět nedostatky, na které nyní se naříká. V těchto nesnázích dobře se, tuším, osvědčuje cesta, na kterou v posledních desetiletích několikrát prospěšně se obráceno, že kdykoli v některém odboru vědeckém objeví se značnější mezery, žádána a povolena bývá od vlády zvláštní odborná dotace. Tak obhájeno jest nezbytné stanoviště každé bibliothéky universální a potřebná volnost obezřelé správy, zároveň pak dostává se nedostatečnosti lidské přiměřené korrektury. Tak děje se nyní, ale před 70 lety se nedělo.

Roku 1808 žalovali profesoři právnické fakulty, že se jejich obor v bibliothéce zanedbává. Výsledek žaloby té, jehož neznáme, byl as týž, který provázíval všechny žaloby toho druhu následující: popsalo se totiž trochu papíru. Ostatně vláda tenkrát a dlouho ještě později tak málo dbala na umělé často stesky jednotlivců privilegovaných, že majíc na zřeteli, kterak knihovna Klementinská není výlučně universitní, na př. r. 1823 bibliothekáři Posseltovi výslovně nařídila, aby při kupování knih ohlížel se také na čtenáře, kteří nejsou ani studenty ani profesory. Tenkrát aspoň bylo nařízení to oprávněno, nyní za změněných poměrů bylo by křiklavé. Kterak ostatně bibliothekář Procházka při kupování si počínal dosti svědomitě a obezřele, dokazuje Spirk, vyčítaje celou řadu vzácných děl za krátké jeho správy zakoupených, ale ovšem pomíjí předpojatý Hanslík. Z jakých ostatně skulin jeho objektivnost vytryskla, ukazuje nám makavě líčení bibliografické neschopnosti Procházkovy a posledních okamžiků ubohého muže toho. Slyšme.

Když byl totiž hezky okázale pověděl, že bibliothekář Procházka, jsa nedostatečnosti své si vědom, od „přítele“ kustoda Müllera „se učil“ bibliografii, vypravuje o takové lekci, která se udála krátce před smrtí Procházkovou, takto. Oba procházeli se bibliothékou, když pojednou vyslovil Procházka podivení nad tím, že v bibliothéce není dílo tak

důležité Vita et acta J. Hussi. Müller neodpověděl, nýbrž vyňal známou mu knihu ze skříně a podal bibliothekáři. Tímto němým poučením poněkud podrážděn, vytknul prý Procházka, že kniha tato buď docela není aneb špatně jest zapsána v katalogu, poněvadž ji vícekrát již hledal a nenašel. Tu Müller otevřel katalog a ukázal mu ji zapsanou pod heslem „Vita." Procházka káral prý takovéto špatné katalogisování, jelikož náleží kniha pod heslo „Hus," proti čemuž kustos musil protestovati, neboť není prý Hus spisovatelem, nýbrž předmětem knihy. Hádka o to stávala prý se mezi oběma znenáhla trpčí, až Procházka, než by byl kapituloval, raději „osvědčenému přátelství" posavadnímu dal výhost. I dal kustodovi od té chvíle svůj hněv pocítovati. Než smrt nedopřála prý mu než několik dní, aby se nehodné vášni této mohl oddávati.

Tak vypravuje lehkomyslný Hanslík na základě, jak sám praví, zpráv očitého svědka kustoda Fišera, který tenkrát byl skriptorem. Svědectví toto jest divná směs pravdy a lži, jak hned ukážeme. Předně není žádné knihy, která by se nazývala Vita et acta J. Hussi, nýbrž jest v bibliothéce ovšem kniha, která má titul: Historia et monumenta J. Hussi. Dílo toto vydané v Norimberce r. 1558 obsahuje vedle krátkého nástinu životopisného skutečně latinské spisy Husovy, i ačkoli do dneška zapsána jest v katologu pod heslem „Historia" (nikoliv „Vita"), patří podle všech pravidel bibliografických pod heslo „Hus." Tak sám Hanslík, zapomenuv na klep napřed otištěný, ve spise svém na str. 571 knihu tuto uvádí, podotýkaje, že to sbírka spisů Husových. Což medle máme o spolehlivosti historika takového mysliti, který na základě zprávy, tak makavou známkou nepravdy označené, neostýchal se odsuzovati proslulého Procházku? Neboť právě opak toho, čemu Hanslík chce, vychází na jevo, že totiž Procházka měl pravdu, žádaje pro knihu hesla „Hus," vysloužilí pak úředníci Müller a Fišer rozhodně chybovali, hájíce hesla nepravého, jak týž Hanslík na jiném místě skutkem vyznal. Také zpráva o tom, kterak ubohý kustos hněvu Procházkova pocítoval, jest zajisté lživá, neboť Procházka po několika dnech, bez pochyby z rozčilení toho raněn byv mrtvicí, náhle umřel, i neměl zajisté času vyliti na kustoda hněv, který by ostatně býval jen spravedlivý. Kolik si můžeme po této smutné ukázce nestrannosti Hanslíkovy vážiti vychvalování, jímž obsypává zvlášť kustody Müllera a Fišera co bibliografy, kolik vážiti výčitek jednotlivým bibliothekářům od něho činěných?

Procházka, jak právě podotčeno, zemřel náhle dne 2. prosince r. 1809, na jeho pak místo dosazen dne 30. května 1810 soukromý učenec

František Posselt.

Ačkoli muž tento důležitý úřad svůj nastoupil dočkav se věku 57 let, ve kterém jiní již úřadu se vzdávají, přec zachovaná akta svědčí, že úlohy své dobře si byl vědom i napínal poslední síly, aby jí čestně dostál. Ale častá a dlouho trvající choroba velmi mu v tom překážela, ještě více pak nechuť v úřednictvu vzbuzená proti „vetřelci." Tyto dvě překážky staly se úrazem i výsledků činnosti jeho i konečně

jeho vlastního života. Spirk a ovšem i Hanslík domnívají se, že vina byla na straně Posseltově: my ji spíše vidíme na straně rozmrzelého úřednictva.

Ještě se Posselt v bibliothéce důkladně neohledl, a již mu bylo hájiti prospěch ústavu sobě svěřeného proti nárokům, které pozdviženy byly na ochuzení důležité části bibliothéky Klementinské. Předstírajíc, že jsou archivy zrušených před lety klášterů špatně opatřeny, zřídila vláda Metternichova r. 1811 tajný archiv státní ve Vídni i nařizovala bibliothéce, aby zaslala jemu k nahlednutí seznam svých listin. Posselt větřil nebezpečí, i vykonávaje rozkaz sobě daný dovolil si poníženou prosbu, aby slavná vláda ráčila zříditi v Praze „archiv národní," který by veškery listiny v sebe pojal. Takto měly býti vzácné listiny aspoň Praze zachovány, když nebylo možná zachovati je bibliothéce. Než všechno úsilí Posseltovo, ačkoli od gubernia vřele podporované, bylo marno, a bibliothéka musila 777 převzácných listin odeslati do Vídně, odkud ani po opětované žádosti nikdy více nevrátily se. Ale dobrá vůle Posseltova hodna uznání.

Následujícího roku 1812 povstaly bibliothekáři značné mrzutosti pro krádeže knih, kterých dopustil se propuštěný sluha Fuder. Než dospělo vyšetřování krádeží těch svého konce, dal se Fuder na vojnu, i zajímavo jest poslechnouti, kterak od plukovníka byl hájen naproti bibliothekáři. Nachází se totiž v knize dekretní přípis velitelstva plukovního ze dne 15. února 1812, v němž praví plukovník, že Fudra nevydá, pokud nebude o vině jeho proveden důkaz, potom pak jen s tou podmínkou, poněvadž ho Posselt neudal před odvedením, že nahradí pluku 250 zl. „handgeltu" a kolik posud vydržování jeho stálo. Kterak mrzutost tato se skončila, nevíme. Snad aby podobné případy se neopakovaly, vymohl téhož roku Posselt na vládě dovolení každoroční revise knih, která od té doby do dneška o velkých prázdninách v bibliothéce se provádí a znamenitě se osvědčuje. Po čas revise této musí zůstávati ovšem čítárna pro širší obecenstvo uzavřena.

R. 1813 odevzdána do bibliothéky sbírka knih utvořená za roční příspěvek vládní 100 zl. od universitního profesora J. J. Bučka k jeho vlastní úřední potřebě. Knihy tyto náležeti měly vesměs oboru věd finančních a policejních, ale z 719 děl od něho za 40 let, tudíž nákladem státním 4000 zl., zakoupených a po jeho smrti odevzdaných jen 168 skutečně jim náleželo, ostatní pořídil si universitní profesor, jako by šlo z jeho, k vlastní zábavě. Bibliothekář Posselt marně si na to u vlády stěžoval; poněvadž Buček byl již mrtev, musilo se přijmouti, co bylo. Brzy potom ohlášeno bibliothéce rozhodnutí císařské ze dne 29. prosince 1814, po němž knihy klášterů budoucně zrušovaných nemají více připadati bibliothéce, nýbrž prodávati se mají ve prospěch fondu náboženského; ústavu našemu zbylo jen právo prvního kupce. Poněvadž v následujících letech zrušen byl, tuším, jen klášter Táborský (1816), neměla bibliothéka z toho hrubě škody.[1])

[1]) Leda bychom na zřeteli měli český prvotisk z r. 1493 (Korandův traktát o velebné svátosti), který Hanka (Čas. Mus. 1852) pod číslem 38 vypisuje a z Táborského kláštera prý dostal. Jest to ovšem vzácné unikum a nachází se nyní v Museu.

Po smrti kustoda Mullera r. 1815 dosazen na to místo Karel Fišer, uprázdněné pak místo skriptorské uděleno křížovníku J. Zimmermannovi. Fišer vedle toho zastával úřad censora in hebraicis (za odměnu ročních 400 zl.), Zimmermann měl se u něho hebrejštině učiti, aby se mohl státi jeho adjunktem.

V létě r. 1817 povstaly Posseltovi nové mrzutosti, úředníkům soudní potahování a celému ústavu rozsáhlé vyšetřování objevením značnějších krádeží, jichž před lety dopustil se sluha Vojtíšek. Ten dostal se r. 1802 do knihovny a vystoupil již r. 1810. Ukradené knihy objeveny teprv nyní na dvou místech zároveň, u Malostranského sládka Soukupa a u kupce Blechy. První zprávu o tom podává nám Hanka v dopise k Dobrovskému ze dne 3. srpna 1817 (Čas. Mus. 1871) těmito slovy: „Královská bibliothéka navštívila pana Soukupa a vyprázdnila mu jeho poklady; přes 100 kusů českých knih mu pobráno, a jakýsi Vojtíšek, který před několika lety v bibliothéce sloužil, jest udán. Pan Blecha dobrovolně tu krásně psanou bibli také do bibliothéky poslal; jde to velmi zostra.“ Dne 19. srpna ohlásil guberniální rada hrabě L. z Kounic, že jest ustanoven komisařem k vyšetření toho, kterak se mohlo tolik vzácných knih z bibliothéky ztratiti, a jaká opatření mají se na zamezení podobných daremností státi pro budoucnost. Podrobností vyšetřování tohoto neznáme, jsmeť odkázáni pouze k několika ve věci té vydaným dekretům a k tomu, co kustos Fišer znamenati za dobré uznal.[1]) Při vyšetřování tomto musily přijíti lecjakés nesprávnosti na jevo, ačkoli celkem na úřednictvu viny neshledáno. Dekretem ze dne 25. září 1817 sděleno a nařízeno, jak následuje:

Nejspíše prý používal Vojtíšek klíče, kterým se otvírá vchod do bibliothéky z chodby gymnasijní a který býval prý v nezamčené skleněné skříni. Nařízeno, že nemá dostati klíčů ke knihovně ani sluha ani topič a při metení čítárny vždy má býti některý z úředníků v Klementině bydlících. Dále nařízeno, aby úředníci tito mezi sebou o to se dohodli, aby vždy dnem i nocí někdo byl doma pro případ pohromy živelní. Klíč ke dveřím od gymnasia má míti vždy buď bibliothekář neb kustos, aby byl po ruce ve všech možných případech. Bibliothekáři vytčena nedbalost v dozoru, jakožto nesprávnost, že nesděluje s úředníky akt úředních, i nařízeno, že má všechna akta odevzdávati kustodovi, aby ten mohl, jak mu náleží, registraturu pořádně vésti, vyhlášky pak týkající se bibliothéky že má sdělovati s úřednictvem a po každé sdělení takové dáti si stvrditi podpisem všech. Dále nařízeno, že bibliothéka vnitřní má býti při odchodu od představeného vždy zamčena síně pak rukopisné že mají býti zamčeny stále; že mají býti všechny knihy kolkovány a signaturami opatřeny také vně. Ačkoli bibliothekář při výslechu proti potřebě zvláštní instrukce se vyslovil, přece její vypracování nařízeno, při čemž aby se k návrhům kustodovým vzal náležitý zřetel a hotový návrh předložil se ostatním úředníkům, aby mohli přičiniti poznámky. To mělo se vykonati do konce roku 1817. O dozor zvláštní na jednotlivá oddělení knihovny měli se úředníci poděliti, na rukopisy pak a vzácné knihy měli dohlížeti bibliothekář a kustos.

---

[1]) Poznámky tyto nacházejí se v dekretních knihách.

Toť krátký výtah z dekretu, z něhož možná se domysliti, o jakých věcech při vyšetřování se jednalo. Ale tím věc ještě dlouho nebyla ukončena, nýbrž vyšetřování táhlo se po celá dvě léta. Po jaru 1818 předvoláni k soudu úředníci znova. Od Fišera žádáno prý, aby odňaté Soukupovi knihy odhadnul, což on odmítnul, poněvadž prý se tím nikdy nezabýval a češtinu jen málo zná. Tolikéž prý odmítnul dožádaný k tomu Dobrovský a navrhl bibliothekáře Strahovského Dlabače. Konečně odhadli odhadci soudní přes 50 většinou českých velmi vzácných knih za 38 zl. (!). Knihy tyto (54 kusů a 2 globy) vráceny konečně 18. dubna 1819 do knihovny. Tři pak (Lomnického Cesta do nebe z r. 1621, Hermašův Pastýř z r. 1518 a Seneka z r. 1612) vzpečoval se Soukup vrátiti, proto tázán Posselt, stojíli knihy tyto za právní vymáhání. Odpověď zněla, že nestojí! Z knih Blechovi odňatých připomíná se několik čínských, potom česká Jana Zlatoústého kniha o napravení padlého, přeložená od Viktorina ze Všehrd, zda z r. 1495 či 1501, nejisto.

Ačkoli krádeže tyto pocházely větším dílem z doby dřívější a jen náhodou tak pozdě přišly na jevo, přec z dekretu svrchu uvedeného vysvítá, že správa knihovny ani za Posselta nebyla příliš vzorna. Než tomu se nebudeme diviti, dovímeli se, jakož také jemu bylo vytčeno, že sotva hodinu za den Posselt, stářím a nemocemi sklíčen, v bibliothéce pobýval. Za to vyslovena jsou v dekretu výtečná veskrz pravidla správní, jichž kdy by bývalo potom povždy šetřeno, mohla býti bibliothéka proti pohromám veškerým dobře opatřena. Ale již Posseltovi brzy nelíbilo se leccos, co všemohoucnost jeho trochu obmezovalo, tak že musilo jej gubernium již r. 1818 opět napomenouti, aby všechny úřední spisy, krom označených zřejmě za tajné, odevzdával k registrování kustodovi, jelikož, jak v přípise výslovně se praví, kustos jsa představeným vedle bibliothekáře o všem má věděti, aby po případě mohl jej každou chvíli zastati.

Zatím po celou dobu úřadování Posseltova pracováno o nových důkladnějších katalogách, jak již Procházka byl naznačil. Roku 1817 nařízeno přede vším zdělání katalogů rukopisných, která práce svěřena novému skriptoru Zimmermannovi, jemuž při dělení o dozor roku 1818 s bibliothekářem zároveň připadly rukopisy, samu pak knihovna národní, prvotisky a české knihy. Bylť Zimmermann toho času jediný český úředník v bibliothéce. O muži tomto zbyla v bibliothéce velmi nechvalná pověst, kterou v historii své utvrdil Hanslík, ještě pak rozšířil Hanuš. Onen obviňuje jej, že spisuje rukopisy, ve mnohých, jichž prý neuměl čísti, vyřezal aneb vyškrabal počátky neb konce, aby si tím práci usnadnil a zapsání, které si byl oblíbil, nemohlo zdáti se nesprávným. Hanuš přijav toto všechno za berný peníz, udělal z Zimmermanna dokonce falsatora staročeských památek, kolikkoli jich jest do roku 1836 podvržených, tak zlomyslného, že bychom musili nad ohavností lidskou téměř zoufati, kdy bychom chtěli všemu uvěřiti.[1]) Než ačkoli nechceme nikterak psáti apologii kněze Zimmermanna, jehož povahy neznáme, přec budiž nám dovoleno vysloviti hlasitou pochybnost o nařčení Hanslíkově, ale Hanušovy domněnky zamítnouti rozhodně. Jako soudě o jiných osobách tak o Zimmermannovi poslouchal Hanslík, co mu

[1]) Viz „Die gefälschten böhmischen Gedichte," Prag 1868.

našeptával Fišer. Fišer pak Zimmermannovi byl nepřítelem. Toho doklad nacházíme v knize dekretů, rukou Fišerovou psané, a sice při dekretu ze dne 12. března 1831, kdež, poněvadž v něm Zimmermann omylem nazýván kustodem, kustos Fišer připsal: „Zimmermann, kterého míní, nikdy nebyl kustodem a nadělal bibliothéce mnoho škody co skriptor." Z těchto několika slov maně vysvítá, odkud vycházelo podezřívání Zimmermanna. Ostatně nezkoumajíce ani hodnověrnosti svědků, oprávněni jsme vysloviti pochybnost o tom, že četné škrabaniny a výřezy v rukopisech bibliothečních pocházejí od Zimmermanna. Kdo se ohledl v jiných knihovnách, skoro všady shledal rukopisy takto zohavené, i nevíme vysvětlení jiného, leda že ten, kdo to dělal, chtěl takto rukopis zachrániti ohně, tak jako předkové naši tituly husitských knih svých vytrhávaly, aby je uchránili před misionáři. Dále pak úkaz, že při mnohých na počátku zohavených rukopisech ponechán jest neporušený konec aneb naopak, svědčí o tom, že nedělo se to systematicky a důkladně a že tudíž sotva to dělal ten, komu bylo čísti i začátek i konec, aby rukopis správně mohl označiti. Ten byl by zajisté zohavil začátek i konec. A konečně jaká z počínání toho mohla Zimmermannovi vzejíti výhoda? Přece jest vždy tíže označiti rukopis od prvopisce nepokřtěný než ten, který má nápis aneb zevrubné explicit. Hanslík uvádí důvod, že Zimmermann neuměl rukopisy čísti: ale i takto zohavené musil čísti, aby aspoň poněkud správně mohl napsati tituly. Katalogy rukopisů od něho zhotovené chová bibliothéka posud, i jakkoli jsou chybné, přec užíváno jich ovšem z nouze ale s prospěchem jakýmsi do dnešního dne. Okolnost tato jest důvodem pádným, že hotovitel jejich uměl na svou dobu slušně čísti rukopisy a neměl potřebí dělati, co by mu bylo nijak neprospělo. Menší pochybnost vzbuzuje, co Hanslík vypravuje dále, že totiž Zimmermann titulové lístky českých rukopisů, které byl dříve z ochoty Dobrovský vyhotovil, zničil a zaměnil svými jich opisy; neboť byl skutečně člověk ješitný a ctižádostivý. Tuto svou vadu zřejmě odhalil, posílaje po příkladu anonymního nálezce Libušina Soudu podvrženou Píseň milostnou purkrabí Pražskému. Že Zimmermann staročeské památky podvrhal, jest špatně odůvodněná domněnka Hanušova; ostatně rozprava o tom nepatří sem. [1])

Na podzim r. 1821 dostal se za skriptora Norbert Vaněk (umřel 29. pros. 1835), zároveň potvrzeno přijetí Jos. Lindy za praktikanta (vystoupil 18. října 1825), což zde jen proto uvádíme, že s oběma těmito muži slučována historie objevení některých staročeských památek pravých a podvržených. Následujícího pak roku 1822 jmenován skriptorem posavadní kancelista universitní Jos. Hanslík, historiograf bibliothéky. Na to, co se již dříve Procházkovi stalo a co za nedlouho očekávalo stařičkého Posselta, vrhá jakési světlo událost při úřední přísaze Hanslíkově sběhlá. Kustos Fišer totiž vymáhal změnu přísahy v ten rozum, aby Hanslík přísahal podřízenost také jemu. Za tento nepříslušný přehmat dostalo se mu dne 25. února 1823 od gubernia zasloužené důtky. Od této doby, zdá se, zplanul boj úředníků na vzájem i s biblio-

---

[1]) Srv. úvahu: „Podvrhlli Zimmermann Milostnou píseň" ve Světozoru 1880.

thekářem. Příčin a podrobností jeho neznáme, jen výsledky ukazují k tomu, co se potají dálo a připravovalo.

Kterak veleučený Posselt o úkolu velké bibliothéky veřejné správně soudil, dokazují jeho slova, jichž hned r. 1811 v jednom přípise ke guberniu užil. Veřejné knihovny prý jsou pokladem, který nejen přítomným, nýbrž i budoucím uchován býti má, jsou kapitálem, jehož slušno půjčováním užívati, ale jen potud, pokud tím udržení jeho ani celkem, ani částmi by neutrpělo a v nebezpečí se neuvádělo. Podle zásady této hleděl seč byl na uchránění pokladů sobě svěřených, i jsou zařízení jeho tímto směrem všeho uznání hodna. Ale vedle toho získal si také zásluh o rozmnožení finančních prostředků na zakupování knih nových a doplňování děl starších. Jelikož vlastní fond bibliotheční (od roku 1820 s fondem studijním splynulý) následkem finančního patentu z r. 1811 poskytoval výtěžek velmi nepatrný, kterému roční příspěvek 300 zl. později 400 zl. z fondu universitního jen málo pomáhal, stalo se úsilovným přičiněním jeho, ačkoli sám výsledku toho se nedočkal, že konečně r. 1826 roční dotace bibliotheční zvýšena na 1600 zl. konv. m., kterážto částka ve lhůtách pololetních knihovně se vyplácela. Když byly svrchu zmíněné odborné katalogy dohotoveny, dal Posselt ze všech titulních lístků sestaviti abecední katalog všech bibliothečních děl, znamenitá to výhoda, zvlášť v četných případech, kdy hledaná kniha nespadá v jeden určitý odbor. Konečně slušno připomenouti, že od Posselta zavedena tak zvaná kniha přání, kamž zapsati mohou profesoři a učenci knihy pohřešované. Tímto zařízením z vlastního popudu vyšlým obmezil bibliothekář značně svou oprávněnost a volnost, která mu od vlády byla udělena r. 1789.

Kterak vůči tomu všemu a učenosti jeho (znalť on na př. skoro všechny jazyky evropské a několik asijských) dojíti mohla u vlády jen povšimnutí anonymní denunciace r. 1824 na něho namířená, těžko pochopiti. Vytýkána mu krom jiných malicherností zejmena nevědomost bibliografická a nešetrnost finanční. Na koho měl Hanslík, který o tom šíře vypravuje, domnění, není docela jasno, nejspíš na Zimmermanna, ale poněvadž dokládá, že podlá tato denunciace vyšla z touhy po bibliothekářství, mohli bychom hádati také jinak. Neboť po bibliothekářství toužil zajisté také kustos Fišer. Než budiž jakkoli: Posselt pohnán k zodpovídání, i působil trapný stav tento na 72letého starce tou měrou, že po výslechu za několik dní skonal, dne 16. ledna 1825.

(Dokončení.)

Henry Wadsworth Longfellow.

Podává

prof. V. E. Mourek.

(Dokončení.)

Jakožto přímý výsledek znalosti literatur cizích Longfellow podal rodákům svým celou řadu *překladů*, nejvíce z vlaštiny, ze které převedl celou Danteovu Božskou komedii na jazyk anglický. Překlad chválí se pro věrnost, ač prý poněkud jest nucený. — Po vlaštině nejvíce básní vzal z německého jazyka, zejmena z Göthea, Tiedgea, Pfizera, Salisa, Uhlanda, Heinea, W. Müllera, Platena, Mosena. Ale i ke starším zašel, a Šimon Dach, Logau a Klopstock nalezli v něm tlumočníka. Hojné jsou také převody z jazyka španělského, dotčená již delší báseň Coplas de Manrique z XV. století a sonnety od Lopea de Vega; pak z portugalského, z dánského, švédského (ze kterého vybral úryvky z Frithiofs Sagy a z jiných básní Tegnérových), konečně z anglo-saského báseň o Beowulfu, a z francouzského mimo několik básniček jazyka spisovného i podivně tklivou tragédii venkovskou Slepé děvče Castèl-Cuillèjské, od gaskoňského básníka samouka Jasmina, který pro jih Francie má týž asi význam, jako Burns pro jih Skotska, jsa „zástupcem srdce lidu a z těch šťastných pěvců, kteří rodí se ústa majíce plna ptáčat (la bouco pleno d'aouzelous).“ — Pracemi těmito Longfellow vynikl daleko nade všecky překladatele básní v Anglii a v Americe, uměje se vpraviti v ducha původní básně a podati je obsahem i formou co možná věrně s nesetřeným pelem básnickým. V té příčině podobá se velmi Herderovi, který také spravoval se zásadou, že poesie jest obecným majetkem všech národů, a ve sbírce Stimmen der Völker mnoho květin z cizích luhů přesadil na nivy domácí. Longfellowu přísluší zásluha ještě větší ta, že překlady svými z básníků evropských zprostředkoval styky nového světa se starým a že více než kterýkoli krajan přispěl ku probuzení a utužení ideálných snah a vkusu esthetického ve vlasti. — K činnosti překladatelské řadí se *kritická*. Kohokoli Longfellow posuzoval, vždycky ukázal, že prázden jsa vší předpojatosti a pln lásky ke skutečné kráse dovedl chopiti se pravého jádra věci, objasniti ji o sobě i ve všech vztazích esthetických, a že vládne velmi šťastnou dovedností slohovou.

Touž nevšední lahodou slohu pečlivě protříbeného vynikají také ostatní Longfellowova díla prosou psaná. První, *Outre-mer*, sice nyní již skoro pokleslo v nepaměť, obsahujíc líčení úryvkovité, nehrubě souvislé, ale přece dosud stojí za čtení pro zvláštní směs básnické snivosti s prosaickým výčtem nevelmi důležitých příhod cestovních. — V románech také více podáno jest reflexí lyrických než živě postupujícího děje. *Kavanagh* jest rozkošný, místy i tklivý obrázek z idylického zátiší amerického života; v *Hyperionu* líčí se cesta několika Američanů nejkrásnějšími kraji jižního Německa a Švýcarska. Rek jest člověk pro krásu a šlechetnost nadšený, ale zhusta ztrácí se i s rekyní v blouznivém snění tak, že román mimo chudičký děj strádá i mlha-

vostí myšlenek. Longfellow však i tuto podal důkaz, jak krásně umí líčiti obrazy krajin, a všude vkládá duchaplné úvahy o umění, literatuře a dějinách, vypravuje pohádky a legendy, vůbec prozrazuje úžasnou zečtělost. Památná jsou slova, kterými právě v Hyperionu ať vědomě ať bez úmyslu naznačil, kterak pohlíží na život: „Snad jsi z těch, milý čtenáři, kteří domnívají se, že doba romantiky minula navždy. Nevěř tomu, ó nevěř tomu. V tuto právě chvíli v srdci chováš romanci tak rozkošnou, jakou kdykoli kdo napsal. Nejsi zajisté méně ženou proto, že nesedáš na vysokém hradě s ochočeným sokolem na ruce. Nejsi méně mužem proto, že nenosíš brnění a drátěné košile, a že nevyjíždíš koňmo na zpozdilá dobrodružství. Každý chová svou romanci ve svém vlastním srdci.“ Tuto romanci Longfellow po všecek svůj život pěl, ji hlásal, jí se zastával.

Však právě proto nebyl básníkem dramatickým, ač v seznamu spisů jeho čteme jmena dramat *Španělský student*, *Božská tragédie*, *Juda Makkabejský*, *Novoanglické tragédie.* Kusy tyto vynikají sice velikou lahodou mluvy, zejmena Španělský student a Juda Makkabejský, ale dramatické ceny mají málo. Jsou příliš lyrické nebo epické, nebo se ztrácejí v mysticky náboženské reflexe, jako zejmena Božská tragédie, která zpodobuje události ze života Jana Křtitele a Kristova. Novoanglické tragédie zahrnují kusy dva, *Endicott* a *Giles Corey.* Líčí ve zdařilých obrazech stinné stránky z dějin první kolonisace americké: Endicott fanatickou nesnášenlivost náboženskou, která se obracela hlavně proti kvékrům, Giles Corey slepou pověru v čarodějnice a nelidský soud nad nimi. Obě dramata jsou jen zdialogisované básně popisné; po nějakém dramatickém zauzlení děje není skoro ani sledu. Nejlepší asi ještě jest Španělský student zdělaný podle Cervantesovy novely Preciosy. Jest to vlastně hymnus na lásku. Líčí totiž lásku Alkalského studenta k cikánce tanečnici Preciose, o které na konec se shledá, že není cikánkou rodilou, nýbrž že pochází z rodičů vznešených. Děj větším dílem jest nehrubě zdařile motivován, ale vyniká pravou španělskou barvitostí a dýše vřelou poesií.

Za to všecky přednosti musy Longfellowovy na jevo vystupují v *lyrice.* Některé písně jeho známy jsou po všem světě vzdělaném. Z nejzdařilejších jsou ty, které mu vdechl nadšený obdiv přírody, jako již úvodní báseň ke *Hlasům noci* a zejmena *Duch básnictví*, ve kterém vůbec všecku poesii odvozuje z přírody; pak *Východ slunce na horách*, *Řasy* (Seaweed), *Ranní větřík* a j. pod. Ve přírodě vše ho povznáší: čilý, jásavý život na jaře, květiny na luzích, bohaté plody podzimku, smrti podobný klid zimy, bledý luny svit, večerní soumrak a svěží dech rána; pak zase tajemná, lákavá moc okeánu *(Secret of the Sea)* a hrůzy rozpěněných nebenosných vln, jakož vůbec moře a zjevy jeho, jež sám ze zkušenosti dobře zná, ve všech básních zpodobuje rád a s velikým úspěchem. — Jiná skupina slavná, snad nejslavnější, zahrnuje básně, v nichž vyslovuje se resignace nad ztrátou drahých členů rodiny *(Šlépěje andělů*, *Žnec a květiny*, *Resignace*, *Suspiria*, *Otevřené okno*, *Dva andělé*, *Paprsek světla slunečního)*, nebo všeobecněji útěcha mysli sklíčené *(Endymion* a j. pod.). K těm řadí se básně opěvující blaho rodinné *(Hodina dítek*, *Dítěti*, *Dítky* a j.) a idylické obrázky (jako je

slavný *Vesnický kovář*, *Výslunný den* a j.). Tyto právě jsou z nejoblíbenějších a o těch možno říci, že snad žádný básník nikdy lépe nedovedl promluviti tak přímo k srdci, jako v nich mluví Longfellow. Jeť v nich lahoda, prostota, něžnost a ukájející jemná hudba, kterou dovede oceniti každé srdce v každém postavení života. V těch právě ukazuje básník, že jest pěvcem nikoli širšího života sociálního a politického, nýbrž pěvcem krbu domácího a lásky rodinné, pěvcem, jenž umí ve slova odíti i bodrý úsměv i truchlivou slzu. A v básních jeho resignačních tisícové rodin nalezli úlevy v nejtěžším zármutku. Přes to však neuzavřel srdce svého zájmům obecným a krásnými *Zpěvy o otroctví* podal důkaz vřelé lásky k lidstvu a svobodě. Úchvatně soustrastný jest na př. *Sen otroka*, jenž králem býva v doma na březích Nigru, aspoň ve snách vrací se v bývalou slávu a volnost a — neprobouzí se, přímo ze sna odchází na věčnost. — Neméně tklivý jest kontrast zpodobený v *Písni otroka o půl noci*, an zubožen a ztýrán jsa zpívá o vítězstvích vyvoleného národa. V poslední písni této řady *(Výstraha)* duchem prorockým básník předvídá truchlivé události, které Spojeným obcím ze zřízení otrokářského za nedlouho po té v skutku vzešly. — Než písně tohoto rázu jsou přece jen výminkou; z pravidla Longfellow sám chtěl býti jen básníkem užších zájmů, jakož pěkně vyslovil v písni *Den jest u konce*, ve které nechce po práci denní, aby mu četli básně herojské, nýbrž jen některé skromnější, které „výlévají se ze srdce básníkova, jako déšť ze mráčků letních, nebo slzy z pod víček oka," které „duši naplňují hudbou čarovné melodie," a které mají moc „ukojiti kliduprázdné péče v hrudi." Podobně i v básni *Gaspar Becerra* vyzývá umělce vůbec, aby ideálů nehledali daleko, poněvadž „nejlepší jest, co jest nejblíže." Že přes to má vznešený názor o povolání básníka, dokazuje zase písněmi, jako jsou *Pěvci*, *Prometheus*, *Epimetheus*; s rovně hrdým sebevědomím v básních *Oliver Basselin* a *Nuremberg* vyslovuje, že sláva umělecká jest nesmrtelna, a v rozkošných verších, jimiž děkoval za dar dítek Bostonských, mluví o „božském právu pěvce." — Největší počet ostatních lyrických plodů Longfellowových má ráz vážně reflexivný, a ku podivu bývá, jak při předmětech na pohled nepatrných umí se zamysliti a přece vyhnouti vší strojenosti. (Srv. *Staré hodiny*, *Maják*, *Oheň ze dříví naplaveného*, *Písek z pouště*, *Tažní ptáci*, *Sandalphon*, *Déšť v létě*, *Potápka*, *Sníh* a pod.) V básních z pozdějších let jeví se zhusta vzpomínky a touha po uplynulé mladosti a resignace nad klesajícími silami ve stáří (*Únava*, *Palingenesis*, *Most oblakový*, *Průvan v krbu)*. Nejzdařilejší jsou ty, ve kterých k prostému líčení úkazů přírodních připojují se vážné myšlenky. Forma vnější u všech, a zejmena u novějších jest nad míru lahodna; některé vynikají i onomatopoeickou krásou, jako na př. *Klekání* (Curfew), *Vánoční zvony* a *Zvony Lynnské*. — Poněkud menší cenu uměleckou mají básně přímo a prostě didaktické, jichž ostatně není mnoho, jako na př.: *Žebřík sv. Augustina*, *Na hřbitově Kambridžském*, *Pohár života* a j. Však i z těch některé, jako na př. *Žalm života*, *Stavitelé*, *Není vždycky máj* a *Dívčí věk* právem požívají veliké slávy pro lahodu formy, a myšlenky přese všecku vážnost nikoli zasmušilé nebo mravokárné. Vyzývajíť ku práci, svědomitému plnění povinností a k moudrému užívání života. Nejslav-

nější jest ze všech vzletná allegorie *Excelsior*, ve které touha po vyšší dokonalosti a po ideálech, která žádnou překážkou nedá se odvrátiti, ba rekovi svému síly dodává, aby ochotně i smrt podstoupil za myšlenku svou, zpodobena jest nikoli mlhavými frásemi, nýbrž na základě reálném tak zdařile, jako stěží asi kdy od koho jiného vyslovena byla. Že konečně Longfellow zanotovati dovedl i píseň bodré veselosti, tomu svědčí *Přípitek, Krále Vitlafa pohár rohový, Víno Catawbské* a jiné básně téhož rázu.

O dvou básních lyricko-reflexivných záhodno snad bude promluviti zvlášť. Jsou ze všech nejdelší a nejdokonalejší: *Stavba lodi* a *Keramos*. Stavba lodi jest prý nápodobením Schillerovy Písně o zvonu. Pravda jest, že básník s líčením mechanické práce při hotovení lodi sloučil úvahy jiného rázu, jako Schiller řemeslnou práci zvonařovu doprovází lyrickými obrazy ze života. Avšak na tom podobnost také přestává, a Longfellow počíná sobě úplně samostatně. Děj, jejž on přidává k líčení práce stavební, jest povahy skoro více epické než lyrické. Mistr stavitel má dceru, kterou slíbil dáti přednímu dělníku, až loď bude hotova; a oddavky jejich slaví se skutečně poslední chvíli, než loď se spouští na vodu. Schiller přidává obrazy četné, ze všeobecného života, více abstraktní; Longfellow děj jen jeden, konkretnější, lásku a sňatek jediného párku. Dle toho práce řemeslná u Schillera odbyta jest krátkými slokami mistrovými, a lyrické obrazy nabývají nad ně daleko převahy, ve Stavbě lodi líčení práce a děj druhý jdou souměrně vedle sebe tak, že ani vnější podoba obou básní není shodna. Zvláštních slok mistrových vůbec není, leda že na ně upomíná čtyrřádková píseň dělníků mluvících jmenem lodi k mistrovi, která opakuje se jen jednou úplně beze změny a jednou poněkud zjinačena. Longfellow počínal si tudíž zcela samostatně, a aby Stavba lodi pro tuto obmezenost na jediný případ nezůstávala za Písní o zvonu, učinil doslovem z lodi allegorii státu Spojených obcí, na jehož pevnost ukazuje s hrdým vlastenectvím, a vřelým díkem vzpomíná nesmrtelných jeho stavitelů.

Na první pohled k Písni o zvonu více podobá se Keramos, v němž střídají se pravidelné sloky písně s úvahami delšími. Avšak i zde podobnost přestává na formě vnější; obsah jest zcela jiného rázu: Hrnčíř venku pod kvetoucím stromem sedě při kole nádoby formuje a při práci si zpívá. Píseň jeho v osmi slokách mluví o rychlé změně všeho na světě, o vzniku, rozvoji a hynutí všech věcí. Básník stojí opodál, dívá se naň a diví, kterak beztvárná hlína pod rukou jeho nabývá podoby, a připomíná si dějiny umění keramického, které čtenáři na oči staví v pěkných obrazech, slokami písně hrnčířovy oddělených, ale s ní nehrubě souvislých. Uvádí sobě na mysl hrnčířství v Delftě holandském, úsilovnou práci Francouze Palissya, vynálezce hladké polevy; pak ostrov Majorku, kde se hotoví majolika; dále Vlachy Gubbia, Xanta a biskupa Luccu della Robbia, vyráběče fayance. Že právě jest v Italii, vzpomíná i starodávných nádob etrurských. Odtud zalétá v duchu do Egypta, sídla staroslavné keramiky, a dále do vlastí porculánu, Číny a Japanu. Takto tedy Keramos u větším rozměru jest tím, čím jsou četné již dotčené básně menší, důkazem, kterak Longfellow nade věcmi zdánlivě všedními umí se zamysliti a zbudovati na prostém základě rozkošné

obrázky poetické! Že tím nikoho nesamostatně nenápodobil, samo sebou jde na jevo.[1])

Mezi *epickými* básněmi Longfellowovými neposlední místo zaujímají balady a legendy. V baladách úplně staví se na stanovisko víry prostého lidu a zpodobuje nejraději démonickou moc okeánu, které síla a duch lidský nemohou odolati. Opírá se při tom obyčejně o podání staroslavných plavců normanských, kteří na mořích severu nejvíce příležitosti měli seznati živel lákavě příznivý, pokud jest ve klidu, a bojovati s ním boje zoufalé za mrazivých bouří. Takto podal v *Troskách Hesperu* nádherné líčení rozbouřených vln ve tklivém kontrastu k útlé dcerce plavcově, která i s otcem hyne v ledovém objetí okeánu. Podobně vylíčil básník zahynutí admirála Gilberta *(Sir Humphrey Gilbert)*, jejž rovněž stihl na moři „korzar Smrt," a ve *Fantomu lodi* zpodobil starou pověru plavců, že zahyneli loď i s mužstvem, aniž kdo dověděl se o osudu jejím, ukáže se příbuzným plavců v plné úpravě, plovouc ve vzduchu přímo proti větru, který ale konečně roztrhá a rozežene obraz její jako mraky na všecky strany. Však nebral Longfellow pouze látky plavecké; uměl vpraviti se i v obory jiné. Skvělým toho důkazem jest krásná balada *Kostra ve zbroji*, která vyniká smělou, divoce bojovnou řečí. Čtenáři zdá se, jako by slyšel mluviti reka jejího, vášnivě prudkého válečníka normanského. Avšak i tento smělý bohatýr podléhá moci, která beze zbraně vítězí a bez želez poutá — jemné moci lásky. A tak i ostatní balady jako *Duchové v domech*, *Victor Galbreth*, *Enceladus* a j., každá vyniká svým zvláštním půvabem. Ve všech, jako ostatně všude v básních, Longfellow osvědčil se mistrem zvučných, hudebných rhythmů. I v prostějších epických básních, které nejsou vlastně leč poetické povídky *(Císařovo hnízdo ptačí*, *Cumberland* a j.) umí poutati živým vypravováním, střídavými rhythmy a zhusta překvapujícími obraty. *Othere* na př., objevitel mysu Severního, vypravuje králi Alfredovi o plavbě své na sever, a když posluchač začíná nedůvěřivě kroutiti hlavou, přesvědčuje jej zubem mrožím, jejž mu odtamtud přivezl. Nebo ději prostému váhy dodává pozadím, před něž jej staví, jako v Cumberlandě vzletným oslavením vlasteneckého rekovství lodi americké, která raději se potopila, než aby se vzdala nepříteli.

Nejpěknějším květem baladovitého vypravování jsou dvě řady Povídek z hostince u cesty, v nichž Longfellow ze živlů různých uvil rozkošnou kytici zdařilých básní. Vzorem mu byl v té příčině Geoffrey Chaucer, otec a zakladatel básnické literatury anglické, který ve slavných svých Povídkách Canterburských (vydaných v posledním desítiletí XIV. věku) za příkladem vlaských novelet Boccacciových sloučil 23 epické básně nejrůznějšího obsahu a rázu v lahodný, zaokrouhlený celek. Longfellow ovšem od něho nepřijal leč vnější způsobu sloučení; povídky a a vypravovači jsou zcela jiní. Jako Chaucer tak i Longfellow nejprve uvádí čtenáře svého na jeviště, na němž povídky se vypravovati budou,

[1]) Ještě jednou básní Longfellow Schillera nápodobil. Napsal Pegasa ve vězení, který daleko nad Schillerova Pegasa pode jhem jest ušlechtilejší, neboť věznitelům mstí se tím, že jim zanechává na trávníku pramen živé vody kopytem vydupnutý, který naslouchajícího bublánim ukájí, pijícího posiluje.

a líčí osoby, které je budou povídati. Chaucerova společnost jest pestřejší: jest to třicet poutníků a poutnic, kteří se na noc sešli v hostinci, a umluvili, že nazejtří cestou k sv. Tomáši Canterburskému budou si krátiti chvíli povídajíce každý svou povídku. Longfellow má vypravovačů jen sedm, ale ke pravdě podobněji je ponechal pod střechou kolem mohutného ohně na krbu, kdež vypravují povídky hned na večer a pozdě do noci. I ostatek všechen jest úplně samostatný. Hostinec při cestě — podle líčení Longfellowova — jest budova starožitná z prvních dob kolonisace americké, „místo dřímoty a snění, odlehlé mezi pahorky lesnatými," a zakryté korunami letitých dubů. Kolem všude ticho, ale uvnitř hlahol živý. V záři praskajícího ohně viděti nečetnou ale zajímavou společnost, přišlou ze všech koutů světa — jeť to v Americe — ana v teple si hoví a naslouchá zvukům hudebníka, jenž uprostřed stoje vzpřímen z milých houslí, pravých kremonek, loudí „radost, jásot, nářek, plesání i bolest," a pak zase „kouzlem umy své ukájí tlukot srdce jejich a vrací jim tichý klid." Z ostatních první poutá pozornost hostinský sám, člověk ve tváři i oděvu střízlivý, vážný, hrdý na svůj starý původ šlechtický. Na nejlepším místě stěny protější v plné záři světla stkví se starobylý jeho znak a nad ním „zašlý již poněkud, ale tajeným světlem zářící meč," kterým praděd jeho bojovával za svobodu vlasti. Vedle něho sedí mladý student klidných způsobů, „srdečný a snaživý," milovník samoty a romantického dávnověku, znalec mnoha cizích řečí, jenž se zálibou čítá pověsti o rytířích a kolbách, o hradních slečnách na koni a o lovčích sokolech. Pak mladý Sicilián, jinoch snědé tváře, rodilý na úpatí Etny, od níž v srdci i hlavě utkvěl mu dobrý podíl sopečného žáru, zbožňovatel básníků domácích i Boccaccia, „povídavého barda prosy." Z vlasti mu bylo prchnouti pro odboj proti „dobrému králi Bombovi." Vedle něho španělský žid z Alicanta, vážný a velebný jako patriarcha, „jiskrných očí, žlutavé pleti a brady jako vodopád," obchodník v hedbáví, jehož oděv sám z daleka páchne vůní kořennou, člověk zečtělý v knihách hebrejských, znalec kabaly a všech východozemských bajek a pověstí. Proti němu bohoslovec, řečník a obhajce víry výborný, zbožný, ale snášelivý křesťan a více dbalý milosrdných skutků nežli sporů věroučných. I básník tu byl, jenž skládati uměl verše lahodné, a byl pln nadšení uměleckého i touhy po slávě, ale prázden malicherné závisti. Přeje tudíž oslavy i hudebníku, — k němuž líčení nanovo se vrací — jinochu štíhlé postavy, modrých očí a plavých vlasů, jehož vzezření samo prozrazuje Norvéžana. Ten žije jen v říších ideálů a k ňadrům tiskne drahé svoje kremonky, které jsou mu bytostí živou a vypravují mu o nádherné velikoleposti domácích vodopádů, jezer a lesů, o větru bouřlivém a rozvlněných mořích, a zpívají mu divoké melodie starých balad severských. — Když dozněly housle, vypravují se povídky, a v přestávkách — čili jak Longfellow je nazval: v mezihrách — jednotlivé příběhy se posuzují a přechod chystá k následujícímu. První na řadě jest hostinský. V hrdém sebevědomí vlasteneckém líčí episodu z dob války o svobodu obcí amerických, a vlastní slova unášejí ho tak, že na konec sejme se stěny meč zrezatělý a s chloubou o něm praví: „Ten meč tam v bitvě byl." Básník chopí se meče a chválí bojovníka, jenž jím v bitvě vládl, stavě

jej, jakkoli byl prostý, daleko nad vzdálenější rytířské předky hostinského. Tento ale neporozuměl dosahu slov jeho a již začíná se durditi, že někdo chce si ztropiti smích z předků jeho slavných! Aby ho uchlácholil, student jakožto znalec rytířského středověku vypravuje ryze romantickou historii o Sokolu Sera Frederiga. Když dopověděl, hlasové posluchačů jdou různem: jedni ukvapeně chválí; ale brzy ozve se odpor, jejž nejostřeji vyslovuje theolog v ten rozum, že povídky rytířské připadají mu příliš lehkovážné, ač připouští, že mezi „plevelem a jedovatým býlím leckde přece vykvétá z nich bílá lilie.“ Chtěje mu lépe vyhověti, španělský žid vypravuje vážnou sice, ale přece ještě romantice příbuznou, fantastickou legendu o Rabbinu Ben Leviovi a o andělu smrti. Hrůza ovládá posluchače z jeho povídky; bojí se pozdvihnouti zraků, aby snad i sobě na blízku nespatřili anděla smrti. Ohnivý Sicilián první setřásl strach a připadl na legendu o andělu méně hrozném, ale neméně přísném, kterak kdysi krále Roberta sicilského potrestal za rouhavou zpupnost, a vzav na se jeho podobu, z něho učinil královského šaška. — Že pak tento vypravoval legendu o králi, hudebník vzpomíná si, že ve vlasti své také slýchal legendy o králích norvéžských, a vybírá z nich pro posluchače pověsti o králi Olafovi, mezery mezi vypravováním vyplňuje hudbou na své kremonky. Jest to vlastně cyklus dvaceti dvou balad, bohatý dějem a osobami, plný divoké poesie severské a o látce velikolepé, důstojné tragického básníka. Pohanský bůh Thor vyzývá na souboj křesťanstvo. Král Olaf souboj přijímá, krutým násilím pokouší se šířiti náuku Kristovu a podléhá v zápase, do něhož se pustil bez moudré rozvahy, mečem chtěje vnucovati náboženství lásky. Vypravovač končí pověst svou bolně prudkými akkordy na housle, a posluchači, kteří napjetím ani nedýchali, ulevují sobě úvahou theologickou. Bohoslovec sám děkuje bohu, že doby urputného násilí již minuly. Parallelou ale vypravuje pověst příbuznou o španělském inkvisitoru Torquemadovi a o starém šlechtici, který z náboženského fanatismu sám vlastní dvě dcery v oběť dává inkvisici, a pak hyne samovraždou. — Po této povídce posluchači zase trnou hrůzou a hněvem nad pobloudilostí lidského ducha. Student, kterému theolog dříve vytkl lehkovážnost povídek rytířských, chápe se příležitosti k odvetě a právem dí, že by jim ty lehkovážné povídky rytířské způsobily více rozkoše a méně bolesti než takovéto hrozné krvavé tragédie španělské. — Potřebě příjemnějšího nějakého zakončení vyhovuje básník, který vypravuje veselou povídku, kterak bodří šosáci Killingworthští vypověděli válku všemu ptactvu zpěvnému, a kterak je, když rozmnožil se škodlivý hmyz, rádi zase a slavně do své dědiny uvedli. — Zatím však se připozdilo, a když básník dopověděl, ozval se jako závěrečný akkord zdravý hlučný chrupot hostinského, který v lenošce své blaze usnul. Všeobecným smíchem ze spaní vytržen byv zaříká se, že bedlivě poslouchal do posledka. A tak končí báseň tónem humoristickým.

Naschvál pozdrželi jsme se poněkud déle při obsahu, aby umění básníkovo tím patrněji vystoupilo na jevo. Jaká tu rozmanitost látky na pohled nesrovnalé, a jak pěkně a nenuceně všecko sloučeno! Charaktery vypravujících osob každý jiný, a podle nich každá jiná po-

vídka. A tón střídavý, od vážného počínaje po stupních zdvíhá se až k největší tragice v baladách o králi Olafovi, a odtud zase ne náhle, nýbrž po stupních vyznívá v konečný akkord humoristický. A přechod od každé povídky ke druhé způsoben vždycky nenucený, nikde skok, nikde nepodobnost ke pravdě. A obsahu úplně odpovídá forma. Metra se střídají v každém kuse, a největší rozmanitosti dostupují zase na vrcholu básně ve stati o králi Olafovi, z jejíchž rhythmů, refrainů, annominací a vší úpravy vnější zaznívá divoká, pout neznající krása severní baladovité poesie. Povídky z hostince u cesty zkrátka jsou z nejpěknějších plodů epické poesie vůbec. Longfellow patrně byl sobě toho vědom. Napsalť jich později ještě jednu řadu, obsaženou ve sbírce Tři knihy zpěvů z r. 1872; ale jako nezřídka se stává při pozdějším pokračování díla úspěšného, nedostihl v něm dokonalosti řady první, ač dosti dobře podařilo se mu obě spojiti. Než totiž hosté se vyspali v hostinci, strhl se déšť, který je i druhý den na místě zdržel. Krátí si tudy chvíli vypravujíce nanovo. Ale povídky jsou slabší a přechody méně zdařilé. Sicilián začíná; spatřiv oknem zuboženou herku, která stěží nohy blátem vleče, vypravuje známou povídku o koni, jenž zvonem dovolal se ochrany proti nevděčnému pánu, jen že dějiště její přenáší do milované své Italie. Jej vystřídává španělský žid legendou perskou o lakomém chánu, a kterak jej nepřítel ztrestal, zavřev jej bez potravy k pokladům do pevné věže. Student po té vypravuje povídku veselejší. Rek jeho, Hagenavský švec, po smrti ženy své pověrčivé lakotného kněze, když na něm chce peníze na mše za duši její, odbývá lístkem odpustkovým, jejž si nebožka ještě za živa koupila. Nejpěknější a nejzdařilejší jest zase hudebníkův cyklus balad umístěný uprostřed o příšerné lodi Karmilhaně, kterak se zjevuje plavcům při bouřích, a o skřítkovi vodním Klabotermanu, jenž námořníky pokoušívá, a nevěřili v něj, je ničí, jako zahubil kapitána lodi Valdemara za to, že se smál pověrám plaveckým. Básník po něm úkol svůj odbývá pěknou poetickou povídkou o chudém děvčeti, které se stalo chotí šlechtice, a theolog zdařilou legendou středověkou o zjevení Spasitele v celle mnichově. — Když pak došla řada vypravovati na posledního, hostinského, ukázalo se, že po něm není v celém domě památky. Vyčerpal zásobu povídek svých včera na večer a vytratil se potají. Aby ale přece počet se naplnil, zastává jej student příběhem druhým o francouzském šlechtici, který odešed na cesty do Ameriky, odtamtud za ženu si přivezl Indiánku. — Než dopověděl, slunce rozplašilo mraky, a hosté rozcházejí se každý za svým účelem.

Neméně zdařilým dílem uměleckým jest jiná báseň epická v rouše dramatickém, *Zlatá legenda*, která zdá se, že dosud nebyla dosti oceněna. Bez pochyby že jí uškodila forma dialogická, která mnohého svedla, aby ji posuzoval se stanoviska básně dramatické. Na tom soudě ovšem neobstojí; avšak Longfellow patrně ji dramatem míti nechtěl, nerozděliv jí ani v jednání a výstupy, čehož by jinak zajisté nebyl opominul, jako v ostatních svých pracích dramatických. Základem této Zlaté legendy jest známá poetická povídka středověkého básníka německého Hartmanna von Aue: Der arme Heinrich. Vypravuje o rytíři, který těšiv se všem statkům pozemským pozapomněl na

boha a nestálost věcí lidských. Trestem za to stihne jej málomocenství. Každý se mu vyhýbá a lékaři rady nevědí. Jen jeden zvláště učený mistr na školách Salernských v Italii zvěstuje mu dopisem, že by se mohl uzdraviti, kdy by zaň panna nějaká neporušená obětovala krev svou. Rytíř domnívaje se právem, že nikdo k této oběti se neodhodlá, rozdá statky a podrží jediný dvorec venkovský, na němž hodlá se dočkati smrti. Hospodář dvorce tohoto má dcerku, pouhé dítě, která zvěděvši, co by rytíři pomohlo, ustanoví se zaň umříti. Rodiče i nemocný sám ji zrazují; když však trvá na svém úmyslu, rytíř vydá se s ní na cestu a dojde do Salerna. Mistr učený již chce děvče zabiti; ale tu hne se v rytíři útrpnost, která nedopustí vraždy. I vrátí se s ní zase domů a zázračně cestou nabyv zdraví, děvče obětovné činí svou chotí. — Prostý děj tento a dosti ke pravdě nepodobný Longfellow prohloubil znamenitě, spojiv s ním jakousi Faustiadu. Nemoc rytířova u něho méně jest tělesna než duševní, jest to „zápas pravdy s křivdou," jíž mu našeptává Lucifer, který ve všelikém přestrojení jej krok za krokem doprovází, pokouší, strojenými léky klame, k samovraždě svádí a zejmena ku přijetí oběti dívčiny přemlouvá důvody v skutku ďábelskými, poněvadž by ji jako vraždu přičísti mohl na vrub rytířův. Mimo to básník děj rozhojnil, a používaje cesty rytířovy ke slavnému lékaři do Salerna, seřadil v pestré rozmanitosti obrazy všech stránek života středověkého: hrad rytířský, klidné zátiší venkovské, ruch ve městě, šaškovité kázání à la Abraham a Santa Clara, celou dramatickou mysterii v kostele, poměry klášterní, učenou hádku a malichernou řevnivost mistrů na vysokých školách Salernských. Ke všemu tomu vpletl episodicky ještě legendy jiné a překrásná líčení přírody, zejmena lesa a klidné dědiny, na niž se dívá rytíř s pavlanu svého hradu, a pak po své zálibě i skvostný popis moře před Salernem — a podal kresbu, nad niž nemůže býti barvitější. Ruku v ruce s pestrým dějem jde lahodný rhythmus a střídavý tón vypravování, vedle potřeby buď vážný, buď humoristický, a zejmena výborná charakteristika osob všech možných stavů. Na oči čtenářovy vystupují rytíři, sluhové, venkované, měšťáci, mnichové, kněží, učenci i lidé sprostní, a mezi všemi jako Proteus provléká se ďábelská podoba Luciferova ve střídavém přestrojení. Veliké živosti obrazy nabývají tím, že z některých stavů seznáváme po dvou i více zástupcích. Z rytířů na příklad velmi působivý kontrast ukazují těžkomyslný rek Heinrich a jarý, svěží Walther von der Vogelweide, a pak zase kajicný starý hříšník Hugo von dem Rhein; z mnichů proti šašku kazateli Cuthbertovi dobrácký bratr Klaus, jehož světem jest klášterní sklep, a společností všeliké druhy vína; a zase v odlehlé celle bratr Pacificus, kterému svěží zeleň přírody pod oknem a vlašťovčí hnízdo nad ním jen potud jsou zajímavými, že by je rád nápodobil na miniaturách svých rukopisů. Ani Lucifera básník nenechal bez protivy: ob čas vystupuje i anděl varovný. Etherická jest postava Elsie, dívky obětovné, ana stojíc na rozhraní mezi děckem a ženou, ve zbožné mysli shledává síly k nadlidské oběti, a když se odhodlala, pevně trvá při svém úmyslu. Živým kontrastem proti ní jest z jedné strany prostičká povaha matčina, která ani nechápe možnost oběti podobné, a z druhé

strany zase postava Irmengardy, hradní slečny, kterou k resignaci a životu klášternímu přiměla jen železná nutnost. Motivovati rozhodnutí Elsino básník všemožně se vynasnažil; že nepodařilo se mu to úplně, snadno pochopíme při ději tak naprosto se příčícím vší psychologické možnosti. Avšak v legendě romantické zajisté i to odůvodnění postačí a nemůže býti na újmu poetické pravdy v díle, ve kterém jedná i Lucifer i anděl varovný. Na týž účet romantiky připsati bude také ne dosti určité vylíčení nemoci rytířovy, o níž básník čtenáře nechává v pochybnostech, pokud přece byla tělesná a pokud duševní. — Děj tak střídavý a charaktery rozmanité básníkovi dramatickou způsobu vnější samy takřka vnutily; avšak není proto potřebí posuzovati báseň se stanoviska jiného než epického, a s tohoto dlužno vyznati, že i Zlaté legendě přísluší palma dokonalosti. Že při ní nemůže býti řeči o jakékoli nesamostatné nápodobivosti básníkově, z rozboru podaného zajisté zřejmě jde na jevo.

Stálli Longfellow v básních, o nichž jsme dosud promluvili, na půdě starého světa — ač aspoň některé příběhy v Povídkách z hostince u cesty jsou již specificky americké — zůstal úplně domácím v ostatních větších básních epických, na nichž vedle lyriky hlavně zakládá se sláva jeho umělecká. Jsou to *Evangelina*, *Píseň o Hiawatě* a *Námluvy Milesa Standiše.* Obě první ve výborných překladech Sobotkově a Sládkově (Poesie světová č. IV. a XVII.) obecenstvo české má v ruce, pročež nebude třeba zde o nich šířiti slov. Že jsou nejzdařilejšími plody Longfellowovy musy, není pochybnosti, jakož ani o tom, že jimi teprve Longfellow stal se básníkem důležitosti světové. Přes to však o nich, zejmena v Anglii, soud není úplně ustálen, a sice hlavně pro formu jejich vnější. O Evangelině jedni praví, že vedle Kingsleyovy Andromedy a vedle překladu Iliady od dr. Hawtreya jest jediným dílem zdařile v hexametrech zveršovaným; jiní se jí smějou a uznávají cenu jen jako důkazu, že hexametr jest v angličině nemožný. Pravda jest sice, že hexametry anglické (podobně jako německé) měřítkem klasickým měřiti nelze. Časoměrné verše jsou tam skutečně nemožny; ale jakožto verš přízvučný hexametr jest zajisté právě tak možný jako iamby a trocheje, které měřiti podle quantity zajisté také nenapadne nikomu. A mimo to také nezvratná pravda jest, že k vážnému obsahu žádný jiný rozměr nehodí se tak případně, jako plnozvučný hexametr. — Pak prý Evangelina jest nápodobení Göthcova Hermana a Dorothey. Možná, že Longfellow na Göthea pomýšlel, rozhoduje se o vnější spůsobě své básně, ale jinak dílo jeho jest zcela jiné obsahem i povahou. Jeť to „nejlahodnější a nejtklivější příběh lásky“ s nádechem rozhodně tragickým. Nemůže tudíž ani tím právem nazváno býti nápodobením Göthea, kterým někdy Hermana a Dorotheu nazývají nápodobením Luisy Voszovy.

Ani rozměrem Hiawaty Longfellow krajanům se nezachoval. Nerýmovaný, čtyřstopý verš trochejský, vedle zvláště hojného opakování řádek, slov neb aspoň týchž útvarů větných, zdály se jim směšnými a skutečně příčinu daly k nesčíslným parodiím. Však brzy zvítězil nad předsudky „svěží pel, hluboký cit a nelíčená a ve své jednoduchosti vznešená poesie“ této velikolepé indiánské Eddy, jak ji básník nazval

sám. Nám, kteří známe plynný, bohatý, nerýmovaný verš slovanský, neobyčejná forma písně o Hiawatě nepřekáží ponořiti se v celou hloubku krásy její. Longfellow prý formu tuto nápodobil po zpěvech finských, které poznal na svých cestách po Skandinávii.

Poslední člen veliké trojice, Námluvy Milesa Standiše, jsou zase psány rozměrem Evangeliny a jeví poněkud větší podobnost ke Götheovu Hermanu. Jest to rozkošná idyla z prvních dob puritánské kolonisace, a děj nad míru jednoduchý asi tento: Miles Standiš, statečný válečník puritánský, vdovec, člověk odhodlaného činu, ale nehrubě uhlazené řeči, na stará kolena umínil si oženiti se nanovo, a za nevěstu vyhlídl sobě sirotu Priscillu. Ač má zásadu, že „chceli kdo co míti uděláno dobře, musí do práce se dáti sám a neponechávati jí jiným," přece svěří úkol námluv písaři a příteli svému Aldenovi, mladíku, který jinak proti němu jest jen „výrostkem." Alden ale Priscillu miluje sám. Přes to jde, jakkoli s těžkým srdcem, a přimlouvá se u Priscilly za přítele z počátku sice poněkud zmateně, ale čím dále tím horlivěji, až jej Priscilla zarazí slovy: „Proč nemluvíte za sebe, Jene?" Alden vyrazí ven v bouři pocitů, jež duši jeho rozrývají jásotem vítězné lásky a výčitkami zrady na příteli. V tom spatří loď, která se chystá k odjezdu do bývalé domoviny, a béře ji za znamení bohem dané, kterak z konfliktu má vyváznouti. Hodlá se vrátiti přes moře. Setník Standiš zuří, když se doví, kterak pořídil. Ale právě vhod jej volají do rady obecní v záležitosti důležité. Indiáni vypovídají válku, a Standiš, velitel osadní moci vojenské, vyzvání přijímá. Časně z rána druhý den vydává se na výpravu se vší armádou — osmi mužů. Později na den odjíždí loď, ale Aldena zdrží od odjezdu hrozící od Indiánů nebezpečenství a vyčítavý pohled Priscilly, která stojí mezi diváky; a když loď odjela, dívka omlouvá se Aldenovi, že z bezděčného popudu včera promluvila snad nedosti ostýchavě, jak se sluší na dívku. Setník Standiš zatím statečně bojuje proti Indiánům a vrátí se sice jako vítěz, ale neustále musí obcházeti po okolí a býti připraven k novým zápasům. Alden pak staví si příbytek a těší se, že Priscillu přece dostane, ačkoli dosud uznává překážku z přátelské povinnosti k Standišovi. Tu však roznese se zpráva, že setník padl v boji, a tím odstraněna i tato překážka sňatku. Oddavky slaví se, a sotva obřad skončen, vejde setník Standiš a sám první přeje snoubencům štěstí. Dávno již zapomněl na hněv svůj a žertem poukazuje k tomu, kterak splnila se vlastní jeho zásada, „chceli kdo míti co uděláno dobře, musí do práce se dáti sám, neponechávati jí jiným." Báseň vyniká všemi přednostmi lahodné musy Longfellowovy: živým líčením, výbornou charakteristikou a hudebně zvučnou řečí.

Ve všech těchto třech plodech posledních patrně viděti jest, jak blahých výsledků dodělává se sloučení obsáhlé vzdělanosti humanistické s bohatým zdrojem látek ryze národních a domácích. Longfellow jest vychovancem obou směrů: pln klasické krásy světa starého i pružných snah a tužeb novodobních a novosvětských; puritán uhlazený a vytříbený řeckou a latinskou vzdělaností, občan světa nového, jenž při lyře naladěné ve světě starém pěje zpěvy nové civilisace.

Běla.

Báseň
Adolfa Heyduka.
(Pokračování.)

XIV.

Byla sama. Sivým křídlem
noc se k zemi nesla,
v nebi hvězdy vybíhaly
jako včely z česla;
měsíc plný jako v zlatě
tekutém se koupal,
po oblacích rozvlněných
vážně vzhůru vstoupal.
Dítko nespí, z prsu Běly
pouze neklid ssaje,
Běla chodí po pokoji,
písní uspává je:
hajej, hajej! — Nechce spáti,
sem tam klade hlávku,
a zas Běla konejšivou
zpívá kolébavku:

„Hajá, pupu, zlaté dítě,
večer peruť zvedá,
štíhlý chřásťal k odpočinku
v luhu místo hledá;
křehce volá: Je to v právu?
bouř jde po horách,
a mně sekat trávu, trávu —
strach mám — strach, strach, strach!

Hajá, pupu, hajá, hajá,
v sadě tichne mlází,
z dálky drobný peníz zvuku
křepelka ti hází;
slyšíš, kterak zvučí v šeru?
vánek vše ti snes:
ber, ber, ber, ber! Věru, věru!
Pět peněz — pět! Pět peněz!

Hajá, pupu, hajá, hajá,
vše již kolem dřímá,
mladé křoví v spánku šepce,
lípa hlavou klímá;
z jasmínu ti prozpěvuje
slavík, milý pták:
Sník, sník! Viď, viď! Tu je, tu je!
Spi, spi, spi, spi — tak!“ —

Skonejšila Běla dítko
ptačích zvuků zněním,
sama však se prosta spánku
nese jiným sněním;
pohřeb nijak z hlavy nechce,
smutna v síni sedí,
srdce v dumách, černé oči
oknem na park hledí:
„Přenešťastná paní stará,
jakou noc as ta má?
posud s dcerkou těšila se,
dnes ponejprv sama;
jak si pyšně s dítkem vedla,
jako ode stavu,
a teď anděl smrti rázem
sťal té pýše hlavu.
Co as dělá? Pláče, stená,
stále slzy trží —
doktor věděl, že chudáček
dítko nevydrží;
není dobře pyšniti se,
ne!“ . . . a Běla vzkřikla,
jako by jí ostrá šipka
prostřed srdce vnikla.

„Však já též se Tomkem pyšním —
netrestej mne bože! —“
Vstává, těká po pokoji —
strachem klesá v lože.
Horko v hlavě zháralo se,
mráz se chopil těla,
ustavičně před očima
paní starou měla;
nemohla se vymaniti
z pomyšlení svého,
zase vstala, zavolala:
„Bůh mne ochraň zlého!
Netrestej mne, jak tu paní,

abych žalem mřela . . .
ach, má hlava! shoří! Bože! . . .“
okno otevřela.

Jasmínová vůně z parku
do síně se hnala,
vánek zavál po pokoji,
lampa zplápolala,
Běla z okna klonila se,
dítě zavzdychalo,
neslyšela, netušila,
oko k nebi plálo.

Mír se hostil dalným krajem,
vnadna přetajemně,
kyprou vůní pozdrav nebi
nesla krásná země.
Hvězdy zvolna odkvétaly
na modravém luhu,
nejkrásnější ztrácely se
z nebeského kruhu;
všecko se to rozbíhalo
blankytavou pláni,
jitřenka jen pyšněla se
skvostem sličných skrání.

Labuť vploula do rybníka,
šplounala a stichla,
na šeříku probuzena
květná větev vzdychla,
jasmín dýchal vonné písně
běloskvoucím retem —
Bělin cit se přes park nesl
v domek za dítětem,
a co slavík děl a zpíval
v listnatém svém krovu,
změnilo se v jejím srdci
v touhu po domovu;
ach, že není vlaštovicí,
ta jen křídla vzduje,
ale ona upoutána
smutně hořekuje.

„Kéž bych tebe uviděla,
moje drahé dítě,
snad by srdce povzneslo se,
strach jež lapil v sítě;
kdy bych jenom jista byla,
že je zdrávo doma,
zas bych bohu děkovala
klidnějšíma rtoma;
ach, kdy pak tě zlíbám zase,
k potěše a k štěstí?
čtrnáct dní již, Tomku zlatý,
nemám od vás zvěstí!“ —

V dlaně hlavu položila,
v srdci plno broje,
s divným zvukem z parku vletlo
něco do pokoje.
Vzhůru Běla vyskočila
polekána celá,
chvějící se rukou rychle
okna uzavřela;
viděla to, jak to víří,
netopýr snad, bože!
a již brání Helenčina
hedbávného lože!
Však již zase po světnici
třepotně to krouží,
na stěnách stín v černé káně
šíří se a dlouží;
hle, dva rohy z hrubé hlavy
toho stínu trčí,
do všech koutů síně lítá,
žalostí a vrčí;
třepetá se kolem světla!
netopýr to není,
dlouhý sosák rozvinuje
z hlavy při víření,
úzkým křídlem, podvojeným,
Bělu tepe v čelo —
osykou se žena třásla,
srdce strachem vřelo.
Zas kol světla třepetá se
divný zjev — co žádá? —
na skle peruť spálil, píská,
spadnul, hrbí záda,
znova sžehlá křídla tuží,
marně, nelze vzhůru, —
vzkřikla Běla, uviděla
přepodivnou můru:
pruhovitě černožlutá
u veliké síle,
šedou lebku — smrti hlavu —
na širokém týle;
zrovna takou zřela tenkrát
Běla na příkrovu,
když jí otce pokládali
do temného rovu;

vzkřikla znova; v popřed očí
černý přízrak vstává —
Helenka se na kolébce
kojné dovolává;

od křiku se probudila,
sotva pláče tají —
tu noc Běla polekaná
těžko uspala ji.

XV.

Ustrašena, vyděšena
doždála se zory,
údy byly jako z kovu,
skráně jako z kory;
na víčka těch jasných očí
těžká žalost sedla,
tvář dřív jako malovaná
zmrtvěla jí, zbledla.
Bědovala, žalostila:
„Znamení bůh jistě
poslal duši utýrané
dnes na tomto místě:
smrtihlavu poslal ke mně
z výstrah věčné tůně —
jistě, že můj Tomek na smrt,
bez pomoci stůně,
jistě! Ale vždyť by záhy
věděti mi dali —
netrestej mne jeho smrtí,
ty nebeský králi,
netrestej mne!“ Modlila se,
bleda, smutna, chora,
Helenka též nepokojna;
sběhli pro doktora,
doktor přišel, polekal se,
hned byl ku pomoci,
dověděl se, domyslil se,
co se stalo v noci,
proč žal Běle náhle s tváří
strhal všecky růže;
vrtěl hlavou, vzdech a pravil:
„Zde lék nepomůže.
Trpíte, leč bez příčiny,
blud a klam je všaký,
nemoci jen uhoníte,
a Helence taky;
kdy by bylo pěstitelky,
hned bych radil k tomu,
byste dítko odstavila
a šla s bohem domů;
leč té posud v zámku není —
dosti mne to mrzí —
panujte přec mysli, Bělo,
vždyť půjdete brzy!
Smrtihlav vás děsit může!
prvněli jste zřela?
proč pak jste jen osvětlený
pokoj otevřela?
Líp, kdy byste byla spala!
jak vás taká srážka
s noční můrou domů vedla
a hned na Tomáška?!
Proč ho s každým srovnáváte,
s kým se rovnat nedá,
zkuste toho, zda kdos v kraji
rovného mu shledá!
Kladete ho v horké mysli
vedle mrtvých dětí,
a máte hned známkou boží,
když k vám motýl sletí;
taký Bakchus plný síly,
jako hoch váš zdravý,
ani za pět roků v kraj náš
hned se nevypraví;
již ho brzy obejmete,
v týdnu snad jste svoji,
však teď pevně opřete se
všemu nepokoji.
Zamyslete věci také
pěkně, zaspěte je,
nevěste hned srdce na vše,
co se kolem děje;
rozumem se řiďte zprvu,
pak teprva citem,
jinak pro vás všude ostí
v žití pospolitém.
Přemozte se kněžně k vůli!
kdy bych to byl věděl,
jinou bych si, milá Bělo,
obstarat byl hleděl.
Lásky, klidu nutno všemu,
hle, ubohé dítě,
hle, Helenka trpí s vámi,
ukojte ji hbitě,

ukojte ji dobrou myslí,
září jasných očí —
hleďte, jak se usmívavě
zase po vás točí;
přinesla vám také štěstí,
a vy za to všecko
v tůň svých žalů potápíte
ubohé to děcko.
Jak pak, kdy by *toto* mřelo? —
Smrt, ta běží plaše —
myslíte, že srdce kněžny
tvrdší je než vaše?
Láska matky stejna všudy,
v radosti i bolu,
dítko neví, u jakého
matka sedí stolu,
jemu jedno, k té se tulí,
jež je k prsu vila,
kdy by kněžna kojit mohla,
jak by ráda byla!
Na jejím jste nyní místě,
kdy by všecko znala,
hůře by než vy snad, Bělo,
strachem zaplakala. —
Hle, Helenka jak je krásna
a jak k vám se tulí,
myslete, že Tomek je to,
jemu čiňte k vůli!“ —

Běla z hloubky srdce vzdychla,
dítě přivila si,
a dvě velké jasné slzy
skanuly jí s řasy.
„Přičiním se!“ tiše děla.
„Já také, má zlatá,“
zase doktor, „z mého slibu
vaše nyní chata;
vše jsem konal z vůle vaší,
dál co činit, rcete?“

„Pošlete mi pro Tomáška,
shojitli mne chcete!“

„Inu, bože, tedy ano,
sama přesvědčte se,
zda skořápka vašich řečí
jádro v sobě nese.“

XVI.

Na přímluvu lékařovu
sluhům kněžna velí,
doktor nutil k popílení,
bez odkladu jeli;
a když chlapec s mužem na to
vedeni jsou k Běle,
usmála se, zveselila,
konec bylo žele:
poznala, že chorou myslí
všechen cit byl mámen,
hned s ní strach a lítost spadly
jako dvojí kámen. —
Jako broskev plnou šťávy
v listů kyprém krovu,
tak pohoda vypěstila
postať hošíkovu:
očka jeho jen se smála,
radost sedla v líčku,
místo kůstek samé důlky
byly u kotníčků;
kde se ručky, kde se nožky
jeho přehýbaly,
jako stužkou převázány
dělily se svaly;
v tuhost jejich ani prsty
nechtěly se nořit,
ani bídy měsíc by jich
nedovedl zmořit.
Také Vojtěch rozložil se
doubcem při podletí,
oheň sálal z jasných očí,
zdraví z temné pleti.
Což se Běla radovala!
Doktor usmíval se:
„No, vidíte, z Tomíka již
skoro Tomeš stal se.
Teď snad přece udusíte
každou bolest divou;
nemyslil jsem, že jste, Bělo,
také pověrčivou!“ —
„Nebudu víc!“ — „No, to doufám,
kam pak by to vedlo,
jeť pověra, jak se říká,
satanovo sedlo,

do toho kdo usedne si,
rázem v chmury kvapí,
kde mu hrůza v chabé srdce
ostré zatne tlapy.
Nedbejte jí! Snad v mých slovech
pravdy aspoň trochu.
Potěšte se! Což nepůjdeš
k matce, statný hochu?“

Tomek zprvu bál se matky,
nechtěl otci z klína,
ale dárkem dítko záhy
bázně zapomíná,
za oplatky cukrované
vztáhlo k matce ruku,
a pan doktor: „Už tě máme,
aha, švarný kluku!
umíš chodit?“ — „Umí dobře!“
Vojtěch rychle vece.
„Nuže pojď si pro dáreček,
pochlub se nám přece,
vidíš?“ — a již lesklý peníz
nad čelo dal lysé,
hošek ručky natahuje,
k němu batolí se;
ale matka opatrně
k jetí útulnému
úzkostlivě ruce vztáhla
zrovna proti němu:
zachytla ho dřív, než doktor
k dárku snížil paží,
líbá jej, ač více sebe
nežli dítě blaží. —

Vraceli se Vojtěch s Tomkem,
oba v pěkné míře,
čeho otec toužil, nesl
domů na papíře
všecko řádně podepsáno,
vedle pečeť sporá,
žena zdráva, co chtěl více?
šťasten vyjel z dvora;
posud ještě sotva věřil,
že mu žena milá
statek dříve pověřený
na vždy vykoupila;
za měsíců deset pouze
vzrost jim život nový,
a co má, lze odkázati
právem Tomíkovi.

Odjel hojně obdarován
jako vždy i dneska,
nebe bylo prosto mraků,
cesta byla hezka;
znenáhla však od západu
mrákavy se vznesly,
v polokrytý jejich kočár
těžké kapky klesly.
„Jen ať bouře blížící se
nestihne nás hůře,“
praví Vojtěch ke kočímu,
„jde mi o mé kuře;
věděltť jsem to včera hnedky,
že se změní časy,
záplava se ukázala,
v sivé přešla řasy,
pak se znova objevila,
dým jen nízko sbíhal,
do beránků roztroušených
červánek si líhal.“
Při tom Tomka do pokryvky
opatrně halil,
chmurné nebe dvojnásobně
černější mrak zkalil;
dusno bylo. — „Myslil jsem si,
že nás bouře stihne,“
vece kočí. — „Bodejť,“ dí zas
Vojtěch, „už se líhne;
vidíte ty zčepejřené
vejry na obloze,
zlá se bouřka valně blíží
v olověném voze,
Tamo hleďte, jak se množí
na nebi ty hrady,
v jejich zdech už děsná vřava
žhavé líhne hady;
popilme si!“ — Popílili,
déšť se z konví vrže,
neujeli černým mrakům,
přišli do průtrže;
úzká cesta jako z těsta —
kočár sténal v kolu —
všude plno rýh a vody,
výmolů a dolů,
po nápravy vůz se boří
bahnem pokryt celý,
zrovna jako tenkrát bylo,
pro Bělu když jeli,
ba snad hůře. Vázli — stáli —

kočár v strouze kosé,
kočí nutí koně, trhli —
kolo zlámalo se,
vůz se kloní, kočí kleje,
frká kůň, hoch pláče,
Vojtěch celý ulekaný
s dítkem dolů skáče;
spadl — vozu zachytil se,
ruka se mu chvěla,
na odkrápku hošek padnul
levou stranou čela, —
vzkřikl! Vojtěch chlácholí ho,
před lijákem chrání,
ale hošek malou ručkou
vždy se chytá skrání.
Koňům nelze vpřed ni zpátky,
kočár v bahně leží,
kočí odpřáh — k městu klusá,
Vojtěch ke vsi běží.

Čekali ho, zmokl zcela
ukrývaje dítě,
nezůstalo na nich suché
ani jedné nitě;
k tomu Tomek ustavičně
ručky zvedal k hlavě,
srdéčko se žalem třáslo,
plakal usedavě.
Převlekli ho, ošetřili,
stesk se řinul z retu,
„máma," křičel ustavičně
volaje svou tetu.
K Vítkovi chtěl, nestišil se,
tvářičky mu zbledly,
Baruška i Vojtěch s matkou
zmateně si vedli:
„Co mu schází, bože, bože,
hlavička je chora,
jak se venku trochu stiší,
sběhnem pro doktora." —
„Půjdu sama," sestra vece,
„půjdu bez odkladu,
semli ho však nepřivedu,
dá nám aspoň radu,
půjdu." — Rychle oblekla se,
nebála se noci.
„Nechvať se jen, neběž!" „Musím,
však jsem v boží moci!" —

Zlá zkušená v noci byla
na chalupě s Tomkem,
babička i Vojtěch stále
pobíhali domkem;
obkládali malé čelo,
svlažovali ústa,
ale marně, horkost stále
víc a více vzrůstá;
Vojtěch jako omráčený,
matka jako skřehlá,
Vojtěch oka nezamhouřil,
matka neulehla;
nemohli se dočkat z města
Barušky v zlé muce,
matka hlavou zalomila,
Vojtěch spínal ruce.
Lék domácí nevzpomáhal,
křičelť hoch vždy více, —
o půl noci vstoupil teprv
doktor do světnice.

Baruška jak vysílena
na lavici klesla,
že ni s Bělou nemluvila,
těžce v srdci nesla;
doktor nechtěl. „Zničíte ji,"
pravil, „vždyť ji znáte,
což myslíte, že hned Tomka
svého pochováte?
Ohledám ho, jedu hnedka,
sedněte si ke mně,
jsme tam brzy, vždyť to není
tak velký kus země."
Tak Baruška uposlechla,
byla zase ticha,
aniž cekla, že jí chvatem
v prsou jaksi píchá;
na Tomíka pouze dbala,
na to dítě pěkné,
byla celá nedočkavá,
co as doktor řekne. —
Ten sáh dítku na hlavičku,
ručku pojal v ruku,
sklonil hlavu na srdíčko,
čítal rychlost zvuku;
dal si všecko vyprávěti
a pak při kahánku
prohledl si znova ještě

náraz outlých spánků. —
Temná skvrna, místo zpuchlo;
doktor dlouho mešká:

„Náhoda to přenešťastná,
rána velmi těžká;
nezdá se, však v zlém je místě,
nedbalost těch vozků
zlé přinesla Tomíkovi
zapálení mozku.
Učiníme vše, co v moci
lidské, snad se zléčí,
ale hošek nevyváznul
ještě z nebezpečí;
vše, co radím, učiníte,
stále při něm bděte,
ostatně v ty dni už Bělu
domů dostanete.
Zítra záhy jsem tu zase,
buďte jenom dbalí,
abyste i Bělu ještě
na smrt nezlekali,
pošlu vám ji, líp, budeli
sama doma skorem.
Bůh vás potěš!“ Šel, a Vojtěch
kráčel za doktorem,
sprovodil ho ke kočáru,
k ruce se mu sklání —
hřmotem povoz v noc se ztrácel,
Vojtěch v bědování. —

XVII.

Když hoch odjel, Běla v zámku
sotva stichlá zase,
náhlou bouří o Tomíka
velmi ulekla se;
leč, když přešlo, pomyslila:
„Teď jsou dávno v síni,“
dokládajíc: „Taký kočár
je přec dobrodiní.“
Netušila, ráda byla,
odměna je hojna,
Helenka však víc a více
byla nepokojna;
budila se u výkřiku,
sotva v spánek padla,
málo pila, když ji Běla
v úkoj k prsu kladla,
byla hněvna ustavičně.
Doktor plný vření
vše Bělině přičítal jen
zlému rozčilení;
litoval jí, vyprosil jí
domů návrat blízký,
by netrpěl zdatný rozkvět
panské ratolísky.
Nepospal; hned ráno vešel,
truchliv k paní kněžně,
co zlého se přihodilo,
vypravoval běžně;
ulekla se, kníže také:
„Odhodlání kvapí,
Běla musí domů, dřív než
hoška smrt jí lapí;
připravte ji, dáme všecko,
kojit nelze více . . .“
Smuten na to vešel doktor
k Běle do světnice.
Sdílně ptal se, kterak spala,
jak se vůbec daří,
ustavičně stranou hleděl
bledou svojí tváří;
ba, měl skoro vlhké oči,
v čele samé rýhy,
a co mluvil, mluvil jako
z bolesti a z tíhy.
Pojal tiše ruku Běly,
ta se celá chvěla,
tak ho ještě ve své síni
nikdy neviděla.
„Je vám něco?“ tázala se,
on pak: „Mnoho není,
u starce a u dítěte
přes noc vše se mění.
Snad to nějak přestojíme,
jenom sílu, sílu!“ —
ale zas jak nalomena
klesla hlava v týlu.
Mluvit chtěl a mlčet zase —
„Pro Ježíše — rcete!“
zase Běla, „od Helenky
snad mne poslat chcete?

Horší se, ne? stůně tuze?
Svrchovaný Pane,
zachraň ji!“ a hojná krůpěj
z černých očí kane.

„Utište se,“ doktor na to
vybledlýma rtoma,
„zlepší se!“ a k sobě dodal:
„Ale u vás doma,
u vás doma, přeubohá . . .“
Běla neslyšela,
jenom dále o Helence
soud slyšeti chtěla;
nevěděla, přenešťastná,
že už anděl smrti
poupě srdci nejvzácnější
dechem hrůzy drtí . . .

„Půjdete už dneska domů,“
mluví doktor, „Bělo,
s panským dítkem se to v zdraví
jaksi hatit chtělo;
pomíjelo valně prsu,
proto páni chvatem
pěstounku dřív zamluvenou
zavolali drátem.
Přijde záhy, kněžna přeje,
bychom hned tu chvíli
nepokojnou mladou kněžnu
prsu odstavili.“
„Kdy? snad dneska? Bože milý,
proč pak tolik kvapu?“ —
„Tak chtí páni, k vůli klidu!“
„Ach už tedy chápu!
Půjdu tedy, a přec myslím,
že to pravda není,
bych se s dítkem rozloučila —
tak se člověk mění!
Těší se, a když má jíti,
zas ho bolest mrví,
snad se hůře loučit budu
s ní, než s vlastní krví.
Častěj ji snad uzřím přece?“ —

„Zprvu ne, pak ano;
v takém dítku probouzí se
též jakési ráno,
poznávát, a po návyku
v prvé lokty pílí,
musí dříve zapomněti
na vás delší chvíli;
pozděj!“ — „Pozděj na návštěvu
tedy přijít mohu?
nuže, pak jsem zase šťastna!
Chvála pánu bohu,
že jsem šla, když jednal jste mne,
hoch můj bude růsti
v plném štěstí, však pan kníže
mi ho neopustí;
dám si na něm záležeti,
chci ho šatit zdobně,
bylli dřív jak ze škatulky,
bude dvojnásobně;
bože, jak mi srdce skáče,
jak se těším na to,
až princezně tykat bude
to mé drahé zlato, —
děti, bože, což pak vědí,
co se komu sluší?
samá radost odnese mi
ještě z těla duši.
Což to závist vyburcuje
všech v dědině lidí —
ach, mé oči jako ve snu
všecko napřed vidí,
Tomek sestřičce své panské
hanby neučiní . . .
ale pro bůh, vzácný pane,
co vám čelo stíní?“ —
„Nic, nic, Bělo, přejde všecko,
teď však, pomoc není,
chystejte se, krátké budiž
vaše rozloučení.“

Zaplakala Běla hořce
v zámku při odchodu,
myslilať, že dítko kněžny
jejího je rodu.
„Nezapomeň na mne, dítě,“
prostým slovem ždála,
naposled když nad kolébkou
Helenčinou stála,
„nezapomeň na Tománka,
bratříčkem on prve
bez žehrání postoupil ti
bílý květ mé krve;
barvínkem ať stále bují
v duši tvé má slova —
jako já tě nikdo více

v světě nepochová;
u mne jsi se z poupátečka
v kvítek rozvinula . . .“
Oči se jí zalívaly,
ňadra se jí dmula.
Kněžnu v duchu těšilo to,
rád byl také kníže,
že, co v Bělu důvěřili,
k dítku ji též víže.
Odměnili přebohatě,
chudák, ona neví,
že tím strastem čekajícím
na ni neuleví;
líbala jim štědré ruce,
posud bez útrapy,
ale doma peřily se
žalu kalné slapy.
Vposled ruce dali páni,
ona slzy roní,
na voze již při kočáře
řehce zápřež koní.
Místo vaku kupí se tam
velké truhly šatu,
a v záňadří skrývá Běla
plná tři sta platu;
hojnost všeho s sebou veze
a již k vozu kráčí,
ohlíží se, Helenčino
okno hledá v pláči.
Zastřeno je, nevidí ji,
smutně sobě vzdychá,
kolem nikdo nepotěší,
všecko trvá zticha;
chasa mlčky s ní se loučí
jako zaražena,
a jen v taji šepce sobě:
„Přeubohá žena! . . .“

S doktorem však kníže ještě
mluví blíže schodů:
„Buďte vy jí těšitelem
smutném při odchodu,
snad Tomíka při životu
stihne ještě přece,“
ale doktor: „Stěží, stěží!“
přitlumeně vece.
„Teď že se to přihodilo,
nejvíc potírá mě,
také mé se duše tímto
dotklo boží rámě.
Nutil jsem ji, přemlouval ji —
kdo tenkráte tušil,
že by moji zlatou setbu
litý bouřan zrušil;
cítím s ní, jsem také z chaty
vím, co v nich je skryto;
zlato citu u nás zhusta
v prosté hrudi vryto:
věřila mně, osud klamal,
pouze mně dá vinu,
teď se těší, zoufat bude,
lát mně za hodinu.“
„Nuž, tak prosím, sprovoďte ji,
připravte ji krátko!“
„Půjdu tedy!“ a již zvedá
nohu na stupátko.

„Chcete se mnou?“ Běla ptá se.
„Ano, moje milá!“ —
„Ach můj bože, což bych sama
domů netrefila?
Jste tak bled a churav také,
jen se roztřesete!“
„Chci, mám na vsi pacienta!“ —
„Tak? když tedy chcete,
pojedeme spolu!“ — Vsedli.
„Na, na!“ kočí zase. —
Jeli, všude boží země
krásou oděla se;
po dešti vše sebralo se,
setba pěkně mládla,
voda stála jenom v rýhách
ostřejšího rádla;
všecko vlahou opěknělo,
čáp měl v lukách zvídky,
z lip pěnkala pěnkavice
jarní průpovídky;
polní potok vedle cesty
prohluboval stružku,
holičky již zasedaly
na květovém lůžku,
květy luhu rozdávala
Vesna rukou plnou,
berušky se v nebi pásly
s vytříbenou vlnou;
krásno všude. Šťastná Běla
zřela kolem všady,
koně vpřed — zpět utíkaly

zkvetlých stromů řady.
Slunce cestu vyzlatilo
plápolavým šlehem,
z prachu jiskry vylétaly
klusným ořů během.
Hovořila cestou Běla:

„Jedem sice hbitě,
mně však zvolna! Jak se těším
na své zlaté dítě;
než tam budem, mnoho ještě
moje srdce zkusí,
jenom ať mé ruce potom
Tomka neudusí!“ —
Cvalem koně zařičeli,
vběhli na návrší,
s lesklé báně rodné vísky
vstříc jim oslon prší.
Běla vzkřikla: „Vidíte tam
naši ves? já zřela,
hle! věž, hřbitov, rozložité
lípy u kostela;
jak se všecko na mne směje
po tak drahné době;
vesničané přec jen lépe
rozumějí sobě —
A tam, vizte, naše chata,
naše, naše zcela!
no, takové překvapení
sotva někdy měla
jako dnes. — Zda tuší asi
její stěny snědé,
že jim stará hospodyně
z města domů jede.
Ti se leknou! Divná věru
náhody je stezka:
před včírem byl Tomík u mne,
a já doma dneska —
ach, to bude uvítání!
synka budu chovat,
týdně jednou zamýšlím ho
bohu obětovat;
svatý obraz upevníme
na prostřední lípu,
by mu do škol pán .bůh hojnost
síly dal a vtipu —
a ten tolar dvouläžový
s křížkem v jedné straně
na hrdlo dám zavěsiti
nejsvětější panně,
že mne v návrat zachránila
ve zdraví a štěstí.“

(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

V.

Po dnech znoji a strastech požíval Velemín pod zemí Suchotínského hřbitova noci věčného míru; Gábinku dal pan Hajný do města k první modistce na vycvičenou, a děvčátko po druhé manželce svěřil v Záhořanech chudé a zachovalé vdově, kde nalezlo pokojný a šťastný domov. Vůbec postaral se pan Hajný o rodinu nebožtíka správce právě po otecku, a ve vsi i okolí jeden pochvalný šel o něm hlas z této stránky. Že však bez platné příčiny výpovědí svou, danou hned v den pohřbu Velemínovy druhé manželky, správce neli do hrobu připravil, aspoň smrt jeho znamenitě urychlil, těžko nesla spravedlivá mysl lidu a oddalovala se od těchto dob od domu jeho,

k němuž posud chovala upřímnou přízeň i náklonnost. V domě samém způsobil tragický konec Velemínův trapný rozruch, ač snažila se stará paní jej životní filosofií svou vypuditi a vyhladiti. Však jí samé nebylo při tom v duši volno, a pravice její nápadně se třásla, když obvyklé tři hrsti země spouštěla do hrobu na rakev správcovu. Již ta věc byla při ní neobyčejna, že nedala se přemluviti, by pohřbu se neúčastňovala.

I mladá paní byla ještě nepokojnější nežli posud. Časté sny o nebožtíku správcovi a o jeho dětech rušily její spánek a přidávaly podpal k tajnému žáru, jenž nitra jejího blaha ujídal. Litovala toho upřímně, že v rozhodné chvíli postavila se na stranu matky své proti mužovi, a že svedena fantomy cti přičinila ku zkáze muže, úcty hodného již pro práci svou a starost o vzrůst jejího domu. Slečna Mély a Hajný byli na oko nejklidnější. Vina ze smrti Velemínovy tížila je méně, ač v duchu nemohli upříti, že chybili, nepostavivše se rázněji proti požadavkům staré paní. Vypsavši do podrobna všecken věcí sběh doktorovi, čekala slečna velmi dychtivě na odpověď. Tato vypadla, jak se nadála: doktor zavrhl naprosto jejich jednání proti Velemínovi a připojil významně, že se mu zdá, jako by osud touto událostí byl hledal přístup do pokojných komnat Čerstvého vzduchu a že slabostí jejich obyvatelů dvéře mu nebyly zataraseny.

„Mne jen ta víra a naděje napájí útěchou,“ zavíral doktor dopis, „že za několik krátkých měsícův vytrhne tě věrná pravice má s jeviště, jež stává se podle zpráv tvých neli nebezpečným, aspoň kluzkým.“

V slečně Mély stisklo se srdce. Zaúpělo. Což kdy by byl doktor věděl o tajemství, jež svěřila jí paní Hajná! Ó jak litovala toho, že slíbila před ním mlčenlivost. Zatonula v rozbolestnění, jež projímalo ji nevídanou silou a logickou soudnost v ní přímo podrývalo. Nebyla tudíž přirozenou měrou té mysli, aby vlastním klidem pokojila rozruch v domě panující. Jádro dopisu ženichova slečna Mély přítelkyni své i ostatním v domě zamlčela a svěřila jí jen, kterak doktor se těší, že za několik krátkých měsícův budou svoji.

„Krátkých měsícův,“ opakovala mladá paní všecka zamyšlena. „Čas krátký jest, příliš krátký a úlohy naše veliké a těžké.“

Slečna Mély soucitně k ní vzhledla; mladá paní sklopila před ní zrak, jako by se zpytavého jejího oka bála, a obrátila hovor na pole jiné, jinak nedůležité.

Některý den po pohřbu Velemínově navrhl soukromí pan Hajný slečně Mély, aby pokračovala ve čtení pamětí Jelínkových, opíraje se o důvod, že veležádoucno jest, aby myšlenky jeho paní i babiččiny vytrženy byly z pošmourné přítomnosti a zavedeny do světlejších krajův Jelínkových příběhův a doktorovy obrazivosti. Slečna byla s ním za jedno a ještě téhož večera přinesla doktorův sešit. Paní nejevily právě mnoho žádostivosti obeznamovati se s dalšími osudy hercovými, ale návrh přijaly. Pan Hajný přistavil opět lampu ku křeslu Mélině a tato jala se čísti z „Tlumoku starého komedianta“ část druhou.

„Veleváženä společnosti! Kdy by vánoce, velikonoce, letnice i boží tělo všecko dal dohromady, nebyl by to ještě takový svátek, jaký já jsem slavil na den svého patrona, svat. Saturnina, jenž připadá na

dvacátý devátý den listopadu. Tenkrát jsem po prvé na divadle prorazil. Je to nepatrné slovo proraziti, ale pro nás divadelní umělce zavírá v sobě celý život, a něco ještě víc. Ano ještě více, jen že to něco nedá se dobře vypověděti. Byl jsem tenkrát něco přes tři léta při divadle a to, co nazýváme řemeslem, měl jsem v malíku. Ale to není všecko. Chcemeli proraziti, musíme srdce i ducha až do poslední nitky natáhnouti, musíme, ano musíme ... ze sebe před lampami utvořiti nového člověka, který tu ještě nebyl. Nový člověk! Ano, v tom leží ten zajíc! Ten neb onen, kdy by sto let hrál, neutvoří ho, neutvoří, neprorazí.

Byli jsme tenkrát v Domažlicích a bylo to právě v první adventní neděli. Já hrál jsem Sosnomila v znamenitém kuse od nebožtíka pana Klicpery: Jan za chrta dán čili nešťastný panoš. Divadlo bylo natlačeno, a z okolních vesnic bylo tam také mnoho Chodův. Je to lid jako hora a tehdy nosil ještě svůj pěkný kroj. Když jsem jednal na divadle, bylo dole ticho jako o půl noci v kostele; myška kdy by byla šustla, bylo by ji bývalo slyšeti. Ale nebylo to mrtvé ticho, bylo to živé ticho. Ó my herci dobře je umíme rozeznávati. Mrtvé ticho je, když obecenstvo má dlouhou chvíli s kusem i s herci; živé ticho, když je i kusem i herci vytrženo, když se tak baví, že až zatajuje dech, když všecka duše jeho je v očích i uších. Ó bylo potlesku, bylo volání za mou hru, že div sál se nerozbořil. K tomu dupání selských bot, zrovna hromobití. Kdy by všecky zvony, co jich je v Čechách, najednou se rozzvonily, tak slavně by mně nebyly zněly, jako ta sláva, kterou mně dělali. Kollegy klepala pekelná závist, když viděli mé vítězství, a byl bych tenkrát přišel k úrazu. Jeden z nich nastavil mně, když jsem v druhém jednání odcházel s jeviště, nohu, a byl bych hnedle střemhlav spadl se schůdků, vedoucích do oblekárny. Mohl jsem tenkráte meč do sebe vraziti a bylo by bývalo třeba po mně! Ó závist je pekelná saně a pravý její pelech při divadle. Však také vím, co závist umí. V našinci se zastavuje dech, zatínají se pěstě, skřípají zuby a hlava jde kolem tygřími myšlenkami. Škrtiti, trhati, drtiti kollegu, který se líbí . . . tomu chce závist, sedneli na herce. Inu je to nemoc; kdo při divadle, musí ji odstonati. Také jsem ji odstonával a odstonal. Dokud jsem byl při episodách, ještě byl pokoj, ale pak! Na jednu kapku medu dvě, tři kapky jedu; pomluvy, klepů, špiček, úšklebků, zlomyslných pletich, ó znám to, znám. Divadlo jest jako kulisa: na vrchu pěkně vymalována, na rubu hrubé, šeredné plátno se záplatami. Mohl bych kroniky vypravovati, ale k čemu? Je to odstonáno! Myslil jsem, že po Sosnomilovi mám už cestu namaštěnu, ale planeta mi dále mnoho nesvědčila, štěstí nechtělo mi sednouti. Milá nebesa vědí, proč? Já se přece přičinil, že jsem se kolikrát potil, když jiným kollegům zima bradou házela, ale chodilo to se mnou ztuha. Kdežto jiní kollegové, skoro hravě, stávali se miláčky obecenstva, já jsem neprorážel. Ó toho obecenstva! Tajtrlíkům stele do prachových peřin, umělci do tvrdých rohoží. Ó zkusil jsem to, zkusil, a mnohou noc jsem pro tu nespravedlivost provzdychal, ale pak jsem uvykl těm tvrdým kůrkám. Ovšem, schlípil jsem peroutky, ale přece jen na oko: uvnitř zůstal jsem umělcem, zůstal při dobré škole své a věřil a doufal pořád, že

přijdu k platnosti. Za celou Příbram i s Kutnou Horou nebyl bych šel od divadla. Srdce moje viselo na něm jako hladová včela na slunečnici.

S otcem jsem nevycházel z mrzutostí. Vyčítal mi, že toulám se po světě s darmochleby! Když jsem se doma musil stavěti na vojnu, rád byl by viděl, kdy by mne byli vzali, abych tak dal válc divadlu. Na štěstí neodvedli mne pro ploské nohy. Od těch dob nedbal jsem již na otce. Jak mohl také on, prostý řemeslník ze starého díla mne umělce pochopiti!? Nebyl jsem ani při jeho pohřbu; neměl jsem také peněz na cestu. V říši umění bývá o ně zle. Já bych si jich byl snad více vážil nežli jiní moji kollegové, ale neměl jsem hrubě k tomu příležitosti. Jen v jedné věci jsem si přece opatrně vedl: domek po otcovi jsem si pro pana Příhodu na stará léta zachránil. Vlastní střecha jest dobrá věc, kdo potloukal se tak dlouho pod cizími jako já, ví to posouditi. Před kollegy, to se rozumí, že jsem se s domkem nepochlubil. Věděl jsem, že bych byl takto přišel o poslední šindel.

Nemalou potíž měl jsem se Štětinou. Sešli jsme se po letech při naší společnosti, a stará známost od rybiček se obnovila. Byl ženat, uhnal si ženu někde v Praze. Byla to hubená osoba ještě slušného zevnějšku i hrála obstojně jen staré panny a komické stařeny. Byla za lepších let hospodyní u nějakého policejního komisaře v Praze a vysloužila si tam několik set zlatých. Ty asi nejvíc vydaly na váze, když si ji Štětina bral. Nebyl on z tupých. Zamýšlel si těmi penězi vlastní společnost zaříditi a spoléhal při tom na protekci pana komisaře. Ale nešlo mu po jeho, nebyl hospodárným. Přál si, a věno se mu většinou rozlítalo. Pozval si mne v pátek, když se nehrálo, k dobrému obědu, a když jsme se najedli a napili, bylo bratříčku sem, bratříčku tam, a vylezlo z něho, že si mne vyhlídl. Vylíčil mně, jako by na plátně maloval, že bych jako výborný herec, jako krejčí pro šatnici, a pak hlavně, že po otci jsem dědil, jak náleží se mu hodil za společníka do podniku, který zamýšlí a bohdá i provede, a který jistě tučné úroky ponese, vezmeli on, zkušený divadelník, otěže do ruky. Já rozuměl i ptáčníku i jeho volavkám, vychválil mu jeho plány do alleluja, ale řekl jsem mu, že po otci nic jsem nedědil a co jsem dědil, že již oblaky roznesly. Štětina mi dobře nevěřil a nahrál mi toho plné uši na harfě své výmluvnosti, ale bez úspěchu. Tím se on i ona na mne rozkyselili a kuli proti mně intriky, že mne trpělivost přecházela. Rozumí se, že jsem se nedal. Zlá krev se mezi námi rozjídala, a na konec nebylo nám oběma lze, na týchž prknech hráti. Ustoupiti se mi nechtělo: bylo po sv. Janě, nadcházela mrtvá sesóna, kde každý herec drží se kousku chleba jako klíště, ale ustoupil jsem přece. Lépe míti se zle, nežli podávati si ruku s nepřítelem na témž jevišti. Na ostatek byl jsem svoboden a krejčovinu jsem nezapomněl. Rozběhl jsem se do nejista. V boží přírodě se všecinko smálo, ale mně věru nebylo do smíchu. V kapse bylo pomalu i při největší skromnosti jako by vysmejčil a při divadlech nemohl jsem se dopíditi místa ani za nápovědu. Úzkost šla na mne a když jsem si tak v chládku někde poležel, nezaříkal jsem ani nejtučnějšími místy z nejlepších úloh tu mizernou přítomnost svou. Jednou, bylo to v sobotu večer, zastavil jsem se

v hospodě ve vesnici, někde u Boleslavi. Jak řád a nocleh zaplatím, nevěděl jsem, ale doufal jsem, že se vysekám. Sedláků se sešla hromada. Vystoupil jsem a zadeklamoval jim Mlynářovu opičku, Já jsem Čech a Břetislavův soud. Vzali mne mezi sebe, dali mi jísti a píti, a když jsem se jim svěřil, že jsem herec bez chleba a že zároveň krejčovati umím, ujali se mne a nabídli mi, bych po domích šil, že vydělám si aspoň na cestu. Deset dní zapíral jsem v sobě umělce a krejčoval po staveních a ustřádal si slušné viatikum. Měli mne rádi, a starosta sám mi navrhoval, bych se usadil u nich. Líbilo se mu při mně, že nejsem ani piják ani karbaník ani lehký světák. Ale zraditi umění pro krajíc chleba, a třeba byl ze pšenice, se mi nechtělo. Vzchopil jsem se a šel za povoláním. Někde, tuším před Benátkami, potkal jsem na silnici pana pátera Radocha. Poznali jsme se a zastavili na přátelský pohovor. Bylo to na večer, a sluníčko polévalo zlatě růžovou záplavou okolní stráně a vrchy. Usedli jsme si kousek od silnice na mezi u žita. Tázal se, co vím o Dubinské. Řekl jsem, že zapomíná na to, co jsem jí před lety v Praze prokázal, a jen zřídka mi píše. On věděl víc o ní. Chytila prý se jednoho herce a žije prý s ním již po delší dobu, oddána jak říkáme, na půl kola. Mne píchlo do srdce, ale poslouchal jsem. Potůček, tak říkali jejímu milenci, jest prý lehké zboží a prohejřil by prý vlastní hlavu, kdy by mu na ni půjčili. Protlouká prý se ze dne na den a bůh ví, kde by už ho bylo konec, kdy by Pepička oň nepečovala. Je prý to slušný človíček a zrovna prý jí udělal, bez toho že svou hubou; neb jiného není prý na něm nic. Nesnášeliv je prý jako cvrček a dluhů má prý jako máku. Pepičce prý nadělá hromadu hoře a zármutku, a přece prý nechce od něho se odtrhnouti. On sám že s ní se sešel a jí domlouval, ale nic naplat; nedá prý jináč.

Noviny ty o Dubinské mne hodně polekaly. Podobné milostné svazky nebyly nic divného v našem uměleckém životě, ale Pepičky mně bylo upřímně líto. Pro vlastní zájmy a vlastní obživu jsem na ni pozapomněl, ale dnes mi opět obnovenou silou přistoupila k srdci, ano vcházela znova do něho. Vyptával jsem se dále, a páter Radoch mi pověděl ještě něco podrobností, smutnějších než první, a na konec mne vyzval, abych prý se Dubinské po otcovsku ujal. Mně prý jako herci lépe se to může podařiti nežli komu jinému, a mám prý ještě z Prahy nad Pepičkou jistou moc. Já mu slíbil jenom napolo, ale u sebe uzavřel jsem, že se podívám po Dubinské.

Dal jsem před ním jazyk na zavírku. Neboť necitelným svým jednáním z předešlých dob byl mne proti sobě pobodl, a pak jsem mu tak zhola nevěřil, aby byl měl s Dubinskou poctivé úmysly. Sumou, umínil jsem si, že půjdu po svém. Když se dále ptal, jak mně se vede, nezamlčel jsem mu, že mám hubený rok, ale peněžité podpory, již mně nabízel, nepřijal jsem. Mrazilo mne před jeho pětkou; myslil jsem si, že by nebyla bez toho požehnána, a pak měl jsem své umění s sebou, a kdy by již přešlo za krk, svou jehlu a nůžky. Přijal jsem jen pro dobrou vůli od něho nocleh u nějakého jeho známého v podměstí, ale sotva se šeřil ranní svit, byl jsem již opět na silnici a nečekal na velebníčka, jak jsme si řekli. Myslil jsem si, jděme si každý po svých.

Cestou mi nescházela Pepička s mysli. Hodlal jsem se nejprve přesvědčiti, kolik pravdy měl páter Radoch, a pak učiniti, co bude s prospěchem. Šel jsem tak s myšlenkami svými dvě, tři hodiny, snad i více. Ani jsem si nevšimnul, že jsem v lese. V tom padla v pravo rána. Já sebou trhl a ztrnul, a než by pět napočítal, vyřítila se v pravo z lesa ekvipáž zrovna naproti mně. Kozlík byl prázdný a z kočáru zazníval žalostný křik. Odhodil jsem tlumok i deštník a poustoupil v pravo, bych pomohl, budeli lze. Otěže vlekly se po silnici. Zdvihl jsem je a zatrhnul koni, co jsem síly měl. Kus táhli mne sebou; ale zastavil jsem je. Kde jsem síly nabral, podnes nevím. V kočáře stála paní z lepších stavův a děvčátko asi desítileté s rusými kadeřemi, jako obrázek. Byly do smrti polekány. Za chvíli přiběhl z lesa panský kočí; byl bez klobouku, a s hlavy mu tekla krev potůčkem. Spadl asi s vysokého kozlíka. Podržel třesoucí se dvouspřež, a já přistoupil ke kočáru, bych dámám pomohl s něho. Obě třásly se osykou a ani mne se nespouštěly. Stályť sotva na nohou. Řekl jsem, že jsem divadelní herec Jelínek; starší dáma byla slečna vychovatelka a děvčátko konteska De la Corona. Přijely z Vídně do Čech na návštěvu a bydlily na blízku v zámku letním na Bílé Vodě s paní hraběnkou. Vyjely si na procházku, aby jarního jitra v lese užily. Myslivec netuše asi na blízku ekvipáž, vystřelil, a koně se zplašili. Přijal jsem díky za jich záchranu a poněvadž mermo nechtěly si sednouti, nabídl jsem dámám obě ramena, že je doprovodím na Bílou Vodu. Prve jsem však kočímu zavázal šátkem hlavu.

Na Bílé Vodě bylo jako v ráji: zámek, fontány, park s cestičkami jako ze zlata; ze tří stran lesy, na jednu stranu širý kraj. Vzdychl jsem si, jak tak někteří lidé mají nebe na té zemi, plné práce a starostí. Dámy uvedly mne do salonu, a po některé chvíli přišla sama paní hraběnka. Byla to vznešená paní, ne mladá, ne stará, ale chladného nebylo při ní nic. Odeslala slečnu s konteskou po chvíli ze salonu a tázala se mne, čím by se mi mohla odvděčiti. Ó, mně by byla tak stovka nejmilejší bývala, ale styděl jsem se něčeho podobného byť i zpozdalečí dotknouti. Řekl jsem, jak napadlo mi z jedné úlohy, že vědomí dobrého skutku je nejkrásnější odměnou. Paní hraběnka odešla pak a přinesla mi darem krásné zlaté hodinky s řetězem a vyzvala mne, bych byl jejím hostem na Bílé Vodě, dokud se mně bude líbiti; přítomnost má že i jí i kontesce bude velmi mila. Vykázán mi pokoj skvostně upravený, převlekl jsem se a vystrojil do nejlepších šatů, bych důstojně se mohl presentovati. Zlaté hodinky mne nad míru těšily; o takových se mně ani nezazdálo. Každých pět minut díval jsem se na ně a hádal, kolik asi stojí. My herci jsme všudy doma, vždyť hráváme na všech všudy scénách, a proto hned první den nebylo mi na Bílé Vodě jako v cizině. Služebnictvo bylo ke mně pozorno, a já si před ním nezadal, a panstvo chovalo se ke mně nenuceně, lahodně, jako k sobě rovnému. Tři neděle jsem tam pobyl, a byly to pro mne prázdniny z tisíc a jedné noci. Ale nebyl bych tam i déle setrval, i kdy by se nikdy nebylo mluvilo o lázních. Však není každý drahokam pravý, jejž považujeme za pravý. I panstvo Bělovodské mělo rub jako každá dekorace. Dověděl jsem se o tom

stranou. Tak paní hraběnka nežila již po léta se svým pánem, a konteska nebyla prý jeho. Také prý co milenců se týče, není právě hvězdou polární; milujeť prý změnu, a jediná její stálost jest, že přidržuje se věrně armády. I slečna učitelka jest prý více důvěrnicí a přítelkyní paní hraběnky nežli učitelka kontesky Roziny. Je prý více svatoušek nežli svatá, a konteska není prý v rukách, jakých by měla býti. Také byly ke mně obě paní za vhodných příležitostí důvěrnější a přítulnější, nežli bych byl očekával podle svého postavení. Jednou docela mne hraběnka zpovídala, neníli již mé srdce zadáno. Mně se to nic nelíbilo a řekl jsem jí, že miluji jednu kollegyni a že jsem na cestě za ní. Ona nad tím ukřivila nos a přála mi štiplavě a jak se mi zdálo, posměšně štěstí, nebudeli to při té, aspoň při jiné kollegyni. To mne pohněvalo a dopálilo, a když krátce po tom mluvily o lázních, vzal jsem z Bílé Vody propuštění. Daly mne dovezti do nejbližšího města, a slečna s konteskou mne kus doprovázely. Konteska mi dala na památku psaníčko. Byla v něm její podobizna a bankovka; obrázek její posud mám a peníze mi právě dobře přicházely jako na zavolání. Vesele jsem se pustil za Dubinskou. Zdálo se mi, že páter Radoch přeháněl v tom, co vypravoval o ní a Potůčkovi. Kdo nezná divadelního světa, nic dobrého si o hercích nemyslí. Nabitá kapsa a zlaté hodinky přivedly mne do dobrého humoru. Setřásl jsem se sebe úzkostlivost a důvěrou v dobrou budoucnost šířila se mi prsa.

Venku bylo květu a zpěvu hojnost, a šťastný humor můj rostl do honu. Pomyslil jsem si, jak ta naše země jest dobra; dává nám potěšení i výživu; že nás po smrti i přikrývá, nepřipadlo mi tehdy. Byl jsem mlád a jel jsem za milou! Škoda, že rmutné vlny všedního života i humor i radost mou tak brzo spláchly!

V zájezdném hostinci sešel jsem se s jedním kollegou, jenž přicházel od společnosti, při které byla Dubinská. Dali jsme se spolu do řeči o tom a onom i zatočil jsem hovor k ní. On naši známost z dřívějších let neznal a proto mluvil zcela bez ohrádky. Vyrozuměl jsem z jeho řeči, že páter Radoch byl o ní a Potůčkovi dobře zpraven. Potůčka vylíčil mi jako člověka nadaného, jemuž obecenstvo, zvláště krásná pleť, přeje, jenž však jest vrtkav, náruživ a vůbec lehkomyslný až do zámezí. Není prý téměř nectnosti, aby neměl hodný kus z ní. Tučky prý zná jako nejprohnanější advokát a dovede každého ošiditi a k tomu prý má čelo zrovna z ocele. Že je pijan a hazardní karbaník, nebylo by prý nejhorší jeho stránkou; hůře jest prý, že je svrchovaný sobík, prázdný citu a svědomí, jenž sám sobě jest pánem bohem a jemuž jiní jen řebříkem, aby po něm dolezl, kam se mu ráčí. Jediný jeho líc je prý jeho pěkná hra; každou figuru hraje prý jinak a vždycky prý, jako by spisovatel byl ji pro něj psal. A to vše že mu jde bez práce; i když se napije, nikdy prý neuvázne, a obecenstvo sype prý mu pochvalu plnými hrstmi do čepice. A šrádu prý má, že by z hrušky vymluvil jablko. Každý rozumný člověk se tomu diví, jak se mohla Dubinská tak do něho zajísti. Její láska k němu jest prý jako z báchorky. Čáry prý jsou ovšem hlouposti, ale kdo se tak pozorně na to jejich hospodářství dívá, skoro by uvěřil, že Potůček Dubinskou očaroval. Potom mi vypravoval některé kousky ze života Potůčkova, více

šeredné nežli vtipné. Posléze něco napověděl, ale nechtěl dopověděti; teprve když jsem se mu k největšímu tajemství zavázal, svěřil mi skoro pošeptmu, kterak se povídá, že vlastnímu svému dítěti, asi před rokem, Potůček namíchal, aby se ho zbavil. Mně vyvstal na čele pot, a dech se zatajil. Nešťastná Dubinská! Do jaké ohyzdné louže zavlekl ji osud! A věděla-li o tom? vyptával jsem se. Nevěděla, odpověděl; stalo se, když nebyla doma; ale měla prý podezření a tušila prý, co se stalo, a z lásky k Potůčkovi mlčela. Lékař, jenž několikrát u dítěte byl, vydal prý úmrtní lístek, mrtvolu neprohlednuv.

Kroutil jsem nad tím hlavou, vyčastoval jsem kollegu a rozloučili jsme se. Každá krůpěj krve vřela ve mně nepokojem a lítostí; pořádné, zdravé myšlenky jsem se domysliti nemohl. Tak jsem byl poděšen. Když se krev ve mně trochu uložila a rozum navracel, oddychl jsem si; zdálo se mi, že slyšel jsem jen klep, ovšem Potůčkovi třeba podobný. Však klepů bývá u nás více nežli peněz! Jiná byla, co nyní počíti? Měl jsem Dubinskou ponechati nejistým a nebezpečným příhodám, či měl jsem ji vytrhnouti z hadího pelechu, do něhož začarovala ji vášeň srdce? Venkoncem vzato, čemu rozhřívati se pro ženu jiného? Tato myšlenka byla hříšná; proto, poněvadž jsem na sobě cítil, že jest mi Dubinská drahá a kdy by bloudila nevím jak; tak drahá, že nebyl bych Jelínek, kdy bych pro ni neučinil, seč vůbec jsem byl. Zdálo se mi, že osud sám schválně mne zanesl na Bílou Vodu, abych nabyl potřebných prostředků pro své dílo. Za takových okolností bylo by bývalo s hříchem, rozpakovati se. Pokoj se mi vrátil do svědomí a chuť do vůle. Uzavřel jsem najisto, že zítra dám se pro svou lásku do práce.

Záhy z rána vydal jsem se na cestu. Dojel jsem a přišel k divadlu, na něž nezapomenu, co živ budu. Všecko na světě jest divadlo: dnes hraje ten a onen se dívá, zítra obráceně. Nepřišel jsem k prvním jednáním, přišel jsem k poslednímu. Jeviště bylo najatý pokojík; stěny holé, dávno obílené, bez obrazův; místy ležel na nich prach; nábytek lecjak sehnaný; po kufrech, stolicích rozházeny byly divadelní šaty, ženské i mužské, po podlaze obuv. Tabule v obou oknách nebyly dávno umyty; v pokojíku divný zápach, ne po stuchlině nebo kouři, po krvi. Dvéře byly dokořán, když jsem vstoupil, v domě i v ulici zvláštní ruch; lidé si povídali u dveří a oken.

Vstoupil jsem. V pravo u zadního okna stály tři ženštiny, podle všeho herečky, a tiše spolu rozmlouvaly; nepozorovaly mne. V levo při stěně, na starodávné posteli, na hubených nečistých peřinách, ležela oblečená mrtvola mladého muže s roztříštěnou lebkou. Ssedlé krve všudy plno na peřinách, stěně, podlaze. U postele klečela žena, tisknouc hlavu na ruku samovraha a usedavě štkajíc. Poznal jsem tu postavu, ty vlasy i to štkání, byla to Pepička. První chvíli mně jazyk zdřevěněl, bylo, jako by mi někdo dal kamenem do čela; pak jsem ji zavolal jmenem.

Obrátila se ke mně hlavou s pocuchanými vlasy, s očima ztrhanýma, s lícema umáčenýma, zvolala: ‚Ó příteli, bůh mně vás přináší v této chvíli, bůh!‘ I vlekla se po kolenách ke mně, objala má kolena a přitiskla k nim rozpálenou hlavu.

Dověděl jsem se později všecko. Potůček se zastřelil před samým polednem, když byla Dubinská při zkoušce. On nešel s ní, předstíraje, že závrať ho přemáhá a že musí nějakou hodinu tiše přeležeti. V prudké hádce se rozešli. Zanechal po sobě list, četl jsem jej. Stálo na něm tužkou: ‚Nespokojen se sebou, se světem, se vším, odcházím na věčnost. Josefino, odpusť; musím.‘ — Příčina, že si zoufal, byla v krátkosti tato. Večer po představení odešel ještě s jedním kollegou do pokoutní hospody na předměstí, kde se scházívali hazardní hráči. Zasedli ke kartám a hráli o veliké peníze, čím dále tím náruživěji. Potůčkovi štěstí přálo a měl prý již hromadu peněz vyhraných. I kollegovi se vedlo dobře, ale k ránu se mu karta obrátila. Z nevrlosti počal se Potůčka dotýkati, a ostatní hráči stavěli se na jeho stranu. Stůj co stůj chtěli prohry opět na Potůčkovi dobyti, a hra se stávala bouřlivou. Obsedli si Potůčka, jenž počal soptiti. Dvakrát, třikrát strhla se šarvátka a spokojila se opět. Ráno posléze zdvihla se rvačka tuhá, šlo v ní o život. Kollega necítil se více a vyčetl Potůčkovi do očí, že otrávil své vlastní dítě. Bylo to před několika svědky. Jako šílenec vrhl se Potůček na soupeře svého a škrtil jej. Roztrhli je. Potůčkovi pobrali výhru a vystrčili jej ze dveří. On běhal pak asi v polích, kde se mu rozsvětlilo v hlavě, co se stalo. Vlastní svědomí se asi proti němu zbouřilo, to a strach před mečem spravedlnosti, jiš nebude lze obelstiti, doháněly jej k samovraždě. Doháněly a dohnaly a právě v čas; nebo po městě již se o výstupu na předměstí mluvilo.

Ujal jsem se svědomitě Pepičky, vždyť neměla nikoho na širém světě a byla bez peněz. Potůčka jsme pochovali, společnost se vybrala na rychlo z města, pře šla svou obvyklou cestou před soudem. Dítě bylo vykopáno a shledány v něm stopy jedu. Dubinská byla vzata do vazby, avšak propuštěna. Odjeli jsme spolu na Moravu k divadlu, bychom nový započali život. Bělovodské hodinky i s řetězem praskly, ale má láska nepraskla. Stali jsme se svoji před oltářem, hráli dále spolu a vedlo se nám všelijak; ale dvěma se lépe chodí po obtížné cestě nežli jednomu, a my jsme se chvála bohu nikdy neoddělili.

Divadlo bylo i na dále po léta nejen chlebem, ale i mou jedinou snahou, mým jediným potěšením. Však do kostela jsem se nikdy nedostal; bylo mi usouzeno, zůstati v předsíni. K znamenitosti jsem to nepřivedl. Ale čím starší jsem byl, tím pokojnější, ano i spokojenější jsem byl. Myslil jsem si: skvělého úspěchu každý dosíci nemůže, ale za skvělý úspěch dávati se do boje může každý. A třeba nezvítězil, čest je v tom přece. A na konec nejlepší zábavu měl jsem přece ze své práce já, a obecenstvu jsem také způsobil mnohou kratochvíli a dal mu mnohdy i dobré poučení pro život. Manželka má hleděla trochu jinak na divadlo, ne tak s výšky jako já. Obracel jsem ji na svou víru, ale když se nechtěla dáti pokřtiti, nechal jsem ji při jejím. Měla některé dobré úlohy, pravda, ale celkem neprorazila také. V jedné úloze však byl jsem s ní úplně spokojen. Byla to indická vdova Korfeliána v báchorce: Démant velekněze, čili v paláci a v pralese. Je to stará nějaká hra, ale dobra a poučna. Když jí zavraždili muže, a ona nad mrtvolou jeho naříkala a já najednou jako dávný milenec její se objevil, abych se jí ujal z upřímné lásky: tu vlekla se ke mně na

kolenou, objímala mi nohy a zaplésala zrovna jako tenkrát, když Potůček se zastřelil a já za ní přišel. V divadle nebývalo suchého oka, a já i ona jsme prolévali na jevišti opravdovské slzy. Proto jí také říkávám někdy Korfeliáno.

Po letech dostal jsem zápal do krku, a lékaři mi nemohli od následkův pomoci. Sípal jsem dlouhý čas, a hlas se mně nechtěl vrátiti. Každý mi radil: jděte od divadla, nemožno vám hráti. Manželka se pro mne poctivě obětovala a odplácela mi ráda staré dluhy, ale já již nemohl se na to dívati. Řekli jsme si: půjdeme od divadla, usadíme se v domku po otci a chytíme se opět krejčoviny. Provedli jsme zámysl, nastaly starosti, těžké starosti; dětí přibývalo, manželku i mne přešel humor, někdy se čtou levity mezi námi; nu, jak už tomu bývá, kdy pečeně jest jednou za rok a brambory každý den. Ó, těžko jsem přivykal jehle, a abych od divadla nebyl usečen, jako pohozená větev od stromu, zařídil jsem si půjčovnu kustýmů. Manželka má něco dědila, a tak to bylo možno. Ze svých obleků mám radost; držím si je v dobrém pořádku, a když je mně zle, sednu si na stolici uprostřed do své šatnice a jsem jako v divadle. Kustýmy se počínají hýbati, osoby vystupovati a mluviti, a já deklamuji s nimi. Proto po letech nevyšel jsem ze cviku. Však, velevážená společnost, včera se přesvědčila, že má Jelínek svou starou dobrou školu." —

Slečna Mély dokončila. Stará paní opět první se ozvala.

„Jsem spokojena. Přiznávám, že v pamětech Jelínkových více jest zrna nežli v plodech mnohých spisovatelův, jižto na vědra inkoustu již vypsali."

„Co do mne," prohodila slečna, „připsala bych k nim heslo z římského spisovatele: u velikých věcech postačí již vůle."

„Já jiné," doplňoval pan Hajný; „ničivé živly změn životních ovládá věrná láska."

Bylo již velmi pozdě. Kritika tím skončena. Rozešli se do svých pokojův. (Pokračování.)

Pantáta Hradický.

Charakterní kresba

od

Jana Dunovského.

Říkají mu po domácku Hradický, protože za dlouhá léta bydlil na „Hradišti." Z Hradiště se již sice dávno odstěhoval a jest nyní měšťanem královského města, jak sám často posměšně se honosí, ale jmeno Hradický mu zůstalo.

Obývá vlastní domek na Malém rynečku sám druhý se svou dcerou Verunkou, očekávaje oddaně „té zubaté" a za to jen pána boha prose, aby poslední hodinka jeho byla šťastna. „Což tady se mnou?" říkává. „Užil jsem již všeho, dobrého i zlého, a zlého víc. Ale nereptám. Abych řekl: ‚Mrzí mne ten svět,‘ hřích by byl. Proč také? Nic mne

nebolí, najím se a vyspím — jenom ty umíněné nohy kdy by chtěly sloužit! Ale tak: pobudem, nebudem, světa nepřebudem. Všecko má svůj čas, a člověk jako ty hodiny: dokud sami dobře chodí, dobře ukazují, radost; ale stane se i nejlepším, že jednou přece potřebují hodináře, a pak je s nimi nanic. Což abys, děvče, doneslo je přece k Pintrovi? Nemohu spáti, když mi necvakají.“

Pantáta Hradický narodil se ještě v minulém století a pamatuje tudíž tři císaře. Život jeho nemůže se vykázati skutky znamenitými, ale dosti na tom, že jej prožil v neustálém boji o denní chléb a o poctivé jmeno pro sebe i pro své děti. Život ten dlouhý a těžký vštípil vší bytosti jeho ony vzácné vlastnosti starce, jež smiřujíce život se smrtí budí při nás šetrnost a úctu.

Pantáta jest postavou neveliký, suchý, stářím silně pohrbený; obličej má úzký, živý, intelligentní, vlasy dlouhé a šedé, líc vždy pečlivě oholenou. Mysl jeho jest klidná i jasná, paměť ku podivu svěží. Jako všickni starci se životem svým spokojení, i on rád si pohovoří, a nemáli posluchačů, mluví sám s sebou. Belhaje se po světnici o holi aneb se chytaje rohů nábytku, „polámané kosti“ sobě narovnává, hlavu zpřimuje a hlasitě myšlenky své projevuje:

„To děvče nemá svědomí! Nechá mne zde samotného. A večer už tady . . . Jistě, že ji zadržela zase nějaká ta běhna. Toť! Sejdou se a nemají řečí o jiném, než o ženiších. Jedna horší vdávalka než druhá — A ta?“ míní starší dceru, provdanou. „Což ta! Proč by ta se starala o tatíka? Aby se přišla někdy zeptat: což tatínku, čerte nebo ďáble, kterak se vám daří, co děláte? Kdež pak! A vždyť má také těch harantů, pán bůh mne netrestej! Kam a kterak od nich?... Vidíš? Med. Máš med. Chtělas tomu — na má slova nic. Ševce ne, zahradníka! Máš zahradníka. Kdy bys byla ševcovou, dělala bys milostpaní, ale že jsi zahradnicí, dřeš se do úpadu bez oddechu. Poklonila se ti hlavička nepokorná! . . .“

Pantáta pokývá útrpně hlavou, rozhodí rukou, pokrčí ramenoma — konečně si vezme šňupec a pokračuje:

„A ten hloupý Miklas“ — syn Vojtěch, usedlý v Americe — „pořád nepíše. Nu, ten se neztratí — má jádro. Trestal jsem ho, chudáka, trestal — nebožka říkala, že jsem k němu jako otčím. Ale kdy by šlo po ženském rozumu, nic by z něho nebylo. Nic! Však to uznal, když se loučil, tady pod tím Kristem spasitelem, krku se mne chytal a děkoval: co by ze mne bylo, kdy byste mne byl netrestal a nechal mne růsti jako dřevo v lese! Ať matka dosvědčí!“ Matka leží už 12 let pod zemí. „To mne nejvíc těší, že při tom sama stála a slyšela všecko. Duch svatý do kluka tehdáž vstoupil, žádný jiný, duch svatý! Nikdo by toho v něm nehledal, že dovede tak promluvit. Ne! — — A ten v Praze — bůh suď! Všecko mu šlo dobře, učil se rád, — naložil jsem na něj, nelituji, ne! — radost mi dělal, čest, zbytečně neutrácel. A když konečně toho dosáhl a dostal se na místo — závisti bylo dost, dost! — teď jako by ho nic netěšilo, jako by všecko jeho snažení a všecka má podpora byla nadarmo. Má, co vhod, jídlo, šat pěkný i zdravé tělo, těžce nepracuje — a přece nezdá se být spokojeným. Že vidí ve všem bezpráví a nelidskost, pravda že je pošlapána a zásluha že

za nic se neváží. . . . Což bylo někdy jinak? A můželiž někdy jinak býti! Dítě drahé! Všemu zvykneš, všeho se navolíš, hlavou zeď neprorazíš, světa nepředěláš! — A to děvče zpropadené ještě zde není! Jen až mi přijde, však já ji . . .“

Při těch slovech opírá se levou rukou o roh stolu a pravou balí v pěst. V tom děvče tady.

„Víteli pak, tatínku, co nového? Poddaný přijel z Ameriky — mluvil v Chicagu s naším Vojtěchem.“

„Ale jdi! A co říká?“ Pantáta zapomněl již zcela na svou výhrůžku.

Jest to obyčejný spůsob ženské lsti, jehož Verunka velmi často užívá, opozdíli se někdy přílišně. Ale pantáta nepozoruje toho, vždy s novou účastí naslouchaje novinám (bohužel někdy vymyšleným) o Americe, o rodině Vojvodovic (provdané sestry), o nastávající vojně s Turkem, o nedělním kázaní a následcích jeho mezi rozpustilou chasou a p.

Verunka má nyní 24 let. Jest to děvče slušné a ne hloupé. Dokud byla v těch bláznivých letech, jak pantáta říkává, sedalo na ni vdávadlo jako třečka, ale teď si již umoudřila. „Vdávej se,“ říkává zkušený otec, „jsili toho tuze žádostiva, ale pomoci ode mne nečekej! Až po smrti — pak si vezmi všecko. Vím, kterak jinde bylo, jsou příklady toho. Byli otcové, rozdali dětem, co měli, a děti zdály se být hodnými — a co se stalo na konec? Žebrali o kus chleba u cizích lidí, a nebylo pro ně místa ve vlastním domově. Je přísloví a pravdivé: Spíš uživí otec deset dětí, než deset dětí jediného otce. Bylo tak a nebude jinak.“

U svých sousedů a spoluobčanů, vyjímajíc málo které, není pantáta Hradický u veliké vážnosti a lásce. Proč? Těžko povědět. Žije o sobě, klidně a spokojeně, u nikoho pomoci nevyhledává, ale lidem spravedlivým pomáhá sám rád a bezelstně. Někteří snad závistivě na to pohlížejí, že mu syn vystudoval a stal se profesorem, kdežto synkové nejpřednějších domácích rodin ve městě po dlouholetých a drahých studiích sotva že se zachytili nějakým tím písařstvím při obecním úřadě. — A z čeho žije, odkud béře peníze? Z těch jablíček a cukrovinek? (máť krámek překupnický). Anebo jsou u něho ukryté „mamony,“ jichž dobyl, bůh ví, jakým spůsobem nepoctivým? Tak se lidé starají.

Posmívají se také jeho skrblictví. Vypravují o něm, že když přišel kdysi k němu milosrdný bratr ve průvodu kostelníka prosit za dárek pro nemocné, nabídl prý mu — sedadlo a šňupec, zeptal se, kterak jde obchod, a při rozchodné dal mu — šťastnou cestu.“ Snad jest to pomluva, ale tolik jest jisto, že když dva páni radní chodili od domu k domu s listinou, na níž se upisovaly dobrovolné příspěvky ku zřízení nové střechy na kostelní věž, a přišli také k němu, přivítal jich velmi laskavě a vyptával se, k čemu obracejí se příjmy za zvonění při pohřbech a z nájmu kostelních polí? „Toť budou již asi pěkné tisíce pohromadě!“ vyzvídal. „Z těch dala by se udělati střecha pro celé město, neřkuli na věž.“ To bylo mnohým potom k smíchu, ale mnohým také k zlosti, jakož jinak ani býti nemůže.

Rozhodně však se pohoršili někteří, a zvláště pan purkmistr, jenž byl zároveň předsedou sboru pravovarečního, že si dovolil takový pří-

vandrovalec veřejně na náměstí nešetrným žertem posuzovati velikolepý základ nových sklepů pivovarních. A neřekl více než: „Pěkné sklepy to budou a veliké — celý pivovar se do nich vejde a ještě se nedostane." Od těch dob byl považován za rušitele obecného míru, za nevědomce a rýpala. Ještě dobře, že již ani z domu nemůže — vyšoupá se sotva na práh světnice, aby se podíval na hodiny kostelní, když domácí nejdou — uspoří těm pánům zlosti. Avšak i když mohl, nechodil rád mezi ně, ani do hospody ani do radnice.

„Vy jste mi pěkní kostelníci!" říkává o nich pantáta. „Obec tedy obroste jak vrba?" Znamenitý tento výrok pochází od samého pana purkmistra a obsahuje zajisté sumu vší státnické moudrosti a opatrnosti. „Dobře tak! Jen si ji osekejte, aby z ní zůstal holý pahýl, anebo se už raděj o ni rozdělte, o celou, aby z ní nezbylo docela nic . . . Co mi po tom? Jsou jiní moudřejší a studovaní — ti ať se ozvou! Mně by se vysmáli, hloupému člověku!" A pantáta bolestně se usmívaje hlavu kloní a rukou máchá, jako by žehnal nad hrobem.

Ještě pro jednu příčinu jest lidem směšný. Kdo přijde, ať dítě, pocestný, baba neb dědek žebravý, s každým se dá do řeči, každého se vyptává, o své zkušenosti na vzájem se sděluje. A jeho řeč přesycena jest příslovími a průpovídkami už valně přestárlými, z nichž nejčastější: „Co nerad máš, jinému nečiň!" považuje pantáta zajisté za souhrn všech lidských i božských zákonů a pravidel. života. Kromě toho užívá forem mluvních, jež urážejí sluch všech pořádných lidí městských, říkaje na př. „chlapcův klobouk," „holčina sukně," „ti jsou se proň naplakali," „co mně dělati smutnému člověku?" a p. Viděti, že pochází ze vsi a že za ta dlouhá léta pobytu svého ve městě neoklepal se ještě ze slámy a strusů. Sám to někdy pozoruje a přiznává se, že ta jeho hloupá řeč nehodí se do města, kde mají všecko „fajn" a „nóbl."

Když býval druhdy syn student na prázdninách a přišli ho navštívit někdy kamarádi, dával si pantáta dobrý pozor na své šplechty, aby něco neprořekl, ačkoli ho pěkně prosívali, aby jen hodně mnoho povídal a třeba „špatně," poněvadž se mu zdávalo, že ti „filištínové" si vždycky něco zapisují, a jednou prý dokonce i něco takového dali vytisknout.

Což tehdáž bylo u pantáty veselo! Zhlížel se takřka ve svém synu, zvědavě a s potěšením naslouchal hovorům studentíkův, a sám se do nich často vmísil žertovnou otázkou aneb ještě žertovnějším úsudkem. Bylo mu, jako by omladal mezi nimi, a rozpomínaje se na svá léta „nerozumná," bavil všecky veselým i smutným vypravováním svých zkušeností.

„Což já, paníčkové drazí, nemohu se s vámi měřit učeností, jsem rád, že se dovedu podepsat a poznamenat si křídou na dvéře, kdo jest mi co dlužen. Ale kdež pak? Jedinou zimu chodil jsem do školy. Učitele, bůh mu dej slávu! měli jsme dobrého. Pamatuji se, jako by to dnes bylo, kterak děti trestal, rákoskou nebil, ale za dveřmi měl džber s vodou, a když kluk něco vyvedl, strčil mu do ní obě ruce a někdy také obličej. Dobrý učitel byl, hlavu měl jako mléko, říkával: ‚Počkejte, počkejte! Jen až mne zde nebude!' A pravda! Když umřel,

všichni ho litovali: ‚Škoda ho! Děti se při něm naučily.‘ A tehdáž dobrého učitele bylo třeba pohledat. Učilo se všelijak. Teď je všecko jiné. Učení je pro děti hračkou. Nesmí prý se již ani trestat. Ale to, myslím, že není dobře.“

Dokud byla nebožka „druhá“ (pantáta byl dvakrát ženat) na živu, nestýskalo se jim nikdy. Přicházívaly sousedky na návštěvu, o ledačem se hovořilo. Stará Kodetová přečetla snad všecky knihy, co jsou na světě, a vždy měla ještě nějakou v košíčku na pletení. Když se dala do toho, vypravovala třeba půl dne v jednom kuse. Proud její výřečnosti zastavil se pouze tehdáž, když paní Hradická bezohledně podala se dřímotě, anebo když přišla „stará knihařka.“ S tou se dobře nesnášela. Knihařka byla samá vysoká politika: znala všecky potentáty a jejich ministry jmenem, Napoleona nejmenovala jinak než lišákem a o Bismarckovi říkala, že má za ušima; věděla, co se stalo včera nebo předevčírem v Římě, v Parízu neb v Turecku, předpovídala války a rozdělovala země, při tom šňupala a postrkovala brejle s nosu na čelo a s čela na nos.

Pantáta dával ji přednost před Kodetovou, nabízeje jí vždy vlastní sedadlo. Ona však nebyla přítelkyní dlouhého sezení. Ač měla světnička prostor velmi obmezený, knihařka stále chodila při svých výkladech, a Kodetová měla co dělati, aby před ní uchránila své čistě vyprané a vyžehlené sukně. I to bylo příčinou rozporu obou ctihodných těch dám, že knihařka nejevila tolik úcty a šetrnosti ku kněžím a náboženství, jak by dle soudu Kodetové se slušelo a patřilo.

Někdy přišli se také ohřít kominíkovic, ale těch pantáta příliš rád neviděl. „Ona, bezzubá — dej jí pán bůh! — ale bodejť! vždyť jest ještě na živu — vždycky strouhala si jablíčko a přemlela při tom celé město. Žádná ženská nebyla jí dost poctivou, žádný mužský dost zachovalým; o každém něco věděla, o každém něco slyšela — a sám čert babě našeptával! Hluchá byla jak poleno.“ — Pantáta neměl rád tlustých ženských, a kominíková byla učiněná kadečka. „A on, šelma stará, kloboučník“ — pantáta kominíkovi říkal kloboučník pro jeho veliký cilindr — „vždy jen se usmíval a co nového se vyptával. Sám nikdy s ničím se nesvěřil a věděl přece všecko líp a do podrobna. Šelma byl!“

To všecko minulo. Obě sokyně, Kodetová a knihařka už dávno odpočívají tam v té zahrádce za černými vraty, a kominíkovi odstěhovali se k synovi do Budějovic. Teď nepřichází nikdo více na „hrátky,“ vyjímajíc jednou za čas starého Hudlera, kterýž chudák už je také bídný. Byl někdy chlapík, nedal se ledakomu, ani četníku, ale konečně čas ho přece přemohl. Sotva že už leze a na mušku by sotva viděl. On totiž dříve rád si zapytlačil a uměl to. Střílel pánům právě před nosem, a přece nemohli ho dostat, ač po něm pilně pásli. Duch odbojný v něm ale zůstal. Přijdeli, nemluví o jiném, než o kněžích a pánech. „Pánem“ rozumí každého, kdo zákony dává, anebo přihlíží k jich plnění, od nejvyššího až dolů k poslednímu c. k. bernímu a písaři při soudu. Jeho přesvědčením jest, že to takhle nemůže dlouho chodit, že musí přijít změna, a že se už něco vaří. „Ale, přítelíčku!“ říkává, „potom bude pánům běda! Potom by rádi vyměnili své pre-

mované kabáty za selskou hazuku — ale kde pak!“ Ihned za tím přejdou ku proroctví slepého mládence a zpomenou na Pintíře z Hor, který má „takové“ knihy a nechtěl jich vydat panu děkanovi. Odtud pak již není daleko k Husovi a Žižkovi a na tu velikou louku u Anděla strážce za Prachaticemi, kde prý se ta hrozná řežba dokoná.

Dohovory obou starců o tomto předmětě bývají provázeny velmi živou a veselou gestikulací, a někdy konají se výklady ty vůbec jenom znameními při neustálém se ohlížení, jako by se báli nepovolaného svědka, a při vzájemném se dotýkání po spůsobu hluchoněmých. —

Někdy přihrnou se také Vojvodovic děti, jako veliká voda, jak pantáta o nich říkává, „na co přijdou, všecko zpřevracejí — hřebík ve zdi před nimi se třese — a neposedí, kdy by jich přivrtal.“ Všetečny pak jsou jako jehly. Toninka s podhrnutým nosíčkem zeptá se na příklad: „Dědoušku! Kterak bylo při tom velikém reteré?“ Ostatní děti po straně se pošťuchují a chechtají se do hrstí. Dědoušek belhá se po světnici, hubuje, že je těch harantů všude plno, že nelze ani projít a vlastního slova že není slyšet; tajně však jest potěšen, že ten capart poskytl mu příležitost, aby se mohl vypovídat.

„Kterak bylo!“ opakuje jako s hněvem. „Všecko také musíte vědět, a člověk aby vám každou věc tisíckrát vypravoval! . . . Hm, kterak bylo? Dobře bylo!“

A již rozevře před nimi knihu své paměti a vykládá jako lidem moudrým a starým, ohradiv se ovšem obyčejným doložením, že jsou přec jen ještě děti hloupé a ničemu nerozumějí.

„Což já tehdáž? Byl jsem pouzdro jako vy, ale pamatuji se dobře, kterak bylo. Zle bylo. Vojsko stíhalo vojsko, cesta se netrhla ve dne v noci, lidé utíkali z bytů. To nebylo tehdáž, jako teď, aby měl voják paletu — přišli a nacpali se, kde bylo místo, do chléva si dali koně a dobytek sedlákův vyhnali na mráz. A bylo čím dál hůř. Později nedostávalo se ani místa ani času — vojáci udělali si oheň leckdes na sadě a tam vařili; dobytek bylo třeba před nimi již ukrývat a do lesů zahánět. Vím, jaké to bylo. Sedlák tehdáž a teď? Marno povídat. Jsou jiné časy, lepší. Zvláště pro sedláky lepší. Což teď sedlák? Nebojí se ani čerta, zná zákony, a ty platí pro něj jako pro jiného. Voják nesmí si vzít sám ani mrvy, a dáli sedlák koně na přípřež, zaplatí se mu. Jindy aby se byl zeptal po platu! Nečisté byli by mu vyplatili! . . . Což jich bylo jenom z naší vesnice, že nechali přípřež přípřeží a byli rádi, když utekli s bičem! Tehdáž! Bodejť tehdáž! Nejenom vojsko! Ať byl pán, ať kněz, ať čert nebo ďábel, sedláka dřel každý. Co jen tyhle roboty se lidu natrápily, nasoužily! Ale to prý se stal ze sedláka ministr a ten vymohl u císaře pána, aby přestaly. A teď na ně platí řemeslník a vůbec každý. Tak je to, panečku! Což teď sedlák? Kdež to jindy bývalo, tolik parády, taková věna a dvory jako rezidence? Jindy se šaty dědily: v čem chodil otec, chodil i syn. Matka s dcerou v nejednom statku měly sváteční plenu dohromady, a když jedna šla do kostela, bylo druhé zůstati doma. Boty nosili mužští jen o velkých svátcích, a to více na holi než na noze. Když jich dobře nenamazal, zkornatěly od jednoho božího hodu do druhého jako kůra, že jich nemohl ani obout. Jindy! . . . Přinesl

jsem si z Vídně deštník — pěkný, ze zeleného hedbáví — což jsem se s ním směl vytasit v neděli? Nesměl. Byli by si na mne ukazovali a jedním hrdlem křičeli: ‚Hlehle pána!‘ Za mých časů nosili mužští dlouhé haleny z pytloviny a ženské mívaly lýtka od šerek odřená. Teď když jde sedlák do kostela — a on ani nejde, veze se. pěkně v kočáře — dělá barona, má břicho a vousy, a selka při něm sedí jako měchna, jen se rozžíhá a samé hedbáví. Jindy nevídali hedbáví než o svatbě. Ano jindy! . . . A k tomu ještě tehdáž, abych dopověděl, dopustil na nás pán bůh boží oheň — chytilo vedle u Šafránků, říkali, že vojáci zapálili z neopatrnosti — a právě po půl noci, po prvním usnutí. Střechy se držely — nevynesli jsme ani kloc. Já utekl v samotné košili, a ženské sotva zachránily nějakou tu sukni na sobě. Zůstali jsme na popeli. Ráno přiklusali kyrysaři. Byl při nich také Tomeš Šafránkovic. Přijel ku spáleništi. Táta s matkou a sestra hasili ještě oharky. Zavolá na ně, a oni, leknutím a radostí jako omámeni, stojí chudáci a nevědí, co činit. Podal jim všem ruku — ani s koně neseskočil — sestry se optal, co dělá jeho Marjánka, jeli mu věrná, i zanechal něco v papíru zaobaleného, za tu její lásku i aby na něj pamatovala. ‚A tak se tu mějte s pánem bohem!‘ zavolal. ‚Nechte všeho, nestavte nic! Francouz je za námi v patách, všecko pálí a morduje.‘ — ‚Ježíš, Marjá! jakéž to s námi bude!‘ zabědovali všickni. A zatím Francouz stočil se někudy na Bavory a byl ve Vídni dřív než naši. Bůh ví, kterak to hloupě tehdáž vedli . . . Ale vy rozumíte kozím ošlapkům!“ rozdurdí se konečně pantáta na děti.

Avšak Karlík, jenž chodí už do měšťanských škol, vyzvídá potutelně: „A viděl jste, dědoušku, také vodníka?“

Dědouškovi se přechod tak náhlý nezdá asi dost případným a pohodlným — neodpovídá dlouho.

„Neviděl jste?“ opakuje Karlík otázku.

Dědoušek není právě pověrčiv, ale myslí, že přece něco bývalo: „Neviděl jsem vodníka, ale vodníci byli.“

„A proč již teď nejsou, dědečku?“

„Nejsou, nejsou — bodejť by se ti posadili na nos, na ten všetečný! Ty víš, nejsouli! Jen se mi tam ještě někdy koupej, u těch Mosteckých! Však on tě tam vodník přece jednou strhne! Nevíšli, že se tam utopil voják i s koněm?“

„A smrt jste viděl?“ optá se zase Toninka.

„Viděl, dítě. Vodníka jsem neviděl, ale smrt jsem viděl. A co jsem viděl, to mohu tvrdit . . . Modlím se jednou na lavici při okně — byl jsem tak v dětských letech asi jako vy — a zdali pak se vy, také modlíváte?“

„Modlíváme.“

„Vy se asi pěkně modlíváte! . . . Klečím tedy na lavici a koukám oknem do sadu.“

„To jste se také asi pěkně modlil, když jste koukal do sadu!“ míní Karlík.

„Co ty, spratku, tomu rozumíš!“ odbude ho opovržlivě pantáta. „Modlím se a koukám na sad — bylo už právě světlo a rosa na trávě jako rybník — koukám a vidím: ženská nějaká, malá a celá bílá —

na hlavu jsem jí neviděl, měla ji pod plachetkou. Kráčí ona po sadě, tak pěkně kráčí jako slepice . . . tiše . . . Ohlídnu se a povídám: ‚Mámo! nějaká ženská chodí nám po sadě.‘ Naši vyběhnou, hledají — kde nic, tu nic, ani stopa v rose — nic. Zůstali jsme jako omráčeni, a máma hned povídá: ‚To byla, děti, nedopouštěj pán bůh, smrt! Do roka nám někdo umře... Všecko po tom dalo se do pláče. A v skutku, do roka nám zemřel otec. Mně lidé předpovídali, když jsem viděl smrt, že budu dlouho živ — a vidíte, děti, vyplnilo se to —“

Nejčastěji a nejraději však vypravuje, kterak se „schovával,“ rozumí se, před vojnou. Postačí nepatrná zmínka, pouhé dotknutí se předmětu, a již je v proudu. Činí tak s jakousi chloubou, zakládaje si na svém nevojanském kousku právě tolik, jako kterýkoliv hrdina vysloužilec na vítězství, jehož sám jediný dobyl někde u Lipska neb Solferina.

„Vojančina, hm, vojančina! Pěkná myš. Ale což je teď proti tomu, jaká jindy bývala? Hračka. Voják dostane, co mu patří, vyčistí na sebe a po execírce je svým pánem; v neděli jde se svou znejmilejší na procházku. Žádný ho nekopá, nerasuje, udělá si svou věc a má pokoj, neníli právě vojna. Jindy? Pes! A potom ta léta! Člověk byl na věky ztracen. Přečkalli šťastně všechny pohromy a přišel konečně přece domů — zač stál? Nebyl již ani dobře zdráv a k lidem ostatním jako by nenáležel. Jedním slovem: psota. Od jakživa mi stav ten nevoněl, nemohu ani říci, jak. A také když jsem dospěl těch let, že mne volali, předsevzal jsem si: Nepůjdeš! A nešel jsem.“

„Kterak to možno?“ otážete se prostodušně, majíce na paměti nynější vševědoucí, všudepřítomné a všemohoucí slavné c. k. ouřady.

„Tehdáž to bylo ještě možno,“ poučí vás pantáta, „nebylo ještě takových vymyšleností jako teď, telegrafů, četníků, a lidé byli také hodnější — neprozradili. Abych to zkrátka pověděl: přijde bratr a praví: ‚Matýsku, máš jít! Vypsali tě.‘ A já na to: ‚Ať si pro mne přijdou, když mne chtějí mít!‘ A on zase: ‚Jak myslíš?‘ A matka, chudák — už tehdáž byla nevidomá — plakala v koutku. Přišli si pro mne skutečně: rychtář s lidmi a mušketýr z Protivína s pouty; obstoupili chalupu — bylo zrovna o půl noci, kdy všecko spalo — zbudili bratra, a kde prý jsem? ‚Což já vím?‘ povídá jim bratr. ‚Hledejte si ho! Já ho nehlídám!‘ Matka stará modlí se růženec, až jí zuby cvakají, a rychtář s mušketýrem mne hledají. Zpřevraceli všecko — ale kdež já! Ležel jsem v Pivkovicích u krejčího, u něhož jsem se byl vyučil, ve chlévě. Znal jsem tam každý kout, jako doma. Té noci čekali právě krávu. Krejčová přijde s lucernou a vidí mne ležet. Probudím se — hleďte děti! Podnes nemohu pochopit, kterak jsem mohl spát, ale spal jsem. Žádná bázeň se mne nezmocňovala, spíše jakás radost, že jsem na svobodě a že mohu provádět svou vůli. ‚Pro pána boha!‘ povídá krejčová, když mne poznala, ‚to jste vy, Matýsku? Jistě, že utíkáte? Nu, ležte jen s pánem bohem! Kdy by něco bylo, dáme vám vědět, ale nebylo zde posud slyšet o ničem.‘ Zůstal jsem u krejčího 14 dní. Ale ďas ví, kterak se o tom pověst udělala! Přišel bratr a povídá, co se u nich doma mluvilo, a že se na mne strojí s pouty. — Kam, smutný člověk, teď? Kamž jinam, než domů? Tam

tě hledat jistě nebudou! pomyslím si. Kromě toho táhlo mne domů také ještě něco jiného, jak už ta hloupost bývá u mladých lidí — ale což je do toho!... V noci utekl jsem domů. Pane můj! když si zpomenu, jaká to byla noc a jaká cesta! Tma — nu, jako v lese, a lesy byly tehdáž ukrutné. Sovy houkaly: Uú! A za každým dřevem a za každým keřem zdálo se mi, že na mne čeká chlap."

„Strašidlo?" míní ustrašená Vojvodovic Mařka.

„Bodejť! strašidlo! Měl jsem já kdy myslit na strašidla! Mne něco jiného strašilo. Šel jsem okolo kříže, kde leží Francouzové — není v těch místech ani ve dne příjemno, lidé se vyhýbají — a také se tam oběsil Sudovic syn — ale nepoznával jsem žádné hrůzy. Přistoupím ke kříži, kleknu a tak zavolám hlasitě: ‚Můj ty umučený spasiteli, tatíčku náš dobrotivý, jen mne nedej těm lidem do rukou!' A chvílemi strhl se vždy takový vítr, až jsem myslil, že ty stromy musejí se všecky zpřelámat a z kořen vyvracet, jak to o sebe třískalo, a okleštky padaly přede mne na cestu silné jako ruka. Co by mně teď kdo slíbil, abych tu cestu ještě jednou vykonal? Stotka je málo."

„Ale mlčte!" napomíná ho Verunka. „Stotka! Ani za milion byste toho nedokázal! Vždyť nemůžete vyjít ani přes práh."

„Máš pravdu, děvče. Milion je málo!... A tak jsem přece došel šťastně a bez ourazu domů. Jak mi potom bylo pověděno, hledali mne v skutku v Pivkovicích. Byl jsem doma, ale do světnice mezi ostatní jsem nesměl. Bratr měl malé děti, byly by mne prozradily. Zůstával jsem na půdě. Spravoval jsem tak ty hadry, aby mi čas ušel. Ó, byly to dlouhé dni! . . . Nechtěl jsem to vlastně povídat, ale vidím již, že toho třeba, abyste mi rozuměli. Šenkýř Suda (co se mu ten syn oběsil) měl děvče. Nebyla ani jeho, byla jen schovankou, ale takto děvče hezké, drobné a štíplé — aby ani ze selského nepocházelo! — a to jako by mne rádo vidělo. Mně se děvče také líbilo. I nedal jsem si pokoje: půjdeš k ní! A také v jedné noci, kdy měsíc právě nesvítil a všude bylo ticho, slezl jsem s půdy a přikradl se pod okno Bětuščino. Bětuška jí říkali. Pod oknem měl pes boudu, ale mne znal — neštěkal. Zaklepal jsem — Bětuška se okázala v okně . . . A pak jsem přišel ještě několikrát."

„Jak jste byl stár tou dobou?" otážete se v údivu.

„Nu, což mně mohlo být? Kluk jsem byl ještě — dvacet mi nebylo!"

Zakroutíte povážlivě a snad i poněkud nedůvěřlivě hlavou a pantáta pokračuje:

„Říká se však: ďábel nikdy nespí. A nespal ani tehdáž. — Za Bětuškou brousil také nějaký Josef Novákovic, chlapík takto a možný, ale Bětuška mu nepřála. I vyzkoumal on, že já u ní bývám, a navedl na mne. Jednou k ránu — ležím doma na seně, ledaco na mysli rozvažuje, nespal jsem — zaslechnu okolo chalupy nějaký dupot. Vstanu, přiblížím se opatrně k vikýři — nebylo daleko do východu slunce a měsíc svítil jako rybí oko — vidím, kterak obstupují chalupu. Teď byla rada drahá. Ale anděl strážný, nikdo jiný, vnukl mně myšlenku. Přiskočím ke komínu a zkouším prorazit doškovou střechu. Povedlo se mi: došky byly zpuchřelé a snadno povolily. Prolezl jsem, zachrastil

zase otvor a usedl za komínem. Sem nebylo vidět od žádné strany ze vsi ani ze dvora samého. Sedím tedy a čekám. Nad Písečným lesem vychází slunce a rybníky před ním lesknou se jak rozlité stříbro. Slyším již, kterak pode mnou všude prohledávají a se umlouvají . . . Jakých úzkostí vystáli za tu chvíli asi bratr s matkou starou, ubohou! — Nenašli mne, odešli s nepořízenou. A mně bylo tak milo za tím komínem! Pravda sice, prohřál jsem se do sytosti, sluníčko bylo tehdy učiněný oheň. Vyseděl jsem tak den i noc a zase celý den a ještě do půlnoci — jenom když mi přinesli něco jíst, slezl jsem na chvíli, a to ještě bratr pozoroval, v noci pak mi bylo pilně se chránit usnutí, abych nepřepadl a nepolámal sobě oudy. Třetí noci, když nastalo trochu ticho, utekl jsem na Hrad do lesů. Tam, toť jsem věděl, za mnou nepůjdou, aby mne hledali. A živobytí? Což mladý člověk! Nějak bude, pomyslil jsem si, a pro nejbližší dobu vzal jsem něco s sebou. Utíkaje zastavil jsem se přece ještě u Bětušky, abych řekl, kam hodlám. — Znáte snad ty lesy u Hradu? Říkají tam u Hradu, poněvadž prý v těch místech stál někdy hrad, ale tomu jest už asi hezky dávno. Takto je místo ke hradu zrovna jako stvořeno, a posud lze vidět velikou do kruhu hradbu z narovnaného a nasypaného kamení, a také snadno je vyrozumět, kudy se přijíždělo a kde byl asi zdvíhací most, ale jak pravím, to už ani tatík Žižka nepamatuje. A kolem pak do kola toho, jak říkáme, Hradu je samá skála a samá jeskyně a divné, přepodivné stromoví všelijaké, a něco takového na všem leží, až je člověku i ve dne úzko, což teprva v noci! Ale já nedbal. Vyhledal jsem si nejpříhodnější jeskyni, vystlal ji, jak bylo možno, a tak jsem se v ní ubytoval jako nějaký poustevník nebo sysel . . . Netrvalo dlouho, hned druhé noci potom, přišla za mnou Bětuška. Bylo to tak: dřímal jsem, nedřímal — nevím — uslyším pojednou šustot a šramot. Nelekl jsem se. Což by mohlo být? Dravých zvířat zde není a nějaké noční pokušení aby to bylo — proč by mne chtělo pokoušet smutného člověka? Udělám však přece kříž a čekám, hledím . . . V tom vystoupí na místo, kam padalo světlo měsíce, postava ženská a tiše se rozhlíží, ustrašeně. Hned jsem poznal, kdo je, a můžete si pomyslit, jak ve mně radostně srdce zabuchalo a jak jsem jí byl vděčen z její ke mně lásky, neboť to není maličkost pro mladé děvče, aby se vydalo v noci v ta místa. Zavolám: ‚Bětuško!‘ A ona hned ke mně s radostným jásotem přiběhne jako malý pejsek. Usedli jsme spolu a tak jsme si povídali a plakali oba. Bylo v máji, noc teplá, ale vlhký vzduch lesní prochladil přec brzy lehký její oděv. Chvěla se jako osyka. Povídám: ‚Bětuško! není jinak, jdi už domů! Než bude svítat.‘ A ona, že tu při mně zůstane. ‚Kterak zůstaneš, blázínku? Co bychom zde spolu dělali?‘ V pláči jsem ji doprovodil na kraj lesa.“

Jak patrno, libuje si pantáta posud v upomínkách na ty „hlouposti“ mladých let, nebo vypravuje o nich obšírně a vřele.

(Dokončení.)

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

Tantae molis erat...!

Ukončen zdá se tedy býti desítiletý Trojský boj o unesenou českou původní uměnu dramatickou, a co v posledních měsících před námi vyrostlo, zdá se podobati malému Římu divadelní samostatnosti národní.

Ano, celé dobré desítiletí domáhal se toho pérem i slovem hlouček divných blouznilův, aby se české divadlo zemské rozpomnělo samo nad sebou, aby přestalo býti otrockou filiálkou cizích jevišť, aby se nezvrhalo v rejdiště zchrátralých nebo hnilobních směrů cizáckých, aby si zošklivilo býti skladištěm pro nechutné odpadky předměstských divadel Vídenských, Berlínských a Pařížských, ale aby se ze všech sil snažilo, státi se ústavem v pravdě českým, věrným a vytrvalým pěstitelem domácí produkce, stanem národního ducha, chrámem probudilého národního vědomí. Z Umělecké naší besedy vycházel pamětní spis za pamětním spisem, dovolávaje se obratu, a Jednota spisovatelů a skladatelů dramatických důraznými memorandy a přímým zakročováním pracovala k tomu, aby se netoliko po právu dělo původním prácem, ale aby vůbec postavení domácích dramatiků stalo se vděčnějším a důstojnějším. *Osvěta* od prvopočátku zasazovala se veškerou silou o to, aby česká dramatická produkce přestala býti na českém jevišti Popelkou příkře odstrkovanou, aby přestala býti z jediného uměleckého ústavu svého po celá období vypuzována. Všechno nadarmo! Nad voláním: „České divadlo má náležeti především české produkci!“ krčeno ramenoma, posmíváno se mu jako přemrštěné žádosti za nějakou pošetilou nemožnost a s velkopanskou důmyslností vykládáno nám, že se na prospěch české dramatické poesie nic měniti nemůže, poněvadž prý má naše divadlo za každou cenu přinášeti všechno možné, co jiná cizinská, hlavně ovšem Pařížská divadla. Tak došlo až potud, že každý nový český kus byl od divadelní správy pokládán za vzcházející pohromu a od větší části obecenstva za malé národní neštěstí; bylli pak přece, jako z musu, vypraven, byl vypraven na rychlo i bídně a sehrán ještě bídněji. Čeští herci spatřovali v dávání českých novinek zbytečné, úmorné přetěžování, v čemž publicistikou přátelsky utvrzováni byli. Před tribunálem kritiky stál tu dramatický autor jako zločinec, a rozsudkové Aristarchů netajili ani svou škodolibost a zlomyslnost, jestliže se na svou filosofickou perfidii nepýšnili. Čtenářstvo mělo rozkošnou švandu. Skrovné výjimky potvrzovaly pravidlo, jako vždy. Celkem bylo vše tímto protinárodním vichrem zachváceno, aniž bylo možná tušiti, kdy vichr doburácí.

A doburácel. Na jak dlouho, nevíme; leč alespoň v posledním roce nejenom že česká produkce nebyla více vypuzována, nejenom že přestala být ubíjenou Popelkou, ale — dive divoucí! — česká produkce zaujala na faktickém repertoiru imponující místo, stala se paní a vladařkou.

Starší kusy se nově studují a vypravují, domácí autorové dopracovali se také hmotně důstojnějšího postavení, spisovatel za spisovatelem přihlašuje se k praporu dramatické poesie, nové a nové kusy se na prkna uvádějí a hojně opakují, obecenstvo přestává býti předpojato, a kritika začíná se vzpamatovati nad svou povinností, ano nadešel i překot: nejeden referát bují nekritickou reklamou. A neníli od té doby, co seznáno bylo, že Josef Jiří Kolár dramaturgem ředitelstva býti nemůže, toto místo zase a šťastněji obsazeno, činíli se posavade tomu neb onomu zadanému kusu křivda, že se na jeviště neuvádí, ačkoli je divadlo pro každého schopného spisovatele, pronášejíli se na výkonné síly tu i tam ještě nyní stížnosti, že při původních pracích nevynakládají všeho svého umění atd., hlavní věc jest nepopíratelná: *české divadlo vítězně vybojováno jest české produkci, a česká dramatická poesie dokázala, že je s to, české divadlo udržeti.* Jakou srdečnou radost měli by Hálek a Pfleger, kteří marně stáli v čele obrany na prospěch domácí práce podnikané, aniž by jim bylo popřáno bývalo, šťastného rozhodnutí se dočkati, kdy by spatřiti mohli tento krásný a pro písemnictví tak důležitý úspěch!

Naše divadelní rozhledy pohříchu byly nuceny, skoro neustále setrvávati v oposici proti dřívějšímu převrácenému počínání divadelních správ. Tím vděčněji a důrazněji uznáváme nyní, že, jakkoli k utěšenému převratu v divadle našem též jiní faktorové přispěli, hlavní zásluha náleží divadelní správě, ředitelskému družstvu a divadelnímu ředitelstvu, jimžto třeba vzdáti pochvalu tím upřímnější, že zásluha jejich, byť ani spojena nebyla s hmotnými oběťmi, není nahodilá, nýbrž zakládá se na jasně pojatém a určitě vysloveném uvědomění, jež příjemnou naději vzbuzuje, že týž chvalitebný směr i nadál ovládati bude. Vydalať divadelní správa na počátku dubna t. r. přehled činnosti českého divadla zemského, kde výslovně praví: „Vytýkalo se družstvu předešlému, že málo pěstovalo plody musy domácí, přihlížejíc více k výsledkům kasovním nežli ke stránce národní a umělecké. Výtka ta nemůže se nižádným spůsobem dotýkati správy nynější, a veliká řada novinek původně českých v činohře i v opeře poukazuje velmi určitě, jakým směrem se nyní pokračuje, a dává zároveň utěšené svědectví o rozkvětu dramatické plodnosti české. Od 1. ledna 1881 byly po prvé provozovány následující činoherní novinky české: *Lipany* od V. Vlčka, *Smiřičtí* od J. J. Kolára, *Starý vlastenec* od A. H. Sokola, *Růžové okovy* od Šmorance (a spol.), *Moderní Ariadna* od Koukla, *Jedenácté přikázání* od F. Šamberka, *Probuzenci* od F. A. Šuberta, *Nerovné manželství* od O. Pinkasa, *Josef K. Tyl* od F. Šamberka, *Drahomíra* od Jar. Vrchlického, *Stará historie* od J. Zeyera — tedy jedenácte původních novinek během pěti čtvrtí roku. — Tato číslice mluví jasněji nežli celá pojednání.“ Zajisté a tím přesvědčivěji, že od dubna do polovičky června t. r. provedeny byly ještě další původní dvě novinky: *Karthaginka* od Josefa Durdíka a *Smrt Odyssea* od Jaroslava Vrchlického. Naproti tomu stěžuje si družstvo, že mu bylo zápasiti s četnými nehodami v materielním vzhledě nepříznivými. Vykonány přípravy k otevření národního divadla, rozmnožen divadelní personál a zcela nová úprava opatřena; však v Národním divadle hrálo

se jen dvanáctkráte, po čemž uzavřeno, a katastrofa ze dne 12. srpna 1881 zničila nové divadlo a v něm i valnou část nové úpravy. Nezbývalo, nežli se vrátit do malých prostor zatímního divadla, a přece celá řada členů byla si vymohla zvýšených gáží, tak že nynější roční gážový état našeho divadla zemského činí o 48.000 zl. více nežli za předešlých let. Požár okružního divadla Vídenského odstrašil obecentvo na čas od chůze do divadel. Nové české divadlo koupeno a upraveno. „Bohužel,“ končí přehled činnosti zemského divadla, „musíme s politováním se zmíniti o nechuti ano i zlovůli, jakou chovají jisté kruhy naproti družstvu divadla národního. Pomíjejíce všechnu obětavost družstva, libují sobě v trapném strannictví, které zajisté k tomu nepřispívá, aby se účastenství obecenstva zmáhalo. *Považovali jsme za svou povinnost, poměry tyto přímo dle pravdy vylíčiti, abychom ještě v čas upozornili české obecenstvo na nebezpečí a povzbudili je k většímu vlasteneckému účastenství při jediném našem velikém ústavu dramatickém a přiměli k větší přízni všechny kruhy, které vůbec mohou a mají mu prospívati.*“ Jako jsme vždy, také za smutných, scestných poměrů divadla, národovcům přimlouvali, aby našemu divadlu nejúčinnější přízeň věnovali, dovoláváme se za týmž účelem národního vědomí ve všech našich vlasteneckých vrstvách též nyní, a zvláště nyní, kdy nastal tak čestný obrat, podněcujíce našince, aby zemské divadlo, přední chrám našeho umění, hojněji a hojněji, vroucněji a vroucněji sobě oblibovali, aby je nejen udržeti, ale svým přispěním k rostoucímu rozkvětu přivesti se snažili a z požitků jemu tam podávaných pro své srdce a pro svého ducha výdatně těžili.

Projevujemeli divadelní správě nejchvalnější uznání za to, že přese všechny obtíže, s nimiž jí zápasiti bylo, nejsmělejší požadavky, které o pěstování domácí produkce na zemském jevišti kdy pronášeny byly, bohatou měrou vyplnila, ano předstihla, neopíráme se tím horlivé snaze, uváděti na divadlo naše též nové i starší kusy cizí, jenom když se při výběru přihlíží k vynikající poetické hodnotě jejich. V této příčině však to neb ono naše přání zůstává přáním. Ovšem, protože dramatické zlatodoly vyčerpány jsou, nezbývá, nežli sáhnouti ke stříbru, ale proto nebylo by třeba, zdvíhati divadelní měď. Sensační dramatické žezlo Sardouův, Augierův, Feuilletův, Dumasův ml. jest nalomeno, a také firmy à la Moser, Arronge, Rosen, Berg ocítily se na dně svého podnikatelského fondu; proto však na př. zajisté netřeba, by do předního uměleckého ústavu našeho s rochajícím spřežením vjížděla nejposlednější fotografická firma Cochon et compagnie, jinde tak energicky odmítaná. Divadelní správy, které neuměleckým směrům hoví, jsou samy sobě nepřítelkami. Vidíme to nejlépe na úpadku Vídenských divadel, který se již před požárem v Okružní třídě dostavoval. Přepepřená strava se na dlouho nesnese, a soudnější člověk se jí radčji ani nedotkne. Vždyť ještě mnoho krásného, mnoho skvostů zůstalo jako nepovšimnuto: Sofokles, Calderon, Molière atd. Anebo: nadešlý nedostatek cizích novinek uhrazujte ještě výdatněji z jistin domácích — vždyť se vám jich nenedostává! Leč nikoli, nedostatek cizích děl nebudiž, jak se tomu silně podobá, jedním z neskrovných faktorů, které působí, že se nyní bedlivější pozornost věnuje domácím prácem, nýbrž

zůstaniž při tom, aby pěstování domácí produkce bylo účelem, vše ostatní jen prostředkem.

Království připlácí značný stálý příspěvek na divadlo naše, a proto země a její representant zajisté toho vymáhati mohou a mají, aby se v divadle postupovalo drahou království důstojnou. A kterak si počíná nynější p. intendant dr. Jakub Škarda? Kdy by se jeho kroky posuzovati měly podle projevů v novinách proti němu uveřejňovaných, nemohla by odpověď zníti než nepříznivě. Nestrannému dlužno přihlednouti blíže. Nic neoznačuje zvláštní poměr, v němžto se divadelní správa a divadelní intendantura nyní nalézají, případněji nežli zasláno, jež p. dr. Škarda dne 23. dubna t. r. v novinách uveřejnil, a odpověď, jížto se mu na ně dostalo. Dle onoho osvědčení svého, jež, jak ihned podotýkáme, vztahuje se *k celoročnímu zápasu,* a hlavně k poměrům *as před rokem* u divadla vládnuvším, naléhá p. intendant neúprosně na to, by divadelní smlouva ředitelského družstva s výborem zemským byla přesně zachována, by se divadlo nevedlo „jen nahodile ode dne ke dni beze všeho plánu," by repertoir nekolísal, by přípravy k představením nebyly nedostatečné, by úprava byla patřičná. Všecka tato snaha vykládá se p. intendantovi ve zlé. Aby tedy obecenstvo samo posouditi mohlo jeho péči o divadlo a pokud byly odůvodněny jeho výtky, uveřejní p. dr. Škarda všechny své dopisy ve věcech divadelních, co zajisté bude publikace nemálo zajímavá. Zasláno, těžce nesouc, že žurnalistika po delší dobu ve věcech divadelních zůstává namnoze pasivní, končí pak těmito lapidárními větami: „Máme nyní tolik spisovatelů nadaných, že by z domácí práce mohla sestavována býti značná část dobrého repertoiru, kdy by se práci té věnovala náležitá pozornost a kdy by pěstovala se soustavně, jak jsem opět i opět ředitelstvu připomínal." Má tedy původní produkce důležitého, uvědomělého a úspěšného zastance také v nynějším intendantovi divadelním, a šťastná změna v posledních měsících na prospěch domácích děl nadešlá jest *také jeho zásluhou.* „Když však místo toho kupují se kusy jako Tatínkova ženuška, Jonathan a j." (a j., to jest Dumasovská Princezna Bagdadská nebo Zolovský Zabiják), „které pro jich nemravnost jsem zapověděl; když na vyzvání, aby oznámeno bylo, jaké přípravy se dějí na zimní saisonu nebo zase na letní saisonu, nedá se odpovědi nebo se oznámí, co se později ukáže býti nepravým: nelze se snad diviti, že to nechválím, nýbrž že důrazně naléhám na to, aby se divadlo nezůstavovalo náhodě, nýbrž aby pracovalo se důsledně na jeho zvelebení, *by obecenstvo nemusilo divadlo navštěvovati z národní obětavosti, nýbrž by tam spěchalo k poučení a k ušlechtilé zábavě.*"

Po té uveřejnil správní výbor družstva divadla národního o vyjádření p. dr. Škardy usnesení ve schůzi 29. dubna t. r. učiněné, v němžto dí: „My jednoduše odmítáme, z čeho nás (dr. Škarda) obviňuje, však v listech veřejných do žádné polemiky pouštěti se nehodláme. Jsouť všechny výčitky nám činěné dávno vyvráceny, a kdy by ani vyvráceny nebyly: místo, kde spory mezi divadlem a intendancí vzniklé se projednávají, jest někde jinde. Opětné vyvrácení výčitek znova podáno bude přímo panu intendantu k vlastním rukám."

Nikoli. Jako se divadelní správě bezdůvodně upíralo právo, aby v novinách uveřejňovala přehledy, byť příznivé, o své činnosti, v čemž přec, jako každý člověk a každá jednota, má úplně svobodnou vůli, jenom že by divadelní správa je podepsati nebo redakce novin pramen, z něhož jí přehled došel, pojmenovati měla: tak nemůže intendantovi zkracováno býti právo, aby jeli v novinách jako protivník a škůdce ústavu jeho dozoru podřízeného vyličován, dokazatelnými údaji se bránil, když je zemi a trochu také současným kulturním dějinám ze své činnosti zodpověden; a jako jsme se nenadáli, že by kdy z divadla vyjíti mohlo k zástupcovi království, divadlu subvenci platícího, vyjádření tak ostré, doufáme, že ředitelské družstvo divadelní podnikne vše, aby se spor neopakoval a družstvo i ředitelstvo ve vzájemném souhlase s intendancí k společnému cíli pracovala: k udržení a povznesení národního umění dramatického. Každý zlozvyk poškozoval by věc samu, která ve hmotném vzhledě tak citlivou se jeví. Skoro vše jest *nyní* na nejlepší cestě, a všechny strany mají proč se z toho radovati.

A tedy podobalo by se, že žijeme v zlaté době českého divadla. Kvantitativně se zajisté mnoho původního pracuje i dává; na jaké výši však české drama posledních saison kvalitativně stojí, může rozhodnuto býti toliko na základě podrobnějšího rozhledu dramatických prací provozovaných i neprovozovaných.

Od památného, každým věrným našincem po tak drahná léta s posvátnou toužebností očekávaného, a přec mnohým upřímným národovcem se skalenou radostí prožitého dne, v který slavnostně otevřeno naše skvostné a — jako skoro všechno, co se českým nazývá — kletbou neštěstí zachvácené národní divadlo, přinesl nám objařený štěp národní produkce *sedm* z české minulosti vyňatých, více méně historických dramat od více méně osvědčených a povolaných sil spisovatelských. Celá stupnice našich dějin odehrává se v pracích těch. Z periody téměř klidného převratu, v níž domorodné pohanství složilo zbraň před náukami cizozemského křesťanství, čerpal Vrchlický choulostivou látku k *Drahomíře.* Ze slavné, bouřně převratné doby, za které v Čechovi procitl pohanský skeptik, aby pod praporem rudého kalicha světskou nadvládou katolicismu v kořenech otřásl, vážili Durdík a Vlček, onen k *Stanislavovi a Ludmile* z let vývoje, tento *v Lipanech* z let vrcholu oné polylogie tragické. Na strašném zápasišti sedmnáctého věku, lupičstvím, požáry a popravami oplývajícím, na kterém slovanské, germánskému meči nedostupné husitství ustoupilo volnoduchému germánskému protestantství, nalezli reky Kolár pro své *Smiřické,* Krásnohorská a Dvorský pro svou *Harantovu ženu:* Kolár obral si dobu vypjetí, Krásnohorská a Dvorský léta katastrofy v další této tragické polylogii věhlasu českého. A v strastiplném, z počátku naprosto zatemněném a později mnohoslibným zásvitem nového šťastného obratu zjasněném bludišti, nad kterým se jižjiž probuditi měla a v novém, neúmorném lesku probudila zora moderního národního uvědomění, síleného slovanskou myšlenkou a tuženého světovou vzájemností, vynořily se postavy, které se vyskytují v Šubertových *Probuzencích* a v Šamberkově *Josefu Kajetánu Tylovi.*

K velikým dojista úkolům povolává české dramatiky mohutná historie naše. S jakým tedy historickým duchem a s jakým básnickým štěstím uchopili a zmocnili se naši spisovatelé svého materiálu?

Kritický rozbor Durdíkova pokusu a dramatické studie Harantovy ženy podal jsem čtenářstvu Osvěty již v předešlém ročníku. Rozpisovati se o vnitřní hodnotě *Lipan,* k tomu máme vázané ruce pro poměr spisovatelův k tomuto časopisu. Avšak vůči tragédii této vyvolána byla principielní otázka, jaké stanovisko má dramatický básník v historické vážné hře zaujíti vzhledem k okolnostem, v nichžto sobě tradice a věda odporují. Promluvíme o ní později v souvislosti s jinou otázkou příbuznou.

Po *Lipanech,* když jimi zahájena byla činoherní představení v nově otevřeném národním divadle, následovali v něm jakožto druhá činoherní novinka *Smiřičtí,* historické drama ve čtyřech jednáních od Josefa Jiřího Kolára, které letos v Lumíru tiskem vyšlo. Kolár libuje si patrně nejvíce v době, která počíná králem Rudolfem II. a končí králem Ferdinandem II. Jeho Monika, Magelona i Pražský žid hrají v nejtragičtějším padesátiletí české minulosti, a v tuto dobu spadají svým dějem také *Smiřičtí.* Kolár mezi českými dramaturgy vyznačil se tou zvláštností, že pro své skladby bez rozpaků bral, kde právě našel co vhodného. *Smiřickým* v této příčině mezi jeho kusy sluší snad nejvíce název originálu; však spravedlnost ukládá nám poukázati na to, že kus ten v hlavní věci i v podrobnostech jest jaksi ozvěnou dramata *Černé duše* od Ladislava Stroupežnického, které r. 1878 na zemském divadle našem provozováno bylo. V Osvětě téhož roku referoval jsem o Černých duších stručně, že založeny jsou v souvislosti veliké katastrofy Bělohorské, že osnovu tvoří lakota hlavní osoby kusu, Markéty Smiřické, chtící sobě získati rodinné jmění, aby se povznesla, možnoli až na trůn, že Markéta za pomocníka zvolí sobě nejzavilejšího intrikána, kterého lstivě předstíranou láskou sobě pro své záměry zabezpečuje, že v události zapleten jest i zimní král Bedřich Falcký, že obě přední osoby i pomocník její postrádají básnické oprávněnosti, poněvadž jim schází duše dramatického charakteru: svědomí; neboť beze všech rozpaků před skutkem a beze všech vnitřních výčitek po skutku páchají nejpodlejší zločiny. A tím naznačen jest, jak se ihned přesvědčíme, též obsah i ráz Smiřických.

První jednání odehrává se v Pražském domě pánů Smiřických. Intrikán kusu, Jareš Bukovský, regent panství Smiřických, odhaluje nám svou černou duši těmito slovy:

Prv Sigmund, tři zdárných synů otec,
mnou poslán do nebe neb do pekel —
pak Jaroslav, syn jeho nejstarší,
strýc jeho Albrecht, syn i Albrecht Jan,
tož větev poslední hrdého toho kmene,
ti všichni rychlou smrtí zhynuli,
jak zhoubným leskem jeden za druhým.
Jsemť toho rodu Joviš záhubný.
A pro koho jsem zdvih' tak hroznou bouři?
Ne pro svou vlastní spásu — při sám bůh!
ni duševní, ni tělesní, — leč pouze
pro tebe, Salomeno, diblice,
bys vládla celým statkem Smiřických . . .

Také Markéta Salomena Smiřická vystoupí jako dokonalá litice. Zuřivě žádá, by Jareš myšlenky divoké, ty dravé šelmy, vyštval k novým zápasům, poněvadž její sestra Kateřina se na zámku Jičínském prohlásila za jedinou dědičku statku Smiřických a za poručnici svého bratra Jindřicha, žena od Jarše z hrubého smilství se „sprostým rodákem“ obviněná a proto do vězení uzavřená, z kterého ji Otto z Vartenberka vysvobodil, aby ji za choť pojal. Markéta Salomena spoléhá, že na její prospěch a na škodu sestřinu má platnost poslední vůle Albrechtova, ačkoli jí Jareš připomíná: „Vždyť víte přec, že jsem — ji zfalšoval.“ — Věru, důkladní to dva zlosynové z motivu důkladně nízkého. Před českým panstvem předčítá se podvržená závěť Jana Albrechta Smiřického, minulého spolugubernátora a direktora království českého. V tom rychle s lešení katafalku, kde spočívá mrtvola Albrechtova, sběhne Kateřina Smiřická, divoce prohlašujíc závěť za podvodnou a Jareše za Albrechtova vraha. Výstup to velice effektní. Kateřina pociťuje soustrast sama s sebou: „Celé mé živobytí bylo doposud nepřetrženou řadou útrap a žalných svízelů,“ a když ji Jareš jizlivě podráždí poznámkou příliš nevhodně groteskní: „Paní Kateřino, do vaší hlavy vlítl jakýsi brouk zmatečného zpěvu,“ uhodí jej Kateřina ve tvář. Spisovatel chtěl tím Jarešovu zlosynství dodati nového vznětu, ale zajisté zcela zbytečně, poněvadž tohoto Jareše nemožno více přejarešovati. V Cidu nebo v Essexu má políček rozhodně odůvodněné místo. Tam skutečně mocněji vypne děj. Kateřina jest katolička a přeje si zimního krále vypuditi z Čech; proto ji Salomena prohlašuje za vyděděnou soudem božím, a když se Kateřina v přepychu svém prohlásí, že neuznává hýřila Bedřicha falckého za krále, dává jí prokurátor královské komory Jindřich Slavata z Chlumu a z Košumberka výstrahu, nic více než výstrahu, že přečin takový přísným pokutám podléhá, po čemž přistoupí ona odhodlaně k Salomeně s jedovatými, nesesterskými slovy: „Pojď, sestro, my poslední dvě větve rodokmene Smiřických budem přes ulici kráčeti za rakví, nesouce na bedrách přeslice jak tichá, smířená jehňátka, se sklopenou hlavou, v rukou majíce dlouhé růžence, brebencujíce modlitby a vzdychajíce v žalné zkroušenosti, aby lidé na ulicích myslili, že se obapolně vroucně milujem, že jsme o dědictví sestersky se srovnaly a rozdělily, — že bratr Albrecht nebyl otráven, nýbrž že blaze zemřel v našem náručí, — že ďáblu jsme se nezapsaly, že nelpí kletba na bohatství rodu Smiřických, a že snad se opijem na kvasu pohřebním. — Fi! — Tvá ruka páchne krví.“ — Patrně si obě sestry nic neodevzdají: par nobile sororum! Rodinná podobnost je skorem úplná: Regan a Goneril, ale bez Kordelie. Když básník líčí v člověku divé zvíře, mívá z pravidla zevní úspěch zabezpečený, avšak myslíme, že modernímu básnictví dramatickému vytčeny jsou vyšší úkoly. — Spisovatel střídá ve Smiřických verše s prosou; Shakespeare činí ve svých dramatech tolikéž, aby místa idealističtější od realističtějších rozlišoval a tím účinného kontrastu dosáhl: leč u Kolára marně bychom v této příčině hlubšího odůvodnění hledali.

Přes vytknutý základní nedostatek svůj zbuzuje první dějství značné očekávání. Ale hned počátek jednání druhého přináší nám

Začátek posledního aktu nelze čísti bez ironického úsměvu. Děj odbývá se opět na zámku Jičínském, Jindřich snaží se dále vtipně šílit, při čemž ovšem jako vzor na mysli mu tane Hamlet, a Kajetán v pravdě nemluví moudřeji. Jindřich praví: „Na věčnosti budem dlouho žít, až nás to omrzí, největší mudrcové jsou blbci.“ To by ještě tak tak prošlo, kdy by to bylo vysloveno trochu jasněji. Ale to je páter Kajetán jiný chlapík. Ten dokonce vyzkoumal, že mudrc je blbec přírody!! *Monika* Kolárova povstala prý podnětem Heglovy *Faenomenologie ducha* (a ne z Byronova *Wernera!)* — k důmyslným výrokům Kajetánským nemohla podnět dáti nežli nějaká faenomenologie bezduchosti. Z Prahy přišly zlé zprávy. Kunrát Friclav, ideál to pohodlné věrnosti, se tedy odhodlá, že přejde k Valdštýnovi do Mnichova Hradce. Jakub Mírek Otecký, primátor na Jičíně, obecní starší a měšťané Jičínští přicházejí, čím, protože jsou to osoby posud se neobjevivší, ocitujeme se opět v prvním jednání, kde se má dle vší možnosti exposice skončit. Jičínští přinášejí Kateřině zprávu, že král vydá jí manžela, budeli mu od ní do komory královské odveden dědičný poklad rodu Smiřického. Ale Kateřina, která v třetím jednání byla dobrou manželkou, prohlásí se: „Manžela svého jsem si nekoupila, aniž chci jej prodávat.“ Víť ona jinou radu, která snad pozdě k cíli povede, ale mnohem effektněji zní: chce manžela vyprostit pomocí voje císařského. Naše podivení roste, když slyšíme primátora Mírka, kterak teprv po dlouhých řečech, jimižto se zmaří mnoho drahocenného času, oznamuje: „Hned za námi v patách z Prahy vyjela (královská exekuce) v průvodu dvou kornetů jízdného lidu a chce město i zámek na Jičíně obsadit.“ Kateřina odhodlá se k odporu, a Jičíňané — ačkoli ne zrovna statečně — jí přísahají pomáhat. A v tom je Jičín již obsazen!! Mají to tudíž Mírek i Kateřina velmi hezké zařízení vojenské v městě i na hradě. Nikoli, tak nejednají seriosní lidé, a co nám tu spisovatel podává, je divadelní nemožnost, ne obraz života. — Friclav odejde skutečně z Jičína k císařským, a s podlým hejtmanem utíká také podlý kněz Kajetán z Jičína do Mnichova Hradiště. S toutéž zbabělostí opustí purkmistr a měšťané Kateřinu. Slavata přichází požadovat Smiřického dědictví pro svou choť Salomenu, jak nejvyšší soud rozsoudil a král potvrdil. Kateřina opět to odmítá. Královští komisaři, Rudolf ze Šumberka s Adamem Bohdaneckým z Hodkova, zvěstují Kateřině smrt jejího chotě, horeční chorobou prý zachváceného, ale podle všeho vlastně paní Salomenou zavražděného, a podají Kateřině závěť jeho, kterou ji nebožtík manžel učinil paní na Vartenberce. Vdovy zmocňuje se měkkost a něha, vzteklice pláče, se šíleným úsměchem podá klíče ode všech pokojův a pokladův Salomeně, sobě ponechává toliko jediný klíč: by zavřela kapli sv. Kateřiny, své ochranitelky, která jí, jak praví, neochraňuje. Také monstrosní Salomena změkne: nabízíť sestře k užívání doživotnímu hrad i panství Hrubou Skálu. Kateřina přijímá, aspoň na oko, a šlechetná Salomena nad sestrou pod tíží dojmů na klekátko skleslou raduje se:

Já zvítězila. — Nyní, Fridrichu,
své bohatství ti nesu v oustrety,
bys upevnil svůj trůn a vládu svou.

Pak snad se podaří, že Salomena
památku vznese rodu Smiřického
k nejvyšší hodnosti, a snad i v čas
na hlavu sobě vloží korunu.

Ale, co při tom nejhlavnějšího, zda k tomu svolí král Fridrich, budeli chtít obětovati svou Alžbětu za ničemnou Salomenu, súčastnili se dvou prahnusných vražd, jimižto by padli jeho choť a manžel Salomenin Slavata, by sňatek s ním touto paní zamýšlený uskutečněn býti mohl: to nikdo z celičkého kusu nesezná, nikde to v kuse není ani naznačeno, tím méně vysvětleno. Zde v koncepci zůstala mezera přímo úžasná, tak že nezbývá než ramenoma pokrčiti a říci: snad blázní Salomena jako její bratr Jindřich přes to přese všechno, že se stále tváří rozumnou. Vždyť mudrcové jsou blbci přírody. V dlouhém monologu odhodlává se Kateřina k odvetě: jde do sklepa, kde jest zásoba prachu, aby jej zapálila a zámek i se Salomenou i s rodinným pokladem do povětří vyhodila. A nyní následuje něco umělecky a technicky tak naivního, že by se toho sotva který soudnější začátečník dopustil. Když Kateřina odešla, *opona rychle spadne*, „po malé přestávce ozve se z daleka výbuch zničení zámku Jičínského, a hned na to rachocení a lomoz veliké bořící se stavby. Pak následuje temné hlučení a volání lidstva, troubení ponocných a zvonění na poplach. Po chvíli hluk unikne, a jen zvonění a troubení pokračuje až k proměně.“ To jest umělecká absurdita. Když opona spadne, jest obecenstvo roztržito, v tom slyší jakýsi výbuch a povyk a hluk, tedy pravý opak toho, co by mohlo působiti dojem umělecký vůbec, nadtož poetický zvláště. Prkna, která svět značí, nalézají se *za* vytaženou oponou. — Nadchází proměna, nyní a tu, kdy a kde je zbytečná, kde má býti nejvíce zbytná. Na jevišti rozkládají se zříceniny zámku Jičínského, a poněvadž spisovatel ve svých kusech velice miluje máry, leží mrtvola Kateřinina na marách. Jindřich nad ní šílí, dovídáme se, že královské vojsko Fridrichovo se rozprchlo, a Friclav i Kajetán vracejí se do zámku s Valdštýnem, který Jindřicha posílá do kláštera a sám jakožto jeho strýc a poručník zmocňuje se Smiřického, kletbou stíženého bohatství. Jindřich se však odhodlaně vzpírá do kláštera jít a probodne se dýkou, již vyrval Jarešovi, když tento chtěl Kateřinu probodnout: dýkový to fatalismus ze Sardouovy Vlasti. Valdštýnův životní program, který kus rozvlekle končí, mohl býti dramaturgem škrtnut.

Snaha spisovatelova, vytvořiti z rodinného dramata truchlohru historické mohutnosti, se mu pod rukama rozptýlila. Struktura kusu je valně pochybena tím, že mnohé osoby, mezi nimi důležité, nepůsobí konstantně, nýbrž objevují se třeba opozděně, a naproti tomu předčasně mizejí, jako ku př. Alžběta, citelnou měrou také král Fridrich a j. Kus je jim jako průchozím domem. Co se týče povah, opakujeme, že nikoliv nechceme v dramatě míti jen bezvadných andělův a že, jak se samo rozumí, nikterak nepokládáme za špatného spisovatele, který špatnosti líčí, ale ty děsné povahy ve *Smiřických* —! Jediný bratr Jindřich nás místem poutá, a ten je blázen. Kus počíná slibně, ale čím dále tím více slabne, rozřeďuje se, přibírá balast za balastem, a známé se opakuje. Také dikce čím dál tím více chabne, originální

metafory, na jaké sem tam z předu narážíme, později nenalézají nástupkyň. Verš ustupuje, a prosa nabývá nadvlády. Desinit in piscem mulier . . . Různými effekty kus oplývá: kromě ďábelských postav vyskytuje se tam pohřební chorál, žalné troubení, zvonění hran, bubnování, intrády, večerní klekání, troubení ponocných, východ měsíce atd. atd. Jsou ve *Smiřických* zajisté výborné podrobnosti, ale také valné všednosti. Vědomí toho, co zvlášť účinně působí, osvědčuje se tam, ale i pavkus i nevkus, špatné vtipy a místy jazyková nesprávnost se tam naskytají. Koncentrovaná dikce je snad největší předností dramata toho . . . Krkavec má svůj hlas — ale věru není to hlas příjemný, a pohříchu skoro celým Kolárovým kusem proznívá tento hlas.

(Pokračování.)

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. července 1882.

Ministerské nařízení o znalosti německého jazyka na české universitě. — Pamětní spis o rovnoprávnosti ve Slezsku. — Slovanská liturgie v Chorvátsku a na Slovinsku. — Myšlenka jednoty chorvátsko-slovinské. — Rovnoprávnost Slovinců u soudů. — Doplnění zákonodárství z r. 1861 o zrušení nevolnictva na Rusi. — Průmyslová a umělecká výstava v Moskvě. — M. D. Skobelev. — Crimes-prevention-bill. — Konference Cařihradská a události v Egyptě.

Českou universitu, dosud více v zásadě přijatou než ve skutečnosti zřízenou, stihlo opatření, kteréž kdy by vstoupilo v život, valně by českost její změnilo a jak v zásadě, tak ve skutečnosti zjednalo přednost a převahu jazyku německému. Jest to ministerské nařízení ze dne 20. června t. r. pro fakultu právnickou, čili pro zkoušky státní a zkoušky k dosažení hodnosti doktorské na fakultě této. Nařízení za základ berouc nedílnost university Pražské stanoví za jazyk zkušební na české a na německé fakultě právnické buď pouze jazyk německý anebo jazyky německý a český, ale tak, aby posluchač skládaje zkoušky v jazycích německém a českém, povinen byl prokázati nejen odborné vědomosti, nýbrž i náležitou znalost německého jazyka aspoň při zkoušce z jednoho hlavního předmětu. Znalost jazyka německého staví se tou měrou i nad vědomosti odborné, že žádný kandidát nemá být uznán za schopného, kdy by i při sebe lepších vědomostech odborných náležitě neprokázal znalost němčiny. — Hlavní příčinou, jež k nařízení tomu dala podnět, jest mezera v zákoně o českém vysokém učení, která povstala opomenutím tím většího politování hodným, čím palčivější jest věc, jíž se týká. Dejž bůh, aby se společnému úsilí podařilo neblahé ono opomenutí teď napraviti!

Slovanští poslanci na sněmu Opavském podali nově jmenovanému zemskému přednostovi, markýzi z Becquehemu *pamětní spis o rovném právu češtiny a polštiny ve Slezsku.* Dovolávají se zejmena rovnoprávnosti polštiny v Těšínsku a češtiny ve Frýdecku před soudy a ve školách, aby podání v jazycích těch sepsaná přijímána a v nich také vyřizována byla, aby k soudním a politickým úřadům povolávány byly jen osobnosti jazyků těch znalé, aby ve školách národních vy-

učovalo se jazykem lidu a němčině bylo učeno jakožto zvláštnímu předmětu, a aby za inspektory školní a do školních rad povoláváni byli mužové, kteří proti slovanskému obyvatelstvu nejsou předpojati a jemu nepřátelští. K doložení toho uvádíme, že při popisu obyvatelstva ze dne 31. prosince 1880 hlásilo se ve Slezsku z 550.662 obyvatelů 154.887 k národnosti polské, 126.385 k národnosti české a 269.338 k národnosti německé. Živel slovanský má tudíž číselně převahu nad německým, a přec odmítají se dosud česká a polská podání soudům a politickým úřadům!

V životě slovinského a chorvátského národa významný byl den 5. července, svátek to sv. Cyrilla a Methoděje, kde po dlouhé době zas po prvé sloužil známý vlastenec slovanský, biskup Jiří Strossmayer, v biskupském sídle svém Ďakovaru mši v slovanském jazyku. *Slovanská liturgie mezi Jihoslovany římsko-katolického vyznání* není tím sice již zavedena, ovšem ale obnovena. V Záhřebě bohoslužba v slovanském jazyku nebyla sice ještě dopuštěna, ale dle všeho zdá se, že se to za nedlouho stane. Jak mezi Chorváty tak mezi Slovinci ozývají se jednomyslně hlasy pro její zavedení. Dovolává se jí národní žurnalistika i národ, kterýž slavnostními ohni na horách oslavil předvečer jejího návratu. Pro Chorváty a Slovince je slovanská bohoslužba dvojnásob významná; jednak byla by jim výdatnou podporou v národním životě proti germanisaci a italianisaci a jednak páskou ke sbratření a sjednocení. A to zajisté jsou vážné důvody, z kterých oba jihoslovanské národy ji vítají a toužebně očekávají.

Mezi Slovinci již od dob Stanka Vraza šíří se přesvědčení, že budoucnost národa jich nejlépe pojištěna bude těsným svazkem s Chorváty. Opětného a mocného výrazu došla myšlenka ta při slavnosti národní, jež v Záhřebu o letnicích se konala na oslavu dvacítileté činnosti zpěváckého spolku Kola. Slovinský básník dr. Tavčar prohlásil při hostině před shromážděnými předáky chorvátskými a slovinskými: „My Slovinci nic bychom nenamítali proti tomu, kdy by co do kulturní a politické stránky nemluvilo se o národu slovinském a národu chorvátském jako o národech zvláštních. Pevně doufám, že přijde doba, kdy mluviti se bude pouze o jediném, sjednoceném národě chorvátském. My již dávno považujeme vlast svou za část krásné chorvátské domoviny."

Bratrský národ slovinský dovolal se konečně po více než dvacítiletém boji rovnoprávnosti u soudů aspoň potud, pokud se týče podání, protokolů, soudního řízení a soudních výnosů a rozsudků. Stalo se tak výnosem ministeria spravedlnosti ze dne 18. dubna vrchnímu soudu v Štyrském Hradci, v jehož právomoc náležejí Krajina (448.000 Slovinců a 30.000 Němců), Štyrsko (389.000 Slovinců a 795.000 Němců) a Korutany (102.250 Slovinců a 241.500 Němců). Rozhodnutími vrchního soudu byli Slovinci v obvodu tom zbaveni práva užívati národního jazyka. K naléhání, aby podobný výnos ministerský vydán byl i pro ostatní slovinské země, Terst (26.000 Slovinců, 88.890 Italů a 5150 Němců), Istrii (13.000 Slovinců, 122.000 Chorvátů, 114.300 Italů a 4800 Němců) a Gorici s Gradiškou (130.000 Slovinců, 73.500 Italů a 2660 Němců), jež patří pod vrchní soud v Terstu, a kde vedou

Slovinci a Chorvátě tuhý boj s živlem italským, odpověděl ministr spravedlnosti, že rovné právo nebylo tam od soudů rušeno, že tudíž zvláštního výnosu není potřebí.

Při všem hluku o hnutí nihilistickém pokračuje Rusko ve vnitřních tichých opravách. Významná a dalekosáhlá jest oprava, kteráž zavádí se uveřejněným nyní carským úkazem ze dne 30. května. Dle úkazu toho bude úplně odstraněna *daň z hlavy*, tížící zvláště rolnictvo. Jelikož vynáší na 60 milionů rublů, kteréž v státním rozpočtu nelze hned jinak nahradit, provede se zrušení její znenáhla během let, počínajíc už rokem 1883. Místo ní budou poměrně zvyšovány jiné daně, a rozšířena zejmena daň z příjmů. Daň z hlavy čili tak zvaná *podušnaja podať*, je zbytek z doby nevolnické, který zrušením nevolnictva (zákonodárstvím ze dne 3. března 1861) z důvodů finančních nemohl býti odstraněn. Odpadnutím daně té změněny budou podstatně i poměry rolnického lidu. Dosud jest obec rolnická i s pozemky všem společná, ale každý dospělý má k podílu nejen právo, nýbrž i povinnost, jest vázán svazkem obecním, z něhož samovolně nesmí se vyprostiti. Obec ručí společně za všechny daně, a musí tudíž každý její člen odváděti příslušnou částku na hlavu jeho vypadající. Zrušením daně té odpadne i tato vázanost; rolník stane se svobodným členem obce a nebude moci býti donucován platiti v obci, když mimo obec nalezne si výživu. — Současně zřízena bude *rolnická banka*, jejíž potřeba se na Rusi dlouho již pociťuje. Říšská banka cedulová poskytne jí zálohu půl milionu rublů, a potřebný fond pořídí se vydáváním $5^1/_2$percentových, od státu zaručených dluhopisů, jichž ročně rolnická banka bude moci vydávati do 5 milionů rublů.

Všeobecná ruská průmyslová a umělecká *výstava*, jež dne 1. června *v Moskvě* byla otevřena, vyniká velkolepostí a rozsahem nade všechny předešlé, a skvěle dokazuje pokrok ruského průmyslu. Výstava potrvá do podzima.

Těžká rána postihla Rus dne 8. července. Slavný hrdina a vojevůdce, generál Michajl Dimitrijevič *Skobelev* zemřel dne toho v Moskvě náhlou smrtí, ochrnutím srdce. Celá Rus truchlí nad ztrátou tak bolestnou; onať podťala kořeny přeskvělým nadějím, jež mladý bohatýr v národě svém vzbuzoval.

Zákonodárným sborům v Anglii byla od vlády příčinou vraždy ministra Cavendishe a státního tajemníka Bourka podána předloha o výminečných opatřeních k zamezení zločinů v Irsku, tak zvaná *crimes-prevention-bill*, kteráž od obou sněmoven jest přijata a 12. července od královny potvrzena, tak že nabyla již zákonné platnosti. Podstatnými jejími ustanoveními zrušují se porotní soudy pro agrární zločiny, zmocňuje se místokrál irský pronásledovati a zatýkati prchající svědky, rozmnožiti policejní moc v jednotlivých okresích Irska na jich náklad a konati prohlídky domovní; obyvatelé musejí ručiti za škody na statku a zboží, jež by v obvodu jich obcí se staly; podezřelí cizinci mohou býti vypovídáni. Gladstone doufá, že zákon ten mu postačí k upokojení Irska, když následovati bude i druhý o prominutí nedoplatků nájemného za minulá léta, o kterém parlament nyní rokuje.

K vyřízení zápletek egyptských sestoupila se 24. června *konference* velmocenských zástupců v Cařihradě, jež vytkla si za úkol obnoviti předešlý stav věcí — kdy zástupcové obou západních mocí měli vliv na správu financí egyptských, — a utvrditi autoritu místokrále Tevfika proti Arabimu bejovi a vojenské i náboženské straně mohamedánské. Avšak jelikož turecká vláda nejen neobeslala konferenci, ale i nepřátelsky proti ní se postavila, vyznamenavši Arabiho vysokým řádem Osmanlie a prohlašujíc, že zjednati pořádek v Egyptě jest věcí pouze sultánovou, protahovalo se jednání a nevedlo k cíli. Zatím co Anglie soustřeďovala značnou námořní moc u Alexandrie, zřízena byla vlivem Německa i Rakouska v Egyptě nová vláda, jejíž předsedou byl Raghib paša a v níž Arabi opět zasedl jakožto ministr války. Leč Anglie neuznala vlády té, jež měla býti kompromisem mezi Tevfikem a Arabim, a nevstoupila s ní ve spojení. Uvnitř země stávaly se poměry vždy hrozivější; místokrál i turecký komisař Derviš paša přesídlili se do Alexandrie, kamž následoval je brzy též Arabi s vládou. Velení nad anglickým loďstvem svěřeno bylo viceadmirálu lordu Seymourovi, kterýž rozhodně protestoval proti soustřeďování vojska a vyzbrojování rozsáhlých opevnění a tvrzí Alexandrijských. Když zbrojení nepřestávalo, podal Seymour dne 9. července ultimatum toho smyslu, aby opevnění přístavní, jež byla nebezpečná i samému loďstvu, do 24 hodin byla vyklizena, jinak že je rozstřílí. Evropanům v Alexandrii dosud zbylým bylo skrze konsuláty dáno pokynutí, aby do 10. července večer opustili město, a 11. července o 7 hod. ráno — tedy právě měsíc po ukrutném vraždění Evropanů — počalo *bombardování Alexandrie.* Egypťané podlehli hrubé střelbě z anglických kusů lodních, metajících až 18centové střely na tvrze Alexandrijské, ač dlouho odpovídali svou střelbou, kteráž i některé anglické obrněnce porouchala. Když dne 12. počala palba znova, vztýčeny byly nad Alexandrií bílé vlajky parlamentární; shledáno však, že to byl jen podskok, aby Arabi bej snadněji mohl provesti ústup z města. Alexandrie, jež valně již utrpěla střelbou anglickou, stala se pak jevištěm hrůzyplných událostí. Trestnice a věznice, kde bylo na sta pro poslední katastrofu uvězněných Arabů, jsou zotvírány, a vězňové s lůzou i Beduiny do města vniknuvšími jali se pleniti a páliti všechny evropské domy a vražditi zbylé Evropany, jakož i domácí křesťany. Teprve když dne 13. a 14. mužstvo lodní vystoupilo na zemi, učiněna žalostnému stavu tomu poněkud přítrž. Požáry na jednotlivých stranách města trvaly ještě 18. července. Místokrál a Derviš paša vstoupili dne 12. na lodi anglické. Arabi postavil se jihovýchodně za Alexandrií u Kafr-el-Devaru na železnici z Alexandrie přes Nilskou deltu do Kahýry vedoucí. Zatím sestoupila se dne 14. opět konference a navrhla sultánovi, aby zakročilo turecké vojsko v Egyptě za podmínek, jež velmoci ustanoví. Jelikož sultán se zdráhá, vysílá Anglie značnější moc pozemní ku břehům egyptským.

R. 1882. Čis. 9.

OSVĚTA

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. Konst. J. Jireček.

(Pokračování.)

V. Kazanlyk, Šipka a Gabrovo.

Za pobytu ve Staré Zágoře veliké se mně laskominy dělaly na daleké modré vrchy na jihovýchodě, více nežli den cesty na koni odtud, jmenovitě na třihlavý Monastir Bair, vědecky až po tu chvíli téměř docela neznámý. Za dob středověkých kraj ten, jsa na pomezí mezi Bulhary a Řeky, s hrady a kláštery svými často se zpomíná, a ve starých rukopisech leccos sem našel zajímavého, což by povzbuzovalo k pátrání na samých místech. Ale tenkráte musil jsem odložiti návštěvu této „terra incognita“ na příhodnější chvíli. Dne 23. září ráno vyjel jsem na sever do Kazanlyku, opět na otevřeném tureckém kočáře. Úřady v Staré Zágoře daly mi s sebou jízdného žandarma, ne pro nějakou nejistotu cest, ale abych nejel bez průvodčího.

Na severním konci města u vchodu do „boazu“ (prosmyku) se ve stínu starých košatých ořechův naléza čtvero malých kašen, v nichž se vypryšťují vody starého římského posud trvajícího aquaduktu, tekouce do města podzemním kanálem asi na půl hodiny cesty. Dále mezi těsnými vrchy následují malé domky vesnice Kutludže a u nich políčka s prosem, vinicemi a mohutnými ořechy i morušemi. Potom vstupuje se do skalných křivolačin prosmyku samého. Potok Kutludžanský s hukotem teče přes šedé balvany mezi strmými holými skalami. Nad skalami po vrších zelená se dubové mlází, doleji promíchané lipami. Jede se buď po řečišti mezi pískem a kamením, buď po straně na jakémsi těsném vrubu do skály vrytém, obé s velikými nesnázemi, při čemž vůz často se potácí přes veliké ploché holé skály s kolejemi hrubě do nich vytesanými. Cestovatel, maje v pravo skálu, v levo rokli a vida, jak vozka krok za krokem opatrně vede koně za uzdu, po-

zoruje, že vlastně velice pochybil, neboť po takových horských stezních má se jezditi ne na voze, ale na koni. Zde onde kryjí se u potoka prostinké mlýnce dle zdejšího spůsobu, ještě po Římanech zděděného, kde kolo je nahrazeno malou turbinou.

Konečně po 1 $^{1}/_{2}$ hodině cesty octli jsme se v končině, kde v jedno stéká několik bystřin. V pravo od nás na stráni rozkládá se veliká ves *Dervent* s domky hustě seřaděnými, ježto se svými otevřenými předsínkami a novými taškovými stříškami činí dojem docela přívětivý. Ve válce byla úplně zničena, ale nyní zase jest obnovena a má 249 domův s 996 obyvateli jen bulharskými. Dvacet minut odtud nalézá se rozvodí mezi potoky pole Zágorského a řekou Tundžou, otevřené to sedlo na vysočině provívané ostrými studenými větry. Vyhlídka na jih dosti jest obmezena bližšími vrchy. V pravo i v levo stojí lesnaté vrcholky Sredné Gory, která zde má výšku dosti nepatrnou; myslím, že na nejvyšších místech nevyniká výše než 800 metrův nad Starou Zágoru, ježto čítá 190 metrův nadmořské výšky. Za to veškeru pozornost pohlcuje velikolepý pohled, který se otvírá v samém popředí. Jen asi deset kilometrův od nás ve velebné kráse vystupuje obrovské pásmo samého Balkánu čili Staré Planiny, s hřebenem asi 4500 stop vysokým. Bez obzvláštních zubcův anebo vysedlých vrcholkův obrací se k nám s tváří příkrou jakožto stěna strmě svislá a holá, prahorní granit a gneiss, s hlubokými zde onde roklemi a se šedými krabatinami, drsnými asi jako zevnějšek skořápky ořechové. Ranní páry podzimní, rozptylované prokmitajícím sluncem, uvádějí nás v nejeden optický klam o vzdálenosti a výšce této zdi, kterou se oblast Dunajská odděluje od poříčí Egejského moře. Dole pak před námi mezi Srednou Gorou a ostře přiříznutým úpatím Balkánu leží zelená dolina řeky Tundže (Tonzus Římanův); ta zde teče od západu k východu a teprve v Slivnensku obrací se na jih k Adrianopoli, k městu tří řek, pod jeho zdmi vody své mísejíc s Maricí, která tam odjinud, z Rhodopy, přijímá řeku Ardu. Utěšené háje a husté sady prozrazují polohu četných vesnic dole v úrodné této horské rozsedlině, do které vede naše cesta.

Za dvacet minut rychlé jízdy byli jsme již v dolině, jejíž dno leží asi 200 metrův nad polem Starozágorským, pročež i svah Sredné Gory na této severní straně je kratší nežli na jihu. Asi na dostřel z ručnice od úpatí se mezi stromy bělá jednopatrový dům, za kterým se ve dvoře kryje druhá budova s kupolí. To jsou teplé prameny, tak zvaná *ladža* Kazanlycká. Podobných teplic přirozených, s temperaturou někdy velmi vysokou, veliká jest hojnost po celém Bulharsku; jmenovitě se vyskytají četně podél jižního úpatí Balkánu od Anchialu až do Karlova, pod veškerou Srednou Gorou, na severním podnoží hor Rylských u vrchovišť Marice, v poli Sofijském, v kotlině Kjustendilské atd. Uvnitř v samé Sofii prýští se sirnaté prameny s temperaturou asi 38° R. a v městě Kjustendilu devět domův lázenských se napájí z horoucího vřídla, které má až 60° R.[1]) Nad většinou těchto teplic

[1]) Dle měření ředitele Kjustendilské reálky p. T. Ivančova. Hochstetter (Das Vitošgebiet v Petermann's Geogr. Mittheilungen 1872 str. 93) udává pro Kjustendilské prameny 50—54° R.

klenou se staré kupole s drobnými otvory jako střílnami. Voda obyčejně se sbírá v bassinu čtverhranném nebo polygonálním, asi po prsa hlubokém, který massivní stavbou svou z úpravných kamenův tesaných prozrazuje nezřídka původ až římský. Nejen vnitřní zařízení v mnohých podrobnostech, ale i samo jmeno těchto lázní upomíná na staré thermy antické; bulharsky a srbsky i za středověku, jakož i turecky, teplice tyto slovou *banja*, což není než latinské *balnea* (množné číslo od balneum). V Thrákii se užívá nad to i zpomenutého již nahoře slovíčka *lъdža*.[1]) V městech, kde není takových to vývařisk teplých vod podzemských, zřízeny jsou lázně (turecky *hamám*), ve kterých se voda uměle ohřívá. Úprava jejich je táž, jako u teplic přirozených, s velikou kamennou nádržkou pod vysokým klenutím; návštěva obyčejem jest ustanovena na ten spůsob, že jednoho dne se koupají od rána do večera křesťané, druhého dne křesťanky, třetího mohamedánky, jiného dne mohamedáni, vše rozděleno dle víry a pohlaví. Cizinec se diví, jak ti lidé po celé hodiny umějí vydržeti ve vodě pro severozemce až nesnesitelně horké. Uvnitř v těchto lázenských domech často bývá úplné přítmí, zvýšené vystupujícími parami vodními, tak že za slunečného dne oko po vstoupení do lázně jen zvolna se vpravuje v šeré osvětlení a teprve znenáhla počíná rozeznávati šplouchající ve vodě postavy a jiné předměty, halící se v polotmu pod akustickou kupolí.

U teplic Kazanlyckých, kde se nalézá i venkovská hospůdka s letními byty, zdržel jsem se v poledne asi hodinu. Rozhlednuv se po dolině, která jako ulice běží mezi horami přímo na východ, a zahleděv se na nevelmi daleká odsud sedla horská, kudy Gurko v létě 1877 ke všeobecnému překvapení Turkův a celé Evropy náhle přešel přes Balkán (u Hainkjoj), vypravil jsem se dáleji do Kazanlyka, asi dvě hodiny odsud vzdáleného.

Jízda je plna přívětivých a někdy až velikolepých obrazův přírodních. Údolí Tundže, které na těchto místech slove bulharsky *Tulovsko pole*, má asi sedm kilometrův zšíří, a dno jeho je téměř docela vodorovné v pravém toho slova smyslu. Půda jest alluviální, leckde i písčitá, jakož i cesta není silnice dělaná, ale široká voznice v hladkém písku mezi lukami a poli. Nejozdobnější okrasa celého kraje, tak znamenitě ohrazeného proti severním větrům, jsou však háje, jimiž obklíčeny jsou vesnice a lemují se ta místa, kde úrodné dno roviny takořka bez přechodu se pojí s drsnými stěnami Balkánskými. Nejsou to snad nějaké obyčejné sady malých stromův ovocných, ale prastaré lesíky (bulharsky *korija* z tureckého kurú: les) odvěkých ořechův, jedlých kaštanův, jilmův i dubův s obrovskými korunami a s kmeny staletými. Velikost stromův, hustota celých skupení a vábivý stín pod jejich rozložitými větvemi cestovatel v krajích poloostrova Balkánského vítá jako nesmírnou vzácnost, tím více, poněvadž pro nás seveřany, kteří jsme od dětinství jako přirostli k širým lesům starých sosen i košatých bukův naší vlasti a od nich zde na bezlesém východě i ve snu býváme pronásledováni, jsou překvapení nad míru příjemné. Nebude od místa,

---

[1]) P. profesor Drinov vykládá novobulh. *lъdža* na staroslovanské ląža, tedy totéž, co česky zní louže.

když se zmíním zde i o jedné malé zeměpisné observaci. Při mnohém cestování po různých končinách studených i teplých oko pozorovatelovo téměř bezděky si dle vegetace utvoří jakousi zběžnou míru vzdálenosti, a podle poměru velikosti, ve které se v dálce zračí pně a koruny dospělých stromův buď osamělých buď seřaděných na pokraji lesův a sadův, po cestě s přibližitelnou jistotou soudívá o vzdálenosti různých vrchův, potokův nebo osad od okamžitého hlediska. Na Balkánském poloostrově a vůbec po celé jižní Evropě v mnohých krajinách toto měřítko nadobro ztrácíš a s radostí je shledáváš, když se ti náhodou zase někde namane.

Při pohledu na tyto rostlinné obry připomenul jsem si verše starého Vergila o ohromném stínu spleteného větvoví v pralesích, jimiž se za jeho dob, před 1900 lety, vyplňovaly chladné doliny Balkánu (Georgica II. 488):

o qui me gelidis convallibus Haemi
sistat et ingenti ramorum protegat umbrâ!

Na doby pradávné, předhistorické, kromě rozkošných těchto pozůstatkův starého lesa upomínají i jiné velebné památky: obrovské mohyly, za nepamětného pravěku lidskou rukou nakupené, jež po celém dnu Kazanlycké doliny porůznu jsou rozptýleny. Nepoměrně jsou vyšší a takořka umělejší nežli mohyly thrácké v poli Plovdivském nebo Sofijském. V nitru svém chovají zděné hrobky a v nich kostry lidské s bronzovými zbraněmi. L. 1851 v jedné mohyle nedaleko odsud u Rachmanli, ve Sredné Goře jižně od Kazanlyku, nalezen kostlivec v troskách bronzového pancéře s rozličnými zbraněmi a s nádobami bronzovými, stříbrnými a hliněnými; na jedné z nádob kovových vypodobněna byla hlava prý Silenova.[1]) Za okkupace Rusové l. 1879 otevřeli jednu velikou mohylu u vsi Dъlboki na jižní straně Sredné Gory severovýchodně od Staré Zágory, a uvnitř našli v kamenné kobce stříbrné číše, antické vásy, bronzové zbraně i nádoby a jeden zlatý náhrdelní řetěz, 75 gramův těžký. Vystoupil jsem na první z těchto umělých pahorkův asi 40 střevícův zvýší vedle samé cesty a rozhlížel se s vrcholu jeho. Na západním obzoru pozoruje se v dáli proluka, kde se u Kaloferu pramení Tundža. Na severozápad mračily se nejvyšší vrcholky Balkánu, Kadimlija a Maragedik, se sněhy i mlhami; jejich vzezření a podzimní sichravý čas s příznaky blízké metelice na horách nevěštily mnoho příjemného pro zejtřejší můj přechod přes Šipku.[2])

Za nedlouho minuli jsme Tundži, řeku vodnatou a bystrotokou, plynoucí v těsném a křivolakém řečišti, přes které se klene krátký kamenný most, patrně dosti starý. Dále jsme jeli skrze vesnici *Tulovo*

---

[1]) O nálezu tom obšírná zpráva se nachází u Georgia Tsukaly v novořeckém jeho popisu eparchie Plovdivské (tišt. ve Vídni 1851) str. 36, a rovněž v tehdejším bulharském Carigradském Věstníku.

[2]) Dle jedné zprávy v Petermannových Mittheilungen o výškách, měřených od ruských štábních důstojníkův za okkupace, Gjumruk-čal, jeden z vrcholkův Maragediku, má 7826 střevícův (patrně ruských); Kadimlija dle téže zprávy má 7455′. Nejvyšší vrchol, měřený v okkupovaném territoriu, je Musalla mezi Rylou a Rhodopou 9590′; Ryla, totiž nejvyšší z tamních tří zubcův, Elenin vrch, má 8960′, Vitoša 7500′.

(128 domův s 525 obyvateli, z nichž je 116 Turkův, ostatek Bulhaři). Od ní celé *Tulovské pole* má své jmeno. Jakkoli hliněné domky s červenými střechami a ještě červenějšími rulíky zralé papriky vedle vrat neprozrazují žádné stopy nějaké dávné důležitosti, přece se zde nalézáme na půdě historické. Jen dvě vysoké mohyly mezi domky a veliký hřbitov s kamennými náhrobky, kolik jsem v letu shlednul, bez nápisův, jsou poněkud nápadnější. Jmeno osady i celého pole vedou nás daleko do šerého pravěku.

V nejstarších dějinách Thrákie památná episoda je vpád Keltův za třetího století před Kr. Zbytkové oněch zástupův keltických, které l. 279 před Kr. se prodraly až do Hellady a tam marně obléhaly Delfi, chtějíce se zmocniti pokladův nashromážděných u slavného toho orakula, roku následujícího z Řecka odtáhli do Thrákie. Část odešla do Malé Asie, kde se usadila v Galatii; ostatní zůstali v Thrákii, přemohli a pokořili tamní kmeny domácí i založili si mocnou říši, jejíž královské sídlo slulo *Tyle.* Odtud král Komontorios a jeho nástupci znepokojovali až i řecká města na Černém moři a na Propontidě. Avšak již po 66 letech říše Tylitův vzala za své povstáním horalův thráckých. Před několika lety vyslovil jsem domněnku, že Tyle, které dle svědectví antických spisovatelův leželo blízko Haemu na thrácké jeho straně, hledati sluší na Tulovském poli v horami obemknuté dolině horní Tundže (antického Tonzu) na teplém jižním svahu Balkánu, dále že jmeno Tulova a Tulovského pole samo je totožné s názviskem antické Tyle, jež Slované jako mnoho jiných jmen zdědili od starých obyvatelův zemských, a konečně, že veliké mohyly zdejší, aspoň z části, jsou památkou po dávných keltických dobyvatelích.[1])

Několik kilometrův od Tulova před vchodem do jednoho těsného úvalu Balkánského stojí veliká ves *Mъgliš* (od mъglá, mlha), mající 480 domův s 2306 obyvateli, kromě 95 Turkův vše Bulhary. Osada tato z daleka se představuje co hustý háj ořechův, jilmův a kaštanův, ve kterém čtyři nebo pět vysokých a dosti strmých mohyl vršky svými dosahuje až mezi větve starých stromův. Pohled na tuto přírodní scenerii mne upomenul na „královské mohyly" (kungshögarna) u švédské Upsaly, které jsem navštívil na jedné ze svých procházek po Evropě, jen s tím rozdílem, že na místě zasmušilé obruby severoevropských konifer a jasanův pod bledým nebem téměř polárním zde nastupuje veselá zeleň stromův jihozemských v klimatu již docela teplém. V úvalu nade vsí se skrývá klášter Mъglišský, který za starších dob tureckých býval jakýmsi ohniskem, u něhož se přechovávala starobulharská písemnost a tradice slovanského umění literního. Bylo zde i něco rukopisův, ale nyní již zmizely nadobro. Dále v horách v témže úvalu nad klášterem u vesnice *Selci* vystupují ložiska uhelná, táž, která oproti na severním svahu hor se projevují u městečka Trjavny. Kdežto v Trjavně již Turci nedlouho před válkou začali kořistiti z tohoto podzemního bohatství, v Balkáně Mъglišském posud ještě se pracovati nezačalo.

---

[1]) Tulovské pole v Časopise Českého Musea 1876 str. 686—691 a v zasedacích zprávách kr. společnosti náuk od 4. prosince 1876.

Spěchajíce ku předu, přišli jsme až docela k úpatí stěn Balkánských. Silnice vede stinnými alejemi, obroubena jsouc nad to vysokým křovím, v němž vynikají trnky, šípky a sumach (bulh. smradlika, Rhus cotinus) se svými páchnoucími červenavými chumáči. Z pravé strany se z horských roklí hrne plno bystrých vod přes cestu do Tundže. Po zahradách viděti množství jablek a sliv, z nichž tu pálí slivovici. Mezi pole obilná mísí se vinice, jejichž živé ploty jsou protkány lianami divoké révy. Tu konečně se zjevila pole růžová, kterým Kazanlyk děkuje svou slávu světovou; arci koncem září nebyl pravý čas pro ně, neboť kdo chce seznati „růžovou dolinu" Kazanlyckou s vůní a květem, musí přijíti na jaře. Nyní se podobala z dalcka vinicím, jako by posázena byla nějakou drobnolistou révou.

Podél cesty pracovali na nivách nejen křesťané, ale i rolníci turečtí. Bydlíť v okoliji Kazanlycké (41.023 obyvatelů v 46 osadách) vedle 27.981 Bulharů 11.496 Turkův a nad to 1249 cikánův a 192 židův. Směšné bývá podívání, když se koňmo nebo vozmo rychle blížíš skupinám pracujících vesničanek tureckých, jak úprkem se zahalují do svého bílého *jašmaku* (závoje čili podbradku), jenž jim pokrývá nos i bradu, ale při tom zvědavě blýskají očima, aby viděli, jak ten nevěřící gjaur vypadá. Totéž rychlé pokrývání tváře můžeš viděti dokonce i na polích podél železnice z Ruščuku do Varny, kdykoli vlak z nenadání proletne kolem nějaké turecké osady v tamějších smíšených okresích.

Vjedeme do *Kazanlyka* (7635 obyvatelů, totiž 6078 Bulharův a 1125 Turkův, ostatek cikáni a židé). Ani nepozorujeme, že jsme již u cíle, i myslíme, že vstupujeme do nějakého rozkošného lesa, až se za tureckými hřbitovy objeví skryté mezi stromovím domy městské. Kazanlyk je sídlo obchodu s růžovým olejem. Najdeš tu kupce, kteří vedou obchody s Rakouskem a Francií, i častěji sami tam zajíždějí, a setkáš se s lidmi, kteří studovali v Praze anebo v Záhřebě. Ani zde jsem nezůstal odkázán sám na sebe i vypravil jsem se hned po příjezdu s několika známými k ohledání města. Vedli mne přímo na své vinice, prostírající se po výslunných návrších na severovýchodní straně města, a tam mně dali hojnou příležitost, jednak abych se přesvědčil o výbornosti zdejších aromatických hroznův, jednak abych se při své zeměpisné zvědavosti orientoval o poloze města. Tato poloha je něco docela rozkošného. Dolina Tundže na místech dnes projetých neměla více nežli sedm anebo osm kilometrův šířky. U samého města však velmi značně se rozšiřuje k severní straně, a sice v podobě okrouhlé zátoky, která do amfitheatru horského vniká asi devět kilometrův zhloubí. Četné vesnice, obklíčené růžovými poli, zelené takořka ostrovy hustých hájův i asi dvanácte, neli více, mohutných mohyl zračí se na vodorovném poli tohoto zálivu, kdežto po vrších horských již se bělá podzimní čerstvý sníh. Na dvou dalekých mohylách spatřují se hluboko zaryté vruby tureckých baterií, ježto za poslední války na nich byly postaveny, a v prostředku velikolepého polokruhu míhají se na úbočí horském četné klikatiny silnice, která vede vzhůru na sever přes hřebeny Balkánské — Šipka.

Kazanlyk sám leží ne uprostřed této úrodné kotliny, ale po pravém jejím pokrají, pod samým úbočím horským. Z blízka i z da-

leka město úplně se ztrácí, že bys je mohl věru docela přehlednouti. Jeť ukryto v hustém lese velikolepých košatých ořechův s rozložitými korunami oblých tvarův a s líbezným svitem jemně zeleného listí, jakož i starých stepile urostlých kaštanův se sukovitými šedými pni a s temnožlutými chomáči ostnatých plodův, prohlédajících mezi skupinami třpytivého lupení. Nejen červené střechy domův městských, ale i samy bílé minaréty džamijí tureckých téměř docela jsou zatopeny ve stinné této spoustě hustě nakupených korun stromových. I kromě města plno se tu vidí stromův, alejí a hájův, plno prochladného stínu a příjemných tekoucích vod, jmenovitě na cestě k vesnici řečené Jenina, ježto na úpatí horském leží poněkud východněji od Šipky. Krajina patrně oplývá růžemi, hrozny, hruškami, slivami a broskvemi jako jeden jediný rozkošný sad. Touto čarovnou polohou a růžovými poli proslavil se Kazanlyk po celém vzdělaném světě nade všecka ostatní města bulharská, čehož zásluhu jmenovitě mají němečtí cestovatelé Moltke, Barth, Hochstetter a Kanitz. Slavný vojevůdce pruský, který tudy projel l. 1837, Kazanlyk v nadšení nazval evropským Kašmírem a Gülistanem.[1])

Dosti úhledně vystavené domy, několik nepatrných mečetův a docela novověkých kostelův, rovné široké ulice a jedno prostranné náměstí, jakož i jakási stará turecká *kula* (věž), jakéž bývaly u domův dávných agův i begův, toť všecko, co v Kazanlyku je památno z věcí lidskou rukou zbudovaných. Na západním vchodu do města stojí ženský klášter, totiž dvě nízké budovy s kostelíkem, okolo něhož se řadí plno hrobův ruských vojínův a bulharských dobrovolníkův z poslední války. Ve válce Kazanlyk dvakráte byl vzat od Rusův; když od nich opuštěn po ústupu Gurkově, Turci, vtrhnuvše do prázdného města, zapálili jednu část jeho, ale (tak aspoň mi vypravováno) zmýlili se, položivše oheň ne v křesťanské části, ale v jedné turecké „mahale“ (čtvrti), která i skutečně vyhořela. V onom klášteře stihli množství žen a dětí utíkajících z vesnic a s tímto nebohým lidem si natropili nejohavnější kratochvíl.

Dějiny Kazanlyka jsou velice chudé. Na mé otázky o starožitnostech slyšel jsem jen vlastní svůj ohlas. Odkazovali mne na Tulovo jakožto na nejstarší místo celého kraje, ale při tom věděli něco i o Tylitech, z ruského doplněného překladu mých Dějin bulharských. Jakožto naleziště památek římských jmenována mi vesnice *Turija* na jih u Sredné Gory. Ze středověku zbývá množství hradův po úbočích horských, jako vůbec podle celého jižního podnoží Staré Planiny. K ohledání všech těchto věcí arci bylo by nutno pobyti zde několik dní, ale mne nutila ke spěchu kalící se pohoda jesenní. Kazanlyk sám dle vypravování obyvatelův vznikl v době docela nové, již za panování tureckého, splynutím několika vesnic v otevřené zahradní městečko bez bašt a hradeb. První zmínka o něm, kolik vím, nalézá se u často zmiňovaného tureckého zeměpisce Hadži Chalfy z první polovice sedmnáctého století.

Laskavý čtenář zajisté se bude ptáti především po proslulém onom pěstování růží, jakým spůsobem se děje a od které doby je pře-

[1]) Gülistan persky = země růží.

nešeno do tohoto krásného kraje. Kazanlyk s okolím je sice středisko a nejbohatší těžiště pro výrobu oleje růžového, ale v Rumelii i kromě Kazanlyka jsou ještě některé jiné krajiny, kde se růže v tisícech keřův pěstují na polích jako jinde víno nebo chmel. Růžová pole vyskytují se v dolině u Karlova nad horním tokem řeky Gjopsy, zde onde v Zágorsku a také v jižní části kraje Tatar-Pazardžického u Bracigova na výslunném svahu Rhodopy. Na severní straně Balkánu jest jich něco jediné u Trjavny, v nejbližším sousedství Kazanlyka na protějším svahu téhož pásma horského. Růže zde pěstovaná má květ neplný, bledočervený a přináleží třem druhům botanickým (Rosa damascena, sempervirens a moschata). „Žně“ růžové jsou v květnu a červnu, při čemž se sbírají celé miliony květův, neboť prý teprve 3200 kilogramův růží po dlouhé destillaci dává jeden kilogram růžového oleje. Výtěžek není každého roku stejný, a po celé Thrákii prý se mění od 800 až do 3000 kilogramův oleje. Pěstováním a destillováním tohoto rajského květu více se zabývají křesťané, nežli Turci, kteří v tomto průmyslu dosti nepatrný podíl mají. Práci samu konají nejvíce ženy, při sklízení i při vyvařování květů ve zvláštních kotlích železných.

Marně jsem pátral po tradicích, které by mohly objasniti historii tohoto průmyslu, i domnívám se, že bych i po delším pobytu i po úsilnějším poptávání sotva přišel na něco jasnějšího. Tolik je jisto, že pěstování růží je starší nežli sázení rýže u Plovdiva, kteréž u obyvatelstva podnes je povědomo co věc teprve za Turkův uvedená. Růžové sady, přirozené i pěstované, na poloostrově Balkánském patrně jsou něco prastarého. Již ve staré knize Herodota Halikarnasského (VIII, 138), jejíž stránky mají obzvláštní půvab, když je čteš zde na samém poloostrově v téže přírodě, vypravuje se v popisu Makedonie „o zahradách, ježto prý byly Midasa syna Gordiova, ve kterých rostou růže samorostlé (*αὐτόματα ῥόδα*), majíce každá lístkův šedesáte a vůní vynikajíce nade všecky ostatní.“ Tyto nivy nepěstovaných růží samorostlých dle starohellenského cestovatele ležely pod horou řečenou Bermion, pro zimu a sníh prý nepřístupnou, a bujely na lučinách mezi tehdejšími makedonskými pralesy zajisté asi tak, jako u nás v Čechách se ve hvozdech Šumavských červenají mýtiny a paseky, zarostlé kvetoucí vysokou vrbovkou (Epilobium), ač lzeli mdlé obrazy z našeho podnebí přirovnávati k oslňujícímu lesku přírodních scenerií jihozemských. Městiště zahrad Midových hledati sluší okolo dnešního města Vodena na západ od Soluně, ježto je proslaveno čarovnou polohou mezi bujným, vždy zeleným rostlinstvem u stříbropěnných vodopádův, kterými vody od úpatí lesklého mramorového kuželu hory Nidže s horské terasy seskakují do přímořské roviny. Jiní antičtí spisovatelé velebí růže země Edonské okolo dnešního města Sěru (Seres) na dolní Strumě, jmenovitě stolisté růže makedonské okolo města Filippi na podnoží hory Pangaia. V nápisech i jiných památkách z doby římské se na poloostrově zpomíná zvláštní slavnost jarní, řečená „Rosalia.“ Kdy v zemích Balkánských začali dělati olej z růží, nikde není zapsáno; v Indii nad Gangem, v jižní Persii (Širaz) a v Egyptě výroba jeho se provozuje ode dob pravěkých po dnešní den. Bulharsky planá růže čili náš český

šípek slove taktéž *šipsk*, od něhož jmeno má i vesnice Šipka;[1]) růže zahradní se jmenuje *trandafil* (turecky *gül*), z novořeckého *τριαντάφυλλον*, a olej růžový se nazývá *trandafilovo maslo* nebo poturčeně *gjulovo maslo*. Jmeno poukazuje tedy k růži třicetilisté.

Při veškerém tuto vylíčeném přírodním bohatství nyní se obchod v Kazanlyku nalézá ve stavu úplné stagnace. Příčinou toho jsou následky války a nedostatečné komunikace. Válka zničila starý blahobyt, celé obyvatelstvo uteklo, a jestliže Kazanlyk sám nebyl vypálen jako Stará Zágora nebo Kalofer a Karlovo, však osud ten stihl všecky vesnice rozkošné jeho doliny. Jediná dobrá silnice odsud vede do Plovdiva, běžíc pořáde v rovině kromě jednoho hornatého místa na rozvodí mezi vrchovišti Tundže a dolinou Gjopsy. Budoucnost kraje závisí od železniční trati, která by se časem svým vystavěla od Burgasu na Černém moři podél celého jižního úpatí Balkánu až do Sofie, přes Jambol, Sliven, Kazanlyk, Karlovo a Zlatici. Stavba její nepotkala by se s velikými terrainovými nesnázemi, neboť horské přechody přes sedla, kterými se zde onde pásmo Balkánské spojuje se souběžnou s ním Srednou Gorou, nejsou ani vysoké ani nesnadné. Celá řada průmyslných městeček a úrodných teplých krajin padá do této čáry, nehledíc k veliké hojnosti znamenitých vodních sil na bystřinách, splývajících všude z roklí Balkánských, jichžto by znamenitě se dalo zužitkovati k rozmanitým závodům průmyslovým. Návrh takovéto trati skutečně l. 1879 od podnikatelův francouzských předložen vládě rumelské, ale pro nedostatek prostředkův odložen stranou.

Právě za mé cesty rakouská společnost státní dráhy dala konati předběžné studie k železnici ze Svištova přes Balkán na Novou Záguru ke spojení sítě rumunské se železnicemi rumelskými a s Cařihradem. Ale projekt ten má velmi málo vyhlídky, neboť nehledíc k obrovským nesnázem v horách, kde by bylo potřebí několika dlouhých tunelův, Bulhaři sotva myslí dopustiti takovouto transitní linii, ze které by, dle jejich mínění, mnoho užitku měly Bukurešt a Adrianopol, ale velmi málo města bulharská.

Pobyv půl dne v Kazanlyku, nazejtří dne 24. září jsem vyjel na sever zase do knížectví bulharského, již ne na voze, ale na koni. Za průvodce měl jsem sedláka z kotliny Kazanlycké, který seděl na druhém koni, k jehož dřevěnému sedlu (samaru) byla připnuta má nepatrná zavazadla. Pohoda úplně se zasmušila. Mělo se k dešti, temné chmury kupily se nad vrcholky Balkánskými i pod nimi, vichr z hor zahoukl chvílemi nad jesenní krajinou, jemné krůpěje hnaly se mně čas po čase do tváře, ale z počátku přece někdy prosvitnulo i slunce. Celý den dřepěl jsem v sedle, jen s tím rozdílem, že jsem kapuci pláště podle počasí brzy nasadil na hlavu, brzy shrnul zase dolů. Projel jsem nejkrásnějšími krajinami „evropského Kašmíru“ v nejhorším nečase a nepohodlí, které ani nedávalo dobře sáhnouti k mapám, k perspektivu, ke kompasu a jiným kapesním instrumentům, a které místo omamující vůně růží a jiného rostlinstva pořáde mne udržovalo v kaučukové atmosféře svrchního mého oděvu.

---

[1]) V Dubrovníku a v Boce Kotorské slovo *šipak* znamená granátové jablko.

Od Kazanlyka až k úpatí hor jede se rovinou docela vodorovnou, po cestách rovněž písčitých jako podél Tundže. Nedaleko za městem průvodčí obrátil mou pozornost na skupení bílých stanův mezi stromy v pravo na samém úpatí hor, s výmluvným gestem a s lakonickými slovy: „Náš asker!“ (naše vojsko). V celém jeho obratu vězelo dosti mnoho politického sebevědomí. Ve stanech nalézalo se letní ležení Kazanlyckého praporu milice rumelské, totiž jediné jeho setniny o 130 mužích, která je ve zbrani. Dále zahleděl jsem se do rozkošných lesíkův, jejichžto houštinami jsme projeli, anebo které nám zůstaly stranou. Pod korunami starých košatých ořechův mezi bujným jich podrůstem Turci a Turkyně v šatech často docela zedraných sbírali ořechy, jichž dolina Kazanlycká ročně plodí množství patrně velmi veliké. Okolo stromoví poletovali divocí holubi a siví sokolíci. V lesích i kromě lesův, po polích kukuřičných, obilních i růžových, všude klokotá plno horských potůčkův, jimiž celá krajina je jako protkána. Málo je krajin, kde divokost hor a úrodnost dolin se pojí v obraz tak velikolepě harmonický, a které oplývají takovou měrou vod a stínu.

Na půl cestě k Šipce projeli jsme skrze vesnici řečenou *Chasot* (tur. Chaskjoj). Před válkou patrně docela byla turecká; nyní čítá 229 domův s 938 obyvateli, z nichž jsou dvě třetiny Bulhaři, jedna třetina Turci. Domky, kryjící se pod krásnými vysokorostlými stromy, ještě nebyly úplně obnoveny po pohromách poslední války. Ve tvářích obyvatelstva venkovského zde a všude jinde v dolině, jmenovitě v černookých lících ženských, zračí se ještě zasmušilý výraz minulého utrpení; celé obyvatelstvo kraje Kazanlyckého, křesťanské i musulmanské, během války opustilo sídla svá a zkusilo všecky útrapy útěku do dalekých krajův. Nejprve po ústupu Rusův utekli Bulhaři a po obratu války zdvihli se také Turci. Okolí Kazanlyka a pole od něho až k horám sloužilo nad to i za bojiště, a většina osad ovšem při tom nadobro zničena. Zpomenul jsem si na popis téže vesnice v cestopisu Barthově. Slavný tento cestovatel po střední Africe projel tudy na své výpravě skrze evropské Turecko l. 1862 též na podzim, za sklizně ořechové, obdivoval se obrovským rozměrům stromův ořechových, jakých ani v Malé Asii nebyl spatřil, a vesnici Chaskjoj, tehda zcela mohamedánskou, líčí jako nějaký čarovný ráj, ukrytý mezi báječně líbeznými sady.

Na pokrají doliny v pravo na podnoží šedých stěn Balkánských spatřovala se veliká ves *Jenina* (371 domův). Vedle ní mně ukázána již z Kazanlyka malá osada *Buzludža* a zároveň mi vypravováno, že tam padl Hadži Dimitr Asěnov, vojvoda bulharské legie, která l. 1868 směle z Rumunska přes Svištovsko potají vpadla do Bulharska, ale v lesích Trnovských a Gabrovských téměř do posledního muže byla potřena od rychle sebraných vojsk tureckých. Někteří zajatí oběšeni od Turkův v samém Kazanlyku. Nedlouho po této mé cestě u Buzludže skutečně nalezen hrob smělého junáka s různými ostatky.

Dále zjevily se v levo ony dvě mohyly se zářezem baterií tureckých, které mi již z města byly nápadny. Vedle nich se prostírá „Šejnovská korija,“ hustý háj u vsi *Šejnova*. Jsme na místech, kde za války půda zbrocena krví nejstatečnějších junákův, — vstupujemeť do oboru *Šipky* a jejích bitev. Šipka a Pleven rozhodly osud Bulharska

a vyžadovaly největší míru obětí lidských. Již první obsazení Šipky od Rusův, které se stalo po smělém přechodu Gurkově kombinovaným útokem z obou stran, od Gabrova i od Kazanlyka, dosti bylo krušné; Turci naposled tajně přes noc zmizeli z vrchův, uklouznuvše na jihozápad do doliny Kazanlycké a odtud do pole Plovdivského. Když pak bitvami u Staré a Nové Zágory přinucen byl Gurko k ústupu, tu posice na horském přechodu u Šipky zaujali bulharští dobrovolníci, cokoli jich zbývalo po katastrofě Zágorské, pět praporův pod velením generála Stoljetova a s nimi ruský pěší pluk Orlovský. Dne 8. srpna r. 1877 Sulejman paša s velikou armádou tureckou zvolna přitrhl až ku podnoží hor. Nazejtří začal zběsilý útok na horské posice. Pět dní bojováno ve dne v noci s největším napjetím sil z obou stran. Rusové a Bulhaři hájili rychle zařízené zákopy s tuhou odhodlaností, chvílemi ani dosti munice nemajíce, neřkuli potrav. Jednu dobu Turci dostali se po horách tak vysoko, že ovládali již i ústupní čáru vojsk ruských. Čerstvé posily a příchod generála Radeckého, velitele osmého sboru, Šipku uchránily před pádem. Rusové za tohoto zoufalého zápasu ztratili asi 3500 mrtvých i raněných, mezi nimi do 100 důstojníkův. Turkův padlo jistě asi 10.000. Sulejman bezohledně hnal své prapory po strminách vzhůru k zákopům, ve kterých ruští pěšáci a bulharští dobrovolníci z bezpečných úkrytův pouštěli záhubnou palbu, podporujíce ji i kameny shora svalovanými a nechajíce někdy Turky schválně se vydrápati až na bezpečný dostřel. Množství nejlepších vojákův tureckých, vycvičených v horských bojích s Hercegovci a Černohorci, padlo na těchto osudných stráních. Puchem hnijících mrtvol jejich naplňoval se vzduch ještě po dlouhý čas. Dne 15. srpna večer vše utichlo. Od té doby boje na přechodu Šipeckém se obmezovaly na malé denní potyčky, na vojnu obléhací; jen 5. září strhla se větší bitva, když Sulejman se pokusil o noční přepadení posicí ruských. Brzy potom na místo Sulejmanovo přišel Reuf a později Vesel paša, kdežto na ruské straně velení zůstalo vždy v rukou Radeckého. Nastala zima, na horském přechodu vše se zasulo sněhem, přední stráže mrzly v závějích pod silou ledových větrův, až teprve konec roku přinesl obrat a rozhodnutí.

Po pádu Plevna vojsko Radeckého znamenitě sesíleno i připraveno k přechodu dolů do Thrákie. Hlavním úkolem bylo obklíčení a zajetí turecké armády Vesela paše. K tomu cíli měl kníže Svjatopolk Mirský se dvěma divisemi pěšími sestoupiti na levém křídle přes Jeninu; generál Skobelev pak s jednou divisí jízdy, jednou divisí pěší, jednou brigádou střelcův a s bulharskými dobrovolníky měl nepozorovaně slézti na pravém křídle dolů k vesnici Imitlii, a Radecký sám měl udeřiti v centru. Pochod obou křídel vykonán za strašných mrazův (až —20° R.) v hlubokém sněhu, kterým zasypávaly se některé rokle až na několik metrův zhloubí. Bulharští sedláci s lopatami pracně upravovali stezníky ku přechodu; děla vlečena na saních a místy nesena i od vojákův na ramenou. Dne 27. prosince (8. ledna) Svjatopolk Mirský sestoupil u Jeniny do pole, udeřil na vojska turecká, ale nebyl s to, aby je sevřel, ba po značných ztrátách strojil se již ustoupiti zase nazpět do hor. Vesel paša domníval se, že s odražením tohoto

útoku nebezpečenství dokonale je odvráceno, neboť o vojsku Skobeleva neměl ani zdání. Nastal den 28. prosince (9. ledna). Tu, jako by z oblakův byl spadl, Turkům v týle objevil se v poli Kazanlyckém Skobelev s celou svou armádou. Svjatopolk Mirský udeřil znova a i Radecký hnul se dolů s hor. Středisko bitvy byl les u Šejnova, asi tři kilometry od podnoží Balkánského. Turci viděli, že jsou dokonale sevřeni. Vesel paša po urputném boji kapituloval s celou Šipeckou armádou, 32.000 muži a 93 děly. Rusové ztratili všeho 5484 mužův raněných i mrtvých. V boji u Šejnova vyznamenali se jmenovitě dobrovolníci bulharští, kteří již při obraně Šipky udatností svou se byli proslavili po celé Evropě.

Rok po této cestě díval jsem se ve Vídni na výstavu obrazův z této války od proslulého ruského malíře Vereščagina. Na jednom velikém obraze spatřil jsem již z daleka osněžené strmé hory význačných tvarův, pod nimi plochou rovinu, na ni ostrovovitý les i vegetaci určitého rázu a v tom ve všem bojiště po bitvě: dlouhou řadu vojsk vítajících generála, jenž cválá podél šiku na bělouši a s čepicí v ruce děkuje vojákům za jejich statečnost. Poznal jsem krajinu na první pohled, ani nehledaje v katalogu. Byl to Skobelev, od Turkův řečený Ak-paša (bílý paša), po bitvě u Šejnova. Jedna z předních vlastností výtvorův Vereščaginových je překvapující věrnost krajinné stránky jeho obrazův; zvláštní lokální kolorit letní i zimní, místní ráz vegetace, obrysy hor a barva oblohy, vše to věci, které zeměpisec ani mnohými slovy nemůže náležitě dolíčiti, mistrovským štětcem jsou tu několika rysy vykouzleny na plátno.

Dvě hodiny a dvacet minut od Kazanlyka sesedl jsem před malou krčmou pod horami ve vsi *Šipce.* Před válkou osada ta měla 700 domův a náležela k nejlepším celého okolí. V bojích úplně rozkotána a nadobro srovnána se zemí. Nyní obnoveno je 288 domův, s 1374 obyvateli výhradně bulharskými. Mezi domy stojí jedna pravěká mohyla, venku za osadou řadí se k ní jiných šest a dále jich je rozptýleno ještě mnohem více. Na jedné, ve které v pravěku pochovali nějakého thráckého nebo keltického krále, nyní se bělá mramorový pomník na památku bitvy Šejnovské. Jmeno Šipka (šípek) náleží vlastně jen vesnici, ale v poslední jmenovitě době přeneseno i na celý zdejší přechod horský.

Požil jsem trochu chleba a vína i vyšvihl se zase na koně, spěchaje ve větru a dešti dále přes hory. Hned za posledním domkem začne se vystupovati do vrchu. Útvar půdy jest asi následující. Mezi dvěma souběžnými hlubokými dolinami, které ústím svým se otvírají do kotliny Kazanlycké, vybíhá ostroh, po obou bocích strmý, ale na hřebenu svém poněkud pozvolněji se sklánějící. Takořka na nose tohoto ostrohu vine se silnice nahoru četnými klikatinami, namnoze zarytá v těsném hlubokém úvoze. Přese všecko opravování úplně je vypláchnuta horskými přívaly a podobá se docela korytu nějaké bystřiny. Vozy tudy jen s nesnázemi se dostávají ku předu. Na místech, kde ostroh se vyvyšuje o nějaký nový taras a kde silnice svými klikatinami přebíhá z levého jeho boku na pravý anebo naopak, poznávají se všechny posice z války. Vedle křížův dřevěných vidí se „zemljanky,“ hliněné

to budky, ve kterých vojáci zimovali, fašiny, zákopy z nanešeného kamení atd.

Od vesnice Šipky do Gabrova jeli jsme pět a půl hodiny bez zastávky, ale z části jen krokem. Studený vítr prorážel všecky kosti i příšerně hvízdal telegrafními dráty u silnice. Nazpět otvíralo se krásné panorama: celý kraj Kazanlycký, za ním Sredna Gora jako nepatrné nízké pásmo, dále širé pole thrácké až k Marici a v dálce Rhodopa na protějších hranicích Rumelie. Ale nebylo stání a chuti k vyhlídkám. Stoupání do vrchu bylo namáhavé pro člověka i pro koně. Brzy jsme se octli v oblacích a mlhách, zmítáni jsouce metelicí smíšeného deště a sněhu, která všemi silami větrnými bila do kaučukového pláště a rozumí se i do tváře. Pocestných jsme potkali náramně málo. Hospod po cestě není. Ostatně prý i za nejkrásnějšího počasí na vrchu vždy bývá větrno, při ustavičné ostré proměně proudění vzdušného; neboť teplý proud, který se zvedá z nížiny rumelské, nahoře se potkává se studenějším prouděním Balkánským a Podunajským. V zimě sníh tu přeletuje jako létavý písek na pouštích, a obě doliny po obou stranách ostrohu úplně prý bývají zasuty.

Konečně jsme stanuli na vrcholu, u památného z války *vrchu sv. Nikoly*. Nejvyšší místo hřebenu, který má asi 2000 krokův zšíří, leží 1318 metrův nad mořem [1]) a 693 nad vesnicí Šipkou. Za tureckých dob stála tu celá řada strážnic (karauly a beklemé), jakož i stopy jakéhosi hradu prý Marka krále a nějakých staveb římských. To tuším všecko nyní zmizelo, nahrazeno jsouc památkami z dob nejnovějších. Vedle silnice pracovalo se právě na několika velikých pomnících mramorových. Chtěl jsem podjeti k jednomu z nich vedle silnice a přečísti dlouhý jeho nápis, ale déšť, mrskající nemilostivě do tváře, přinutil mne k obratu.

Odtud jsme začali sestupovati. Otevřela se vyhlídka na sever, chvílemi dosti jasná: ne otevřené rovné pole, ale temnozelená hornatina lesnatá, přiléhající k samému pásmu Balkánskému a prorytá hlubokými úvaly potokův a říček, ze kterých se tvoří řeka Jantra. Zřetelně poznáváme hustě sražené domy města Gabrova, z něhož za války den co den dobře vídali střelbu na vrchu sv. Nikoly, i spatřujeme čáru silnice, vedoucí odtud do Sevlieva. Po horách všude jsou roztýleny vesnice čili vlastně nesouvislá skupení salašův, tak zvané *koliby*. Na severu pozorujeme, že v dálce přestávají vrchy a lesy, které tuto před námi jsou rozestřeny jako basreliefní mapa, a že se tam začíná širá, bezlesá a nízká rovina. Zde na této severní straně hor není úrodné nížiny, bohatství přírodního, ani Turkův, ale vrchy, lesy, chudoba horská a obyvatelstvo čistě bulharské. V celé okoliji Gabrovské není a nebylo ani jednoho musulmana.

Velikolepé toto panorama brzy se rozplynulo, a my jsme se octli mezi dubovými nízkými chrastinami v nejhorší plískanici. Lilo se jako z konve. Veškera pozornost byla obrácena k vedení koně silničními serpentinami mezi ručeji, klokotajícími přes cestu. Na jednom místě z houští vystoupil celní strážník již knížectví bulharského, jehož hra-

[1]) Poslední ruské měření udává 4362 stop.

nice je položena nahoře na rozvodí, a věren svému úkolu uprostřed přívalův dešťových ptal se, zdali nevezeme něco, z čeho se platí. Konečně jsme přirazili až dolů k řece Jantře a sledovali její tok po dobré silnici, dosti těsné a opatřené pěknou alejí stromovou. Déšť poustal, a u cesty se spatřovali bůvoli, pole kukuřičná, kola (bulh. dolápi) k čerpání vody z řeky a k zavlažování zahrad zelenářských, jakož i jiné příznaky, ohlašující, že jsme zase v obydleném kraji.

O půl páté hodině se zjevilo *Gabrovo.* Hned na první pohled viděl jsem, že je to město docela křesťanské, bez džamijí a minarétův. Vjeli jsme do ulic. Tu byly ne více stavby turecké, ohražené na venek kolem do kola smutnými stěnami, kryjícími harémy před všetečným okem nepovolancův, ale pravidelně zbudované domy s krámy v přízemí a s velikými okny v horním patře, hustě sestouplé po obou stranách těsné ulice. Oživené krámy, hukot řemeslnických strojův šicích a celý zevnějšek Gabrova upomínaly již na industriální města střední Evropy. S netajenou radostí vjel jsem průjezdem do jednoho obstojně slušného hanu a na dvoře jeho po pět a půlhodinné jízdě slezl jsem zase s koně, hladov a utrmácen, i spěchal jsem, abych se ohřál po všech těchto Balkánských mrazech a větrech.

Gabrovo dle posledního sčítání má 7845 obyvatelův, kteří bydlí v 1558 domech. Náleží do „okruží“ (departementu) Sevlievského a je středisko okolije, čítající 30.423 duší, vesměs Bulharův. Rozkládá se po obou stranách řeky Jantry, která zde padá přes četné nízké peřeje, probíhajíc pod šesti mosty. Střechy domů pokryty jsou velikými a těžkými deskami břidlicovými k ochraně proti prudkým horským bouřím a větrům. Gabrovo se svým bohatstvím tekoucích vod je město řemeslnické. Hlavní průmysly zdejší jsou jirchářství a železářství, jmenovitě výroba nožův a jatagánův (prve i pušek). Kromě toho se tu pracují *gajtány* (šňůry k ozdobení národního kroje) a vlněná látka řečená *šajak,* jejíž úpravou se zabývají hlavně obyvatelky zdejšího ženského kláštera. Z ostatních řemesel zmínky zasluhují ševci, soustružníci a hrnčíři.

Dějiny místní padají do dob nejnovějších. V památkách středověkých ani v tureckém zeměpisu Hadži Chalfy o Gabrově není řeči. Zjevuje se teprve na mapách novějších. Na počátku minulého věku italský cestovatel Marsigli zpomíná římské stěny, kterými se uzavírají Balkánské přechody u Gabrova, ale hradby tyto nepochybně byly kdesi nahoře u sv. Nikoly a ne v městě nebo blízko něho. L. 1798 kapudan paša Husejn, jda s velikým vojskem nekázané holoty k pokoření odbojného Pasvana na Vidin, po cestě vypálil Gabrovo, jakož o tom vypravuje současný Sofronij, biskup Vračanský. Krdžaliji, kteří byli ve službě jeho, po cestě všude pálili a drancovali pokojné křesťanské poddané, jmenovitě menší otevřená a hradbami nechráněná městečka. Ale Gabrovo brzy potom obnoveno, dospívajíc k novému rozkvětu. L. 1810 obsazeno od Rusův spolu s Trnovem, arci jen na málo dní. Gabrované patrně již dříve kupčili s Valachií; nyní jali se choditi do Bukurešti, kde celá jedna ulice podnes slove „strada Gabrovenilor,“ do Brašova a jmenovitě do nového emporia, které vzniklo na přímoří stepí jihoruských po zničení tamního panství tatarského a tureckého —

do rychle zkvétající Oděssy. Mnozí kupci Gabrovští usadili se po těchto městech a více se domů nevraceli. Ti pak, kteří zůstávali doma, spolu s obyvateli jiných městeček čistě bulharských po obou stranách Balkánu a Sredné Gory, rozprostřených dlouhým pásmem od Samokova až do Kotla, byli hlavní oporou křesťanstva a bulharské národnosti v probouzející se vlasti. V klášteře Rylském se mezi nápisy rozličných dobročinných „ktitorův“ z let třicátých a čtyřicátých nejvíce zračí jmena rodin z Koprivštice a z Gabrova.

Kupci Gabrovští, usazení v Oděsse, velikou zásluhu si dobyli nejen o rodiště své, ale o celé probuzení národa bulharského otevřením první školy, zřízené dle západoevropského vzoru. Vasil Aprilov a Nikolaj Palauzov jsou zakladatelé tohoto ústavu, který se stal takořka kolébkou osvěty novobulharské. Dne 2. ledna 1835 škola otevřena, zřízena jsouc dle „vzájemnoučitelné“ methody Bell-Lancasterovy. Učitelem byl mnich Neofyt Rylský, jeden z nejzajímavějších mužův celého novověkého hnutí slovanského na Balkánském poloostrově, který viděl nejen první knihy bulharské a první školy, ale dožil se i osvobození vlasti a zemřel loni (1881) v lednu v klášteře Rylském, dosáhnuv nestorského věku asi 91 let. Neofyt v Gabrově zůstal jen půl třetího roku, ale započaté dílo odchodem jeho nikterak se nezastavilo. Škola rozšiřována i zvelebována, zřízeny i vyšší třídy, a naposled pro ni vystavena veliká budova s 26 místnostmi. Před válkou měla šest tříd reálných a vedle školy Plovdivské proslula co přední zdroj osvěty pro celé Bulharsko. Učitelé byli téměř všickni vychováni na Rusi pod vedením kupcův Oděsských. Kromě reálky v Gabrově nalézala se i škola dívčí a ovšem i učiliště elementární.

Turci v městě měli administrační úřady a malou posádku žandarmerie. Jen když se v Balkáně objevily čety Panajota nebo některého jiného vojvody bulharského, soustředěno zde poněkud více vojska. Před samou válkou kajmakam (prefekt) v Gabrově byl dokonce křesťan a Bulhar z nedalekého odsud městečka Jeleny, Jordančo efendi Bakaloglu. Za těch okolností není divu, že Bulhaři zdejší, neznajíce z blízka vojenskou sílu říše osmanské a žijíce dosti svobodně, vyhnání Turkův ze země obecným pozdvižením massy bulharské sobě představovali za věc docela možnou. L. 1876 současně s povstáním Panagjurským vypuklo podobné hnutí i v horách Gabrovských a Drjanovských. Fazly paša rychle přirazil ze Šumna s vojskem 5000 mužův a hrstku asi 400 povstalcův bulharských oblehl v jednom klášteře, ukrytém v lesnatých skalinách u Drjanova. Po zničení kláštera střelbou z děl a po rozprášení čet povstaleckých přitáhl dne 12. (24.) května do Gabrova. Tam schytal asi 90 učitelův a měšťanův i odeslal je do Trnova, kde však již zanedlouho po zavraždění sultána Abdul Aziza (koncem května) byli propuštěni. Za *corpus delicti* vykládán jmenovitě model telegrafu z fysického kabinetu reálky; tím prý spiklenci chtěli loviti vládní korrespondenci z drátův, vedoucích kolem Gabrova.[1]) Město samo nebylo se pozdvihlo, jen jeden mladík, Canko Djustabanov, se

[1]) Model ten se chová podnes ve škole co památná reliquie z krušných dob před osvobozením.

silnou četou vyšel do hor na západ od města a postavil se kdesi okolo veliké vsi Nového Sela v kraji Sevlievském, ale byv raněn, upadl do zajetí a oběšen v Trnově. Do školy vložena posádka bašibozukův. Násilí všelijakého vykonáno dosti mnoho, ale ne v městě, nýbrž hlavně v sousedním kraji Sevlievském; jmenovitě Čerkesi se vyznamenali neúnavným loupením a drancováním.

Ve válce Gabrovo obsazeno od Rusův bez boje a po celý pak čas zápasu o Šipku sloužilo za oporu všech doprav a operací. Nyní po osvobození Bulharska nalézá se ve stavu přechodním, jako mnoho jiných měst v celém knížectví. Města horská totiž ponenáhlu pozbývají někdejší své důležitosti spolu se svými tak hustě obydlenými okresy, co se zatím nová budoucnost otvírá městům Podunajským i přeúrodným, ale dosud slabě zalidněným krajinám mezi Dunajem a podnožím Balkánským. Ode čtyr let děje se v knížectví jakési téměř ani nepozorované stěhování horalův do pustých vesnic v rovině, jmenovitě do osad prve čerkesských a tureckých; lid od Jeleny táhne do Razgradska, z hor Trnovských, Gabrovských a Sevlievských sestupují osadníci do roviny mezi Svištovem a Trnovem, a s výšin Tetevenských se přenášejí vystěhovalci do úrodné nížiny u Rachova. Že při tom i ve vývoji průmyslových a kupeckých měst horských nastala zastávka, je věc docela přirozená. Teprve obecné zlepšení komunikací může tyto nové poměry národohospodářské přivesti v náležitou rovnováhu.

Za deštivého počasí navštívil jsem školu, prošel několika ulicemi a spěchal k odjezdu. Škola po válce 1879 obnovena co reálka se třemi třídami a 109 žáky jakožto ústav státní; nyní je otevřena již i šestá třída, a počet žákův v tomto školním roce obnáší 406, se dvanácti učiteli. Za krásného počasí Gabrovo při vábivé své poloze v Balkánské přírodě mezi pěknými lesy s alpskými břidlicovými střechami poněkud upomíná na některá německá nebo švýcarská města průmyslová, ježto se honosí zároveň krásnou krajinou, rozvojem industrie a slávou svých škol, i myslím, že by se mělo vynasnažiti, aby skutečně dostihlo tento vzor; neboť přirozené podmínky k takovémuto rozkvětu jsou všecky zde po ruce.

Obyvatelstvo okolních hor je lid chudobný, ale pracovitý a dobromyslný. Mužští nosí oděv temnohnědý z hrubé vlny a na hlavách těžké ovčí čepice chlupaté. Selky táhnou na trh, předouce po cestě a vedouce koníky naložené dřívím a jiným zbožím; na hlavě mají něco jako modrý koláč s černou obrubou, z čehož do zadu splývá dlouhý bílý šátek. Pozoroval jsem i několik osob volatých s příznaky kretinismu, který i v horách bulharských zde onde se naskytuje, arci v míře velmi skrovné, a nikterak ne v porovnání s Alpami. Podobné exempláře spatřil jsem jednou nebo dvakráte i mezi lidem na trhu Sofijském a taktéž na severním úpatí hor Rylských.

Nazejtří (25. září) odjel jsem o půl druhé hodině odpolední na otevřeném kočáře do Trnova, něco více než pět hodin odsud vzdáleného. Jakkoli rozdíl ve výšce nadmořské je dosti veliký (Gabrovo 401 metr, Trnovo 208), po cestě ani nepozoruješ, že slézáš s hor dolů; neboť silnice vine se nesčetnými klikatinami skrze lesnaté vrchy, brzo stoupajíc brzo se sklánějíc od jednoho rozvodí ke druhému.

Hned za městem opouští se dolina Jantry, ježto teče k severu, i jede se na východ do vrchův. Hojné lesy lupenaté pokrývají vrcholky krabatého terrainu, na polích spatřuje se kukuřice a proso, bublající potoky plynou kolem svěžích lučin horských i na dně hlubokých roklí, a na pokrají hájův prohlédají rozptýlené, dosti slušné domky četných vísek. Silnice je zdařile nivellována od polských inženýrův za dob Mithada paše a opatřena alejí dospělých stromův, mezi nimiž četné hromádky štěrku poukazují již k evropskému spůsobu pravidelného udržování a opravování veřejných cest; jinak se na východě silnice spravují jen, když se vlivem živlův přírodních začínají rušiti. Dále malebnost kraje zvýšena jest holými skalami vápencovými a břidlicovými, které, nahoře korunovány jsouce lesem, svými strmě svislými stěnami lemují dolinu každého křivolakého potoka nebo říčky a tím okamžitou vyhlídku na zelený kraj stále obrubují šedým pozadím. Celá tato krajinná scenerie mimovolně vzbudila u mne vzpomínky na některé velice podobné končiny u nás v Krkonoších, na Policko a horu Ostaš, na okolí Náchoda a Nového Města nad Metují.

Bylo studeno a větrno i chvílemi krápělo, ale k večeru se čas docela spravil. Po cestě jsme potkávali četné bůvolské povozy a selky jdoucí ze sobotního trhu, jadrný a zvedený lid horský, který nikdy neopomene pozdraviti cestovatele přívětivým: „dóbra sréšta“ (dobré potkání). Po pastviskách pozorovati bylo mnoho skotu a veliká stáda kozí, která jsou největší záhubou mladého dorůstu a jedna z příčin obecné na východě devastace lesův. Po lukách seno leželo vyzdviženo na zvláštních vysokých podstavcích, podepřených třemi koly. Na tyčkách uprostřed polí a v plotech, z chrastí zdělaných okolo chalup selských, viděti bylo jako všude po Bulharsku četné bílé lebky bůvolské a koňské, ježto slouží za strašáky proti vrabcům a jiným mlsným opeřencům. Obyčej zdobiti ploty takovýmito lebkami volími, bůvolskými, ovčími nebo koňskými na východě je prastarý, zasahaje až do dávného starověku. Za starších dob měly od obydlí a majetkův lidských odpuzovati nejen pažravé ptáky, ale i zlé duchy. Ve středním věku takovéto zvířecí ozdoby se spatřovaly i po západní Evropě. Čteme o tom mimochodem ve knize, nad kterou moralisté ode dávna pronesli přísný odsudek, ale která více než cokoli jiného nám zachovala věrný obraz života středověkého v Italii a okolo celého Středomoří, se všemi jeho mravy a nemravy — v slavném Decameronu Giovanni Boccacia ze 14. století. Jedna z novel (VII., 1), vyňatých z anekdot života Florentského, vypravuje, jak veselá žena jednoho obmezeného i pobožného řemeslníka, bydlíc v létě mezi vinicemi za městem, s milencem svým vedla tajnou korrespondenci pomocí oslí lebky (un teschio d'asino), která mezi révami byla nastrčena na kůl; měllі mistr Gianni na noc přijíti do svého viničního domku, lebka stála obrácena směrem k Fiesole, a bylali signora Tessa tu noc sama, nos nebožtíka osla hleděl k Florencii.

Za jednu a čtvrt hodiny od Gabrova sjeli jsme k mostu přes Trjavnenskou řeku, u něhož leží vesnice *Careva Livada* (carova louka), jmeno své mající buď od dávných carův bulharských, buď od sultánův tureckých, kteří u Bulharův vždy sluli „carové.“ U mostu je han a

vedle něho hrnčířský krám, plný nádob hrubých sice, ale velmi zajímavých pro formy své, děděné přes celá tisíceletí od hrnčířův antických; vidíš tu amfory, vásy, konve, mísy a jiné kusy s různými obzvláštními ornamenty, které upomínají na starožitnosti hellenské a římské, ba někdy i na střepiny, jaké se vykopávají v mohylách a hrobkách neurčitého věku po severní Evropě. Výroba hrnčeného zboží v Bulharsku je dosti veliká. Z Ruščucka a Silistrenska vyváží se i za hranice do Valachie. Na západě středisko tohoto průmyslu s dávnými jeho tradicemi je horské městečko Trn blíže srbských hranic.

Od Carevy Livady jede se podél řeky horem na jih do městečka *Trjavny*, asi půl druhé hodiny odsud vzdáleného. Naše dnešní cesta se však dáleji na východ a severovýchod zase obrací podobnými krajinkami s lesy a skalami. Půl třetí hodiny od Gabrova leží na půl cestě do Trnova městečko *Drjanovo* na řece Drjanovské, spojené s dotčenou již řekou Trjavnenskou a níževji splývající s Jantrou. Čítá 597 domův s 2998 bulharskými obyvateli a náleží k okoliji, jejíž středisko a úřední sídlo se nalézá v Trjavně. Při samém vjezdu do těsných uliček, dlážděných velikými neforemnými kameny, zlomila se nám železná náprava u zadních kol. Půl druhé hodiny trvalo nežli přivolaný „arabadžija“ (kolář) zpořídil zatímní nápravu dřevěnou ke spojení obou zlomených kusů pomocí několika silných provazův. Vozka, starý Bulhar kdesi od Ruščuku, bědoval nad touto nehodou: „Vozil jsem paše a vezíry, ale takového se mi dosud nic nepřihodilo!“ Zatím měl jsem dosti kdy obehlédnouti se po Drjanově, které jmeno své má od rostliny drjanu, česky dřínu (Cornus mas). Domy jako v Gabrově pokryty jsou deskami břidlicovými; podval a spodek jejich často je kamenný, svrchek hliněný nebo dřevěný. Na některých budovách hořejší patra balkonovitě vynikají nad ulici, upraveny jsouce zvláštním spůsobem dřevěné architektury, někdy dosti umělé. Obyvatelstvo zabývá se řemesly, obchodem a zemědělstvím. Byla právě sobota. Ženské pohlaví shrnulo se na ulici kolem veřejných pecí chlebových *(furna)*, neboť v Bulharsku, podobně jako u nás za dávnějších dob, lidé nekupují hotový chléb, ale mísí jej sami doma a dávají ho péci u pekařův. Veřejné peci ve zdejších městech jsou docela otevřené, ba leckde dlouhá žerď lopaty pekařské při dobývání pecnů z peci za výstražného pokřiku dělníkův vjede daleko ven mezi obecenstvo, které chodí kolem po ulici.

Na další cestě následovala jedna půvabná scenerie přírodní za druhou: rozmanité křivolačiny Drjanovské řeky, horská luka, šedivé stěny skalné, světlozelené lesy, stáda bůvolův a jiného skotu. Zpozoroval jsem již zase i vinice, které v Gabrovsku docela scházejí. Soumrak nás překvapil cestou a odňal nám všecku možnost k dalšímu studiu krajiny. Podél silnice tábořily četné karavany sedlákův, převážejících obilí a jiné zboží. Vozy stály seřaděny ve skupeních, bůvoli a volové pásli se opodál ve tmě, a vozkové v huňatých beranicích seděli kolem ohňův, za veselých hovorův připravujíce si večeři. Byly to malebné noční scény s mihajícími se zdaleka pablesky a stíny; mnohokráte spatřoval se odlesk jejich vysoko na strmých skalinách po straně doliny jako báječné jakés ozáření, aniž bys v okamžiku mohl uhodnouti, kde asi mezi lesíky a chrastinami je skryto ohnisko, vrhající

tento rudý reflex. Tiše jeli jsme tmou ku předu po široké bílé stopě naší silnice, provázeni jsouce šuměním vod a zvláštním šelestem vysokorostlé suché kukuřice, který nápadně se podobá zvuku lehkého letního deště, když padá na listí lupenatého stromoví. Asi hodinu před Trnovem projeli jsme mezi domky vesnice řečené *Debelec*, které i při večerním osvětlení učinily na mne dojem osady neobyčejně čisté a zámožné. Nedaleko za ní přirazili jsme zase k řece Jantře a překročili ji na kamenném mostě. Dále se jede těsným prosmykem, mezi svislými skalami, za nímž se začínají domky Trnovského předměstí zvaného *Marno Pole.*

S netrpělivostí jsem očekával první pohled na Trnovo. Již z dálky jakýmsi úvozem nebo průlomem prosvitla po pravé ruce světélka, ale skály opět rychle se semknuly, a my znovu byli obestřeni noční tmou. Konečně se krajina otevřela, a ejhle před námi magický obraz effektu docela orientálského! V čiré temnotě jihozemské noci zdálo se, jako by bezprostředně pod hvězdnatou oblohou byla v jisté dálce před námi ve vzduchu zavěšena veliká síť kmitavých světélek, ježto podivné byly rozptýleny nahoře i dole i při každém obratu silnice měnily své postavení jako míhavé jiskry svatojanských mušek. Obraznost není s to, aby si při překvapujícím tomto pohledu v okamžení vykouzlila plán města; marně hledáš sestaviti sobě ponětí, na jaké půdě asi stojí tato světla. Jen to poznáváš, že stará stolice cařův bulharských je rozložena po stráních a návrších, tak že z venku z pozdalečí se spatřují světla všech jeho oken a ulic, jedno nade druhým jako na terasách.

Bylo již blízko k deváté hodině večerní, když jsme se zastavili před hanem, který mně byl odporučen co nejlepší. Hned na první pohled jsem poznal, že je to týž, ve kterém před osmnácti lety pobyl Barth. Přistaven jest ke stráni skalné; k ulici obrácena je šenkovna s několika krámy, uvnitř na těsném dvoře stojí vozy na dřevěné podlaze, a skrze široké skuliny této podlahy dole pod sebou vidíš koně, které se vodí do spodního patra po jakémsi stupňovitém chodníku. Za dvorem nalézají se komnaty pro pocestné, prosté bílené komůrky s pryčnami, stolicemi, stoly a háky k zavěšení šatů. Sotva že ráno zasvitlo slunce, přiskočil jsem k oknu, zvědav, co se asi vidí odsud, a ejhle přede mnou zeje skalná propast, v ní pak hluboko dole se lesknou bystré proudy řeky Jantry a za ní rozkládá se stolovitý ploský vrch se zbytky starobulharského hradu Trapezice! (Pokračování).

O některých potřebách slovanské vzájemnosti.

Uvažuje

B. Marjan.

I. Differenciální slovník jazyků slovanských.

Již téměř každodenně z nejrůznějších stran slýcháme, že nelze docíliti žádné jednotné slovanské řeči, že naše jazykové rozdíly jsou tuze veliké, aby se mohly srovnati. V pravdě však nejsou slovanské větve od sebe o nic více rozdílny, nežli byli a dosud jsou národové naší pevniny, teď spojení. Němci ku př. chlubí se, že mají jedinou řeč. Neupíráme toho, ale krajinské rozdíly mezi nimi jsou tak veliké, že „bratří" z protivných končin německé říše sešedše se potřebují tlumočníka, aby se dohodli. Vysoká němčina liší se znamenitě od prosté německé řeči, a co onu srozumitelnou činí, jest pouze její jádro a nikoliv forma. Jak ostatně ta společná němčina jest dokonalá, dokazují různé cizojazyčné slovníky, t. j. rejstříky cizích slov, jimž dostalo se v ní občanského práva, aby Němcům pomáhala sbližovati se. Cizí tento tmel se sice popírá, ale na možnost germánského purismu sotva by kdo chtěl přísahati; při vzájemném dorozumívání se Germáni bez cizích slov skoro se neobejdou.

Pokud nás Slovanů se týká, připustí každý, že máme *společný poklad jazykový*, společnost pojmův a pojmenování ve všech svých vlastech od Šumavy až do Asie, kde ještě ruské hlaholy se ozývají, od severoledového okeánu až k jižnímu Bílému či řeckému moři. Nečítal jsem oněch společných slov a jiný také sotva, ale vždy soudil bych, že mohou obnášeti dvě třetiny všech, jichž v obecném životě vůbec užíváme. Podle toho byli bychom tedy ze dvou třetin i jazykovou páskou spojeni. Poznamenáváme hned, že tu mluvíme o řeči živé, která od úst k ústům přechází, a nikoliv o jejím zobrazování písmem, neboť tu vystupuje do popředí zase tak zvaná obtíž s azbukou, slovanským písmem — malicherná to zajisté výmluva pro ty, kdo spřáteliti se musili k vůli vzdělanosti s alfabetou řeckou. Odpočítámeli tuto písemnou překážku, stojíme opravdu jen před třetinovou differencí v jazyku slovanských plemen, která ne najednou, ale po letech jistě dá se odstraniti. Naši sousedi si pomohli vydáváním zmíněných již seznamů cizích slov, my Slované musíme učiniti něco podobného, jen že nebudeme brakovati u rozličných a cizích národů, nýbrž u slovanských plemen. Sebereme slovný materiál, jímž se na vzájem od sebe lišíme — neboť jenom tak veliká jest ta rozličnost mezi Slovany.

Differenciální slovník, jehož zpracováním věčné slávy dobyl by si slovanský filolog, bude nám bezpečným průvodčím po všech krajích slovanského světa duševního a konečně i společenského. Pochybujeme, že differenciální slovník, pro kterékoliv plémě slovanské přispůsobený, vyrovnal by se objemem ku př. německým fremdwörterbuchům — inferiorita to, již z lásky k mohutné své národnosti slovanské i před tribunálem myslitelů milerádi uznáváme. Vyloučením pojmů a výrazů lišných usnadní se pak přístup k rovněž důležité slovanské práci,

k *akademickému slovníku*, ne již českému pouze, nýbrž slovanskému vůbec, kterýž jest naší nedotknutelnou zásobou, jíž po řádném vypracování differenciálních slovníků může jen přibývati, nikdy ubývati. Najdemeť v jinoslovanském zvuku mnoho povědomého, vpravíme se ponenáhlu do jeho vzniku i významu zrovna tak a touž cestou, jakou přišly do mluvy naší od sousedů zcela cizí slova, která přispůsobivše se ukotvila se v domácí půdě, tak že považujeme je za svá a neradi se s nimi loučíme.

Zde mohl by nám někdo namítnouti, že si celou věc tuze snadno myslíme a zaslepeni jsme mlhou odvážných theoretiků, kteří sami o sobě, ale také jenom pro sebe. dokazují co se jim mane — že zapomínáme na to, kterak převzatky z cizích řečí zpracoval sám lid a jeho duch je posvětil. To je svatá pravda; avšak differenciální slovník není ustanoven v první řadě pro obecný lid, nýbrž pro tytéž třídy a vrstvy, pro které se slovníky vůbec píší, a zvláště ony, jež obsahují slova cizí, materiál, jenž se má ponenáhlu do živoucí řeči lidu přivozovati. Do oněch vrstev počítáme všecky, jimž dostalo se vyššího, vlastně do jisté míry obecnějšího vzdělání. Studentstvo a mladší pokolení vůbec jest právem dychtivo poznati i jiné řeči, než jest mateřština. Podnes chodívalo to hezky po pořádku: jedna řeč za druhou nebo vedle sebe a pěkně pozorně, aby jedna o druhou nezavadila a neprozradilo se, že jsou příbuzné. Se slovanskými řečmi jest to dosud zvláštní svízel: ze strachu před vykřičeným panslavismem učí se mateřštině více doma nežli ve škole, druhé slovanské řeči, jež lze tak snadno seznati, zůstavují se — bez zvláštního povzbuzení — osobní pilnosti.

Cizí řeči učíme se buď k vůli praktickému životu nebo proto, aby nám byla klíčem k pokladům v ní sepsaným. Druhý účel považujeme i v naší době za hlavnější; lidé zůstávají na místě, ale myšlenky těkají s elektrickými proudy. Jindy chodilo se na zkušenou, i platilo to, co kdo viděl a slyšel, u čeho sám byl; nyní opatří se oko i sluch tak výborně, že netřeba ani lámati si jazyka v ústech. Za živobytí nesejdu se s domorodcem, abych zkoušel svoji cizojazyčnou zběhlost nebo nezběhlost, ale duševně mohu z blízka jemu obcovati. Slovanské řeči poskytují možnost nejen sblížiti se duševně s jinými příbuznými plemeny, u nichž základní tón jest všady stejný, ale přenášeti též bohaté poklady jazykové, myšlenkové na domácí půdu. Pouhé drobty z nehostinné ciziny k nám přinesené málo prospějí, žádný cizí šat a peří: nás Slovany spasí a obry z nás nadělá, když jako Antaeus opírati se budeme o dědičnou půdu slovanskou a z jejího nitra vážiti budeme poklady i sílu, z ciziny berouce pouze to, co nám jako ušlechtilejší *nástroj* může prospěti k dokonalejší a konkurrenční výrobě.

Jak si differenciální slovník představujeme, stačí snad naznačiti jen některým příkladem. Společnými slovanskými slovy jsou ku př. přečetné významy, jichž se v domácnosti užívá: otec, matka, syn, dcera — dvéře, pole, luh, les, dům, hora atd. Takováto slova, třeba dle zákonů té oné řeči v koncovkách nebo rozličných hláskách změněná, bylo by zbytečno do slovníku vřaďovati, neboť jádro a význam jejich jsou úplně srozumitelny. Předpokládáme u těch, kdo podobného slovníku užívají, že jsou obeznámeni s přechody i přeměnami jednotlivých zvuků a vě-

domi sobě i zákonů, jež tu převládají. Ostatně nezdají se nám jednotlivé přeměny, zvláště samohláskové, ani tak slyšitelné, jako jsou v písmě viditelné; totéž platí, tuším, o souhláskách h, g (głava = hlava, govoriti = hovořiti) a j. Rovněž zbytečným bylo by uváděti všeliké odvozovky a složky s předložkami a p. společných slov; řídí se asi ve všech slovanských nářečích stejnými zákony a přijímají ve velmi řídkých případech odchylný význam. Za to arci bylo by třeba ku př. z polštiny pojmouti slova: brud (špína), druzgać (třískati), drwić (dělati si z někoho dobrý den), grabież (lup), juki (břímě, náklad), kulak (pěsť), prostować (srovnati, narovnati), spadek (postup, dědictví); slovinská: bógati (poslouchati, býti poslušným), desen (pravý), grana (větev), naklo (kovadlina); ruská: brezgať (pohrdati, ošklivíti si), vzyskať (vyhledávati), durak (blázen, hlupák), lëgkoe (plíce), oploch (nedopatření), ruslo (řečiště), struja (proud v řece), tomiť (mořiti); srbskochorvátská: boraviti (zdržovati se), cepetati (cválati), čedan (skromný), dlaka (chlup), globiti (utiskovati), chraniti (živiti), izvor (pramen), jato (houf), kavga (pře, hádka), lotiti se (uchopiti), mutav (němý), pobuna (vzbouření), prěčiti (brániti), soj (stav, rod), štediti (šetřiti), uren (hbitý). vikati (volati) atd. Co praveno výše o odvozovkách společných, platí též o lišných slovech, platí také o rozličných složkách, leda by jich význam se proměňoval. — Differenciální slovník má Slovanu poskytovati jen materiál prvotný, z něhož by dle potřeby vybíral, a vystříhati se má všeho, čím by se označovala též bohatost našich jazykových zřídel, ohebnost a mnohotvarnost jednotlivých kořenů i kmenů.

Pro první počátky, nežli by se našel, kdo by všechen materiál slovanský propracoval, mohla by se práce rozděliti. Nechť se upraví dle nejpříbuznějších skupin slovník česko-polský, pak rusko-bulharský a konečně slovinsko-srbskochorvátský s pilným arci zřetelem na přechodné a spojovací nářečí, dle příslušnosti moravské i slovenské, maloruské atd. Až pak poznají se výhody takového podniku, nechť přistoupí se k dílu složitějšímu, všeobecnějšímu.

K práci takové vyzývá nás jak všední potřeba, tak i všeliká náuka, kterákoliv po luzích slovanských zapouští zdravé kořeny, nacházejíc tam úrodnou půdu k svému rozkvětu. Odloučenosť a jazyková neznámost mezi slovanskými plemeny zavinila, že dobrá terminologie jenom hlemýždím krokem ku předu se vleče; tomu se ale valně odpomůže, budeli po ruce kouzelné zrcadlo, v němž by se dle potřeby spatřovalo, zdali příbuzný některý kmen přiměřeným a výrazným jmenem nenazval příslušný pojem. Zač by stála shodnost jen vědeckého názvosloví, na to nechť odpovědí ti, jimž záleží na probrání a zbádání všech materiálů do jejich oborů zasahujících, — po nich nemeškali by se svým hlasem ani jiní odborníci, uznávajíce snad i s oněmi, takto že by se mělo rozuměti literární vzájemnosti mezi slovanskými plemeny a utužování kmenového svazku, o jehož roztržení se přičinili celí věkové. Jinak věru nevíme, jak by bylo možná budovati vědu, jež by zasluhovala jmena vědy slovanské.

Urovnávejme cesty, a budoucnost jest naše. Co hlavního: střediště své nesmíme klásti mimo slovanské země, k cizím pramenům, jako by ony měly a mohly uhasiti naše prahnutí po vyšších ideálech.

Ze sebe povstávali mohutní národové, ze sebe musejí se také vyvinouti Slované. Úkolem *naší* doby při tom jest: zjednati volné duševní spojení, všem Slovanům přístupny učiniti vymoženosti jejich prací bez všelikého prostřednictví nebo dohazovačství, rozhojniti slovesný materiál, stenčiti jazykové difference, pokud se jádra týká, na míru až nepoznatelnou. Z majetku, který dosud patřil slovanským jednotlivcům, zřizovati musíme novou slovanskou zádruhu.

Že jedním z hlavních klíčů k otevření této volné dráhy může býti differenciální slovník slovanských jazyků, ukázalo by se hned v prvním desítiletí po jeho vydání. Bylo by to símě, jež záhy vzchází — jen kdy by záhy nalezlo svého rozsévače. My obratné slovníkáře i slavisty máme, u nás Čechů by mohlo dílo začíti. Ano, my jsme k němu též povinni.

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování a dokončení).

XVIII.

Doktor mlčel, nechtěl ani
k Běle očí vznésti, —
Běla stále těšila se;
do údolí vjeli,
do cesty jim hora vstoupla,
vísky neviděli.
„Ó, však ona objeví se
tam u lesa kraje,“
usmála se Běla, „znám ji,
vždy tak se mnou hraje.
Ustup horo, horo milá,
v májové necht vnadě,
stojíš srdci mateřskému
tuho na závadě;
nelze oku přes jedliny,
větevnaté moře,
ustup! Nemáš dosti místa
vedle na prostoře?
nemášli ho v pravo dosti,
nemášli ho v levo?
proč mně cestu zaskakuje
tvoje štíhlé dřevo?
Ustup, ustup stranou ruče,
sice lehneš trupem:
koní nohou okřídlenou
hruď i plec ti zdupem,
věř mně!“ — Stichla. — „U nás zvoní,
co to? v takou dobu?
Poledne? To ne! nejspíše
nesen někdo k hrobu
z vísky bude přifařené“
— doktor se jaks lekl; —
„nevím, kdo by u nás umřel,
bylť by Vojtěch řekl —
no, pán bůh mu odpusť hříchy,
svět mu spadl s ramen,
světlo věčné ať mu svítí
až na věky amen!“ — —
Doktor sivou sklonil hlavu,
„amen“ šeptal s Bělou,
otřel, aby neviděla,
brvu uslzelou —
a pak vzdechl. — „Je vám těžko?
proč jedete, pane?“

„Z povinnosti!“ z doktorových
retů tiše vane.

„Kdo pak stůně na vesnici?“

„Dva, dítě a žena!“

„Těžce?“ „Těžce!“ „Nakažlivou?
jak jsem ustrašena!“ —

„Nákaz ve vsi právě není,
ale v jarním čase
jevívá se nenadále
jako námel v klase;
zápal hlavy, zánět plicí
léčiti mi tady
těžko! Bůhli nepomůže,
nevím dále rady.
Chudák, hezoučké to dítě,
žena dřív tak statná . . .“

„A což není pomoc vaše
pranic více platna?“

„Ne!“—„Můj bože, nač v tom světě
tolik dravých běsů?
chudák žena, chudák dítě,
já se celá třesu!“

„Věřím, máte dítko také,
vše je v boží vůli!“ —

Běle řeč ta rozlomila
srdce zrovna v půli,
ale ruče těšila se:
„Při slabých se líhne
nemoc v jaře, viďte, Tomka,
toho nezastihne?
Masíčko má jako řemen . . .“
„O tom pán bůh soudí!“
Běla vzdechla: „Kde pro Pána
vaše řeč dnes bloudí?
Dřív jste těšil neustále,
dnes mi srdce rvete,
zplakala bych, nevědouci,
že můj Tomek kvete;
zlekal jste mne věru tuze,
zle mi srdce buší,
škoda, že bůh nedal křídel
mateřině duši!“

„Snad i to je dobře Bělo!“

„Pro boha, co díte?“

„Utište se, Tomek churav,
nyní všecko víte!“

„Tomek churav?! Spasiteli!“
křikla Běla v žase.

„Helenka též churavěla
a je zdráva zase;
u dětí to jinak není!“

„Ne, ne! Lžete, lžete,
klamete! Ó, věčný bože,
co se stalo? rcete!
Jeďte, jeďte, potrhejte
oba panské koně,
nahradím, nechť pole zase
prodám po záhoně —
jeďte! jeďte!“ — Hořekuje,
strach ji jal a dusí —
z vozu chce: „Tou pěšinkou zde
o kus nadběhnu si!“
Ale doktor mírní, těší,
brání svojí rukou.
„Nekvapte, víc zachvácena
zlou budete mukou.
Chcete dítě vystrašiti,
rušiti je v spánku?
Bože, vždyť jsme za okamžik
u vašeho stánku!“

Ale Běla: „Pusťte, pusťte!
Pryč! Jste všickni lháři,
lež a pravda ustavičně
v srdci se vám sváří;
listím srdce obsypal jste
matce, květ jste sronil —
Kriste! toho umíráčku!
Tomkovi snad zvonil.
Pusťte, zšílím — nedržte mne“ —
kočím nazpět trhla —
stanul vůz a Běla skokem
s kočáru se vrhla,
jako srna poraněná
přes močály kluše —
doktor „popil!“ vozku nutí
ve zlověstné tuše. —

Prosta dechu, vysílena
k chalupě se stáčí,
v síň vrazila: „Věčný bože!“
všecko tone v pláči. —
Nikdo z lidí nevítá jí —
Vojtěch dlaně v líci,
jako dítě štká a kvílí
v koutě na lavici.
Stará matka u postele,

hlavu na pelesti,
běduje a hořekuje:
„Přestal jsi nám kvésti!“
V síně rohu z kalendáře
Vítek listy ruje,
a Baruška na komoře
křičí, hořekuje.

Běla s křikem k lůžku běží,
strnulá a bledá:

„Spíš, Tománku? já jsem, máma,
pojď!“ a dítě zvedá,
k srdci klade, na rty líbá —
ta tam ruček vláda —
mrtvy, chladny! — V děsném křiku
Běla na zem padá.
Padla jako u potoka
jíva podseknutá,
ruce jako nalomeny
ňadra jako dutá;
v mdlobách leží, dítě k ňadru
tiskne křečovitě.
Vítek pláče, na babiččin
klín se vzpíná hbitě:
„Tam, tam, bába,“ volá, táhne,
k přístěnku se plouží,
hlavnička kde matku jeho
potírá a souží.
Babička jej stranou staví:
„Vodu,“ volá, „vodu!“
Vojtěch k ženě jedním skokem:
„Běda mému rodu!
Ženo, Bělo, pamatuj se —“
a již u ní klečí:
jako led jsou skráně ženy,
rty i ruce v křeči;
v loktech hoch jak přikovaný —
suchý odnož trsu —
prost vší vlády hlavu kloní
ku matčině prsu. —
Marná pomoc — zmatek v síni —
lid zvědavý venku —
zle Baruška stená, volá:
„Shořím!“ ve přístěnku.
Horečka jí v spáncích sedí,
zimnice ta krutá —
Běla vadne jako šalvěj
srpem podseknutá.

XIX.

Vráží doktor do světnice,
těší, křísí, léčí,
údy tře a nařizuje:
„Věnujte jí péči,
opatrně na podušky
budiž uložena,
zotaví se, doufám jistě —
přeubohá žena! —
Zotaví se, klidu třeba,
krev pomalu taje,
hleďte, bělmo zachvělo se
víček u pokraje.“ —
Běla zvolna jako ze skla
otevřela zraky,
upřela je na Vojtěcha,
na doktora taky;
přibírala síly, smyslu,
ret zas růží puká,
doktora však odpuzuje
hněvně slabá ruka;
tvář se chvěje, čelo mračí,
hněvivými slovy,
žalostivě vyčítavě
laje doktorovi:
„Pryč, vy lháři!“ a zas oko
rudým ohněm plane:
„zde, zde vaše —“ z ňader bere —
„stovky malované.
Dítko jste mi odkoupili,
dejte mi je zpátky!
Ach, však mi ho nenahradí
všecky vaše statky!
Vraťte mi je do života,
vzkřiste mi je, vzkřiste!
Ach, mně hoře, ach, mně běda,
pomoz, Jezu Kriste!
Dala jsem je za peníze,
za kravku a pole,
proč jsem raděj neuhnětla
svojí ruky holé;
dolehla mne pomsta Páně,
trestem se mi stalo!“ . . .

a zas žalem usedavě
všecko zaplakalo.

Chudák Běla z jedné v druhou
přecházela mdlobu:
„K oltáři jsem s Tomkem chtěla,
zatím půjdu k hrobu!
Ach, Vojtěše, bůh nás trestal,
běda, milá matko,
mrtvo, mrtvo, navždy mrtvo
naše jezulátko!
Navždy mrtvo! Jezu Kriste,
nemůž pravdou býti,
aby v máji nejkrásnější
mráz pokosil kvítí;
viď, Baruško, že jen dřímá?
Viď?" — — a kolem hledí.
Nevidí jí. „Kde je naše
Baruška? kde sedí?" —
„Nemocna je," Vojtěch sdílně,
„pan doktor k ní chodí;
druhý den už plachou myslí
v přízracích se brodí . . ."
„A proč trpí?" „Pro nás, s námi!
Od předvčíra chora,
v lijáku že bosou nohou
spěla pro doktora;
schvátila se, uhonila,
strachy nepospala,
ve dne v noci víc než o své
o naše se brala;
když se lékař rozpakoval,
zoufale si vedla,
netušilť již chlapečkovi,
děsila se, bledla,
mrákoty ji obcházely
stále víc a více —
lékař jinam přikázal ji
dáti ze světnice;
teď tam leží! Ach pan doktor
se vším je nám radou . . ."
leč Běliny ruce v pláči
na čelo se kladou:

„Já nešťastná! Hle, co z mého
hříchu nyní kvete,
černá žalost bílá vlákna
na rubáš nám plete! . . .
Ach mé dítě, zlaté dítě,"
usedavě lkala,
siná ústa celovala,
chladné ručky hřála.
„Tomo, Tomku, Tomíčku můj,
mně se hlava točí,
jenom jednou dej mi hleděť
v sokolí své oči,
jenom jednou, než nás oba,
hrobař ve hrob skryje,
oviň tu svou plnou ručku
okolo mé šíje,
jednou ještě vynes radost
z temné ňader hloubky,
polib mne svým rudým rtíkem,
směj se, ukaž zoubky;
ach, jen jednou v přivítanou
odhodlej se říci
táta, máma — ještě jednou
přejdi přes světnici —
ještě jednou! — Marně volám,
nemáš v nožkách vláhy,
ani v líčku, ani v očku —
Tománku můj drahý!" —

A tak Běla naříkala,
tak jí strašno bylo,
že by bylo bědování
kámen obměkčilo;
ba sám doktor odcházeje
skoro také plakal:
„Zle, že jsem tak měkkou duši
z domu v zámek lákal."

Těšili, seč byli všichni; —
Běly živou mocí
nelze dostat od hošíka, —
nespali té noci,
při hromnici modlili se
plačky polohlasem.
Vítek spal, jen ze přístěnku
křikla chorá časem;
matka vždy ji obsloužila,
bylať bez vědomí,
Běla s mužem nad synáčkem
bílé ruce lomí.

XX.

Doneslo se paní kněžny
doktorovou řečí,
v čem jsou na vsi, v jakém tone
Běla nebezpečí.
„Na pohřeb chci," smutně děla,
„s Helenkou." — „Já taky,"
vece doktor; paní kněžně
zalily se zraky.

Tři dni všemi zvony dala
zvonit slavné brany,
pohřeb strojit rozkázala
na vsi nevídaný;
mírnila tím žal a strasti,
jak se mírnit daly. —
Do rakvičky vyhlazené
Tomka uschovali;
křížek v ručkách, podušticku
pod outlým měl vázkem,
tělo skryto dětským dárkem,
všecko pod obrázkem.

Když ho víkem bednit chtěli,
klekla k němu Běla:
„Pravdouli, bych tebe, dítě,
více neviděla?
Nechte Tomka, nebedněte!"
a zas rakev jímá,
ale Vojtěch: „Neprobuď ho,
viz, jak jemně dřímá,
nenaříkej, tiše, tiše,
sic ho pláč tvůj zbudí . . ."
Běla vzdychla, lítost křečí
stiskala jí hrudí;
mořila ji, týrala ji,
rvala v hněvu takém,
jak by byla napadena
devíti hlav drakem.
Trhla sebou, na dvůr běží
dál přes luční příče,
pokraj lesa natrhala
pozdní petrklíče;
nazpět běží, v ručku dává:
„Vezmi v temnou skrejši,
snad to tvoji touhu po mně
na čas ukonejší;
přijdu brzy, zde je smutno
všude, srdce zebe,
pak mi těmi petrklíči
otevři své nebe!"

U kostela vedle dveří
asi lokte v zemi
hrobek čeká; na zvonici
zvoní zvony všemi;
ze vsi pohřeb ubírá se,
hudebníci hrají,
nářek matky usedavý
rozléhá se v kraji.

Kněžna slavný Tomáškovi
pohřeb vystrojila,
nedala si, vlastní rukou
rubášek mu šila;
z děvčátek a pacholátek
chudobnějších rodů
po desíti poručila
prosit ku průvodu;
v bílé šatky přioděla
roztomilé dítky,
panenky ty věnce nesly,
hošíčkové kytky.
Byli jako andílkové
bez křídelek arci,
budou na to pamatovat
stařenkami, starci.
Po čtyrech vždy na kočáře
s otevřeným víkem
hostili se, zvolna jeli
k chrámu před Tomíkem;
za nimi pan páter přímo
v novém pluviále,
v ruce svíčku s rozmarinou —
za ním opodále
v pláči Vojtěch s Bělou jeli
spínajíce ruce,
v klínu rakev, srdce obou
puká při rozluce.
Nejzáz kočár celý krytý. —
kdo v něm asi jede?
Doktor? Ne, ten pěšky podál
kloní skráně šedé,
pozdržel se u Barušky.
Nuž, kdo je to tedy?

Kdož to ví? snad kočár prázdný,
však čemu pak zvědy! . . .

Zle se Běla zabírala
nad hoškovým tělem,
výděs okem, krutá lítost
těkala jí čelem;
ručej žele vyplakala:
„Ó, té chvíle klaté,
koho pán bůh trestat míní,
toho kroky zmate,
nadbyla mi špetka jmění,
ubyla hrst blaha,
pýchou jsem se přioděla,
pokutou jsem naha,
čelo moje jako z ledu,
hruď však ohněm dýchá,
ach, proč srdce mateřina
přijala se pýcha?
Lačněla jsem jeho panstva,
Bůh mne trestal za to,
tady leží, tady dřímá
chlouba má, mé zlato.
Přála jsem si, bych s ním jednou
na kočáře jela,
dal mně pán bůh vrchovatě,
čemu jsem kdys chtěla —
už s ním jedu — s velkým pánem —
prvně naposledy,
smutný je a neveselý,
chladný, tichý, bledý.
Na klíně mně leží, dřímá,
vínek na svém čele, —
ach, již více neostavím
zármutku a žele!
Nedbá šatů, nedbá dárků,
nedbá milých hraček,
nedbá všeho, navždy usnul
ten můj jedináček;
netřeba mu kolébavky,
již se neprobudí;
shas ohníček černých očí,
srdečko jen studí . . .
Spí, spí, již mu konejšivé
písně třeba není,
spí,“ a matka kolébavky
slova v jiná mění:

„Letí žalost, v srdce letí,
lítost šumí z každé sněti,
smutno kolem všecko;
ach, Tománku, malý synu,
probuď se mi, nežli zhynu,
vstaň mé zlaté potěšení,
moje drahé děcko!“

Byla ze vsi na průvodu
všecka živá duše,
jenom stará matka s Vítkem
byli u Baruše;
jinak všecko k chrámu spělo,
zvědavých řad celý,
ač kočáry víc než Tomka
mnozí sprovázeli,
rokovali, hádali se,
co a jak se dálo,
a že nejspíš na planetě
pacholeti stálo.
„Člověk míní, pán bůh mění,
teď to Bělu mrzí,“
vece jeden; druhý na to:
„Trest přichází brzy;
nebyl rozum, žádost byla,
k penězům ji táhlo,
pokutou teď páže smrti
na srdce jí sáhlo;
zpýchala!“ — „Eh, nechte řečí,“
třetí zas . . . V tu dobu
stály vozy; lid se tlačil
k maličkému hrobu.

Do hrobu když Tomka kladli,
padla matka želem —
dítky malou píseň pěly
s panem učitelem,
pěly jako skřivánkové
z jara, když se budí,
srdečka se bázní třásla
v outlé jejich hrudi.

„Spi, bratříčku, dřímej
s usmívavým líčkem,
byl si dítkem, nyní
budeš andělíčkem.

Třeba ti zde ručka
uvadla a stydla,
v nebi budeš míti
zlatoperá křídla. —“

Máti vzkřikla; ulekli se,
semo tamo spěli,

dívky k tetkám, hoši přímo
k panu učiteli;
pan učitel kolem dětí
vije staré páže,
zpěv výkřikem přetrhnutý
domlouváním váže.

„Třeba lesk tvých očí
skanul rosou ranou,
na nebi ti znova
hvězdičky v nich vzplanou.

Nechať z ústek malých
zpěv k nám nezavane,
v nebi se z nich zase
růžné poupě stane.

Nač ti třeba statku,
nač ti třeba chaty,
budeš pánu bohu
zpívat svatý, svatý!“

Rakvičku pan páter kropil,
svatá říkal slova,
Běla, Vojtěch bědovali,
páter kropil znova;
otec dítko v růvek skládal —
zadunělo temně,
první hrstku hlíny hodil:
„Buď ti lehká země!“
Matka druhou hrstku béře —
s pláčem nazpět vrhá:

„Ne, ne — nelze! na sto kusů
srdce mi se trhá;
nechci, by z mé ruky tolik
prsti ve hrob kleslo,
co by ptáče ve zobáčku
na hnízdo si neslo.
Ne, ne, já ti nepřitížím
ani zrnkem hlíny,
ani lístkem toho proutku
drobné rozmariny.
S pánem bohem, dítě! — dítě . . .“
u hlav růvku stená —
ještě kousek rakve zříti —
ach, již zahalena. —
Když i doktor za Tomáškem
špetku hodil mlčky,
skláněly se za Tomíkem
malých dětí krčky,
na nich řada, vrhly věnce,
matku zašly stíny —
a již v hrůbku více květů
nežli bylo hlíny.

Dořikáno, domodleno
zbožné slovo kněží,
Běla posud parůveček
objímá a něží;
Vojtěch podál tiskne hlavu
dlaní v tichém pláči,
lid jde domů — hle, teď kněžna
ještě k růvku kráčí.
Helenku jí chůva nese,
lokaj podál za ní
nese věnec se stuhami,
na nich vyšívání,
červené a bílé byly
se zlatými slovy,
poslední byl dárek Hély
bratru Tománkovi. —
K hlavě růvku položila
věnec kněžna paní,
„Da, da!“ při tom žvatlalo si
dítko bez ustání,
„da, da!“ Běla zvedla oči
v bohatém slz znoji,
hle, Helenka stále hledí
k hodné kojné svojí,
poznala ji. „Da, da!“ volá,
vztahuje k ní ruce . . .
duha vstala v oku Běly,
duha její muce,
bezvolně se pousmála
zase hlavu shýbá
a tu malou ručku dítka
slzou skrápí, líbá.

Vzdychla z hloubí, vzdychla zase,
na Helenku zírá:
„Chcete těšit, dítko, paní,
víte, jak jsem sirá;
Bůh vám zaplať! Bylo by mně
jinak těchou sporou;
leč mé srdce zavaleno
černých strastí horou;
na mé cestě samé ostí,
samé laty rudé,
bude mně tu potud pláče,
pokud mne tu bude;

hošíka jsem zanedbala,
bůh mne trestal za to —
co si člověk hříchem koupí,
věčně věkův klato!
Hle, vy svoje dítko máte,
já ho nemám více! —."
a zas v čerstvou hlínu růvku
bledé kladla líce.

„Nežalujte, milá Bělo,"
kněžna těšila ji,
„žádný neví, co mu žití,
ve svém klínu tají;
utište se, život lidský
pln je různé vady,
žalost chodí o berličkách
nejen zde, leč všady,
nevybírá, nesmlouvá se
na moři ni poli,
stýrá, kdo jí v cestu vkročí,
ať je kdo je koli,
vzmužte se přec; uschla jste mi
za kratičkou dobu,
jako třešně nejkrásnější
od vrabčího zobu;
bůh tak chtěl, vždyť ještě jedno
dítko vlastním zvete,
Helenka je, navštívte ji,
kdykoli jen chcete,
potěšte se, přijďte, drahá,
v smutku k nám vždy spěšte,
náhradu než pán bůh pošle,
s Helenkou se těšte.
Nebědujte, pověst praví,
zle že dítko zkusí,
po smrti když slzy matky
všecky sbírat musí.
Sbírali váš Tomek všecek
žal, jenž vás tu děsí,
sotva chudák dnem i nocí
v práci odpočne si;
když si druhé dítky hrají
nebo chválí boha,
v křemen vašich cest se ryje
outlá jeho noha.
Tak dí pověst; nechte toho,
pán bůh ví, co dělá,
přemozte se!" — „Ach, jak mohu?"
Běla pověděla.
„Přijďte častěj na návštěvu,
vámli zasteskne se!"

Zatím Vojtěch k doktorovi
srdce svoje nese,
radí se s ním o Barušce,
další prosí rady. —

Po průvodu. Němý, tesknký
mír zavládnul všady . . .

XXI.

Ach, co v roku zlíbilo se
nebeskému otci:
Tomek v hrobě, Běla steskem
padla do nemoci.
Baruška jen pouhým stínem
v síni, v poli kutí,
úbytě má, doktor pravil,
že je na zhasnutí.
Zhasla také, sirotkem zas
jedna duše malá,
Běla sotva utišená
opět zaplakala.
Zplakal také Vojtěch s matkou
nad sestrou a dcerou,
po úmluvě dítko její
za vlastní si berou. —
„Nemá otce," děla Běla,
„nemá ani matky,
snad bychom ho nevyhnali
z vlastní nyní chatky,
matkou budu Vitoušovi,
však i Barča byla
Tomíkovi, vlastní život
pro nás nasadila;
mnímli na to, krutým vírem
lítost v srdci víří,
bědna jsem i její smrtí,
tím se v Pánu smíří;
shledne na nás s nebes říše,
zmírní nával trudu,
dvojnásobnou Vitoušovi
nyní matkou budu.

Sprav to v městě!“ — „Spravím jistě,
v nový život plynem,
sestřencem byl Vítek posud,
nyní bude synem.“

Byl. Tak rázem Vojtěch s Bělou
uvolnili, sobě,
prací buď, buď vzpomínáním
na Tomkově hrobě. —

XXII.

Není vrchu na tom světě,
aby nebyl stečen,
není bolu na tom světě,
aby nebyl zléčen,
čas je lékař nejzdatnější,
jisté léky nese,
však než dá, co strachu srdce
zkusí, neptejte se,
čeká, váhá, pojednou však
zhojí v pravé době,
také Bělu zvolna zhojil
na Tomkově hrobě;
zdobila si malý hrůbek
barvínkem a květem,
ovoce v nich úkrývala
pro pochoutku dětem;
břízku na hrob zasadila
starý zvyk jak býval,
by tam ptáček sivoperý
odpočal a zpíval;
zpíval také. — Jasnilo se
ve Bělině oku:
ležeLť Tomek klidně stulen
k Baruščině boku;
polehčila svého žalu,
znova duší zmladla,
naděj v Tomka založenou
na Vitouše kladla.
Čas všem klidu přištědřoval,
vzmužili se záhy,

srdce míru dotoužila,
oči zbyly vláhy:
chodívalať Běla častěj
v zámek paní kněžny,
aby zřela, jak se činí
Helenky zjev něžný;
to jí žele uskrovnilo.
Kněžna přízně dbala.
„Helenky jste druhou matkou,
Bělo,“ — říkávala, —
„zdraví dítka pamětliva
bývala jste tuze,
jsem vám vděčna, přijďte, když vás
k městu vede chůze;
jestiť vaším z polovice
klenot mého hradu,
ostatně vám bůh dá brzy
něco za náhradu,
snad už v jaře netušené
zavítá vám štěstí,
až jiřička v lomenici
křídlem zašelestí,
viďte, Bělo?“ — Běla vzdychla:
„No, vždyť máme Vítka,
náš je také, a jak pučí,
jako živá kytka;
bůhli aspoň toho nechá,
srdce nezasteskne“ —
a Bělino černé oko
nanovo se leskne.

XXIII.

Ke žním parna udeřila,
žito žloutlo v kole,
Vojtěch s Bělou za neděle
obcházeli pole.
Těžké klasy vlnily se
lesknoucím se zlatem,
Kristus po nich kráčející
nížil je svým šatem. —

Hovořili, usedli si
zase u studánky,
stará plaňka chladila jim
kyprou snětí spánky.
Stichli, kroužilť skřivan s písní
nad zlatými klasy,
Běla ruče k nebi vznesla
černý hedbáv řasy;

zrudla v líci: v nebes výši
čáp se vznáší bílý,
srdce Běly zabušilo
zas a zas v tu chvíli;
pod srdcem cos ozvalo se,
tvář jí zplápolala —
sklonila se, v ucho muže
zpověď šepotala. —
Ten vznes hlavu, líbal Bělu
v čelo, stisknul k hrudi:
„Bůh nás slyšel, novým jarem
nový svět se budí . . .“

XXIV.

Jiřičky když ozvaly se
v lomenice příči,
stromečky když přivazoval
sadař lýkem k tyči,
na rovině pluh když hvízdal,
jíva v puku dlela,
při zpěvu když dívčí drůbež
žito z trávy plela,
když se luhy omladily,
zaklíčily ovsy:
zvěst běžela ručí nohou
z chaty v chatu po vsi.
A jak zněla zvěst ta hbitá?
Inu, dobře zněla:
dcerku malou za náhradu
na srdci má Běla! — —

XXV.

Doby přešly, přeletěly —
čas se mořem vlní —
šťasten, komu jedno přání
z tisíců se splní.
Splnilo se u Vojtěcha
manželům i dětem,
všechněm čtyřem zarůstalo
srdce lásky květem . . .
Čtyřem jen? což u babičky
nehnal odnož sukem,
na práhu když dveří klesli
šťastni vnučka s vnukem?
což, když hlavy požehnala
snoubencům ta žena,
nebyla jak v máji jabloň
květem obalena?
Byla! Ó, kéž celý život
tak všem štěstím září,
jako když si slibovali
věrnost při oltáři,
jako tenkrát, když kol hrůbku
postáli, kde znova
pěničkou jim zdaru přála
duše Tománkova.

Pantáta Hradický.

Charakterní kresba

od

Jana Dunovského.

(Dokončení.)

Také se vyzradilo, že nebyla Bětuška té noci doma. Josef přišel za ní, a kterak co dělal — probořil psí boudu, a pes, toť se ví, štěkal a bouřil a milého Josefa, když přelízal ohradu, chytil za nohavici. Ale to je hloupost! ... — Potom po nějakém čase přestali sic chytat, ale nebylo radno příliš veřejně se ukazovat, nebo Suda již věděl, že mám spády za jeho schovankou a nechtěl tomu; Josef pak — toť rozum dá, že by mne byl nejraději viděl v bílém kabátě, abych mu udělal místo u Bětušky. Ale já si jednou umínil, že ne a také ne! Dokud mne nohy nosí, nedám se jim, ne! — Potloukal jsem se brzy zde, brzy tam, léto strávil jsem nejvíce v Pivkovicích a v Budyni, zimu pak v Kranicku pod tím pustým zámkem — říkají mu také Helfenburk. Šil jsem u sedláků, kde byli známí. — Na jaro proskakovaly zase pověsti o novém braní. Bratr mi povídá: ‚Co hodláš, Matěji? Tady zůstat nemůžeš. Jdi někam dále! A vymohl mně pas, ovšem na jmeno své a ženino, do Rakous. Řekl jsem to Bětušce. A ona hned bez rozmyslu: ‚Já půjdu s tebou!‘ Vymlouvám jí: ‚Bětuško, nedělej to. Považ přece! To je nějaká věc!‘ Ona však na slova nedala. Divné děvče to bylo. Drobné takto, slabé, skoro nepatrné, ale co si umínilo — skála. Že půjde a půjde! A také šla. Vydala se z domova s tím, co měla na sobě, v jedné košili a sváteční kytlici, bez krejcaru peněz. U panny Marie Skočické podle úmluvy jsme se shledali. Což, cestování bylo radostné. Byli jsme jako svoji, ale takto jako dvě děti. Vodívali jsme se za ruce po samotách a lesích, uléhali jsme na noclezích, všecko v největší počestnosti. Lidé, kteří nás viděli tak vesely a šťastny, ukazovali si na nás prstem a usmívali se. Žili jsme opravdu jako v ráji — nikdy na to nezapomenu. A to si, děti, pamatujte, že pravá blaženost jest možna jenom v počestnosti a když člověk dobře dělá! Došli jsme až do Vídně. Můžete si představit, kterak jsme oba vyvalovali oči. To je město! To jsou domy! Člověka až závrať pojímá. A těch lidí všude! Jako v mraveništi. Ruce jsem spínal: Můj ty bože! kterak se to všecko živí, čím se to spravuje?“

„V prvních dnech byli jsme jako omámeni, a jen jsme se tak divili. Potom Bětuška našla brzy službu u hodných lidí, a mně také štěstí přálo — dostal jsem se do zahrady nějakého ruského knížete, kde jsem žil jako na schované. A co jsem měl na práci? Ohrabával jsem cestičky a strouhal kolíky ke květinám — za to dostával jsem denně třicet grošů. Pěkný peníz na ty doby! — K řemeslu jsem si netroufal: jednak, zač pak stálo moje umění? A potom, že nebylo radno. Tehdáž brali z dílen — přišli a vzali, koho našli — i na

ulicích chytali. Sám jsem jednou na linii sotva uklouzl policajtu. — Tak jsme žili v té Vídni dost šťastně a spokojeně. V neděli obyčejně přišla ke mně Bětuška a procházeli jsme se spolu po zahradě. To bylo jedinou naší zábavou. Jednou také přišla a povídá, že jí služba nesvědčí, a že by snad lépe bylo, uchytit se jiné práce, lehčí! Snad šití? Něco umí a něčemu by se přiučila. Kterak jí radit? Pravím, aby dělala, jak rozumí sama, že ji nechci srážet, aby snad někdy na mne nenaříkala; ale všecko její chování hned tehdáž nějak se mi nelíbilo. Zdála se být roztržita a jako neupřímna. Jindy nebývala takovou . . . Dala se do šití k nějaké švadleně, kde bylo mnoho mladých děvčat, jako ona. Přicházívala již ke mně řidčeji. Podivoval jsem se, kterak pěkně sobě chodí, až mi nešlo ani do hlavy, odkud na to bere. Klobouk měla samé pentle, div jí oči nevyšlehaly, a střevíčky — kněžna by se za takové nestyděla. Nevím, nevím! řekl jsem sobě, a srdce mne nějak zabolelo."

„Za nedlouho potom, v neděli, hledím přes zeď na chudáky rekruty — ani v neděli nedali jim tehdy pokoje — kterak je ženou na exercírku. Vidím: jeden ve fraku, druhý v kamizole, třetí v kaputu, ten má klobouk, ten čepici, ten vojanskou čáku a každý tu bouchačku jako kládu — a jen se to žene, tramtara tramtara, jako stádo v prachu a horku. A když tak hledím — co byste řekli? Uvidím Bětušku. Šla ještě s jednou a s nějakým pánem v cilindru. Nebyla ode mne daleko, mohl jsem zavolat — ale ne! počkám, až sama přijde. Ona však toho dne již nepřišla. Věděl jsem dost. S neděle navštívil jsem ji sám. Vyvolali mně ji. Přišla za dvéře všechna jsouc zaražena, a ptá se, co chci. Povídám: ‚Bětuško, poslyš! Neděláš dobře. Rozmysli se! Jsi děvče mladé a hezké, je tě škoda. Čeho doufáš od toho světa? Těší tě, těší, dokud jsi nerozumna, ale kterak potom? Zajdeš bídně. Umřeš někde ve špitále, nikdo tě neopláče, nikdo za tebe se nepomodlí. Jdi domů, Bětuško! Pěstoun má tě rád, bylas jako jeho — vlastních dětí nemá, budeš dědičkou. Vezmi si třeba Josefa! My dva nejsme sobě souzeni, ale s Josefem můžeš býti šťastna. Buď hodna, poslechni!' A co byste řekli? Bětuška poslechla. Šla domů. Zůstalo v ní přece jen dobré jádro. Těšilo mne to jako nevím co. Bylť bych sobě vyčítal, že jsem ji sám do hanby a zkázy uvedl."

„A co tomu říkalo vaše srdce?" optá se snad některý zvědavý posluchač.

„Hm! Toť mi volno nebylo! Můžete si pomyslit. Ale což dělat?... A vidíte, toho Josefa si vzala opravdu, a byla s ním také šťastna. Když potom po časech přestali chytat a já se vrátil zase do domova — nikdy nezapomenu, kterak jsme se setkali. Jdu právě okolo Josefova statku a vidím Bětušku na sadě. Zavolám: Bětuško! Ona, ubohá, jak mne uslyší a zhlídne, neví, máli plot přeskočit, nebo co udělat. Přišel k tomu také Josef a hned mně podal ruku, abych prý mu odpustil, že budeme dobrými přáteli. A nebylo také lepších. Co jsem se jim dětí nachoval! Říkali mně strejčku."

„Což k vojsku vás více nepoháněli?"

„Bodejť nepoháněli! Zkusil jsem ještě mnoho, bylo by dlouho vyprávět... Z té Vídně jsem neměl odejít, z té zahrady! Žil jsem tam

jako za větrem a právě jako o božím hodě — ale říká se, že člověk všecko lehčeji snese, než dobré bydlo. Dobré bydlo pálí. Pravda, byl jsem v cizotě, v Němcích, ale zahradník sám byl Moravan a mluvíval se mnou také moravsky, a přál mně; věděl, že nejsem žádný outrata a zhýralec — ukládal jsem si k němu peníze. A dceru měl, panečku! jedinou dceru, a děvče bylo — májové kvítí. Oči jí hrály ve tváři — nu majolena! A té milé dívčině padl jsem nějak do oka — nu věřte, nevěřte, míval jsem u ženských štěstí! — a dala mi také znát, že by si mne třeba vzala. A co já? Nu, hlupák, hlupák. Ostýchal jsem se jí, že byla proti mně jako slečna a že já byl proti ní jako sprosťák. To jsem, bláhovec bláhový, tehdáž ještě nevěděl, že pěkný kabát podle mody udělá i ze sprosťáka pána, a urozenost že si člověk za peníze koupí. Vyhýbal jsem se milé slečince, jak jsem mohl, a ona dost mi nadcházela — nu blázen děvče, když vám povídám, a já byl druhý blázen. Kde jsou ty hloupé časy! — Také jsem si myslil, když mám těch pár zlatých uspořených, že skoupím za ně celé české království. Zahradník zle mi domlouval: ‚Nechoďte domů brambory louskat, co vám zde schází?‘ A slzel, chudák, když se loučil, a dcera zavřela se do pokoje a nechtěla o mně ani slyšet. Neříká se nadarmo: Matka, kdy by byla hadříčkem obalená a provázkem svázaná, přece že jest matka a jediná na světě. S domovem je také tak: Kdy by se ta rodná půda slzami a potem zalívala a samý kámen rodila, přece po ní toužíme a k ní se rádi vracíme.“

„Ale což bylo? Doma jsem pro sebe zaměstnání nenašel ani bezpečí před vojančinou, na jaro bylo třeba zase vydati se do světa. Na staré místo styděl jsem se vrátit, i protloukal jsem život obtížně. Nějaký čas pracoval jsem s nádenníky na železnici, která běží k tomu Semerinku, potom zase pomáhal jsem kameníkům, kteří kladli trouby až do samého císařského paláce; v zimě krejčoval jsem po vsích, v létě chodil na žatvu a k vinobraní, jednou dobou stavěl jsem i kuželky Němcům ve Štukravě — to tak trvalo kolik let. A když jsem něco těch tolárků a zlaťáků sobě nashromáždil, vypravil jsem se znova do Čech. Tehdáž jsem již chudáka matku živou nazastihl. Zhasla prý, nebožka, jako svíce. Bůh jí dej lehké odpočinutí, neublížila nikomu. — Zůstal jsem na čas u bratra. Bratr — už je tam také, a všichni jsou tam, jen já tu zůstal — rád by mne byl viděl s krku a honem se staral, kterak by mne oženil. Brzy tu, brzy onu, nebylo dne, aby s nějakou nepřišel, ale mně se žádná nelíbila. Jednou přijde také a praví: ‚Matýsku, mám pro tebe nevěstu.‘ — ‚Nevěstu? A kterou?‘ Nedovedl jsem se domyslit, neboť všecky z celého okolí už byl vystřídal. On ale, abych se nic nesmál, ta že se mi jistě zalíbí. Je prý z Bavorova a není bez pomoci: má domek a pole. Pořád tak do mne mluvil, až jsme se také šťastně k té nevěstě spolu vydali.“

„To je pravda — děvče se mi hned na ponejprv zalíbilo, ale matky jsem se nějak zalekl — žilyť s matkou samy dvě. Hleděla na nás jako skrze prsty a očima div nebodala. A přece nebylo jí nepovědomo, že přijdeme — pozvaly nás takřka, a bratr její nás uvedl. Také od lidí nic dobrého jsem o ní nezaslechl. Sama švakrová její mne před ní varovala: ‚Milý člověče, to je baba .pramilionská! Ale nic

se nebojte, však on by ji náš starý naučil!‘ Já si pomyslil: Má zlatá osobo, toť by už bylo poslední, aby někdo druhý měl nás porovnávat. Ale což by v tom bylo, abych babě nevyhověl? Čert v ní přece nevězí? A zatím vězeli v ní dva. Děvče pak bylo hezké, mladé, a neviděl jsem při ní žádné zhýralosti. ‚Eh co! Vezmu si ji!‘ A hned pro konzenc do Písku. — S tím konzencem vám byla mela. Jdu tak cestou do Písku a v duchu rozvažuju: Co těm pánům řekneš, kdy by se tě ptali, bylli jsi už při odvodu? A nic mně nešlo, smutnému člověku, do hlavy. Na štěstí potkám jistého Vavřince — a to, říkám, že zrovna pán bůh dal a poslal mi anděla strážce — byl to starý člověk, moudrý, vysloužilý voják. Pozdrav pán bůh! — ‚Dejž to pán bůh! Kamž jdete?‘ — Tam a tam. A tak, člověče, cestou rozvažuju, přemítám, kdy by se mne ti páni tam ptali, bylli jsem již u odvodu, co jim řeknu? Povídám mu všecko, kterak sobě stojím. ‚Hm! Co řeknete? Řeknete, že jste byl volán k domácímu úřadu, ale odtud že vás poslali domů a více nepotahovali.‘ A vidíte, děti, došlo na ta slova! Tak, jak ten vysloužilec radil. Přijdu na ouřad. Oficír byl jako litý ďábel, nevím, co mu nevonělo — chodil po pokoji a strašně řinčel šavlí. U stolku psal písař. Já stojím a čekám. Konečně se u mne oficír zastaví a vezme z ruky moji žádost. ‚Zdali pak jste byl již při odvodu?‘ — ‚Nebyl, prosím poníženě. Byl jsem povolán k domácímu úřadu, ale odtud poslali mne zase domů.‘ — ‚Ah tak!‘ Otočí se na patě, pohodí žádost na stolek, kde seděl písař, přikročí ke dveřím, otevře a zavolá: ‚Ordonanc!‘“

Pantáta všecko demonstruje, ale otvírání dveří již se mu valně nedaří.

„Ve mně hrklo jako v hodinách. Můj ty umučený spasiteli! Teď přijde ordonanc a zavede mne k přehlídce k doktorovi! . . . Co jsem se já, bídný člověk, naschovával, natrmácel, a teď jim tak dobrovolně vlezu do pasti! A bylo mně už tehdáž 28 let a ženidlo na krku! . . . Jedné chvíle přišlo mi na mysl, abych upláchl. Ale co začít! Kam? Kterak? A zase mi připadlo, že snad nebudu ani schopným a že jsem už přestárlý. V takovém rozjímání uběhla chvíle a ordonanc se neukázal. Pozoruju písaře, sáhneli po papíře. Bůh dal — už to béře do ruky — už tam něco mantlikuje. Oficír chodí pořád sem a tam, řinčí šavlí, rukama rozkládá a na něco se zlobí. Písař podepsal konzenc a položil stranou před sebe. Myslím si: Teď mi všickni svatí přispějte na pomoc! A blížím se k stolku. Sahám po listině a ptám se, co jsem dlužen. Zkřikneli teď oficír: halt! jsem člověk ztracený. Písař neříká nic a oficír také nic. Položím tiše před písaře dva groše a blížím se ku dveřím — kloním se. — ‚Jděte s pánem bohem!‘ Na schodech potkal jsem ordonanci. Můžete si pomyslit, že jsem se mnoho neohlížel, ale přece jsem ještě zaslechl, kterak se na něj oficír obořil, kde tak dlouho mešká, že se po něm shání a že ho tu není! Co jsem tehdy vystál strachu, do smrti nezapomenu.“ —

„Jakmile jsem přišel s konzencem, hned zde byly ohlášky a po nich svatba. Koupil jsem nevěstě šaty k oltáři i střevíce a matce sváteční plenu — neměly ubohé, co na sebe vzít — a pan strejček Brábek (bratr matky nevěstiny), dejž mu bůh lehké odpočinutí, abych

s ním v hrobě nepohnul! také hořký host — vystrojil hostinu. Hostina byla na mé útraty, a seděli při ní pan farář, fořt, panský správce a ještě několik jiných osob, ale matku ke stolu nevzali. To mne hned zamrzelo. Ať již byla matka třeba všelijaká, při stole měla být. Však to není žádný pes, aby se stranila a někde v koutě posedávala! — Po svatbě hned odpoledne začali jsme hospodařit na Hradišti. Abych se přiznal, ani jsem do té chvíle chalupy si dobře nepovšiml, hleděl jsem více na osobu. Teď teprve všecko do podrobna prohlížím. Domek stojí na vršku při konci městečka furiantsky jako nějaký hrad (však tam nadarmo neříkají na Hradišti), ale ve střeše jsou díry, že by jimi kráva prolezla, jediný šindel není dobrý, došek, kde jaký zpuchřelý, zdi na rozpadnutí, komín se kloní k Blanici, v oknech schází polovic tabul, dvéře volají: ‚Nechoďte k nám! Spadneme na vás!‘ Sepnu ruce: Jakéž to bude hospodářství! Ale čisto všude, to je pravda: nikde kouska dřeva zbytečného, ba ani potřebného nebylo! Nikde stébla slámy, nikde nejmenšího hadříčku. Ve chlévě bučí kráva, všecka žebra snadno by jí spočítal, stojí bídná po kolena v kalu a žalostně po mně hlavu obrací a krk natahuje — ve žlabu nic, v přístěnku nic, na půdě jak by vymetl. Vejdu do komory: stojí tu truhla o třech nohách, bez víka, a ve truhle nic. Nikde nic. Vyjdu zase před dům, rozhlednu se do kola: dvoreček žádný, hnojnice teče z chléva rovnou cestou se stráně dolů ke Škrýbovům, stráň rozrytá a zpustlá, tu a tam uschlý, kostrbatý strom, všude peleší se slepice a ryjí svině ze sousedních chalup, ohrady žádné — kudy sem, tudy tam, jako dráha obecná: pěkný, pomyslím si, pořádek! Zatleskal jsem do rukou, abych škůdce odehnal, ale kdež pak! Tu pozoruji, jako by se mně něco o nohu otřelo, a, on to pes, chudák zrzek, zmořený a choudelatý, nečistý. Štvu ho, ale pes, jako by mně nerozuměl, okouní se, okouní, vrtí a plazí, za zvěří však nejde. A potom už za mnou, kam se hnu, jako nejlepší přítel. Nu, pomyslím si, smutný člověk, budeme tu spolu hospodařit.“

„V sednici nebylo jinak. Všude jako po shoření. Stůl sotva se drží pohromadě, stolice dobrá, o čtyrech nohách jediná, postel stará, chatrná s nějakou cuchtou — k peřině ani podoby. Ano, tak bylo: kdy bych si byl sám z domova peřin nepřivezl, nebyli bychom měli na čem se vyspat hned v první noc! Nedal jsem na sobě znáti, že by mne snad něco netěšilo. To tak! Ptám se, nemajíli kousek sena pro krávu? Zarazily se obě. Neměly ničeho. Matka tedy, že se půjde prozatím vypůjčit k Maškovům; chtěla jíti vlastně k Pémům, ale dcera připomněla, že Péma už minule jim odřekl. Když matka odešla, vzal jsem milou nevěstu, nyní už ženu, do náruče — a tak mne slzy polily — pravím: ‚Máte to zde, dítě drahé, tuze chatrné, ale s pomocí boží a vlastním přičiněním všecko napravíme, nic si pro to neveď!‘ A když mně, chudinka, s pláčem slíbila všechnu ku práci ochotu a že vždy a ve všem mnou se hodlá spravovat, hned se mi zazdálo, jako by ta chalupa byla palácem a já byl králem nebo knížetem. Na všecky nedostatky jsem zapomněl a tak mi hned bylo veselo, jako bych měl navždy všeho hojnost a věčnou blaženost jako v nebi.“

„Nebyly začátky snadné, ale nezoufal jsem. Nezoufej, ale doufej! Jak si usteleš, tak si lehneš. Ani kuře darmo nehrabe. Tak jsem sobě

připomínal. A na koho také spoléhati? Říká se: Bez vůle boží ani vlas s hlavy nesejde. Pěkná to průpovídka, ale ne každý jí rozumí. Což by měl ten tatíček náš nebeský mnoho práce, staraje se o každý vlas nepatrného člověka! Líp zajisté sluší lidem, aby se o své vlasy sami starali, by jim hlavy před časem neoblezly a nevypadaly pak jako palice u čepčářky. Však se tak nestává pro nic za nic! Tamhle nebožtík Stocký — ale to by nás daleko zavedlo! Neleuil jsem tedy, nezaložil ruce do klína, abych si pomyslil: Pán bůh se stará! To to! Pěkně jsem se chopil práce a nepopustil. To jest, čemu se říká boží požehnání — poctivá a svědomitá práce. Nebo co jest také všechno bohatství, když by nebylo vnitřní spokojenosti? A čeho si člověk sám svým přičiněním dobude, toho si také nejvíc váží a radost v tom nalézá."

„Přední byla starost, abych opravil krytinu; bálť jsem se, že první liják, který bude, odplaví nás se vším všudy dolů s vršku na panský trávník nebo do rybníka. Potom jsem koupil na trhu v Netolicích druhou krávu a opatřil si pro obě krmivo. Zřídil jsem si také vozík, skoro bez koláře, a když jsem k němu ponejprv kravky zapřáhl, šel jako varhany, až radost byla. Přivezl jsem si z lesa kus toho dřeva k palivu a mouku na chléb ze mlýna. — Uměl jsem všelijakou práci a nebál jsem se žádné. Kde byl ještě jaký strom na stráni, oklestil jsem a udělal k němu jamku, aby se vláha zachycovala; i nové stromky a keře vysázel jsem a pod okny v průčelí upravil zahrádku na květiny a zeleninu. Dvorek jsem učistil a srovnal. A tak za krátko nabyla chalupa i se vším okolím jiného líce. Žena, pravda pouhá, pomáhala věrně a matka říkala: ‚Vyť si to strojíte jako nějakou rezidenci!' Nemohla toho ráda neviděti. Ale sousedé kolem pod námi závistivě na nás vzhůru pohlíželi a zvláště se pohoršili, když jsem se jal pozemek svůj ohražovat a plašit jejich slepice a svině. ‚To je Přemysl!' říkali posměšně. Nebožtík Hradický nehradil a přece měl a také užil — tenhle shání ďáblu do pytle, a ďábel se mu peklem odmění. Také si myslili z počátku, že ty mé hradby dobře se jim hodí k palivu, ale zmýlili se ve mně. Nebylo po jejich. Naučil jsem psa, a ten nedal — bránil jako lev. Otrávili ho, ale přece si nepomohli. Zjednal jsem si psa jiného, a ten byl horší než první."

„Neočekávaná pomoc naskytla se mi v matce. Krom té drahé duše, ta byla nad psa. Kde jen se dalo, hned do křiku a nadávání. Házela slovy jako poleny, ale když to nestačilo, uchopila, co se jí namanulo, lopatu, kopáč, hrnec, okleštěk — a vším dolů po lidech bouch, bác! Někdy se postavila před stavení, opřela ruce v boky a z čista jasna spustila litanii, až bůh brání: ‚To je tu kolem jen samý zloděj a samý pelech! A to se všecko honem žení a vdává a pak se to teprv stará, co do huby! A to je starost taková, co ve dne kdo uviděl, jak by v noci ukradl. Fuj! Hanba! Zlodějové! Zlodějové!' A hrdlo měla, baba, jako hlásnou troubu. Lidé vybíhali ze stavení, co se děje, křičeli a nadávali také, a my se ženou schovali se, aby nás nikdo neviděl. Když jsem matce pro to domlouval, že není radno sousedstvo zbytečně bouřit a drážđit, že jest lépe hledět k pokoji a míru, odbyla mne: ‚Což vy se staráte! Vám byť i chalupu odnesli,

nedbáte!' — Tak! Nestarám se, nedbám! Kdož se tehdy stará? Řeč k řeči, slovo ku slovu, z hlouposti tak často povstala bouře. Čím dále, tím více jsem poznával, co v babě vězí. Když nemohla do sousedů, dávala se do nás, a zvláště do mne. Bez vřavy, pláče, výčitek a klení nebylo dne ani hodiny. Mírnil jsem se, jak bylo možno, ale neumírníš se — čert babě našeptával!... Takové divné věci svedla, nepravé a nepatřičné, až teskno povídat. Pořád měla jen svého nebožtíka. Nebožtík to dělal tak a nebožtík to míval tak. ‚Za nebožtíka mívali jsme každý den maso, a teď ho vidíme sotva v neděli. Za nebožtíka stavěli jsme hrníčky, teď stavíme hrnce.' Takovými a podobnými výtlasky mne týrala; a to stále, bez oddechu jako vosa, pořád se okolo tebe točí, pořád ti do uší bzučí, a dělej co dělej, nezbavíš se jí — marně se bráníš!"

„Což byste ji byl nedovedl zkrotit?" vmísí se do řeči Verunka.

„Byl bych ji dovedl zkrotit, ale nechtěl jsem — k vůli ženě. Žena byla citlivá a dobrá. A také o lidi mně běželo, aby nás nepomlouvali, že matce ubližujeme. Vždyť byla přec jen matkou. A tak jsme raději mnohé snesli, něčemu se zasmáli a něco společně odplakali. — Když nebylo práce v polích, šívali jsme doma se ženou. Ale zažertovat jsme spolu nesměli. ‚Bude hezky, telátka si hrajou!' hned nás matka zarazila. Ah! darmo povídat! Někdy pro ukrácení chvíle při šití zazpívali jsme si písničku, jak bylo, světskou i svatou — a tím jsme se matky nejspíš zbavili. Zpěv nesnesla. Raději se šla věkat se sousedy anebo se dala do mrskání psa."

„Nejvíce bylo zlosti s vařením. Matka vařit neuměla, pokazila všecko, ale měchačku z ruky vydat se jí nechtělo. Kdežpak, žezlo aby postoupila! Když se rozpomenu na první štědrý večer na Hradišti, smát se musím. Ryb měli jsme s dostatek, hojnost (přinesl nám je Kořen z Drahonic — za úroky), tři velké kapry, čtyřliberní. Po celý den bylo mi poslouchat, kterak ti selští toho navaří a napekou — hrachu s kroupami, lívanců a vdolků, jen aby se hodně nabouchali — u nich za nebožtíka bývaly jen ryby. Pomyslil jsem si: kdy bys, hloupá babo, selských nechala na pokoji! Ostatně, vařte si, co chcete! Přišel večer, usedli jsme k večeři. Přinesly na stůl polévku. Kterak co baba dělala, nejspíše že rozmačkala žluč, zkrátka polévka nebyla k jídlu. Hořká jako z peluňky. Vzal jsem do úst a položil lžíci. A to víte, že hlad byl, když jsem se po celý den postil. Ženské okusily, podívaly se na sebe a nejedly také. Potom předložily ryby — několik kusů leželo na míse jako suché podešve — okusím — hořec, hořec. Bylo po večeři. Nedalo mně, abych neřekl: ‚Což nejíte? Jezte! Pořád jste kázala, kterak ti selští toho nahňácají, napekou a navaří — jáť pro sebe rád bych měl nějaký vdolek nebo lívanec — ale u vás strojívají se jen ryby — nu, máte jich dost, jezte!' A tu vám milá baba spustila takové lamento do nebe volající, a že jí toho nepřeju. ‚I přeju, přeju, jen jezte! Já už mám dost, jen vy se najezte!' A žena hned za ní také jedním rykem do pláče. A mně se zdálo, bůh mne netrestej, abych to všecko spráskal na jednu hromadu. Pěkný štědrý večer!"

„Mnoho jsem přetrpěl, mnoho zakusil. Nikdo by ani neuvěřil, kdo sám se nepřesvědčil, kterak dovede hloupá a zlá ženská člověka

potýrat. Připadlo mi nejednou, abych všeho zanechal a utekl někam daleko, daleko do světa, kde by žádný o mně nezvěděl, a kde bych navždy zapadl jako kámen v rybníce, ale pomyšlení na ženu mne zdržovalo. To ví bůh! Jen málo na ni spozorovat, že jde zajedno s matkou, anebo že mne nemá dost ráda, byl bych jim to vyvedl, byl bych od nich utekl. Ale žena byla anděl, anděl vtělený. Vždy jen těšila (aby ani její dcerou nebyla!), vždy chlácholila, na dobrou cestu uváděla. Za rok dostali jsme děťátko, to nás teprve sloučilo. Již nebylo na útěk ani pomyšlení. Snad sám ten dobrodinec nebeský nějaký prostředek učiní, těšil jsem se. A on také učinil . . . Často zpomínám na tu noc... Obloha se ani nezavřela a hrom bil bez ustání. V samém jen Bavorově sedmkrát uhodilo. Ale štěstí, že nepálilo. Já stojím u kamen, vedle žena kolíbá, a matka klečí mezi okny na stoličce. Dejž jí bůh nebe! nerada se modlívala, a v kostele nebyla snad od svatby, ale tehdáž modlila se horlivě s rukama sepjatýma. Nikdo z nás nemluví — jen kolébku je slyšet, kterak vrzá — v tom udělá se na podlaze takové modravé světlo, jako bývá někdy od měsíce, a hned za tím udeří rána, právě hromová, a po sednici zatočí se vítr několikrát do kola a zhasí hromnici na stole. Potom nastalo hrozné ticho. Zpamatuji se první a zavolám: ‚jsteli živy?' Slyším ženu, kterak si oddechla z hluboka, a již chytáme se ve tmě druh druha, co sobě počíti nevědouce. Až když dítě zaplakalo na kolébce, navrátilo se mně zcela vědomí. Hned jako by všechna tíseň se mne spadla, vyběhnu kvapem před chalupu a hledím, nehořímeli. Bůh dal, nehořeli jsme, ale v Blanici zahlídl jsem oheň, ač se lilo jako ze džberu. Spěchám zase do sednice. Žena stojí tu posud ve tmě, dítě držíc u prsou, němá, hluchá, jako sloup, a matka leží na podlaze. Rozsvítíme znova hromnici, zvedáme matku, křísíme — matka k životu se nemá. Běžíme honem pro doktora — ale což naplat! Ani doktor ji nezbudil. Chudák! aspoň se před smrtí pomodlila. Říká se, koho blesk zastihne, že jest milým vyvolencem božím. — Pochovali jsme ji — a teď nám nastalo utěšené živobytí, ráj, že Adam s Evou nemohli mít lepší. Jako by mne žádná starost netísnila a všeho měl hojnost a celý svět jako by mně náležel, rád jsem lehal, rád jsem vstával, všecko mi šlo snadno, nic nebylo za těžko, a k tomu cítil jsem v sobě takovou mladost a sílu, že bych byl hory přenášel. Všecko viděl jsem pěknější a veselejší. Domek sedí na vršku jako ptáče v samém květu, v stromech a keřích, a když se člověk před něj postaví a podívá se kolem do kola, všecko se naň směje, všecko se s ním raduje: lučiny, pole, hory, lesy, ten bílý kostelíček Blanický i ty pošmourné zdi pustého zámku, ano i sama ta modrá obloha . . . Nebylo člověka šťastnějšího nade mne! —“

Když pantáta ve svém vypravování dospěje až v tato místa, zarazí se obyčejně, zasmuší a nezřídka všechen hovor ukončí pokýváním hlavy a setřením slzy se šedivých řas. Nejsouli děti přítomny, ale lidé zvláště důvěrní a moudří, jako na příklad Hudler, spustí se i dále.

„Tak, tak! Nic netrvá na světě věčně a ve štěstí nejméně je stálosti. Bůh suď! Bylo nám tak dobře se ženou, tak blaženě — — Jednou přišel k nám na Hradiště jakýsi Chmela, člověk zámožný, skoro boháč. Že se mu to místo líbí, abychom mu je prodali. Podle řeči

chtěl si tam postaviti domek, jen tak pro rozkoš a pro zábavu. Nám ovšem nebylo na prodej. On se však nedal pojednou odbyti. Přišel i po druhé a potom ještě častěji, aby prý aspoň užil vyhlídky. Nu, vyhlídka je pěkná a může každému se líbit, ale já panu Chmelovi nevěřil a také jsem varoval ženu, aby se měla před ním na pozoru. Ledaco se o něm proslýchalo, hlavně co se týče ženských. Byl člověk ještě skoro mladý a nosil se právě jako pán. Ne abych snad své ženě nedůvěřoval, ale stal jsem se ostražitým. Jednou v neděli odpoledne vyjdu sobě do polí, abych seznal, kterak prospívá ten boží dar. Ale sotva jsem přišel k Touškovic křoví, šeptá mi něco: Jdi domů! Nešel jsem hned. Ale nedalo mně pokoje, stále jako by mně něco povídalo: Jdi domů! Konečně jsem neodolal: pustil jsem se domů. Přišel jsem právě v čas: Chmela ovíjel ruku mé ženě kolem těla . . . Zatemnilo se mi před očima, v uších mi zalehlo. Jako ve snu zdá se mi, že Chmela omlouval mou ženu, že za nic nemůže, že si dovolil jen zažertovat, nebo něco takového, a žena vrhla se mi k nohám . . . Ale mne opustil již dech a všechna síla mi došla — omdlel jsem. Když nabyl jsem zase vědomí, poznávám, že ležím na posteli a žena při mně klečí, ruce mně líbá, strašně běduje. Otevřel jsem oči a pohleděl na ni. Vykřikla a ukryla hlavu na mých prsou. Potom se vzchopila — a pořád ji vidím, kterak ruku zvedá, bohem i pannou Marií se zapřísahá, že jest nevinna, a zase pláče a prosí, abych jí odpustil, že mně učinila bolest. Vzal jsem ji za ruku a slíbil, že bude zase dobře. Ale nebylo. Jako škvor vlezla mi do hlavy myšlenka, že jsem nešťastný muž, a myšlenka ta nedala mi spáti ani bdíti. To tam všechno štěstí, všechna blaženost! Zanevřel jsem na ženu. Na půdě jsem trávil v noci v bolesti a hněvu. Žena se již také nepokoušela mne usmířit. Zdála se být smutna ale klidna. Nemluvili jsme spolu, než věci nejnutnější. Vídali jsme se málo . . . Tak to trvalo několik neděl. Život takový není pro člověka, který má srdce."

„Bylo v měsíci červnu — noc tichá, měsíčná — všecko jako ze stříbra. Stojím na půdě při otevřeném vikýři a hledím na ten boží svět a na to nebe zářící a chci se modlit. Ale tak se mi zdálo v té chvíli, jako by to nebe bylo nesmírně daleko a modlitba těžká, olověná... Vidím pořád ty vysoké štíhlé topoly na rybničné hrázi, kterak stojí bílé jako panny, a pod nimi vodu jako zrcadlo, a pořád slyším klepot Čichtického mlýna: klepy klap, klepy klap . . . Nemožno se modlit. Nevím již ani proč, obrátím se za sebe. Světlo valí se proudem po celém podstřeší, a tam uprostřed toho světla visí na trámě lesknavé hádě, svíjí se, kroutí, protahuje . . . Je to provaz, sám jsem jej před chvílí na trám upevnil, dobře to vím, ale hádě se kroutí a svíjí . . . ošklivá podívaná . . . Obrátím se opět k vikýři. Krajina leží přede mnou jak obrázek: chalupy dřímají pod vrškem, topoly zhlížejí se v rybníce, u řeky černají se křoviny, a Svobodné Hory nad nimi vypínají hlavy, v stříbru vykoupané, do oblak. A od mlýna: klepy klap, klepy klap! . . . A teď zase — Co to? Tú, tú, tú — vždy silněji a zvučněji — slavíček! Zpívá v křoví . . . A již mne všecko táhlo tam k vodě, do křoví. Nepovědomá touha zmocnila se mne. Opatrně slezl jsem s půdy a tiše otevřel i zavřel dvéře domovní. Ani jsem se ne-

podivil, že jest závora odstrčena. Pes zavrtěl se v boudě, když jsem kolem kráčel a vystrčil za mnou hlavu. Jak jsem se naň ale obrátil, zamrkal očima a zalezl opět. Když jsem přišel k chlévu, nedalo mně, abych dovnitř nevstoupil — míval jsem radost s kravičkami. Pohladil jsem obě i telátko v ohradě, a tak jsem se s nimi rozloučil, slzavě skoro, s tou němou tváří. Na dvoře, na stráni každé dřevo, každý kámen, všecko mělo pro mne upomínku, všeho dotýkaly se mé ruce, všecko se mnou povstalo i trvalo — ale já všemu ubíhám, utíkám, jako zloděj, jako stín... Přeběhnu hráz u rybníka, přejdu lávku, jsem na lukách. Bože! jaká to byla tehdáž noc! Pořád všecko vidím jasně a krásně: louky jsou samá květina, a každá z nich stojí nepohnutě a svítí jako ze skla, a sotva rozeznáš, co červené, co modré, ale vůně tě omamuje, teplo tě dusí... Ohlednu se. Chaloupka na Hradišti bělá se jako holubice, a okna se jí černají jako dvě oči rozespalé... Zpomněl jsem si na ženu. Pohnulo se ve mně svědomí. Co si počne bez tebe? Co bude z dítěte? Což není jiné cesty, jiné pomoci? Neníliž hříchem, co počínáš? A hanbou?... Cítím, kterak mi slzy vstupují do očí, ale již zase slyším slavíčka ve křoví: Tů, tů, tů... Bože, jaký to hlas dals tomu ptáčeti. Již jsem zapomněl na všecko, co bylo za mnou a na nic jiného nepomyslil, než abych již byl ve křoví. Veběhl jsem šťastně do stínu první olše — obklíčila mne tma. Nevidím ani na krok kolem sebe, a jen řeka hučí stále přede mnou. Kráčím po paměti, chytám se větví, zastavuji se a zase kráčím. Již vidím místo osvětlené — to jest řeka. A hle! na břehu mihl se stín — už zase — je to člověk — ženská je to! Ale co by zde hledala v tu chvíli?... Není možná — a přece... Vzkřiknu: Marjánko! I ona vzkřikne, a já k ní běžím — — Nu, což bych dále povídal? Byla to žena. Chodila po břehu, hledala místo... Tak bůh divně usuzuje!"

„Žili jsme potom spolu svorně a také šťastně, druhé dítě se nám narodilo, ale štěstí naše netrvalo dlouho — po dvou letech jsem ovdověl. Pochoval jsem ženu ubohou a poplakal si upřímně a nejednou na jejím hrobě. — Což ale dělat? Děti byly — kterak s nimi? Třeba, brachu, oženit se znova. O ženské nebylo. Domlouvalo se jich dost, a přátelé nebožčini pořád mi strkali nějakou Tonku Klichovic, belhavou a také trochu na řeč chybnou, ale s penězi. Já ji však nechtěl. Dost mi bylo potom za to zkoušet! Vyvolil jsem sobě děvče podle vůle, sirotka chudého, opuštěného. Myslil jsem si: Uděláš dobrý skutek, bude ti vděčna. A dáli vám bůh zdraví a svatou spokojenost, nač peníze anebo statky? Nebažil jsem nikdy tak tuze po tom ďábelském mamonu. Vzal jsem si tedy milého sirotka a poštval tím na sebe skoro celé městečko. Toť bylo řečí, pomluv a klepů! Ale což? Kdy by nebylo horších věcí, mluvte si! Ale byly věci horší. Děti znenáhla vyrůstaly a rozmilí přátelé, dobrodinečkové, kde mohli, děti mi chytali, co jak děláme na nich vyzvídali a přemlouvali: ‚Neříkejte jí matko! Čemu byste jí říkaly matko? Ona není žádná vaše matka! Vaše matka leží na hřbitově. Však ji tatík, chudinku, umořil! A teď si vzal na vás macechu, aby macecha i vás umořila. Tak! Nic se ale nebojte, my vás nedáme!‘ Děti se nadobro pokazily. Slovo „matko" jsme od nich neuslyšeli. ‚Ona. Ona to a to.‘ Tak říkaly matce a v ničem

nechtěly jí býti po vůli. Když pak jsem nejlépe domlouval a představoval, milé děti pohodily jako koníkové vzdorovitými hlavičkami a odešly si požalovat k tetě. K pomoci nám nebyly žádné. Stéblo křížem nepřeložily. — Jakáž tu pomoc, náprava? Ruku na děti jsem vložit nesměl — byly by hned přátelé volali: ‚Hleďte ho, hleďte, kterak děti katuje! Vidět, že mají macechu!‘ A žena, to je pravda, byla macechou, aby jí pohledal. Neublížila dětem ani pohledem, a jen se starala, kterak se jim zavděčit. Vždyť ani sám bych byl nedovolil, vida, že by s nimi nakládala nedobře — děti jsou moje, a ty, chcešli býti se mnou, buď i s dětmi! Ale což všecko naplat! Macocha — racocha! Kdy by se rozkrájela na kousky a cukrem posypala, neuzná se.“

„Když přibyly druhé děti, ještě hůře nastalo. Trudno vyprávět!... Doma nebylo lze vydržet — snad by nás byli uštvali. K tomu také žena nestačovala k polní práci. Vyhlídli jsme si tedy hospodu, a to v Prachaticích. Dařilo se nám dobře, ale žena nemohla si mezi Němci zvyknout, stýskalo se jí. Konečně všecko by se bylo snad k dobrému obrátilo, nebýt té zpropadené ‚raubandy.‘ To přišly takové pověsti, že se žene přes Bavory na Čechy loupežnická rota jakás, kam přijde, všecko morduje a pálí. Lidé, každý by řekl, moudří, zkušení — uvěřili té pověsti, zakopávali a utíkali. Všechny obchody vázly, nikdo nemyslil dál, než na zítřek. Nešťastnou náhodou připadl do těch časů nájem polí. Věříte, že nebylo možná najít člověka, který by přijal pole za zdař pán bůh, dejž to pán bůh? Nebylo. Nikdo neřekl ani: Darmo dej! To bylo hlavní příčinou, že jsme Prachatice opustili. Škoda toho bydla!...“

„Doma jsme dlouho nevydrželi. Žena k práci nebyla, a konečně — ale marno povídat! — Chyba byla, chyba!... Nic jí netěšilo, pranic. Nikdy sobě sic nestěžovala, nikdy neviděl jsem, aby zaplakala, anebo se pohněvala, ale také nikdy nespatřil jsem ji veselou anebo aspoň spokojenou. Vždy byla nemluvná a jako do země zaražená. ‚Jsi nemocna? Schází ti něco?‘ — ‚Nejsem nemocna. Nic mi neschází.‘ — ‚Proč jsi stále tak smutna?‘ — ‚A proč bych měla býti vesela?‘ — ‚Máš děti, aspoň s těmi se potěš!‘ — Neodpověděla...“

„Tak, můj zlatý, drahý příteli, tak jsme prožili spolu třicet let. Nevyčítám jí, chudákovi — kdož může za to, že ji stav netěšil?... Chtěl jsem udělati dobře — netrefil jsem. — Potloukali jsme se po hospodách: brzy v Husinci, brzy ve Vlachovu Březí a tu zase v Bavorově (odtud jsme vyvdali obě dcery po nebožce — také skoro proti vůli) a konečně ve Vodňanech — nikde se jí nezalíbilo. Potom zkusili jsme štěstí v ovocnářství a naposled jsme krupařili... Již všemu ušla. Teď, doufám, že je spokojena. Nic ji více netlačí... Jen já zde zůstal jako z plotu kůl. Brzoliž i na mne bůh se rozpomene? Co zde se mnou? Jsem jako pára nad hrncem — k žádné práci, k užitku žádnému, leda na překážku. Ba, žeť je čas, abych udělal již místo. Ale poručme si, přivolejme smrt, když nepřichází. Až přijde a zaťuká, neleknu se. Svědomí mám čisté. O krejcar nikoho jsem neošidil, křivým slovem nikomu jsem neublížil, o své děti otcovsky se staral. Pravda sice, ledaco jsem jinak sobě představoval a jinak míti přál, ale to

vědomí mne posilňuje, že jsem povinnost svou nikde a nikdy nezanedbal. — Těšil jsem se, těšil, že aspoň jedno z dětí vytrhnu z té bídy a z toho povržení, v kterém jsem se zrodil a věk svůj prožil, že mu připravím život lehčí a lahodnější. Nevím ale, nevím . . . ‚Co chodíš, synáčku, neustále po těch lesích, co v nich hledáš za celý boží den?‘ ptal jsem se ho, když zde byl o posledních velkonocích. ‚Takhle až přijdeš na velké prázdniny,‘ pravím, ‚až bude všecko dýchat, všecko zelené a samý květ, tomu rozumím, ale teď? Jaká teď radost v lese?‘ Co mi dal v odpověď? ‚Víte, tatínku, konečně, v tom lese, mezi těmi stromy — přece líp než mezi lidmi.‘ Zhrozil jsem se takové řeči . . .Jáť v jeho stáří jinak pohlížel na život. A co mně poskytoval ten svět? Bídu, protivenství, bolest. A přece jsem nereptal, s lidmi se snášel. A i teď, v tom pozdním věku, obtížném a neradostném, nezávidím nikomu a ničeho neželím . . . Či by snad ty knihy všeliké byly rozsévačem nepokoje a nesnášelivosti mezi lidem? Pak by zajisté lépe bylo, nikdy jich ani nepoznati! . . . Nu, snad tomu všemu nerozumím. Svět je teď jiný — starý člověk do něho se více nehodí. Však co? Vykonal jsem svou povinnost — klidně mohu položiti hlavu. A těžká již ta hlava, těžká a bídná — potřebuje odpočinku. Smrti se nelekám. Ať zavolá bůh dnes, či zítra, ochotně půjdu, bez žalu a bázně — rád.“

* * *

Jak pravdiva jsou slova pantátova, ukazuje případ, který se udál před několika dni.

„Verunko! Komu to zvoní?“ vzchopiv se na posteli táže se pantáta zvědavě a vesele.

„Což zvoní?“ diví se Verunka, naslouchajíc. „Vždyť nezvoní!“

„Jáť myslil, že to zvoní mně.“

„Kterak vám? Jak by mohli zvonit vám, když jste ještě na živu?“

„Nu, bláhová!“ A ulehne opět.

Verunka přibliží se tiše k posteli: „Vždyť jsem si myslila, že mne má za blázna. Spí jako dudek!“

A skutečně! Pantáta si klidně oddychuje v nejpěknějším spánku. Nebuďme ho!

Svatba knížete Vladimíra.

Z „Knížecích zpěvů“

Františka Kvapila.

Nad lesy planou hvězdy — již stavte ořů spěch —
křik ptáků stichl, v šeru jen vůní dýše mech.
Ať mlhy táhnou řekou, kde bukáč kvílí, v dál,
v stín jilmů, dbejte, záhy by strážný oheň vzplál.
Tam, jisker na tisíce až blýskne v žhavý kruh,
již odsedlejte koně a k druhu sedni druh.
Dost úpalem a prachem nám líce zžehl den,
teď odpočiňte v klidu, kde jilmů dřímá kmen.
Snad v jeho temných stínech můj usne bol a pláč,
jímž do krve mi zranil hruď krutý život hráč.
Má příhoda je smutna. Ať vás to neleká,
že jednoho dost žalu v pouť strastnou člověka.
Však ten, kdo nesl břímě, kříž těžký za svůj hřích,
dí jistě pak: „Bůh zaplať!“ když v prsou dech mu stich.
Leč tehda hřměly číše a písně zvonil rým,
když Vladimír, žár v oku, tak pravil k druhům svým:
„Již svatebního vínku všem čelo zdobí květ,
mně pouze družka schází, bych líbal její ret.
Kdo vyhledat ji pro mne a získati chce“ — řek —
„měj knížecí můj prsten, buď první z reků rek!“
Tu bojar za bojara se schoval, jaký div?
Já děl: „Chci přivesti ji dvou týdnů jistě dřív!
Na dvoře Zlaté Ordy, tam v proudech Dardanel
jsem kněžnu Apraksiji jak růži kvésti zřel!
Vlas její — to len zlatý, má hnědý, žhavý zrak,
jenž čirou nocí hoří jak hvězdy plápol v mrak.
Sníh skvoucí její hrdlo a ňadra zrcadlo,
v něž plno rosy — písní v den jarní napadlo.
Jak srna štíhlá, krásná, vždy smích má na líci,
jež květem plane hlohu jak rubín zářící.
Sto druhů dej mi statných a zlatý chystej šat,
máš carskou míti dceru, chci sám tvůj býti svat!“

Tak stalo se. Když slunce svůj paprsk vrhlo v zem,
tam, kde zrá žlutý oranž, jsem pádil s druhů stem.
Car hrozný Zlaté Ordy stál vzpřímen na trůně
v nachovém z kmentu plášti a z perel v koruně.
Vous dlouhý, šedý splýval mu s brady ku pasu
a v zrak mu hrdost dýchla, hněv děsný do hlasu:
„Rci, hoste, proč jsi přijel a jaký je tvůj vzkaz?
Co díš, já nevěřím, sic tě psy dám vyštvat v ráz!
Mou dcerku ruský barbar si neodvede v chýš,
ji tisíc reků střeže, dřív zdrtí tě, než zvíš!“

Krev ohněm bujně vzplála mi silné ve hrudi:
„Hoj, uchvátím ji mocí, tvůj pych mne netrudí!"

Hned skočil jsem, kde svítí v šeř bílá komnata,
jež z křišťálu má okna a stropy ze zlata.
Leč železné tu dvéře. Kol v hradě hluk a křik.
Můj dobrý druh, meč věrný, je rozťal v jeden mžik.
Tam na želvovém loži, jež hřívou stláno lvic,
spí kněžna Apraksije, jí ve snu rdí se líc.
Tak laň, když v květech ze sna se budí v jitra svit,
svůj odmyká zrak chvějný, v němž lazur nebe skryt.
A její volná kštice, ten zlatý, dlouhý vlas,
jak pole žitných klasů se větrem jemně třás.
On splýval k pružným bokům, hvězd poset křišťály,
jak štíhlé tělo břízy když květy obalí.
I vstala, kadeř rukou si hrne od víček,
a oči její třpytly jak v noc dvé hrdliček.
Pak usmála se vlídně: „Jak luzný je to sen!
Chci s tebou jít, hle, touhou již zrak můj porosen,
já dlouho čekala tě, než's přijel z dalných stran!"
Ji v náruč chopiv, směle již pádím skrz pět bran.
Tam v dalném korridoru, říms květy zakrytém,
můj řehce koník vraný, v zem tepe kopytem.
Vždy ze středu mě odnes, když boj vřel, nepřátel,
když vířil hlahol bubnů a toulů rachot hřměl.
I dnes, jak vodopád, jenž se řítí dolů s hor,
se vzpínal v před a nazpět a z chřípí plál mu vzdor.
A hle, tu brána šestá, v ní reků mnoho set,
jak po dešti když kapek na zkvetlou padne snět.
Car hrozný Zlaté Ordy v jich čele vyjel sám:
„Hoj, lesklých vašich mečů i toulů málo dbám!"
Pět skolil jsem jich ranou, pět zdrtil ořův skok,
pláň před námi tu volná, stop třicet každý krok.
Kde tábor čněl mých druhů, jsem vedl jeho sled:
„Strhněte stany bílé a za mnou hbitě v před!"

Tak jeli jsme tři noci, tři dni jak o závod,
až stříbrných vln Dněpru nám blýsknul v oči brod.
Tam z mladého jsem doubí stan spletl u skály,
s níž bílé holubice k nám v hejnu slétaly.
Též s kolouchy laň přišla, když západ hořel v nach,
a světlušky se třpytly a hasly v bařinách.
Pak cvrček zvučel v trávě jak vlna o škebli,
a větřík šuměl, smál se a hrál si se stébly.
Noc hvězdozraká sletla k nám křídlem černavým,
já dumal: „Kéž zas nivy již rodné pozdravím!"
Leč náhle z mlhy, v tichou jež zvolna klesá pláň,
klus oře slyšet bylo a v temnu blýskla zbraň.
„Zdaž stíhá nás car Ordy, neb lupič na nás vpad?"
„To Darija, má sestra," dí kněžna, „prchněm ztad?"

Rek nezmohl jí žádný, kles před ní každý muž,
než dostihne nás v letu, ó prchněm, prchněm již!“
Já smál se, hladě kníry: „To marná věru řeč!“
Luk uchopil jsem tuhý a břitkou ocel v seč.

Na bujném jela oři, byl hnědý do tmava,
jak před bouří mrak černý když křídlem zamává.
On točil se jak střela, když letí z tetivy,
a z nozder žár mu sršel a jiskry ze hřívy.
Byl jako horský potok, když, zpěněn v řečišti,
se do údolí bleskem v sto kaskad roztříští.
A hučí dál svou píseň, v ráz duby vyvrací,
chýš každou drtí mžikem a v před vždy burácí.
Nes jako jelen šíji, když lovců slyší skřek,
a ohonem se půdy ni o vlas nedotek.
Tak, noci světlá hvězda, se na něm pyšnila
jak vichr děsná, hrdá, jak luna spanilá.
Na přilbě zlatý chochol vlál jak pták na keři
a pod ním tměl se, vlnil proud černých kadeří.
Hrot železný se blyštil jí v ruce nad opál,
leč šíp můj bystrý srazil jej v zem a v letu sklál.
Tu padla na zem tvrdou, puk pancíř stříbrný,
a pod ním svitla ňadra a šíj jak u srny.
Třpyt jejích ramen bílých plál hvězdou do noci
i zalkala: „Ó běda mně siré, bez moci!
Já přísahla, kdo z reků mne v půtce přemůže,
že pyšnou skloním hlavu, jej vezmu za muže!“
V pláč hořký klesla, z něho květ lásky pučel však,
pod keřem rokytovým nám do snů zvonil pták.
I byla útlá, krásná, jak horská gazela,
když deštěm polibků mých se temně zarděla.
Zrak její černý jiskřil se z dlouhých řas, mne zpil,
že v ní, jež plna kouzla, jsem dýchal jen a žil.
Má hrdlo jako sajka, jež jařma nesnese,
když v závod s orlem těká a bloudí v pralese.
Skvost zlatý rámě zdobil, pás stříbrem protkaný
kol pružných boků pjal se a splýval ze strany.
Když, čarovná, se chvěla v mém žhoucím objetí,
jak lilje byla čistá, k níž slavík přiletí.
Tak do růží mi zkvetl den máje, do třpytu,
jak z chmur když duha zlatá se mihne v blankytu.
Leč ku předu, kde Kyjev sto věží k nebi zdvih,
dál buřanem a stepí, dál s větrem na dostih!
Den hořel žárem, z města když u bran, ve chvatu
vstříc Vladimír nám vyšel, sbor kněží v brokátu.

Hoj, jak se pění pohár, jak víno plá, zní zpěv!
Dvě svatby strojil kníže nejkrasším ze všech děv.
Dní sedm hodováno při čÍších z křišťálu,
kvas knížecí když šuměl v ryk strun a cimbálů.

Tu za habrovým stolem vstal kníže, volaje:
„Již dosti plesu, písní — ať rej hřmí turnaje!
Kdo bohatýrskou sílu má v hrudi, mužnou pěst,
o slávu bij se vlastní a o své družky čest!“
Hned reků dvacet spělo, kde v záři skvěl se dvůr.
Tu stáli, oheň v zracích, jak blesky ze dvou chmur.
Dal kníže heslo. Sirá zem duní pod nohou,
meč s mečem křižuje se, prach víří oblohou.
Tam ostré lámou dřevce, zde k terči letí šíp,
v tom nade mne již z reků nepředčí nikdo líp!
Dí Darija, smích v oku: „V boj, druhu, se mnou spěj!
Dej na hlavu si prsten, má střela protkne jej!“
Luk vzala v bílou ruku — sto verst je do mety —
šíp letí jako vichrem — v něm prsten zakletý!
Stud zaplanul mi v líci, hněv krutý sevřel hruď:
„Stůj, choti má, mi v slově, teď ty mým terčem buď!“
Leč padla k nohám v slzách a prosbou ret se chvěl:
„Ó nechtěj svěřit život můj mladý zlobě střel!
Dvě nedoletnou cíle, v dál padnou do trávy,
šíp třetí protkne srdce a hruď mou zkrvaví!“
Žel, byl jsem neúprosným jak led zlou ve chvíli:
kéž dříve bych byl klesl v stín chladné mohyly!
Šíp první nedoletěl, šíp druhý — stejný směr —
leč třetí, běda, padl jí bílých do ňader! . . .
O druzi, jsem vlk šerý, jenž prchá do světa —
jsem Dunaj Ivanovič, má pouť jest prokleta!

Když noc své tmavé třásně v kraj snící rozpíná,
klid marně hledám v srdci, žal v hruď se zatíná.
V boj nadarmo se vrhám, vždy dál jen ku předu
hřmít musím trudnou poutí, mrak v plachém pohledu.
Jeřábi jsou mi druhy, jich křik mě provází,
když bloudím širou stepí, skal strží, nad srázy.
Jen šakal jest mým bratrem, jenž čeká na kořist,
a vyje v strmé rokli, jsa svojím lupem jist.
On zapadlé má boky, tvář divou, lačný spár,
a jde, kde pijí srny, smrt nesa jim a zmar.
Tak vzpomínka mi v duši svůj ryje ostrý vid,
zkad prchly holubice již bílé — mír a klid!

Dějiny bibliothéky Klementinské.

K novému období vysokých škol Pražských

sestavil

skriptor J. Truhlář.

(Dokončení.)

Po smrti Posseltově ujal se zatímné správy ústavu kustos Fišer, i vedl ji, jak praví Spirk, „s nejpřísnější bedlivostí podle daných od veleslavné vlády předpisů“ skoro po 4 léta. Fišer byl tenkrát již ve službě kancelářské sešedivělý člověk, vzor neobyčejné pilnosti a železné vytrvalosti, ale k vyšším koncepcím, ba ani k samostatnému myšlení, nedospěl nikdy. Kdykoli nenašel daných předpisů, dovolával se jich v každé maličkosti, tak že — v annálech byrokracie Metternišské zajisté řídký případ — již r. 1827 dostal proto od gubernia důtku.[1]) Šlo tenkrát ovšem o věci nesnadné, z nichž nejmrzutější byla po několik let již připravovaná a téhož roku provedená poslední dražba veřejná nahromaděných za léta opět duplikátů. Utrženo za 5482 děl 2281 zl. 20¼ kr. Za jeho úřadování vydána konečně 23. července r. 1825 instrukce pro bibliothéky, v některých částech od té doby pozměněná, ale celkem platná posud. Počátkem roku 1827 nařízeno také vésti úřední protokol, čemuž ve všem přemrštěný kustos rozuměl tak, že zavedl v bibliothéce in optima forma denník,[2]) až teprv na nepříslušnost tuto vládou upozorněn přestal.

Pokud se týká povahy, podle toho, co jsme již svrchu uvedli, přes všechnu chválu od Hanslíka mu štědře udílenou zdá se nám, že byl potměšilec. O tom není žádné pochybnosti, že po bibliothekářství toužil horoucně a bibliothekářům Procházkovi a Posseltovi působil tajně všelijaká příkoří. Nyní po smrti Posseltově doufal zajisté, že touha jeho bude ukojena. Kromě něho hlásili se tenkrát Spirk, Zimmermann, Hanslík a Hanka. Opovážlivci Spirkovi, profesoru italštiny na universitě a zatímnímu správci c. k. úřadu na revidování knih, kladl Fišer r. 1826 všelijaké obtíže při půjčování knih z bibliothéky, pročež kárán byl od gubernia (27. ledna), ostatní snad měl za soky neškodné. Ale zdá se, že ho u gubernia dobře prohledli: zkrátka bibliothekářem se nestal, nýbrž dostal za 4letou správu mimořádnou odměnu 500 zl., potom r. 1834 osobní přídavek 200 zl. Fišer zemřel r. 1844, dosáhnuv 87. roku a slouživ v bibliothéce 59 let.

Bibliothekářem pak jmenován jest dne 19. června a úřadu se ujal dne 10. listopadu 1828

---

[1]) Začínát přípis ze dne 5. srpna 1827 takto: Wenn es demselben nicht schon zur Gewohnheit geworden wäre, die Landesstelle bei der geringsten Veranlassung mit ängstlichen Anfragen zu belästigen, so hätte sich derselbe von selbst bescheiden können, dass atd.

[2]) Takovýto denník zařídil si Fišer pro své vedlejší úřadování censorské in hebraicis i vedl jej až do konce této své činnosti. Denník tento, dva silné folianty, odkázal knihovně, i nacházejí se v něm zápisky, co dělal každého dne, s kým mluvil, co komu řekl a p.

Antonín Spirk.

Po 19 let úřadování Spirkova pohybovala se správa větším dílem vyšlapanými již cestami. Však zavedeno přec několik oprav a zlepšení, jež hodno připomenouti. Když byl lístkový katalog universální svrchu dotčený dorovnán, založena tak zvaná repertoria místní, v nichž zapsány jsou knihy tím pořadem, kterým v bibliothéce jedna po druhé stojí. Jelikož se nových katalogů těchto s obzvláštní výhodou od té doby užívá při revisích ročních ku kontrolování toho, kdo knihy na místě počítá, zvány jsou krátce „kontroly." Kontrolami těmi udržuje se stálý přehled všech děl a svazků, kolik jich v bibliothéce jest. Také zavedení lístkového katalogu reálného jest zásluhou Spirkovou. Katalog tento vede se posud, ale poněvadž vztahovati se může z nedostatku sil jen k celým knihám a nikoli k jednotlivým v nich článkům, čím dále tím více prospěšnost jeho mizí vůči přehledům literárním a bibliografickým, jež pro jednotlivé odbory vědecké se nyní vydávají.

Roku 1834 vzdal se kustos Fišer, obdržev osobní přídavek, censury hebrejské, která potom odevzdána Zimmermannovi. Téhož roku ucházel se skriptor Hanslík o bibliothekářství při knihovně Vídenské, ale pochodil tak špatně jako kollega jeho Vaněk, který roku následujícího o profesuru řeči a literatury české na Pražské universitě se přihlásil. Oba odmrštění své v bibliothéce nepřečkali dlouho, neboť Vaněk téhož r. 1835 po krátké nemoci zemřel, Hanslík pak dlouhou churavostí stížen vstoupiti musil ve výslužbu roku následujícího. Také nejstarší skriptor Zimmermann nepřečkal své mladší kollegy v knihovně dlouho, neboť zachvácen byv cholerou zemřel již 27. srpna 1836. Všichni tito tři mužové dobyli si též zásluh na poli literárním a vědeckém, jakož k tomu zaměstnání jejich samo téměř vybízelo a hojných i snadných pomůcek poskytovalo. Než úvaha o tom nepatří sem, jakkoli ostatně již r. 1829 bibliothekářům výslovně nařízeno, aby v ročních zprávách svých neopomíjeli poznamenati, jaké literární práce úředníci vykonali. Takto události se v úřednictvu prodlením dvou let pronikavé změny. Bedřich Dambeck obdržev jedva r. 1836 třetí skripturu stal se již na podzim roku následujícího skriptorem prvním. Druhým pak skriptorem jmenován dr. Jan Šilhavý, třetím Rudolf Glaser. Tento posledně jmenovaný redigoval a vydával známý svého času týdenník Ost und West, který věren programu a názvu svému také české literatury bedlivě si všímal. Glaser získal si takto nemalou zásluhu o památnou předbřeznovou shodu mezi spisovateli českými a německými v Praze, která přestavši r. 1848 opět poněkud oživla v dobách Bachových, ale po roce 1860 bohužel zmizela nadobro.

Roku 1837 dostalo se bibliothéce zajímavého obohacení úplnou sbírkou skladeb Mozartových, jež zvláštní výbor do bibliothéky k obecnému upotřebení odevzdal. Zároveň postaveno v ní přičiněním týchž přátel hudby mramorové poprsí Mozartovo od Em. Maxa zhotovené a ohlášeny podmínky půjčovní, ale majetnictví celé sbírky vyhrazeno Pražskému magistrátu pro případ, že by bibliothéka Klementinská někdy buď celkem neb částmi sloužiti měla jiným účelům. Roku 1838 rozšířena znamenitě čítárna přibráním jedné síně od sousedního bytu kustodova a připojením bývalé předsíně. Za výhody takto nabyté musila

však bibliothéká brzy potom (1841) zaplatiti značnou daň, neboť odňaty jí nařízením vládním dva znamenité obrazy středověké, které od roku 1783 u vchodu do bibliothéky vnitřní visívaly, i odevzdány na Karlštein, kde bývaly druhdy s mnohými jinými do Vídně odvezenými. Jsou to vzácné zbytky malby staročeské, sv. Matěj od Dětřicha Pražského a Madona od Tomáše Mutiny.

Tyto obrazy vídal ještě, ale jen po několik neděl, v bibliothéce nový příchozí, muž nejslavnější ze všech, kteří síly své ústavu věnovali a věnují, Pavel Josef Šafařík. Byv jmenován kabinetním listem císařským ze dne 22. května 1841 přespočetním' kustodem, stal se po smrti Fišerově 10. března 1844 skutečným kustodem bibliothéky naší. Roku příštího 1845 změněno poněkud úřednictvo: skriptor Šilhavý přišel za bibliothekáře do Olomouce, třetím pak skriptorem (Glaser postoupil za druhého) stal se kněz Fr. Bezděka, zvítěziv nad znamenitým sokem dr. Augustinem Smetanou, který se zároveň o místo to byl ucházel. Téhož roku dostala se do knihovny vzácná sbírka knih po zemřelém prof. Krombholzovi, kterou vláda k návrhu a žádosti fakulty lékařské za 2000 zl. koupila.

Pokud se zabezpečení pokladů literárních nejvýše žádoucího týká, učiněna v těchto letech některá opatření. R. 1844 povolilo generální komando k žádosti Spirkově, aby vždy bylo 30—40 mužů vojska pohotově pro případ, že by buď v Klementině aneb v blízkém okolí vypukl oheň. Tito vojáci nebyli ustanoveni k hašení, nýbrž měli vynášeti knihy. Potom r. 1845 zřízeny železné okenice ve všech oknech, která vyzírají do úzké Platnéřské ulice.

A již blížil se konec dnů Spirkových. Pověst po něm v bibliothéce zbylá líčí ho co muže přívětivého a snaživého, ale zvlášť v posledních letech zádumčivého. Jaké toho byly příčiny, o tom hádati nemáme proč: tolik jen slušno připomenouti, že příčiny tyto nevznikly z úřadování bibliothečního. Chtějíce býti krátci končíme: Spirk zemřel dne 21. května 1847 — v blázinci. Vedle jiných spisů jeho, jež k vyučování italskému se vztahují, nejvíce nás zajímá jeho krátká historie bibliothéky, o níž zmínili jsme se již v úvodě.

Pavel Josef Šafařík

ujal se po smrti Spirkově bibliotheční správy, kterou vedl skoro po celý rok v hodnosti jen kustodské. O světoznámých zásluhách proslulého učence tohoto o vědu a literaturu slovanskou, zvlášť českou, nemůžeme tuto jednati šíře: nám zbývá jen malou část činnosti jeho, která mimo to v jeseň trudného života jeho připadá, poněkud osvětliti. Kdo poznal suchoparnou ano často duchamornou práci, jaké v bibliothéce nelze zbýti, ten podiví se, kterak mohl duševní tento velikán k podobným pracem býti zapřažen. Než tak smutny byly poměry naše tehdejší, že Šafařík sám i přátelé jeho rádi byli, když po dlouhých útrapách dostalo se mu aspoň tohoto skrovného zátiší, v němž pevně zakotven mohl oblíbeným studiím bezpečně se oddati. Že mu toho jen skrovnou měrou i v tomto postavení osud dopřál, tím vinny byly brzy

nastalé bouře politické, jimiž byl stržen, potom surové přehmaty rozpoutané reakce, konečně zlí lidé, které tichá a mírná povaha jeho k útokům téměř sváděla.

Dne 15. dubna 1848 oznámeno knihovně zrušení censury i vyzvána jest, aby přijala celý literární fundus instructus nenáviděného ústavu toho, který však musila později všemohoucí policii Bachovské částečně opět vydati. Povinné výtisky, které dosud pro bibliothéku sbíral úřad na revidování knih, po jeho zrušení přikázáno bylo sbírati hejtmanům městským a krajským. Zatím podepsáno od císaře jmenování Šafaříka bibliothekářem již dne 27. dubna,[1]) ale ohlášeno mu teprv 9. června, o tři dni dříve, než známá bouře svatodušní naděje všech opravdových vlastenců ve výsledky sjezdu slovanského, jehož byl bibliothekář předsedou, a brzkého sněmu českého na dlouhou dobu zatemnila.

Vedle dědictví po censuře aspoň na čas připadlého zbyly v registratuře bibliotheční ještě některé stopy volnějšího ruchu tehdejšího. Dekretem nově zřízeného ministerstva vyučování ze dne 15. srpna r. 1848 položeny Šafaříkovi některé otázky. z nichž možná tušiti, že aspoň nějaká časová oprava bibliothék byla obmýšlena. Otázky tyto týkaly se napřed místností, potom větší volnosti v půjčování knih, konečně vad některých posavadní instrukce. Zpomenemeli kromě toho na prohlášenou již dříve svobodu tisku, tudíž, pokud se bibliothéky týká, na liberální poskytování mnohých spisů prv zapovězených, nemůžeme neuznati počátku lepší doby. Ale jakož horlivá mládež na světě všeho se chápe přemrštěně, nacházíme v registratuře žádost výboru studentského ze dne 30. prosince 1848, aby bibliothéka otvírána byla každého dne od 8 hodiny ráno do 6 hodiny na večer. Ostatním ve spise tom uvedeným přáním, jež se týkají větší volnosti v půjčování knih domů, brzy bylo učiněno dosti, ale poslední ovšem nebylo a nebude ještě dlouho možná vyplniti.

V prvních letech úřadování svého býval Šafařík mnohonásob vyrušován snahami a pracemi vedlejšími. Tak již na počátku r. 1848 jmenován byl mimořádným profesorem filologie slovanské na universitě, ale čestného úřadu tohoto pro nastalé bouře a jiná zaměstnání nikdy se neujal skutečně, nýbrž následujícího roku vzdal se ho ve prospěch Čelakovského, který takto navrácen jest vlasti. Po nastalém utišení a pokud ještě naděje kynula, že nejvýš žádoucí rovnoprávnost jazyková provedena bude, často dojížděl do Vídně i byl duší komise od vlády zřízené na upravení vědecké terminologie některých nářečí slovanských. Za příčinou porad těchto a jiných ob čas nepřítomného bibliothekáře zastával kustos B. Dambeck, zároveň se Šafaříkem jmenovaný a jemu upřímně oddaný. V ostatním úřednictvu staly se zatím některé změny. Praktikant Edlenbach byv teprv r. 1848 jmenován skriptorem zemřel již roku následujícího, po něm dosazen za skriptora dne 16. listopadu r. 1849 Antonín Zeidler, nynější bibliothekář.

O tom nemůže býti pochybnosti, že hnutí duchů r. 1848 aspoň na jednom poli zanechalo v Rakousku stopy trvalé a nejvýš blaho-

---

[1]) Tak podle našich knih dekretních, J. Jireček ve své biografii (Oesterr. Revue 1865, sv. 8) udává den 25.

dárné, totiž ve školství. Také bibliothéka Klementinská okřávala značnější podporou na kupování knih jí poskytovanou. Když byla již v prosinci r. 1849 mimořádný příspěvek 800 zl. obdržela, oznámeno jí přípisem ze dne 22. února 1850 zvýšení pravidelné dotace roční na 2500 zl. Byla to ovšem částka sama o sobě nepatrná, ale s příspěvky mimořádnými, o kterých hned se zmíníme, představovala aspoň nadějný počátek lepší doby. Již na konci roku 1850 vyžádal a dostal výtečný profesor Jiří Curtius mimořádný příspěvek 1000 zl. na zakoupení potřebných knih pro filologický seminář, který se tenkrát při fakultě filosofické zřizoval. Následujícího roku povoleno k žádosti prof. Macky 350 zl. na doplnění literatury mathematické. R. 1854 poskytnut k žádosti prof. Vocela na archeologické knihy příspěvek 500 zl., potom ve prospěch studií germanistických příspěvek 300 zl. Ale největší obohacení bibliothéky událo se r. 1856 zakoupením knihovny po prof. K. F. Hermannovi, za kterou zaplatila vláda 7000 zl. Za příčinou ohledání knihovny této vážil poněkud již churavý Šafařík schvalní cestu do Gottink. Kromě toho poskytována od r. 1855 po tři léta k žádosti prof. Schultea na doplnění právnické literatury mimořádná dotace 1000 zl. K žádosti Šafaříkově povolen pak r. 1855 zvláštní příspěvek 370 zl. na zakoupení knih Rybayových, mezi nimiž nacházela se mnohá vzácná bohemica. Připočtemeli k mimořádným příspěvkům těmto pravidelnou roční dotaci, objeví se nám 40.000 zl., vydaných na knihy za 12letého úřadování Šafaříkova.

Jakož vůbec Šafařík všech podřízených při každé příležitosti vřele se ujímal, tak zejmena r. 1856 jeho přičiněním se stalo, že úředníkům všem o 100 zl. platy zvýšeny byly. Než nejen tímto směrem nýbrž i jinak o dobro bibliothéky byl pečliv. Vida, kterak návštěvou čtenářstva každým rokem rostoucí a zvyšováním roční dotace jakož příspěvky mimořádnými přirůstá úřednictvu práce a obtíží, vymohl toho na vládě, že zřízena dvě nová místa úřednická, tak zvaných amanuensů, kterým vyplácen z počátku plat denní, později (1865) stálý plat roční. Takto zmizela v bibliothéce dřívější kategorie bezplatných praktikantů, kterých se zvlášť za Spirka tolik bylo vystřídalo. Dvou těchto nových míst dostalo se r. 1856 J. Vondráčkovi, nyní profesoru v Králové Hradci, a V. Šulcovi, nyní kustodovi v bibliothéce. Když pak prvně jmenovaný již r. 1859 profesuru v Těšíně přijal, nastoupil na jeho místo Fr. Charypar.

Již svrchu při bibliothekáři Procházkovi zmínili jsme se o neblahém boji universitních profesorů s knihovnou, i snažili jsme se povahu boje tohoto naznačiti. Šlo vždy jednotlivcům z nich o to, aby ústav tento byl jim podřízen a výstředním choutkám jejich podroben. Boj tento neustal nikdy docela, ale podivno nám musí býti, že právě za mírného a opatrného Šafaříka vzplanul v nebývalou vřavu. Již r. 1852 počal se domáhati akademický senát svrchovanosti nad bibliothékou tím směrem, aby mu náleželo rozhodovati o použití dotačních peněz. Šafařík prohlásil se proti tomu. Jaké byly jeho důvody, nevíme, ale sotva pochybíme, domnívajíce se, že nejhlavnějším byla povaha bibliothéky, která není pouze universitním než i veřejným zemským ústavem. Nebude to těžko dokázati níže. Vláda také skutečně

přidala se k Šafaříkovi, a dekretem ze dne 5. února 1853 odmrštěna žádost senátu „vzhledem k úředním právům bibliothekáře instrukcí přesně omezeným." Vedle této hlavní zásady dobře obhájené ovšem vysloveno přesvědčení, že bibliothekář k žádostem mírně a střízlivě proneseným zajisté bedlivě bude přihlížeti. Než tak lehce nedalo se odbyti „několik nedomácích zastavatelů svrchovanosti universitní," jak Šafařík sám je označuje.[1]) K novému urputnějšímu útoku vyhlídli si dobu, když r. 1856 Šafařík právě meškal v Gottinkách. I vytasili se nyní s opravdovou žalobou na špatnou správu knihovny. Jak pochodili, víme jen z biografie Šafaříkovy, kdež stojí, že se mu dostalo skvělého zadostučinění od vlády. Abychom oprávněnost stížností těchto ještě lépe ocenili, poznamenáváme tuto, že Šafařík při kupování knih nikoli neposlouchával své hlavy, jako to dělali jeho nástupci, nýbrž k výběru tomuto vždy přibíral všechno ostatní úřednictvo, aby se díti mohla náležitá kontrola aneb příslušná korrektura. Že neustálé toto osočování mnoho přičinilo k žalostnému konci velikého muže, kdy bychom nevěděli, lehko bychom uhodli.

Roku 1858 oznámila vláda bibliothekáři, že zamýšlí za vzorem dvorní knihovny Mnichovské způsobiti vydání katalogů rukopisů všech bibliothék rakouských počínajíc katalogem rukopisů Klementinských. K tomu účelu jest prý ochotna povoliti zvláštní dotaci na práce redakční, jež mají se konati pod dozorem Šafaříkovým, ale nikoli od úředníků v hodinách úředních, ačkoli tito nejsou tímto vyloučeni. Bibliothekář vyzván, aby se vyjádřil o výšce honoráře a tiskového nákladu. Šafařík vypočetl honorář na 1750 zl. a publikaci na 70 archů tiskových: i čekáno na povolení. Ale na místě toho přišlo 26. července r. 1859 sklamání. Vláda odevzdala prý celou věc Vídenské akademii, která však proti potřebě tištěného katalogu rukopisů Klementinských se vyslovila z těchto důvodů: co v bibliothéce Pražské rukopisně důležitého, jest prý již od Ungara, Hirschinga, Palackého, Pertze, Hanslíka, Kellea publikováno; potom jest prý bližší potřeba vydati katalogy Vídenské bibliothéky dvorní. Takto pochována dobrá myšlenka v dobrých důvodech, jimž však rozuměti dlužno částečně cum grano salis.

Zatím duševní choroby Šafaříkovy přibývalo stále. Úzkostlivost a zmalátnělost zmocnila se velikého ducha jeho měrou tak povážlivou, že sebe nepatrnější věci vzbuzovaly mu nechuť a odpor. Tak vyzván byv od ministra, aby účastnil se vyšetřování zavedeného proti domovníku v Klementině r. 1859,[2]) z pouhé úzkostlivosti odmítal, i musil býti znova k tomu vybízen. Ošklivé mrzutosti domácí, myslím porušená kázeň a sváda mezi nepokojnými obyvateli Klementina, konečnou katastrofu ubohého muže urychlily. Dne 23. května 1860 v návalu pomatenosti skočil Šafařík do Vltavy. Byv zachráněn a domů odvezen brzy se zotavil tělesně i duševně, ale prahu bibliothéky jakožto představený nepřekročil více. Obdržev pololetní dovolenou dne 16. listopadu konečně vstoupil ve výslužbu, kteráž mu udělena velmi lichotivým listem

[1]) Viz Brandlův životopis Šafaříka ve Světozoru 1881.

[2]) Nebo z jara 1860. Určité datum opominul jsem zaznamenati si. O posledních dobách úřadování Šafaříkova vůbec slyšel jsem vypravovati nebožtíka kustoda Dambecka divné věci.

císařským, jak toho šetrnost k velikým jeho zásluhám žádala. Šafařík zemřel následujícího roku dne 26. června. Téhož dne, kterého dán do výslužby Šafařík, jmenován bibliothekářem universitní profesor v příkaznosti

Ignác Hanuš.

Co přimělo tenkrát vládu, aby svěřila správu bibliothéky právě tomuto muži, nemůže býti pochybno vůči neřádům v Klementině, jichž jsme se svrchu malinko dotkli. Hanuš byl znamenitý učenec a spisovatel, který v posledních letech zanechav filosofie v oboru kritiky a literární historie české počal pracovati, a sice, jak se zdálo, v nechuť mnohým spisovatelům současným: ale to všechno zajisté neodporučovalo jej tolik, kolik známá jeho energie a bezohlednost. A skutečné příchod jeho do Klementina znamená utišení myslí rázem. Než pohříchu Hanuš energií touto až přílišně plýtval. Tak stalo se několikrát, že sama vláda musila jej k mírnosti důtklivě poukazovati. Přes to přese všechno jsou zásluhy jeho o ústav patrny, i byly by ještě patrnější, kdy by nemilosrdný osud byl uepřetrhl osnovy činnosti jeho právě tenkrát, kdy počínal na věci pohlížeti střízlivěji.

V devítiletou dobu úřadování Hanušova připadá znamenité roz množení majetku i místností bibliothečních. Napřed o místnostech. Byt někdy kustodův, naposled v držení skriptora Bezděky, ležel tak uprostřed ostatních místností bibliothečních, že k zabrání téměř vybízel, jakmile se na rozšíření bibliothéky opravdu pomýšlelo. A nutnost toho nastávala, i pokud čítárnu a místnosti úřední máme na zřeteli, i ještě mnohem větší, pokud místností vnitřních se týkala. Ale Hanušovi zřetel první zdál se důležitější. Tak rozšířeny místnosti vnější v ony rozměry, jaké mají nyní, a sice r. 1864 nákladem 3340 zl. Skriptor Bezděka za postoupený byt dostal 250 zl. bytného, ale neužíval jeho dlouho, jelikož zemřel téhož roku. Skriptorem po něm stal se 1865 amanuensis Šulc, na jehož místo nastoupil pisatel těchto řádků.

Platy úřednictva v těchto letech zvýšeny. Bibliothekář dostal již r. 1863 osobní přídavek 315 zl. (k platu 1365 zl.), kustos na místě 945 zl. 1050, sluhové na místě 315 zl. 380 zl. Roku pak 1865 ustanoveno kustodovi 1200, skriptorům 900, 800, 600 zl., amanuensové stali se úředníky řádnými. Tyto platy potrvaly ale jen do r. 1872 a byly zajisté velmi skrovné, považímeli, jak namáhavých prací přibývalo stále úředníkům množením se čtenářstva i neobyčejným přírůstkem knih. Knihy tyto pocházely ze sbírek tří profesorů, Mischlera, Tuny a Dvořáka, z nichž první zakoupena, druhá a třetí bibliothéce odkázány byly. Ačkoli mimořádné příspěvky na zakupování knih, za Šafaříka od vlády povolované, za Hanuše přestaly, přec dostalo se bibliothéce znamenité náhrady přikázáním jí r. 1862 immatrikulačních peněz universitních, z kterého zdroje tenkrát najednou skoro 10.000 zl. vyčerpáno, od té doby pak každým rokem přes 1000 zl. se čerpá.

Roku 1865 přikázáno bibliothéce darem císařským krásné poprsí Šafaříkovo, zhotovené nákladem 10.000 zl. od sochaře Pilce z Karrarského mramoru. Poprsí toto postaveno ve velikém sále bibliothečním, i odhaleno po pamětní řeči, kterou měl jakožto přednášku v král.

české společnosti náuk dne 18. června 1866 za přítomnosti pánů: rektora Náhlovského, Vocela, Vinařického, Štulce, Dasticha a Koláře bibliothekář Hanuš.

Za několik neděl potom stihlo bibliothéku, čeho se byla několikrát ve válkách francouzských na licho děsila, myslím okkupace nepřátelská. Na stěhování tentokrát nepomýšleno, jelikož za pokročilé již osvěty, kdy poklady literární stávají se bez toho každým dnem více majetkem všech národů, barbarské krádeže nebylo se obávati. Než bibliothekář Hanuš uznával přec potřebu učiniti některá opatření schválným přestavením vzácnějších knih, jichž by takto pomocí katalogů ovšem nebylo možná snadno vypátrati: ale tato opatrnost objevila se zbytečnou. Prusové ubytovali se sice jak v celém Klementině tak též v čítárně, ale ostatní místnosti se vším, co obsahovaly, zůstaly jich prázdny tak, že za přebývání jich v zadních místnostech pracovali úředníci dále. Jen jednou hledány od několika důstojníků mapy, ale neodcizeno nic. Jediná nepříjemnost zbyla po nich, že totiž okkupovaná čítárna musila se čistiti a novou podlahou opatřiti. Úřednictvu za osvědčenou při okkupaci té vytrvalost dostalo se potom lichotivé pochvaly vládní.

Roku 1868 rozšířena volnost půjčování knih poštou tím spůsobem, že kdokoli na venkově vědeckými pracemi se zabývá, může knihy z bibliothéky prostřednictvím ředitelství některého blízkého ústavu středního si vypůjčovati. Výhoda tato tím jest větší, že posílání toto děje se beze všeho poplatku poštovního. Jelikož pak tímto uvolněním a největší liberálností domácí přibylo značně prací úředních, přibrán třetí amanuensis a zřízeno nové místo pro sluhu. Téhož roku zemřel nejstarší skriptor Glaser a do řady skriptorů vstoupil Fr. Charypar. Novým amanuensem jmenován pak r. 1869 Rudolf Winkler.

Po náhlé smrti Hanušově dne 19. května 1869 ujal se zatímné správy kustos Dambeck i vedl ji po tři čtvrti léta. Do této doby připadá zvýšení dotace bibliotheční na 6000 zl. od počátku roku 1870, připadá ale také dekret vládní ze dne 1. března 1870, kterým bibliothéka úžeji připoutána k universitě, než kdykoli před tím bývala. Působení senátu mělo zahrnovati: 1. všechny osobní záležitosti jakožto první instance, 2. kupování knih, 3. posouzení výroční zprávy ústavu. Zároveň (3. března t. r.) povolena universitním profesorům před jinými čtenáři zvláštní výsada, že mohou knihy vypůjčené podržeti za sebou tak dlouho, pokud se o ně nepřihlásí jiný k vypůjčení oprávněný. Ingerence v osobních záležitostech vzata senátu brzy opět (1877), když objevily se některé ošklivé následky soustavy této na jiné universitě rakouské: ale ostatní kusové mají platnost posud. Kterak my o tom soudíme, vyjde na jevo na konci tohoto nástinu, kde označíme povahu bibliothéky Klementinské.

Dne 28. března 1870 dosazen za bibliothekáře dosavadní skriptor

Antonín Zeidler.

Kustos Dambeck stráviv přes půli léta na dovolené, požádal za výslužbu, kteráž mu udělena i s osobním přídavkem 200 zl., který byl teprve r. 1869, vyslouživ 40 let, obdržel. Zároveň ohlášeno, že odňaty budou těm úředníkům, kteří v Klementině bydlili, při nejbližším po-

stoupení řadovém byty, jak se r. 1871 skutečně stalo. Za to dostalo se úřednictvu za ministerstva Jirečkova zákonného upravení platů.

Mimořádné příspěvky na zakoupení knih pro jednotlivé odbory vědecké počaly téci hojnou měrou. Roku 1872 povoleno pro klasickou archeologii na tři léta po 2000 zl., r. 1874 pro dějiny umění tolikéž, r. 1875 pro románskou filologii na dvě léta po 1000 zl., r. 1876 na doplnění velikého díla Muratoriho „Scriptores rerum italicarum" 220 zl., r. 1874 obdržela knihovna sama na vyplnění mezer dle vlastního uznání na tři léta po 2000 zl., r. 1877 na zakoupení některých děl historických a archeologických 1600 zl., konečně r. 1879 opět pro románskou filologii 1000 zl. Řádná dotace zvýšena pak počátkem r. 1878 na 9000 zl. ročně.

Ze znamenitých důchodů těchto rozmnožena bibliothéka velmi, pohříchu vždy jen v různých odborech. Ale nebyl to zdroj vzrůstání jejího jediný. Jeho Veličenstvo císař ráčil totiž r. 1875 ony knihy ze soukromé knihovny císaře Ferdinanda I., kterých v knihovně jeho nepotřebovali, přikázati bibliothéce naší. Tímto velikolepým darem přibylo knihovně 4115 svazků knih větším dílem velmi vzácných a vesměs skoro nádhernou vazbou opatřených. Kterak znamenité bibliothéka Klementinská vzrostla v posledních třiceti letech, viděti z těchto dvou číslic. Roku 1851 obnášel (vedle udání Hanslíkova) počet svazků 117.542, nyní obnáší 183.000 svazků. V tomto součtu zahrnuto jest 1528 prvotisků a 3818 rukopisů. Ještě jeden vzácnější dar z posledních let musíme připomenouti; jest to zvláštní sbírka tisků a rukopisů k dějinám cen, která uložená ve skvostné skříni nacházela se na výstavě Vídenské r. 1873, potom od sběratelů bibliothéce darována v téže skříni stojí v síni tak zvané Mozartově.

Roku 1877 rozmnoženy konečně také hodiny pro čtenáře místní, i otevřena jest od té doby bibliothéka krom nedělí a svátků každého dne od 9—1 hodiny s poledne a od 3—6 hod. na večer. Přes veliké prázdniny zůstává však zavřena za příčinou roční revise. Nynější personál skládá se takto: bibliothekář (v VI. třídě hodnostní): A. Zeidler, kustos (v VIII. tř. h.): V. Šulc, 3 skriptorové (v IX. tř. h.): Fr. Charypar, Jos. Truhlář, Ferd. Tadra, 3 amanuensové (v X. tř. h.): Jin. Pechtl, Boh. Čermák, Jan Peisker, 3 sluhové, 1 topič a 1 dozorce v čítárně.

Na konec dovoleno mi budiž zmíniti se o některých přednostech a nedostatcích bibliothéky Klementinské. Postavení mé samo toho vymáhá, abych hleděl pouze k věcem, ponechávaje ostatní vše historiku budoucímu.

Každému navštěvovateli bibliothéky jde předně o to, aby knihy, jichž potřebuje, tam byly, za druhé aby brzy nalezeny a jemu předloženy býti mohly. Pokud se rychlosti v obsluhování čtenářstva týká, může knihovna naše směle závoditi s kteroukoli sokyní cizí, neboť majíc ústrojí velmi důmyslné jest s to předložiti čtenáři knihu kteroukoli ze svých zásob nejdéle za pět minut. Takto jest u nás možným, což málo kde jinde, že čtenář průběhem několika hodin třebali desetkrát knihy si vyměňuje, nejsa odkázán teprv na druhý den, jako v jiných knihovnách se děje. Výhodu tuto dovede oceniti každý, kdo zvlášť za-

nesen jest pracemi vědeckými, při nichž často nelze udati napřed, čeho se potom objeví potřeba. Tuto přednost uznávají s obdivem všichni cizinci, kteří ob čas knihovnu navštěvují.

Jinak jest, pokud zásobu knih samu máme na zřeteli. Jak z historického nástinu vysvítá, vládla bibliothéka po dlouhá léta prostředky tak nepatrnými, že přes tento čas povstati musily mezery velmi četné, zvlášť v oboru věd exaktních, zejmena přírodních, jež ve století tomto pokročily úžasně. Nynější dotace roční 10.000 zl. sotva stačuje potřebám běžným, neřku aby mohla mezery ony vyplniti. Poněkud lépe opatřeny jsou odbory historické a filologické, poněvadž ob čas dostávalo se jim pomoci mimořádné, jak svrchu naznačeno. Než dosíci jakés úplnosti ve všech odborech lidského vědění, zůstati musí povždy pouhým ideálem i větších a bohatších bibliothék, než jest naše Klementinská, která ostatně na přibližování k němu tím spíše může přestávati, čím snazší jest nyní tak zvané commercium literarium mezi knihovnami vůbec, jež v nedostatcích svých na vzájem ochotně sobě pomáhají. Toto commercium samo poukazuje každou bibliothéku, kam má přede vším jiným stále obraceti zřetel svůj, myslím na opatření všeho toho, co se domácích potřeb a poměrů dotýká nejblíže, poněvadž o potřeby vzdálenější starají se zajisté opět ústavy podobného druhu bližší. Tudíž úplností předné všech tak zvaných bohemik musí vyhledávati bibliothéka naše svou slávu a přednost, to jest má ve skříních svých budoucím věkům uchovati vše to, o čem předpokládati se musí rozumným způsobem, že v žádné cizí knihovně v této úplnosti uchováno nebude. Tato nejpřednější povinnost uložena jest jí samou vládou, jak svrchu podotčeno, této povinnosti šetřil co nejvíce již proslulý Ungar, a po něm šetřili více neb méně ostatní představení podle toho, jak který nad prospěchy ústavu sobě podřízeného více neb méně býval bdělý. Povinnost tato, abych konečně všem možným námitkám předešel, nevyplývá snad z pouhého vlastenectví, nýbrž z rozumného uvážení věci samé, ačkoli myslím, že aspoň trochu vlastenectví neškodilo by žádnému bibliothekáři.

Jakož tedy bibliothéka Klementinská, jsouc zároveň zemskou a v hodnosti této přijímajíc povinné výtisky z celého království, nejpřednější povinnost má opatřovati všechno to, co se země této více neb méně dotýká, potom to, co se dotýká celého státu rakouského, a naposled teprv dbáti universálnosti lidského vědění, měla by též podle stupnice této sbírkám svým dopřávati umístění vnitřního tak, aby příchozí cizinec ihned poznal, že se nachází v zemské knihovně království českého. Ale tuto narážíme na první a nejcitelnější nedostatek bibliothéky naší, totiž nedostatek místa. Nedostatek tento, ob čas všelijak zažehnávaný, tluče nyní na vrata pěstí tak pádnou, že nemůže býti více oslýchán, aby nenastalo brzy v bibliothéce dobře zařízené úplné chaos, které v oddělení časopisů již od několika let nebezpečně zavládlo. V nejnovějším čase povídá se, že bibliothéka obdrží některé místnosti od university vyklizené: kéž by obdržela hodně brzy a hodně mnoho! Potom bude možná vykázati zejmena knihám českým důstojnější místnosti; neboť nynější jsou takové, že se člověk musí styděti cizince tam uvádět.

Druhý citelný nedostatek bibliothéky naší týká se personálu, který ostává s nepatrnou výminkou od 12 let týž, který býval, pokud dotace roční obnášela 2400 zl., ana obnáší nyní 9000 zl. a obnášeti bude snad již přes rok 15.000 zl.; který zůstává dále týž, který býval, když se čítalo jen dvakrát za týden také odpoledne, ano se nyní čítá odpoledne již každého dne. Svrchu zmínili jsme se o důmyslném ústrojí vnitřním, které však podmíněno jest dosti spletitým a namáhavým katalogisováním, které vztahujíc se opět k většímu přírostku vyžaduje více sil pracovních, ač nemáli celá administrace váznouti, jakož se již poněkud k tomu schyluje. Dále nedostatečný jest docela počet služebnictva, kteréž zrovna tím jest přetíženo, čím ústav nad jiné vyniká, totiž možností a tudíž požadavkem rychlejší obsluhy čtenářstva. Proti žádosti za odstranění nedostatku tohoto nebudiž namítáno, jakož skutečně se stalo, že universitní bibliothéky v Německu mají personál ještě menší, neboť předně tvrzení toto není docela správné,[1]) a potom knihovny tyto proslulé svým nepořádkem (vedle údání slovutného Petzholdta) nesmějí nám býti vzorem. Knihovny tyto otevřeny bývají obecenstvu jen po 2—3 hodiny za den, a čtenář musí za knihy potřebné požádati vždy o den napřed, i bývá to šťastný nápad osudu, dostaneli, zač byl požádal.

Z vypsání osudů bibliothéky svrchu položeného vysvítá, kterak opatřiti hleděli ústav náš druhdy proti dvěma úhlavním nepřátelům všech drahocenných sbírek, proti ohni a proti zloději. Stalo se to, jak obyčejně se stává, po nabyté smutné zkušenosti. Z počátku, jak známo, bydlíval celý personál v Klementině. Bylo to jakés dobrodiní úřednictvu prokazované, ale větší měl z toho zisk ústav sám, zvlášť od té doby, co rozkázáno, aby vždy dnem i nocí některý úředník zůstával doma pro případ pohromy živelní, a potom aby vždy opatřeny byly klíče. Pohnutky tohoto výtečného zařízení v nejnovější době úplně upadly v zapomenutí: ministr Hasner nařídil r. 1870, aby byty úředníků bibliothečních byly zabrány k účelům jiným. Tak stalo se, že nyní bydlí již jen bibliothekář sám v Klementině, a i ten má se letos z Klementina vykliditi. Nebude tudíž, kdy by oheň vypukl, žádného úředníka na místě, který by hned byl při ruce a řídil práce ochranné v ústavě, jehož vědecké poklady, možnáli vzácná unica oceniti hmotou kovovou, směle páčiti můžeme na 10 milionů. A jak opatřena jest bibliothéka proti možným škůdcům domácím? Již po několik let posledních nalézají se klíče ke všem sbírkám v rukou sluhů, poněvadž nemůže se od jediného bibliothekáře žádati, aby byl stále doma, a ostatní úředníci bydlí daleko ve městě. Až se i ten z Klementina vystěhuje, stane se smutné zařízení toto nutností. Nemíním tu nikoho podezřívati, poněvadž spolehlivost člověka nelze měřiti loktem vypláceného mu služného, ale podle všech předpisů opatrnosti není dobře uváděti chudáka v pokušení. A jaké tu pokušení! Mnohou nepatrnou knížku, již lehko zastrčíš do kapsy, zpeněžiti možná několika sty zlatých. Není jiného potřebí, než aby šikovný nějaký agent

[1]) Na př. bibliothéka Lipská má 1 vrchního a 2 bibliothekáře, 3 kustody, 3 adjunkty a 3 asistenty, tudíž dohromady 12 úředníků, ale otevřena jest jen po 3 hodiny za den.

s chuďasem tímto se dorozuměl, a veliký počet knih nejvzácnějších zmizí nenadále, aniž možná bude kdy postihnouti škůdce, ač jestli se neopatrně sám neprozradí; a prozradíli se, kdež budou již ukradené vzácnosti! K takovým koncům nepravím že se dojíti musí, ale smutno již, musímli říci, že se dojíti může, ač neposkytneli se úřednictvu možnost, ano nerozkáželi se, poněvadž již místností Klementinských potřebí jest k účelům jiným, aby bydlelo v nejbližším okolí Klementina.

Ale mnohonásob horší pohroma hrozí knihovně Klementinské z nebezpečí ohně. Stala se sice před lety leckterá opatření vhodná proti němu; místnosti jsou sklenuty, železné okenice zjednány, malé stříkačky pořízeny, ale všechno to často nepostačuje, nedostáváli se přítomnosti ducha. Což medle nedostáváli se dokonce přítomnosti těla? Tento poslední nedostatek zajisté nastane, jakmile úřednictvo z Klementina bude vyhostěno úplně. Že stříkačky svrchu dotčené, i kdy by byly v lepším stavu než jsou, proti většímu ohni málo by pořídily, podotýkám jen, abych ukázal, že na zabezpečení vzácných sbírek Klementinských potřebí bude vydatnějších opatření, obrátímeli zřetel na nebezpečnou polohu budovy a oddělení rukopisů v bibliothéce zvlášť, kteréž oddělení nachází se zrovna nad seminářskou kuchyní. Konámeli v poslední době, nabyvše smutných zkušeností, tak rozsáhlá opatření, abychom pohromu tuto živelní odvrátili a životy lidské ochránili na př. v divadlech, zasluhují zajisté nemenší péče nejvzácnější naše poklady literární, kteréž nad samy životy lidské jsou spíše nenahraditelny. Považímeli, že v bibliothéce Klementinské téměř polovice naší literatury starší, z velké částky unica rukopisná a tisková, z tohoto pak století sbírka plodů literních skoro úplná jest uložena, snadno dovedeme oceniti hrůzu pohromy, jež by nás požárem stihnouti mohla, i kdy by se někomu zdálo, že cena tohoto majetku na 10 milionů výše páčená jest přílišna. Jaká opatření by se měla státi, rozbírati nenáleží sem.

Již ve feuilletonu Národních Listů dne 30. října 1877 poukázal jsem k tomu, že na bibliothéku Klementinskou jinak hleděti musíme, než by podle pojmenování, jaké se o ni ustálilo, zdáti se mohlo. *Jestiť to ústav nejen universitní, nýbrž rovnou měrou veřejný a zemský.* Povaha tato vysvítá i ze slov zakladatelů i z mnohonásobného obdarování, jehož se dostalo bibliothéce jen jakožto ústavu veřejnému, i konečně ze stálé oné daně, kterouž ji ve spůsobě povinných výtisků odvádí celá země.

I. Ještě do dnešního dne chová se v bibliothéce ona první vyhláška o otevření ústavu, která takto počíná: „Imperator Caesar Josephus II. Augustus et Maria Theresia Augusta bibliothecae hujus usum communem faciunt, cui suam ut adjungerent illustrissimi Kinskii, magnus ille literarum amator Kinskius Franciscus auctor fuit.“ Těmito slovy, tuším, označena jest bibliothéka zřejmě ústavem veřejným, jehož užívati oprávněn jest každý.

II. Z darů, které drží ústav jen na základě této své povahy veřejné, uvádíme tuto zmíněnou již bibliothéku Kinských, bibliothéku Vřesovickou, Mozartovu, z nichž první jest výslovným majetkem rodinným,

propůjčeným pro usu publico bibliothéce naší, druhá a třetí ihned připadnouti by musila obci Pražské, jakmile povaha ústavu by se změnila. Tuto změnu jednostranně způsobiti ostatně ani není možná, poněvadž sbírka Vřesovická nechová se pohromadě, nýbrž jednotlivé knihy tak zařaděny jsou v příslušných odděleních, že jich pro nedostatek katalogu nelze vyřaditi. Musí tedy bibliothéka naše zůstati ústavem takovým, jakým jsouc r. 1781 sbírku Vřesovickou přijala. Tuto připomenul jsem jen dary větší: kdož medle dovedl by vypočísti všech dárků menších, jež po celé století do bibliothéky nakapaly? Při všech těchto zajisté buď výslovně neb mlčky se předpokládalo, že plynou do ústavu nikoli nezřízeného privilegované nějaké kastě, nýbrž obecenstvu vůbec stejně přístupného.

III. Kterak dále povinné výtisky veškerých literárních výrobků království českého, jež do bibliothéky Klementinské bezplatně plynou, povahu ústavu našeho zemskou označují, netřeba šíře vykládati. K této povaze ústavu zemského vztahují se také rozličné předpisy bibliothekářům ob čas důtklivě připomínané, aby totiž především v ústavě zastoupeno bylo z literárního trhu všechno to, co k Čechám více neb méně přihlíží. Proto již Ungar a po něm všichni skoro nástupci (zejmena Šafařík a Hanuš) úsilovně se snažívali, aby knihy takové, tak zvaná bohemica, v knihovně pohřešovaná, kdekoli by se vyskytla, zakoupena byla.

Povahy bibliothéky Klementinské takto vylíčené nezměnil ani dekret ministerský svrchu připomenutý, jímž správa její přikazuje se poněkud dozoru akademického senátu, ale ovšem samostatnost bibliothekářů značně omezil. Tíže omezení tohoto jen potud stává se snesitelnější, pokud mnohohlavý dozorce nemá přirozeně tolik pohyblivosti, kolik bylo by potřebí, aby pronikavě do správy mohl zasahnouti. Poněkud více povahu ústavu pošinul druhý dekret skoro současně vydaný, jímž stanoven pro jednu třídu čtenářů, totiž profesory universitní, zvláštní privilej při půjčování knih. Pokud ministerstvo mělo na zřeteli, že především tato třída musám holduje, nemůže se proti výsadě té nic namítati; ale zavládáli na tomto základě libovolné zadržování knih bibliothečních po mnohá léta, jak svědčí události, není výklad takový zmíněného dekretu zajisté správný ani povaze ústavu přiměřený. Vyplývát z něho citelné ubližování ostatním čtenářům, předepsaná pak revise roční stává se takto imaginární.

Než doufejme, že za změněných poměrů nynějších, kdy na místě jedné university budou počátkem budoucího roku dva rovnoprávné ústavy, vyvinou se instituce na všechny strany spravedlivější a výhodnější, a že ústav oběma universitám společný nabude oné samostatnosti vnitřní a vnější, které nezbytně má potřebí, aby vznešený úkol svůj náležitě mohl plniti. Q. F. F. F. Q. S.

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

VI.

a málo dní odejel pan Hajný v příčině kupeckých věcí na několik dní. Mladý Tureček, jenž vyprovázel jej do města, navštívil mimochodem Gábinku, již, co byla ze Záhořan, tím ohnivěji miloval, a přinesl odtamtud některé noviny, z nichž jedna rázem vetkala se v dějiny Čerstvého vzduchu.

V domě totiž, v němž byla dcera správcova na učení, bydlela nahoře rodina krajinského rady Roubala. Paní jeho byla již drahný čas velmi povážlivě nemocna a lékaři ji léčící poradili radovi, by poprosil věhlasného lékaře z Prahy za návštěvu, aby nejistotě manžela, velmi již ustaraného, učiněn byl konec. Rada uposlechl a profesor z Prahy ohlásil mu svůj příjezd na zejtřejší den. Uslyševši o tom od paní Turečkové paní Hajná, požádala ji, by dále, zvláště před starou paní o novině té se nezmiňovala a vešla se slečnou Mély v tajnou úradu. Prahla zrovna po lékařské poradě s Pražským profesorem, avšak nechtěla tomu, aby matka i manžel její, jakož i dr. Netušil o tom kroku jejím se dověděli. Přítelkyni její nebyla ta žádost její hned po mysli, leč vidouc, ana Marie neústupně při úměnku svém trvá, smířila se s myšlenkou tou a slíbila svou podporu. Znalať se s profesorem již z Prahy, a poněvadž dcera po Velemínovi v témž domě kde rada bydlela, nebylo nesnadno, věc po přání paní Hajné zachovati v tajemství. Co do provedení nebylo tudíž obtíží, bylo jenom na uváženou, aby, kdy by Pražský profesor po zvyku svém holou pravdu paní Hajné pověděl do očí, tato z toho nezmalomyslněla, což tělu i mysli její na větší škodu mohlo býti nežli posavadní její domněnky, a třeba byly sebe traplivější. To vše na rychlo slečna Mély uvážila a navrhla, že sama dříve s profesorem promluví, poněvadž každým spůsobem předběžné s ním úmluvy potřebí jest. Leč paní Hajná tušíc nějaké neviditelné léčky nespokojila se s tím naprosto. Připouštěla předběžnou úmluvu, ale brala zároveň na slečně Mély slib, že nebude přemlouvati lékaře, aby, až bude vydávati konečný úsudek, nepovídal pravdu věrnou a jistou, nebo ohlédáním se na její stav nějak přibarvenou.

„Snad tonu v domněnkách,“ dodávala; „ale věř mi, zlatá Mély, že domněnky ty více upíjejí mi životní mízu z duše i těla, nežli jistota a pravda, které dohledati se doufám při profesorovi. Jistoty a pravdy třeba mi tak jako plícím božího vzduchu. Nebylo by mně zpomoženo, ano stíženo by mně bylo, kdy by se mně mělo dostati pravdy přestrojené. Neposloužila by si mně z dobroty srdce svého, spíše bysi, drahá duše, žalostný konec můj přispíšila.

Slečna Mély ocítila se na bolestných rozpacích.

„Budiž, jak sobě žádáš,“ odpovídala po chvíli, věc sobě přemyslivši; „leč nezapomínej, že tobě lékař nebude mluviti tak, jako s jiným nemocným. Kdy by muž tvůj s tebou byl, snad by mu pověděl pravdu, jak právě z vědy a zkušenosti lékařské se vyvírá. Já při poradě budu takořka Hajného zastupovati; poprosím ho, by prostou mně pověděl pravdu, nejlépe písemně, aby nijak nebyl podjat, nu a já ... Tu máš ruku, Maruško, že se spravedlivě o ni s tebou sdělím.“

Obě paní si podaly ruce a druhého dne z rána odjela slečna Mély do města, aby s profesorem porozprávěla. Slíbil, že odpoledne v městě se pozdrží a o čtvrté hodině paní Hajnou bude očekávati. Rovněž uvolil se, že z Prahy ji o výsledku zcela upřímně zpraví. S tím vrátila se slečna Mély na Čerstvý vzduch předstírajíc před starou paní, že modistka přímo z Paříže letní modu dostala, a vybízela paní Hajnou, aby s ní si zajela do města na podívanou a vybranou. Poněvadž den byl pěkný, navrhovala k tomu dnešní odpoledne. Stará paní netušíc žádné lsti, jim úmysl schválila a připomenula, že sama by s nimi jela, kdy by ji hlava nepokoušela. Takto, že jí cesta trochu daleka a že obává se roztřesení nervův.

Odpoledne paní odjely, zastavily se na chvíli u Gábinky a modistky a šly pak do hořejšího poschodí k profesorovi, odkudž po půlhodince se vrátily. Paní Hajná byla všecka rozrušena a slečna, ač nutila se švarně do humoru, nebyla s to, by rozehnala mračna, v nichž se mysl mladé paní téměř ztrácela. Daly z úmysla pomalu jeti, ale i ten milý jarní vánek marně ovíval tu krásnou plavovlasou hlavu, starostmi i obavami sklíčenou. Kousek před Záhořany vystoupily z kočáru, by procházkou osvěžila se bledá líce mladé paní a setřely se z nich výmluvné stopy truchlivého dojmu. Bály se, aby před starou paní se neprozradily.

Pražský profesor schválil celkem léčbu dr. Netušila a nařídil jen některá nová opatření co do výživy a pohybu, kromě toho opakoval slib, že za několik dní bude slečně psáti. Umění jeho až mladou paní překvapilo: skoro bez poptávky uhodl oznaky choroby, jak jevily se při paní Hajné a dotekl se i věcí tak nepatrných na pohled, že nevycházela z údivu.

Několik dní bylo paním čekati na osudný dopis. Byl to právě kus věčnosti, strávené v duševní mučírně, nejen paní Hajné, nýbrž i její přítelkyni. Byly ten čas skoro stále pohromadě a všecko jich myšlení i hovor zabíral očekávaný dopis. Jak litovala toho slečna, že rozhodný okamžik na několik dní odsunula; vždyť drahá duše její milenka se jí téměř před očima rozplývala v bytost, vezdejšku nepodobnou. V čas, kdy viděly oknem Bartoně s poštou přicházeti po dvořišti, nebyly sebe mocny. Jedna druhé křečovitě tiskla ruku, ústa nemluvila, v srdci se srážela krev.

Konečně na večer čtvrtého dne dopis lékařův došel.

Mlčky uchýlila se slečna Mély s ním do své komnaty, přisedla k psacímu stolku a obracela chvíli dopis v rukou nežli pečeť rozlomila. Posléze vzmuživši se statečně otevřela obálku a četla. „Velectěná slečno!“ psal výtečník z vysokých škol Pražských. „Nemohu stajiti

obavy, že Vaší přítelkyni hrozí nemalé nebezpečenství. Leč já, jenž sloužím věrně vědě neúprosně střízlivé, vyslovuji jen tolik, kolik z ní vyčerpati lze: nemohu neomylně určiti, zdali rozhodný svůj čas paní Hajná přečká, čili nic. Kloňme se důvěrně k mínění prvnímu, neboť přírodní síly lidského těla jsou nevýzpytny a vedle nich jest naděje nemocným lékem nejvýdatnějším."

Slečna Mély odmyslila se od skutečnosti a zamyslila se do nekonečna. Po chvíli vzdychla, přetřela si bílou rukou čelo a byla opět svoje.

Jest ze vzácných vlastností ženské mysli, že v návalu bouří a protivenství, nejdeli právě o její lásku, širší jest a pružnější nežli mysl mužova. Pojavši v sebe celý svět bolův, nese jej statně jako Atlas na ramenou svých a nespouští oka s cesty, skutečnými poměry vymezené a bezpečné, kdežto mnohý muž za týchž okolností neklesáli, aspoň na scestí se ocítá. Probravši se z dusivého omamu obav svých, přemýšlela slečna Mély o tom, jak by sobě vésti měla, aby drahé své Maruši, buď již jak buď, pobyt na zemi nejlépe ovnadila. Setřela slzy, vstala a postavila se před zrcadlo. Studovala každé hnutí očí, rtův i svalů svého obličeje, jenž, po řecku úměrný a ladný, krásné letní krajině se podobal, na niž ledový mrak, prudkým orkánem přihnaný, nasypal sněhu. Slečna viděla, že takto nesmí před Maruši předstoupiti a snažila se tváři své dáti výraz, pokud lze klidný, jasný a jistý, zakrývající výhodně bol i nepokoj, nitro její prochvívající. Přislibovala si, že první dojem, který vstupujíc Maruši na oči učiní, bude rozhodným, a že uběře se jim úmorná ostrost bolesti, jíž by Maruše z dopisu profesorova beze snadu vyčetla. Také domnívala se, že usnadní se takovým spůsobem další vyjednávání mezi nimi.

Schovavši dopis šla slečna vyhledat paní Hajnou. Nalezla ji v ložnici, kdež při okně probírala se v dětském prádle. Marie nespouštěla s ní oka, studovala ji. Bledost jejího líce přecházela téměř v zsinalost. Hlavu opřela si o levici. Nepromluvila, neotazovala se. Mély si pokojně k ní přisedla. Obličej svůj opanovala, leč hlas svůj neměla v moci. Melodická jeho měkkost zdrsněla vnitřními dojmy.

„Dopis jsem přečetla," vypravila ze sebe dosti namáhavě a sepjala ruce na klíně; „je to ten starý suchoparný vědec. Jest znám po Praze, že vidívá na černo. Na štěstí naše podává nám výminečně znamenitou naději."

Mladá paní pravila: „Předmluvou právě knihu nedoporoučíš. Dej dopis sem. Z duševní mlhy vytrženu býti již samo sebou jest znamenitým ziskem."

„Pro poznání věci ano; leč zdali pro člověka, zůstala bych na sporu."

„Jsem silna, Mély. Pro mne bude pravda ziskem, a hřešila bys, kdy bysi přede mnou kostlivce pravdu ověšovala hedvábnými cáry."

Mély otřásla se omrazem; tak rozhodně pevnou a bezohlednou neviděla ještě nikdy drahou družku svou. Za takových okolností setrvati v přetvářce bylo holou nemožností. Zdráhala se sáhnouti po dopisu, leč přece vyňala jej a podávajíc jej přítelkyni promlouvala tónem nej-

srdečnější lichoty: „Má zlatá, jediná Maruško! Vím, že nebudeš slaba a že touž důvěrou v šťastnou budoucnost jej čísti budeš, jakou já jsem jej pojala."

Mladá paní přijala od ní dopis a dala se do čtení. Četla jej s celou duší, dlouho a na oko pokojna. Odloživši jej zahleděla se před sebe, jako by se dívala do jiného světa, neuronila slzy, nepromluvila. Byla to minuta tak strašná, že slečna Mély bezděky rukama zalomila. Zdálo se jí, že přítelkyni pojala mdloba a strnulost, a zvolala úzkostlivě položivši jí lehce ruku na hlavu: „Maruško!"

„Ach! Mé ubohé děti, budou asi přece sirotami," promluvila mladá paní zvolna, slabě, hlasem prostým všeho vášnivého vzruchu, ale za to linoucím se z mrtvé beznadějnosti nitra, jež soucitnému svědku více srdce protýká, nežli hlučný výbuch bolesti. Tak dělo se i slečně. Všecka přetvářka, až posud násilně udržována, spadla rázem s ní, a dívka svezla se lítostí schvácena k nohám paní Hajné. Plakala, štkala usedavě.

Mladá paní nebyla slaba. Domnělivá jistota zocelila jí pro první chvíli duši.

„Bohu buď poručeno!" pravila týmž tónem jako prve.

Mély pozvedla k ní zvolna uslzené oči. Podívaly se na sebe. Marie sebou trhla, přichýlila hlavu svou k její, rozplakala se, a slzy obou splývaly v jediný horký proud. Když se vyplakaly, vstala slečna a podávajíc přítelkyni pravici tak statně jako muž, pravila k ní určitě a pevně:

„Marie, ty budeš žíti. A kdy by, což bůh jistě nedá . . . Já tvých dětí nikdy neopustím."

Mladá paní chopila ji za obě ruce, sevřela je křečovitě v rukou svých a přitisknuvši je prudce k srdci svému, odpověděla:

„Beru tě za slovo, Mély, a děkuji ti, děkuji, děkuji . . ."

Obě rozhovořily se potom dosti poklidně o tom, jak sobě mají dále vésti. Prokop, stará paní, Jaroslav měli býti dále obavami ušetřeni.

„Tebe jediné," pravila soucitně k Mély, „nemohla jsem ušetřiti a přece si mně tolik, tolik draha. Jest v tom osud; smrtelník se mu nevymkne."

„Ó z toho srdce ráda trpím s tebou, Maruše," odvětila slečna.

Mladá paní jen přikývla hlavou.

Ráno před devátou hodinou přijel pan Hajný ze svých cest.

„Jak je ti, drahoušku?" bylo prvním jeho slovem, když objímal ženušku.

„Jsem mnohem utišenější nežli dokud jsi neodjel. Mír a pokoj vrací se opět do mne."

„Ó jak mne činíš blaženým, Maroušku; však za tvá zlatá slova přivážím dárek, jenž, tuším, nevhod tobě nebude."

I dal přinesti kartán, z něhož všem třem paním dárky z cesty vybíral. Marii přivezl atlasovou robu barvy velmi bledomodré; slečně Mély bílou jako sníh, babičce skvostný čepeček do společnosti.

Mladá paní se lahodně naň usmívala, ale pod úsměvem pomýšlela její duše: „Tu robu vezmu s sebou do rakve a Mély ve své půjde k oltáři . . ."

VII.

Rosa visela posud v zářivých kapkách na trávníku, když vykročil ze své fary Drahokoupil. Připadala na dnešek nějaká fundační mše v kaplici Svatoanenské, k níž obyčejně farář krátký výklad připojoval. Spoléhaje na pastýřskou svou zběhlost, připravoval se teprve cestou Drahokoupil na výklad. Byl však roztržit; ač zapuzoval jej, vtíral se mu jeden obraz do osnovy vážných pomyslův a hatil mu je. Ob čas se zastavoval a přemýšlel a zamýšlel. Že budou dámy z Čerstvého vzduchu při mši a výkladu, očekával na jisto. Také věděl, že bude pozván na snídaní a že dnes aspoň půldne stráví mezi nimi. Drahokoupil nebyl, který býval; již zevnějšek jeho projevoval pečlivost a jistá úzkostlivost zračila se mu ve tváři pečlivě oholené. Došed na místo, odkud Záhořany i sv. Annu dobře bylo přehlednouti, stanul na chvíli, obíraje se více myšlenkami svými nežli obrazem krajinným, v pravdě půvabným. Na pahorek trousili se již vesničané, zvláště ženského pohlaví, a na pěšině od Čerstvého vzduchu zdálo se mu, že přicházejí již dámy. Zvolna sestupoval dolů.

Po mši u výkladu přijal pozvání staré paní na snídaní i díky za výklad, pro panstvo více nežli pro obecný lid vypočtěný, a ubíral se s nimi společně na Čerstvý vzduch. Když se o každodenních událostech dosyta nahovořili, poprosil farář o některé knihy z knihovny pana Hajného, kterýž jej odkázal na slečnu Mély. Zdvihli se od tabule, a slečna poodešla s farářem do bibliothéky. Tak říkali pokojíku, v němž ve dvou skříních, vkusně svázány, byly knihy obsahu zábavného neb polovědeckého srovnány. Slečna otevřela obě skříně a pobídla Drahokoupila, aby sobě vybíral. Farář se chvíli po názvech ohlížel, ale bylo na něm viděti, že jest roztržit. Posléze projevil přání, aby, poněvadž tu tolik pokladů na výběr jest, slečna sama podle vytříbené krasochuti své proň voliti ráčila. Slečna mu lahodně poděkovala za důvěru a vybrala mu jednu polou čenou knihu, nesoucí název: „Volné vzhledy do říše umění slovesného.“ Farář ji vděčně přijal.

„Krásná kniha,“ prohodil; „věděl jsem, že krásnou mně vyběřete.“

„A z čeho jste tak soudil?“

„Poněvadž krása a líbeznost ve vás sídlo své má; poněvadž každého jimi okouzlujete, kdo to štěstí má, blíže vás poznati. Já jsem jen prostý vesnický farář, jenž vysoce si váží dobré společnosti tohoto domu a předkem vás, jež jste, ať tak dím, jejím geniem.“

„Má ten genius,“ tázala se žertovně slečna, „ještě některé knihy pro vás vybrati? Jaký jste vy dvorný muž, pane faráři!“

„Ne dvorný, slečno, ale upřímný.“

Slečna měla se k odchodu. Obrátivši se pravila: „Věřím, že pravdu díte o sobě. Prokažte mi službu. Kdy by se událo a paní Hajná se v důvěrný hovor s vámi pustila, živte v ní úsilovně naději, že bude žíti a dávejte myšlenkám jejím, poněkud blouznivým, zdravý, věcný směr. Jest to v zájmu mém.“ Farář jí dal ruku na to, a odešli do jídelny, kde hovořil ještě pan Hajný s paní svou. Tato vyslovila přání, že ráda by s panem farářem porozprávěla, zbývali mu čtvrt hodinky

pro ni. Drahokoupil projevil ochotu, a ostatní za krátko poodešli. Farář sedl si k oknu proti mladé paní.

„Řekněte mi spravedlivě,“ vece ona beze všeho úvodu, „co soudíte o větě, že účel světí prostředek?“

Drahokoupil sebíral všecken svůj um na odpověď. Po chvilce odvětil tak vážně, jak vážna byla otázka mu daná: „Účel, čistý a spanilý, milostivá paní, jest jako nebe. Kdo do něho vejíti chce, musí za prostředek voliti ctnost.“

„Tedy soudíte, že k spanilému účelu jen spanilé vedou prostředky?“

„Tak myslím!“

„A přece stává se nezřídka v životě, že člověk chceli dosíci dobrého účelu, bývá přinucen voliti prostředky, nedůstojné účelu. A nelze mu jinak, on musí, velebný pane, musí.“

„Tak otec užívá metly, by dítě přivedl k dobru.“

„Ten příklad pro nepatrnost svou nepřipadá. Mám na mysli nejvážnější účely života lidského.“

„Pak, milostivá paní, člověk se klame. Buď prostředky, jichž hodlá použiti, jen zdají se mu účelu nehodnými, buď není účel, jejž má před očima, v pravdě čistý a spanilý.“

„Nerozumíme si dobře, velebný pane; snad z příkladu lépe mne pochopíte.“

„Prosím.“

„Co mluvím, pravím k vám jako k zpovědníkovi.“

Farář přikývl hlavou.

Mladá paní pokračovala: „Jest muž, jenž má ženu, již vřele miluje, má dítky, jež dražší jsou mu života. Má i věrného přítele. Leč muž ten nosí v sobě zárodek smrti neodvratné, ví jistě, že brzy zemře a že žena i dítky jeho stanou se sirotami. Co bude z dětí mých, co ze ženy mé po mé smrti? kvílí za dlouhých, bezesných nocí. Tu padne mu myšlenka na utrápenou mysl: Kdy by tvůj přítel stal se po smrti tvé manželem ženy tvé, otcem dítek tvých, mohl bys pokojně zemříti; nebo věděl bys najisto, že vychová z dítek lidi třeba zdárnější, nežli ty bys z nich sám vychoval.“

„Až posud nevidím v jeho myšlení závady,“ připomenul Drahokoupil.

„Avšak mužův přítel jest zasnouben, ano zasvěcen milence své, jež jenom v něm dohledává se štěstí života svého, jež duší jest duše jeho. Chceli nemocný, umírající muž zachrániti po své smrti ženu a děti své, má jen jediný k tomu prostředek: přiměti přítele svého ku zradě nad nevinnou jeho milenkou. — Co soudíte o tom prostředku? Jestli špatný, trestuhodný, či dá se omluviti otcovým účelem, jenž zajisté sám v sobě dobrý jest?“

„Muž, otec dopouští se, milostivá paní, takovým rozumováním velikého hříchu.“

„Dopouští se, on to ví; ale on chce se jeho dopustiti nejen v mysli, nýbrž i ve skutečnosti; on jest hotov a připraven spravedlivou pokutu zaň snášeti a býť i na věčnosti, vše z lásky k dětem svým a ženě své.“

„Milostivá paní! Vy rozkládáte přede mnou velikou tragédii, a já nejsem ještě tolik bystrým, bych po prvé ji spatřiv pronikl všecko tkanivo děje a činův jejích.“

„Pusťme mimo podobenství: umírající muž jsem já; manželka a děti jest můj Prokop a dítky mé; přítel mužův jest Mély; nevěsta jeho doktor Javorník.“

Farář svěsil na chvíli hlavu; pak pravil odhodlaně:

„Jste na zlém scestí, milostivá paní, a jest mi na div, jakým skokem, nejmírněji řečeno dobrodružným, se duch váš, vždy tak klidný a jistý, na něm ocitl. Předem co předpokládáte o své smrti, totě přelud třeba děsivý, ale jistě beze vší pevnější podstaty. A pak čím zavinila se slečna Mély a pan doktor Javorník, že zradou otráviti jim míníte život? Vždyť vaše osnova jest přímo úmorným jedem na krásnou květinu jejich lásky!“

„Mély s Javorníkem nikdy šťastna nebude, toho mám přesvědčení dobré a jisté.“

„Proč?“

„On mysli jest nestálé a citův mělkých. Vzpomeňte jen na historku s Gábinkou — a pak takovou dobu nepřijel sem, aby Mély spatřil. Ne, ne, pravé lásky v něm není. V těchto věcech se my ženy citem jisté pravdy dohádáme a dopátráme. Půvabný zjev Mélin jej na čas oslonil, i zadal se jí z lehké mysli a nikoliv z nutné potřeby povah svých. Tuším, že už lituje toho kroku svého a že naposled byl by mně povděčen, kdy bych vytáhla jej ze svazků, do nichž tu z nepředloženosti se uvázal. Mély by byla šťastnější s Prokopem, a co nejzávažnější jest, byla by dobrou matkou dítkám mým.“

„Konec vašich vývodů, milostivá paní, převažuje silně ostatek, a co zovete přesvědčením, jsou jen domněnky, bohdá liché, jež vyplývají jen ze starostí o synka vašeho, opět bohdá lichých. A dejme tomu, že pan doktor takovým jest, jak jste jej vyobrazila: láska vykonala již větších divův, aby nedovedla z muže povah veselých a měnlivých odchovati ctihodného statečníka. A jakým svědomím můžete životní osudy slečny Mély a pana doktora podrobovati vlastním zájmům svým a trhati pásku, jíž věčné zákony všehomíra srdce jich k sobě sepjaly? Mne samého zrovna děsí, pomyslímli na možné následky, a vy tak útlá duše, živíte se takými myšlenkami?“

„Jsem matka, velebný pane.“

„Pravda, důvod to obsažný, zvláště v očích vašich. Ale kdy bychom i při něm setrvali, vždyť vede lepší, přirozenější cesta z tmavé té houštiny. Kdy by i bohu se zalíbilo vás k sobě odvolati, vždyť slečna Mély a doktor rádi by jako manželé vašeho synka vzali do mateřské i otcovské péče.“

„Ne ne. Neznáte rodinného života! Prokop nedá dětí od sebe. On nepůjde z Čerstvého vzduchu, jenž jest zamilované dílo jeho, za doktorem do Prahy, a Pražští nepůjdou k němu sem. On časem vyhledá dětem macechu, a mne nahraditi může jim jenom Mély. Doktor Javorník není a nebude nikdy Prokopem.“

Vida, jak pevně mladá paní na svých úmyslech trvá, dal se farář do rozjímání. Celkem viděl u všem nepříčetnost a vůbec utkvělé fan-

tómy z mimořádné rozpoloby její duše vystupující. Zámysl její znova zřejmě zatratiti nezdálo se mu na ten čas radno. A na konec, milujeli doktor slečnu Mély opravdově, nedá se zajisté od ní odvrátiti. Rozhodl se a pravil:

„Milostivá paní, dožadujeteli se rady mé, podávám ji vám dle nejlepšího svého svědomí: pusťte všecky takové myšlenky s nebeskými oblaky a poručte všecky kříže své bohu. Vše pak dospěje k nejlepším koncům.“

Do komnaty vstoupila stará paní.

Farář zůstal na Čerstvém vzduchu na oběd, ale byl tomu rád, že brzy po obědě přišel proň posel, aby šel zaopatřit nemocného. Když byl kousek za Záhořany, ulevil sklíčenému nitru svému hlubokým povzdechem. Co živ byl, neocitnul se v tak krušném postavení jako dnes. Nebyl sebou spokojen; cítil v sobě nelibé prázdno, asi jako pracovitý člověk večer po dni, v němž z nerozhodnosti nevykonal práci, již sobě byl uložil. Do mysli jeho vstupovala obava před pošmournou budoucností.

Zatím u Hajných hovořili o něm. Panu Hajnému bylo dnes do žertu. Škádlil slečnu Mély, že se s farářem dlouho v knihovně pozdržela a že když vycházeli, oba mu nějak podezřele připadali. Nerad prý se pouští do smělých sestav, ale všecko prý se mu zdá, že nejen srdce pana Račte, nýbrž i farářovo o spanilou Musu chytilo, a že prý pomalu z celého okolí učiní zamilovaný blázinec. Co tomu Jaroslav řekne, to že ovšem neví; ale že by bylo snad příhodno, ho o novém nebezpečenství zpraviti.

Slečna Mély nedala podle Jelínkova slovníku jazyk na zavírku, připomenuvši, že by nebylo faráři na škodu, kdy by více se dostal paním pod feruli.

„Víš co, Maruško,“ obrátila se k přítelkyni, „vychovejme ho trochu, třeba bychom u pana manžela tvého přišly do podezření, že zamilovánky za tím vězí. Ostatně se muž bez zamilovánek od paní bez toho ničemu nenaučí, a proč bychom nekořistily z té slabosti mužův, chcemeli z nich něco řádného vychovati?“

Rtoma mladé paní pozahrál nucený úsměv. Odvětila významně:

„V žertu tvém, Mély, jest ukryta slušná částka pravdy, a na konec žárlí jen náš pan Prokop na faráře.“

„Tys to uhodla, moudrá hlavo,“ rozesmál se pan Hajný, pohladiv ženušku po tváři.

Večer seděl Drahokoupil déle než obyčejně při lampě. Psal Jaroslavovi, prose jej za korrespondenci. Svleknuv se poklekl k večerní modlitbě a zahrnul v ní mladou paní, Mély, doktora i sebe. Duše se mu upřímnou modlitbou rozvolnila a stišila. V noci se mu zdálo, že posud jest žákem; ale škola, v níž seděl, byla na Čerstvém vzduchu.

VIII.

Dobře míněná pikle, jíž obě paní proti panu Hajnému a staré paní vedly, dařila se jim po přání. Mladá paní byla na venek upokojenější ano i veselejší, a ten neb onen projev duševní rozlady dal se již přičísti okolnostem. Sám dr. Netušil, ač byl bedlivý a svédomitý lékař, jevil jasnější tvář; věřilť zplna výpovědém paní Hajné, a ta jej klamala, líčíc sebe zdravější nežli byla skutečně. Věda kromě toho, že předpisy jeho přísně se v domě zachovávají, domníval se, že nebezpečenství ubývá, a mluvil v ten smysl i s panem Hajným, když soukromí se ho po své paní dotazoval.

Tak stalo se, že pravý věci stav na venek nepronikal a že v domě zavládl klam, na oko sice příjemný, ale sám v sobě nebezpečný. Paní žily zatím zcela pravidelně, buď v domě, nebo byloli krásné počasí, v zahradách, anebo v nejbližším okolí konaly krátké procházky a vyjíždky. Péči o drahou přítelkyni vedla slečna Mély nejjemnější, ano zapomínala téměř na sebe pro ni povznášejíc duši, obavami sklíčenou, vědomím, že krásná a mocná mateřská láska Mariina hodna jest sutou měrou všeliké oběti z její strany. Ano teprve nyní otvírala se jí svatyně ženského srdce a milovala Marii tím vroucněji. Tato byla na oko pokojna. Nebylať posud odhodlána ve skutek přeměniti plán, jejž v stručných rysích Drahokoupilovi svěřila; bylo jí prve okoušeti všech muk dlouhého a horkého zápasu duševního, nežli probudila se v ní činoplodná síla.

Kdykoli pan Hajný za obchody odjel, spávala slečna Mély s Maruší v ložnici. Zde při noční lampě hluboko do noci si povídávaly o předmětech, jež oživovaly jich mysl a srdce. Mély ovšem nejraději mluvila o Jaroslavovi a své k němu lásce, a z jejích řečí vysvítalo nade vši pochybnost, že láska její k němu jest tak pevně v nitru jejím zakotvena a tak stálá, že nižádným vlivem zevnějším zviklati se nedá, a že vytkla si za životní úlohu, učiniti láskou svou Jaroslava šťastným a tím i sebe. A jaková byla láska její k doktorovi, taková byla její k němu důvěra: vespolná láska jejich připadala jí tak nezměnitelnou jako zákon přírodní, a víra v poctivou povahu Jaroslavovu byla v ní křišťálem horské studánky.

„Nejsem více svá," říkávala k Maruši. „Všecka bytost má tak sloučena s Jaroslavem, jako s květinou zeleň a květ. Není ve mně myšlenky, aby nestál jí Jaroslav za kmotra; duše má proniknuta duchem jeho tak, že nenalézám při ní již žádné samostatnosti. Nediv se, Maruše, oddanosti mé! V ní jest síla má, v ní pýcha má, v ní jádro mé jsoucnosti, z něhož, tak najisto očekávám, vyroste strom blahočinného života nám oběma."

„Nelítostný bývá osud. Což kdy by odchýlil od tebe doktora, kdy by ti jej odňal?" zpytovala Maruše přítelkyni.

„K nám nemá osud cesty, nemá na nás zbraní," odvětila odhodlané Mély. „Láska naše jest hrází, jíž nerozrazí příval jeho vln. A kdy by se stalo, že bych Jaroslava nepolíbila jako manžela svého, přece tak bych mu zůstala věrna, jako by mužem mým se byl stal.

Nikdy, nikdy nezahodím se, poněvadž pro lásku svou zahoditi se nemohu. A Jaroslav rovněž se nezahodí.“

„Nebezpečno, má zlatá hlavičko, vyzývati osud!“

„Nevyzývám ho, ale kdy by odbila hodina k boji, mužně se mu postavím.“

Tato myšlenka byla těžkou skalou pro cestu mladé paní, ale nerozdrtila úmyslův jejích, jež čím dále tím úchvatnější silou všecko její myšlení ovládaly.

Snad řízení nevýzpytného osudu, jejž slečna Mély v překypu lásky své do boje vyzvala, snad čirá náhoda přinesla jí novou zprávu o doktoru Javorníkovi. Tato utvrzovala ji v myšlence, k Drahokoupilovi projevené, že Mély s doktorem šťastna nebude, a pobodla ji, by plány své, dlouho tajené a přemítané, účinně ve skutek uváděla.

Za nedlouho po rozmluvě s Mély nahoře vylíčené pozorovala paní Hajná, že přítelkyně jest bledší a zamlklejší a proti zvyku svému zádumčiva a nesdílna, zvláště ode dne, co jednou došel jí dopis její tety z Prahy. Mladá paní domýšlela se, že asi příčinu k tomu zavdal doktor Javorník a že mezi milenci vznikla neshoda, ovšem doktorem samým zaviněná. Prahla po tom, pravdy se dopátrati, leč z opatrnosti přímo na slečnu Mély nedoléhala čekajíc, až sama sejme zámek mlčenlivosti s nitra svého a dopřeje jí vzhledu na vše, co v něm před ní skrývala. Když Mély otálela, snažila se mladá paní po oklikách, tůčkami chytře naléčenými k cíli se dostati, leč nedověděla se více, nežli že daleko od pravdy neuhodila. Příčina toho asi byla, že Mély sama neměla posud plné jistoty; snad i z útlocitu drahé přítelkyni nechtěla svými obavami přitěžovati v strastech jejích.

V tom odjinud a neočekávaně vrženo bylo nové a žádoucí světlo do mlhavých domněnek paní Hajné.

Herec Jelínek trávil sice ve fantasii po celou zimu z vavřínův na Čerstvém vzduchu natrhaných, ale v skutečnosti nezapudil neúprosnou prosu životní z chudobného svého příbytku, poněvadž to ani náležitě neuměl. Zhola řečeno: rodině jeho vedlo se špatně. Zhusta nebylo ani na chléb ani bramborův dosti, za to více než dosti bylo levit z úst Korfeliány, s níž nedostatek stíral všecky zbytky bývalé poesie a již nadobro opouštěla křesťanská trpělivost. Teprve o masopustě, když „kustymy“ se půjčovaly, začínal se ubohému umělci trávníček trochu zelenati; pastva byla sice sporá a dloužkův jako chudobek, ale nebylo přece k zbláznění jako prve. Jelínek nebyl sice nikdy při mase, ale po zimě byl při kostech, div v něm za chůze nerachotily. Přes to všecko zachoval si svou čest: ač jej mrzutá družka jeho osudů stále k tomu pobádala, neobtížil ani jedním psaníčkem o podporu „příznivce“ své na Vražně, v Praze nebo na Čerstvém vzduchu, nastavuje s tureckou resignací svůj hřbet důtklivým buchtám osudu svého. Těšil se na jaro jako dítě, ale člověk píše a pán bůh maže: sotva se zlaté jaro otevřelo, rozstonala se manželka a za nedlouho nejmilejší jeho synek, na počest Klicperovu Váoslav Kliment nazvaný. Jelínek svých drahých neopustil a nejlepší své kustymy poslal pro ně na studie. Konečně nadešly lepší časy: manželka chodila a obstarávala zvolna domácnost a Váoslav Kliment sedal již na prahu před stavením. Jelínek

sehnal, kde se co ještě sehnati dalo, svlekl se sebe všechnu hrdost a všechen ostych, svázal si raneček a dal se na pochod za svými příznivci, aby prosebně zaklepal na přeplněné jich kapsy.

Zaměřil nejprve do matičky Prahy k doktoru Javorníkovi.

Bývalý „pan režisér“ dobře přijal ubídněného muže, vyslechl trpělivě a soucitně celou tu dlouhou a truchlivou litanii, již mu za zimy a jara bylo se vymodliti, ponechal si ho několik dní v Praze, aby si odpočinul a pookřál, ošatil jej slušně a dal mu posléze na cestu pěkné viaticum, jakožto „honorář za životopis, jejž na Čerstvém vzduchu při besedě divadelníků tak věrně vypravoval.“

Začátek pouti Jelínkovi dopadl podle toho skvěle, a herec sám za těch pět dní, jež z přízně doktorovy v Praze bezstarostně prožil, tak okřál, že vypadal jako by ho proměnil. Při tom, ač držel se důsledně v uctivém pozadí, bedlivě si všímal všeho, co viděl a slyšel v okolí doktorově, aby nasbíral do svého tlumoku zajímavých novinek a klepů pro Vraženského pána, k němuž z Prahy putovati hodlal. Doktor vedl si před ním zcela nenuceně, ano bral jej i večer do důvěrného kroužku svých přátel, samých to svobodomyslných paniců z lepší společnosti, aby jako beránek snímal smíchy jejich světa. Jelínek nebyl tolik hloupý, aby potají úmysl svého „příznivce“ nepronikl, a byl tolik moudrý, že radosti celému klubu nekazil. V odměnu za své sebezapření dověděl se Jelínek hromadu zajímavých novinek pro pana Borovce, z nichž jedna byla rázu důležitého, ano povážlivého. Již v klubu slyšel narážky na nějakou důvěrnou známost doktora se slečnou sestrou jednoho z přítomných pánův. Týž pán Jelínka jednoho dopoledne na Příkopech potkal a zapředl s ním hovor nikoliv bezúčelný. Šlo mu patrně o to vyzvěděti na Jelínkovi, jaký jest v pravdě poměr mezi doktorem Javorníkem a slečnou Měřinskou ze Záhořan. Jelínek odpovídal z úmysla jenom všeobecně a z opatrnosti dával vůbec jazyk na uzdu. Přítel doktorův spozoroval to a aby herci jazyk rozvázal, zavedl jej do vinárny, kde usedli při osamělém stolku k lahvi rýnského. Zde, by hostě svého rozhovořil, sám prve se s ním pustil do obšírného a důvěrného hovoru, zjistiv si jej, že doktoru Javorníkovi nic neprozradí. I vykládal mu široce, že má sestru vzácné krásy, vzdělanosti a společenské vybroušenosti, jež již mnohou skvělou partii zamítla, poněvadž doktora báječně miluje. Doktor prý sám jeví k ní nepopěrnou náchylnost, u přítomnosti její rozplývá prý se zřejmě blaženstvím, ale váhá prý posud rozhodně se vysloviti, ač viděti na něm, že váháním svým těžkou oběť svému štěstí s Emilií přináší. Příčinou toho že asi jest, že vloni v Záhořanech, „z mladických asi vrtochů,“ se zapletl se slečnou Měřinskou, že by asi velmi rád se ze svých slibů vytáhl, že však neví, jak by ten těžký ořech bez újmy na své cti rozluštil. Sestra prý o tom ví, ale tak nejasně, že sama ho poprosila, aby požádal pana Jelínka o podrobný výklad v té věci, aby již prokázal mu to dobré přátelství, že sestra i on budou mu z toho z té duše vděčni a že budou mu nejochotnějšími dlužníky pro budoucnost, vykonáli jim tu službičku, jež nemá přece proň ani nejmenší obtíže.

Jelínek, jemuž jiskrný mok a vnadný průzor do budoucnosti jazyk skutečně rozvazoval, nevěděl na štěstí mnoho o milostném svazku našich

přátel; ale co věděl, pověděl, přidav při jednom, že příznivec jeho, statkář šlechtic Borovec, slečnu Mély zbožňuje a půl Vražna by za to dal, kdy by ji mohl odvesti od oltáře. Také připomenul, že z Prahy přímo do Vražna pojede, a slíbil, že na všecko do podrobna se vyptá a až se vrátí, mladému pánu poví.

Hostitel jeho mu vzdal díky a navrhl mu zároveň, by pana statkáře pod kloboučkem o všem zpravil, co si povídali.

„Možná,“ dodával, „že tak dobře poslouženo bude i panu Borovci i doktorovi. Přetrhneli se ten svazek, kyne statkáři znamenitá naděje, že dostane slečnu Měřinskou, a doktorovi, že stane se svakem mým, zajisté šťastným. Vy sám, pane Jelínku, dobře při tom pochodíte a prokážete oběma příznivcům svým výbornou službu.“

Když se loučili, vtiskl mladý pán Jelínkovi bankovku do ruky, jak pravil, „za ten čas jen, o který jej svojí záležitostí oloupil.“

Jako dobrý člověk vzal náš herec celé vypravování za platnou minci, a když mu hlava vychladla a o věci přemítal, nenalézal v úloze sobě přidělené nic nepřirozeného nebo závadného. Podle zkušeností svých věřil v pravou lásku a věřil i v pobloudení v lásce. Pobloudilli doktor v lásce na Čerstvém vzduchu a kyneli mu pravá láska v Praze, proč by mu potají výdatnou službou se nezavděčil? Kromě toho věřil také, že takovým spůsobem pro budoucnost sobě i rodině své valně může přilepšiti. Ostatně, na čest Jelínkovu budiž připomenuto, že mu ani nepřipadlo, by hráti mohl úlohu bezděčného pomocníka v intrikách mladé Pražské dámy, jež úsilovně o to pracuje, krásného a líbezného doktora Javorníka za ženicha uloviti.

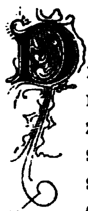
Peníze, jichž nutně na cestu nepotřeboval, poslal manželce své, a když pozoroval, že přítomnost jeho doktora Javorníka již počíná netěšiti, vzal v hluboké úctě a srdečných díkách od něho propuštění a dal se na cestu do Vražna. O Záhořany mínil jen tak mimochodem zavaditi.

(Pokračování.)

Čerstvé rovy.

Píše

setník prof. **Ferd. Čenský.**

ne 29. června 1882 zemřel na Kolčavce u Karlína filosofie doktor, mimořádný člen české učené společnosti František Čupr, jeden ze starších zasloužilých vlastencův a spisovatelův našich. Narodil se ve Chrasti roku 1821. Po skončených gymnasiálných a filosofických studiích roku 1848 byl jmenován profesorem na akademickém gymnasiu Pražském čítaje zároveň jako docent na universitě o filosofii v jazyku českém. Když pak po nastalé všeobecné reakci gymnasium akademické českého rázu svého pozbylo, Čupr byl r. 1853 propuštěn z profesury. Později dostalo se mu povolení zříditi gymnasium soukromé. Současně s gymnasiem zvěčnělý založil na svém statku Kolčavce školu hospodářskou. Roku 1862 gymnasium jeho ob-

drželo právo vydávati vysvědčení veřejně platná. Po obnovení ústavy Čupr roku 1861 v okrese Vysokomýtském zvolen za poslance do sněmu zemského, odkud poslán i do říšské rady Vídenské. Tam na počátku držel s pravicí, tehdejší menšinou, později však učinil osudný v životě svém krok a ještě s dvěma jinými českými poslanci hlasoval s nepřátelskou nám levicí. Brzy přesvědčil se, že od protislovanské většiny pro národ český nelze ničeho očekávati a proto po nějakém čase přihlásil se opět k našincům. Avšak dřívější důvěry dosíci nepodařilo se mu více. Odstoupil s politického jeviště a žil od těch dob soukromě svým ústavům, zabývaje se vedle toho pilně filologií a českým písemnictvím.

Čupr byl zvláště na počátku svého učitelování spisovatelem velmi činným a plodným, a to v oboru pedagogiky, národního i polního hospodářství. Napsal jmenovitě několik školních kněh, jichž za onoho času bylo nevyhnutedlně potřeba. Byly to: *Čítanka* pro školu i dům (1850—1852) ve třech dílech; díl první pro nižší třídy na školách reálných; oddělení druhé pro střední třídy na gymnasiích a reálkách a oddělení třetí pro vyšší třídy gymnasiálné a reálné; dále *Česká čítanka* a *Česká mluvnice* pro Němce (1850—1851), pak *Slovníky* latinsko-německo-český (1853—1858) a řecko-německo-český (1854 až 1858), *Krátké navedení k hospodářství polnímu*, vzdělané dle spisu faráře Ericha Stillera a j. v. Ale Čuprova nejzávažnější činnost literární v letech čtyřicátých a na sklonku jeho života sahá do oboru filosofického. O vědách filosofických za dob národního našeho probuzení bylo psáno velmi málo; vždyť jsme měli tehdáž jedině něco o logice a metafysice od Ant. Marka před rukama. Čupr r. 1847 uveřejnil v Musejníku článek *Počátkové filosofování řeckého*, jenž nás, epigony tehdejší, z obecné panující lethargie jistou měrou vyrušil, ba poněkud i vzbouřil. Ve svém článku snažil se dokazovati, jak by se počátkové filosofie řecké v užitek uvesti dali, aby národnostem nově se probouzejícím u vyvinování literárním za vzor sloužili. Jsa rozhodným stoupencem německého Herbarta, poukazoval nás též ke vzorům německým. Proti náhledům Čuprovým ozval se tehda všelijak satiricky Havlíček Borovský, a vážně dr. Gabler, který ještě téhož roku v Časopise Musejním, byť i jen nepřímě, vystoupil proti Čuprovi pojednáním *Něco o filosofii*, hlásaje v něm, abychom se nedávali cestami ani za Herbartem ani za Heglem, anobrž abychom zachovávali vlastní svou filosofii. „Zdravý český rozum,“ pravil, „jest lepší nežli německé mudrctví. Dobrou logiku máme jako Němci; dobrých psychologů dostane se nám také ještě a metafysiky ve smyslu německém nepotřebujeme.“ [1])

Před čtyřmi roky vyšlo od Čupra ve dvou objemných svazcích *Učení staroindické*, jeho význam u vznikání a vyvinování názorů zvláště

[1]) V Musejníku dočítáme se od Čupra ještě těchto článkův: O národovědě (1848), Škola elementární a měšťanská vyšší škola (1848), Gymnasium (1849) a Universita (1850). Jsou to vesměs články směru reorganisačního. — Roku 1878 zemřelý súčastnil se též polemických rozprav o Libušině soudě proti filologickým vývodům profesora A. V. Šembery. (Sr. Pokrok ode dne 30. břez. 1878.)

křesťanských a vůbec náboženských.[1]) Jest to práce záslužná a pro odborníky spolu velezajímavá. Spisovatel ve svém díle ukazuje, že základové a tresť naší filosofie nynější byli u starých Indův již tisíc a více let před Kristem co základ filosofie a zároveň náboženství národního v ústech a myslech celého téměř národu; že z pessimismu staroindického a z optimismu starožidovského povstalo spůsobem genetickým učení křesťanské, dále že některé pravdy učení křesťanského jsou již obsaženy v učení indickém a že vůbec z učení tohoto vychází rozvoj náboženský a kulturní. Předním pramenem spisovatelovi byla sbírka staroindických svatých písem (upanišad). Sbírka tato byla v sedmnáctém století vydána persky a r. 1801 přeložena do latiny. Čupr v prvním díle svého spisu uvádí nás v učení staroindické, jež k filosofii a k učení křesťanskému přirovnává a k věcem těm se stanoviska čistě vědeckého pohlíží. V díle druhém nacházíme doklady k tomu, co řečeno ve svazku prvním (ukázky ze svatého písma staroindického, báseň Bhagavad Gítá a j.), a ve třetím díle jsou některé doklady ze svatých písem budhaistických, uvádějíce nás v učení o monotheismu. Knihu Čuprovu posoudil velmi příznivě ředitel učitelského vzdělávacího ústavu Kutnohorského, dr. G. A. Lindner, jehož úvaha (v měsíčníku Paedagogium r. 1880 pag. 184.) se končí těmito slovy: „Kniha ta, jako nemnohá jiná, nás vyvádí z omamujícího hluku úzkoprsého bídného pachtění se po malicherných cílech na alpinské vrcholy vznešeného názoru světového, kde se ňadra naše šíří a sílí v athmosféře ethických ideí a kde s našich beder klesají starost, smutek a strach. Nevím, zdali se spisovatel zavděčí knihou svou stranám, z nichžto jedna o náboženství a filosofii nechce vůbec ani slyšeti, druhá opět nechce trpěti, aby se na věci náboženské pohlíželo se stanoviska čistě lidského, čistě vědeckého. To však víme, že se knihou zavděčí tomu středu, jenž v sobě zavírá lidi rozumné, to jest nepředpojaté.“ — Třetí kniha díla toho vyšla r. 1881 nákladem spisovatelovým. —

V Olomouci 18. května t. r. zemřel Přerovan Josef Černoch, redaktor politického listu Našince, maje věku svého teprve 42 let. Černoch byl snaživým a dovedným žurnalistou. R. 1865 počal vydávati Olomoucké Noviny. Toho času jako v Praze tak i na Moravě stíhala listy české konfiskace za konfiskací, a Černochovi diktováno několik let vězení, z něhož jej vysvobodila amnestie. Z kauce propadlo mu několik tisíc, noviny zanikly a Černoch odešel do Berlína, kde, tušíme, přispíval do Fričovy Correspondence Tchèque. Choť Černochova zatím jala se r. 1868 vydávati Našince, jehož hlavním upravovatelem pak byl Černoch, vrátiv se za vlády Potockého na Moravu. Zvěčnělý byl oblíben zvláště v kruzích dělnických; bylť po devět let předsedou Slovanského dělnického spolku v Olomouci. —

V Králově Poli u Brna dne 9. června zachvátila smrt nadějného spisovatele Františka M. Vránu, redaktora Literárních Listů a Vesny. Vrána, známý též pod pseudonymem Miloš Velenský, narodil se r. 1853 v Němčicích na Hané. R. 1873 vstoupil do učitelského ústavu Olomouckého a později do Brněnského, kde r. 1876 studia dokonal. Ještě

[1]) Nákladem F. A. Urbánka. V Praze r. 1876—1878.

téhož roku stal se učitelem v Židlochovicích, pak v Hunkovicích a naposledy řídícím učitelem školy Matičné v Jihlavě. Od r. 1872 psal téměř do všech listů moravských (do Našince, Občana, Moravské Orlice, Pozoru, Obzoru, Komenského a j.) a též ve mnohých beletristických a pedagogických časopisech v Čechách vycházejících setkáváme se s jeho jmenem. Do Vymazalovy Slovanské Poesie přispěl některými překlady z polského (Stan. Grochovského, Jul. Slovackého, Vinc. Pola a j.); roku 1880 založil pedagogický časopis Národ a Škola s přílohou Literární Listy. R. 1877 vydal Kytici z bajek Krasického, r. 1878 Kytici z moravských pověstí, r. 1880 Moravské národní povídky a pohádky z okolí Němčického na Hané a téhož roku sbírku básnickou s názvem *Nad proudem žití.* Jak vidno, v jediném desetiletí pilnost a literární činnost hojná a mnohoslibná.

R. 1879 v Brně nákladem Thumovým vydal básně *Z vesny života.* Jest to sbírka zpěvů lyrických a menším počtem epických. Básně z oddílu lyrického (Rozhledy po životě, Ve přírodě, Růžové lístky a Písně) jsou částečně dosti zdařilé, dílem i rozhodně pěkné, byť i tu a tam nezdařená forma a nedokonalý rým ukazoval ještě na začátečníka. Bohužel přihodilo se tu něco, co — ke cti písemnictví našeho budiž to praveno — jest u nás věcí velmi řídkou, málo slýchanou. Brněnský gymnasiální učitel Rypáček dokázal totiž v Koledě (r. 1879 č. 16), že Vrána, dostav do rukou literární pozůstalost po zvěčnělém okresním sudím Židlochovickém, Václavu Boh. Pelikánovi, šestnáct básní jeho za své vydal, které právě jsou nejkrásnějšími básněmi ve sbírce Z vesny života. Vrána napsal, že sbírka jeho pochází z let 1873 až 1879; ale básně Pelikánovy, jež skoro doslovně do své sbírky přijal, byly napsány již v letech 1850—1855. Událost tato zbudila arciť, hlavně v kruzích moravských, dojem nejtrapnější. Vrána, když věc vešla do veřejnosti, dal první vydání své knihy zničiti a po vyloučení básní Pelikánových uspořádal vydání druhé, změněné a rozmnožené, čímž literární skvrna jen z částky odstraněna. Ostatní literární zásluhy mladistvého spisovatele jsou nepopíratelny. —

V Kouřimi oslavena letos památka beletristického spisovatele, který tam 18. prosince 1880 — od literárního světa skoro úplně zapomenut — byl zemřel. Josef Jindřich Řezníček, narodiv se 1. května r. 1823 v Praze, dostudoval r. 1842 na fakultě filosofické, obrátil se na krátký čas ke stavu učitelskému a vstoupil r. 1847 do úřadu při apelačním soudě v Praze, kde až do r. 1850 jako c. k. akcesista sloužil. Téhož roku byl ustanoven za kancelistu při zemském soudě Plzenském, pak při kollegiátním soudě v Pelhřimově a zůstal od těch dob až do svého úmrtí úředníkem státním. Literárně činným počal býti r. 1843, přeloživ dvě povídky Balzacovy na jazyk český (Křivá přísaha ve Květech Pospíšilových a o sobě Plavba Berezinská, vyd. 1844 u V. Špinky). L. 1844 čteme ve Včele od něho již původní povídku *Nocleh v Bavořích*, r. 1845 ve Květech historické povídky *Vina lásky* a *Ludiva Dimitrijevna*, pak noveletu ze života vlaského *Mořský loupežník.* Když r. 1855 nákladem Kat. Jeřábkové počala vycházeti Bibliothéka českých původních románův historických a novověkých, Řezníček k podniku tomu přispěl povídkou ze XII. století, nazvanou

Jiří Doupovec a jinou *Nepřátelé poctivosti.* Vedle několika překladů divadelních z franciny a němčiny (Hrabě Herman, Bengálský tigr, Krištof a Renata, Škola života) Řezníček pokusil se i ve spisování dramatickém; na Pražském divadle provozovala se tři původní dramata jeho: *Neapolský žebrák, Amerikáni* a *Syn chudého otce.* V posledních desetiletích jmeno Řezníčkovo v literatuře umlklo. Churavění a úřední zaneprázdnění bylo na újmu pracím literárním. Zvěčnělý nebyl sice zvláště vynikajícím talentem vypravovatelským; nicméně povídky jeho nalézaly svého času vděčné čtenářstvo. —

Na jaře t. r. uložen v předčasný hrob muž, který sice nebyl spisovatelem, však stál v nejužším spojení s omladlou naší literaturou. Míníme nakladatele a knihkupce Ferdinanda Dattla, jenž maje věku svého čtyřicet let dne 9. května t. r. v Praze na věčnost se odebral. Vystudovav gymnasium dal se na knihkupectví a ve spojení s dr. Ed. Grégrem zařídil známou firmu nakladatelskou, která vydala celou řadu děl čelných autorův a autorek českých (spisy Nerudovy, Heydukovy, Hálkovy, Bozděchovy, Gollovy, K. Světlé, Elišky Krásnohorské a m. j.). Jak oblíben byl zvěčnělý v kruzích Pražských, toho důkazem bylo veliké účastenství obecenstva, jež ze všech vrstev a stavů na pohřeb jeho se dostavilo, jakož i četné věnce na rakev jeho položené. —

Rov nasypán také již nad dvěma trpiteli, dlouho a těžce zkoušenými: A. Kolárovou a V. Nebeským. O nich budoucně zvlášť promluvíme.

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

(Pokračování.)

Spisovatel dramata Petr Vok Rožmberk, o němžto jsem minulého roku v Osvětě referoval, podal našemu jevišti druhé své drama *Probuzenci* a vydávaje tuto práci svou tiskem, věnoval ji „duchům našich probuzenců.“ Obě divadelní hry Šubertovy mají do sebe značnou rodinnou podobnost. V obou tvoří hnací pružinu šlechtická zpupnost, jež na konec podlehnouti nucena jest. V obou kusech stal se jádrem děje obraz genrový v rámci, do něhož přibrány jsou osobnosti historické, s rozčilujícím napjetím se vyvíjející. Avšak zrovna proto, že je jak v Petru Voku Rožmberkovi, tak v Probuzencích v popředí postaven genre, nezdá se býti spisovatelovo označení těchto kusů jakožto dramat *historických* odůvodněno. Leč obě dramata liší se podstatně v tom, že substrát hlavního děje v Rožmberkovi má důležitost jen individuelní, kdežto Probuzenci obírají se otázkou váhy povšechnější, totiž otázkou sociální; Rožmberk soustředí naši pozornost k osudu dvou milencův, ale Probuzenci chtějí nás zaujíti pro šťastné rozluštění, týkající se celého stavu rolnického.

Selská emancipace — toť předmět tak vábný a poutavý, že není divu, když se jím básníci znova a znova obírají. Idea reformy agrární zmítá již dávnověkostí lidskou, a ku př. *Grakchus* Wildbrandtův jest na ní založen. Selská vojna vede se v Goetheově *Götzovi z Berlichingů Železnorukém*, jenž vedle Schillerových Loupežníků tvoří nejzávažnější drama z německé literární doby bouřlivého rozruchu. Uchvácen Shakespearem, v jehožto dramatech viděl vylíčeno, kterak pretendovaná svoboda naší vůle s nutným postupem celku se sráží, chtěl Goethe na základě příbuzné idey v Götzovi podati obraz toho, jak v pustých dobách ušlechtilý muž dobrého smýšlení se odhodlá místo zákona a výkonné moci zaujíti, ale v zoufalství se octne, staneli se v očích uznaného, váženého vrchního pána svého dvojsmyslným, ano odbojným. Ohlášena jsouc již v prvním aktě, počíná selská bouře v Götzovi zuřiti teprve v aktě pátém. Götz přijme na čtyři neděle vůdcovství zbouřených rolníkův, aby zamezil nadále ukrutnosti, jakéž u Heilbronna a u Weinsberga páchali. Tím zruší Götz rytířské slovo, které císaři dal: že z obvodu, v nějž jest internován, nevyjde. Avšak zpupní sedláci s divokým Metzlerem v čele chtějí se nejen povznesti, nejen k právům a svobodě přijíti, ale chtějí se i pomstit, a zuřivci mezi nimi Götze zabit a jeho zámek Jaxthausen zapálit. Když konečně sedláci přes usilování jeho Miltenberg zničí, zřekne se jich Götz, jest pak vojskem spolkovým poražen, v bitvě raněn a na útěku chycen. Nastane exekuce, Metzler za živa upálen, na sta sedláků kolem lámáno, probodáno, sťato, čtvrceno. Exekuci řídí někdejší druh a přítel Götzův, zradný Weislingen, jenž byl jako ke Götzovi, tak i k dívce svého srdce Marii, Götzově sestře, věrolomným a z esthetického trestu za to později ženou svou Adélou jest klamán. Götze odsoudili k smrti, ale na přímluvu Mariinu roztrhne Weislingen ortel soudu, umíraje jedem, od vlastní choti jemu zaslaným. Její milán, jenž mu jed podal, skončí ve vlnách Mohanských. Tajný soud odsoudí ženu travičku na popraviště. Götz umře na rány své v zahrádce Heilbronnského vězení, volaje: „Volnost! volnost!“ Moderní ráz mluvy, její básnická bezprostřednost, nenucenost a reálnost, pravá protiva strojenosti a spoutanosti, jež produkci francouzskoklasických dramatiků tísnila, dodává obzvláštního půvabu této dramatické historii politické, v níž tak hluboký cit pro národní svobodu vyslovil genius právě v tomto vzhledě tolik od Němců kaceřovaný. — *Německá vojna selská*, truchlohra sepsaná jmenovcem autora Probuzenců, Bedřichem Karlem Schubertem, podobá se v té příčině svému vzoru Götzovi, že má za volnomyslného reka Floriána Geyera rytíře Geyersteinského; tolikéž zápasí o vymanění rolníků jakožto rekové kusu ne sedláci sami, nýbrž obětovní, spanilomyslní šlechticové v Ebertově *Brunoisovi* a v Jeřábkově *Synovi člověka*, ale kdežto je Brunois šlechtic také rodem, jest Jeřábkův Jaromír Sokolov Rodovský jen domnělým baronem, ve skutečnosti dítětem z lidu. Fr. Ad. Šubert konečně použil v Probuzencích šlechticů jen jakožto podněcovatelův a hrdinou hry učinil vesničana.

Dramaticky zobraziti charakteristickou postavu muže prostého, rázného venkovana, který svému lidu volnosti dobyti se snaží a ve vítězné snaze své klesá v hrob, toť samo v sobě vděčným thematem, ježto se básníkovi čtoucímu o českých selských vojnách jako samo

nabízí. Mohla by to býti buď osobnost skutečně a přesně historická nebo třeba typ fantasií vytvořený. V každém případě musila by též duševně stilisována býti jako zástupce venkovského lidu českého s jeho krásnými přednostmi a s tou onou případnou jeho vadou, která by jako vše v osobnosti této musila též míti vnitřní spojitost se základní myšlenkou kusu. Případů by se dalo sestrojiti různých. Jeden z nich mohl by zníti asi takto: mladý sedlák, čtením a svým přemýšlením rozkvašený, bojuje za rolníkovo přirozené právo k volnosti a při svém počínání jest nucen právo jiného, byť jen umluvité, těžce uraziti a porušiti, což by pro vinníka tohoto mělo nevyhnutelnou zkázu v zápětí, ač by jeho vůdčí myšlenka zvítězila: to byl by nepochybně vhodný podklad ke tragédii, jež by končiti mohla posledními slovy Probuzenců nad Tomášem Vítkem pronešenými: „Slyš, hrdino padlý, a jeli dosud přítomna duše tvá, nechať zaplesá. Poražen vítězíš — nad tebou a z krve tvé svoboda lidu tvému vykvétá. Ó reku chýže vesnické, jak krásný jest žalný osud tvůj!“ Hra Šubertova chce cosi podobného. Idea děje v Probuzencích je tímto směrem založena, jenom naskytá se otázka, jakých podrobností vynašel a užil spisovatel, aby svou ideu ztělesnil a životem prodchnul.

Autor potřeboval v čelo dramata muže smělého, ano muže odvážností překypujícího, a tento moment mohl se zajisté státi hlavním tragickým rysem postavy, avšak z esthetických příčin nesměl vyznačen býti vlastností, kterou by se postava stala nízkou, podlou, opovržení hodnou. Připusťme, že pytlačení pro zábavu nezdálo se před stoletím venkovanům žádným zločinem, jako se jim někde posud nezdá zločinem krádež dříví v lese: je v tom kus staroslovanského komunismu — les byl každého a je každého; ale poměry majetkové a ponětí o nich jsou v naší době jiné: pytlák je dle nynějších názorů sprostý zloděj. Obezřelý básník přidal by snad selskému povstalcovi tah zvolné bujarosti ten, že si rád zapytlačí, jako Goetheův Götz, podoben v tom mladému Žižkovi, rád kupce obírá, anebo snad by tento tah mohl se u jiných mimochodem vyskytnouti, jak to u Bedř. K. Schuberta nalézáme; ale jakmile základní činnost Tomšova jeví se v široce rozložených motivech všedních místo v motivech vznešených, tak že máme před sebou postavu nízce mrzkou, tragicky nespůsobilou: pak místo truchlohry, jakou přece Šubertovo „drama“ býti se snaží, stane se kus epigonem her Ifflandovských, s nimiž má též prosu společnou. Vždyť vědí skoro všechny přednější osoby Probuzenců, že pytlačení je krádež, nízká špatnost, nejen hrabě Jan Arnošt Beauvalle Lichtenberk nebo jeho manželka: také Tomšova milenka, Marie Havelkova, hrdinu před pytlačením varuje, ano sám Tomeš uznává potřebu svou nehrdinnou náruživost Marii omlouvati: „Víšli, že ty lesy tady a všude jinde patřívaly lidem mezi nimi osedlým? Víšli, že ti lidé — my, já — dosud máme k nim právo? Ale ovšem, přišli později páni a vzali si je — a teď prý jsou jejich a ne naše! . . . Tak, tak oni k nám — a my máme všude býti bez práva, všude býti utištěni!“ A dále: „Vždyť se to čte v kronikách. že tady u nás dříve — a taky všude jinde v kraji, i v celé zemi — byli jiní páni, říkalo se jim ‚čeští páni.‘ A jedněm z nich taky tohle panství patřilo — ale jen s jedním kusem lesa. Ale ti byli, a s nimi

taky ten zdejší, ti byli jednou všichni utraceni veřejně v Praze — a pak kdo přišel, loupil a bral.“ Kdo zatracuje jiné, že loupili a brali, je dojista nepoetickým bídákem, loupíli a béřeli též, obzvláště podávál; pak zvěř vrchnímu Beauvalleovu, jako to činí Tomeš. Kdy by ji aspoň rozdával chudým neb lidem od ní poškozeným! Ano, Tomeš prohlašuje sám za *hanebný* skutek, srnce v noci zastřeliti a u samé cesty vyvrhnouti. „Ó kdy bych se mohl státi myslivcem,“ praví Tomeš opět jinde: dle toho zas to není žádná odveta, žádné romantické lupičství ve prospěch sužovaného lidu; neboť jakmile by se stal myslivcem, převzal by na sebe povinnost, panské zvěře, lidu tak škodné, *hájiti*, jako Mariin otec, Beauvalleův myslivec Havelka. Ovšem jinak by se věci měly, kdy by Tomeš sobě proti cizímu majetku zle vedl, jsa buď puzen ideálním komunismem, anebo přesvědčen, že les, v kterém si počíná jako ve svém, patřil *jeho* rodině, že jí byl násilně odňat, a tedy, dle vyššího práva nevyšel z vlastnictví rodinného. Kdy by tedy hájil svůj majetek a vykonával své právo vlastnické jak střílením zvěře tak mocnějšími, více imponujícími výkony účinnými: snad bychom takto zřeli v něm tragickou postavu, a průběh děje byl by zajisté jiný. Ale takto je Tomeš člověk konfusní, jakých se potloukalo i potlouká dosti mezi českým lidem prostým i vzdělanstvem, ale jaké se za hrdiny tragédie nikterak nehodí. Tím ovšem nikterak není řečeno, že by sedlák vůbec nemohl býti přední postavou truchlohry: proti tomu protestovaly by literární dějiny, vždyť Calderonův *Sudí Zalamejský*, který je přec také sedlákem, náleží k nejmohutnějším zjevům divadelním! Vše záleží právě na stilisaci postavy. Že takového pytláka, jako Tomeš, divoká Lída Vránová miluje, nedivíme se; ale že jej — zloděje, pro jaké chystají páni už i šibenice, — miluje také něžná Marie, zdá se býti poeticky nepřípustno. To cítil také autor Probuzenců i snažil se svou chybu napraviti, avšak pozdě a bezúspěšně. Dva divocí kanci v Beauvalleově oboře dělají lidem škodu a ohrožují jejich život. Lid žádá tedy na Beauvalleovi, aby jim škodu nahradil a další újmu zamezil. Marně. Tomeš prosí tedy též, ale Beauvalle opět ostře odepře. Tu se pytlák odhodlá sáhnouti k svépomoci a skoliti oba kance, a skutečně, když brzy potom — ještě v prvním aktu — kdosi v oboře vystřelí, je to odhodlaný Tomeš, jenž zabíjí kance, zatím jednoho — druhý kanec zůstane až i přes páté jednání živ. Že střelcem tím byl náš hrdina, dovídáme se však dramaticky hezky pozdě, totiž na počátku druhého jednání.

Takto založen jest všední hrdina genrové části v Probuzencích a zároveň vlastní rek truchlohry. V části více historické vyniká — vedle Tomšova protivníka, pozdějšího spojence a opět pozdějšího protivníka, hraběte Beauvallea, na jehož panství se děj r. 1742 odehrává, — Karel hrabě Dejm ze Stříteže, který následkem vpádu francouzsko-bavorského pod kurfirštem Karlem Albertem Bavorským a pruského vpádu pod Bedřichem Velikým, když mocnosti postavily se proti králové Marii Theresii, přichází Beauvallea získat pro Bavoráka, pln radosti, že Praha padla do rukou tohoto samozvaného výbojce. „Hrajeť se o zemi snad na několik století,“ — a co činí tedy Beauvalle? Jde — stopovat pytláka, jímž arciť jest Tomeš. Tu přestává

pathos, přestává i humor v tragédii dovolený. Leč vizme dále, jak se rozvíjí dějinná intrika, přihlídněme především k důvodům, jakými Dejm přemlouvá Beauvallea, by přestoupil k Bavoru Wittelsbachovi, Karlu Albertovi: „Karel Albert bude prohlášen a korunován za císaře, a naše země, to přemožené, poddané a zašlé skorem království — to bude opět vévoditi nejen sesterským zemím svým, nýbrž i celé říši německé!“ Žádná pomoc, Dejm připadá nám při tom jako pytlák en gros rovněž nemálo konfusní. Pro takovou úžasnou naivnost má se Dejmovi rozohniti lid? Leda ztřeštěný pytlák. *České* srdce hledá marně stěžejní postavu, která by jeho interes vábila i držela. Neboť, jakkoli se Beauvalle rozumně brániti začne, hned projeví ochotu přidati se ke Karlu Albertovi, kdy by prý našel v lidu svém jediného člověka, který by osvědčil statečného ducha. Tušíme, že tímto statečným rekem stane se Tomeš. Tolik českých šlechticů ze starousedlých rodin přistupuje k Bavorovi, jakou historickou důležitost má do sebe, aby přistoupil i Beauvalle, tento tuctový šlechtic, zbabělý, nespolehlivý, bez jiných konnexí? Věru, zdá se, že právě jen proto, aby Dejm u něho našel působiště pro své politické pytlačení. — Tomeš přichází k hraběti Beauvalleovi se slovy: „Nařídil jste mi, urozený pane, abych se dostavil do zámku. Já jdu.“ Zástup jej provázející chce robotovati dále (!), však Tomše nedá. Tu Kořínek dudák, také držící s Bavorem, protože mu dávají Bavoráci hodně peněz za dudání, poštívá lid, že poddanství a robota musí padnouti, čím přichází věc trochu do proudu, ač to není historicky mocné. Beauvalle tedy má před sebou in optima forma vzpouru, avšak co na konec učiní? Dovídaje se, že přichází kurýr krále Karla, hrabě z Bubna, mající k němu důležité poslání, dí k Tomšovi a k lidu: „Tentokrát ještě tobě i vám odpouštím. Ale chraňte se ještě kdy jindy učiniti podobně!“ A to má býti dramatické? — Slyšeli jsme, za jaké podivné podmínky chtěl by se Beauvalle přidati ke Karlu Albertovi, kdy by totiž nalezl jediného hrdinu v lidu svém; avšak brzy na to zapomene, brzy vysloví se, že nenalézá jiného zbytí, nežli dáti se na stranu Wittelsbachovu, ale ihned se sketa ten ohrazuje: „Však nesmí na mně zůstati výtky stín, že z bázně nevstoupil jsem v řady těch, kdož myslí této zemi zjednati velkou budoucnost.“ A vypadá to tedy podivně, když konfusní tento pán po tom po všem přemlouvání nechce pro Karla Alberta do boje postaviti lid, nýbrž vzpouru proti Habsburské dynastii provesti jen ve fantasii, a vypadá to pro vnitřní komposici kusu ještě divněji, když Dejm teprv nucen jest ukázati mu na statečného Tomše, aby — snad mu dokázal, že jsou stateční lidé v lidu českém? Nikoliv; nýbrž aby Beauvalle Tomše učinil vůdcem vzbouřeného lidu. Kohože? selského synka? vůdcem v osmnáctém století, kde již válečnictví bylo velikou vědou a velikým uměním? Když ten onen naivní sedláček pouští se do selského povstání, nevěda, že k vítězství třeba jest krom udatenství také vůdcovského nadání a vzdělání, tomu nepodiví se nikdo; ale že Dejm ani Beauvalle to nevědí, že Dejm místo toho za vůdce nenavrhuje na př. sám sebe, když nechce nebo nemůže chtíti Beauvallea, nad tím nemožno se vzpamatovati. Ovšem, Dejm přeje si vší mocí vznítiti odboj, ale zrovna tak málo sahá ke zbrani a vrhá se do bitvy, jako směšný Millesimo — ostatně jedna z účinných úloh

dramata, jakkoliv je sesláblou kopií maršálka Kalba ze Schillerových Oukladův a lásky. — Nyní vzpružuje děj zase ten kanec: myslivec Havelka udá, kdože kance toho zastřelil, po čem, když vystoupí Tomeš, Beauvalle spatřiv jej rozkazuje: „Tu jest, chopte se ho!

Hajný *tedy strhne pušku a žene se na Tomše. Podobně* **Havelka. Lída** *vykřikne, vrhne se na Havelku, zavěsí se naň a brání mu pokročiti.* **Tomeš** *vytrhne hajnému pušku, strčí jím, až padne, vskočí ke stromu a namíří na hraběte.*

Tomeš *volá výsměšně:* Zvolna, zvolna, ještě jsem tady já!
Beauvalle. Ale neujdeš, neujdeš! *(Vykročí proti Tomšovi.)*
Tomeš. Zpátky, pane hrabě! Nikdy nechybím.
Beauvalle *stane.* A postoupímli přece?
Tomeš. Potom vypálím! (**Hraběnka** *zdržuje hraběte, aby dále nešel.)*
Beauvalle. A zhyneš pak!
Tomeš. Padnu já, padnete vy!
Hraběnka. Odpustil jste mu!
Dejm. Toť statečný hoch. *(K Beauvalleovi.)* Zůstaňte ve slově!
Bubna. Sebe i jeho ušetřte!
Beauvalle *sprostiv se hraběnky, pozoruje chvilku Tomše.* Přisámbůh, toť chlapík odvážný a statečný. Odpouštím! (**Tomeš** *skloní pušku.)* Volám tě k činům skvělejším!“

Jak viděti z tohoto zakončení druhého jednání, umí Šubert sestrojiti effekty dramaticky velmi účinné, jevící jeho nadání a vysvětlující zálibu, s kterou se kus na divadlech setkává. Jenom kdy by zakončení to bylo organičtěji zařízeno! — Tedy všechno na jevišti jest jako nadšeno pro bavorského Karla Alberta. Ale jak se máme při tomto dynastickém boji rozehřáti my, když na nás působí tak cize, když se v něm zájmy našeho národního nebo sociálního žití nikterak neobrážejí, nadtož aby zápas ten pro nás měl slavnostní ráz? Seznáváme, že název kusu *Probuzenci* není šťastně volen, ač ovšem tato vada nesmí nás přes to přese všecko svésti k tomu, bychom na jejím toliko základě kus za pochybený prohlašovali. Onť chce býti posuzován sám ze sebe, nikoli z pouhého svého titulu.

V třetím jednání konečně chce Tomeš nějakým probuzencem se jeviti. Ptá se Dejma, co lid z boje za Karla Alberta bude míti. Dejm probudí v něm lásku k vlasti, ale vrchnostem Tomeš věřiti nehodlá. Byl by se měl snad ptáti, ne co podniknou vrchnosti, ale co řekne výbojce Karel Albert, neboť po výbojích nerozhodují vybojovaní. Dejm, cítě to, slibuje Tomšovi: „Za několik dní vydány budou od krále patenty na zrušení poddanství a roboty všech, kdož ku králi Karlu Albertovi se přidruží, kdož k jeho a našemu vítězství přispějí. Nuže přispěj k tomu vítězství také ty, také vy všichni zde — dobuďte sobě svobody také vy svou krví, svými životy!“ Tomeš mu posléz uvěří, a Dejm snaží se z Tomše utvořiti osobu historické důležitosti, volaje k němu: „Vyjdi ze svých rolí a lesů na jeviště činů veřejných, staň se bojovníkem za sebe i své!“ Jen kdy by nebylo té dynastické otázky, kdy by Dejm sám sebe tím Bavorem tak nápadně neklamal! Je dojednáno, že Tomeš povede Beauvalleův lid ku Praze, a teď oba proudy kusu, genrový a historický, spojují se v jedno slovy Tomšovými k Beauvalleovi: „Dnes ráno stáli jsme ještě proti sobě, pane hrabě, hotovi i o svůj život hráti — já i vy. Však nyní mizí osten, který zlobu

bouřil v nás. Vy blížíte se ke mně, ku všem nám, kteří mnou tu stojí před vámi — a buďte pane hrabě, jist, že za sebe i za vás půjdeme do boje." Tomeš chce se povznesti sám nad sebe: „Jsem pytlák — (opravuje se) byl jsem pytlák, s puškou chci bojovat a s puškou zvítězím!" Pohříchu toto rozhodnutí, vzdáti se pytláctví, zůstává nyní pro nás lhostejným. — Také v jiném směru spojuje autor nitky děje tím, že zasnubuje Tomšovi Marii, avšak před zástupem povstaleckým, což působí spíše theatrálně nežli pravdivě a životně. Teprv nyní zasahá v děj František baron Schirnding, plukovník a velitel zemské hotovosti v Plzeňsku, odhodlaný Tomeš ho jakožto nepřítele zatkne, ale poděšený Beauvalle ho propustí. Kdo je tu vůdcem, když vůdce Tomeš jest vedeným, bezmocným? Nepochopitelně, naprosto konfusně počíná si nyní Beauvalle. „Kdo mne ochrání," ptá se, „kdy by bavorské vojsko zmeškalo? Proti císařským co byste zmohli vy, lidé venkovští?" Což to nemohl věděti dřív? Tomeš mu tedy slíbí, že ho bude chrániti. To by krásně prospěl k vítězství té svaté bavorské věci! K tomu bylo třeba tak přemlouvati Beauvallea a Tomše? Oni povstanou pro Bavoráka, by mu pomohli k vítězství, ale když mají vytrhnouti, rozhodnou se, zůstati hezky doma, by bránili samy sebe. Nač se tedy Dejm tolik namáhal? Všechno, co se posud stalo, byly plané rány do větru, prázdný circulus vitiosus, nikoli dramatický vývoj. Spisovatel cítí tuto osudnou vadu, proto dává ihned prohlásiti ústy Dejmovými, že armády císařské vzrostly náhlým příchodem pluků uherských a chorvátských, že tedy musí okamžitě býti odeslán ku Praze všechen lid, v té straně získaný. Co neučiní Beauvalle? Toť osoba nepříčetná, postava naprosto skreslená, která jako on teď může říci: „Můj vlastní lid měl by nyní odtud odtáhnouti, já jediný bezbranný a jako zjevný rebel měl bych vydán býti císařským? Nesmí tak býti!" A když Tomeš nechce poslechnouti, posílá sám pro císařské vojsko, by jím potlačil vzpouru lidu v samém zárodku. Jsou zajisté ještě podlejší padouši, ale takový podivný mizera nemá práva k poetické existenci.

Ve čtvrtém jednání stojí tedy Tomeš ve zjevné vzpouře proti císařským i proti Beauvalleovi. Jeho strategické nadání osvědčuje se nějak velmi povážlivě: místo někde na výšině, utábořil se s lidem ve Vraních *dolech* — v dolech! Tam vykoná svůj hlavní čin bez odporu nejšťastnější charakter dramata. Lída Vránová miluje náruživě Tomše, přeje si být od něho zastřelena, když uslyší z úst jeho, že Tomeš miluje jinou. Jakkoli žárlí na Marii, přece chtěla by pro Tomše lhát, — i kdy by ji hodlali mučit a popravit, — aby ho zachránila, když se ocítil v nebezpečí, stíhán býti pro zastřelení kance, před jehožto zuřivostí ji zachránil; a hned zase hrozila Tomšovi i Marii: „Jestli ještě jednou ruku v ruce je uvidím, pak budiž mne bůh a buď také jim milostiv!" Teď, ve čtvrtém jednání, žádá od Tomše, by, když nemůže být její, nebyl ani Mariin. „On ji nesmí mít!" zapřisahá se a proto, aby ji neměl, spolčí se Lída s Beauvallem, který se strojí Tomše zničit, nabízejíc hraběti, že mu Tomše vydá, budeli tento nechán na živu a nedopustíli Beauvalle, by si Tomeš vzal Marii. Císařský velitel Schirnding prchá před Tomšem a jeho povstalci. Blíží se vlastní peripetie, a místo aby tedy děj raději mocným, širokým proudem postupoval, je na kapky

roztříštěn. Hlavní události jsou zde ty, že Tomeš zachrání Beauvallea, po čemž místo aby šel za svým zástupem selských zbouřenců, zůstává, aby s hraběnkou Beauvalleovou a se svou Marií hovořil — vůdce! v takovém kritickém okamžiku! Dramatická nemožnost, že trneme. Nemožnost od Marie, nemožnost od hraběnky, a největší nemožnost od Tomše. Lída přivede Schirndinga s vojáky císařskými, a ti chtějí Tomše zajmouti, on vypálí na Schirndinga, a tento klesá k zemi. Co vykonal tedy Tomeš dramaticky rekovného? Chtěl mnoho vykonati, když pravil: „Půjdu ke skutkům slavným, o jakých jen slýchal, čítal jsem.“ Ale co podstatného vykonal? Vystřelil na Schirndinga. Toť všechno, toť jeho tragický zločin, ale jak málo významný proti velikým slovům, kterými se chystá k mohutným činům? A peripetie nevzešla tak z jeho viny, jako z Lídiny žárlivosti na Marii, z motivu silně disparátního.

Drama končí tímto spůsobem. Slyšíme, že královna Marie Theresie vítězí, Schirnding je smrtelně raněn, Tomeš má býti popraven. Marně přimlouvá se hraběnka Beauvalleová u svého chotě, by dovolil Tomšovi prchnouti, marně se zasazuje hrabě Dejm o to, aby Beauvalle Tomše propustil: Beauvalle zcela důsledný ve svém sketství chce spasiti sebe tím, že ho vydá do císařských rukou, nemaje ani potuchy, že by měl aspoň poněkud přemýšleti o tom, nemělli by se císařským vojensky postaviti na odpor, když má tak nekavalírský strach o své drahocenné hrdlo. Místo toho všeho připouští do svého zámku Jana Krištofa z Jordána, císařského dvorního radu při nejvyšším purkrabství českém, od něhož se dovídáme, že se voje královniny zmocnily již Prahy a že armáda nepřátelských spojenců poražena jest na útěku z Čech. Jordán konstatuje sice odpadnutí Beauvalleovo od její majestátnosti, avšak přece v řeči k hraběti pokračuje: „Vám jakožto vrchnosti přísluší podle dosavadních zákonů soud nad těmi lidmi. Ale vám samotnému nemá býti ponechán, poněvadž také vy jste obviněn z velezrady na majestátu císařském.“ Právní cit by silně pochyboval, můželi spoluvinník býti soudcem. A konečně, proč ti Vídenští páni přikládají celé té hračce, kteráž ani přes počátky pokusu nepřekročila, takovou důležitost? Nemělili tam větších bolestí! Beauvalle hraje tedy zase divnou úlohu — pouze divadelní úlohu, — soudě nyní nestydatě Tomše z činu, který sám spáchal též, třeba že toliko na chvíli odpadl a brzy se navrátil k věrnosti. Tomeš uznán vinným jakožto rebel, zemězrádce, vrah Schirndingův, odbojník proti vlastní vrchnosti a pytlák. To nešťastné pytlačení! Hrozí mu tedy smrt. V tom Lída s venkovany v zápětí přikvapí a dá Tomšovi kord, aby se proti císařským bránil:

Lída. Jen rychle dolů, ať jsi zachráněn a pomstíš sebe na všech vrazích svých!

Tomeš *chce odejíti. Vrchní a sluhové snova proti němu jdou.* **Tomeš** *chce jednoho kordem protknouti.*

Beauvalle *strhne se stěny bambitku.* Stůj, neodejdeš víc! *(Pokročí a namíří na Tomše.)*

Volání z dola. Tomši! Tomši!

Lída *vidouc, co Beauvalle zamýšlí, vrhne se naň s výkřikem, chtějíc zabránit, aby nestřelil.* **Tomeš** *podobně proti němu se obrátí.* **Vrchní** *strhne* **Lídu, Beauvalle** *vystřelí.*

Tomeš *chytne se za prsa.* Ta byla dobrá! *(Padá.)*

Zajisté effektní to katastrofa, druhý doklad, jak účinné výjevy Probuzenci obsahují. Ovšem žeť stálé to střílení působí jednotvárně. — Lída zoufajíc sobě, že Tomše zradila Beauvalleovi, skočí s okna a zabije se. Tomeš umírá v náruči Mariině. Výhledem v lepší časy končí kus. Dít Jordán: „Panovnice naše chce zameziti další podobné vzpoury, jaká se stala zde a jaké se dějí i jinde od lidu venkovského žádostivého svobody. Budou tedy v nejbližších dnech vydány nezrušitelné patenty, kterými zjednána bude lidu úleva v robotě a za krátko pak bude zrušeno veškeré poddanství.“ — Dramatik bývá často nucen tímto spůsobem anticipovati, aby jeho hra bez dissonancí vyzněla.

Porovnajíli se Probuzenci s Petrem Vokem Rožmberkem, nutno tomuto přisouditi logičtější konstrukci děje a stilisaci postav, kdežto Probuzenci mají do sebe jednotnější tón celkový a vynikají promyšlenou disposicí látky; jen exposice činí výjimku, vlekouc se celým kusem. Výstupy se rychle střídají a tím se vady kusu zakrývají tak, že je širší obecenstvo přehledne. Prostá řeč v genrové partii polohistorické této hry, jenom sem tam okrášlenější, je celkem vhodná; v partii historičtější vládne mluva důstojná, leč nedosti úchvatná, a v obou partiích je dikce ušlechtilá i téměř bezvýjimečně přesná. Vyšší požadavky vymáhaly by snad, aby mluva lidu měla více rázovitosti, snad i lokální barvitosti, aby nasycena byla řiznými, smělými a důvtipnými obrazy a obraty, pak aby mluva vyšší společnosti obmyšlena byla novými, hlavně ze zdroje tehdejší kultury čerpanými vzletnými metaforami, duchaplnými vztahy, zářícími gnomami aneb i oslňujícími sofismaty. Moderní drama nemá méně práv, nečiní menších nároků nežli drama renaissanční.

Posléze budiž tu registrována novinářská zpráva, dle nížto *tito* Probuzenci měli slavnostně zahájiti první zimní saisonu v Národním divadle.

A nyní, z nedávné minulosti české, zajdeme sobě v odlehlý kraj, v dávnou dobu, do vřavy světových bojů mezi klesající Afrikou a mohutnící Evropou, mezi tříštěnými Semity a sbírajícími se Ary. Zavádí nás tam tragédie *Karthaginka*, kterou složil a též tiskem vydal autor tragédie Stanislav a Ludmila.

J. Durdík vstoupil s novější dramatickou publikací svou na pole před ním často zpracované. Děje Karthaginky Sofonisby zdají se pro tragédii jako stvořeny, a přece dramatické komponování jejich vyžaduje ne nepatrného důvtipu básníkova. Působí to zajisté poutavou zábavu, stopovati, s jakým důmyslem a štěstím se který básník této látky chopil.

Voltaire shledává to býti velmi pozoruhodné, že ve Francouzích jako ve Vlaších umění tragické počalo *Sofonisbou.* V Italii sepsal ji Trissino a byla ve Vicenze od r. 1514 provozována, ve Francii složil ji r. 1629 dle Trissinovy hry Mairet a byla 1633 hrána. Tuto Sofonisbu zpracoval Lantin a později též jeho synovec Voltaire, jenž ji r. 1770 vydal; hrána byla r. 1774. Dle Voltaira překonal Corneille svou Sofonisbou Maireta ve všem až na to, že ji nesestrojil tak napínavou; leč obecenstvu líbila se více Mairetova Sofonisba, „matka tragédií francouzských;“ udrželať se po více desítiletí na jevišti fran-

couzském, jímžto dle Voltaira vynikali Francouzi nade všechny národy. Shakespeare a Calderon stáli mu hluboko pod Corneillem a Racinem! — Zajímavo, jak si počínal Corneille vůči dějinám. Aby jeho Sofonisba byla originální, podržel dle svého vyznání z dějin, co Mairet změnil, a změnil, co Mairet z dějin podržel. Půvaby však hleděl zachovati takové, jaké se nalézají v Titu Liviovi. Corneille dopustil se chyby, že jest u něho Sofonisba dřívější chotí Masinissovou a později ještě za života Masinissova, zase chotí Syfaxovou. Omlouvá to názory Karthaginskými a Římskými, pak tím, že podobně ani Tissino ani Mont-Chrétien nezavraždili Syfaxa ani Masinissu.

Voltairova zpracování Mairetovy Sofonisby mám před sebou s varianty posledních tří jednání. Jak z pravidla všechny francouzsko-klasické a jako — ku podivu — také všechny Shakespearovy hry čítá též ono pět aktů, dle známého receptu Horatiova. Vývoj děje v hlavním znění jest asi tento. Dějiště myšleno je v Cirtě. Syfax, král numidský, jest pobouřen proto, že Sofonisba, jeho choť, poslala list Masinissovi, a má ji, nevděčnici, v podezření nevěry. Však Sofonisba jednala tak pouze z lásky k vlasti od pyšných lupičů Nadtiberských ohrožené, chtíc jí získati Masinissu, krále v části Numidie. Masinissa ji miloval, ona však milovala otčinu a dala ruku Syfaxovi, jemuž dává teď i právo, by si vzal také její život. Když pyšný Masinissa, utlačovatel Karthaga, si její náklonnost získati chtěl, potlačila odhodlaně náchylnost a krev svou, která v ní mluvila pro něho. Sama proti sobě obhájila čest královského diadému, zůstávajíc věrná svému otci Hasdrubalovi, Karthagině, Syfaxovi, osudu Hannibalovu. A nyní ptá se plna obav bohů, z jakých krutých příčin jest se jí báti téhož dne Masinissy a Syfaxa, Římanův a lásky. — Syfax umře v boji proti Masinissovi, a vítěz blíží se velikomyslně.

Sofonisba před ním prchá. Bojíme se, že stane se otrokyní, leč Masinissa má se k ní jakožto pravý kavalír: Sofonisba všude a vždy jest mu suverenní. Ona vyznává, že láska neblahá k Masinissovi v ní se znova mocně probudila. Přes to cítí, že Masinissa, opora Římanů, nikdy se nemůže státi jejím chotěm. — Římané vydali rozkaz, by jatá Sofonisba v poutech odvežena byla do Říma. „Ach, největšími tyrany jsou republiky!“ hořekuje Masinissa a chce Sofonisbu unesti, Sofonisbě nezbývá, než aby se stala jeho chotí: budeli s diadémem na čele kráčeti po boku Masinissově, její žezlo a jeho rámě stanou se jejím bezpečím. Sofonisba vyznává mu, že ho vždy milovala, ale jeho ruku přijmouti nemůže, jeť přítelem nepřátelského Říma. On však ze všeho se kaje, zbožňuje ji a nenávidí Říma tak, jak ji miluje. Chce pomstít Karthaginu, Syfaxa, ji a sebe, a za tu cenu Sofonisba přijímá z jeho rukou vínek, vdova Syfaxova jeho mstiteli, Karthaginka novému spojenci vlasti se zadává. Sňatek se slaví, a Scipio, vůdce Římanův, prohledne tudíž Masinissovy záměry. Římané podávají tomuto Syfaxův trůn a k jeho nové říši přidávají mu Mazenii, avšak na tom přestávají trvale, by Sofonisba, v jejich okovech se nalézající a marně názvem choti jeho poctěná, jim vydána byla. Rozhněvaný Masinissa sahá ke zbrani, ale liktoři jej obklopí a odzbrojí. Sofonisba žádá tedy svého. chotě, by jí vzal život a umřel s ní: pak se jím stane dvakráte volnou

— Před Masinissou a Scipionem rozevrou se dvéře a Sofonisba objeví se v nich, ležíc na odpočívadle a majíc v prsou vetknutou dýku. Její poslední slova zní: „Ctný choti, zmírám volně, zmírám ve tvých rukou.“ Masinissa zbaví se římského tyranství a římské zrady jedem, který vzal. „Umřeli jako Římané,“ velebí oba zesnulé Scipio. Napínavá, na převraty bohatá, effektní, a přece prostá, ba průhledná, a všude důmyslná komposice dějů zasluhuje neobmezeného obdivu. Dikce při vší škrobenosti jest rázná, epigramaticky duchaplná, bohata kontrasty dramaticky na sebe narážejícími. Od francouzskoklasického repertoiru možno se ledačemus učiti. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Přírodní vědy.[1])

V době, kde stojíme na prahu vlastní university, kdy vymaniti se nám jest z pout vědeckého nadporučnictví, jež národ náš dosud tížila, nastávají literatuře vědecké nové povinnosti, nastává jí bohdá nový rozkvět; vědy přírodní pak živým slovem jazyka mateřského vnikajíce do všech vrstev národa, ponesou mu zlaté ovoce, jak vidíme u šťastnějších národů kulturních. Veliký tento krok v emancipaci naší byl hlavní pobudkou *druhého sjezdu lékařů a přírodozpytců českých* v květnu roku tohoto, který zvláštního slavnostního rázu nabyl hojným účastenstvím prvních ozdob vědy a četných delegací universit, akademií a spolků přírodovědeckých bratrského národa polského. Ve sjezdu účastnilo se přednáškami hojně sil domácích i cizích, a trvalý základ položen polsko-české vzájemnosti na poli vědeckém. Nad první sjezd z r. 1880 vynikal druhý jednak hojnějším účastenstvím (byloť 380 členů a ke 300 účastníků) a četnějšími přednáškami, jednak uspořádáním zvláštní odborné *výstavy lékařsko-přírodnické* v sálech Měšťanské besedy. Nelze neuznati obětavou práci komitétu výstavního, v jehož čele stál dr. A. Frič; jí podán obraz české práce v nejrozmanitějších odborech vědy přírodní a lékařské. Bylo by od místa v literárním přehledu podrobně vypisovati výstavu, i chceme zaznamenati jen hlavní ráz vystavených předmětů, anyť jsou hlavním dokladem a doplňkem prací literárních.[2]) Viděli jsme tu vzácné ukázky privátních sbírek dr. Nickerla (praeparované housenky), M. Hauryho (sbírka karabů), obrazy dle přírody nových orchideí od proslulého botanika a cestovatele B. Roezla, dále světoznámé praeparáty dr. J. Schöbla, instruktivní a jedinou svého druhu sbírku kamenů močových operatéra prof. dr. Weissa, nové přístroje k léčení uší a nosu dr. J. Czardy (fonometry), pathologické praeparáty a denníky dr. Em. Holuba, přístroje orthopaedické dr. Schwarze, dentistické dr. Baštýře a p. v. Vyloženy zde byly mikroskopické

[1]) Srovnej Osvětu 1881 číslo 2.

[2]) Tiskem vydán ad hoc zvláštní Průvodce po výstavě lékařsko-přírodnické, cena 20 kr. V Praze nákl. komitétu.

praeparáty a praeparáty filtrovaných vod dr. Vejdovského, práce mikroskopické, diagramy, imitace, a p. chovanců musejních pp. Taránka, Kavky, Bayera, Gregora a jiných, ukázky vzorných sbírek školních J. Kořenského a rozmanitostí a dokonalostí svou vynikající předměty obchodu V. Friče. Umělý chov ryb dr. A. Friče znázorněn tu diagramy a praeparáty, a velice zajímala též mapa rozšíření ryb v Haliči dr. M. Novického. Přístroje k elektrickému osvětlení vynálezce p. Křižíka, fysikální stroje prof. Zengra, radiometry a Crookesovy roury vystavené Houdkem a Hervertem, Pštrossovy přístroje galvanokaustické, telefon firmy Deckerta i Homolky, naslouchátko Sedláčkovo, to vše udržováno v činnosti. — Obor archeologie u nás ještě tak důstojně nevystoupil na veřejnost; obdivovali jsme se zde nálezům anthropologickým a archeologickým dr. Wankla jeskyní moravských a nálezům a pracím archeologů domácích. Godfrid Ossovski z Krakova vystavil archeologickou mapu západního Pruska a geologickou mapu Volyně. Řada publikací, přehled činnosti spolků vědeckých, ukázky velikolepé Dittrichovy sbírky drogů, pěkné suity praeparátů Reytta z Baumgartnerů, Rösslera, Nevinného, výtečné práce našich optiků, nožířů, bandažistů, správy míst lázenských atd. — to vše tvořilo celek rozmanitý, utěšený, důstojný výstavy i v každém světovém městě.

Celý průběh sjezdu, themata přednášek, referáty schůzí, seznam členů a p. přinášel též letos *Oznamovatel II. sjezdu v Praze 1882*, vedený redakcí dr. J. Thomayera. Mimo to vydán pro účastníky zvláštní *Památník* redakcí doc. Raymana, dr. Maixnera a prof. Bauše, věnovaný slavné památce J. Purkyně a Sv. Presla, obdivuhodných vzorů nezištné práce o povznešení vědy domácí. Památník měl podati obraz dosavadní naší činnosti literární v lékařství a vědách přírodních a obsahuje: historický obraz od Zoubka: Zřízení university Karlovy, pak stručný přehled literatury mathematické, fysikální, astronomické a meteorologické od M. Pokorného, přírodopisné od B. Bauše, chemické od Raymana, archeologické od J. Smolíka, náčrtek literární činnosti lékařů českých v době nejnovější od dr. K. Chodounského, nástin dějin Pražské fakulty lékařské od dr. V. Janovského, vylíčení zdravotních ústavů Pražských od dr. E. Maixnera a vědecké spolky pěstující v Praze jazykem českým vědy přírodní a lékařské.

Při otevření sjezdu byl slavnostním řečníkem dr. E. Holub, vykládaje *o důležitosti stavu lékařského v krajích zaokeánských* a jeho zvratný vliv na vědu a národní hospodářství ve vlasti a říši. Celý mužný zjev slavného našeho cestovatele, který stále jen na sebe a svou práci odkázán dovedl v daleké cizině bez přátel a známostí dobyti sobě uznání, dodával zvláštního důrazu slovům, svědčícím hlavně mládeži akademické.[1])

Účastníci rozdělili se pak v odbory: lékařský, mathematický, přírodozkumný a pedagogický, pak opět v sekce pro chirurgii, lékařství vnitřní a farmaceutickou, v mathematickou, fysikální, přírodopisnou, chemickou a anthropologicko-archeologickou. Četná themata v sekcích probíraná nelze zde ani běžně naznačiti, a jest již patrno, jak zkvétati by mohla česká vědecká literatura, kdy by na práce odborné do-

[1]) Řeč vyšla tiskem jakožto příloha Oznamovatele; tolikéž řeč Šafaříkova.

statečný náklad vésti mohly společnosti a ústavy vědecké. Uvedeme jen některá themata oboru přírodovědeckého se týkající. Z milých hostů našich vykládál dr. Rostafiński o tworzeniu się ruchlivek (hormogonii) u wodorostów sinych, dr. Kamieński podal příspěvek k morfologii Utricularií, dr. V. Mayzl z Varšavy o dělení buněk, I. Szyszyłowicz o wpływie światła na przemianę materyi v kiełkujących roślinach. — Dr. L. Čelakovský podal nový doklad k sympodrálnímu složení vinných rév, Velenovský předložil tabule a vykládal o českém rostlinstvu křídovém, Sitenský o rašelinách Krkonošských, Hansgirg o řasách sladkovodních. Dr. Vejdovský přednášel o planariích českých, dr. J. Palacký o poměru české flory křídové, prof. dr. Žuliński o symbolice mineralogické, Klvaňa o některých nedostatečných kriteriích moderní petrografie, Fr. Bayer o dvou případech asymetrie v lopatkovém kruhu žab. Prof. Ossowski vysvětloval geologické poměry Volhynie na mapě, ním v Paříži vydané, a předložil labradorit a Volynit z těchže nalezišť. Fr. Šafránek přednášel o nové hornině a nalezišti opálů v okolí Táborském, Kavka a mechovkách, dr. Frič o ještěrech v Čechách nalezených. Rozpravu o diluviu Čáslavském zavedl Kl. Čermák, v níž účastnil se prof. Woldřich, a p. Č. Zahálka o důležitosti vrstevnic, v níž účastnil se i dr. V. Kurz; geniální geolog rada F. Pošepný súčastnil se též v rozpravách a byl hlavně při výletu Příbramském tlumočníkem poměrů geologických. — Práce zoologické zaslali mimo to pp. J. Frič z Prahy a Jos. Uličný z Brna. Též odbor pedagogický mnohé vážné otázky se dotekl, a jest jen žádoucno, by resoluce odboru též valným shromážděním přijatá, nesoucí se ku sloučení různých dosud škol středních ve školu jednotnou, našla v rozhodujících kruzích povšimnutí.

K popularisování věd přírodních přispěje zajisté nemálo lahodně a případně volená terminologie vědecká. Sjezd seznámil nás s tak mnohými krásami terminologie polské; těm, kdož tvořiti mají názvy nové, nelze dosti důrazně poukázati na jazyky slovanské, ze kterých již Presl čerpal. Přestaneli u nás namnoze násilné tvoření názvů otrockým překladem slov řecko-latinských neb německých a naleznemeli šťastné a případné názvy zvláště v přírodopisu, pak hravě přilne mládež i lid k vědám těm, a základ pro další vzdělání jest položen.

Druhou řeč slavnostní při všeobecné schůzi na Žofíně přednesl prof. Vojtěch Šafařík, pojednávaje o cílech bádání chemického. Vzácnou všestranností a hlubokým důmyslem rozvinul zde učenec obraz vývoje náuky své od prvních pokusů empirických až po onu výši, na kterou chemie po půldruhém tisíceletí se povznesla. K závěrku vylíčil ethickou stránku snahy vědecké u malých národů a podal skvělou obranu proti nájezdům na národ náš činěným.

Sjezd zakončen byl vědeckými vycházkami jednak do Příbrami vedením prof. Krejčího a horního rady Pošepného, jednak do Kralup na zajímavý styk útvaru kamenouhelného a křídového vedením prof. A. Friče a odborného znalce flory kamenouhelné p. K. Feistmantla, konečně všeobecným, více zábavným výletem na Zbraslav a Závist.

Druhý sjezd lékařů a přírodozpytců měl výsledek skvělý, nechť ze vzájemnosti polsko-české vzejde vědám ovoce nejhojnější! —

Děl větších samostatných v tomto období nelze nám zaznamenati, ač pracovníků přibývá a činnost jest všestrannější. Zbývá jen rozluštiti stránku jazykovou. Jestliže specielní vědecká pojednání, jako dr. Vejdovského Untersuchungen über Anatomie, Physiologie und Entwicklung von Sternaspis (Denkschr. der kaiserl. Akademie der Wissenschaft. Bd. XLIII.) nemůže vyjíti po česku, za to musíme rozhodně žádati, aby práce v Archivu pro výzkum Čech aspoň současně s německým textem po česku vydávány byly: majíliž čeští odběratelé a knihovny několik let čekati na vydání české, ač v první řadě jim na prácech těch záleženo? Tak dosud česky nevyšly: Die Geologie des böhmischen Erzgebirges von G. Laube, Erläuterungen zur geologischen Karte der Umgebungen von Prag od J. Krejčího a R. Helmhackera se zajímavou statí o dislokacích v siluru. Tolikéž marně čekáme na doplňky (IV. díl) k rozebranému Prodromu flory české a i na nové práce geologické: Der Hangendflötzzug im Schlan-Rakonitzer Steinkohlenbecken od K. Feistmantla a Erläuterungen zur geologischen Karte des Eisengebirges od J. Krejčího a R. Helmhackera (V. díl archivu), kteréžto vyšly jen po německu. Záslužné spisy tyto oceníme, až vyjdou též jazykem českým. Čile pracuje se u nás v oboru paleontologie a geologie. Poslední dílo zvěčnělého E. Bořického: *Studie petrologické na českých porfýrech* vydáno v archivu výzkumním, dokončeno jsouc Jos. Klvaňou. Dr. O. Novák podal v Časopise Musejním r. 1881 methodický článek spekulativní geologie o tak zvané hercynské otázce, jak rozhodovati třeba o vrstvách na rozličných místech usazených dle jich uložení, rázu petrografického a dle zkamenělin; J. Kořenský má ve zprávách král. společnosti náuk příspěvek k diluviální fauně jeskyňové v okolí Tetínském; Fr. Bayer o dvou nových zbytcích ptáků českého útvaru třetihorního, Velenovský o českých křídových rostlinách, Kavka o mechovkách, Kuška o Nýřanském horizontu Lubné, Počta o houbách křídového útvaru českého. Ve zprávách akademie Vídenské nalézáme článek J. Woldřicha: Diluviale Fauna von Zuzlawitz bei Winterberg; v časopise Beiträge zur Palaeontologie Österr.-Ungarns vyšel článek dr. Fričův: Fossile Arthropoden aus der Steinkohlen- und Kreideformation von Böhmen a Novákova srovnávací studie o tentakulitech českých, greifensteinských a duryňských. — J. Klvaňa vydal příručný spis *Nerosty Moravy a Slezska* (nákl. F. A. Urbánka) s geologickým úvodem a mapou. Práce podobné Kolenatého a ryt. Zepharoviche jsou tu kriticky doplněny a látka velice prakticky uspořádána, neb v první části jest abecední seznam nalezišť, v druhé abecední seznam nerostů; nemůžeme než opakovati přání již ve Vesmíru vyslovené, by podobná praktická rukověť i pro Čechy sestavena byla.

V botanice zaznamenati nám jest dr. Čelakovského: *O chlorofyllu*, úryvek z fysiologie rostlin (Sbírka přednášek, nákl. Ottovým 1881) a práce Jos. Dědečka o mechách ve zprávách král. společnosti náuk; prof. Pospíchalova práce *Flora des Flussgebietes der Cidlina u. Mrdlina*, poctěná cenou Opicovou, vyšla v archivu opět jen jazykem německým.

Dr. E. Holub, jehož dílo cestopisné v českém vydání jest ukončeno, vydal některé spisy vědecké (Vögel Süd-Afrikas, Über einige Fossilien aus der Uitanhage-Formation in Süd-Afrika von E. Holub

u. M. Neumayr) a více článků příležitostných, z nichž též po česku vyšla *Kolonisace Afriky,* část prvá: Francouzové v Tunisu; část druhá obsahuje: Die Engländer in Süd-Africa. Der Export und Import des Caplandes.

Ve školní literatuře vyšlo druhé skrácené vydání Fričova Přírodopisu živočišstva pro vyšší gymnasia a reální školy a Šafránkův Nerostopis pro vyšší třídy středních škol. Je žádoucno, aby tyto pečlivě složené knihy staly se předmětem podrobné kritiky kruhů pedagogických, neb knihy školní nemohou nikdy býti dost dokonalé. Komu jest postupovati trojí říší přírodnin dle učebných našich knih, zajisté pohřešuje jednotný základ pedagogicko-didaktický. Též ve chvalitebné snaze obmeziti látku na míru nejpotřebnější, třeba pamatovati na Horatiovo: Stručným chtěje býti stávám se temným. *B. Bauše.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. srpna 1882.

Vítězství ve Spljetu a pokroky slovanského živlu v Dalmacii. — Bombový attentát v Terstu. — Slovinská nižší gymnasia v Krajině. — Změna ministerstva ve Francii. — Události v Egyptě. — Konference. — John Bright. — Arrears-bill.

Významná v dějinách Dalmacie a pro každého Slovana potěšitelná událost jest *volební vítězství národní strany ve Spljetu,* dobyté ve dnech 17., 18., 21. a 22. července. Spljet, největší a svou minulostí nejslavnější město dalmatské, bylo pevnou hradbou italských snah a italské nadvlády nad slovanským obyvatelstvem Dalmacie. Již v starověku byla Salona slavným městem římským a nejmocnějším na východním pobřeží Jaderského moře. Odtud pokořivše delminský spolek Římané založili svou provincii dalmatskou až ku Drině sahající, odtud budovali cesty a šířili panství své k Drině, Sávě, Neretvě a Drinu. Salona byla velikolepé sídlo Dioklecianovo, od něhož — když v VII. věku město podlehlo v bouřích národů a obyvatelstvo nalezlo útočiště v rozsáhlém hradě Dioklecianově — obdrželo i své jmeno Salonae palatium, z toho pak posléze v ústech Italů vyvinulo se Spalato a v ústech Slovanů Spljet. Slynulo pak i co město italské. Ač podlehlo výbojné moci Chorvátů a r. 1077 korunován zde byl král chorvátský, přece panoval zde vliv románský. Živel italský utvrdil se tu tím více, když Spljet s celým krajem v míru Karloveckém r. 1699 trvale byl spojen s Benátkami. Teprve v nejnovější době dáno bylo vzmáhajícímu se živlu slovanskému zmocniti se významné této posice a vymknouti ji nadobro a trvale z moci italské.

Jest to pozoruhodný zápas, kterýž v Dalmacii vede probouzející se živel slovanský s italským, opírajícím se o mocné pozadí sjednocené Italie a do nedávna ještě co nejvýdatněji podporovaným od státu rakouského. Vždyť od r. 1814, kdy Rakousko převzalo dědictví benátské s celou Dalmacií, až do r. 1866 podrženo v Dalmacii staré zřízení benátské, a jedině oprávněným jazykem úředním byla italština. A přece

bylo zřízení, jež benátská signorie dala podřízené sobě zemi, nepřirozené, bezohledné proti domácímu obyvatelstvu a směřující k jeho odnárodnění. Rakousko podrželo zřízení to bez podstatného důvodu, a to na úkor domácího lidu i svých státních zájmů, jelikož odnárodňováním nenabylo přátel, nýbrž odpůrců. Ačkoliv r. 1848 zřejmě se to ve Spljetu a jiných městech dalmatských okázalo demonstracemi pro odtržení od Rakouska i spojení Dalmacie s Italií, přece jen znenáhla a těžkými boji slovanské obyvatelstvo domáhalo se platnosti. Absolutistická vláda v l. 1850—59 počínala si rovněž tak, jako předbřeznová vláda Metternichova i Kolovratova. Za vlády Schmerlingovy r. 1861—1865 byl boj proti italianismu zároveň oposicí proti vládě. Teprve za vlády Belcrediho domohli se Chorváté a Srbové jakési rovnoprávnosti s italštinou. Marné byly pak snahy vlády Herbstovy a Giskrovy zjednati Italům převahu nad Slovany. Obec za obcí, město za městem, ostrov za ostrovem přihlašovaly se k praporu národnímu. Jelikož boj strany národní byl spolu bojem za osvětu v děsně zanedbané Dalmacii, byla každá nová škola, každý lidu prospěšný spolek novou vymožeností a novou zbraní v boji tom, který jest nyní korunován vítězstvím skvělým, dobytím hlavní a poslední bašty italské, Spljetu.

Pokroky Slovanstva v Dalmacii jeví se i číselně. R. 1814 páčil se počet veškerého obyvatelstva v Dalmacii na 400.000 duší, mezi nimiž na panující vrstvu italskou připadalo 40.000, tedy 10 procent. Poměr ten se později ještě zhoršil. Při popisu obyvatelstva r. 1846 počítáno 12% Italů. Ficker ve svých statistických výkazech udává 11·08% Italů, 88·92% Chorvátů a Srbů. Avšak popis obyvatelstva z 31. prosince 1880 vykazuje v Dalmacii z 471.827 obyvatelů 440.279 Slovanů (asi 100.000 Srbů a ostatní Chorváté), tedy 93·31% a Italů pouze 27.305, tedy 5·79%. Pokrok to pozoruhodný, a jak dobytí Spljetu okazuje, postupuje slovanská národnost v Dalmacii vítězně dále.

S nápadným úkazem setkáváme se na jiném místě, kde také slovanský živel vede tuhý zápas s živlem italským, kde však tento podporován všemožně od centralistických vlád Vídenských úplně opanoval. Míníme T e r s t s obvodem jeho a *attentát bombou Orsinskou* 2. srpna. Ještě r. 1846 počítalo se v Terstu 53·79% Slovinců, 8·17% Němců proti 37·36% Italů. Nyní však poměr ten jest zvrácen; Terst stal se městem italským s 73·76% Italů proti pouze 21·79% Slovinců a 4·27% Němců. Úřadní jazyk a celé zřízení na malém avšak důležitém území Terstském podnes podobné, jako druhdy bývalo v Dalmacii. A následky toho jsou, že Italové krvavě demonstrují v den, kdy slaví se pětistyletá památka spojení přístavu toho s rakouskými zeměmi, a kdy u přítomnosti bratra císařova, arcivévody Karla Ludvíka, otevřena zde veliká výstava zemská. Když u večer 2. srpna hlavními ulicemi se ubíral pochodňový průvod, vržena třaskavým stříbrem obalená bomba v čelo průvodu, kdež jednu osobu usmrtila a mnohé jiné zranila. Pachatel zmizel beze stopy a nebyl dosud vypátrán. Při známých agitacích italských jest smysl attentátu na bíledni. Odpůrcové Rakouska a přívrženci spojení s Italií v Terstu chtěli krvavým písmem podati protest proti slavnosti. Attentát jest věcí jednotlivce, za kterou nemůže vždy společnost činěna býti zodpovědnou. Ale nápadnější než sám attentát

jest ten skutek, že z 25 rozhodně italských městských zástupců i poslanců zároveň 17 jich odepřelo připojiti se k usnešení, kterým městské zastupitelstvo vyjeviti mělo opovržení nad krvavou událostí. Z té příčiny s usnešení také sešlo. Italští zástupcové Terstští přiznávají se tudíž sami k činu tomu a nechtějí se zapříti ani potud, aby učinili, co všude jinde každé veřejné zastupitelstvo by učinilo: vysloviti opovržení nad politikou, jež má za prostředek vraždění nevinných obětí.

Po mnohém dovolávání vydalo ministerium vyučování nařízení ze dne 22. července, kterýmž zavádí se slovenština *za jazyk učební* na nižších gymnasiích v Lublani, Rudolfovu a v Kranji. V slovinském jazyku má se vyučovati všem předmětům kromě němčiny a řečtiny. V Lublani platí to pouze pro parallelky nižšího gymnasia, jež budou slovinské vedle německých. Jest to vymoženost nepatrná, ale přece krok k lepšímu. Na ten čas budou to první slovinské střední školy; před 80 lety, za okkupace francouzské, když Napoleon Bonaparte zřizoval království ilyrské, přikládala se větší než nyní váha jazyku národnímu a užívání jeho ve škole, ač tehda bylo méně slovinských školních knih aneb aspoň menší možnost je opatřiti než nyní. Řečená tři gymnasia jsou v Krajině; hůře však jest v jižním Štyrsku a Korutanech, kde germanisace tuhý vede boj proti živlu slovinskému a kde potřeba slovinských středních škol jest ještě citelnější.

Ve Lvově ukončeno bylo 29. července *přelíčení pro velezradu* proti rusínským národovcům ryt. Adolfu Dobrjanskému, knězi Naumovičovi a devíti spoluobžalovaným, mezi nimiž dcera Dobrjanského, paní Olga Hrabarová a čtyři redaktoři rusínští. Jak pro osobnosti hlavních obžalovaných, kteří v národě svém a vůbec ve Slovanstvu vynikající hráli úlohu, tak pro předmět obžaloby, velezradné snahy slovanské, mělo přelíčení to význam větší než pouhého aktu trestního práva. Přelíčení počalo dne 12. června, trvalo tedy skoro sedm neděl. Státní žalobce dokazoval ze spisů Pogodina, Fadějeva, Lamanského a j., že zásady slovanské vůbec jsou velezradné a směřují k odtržení Haliče od zemí rakouských, že obžalovaní byli stoupenci těchto zásad a tudíž velezrádci. Obžaloba vytýkala jim, že jednatelé ruští zasazovali se v zemích rakouských o spojení všech Slovanů pod vedení ruské, že získali svým účelům rusínské časopisectvo a přemluvili některé obce, zejmena Hniličky, aby přestoupily k vyznání pravoslavnému. Vedle vyvracení neb osvětlení jednotlivých fakt vrcholila obrana obžalovaných v tom, že jsou Slované a panslavisté v tom smyslu, že všichni Slované, ať Rusové, Čechové neb Poláci a jiní, jsou blízci jich srdcím; o nějakém odtržení Haliče od Rakouska že nikdy nesnili. Podobně dovozoval obhajce Polák dr. Dulemba, že „trestní řízení musí míti za předmět trestní čin, zde však po celé přelíčení že nevedl se důkaz nějakého trestního činu, nýbrž posuzovaly se zásady.“ I sám předseda uher. ministerstva, Kol. Tisza, vystoupil při přelíčení písemně proti Adolfu Dobrjanskému, dvornímu radovi a majiteli vysokých řádů rakouských i ruských, jehož líčil za muže zvláště i Uhrám nebezpečného, kterýž prý sobě z ruských peněz koupil statek Čertež a provádí ruskou propagandu. Dobrjanský dokázal, že výtky ty zakládají se na klevetech, jakož i že Čertež zakoupil z úspor svých. Porota, v nížto zasedalo

9 Poláků a 3 židé, odpověděla na otázku v příčině velezrady *jednohlasně* ne, avšak přisvědčila většinou hlasů při knězi Naumoviči a redaktorech Ploscanském, Špunderovi a Zaluském na otázku v příčině rušení veřejného pokoje, následkem čehož tito obžalovaní jsou odsouzeni do žaláře od 8—3 měsíců.

Zápletky v Egyptě vedou k válce mezi brannou mocí Arabiho a Anglií. Bombardováním Alexandrie nebylo potlačeno hnutí egyptské, nýbrž vášně mohamedánského živlu tím více rozdmýchány. Arabi jal se opevňovati své postavení jihovýchodně od Alexandrie, a jelikož Anglie do Egypta jen zponáhla mohla vysílati pozemní vojsko, měl dosti času, aby ze všech stran sebral posily, tak že moc jeho u Kafr-el-Devaru páčí anglické listy až na 30.000 mužů. Má také dosti děl nové soustavy i hojnost výtečného jízdectva, beduinů, kteří z pouští východního a západního Egypta k němu se dostavili. Místokrál Tevfik zcela se oddav moci anglické, oprávnil vrchního velitele anglického, aby jmenem jeho zjednal v Egyptě pořádek a obsadil veškera místa v jeho zemi, pokud toho k řečenému účelu potřebí. Na základě tom viceadmiral Seymour a později generál Wolseley, jemuž svěřeno vrchní velení nad pozemní mocí v Egyptě, vydali k lidu egyptskému provolání, aby je podporoval a přátelsky k Angličanům se choval, jelikož přicházejí obnovit pořádek. Poslední Evropané, počtem asi 750, uprchlý dne 17. července z Kahýry, kde hlásána svatá válka proti nevěřícím. V Tantahu, Damiettě a v jiných městech v deltě Nilském Evropané, kteří se tam opozdili, jsou povražděni. K vyzvání místokrálovu, aby Arabi dostavil se do Alexandrie, jinak že prohlášen bude za buřiče, Arabi odvětil vyzváním místokrále, aby sám opustil místo, jež jest v moci anglické. Tevfik splnil sice po delším otálení svou hrozbu, však bez účinku. Arabi zřídil v Kahýře novou vládu, v jejímž čele jest Mahmud Sami. Hromada předáků egyptských v Kahýře, ve kteréž zastoupeni byli dle orientálního zvyku i hlavy ostatních vyznání zemských, řecko-pravoslavného, koptického neodvislého, koptického katolického a židovského, prohlásila Tevfika za zbavena hodnosti místokrálovské, Arabiho pak za diktátora i hajitele země. Arabi v souhlasu se svým ministerstvem vypsal válečnou daň v obnosu as 12 milionů zlatých. Počátkem srpna egyptská moc rozmnožila se tou měrou, že jednotlivé oddíly obsadily Ismailii, město v polovici průplavu Suezského nad jezerem Tontah, a přiblížily se k Port-Saidu, přístavnímu městu při vchodu do průplavu Suezského ze Středozemního moře. Též Alexandrie sevřena jest ze strany pozemní tak, že spojení její s vnitřním Egyptem jest přerušeno. Po několikerých obhlídkách a rozmnožení moci své v Alexandrii na 25.000 mužů Angličané dne 19. srpna počali rozhodnou činnost válečnou.

Konference evropských velmocí v Cařihradě, jednající o vyřízení zápletků a bouří egyptských, nedospěla k nijakému praktickému výsledku. Turecko se jí vzdalovalo, odvolávajíc se na výhradné sultánovo právo zakročovati ve své vasalní zemi. Teprve když vidělo vzmáhati se tam anglickou moc a sultánův komisař Derviš paša s nepořízenou musil odejíti, rozhodlo se súčastniti se konference, v níž pak zástupce jeho, Said paša, hned ohlásil, že vláda turecká jest volna

vojensky v Egyptě zakročiti, však anglické vojsko aby prý opustilo Egypt. To Anglie ovšem rozhodně odepřela, žádajíc naopak, aby Turecko, než by vojsko své vyslalo k Nilu, dříve s Anglií uzavřelo vojenskou úmluvu a prohlásilo Arabiho za buřiče. Obě ty věci vyloučeny byly z jednání konference a ponechány shodě obou stran. Ve vojenské úmluvě vláda anglická žádá, aby turecké vojsko v Egyptě podřídilo se strategickému vedení vrchního velitele anglického; proklamaci, kterouž sultán prohlásiti hodlá Arabi beje za buřiče, Anglie neuznává za dostatečnou.

Ve Francii došlo k změně ministerské, když se toho nejméně bylo nadíti. Do poslední chvíle zdálo se, že ministerstvo Freycinetovo spíše se upevňuje, a že zejmena váhavá a zdrželivá jeho politika egyptská bude míti značnou většinu ve sněmovně. Dne 19. července sněmovna poslanců povolila 340 hlasy proti 66 úvěr 7,835.000 fr. na výzbroj válečných lodí, a Gambetta špatně pochodil háje program rázné politiky a společného s Anglií zakročení v Egyptě. Ještě dne 21. sněmovna vyslovila Freycinetově vládě důvěru a odvolala tím dřívější usnesení o dotazu, jejž podal radikál Blanscubé v příčině zřízení samosprávné ústřední rady Pařížské, proti níž sněmovna se vyslovila, kdežto Freycinet žádal za prostý denní pořádek. Avšak 29. července již vláda padla, ježto sněmovna 417 hlasy proti 75 zamítla požadovaný další úvěr 9,410.000 fr. na vojenská opatření, jejichž potřeba v příčině Egypta by se okázala. Porážku tu způsobila Freycinetovi nerozhodnost jeho. Poukazoval na mandát evropský a shodu s Evropou a spolu na přátelství Anglie, kteráž Francii navrhovala, aby vyslala 8000 mužů na obranu severní části Suezského průplavu. A přece byla zřejmá protiva mezi samostatným počínáním Anglie v Egyptě a bezvýsledně se vlekoucím jednáním evropské konference v Cařihradě, kteráž totožnou notou dne 15. července pozvala Turecko k zakročení s mandátem evropským a na náklad egyptský. Vnitřní odpor obsahovalo i tvrzení Freycinetovo, že nechce válečnému zakročení, ale že jde mu pouze o uhájení svobodné plavby průplavem, ostatní opatření že ponechá evropské konferenci. Hájení průplavu těžko lze si pomysliti jen prostředky míru bez válečného zakročení. Tím stalo se, že všechny strany shlukly se proti Freycinetovi; odpůrcové všelikého zakročování byli proti úvěru, jelikož jej uznávali za zbytečný; přívrženci důrazného zakročení — k nimž náleží celý tábor Gambettův, tak zvaná unie republikánská — byli proti úvěru, jelikož jej a politiku vlády uznávali za nedostatečné.

Nesnadnější bylo zříditi vládu novou. Strany, jež porazily vládu, dovedly se sice sjednotiti k odporu, avšak co do positivního programu stály nepřátelštěji proti sobě než proti Freycinetovi. Po nezdařených pokusech obnoviti vládu starou neb zříditi vládu odborníků, krise vyřízena posléze shodou jednoty republikánské, a levice čili dosavadní vládní strany, ze které bylo vyšlo ministerstvo Freycinetovo. Do nového ministerstva vstoupili tito přívrženci Gambettovi: Fallières jako ministr vnitra, Devès spravedlnosti, Duvaux vyučování, Legrand obchodu a Herisson veřejných prací; ze starého ministerstva převzali v novém Tirard finance, Billot válku, Jauréguiberry námořnictvo, Cochèry poštovnictvo a Mahy orbu. Předsedou nového ministerstva jest *Duclerc*

(nar. 1812, původně žurnalista a spisovatel finančnický, r. 1848 ministr financí, po pádu Napoleonově poslanec a od r. 1875 senátor), jenž v zahraničných věcech jest nováčkem a říditi se bude nepochybně vlivem Gambettovým, jenž vůbec bude míti v novém ministerstvu as převahu. Předstoupiv před sněmovnu s novým ministerstvem Duclerc podal osvědčení, v němž o zahraničné politice praví: „Sněmovna odepřevši úvěr na obsazení části Suezského průplavu, provedla opatření zdrželivosti a opatrnosti, které však nikterak není *odřeknutím se* (qui n'est point une abdication).“ Co do vnitřní politiky odporučuje totéž, co svého času Gambetta: smíření skupin republikánské většiny. Sněmovna i senát odbývaly ještě jednu schůzi a po vyřízení rozpočtu na r. 1883 bylo zasedání jejich ukončeno.

Válečné zakročení v Egyptě neostalo bez účinku ani na vládu anglickou. Známý svou svobodomyslností člen vlády Gladstonovy John *Bright* oznámil parlamentu, že odstupuje, jelikož neschvaloval politiku vládní, jmenovitě bombardování Alexandrie. Jeho obor převzal prozatímně ministr osad, lord *Kimberley*.

Po mnohých obtížích a hrozící krisi Gladstonova vláda dosáhla toho, že veliký její reformační záměr k uhájení *Irska* stává se skutkem. Lonského roku byl to zákon pozemkový, jenž irským nájemcům trvale pojistil právo k nájmu; tribunálem pozemkovým dostalo se jim ochrany proti zvyšování nájemného. K tomu druží se nyní velký zákonodárný akt o slevení nedoplatků nájemného. Jest to zákon smluvený s irskými vůdci, kterýž učiniti měl počátek úplného smíru s Anglií. Po zavraždění obou anglických ministrů, Cavendishe a Bourkea, podobalo se, že zákon ten padne úplně, a na místo jeho nastoupí přísný zákon výminečný. Gladstone však nechtěl upokojiti Irsko jen zákonem výminečným, nýbrž trval nezvratně i na přijetí zákona o nedoplatcích. Zákon ten, zvaný *arrears-bill* (od arrears — nedoplatky), stanoví, že anglický stát z veřejného fondu uhradí za každého irského nájemce, jenž do tří let nájemné dluhuje, třetinu jeho dluhu s podmínkou, že druhou třetinu nájemce sám zaplatí. Třetí nesplacenou třetinu musí škodovati statkář, jenž jest věřitelem nájemcovým. Dne 22. července vyřízen byl zákon ten v parlamentě. Sněmovna lordů, jež sama jest shromážděním velkostatkářů, přijala k návrhu lorda Salisburyho (31. července a 1. srpna) většinou 169 hlasů proti 98 dvě změny, dle nichž vyrovnání nedoplatků mělo býti dobrovolné, a sice tím způsobem, že mělo býti provedeno nejen se souhlasem nájemce ale i statkáře. Gladstone prohlásil však, že se změnami těmi nemůže souhlasiti. Parlament zamítl je (7. srpna) většinou 293 hlasů proti 157 a přijal (9. srpna) celý zákon v původním znění velkou většinou. Sněmovna lordů, nechtějíc se pouštěti ve spor s parlamentem, přijala 10. srpna celý zákon ve znění od parlamentu schváleném.

Oprava. V 7. čísle letošní Osvěty na str. 658 řád. 1. shora místo: Viléma z *Hasenburka* čti: Viléma z *Leskova*; — v 8. čísle str. 729 ř. 10. zdola čti: Po dn*e* znoji.

R. 1882. Čís. 10.

OSVĚTA

O některých potřebách slovanské vzájemnosti.

Uvažuje

B. Marjan.

II. Všeobecná slovanská historie a geografie.

Naznačivše v první části sporými rysy, jak by možno bylo, třeba po dlouhých letech pilné, vytrvalé a tuším že i obětavé práce, proklestiti si za našich dob dosti zarostlou cestu k jiným slovanským větvím v ohledu jazykovém, přistupujeme k jiné předůležité části slovanského programu, arci v mezích literární vzájemnosti.

Poznávajíce jazykové rozdíly, budeme zajisté puzeni touhou, seznati i lid, kterýž sice dílem odchylnou, ale valným dílem také stejnou s námi mluví řečí, seznati život národů sobě tak blízkých. Máme ovšem hojně rozličných zpráv o jednotlivých slovanských plemenech, máme stručné dějiny jejich, ale veškeren ten materiál obmezuje se pouze na národní individua, skoro nikde nepřihlíží se k celé té národní společnosti, není ještě mistra, kterýž by v důmyslnou osnovu zpracoval žití veškerých kmenů slovanských a spojil ji outky nepopíratelné příslušnosti.

V prvních dobách národního našeho vzkříšení oddal se práci takové nezapomenutelný, v historii Slovanstva zlatým písmem zapsaný Pavel Josef Šafařík i napsal svoje *Slovanské starožitnosti.* Z historického rumiště vybral zachovaný materiál a s neobyčejnou pilností a svědomitostí jal se zakládati slovanské mety, vyměřovati hranice, v nichž hlaholívala mluva slovanská. Po dlouhé, úmorné práci, kteráž přesahovala síly jednotlivce, dokončil svoje dílo, vytkl slovanský původ, sídla, rozvětvení, děje všech slovanských haluzí a strhl roušku, jež až po jeho dobu zakrývala slovanskou minulost. Sám také naznačil další dráhu, po níž by se slovanští historikové bráti měli. Pravilť: „Při všelikém slušném cenění národnosti vždycky pamatovati sluší, že každý národ, byť sebe větší byl, jen částečka jest člověčenstva a jako by krůpěje v oceánu, kteráž jen ve spojení s jinými života nabývá, odloučena jsouc neúchranně vysychá a mizí. Budeli podle těchto základův

od budoucích zpytatelů slovanských starožitností pracováno, nadějeme se, že tato otčina a dědovina naše, nyní poustkou ležící, brzo v utěšenou zahradu se promění. Nám jen, jako druhdy Mojžíšovi, s daleké hory přes husté oblaky na ni pohlednouti bylo dovoleno, dostati se do ní nebylo souzeno.“

Kdo dbal těchto slov? Posud spíše naplnilo se pokračování onoho biblického děje, jejž Šafařík na sebe vztahuje. On viděl zaslíbené nivy, ale zemřel na té hoře, s níž je zřel, a — národ jeho vrátil se zase na více nežli čtyřicet let do pouště. Zbyla myšlenka o slovanství, sen o velikém kmeni. Když pak ostatní národové v Evropě, Latini i Germánové, začali zmiňovati se o kmenové vzájemnosti, příbuznosti nebo dokonce příslušnosti, také mezi Slovany přicházela národní myšlenka k větší vážnosti, stala se heslem, jež ozývá se dosud v zápasech politických, jsouc i mezi příbuznými větvemi — o jinorodcích a jinokmenovcích se ani zmiňovati nechceme — nezřídka příčinou zlé vůle a poroku. Naši sousedé starali se záhy, aby vylíčili národní své děje a uvedli je do vzájemné souvislosti, my jsme se od řeči ke skutku nedostali. Onde provedli dílo to národové počtem slabší nežli je slovanský, u nás na to ještě nedošlo, ale — dojíti musí. Jsme povinni své hrdosti národní a úctě k principu národnosti, kterýž za našich dob slavil triumfy, abychom se postarali o sepsání všeobecné historie slovanské, o pokračování další stavby na základech Šafaříkových. Požadujeme od svých historiků, aby nám vylíčili vzájemný rozvoj slovanských států, jejich styky i rozmíšky, jejich sbližování nebo oddalování a příčiny těchto dějů. Jsouť v dějinách slovanských pozorovati tři momenty: samostatných knížectví až carství, doba pod cizími panovníky, již spojovali jednotlivé slovanské země anebo tvořili z nich zvláštní skupiny, a konečně zase vznik slovanských státův, z nichž se ponenáhlu cizí vliv vylučuje a jež stávají se čistě národními.

Všeobecná historie slovanská nesmí býti psána s výhradným zřetelem na dynastie, aby vyprávěla jejich příběhy v míru i válce a národ činila pouhou stafáží historického obrazu; naopak přední zřetel musí obraceti k osudům lidu. Má z ní vysvitnouti onen vnitřní proces, jenž děje se až po naše dni — historický zákon, jenž platil pro všecky slovanské větve od jejich prvopočátku až posud. Ona musí nám podati důkaz, že a proč jsme zvláštní skupinou národní a nikoliv jenom jakousi reservou, která má sloužiti po jisté proměně k rozmnožení neb osvěžení jiných národností; musí dokázati a vypočítati ony potence, jimiž se měřiti můžeme s jinými, musí ale také ukázati výslovně na naše nedostatky, abychom věděli, v jakou stranu nutno náspy naše sesíliti.

Není národa, kterýž by z pouhého nápodobování ciziny třeba sebe pokročilejší a dokonalejší byl obstál. Každý z těch, jež dnes s námi stojí na jevišti světovém, vynasnažil se, aby zřídlo národní mohutnosti prohluboval sám u sebe ve své vlasti, a proto staral se vždycky, aby do posledních záhybů poznal ji, sebe a to, co mu nejbližšího a nejpříbuznějšího — národní individualitu. Že svůj ráz se nedá zapříti, toho důkazem jsou u různých národů periody probuzení a návrat k původním formám při pracích duchovních, které v době

útisku a strádání bývají zastoupeny formami cizími. Jakže tomu dlouho, co se mluví o české, slovanské hudbě, a dávnoli tomu, co hudba byla jako její mistři kosmopolitkou? A nestojímeli na úsvitě slovanského malířství? Netvrdíli už teď umělečtí kritikové, že práce rozličných slovanských umělců mají svůj zvláštní ráz, tvoří zvláštní dosud sice nezorganisovanou, ale přece již existující školu? Nezačínáli se u nás dařiti vědám? Neprozrazujeli se, že slovanští učenci nastupují na cestu praktickou, reální, zůstavujíce přílišnou hloubavost našim sousedům, kteří se tak rádi chlubí, že slyší trávu růsti a že stáli za kmotry počátku všech věcí? — Základy naší existence jsou jinaké než u ostatních národův: stavba na nich prováděti se musí spůsobem, jenž jest jim přiměřený.

Co takto až dosud slovanského před sebou vidíme, povstalo skoro jen neuvědoměle, pouhé tušení a přirozený pud řídil kroky našich pionérů; jakž teprve by bylo, kdy by život všech slovanských větví nám byl předveden v určitém, celkovém obraze a zřejmě naznačeny byly zákony, jimiž se řídí! Pak zajisté mohli bychom se nadáti výsledků mnohem skvělejších, neboť poměr v těchto věcech jest týž, jako mezi prací porůznou a organisovanou. A u nás právě, kde národ tak velice jest historickými zpomínkami odkojen a k myšlence slovanské lne snad nejvíce ze všech svých soukmenovců, mohl by účinek býti znamenitý. Jestliže učili jsme se ctíti jednotlivé národy, kteří zůstavili nehynoucí stopy v dějinách lidstva, jestliže duch času toho vyžadoval, bychom v obecných dějinách seznamovali se s národy, kteří s vynikajícími a vládnoucími měli dost nepatrný válečný styk a po něm mizeli s historického obzoru: tím více záležeti nám musí na tom, bychom do poslední haluzky poznali lípu slovanskou a život kmene, jehož příslušníků jest na sto milionů, a tím tudíž převyšuje všecky evropské národy. Nejde ovšem o to, abychom se zvláštní pýchou poukazovali na ohromné číslo národnosti slovanské: hlavním účelem jest ze srovnání dát o tomto mohutném kmeni vylíčiti obraz jeho duchovního a společenského života a usnadniti tak samostatný jeho vývoj v rodině světových národů.

Nad zlato a poklady dražší jsou mi památky po našich předcích, jimiž oplývá střední i východní Evropa, a cit takový má každý Slovan; avšak za rovně vzácnou pokládám známost nynějších, současných poměrů slovanských, založenou na dosavadních rozptýlených, nesouvislých bádáních. Až propracujeme se k určitým, jasným, společným dátům, pak budeme moci postupně opravovati a nahrazovati některé měkčí a mělné kameny ve slovanské starožitnosti; pro hroby svých předků nemůžeme a nesmíme zapomínati na kolébku mladého pokolení, neboť v ní dřímá lepší budoucnost naše.

První pokus o všeobecnou historii slovanskou nebude hned dokonalý; ale přece hned bude na slovanském obzoru jasněji nežli dosud, a tato dědovina a otčina naše pod rozbřeskujícím se obzorem proměňovati se bude dle prorockého tušení Šafaříkova v utěšenou zahradu.

Všeobecné dějiny slovanské zajisté by platně přispěly k povznešení slovanského vědomí mezi vzdělanými třídami, neboť veliké momenty ve slovanském žití věru se vyrovnají nejmohutnějším fásím v žití národů sousedních a jiných. Kniha taková mohla i měla by se

státi slovanskou biblí: vždyť osudy židovského národa, kterým se všichni z paměti učíme, nejsou pro nás důležitější a poučnější než dějiny slovanské . . .

Jako slovanských dějin rovněž potřebujeme i slovanského *zeměpisu.* Se známostí slovanských krajin to u nás ani u soukmenovců našich nevypadá skvěle; zhusta i jmeno tak mnohého ryze slovanského místa slyšíme nebo čteme v jadrné němčině. Kdy bychom se měli přimlouvati za zeměpis všech slovanských zemí i jejich dependencí, musili bychom opakovati, co jsme pravili o všeobecných dějinách. Postavme kolmici v Terstu a prodlužme ji až k Baltu: co je od ní k východu v Evropě, jsou s nevelikými výminkami samé slovanské vlasti nynější a dílem i dřívější; od Urálu až k Tichému okeánu je celá severní polovice Asie dependencí ruského slovanského státu. Toto prostranství, hlavně však evropská jeho část, stojí přece za to, bychom se s ním lépe seznamovali nežli s jinými krajinami.

Pamatuji se ještě dobře, jak nám byla vštěpována „heimatskunde“; o své vlasti málo jsme se dovídali, za to však jsme na vlas mohli říci, kde všady jsou Němci. Sesterská Morava byla již jen sousední zemí, Slezsko zbytkem po pruském Bedřichovi, ze Slovenska stala se tak zmínka o Trenčíně, proto že jej drataři za svoje rodiště vydávali, v Haliči byla jen města Lvov a Krakov, dál jsme hrubě ani nesměli.

Aby se zahostila v srdci láska k některé zemi, k tomu nedostačí jalová jmena, tu třeba znáti samu zemi se vším, co na ní jest a žije. Zdali slovanské krajiny toho zasluhují, o tom by nás mohli poučiti Němci a jiní národové, již se o poměrech našich vlastí mohou vykázati důkladnými a názornými pracemi.

Co platí o slovanském zeměpise, platí i o znázornění těch zemí na rozličných zvláštních a všeobecných *mapách.* Jsou to rychlí učitelé, a jak názorně a přesvědčivě vykonávají svůj úkol! Mnohý čtenář zajisté si vzpomene, jak za posledních válečných let, ještě v průběhu války, starala se rozličná nakladatelstva o vydání map, jež představovaly nastávající změny co do hranic válčících států, tedy znázorňovaly jistou politickou myšlenku! Jediný pohled na takovouto mapu poučil i toho největšího prosťáčka, oč se jedná. Vyznamenalo se tím zvláště Německo. Němci také při vydání svých map přihlížejí úzkostlivě k tomu, aby co možná nejvíce vyhnuli se cizím slovům. Kde to jen trochu jde, provádějí křest míst na německá jmena. Dokazují, jak si váží své národnosti a přednost jí dávají před každou jinou.

Za to kolik našinců pozorně si prohledne mapu nynějšího i starožitného slovanského světa od východních hranic až k výtoku Labe, až na Sálu, i pátrá pod nynější germánskou stavbou po základech slovanských? Jest to úkolem našich kartografů, aby rehabilitovali na našich slovanských mapách jmena staro- i novoslovanská a nedávali se másti rozličnými úředními překrty, jež za našich dob zvláště nacházíme v Poznaňsku a západním Prusku. Mapa slovanského světa, jež před lety vyšla, už nevyhovuje potřebám našim; tu jsme již přerostli.

Nejen kde prýští slovanský život a vlévá se do světových proudů, ale i místa, kde zanikl anebo s nesmírným jenom namáháním se drží

před přívaly a útoky nelítostných plemen, kde právě svádí se odvěký zápas za existenci — i ty hroby a bojiště máme viděti na tom národopisném obrazu. Onde prohrán historický boj — dějiny padlých Polabských bratří podávají poučení o tom, jak a proč se tak stalo, a zápas, jenž vede se před našima očima v Poznani, západním Prusku, Lužicích a horním Slezsku a j., upozorňuje nás, že snad za nedlouho státi budeme v prvním tom boji my, kteří dnes ještě stojíme jaksi v záloze . . . Mapa slovanských zasutin a vyvýšených ještě ostrůvků jest nám poukou vzácnější nežli známost cizích dílů světa.

Najde se nadšený duch a schopní pracovníci, bychom záhy s posvátnou úctou mohli procházeti se v dějinách veškerého slovanského světa, seznamovati se s krásnými vlastmi, jež nám příroda vykázala, a posilovati se u vzájemných snahách, aby vzkvétala země naše, mohutněly jednotlivé větve naše? Důvěřujme! Poznejme se, kdo jsme, co a kde jsme, zušlechtěme svoje zvláštnosti, přibírajíce k tomu prostředky ze všech možných a nám dostupných pramenů, postavme se na vlastní nohy a na vlastní půdu: i vzkvetou ty naše vlasti, rozkládající se na dvou třetinách Evropy, a octneme se na dráze, kterouž věštcové naši v prorockém nadšení již dávno naznačovali. Vědění a vědomí povznese nás a vyrovná s každým jiným národem na světě i poskytne nám tu přednost, že nám záleží spíš na uskutečnění pravé svobody nežli na dobytí moci, po níž jiní lakotí . . .

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. **Konst. J. Jireček.**

(Pokračování.)

VI. Trnovo.

Trnovo, stará stolice středověkých carův bulharských, vedle ohledání Východní Rumelie byla předním cílem této cesty mé a při tom ode dávna předmět stálých tužeb vědeckých. Prožíti celý rok v Bulharsku a neviděti Trnova, toť již samo sebou bylo pro mne osudem dosti těžkým. Nyní, když jsem konečně se nalézal na této historické půdě, hned časně z rána sám jsem na zdařbůh vyšel se drápat po skalách mezi ssutinami a hledat památky bulharské dávnověkosti a staré slávy někdejšího carství Asěnovcův. Dva dni (26. a 27. září) stráveny propátráváním těchto památných míst. Neměl jsem štěstí najíti nějakého místního archeologa nebo topografa, anebo alespoň milovníka starožitností. Teprve po prvním zběžném obehlednutí dostalo se mi milého průvodčího v osobě zdejšího prefekta p. Ivana Danova, rodilého z Ruščuka, vychovance škol českých a při tom i básníka bulharského.

Polohu Trnova nestudoval jsem po prvé. Již v pokusu dějin bulharských jsem před šesti lety nastínil popis středověkého Trnova, se-

řadiv staré zprávy s pomocí cestopisův Moltkova, Barthova a Lejeanova (kniha Kanitzova tehda ještě nebyla vyšla) i sebrav některá vysvětlení od několika rodilých Bulharův. Velikých chrámův jako v Cařihradě anebo nádherných paláců̊v jako ve Florencii nebo alespoň v Dubrovníku zde arci nenajdeš. Ale i to, co se zachovalo, není bezcenné ani nezajímavé. Slovanský historik, pátraje po památkách svých národův, leckdy s povznešenou myslí se zahledí v trosky docela nepatrné, do hrubých a neumělých podvalův zmizelých stavení, do těsných a drobných budov bez výstavnosti architektonické, ale v těchto skromných pozůstatcích pradědův nalézá totéž potěšení a vnitřní dostiučinění, jako hellenista na Athénské Akropoli před sloupořadím Parthenonu anebo egyptolog mezi sfingami a obelisky v Luxoru i Karnaku.

Není to snadný úkol vypsati názorně polohu Trnova. Všickni cizozemští cestovatelé byli u vytržení nejen malebností, ale i podivností celé situace: stolovité terasy skalní, zhusta ostrovovitě od sebe odtržené, holé a kolmé srázy bez života i vegetace, a mezi tímto labyrintem přirozených akropolí podivně protkaná stříbrná páska Jantry, zde onde probleskujíc mezi skalinami. K vylíčení plánu podrobného nepostačují slova sebe výmluvnější, ani obraz uměleckou rukou nakreslený, ba ani podrobný plán topografický; veliké fotografické panorama by mohlo podati názor zřetelnější, ale i to jen tehda, kdy by bylo dvojí, vzato jsouc ze dvou rozličných stran a kdy by podávalo dva pohledy na vzájem sebe doplňující. Nejlepší a nejvěrnější vypodobnění byla by mapa reliefní s podrobným vyobrazením všech výšek a vzdáleností. V Evropě, kolik mi je známo, druhé podobné polohy mezi nynějšími městy není; pokud vím, jen město Constantine v Alžírsku, obemknuté řekou plynoucí v hluboké rokli, mohlo by se přirovnati ke starému sídlu cařův bulharských. Je to místnost v pravdě středověká, jejíž síla i sláva ležela v osvědčené nepřístupnosti a nedobytnosti za dob před vynalezením střelných zbraní. Již od spisovatelův středověkých máme popisy města, z nichž vysvítá, jak Trnovo za těch dob slynulo svou přirozeně pevnou polohou. Niketas Akominatos z Chón maloasiatských, byzantinský státník a kronikář, na počátku 13. stol. píše takto: „Trnovo, nejpevnější a nejpřednější všech pod Haemem měst, mohutnými hradbami jest ohrazeno, tokem říčným rozděleno a na vršku hory vystavěno.“ A Bulhar Grigorij Camblak, rodilý z Trnova samého († 1419), vyličuje „města tvrdost, jako že i jest strmninami gor i chlmov vysokyjch zatvoreno i stěnami (hradbami) velikymi ukrěpljeno,“[1]) a na jiném místě připisuje stolici bulharské „velikost značnou a hradeb opevnění a odevšad ke vzetí nesnadnost, jakož i přirozenou tvrdost kromě hradeb, k tomu mnoho majetku a obyvatelstva množství veliké, slávu pak velikou ve věcech i církevních i carských.“ [2])

Rozložení celé krajiny jest asi toto. V hornatině vápencové, která se prostírá od hlavního prahorního pásma Balkánského na sever, hluboko je zaryto klikaté řečiště Jantry. Nedaleko místa, kde tyto vrchy přestávají, a kde řeka vystupuje do otevřené roviny Podunajské,

[1]) V sepsání o přenešení těla sv. Petky, v jednom rukopise kláštera Rylského.
[2]) V životopise patriarchy Euthymia, Glasnik díl 31. str. 280.

tam do vrchův těch vykroužena je kotlina, mající asi hodinu v průměru. Tento horský amfitheatr odevšad jest ohrazen strmými stráněmi holého vápence, které se vyvyšují více než sto metrův nad hladinu Jantry; namnoze jsou jako mečem kolmě přisekány, nahoře pak stolovitě ploské jako nějaké umělé tarasy nebo zákopy. Přechodův z této obruby ven je velmi málo a to jen vedle několika vod, stékajících dolů k řece. Hlavní cesty vedou skrze oba průchody Jantry, jeden na jihu ke Gabrovu skrze tak zvané *chúste-to* (v místní mluvě ze starého „ústie"), druhý na sever k rovině skrze soutěsku řečenou *derbend* (tur. prosmyk). V kotlině samé řeka, hluboko se zarývajíc do skalního dna celého toho přirozeného amfitheatru, otáčí se řečištěm nad míru klikatým. Tímto spůsobem utvořuje velikolepý skalný ostroh, který špicí svou obrácen je na východ, vybíhaje od jednoho vrchu v západní obrubě kotliny, řečeného Kartal-bair (tur. orlí vrch). Vycházeje od vrchu toho a maje 400—600 metrův zšíří, ostroh nese na hřbetě svém hustě dohromady sražené dnešní město Trnovo, a stávaje se ustavičně užším a nižším, dospívá až k jednomu těsnému místu, kde se po obou stranách řeka k řece blíží, že bys kamenem dohoditi mohl od jedné okliky ke druhé. Dále však ostroh zase se rozšiřuje a znamenitě se zvyšuje, načež se končí prostranným skalným plateau, které je ohrazeno příkrými stržemi a řekou obepjato v podobě půlměsíce. Na tomto posledním takořka poloostrově stálo středisko starého carského Trnova, jakož vrch tento i do dnešního dne bulharsky slove *Carevec* (v místní mluvě Cárjuvic), turecky *hissar* (hrad). Na severozápad od něho za řekou leží nižší, stejně rozlehlá skála podoby docela okrouhlé, nahoře ploská a kolem do kola strmá, která rovněž ze tří stran je ohrazena křivolakým tokem Jantry; na čtvrté pak straně od obruby celé kotliny ji odtrhuje hluboký úval. Na této skále stál druhý hrad, řečený *Trapezica,* od řeckého slova *trapeza* (stůl), i u Jihoslovanův obecně zdomácnělého; nyní v místním nářečí jmeno její zní Trépevic. Ostatní čtvrti města rozptýleny jsou pod těmito vrchy podél řeky. K objasnění toho všeho podotýkám, že všecky tyto skály, na kterých stálo nebo podnes stojí Trnovo, vystupují dosti vysoko nad hladinu Jantry, někdy na 20 až 30 metrův, na obou hradiskách i výše, ale při tom úplně jsou ovládány od okolní obruby celého amfitheatru.

A teď o podrobnostech. Začneme s nynějším městem. Odevšad jest ohrazeno: na západě vypíná se Kartal bair, vedle něhož podél řeky prokluzují silnice z jedné strany k Šipce a z druhé k Dunaji; na sever i na jih spadají strmé srázy k Jantře, na východ pak vede těsný skalný viadukt k Carevci. Vozmo vlastně se může jezditi jen skrze hlavní ulici, která jde po hřbetě celého ostrohu. Ostatní domy sestupují od ní v terasách dolů až ku kraji propasti. Postranní uličky na příkrých místech opatřeny jsou schody jako v Dubrovníku, v Budvě, v Korčule nebo v jiných skalných městech dalmatských. Prostoru není mnoho, a proto ulice vesměs nad míru jsou těsné, domy pak hustě sražené a na několik pater vyvýšené; namnoze bývají jen ze dřeva a uvnitř mají malé dvorky se zahrádkami. Při této povaze terrainu v městě nikdy není bláta; po každém dešti potoky, spůsobené přívalem vod nebeských, splývají dolů k Jantře a hrubá kamenná dlažba rychle

přesýchá. Přes řeku na několika místech položeny jsou pravidelné řady velikých ploských kamenův jako jezy nějaké, po kterých za nízké vody lze s jednoho břehu přeskakovati na druhý. To jsou tak zvaná „stъpalá" (od stoupati). Podobné veliké kameny, z dlažby ven vysedlé, spatřuješ ostatně ve všech městech zdejších, ku př. i v Sofii, na ulicích ku přecházení za velikého bláta, což je způsob prastarý; podobné na příč položené řady kamenů vyčnívají i z dlažby ulic starověkého Pompeji.

Tato část Trnova od nepaměti je výhradně bulharská a při tom patrně z největší části nová, utvořivši se po pádu staré neodvislosti co křesťanská čtvrt před branami vlastního, od Turkův zaujatého města. Kostelův nalézá se tu několik, ale vesměs novověkých z našeho století. Jedna čtvrt na jihovýchodě slove „boljarska mahala," kteréžto jmeno dle výpovědi obyvatelův docela je nové (boljarin se nazývá nyní vůbec každý majetnější člověk), ale při tom zvukem svým upomíná na doby dávno minulé. Turci zde zanechali veliký konak (úřední dům), ve kterém jsou uměstěny všecky úřady nynější, a v jehož sále odbýváno první bulharské národní shromáždění i volba knížete z jara l. 1879. Před konakem otvírá se malé náměstí, na němž uprostřed ke svému překvapení nalezl jsem postaven onen veliký nápis z doby císaře Septimia Severa, z l. 203 po Kr., jejž Kanitz (1871) vykopal ve znamenitých ssutinách římského města *Nicopolis ad Haemum* [1]) u vesnice Nikjup, tři hodiny od Trnova na severozápad, již venku v rovině na podnoží výběžkův Balkánských, a který od té doby byl přenešen do města.[2]) Všecky zříceniny Trnovské, pokud jsem se bedlivým pátráním mohl přesvědčiti, pocházejí ze středního a z nového věku. Antických substrukcí nikde neviděti; všecky římské sloupy, náhrobky a jiné památky, které se tu hojně povalují a podle nichž starší cestovatelé soudili, že Trnovo stojí na místě nějaké osady římské, přivlečeny jsou z velikolepých rozvalin Nikjupských. Všecky tři antické nápisy, které jsem tu našel, dokonce výslovně zpomínají jmeno oné Nikopole. Také místní pohádky a pověsti vypravují o starých cařích, kteří seděli v Nikjupu a odtud teprve prý se přenesli na zarostlé trním skály na Carevci.

Pro dějezpyt bulharský nejpamátnější místo arci je *Carevec.* Imposantně se zračí vchod k němu od nynějšího města: přirozený, na nejužším místě sotva 4 metry široký skalný viadukt asi 60 metrův zdélí a 20 zvýší, kterým jako sedlem nějakým spojuje se nynější Trnovo se starým hradiskem. Trnované podivně toto místo nazývají *kanará,* což ve zdejším nářečí znamená skály vůbec. Turecky se jmenoval přechod ten *Kajabaši* („začátek skály"). Po obou stranách tohoto závratného cestovodu bez zábradlí spatřuje se v hloubce Jantra; na jedné straně přichází okolo nynějšího města od Gabrova, obchází pak hradní plateau Carevce kolem do kola a běží opět k nám z druhé strany. Na jednom místě, řečeném *presěčen kámik,* viadukt je proražen úzkým průlomem, přes který se pne krátký, hrubě zdělaný můstek s kamenným obloučkem. Stoje dole u průlomu, skrze něj vidíš obraz protější krajiny jako v rámci.

[1]) Nikopol nynější u Dunaje mezi Rachovem a Svištovem je město vzniklé za středověku, které nesluší másti s Nikopolí římskou.

[2]) Kanitz, Donau-Bulgarien III. 342.

Do hradiště samého se vstupuje branou, která nás vítá konstrukcí obzvláště primitivní. Není tu oblouku ani klenutí, nýbrž brána nahoře jest uzavřena obrovskými břevny nějakých pralesních stromův, docela to zsinalými kládami dubového dřeva, na kterých spočívá veškera tíže všeho kamenného staviva nad branou; upomíná to na nejstarší brány hellenské v Mykenách a jinde při pravěkých „kyklopských“ stavbách, jen s tím rozdílem, že tam vrata nahoře jsou pokryta příklopem kamenným a ne dřevěným.

Za branou nastávají spousty nejtruchlivějších ssutin. Hradisko má asi 400 metrů v průměru a dva kilometry v objemu i není docela ploché, nýbrž uprostřed se zvedá v pahorek dosti vysoký. Až do války bylo obydleno výhradně od Turkův, kteří měli asi sto domův na západní straně, ale ti nyní odtáhli; domy jejich se sesuly, a místo stojí pusto i prázdno. Jediná budova, která tu zbyla, ja čtverhranná „hissar džamija“ s elegantní kupolí a štíhlým minarétem, vystavěná dle nápisu l. 839 podle hedžry (1435) od Gazi Feruz bega, na místě prý starobulharského kostela sv. Petky; nyní slouží za vojenské skladiště. Všecko ostatní prostranství pokrývají neladné haldy starých a nových trosek a podvaly i stěny drobných domkův mezi strmými, klikatými a těsnými uličkami. Po rozvaleném kamení a hromadných střepinách cihel pučí křoviny a ovocné stromy; okolo tekoucích vod ze zapadlých tureckých fontánův pasou se koně a ovce. Stráže u džamije a jedna stará Turkyně, přehrabující cosi v ssutinách, jediné byly lidské tvory, které jsem spatřil na celém hradním prostoru.

Obešel jsem Carevec kolem do kola. Spatřuje se ještě docela zřetelně šestihran jeho hradeb s pěti branami, jak jej popisuje turecký zeměpisec Hadži Chalfa († 1658 [1]). Za 17. století hradby patrně ještě stály. Od těch dob nebyly snad naschvál zbořeny, ale pod vlivem živlův přírodních ponenáhlu rozesuly se a skutálely do hlubiny. Celá stavba, jakož ji lze poznati z podvalův a kusův místy ještě dobře uchovaných, byla neširoká a hrubá z kamenův nezpracovaných a jen slabě vespolek spojených. Hradby sledovaly všecky klikatiny obruby skalní a byly opatřeny četnými čtverhrannými výstupky. Ostatně srázy, kolmě spadající dolů k Jantře, místem byly lepší obranou, nežli všecky umělé stěny. Jen oněmi svrchu popsanými hlavními vraty lze nyní vjeti na koni do hradiště; ostatní vrátka, z nichž jen jedna poněkud jsou zachována, vedou toliko k těsným a strmým pěšinkám. Na jednom místě k jihu, na troskách nějaké staré věže, vypíná se kamenná čtverhranná prachárna s železnými vraty, která nyní stojí prázdna. Nejpodivnější místo je vrchol celé pláně. Na něm se vypíná homole zvonovitá, travou porostlá, kterou Turci jmenují *Čan-tepé,* to jest pahorek zvonový, poněvadž prý v něm zakopán je nějaký zvon; dle veškeré pravděpodobnosti název ten je dán podle zevnější podoby. Obyvatelé tvrdí, že tato mohyla zní dutě. Právě okolo ní leží nakupeno nejvíce rozmanitého staviva, kamenův tesaných i netesaných se všelijakými anti-

[1]) „Uprostřed města vypíná se šestihranný zámek z tesaných kamenův, s pěti branami. Řeka Jantra zámek obtéká v podobě půlměsíce, a dvěma věžema je on s vodou ve spojení.“ Hadschi Chalfa, Rumeli und Bosna. Přeložil Hammer (Vídeň 1812) str. 42.

ckými kusy sem přivlečenými. Celá podoba tohoto vršku nepatří do skalnatého terrainu, i nevím, zdali se snad kopáním neodhalí v něm sesutá kupole nějakého kostela, podobně jako anglický archeolog C. T. Newton v rozvalinách Halikarnassu pod takovouto mohylou odkryl pozůstatky slavného náhrobního chrámu Mausola krále, a jako pod podobnými pahrbky nad Tigridem se vynořily nejvzácnější památky dřevní civilisace assyrské. Zde na vrchu Carevce hledati sluší stopy chrámu „Vъznesenia Christova,“ starobulharské to patriarchie.

Druhý hrad, Trapezica, leží naproti Carevci na severozápadní jeho straně za pravým břehem řeky, severně od nynějšího města. Je to tolikéž okrouhlá pláň, obroubená kolmými srázy, skoro téže velikosti, majíc asi 300 metrů v průměru a do dvou kilometrů v objemu; kolem do kola táhla se zeď opatřená malými okrouhlými věžemi, jejichž základy na straně k Carevci ještě dobře poznati lze. Jediný přístup nahoru vede po příkré skalnaté pěšince, vystupující od „biskupova mostu,“ který je položen přes řeku v prosmyku mezi oběma hradisky. Nahoře celý povrch již od mnohých století stojí pust. Na něm opatrné oko shledává plno základův drobných čtverhranných domečkův, těsných a hustě sražených, jakáž bývala obydlí městská za středověku vůbec po celé Evropě. Za dob starobulharských stál zde na Trapezici kostel sv. Jana Rylského, vystavěný l. 1195 od caře Asěna I., v němž uschovány byly ostatky tohoto patrona říše bulharské, rodilého z končiny u soutěsk řeky Strumy mezi Kjustendilem a Dupnicí. V druhém jednom kostele sv. Apoštolův odpočívalo tělo sv. Gabriela Lěsnovského, rovněž Slovana makedonského. Za okkupace ruské profesor Drinov, tehda správce vyučování v knížectví, jal se kopati na straně obrácené na východ k Carevci a tam na samém pokraji hradiska z rumu na světlo vynesl stěny dvou malých těsných kostelíkův. Za oltářní kameny sloužily jim podivným osudem dva antické „bomoi“ (oltáře) s řeckými nápisy, věnované od několika zbožných měšťanův staré Nikopole Zevovi Olympskému, Héře jeho choti i Athéně řečené Polias.

Obě tato hradiska v nynější své pustotě s haldami kamení, cihel a beztvárného rumu, zarostlými travou a křovinami, u cestovatele způsobují dojem docela truchlivý. Budova ze středověku nezbyla tu ani jedna, ani nějaká stěna s okny, kterými by za letních večerův měsíc prohlédal do kraje, jako na našich hradech střední Evropy. Všecko je zničeno a rozrušeno, rovněž jako tolik jiných sídel křesťanských panovníkův středověkých, jejichž moc a sláva klesla pod návalem dobyvatelův tureckých, jako paláce císařův byzantinských nad Zlatým Rohem, hrad Komnenů v Trapezuntě, zámky panovníkův srbských v Prizrenu i Rudniku, anebo jako dvorce králův bosenských ve Vysokém nebo v Sutisce. Neví se nyní, kde stála residence Asěnovcův, Terterovcův a Šišmanovcův; nikdo pověděti neumí, jak se jmenovaly ulice, brány a věže. Všecko, cokoli se v lidské paměti poutalo k jednotlivým čtvrtem, ulicím a domům, všecky mírné anebo krvavé zpomínky, které lpěly na nich, nyní jsou zapomenuty a nikdo jich více nevzkřísí. Stěží si při pohledu na tuto spoustu umíš jasně zobraziti, jak to tu asi vypadalo před 500 lety „v carigradě Trnově“ a „v slavněm gradě Trapezici,“ jakož slovou tato hradiska ve starých rukopisech. Tehda na těchto

nyní tak opuštěných skalách vyvíjel se bujný život. Zdeť se nalézalo politické a duševní středisko celého jednoho národa, který důležitostí svou nebyl posledním na křesťanském východě. Odsud z „polát“ [1]) na Carevci a Trapezici panovníci, kteří se honosili titulem „blahověrného i samodržavného caře Bulharův i Řekův,“ mocně vládli svému národu a řídili přátelské i nepřátelské styky se všemi sousedy. Zde přijímáni a slyšeni vyslanci Řekův, Srbův, Uhrův, Zadunajských kočovníkův tureckého plemene (Kumánův), knížat valaských, kupcův Dubrovnických, Benátských a Janovských, králův Neapolských i samého papeže Římského.

Chodíce mezi těmito troskami, kde nám stále jen rozsuté kamení zvoní pod nohama, zpomínáme si na vypravování byzantinského vojevůdce a historika Jiřího Akropolity, jak v paláci Konstantina Asěna caře (okolo 1260) jakožto vyslanec císaře Cařihradského naschvál byl zadržen na vánoční svátky, aby byl hostem při slavnostech, na kterých panovníci bulharští obzvláště prý rádi ukazovali lesk dvora svého. Byly to kolední slavnosti, nepochybně poloslovanské i polobyzantinské, jakož vůbec ve starém Bulharsku smíšením života staroslovanského se živly východořímskými se utvořil obzvláštní originální amalgám. Při slavnostech takových car zjevoval se lidu v nádherném kroji, jakýž vídáme vyobrazený na mincích a na starých freskách i rukopisných miniaturách, totiž v purpurové „bagrěnici,“ anebo ve zlatotkané „svitě“ (dlouhých šatech), poseté lesklými drahokameny a obepjaté zlatým pasem, plným „margaritův“ (perel). V podobném oděvu skvěle vyšívaném vycházela v takové dni i „carica,“ ať již byla Bulharka čili Řekyně nebo z jiného sousedního národa, neboť cizinek nemálo zasedalo na trůně Trnovském. Na oněch rozpadených nyní cestách skrze brány hradské car na bujném oři vyjížděl na lov, provázen jsa pestrým komonstvem kragujarův, psářův (čili pesjákův) a jiných dvořanův i služebníkův, s chrty a ohaři, sokoly a krahujci. S ním vyjížděli boljaři jeho, úředníci říšští, honosíce se nejvíce tituly byzantinskými: despot, sevastokrator (oba nejvíce z příbuzných carových), logothet (kancléř), protovestiar (finanční ministr), protosevast, protokeliotin (vrchní komoří), veliký vojevoda čili protostrator, epikernij (číšník) atd. Domy těchto velmožův řadily se okolo carských příbytkův v úzkých uličkách hradských. Přítomnost patriarchy bulharského s jeho „klirem,“ s kněžími a mnichy, středisku politického života bulharského dodávala i náležitého lesku církevního, který zvýšen byl přítomností četných ostatkův svatých, vše trofejí z vítězných pochodův proti Řekům. U kostelův a v klášteřích od pilných mnichův psány četné rukopisy, ježto nyní se rozptýlily po celé Evropě: knihy psané ve starém Trnově najdeš nyní na Athoně, v Moskvě, v Londýně, v Záhřebě, ve Vatikánské knihovně v Římě, jen ne na Trapezici ani na Carevci, ba ani ne v dnešním městě.

Viděli jsme, kolik památek dávnověkosti zbylo na obou zbořených hradech Trnovských. Sestupmež nyní se skal do malých dvou dolních čtvrtí po obou stranách Carevce při řece; v nich snad najdeme něco více zachovaných památek.

---

[1]) Z „palatium“ staří Bulhaři a Srbové utvořili slovo *poláta*, Dubrovčané *pólača*.

V prosmyku mezi Carevcem a Trapezicí po obou stranách „biskupova mostu“ stojí starobylá čtvrt městská, tak zvaná *dolní mahala*, i za tureckých dob obydlená jen od křesťanův. V ní se nalézají zbytky předních kostelův středověkých, které poukazují, že zde byla nejstarší a nejhlavnější část spodního města.

Pod Trapezicí leží zde na pravém břehu zřícenina *kostela sv. Dimitra*, stavba nepříliš veliká, podlouhlý čtverhrau s okrouhlou apsidou. Stěny zbudovány jsou ze střídavých vrstev cihel a tesaných čtvercových kamenův. Okolo obloukových oken byzantinských vidí se v řadách drobné kulaté okrasy, jako plíšky z pálené hlíny, barvy červené nebo zelené, kterými se zdobí okna i na ostatních středověkých kostelích Trnovských. Ode dvou let zřícenina tato, jejíž stěny jsou zachovány až pod krov, pokryta je dřevěnou střechou. Dvůr zarostl křovím a vysokou travou, ve které se povaluje množství velikých čtverhranných desk kamenných, hrubě vyhlazených, bez jakékoli okrasy nebo nápisu; neměl jsem času, abych je dal zpřevraceti i abych viděl spodní jich stranu, ale zdály se mi býti při zběžném popatření spíše ostatky staré dlažby nádvorní nežli náhrobky. Uvnitř v kostele vidí se na stěnách stopy maleb ve dvou vrstvách nad sebou, jedny horní temnější s nápisy řeckými, druhé světlejší spodní s nápisy slovanskými. Kostela bylo tedy užíváno i po pádu carství bulharského, za dob církevního panství řeckého; zapustnutí jeho náleží již do věkův novějších. Oči svatých jsou vykrouženy od šavlí musulmanských.

V kostele sv. Dimitra dle pověsti korunováni bývali cařové bulharští. Dějepisné památky zmiňují se o něm jen jednou a to v jednom z nejpamátnějších okamžikův historie Slovanův Podbalkánských. Po dvoustoletém panství Byzantincův v Bulharsku za 11. a 12. století, které bylo následovalo po ztroskotání říše bulharské od císaře Vasilia II. Bulharobijce, l. 1186 opět obnovena stará říše bulharská povstáním, které začátek svůj vzalo v chrámě sv. Dimitra v Trnově. Dějiny toho příběhu posud jen neúplně jsou objasněny; nemámeť o něm jiných zpráv nežli vypravování Řeka Nikety Akominata, jehož paměti jsou naplněny žlučí proti byzantinským osobním jeho soupeřům, proti Latinům i proti Bulharům, pak některé zápisky bulharské, velmi matné a pocházející z doby již pozdní.[1]) V čele odporu proti moci byzantinské byla šlechta bulharská, boljarské rody, které pocházely od udatných spolubojovníkův caře Symeona a jiných dávných panovníkův, trvajíce v přátelských poměrech k Zadunajským kočovníkům Kumánům a pod vládou Cařihradskou vždy sobě zachovávajíce jakousi polovičnou nezávislost. Nejvážnější z nich byli dva bratří, sídlící v pevném dvouhradí nad Jantrou, Theodor a Asěn řečený Bělgun, honosíce se pokrevenskými svazky své rodiny se starými caři a nedobytnou polohou svých zámkův. Císaři řeckému sloužili ve vojsku s průvodem 60 až 100 koní. L. 1186 na jaře zjevili se oba v Kypsellách (nyní Ipsala) v rovině mezi Gallipolem a ústím Marice u dvora Isáka II. Angela,

---

[1]) Viz obšírnější vypravování v ruském (Oděsském) překladu Dějin bulh. 299, kde jsem umístil vyložení tohoto příběhu, docela odchylné od obvyklého výkladu. Doufám, že se mi jednou udá navrátiti se obzvláště v nějaké širší rozpravě k této události a k jejím nejbližším následkům.

který byl nedávno před tím (v září) nastoupil na trůn za nejtrapnějších okolností. Z jedné strany totiž jihoitalští Normané táhli na Cařihrad, dobyli a vydrancovali Solun, ale na dalším pochodu blíže ústí Strumy do moře Egejského jsou poraženi obratným výpadem vojsk byzantinských z Rhodopy. Z druhé strany pak uherský král Bela III. byl přes Bělehrad vpadl do bulharských provincií, a vraziv do Srědce, odnesl odtud na některý čas dokonce i reliquie sv. Jana Rylského. V zimě se Byzantinci s Belou smířili a přiměli ho k odchodu ze země. Slovanské kraje říše byzantinské zatím všecky od výprav Normanův a Uhrův čekaly rozpad císařství Cařihradského a s tím ovšem i vítanou příležitost k obnovení staré své neodvislosti. Teď se jim úmysly tyto zmařily, i bylo nutno, hledati jinou cestu k provedení obecního přání národního. Bratří Trnovští s takovýmito myšlenkami přišli do Kypsell. Dle Nikety žádali za přijetí do vojska a za rozhodnutí sporu o nějaký statek v Haemu císařským listem se zlatou pečetí, pronášejíce při tom všelijaké hrozby; ale Řekové, omámeni jsouce radostí nad odvrácením Normanův a Uhrův, hrubě je odbyli, ba strýc císařův Jan sevastokrator kázal Asěnovi dáti políček za jeho prostořekost. Bratří vrátili se do Trnova i sezvali veliký sjezd k vysvěcení vystaveného od nich chrámu sv. Dimitra Solunského, jehož slavný kostel v Solunu nedlouho před tím byl vypleněn od Normanův. Mezi obřady při posvěcení chrámu arcibiskup Podunajského Bulharska Vasil, jeden z hlavních účastníků v celém hnutí, prohlásil, že po vůli boží Bulhaři mají složiti mnoholeté jho, a neprodleně za radostného volání shromážděných bojovníkův staršího bratra Theodora korunoval zlatou korunou, zahalil jej v purpurový plášť carský, odevzdal jemu červené střevíce, příznak císařské důstojnosti, a prohlásil jej s titulem druhdy Symeona za „caře Bulharův a Řekův.“ Theodor, podobně jako l. 1073 jiný bulharský samozvanec Konstantin Bodin, přijal jmeno Petra, podle sv. Petra caře, syna velikého Symeona a patrona říšského ze staré slavné dynastie Prěslavské; od té chvíle obecně pak nazýván Kalopetr, krásný Petr. Bratr jeho Asěn vystupuje nadále rovněž s titulem carským co spoluvládce a spolubojovník. Povstalci vytrhli na starou stolici Prěslav u Šumna a Petr ihned se jal boljarům slibovati a darovati statky a privilegia. A tak obnovena říše bulharská v Trnově. Po Petrovi korunováno ještě sedmnácte jiných cařův pod kupolí sv. Dimitra na úpatí Trapezice.

Zrovna naproti ssutině tohoto kostela na levém břehu Jantry pod skalnatými srázy Carevce u samého „biskupova mostu“ stojí nynější sídlo metropolity Trnovského, nízké stavení, zvenčí neúhledné a z části jen dřevěné. Na velikém nádvoří stojí metropolní *chrám sv. apoštolův Petra i Pavla,* o kterém se zmínka děje již při dobytí Trnova. Když Turci tehda obsadili celý Carevec a kostely jeho poturčili, poslední patriarcha Euthymij se s vrchu uchýlil do chrámu toho a přenesl své sídlo k němu. Jako téměř všecky středověké kostely bulharské, je to stavba malá a těsná, se světlem velmi nedostatečným; uvnitř spozoroval jsem nízké hladké sloupy s ornamentovanými hlavicemi a malby i nápisy řecké z posledních dvou století. Okolo l. 1825, když se cosi u oltáře opravovalo, nalezena ve stěně malá zazděná

komnatka, vyplněná starými rukopisy, patrně zbytky staré knihovny patriarší, a několika sv. ostatky; jakkoli protosyngel Neofyt, rodilý Bulhar, chtěl je znova zazditi, tehdejší metropolita Ilarion, Řek z Kandie, dal je vynesti do zahrady a tam spáliti. Takovýchto skutkův barbarských konáno ještě v našem století velmi mnoho, a to nejen z nějakého snad národního záští řeckého duchovenstva proti Bulharům, ale i z hluboké nevědomosti a prostoty. V klášteře Rylském bylo mi vypravováno, že Cařihradská patriarchie l. 1834 vydala obecný rozkaz, aby se pálily staré neužívané církevní knihy a ikony, rozumí se s tím úmyslem, aby nebyly zneuctěny od rukou nepovolaných; rozkaz ten vyšel prý i tiskem co zvláštní brošurka řecky psaná, ale posud se mi nepodařilo spatřiti nějaký exemplář. Jmenovitě na Svaté hoře Athonské v první polovici našeho století množství vzácných památek zahlazeno. Vůbec se v zemi zachovalo pramálo věcí písemných; v metropolii Trnovské marně jsem se ohlížel po věcech byť i k osvětlení novější periody již turecké.

Nedaleko odsud po řece dolů na témže levém břehu na těsném místě mezi Jantrou a Carevcem stojí zbytky staré *„lavry“ svatých čtyřiceti mučedníkův*. Lavra tato, založena jsouc od caře Jana Asěna II. l. 1230 na památku vítězné bitvy u Klokotnice, která říši Trnovské přinesla opanování celé Makedonie, Albanie i východní Thrákie, vedle monastyru Rylského byla předním klášterem nejen Trnova, ale i veškeré říše, tím více, an se v ní chránily hrobky cařův bulharských a jejich rodin. Po dobytí Trnova Turci kostel obrátili v mečet a klášter v „tekké“ dervišův, ale z pobožnosti své zhusta bývali vyrušováni rozmanitými příšernými příhodami, jmenovitě tím, že lehký a štíhlý minarét velmi často se kácel; to ovšem mělo příčinu dosti přirozenou v silném proudění vzdušném, které v těsné a klikaté dolině prudké Jantry stále jde nad hladinou vodní a které za vichru tvoří silné víry větrné. V poslední válce po vypuzení Turkův chrám zase navrácen bohoslužbě křesťanské.

Vstupuješ s napjetím a očekáváním. Nejprve vejdeš do stinné zahrady a v ní v těsném prostoru, který zůstává mezi řekou a hradní skálou, uvidíš starou nevelikou stavbu 60 stop zdélí z kamení a cihel. Stará kupole dávno je zřícena a nahrazena prostým pokrovem dřevěným, jakož vůbec celý původní půdorys různými přístavky a přehrádkami je proměněn k nepoznání. Již na nádvoří spatřují se antické stopy, kapitály sloupův a jiné zpracované kameny. Mezi nimi leží náhrobní deska s nápisem bulharským, 17 řádkův dlouhým, v němž nějaká vznešená paní z carské rodiny Asěnovcův obšírně vypravuje o osudech svých, manžela svého i dětí svých. Ale bohužel vše to nám zní nejasně a záhadně, neboť se zachovala jen levá polovice kamene, a právě jmeno té dámy i letopočet v poslední řádce připadaly již na pravou stranu, která leží ještě kdesi zasuta pod nynějším povrchem zemským. Nápis ten vzbuzuje u nás veliká očekávání: staří Bulhaři byli patrně na svých hrobech dosti hovorní a to pěkným písmem na dobrém kameně, a našelli se náhodou jeden nápis, najde se jich při kopání ještě několik, a to snad s obsahem i zajímavějším a důležitějším. Ostatně tento kámen není objeven teprve teď: spolu s dvěma nápisy

ze vnitra mečetu vydal je Bulhar Christo Daskalov l. 1859 ve Čteních historického spolku při universitě Moskevské.

Uvnitř shledl jsem na stěnách staré fresky, které vystoupily nyní po odstranění turecké malby, s nápisy zajímavými k dějinám starobulharského jazyka i pravopisu. Marně jsem se ohlížel po nějakých podobiznách cařův a boljarův, i nalezl jen matku boží, večeři Páně i vidění Jakubovo. Ale chrám není bez písemných památek veliké důležitosti.

Nynější krov kostelní podepřen je šesti sloupy nežlábkovanými různé podoby a barvy, jež patrně pocházejí každý odjinud, původu jsouce antického. Na jednom četl jsem zdola nápis řecký „kastron Redestu,“ což patrně neznamená nic jiného nežli dnešní Rodosto u Marmarského moře. Ve zříceninách nějakého starého města u vesnice Aboby blízko Šumna Kanitz našel podobný sloup z daleka přinesený s nápisem byzantinským „kastron Burdizu,“ tedy z antického hradu Burtudizu mezi Cařihradem a Adrianopolem, který v pozdějším středověku slul Bulgarofygon a kde cař Symeon l. 893 Byzantince na hlavu porazil. Domnívám se, že tyto sloupy stály u silnice při vchodu do těchto hradův a že byly od Bulharův snad za Symeona zavlečeny za Balkán co trofeje, ohlašující jmena měst dobytých daleko na jihu u moře Bílého.[1]) Nebylo to proti obyčejům starobulharským. Mámeť zaručenou zprávu, že kníže Krum l. 813 po obležení Cařihradu z okolí jeho na vozech dal odvezti díla umělecká, lva z Hippiku a draka Hydrionského, kteří byli postaveni před hradbami městskými.[2]) Později za dob Asěnovcův z každé vítězné výpravy přinášeny do Trnova ostatky svatých, sebrané v dobytých městech řeckých.

Ale to vše je maličkost. Pozornost naši brzo upoutají v plné míře dva sloupy kolem do kola úplně pokryté dobře zachovalými starými nápisy. Jeden z nich mluví k nám středověkou řečtinou hrubými rysy a nerovnými řádkami, se jmenem pohanského knížete Bulharův Mortag-kána z počátku devátého století.[3]) Pro mně byl dosti velikým překvapením. Znal jsem jej ze zmíněného vydání Daskalova, ale jeho ojedinělost a nejasnost udržovala mne po tu chvíli v jakési pochybnosti, zdali v tom nevězí nějaká literární mystifikace, poněvadž před válkou nemohl se kdokoli dostati do mečetu, aby tu před očima tureckého imama přepisoval, co je psáno na kamenech a sloupech. Druhý sloup, jemuž za podstavec slouží antický kámen s vytesanou volovskou hlavou, ozdoben je úhledně a souměrně vytesaným nápisem bulharským. Vypravuje nám o vítězství u Klokotnice i zní takto: „Léta 6738 (t. j. 1230) indikce třetí. Já Jan Asěn v Christa boha věrný cař i samodržec Bulharův, syn starého Asěna caře, zbudoval jsem ze základův i malbami úplně ozdobil jsem přečestný tento chrám ve jmenu sv. 40 mučedníkův, jichž pomocí v dvanáctém létě cařství mého, kte-

[1]) Viz zmíněné pojednání naše v zasedacích zprávách Berlínské akademie str. 460. Srv. u Dumonta, Inscriptions de la Thrace (Paris 1877) p. 54 nápis nalezený u Trajanopole blíže ústí Marice (číslo 107): *ἐν Τραιανουπόλει, θέμα Μακεδονίας*, a sice jedna písmena pod druhou a ne vedle ní.

[2]) F. W. Unger v Ersch-Gruberově Encyklopedii díl 85. str. 15.

[3]) Otištěn v Dějinách bulharských str. 120.

réhož léta malován chrám tento, vytáhl jsem vojensky do Romanie (t. j. do zemí říše východořímské čili byzantinské) i porazil jsem vojsko řecké, i samého caře kyr (pána) Thodora Komnina jal jsem se všemi boljary jeho. A země veškeré jsem dobyl od Odrina (t. Adrianopole) i do Drače (t. Durazzo), řeckou, pak arbanasskou i srbskou. Toliko města okolo Cařihradu i město to samo drželi Frankové; ale i ti pod ruku carství mého se podrobili, poněvadž jiného caře neměli nežli mne, i mně k vůli dni své trávili, an bůh tak povelel. Neboť bez Něho ni dílo ni slovo nekoná se. Tomu sláva na věky. Amen." Poslední slova jsou narážka na současný úmysl Latinův Cařihradských, aby Asěna učinili poručníkem nezletilého císaře Balduina II., čehož však brzo zanecháno povoláním titulárního krále Jerusalemského Jana de Brienne za správce císařství latinského.

Bitva u Klokotnice sama byla svedena nepochybně na den sv. 40 mučedníkův (9. března), neboť jinak by se tito svatí sotva byli dostali k takovéto cti a vážnosti; že Asěn porazil Theodora Komnena počátkem jara, o tom máme ostatně i některá jiná historická svědectví.[1]) Po dnešní den „svéti četíreset" se slaví v Bulharsku jako nějaký polosvátek, jakkoli příčina tohoto obyčeje již je zapomenuta.

Z pozdějších dějin kláštera sv. Čtyřiceti památna jest jedna episoda. Několik let po vystavení jeho přišel do Trnova sv. Sáva, arcibiskup srbský, vraceje se ze svaté země. Již v Nesebru (Mesembrii), předním přístavě bulharském na Černomoří, uvítán byl od velmožův, jemu v ústrety vyslaných od caře Asěna II. Odtud na carských koních přijel do Trnova, kdež uvítán s velikou radostí i skvěle uhostěn v „toplých polatách." Bylo to právě o vánocích. Po svátcích car vyjel z města do podhoří na lov, zanechav sv. Sávu v městě, kdež ho chtěl zadržeti třebas do velikonoci. Zatím se sv. Sáva zde rozstonal i zemřel dne 12. ledna 1236. Tělo jeho pochováno v „carském monastyru" svatých 40 mučedníkův. Po několika letech Štěpán Vladislav, král srbský, zeť caře Asěna II., vypravil se do Trnova, aby ostatky strýce svého přenesl do vlasti. Asěn přijal jej s velikými poctami, uvítav jej daleko před městem a potěšiv se s ním v palácích svých „na světlěj trapezě v radosti i v mnozě veselii srdca." Když pak tělo sv. Sávy za služeb božích slavně bylo vyňato z hrobu, tu král caře i patriarchu obdaroval vybranými koni i jinými dary, car pak rovněž krále a přišlé s ním biskupy a velmože poctil různými drahocennostmi, načež oba samodržcové se rozloučili a Srbové vytrhli zase domů do vlasti, nesouce ostatky zakladatele národní své církve. Náhrobní kámen s okrasami svými zůstal však co kenotafium u sv. Čtyřiceti, a boljaři i „graždane" Trnovští věřili v rozmanité zázraky, působené v chrámě tom i nadále od sv. Sávy.[2])

Kromě této „dolní mahaly" se starými jejími kostely náležela do obvodu starého Trnova i turecká čtvrt, která se rozkládá na jižní

[1]) Hopf, Geschichte Griechenlands im Mittelalter (Ersch-Gruberova Encyklopedie díl 85) str. 257 (klade bitvu do dubna).

[2]) Vypravování srbská viz u Pavloviće, Domaći izvori za srbsku istoriju (Bělehrad 1877) I., 151—161. Rok úmrtí sv. Sávy Pavlović ustanovil v Otadžbině 1880.

straně Carevce po obou stranách řeky, nyní z většího dílu pustá. Část její pod Carevcem slove *Frenk-hissar* (hrad francký), snad od kupcův cizozemských, kteří do Trnova přicházeli i za dob tureckých, anebo od kolonie Sasův sedmihradských nebo uherských, která se v Trnově nalézala ještě za 15. století, dle zpráv tištěných u Farlatiho v jeho „Illyricum sacrum." Jiné takové osady saské, kovkopové, řemeslníci a kupci, nalézaly se v 14. a 15. věku v městech srbských a bosenských, v Bulharsku u stříbrných dolův v Čiporovcích (u Berkovice) a ovšem i v Podkarpatských hradech Valachie i Multan. Časem snad se vyskytnou památky, které osvětlí osudy jejich kolonie Trnovské pod Carevcem. V téže čtvrti turecké položen je přes řeku druhý most Trnovský (není jich více než dva), vystavený v první polovici 15. století od onoho Gazi Feruza bega, který zbudoval „hissar-džamiji" na Carevci. Tudy vede silnice do Osman-Pazaru a do Šumna. Po domech zde onde prý se vyskytují zbytky starých staveb, fresky a jiné památky.

Na jih od nynějšího města za řekou leží vrch úplně lesem zarostlý; ze všech domův na stranu tu obrácených hledíš do korun stromových, které se zdají býti tak blízko, jako bys rukou mohl k nim dosáhnouti. Místo to od středního věku do dnešního dne slove *Sveta Gora*. Jeden z posledních starobulharských spisovatelův, onen Grigorij Camblak († 1419), rodilý ze samého Trnova, hájům těmto věnoval popis docela básnicky nadšený: „U města Trnovského je místo, řekou jen oddělené, zjevné vůkol a travou porostlé, stékajícími vodami hojně ovlažované, oči již před okusením občerstvujíc vod příjemností, stromovím posázené, všelikých plodin i květův rozmanitosti plné a lesem převýšené hustým i prostranným." Stál zde klášter matky boží, a na každoroční pouti k němu, ku které se obyvatelé městští i okolní scházeli i s rodinami, nevázané veselí nabývalo takových rozměrův, že poslední patriarcha Trnovský Euthymij za slušné uznal svátek ten zrušiti.[1]) Ještě v 17 století turecký zeměpisec Hadži Chalfa zná Svetu Goru s lesem, jehož stromy nebývají prý káceny, aby dobytek tam nalézal stínu a potravy.

Na jih pak, na cestě Gabrovské, prostírá se za městem zmíněná již nahoře malá rovinka, řečená *Marnópole* čili *Mornópole*, původně „Mariino pole" dle nějakého kláštera, teď zaniklého. Nyní je zde malá ves a rozličné závody průmyslové, lihovar, parní mlýn a přádelna na hedbáví, jehož hojně se vyrábí po vsech a něco i v městě.

Celé okolí za středověku plno bylo malých klášterův, které většinou trvají až podnes, ale nyní nadobro jsou zbaveny svých dávných listin a rukopisův. Jeden byl zajisté na jih na cestě Gabrovské v horním průchodu z kotliny ven, v onom „ústí"; čtemeť v jednom evangeliu Rylského kláštera poznámku, že rukopis psán byl l. 1364 „v městě Usty

---

[1]) Camblakův život Euthymia, vydaný v Glasniku 31, 277. Tam prý „vsjakoja nečistoty dějstvovachu, městopoloženiju i pustotě bludnych stremleniju ugoždajuštu." O sv. Theodosiu Trnovském v 14. století čteme v rukopisném životopise jeho (v Rylském klášteře), že některý čas žil v mládí svém u Trnova v klášteře matky boží, který se jmenoval „obyčejným nazváním" i *Sveta Gora*.

pri Trnově gradě.“ [1]) Dva kláštery, sv. Trojice a sv. Preobraženije, leží v nevyrovnaně čarovné poloze vysoko na lesnatých stráních v prosmyku, kterým Jantra odtéká na sever od Trnova do roviny; viditelny jsou i z města samého. V nich nalézají se listiny valaských knížat z minulého století, jakéž i jinde se naskytují po Srbsku i Bulharsku, neboť panovníci rumunští po pádu říší Balkánských zdědili jakousi ochranu nad kláštery na poloostrově. Jeden z nejlepších znatelův starožitností bulharských, p. Petko Slavejkov, vypravoval mně, že před 40 lety v jednom z těch klášterů se spatřovaly fresky s podobiznami Alexandra caře a Šišmana caře, které nyní již zmizely. A Camblak píše, kterak Euthymij právě za oněch dvou posledních cařův se zabýval revisí staroslovanského překladu písem svatých u sv. Trojice v tichém místě řečeném *Pera* (*πέραν* naproti, za řekou) u Trnova, tedy patrně v onom klášteře sv. Trojice mezi lupenatým stromovím vysoko nad hladinou Jantry.

(Dokončení.)

Otázka Řěcká.

Podává

B. Popelka.

Kdo jen poněkud sleduje snahy politiků maďarských, nemůže nepozorovati, že směřují k jednomu pevně stanovenému cíli: celé království chorvátsko-slavonské proměniti v maďarské županie. Odňavše Chorvátům úrodné Mezimuří uměli věc nalíčiti tak, že stali se faktickými čili skutečnými držiteli Řěky (Fiume) a stvořili nynější otázku Řěckou. Chorvátě spoléhajíce na polohu zeměpisnou, na poměry národnostní a na dějiny, dokazují, že právně Řěka jest bytnou částí trojjediného království chorvátsko-slavonsko-dalmatského; Maďaři naproti tomu tvrdí, že Řěka jest částí království uherského čili maďarskou. Chorvátě považujíce otázku tuto territoriálně ještě za nerozřešenou, praví, že „bezpříkladný požadavek Maďarů čelí proti přírodě, proti dějinám, že jest naprosto nepolitickým, žeť útokem na zdravý rozum poctivého Chorváta, útokem na ‚bratrský‘ spolek s Maďary,“ a vlastenské listy chorvátské upřímně želí toho, že se vůbec mluví o Řěcké otázce, dotýkajíce, že vznikla jedině převracováním a překrucováním pravdy, libovolným a sofistickým výkladem práv a onou surovou nabubřelostí, která neostýchá se veřejně hlásati: „Nedostanemeli Řěky po dobrém, vezmeme ji po zlém.“ Maďaři nic toho nedbajíce rozhodně tvrdí, že otázka Řěcká territoriálně už dávno jest rozřešena, a v tom smyslu že o ní nemůže býti ani řeči; mluvíli však se v Uhřích ještě o Řěcké otázce, že tím rozuměti sluší pouze konečné upravení záležitostí administrativních čili správních.

---

[1]) Zápiska jmenuje l. 6872 po stvoření světa, indikci 2. „pri blagověrněm cari Ioanně Alexandrě i carici jeho Theodorě novoprosvěštennej.“ Vročení je důležité k chronologii bulharské.

Spor o Rěku trvá už po několik věků. Poněvadž letos má býti platně a navždy vyřizen, nebude od místa obšírněji poohlednouti se po vzniku a rozvoji „doktorské“ otázky této a nabyti náležitého světla o tom, komu Rěka náleží právem.

I.

Svobodné námořní a přístavní město Rěka, i s okolím zaujímajíc 19·6□ km. plochy, leží na severu zátoky Kvarnerské na úpatí kamenitého brda v těsném kamenitém údolí při ústí říčky Rěčiny (Fiumera). Záleží ze dvou měst, ze starého, které se rozkládá poněkud výše než novější a jest pamětihodno nepravidelnými, úzkými, klikatými uličkami, jako stará města vůbec a jihoevropská zvláště. Nové město arcif jest mnohem pěknější a nádhernější, má ulice široké a pěkně upravené s hezkými budovami, z nichž nad jiné zvláště vyniká městské divadlo a vojenská akademie. Nejpěknější ulice jest Corso tak řečené.

Z kostelů vytknouti sluší starožitný, mramorem zdobený chrám sv. Víta, patrona městského, po němž Rěka druhdy i městem Svatovítským nazývána. V městě přebývá Rěcký gubernátor a veliký župan. Z ústavů vzdělávacích a vyučovacích, mimo školy obecné, vzpomenouti dlužno školu námořnickou a vyšší gymnasium chorvátské a maďarské.

Jsouc městem námořním Rěka hledí sobě pilně průmyslu a vyniká rozsáhlým a čilým obchodem. Pověstna jest stará továrna na papír a na lučebniny, továrny na lana a plachty lodní a znamenitá loděnice. Přístavy jsou dva: nový pro lodi veliké, starý při ústí Rěčiny pro menší. Vedle Terstu Rěka jest nejpřednějším námořním městem v říši rakousko-uherské a v zemích koruny uherské jest prvním.

Největší účast v obchodě Rěckém má ovšem Chorvátsko se Slavonií, Rěka jest tudíž v této příčině předkem odkázána na tyto země, zvláště co týče se spotřeby dříví. Vývozný obchod obilní jest slabý a mdlý od té doby, co všechny přístavy Středomořské a Jaderské zaplavovány jsou obilím ruským, jehož i Rěcké parní mlýny semelou ročně sílu velikou.

Cena veškerého zboží vyvezeného a dovezeného v letech 1842 až 1851 obnášela průměrně ročně asi 2,300.000 zl., v letech 1852 až 1862 však 11,400.000 zl., v letech 1863—65 jen asi 10,800.000 zl. Obchod Rěcký má citelnou ujmu od té doby, co dostavena železnice ze Siska do Zděného Mostu (Zidanmost, Steinbrück), neboť jí obrácena obchodní dráha do Terstu.

Město Rěcké s okolím či s okresem podle sčítání r. 1880 má 21.962 obyvatelův. V županii Rěcké, k níž Rěka město se nepočítá, podle sčítání r. 1869 bylo 100.549 obyv., většinou Chorvátů (90.000). Mimo tyto však dílem na Rěce, dílem na ostrovech Kvarnerských a dílem v Istrii přebývá nejméně 125.000 Chorvátů, tak že „maďarská“ Rěka ze všech stran obklopena jest živlem chorvátským a jím jest prosáknuta. Tato věc jakož i poloha zeměpisná Rěku přirozeně víže ke království chorvátskému, nikoliv k Uhrám, s nimiž nesouvisí nijak. Jakkoliv živel chorvátský na Rěce a v okolí převládá, přece poměry Rěcké ve příčině *národnosti chorvátské* jsou velmi neutěšeny. Živými

barvami je vylíčil na sněmě chorvátském dne 18. dubna t. r. Erazmo Barčić, zemský poslanec a Řěcký patricij, muž, který zná život rodného města svého důkladně: „Bratří Maďaři dorozuměvše se s municipiem Řěckým a zneužívajíce moci o své ujmě uchvácené, usurpované, vedou na Řěce proti národnosti chorvátské litý boj, všemožných prostředkův užívajíce, aby ji potlačili a vykořenili. Chorvátům snášeti jest příkoří nesčíslná; ze všech stran jsou odstrkováni. Zastupitelstvo městské jest dílem maďarské, dílem vlaské. Chorvátské gymnasium Řěcké trpí se z milosti, a poněvadž mu nemohou škoditi jinak, městská rada s přivolením uherského ministerstva nařídila, že jinochové, kteří do něho chodí, nemají práva na stipendia, ač větší část stipendií těch založena byla pro bývalé gymnasium jesuitské, v jehož právní kontinuitě jest chorvátské gymnasium na Řěce, nikoliv nové maďarské. Rovněž upírá se stipendium oněm jinochům, kteří odhodlali se navštěvovati chorvátskou universitu Záhřebskou. Chorvátským profesorům gymnasijním, chorvátským úředníkům podžupanským, chorvátským obchodníkům už po dlouhá léta na Řěce přebývajícím upírá se aktivní i passivní právo při volbách do městského zastupitelstva, ale za to se udílí každému úředníku maďarskému na noc na Řěku zavítavšímu a každému cizinci. Mládež Řěcká vychovávána jest duchem Chorvátům nepřátelským. Školy městské jsou vlaské, státní dílem vlaské, dílem maďarské, jazyk chorvátský jest jim věcí neznámou. Za to na školách chorvátských v županii Řěcké jazyk vlaský jest předmětem povinným. Chorvátě vyhlašováni jsou za barbary a nepřátele pokroku. ‚Morte ai Croati' — smrt Chorvátům, toť pokřik, jímž luza městská poštvaná úřednictvem municipálním o každé veřejné slavnosti pozdravuje národ chorvátský — národ svůj. Prapor chorvátský veřejně jest hanoben a před očima úřadů maďarských po ulicích městských beztrestné po blátě vláčen. Parolodní společnost Adria dostává ze společné státní pokladny 150.000 zl. roční subvence, na kterou Chorvátě podle vyrovnání přispívají ročně 10.000 zl. Ale když Chorvát nebo Přímořan přijde na Řěku, okem žalostným patří, kterak na parolodích vlají prapory rakousko-uherské a Řěcké, kdežto po praporu království chorvátského slavného druhdy, ale nyní vinou vlastních synů potlačeného, není vidu ani slechu."

Nad Řěkou, na ohromných a strmých skalinách pnou se k nebesům trosky bývalého hradu Tersatského. Uměním lidským znamenitě jsa opevněn a od přírody jsa nepřístupným *Tersat* už za nejdávnějších časů měl do sebe v dějinách chorvátských důležitost nemalou. Již voje francké, které na Chorváty vyslal Karel nazvaný Veliký, zkusily pevnost a nedobytnost jeho, a markrabě Friaulský Erich, dav se v obléhání, zaplatil je životem (r. 799). Průběhem času pod hradem Tersatským vzniklo město, jemuž po tehdejší výslovnosti dáno jmeno *Rika*, t. j. Řěka, podle říčky Řěčiny. Tersat býval oblíbeným bydlištěm hrabat Veglijských z rodu Frankopanského, s nímž dějiny Řěcké po drahnou dobu souvisely velmi těsně. Král Béla III. daroval byl r. 1193 hrabatům Veglijským území *Modrušské*,[1]) k němuž později Ondřej II. r. 1223 ještě

[1]) Slavné druhdy město nyní ves v okrnží Ogulínském; krajina Modrušská bývala knížetstvím.

jim přidal kraj *Vinodolský*,[1]) následkem čehož panství hrabat Frankopanů rozšířeno bylo po celém přímoří a utvrdilo se, když Béla IV. r. 1260 jim darovací listiny a privilegia, vydaná od svých předchůdcův (Bély III. a Ondřeje II.) potvrdil. Z potvrzovací listiny Bély IV. jde na jevo, že s krajem Vinodolským Frankopanům připadla také Rěka. Než Rěka brzy potom stala se jablkem Eridiným, které míti domnívali se Frankopani, k němuž však právo vlastnili sobě páni Duinští. Již počátkem věku XIV. páni z Duina, nabyvše velikých statků v Istrii a kromě toho i Mošćenice a Kozlaku pod horou Monte Maggiore nedaleko Rěky, stali se držiteli tohoto města sobě nejspíš zastaveného. Panství Duinských na Rěce netrvalo dlouho, neboť r. 1338 Frankopani ji dostali zpět a drželi zase až do r. 1365, kdy ji smlouvou opět přepustili pánům Duinským a jich řádným mužským dědicům, veškerých práv na ni se vzdavše.[2])

Rod pánů Duinských po meči vymřel r. 1399 Ugolinem, jehož dcera provdána byla za Raimberta *z Walsee*. Páni z Walsee přišli do Rakous s Albrechtem I. (1298—1308) ze Šváb, kdež měli statky. Na dvoře vejvodů rakouských byli u veliké váženosti. Smlouvou z r. 1361 mezi Menhartem IV., hrabětem Goričkým, a Rudolfem IV., arcivejvodou rakouským, Habsburkové dostali vrchní moc nad oněmi zeměmi,[3]) pročež arcivévoda Vilém po smrti Ugolina Duinského, pominuv právo hrabat Veglijských, propůjčil komorníku svému Rudolfu z Walsee znak pánů Duinských s veškerými právy a výsadami se zámkem Duinským; bratru jeho pak Raimbertovi, zeti Ugolinovu, daroval Rěku, Castui, Veprinac a Mošćenici, t. j. přímoří z této strany vrchu Monte Maggiore.

S Rěkou tehdy byly spojeny také nejbližší osady, ležící na přímořském Krasu.

Wolfgang z Walsee, pán na Rěce, r. 1465 učinil s císařem Fridrichem smlouvu (obnov. r. 1471), kterou mu odstoupil Rěku s Castuí, Veprincem, Labincem, Arnbergem a Adelsbergem. Zmínili jsme se, že právo hrabat Frankopanův již r. 1399 bylo pominuto proti smlouvě mezi Veglijskými a Duinskými, kteráž měla míti platnost, pokud by žil rod pánů Duinských. Když pak Duinští po meči vymřeli, Rěka měla připadnouti Frankopanům z Veglie zpět. Zdá se, že Frankopani tehdy hájili práva svého skutečně, ale jednak následkem bouřlivých časů, které nastaly v Uhřích za vlády Sigmundovy, jednak ustavičnými krvavými válkami tureckými jsouce vysíleni a slabi, nemohli spravedlivému požadavku svému zjednati platnosti ani důrazu, pročež páni z Walsee zůstali v držení města Rěckého bez překážky.

Smlouvou mezi Fridrichem císařem a Wolfgangem z Walsee právo Frankopanské po druhé jest porušeno. Dílem tedy proto, jednak zase následkem sporů mezi Fridrichem a Matiášem Korvínem, Frankopani zapletli se do války s císařem, straníce Korvínovi. Fridrich v té válce dobyl sice hradu Tersatského, ale Maxmilián vrátil jej r. 1492 králi Vladislavovi II. a ten odevzdal jej Frankopanům. Tak tedy Frankopani po drahné době zase byli skutečnými držiteli zámku, ale Rěka

[1]) Vinodol prostírá se mezi přístavním městečkem Kraljevicí a Novým.
[2]) Fiume gegenüber v. Kroatien von dr. Franz Rački. Str. 3.
[3]) Rěka byla lénem hrabství Goričkého.

zůstávala napořád v moci arciknížat rakouských. Jen krátkou dobu, v letech 1508—1511, vládu nad Rěkou provozovali Benátčané, zmocnivše se jí, když r. 1508 mezi republikou sv. Marka a císařem vypukla byla válka.

Věci dosud vytčené sluší míti na zřeteli k vůli srozumitelnosti. Neboť když později Uhři a Chorvátě žádali, aby Rěka byla přivtělena — tito k Chorvátsku, onino k Uhrám, — arciknížata rakouská jsouce skutečnými držiteli Rěky odvolávali se na smlouvy z l. 1361 a 1465 (1471), odvozujíce a dokazujíce z nich právo své.

Za panství rakouského, jež od r. 1510 nepřetržitě trvalo až do léta 1776, Rěka spravována byla podle městského statutu vydaného od Ferdinanda I. a jen v některých částech (v záležitostech trestních) Josefem I. a Karlem VI. pozměněného. Nenáležíc ani ke Krajině ani k Istrii — jak tvrzeno bylo později — Rěka s okolím byla zvláštním municipiem, obcí sama pro sebe.[1])

Náměstkem královským byl královský hejtman, jehož jmenoval panovník. Nastupuje úřad hejtman skládal přísahu ve chrámě Svatovítském u přítomnosti městských soudcův a rad toho smyslu, že jmenem J. M. krále všechna ustanovení, zřízení, práva i privilegia městská zachovávati a jich hájiti bude; že nestranně, nehledě na osobu, souditi bude a soudcům městským, kdykoliv konati budou spravedlnost, překážek činiti nebude aniž měniti rozsudek jejich, pokud nebude proti statutu městskému. Hejtmanu tedy svěřen byl vrchní dozor nade vším, co v městě se dálo. S králem hejtman stýkal se prostřednictvím gubernia dolnorakouského ve Štyrském Hradci.

Obyvatelé Rěčtí byli buď měšťané nebo patriciové. Tito byli zároveň šlechtou městskou. Členové městské rady bráni byli jenom z patriciův, a pouze tehdy přibíráni byli také měšťané, jestliže počet městských rádcův (50) nemohl býti doplněn z patriciů. Všichni členové dohromady činili radu větší; rada menší záležela z 25 členů. V čele městské rady stáli dva soudcové, správcové, kteří se každoročně střídali, jako druhdy konsulové římští. Prvního správního soudce jmenoval hejtman; druhý volen byl od městské rady. Obojí rada, větší i menší, spravovala veřejné záležitosti politické, hospodářské a obchodní pod předsednictvím a vedením hejtmanovým podle statutu městského.

V záležitostech soudních, občanských i trestních rozhodoval vicarius čili náměstek hejtmanův. Vicarius nejdříve býval jmenován od krále, později volen od městské rady. Však záležitosti méně důležité, jako nájemní, čeledínské atd. rozhodovali soudcové městští. Spory bezodkladné vyřizoval hejtman. Změna ve vnitřní správě nastala, když císař Karel VI. dne 2. června 1717 jmenoval byl Terst a Rěku *svobodnými městy přístavními* a jim tuto svobodu dvorními dekrety r. 1719 (15. března), r. 1725 ($^{19}/_{12}$), r. 1729 ($^{31}/_{8}$) a konečně r. 1730 byl zaručil. Záležitosti obchodní do té doby, jak zmíněno, spravovala městská rada za předsednictví hejtmanova; tehdy však záležitosti obchodní vyňaty byly z pravomocnosti rady městské a přenešeny na obchodní soud, nově zřízený. Ten měl dvě instance, první a druhou, a

[1]) Magnifica communitas terrae Fluminensis S. Viti, Rački, Fiume atd. str. 7 a sld.

rozhodoval o věcech obchodních a směnečních podle statutu městského z r. 1722 ($^{20}/_{5}$). Zároveň pak hejtman i městská rada Řecká stali se závislými na vládě zemí vnitrorakouských ve Štyrském Hradci, a ustanoveno, aby všechny tak říkajíc městské záležitosti vyřizovány byly v radě větší.

Značnější ještě změna stala se r. 1754, když císařovna Marie Terezie zřídila ve Vídni zvláštní úřad obchodní, dvorní kommerciální radu, jíž podřídila celé Přímoří s městy Terstem, Rěkou, Senjem a Bagem. Přímoří od té pokládáno bylo za zvláštní provincii, pro niž v Terstě ustanoven byl vlastní úřad, závislý na dvorní radě kommerciální, totiž „vrchní obchodní intendance.“ Pod správu obchodní intendance náležela také Rěka. Předseda intendanční byl zároveň Rěckým hejtmanem a nemoha býti na Rěce sám, zastáván byl náměstkem. Náměstek s radou sobě ustanovenou tvořil c. k. správní úřad hejtmanský, k jehož pravomoci náležely po výtce záležitosti obchodní a plavební. Účinek změn těchto byl ten, že politická správa přešla do rukou správního úřadu hejtmanského, který prostřednictvím Terstské intendance závisel na dvorní radě kommerciální ve Vídni.

Ve přech občanských bylo odvolání od městského vikariátu ke guberniu ve Štyrském Hradci a odtud k soudcovskému sboru či kollegiu ve Vídni; v záležitostech obchodních mohl se odvolati od obchodního soudu první instance na Rěce ke druhé instanci v Terstě, odtud ke guberniu Štyrskohradeckému a k nejvyššímu soudnímu dvoru Vídenskému. Rěcký úřad zdravotnický zorganisován roku 1755 a podřízen zdravotnímu úřadu Terstskému. Nadace a záležitosti veřejné bezpečnosti se týkající řízeny byly nikoliv od rady městské, nýbrž také od správního úřadu hejtmanského. Byla tedy míra municipální samosprávy Rěcké praskrovna; týkala se jen předmětů ryze vnitřních, municipálních. Úzký kruh působnosti městské rady Rěcké však od r. 1754 napořád ještě byl zužován; všecky důležitější záležitosti byly v rukou náměstka hejtmanského a vyřizovány dílem v Terstě, dílem v Hradci a ve Vídni.

Za vlády rakouské Rěka nadána byla mnohými výsadami. „R. 1776 napočítáno 4515 duší ve městě a 617 v okolí, celkem 5132 duší. Z těch bylo kněží 61 světských a 53 řeholních, velkoobchodníků 16, menších kupců 52, kterým koncesi až do r. 1752 udílela městská rada, potom obchodní a směneční soud. — Podle průměrného počtu za posledních let vlády rakouské (1770—1775) důchodové města Rěky s okolím tito byli: u společné obchodní a stavební pokladny 2890 zl. 46½ kr., u městské pokladny 7812 zl. 57 kr., u policejní 11 zl. 46 kr., u zdravotnické 722 zl. 33 kr., tedy celkem 11.448 zl. 2½ kr. Výdaje páčily se ročně průměrně na 17.153 zl. 36 kr., schodek býval uhrazován z pokladny kamerální. Nejvíce vytěženo z poplatků celních, totiž 8765 zl. 26¼ kr. ročně; clo z vína r. 1775 vyneslo jen 79 zl. 36 kr., poněvadž měšťanstvo bylo od něho osvobozeno. Masný krejcar vynesl r. 1775 mnohem více, totiž 6173 zl. 43¾ kr. Největší příjmy město vážilo z poplatků převozních, dokud na Rěčině nebylo mostu — když most byl vystavěn, plynulo mostné do obchodní pokladny, — dále z poplatků za propůjčování práva měšťanského i obchodního, z poplatků z vína, peněžitých pokut atd.

S podivením jest, jak četno bylo úřednictvo v tomto malém městě a v jeho okolí. Rakouská byrokracie zaplavila tak říkajíc tuto „magnificam communitatem“ a strávila veškery její důchody. Pouze hejtmanský úřad správní bral ročně 6332 zlatých z obchodní pokladny; náměstek hejtmanský dostával 2200 zl., z čehož 200 zl. z městské pokladny. Přísedící či assessorové byli čtyři; dva dostávali po 400 zl., dva po 25 zl.; dále aktuar a pokladník, každý po 450 zl., dva kancelisté, přístavní kapitán s 200 zl. atd. Ještě četnější bylo úřednictvo městské: vikář (s 315 zl. 20 kr.), dva soudcové (s 75 zl. 33 kr.), pokladník (s 113 zl. 90 kr.), tajemník (90 zl. 40 kr.), kancelista (35 zl. 8 kr.), městský fysik (500 zl.), dva ranhojiči (200 a 185 zl.) atd. Úřad policejní a zdravotnický mimo to měl ještě své vlastní úřednictvo, Všechny tyto úřady s výjimkami nepatrnými zastávali patriciové Řěčtí. Ve městě tak malém tolik placených míst, jaká to nezapomenutelná blaženost!“[1])

Mimo Řěku náležela, jak už dotčeno, pod moc vrchní obchodní intendance také ona část chorvátského přímoří, kterou druhdy drželi hrabata Frankopanští. Sluší ještě připomenouti, že území toto v záležitostech politických bylo podřízeno jistou měrou županu Záhřebskému a byl pro ně ustanoven zvláštní županský sudí. Ale tamní úředníci Terstské intendance málo dbali práv a zákonů království chorvátského, z čehož vznikaly časté žaloby a třenice.

„Tento poměr, ve kterém průběhem času ocitla se netoliko Řěka, nýbrž i ostatní přímoří chorvátské, nikterak nesouhlasil s právy a zákony ústavy uhersko-chorvátské. To cítili velmi dobře stavové chorvátští, to uznala také koruna. Císařovna Marie Terezie zavázala se již na korunovačním sněmě (1741), že odloučené části sloučí opět co nejdříve s královstvími a zeměmi koruny uherské. Skutečně pak připojila dolní Slavonii ke království chorvátsko-dalmatskému (1741) a r. 1750 dekretem ujistila stavy, že také chorvátské přímoří s ním brzy sloučí.“

Stavové chorvátsko-slavonští skrze své vyslance na sněmě uherském r. 1764/5 žádali, aby z přímořských krajů zřízena byla županie Vinodolská, opřevše se názvu: „rakouské přímoří.“ Na sněmě r. 1770 stěžovali sobě do měst Senje a Nového, že pořád ještě neuznávají úřadů chorvátských. Jak viděti, Chorvátě nikdy nevzdávali se práva ke krajům přímořským ani k Řěce, ani koruna jim práva toho neupírala, avšak teprv r. 1776 učinila požadavkům stavů chorvátských zadost.

II.

Z četných reforem a změn, které císařovna Marie Terezie za posledních let své vlády provedla, bylo také, když zrušena byla dvorní kommerční rada, že záležitosti obchodní v dědičných zemích přešly do správy úřadů politických, jichž vrchní řízení svěřeno bylo spojené *česko-rakouské dvorní kanceláři.* Tím činem provinciální úřad obchodní čili intendance Terstská byla zbytečna. Šlo pak o to, co státi se má s „rakouským“ přímořím, které bylo intendanci Terstské podřízeno.

[1]) V. Fiume etc. str. 13 a sl.

Otázka tato rozřešena byla tím, že r. 1776 všecko přímoří rozděleno na tři části. Pro část přímoří, které slulo „rakouským“ v užším slova smyslu, zřízeno bylo gubernium Terstské, jemuž připadla úloha bývalé intendance. V čele nového úřadu toho stál hrabě Karel Zinzendorf. Jiná část přímoří, která totiž prostírala se mezi městy Senjem a Bagem, přidělena jest vojenské hranici a generálnímu velitelstvu Karloveckému. Zbývala ještě Rěka. Jak naloženo bylo s tímto městem, o tom poučuje nás reskript císařovny Marie Terezie ze dne 14. února r. 1776; tam čteme: „. . . poněvadž dvorní kommerční rada sloučena jest s českorakouskou dvorní kanceláří, aby *pobřežní město Rěka s okolím bylo přivtěleno ke království chorvátskému; že tudíž příště pouze uherská dvorní kancelář prostřednictvím královské chorvátské náměstnické rady nad ním bdíti a je spravovati má.*“ [1])

Nařízení toto arciť nemohlo býti uskutečněno hned, bylo třeba jednak slušný míti zřetel k dosavadním zájmům, jednak přechod ze starého stavu do nového vhodnými prostředky usnadniti. Uplynulo tedy několik měsíců, než mohla Rěka odevzdána býti úřadům chorvátským.

Aby nastávající proměnou nevzaly škody dědičné země rakouské, z jichž svazku Rěka měla vystoupiti, na druhé straně pak aby náležitě šetřeno bylo obchodních zájmů jak zemí koruny uherské vůbec, tak města Rěckého zvláště — za tím účelem sestavena byla ve Vídni smíšená komise, která měla odpověděti na tyto otázky: V jakém poměru býti má Rěka, Senj a ostatní přímoří, které se má odstoupiti, ve příčině celních a regalistických, komory se týkajících záležitostí? Jakou působnost a jaké povinnosti mají míti tamní úřadové správní? Jakou náhradu vezme komora a banka?

V čelo komise postaven byl předseda c. k. dvorní komory, hrabě Kolovrat. Komise vedla zvláštní protokol. Porady její trvaly několik měsíců. Teprve v srpnu r. 1776 císařovna prostřednictvím uherské dvorní kanceláře vydala nejvyššímu zemskému úřadu chorvátskému, t. j. c. k. uhersko-chorvátské náměstnické radě, obšírný reskript, jímž oznamuje netoliko, že Rěka má býti ke království přivtělena, nýbrž i spůsob ustanovila, jakým přivtělení provesti sluší. Dotyčný odstavec zní: „. . . ustanovili jsme . . . aby *město Rěka s přístavem jakož i statky Bakarské, pokud* (z Karlovce jdouc na Rěku) *na pravo od silnice Karlovy leží, a mimo to město Karlovac . . . ke království chorvátskému bezprostředně bylo přivtěleno*, však Bakar a Bakarici a Porto Ré, které na levo od silnice Karlovy leží, že Vojenské Hranici ponechati dlužno; dále, *aby z území, které má býti přivtěleno, zřízena byla nová županie ve všem, jak ostatní županie, král. chorvátské náměstnické radě podrobená a její pravomoci podřízená.*“

Týmž reskriptem hrabě Josef Majláth Székhely jmenován byl Rěckým guvernérem a zároveň velikým županem této nové županie, která slouti měla *županií Severinskou.* Guvernéru Rěckému přiřčena byla táž působnost a táž práva, jakých užíval gubernátor Terstský.

Z rukou komisařů česko-rakouské dvorní kanceláře, jíž po zrušení dvorní kommerční rady Rěka zatímně byla podřízena, Přímoří

[1]) V. Fiume atd. str. 17.

s Rěkou převzíti měli radové kr. chor.-slav. náméstnické rady, hrabě Štěpán Niczky a Mikuláš Škrlec, byvše od císařovny k tomu ustanoveni. Kromě toho bylo nařízeno, aby skutek tento děl se za přítomnosti guvernéra Majlátha, jenž byl zároveň zástupcem král. uherské dvorní komory. O čase, kdy vše to státi se má, bylo umluviti se společně komisařům, guverneru Rěckému a chorvátské radě náméstnické![1])

Slavnostní odevzdání Rěky úřadům chorvátským, po některých ještě o to domluvách a representacích náměstnické rady chorvátské k císařovně, uskutečněno bylo konečně přece dne 20. října 1776. I netřeba dotýkati, že Rěčané, kteří ještě před půlrokem se báli, aby zase neupadli do starého poddanství, tuto událost uvítali s radostí velikou a nelíčenou. Zároveň nezapomínali výhod a prospěchu svého. Brzy potom zajisté městská rada Rěcká odevzdala komisi uhersko-chorvátské stručné memorandum, v němž obsaženy byly tužby a přání obyvatelstva Rěckého. Hlavní smysl pamětního spisu jest asi tento: 1. aby Rěka, jakož do těch časů, nebyla k žádné provincii přivtělena aniž sloučena, i příště ke sv. koruně uherské jen tak byla přivtělena a s ní spojena, jako všecky ostatní části k Uhrám náležící; 2. aby novým kr. dekretem potvrzeny byly všeliké zákony a statuty dané městu od Ferdinanda I. a jeho nástupcův, jakož i jiné výsady, vyjmouc ony, které by dle okolností a potřeby změniti bylo; 3. aby pozemky a městský majetek i příště osvobozeny byly od všelikých daní a poplatků vyjmouc desátek, který bývá pravidelně odváděn králi; 4. aby městská rada a městský úřad i příště za předsednictví hejtmanova důchody městské spravovaly; 5. konečně, aby městským patriciům a šlechticům udělena byla táž práva i praerogativa, jakých užívá šlechta uherská. Ostatně městská rada si ještě vyhradila, že se obrátí zvláštní representací k J. M. císařové.

To byl první úřední styk městské rady Rěcké s komisí chorvátsko-uherskou. Mezi tím, co tato komise pracovala o tvorbě nové županie Severinské, počato s organisací Rěckou. Guvernér Majláth vypracoval podrobný návrh ve příčině obecní správy, záležitostí obchodních a soudních. Návrh Majláthův přijat byl téměř beze změny, ba císařovna Marie Terezie v reskriptě ze dne 29. srpna 1777 užila i vlastních slov Majláthových. Reskriptem zmíněným stanoven byl běh apelační a nařízeno: „Aby obnoven byl právní běh ve příčině apelačních pří z Rěky přicházejících, a aby Rěka, která byvši s královstvím chorvátským bezprostředně sloučena vstoupila ve svazek Našich uherských dědičných království, určitým spůsobem byla konstituována, dále hledíc k tomu, že také podle zákonů království uherského Milosti Naší přísluší stanoviti soudy ve případech, pro které soudcové ani soudové naznačeni nejsou, vidělo se Nám ve příčině apelatorních civilních pří z Rěky nařiditi: aby apelace ze všech takových pří dála se od soudu městských soudců k městské radě, kteráž, aby úplný byl soudní dvůr, sestávejž mimo z guvernéra jako předsedy, nebo kapitána nebo jeho náměstka nebo náhradníka, potom z tajemníka a městského písaře ještě nejméně z desíti přísedících; od tohoto soudu nebudiž apelováno

[1]) V. Fiume etc. str. 28.

k dalšímu soudu městského hejtmanství, nepřesahujeli věc, o kterou je spor, cenu 1000 zl., pakli přesahuje, dovoleno jest apelovati k tabuli bánské atd. k Naší tabuli královské a septemvirální." — Jiným reskriptem (ze dne 5. září 1777) systemisován stav úřednictva a působnost Rěckého gubernia. Gubernium záleželo ze tří odborů čili sekcí, totiž z odboru politického, v jehož čele stál guvernér (s ročním služným 6000 zl.). Ostatní úředníci byli: náměstek guvernérův (1700 zl.), dva tajemníci (po 600 zl.), registrátor a expeditor (po 500 zl.), tři kancelisté a sluha úřední; z odboru právního čili druhé instance soudní u věcech obchodních a směnečních, jenž zároveň byl „judicium delegatum in causis extraordinariis." Předsedou byl guvernér; mimo něho ještě čtyři přísedící. Službu aktuarskou zastával tajemník guberniální. Třetí konečně odbor, totiž zdravotnický, spravován byl guvernérem jako předsedou, a dále záležel ze soudního adjunkta, jenž byl zároveň předsedovým zastupitelem, ze tří proveditorů, z notáře, podnotáře, představeného nemocnice, z dohlížitele, lékaře, kaplana atd. Správa guberniální celá vyžadovala ročně 30.000 zl., jež vypláceny byly z pokladny kamerální dotud, dokud by obchodní pokladna Rěcká sama je nemohla vypláceti.[1]) Po některých ještě dodatečných změnách městská rada Rěcká předložila jmenem veškerého města kr. chorvátské náměstnické radě zvláštní representaci, jíž netoliko oznamovala, že rozkaz císařovnin, aby správa Rěky svěřena byla úřadům chorvátským, v radě městské přečtěn jest a prohlášen, nýbrž vyjadřovala také radost z toho, že Rěka vstoupila v úvazek s Chorvátskem.

Tímto spůsobem Rěka dne 4. listopadu r. 1777 vstoupila také formálně do svazku s královstvím chorvátským, stavši se „integrující" čili bytnou částí nejen trojjednoho království nýbrž i nově zřízené županie Severinské, jejíž hranice zatím už byly určeny. Že Rěka skutečně byla dílem županie řečené, poznati lze odtud, že netoliko poslala své zástupce na první kongregaci čili valnou hromadu županie Severinské do Mrkopálje, ale že i v Rěce podobné hromady odbývány. Nejkrajnější body na obvodě županie Severinské byla města Karlovac a Rěka. Na jedné straně mezila s řekou Kupou a vojvodstvím krajinským, na druhé ohraničena mořem a Vojenskou Hranicí. Rozdělena jsouc na dva kraje (processus), Kupský a přímořský, měla dva civilní kapitaneaty, Bakarský a Rěcký, podřízené velikému županu, který zároveň zastával úřad Rěckého guvernéra.

V příčině požadavkův a přání městské rady Rěcké zatím doplněných a zvláštní representací panovnici předložených učiněno rozhodnutí (ze dne 23. dubna 1779), z něhož nejhlavnější věci tuto uvádíme, poněvadž z něho Maďaři vykrucují smysl, jako by město Rěcké s přístavem jako zvláštní, oddělené těleso bylo přivtěleno bývalo k Uhrám. Zní: „Maria Teresia etc.... Na některé odstavce kom. protokolu s některými poznámkami od Vašich Věrností sem nejpokorněji předloženého ve příčině vniterního zřízení měst a obcí obchodních Rěky a Bakru, kdyžtě tento protokol zde zevrubně byl uvážen a Naše Milost o tom předmětě náležitě byla zpravena, potvrzujíce vzhledem k ostatním odstavcům návrhy komise, milostivé dáváme rozhodnutí . . . *aby město*

[1]) Fiume etc. str. 42 a 43.

Rěka s okolím i nadále tak říkajíc za oddělené ke koruně uherské připojené tělo bylo považováno, aniž aby s druhým okresem Bakarským, který hned od prvopočátku ke království chorvátskému náleží, nějakým způsobem bylo zaměňováno. . . . Pro každé z nich také zvláštní privilegia Věrnostem Vašim, souhlasící s udělenou posud milostivou resoluci Naší . . . co nejdříve budou vydána.[1])

Tato zvláštní privilegia obsažena jsou v diplomech, které císařovna Marie Terezie vydala městům Rěce a Bakru téhož dne, kdy učinila rozhodnutí právě uvedené (23. dubna 1779). Poněvadž ostatní věci nenáleží těsně k našemu předmětu, uvádíme jen tato slova: „Ad cujus benignae intentionis Nostrae effectum eo securius certiusve obtinendum benigne insuper annuimus, ut: *primo urbs haec commercialis Fluminensis sancti Viti cum districtu suo, tamquam separatum sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque consideretur, atque ita in omnibus tractetur, neque cum alio Baccarano, velut ad regnum Croatiae ab incunabulis ipsis pertinente districtu ulla ratione commisceatur.*“[2])

Maďaři, vykládajíce smysl obou těchto citovaných míst, zvláště pak místa uvedeného z reskriptu jen *slovně*, nikoliv *logicky*, tvrdí, že diplomem Rěckým a císařským reskriptem 23. dubna r. 1779 zrušena jsou *všechna dřívější nařízení a ustanovení* (z r. 1776, 1777 a 1778), kterými státoprávní poměr města Rěky ke království chorvátskému, jeho politickým a soudním úřadům jakož i k županii Severinské byl určen. Ze slov položených v reskriptě „tamquam separatum *regni* Hungariae adnexum corpus,“ berouce je sama o sobě, vyvozují, že Rěka připojena byla bezprostředně k Uhrám, nikoliv k Chorvátsku, neboť prý v diplomě o Chorvátsku není řeči. Ale všimnemeli si slov Rěckého diplomu, *téhož dne* ještě vydaného jako zmíněný reskript, porozumíme, kterak dlužno rozuměti větě: tamquam separatum regni Hungariae adnexum corpus! V diplomě totiž, který užívá tak říkajíc týchž výrazův a slov, která čteme v reskriptě, praví se docela jasně: „tamquam separatum *sacrae* regni Hungariae *coronae* adnexum corpus,“ z čehož patrno, že slova regnum a sacra corona jsou souznačna, že tedy regnum v reskriptě znamená tolik, co koruna, t. j. souhrnnost království a zemí koruny uherské, proto jsme regnum také tamo přeložili slovem koruna. Ostatně regnum té doby *častěji* značí totéž, co jinde řečeno slovem corona.[3])

[1]) „. . . ut urbs Fluminensis cum districtu suo tamquam separatum *regni* Hungariae adnexum corpus porro quoque tractetur, neque cum alio Buccarensi, velut ad regnum Croatiae ab ipsis incunabulis pertinente districtu ulla ratione confundatur . . . Pro quarum utraque . . . specialia quoque privilegia fidelitatibus vestris ***juxta impertitam eatenus benignam resolutionem nostram*** proximius expedientur.“ (Rescr. Mar. Ther. emanatum ad r. consilium croaticum de regulatione interni status urb. Fl. et Buc.)

[2]) „Aby tento milostivý úmysl Náš (zvelebení města i obchodu) tím bezpečněji čili jistěji uskutečněn byl, mimo to (ještě) přivolujeme, aby: za první toto obchodní město Rěcké sv. Víta s okresem tak říkajíc za zvláštní oddělené, k sv. koruně království Uherského připojené tělo bylo považováno a vůbec tak bylo pokládáno, aniž aby nějakým způsobem zaměňováno bylo s druhým okresem Bakarským, který od prvopočátku ke království chorvátskému náleží.“ (Diploma Mariae Theresiae dto. 23. apr. 1779 urbi Fluminensi. Rački, Fiume etc. LIV.)

[3]) Více o tom pověděno v citované knize dr. Račkého str. 67.

Co týká se námitky druhé, jest pravda, že v úvodu zmíněného diplomu jest řeč jediné *o království uherském a jeho částech*, a kdežto v protokole upravovací komise jakož i v nařízeních vydaných od kr. chorvátské náměstnické rady, *na nichž spočívá nejvyšší rozhodnutí* ze dne 23. dubna 1779, výslovně čteme: „*Adnexa* de clementia suae sacrae caes. reg. et apost. majestatis *regno Croatiae per consequens sacrae regni Hungariae coronae urbe, portuque Fluminensi,*“ [1]) kdežto tedy mluví se o *prostředním* (per consequens) připojení Řeky ke království uherskému, v diplomě nicméně nalézáme jen slova: „*urbe quoque hac portuque Fluminensi eidem (regno Hungariae) in singularem benevolentiae et clementiae nostrae tesseram incorporatis* . . .“ [2]) která nasvědčují tomu, že by Řeka skutečně ke království uherskému *bezprostředně* byla připojena bývala. A tohoto smyslu se drží vykladači maďarští, nemajíce zřetele k dokumentům jiným. Ale výklad, jako by totiž Řeka *bezprostředně* k Uhrám byla přivtělena bývala, vidí se býti nuceným a hledaným. Neboť diplom Řecký má zřídlo své v reskriptě téhož dne vydaném a reskriptem tímto učiněna byla nařízení, která bezprostředné spojení Řeky s královstvím chorvátským předpokládají. Kromě toho však diplomem nic nebylo změněno hledíc ke státoprávním poměrům Řeckým, nýbrž naopak nařízeno, aby týž poměr i *nadále* trval, v jakém Řeka do toho času byla, totiž neodvislá od Bakru. Jiného smyslu slova „porro quoque“ (i nadále) míti nemohou.[3])

Ze všeho, co dosud pověděno, jde na jevo, že Řeka ovšem přivtělena byla k Uhrám, ale nikoliv bezprostředně, nýbrž prostřednictvím Chorvátska, což konečně nade vši pochybnost dokazují slova král. reskriptu ze 24. srpna 1777: „postquam urbs Fluminensis *per sui regno Croatiae immediatam incorporationem nexum nostrorum regnorum haereditariorum hungaricorum ingressa est* . . .“ a dále, že slova: „separatum corpus“ značí sice oddělené, t. j. samostatné tělo, ale nehledíc k Uhrám ani k Chorvátsku, nýbrž k Bakru — jenž nadán byl týmiž co Řeka výsadami — a ke král. uhersko-chorvátským svobodným městům a okresům.[4])

Brzy potom, co obě tyto důležité listiny byly vydány, t. j. 30. července r. 1779, přestala kr. chorvátská náměstnická rada úřadovati de jure a nedlouho později také de facto. Tehdy správa záležitostí Řeckých svěřena kr. náměstnické radě uherské, čímž pouto mezi Uhrami a Řekou se valné utužilo. Ale předem sluší podotknouti s důrazem, že *toto pouto nebylo povahy státoprávní, nýbrž jen administrativní*, a vztahovalo se netoliko na Řeku, nýbrž právě tak i na Chorvátsko a Slavonii.

(Dokončení.)

---

[1]) Připojivši z milosti Svého sv. c. k. apošt. Veličenstva město a přístav Řeku ke království chorvátskému, následkem toho (tedy) ke sv. koruně království uherského, J. V. ráčila . . . milostivě nařídití etc. (Exhibitum com. reg. Consilio croat. prot. circa regul. etc. 18. srpna 1778).

[2]) . . . také město toto s přístavem Řeckým k témuž (království uherskému) na zvláštní znamení dobrotivosti a milosti Naší přivtělivše . . . ustanovili jsme etc. (dipl. Flum.).

[3]) Cf. Rački, op. cit. p. 67 et sq.

[4]) Op. cit. str. 70.

Anna Manetínská Kolárová.

Podává
setník prof. Ferd. Čenský.

oby let dvacátých a třicátých byly nejtrudnější dobou našeho divadla. *Našeho* divadla? Ač zdali jsme směli *svým* divadlem nazývati ta nedělní odpolední představení, jež tehda každoročně od počátku měsíce října až do konce měsíce dubna jaksi v podruží živlu německého a z blahosklonné milosti, ale jen za tou příčinou se dávala, aby hojnou měrou plnila kasy divadelního ředitele, aniž by mu bylo u výběru dramatických kusův a při režii valně se namáhati.

Vmysleme se v duchu ve smutné ty doby počátkův našeho umění dramatického, tak asi do let 1832—1836. Při činohře a veselohře účinkovali téměř pouzí dilettanti, z herček dámy Dýcová, Magdalena Forchheimová (později choť Tylova), dále Šimková, Stroblová a Štěpánková; z herců Chauer, Tomsa, Tyl, o něco později Krumlovský a Biel. Těm všem nedostalo se řádného platu ani haléře. Však páni divadelní ředitelé (byli toho času najednou tři) každému z těch herců na místě platu velikodušně dali — jedinou benefici ročně, to jest, divadelní ochotník český dostal po zaplacení režie polovici příjmu za představení kusu, jejž sobě buď sám byl zvolil, nebo jejž mu Štěpánek ze své vlastní nebo přeložené zásoby obligatorně byl vnutil. Bylali při takovém představení návštěva náhodou slabá, ubohý náš dramatický umělec musil se spokojiti několika zlatými za svou námahu a po celý příští rok bídně živořiti nebo sobě jakéhosi vedlejšího zaměstnání vyhledávati.[1])

K ochotníkům českým družili se ještě někteří, současně při německém divadle zaměstnaní a tam řádně placení herci, na př. Grabinger, Grau, Hametner, Ilner, Prokop, Svoboda, Šmiller, Strakatý, J. J. Kolár, z dám Hartmanová, Ilnerová (roz. Allramová), Rošrová, Šikanedrová a nejmladší z nich — *Anna Marta Manetínská*, o několik let později *první* naše tragédka, měli bychom však říci první naše umělkyně pro *všecky možné úlohy*, o jejímž životě a dramatickém působení, jsouce vrstevníky jejími, několika slovy se zmíniti chceme.

Anna Manetínská narodila se v Pešti roku 1817. Otec její, Jan Manetínský, býval za časů ředitele Liebicha ve druhém desetiletí našeho věku při divadle Pražském znamenitým zpěvákem a hercem německým. Z Prahy se odebral se svou chotí Ludmilou, dcerou dvorního varhanáře Josefa Rosta, do Pešti. Manetínský byl člověk dobrodružný, mysli nestálé a opustil již po třech letech choť i dítko. Proto opuštěná manželka se tříletou dceruškou roku 1820 odešla nazpět do Prahy ke svým rodičům. Jsouc velmi pečliva o vychování svého dítka, dala je k „andělským" pannám na Malé Straně do učení.

Již toho času Anna Manetínská jevila neobyčejné vlohy herecké. Hrálať jako osmileté děvče dětské úlohy v divadle ochotnickém. Tu třeba připomenouti, že ve svém mládí byla pouhou Němkyní.

[1]) Jak vůbec známo, herec Kaška na př. krejčoval, Lapil řezničil atd.

Vidouc při své dceři i touhu i lásku k umění dramatickému, matka poprosila ředitele Štěpánka, aby patnáctiletou Annu přijal do sboru, což tento ochotně učinil, nedával jí však platu nižádného. Teprve když roku 1834 přišel do Prahy Stöger, Manetínská byla za herečku s platem velmi skrovným k německému divadlu engažována. Hrála úlohy jen podřízené, nicméně i v těch dávala na jevo neobyčejnou pilnost a svědomitost, a proto domlouvali někteří našinci, mezi těmi zvláště profesor Václav Svoboda, novému řediteli, aby přiměl nastávající umělkyni, by také působila při divadle českém. Stöger tomu přání vyhověl. Manetínská počala se přiučovati češtině a hráti české úlohy. Svou neunavenou pílí brzy předčila nade všecky své vrstevnice na českém jevišti a stala se miláčkem českého obecenstva, zvláště za časů těch, když zřízením zvláštního *českého* divadla roku 1842 v Růžové ulici pěkné naděje naší dramatické muse zkvétati počaly. Bohužel naši blazí snové tehdy potrvali jen dvě léta. Již roku 1844 loďka skrovné naší Thalie počala se na nejistých vlnách houpati, až konečně protivnými větry hnána zase ve starém přístavě — ve stavovském divadle do nedělního podruží přistála. I herci i my oblekli opět ten ošumělý kaftan starého návyku a těšívali jsme se po dvě hodiny přistřihanými, otřepanými a bůh ví odkud z ciziny sebranými obrázky, jimž se říkalo česká představení.[1])

Roku 1844 Manetínská zasnoubila se s J. J. Kolárem, známým hercem a spisovatelem českým.

Kolárová působila při divadle třicet let. Roku 1862 doprovázela svou dceru Augustu, proslulou svého času virtuosku na piano, do Paříže a brzy potom ochuravěla chorobou nervosní. Nemohouc dosíci zdraví dána do výslužby s platem dosti skrovným, jehož jí pensijní fond divadla německého poskytoval. Po trapné nemoci zemřela dne 10. července 1882 v Praze.

O Kolárové smíme bez rozpaků říci, že byla *první* u nás geniální herečkou, anaž za poměrů stávajících a to jinak neutěšených po-

---

[1]) Jenom na důkaz, jakého lákavého, ale při tom nemotorného materiálu se toho času v odpoledních představeních jako benefice herců užívalo, stůjtež zde z našich zápisků některé tituly kusův, jinde ovšem už dávno zapomenutých: Hodina z půlnoci nebo Pomsta lesního ducha, melodramatická hra, r. 1843 přeložená od J. Pečírky, ve prospěch Grauův; Sanice u řetězového mostu, fraška, téhož roku benefice Grabingrova; Ďáblův mlýn na Vídenské hoře, známý překlad německé hry, r. 1844 ve prospěch Hametnerův; Kouzelnice Lindana a copánkář nebo Rytíř Havran z Uhelného trhu, r. 1845 ve prospěch téhož herce; Duchové sedmi šedivých bratrů na besedě nebo Zbrojnoš, harfeník a sklepník, veliká komická báchorka z dávných časů, do češtiny uvedena od V. Filípka, r. 1845 ve prospěch Viléma Graua, a mnohé jiné, k těmto na vlas podobné. Byli to jmenovitě řečení tři hercové (Grabinger, Grau a Hametner), kteří sobě v nevkusných, všeho ethického a esthetického smyslu postrádajících, do oboru krvavé a ukrutné literatury sahajících kusech zvláště libovali. Šlo jim výhradně o přilákání nedělního obecenstva do divadla, čemuž se nyní po čtyřiceti letech ani diviti nesmíme, hledímeli k tomu, že na hojné návštěvě divadla závisela i hmotná existence beneficiantova. Divadelní kritika k tomu zlořádu netroufala si poukázati. Jediný Karel Havlíček v České Včele rázně proti těm hrám vystupoval, přirovnávaje je ke hrám kočujících marionetářův. Ale ani jeho posudků herci ti sobě nevšímali.

stoupila na vrchol umění dramatického. Pilnost její u přiučování se úlohám byla bezpříkladna, jež by našemu herectvu za vzor měla sloužiti. Nejsouc z počátku plnou měrou mocna jazyka českého, učívala se svým úlohám doslovně z paměti, neopominouc při tom nikdy, prozkoumati do nejpodrobnějšího detailu sebe menší nuance a vpraviti se do charakterů sebe subtilnějších. K těmto vlastnostem družil se i elegantní a spanilý zevnějšek i libozvučný a velesympatický orgán, provázen jasnou, dokonalou výřečností. Tím i oním pozorovatele i sebe chladnějšího rozehřála, uchvátila, okouzlila. Po čas svého třicetiletého na jevišti účinkování vytvořila velikou řadu charakterů nejinteresantnějších. Kdo by nebyl unesen její Deborou, postavou to přímo biblickou, tak trefnou, jak ji asi sám skladatel sensačního svým časem dramatu na mysli měl. Jak prostomilá byla její Katinka Heilbronská, jak něžná Amalie v Schillerových Loupežnících, jak dojemná Viola ve Večeru tříkrálovém, jak švitořivá a rozmarná neť Turkova ve Svobodově Malíři Škretovi, jak šťastná representantka parádní role Alžbětiny v Holbeinově rytířské hře Trojí znamení! A přece tyto úlohy náležely jen k úlohám jejím vedlejším; význam její spočívá v jejím repertoiru klasickém. Koho z nás starších navštěvovatelův divadelních neokouzlila její Ofelie, Desdemona, Porcie v Kupci Benátském, Stuartka, Panna Orleanská, její tklivá Marketa (ve Faustě), jak vznešeně stojí před námi jako dvorná Marketa (Povídky královny Navarské), Lady Macbethova, paní Pompadourová v Narcisu, jak mistrně byla promyšlena její Pavlína (Brute, pusť Caesara), její Monika, Magelona a mnohé jiné úlohy, jež nám nelze registrovati. Při tom třeba, abychom považili, že Kolárová téhož času byla také herečkou německého divadla, a že jsouc unavena hlavní rolí v českém představení, musila někdy toho ještě večera na jevišti německém některou z podřízenějších úloh prodělávati, anebo že jí na jevišti českém byla přidělena úloha z leckterés frašky Vídenské nebo jiné. Jestliže dnes hrála Pannu Orleanskou, na příští týden bylo jí působiti v Nestrojově frašce Chce mít švandu nebo v Holbeinově veselohře Martin mistr bednářský a jeho tovaryš. A jestliže před týdnem vystoupila jako Marie Stuartka, dnes jí bylo hráti v Nestrojově Osudné masopustní noci nebo v podobných titěrnostech. A neúnavná naše umělkyně tu i tam pojala úkoly své s velikou opravdovostí a se stejnou svědomitostí. Paní Kolárová — tak znívala stereotypní kritika — byla dnes prostomilá, hrála dobře, pomohla k rozehřání obecenstva svou živou a dojímavou hrou, byla srdečná a dojemná, byla ze všech nejchvalitebnější a pod.

A ještě jednu velmi dobrou vlastnost zvěčnělé naší tragédky jest nám zaznamenati. Kdežto jiní hercové ke svým beneficím přibírali lecjakés škváry, vraždy a podobné kusy ukrutné, Kolárová větším dílem ke svým příjmům volívala díla klasická nebo původní (Schillerovy Loupežníky, Pannu Orleanskou, Kupce Benátského, dramata Kolárova a j.), což jí klademe za zvláštní a velmi vzácnou zásluhu.

Tím vším rostla láska a vlastenecká přítulnost obecenstva k Anně Kolárové. A s láskou tou srůstala i láska její k věci národní. A proto, pokud se pamatujeme, našinci odměnili dvakráte velezasloužilou umělkyni, nejprve r. 1848 po prvním mistrovském provedení Pavlíny ve vý-

borné konversační hře Brute, pusť Caesara, po druhé r. 1863, když za příčinou stálé churavosti jeviště české navždy opouštěla. Zasloužila toho; bylať přední okrasou našeho divadla.

Na konci svého náčrtu vzpomínáme sobě ještě jedné episody ze života zvěčnělé umělkyně.

Dne 6. ledna roku 1841 provozován na českém jevišti Jan Sachs za praskrovné návštěvy obecenstva. Kolárová měla úlohu Kunhuty a jakkoliv hrála před lavicemi skoro prázdnými, přece uchvátila své zbožňovatele tou měrou, že jí jeden z nich na jeviště hodil věnec, který však, jelikož již opona byla spadla, zůstal ležeti před oponou. Aby svým citům ulevil, zanícený ctitel uveřejnil ve Květech příležitostní báseň, již diplomaticky věrně tuto klademe:

Panně Nině Manetínské za provození Kunhutky v Janu Sachsu:

Šestý leden zasypal se sněhem.
Popřestalo — tu ti do saní,
a ti na led, ti na ostrov během
v chvatu k próbám tanců sezváni.
Málo se nás sešlo do hraní,
kdes Ty svého Jana umělosti
zasloužený věnec podala;
Tobě svitý vděčnou veřejností —
závistná opona odňala.

Zbožňovatel podepsal se *Vácslav Hořiněvský.* Uhodneteli, kdo byl asi tento pseudonym? Nikdo jiný nežli šťastný nálezce rukopisu Kralodvorského, *Vácslav Hanka.* Stálť tenkrát v nejkrásnějším mužném věku, a mohl tedy zajisté, bylli největším poetou své doby, jak tomu chtějí jeho — nepřátelé, i příležitostně v tom poetickém naladění vytvořiti báseň znamenitou, a ejhle takovouto všeho básnického pelu prostou, až ku podivu prosaickou, ano nečeskou slátaninu napsal tentýž Hanka, jemuž novověcí literární závistníci naši chtěli imputovati, že složil epické básně rukopisu Kralodvorského! Vizte, již tato báseň sama sebou budiž vám nezvratným důkazem, že Hanka nebyl s to, aby jen devět řádně souvislých veršíků vzdělal, neřkuli aby byl původcem nejkrásnějších našich zpěvův epických.

V lázních Sedmihorských, v měsíci srpnu 1882.

Obrázek z pouti.

Povídka z kraje ve verších

od

Josefa Jakubce.

I.

Oblaka jdou v nebi od západu,
od východu chodí jasní dnové
nad zeleným kopcem kulovatým
včera jako dnes. Tu zbytky hradu
jako zuby v lebce, kterou klove
havran, děsný čas, tu s klidem svatým
trčí nad krajem tak přespanilým,
jak by jej bůh svým jen chystal milým.
Na tom kopci, na zelené stráni
dávno lidé třešně nasázeli,
jež jak panny na jaře se bělí,
v máji bílé, v červnu zčervenají,
jako dívky v bodrém předbíhání
pod vrcholem stanou, v líci plají,
na jejich pak korálové plody
sletlí ptáci s křikem slaví hody.

Nad úpatím na zeleném svahu
sklenář Podhajský si domek líčí,
od vrat v sínku, na dvůr chodí s prahu,
sbírá, urovnává, chřestí klíči,
jimiž zamkl polici i truhlu,
chlévy, zahrádku i kliku studny,
aby nikde nepořádná ruka
nesáhla snad na pořádek svůdný,
jenž se leskne z každičkého uhlu.
Jde a bílí, kde mu stěna puká,
uklízí a čistí dvůr i kolny,
a když po práci čas zbývá volný,
barvou modrou síň i jizbu zdobí
od přízemku jako v panském domě,
že to příliš ze vsi pro osoby,
přijdouli sem, chodí, mluví skromně,
s úctou ke sklenáři pohlížejí,
myslí, takého že chleba nejí,
jako oni černý, usušený.

Domek jako zámeček je sklenný
a kol domku všechno vysmýčeno,
že mu panské dali jmeno.

Ze zámečku sklenář vyšel vraty,
obrátil se na dvůr, volá zpátky
do oken, kde krejčí píchá šaty,
a ten oknem vyhled do zahrádky. —
„Nájemníku, vaše malé děti
tu mi oškrábaly barvu s plotu;
co to stálo práce hladit tyčky,
potřít barvou, vykrajovat špičky.
A hle, tam zas naházely smetí;
ať mi dáte pozor na drobotu!“

„Pantatínku!“ krejčík odpovídá:
„Jak pak děti, když je člověk hlídá.
Sedí v koutě tady nebožáci,
na dvůr se vám nohou kročit bojí!“

„Mlčte, mlčte. Však se leccos ztrácí;
také před nimi nic neobstojí.“
Řekl sklenář chtě se dále bráti,
ale krejčík objevil se z dveří
nesa šití, při tom v ouško jehly
navlékaje nit. Sklenář se vrátí,
a tu slyší, sotva sluchu věří,
kterak podruh, tabák hodiv stranou,
takto volá: „My se nespolehli,
pantatínku, že tu věčně budem,
a jak vidím, větry jinam vanou,
kdo ví, budemli; vždyť taky v chudém,
pantatínku, osrdí kus vězí!“
Co to dořek, bouchla vrátky prudce
krejčová, jež na polní už mezi
nachýlena pod pytlem jsouc trávy
slyšela i spěší, už je v půtce,
mrští pytlem o zem a tak spustí:
„Táto mlč! Běž stříhat na rukávy,
máš být zítra hotov. Toť už tuze,
pantáto, co chcete dělat s námi!
Co ty děti? Vždyť nemohou růsti;
máte je sic i mne ku obsluze,
musejí pak na otýpce slámy

do koutků se tlačit ve světnici,
trávníku by v dvorku nepošláply,
chuďátka, jsou celé bledé v líci."
Při tom slze utřela, než skáply.
Sklenář chtěl jí vpadnout do hovoru,
zakřikoval, an tam se záhrobce
potutelně smál se jejich sporu
manžel krejčí, a si v duchu myslí:
Dobře má, však má naň dávno s kopce.
Do oken pak vyhoupnou se časem
dětské tváře jako z děry sysli,
vykouknou a bílým třesou vlasem.

A zas dále svoji vede matka:
„Nasadit jsem chtěla na kuřátka,
chtěla jsem mít také baňat hejno,
a tu máš! Vždyť ani vrabec tady
nesmí přeletět a sednout k drnu.
Však by také nepřišel tu k zrnu.
Střehl jste vždy — je mi sice stejno —
když vám krmím dobytek, ba taky,
kravičkyli dojím, přibližíte,
vařímli vám, do všeho své zraky
pod pokličky strkáte a víte,
kolik zrnek, soust a lžic je čeho."
Neskončila ještě. Vedle stěny
píchá jehlou krejčí utulený,
děti košilaté vedle něho.
A než mohla žena mluvit zase,
zvolal sklenář, tak že děti s křikem
utíkaly skrýt se za tatíkem,
a tu sklenář, hněv se mu chvěl v hlase:
„Osobo, už kliďte se mi kvapem!"
Vyrazil to ze sebe a spěchá
vrátně otevřít. „Už moje střecha,
povídám, vás na noc nepřikryje."

„Pomalu, ať trávník nepošlapem!"
zachechce se žena a jdouc k síni
mumlá hlasem, při tom stranou plije.
Hospodář však předběhnuv je všecky,
než si vzpomenou manželé líní,
sám už vynáší, tu škopek, necky,
a pak šatstvo, stolice a všecko,
co mu padlo v ruce, také děcko,
jež se připletlo, vše jedním rázem
vyklízel a ze vrat házel na zem.
Manželé pak nevidouce zbytí,
co jim zbylo, ještě každý chytí
a šli zvolna vlekouce své děti,
které křičely, ven přede vrata.
Vrátně vrzly, prudce k sobě letí,
brána zavřena. Tak doba zlatá
prvním manželům se zavírala,
když je z ráje boží ruka hnala.

Oddechnul si sklenář, loktem stírá
s čela pot, a zas, kde jaká díra,
spravuje a rovná, dvorek smejčí.
V tom zas malou brankou vběhl krejčí,
po záhrobni plíží se a šepce,
tabatěrku že si v okně nechal.
Vzal a otřel rukávem ji hebce,
třikrát klepl, podal sklenářovi:
„Pantatínku, ještě naposledy
v dobrou vůli!" Ale sklenář spěchal
za svou prací mlčky. Krejčí tedy
rámě skrčiv venku zmizel v křoví.

Zůstal sklenář sám a jeho domek.
Nikde noha lidská — volno je mu.
Ohmatává ten i onen stromek.
Nikde ptáčka, jenž by přelít střechu,
nikde husa nevztahuje k němu
bílý krk, ni holub pro potěchu
nezavrká v poklopu, ni kury
nezakdáčí, kvočna nesvolává
drobotiny pestré na smetišti,
nikde nešlápne nic, nezapiští,
leda list že šeptne padna shůry.
Za to však po celém dvorku tráva
drobná, hustá, nikým nešlapaná,
nikde skvrny, leda růže planá
přes plot na ni červeň trousí řídce.
Nežli tím, však potěší se více,
pohledneli přes plot na zahradu.
Zrak mu svitnul: tam mu rostou stromy,
jak jen malíř maluje, a vánek
některouli větvičku jen zlomí,
hřích to bude! A v těch stromů chladu
čekají se poupata, by kvetla.
Prostřed záhonu pak z loubí stánek.
Chmura s líce sklenářovy sletla,
potěšil se, ve chlév hlavu sehnul;
kravky dvě naň hlavy obrátily
žvýkajíce. Pohled ten mu milý,
stál tu chvíli ani sebou nehnul.
A když potom kráčel po záhrobni,

rozhorlil se hněvem; zvednuv zraky
uviděl, jak černí ptáci drobní
pod krov létají a odlétají,
kterak jeden drobet nesa v zobci
přilípne jej a pak druhý taky.
A tu sklenář stoje na záhrobci
hněvu nechal podiviv se v taji,
z ruky pustil napřaženou tyčku,
rád se dívá na tu vlaštovičku,
kterak přimkne tílko černé k hnízdu
jako lesklé péro přilepené,
jak dvě ostří nůžek křížíc křídla,
jak by radila se v drobném hvizdu,
hrudku dobřeli na hrudku klene,
a když druhou z dálky letět shlídla,
vzduchem střelí, druhá opět staví.
Neodvracel sklenář dlouho hlavy,
mysle si, že hnízda nerozbourá.
Neviděl, že vešla na dvůr vrátky
babička a že se k němu šourá.
„Pochválen buď Kristus Ježíš!“ řekla.
Sklenář pak chtěl pustit se s ní v hádky,
jak byl vždycky se žebráky zvyklý.
Když však poznal, hned mu líce změkla:
sousedka to, pobízí ji dále,
ona však si sedla bez pobídky
na práh domu a rty její vzlykly.
Řekl sklenář: „I pro pána krále!
Co mi paměť, nebyla jste u mne;
co to bude?“ — Nevšimla si výtky,
ruce sepne, hlavu složí stranou:
„I ba nebyla, můj kmotře milý!
Ach jsme my to ženské nerozumné!
Pánbíček nás v nebi opět zkoumá,
neopouštěj rodička nás jeho.
Tak jsme dlouho, kmotře, ve svém byly,
a teď, považte, jsme beze všeho.
Barák od nás koupil soused Louma;
musili jsme, víte, bez výminku.
A dnes se k nám krejčí od vás vtírá,
nábytek a hrnce skládá v sínku
a nám dvéře z domu otevírá,
že prý si to najal od souseda,
ať prý každý bydlo v čas si hledá.
Co mám dělat? Dcera doma není,
k Panně Marii šla k Boleslavi.
Však se navrátí dnes do modlení.
Kmotřínku, vy znáte naše mravy,
můžemli pod jednou bydlet střechou,
vezměte nás k sobě na podruží,
pán bůh vám to zase vynahradí,
Panna Maria a všichni svatí.
Poctivě jsme schudly — to mi těchou;
prosím vás, kdo teď se nezadluží?
A mně v práci stáří mé už vadí.
Pán Bůh dal, on vzal, co člověk ztratí.
Však jsme všichni v jeho ruce svaté.“

Sklenář mlčel, svraštil žluté čelo,
zhurta pravil: „Hle, to z toho máte,
každý den že jdete do kostela,
modlíte se jen, kam by se dělo?
že dům vázne, člověk dluhy dělá.“

„Nu nu, kmotříčku!“ dí smutně žena
s prahu zdvíhajíc se na kolena,
aby šla. „Nu netrestejte přísně,
pobožnost bůh nikdy neopustí.
Však on dává polním kvítkům růsti,
dle své vůle vybaví nás z tísně.
Bůh vás tu zas opatruj!“ Šla tedy.

Podhajský však předhonil ji slovem
milosrdím hnut a studem bledý,
ana právě v chlévě bučí kráva:
„Chceteli tu bydlet pod mým krovem
zůstávejte. Kravám není tráva,
nemám, kdo by dojil a mně vařil,
a přec rád bych v poli hospodařil.
Jen mi havěti sem nepřineste;
nábytek si na mém voze svezte.“

„Bůh vás pozdrav!“ sousedka mu vece
vetchou ruku jemu podávajíc.
„Vždyť jsme všichni v rukou Páně přece.
Tak, tak! Duškovi dám chleba krajíc,
on mi pomůže!“ — A v půli těla
sehnuta jsouc rychlé krůčky dělá
nazpět do vrat. Branka se však před ní
otevřela sama a z ní vkročí
u záhrobně na schod na poslední
bledá ženská, k nebi majíc oči
zvykle obrácené na oblohu,
tak že od ní zmodraly. Jen v šátku
bílém, velkém, vyšívaném v rohu,
v jakém o každém se chodí svátku
do kostela, v něm se poznávají
naše ženy, jdouli v cizím kraji
na pouť bílé jako holubice.

Tedy dívka nachýlila líce,
matce svojí ruku políbila.
Matka volá: „Bože, holka moje!
Z božích cest tě vítám, dcero milá!"
Dcera pak se usmívajíc svatě,
láskyplně na matku i toho,
jenž se mračil na záhrobni stoje,
jak by rovnal cosi na kabátě:

„Panna Maria vás oba spolu
tisíckráte pozdravuje mnoho!"
„Děkujeme, zdráva vyřídila!"
vece matka; sklenář ode dveří
smekl rychle, řeč kdy o něm byla,
a hned s kvapem domů přes práh měří.
Matka dceři potom vysvětlila
ze vrat jdouc, proč u sklenáře byla.

II.

Od stavení volal v pole žitné
sklenář Podhajský a běžel s kopce:
„Hleďme na ně! Sotva den že svitne,
by je člověk hlídal. Půjdeš s meze!
Nejvíc práce dám si z celé obce,
bych měl meze zarostlé a rovné
jako rámce, zelené jak pásky
s kořením a kvítím. Kam to leze?
Nezná cesty? Ať ho havran klovne!
Otřepe mi při tom krajní klásky."
Takto horlil, hrozil v dálku holí,
a pak vidět odrostka, jak rukou
drží sobě beranici v týle,
by mu nespadla, jak o se tlukou
plaché nohy, až mu zmizel v poli.
Vrátil se, by pokračoval v díle.
Potkal souseda, jenž smeká před ním,
zastavil ho: „Kmotře, pohledněte,
tak mi robí: po mezi se plete!"
A když ještě setkali se s jedním —
soused byl, jenž nechal v poli koně,
by vzdal úctu kmotru sklenářovi,
takými si tento oddech slovy
hlavu obnaženou vzájem kloně.
„Jářku, moji sousedové zlatí!
Co už teď se děje v obci naší!
Co pak člověk a co stáří platí?
Ovšem, ať sní každý svoji kaši;
to však hanbí obec: od té doby,
co jsem vyhnal krejčích, jen mne zlobí.
Vyjde před barák a pozoruje,
co se u mne děje, slídí všude,
odběhne a zas tu — něco kuje;
krčí se a vede s sebou ženu,
též jsem slyšel, kterak Filomenu
naši ondy škádlil. Něco bude,
neboť také odrostky zve k sobě,
vídám, kterak v podvečerní době
scházejí se, šňupou s ním a mluví,
smějíce se dívají se k našim
skrze sněti stromů vedle plotu.
Slyšet syknout, neb jak hučí sůvy,
ale někdy ostudně je splaším.
Však ať obec překazí tu slotu!"

K tomu soused přikyvuje hlavou:
„Krejčí, krejčí trestati se musí."
Druhý soused ale odpovídá:
„Já vám povím, kmotře, tu věc pravou:
Kdo se mnoho brání, mnoho zkusí.
Nesmí se tak přísně, když se hlídá;
mládež na se mnoho popouzíte.
Však jste moudrý, více než já víte."
Sklenář jemu: „Dobře, dobře!" praví,
sousedy pak s uctivostí zdraví,
spěchá domů, spouští ruce dolů
na obci, kde husy pasou děti,
a teď kmotra obstoupily v kolu,
rukáv, loket jemu líbajíce.
On pak na ně: „Bůh vás pozdrav, smeti!"
Při tom štěstím zářily mu líce.

Došel domů, vešel na zahrádku,
Filomena ryla na záhoně
prozpěvujíc písně k chvále boží.
„Tys tu z kostela? Tos přišla v krátku.
Hleď, tam vyplej také v koutě hloži,
udělal jsem kleště z dřeva pro ně.
To jsi hodná, Filomenko, za to."
Tak děl sklenář, odpovídá tato:
„Dobré jitro, kmotřínku, vám přeji,
pán bůh pozdrav! Těší mne ta práce.
Hle, jak se ty pestré květy chvějí
v rose ranní, jako by se myly.

Jaká vůně všude po zahrádce,
div jí neviděti! Kmotře milý,
myslila jsem, že byste měl z růží
v sobotu dát kytku na Loretu
Panně Marii a Ježíškovi.
Nejkrásnější bohu dar je z květů,
když se k němu dobrá vůle druží."

Dlouho k tomu sklenář neodpoví,
potom vece: „Byl by hřích to velký
v poupěti květ kazit, Filomeno!
Buď to tady bohu posvěceno,
kde je rosa, kam přiletnou včelky."
Ale jemu praví Filomena:
„Pro boha jsou květy, jemu voní.
Každá růže je tu vymodlena,
neboť umím modlitbičku pro ni.
A když klíč mi dáte od zahrady,
nad nimi se modlím v práci tady."

Líbilo se velmi sklenářovi
tajemství to růží, svolil k tomu,
by z nich vzala, nežli půjde z domu,
Marii dvě, poupě Ježíškovi.
Ukázal a poznamenal každou,
litoval a vybíral je přísně,
jak by v mysli zanášel se vraždou.
Dívka začala pak svaté písně.
Odešel a poslouchal ji skrytě,
a když přestala, zas pánovitě
zavolal ji, by šla vařit k němu.
Odměřoval, dohlížel si k všemu.
Filomena tedy přes dvůr kráčí
nesouc klíč a rýče hospodáři,
a když zaslechla, jak slípky kdáčí,
jež jí sklenář nechal na kurníku,
počítala, kolik vajec bude,
vyjasnila tahy v bledé tváři;
taký úsměv u nás mají v zvyku,
navštívili štěstí lidi chudé.

Přešla schody, dvéře otevřela,
a jak jindy zbožně křížek dělá.
Sklenář seděl opět v pilné práci,
měřil sklo a řezal v rohu dílny,
v níž se jako v pokoji vše lesklo.
„Pomáhej bůh! Jak jste stále pilný."
„Zahálka se nyní nevyplácí!"
řekl sklenář cinkaje sklem ve sklo.
Filomena v plotně zatápěla,
dračky pěkně naštípané měla.
Pošeptmu se modlíc hýbe rtoma.
Vytrhnul ji sklenář: „Filomeno!
co si říkáš stále k sobě v tichu?"
Mlčela, až měla domodleno,
a pak řekla: „Na poli jak doma
modlím se a varuji se hříchu.
Jak bych tady neměla se modlit,
vždyť tu jako v kapličce je pěkné,
člověku kde milo bývá prodlít —
odpusť pán bůh, že se to tak řekne.
Tam, co stojíte, bych oltář dala,
a ten břečtan, po stěnách co roste
kolem kol, toť malování prosté.
Jak jsem řekla: kaplička to malá;
jak bych se tu modlit zapomněla?
Vyhleděte oknem — bože milý!
Na všechny je vidět světa díly,
slávu boží. Co se všude bělá
kostelíčků, kaplí v každé stráni!
Počítejte: tu hned Andělíček,
Loretanská Panenka tam výše,
shlížíc dolů — ta nás všechny chrání,
k ní je vidět zevšad od kapliček.
Tamhle sedla svatá Anna tiše
nad kostelem Ostruženským sama
na kopečku, a jí pod nohama
cesta v levo do lesa se kroutí;
chodívám tam ku Trojické pouti.
Z těchhle oken zas je vidět jinam.
Na Vinici jednou v roce bývám,
svatý Isidor tam rádlem oře,
nad ním Bradský kostel. Tam se dívám
vždycky ráda, jak se ku výšinám
vznáší Ježíš na Táborské hoře
nejvýš k nebi z našich kostelíčků.
Hle, jak sem se dívá na matičku
Loretanskou Marii a v levo
žehná těm, co k Maří Magdaleně
po Zebíně lezou unaveně.
Po cestách pak leckde boží dřevo,
boží muka všude za dědinou,
kde si poutníčkové odpočinou.
Neníli to kus nebeské říše?
Blíž je nebi, kdo vystoupí výše."

Povstal sklenář od práce, by viděl,
o čem nevěděl, šel, ruce vzadu

skřížil si a shýbal v okno bradu,
za ní chodil, jako by se styděl,
že mu ušlo, nad čím nyní žasne.
V udivení potom propověděl:
„Ale osobo, též rád bych zvěděl,
jeli to tak všude jak zde krásné.
Ty kus světa hezký projdeš přece,
jak to tam, kde nebe padá k zemi?“
A tak s upřímností ona vece:
„To vám řeknu, kmotřínku, že všude,
kam jsem přišla, pán bůh tvoří divy,
ale kraj náš nejmilejší je mi.
Kdož ví, bože, jak to v nebi bude,
tu však člověk v nebi ještě živý.“

Zamyslil se onen, bloudí okem
po tom krásném kraji, lemovaném
v půlkruh lesy, kapličkami, hrady,
a tak blízko zdá se, jedním skokem
v malé chvíli při každé že stanem.
„Pravda“ — řekl — „je to nebe tady!“

Filomena při tom odskočila
ku plotně a zas tu při něm byla,
neb ji volal, všechno ukazoval,
co kdy zrobil, a co si kde schoval.
Otvíraje truhlu napřed pravil:
„Vidím už, ty že jsi z jiných lidí,
s podruhyní bych se nezastavil.
Co vše mám, hned jiný neuvidí.“
Vyndal potom pouzdra všelijaká
barevná a s víčkem vrchním skleněným,
počítaje, co dá hračka taká
denní práce, vyndal potom skřínku
s prknem zadním rudě obarveným,
ostatní tři strany ze skla byly.
Horní okraj v štít vybíhal vpředu
v rudé půdě kreslený keř bílý,
který padal po všech hranách dolů;
pěkná kaplička to ku pohledu.
Diví se jí Filomena, praví,
že by měla stát tam na tom stolu,
do ní pak že, dáli pán bůh zdraví,
z pouti přinese Marii Pannu.
Sklenář pak ji na druhou dal stranu,
obrázky pak různé z desek vyndá.
Mívali jich totiž u nás jindá
velké sbírky, každý z jiné pouti,
od přátel a známých na památku,
dcery braly dědictvím je z domu.
Milo zajisté je vzpomenouti,
o božímli ukazují svátku
jedni druhým, který kdo dal komu.

A z nich Filomena, co byl svatý —
též tam byly květy malované —
každý políbí, než stranou složí.
Mnohý andílek as boubelatý
ušpulil se, pod jejím rtem plane
a se choulí k nohám matce boží.
Jmenovala potom Filomena
matky boží každou dle jich jmena.
„To je svatá Panna Pomocnice;
sedm hvězd má kolem svojí hlavy
s Ježíškem. To její obraz pravý.
Tohle pak jsou, hleďte, Vambeřice,
a to zázračná v nich boží matka.
Tohle Svatoňovská Panna sladká;
tam se stavíme, když od Vambeřic
jdeme domů. Ztamtud ještě máme,
abych řekla cestu od nás měřic,
jak sedmkrát na Tábor. — Hle visí
její obraz na stromě a pod ním
pramenů je sedm. Jak se láme
denní světlo na zrcadle vodním,
sedm lesklých mečů spatřil bysi.
Tuhle máte Boskovskou Marii.
Tu královnu Svatohorskou taky;
dva dni za Prahou ta tvoří divy,
a snad dále, kde jen lidé žijí —“
při tom zvedla Filomena zraky,
snad až v nebe pohled noříc snivý —
„všude, nebes královno, tě znají.“
Ještě dva obrázky vzala, řekla,
při tom slzička jí přes líc stekla:
„Byla, kmotřínku, jsem všude v kraji,
nad ty naše matičky tam není:
Boleslavská matka, Loretanská.
K Boleslavské víc než celodenní
od nás pouť; tam přijdou z dalekánska.
Líbí se mi nejvíc, když se stmívá,
my se navracíme do Libáně,
město jasně osvětleno bývá,
a vstříc vyjde ku chvojové bráně
s družičkami sám pan farář taky.
Pohleděnte, Boleslavská Panna,
je to zvláštní — v půl jen malovaná,
po svatý jen život nad oblaky

s děťátkem svým vyčnívá tak mile. —
Loretanská Panenka pak naše
tak má zvláštní líce starobylé,
černé, lesklé, z mouřenínské země,
že když přehlednu ji jenom plaše,
lekám se jí, ale potom ve mně
podivný tak, nadzemský cit budí,
že si ruce blahem tisknu k hrudi."

Zůstala tak Filomena státi,
ruce křížem na hruď přeložené,
že sám sklenář dále zapomene,
nežli duch se oběma zas vrátí,
ukazovat pentličky a cetky,
kousky látek hedbávných a všecko,
co kde po své matce sobě schoval,
korále a dracounové spletky,
ba též uložené opatroval
hračky svoje, když byl ještě děcko.
„Co je tohle?" dívka potom ptá se.
Do ruky vzal, co mu ukázala:
„To jsou ony na bodláky kleště,
co jsem zrobil." — Ona ptá se zase:
„A co tamto?" Na kolo prst dala
stroje, jehož neviděla ještě.
„To je mlýnek na mák," odpovídal.
„Ač jsem koláč bez máku vždy jídal.
Tam to pak" — děl napřed ukazuje —
„pro vejce je stojan. A tam, hledni,
na mouchy prut; jak se porozední,
zabíjím je a přec dost jich tu je."

Zavřel skříň i truhlu, děva vece:
„Kmotřínku! Nu, pozejtří jdu zase
do Vambeřic, přinesu vám věru
z pouti obrázek už pěkný přece,
špatného vám arci nevyberu."
Řekl sklenář zachmuřiv se v hlase:
„Chceš jít zase? Nerad jsem já tomu.
Víš, že práce na tobě teď visí.
Nechcešli však jinak, jdi si, jdi si!
Však tě budu brzy čekat domů."

Do snídaně dal se sklenář zatím,
ale Filomena k matce spěchá;
volala ji, růženec má v rukou:
„Dcero drahá! nějak spaní tratím,
snad mne tlačí přec jen cizí střecha,
všelijakou se též trápím mukou.
Dceruško, co by si řekla tomu,
kdy by si tě někdo odved domů?
Se mnou pán bůh dle své svaté vůle
naloží, a dříve vědět musím,
jak jsi živa v slzavém tom důle.
Jak tu budeš sama? Dej si říci,
mluvila jsem s oním chlapcem rusým
z dolní chalupy, vždy se zas hlásí —"

Dívka však se zbožnou řekla lící:
„Neprodávejte mne světa klamu,
vždyť mne pán bůh neopustí samu,
z toho světa nečekáme spásy."

„Jsmeť my ovšem v boží ruce vždycky,"
řekla matka. „Ale jazyk lidský,
milá dcero — bez toho již slyším
posměšky, že sklenář si tě všímá,
ty prý po něčem že toužíš vyšším,
třeba měl už vrásky nad očima.
Je prý lakotný a zatvrzelý. —
Kéž by o sebe jen starost měli!
Nevím, dcero, na včerejšek v noci
zdálo se mi živě o tvém otci,
a pak tebe viděla jsem taky;
trhala jsi růže, samé růže,
plný klín a stále trhala jsi,
vzhůru k nebi obracela zraky
růžemi si ověnčujíc vlasy,
a zas trhala. — Co být to může?"
Odpovídá dcera zasmušile:
„Modlete se, ať mne pán bůh chrání."
A šla na dvůr tiše po svém díle.
Tu ji zase někdo z nenadání
šeptem volá, za plotem se skrývá.
Vyšla tedy podívat se z chlíva,
uviděla ženu krejčíkovu,
ana takto slovo kladla k slovu:
„Neměj za zlé, přináším ti vzkazy,
Jeník půllanských tě prosit dává,
myslí na tě, když jde spat i vstává,
blázen hartusí, že vše ti zrazí,
naňli nedáš. — Máš naň vzpomenouti,
a mu obrázek přinesti z pouti.
Že prý barák mohly jste mít posud,
jenom slovo!" šepce krejčíková,
dívka ale usmívá se svatě:
„Vyřiďte mu, že to už můj osud,
však dá jemu pán bůh vrchovatě,
hodnější ať ve svém srdci chová!"

Rozešly se. Ale za chvílenku
marianský zpěv zní opět venku.
Sklenář sám je při tom veselejší,
ani chvilku darmo neprolení,
s dnešního dne nedá na zítřejší,
v zahrádce pak sedá po modlení.

A když Filomena vydává se,
matka za vrata ji vyprovodí:
„Dceruško, jdi, kudy pán bůh chodí,
modli se též za nás, vrať se zase."
Dal jí sklenář s pánem bohem taky,
a když zašla, s kopce napnul zraky.
Pěšina jde podél štěpných stromů
níž a níž; je stromek zříti celý,
za ním pak již o polovic nižší,
třetího jen koruna už sedí
na bělavé pásce. Kdo jde z domu,
ubývá ho s těmi stromů těly:
u prvního ještě „s bohem" slyší,
pak jen po pás tomu, kdo naň hledí,
jeví se, pak bílý šátek vlaje
po větru se s hlavy třepotaje. —
Popošel si sklenář, ještě jednou
uviděl ji celou; pak se lekl,
odněkudli na něj nevyhlednou,
opatrně do domku se vlekl.

U krejčíků přec ho uviděli. —
Bylo ze soboty na neděli.

III.

A když bylo zase na sobotě,
chodil sklenář trudný, neveselý.
Nic mu vhod už, ani tyčka v plotě.
Ráno přivstal, do zahrádky vkročí;
stromky, květy jako po koupeli.
Prohlíží, kde puklo nové poupě,
plné květy přepočítá skoupě,
a pak ku východu zvedne oči,
ruce sepne, nad květy se modlí,
aby jim snad času nepohodlí
neb zlý člověk neuškodil vzrůstu,
za každý zvlášť: za růže, list máty,
karafiát, lilje, za muškáty,
za jiřinky, afrikán, měsíčky,
boží dřevec, yzop, za kapustu. —
Modlil se a od stromu šel k stromu,
s kterých přelétaly sýkořičky,
jak by stromek na strom v skutku házel.
Domodlil se, podivil se tomu,
jak ty stromy, které sám on sázel,
rozepjaly větve, snad kdy spával,
neb to nikdy, ač si pozor dával,
neviděl, jak z větví ratolesti
vypukly zas, a z nich lístky, květy.
Vědět to by za velké měl štěstí.
Věc tu zkoumal před mnoha už lety.
Pozoroval teď, jak v listů skrýši
plody kulovaté, hladké visí.
Vždy si přál je v takové mít výši,
kam by lidská ruka nedosáhla.
Zrakem hltal zelený plod, lysý,
a si přál, by nikdy nechutnala
jeho ústa, nýbrž poznenáhla
by se jabka věčně červenala,
on pak na věky se na ně díval.
Počítal pak, kde se který skrýval
na jablunce — vloni štěp dal na ni —
jak pod peřím kvočny na kukani,
v listí plod. Je dvacet pět jich v celku.
Radost měl a dobře pamatoval,
sebral červa, zaháněl s nich včelku,
a zas do listů jak mohl schoval.

Po snídaní potom vyšel v pole
okopávat brambor, a vždy přišel
přes tu chvíli kytku v ruce nesa,
vrátka zavrznout kdy z pole slyšel,
po cestách se ohlížeje v kole,
vyjdeli kdo ze sadu neb z lesa,
přišel staré otázat se matky:
„Neníli tu ještě Filomena?
Což vy uděláte stará žena!"
A zas na pole šel smutně zpátky,
pracoval, až pot mu smáčel čelo.

Skončil práci, když se svečeřelo,
kouř kdy nad vesničkou nízko plynul
zaléhaje v stromech na zahrady,
neb jej vánek do kotouče svinul,
a pak neví kam s ním ani kady,

upadne s ním zpátky do komína.
Vyběhnou hned hospodyně s víchem,
prometají saze, s jídlem kvapí;
v dobu tu, kdy podvečerním tichem
matný šum se světlem uhasíná,
svět si od východu stáhne kápi
jako poutník zpozděný. V té době,
kdo jdou z pouti, sepnou ruce obě,
blahem zaslzí, když zvonek slyší
jak hlas svého domácího boha —
na drn klesne unavená noha,
a kraj vůkol při hvězdách se tiší.

Tehdy vyšel sklenář mimo vůli
v ústret poutnici. Již měsíc svítí,
plno všude stínů, plno světla,
kupa komárů výš nad ním letla.
Uslyšel pak lidské kroky z důli,
níže je mu poutníky dva zříti;
poznal Filomenu — dech mu krátký,
vzchopil se a kráčel rychle zpátky.
Překročil již práh, obrátil hlavu
a již musil počkat ku pozdravu,
jímž ho hlasně Filomena vítá.
Druhá osoba pak za ní skrytá
v světlo měsíčné teď vystoupila.
Černá kapuce mu v týle byla,
poutnickou hůl s křížem držel v ruce,
vous mu srůstal nahoru až s vlasem.
Vztýčil hůl a řekl zvučným hlasem:
„Pochválen buď Kristus Pán!“ a klekl.
Sklenář ale trhnul sebou prudce,
ani amen k tomu nedořekl.
„Vzácného vám vedu noclehaře!“
řekla poutnice. „Náš milý vůdce!
Věčné pouti zasvětil své žití —
dej mu na konci bůh na se zříti.“

Zmizel sklenář po pansku se tváře,
nežli mohli podati si ruce.
Potom otevřel však okno tiše
dole na záhrobni hovor slyše.
Měsíc svítil tak, že vidět bylo
každou kaluž lesklou, také brouka,
an se kradl po zdi obílené.
Kdesi v polích hlídač dlouze houká.
Sklenáři se sladce zatesknilo;
opřel čelo o tabule sklenné,
poslouchal a pozoroval dolů.

Matka s dcerou těsně přituleny
jedna k druhé těšily se spolu,
podál nich pak opřen vedle stěny
divný muž v tmu lesní před se hledí,
ruku vztáhnuv vykládá i mluví:
„Tady není smutno chodit v noci
ani lesem, třeba houkly sůvy
někde v roští, nebo do popředí
divný stoupl stín, když něco v cestě,
o co klopýtnem — jsme v boží moci
zvláště tu, kde člověk pod nohama
stále šlape stín těch božích kaplí.“
Doložila Filomena taky:
„Nikde lesem nebojím se sama,
a kdy by snad úzkosti mne laply,
zdvihnu jenom oči na oblaky,
zazpívám si zbožnou píseň hlasně,
a vždy projdu lesem v noci šťastně.
Po nebožtíku to dělám otci,
zpívali jsme jdouce lesem v noci.“

Potom také matka hovořila:
„Také myslím, že jsme v božím stínu,
tady matce Loretanské v klínu.
A co myslíte, jak dlouho tady
kapličky, ty boží domky, budou?
Nebo vidět, že též zašly hrady,
zda též svatá zeď se srovná s půdou?“
Odpověděl poutník takto řečně:
„Nikdy, matko! Ty zůstanou věčně.
Bůh svůj kámen pevný pro vždy volí.
Ty stát budou, až se hory doly
vyrovnají soudného dne ještě.
Tenkrát budete tu nejjistější,
neb co jsou tu doma svatí zdejší,
všichni za vás budou orodovat.“
Mluvil poutník ruce rozpjal věště:
„Kristus přijde od hor sem v ty kraje,
neb jsou hory boží s nebe schody.
Lidé půjdou za svaté se schovat,
budou prchat druh se druha ptaje,
kterak s nimi ve strašný den bude.
Hvězdy spadnou, vyschnou zemské vody,
bude tma a soud a hrůza všude.
Dej nám bože, bychom v ten den hrůzy
našli milost hříšní tvoji sluzi!“ —
„Amen!“ řekly stejně obě ženy,
křížem žehnají zrak poděšený.
Mlčení pak potrvalo chvíli.

Jen šum stromů, jež se k sobě chýlí
a pád kapky na list slyšet bylo.
Jedním slovem vše se vyjasnilo,
Filomena vyřkla je tak pravíc:
„Bůh je milostiv, my jeho děti,
jistě všichni stojíme mu za víc,
než by poslal nás v to místo třetí.
Sejdeme se, jak jsme tady zase
po očistci v nebi v onom čase.
Ó pak nepřeju si slasti větší,
a též za to stále se jen modlím,
bych pak svaté Panně pozdálečí
mohla sloužit, nevezmeli jiné.
Jak chci nad jejím bdít nad pohodlím,
a což Synáčka, jejž k hrudi vine,
dáli mi ho někdy opatrovat,
klásti v plenky, zpívati mu budu,
kolébati nebo v loktech chovat —
a když někdy s outlých jeho údů
svinu povijan, až snad se vzbudí,
děťátko pak rozesměju sladce
prstem hrajíc na útlounké hrudi,
pak je s modlitbou dám svaté matce.“

Zmlkla Filomena, druzí taky,
neb jich duše byly nad oblaky.
Zdálo se, jak slouchali by blazi
hvizdot ptáka, jenž zní ze březiny,
tam kde anděl strážný. Snad v ty stíny
na večer se k němu s nebe schází
zástup andělíčků šveholících,
neb dušičky dítek jeho spících,
jež on bohu prozpěvovat učí. —
Dávno šli již spat, co hovořili,
v lese pták jen stále svoji zvučí,
a jen sklenář dlouhou probděl chvíli
vyhlédaje oknem, hlavu v rukou,
nemoha spát divnou jakous mukou.

Nežli pak se vzbudil časně ráno,
dávno poutník za horami, doly.
Zamračil se vzpomenuv si na něj,
myslil si: „Hle, člověk, nevídáno!“
Litoval však přec, že nevstal ranněj,
by ho poznal, ať je už kdokoli.
V zahrádku šel, pomodlil se zase,
na dvorku pak zahled Filomenu.
Uvidět ji dychtil po tom čase,
neb mu vypadala opět nová.

Vítal tedy z božího ji slova,
podal ruku, ana v božím jmenu
pozdravila, obrázek mu dává,
Pannu Marii tak malovanou
s Ježíškem, že vzpomněl sobě maní
na včerejší zbožné její přání.
Pěkná Panenka, a boží sláva
září kolem, paprsky z ní planou,
které zhasínají ve věnečku
malovaném, lístek na lístečku.

A což teprv soška mramorová!
V skutku tělo! Matka Páně celá,
obarvená modře, červenavě,
a to děťátko, jež v rukou chová,
jak by chtělo na zem skočit hravě,
takého je bělostného těla,
že se sklenář na ně sáhnout bojí,
by je nerozplakal jeho matce.

Přijal sklenář, děkoval jí krátce:
„Filomeno, tyto dárky dvojí
těší mne a děkuji ti za ně.“
Když pak v dílně dělal do snídaně,
kterou Filomena zavářela,
řekla ona: „Co jsem vybrat chtěla,
radil mi též nábožný náš vůdce,
jenž byl tady včera na noclehu.“

Zamračil se sklenář, šoupl prudce
svatou soškou a tak přísně pravil:
„Co ti po tom ledajakém sběhu!
Prosím tě, jsou lidé všelijací,
hned tu, hned tam, přelétaví ptáci.
Však by se tu jistě nezastavil,
kdy bys na cestu mu nepřidala.“

Řekla dívka: „Pro bůh, pane kmotře,
nehřešte! Je svatý muž on jistě,
zjevení má skoro v každém místě,
proto jsem ho na nocleh k nám zvala.
Může zle mít, kdo se o něj otře!
Na cestu mu ovšem jídla třeba:
dala jsem mu aspoň bochník chleba!“

Spráskl ruce sklenář: „Co jsi řekla?
Všecko rozdáš, — ovšem od podruží
níže se už nejde. Žebrákovi
třeba buchty pšeničné bys pekla,

snad i vlastní svlekneš jemu kůži,
o pouti jen když ti něco poví.
Nemůže být z tebe hospodyně!“
Takto horlil, když však na ni viděl,
kterak zahanbena oči klopí,
ne snad přesvědčena o své vině,
nebo v ctnosti není hříchu stopy —
sám se za své přenáhlení styděl,
a pak takto pokračoval v řeči:
„Ovšem, že to o dobrotě svědčí.
Ale řekni! Vždyť se zdá tak zrovna,
jako by ti sešlo na člověku,
jehož takto zavazuješ k vděku.
Je mi o tě starost nevýslovná,
možno, že to dobrý člověk, svatý
onen poutník, ale věřme tomu —
rád jsem, že již ukázal nám paty,
hned tak nepustím tě zase z domu.“

Se slzami v očích dívka praví:
„Buďte beze strachu! Pána boha
nespustím se nikdy; ať mi zdraví,
ať mi věku zkrátí na té zemi,
od něholi zabloudí má noha!
Od vás velmi toho líto je mi;
neměl byste kárat pro štědrotu,
tolik mám, co třeba ku životu,
lakomost však tresce pán bůh těžce.
Či to nevíte, jak ona selka,
místo do žebrákova by dala měšce,
vždycky krajíček si uschovala,
až jich byla za rok truhla velká.
Za rok šla, by shledla, co tam dala —
nastojte! když truhlu otevřela,
smečka hadů na ni zasyčela!“

Musil tišit Podhajský ji zase,
po bělavém pohladil ji vlase
takto mluvě: „Však ti věřím, dítě,
nemáš otce, matku starou, chorou.
Vida, jaké bělavé máš vlasy,
jako len, ba jako len jsou vláčné.“

A tu dívka slzy utřela si,
probírá své vlasy a tak začne:
„Což pak moje! Ovšem každý řekne,
že jsou dlouhé, ale nikdo věru
neviděl jak já tak vlasy pěkné:
Cestou do Vambeřic je v tom směru
ve vsi Marianské zastavení,
a tam Maria má vlas tak dlouhý,
že si jimi všechny kryje oudy.“

Sklenář kýval plný divu hlavou,
a v tom vešla ženská do světnice,
veselé a bodré měla líce,
prostřed nich pak hubu povídavou,
vlasy šedé jak slepičí peří,
řeči táhne na loket, jímž měří
kartouny a kaliko a šátky.
Velký ranec na stůl odhodila
a jak by se pustit chtěla v hádky,
rozbaluje, v ranci svém co kryla,
pobízejíc, vychvalujíc zboží:
„Kupte, pantatínku, hospodyni,
potřebuje, hleďte, novou kytli!“
Při tom svůdně látky povyloží,
vidouc, kterak dívce oči svitly.
„Kupte tohle, to se neušpiní.
Budu měřit? Tohle na zástěru!“
Sklenář točí zraky k Filomeně,
která dívala se zamyšleně,
pozoroval sukni ošumělou,
a tak řekl: „Potřebuješ, věru,
co bys pro domácnost lepší měla.
Nebudeš snad odcházet tak z domu,
vyber si!“ — Však ona pověděla:
„Ale kmotřínku! Vždyť na neděli
dost mám pěkné sukně — rok je tomu,
co jsem po prvé je na se vzala
k svaté Loretě. Kam bych to dala!
Chodit si pak pěkně týden celý,
byla by to pýcha a hřích velký.“

Vzkřikla prodavačka: „Druhé selky,
zlatá panenko, se jinak strojí!
Tohle modré, neb to s barvou dvojí,
kupte pantatínku, kupte jí to,
uvidíte, nebude vám líto!“

Podhajský pak vzal a v prstech ždímá
každou látku, ptá se dívky na ni,
očima vše zkoumá učenýma,
na krev se pak pustí do smlouvání.
Pro matku též poslal na poradu.
Dal už stříhat, rozhodl se zase,
na jinou tu onu vyptává se,
každé látce vytkl jakous vadu,

a když vyřkl: „Tohle!“ žena střihla
naměřivši rychle, div jí stihla
ústa počítat a kvapně v půli
hbité ruce látku roztrhnuly.
Řekla matka šourajíc se z dveří:
„Takové jsem měla za svobodna.“

Odešla pak u veselém hluku
prodavačka, sklenář znova měří,
podal dívce, jež mu libá ruku,
on pak řekl: „Nu vždyť jsi mi hodná!
Ne pak, bys jich nechávala v skříni;
rád se na tě budu dívat nyní!“

(Pokračování.)

Svatba Litoměřická.

Historická novela

od

Václava Beneše Třebízského.

I.

My máme právo Magdeburské, a konec!“

Těmito slovy purkmistr královského města Litoměřic příjmím Pichl, dodával obyčejně každé výpovědi, týkající se záležitostí veřejných, podle svého domnění nejtěžší váhy. A kdy by Magdeburské právo bývalo mělo podobu dvojostrého meče, ani okamžik by se byl pan primátor nerozpakoval ponořiti je do hrudi odpůrcovy až po jilec. Na štěstí byla to pouze stará kniha, ve které zaznamenány jsou obyčeje i zvyky starosaské, smíšené s místními obvyklostmi právními v Magdeburce, a po které soudcové sahávali, kdykoli se v jednotlivých městech měšťané svým po otcích zděděným právem srovnati nemohli.

Litoměřický purkmistr se chlubíval, že v tom právu zná každou čárku, a také míval ve zvyku, že celé odstavce odříkával z paměti. A s právem Magdeburským v ruce neznal jiného pána mocnějšího, slavnějšího i šlechetnějšího nad císaře svaté římsko-německé říše, krále českého i uherského Zikmunda, nepodařeného syna Karlova. Ještě když Svatovácslavská koruna zdobila skráně staršího bratra, přerozličným spůsobem dával na jevo svou oddanost i příchylnost k císaři. Tu poslaly za ním Litoměřice soudeček výtečného výrobku pivovarnického, tu zase nejopojnější šťávu révovou a ještě jindy beránka s vlnou zlatou i stříbrnou. A těchto výrazů oddanosti věrné osnovatelem býval po každé měštěnín Pichl; v letech již desátých vystupoval veřejně na straně Zikmundově. Tento panovník byl lidským slabostem přístupný ze všech stran. Čeho nepořídilo u něho zlato, kterého se mu ostatně jako dědu jeho paměti nedobré neustále nedostávalo, podařilo se po každé hebké tváři ženské a svůdným zrakům krasavic, jež provázely jej, i když dnů jeho bylo již jen na krátko.

Pan purkmistr opětoval dnes svrchu dotčený a velice oblíbený výrok svůj několikráte a po každé důrazněji a podrážděněji.

Rokování magistrátu Litoměřického bylo také dnes nad obyčej živo a možno říci: bouřlivo. Příčinu zavdal k tomu list Zikmundův,

kterým vzkazuje vladař vždy věrným a milým svým přízeň svou královskou, důtklivými líčí slovy postavení své, jímž v této zemi otřásají lidé z míry nebezpeční, doufá ve vítězství svaté věci i pokoj co nejdříve, jen budouli všichni věrní jeho pažemi i statkem jemu nápomocni, a konečně vybízí měšťany královského města Litoměřic, aby přispěl jedenkaždý k výpravě, která se sbírá na zlotřilé některé a zapomnětlivé výstřelky národa českého po všem světě křesťanském, on pak král že bude toho vždy měšťanům i jich potomkům dobře pamětliv a výsady jejich že ještě milostivě rozmnoží tak, aby Litoměřice zaujaly v tomto království českém jedno z nejpřednějších míst.

„Žebroní a té chvíle vrhá nám ve tvář urážku! Tohoť nebude, aby Litoměřice si platili ještě najatce, kteří jim samým jednou mohou přiložiti k hrdlu nůž! — Pokud já tu budu seděti — já starý Radobyl — ani haléře z Litoměřic Zikmund neuvidí!“

Konšel Radobyl upřel na purkmistra pohled, vnikající mu až do dna ještěří duše a čtoucí zde, že by tento muž za přízeň královskou dovedl přinesti v oběť všecko.

„Zikmund naším králem z milosti boží, jsme povinni poslouchati ho, v potřebách ho neopouštěti, ale přispěti, aby nepřátelům, kteří jsou zároveň našimi škůdci, mohl odolati . . .“

„Kdože, ty purkmistře Pichle, Zikmundovi nepřítelem?“

„Jeho královské milosti! Rozumíš?“

„Tedy: kdože jeho královské milosti nepřítelem?“

„Což nevidíš a neslyšíš, jak se všude všecko v zemi proti němu zdvíhá, jak město za městem přistupuje ke kalichu, jak do všech hlav vedrala se zimnice odbojnická?“

„Dobře díš, purkmistře, že proti jeho královské milosti se zdvíhá v naší zemi kde kdo z Čechů upřímných, že město za městem přistupuje ke kalichu. V Litoměřicích do té chvíle Čechů poctivých síla, Litoměřice do dneška věrným českým městem, a proto jeho milost král Zikmund i naším nepřítelem! . . . Vy měšťané Litoměřičtí! Nechtějtež býti zrádci vlastního jmena svého! Zikmund jest odpovědným nepřítelem jazyka českého, zapřísahlým odpůrcem našeho národa, a s člověkem takovým my nesmíme míti podílu žádného. Takového muže vystříhati se musíme hůře a opatrněji, než někdy se málomocenství štítili.“

Purkmistr Pichl skřípal zuby a tvář jeho po třikráte změnila barvu. Pro okamžik nebyl ani mocen slova. Konšel Radobyl nebyl však dosud u konce.

„Město naše patří v tomto českém království k nejpřednějším . . .“

„My máme Magdeburské právo! Nás k ostatním neopovaž se přirovnávati!“

Purkmistr vyrazil ze sebe tato slova osípělým hlasem a div že se na mluvčího nevrhl.

„A nesmí v historii na cti jeho zůstati nejmenší stín. Naše poctivost i dětem našim patří. A proto dobře rozvažte všecko, vědouce, že dědictví, jež zůstavíte potomkům svým, nejtrvalejší jest jmeno dobré, které trvá na věky!“

„Jako kazatel z těch, kteří chtějí i v pravdě boží svobodu!“

Purkmistr si vztekem div nerozhryzl své rty a vždycky po nějaké výpovědi vyskočil jako zmije se židlice. Konšel Radobyl však jako by neslyšel.

„A proto chceme i budeme státi věrně k městům, která —“

„Nás — Litoměřice — přirovnávati k městům, jako jsou Mělník, Slané? My máme Magdeburské právo, k němuž se utíkají i Pražští měšťané! A vy si to dáte líbiti?“

„To právě chybou, že u nás jiné právo než v ostatních městech tohoto království, sice bys už dávno byl nepurkmistroval! Jářku, vy měšťané Litoměřičtí, co vám nyní povím, o tom jsem už dávno a dlouho — velmi dlouho přemýšlíval. S právem Magdeburským u nás zasazeno vejce kukaččino a líhnou se z něho znenáhla i odrůstají háďata. Magdeburské právo jest ostrou dýkou, kterou si sami míříme k srdci.“

„Slyšíte ho, toho zaprodance?“

„Cizí zvyky by se mohly jednou našim potomkům státi hrozným jhem!“

„A my to máme přece za privilegia, která jsou neocenitelná. Co by za to dala města jiná, aby mohla býti postavena na roveň nám? Kolika dvory by Louny zaplatily právo Magdeburské? Co by za to dal Mělník či Slanští měšťané! — Tys škůdcem města rodného, tys jeho nepřítelem největším!“

Litoměřičtí měšťané seděli v radě jako pěny.

Neradno prý míchati se mezi dva kohouty. A konšel Radobyl byl s purkmistrem rozesvářen od malička. Už dědové jejich nebývali přáteli. Radobylové stáli po každé ke straně, která byla domácí, českou až do tuku v kostech, až do nejposlednější krůpěje krve, a Pichlové zaváněli od jakživa cizáctvím. Za Jindřicha Korutanského a potom za kralování Jana slepého živel cizácký měl v nich nejspolehlivější opory.

Ale pohnuli sebou přece, a sice když Radobyl se otřel o nejdůležitější jejich privilegium, Magdeburské právo. Touto výsadou se všude, kam přišli, honosili, tak že přišla po okolních hradech a tvrzích až v pořekadlo.

„Předkové naši dali za to mnohý peníz a ty ještě smích si tropíš z toho? Vždy jinak chceš, než my ostatní. Všaktě máme ve svých hlavách také bohudíky zdravé rozumy. Magdeburské právo zůstane v Litoměřicích Magdeburským právem.“

Konšel Hryz si po těchto slovech oddechl; nezajikl se sice ani jednou, ale dále by již byl přece nemohl mluviti.

„Výborně, příteli! Co proti jeho milosti královské vojnu začínají, jsou samí novotáři, všecko staré chtějí zhubiti, na všem si brousí rozum svůj, všecko lépe vědí, nikdo s českou zemí lépe nesmýšlí než oni a naše víra — žádná víra; jen ta jejich — ta z pekla vyšlá! My zůstaneme, čím jsme bývali dříve a my — naději se toho do vás pevně — svému pánu, před nímž jediným v této zemi hlavu skláním, každý podle možnosti přispějeme!“

„Co chcete, dejte! Podepište na pergamenovém papíře třeba řadu tisíců dukátů; ale město Litoměřice nesmí dáti ničeho, jako že jmeno

mé jest Radobyl. Vaše zlato či stříbro však Zikmundovi sotva co bude platno!“

Purkmistr Pichl utkvěl nyní na nepovolném konšelu očima plnýma nejjedovatějšího zášti.

„Těchto tvých řečí mohl jsem se ostatně nadíti. Pichlové a Radobylové spolu nevařili nikdy. Nepřátelství není pouze mezi tebou a mnou; ale tajívali se s tím. A máli vzplanouti, ať to dříve, než později.“

Pánům radům královského města Litoměřic nebylo za těžko, pro koho se spíše rozhodnouti, zdali pro Radobyla či pro purkmistra. Jeden měl obchodní spojení s Drážďany, jiný s Magdeburkem a ještě jiný s pohraničnými městy německými, tak že by snadno mohli vzíti na jmění mnohou škodu. A proto se musejí Litoměřice veškerou silou opříti každé i té nejmenší novotě.

Purkmistr Pichl ostatně tušil, že dnešní rada nemůže ani jinak dopadnouti. Znal slabé stránky pánů konšelů lépe než své vlastní; i na odpor Radobylův byl připraven. Umínil si, že tentokráte mu opoví nepřátelství své veřejně. O úkladech, jež chystal Zikmund proti českému království ze všech stran, měl nejpodrobnější zprávy. Co nevidět zaplaví prý křižácká vojska všechen zdejší kraj a učiní rázem konec všemu. Purkmistr těšil se i přípovědi, že za služby platné, jichž by jeho královské milosti prokázal, bude povýšen do stavu hraběcího svaté římsko-německé říše. Záměry jeho sahaly však ještě výše, — mnohem výše. Císař Zikmund může mu pomoci ke všemu jediným ruky trhnutím. Kolem Litoměřic plno rytířských tvrzí a vladyckých dvorů, a skorem všichni přiznávají se ke kalichu. Zvítězíli věc Zikmundova, to všecko zboží může mu připadnouti. A tolikem tisíců hájena musí zvítěziti! Purkmistr Pichl spíše by v jediného boha byl přestal věřiti, než této myšlence. Po Čechách bývalo od jakživa lidí málověrných, kteří se hrozně, strašlivě přepočítali.

II.

Konšel Radobyl vrátil se z rady do svého domu s čelem zachmuřeným, se rty těsně sevřenými a s pravicí zaťatou v pěsť. Už dávno minula hodina polední a ještě se nehýbal ze svého pokojíku. Hlavu měl opřenou o ruce a přemýšlel.

Bylo třeba přemýšleti do pravdy. Chtěli rozvinouti nade starým městem českým prapor cizáctví, aby se ve zdejších krajích shrnulo pod ním všecko, co bílému lvu přálo jen potud, pokud ostré drápy své zatne do hrudi krajanům. A bylo těch pochopů za zdejšími hradbami více, — mnohem více než ryzích a šlechetných hlav. Jedněm ku zrádnému počínání bylo pohnutkou sobectví, jedněm ctižádost a ještě jiným mzda přímo Jidášská.

Konšel Radobyl počítal své věrné, na něž by mohl spoléhati jako na skály, na nichž vystaven Košťálov. A bylo jich málo; — ještě nejvíce mezi řemeslníky a lidem obecným.

„A přece ani o krok necouvnu zpět! Ani jediného slova neslevím. Buď zbavíme Litoměřice těch pijavic, anebo sami zahyneme...“

Konšel začal nyní přívržence své sčítati na prstech. Bohatých měšťanů bylo mezi nimi ke dvaceti.

„A proto ruku k dílu ještě této chvíle! — Co živi budeme, nesmí býti řeč, že Litoměřičtí pomáhali ubíjeti své krajany. Slyšíšli, Smile?“

Radobyl vstal od stolu a pokročil až na práh světnice, dvéře otevřev.

Okamžitě tu byl mladý muž, jako by již byl čekal nedočkavě, kdy bude zavolán.

„Poroučíš, tatíčku? Zase prý jste se nepohodli! Je toho již celé město plno.“

Poslední věty byly prosloveny nějak trpkým přízvukem.

„A vícekráte se již neshodneme! Chraniž i tebe bůh, abys se kdy shodl s nimi!“

Mladý muž otcovými slovy zbledl, jako by se mu byla ze svěžích tváří všecka krev ztratila.

„Rozumíš, Smile? Chraniž i tebe bůh, abys se kdy shodl s nimi!“

Mladý muž až příliš dobře rozuměl a tak se mu zdálo, že se nad hlavou jeho bortí strop, stěny že se točí do kola a pod nohama že mu podlaha ubíhá.

„Že pozdravuji Lopatu, Hořčice a Skálu, aby na chvíli zašli si k nám. Slyšíš?“

Lopata, Hořčic a Skála byli v Litoměřicích mimo otce jeho nejnadšenější přívrženci kalicha a zároveň purkmistra Pichla nejzarputilejší nepřátelé, ještě tvrdší než Radobylův rod.

Smil poslechl. Ale tak se mu tou chůzí dnešní zdálo, že někomu pohřeb obchází. Když životu drahému pozůstalec prokazuje poslední službu a jde od prahu ku prahu, aby učinil přípravy a vše objednal, také nevidí a neslyší, a také kroky jeho jako by kolísaly až k úplnému ochabnutí. Ani si nevšiml, že Lopatu potkal již cestou, Hořčic že právě z domu vycházel a Skála že pospíchal k děkanství.

Radobyl přecházel komnatou, jako by chodil samým řeřavým uhlím. Tři měšťané přišli jeden za druhým, — nejpozději Skála, ale ten všecek pobouřen a rozčilen.

„Je to síť rozestíraná již po delší čas a touto chvílí připravena úplně, abychom byli lapeni.“

„Dobře, že jsi, Radobyle, promluvil ve vhodný ještě okamžik. Můžeme se dosud sebrati a Litoměřice zachovati před skvrnou, jež by horší byla než Kainovo znamení. Lid po okolních dědinách s námi, cechy některé také našinci a v pobřežních uličkách by se této chvíle purkmistr sotva směl ukázati.“

„A co děkan?“

„Nechce přiznati barvy. Krčí ramenoma, říká: já bych, já bych … Ale nedopoví. Chce říci, že by bylo lépe, kdy bychom zůstali při starém; ale nemůže mu to z úst. Za to však proti nám štve této chvíle v dominikánském klášteře páter Remigius. Naše příbytky jsou prý pelechy horší hampejzů, protože v těchto utrácejí se …“

„Naše příbytky? Jářku, vy tři sousedé! Už proto jsme povinni hájiti svou čest a hájiti ji i svými životy! A on — on?“

„Abych dopověděl. Z našich očí, úst i dechu jde prý nákaza, od které není pomoci. Shasínal nad námi svíčku, lámal ji na dva kusy, shodil ji dolů s kazatelny, přijde prý na nás síra s deštěm ohnivým, budeme pohlceni útrobami země za živa, a jícen zůstane na věčnou památku rozevřen, aby věděli všickni, jak skončili svůdcové ve městě Litoměřicích, které jediné bude zachováno . . . Mluví ještě této chvíle! Mezi posluchačstvem ozývají se přitlumené hlasy odporující. Kazatel však každým okamžikem prudčeji a prudčeji . . .“

Konšel Radobyl se nyní vzchopil a takměř letmo octl se před domem. Ve dvou minutách stanul před klášterem dominikánů, odkud zarážel již k uším jeho hřímavý hlas pátera Remigia, kterak zaklínání, o němž byl soused Skála před chvilkou pověděl, opakuje v nejrůznějších obměnách.

Mezi posluchačstvem zase tak nepokojno a opět lze slyšeti přitlumené zvuky z jedné strany odporu a z druhé pochvaly. Ale těchto bylo nepoměrně méně.

„Dokaž dříve svých slov, sic jinak jsi lhář — lhář na místě božím!“

S tímto výkřikem dral se dál a dále do chrámu obstárlý muž s oběma rukama zaťatýma v pěsti, s hlavou vztýčenou, prsoma vypjatýma, rtoma třesoucíma se nevypověditelným rozechvěním . . . Lid ustupuje stranou; ale kazatel neustává.

„Jářku, vy Litoměřičtí měšťané! Tupí naše dobré jmeno, tupí naši poctivost . . . A vy mlčíte? Vy to trpíte? Chtějí vás zaprodati cizincům, chtějí rodnému městu našemu ve znak vtesati na věky znamení bratrovraždy, a vy tomu svolujete — vy Litoměřičtí měšťané? A tento jejich nástrojem . . .“

Do těch slov konšela Radobyla mísil se dosud hřímavý hlas pátera Remigia: „A zahladím z nich hlas radosti a hlas veselí a hlas ženicha a hlas nevěsty, hluk žernova i světlo svíce. I bude všecka země tato v poušť a v užasnutí: a sloužiti budou všickni tito králi Babylonskému ne sedmdesát, ale sedmdesátkrát sedm let. A přivedu na zemi tuto všecka slova svá, která jsem mluvil proti ní. I umlknou pole pokoje pro hněv prchlivosti Hospodinovy . . .“

„Umlkneš-li i ty jazyku nešlechetný?“

A neuplynuly ani dvě minuty, když na kazatelně páter Remigius rozkřikl se nejplnějším hrdlem a potom náhle umlkl, protože několik paží uchvátilo jej za ramena a odvleklo dolů. Potom se octli všickni před kostelem.

„Hr na klášter! Hr — hr!“

„Ani krok dále, braši! Jenom s tímto se vypořádáme! Účty jsou už bez toho příliš dlouhé!“

„Dříví sem! Hranici! A hodně vysokou!“

„Jinak, sousedé! My nechceme životů!“

Konšel Radobyl postavil se před mnicha, aby ho zastínil svým tělem, kdy by se snad někomu zachtělo ublížiti jemu.

„Poslechni, ty holohlavče! Jinde bys se již loučil s životem, už by snášeli hranici a podpalovali ji ze všech stran! Rozumíš? A skorem bys toho zasloužil. Víš, k čemu jsi přirovnal naše obydlí? Odpouštíme

ti to z té příčiny, že nás neznáš, žes mezi námi nedlouho. Odpouštíteli mu, vy Litoměřičtí měšťané?"

Mezi zástupem povstalo reptání a ozývaly se hlasové odporující, a znova volal kdosi: „Na hranici!"

„Chci mu svěřiti nějakého poselství! Života jeho tudíž potřebuji!"

„Divný, spolehlivý posel!"

„Mezi všemi, braši, nejspolehlivější!"

„A ke komu, konšeli Radobyle?"

„K Zikmundovi!"

„A co tam?"

„Tohle! Ale musíš jeho královské milosti vzkázaní Litoměřických měšťanů vyříditi do slova! A my mu vzkazujeme: ‚Ze zboží našeho nedostaneš ani haléře, a chtěloli by se ti čeho, jen si přijď, a my tě přivítáme. Ale ohluchneš z toho i oslepneš!' Toto vzkazujeme jeho královské milosti. A nyní jdi! Až za bránu tě vyprovodíme!"

Za čtvrt hodiny kráčel již páter Remigius k Bohušovicům, ale krokem velmi nejistým, pořád se ohlédaje nazpět k městu, zdali se za ním neženou, rozmyslivše si takovéto svobodné propuštění. Dosud mu na čele vyvstávaly studené krůpěje potu, protože všude jinde takovéto příběhy končívaly nepoměrně hůře.

Dnešního jeho kázaní byl opravdu Pichl původcem. Od několika týdnů hučel den co den lehkověrci do uší o stoupencích Radobylových nejutrhačnější řeči, jako prý by zrovna k Adamitům patřili a páchali neřesti, které samo nebe vyzývají k pomstě, že přestávají věřiti i ve druhou božskou osobu a že před nimi svatého není nic.

Na náměstí bylo lidu, jako když tu bývají nejhlučnější trhy výroční.

Konšel Radobyl měl na štěstí hlas jako zvon na děkanském kostele, tak že ho mohli slyšeti zcela srozumitelně i v podloubích.

„Co nám dosud přinesly naše výsady a naše privilegia? Snad trochu více zboží; ale jiného sotva co! Kde ve které zemi zvykem, aby lid povrhl právem po otcích zděděným a sáhl k cizímu? My máme své domácí soudy a na těch přestaňme. My máme své domácí právo a toho práva za těchto časů utvrzovatelem, vykonavatelem i mstitelem víteliž kdo jest? Bratr Jan z Trocnova i Kalicha."

„Uvidíme, kdo dříve přijde, zdali bratr Jan či jeho milost král," prohodil soused Hryz, jsa vyložen v okně a naslouchaje řeči Radobylově. Čím se vzmohlo naše město, nežli Magdeburským právem, jak tvrdí purkmistr? Čím jsme vešli ve vážnost mezi městy ostatními než zbožím svým? S tím svým právem v ruce můžeš, člověče potrhlý, jíti žebrotou. České právo!" Hryz se dal do jizlivého smíchu. „Krejčíři, ševci, soukeníci, košináři . . . ti ať se spravují českým právem; ale my — kteří máme známosti až v Hamburce?"

Hryz potom zabouchl prudce oknem, Radobyla dále neposlouchal a divil se, že purkmistr nedá lid rozehnati městskými biřiči. Bez toho tu jen nejnižší třída.

„Ano, krejčíři, ševci, soukeníci, bednáři . . . těm české právo postačí! Ale nám kupcům Litoměřickým? Však věděli naši dědkové, co vnukům prospěje!"

Touže dobou psal také purkmistr Pichl císaři Zikmundovi psaní, jak mohl nejdůtklivější, aby nelenil, ale orlým letem si pospíšil, nechceli, aby Litoměřice byly pro jeho věc ztraceny, aby otevřely své brány husitským rotám, zapřísahaje ho jmenem všech věrných, jichž život i statek ohrožen; právě tu chvíli že srocen lid a štván i podněcován člověkem proradným, který jest poslem samého ďábla, aby v Litoměřicích pochoval pokoj, zahrabal štěstí a zavedl vládu svou.

III.

„Vydáš se na cestu hned po soumraku. Musíš si přispíšiti. Městům se vyhýbej. Přespi noc vždy raději na vesnici.“

„Buď, tatíčku, bez starosti! Však nejdu z domova po prvé!“

„Ale tak nebezpečná tvá cesta ještě nikdy nebyla. Musíš býti ostražit jak had, oči všude, uši všude a ruku neustále na jilci. Pouštím tě, chlapče, nerad. Mám tě jen jediného. Ale komu takové poselství svěřiti? Skálův ještě nedospělec, Lopatův trochu lehkovážný!“

„Uvidíš, tatíčku, že se vrátím živ a zdráv a že všecko šťastně vyřídím!“

A potom se chystal Radobylův Smil k bratru Janu Žižkovi, o němž si utvořil v duši obraz, jejž těžko lze vylíčiti. Tak se mu zdálo, že ten muž bohatýr, jenž přišel, nikdo nevěděl odkud, do země, v níž začalo i zlato už obraceti se v křemen, v níž počalo hníti všecko od samého kořene, vytasil meč, jímž hnilobu odťal v čas od zdravého kmene, a rozestavuje ke všem stezkám vedoucím do království českého stráže s ocelí plamennou, jako někdy stál cherub ve bráně ráje. Nejdovedněji uměl o něm vyprávěti rybák Losos, jehož chýše byla na Oharce, než se spojila s Labem, poslední. Říkával, že prý už jednou v Čechách takový muž povstal, ale že tomu tuze dávno. Ještě tu nikde nebylo křížů, staří předkové chodívali za jitra na vrchy, když se ještě šeřilo, aby se pomodlili bohům spásám, anebo také do lesů ke studánkám, nad potoky, aby poprosili strážce rodinného blaha i požehnatelku veškeré úrody za mocnou přízeň. Nejraději si vycházeli na Radobyl, před slunce východem i po západě. A ten muž se jmenoval Záboj. Také postavil do všech údolin, jimiž se mohlo do Čech, strážce s ohnivým mečem; ale časem prý jim ohnivá ocel vychladla, a milí hlídači zkameněli, protože nevykonávali svého úkolu svědomitě. A budou prý zkamenělci tak dlouho, dokud jich jiní svědomitější nevystřídají. Rybák Losos věděl ostatně takových věcí více, — mnohem více; však se s ním laskavý čtenář také seznámí.

Radobylův Smil octl se již za Litoměřicemi dobrou hodinu. Vydal se na cestu koňmo. Jel dosud zvolna, tak krok za krokem. Otěže popustil hnědoušovi úplně. A byl zabrán tak do myšlenek, že si ani nevšiml, kterak dojel ho podivný jakýs společník, tak v polo mužském a polo v ženském oděvu. Neznámý měl obličej zastřený závojem a na hlavě cos kukli podobného. Náhle se Radobyl ohledl a bleskem spočinula pravice jeho na jilci dosti těžkého meče po levém boku.

Neznámý však ještě blíže popojel k synovi bohatého měštěnína Litoměřického; ale nepromluvil ani jediného slova.

„Kdo jsi? Čeho ode mne chceš?“

„Nic jiného, než abych tě směla provázeti!“

Radobyl trhnul nyní uzdou běloušovou, že se vzepjal do výše.

„Pro bůh, Vítězko! To ty!“

„Já — já, Smile — tvá nevěsta!“

Jezdkyně octla se již těsně u Radobyla.

„Víšli, kam vede cesta má?“

„A kdy by tě vedla světa kraj, já půjdu za tebou.“

„Vítězko, rozmysli si, co počínáš!“

„Nezdržujme se.“

„Kdo ti jen tento úmysl našeptal?“

„Ten, který nad láskou naší rozepjal ochranné peruti, ten, který ji střeže, kdy by všecko kolem zhynulo, ten, který naším strážníčkem... Vím dobře, kde tvé jízdy cíl. V táboře, kde slepý vůdce prozírá až ke slunci, kde oko jeho, zahaleno sice rouškou příšerné noci, prohlédá do všech konců té země, aby postřehlo, kde co škodného . . . A nezdržujme se! Cesta naše daleká!“

Jezdkyně nyní svinula závoj s obličeje a nahnuvši se k mladému muži, vzala do své pravice otěže hnědoušovy i sama koníka ke klusu pobídla.

Radobyl si pro ten okamžik nevěděl pomoci.

„Ty jdeš toho slepého vůdce pozvat do Litoměřic. Viď, miláčku můj! A proto musím s tebou, děj se co děj. Pozveme ho i na svatbu. Budeme ji strojiti, jakmile do Litoměřic zavítá!“

Jezdkyni rděly se líce čarovněji než pruhy červánek, jimiž se temena středohorských vrchů ruměnila malebněji a malebněji.

„Musíme rychleji! Aby tu jen nebyl dříve ten král protiva. Pak by bylo po všem — po všem, Smile — po naší lásce — po naší svatbě a snad i po našich životech.“

Mohlliž ji od sebe odpuditi mladý muž? Musil by obrátiti koně svého k Litoměřicům zpět. A kdo ví, jestli by snad se potom nebyla pustila na cestu samotna.

„A co otec tvůj?“

„Nekalme si mysl takovýmito námitkami. Spočívaly mi bez toho do té chvíle na duši, jako vůkolní vrchy, tísníce mne nevýslovně. A teprve nyní, po tvém boku se mi uvolňuje, teprve nyní, cestou k slepému vůdci Táborskému, oddychuji lehčeji. Rychleji ku předu, — rychleji! Mohli by nás dostihnouti, a pak by nám nezbylo nic než tato voda . . .“

Potom se ozýval utvrdlou cestou jedině dusot konských podkov. Jezdkyně zahalila si zase obličej závojem. Byla to dcera Litoměřického purkmistra. Stává se velmi často, že ze dvou kmenů, tak zcela od sebe rozdílných, vyrazí haluzky, jež se znenáhla sbližují, až se na vzájem ovinou; a chtělli by kdo rozplesti je, musil by je ocelí rozseknouti.

A rod Radobylův lišil se od krve Pichlovy také až do nejukrytějších záhybů duše a srdce svého. Oběma otcům nevzešla nikdy ani

pouhá myšlenka, že by se kdy mohli sblížiti; za to však drala se úsilovněji a úsilovněji do dvou mladistvých hlav, až tu zapustila kořeny, jež také bude asi sotva kdo moci vyhladiti.

Purkmistr myslil se svou dcerou až ke slunci, a Vítězka zatím zřela veškero blaho své ve Smilu Radobylově. Purkmistr sliboval si i ohledně své dcery prospěch ze spolku se Zikmundem, a ký div, že přehledl naprosto, kterak mu Vítězka může zbortiti nejsmělejší záměry. Uviděvši, že Smil odjíždí z domova, dala na rychlo osedlati bělouše a vyjela si obvyklou procházkou po březích Oharčiných. Předvídala dobře, že tento krok může sny její zlatem vyplniti, ale také pochovati na věky. Toto poslední by se bylo stalo i bez dnešní odvahy.

Rybák Losos přejížděje Oharkou náhle se s loďkou zastavil a utkvěl očima na obou jezdcích. Bystrý zrak, kterýž uměl prý rozeznati, kde pod vlnou ouhoř či kapřík, kde se štika kmitá, jenž podle záškubu udice okamžitě věděl, jaká rybka se zahryzla do líčidla, — poznal rázem, kdo po boku Smilově v tom přestrojení. Zadívav se za nimi, několikráte hlavou povážlivě zakýval. A když už samým večerem zastavili se před chatou jeho tři městští zbrojnoši a tázali se ho, zdali tu nikde neviděl panny Viktorie, položil si ruku na čelo a přemýšlel, jako by se rozpomínal. Ale trvalo mu nějak dlouho, než se vzpamatoval.

„Panny Viktorie?“

„Ano. Dcery páně purkmistrovy!“

„Jezdkyně jakás tamto na druhém břehu se proháněla.“

„A kdy?“

„Přede dvěma hodinama.“

Rybák neselhal. Viděl opravdu přede dvěma hodinama paní nějakou, nad jejíž hlavou vždy chvilkami vznesl se ochočený sokolík a šípkou zase vždy usedl si na její rameno.

„Hned vám povím, — hned, co a jak! Tobě, ty stvůro netopýří nejspíše!“ prohodil starý Losos za odjíždějícími zbrojnoši, již se vraceli s nepořízenou.

Purkmistr rozeslal nyní po Vítězce posly na všecky strany, ale opět bez výsledku. O dceři prý nikde ani stopy, zrovna jako by ji byla voda s sebou odnesla. Dneškem však odjel prý také kamsi Radobylův Smil. Panu primátorovi připadla na mysl přepodivná myšlenka; ale potlačil ji okamžitě.

„Já slyšel tak ledacos!“ prohodil městský biřic, jemuž purkmistr ke všem dětem stál kmotrem.

„A cos mohl slyšeti?“

„Inu ledacos, milostivý pane! Ale kde pak může člověk všemu věřiti? Takové povídačce nejméně. Jako by prý syn toho rýpala panně Vítězce nadcházel.“

„Čí syn?“

„Radobylův Smil.“

„Panně Viktorii?“

„Držme, milostivý pane, lidem jazyky na uzdě!“

„Radobylův syn panně Viktorii, dceři Litoměřického pana purkmistra! Radobylův syn! A kdo to ještě ví?“

Pan primátor se uchytil oběma rukama za hlavu, jako by si ji chtěl zrovna z ramenou vylomiti. Městský biřic Haušild se již lekl, že jeho pán se míjí s rozumem.

„Kdo mimo tebe ještě o tom má povědomost?"

„Sám pán bůh ví, milostivý pane, jak ta řeč vznikla. Přišla mi dnes tak náhle na paměť."

„Pouhé lži a více nic. Panna Viktorie si zajela bez pochyby k Lovosickému panu strýci."

„V tu stranu ji také viděli!" přisvědčil biřic samou radostí, že rozprávka vzala takový konec.

Pan primátor se chystal nyní za dcerou sám po druhé a sice do Lovosic. Už byla čirá tma a táhlo k jedenácté hodině, když z purkmistrova domu vyjížděl povoz, v němž ukolébal se Pichl skoro násilně myšlenkou, že Viktorie u příbuzných. (Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

IX.

V komnatách staroslavného Vražna přerušeno bylo z nenadání obvyklé ticho; v bezbarvou jednotvárnou idylu jich padl mimo vši naději živel nový a změnonosný. Měli tam návštěvu, herce Jelínka. Jednou na večer, za vlažného deštíka, přijel po svých s celou svou tragikomickou důstojností na nevelikou potěchu paní Marjánky, jíž od lonska vše, co zapáchalo divadlem, bylo plesnivinou v špižírně. Ostatně i panu Borovcovi nepřicházela z počátku návštěva ta dvakráte vhod. Strážce kapsy své povždy opatrný tušil hned na první pohled, co bývalého jeho učitele u věcech divadelních k němu přivádí, a čelo jeho vysoké skládalo se v starostlivé vrásky, když Jelínkovi na uvítanou pravici podával. Leč proto přece cize a chladně Jelínka nepřijímal; přirodilá mu dobrodušnost jako vždy i tenkrát podržela vrch. Však hned první večer, když v jídelně po večeři při sklenici čerstvé chmeloviny a při doutníku se po chuti rozhovořili, obracelo se mínění jeho v prospěch přibylého hostě. Tomuto přirozenou měrou běželo o to, přichýliti k sobě hostitele svého, a nevěděl tomu právě lepší cesty, nežli sděliti se s ním důvěrně o vše, co o doktoru Javorníkovi v Praze vyzvěděl, při čemž po spůsobě herců k úloze přidal také leccos z vlastní dílny své, by obecenstvo své pořádně si navnadil a domluvil se zamýšleného dojmu. Z údivu do údivu padaje otvíral Vraženský panic k novinám těm oči i uši, a hledy jeho zpytavě tkvěly na rtech hercových, zda lítají z nich pravé těžké koule pravdy, či bouchali z nich

jen Chlumecký prach. Však vypravovatel se nepotřeboval na pravdu dušiti: posluchač cítil, že neprodává mu ani smyšlenek ani klevet, a nepřipadlo mu ani na mysl, že by herec svými novinami chtěl si zakupovati jeho přízeň, nebo docela otvírati si jeho váček.

Když pásmo svého vypravování dovinul, otázal se herec svého hostitele: „Co ráčíte, milostpane, tomu všemu říkati?"

Vraženský pán nemínil se před ním ze svého vydati. Pro ten čas uznával za dobré silný rozruch duše své před ním pozakryti a pokrčiv diplomaticky širokýma svýma ramenoma odpověděl po chvíli: „Nevěřil bych, kdy byste to nebyl vy, milý příteli; ale takto nutno jest věřiti."

Přídanek „milý příteli," dnes po prvé k němu pronešený, zalahodil Jelínkovi jako nejlíbeznější kritika. Pohladiv si samolibě kníry zavdal si piva a prohodil pak důrazně a jistě: „Myslím, že z té zamilované pšenice z Čerstvého vzduchu nebudou svatební koláče!"

Pan Borovec se zahleděl na chvíli do ubrusu.

„Bůh to suď!" odvětil, nutě se k filosofickému klidu. „Jsou to zvláštní lidé, slečna a doktor! Řekl bych, bílé kuroptve. Slečna jest cherub co do charakteru, na tom chtěl bych umříti."

„Před slečnou Mély klobouk až na zemi; ale pan doktor . . . Slečna je hodna lepšího charakteru; takového, v němž je tak něco staročeské síly a pevnosti, tak jako asi při vás, milostpane."

Pan Borovec třikrát zamhoural očima, ale přímo neodpovídal. Dával se sice rád, jako každý smrtelník, hladiti po srsti, ale této chvíle nahrnulo se mu v mysli tolik nových myšlenek a vzbouzelo starých, že pochlebenství Jelínkova náležitě nepožil. Aby nabyl tu i onde lepšího světla, dal na herce ještě několik podrobných otázek stranu doktora Javorníka a nové jeho známosti, vyslechl a odvážil pozorně, co na ně odpověděl, a zahnul pak s hovorem na jinou cestu. Zatím odbila na rodinných hodinách desátá hodina a na unaveného Jelínka šlo zívání. Pan Borovec mu nabídl odpočinek, dali si dobrou noc a rozešli se.

Panic se svlekl a usedl si na postel, jež stála v levém koutě v jídelně. Ruce sepjal v klíně, přichýlil hlavu k prsům a dal se do rozjímání. Imam, jenž po celý večer dřímal pod stolem, vstal, protáhl se a položil se k nohám svého pána, kde z pravidla noci trávíval.

O spaní nebylo dnes při panu Borovcovi ani řeči. Jelínkovy noviny jej prudce vytrhly z poklidu, tak pracně dobytého, a rozvětřily celé jeho nitro. Myslil již, že nešťastná jeho láska jest položena ad akta. Ale chyba lávky! Dnešním večerem znova se vynořila z hlubiny zdánlivého zapomenutí a postavila se předeň, tak silná, svěží a půvabná jako před tím, nežli Mély ověnčila doktora, nežli mu při pianě v divadelní besedě dala tím přenešťastným košem! Co tu nových myšlenek a citů rozšířilo se v něm opět! Jak státi se pánem jich, jak domoci se pokojné, zdravé, úrodné myšlenky v té vířivé směsi!? Vraženský pán byl dobrý a šlechetný člověk, to bylo viděti z toho, že ač byl až nad svou pleš zamilován, prudký a hořký hněv pojal proti doktorovi, jenž po jeho soudě jednal s Mély jako zradný padouch s andělem. Pan Borovec mnul si křečovitě ruce a stiskl zuby. Krev jeho rozpálila

se bohatýrským žárem a duši jeho bleskem projela myšlenka, pomstiti se na doktorovi. Panic skočil s postele a rozchodil se prudce po jídelně kolem stolu. Nevěda, co s pánem se děje, vzchopil se Imam s podlahy a chodil za ním. Krvavé myšlenky lítaly z hlavy Borovcovy jako jiskry z prskavky.

„Vyzvu jej na souboj, vyzvu," mluvil polo nahlas; „na palnou zbraň! A zastřelím jej jako pominulého hafana. Ano, ano, tak učiním a učiním. Mély jest útlocitná žena! To by bylo, aby pak z vděčnosti nestala se mojí! Zastřelím jej. Ale což kdy bych měl sám padnouti?"

Panic s Imamem se zastavili.

Sám padnouti! Pomysl ten poněkud ochladil horkou hlavu a zdusil šlehy bohatýrského nadšení. Skutečnost brala za uzdu ohnivého komoně fantastiky a chlácholila jej k pravidelnému chodu. Vražienský nahlížel, že kdy by měl sám padnouti, souboj s doktorem pro Mély by byl věcí prazbytečnou, po případě i směšnou. Duch zdravého sobectví dostavil se a napomínal jej: vezmi věc střízlivě a prakticky do ruky a vytěž z ní pro sebe, co vytěžiti lze. Jen krok za krokem. Žádné skoky. Nadešla rozhodná pro tebe doba: Mély může býti tvojí, životní štěstí můžeš si zachrániti. Jen rozum do hrsti.

Panic s Imamem znova se rozešli, ne více prudce; zcela volně. V myšlenky zabrán prošel Borovec sousední komnatu a vstoupil do parádního pokoje. Spatřiv Mélinu kytici, jež posud stála mezi záslonami před oknem, přitáhl si k stolku, na němž stála, křeslo a sedl si do něho. Věrný jeho nohsleda položil se k nohám jeho a zvědavě ob chvíli k němu vzhlížel. Venku zatím chmury na obloze se rozešly a z temné modroty svítil do komnaty měsíček, ten věrný a mlčenlivý přítel zamilovaných. Pan Borovec přemítal v magickém jeho světle a osnoval si plány. Konečně vyvinul se mu z prsou spokojený oddech. Ustanovil se na cestě, kterou půjde znova za cílem svým milostně zářivým. Venku před vraty zatroubil ponocný dvanáctou. Vstávaje z křesla všimnul si po prvé panic Imama. Vzal hlavu jeho oběma rukama a přitiskl ji k srdci.

„Věrná duše," zašeptal k ohaři a ubíral se na lože své, kdež v brzce sen jej obešel.

Druhého dne zbudil se záhy z rána a ještě před snídaním vyšel si před dvůr, kde stály dvě řady akacií u vší nádheře bílých květů svých. Líbezná vůně linula se z květných jich hroznův do ranního vzduchu, že radost bylo tam chvíli pobyti. Byla neděle. Obecný ruch všední práce ustoupil posvátnému klidu, jenž celou krajinu províval sváteční náladou. Zevšad, kam vzhledlo oko panicovo, usmíval se naň blahý soulad, jen v nitru jeho šoumalo traplivé bezpokojí asi jako podzimní vítr v stromoví. Byl pln starostí, jak se svým plánem dopadne. Nasnídav se dal zapřáhnouti a zajel si do Suchotína na služby boží, nechav Jelínka doma. Odtud jel na Čerstvý vzduch. Bylo mu milo, když ještě v Záhořanech se dověděl, že pan Hajný jest na cestách, a ještě milejší, když se v návštěvně sešel se samotnou mladou paní, svým milým sluníčkem. Jeden před druhým se jaksi zarazil; ona se mu zdála nápadně přepadlou a bylo při ní viděti, že úsměv její více ze zdvořilosti vychází nežli z milé nálady mysli; on zdál se jí příliš vážným,

a tušila hned, že nepřichází náhodou nebo z pouhé zdvořilosti. Oběma bylo asi tak, jako by nějaké neviditelné čarovné ruce je zároveň svá-děly a od sebe odháněly. Proto také rozhovor jich se z počátku ztěžka rozjížděl, a třeba drželi jej v obecných kolejích: mladá paní tušila, že mysl sousedova k jiné cestě tíhne, a Borovec nevěděl, jak nejvhod-něji by svou při vésti počal, ano nyní rozpakoval se, máli ji vůbec počíti. Něco, čeho sobě vysvětliti nedovedl, kladlo mu závoru na ústa, jindy tak hovorná. Posléze, když paní Hajná slečnu Mély do hovoru přivedla, odhodlal se svou vystoupiti.

„Že právě, milostivá paní, o slečně mluvíme," pravil oči k zemi klopě, „musím se přiznati, že dnes přicházím k vám u velmi delikátní záležitosti, jež právě slečny nejvíce se týká, a jsem z toho srdce tomu rád, že popřáno mi snad prozřetelností s vámi mezi čtyřma očima si porozprávěti."

Paní Hajná se lehce zarděla a zpytavě a zvědavě upjala naň své blankytné oči.

Borovec krátce vylíčil, že včera na večer Jelínek na Vražno za-vítal, a vypravoval obšírně, co mu svěřil o proněvěře doktorově. Při tom, aby pravé zámysly své prozatím před mladou paní ukryl, dával hovoru svému barvičku rozhorlenosti a rozhořčenosti nad zradným jednáním doktorovým a tvářil se vůbec ne jako tajný snubič slečnin, nýbrž jako nezištný a upřímný přítel její a celého domu Hajných.

Paní Hajná každou minutou barvu měnila a hltala zrovna jeho vypravování. V očích jejích zasvítil tajný zážeh radosti, Borovcovi ne-viditelný. Snažila se, aby zůstala pokojnou, ale bystrý pozorovatel byl by si všimnul, jak prsty její křečovitě tisknou opěradla jejího křesla.

Když Borovec se odmlčel, promluvila hlasem vnitřním rozruchem rozechvěným:

„A jeli Jelínek spolehlivý muž? Nemáli snad v záští doktora?"

„Stojím zaň," odvětil Vraženský panic. „Jelínek je prostý, po-čestný člověk, životem zkušený; aby lhal, nepodobá se ani dost málo. O záští k doktorovi nemůže býti řeči; naopak vím, že jej ctí, ano že mu i nakloněn je pro lásku doktorovu k divadlu."

„Tedy pravda; velmi důležitá . . ."

„A smutná."

„Ano, pro Mély velice smutná. Dobře jest, že mne první do ní zasvěcujete, příteli. Prosila bych vás vůbec snažně, abyste při mně přestal. Je to věc pro náš dům nemálo ožehavá."

„A pro mne a štěstí mé nesmírně důležitá," ujelo stísněným ňadrům Borovcovým.

Mladá paní vznesla k němu zpytavý zrak. Živý ruměnec, jímž tváře jeho jenjen hořely, prozrazoval jí zřejmě, co svými slovy míní. Cítila nelibý, studený prochvěv v srdci svém a nepronesla ani slovíčka sousedovi na povzbuzenou. Leč on nedal se tím odbyti.

„Miluji, milostivá paní, slečnu Mély," zpovídal se Borovec, „přes všecko, co se stalo, ji miluji upřímně, vroucně, tak jako prve. Nejen štěstí své i život svůj dal bych za ni. Štěstí její jest štěstím mým, neštěstí její neštěstím mým."

„Snad neštěstí to se od ní odvrátí. Třeba vyčkati, přesvědčiti se. Snad Jelínek věc s doktorem zveličil, snad stane se náprava."

„Jsem jist, že věc se má tak, jak jsem ji vypravoval. A vidím v tom pokyn shůry, abych nevzdával se lásky své, jíž kyne nová a podstatná naděje tím, že doktor se samovolně lásky své zříká. Třeba jen, aby slečna Mély na mne v pravý čas upozorněna a připravena byla, a jsem přesvědčen, že kdy byste vy, milostivá paní, na niž ona všecko dá, tu úlohu na se přijala, má touha a osvědčená láska by ke šťastnému došla cíli a konci. Ó buďte při mně, milostivá paní, zastaňte se upřímně o mou věc, a do posledního dechu budu vaším nejoddanějším dlužníkem."

Mladá paní ani hrubě Borovce neposlouchala. Vlastní její záměr, jenž dnešní novinou znamenitě se přiblížil ke skutečnosti, vyplňoval všecko její myšlení a vzpružoval vůli její kráznému chtění. Viděla ráda Borovce v domě svém, ale nyní stával se jí nepohodlným a nepříjemným, poněvadž svým zájmem křižoval její záměr. Paní Hajná byla povahou; sliby na prázdno rozdávati příčilo se jí, a Borovce přímo od sebe odpuditi nezdálo se jí býti opatrným jednáním. Vždyť by on, jak dnes jej poznávala, na vlastní vrub mohl se při Mély o při srdce svého zasaditi, a třeba bylo málo naděje na vítězství, mohl přece provedení jejího záměru býti na závadu, když ničím jiným aspoň tím, že by myšlenky její přítelkyně odváděl od směru, v kterém jedině je paní Hajná pro svůj záměr míti chtěla. Také jí šlo o to, by co nejrychleji zavázala si Mély slibem; samostatné jednání Borovcovo mohlo zplozovati otalování. Viděla tedy toho potřebu urovnati si odpověď co možná diplomatickou a pro Vraženského panice snesitelnou. Pravila:

„Mély jest mi více nežli přítelkyní; ona jest kusem živé duše mé. Vaší novinou jsem všecka rozrušena, ano zdrcena; k jiné pořádné myšlence se mysl má ani vzepíti nemůže. Pak považte, milý a vážený příteli! Rána, která Mély očekává, tak hrozná jest, že sama trnu úzkostí, nepodlehneli jí útlá její duše. Mély jest ovšem povahou silna: ale zklamaná a zrazená láska jest morem na povahu ženskou i nejsilnější. Snáze unese žena smrt drahého muže nežli jeho proněvěru. Jak za takových okolností i při nejlepší vůli, měla bych přijíti Mély s vámi? Zdaž nezbudila bych v přítelkyni odpor proti vám, zda nebylo by v takém jednání viděti drsnou bezohlednost vaši k jejímu neštěstí? Tak srdce ženy se nekupuje: jemná soustrast v neštěstí jejím, obětování vlastních zájmů bolesti její jsou neskonale vábnějším vnadidlem srdci ženinu. A na konec dojde na vše ve světě, dojde i na vaši lásku."

Pan Borovec nebyl spokojen, ač celkem mladé paní musil dáti za pravdu. On žádal slibu a ten mu nebyl podáván. V ten smysl se vyjádřil k paní Hajné.

„Co do slibu," odvětila mu, „neplyneli ze řádné rozvahy? A jak můžete nyní, a v delším ještě čase, žádati na mně řádné rozvahy? Vždyť pravila jsem vám, že Mély kus jest živé duše mé. Trpělivost, příteli: vemte prozatím za vděk pouhým mým přátelstvím. Svým časem a v pravý čas ukáže se jistě účinným."

Rozladěn na mysli odjížděl dnes pan Borovec z Čerstvého vzduchu. Bůh ví, že na tom místě, na světě mu nejdražším, nemohl se z trpných svých úloh propracovati k činnosti! To stlačovalo mysl jeho, to kazilo všechen její volný vzlet, to kormoutilo ji. Kromě toho Vraženský panic si nebyl toho vědom, ale cítil to, a takové cítění bývá z pravidla příčinou rozladu naší mysli — že on s vlastními zájmy svými bývá u Hajných jen nástrojem v rukou jiných. Přidámeli ještě k tomu, že dnes zvláštní škádlivou náhodou ani nejdražšího obrázku srdce svého v Záhořanech nespatřil, nebude nám s podivením, že návrat jeho do Vražna Jelínka příliš nepotěšil. Dnešní oběd uplynul dosti bledě a téměř bez hovoru. Jelínek sám, pokusiv se několikrát s chatrným úspěchem o zábavu, svinul plachty své, nahlížeje, že by dnes ani sv. Jan Zlatoústý mrzutých komárů s mysli jeho hostitele nezapudil. Hned po obědě rozešli se do polí; každý jinam.

Paní Hajná si oddechla, když na dvořišti dozněl hrkot kočáru Borovcova. Byloť jí třeba samoty, aby připravila se k dílu, dlouho zamýšlenému a odkládanému. Dnešní výpovědi Borovcovy byly pro ni rozhodny. O pravosti jich nepochybovala ani dost málo, poněvadž tak výborně se hodily k jejímu životnímu účelu. Co jí posud vázalo ruce, co ji posud zdržovalo záměr svůj s Mély vtělovati v čin, byla nejistota o doktoru Javorníkovi. Až do dneška jen se domnívala, že není hoden lásky přítelkyně její, že Mély nedojde po boku jeho pravého manželského štěstí; dnes, co posud viděla jen v mlhách, spatřovala v bílém světle pravdy: doktor Mély pravou láskou nemiloval, doktor zadal se s ní jen z lehké mysli, ne z plné mužné rozvahy. Svoji nemohli býti. Mély bude nástupkyně její u Prokopa, bude po její smrti dobrou mateří dítkám jejím. Co posud nejvíce cestu jí zaléhalo, to nebylo nyní více nesnadno: odvrátiti Mély od doktora. Znala dobře povahu Mélinu a byla přesvědčena, že muži, jenž zradil lásku její, nikdy ruku k sňatku nepodá. A budeli Mély svobodna, ostatek se již podá při dobré taktice.

„Ona mne miluje, opravdivě a vřele,“ rozumovala mladá paní, odstupujíc od okna, kde až posud po odchodu Borovcově stála; „ona mne miluje, ona jest šlechetna. A z lásky její a šlechetnosti vyčerpám oběť její pro sebe a děti a zjistím si ji slibem. Vždyť na polovic již složen jest v rukách mých!“

Při tom umínila si, že rázně si pospíší s provedením svých záměrův.

X.

Byl večer a již pozdě. Slečna Mély seděla ve své komnatě při psacím stolku, na němž hejno dopisův, složených, polootevřených i rozložených, v malebném bezladí se válelo. Spanilou hlavu měla v levici složenu, něco v pravo nachýlenu, a v záři lampy, poněkud v levo na stolku postavené, lahodně vystupovala hellénská kresba jejího profilu. Obličej její byl přibledlý a na bělostném čele rozpínaly se tmavší linie lehounkých vrásek, znamení to, že duše její zabrána jest do vážných a trudných myšlenek. Oděna byla ve volný župan hnědé barvy s theovými

růžemi, při krku poněkud rozhalený, a bílé její hrdlo bylo by luznou vnadou svou oko malířské i nejpřísnější uspokojilo.

Slečna hleděla upjatě do dopisu psaného ženskou rukou, kdežto téměř všecka ostatní psaní jevila rukopis mužský, patrně doktorův. Dopis, nad jehož obsahem slečna dumala, jest nám již povědom. Psalať jej neteři své teta Filipína z Prahy, a obsah jeho vrcholil v tom, že doktor Javorník nápadně se slečně Emilii Bohatové, sestře přítele svého, dvoří a koří, a že slečna pozornosti jeho co nejochotněji přijímá, ano že v kruzích dobře zpravených proskakují věsti, že milůstky ty povedou k oltáři. Každým spůsobem prý slečna Emilie nejen doktorovi přeje, nýbrž všecka do něho jest zamilována. Teta ovšem ctí svou za pravost zpráv svých neručila, ale uznávala za svatou povinnost svou, vše spravedlivě neteři vypsati a bedlivé oko na doktora a jeho počínání nésti, přidavši na konec radu „co nejlépe míněnou,“ by neť opustila Záhořany a chceli si doktora zachovati, do Prahy k ní se přestěhovala. Slečna Mély až posud plně důvěřovala doktorovi, ale srovnávajíc dopis tetin s některými výpověďmi Maruše o svém ženichu, jakož i s některými projevy mysli doktorovy, o vážném vzhledu do zájmů životních právě nesvědčícími, nemohla se uzavříti před nepokojem a obavami, jež pevnou její víru v štěstí lásky rozviklávaly. Cítila nyní dvojnásob, jak doktor jí drahým, a prosila boha jen o ducha mírnosti a klidu, aby jednáním svým, snad řádně nerozváženým, sama nepřispěla k tomu, by z mračen posud dalekých a snad i nepatrných nespustila se na lásku její záhubná bouře. Bralať nyní i sílu i dovednost svou jaksi v pochybnost, což zplozovalo v duši její bezpokojí čím dále tím traplivější.

Před Maruší nemívala nikdy tajemství, a první ponuk k tomu ji měl, přítelkyni tetino psaní na uváženou předložiti a upřímné rady její se dožádati, jak by nejprospěšněji bylo v té věci s doktorem jednati. Leč nešla po prvním hlase svého nitra; z leckteré příčiny. Předně soudila z mnohých výpovědí Marušiných, že nevidí v doktorovi oné vzácné povahy, které se ona v něm zcela důvěrně dohledávala. Věděla, že Maruše nevěří tak jako ona u věrnou jeho lásku, a obávala se, aby tetiným psaním, jež by jistě za čirou pravdu vzala, se proti doktorovi nezatvrdila a pak jí nedala rady, jež by vedla z nedorozumění do nedorozumění a snad i k rozestanutí. Každým spůsobem zdála se jí Maruše proti doktorovi podjata a kdo ví, zdali by i po straně, na vlastní vrub, ovšem že z lásky k ní, něco nepodnikla, co by lásce její mohlo býti se škodou, nebo situaci ještě více zapletlo. Také myslila, že kdy by se Maruši se vším svěřila a za radu ji poprosila, by v ní zbudila myšlenku, že doktorovi nedůvěřuje, že jej podezřívá, zkrátka, že není lepší nežli jiné milenky a vůbec nenese se povahou svou i v lásce nad všednost. Posléze domnívala se, že vznikneli již mezi ní a doktorem neshoda, nejlépe bude, když jenom mezi nimi opět se vyrovná, a že se vyrovná, budeli jaká, jistou se kojila nadějí. Z těch příčin zatajila slečna Mély před mladou paní obsah tetina dopisu, ač neměla dosti síly, aby dojem jeho i s tváří svých smazala. Cítila sice, že Maruše pravdu tuší, a neušlo jí, že jí záleží na tom, chytrou taktikou, nepřímo, pravdy se dopátrati; ale přes to slečna ze zálohy své nevykročila. Co musila napověděti, napověděla, ale jasné

pravdy nedopověděla, zůstavši si věrna. Takto byl by do vroucího přátelství obou paní, na sebe odkázaných, zavanul chlad oběma nepříjemný, ale za okolností, jež právě byly na Čerstvém vzduchu, byl snesitelnějším; bylať každá z nich zaujata svou vlastní starostí, jež potají, různými cestami, k jedné se sbíhaly metě.

Jako vždy tak i v této době, srdci jejímu trpké, jala se slečna Mély samostatně kolísavou lodici lásky své, ano života svého, uváděti v běh, jenž po mínění jejím vésti měl do želaného přístavu.

Zatajivši pramen psala doktorovi pod žertem, který ji ostatně mnohou vážnou slzu stál, co dověděla se o jeho dvoření slečně Bohatové, gratulujíc mu k líbezné zábavě, jíž se mu dostává v záři krásných očí Emiliiných. Dala si na tom záležeti, aby do prostého humoru nevloudilo se ani za mák trpké ironie nebo břitké satiry, a byla s provedením úlohy své spokojena. Odpis doktorův byl rovněž žertovný, ale beránek jeho humoru nebyl bez trkavých růžků satiry, jež srdce slečnino dobře cítilo. Nepokoj a obava její nespokojily se, spíše nabyly popudu a oživy a zřejměji již prosvítaly z druhého jejího psaní. Nastal souboj pérem, z něhož žert pomalu nadobro se vykouřil a v němž saháno zvolna k opravdivé zbrani. Doktor stál na tom, aby mu jmenovala pramen, z něhož nedůvěru a podezřívání čerpá, a když po delším odporu slečna Mély tetu prozradila, zasypával ji trpkými výčitkami, že obstavuje jej špehy z nedůvěry v jeho lásku, a žádal přímo neobmezené víry ve svou lásku a uznání, že dopustila se proti němu chyby a viny. Rána ta ťala slečnu do živého srdce. Čest její, panenská její důstojnost a nevina zbouřily se v ní k odporu i jala se sebe důstojně ale ostře hájiti a klásti i ze své strany požadavky, k nimž měla touž měrou právo jako doktor k svým. Takovým a podobným spůsobem rozjídal se spor mezi snoubenci do šíře i hloubky, jedno nedorozumění dávalo druhé, hořkost plodila hořkost, a štěstí lásky hrozilo rozvolnění svazku, jenž druhdy tak krásně spínal srdce k srdci. Byliť oba idealisté a měli již z povahy i z vychování jistou přirodilou hrdost v sobě, jež nad slušnost podmaňovala sobě i dobrotu i krásu srdce, jež do boje vyzvána byvši srážela se o sebe jako křemen o křemen a jež již mnohé lásce v předčasný ustlala hrob.

Doktor sám nedával se vinen a v pravdě lásky své k Mély nezradil. Vadou jeho bylo, že neuměl nebo nechtěl sladké okovy lásky tak nositi, jak praví milenci je z pravidla nosívají. Volný avšak bezúhonný panický život, obvyklý u vybrané společnosti, byl mu potřebou, a sluniti se v přízni krásné a duchaplné dámy, třeba jiné srdce i ruka byly zadány, nepovažoval podle svého katechismu za žádný hřích, za nějž by mu bylo snášeti výčitek nebo pokuty. Jsa více méně idealistou nelámal si hlavy s věcnými poměry společenského života a nedal si práci uvážiti, že by slečna Bohatova, vědouc o tom, že jest ženichem, zplanouti k němu mohla vášní srdce a potají užívati mohla vhodných i nevhodných prostředkův, aby jej pro sebe získala. Chyboval v tom, že ač napolo od jejího bratra věděl, že jej miluje, moudře nezabočil k ústupu, a že, těše se z marnivosti svému úspěchu, nepřestal choditi v dům přítele svého, utvrzuje celou rodinu a zvláště slečnu v domněnce, že přízeň její jest mu drahá a že nebéře právě vážně své

povinnosti k nevěstě. Netušil snad ani s ideálného svého společenského stanoviska, že vzhledem k Mély zaběhnouti se může na kluzké scestí, a tušilli, neviděl v tom přece závady pro čest svou neb docela viny nějaké, lahodně baviti se s duchaplnou dámou, jíž skutečně slečna Emilie byla, a hráti si při ní na dvorného společníka, jemuž jiní mladí mužové z jeho kruhu štěstí to záviděli. Dopisy jeho nevěsty mu ovšem sňaly bělmo s očí, ale urážely při tom i hrdost jeho. Miloval svou Mély posud láskou prostou a vřelou a viny nebo docela zrady nebyl si žádné vědom, ale když dověděl se od své nevěsty, že její teta jej zde v Praze špehuje, zahořel nevolí, jež lásku jeho na čas zatemnila a všecku jeho bytost k odporu pobodla. V této míře mysli své ustanovil se mladý muž na tom, že v tomto prvním rozporu lásky bude nepodajným, aby si pro budoucnost nic nezadal, nerozváživ, že Mély mu charakterem příbuzná, že nepodajnost pak zbudí nepodajnost, a že nepodajnost s nepodajností ještě nikdy štěstí nezaložily.

Zřejmou nehodou bylo, že doktor Javorník již dlouhé měsíce Mély neviděl a že bojovali jen pérem. V zimě a z jara, poněvadž churavěl na dychadlech, povolil prosbám nevěsty své a zůstal v Praze. Když úplně ozdravěl, odrážel jej od návštěvy stav paní Hajné a pak neshoda mezi nimi vzniklá. Měl sice úmyslem hned po druhém dopisu zajeti si do Záhořan, ale odkládal, až odložil návštěvu z uražené hrdosti.

Láska našich milenců rozvolnila se; značně rozvolnila; posud nepřetrhla se; ale nebezpečenství, že tak se stane, dívalo se již do okna. Slečna Mély o něm nevěděla, netušila, že spoutáno leží v ňadrech paní Hajné, a že ještě tento večer, co nad dopisy doktorovými při psacím stolku dumala a přemítala, hrubě vrazí do příbytku jejího štěstí a zpustoší jej.

Unavena přemítáním o neštěstí svém a vidouc, že není v ní dosti duševní síly, by blaho životní sama si určila, zmalomyslněla slečna Mély a rozplakala se. Neštkala, slzela tiše pláčem nejbolestnějším. Přeslechla tichý klepot na dvéře, přeslechla i když dvéře se otevřely a mladá paní v nočním rouchu do komnaty vstoupila.

Paní Hajná popošla až k ní a položila lehce levici na její rámě.

„Nespíšli, Meloušku?“ oslovila ji jemně.

Slečna sebou trhla a všecka se třesouc vyděšeně vzhlížela k přítelkyni.

„Ty pláčeš, dušinko,“ pokračovala příchozí paní.

Místo odpovědi Mély vyhoupla se z křesla, padla jí do náručí a skryvši hlavu svou na jejích ňadrech, hodnou chvilku si poplakala. Pak vztýčivši utřela si obličej slzami zmočený a zalomila rukama.

„Snad bůh tě sem přivádí v této chvíli, Maruše,“ jala se úryvkovitě mluviti; „ó ty nevíš, že jako plaz pod kamenem svíjím se pod svou bolestí.“

Paní Hajná přišoupla si křeslo ke stolku a obě paní usedly držíce se za ruce.

„Mám mnoho na srdci, Maruško,“ jala se slečna vypravovati; „a hřešila jsem, že jsem hned z prvopočátku se tobě se vším nesvěřila. Mělo již tak býti!“

„Míníš asi dopis tety Filipíny,“ podotkla paní Hajná; „neb od těch dob vidím na tobě značnou změnu. Tuším, žes mi povídala, co jeho obsahem?“

„Jen napolo, obecně; tu máš, čti, duše drahá.“

Paní Hajná přijala podávaný jí dopis a pozorně se dala do čtení. Dočetši pravila:

„Myslila jsem si již dávno, že to a nic jiného v něm obsaženo.“

Mély zbledla jako stěna; oči její svítily úžasem a rtové se pootevřeli.

„Jak, Maruše!? Ty sama něco víš?! A mlčela jsi?!“

„Já, tuším, v doktorovi jsem se nikdy nemýlila,“ odvětila paní Hajná. „Však se asi pamatuješ?“

„Bohužel! Pravda to, trpká a žalostná! Maruše, musím ti všecko, všecko pověděti, abysi mohla posouditi, abys uvážila míru mého hoře.“

Nejprve zvolna, pak rychleji a živěji rozvíjela slečna Mély před přítelkyní pásmo svého trápení. Nebyla obšírna; stručně ale jasně, jak upřímnost to činívá, pověděla, co se mezi ní a doktorem sběhlo. Na konec vyslovila své o všem mínění, jež vrcholilo v tom, že kdy by i tetiným dopisům docela za víru nedávala, přece oprávněna jest věřiti, že doktor se dopouští na jich lásce proněvěry a že vůbec si při ní důvěru zmrhal, což již z toho viděti, že v listech hlavní věci ledabylo odbývá, ano mlčením pomíjí, ale vedlejší ve svůj prospěch obrací a pak proti ní za zbraň používá, aby tak hlučně zamluvil prostou pravdu viny, zcela jak činívají lidé nedobrého svědomí.

„Ó, jsem nešťastna!“ dokončovala slečna znova oslzevši; „vždyť láska na důvěře visí a leží všechna, a důvěře mé podťaty jsou kořeny. Ó že jsem jej právě milovala, že jej právě miluji! S mého jediného a největšího štěstí, s mé lásky, sprchal květ i list a kořeny tlí. Jsem skácený strom, Maruše! Zaplač nad ním!“

Mladá paní po chvíli odvětila:

„Neštěstí prý, Mély, nejmoudřejším jest učitelem lidem rozumným, a věř mně zkušené, zlatá dušinko má, že člověk unese neštěstí i nejhorší, jako já je nesu. Povídají, že není neštěstí, aby v něm nebylo něco štěstí, a zkušenost tvá na druhé straně přinese ti štěstí jisté. Ó jak jsem se obávala o tebe, Mély, že s doktorem nebudeš šťastna! Tušila, ano věděla jsem, že doktor tebe není hoden! Do obyčejného kovu nezasazuje se drahokam, jakým jsi ty. Nyní se ukazuje a ukázalo, že měla jsem pravdu. Poklekni vděčně a děkuj nebesům, že nedošla jsi pravého poznání pozdě, že ještě v čas podařilo se ti spatřiti doktora tak, jakým skutečně jest. Ty nevíš všecko, vím více, nežli psala ti teta. Buď silna, Mély; nebo tato hodina snad bohem k tomu určena, bys dopila, co dopiti musíš, chcešli z vášně srdce svého vystřízlivěti a ozdravěti.“

„Maruše!“

„Poslyš, zlato moje! Poslyš statně a mužně!“

A mladá paní vypravovala, co slyšela od pana Borovce. Nepřimyslila nic, ale také nic neubrala z celého vyjednávání bratra slečny Emilie s Jelínkem a právem položila celý důraz na to, jak doktorovi

na tom záleží, aby bez újmy na své cti vyvadil se ze slibu k Mély jej vížícího.

Slečna ji bez poznámky poslouchala, krčíc hlavu mezi ramena, jako by očekávala tnutí katova meče.

Když mladá paní se odmlčela, otázala se polo nahlas:

„A ty myslíš, Maruše, že měl Bohata k tomu od doktora mandát?“

„To myslím. Bystrý a vtipný jest. Našel si tak cestičku, aby se jeho úmysl dostal nám k uším a především tobě.“

Slečna Mély přikývla hlavou, chytila se oběma rukama o kraj stolku a položila obličej na ně. Minutku ani sebou nepohnula, pak trhla hlavou a lítost a bolest vybuchla z ní rykem srdce rozrývajícím:

„Moje láska ho mrzí, Maruše, mrzí, mrzí! On chce se z ní se ctí vytáhnouti, oh! . . .“

„Melouško, buď silna, buď mužna!“

Mély uchopila ji prudce za ruku a křečovitě ji tisknouc zašeptala:

„Jsem, Maruše, jsem. Nepláču víc a nebudu více plakati. Nebudu, ujišťuji tebe, nebudu. Leč něco musím učiniti; musím, Maruško, musím. Vím již, co učiním, vím.“

„Co hodláš?“

Těžce oddychujíc vstala slečna Mély z křesla a odstrčila je od sebe. Levicí podepřela se o stolek, pravicí zaryla do ňader, k srdci, a pronesla temně, ale pevně a hlasitě:

„Já ho vysvobodím.“

„Rozvaž, Mély, co činíš; není na spěch,“ napomínala paní Hajná.

„A sto let kdy bych rozvažovala,“ odvětila dívka, „neučinila bych jinak.“

To pravivši strhla se stěny podobiznu doktorovu. Zdálo se, jako by jí mrštiti chtěla o zemi. Ale když se podívala na obraz jeho tváře, zavrávorala nazpět a klesši do křesla vypukla v křečovité štkání a lkání.

Mladá paní ji pojala do náručí. Byla její.

XI.

Jest po poledni, třetí den po tom, co právě vypravováno; blíží se druhá hodina. Na rozpálenou oblohu červencovou vjíždí zvolna od západu, jako povoz s ohromným nákladem do kopce, mračno. Jest to beztvarý, vydutý, hustý a těžký chumáč příšerných rozměrův. Jádro jeho zdá se černo jako uhel, ale nepokojný spod jeho jest černošedý, brzy tmavší, brzy světlejší, jak právě se chouli, a jako cáry visí z něho šedé mlhavé chumle; různotvárné laloky na okraji jsou na hranách bělavy až průsvitny jako rozpuštěné olovo. Slunce praží a rozžhavená vzduchová vrstva nad zemí míhavě se tetelí. Všecka krajina kolem Záhořan jako by spala spánkem tvrdým, v smrtelnou tesknost přecházejícím. Tu i onde povyletí motýl, leč nevysoko, a brzy jako barevná jiskra zapadá do trávy chladodárné; rybky nepohnutě proti proudu v potoce se postavily a ostříž střelhbitě z polí míří do lesa. Mračno pomalu vstoupá výše, šíří se v pravo a v levo, jako by po-

zdvihovalo od obrovského těla svého křídla; i zadní jeho část vyšinula se již přes čáru obzorovou, tak že je viděti v celé jeho hrůze i velebnosti.

Kousek nad Vražnem, na výšině, kudy se chodí k Suchotínu a odkudž rozhlednouti se lze širé po krajině, stojí Drahokoupil s Borovcem. Vzezření obou pánův jest vážné; hovor, jejž právě dokončili, nebyl asi radostný. Oba dívali se upjatě na mračno, mlčky a pozorně.

„Zlý to posel, velebníčku," prohodil pan Račte, oka od mračna neodchyluje; „rač bůh ochrániti tu krásnou úrodu před krupobitím. Dnes asi bude třeba modlitby."

„Dejž bůh, aby nepotlouklo!" odvětil farář. „Jest čas, abych šel a nohám přidal ovsa, bych ještě před dopuštěním božím dosáhl domácího přístřeší."

„Dojdete ještě, leč nezdržuji vás. Zrovna mne srdce bolí, dívámli se na to zlaté osení! S bohem!"

Rozešli se. Vraženský panic rychle se vrátil do dvora, by dal lidem potřebné rozkazy pro všeliký případ.

Mračno se valí ku předu, šíří se na vše strany a zastírá již slunce. Stín, jejž vrhá na zemi, vleče se zvolna jako obrovský příkrov po polích a lukách. Jako tlupy za hlavním vojem objevují se na obloze menší mraky. Z počátku jest jich jen několik, pak přibývá jich do nepočetna, jako by je neviditelná ruka po obloze rozsypala. Jsou ještě vysoko, ale níží se, slévají se mezi sebou i s mračnem hlavním a nabývají vlády nad klidnou modrotou plochou i ruchem svým, jako temné objevy vášně nad jasnem rozumovým. Nebeské zlato sluneční proskakuje jen chvílemi a na kratičko. Modrotu viděti již jenom po kusích a i ty ztrácejí se v mračném šeru, jež spouští se dolů, jako by zemi chtělo do tmy své zahrnouti a zadusiti.

Dole na zemi zadul čerstvý vánek. Čeří klasná pole a krouží na silnici prach do kotoučův, jež jako šotkové vedou si v proskočném tanci. Leč na krátko. Vánku přibývá síly, mění se u vítr; kotouče vzrůstají v prašné oblaky, jež vítr pohání po silnici a rozhání po krajině. Vítr se rozhučel bujně a nevázaně na vše strany a seč jest, smítá před sebou: se stromoví trhá listí a láme větve a shazuje ovoce ještě nezralé. V širém poli točí se v zběsilém reji a vichřice zdvíhá se vzhůru k bouřlivým mračnům, jež divoce se shrnují, choulí a z nichž druh s druhem se sráží, jako by hrdlem chtěly štíra zaplatiti. Západ zažíhá se blesky, hřímá; posud na holo. Leč hřímoty se množí na všech stranách, blesky počínají šlehati po celém chmurném bojišti. Tma jest jako za soumraku, chladno jako na podzim, vichr burácí, hrom rachotí, mračna chrlí blesky, těžké krůpěje dešťové padají hustěji a hustěji, až spouští se liják, jako by z konve cedil: bouře udeřila vší rozvratnou silou svou, přírodě se zachtělo bořiti v děsně hučivém a skučivém reji.

(Pokračování.)

Paměť a přispůsobivost hmoty ústrojné.

O druhém sjezdu přírodozpytcův a lékařův českých

přednesl

dr. **Vilém Kurz.**

aždá věda ve svém vývoji prochází rozličnými stupni dokonalosti. Hledímeli především k vědám přírodním, vládne za první doby v každém odvětví prostá empirie, která pouze shromažďuje jednotlivá fakta, výjevy, jednotníky. Po té přistupuje se ku přirovnávání; jednotlivci sestavují a seřaďují se dle podobnosti ve skupiny větší. Tak povstávají soustavy. Tím zahájena jest věda, vyžadující na svých pěstovatelích nejen pozorování, nýbrž i přemýšlení a logické třídění. Každá věda jest filosofická: bez filosofie jest pouze vědění, nikoli věda. Než i věda má stupně. Soustavy bývají z počátku zakládány na zevnějších znacích, hlavně morfologických. Později teprve vnikají ke znakům vnitřním, anatomickým.

V přírodozpytu první do řady přesných věd vkročila chemie, když před 110 roky jal se Lavoisier pomocí vah dokazovati základní zákon chemie: že hmota jest věčná, že jí nelze ani zmařiti, ani stvořiti. Sesterská fysika povznesla se na rovný stupeň přispěním Joulea, Coldinga a Mayera, kteří po roce 1840 rovnomocninou tepla razili dráhu novému poznání, že totiž i síla jest věčná, že ji sice lze měniti dle účinku (kvality), nikoli však dle intensivnosti (kvantity). Zákon ten znám jest pod jmenem zachování energie. — Pro astronomii má podobný význam Newtonův zákon gravitační, zákony Keplerovy a Kanto-Laplaceova theorie o původu soustavy planetární. Tyto zákony slavily skvělý triumf Leverrierovým vyhledáním Neptuna.

Nejpozději vstoupily na vědecké kolbiště náuky o přírodě ústrojné. Ačkoliv již na počátku 19. věku spekulativní přírodopisci Lamarck, Oken, Erasmus Darwin a j. na základě skrovných empirických vědomostí budovali přírodovědeckou filosofii, podařilo se teprve o celé půlstoletí později Karlu Darwinovi, povýšiti biologickou přírodovědu na stupeň vědecký.

Konečným cílem každé vědy jest, aby celé množství výjevů vyložila jedinou příčinou či silou, kterou zváti můžeme *principem* té které vědy. Směřuje tudíž každá věda k *monismu*. Podstata a příčina posledního principu zůstává ovšem, alespoň pro nás, ve všech vědách nedostižitelnou a jest předmětem zvláštního odvětví filosofického, metafysiky. Sem spadá princip chemie, jenž slove hmotou, a princip fysiky, jejž jmenujeme energií.

Také ústrojná přírodověda alespoň již přiblížila se o veliký krok ku svému konečnému cíli. Hlavně přispěním Darwinovým přestáváme nyní již pouze na dvou příčinách, z nichž vykládáme vývoj všeho ústrojného světa: jest to *paměť* a *přispůsobivost* hmoty ústrojné.

Pamětí jmenuje psychologie tu mohutnost duševní, která záleží v nezměněném vybavování představ. Představa jest funkce soustavy nervové. Lze proto paměť definovati též tak: Paměť jest vlastnost

soustavy nervové, opakovati nezměněné řady jistých funkcí. V tomto smyslu mají zajisté veškera zvířata paměť, alespoň potud, pokud u nich známe nervovou soustavu. Ale též ostatní organické soustavy zvířecího těla mají paměť. Neboť všechny vybavují v rhytmickém sledu svoje funkce. Zažívací ústroj po každém jídle zpracuje podobným způsobem potravu; koloběh krve a činnost plic neustává až do smrti. Ovšem je zde rhytmus rychlý, melodie nepřetržitá a jednotvárná. Kůže i ledviny, sliznice i kosti — vše to zachovává po celý život rovnoměrný takt. Nejsložitější jest ovšem paměť ústrojů rozplemeňovacích. Vývoj spermatu a ovula jsou zde výjevy poměrně nejjednodušší. Avšak vývoj každého tvora předvádí nám paměť ústrojné hmoty téměř nepochopitelnou. V materníku ssavcův opakuje se při každém vývoji mláděte výživa zárodku týmže způsobem, embryo probíhá týmiž stadiemi vývoje, v nezměněném pořádku sledují po sobě rozličné ty stupně embryonální organisace, až dospělý tvor opouští místo svého vzniku. V novém tvoru pak opakuje každá soustava, každý úd, každý ústroj svoje funkce nezměněné týmže způsobem, jak se za téhož stáří u jeho rodičů stávalo.

A tento druh paměti vůbec znám jest pod jmenem *dědičnosti*. Také postup vývoje a metamorfosy jest dědičný. U potomků béře se postup vývoje drahami, u předků již obvyklými a od nich zděděnými.

Zahrnuje tudíž paměť (v tomto našem smyslu) mnohé výjevy, na první pohled rozličné; spadá sem vše to, co psycholog zove pamětí v užším smyslu, pak všechny ony děje, které biolog jmenuje funkcemi životními, hlavně obnova těla a vývoj. A v tomto rozsahu mají paměť nejen veškera zvířata, třeba bychom u nich nervů neznali, nýbrž také všechny rostliny. Jest tudíž paměť všeobecnou funkcí ústrojné hmoty vůbec.

Jevíli se paměť v nezměněné reprodukci organických funkcí, jest *přispůsobivost* zjevem právě opačným. Ona dle daných zevních okolností *mění* funkce zděděné, podobá se tudíž poněkud fantasii a do jisté míry též ducha přítomnosti. Přesadímeli rostlinu do nové země, musí buď přispůsobiti čili akkomodovati se novým okolnostem, nebo zhynouti. Podobně děje se při pokusech s akklimatisací zvířat i rostlin. Často bývá tento zjev též provázen změnou ve tvaru těla, v barvě a jiných tělesných vlastnostech. Nápadnými příklady jsou dále případy umělého rozmnožování rostlin roubováním, očkováním, odmízením; pak případy tělesného poranění u rostlin i zvířat — u rostlin jest vyplňovací tkanivo (callus), u zvířat pak pojivo pravým přispůsobovacím tkanivem.

Příklady dosud uvedené opakují se však nahodile pouze v některých pokoleních. Ale jsou též případy, kde se přispůsobení v každé generaci pravidelně opětuje. Jmenujemeli prvé výjevy individuálním čili osobním přispůsobením, můžeme případy druhého způsobu nazvati přispůsobením dědičným čili rodovým.

Přispůsobujíli se zvířata akklimatisovaná v nové vlasti, nabývají z pravidla nových některých vlastností, a stávajíli se tyto dědičnými, povstala odrůda. To zejmena pozorujeme u domácích zvířat i rostlin, jakož i u plemen lidských. Dědičná přispůsobivost jeví se zvláště pěkně při výběru potravy. Jedni tvorové živí se potravou přerozmanitou, zoveme je polyfagy nebo pantofagy; ti mívají obyčejně značné geografické roz-

šíření, jsoutě pravými světoobčany, jako člověk, pes, kočka, myši, vrány, bříza, plevele atd. Druzí pak jsou oligofagové nebo docela monofagové, bývají velice obmezeného rozšíření a raději se stěhují, nežli by jiné potravě přivykali: housenky, hlístové, rostliny solné, vápenné, příživné, ptáci stěhovaví a j. v.

Dědičnou přispůsobivostí vysvětlujeme hnízda ptačí, pelechy, příbytky hlístův, dále zbraně útočné u zvířat: parohy, rohy, zuby, drápy, jedy, pak zbraně ochranné: srst, hřívu, šupiny, desky, lastury, ochranné zbarvení, kůru stromův atd.

Každá ústrojná hmota, přijdouc do nových životních podmínek, musí se dle nich změniti. Jest tudíž i přispůsobivost všeobecnou funkcí ústrojné hmoty vůbec.

Obě tyto přírodní síly utkávají se však ve stálém boji v ústrojné přírodě. Pamětí zachovává se mnohé vhodné přispůsobení a zdědí se na potomky, přispůsobivostí se opět paměť částečně ruší, tak že děděním nevybavují se nikdy nezměněné řady funkcí, nýbrž vždy poněkud pozměněné. Mládě nikdy není shodno, nýbrž pouze podobno svému roditeli.

Nejznamenitější vliv má tento boj při embryonálním vývoji. Dědičností by se postup vývoje opakoval beze změny, přispůsobivostí se co možno zkracuje. Tak se posléze celý vývoj zkrátil u každého tvora na stručné a zkrácené opakování toho postupu, jímž se původně každý druh zvířecí a rostlinný z nižších tvorů vyvinul. Tento postup jest zachován tím dokonaleji, čím lépe pamětí byl zděděn, a tím více jest změněn, čím více a častěji novým okolnostem přispůsobiti se musil.

Jmenujemeli původní vývoj každého druhu, jímž z nižších předků během geologických dob byl povstal, *fylogenií* čili *vývojem rodu*, a vývoj jednotlivého individua průběhem krátkého jeho živobytí *ontogenií* čili *vývojem jedince*, můžeme říci: Ontogenie je stručné opakování fylogenie, tím úplnější, čím více původní postup zachován byl, tím pak neúplnější, čím více změn přispůsobením do něho uvedeno bylo. Tuto větu vyslovil *Häckel* a nazval ji základním zákonem biologickým.

Paměť i přispůsobivost jsou ovšem teprve provisorní, náměstkující síly, kterých se přidržíme potud, pokud se novému Darwinu nepodaří, nahraditi je jediným principem vědeckým.

Nové písemnictví.

Básně původní a přeložené.

V původní poesii nevyšlo poslední dobou *o sobě* nic zvláště vynikajícího. Přední vzdělavatelé její ukládají své skladby do časopisův neb sbírají nové podněty k svým zpěvům. Ve vydávání sbírek básnických nadešla přestávka. Jest nám zaznamenati toliko jedinou. Emanuel Miřiovský počal pořádati souborné vydání svých spisův (nákladem F. a V. Hoblíka v Pardubicích); první svazek přináší *Básně* z let 1869—1881. Jsouť tu oddíly: Básně výpravné, Z kraje, Elegie, Dojmy a Příležitostné. Nejlepší jsou básně Z kraje. V těch Emanuel Miřiovský jeví opravdové nadání poetické, znalost života a lidského srdce; komposice a provedení vyhovují tu požadavkům umění. V tomto oddíle nalézá se také vlastní epika Miřiovského, kdežto název básní výpravných nepřísluší skladbám: Bratr Jan Augusta na Křivoklátě, Zpěvák beze slov, Růže severní, Královna, Nevěsta a Legenda: to jsou scény, obrazy, namnoze toliko nálady, ale nikoliv děj a vypravování. Ani zde pak nemůžeme naskrze souhlasiti. Bratr Augusta na příklad líčí se nám co novověký skeptik, kdežto v pravdě byl muž neoblomné, železné povahy a přesvědčení nevývratného ani nejkrutějšími mukami tělesnými. Lyrika Em. Miřiovského už také má své dějiny. Z počátku mlhovitá a chmurná, v nejnovějších zpěvech už probírá se k jasným názorům světa a k duchovnímu klidu, z prvotního pessimisty stal se humanista, jakož svědčí v oddíle Dojmů pěkné básně: U kolébky svého synáčka, Naší mládeži, Zimní projížďka, a zvláště hymna: Oj, buďme lidmi! V básních příležitostných: Památce mistra Jana Husi, Proslov ke slavnosti Žižkově, Přírodě (památce Hálkově) vře mocný, hluboký cit, horoucí vlastenectví a opravdová šlechetnost.

Důležité ano znamenité zjevy máme tentokrát zaznamenati mezi básnickými překlady. První místo zaujímá *Pan Tadeáš čili Poslední zájezd na Litvě*, báseň *Adama Mickiewicze*, přeložila Eliška Krásnohorská. (Poesie světové svazek XXII.; nákladem knihkupectví dr. Grégra a F. Dattla 1882). Porovnávajíce básnictví české s ruským a polským, vždycky jsme záviděli a posud závidíme svým bratřím především dvě epické skladby: *Oněgina* a *Tadeáše*, tak velice rozdílné obsahem a formou, a tak velice příbuzné krásou a účinkem. „Kéž bychom už měli aspoň dobré, zdařilé překlady těchto mistrovských děl!“ končívala naše přání. Jedno z nich se naplnilo.

Minulo ovšem bez mála padesát let, co v písemnictví našem po prvé zaznělo jmeno knížete polských básníkův; ale už jsme jej šťastně uvedli do chrámu své poesie celého. Výkon není arci z jedné litiny; súčastniloť se v něm prodlením půl století nestejnou měrou a s rozličným zdarem patnáct literárních sil českých (Štulc, Doucha, Koubek, Havlíček, Peška, Kolář, Kořínek, Helcelet, Burián, Roth, Goll, Mokrý, Zherský, Houra, Krásnohorská), na důkaz, jak mocný dojem básnický genius Mickiewiczův způsobil na mysl českou, a jakým kouzlem ji uchvátil, že neustala, pokud ho neobjala úplně. Přední, nejčinnější

překladatelé básní Mickiewiczových do jazyka českého stojí na obou koncích vyznačené řady: *Václav Štulc* a *Eliška Krásnohorská.* Právě vydaným překladem *Pana Tadeáše* El. Krásnohorská dovršila a korunovala podnik, zahájený Václavem Štulcem r. 1834 ve Květech (Mickiewiczovou básní Na mladost).

Zaznamenáváme tento skvělý literární čin s velikým potěšením. Klademeť překlad Tadeáše v básnické umělecké hodnotě na týž vysoký stupeň, jehož Eliška Krásnohorská dostoupila svými skladbami *K slovanskému jihu.* Bylť to zkušební kámen pro poznání a osvědčení dokonalosti, k jaké už dospělo básnické umění české. Z veškeré poesie Mickiewiczovy Tadeáš zcela přirozeně zbyl nám pro překlad až na konec. Byloť třeba vycvičiti, povznesti a zvelebiti básnickou a jazykovou formu českou k vyšší lahodě a plnosti, provesti ji přísnou školou novověké poesie světové, a i pak zůstal Tadeáš tvrdým oříškem slovesným, jehožto rozlup nepodal se pojednou. Učinilo se několik náběhův, zkoušek, které vedly k poznání ještě nových vážných obtíží. S některými přestávkami téměř osm let dozrávala práce, až se nám objevila v nynějším svém mistrném tvaru a ukončeni. Nešlo tu o doslovný, mluvnický převod národní epopeje polské na příbuzný jazyk český, nýbrž o české její přebásnění se šetrností k původní formě co nejvýše možnou. Šlo o to, aby národní duch a život polský ve svém umělecky nejdokonalejším zjevu se oděl básnickou mluvou českou takové nádhery, něhy a síly, až k jaké ji vypěstovati mohli a vypěstovali čelní vzdělavatelé její.

Eliška Krásnohorská byla sobě svého vznešeného úkolu při překladu Tadeáše Mickiewiczova úplně vědoma, věnovala mu všechnu svou skvělou sílu uměleckou a dostála mu slavně. Její Tadeáš čte se naskrze plynně, zřetele básnické zachovávají se všude se vší pečlivostí, duch pravé poesie vane celým dílem a věrnost k originálu na místech velmi četných jest znamenitá. Abychom vyznačili části neb odstavce zvláště zdařile přeložené, není ani možno; jest jich příliš mnoho. Nezbývá, než vysloviti překladatelce vděk a srdečné uznání, že Pana Tadeáše, už dávno proslaveného na vrcholích poesie světové, učinila majetkem také literatury naší, a bezpečně se nadějeme, že účinek jeho na naše čtenářstvo, milovné opravdové, vznešené a čisté poesie, jakož i na spisovatelstvo, zvláště na mladší pokolení našich básníkův, bude velice blahodárný. Tadeáš Mickiewiczův zajisté podává naučení, v čem záleží povaha i velikost *poesie národní,* a jest dokonale spůsobilý, vyléčiti mysl neopatrného a nezkušeného pokolení těch oněch mladých snaživcův a ze všech nešvar a otrav, jež do ní některé domnělé vzory cizokrajní byly nasypaly.

Jakož úplné zdomácnění Mickiewiczovo na půdě české bude se počítati od překladu El. Krásnohorské, tak dokonalé poznání Viktora Huga u nás zůstane velikou zásluhou Jaroslava Vrchlického. Z velmistra poesie francouzské překládá se u nás již také po dlouhý čas, zejmena jeho dramata a romány jsou českému obecenstvu již dávno známy; nicméně kdo u nás nemohl čísti neb nečetl originál, nemohl říci, že zná V. Huga. Teprve Vrchlický uvedl k nám Nestora literatury francouzské v pravé jeho podobě a velikosti, netoliko výborem ale i znamenitě zdařilým překladem jeho básní lyrických. Ke sbírce první,

vydané r. 1875 v Poesii světové, řadí se druhá, letos vyšlá, pod názvem *Viktora Huga Nové básně* (nákladem Ottovým, 1882). Překladatel sám praví v úvodě, že v knize této zastoupeny jsou oba vrcholy lyriky V. Huga, lyrika první periody jeho tvoření, intimní a dumavá Hlasů vnitřních a Listů podzimních, pak lyrika oslňující a hluboká periody druhé, umístěná v knize Čtyři větry ducha. K tomu překladatel připojil také ukázky z Legendy věků, z Kontemplací a z jiných sbírek, tak že nyní můžeme stopovati celý objemný a velikolepý rozvoj, jímž lyrika V. Huga od r. 1837 až do těchto našich dnův se brala. Vrchlický vybral z ohromného bohatství poesie Hugovy, co básníka hlavně charakterisuje, a překládá ve formě tak mistrné, v jaké píše své originály.

Adam *Plug*, vlastním jmenem Ant. *Pietkiewicz*, má v polském písemnictví hlavně svými obrázky ze života rodinného a venkovského dobrou pověst. Však *Straka* náleží mezi slabší plody jeho musy a svou jednak přehnaností, jednak rozvláčností děje neuspokojila ani domácí čtenářstvo. Proto by bylo bývalo radno, aby Jan Hudec, chtěje z literatury polské uvesti k nám autora, zde posud neznámého, byl vybral z Pietkiewiczových skladeb některou lepší. Píle, kterou překladu Straky věnoval, správnost, jakouž jej provedl, byly by při vhodnější předloze vydaly větší užitek.

Tvůrci básnické mluvy slovinské, Františku *Preširnovi* (nar. ve Vrbě 3. pros. 1800, zemřel v Krani 8. února 1849), s nímž někteří přední spisovatelé čeští, zejmena Fr. L. Čelakovský, ve čtvrté desítce tohoto století pěstovali přátelské styky, dostalo se letos také na půdě české literárního uctění. Jos. Penížek vydal (nákladem L. Sehnala v Jičíně) výbor z jeho básní a sepsal zevrubný jeho životopis. Frant. Preširen skládal písně, balady, romance, gazely, znělky, hexametry, stance, terciny, glossy atd., aby svou mateřštinu k básnickým útvarům přispůsobil. Jeho hlavně přičiněním slovinčina za krátkou dobu učinila veliký pokrok, tak jako naše čeština pílí Jungmannovou a Čelakovského. Proto Preširen žije u svých rodákův ve vděčné, neshladitelné paměti a hoden jest, aby také ostatní Slovanstvo jmeno a zásluby jeho znalo a chovalo je v úctě. Tomuto účelu práce Jos. Penížka vyhověla úplně. Čtouce básně Preširnovy zanášíme se duchem zpět do oněch dob, kde také u nás jazyk a poesie národní opět zdvíhaly své peruti.

Ferd. Schulz.

Národní písně.

Národní písně české byly na vrcholu své slávy hned za prvního společenského hnutí národního v Praze na počátku let šedesátých. Hudební produkce, drobné i velikolepé, byly z předních činitelů vlasteneckého života tehdejšího a vedle velikých skladeb umělých, které byly arci dalekou převahou původu cizího, vždy se zpívaly a největší nadšení vzbuzovaly písně národní, s nimiž také oblíbení pěvci Pražští cestovali po venkově a byli pro ně nošeni na rukou. Kromě toho nebylo vycházky ani jiné veselé schůze jmenovitě mládeže tehdejší bez jarého zpěvu národních písní, kterým každý nadšený vlastenec bez mezí se obdivoval, tak že v skutku byly tehdy nezbytnou známkou českého života.

Jediné věci při tom litovati jest, že totiž přestávalo se po celý ten čas na jistém dosti malém počtu národních a znárodnělých písní, které nejvíce vešly v oblibu a od úst k ústům se rozšířily. Jest ovšem známkou nadšení, žijícího nyní již jen v upomínce, že při nekonečném opakování přijímáno s nechladnoucím, ano s rostoucím vděkem několik písní arci krásných a ušlechtilých, ale prostičkých, avšak trvalejší zásluhu měli by pěvci, z jichž úst písně ty vracely se tehdy se silou stonásobnou do všech krajů českých, kdy by byli z bohatých sbírek národních více těžili a šířili písně méně známé a zapomenuté, a jmenovitě kromě písní z Čech také moravské. Na místě toho blouzněno sice o nevyčerpatelném bohatství našich písní, ale za neustálého opakování asi desáté, snad dokonce dvacáté jich části zůstaly všechny ostatní, mezi nimi přemnohé z nejkrásnějších, české společnosti téměř úplně neznámy.

Po prvních letech šedesátých národní písně zřejmě tratily půdu, nad kterou tehdy vládly zcela výhradně. Nejprve musily děliti se o místo v koncertech s písněmi a zpěvy umělými, které brzo se množily; v životě společenském pak povstal jim nepřítel jiný, politování hodný: nadšení národní náhle mocně vznícené chladlo, mysli stávaly se střízlivějšími, a stejnou měrou vlastenecký zpěv vůbec umlkal. Proto, když vydávání sbírky Erbenovy s klavírními průvody Martinovského prodlilo se o několik let, působily pozdější svazky mnohem méně výdatně než první, a poslední sto písní, vydané krátce před smrtí zasloužilého upravovatele, nedošlo hrubě povšimnutí! Když tu mezi prvními lety sedmdesátými národní písně ještě hájily si nějaké místo aspoň v síni koncertní, nebylo možno tam opakovati oněch ozpívaných, z nichž mnohým vyhýbala se tehdy již i v přírodě rozjařená mládež — nezbývalo nyní, než vybírati méně opotřebované, a tak objevil se mnohý z pokladů těch do té doby skrytých vlastně po prvé před veřejností. Zároveň vkus již vyběravý, daleko pokročilý od bývalého naivního nadšení, vyžadoval v koncertech umělejších průvodů klavírních, i vydávány pěkné výbory národních písní v takové úpravě jmenovitě Uměleckou Besedou a dr. Lud. Procházkou, tak že vlastně následkem vypsané reakce pěstování národních písní opět se povzneslo. Ale obnovená tato obliba národních písní byla sotva mdlým odleskem prvního nadšení. V koncertech zůstaly v mezích dosti těsných a nad to nešířily se již z koncertů do obecenstva jako dříve, tak že ani tato druhá příznivější perioda nedovedla v skutku popularisovati vzácnějších dosud písní národních. Když potom veřejný hudební život náš zachvátil známý nečinný spánek, nejtužší asi od r. 1875 do 1878, zdálo se ono druhé povznesení národních písní zcela zmařeno. Ve skutečnosti zůstal po něm jeden důležitý následek. Třeba nestaly se ještě obecně známými přemnohé krásné písně, které toho zvláště zasluhují, ano i v koncertech pěstovány byly ještě měrou velmi skrovnou, stačilo to přece k tomu, aby se k nim aspoň obrátila pozornost užší hudební společnosti. Od té doby každý poněkud vzdělanější dilettant aspoň ví o nich a zná snad také nějakou, a hudebníci naši zabývají se jimi opravdově, studují je s rozmanitého stanoviska, srovnávají věcně s jinými slovanskými a s cizími, roztřiďují, slovem národní písně, o nichž dříve jen blouzníváno, od let

sedmdesátých staly se předmětem vědecké práce. Jak pokročila znalost jejich od let šedesátých, pěkně dosvědčily články dr. Ot. Hostinského v Daliboru r. 1875, velmi jadrnými poznámkami, ač jen mimochodem pronášenými, polemisujíce s protivníkem opozdilým více než o deset let. Stejnou skrovnou měrou se vzácnějšími písněmi z Čech počaly se nyní šířiti také písně moravské a poněkud i slovenské v koncertech a mezi pozornějšími dilettanty. Původní samovlády své v koncertech českých písně národní arci již domoci se nemohou, neboť vedle bohaté nynější naší literatury umělých písní a zpěvů zbude jim vždy místo skrovnější, to však mělo by svědomitě býti vyplňováno vybranými písněmi všech zemí československých. Pak bylo by doufati, že aspoň nejkrásnější z nich stanou se obecným majetkem uvědomělé společnosti vlastenecké, zejmena když by zároveň v obecném jařejším hnutí veřejném konečně zase rozhlaholil se vlastenecký zpěv všude, kde se česká mládež sejde k veselému besedování.

To jest historie národní písně ve společnosti naší, naznačená jen některými povšechnými rysy hledě jmenovitě ku Praze jako k hlavnímu a do nedávna jedinému velikému středu českého hudebního a společenského života. Ale naskýtá se ještě druhá otázka: Jak má se k národní písni lid, tvůrce její a nejpřirozenější pěstitel?

Odpovídajíce k otázce té, můžeme jen opakovati pravdu známou z obecných dějin kulturních, že národní píseň umlká, kde rozvíjí se poesie a hudba umělá. Téměř současně s národním probuzením přestává celkem básnická tvořivost lidu. Arci nemožno obecným tím výrokem zahrnovati všeho lidu československého, který v rozmanitých končinách království českého, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku způsobem i stupněm vzdělanosti podstatně od sebe se liší podle života tu městského tu venkovského a odlehlosti od měst či blízkosti jejich, podle sousedství zde s krajany, onde s národem cizím, podle bohatosti a průmyslnosti různých krajů a jiných okolností, působících nyní neb ode dávna již nestejně v rozvoj jednotlivých ušlechtilých větví našeho národního kmene. Okolo Prahy, která jest novověké vzdělanosti české kolébkou a hlavním bytem, spojujíc v sobě zároveň nejvyšší měrou život moderní, ovšem také cizotu všeho způsobu, prostonárodní umění nemůže leda živořiti, a po dlouhá léta slyšeti tu na místě ryzí národní písně jen pouliční popěvky z města, plynoucí jmenovitě v nápěvech již pořídku z ducha národního, nejčastěji cizím proniknuté, namnoze ohlasy hudby vojenské, ba i úryvky z operet francouzských nebo Vídenských. Podobně v okolí jiných větších měst dalekými kruhy šíří se zkáza národního zpěvu; kam nestačí divadla neb kapely, tam pronikne aspoň kolovrátek, nejúsilovnější rušitel čistého a prostého hudebního myšlení a cítění v lidu našem, utiskovatel domácí hudby a šiřitel cizoty často nejsprostší, nahrazující zcela v duchu našeho věku duševní práci mechanickou klikou. Proto jen v krajinách zcela odlehlých, kam všeliké novoty teprve počínají vnikati, píseň národní zachovala se neporušenější. V Čechách jest po málu již takových míst, a mnoho tu krajin, kde píseň národní téměř již vymřela, kdežto po celé zemi jest v úpadku nepopíratelném. Na Moravě zpívá se posud mnohem více, a snad nějaká zásluha o to jest jedinou dobrou stránkou povrchního

německého rázu měst moravských, který nedá venkovskému lidu nasáknouti tak měšťáctvím, jako se stalo v Čechách. Na Slovensku ani ještě nyní nehrozí obecný úpadek národního zpěvu. Jako lid v Čechách ve století osmnáctém, kdy německý život městský nemohl v něj působiti a žádná umělá duševní činnost česká ho nevyrušovala, sám sobě jsa odevzdán, zpíval a tvořil neustále písně nové, asi největší část těch, které nyní známe od něho, tak, a podle příznivější polohy přírodní ještě hojněji, posud zpívá lid slovenský. Českého života literárního prostorem i podřečím jest nejvzdálenější, vlastní pak jeho literatura, jakkoli nadějná, nemůže ještě oslabovati bujaré síly jeho národního zpěvu, městské novoty vůbec málo jím pronikají a zejmena maďarské potlačování kulturních snah slovenských umění národnímu jest ochranou, vzdalujíc od lidu působení umělé vzdělanosti.

Úhrnem tedy vyznati sluší, že národní píseň v lidu našem tvořivou sílu ztratila vývojem vlastního umění v užším smyslu a mizí z jeho paměti vnějším působením. Vymírá u nás jako v celé střední Evropě a v lidu nemožno jí živé zachovati déle, než stačí přirozené podmínky jejího trvání; nejvýše možno zachrániti ji sbírkami a přenesti ji z lidu do vzdělanstva. Sbírky národních písní vznikaly bohudíky již na začátku našeho století, okolo jehož polovice vykonali hlavní práci Erben v Čechách a Sušil na Moravě, tak že bychom měli o národních písních těchto zemí obraz dosti určitý, třeba by po těchto velezasloužilých sběratelích nikdo již nepřiložil ruky k stejnému dílu. Úplný však obraz ten by nebyl. V Čechách arci národní píseň poskrovnu již se udržuje a ještě skrovněji rodí, ale historik, jenž by její vývoj chtěl vypisovati, přece ani toho nemůže pominouti, co nového se v Čechách zpívá za posledních dvaceti let, nemluvě o paběrcích, které zbývají po sebe pilnějším sběrateli. V úkol užitečný tedy uvázal se akademický spolek Slavia, pokračující v Erbenově díle, vydávající však aspoň dosud pouhá slova písní bez nápěvů. Na Moravě po Sušilovi arci zbývala žeň mnohem větší. Střední položení Moravy mezi Čechami a Slovenskem obráží se jasně v národních písních a jejich dějinách; nekvetou tam sice již tak, jako na Slovači, ale ani posud tak neuvadly, jako u nás byly již za Erbena. Nástupcem Sušilovým stal se velice zasloužilý badatel filologický, profesor František Bartoš, na ten čas horlivý redaktor časopisu Matice Moravské, v němž ukládá zevrubné studie o životě lidu moravského. Při tom dal se na sbírání písní, neobsažených ve sbírce Sušilově, a s pomocí několika jiných cenitelů jejich za krátko *přes čtyři sta písní* sebral a vydal v knize, která jest vítaným podnětem těchto úvah.[1]) Slovenské písně, jichž předním sběratelem byl Jan Kollár, nyní také péčí několika vlastenců slovenských uvedeny jsou ve sbírku slova i nápěvy obsahující, jejíž první díl vyšel právě v Turč. Sv. Martině po sešitech jmenem *Slovenské Spevy* v neobyčejně sličné úpravě a výborně spořádán známým hudebníkem slovenským Janem Kadavým. Čtenářstvu našemu dostane se o nich později širší zprávy, zatím jen podotýkáme, že snaha seznámiti se

[1]) Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými. Za doplněk sbírky Sušilovy vydal František Bartoš. V Brně 1882.

s lidem slovenským nikterak nemůže býti lépe ukojena ani krásnějšími požitky odměněna než těmito písněmi.

Kniha Bartošova jest nejvýmluvnějším svědectvím nynějšího stavu národních písní na Moravě. Šťastný sběratel nalezl jich, jak pověděno, za krátko přes čtyři sta v letech právě minulých a praví, že možno jich tam nasbírati ještě na pět set! Ale čas k tomu jest nejvyšší. Vizme, co vypravuje prof. Bartoš v předmluvě ku své sbírce: „Mladší generace našeho lidu ‚těch starosvětských pěsniček' vůbec už nezná, a i staré ženy, jež mi z mého mládí jakožto výborné zpěvačky známy byly, od několika let už nezpívajíce ‚ty hlouposti' z paměti vypustily. V celé naší dědině byla již jenom jedna stařena, málem sedmdesátnice, která ještě uměla ‚po starosvětsku zazpívati.' Nyní již jest mrtva a *s ní vymřely v naší dědině staré písně národní.* Od ní tedy naučil jsem se asi osmdesáti písním." Důvodný tedy jest další výrok jeho, že na Moravě písně národní s touto nebo nejdéle s příští generací vymizejí načisto z lidu.

Jest naděje, že neumlknou dříve, než sebrání co možná úplné zachrání je před zaniknutím, ano nepochybujeme ani, že prof. Bartoš, již nyní jich zachrániv počet tak znamenitý, neustane v záslužné práci a potěší nás časem dalšími dodatky. Ovšem sama přítomná sbírka jeho jest neocenitelným doplňkem Sušilovi; jest to velmi mnohostranný, živý a rázovitý obraz moravských písní. Nemůžeme při této příležitosti zde pokoušeti se o soustavné vypsání rázu českých a moravských písní a rozdílu mezi nimi; ale stručnými několika črtami ukázati hodláme aspoň k několika podstatným známkám písní moravských u nás celkem dosti málo známých.

Písně světské z Čech nejprve celkem jsou mnohem mladší než veliká, snad největší část písní moravských. Z písní Erbenem sebraných největší část pochází asi z druhé polovice osmnáctého a prvních desetiletí našeho věku; všimněme si jen, že polka, tanec, činící jeden z hlavních typů naší národní hudby, po prvé napsána a zavedena byla teprve pozdě v našem století. Jest arci též dosti značný počet písní, pocházejících z doby patrně starší, jmenovitě ze století sedmnáctého, ze smutné doby po třicetileté válce, a snad i z časů války samé, písně zpěvem i slovy zvláště hluboko dojímající, kterých však jest značná menšina, kdežto ještě starších najde se dojista pramálo krom písní církevních, namnoze ovšem velmi starožitných, o kterých však zde vůbec nemluvíme. Naproti tomu z moravských písní patrná většina jeví původ velmi dávný, pocházejíc jak známo z doby, kdy na místě nynějších tónin durových a molových soustavou hudební vládly ještě staré tóniny církevní. Odtud plyne hlavní veliký rozdíl mezi písněmi z Čech a z Moravy. Při srovnávání na první pohled ony jeví se nynějšímu smyslu hudebnímu zcela obvyklými a většinou svižně veselými, nejčastěji spojeny jsouce s národními tanci známými posud neli v skutku, aspoň jmenem; moravské písně mnohem menším dílem jsou taneční a z těch ještě ne každá stejně patrně jeví tento původ, převahou pak mají ráz vážný, namnoze pathetický. Tento hlavní rozdíl jest příčinou, že písně moravské, kdekoli v Čechách vešly ve známost, naproti domácím zdály se o mnoho hlubšími, slovanštějšími a takž vůbec cennějšími. Při protivách,

jimiž písně sousedních těch kmenů namnoze v skutku jsou přes všelikou příbuznost, obyčejně zabíhává se do krajností, a proto není zbytečno podotknouti, že písně jedny mohou dosti ceněny býti bez újmy druhých. Většině písní moravských starobylý ráz (ať již v skutku tak dávno vznikly nebo po příkladě opravdu starodávných složeny byly později), hloubka, pathetický duch a blízkost k známému obecnému slohu písní národů jinoslovanských jest dojista podstatnou známkou; ale vedle nich písním našim těžce se křivdívá. Nejprve doba vzniku zle se jim vykládá; povstalyť ovšem z největší části za nejsmutnějších dob národa našeho a hlavně za největšího poněmčení jeho — ale sluší pamatovati, že povstaly v lidu venkovském, který tam, kde posud jest český, nikdy nebyl poněmčen; naopak, poněmčení měst bylo zdí, odlučující jej od živlů jemu cizích, a známo jest, že přes útrapy válek třicetileté a sedmileté národní život na venkově českém v osmnáctém století byl takořka v květu. Až do začátku našeho století tančily se tu výhradně české národní tance, a malebné kroje, které tehdy ještě i nádherou zářívaly, nebyly proto nenárodní, že změnivše se časem, poslední podobu měly z mladší doby. Naproti tomu pravda jest, že sousedství lidu německého, zde těsnější než jinde, nemohlo býti zcela bez účinku ani na hudbu v Čechách; ten však nezáležel v nějakém obecném poněmčení jejím, nýbrž v tom, že tu a tam některá píseň původu německého zaletla mezi české, právě jako velmi mnohé české rozšířily se do Němec, a nejvýše v tom, že některý jednotlivý typ písně české spřízněn jest poněkud s rázem některých písní německých, z čehož obyčejně písním našim vůbec činívána výčitka poněmčilosti, kdežto po právu písně, které původem české nejsou, nemohou vůbec býti brány v úvahu, a když některý celý typ, s německými spřízněný, třeba také zcela vyloučíme (ač bychom spravedlivěji měli činiti rozdíl mezi tím, co u jednotlivé písně s cizím se srovnává a co jest domácí podstaty), zbude nám celé jádro sbírky Erbenovy jako vlastní majetek národa českého, ve kterém, kdo blíže přihledne, pozná ducha ryze národního. Ani hloubce anebo vřelému citu nebrání veselý, namnoze čistě taneční ráz písní těch, ze kterých veliká část jest krásnou ukázkou humoru českého s hlubokým citem spojeného, „smích na rtech, slza v oku.“ Ani písní zcela pathetických neschází značný počet — pravda jen, že právě tyto překrásné a hudebním provedením často podivuhodné písně nejméně se rozšířily ve vzdělané společnosti. To přehlednouti bylo by stejnou křivdou, jako moravským písním upírati ducha jarého a humor; všechny ty vlastnosti jsou jen podle rozdílné povahy obou sousedících kmenů nestejně rozděleny a nestejným spůsobem se jeví. Když tedy všechno přirovnávání posud zůstalo na váze, obecný soud o ceně obou těch spůsobů písní československých nemůže ku prospěchu jedněch s úplným zneväžením druhých se skončiti. V příčině hudební nemožno nám zde zevrubně ukazovati, kterak písně z Čech jak melodickými a rhytmickými tvary tak periodickým složením opravdu činí celek, jehož jednotlivé vlastnosti nalézají se ovšem také při jiných, ale v tomto význačném spojení jen v Čechách se vyskytují; v příčině textů o jejich ryzí národní podstatě sotva kdo pochyboval — vzpomeňme jen nejnárodnějších plodů Čelakovského a Erbena, které jsou jich ohlasem.

Takto nestranně soudíce můžeme s radostí uznati, že národní písně české na Moravě mnohou vlastností ještě předčí nad písně z Čech. Souhrn předností těch dá se, tuším, vyjádřiti jedním slovem — jest to jejich rozmanitost. Písně moravské rozmanitější jsou v každé příčině. Přihledněme jen blíže ku sbírce Bartošově. Pan sběratel písně rozdělil podle domova jejich, načež ještě roztříděny jsou tu dle obsahu, tu dle formy. Spatřujeme tedy napřed písně slovácké ze Zlinska, pak od Břeclavy, potom valašské ze Vsacka, písně z Líšně u Brna, vánoční hry, koledy a písně z různých končin moravských a krom toho také písně slezské. Pouhý přehled již působí dojem rozmanitější než u písní z Čech, jeť známo, že lid moravský v jednotlivých krajinách ještě ostřeji než český od sebe se liší postavou, povahou i podřečími. Rozdíl ten obráží se i v písních a ještě roste nestejným sousedstvím, tu českým, tu slovenským, tu polským, na jehož působení ukážeme při jednotlivých druzích písní. Však i v hudebním složení všech moravských písní jeví se celkem větší rozmanitost než v písních našich domácích. První a největší rozdíl jest tu v odění jejich *melodickém* a v harmonii, bez které již melodie neumíme si mysliti, třeba slyšíme píseň zpívati jen jedním hlasem. Rozmanitost melodickou působí nejvíce tóny církevní, v nichž veliký počet písní moravských se pohybuje, kdežto jiná část drží se tónin nynějších durových a molových; ty sice mohou býti vykládány tu za ionický, tu za aeolický tón, neb za složený, ale setkáváme se také s čistou moderní tóninou molovou. Již tento rozmanitý základ působí nemalou pestrost melodickou u přirovnání s písněmi z Čech, které v podstatě pohybují se jen moderní tóninou durovou a molovou. Moravské písně však krom toho mnohem volněji a více modulují. V Erbenově celé sbírce setkáváme se jen s modulacemi, jichž pravidlo po pročtení několika písní možno již skoro pro všechny ustanoviti; modulace souvisí tu těsně se stavbou periodickou a obrací se nejčastěji do tóniny parallelní a pak po pravidle dosti určitém do dominantní neb subdominantní. Moravským písním nebylo by tak snadno vytknouti obecné pravidlo; jejich odchylky tóninové jeví se tu na počátku, ve středu neb na závěrku písně, tu zas na místech souměrných, tak že by bylo potřebí z rozmanitosti té několik pravidel vytknouti a podle nich písně roztříditi. Vizme na příklad Bartošovy sbírky číslo 25. Píseň začíná se slovy: Oj duby, duby, zelené duby, zelená dubina; počátek jest čistě durový, ve třetím oslovení (zelená dubina) měkne však ve stejnou tóninu molovou, tak že opakování to, spojené s klesáním melodickým od pátého stupně až ke druhému, stává se velice tklivým. Píseň končí se pak v tónině dominantní — odchylka přestává na dvou taktech, kde právě spůsobem nevýslovně něžným splývá s naladěním textu.

Rovněž veliký, ano ještě všeobecnější rozdíl mezi písněmi z Čech a z Moravy činí bez ohledu na tóninu a modulace samo melodické postupování. V prvnějších písních kromě některých dosti přehledných výminek, jakou jest na př. velmi častý postup kvintový na počátku písní, nejoblíbenější jest při klidném stoupání neb klesání melodie úplný postup diatonický bez mezer, zejmena na začátku a na závěrku písní. Moravská píseň, i když postupuje klidně bez větších, zvláště

výrazných intervallů, vždy si dopřává větší volnosti a vynechává po dvou, třech za sebou následovavších stupních diatonických třetí neb čtvrtý, přeskakujíc hned ke čtvrtému neb pátému, kde bychom se toho v souhlase s taktem a rhytmem podle analogie písní z Čech nejméně nadáli. Následkem toho ani výměna harmonie tonické s dominantní neděje se tak pravidelně a zejmena nelze její souvislosti s taktem určiti zákony stejně všeobecnými. Také obraty melodie klidně postupující dějí se volněji. Přihleduemeli však k význačným velikým skokům melodickým, shledáme nové značné rozdíly. Dotekli jsme se již právě kvintového postupu, jejž ve sbírce Erbenově spatřujeme tak často na začátku písní, nejhojněji u písní molových, volným tempem patheticky se pohybujících, řidčeji u veselých, rychle plynoucích. Krom případů zvláštních, kvintě této podobných, shledáváme však v Erbenově sbírce větších skoků melodických po skrovnu a zejmena septimami a oktávami hospodaří se tu velmi šetrně. Moravská píseň i tu zase jest mnohem volnější. Také při ní rozpíná se sice melodie často citem zvláště vzrušeným, jmenovitě na začátku; vizme jen č. 44 sbírky Bártošovy: Jedú vojáci pod hory, nebo č. 106: Třeba su já malušičká, nízká, s kvintovým postupem ve funkci zcela stejné, jako jej spatřujeme v Erbenovi; ale velmi často užívá píseň moravská k účelu tomu ještě rozčeřenějších útvarů melodických, mezi nimiž vyniká jmenovitě energické spojení dvou kvart tím spůsobem, že melodie začíná se na př. od dominanty, vystupujíc od ní kvartou k tonice, načež bezprostředně následuje druhá kvarta, vystupující od druhého stupně k pátému. Viz č. 98: Na téj našéj kopanině. Nebo vystupuje zpěv od dominanty k tonice a od ní dále k dominantě, jako v písni: Byla láska, už jí není, č. 45.

Další pak známkou volnosti melodické u písní moravských jest hojnost jiných velikých skoků melodických tu s patrným účelem zvláštní výraznosti, tu zas bez jakékoli zřejmé souvislosti s textem a na místech mnohem volnějších, než u písní z Čech. Není jen septima častá, obyčejně radostí jásajíc, jako v č. 24: Už sa na kostele dvanáct hodin mele, nebo v písni: Dybych já měla sukňu červenú, č. 35, kde povstává septima podivu hodným veselým vyšvihnutím závěrku o oktávu výše, kdežto jinde v uděšení zpěv o septimu klesá, jako v písni: Zlá, Janošku, zlá novina, č. 97; kromě ní není v moravských písních vzácností nona ba ani decima. Pozorujme jen decimu ve slovácké písni od Břeclavy: Letěl, letěl roj, č. 128; decima povstává tu zase povznesením mohutného závěrku do vyšší oktávy. Na konec jmenuji ještě dvě ukázky melodické volnosti, jejíž doklady marně bychom hledali u Erbena. Pozoru hodna jest slovácká píseň: Za našima humny, č. 132, ve které septima, citlivý tón, připadajíc na místo neobyčejně závažné, nestoupá pak k oktávě, nýbrž klesá po šestém, pátém, třetím a druhém stupni k tonice. Jiný překvapující obrat melodický obsahuje píseň: U Dunaja stála, napájała páva, č. 164, při slově napájała; zpěv klesá tu od horního pátého stupně ke čtvrtému a odtud k dolnímu šestému rychlou triolou.

Na několika těchto právě se naskytlých dokladech přestávajíce, obracíme se k stránce *rhytmické*, která v písních moravských také jest

rozmanitější následkem větší volnosti. Změna taktu jest ovšem také typickou vlastností mnohých písní z Čech, kdežto v přítomné sbírce vyskytuje se něco řidčeji, ale za to setkáváme se tu s mnohými jinými prostředky k osvěžení rhytmu, mezi nimiž od písní z Čech nejvíce se liší spůsob, v jakém tu nacházíme velmi často trioly ano i kvintoly (č. 154, Dyby nebylo bývalo) a zejmena hojné pausy, zhusta podivně dělící melodickou frási i slova. Rhytmická volnost, záležející jmenovitě často v neúplné shodě částí jinak souměrných, nás vede k pozorování *periodické skladby* moravských písní. Také v té příčině v celé sbírce Erbenově najdeme mnohem větší pravidelnost, u písní moravských opět více vůle a rozmanitosti. Rozcházejí se tu ovšem nemálo písně různých kmenů. Některé dosti ku podobě družek z Čech mají za základ schema zcela souměrné; schema to u některých zcela se srovnává s tím neb oním z Erbenovy sbírky známým, jako u písně: V tom Břeclavském zámku, č. 168, která vůbec v každé příčině vypadá jako z Čech zabloudilá, jen že by asi v Čechách zpěv v prvním úryvku postupoval od prvního stupně přes třetí až k pátému, po druhé pak by mezera mezi druhým a šestým stupněm vyplněna byla kvartou. Spatřujeme u moravských písní také schemata jiná, z Erbenovy sbírky vůbec neznámá, ale celkem mnohem méně vyvinutá, než jaká v této jsou; periodická stavba písní moravských může nazvána býti celkem mnohem prostší než u písní z Čech. Souvisí to s vypisovanou výše volností melodickou, harmonickou i rhytmickou. Spatřujeme tu mnoho písní tak volně dvojdílných, že polovice nemají žádné vnitřní souměrnosti. Znáti to na př. hned ve slovech citované již krásné písně: Na téj našéj kopanině leží šohaj v rozmarýně, leží, leží zabitý, rozmarýnem přikrytý (č. 98), že první díl sestává z dvou těsně souměrných úryvků po čtyřech taktech, kdežto druhý záleží ze dvou úryvků třítaktových, tolikéž spolu docela melodicky souměrných; mezi oběma těmito díly není však analogie rhytmické ani melodické. Něco jiného jest, kde díly nejsou souměrny, ale druhý povstal proměnou prvního, jako při čísle 18, jehož text sám o sobě rhytmicky pozoruhoden jest: Dyž jsem já šeł cestú v háji, všeci ptáčkové zpívali, žádný nepłáče, každý zpívá, proč si, má miłá, żałostivá? Píseň jest, jak zřejmo, čistě dvojdílná, první díl však čtyřtaktový (dvakrát po dvou analogických taktech), druhý o sedmi taktech. Základem druhého dílu jsou tři takty, vyrostlé ze dvou taktů, které jsou základem prvního dílu, uvolněním rhytmu, kterým z prvního taktu povstaly dva. Takto vzniklé trojtaktí jest opakováno, po druhé však uvolněním rhytmu, na závěrku písní obvyklým, ze tří taktů povstaly čtyři. Tím spůsobem jsou díly této písně, ač jeden čtyř- a druhý sedmitaktový, přece vlastně souměrny.

I při dílech v podstatě souměrných u moravských písní nejčastěji shledáváme odchylky rhytmické mnohem volnější a melodickou symmetrii v tom spůsobu, jako u písní z Čech mnohem řidčeji; ovšem není tato volnost čistě nahodilá, nýbrž plyne taktéž ze zákonů hudebních, ale rozmanitějších a z části podstatně jiných, než jaké se jeví v Erbenově sbírce. Vymykáli se v skutku sklad některé písně obvyklým názorům hudebním vůbec, má to příčiny vnější. Tak zdá se píseň: Daj si mi cérečko, č. 26, jen prvním dílem, po kterém přijíti má opa-

kování s úplným závěrkem, neboť píseň sama končí se na šestém stupni, nepodávajícím pražádného závěrku. Ale jest to píseň taneční z koulaných, které se vždy opakují tak, že po slovech prof. Bartoše počátek ke konci připínají, a proto jsou melodicky více méně neukončeny. Spatřujeme však mezi koulanými též mnoho úplně dvojdílných písní s dokonalým závěrkem; druhý díl někdy se opakuje s drobnými proměnami, při čemž po prvé nemá úplného závěrku na rozdíl od písní z Čech, u kterých opakování celých dílů z pravidla se děje bez proměny, tak že druhý díl, opakujeli se, hned po prvé mívá závěrek dokonalý.

Těmito několika doklady snažili jsme se poněkud objasniti obecné rozdíly mezi českými písněmi z Čech a z Moravy, načež nyní k závěrku letem celou sbírku prohledneme, abychom ukázali jednotlivé hlavní druhy písní tam obsažených.

Mezi *slováckými písněmi ze Zlinska* na prvním místě jsou jmenované již koulané. Koulaná jest tanec, o jehož stránce choreografické prof. Bartoš podává velmi zajímavé zevrubné vypsání, jakého bychom při všech národních tancích potřebovali. Písní, zpívaných při koulané, jest přes šedesát, i zdá se, že koulaná jest úhrnný název několika tanců sobě podobných, poněvadž písně ty mají zcela rozmanité rythmy a periody a za jedinou známku společnou dvoučtvrtní takt, tu a tam ještě smíšený se tříčtvrtním, jmenovitě v č. 27: Nechcu tě dívčino, kde se takt střídá podobně jako v našem furiantu, jen že tříčtvrtní předchází a že v druhém díle nemění se takt až po dvou, nýbrž po každém taktě, z čehož tu vzniká deklamace většinou správná a kromobyčejně plastická. Po koulaných přicházíme k svatebním písním, u kterých čteme podrobné vylíčení zvyků a obřadů místních, na to k hospodským, po čemž následuje zejmena „hojákání.“ Tak slove střídavý zpěv, kterým na sebe povolávají pasačky, pasoucí na dvou blízkých vrších. Přítel našeho lidu a jeho hudby popěvků těch nemůže čísti bez radostného pohnutí. Přivádějíť mimovolně na mysl srovnání s německým lidem Alpským. Ani tomu nikdo nemůže popříti veliké náklonnosti k hudbě; ale jak ušlechtilým jeví se lid československý svými písněmi naproti jeho zpěvu, zohyzděnému nepěkným „jodlováním.“ Lid náš nikdy nespouští se úplně přirozeného, ušlechtilého tvoření tónu; také při tomto povolávání na značnou dálku, které nejspíše mohlo proměniti se v něco k jodlování podobného, spatřujeme nedotknuté, zcela čisté písně. Tato protiva snad jest příčinou, že právě při nich prostý, ryzí národní tón dvojitou roztomilostí nás dojímá.

Za písněmi Zlinskými jdou *slovácké od Břeclavy,* z nejpamátnějších částí celé sbírky. Zcela originelní jsou z nich písně *táhlé,* celým spůsobem upomínající na táhlé písně východních Slovanů, v Čechách naprosto neslýchané. Pathos, k němuž může se vyšinouti zpěv nejenom prostonárodní, tu jest na vrcholu. To pravíme na místě širokého vypisování, kterého se stěží zdržujeme, dotýkajíce se jen slovem čarovné melodické vroucnosti písní těch a volné rythmické formy, která se podává nejjemnějším hnutím tvůrcovým. Protože Slováci zpívají je velmi zvolna a táhle, přihlédajíce méně k taktu než k odstínům dynamickým, sběratel Břeclavských písní p. Antonín Novotný opatřil písně táhlé

označením dynamickým, velmi podrobným. K následujícím písním *do skoku* a *vrtěným* přičinil o náležitých tancích poznámky poněkud příliš stručné a zavděčil by se velice historii národního umění vypsáním jich tak podrobným, aby podle něho možno bylo správně je tančiti. Pamatujme, že také skladatelům našim a národnímu divadlu správné provádění většího počtu tanců ryze národních bude výhodou neocenitelnou, kterou však jen ještě v několika letech možno zachrániti.

Po písních *valašských* ze Vsacka (s připojenými *hečačkami*, souvislými s hojákáním), které jsou po většině velmi průhledné skladby periodické, upomínajíce tak na písně z Čech, nalézáme písně z *Líšně u Brna*, které pokládáme za výjev z celé sbírky nejpamátnější v příčině národopisné. V samém sousedství hlavního města ležíc Líšeň zachovává nedotknutý ráz národní; ač lid tamní jest v neustálém styku s Brnem, neporušil posud kroje, kterým Líšňačky co den zdobí trh Brněnský. Stejnou houževnatostí tedy zachovaly se v nejbližším okolí Brněnském u Líšenských také hojné písně ryzí a velice krásné i charakteristické svatební písně a zvyky, zde ve sbírce zachované. Po doplňku písní z různých končin moravských setkáváme se s přídavkem, jenž zajisté i znalce moravských písní překvapí; jsou to písně *slezské*. Několik písní těch seznámí čtenáře s lidem českým ve Slezsku stejně důkladně jako celé pojednání národopisné. Již u předešlých písní vytkli jsme často známky jevící zvláštní příbuznost tu s písněmi z Čech, tu se slovenskými, kterou možno přičísti blízkému sousedství kmenů těch a rovněž tak písněmi slezskými prozrazuje se těsný styk tamních Čechů s Poláky, nejen dialektem, nýbrž i hudebním rázem jejich. Ukazujeme jen k rozloženým v melodii akkordům septimovým ano i nonovým, které se tu jeví dosti zhusta, jsouce v písních českomoravských neslýchány. Jinak charakteristickou jest převaha prosté trojdílné skladby v ten spůsob, že mnohá píseň skládá se z jednoho úryvku ve třech různých polohách. Z připojených tanců zvláště pozoruhodný jest Šmihak; jeho prostičký zpěv přenáší se vždy po čtyřech taktech o kvintu výše — ovšem musí tanečníci brzo si jej přenášeti zároveň o oktávu níže. Není pochybnosti, že písně slezské, kterých se snad časem sebéře ještě mnohem více, budou podnětem zevrubnějších studií, poskytujíce neobyčejného pohledu na dva splývající živly národní. — Celou sbírku zavírají některé vánoční koledy a hry, jejichž hudební část jest též namnoze velmi zajímava.

Tak dlouho prodlevše při prohlídce nových písní moravských, doufáme, že nenapínali jsme marně trpělivost shovívavého čtenáře; bylo ť účelem rozpravy naší, ukázati k důležitosti nové sbírky, obrátiti k ní zasloužeňou pozornost všeobecnou a dáti podnět povolaným zkoumatelům k studium obsahu jejího, jmenovitě srovnávacímu. Mluvili jsme naskrze jen o hudební stránce písní, poněvadž vlastnosti jejich textové spíše známy jsou a všeobecně několika slovy naznačiti se dají, kdežto by k podrobnějšímu v ně nahlednutí potřebí bylo nové, stejně dlouhé úvahy. Obsah textu pozorovateli zdá se nevyčerpatelný: co tu poesie, co vzletu v lidu netušeného, co humoru, co živých barev, citu, bystrosti ducha složeno! A rovněž nevyváženým předmětem nejvděčnějšího pozorování jest forma textův. Filolog s úžasem stane na této půdě, jemu

klasické. Nemluvě ani o dialektologii, najde tu zejmena syntaktik takové bohatství překvapujících vazeb a spojení větových, že nebude písní méně ceniti než se děje ze stránky hudební. Při tom arci jest velmi důležita správnost textů, za kterou ručí jmeno znalce tak závažného, jakým jest profesor Bartoš; on sám zajisté vytěží z nich přemnohé zrno k obohacení české skladby.

Můžeme tedy důvodně říci, že si pan vydavatel sbírkou tou zjednal skutečnou zásluhu, zachrániv před zapomenutím nemalé poklady lidu našeho a vypraviv je pečlivě na světlo k obecnému užitku. Práce jeho tím ještě vzrostla, že v příčině notového napsání písní vždy potřeboval cizí pomoci, sám se hudbou nezabývaje. Písně Líšenské a slezské nejsou vždy stejně správně notovány; tóniny jsou tam místy nesprávně označovány, ještě častěji jednotlivé tóny nenáležitými enharmonickými psány. To však čtenář v hudbě poněkud obeznalý snadno si opraví, tak že tím žádné pochybnosti nemohou vzniknouti. Spíše litovati jest nepravého rozdělení v takty u několika těchto písní, které jen z domyslu srovnáváním opraviti možno, někdy dokonce jen měněním napsaného rythmu, tedy bez jistoty.

Jeden cit bolestný kalí radost z nové sbírky: jest to vzpomínka na předčasnou smrt výtečného harmonisátora moravských písní, dr. Norberta Javůrka, v jehož krásných úpravách první výbor jejich získal si lásku v celé naší hudební společnosti. Kéž se mu brzo najde šťastný nástupce, jehož ruce by všem těmto skvostům otevřely cestu do síní koncertních a domácností po všem světě československém.

V. V. Zelený.

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

(Pokračování.)

Virtuos německé básnické mluvy Emanuel Geibel zkonstruoval sobě děj své taktéž pětiaktové Sofonisby spůsobem, jejž dle jejího třetího vydání z r. 1877 načrtnu. Sofonisba je zasnoubena Syfaxovi, králi numidskému. Spojuje dvě protivy ve své povaze: jest bujará tak, že honí pštrosy v dobách nebezpečí, avšak i odhodlaná, jakmile veliký osud se přibližuje. Když dobyli Římané Nové Karthaginy ve Španělích a všechno tím ve staré Karthagině bylo zděšeno, prohlásila se úsměvavě: Vezmu si starého Syfaxa za chotě, a jeho přátelství nahradí nám třikrát, co ztraceno. Jest Syfaxem, právě se s Karthaginskými k poslední ráně chystajícím, kterou Římany v Africe na zemi a na moři zničiti hodlá, chována jako nejvzácnější klenot. Jest posud svěží, krásná, vzezření mladistvého, a je také zbožná, obdařená vůdcovským nadáním a statností vojenskou. Milovala krásného divousa, štíhlého syna pouště Masinissu, ale brzy bolestně vystřízlivěla: shledalať, že nemá té mohutnosti,

aby se stal rekem Afriky, štítem Karthaginy, oporou světa. Nebyl v ní nežli soucit k němu, a kromě toho: vždyť Masinissa přešel k Římanům, poněvadž lid otcovský jeho trůn zadal Syfaxovi! S pyšným sebevědomím nosí nyní Sofonisba po dlouhá léta snubní prsten vznešeného, důmyslného, otcovsky dobrého svého chotě, mocného spojence Karthaginských. Avšak někdy přece dostavuje se v její srdce prázdnota, roztouženost a zlá předtucha. Přichází zlé poselství. Římané v noci přepadli spící Afričany a porazili, rozdrtili je; Syfax padl na outěku svou rukou. Sofonisba hořekuje oň a chce ztrestati jeho pád a pevným kralováním vyplnit jeho místo. Římané blíží se k Cirtě, Sofonisba chystá se k odporu, jemužto chce státi v čele jako Semiramis, ale Cirtští hrůzou zachváceni prchají. Cirta a v ní také Sofonisba jsou Římany obklíčeny, a Sofonisbě nezbývá než chystati se k boji, jímž by se skrze nepřátele prosekala. V tom před královským hradem kdosi úspěšně se Římany vyjednává, Sofonisba chce ho šípem skolit, on se obrátí, luk jí vypadne, — je to Masinissa. — Tento vykonal, co Scipionovi slíbil. Dobyl s Římany a se svými Numiďany Římu královského sídla Cirtského. Pociťuje bázeň před přemoženou Sofonisbou, jako by ona byla vítězkou, jakkoli chtěl se jí ukázati hrdým, chladně soucitným a chtěl se jí mstít. Stará přání náhle pociťují mu v prsou. Žádá ji, by se stala jeho chotí, ač Syfax posud nepohřben. Sofonisba odmítá ruku zrádcovu — Masinissa chce se tedy státi opět Afričanem, chce velikou říš africkou založit a proto hned ve spolku se Sofonisbou proti Římanům se v Cirtě postavit, než pomoc přijde. Od Sofonisby zatím ruky nežádá, jen krapet naděje, a Sofonisba, jakkoli se jí nelíbí jeho nestálost, jeho matná náruživost, jeho nemužnost, svoluje k válečnému spojenství s ním, vždyť jen tak možno jí zachránit svůj lid. I vytrhne s Masinissou z města svého pro Numiďany, přimět jich, by opustili římský tábor a stali se obhajci Cirty, aby tak zvítězili bohové afričtí a volnost národa. — Scipio prohlašuje, že sobě přeje manželského spojení Masinissy se Sofonisbou; stalať by se chotí římského chráněnce a přišla tedy v područí Říma. Ve všem jsa šťastný, dovídá se včasně, že Masinissa přestal býti spolehlivým, a odchází, jen dvěma Římany provázen, do jeho tábora, kde zatím Masinissa s rozhodným vystoupením byl otálel, a náčelníci afričtí ztrácejí naději, že se jim zdaří Scipionovi uniknout a Cirty se zmocniti: to vše působí dosti slabě a chabě. Nyní Sofonisba přemluví africké vůdce, že slíbí zůstati jejímu záměru věrni, leč odvážlivý Scipio přichází mezi ně samoten, rozkazuje jim jako vyšší, neodvratnou mocí nadán, aby dali odsedlati koně k uniknutí uchystané, a Sofonisba poroučí, by ho skolili. Scipio tasí, získá náčelníky vzpomínkami na to, co pro ně chrabromyslně byl učinil, a slaboch Masinissa béře vinu zrady na sebe. Zchytralý Scipio odpouští jemu i náčelníkům, ale Sofonisbu béře do zajetí, odevzdávaje ji pod stráž Masinissovu, a poroučí, by Syfax byl pochován s královskými poctami. Obdivuhodné, mužné počínání Scipionovo uchvátí Sofonisbu. Třetí jednání se končí, aniž by Sofonisba byla vykonala jaký rázný tragický čin: sotva že podnikla jakýsi pokus a náběh k němu. Scipionův příchod v tábor afrických odštěpenců jest odvážný též ze strany spisovatele, jemužto se nezdařilo jej hodnověrně motivovati. — Římský vůdce při-

chází jaté Sofonisbě nabídnout ruky Masinissovy a s rukou tou i svobody. Sofonisba by však ruku tu nechtěla, i kdy by se Říma znovu zřekl a znovu jí všechny koruny africké k nohám složil; vždyť není muž. Sofonisba náruživou láskou zahořela ke Scipionovi. Kyne jí naděje útěku, Sofonisba odmítá; nechceť uteci, protože Scipio si od ní vyžádal, by neprchala. Tu k svému největšímu ustrnutí slyší, že ji chce Scipio v triumfu vésti Římem. Kdo? Ten velikomyslný Scipio? To pobouří v ní zuřivou pomstychtivost, že vyzve Masinissu, by za cenu její lásky Scipiona zavraždil. Masinissa však odepře, tím jest mezi nimi skončeno vše, a Sofonisba se odhodlá zavraždit Scipiona sama. Toť přece přemudrováno! — Scipio pozdě v noci, učiniv různá vůdcovská pořízení, ubírá se na lůžko. Sofonisba přichází ho zbavit života, leč nalezne a čte jeho dopis do Říma, dle něhož ji Scipio tam přivesti chce ne jako královskou kořist, ale jako spojenkyni. Sofonisba jásajíc vyznává se mu ze všeho, a Scipio jí promíjí vše. Avšak svědomí ozve se v ní: zradila myšlenku svého života, předkové žádají smrt její jakožto očistu, a ona žádá Scipiona za smrt. Leč velikomyslný Scipio jí odpovídá: „Buďme přáteli!“ Cirta lehla popelem a padla do rukou římských. Sofonisba nemohouc chopiti se ruky, kterou jí odpovědný nepřítel jejího lidu, ač od ní milován, podává, zaplatí svůj dluh otčině sebevraždou. Přiblížil se totiž konec pátého jednání. Dozvuky, jež následují, nemohou uspokojiti, mír není dosažen, nastáváť nový boj Říma s Hannibalem. Důmyslné komposici Mairetově Geiblova se nevyrovná.

Protože jsem zevrubný rozbor české tragédie Sofonisby od Bernarda Guldenera již v Osvětě roku 1875 podal, jsem nucen čtenáře nyní naň odkázati a zde se toliko na stručný náčrtek truchlohry obmeziti. Syfax svolí státi se spojencem Karthaginských, obdržíli Sofonisbu za choť, a Sofonisba, jakkoli vroucně miluje svého zasnoubence Masinissu, z lásky k otčině ruku svou Syfaxovi podá. Masinissa chce ji pro tuto nevěru zavraždit, je při pokusu svém zatknut, ale na přímluvu Sofonisby propuštěn a ze mstivosti stane se spojencem Římanův proti Karthagině, Syfaxovi a Sofonisbě. Když se však doví, že mu posud náleží Sofonisbino srdce, vzdává se pomsty své, leč Sofonisba hned potom zříká se lásky k němu, jakožto zrádcovi vlasti, a věnuje své srdce posud nemilovanému Syfaxovi. Zákeřník zavraždí jí chotě, a Sofonisba přijímá ruku Masinissou jí nabídnutou nejprve pod výminkou, vzdáli se Říma, pak bezpodmínečně. Avšak tato povolnost k nepříteli vlasti hlodá ji v nitru tak, že si život jedem zkrátí, dohnána k tomu též jinak neštěstím otčiny Karthaginské. — Jakkoliv milerádi uznáváme mnohé přednosti Guldenerovy tragédie, nemůžeme se o uspořádání děje v ní vyslovit příznivěji než o Geiblově, a nazvati je bezvadným nebo dokonce vzorným.

Ve své předmluvě k tištěné *Karthagince* vysvětluje Durdík především volbu akademické své látky tím, že „týká se nás“: že totiž, jak já dokládám, také my Čechové a Slované jsme Karthaginou, výbojností sousedův a domácí nesvorností nebezpečně ohroženou. Durdíkovo drama chce tedy výslovně býti vlasteneckým, což podotýkáme proto, že Durdík jakožto kritik u jiných našich spisovatelů vlastenecký ráz kusů jejich ostře odsuzoval. Že byly děje Sofonisbiny několikráte dramaticky zpracovány,

nemůže ovšem Durdíkovi býti žádnou podstatnou výtkou; jemu samému zdá se podobná výtka tím nepatrnější, čím více jeho drama liší se od posavadních. Tím arci ještě není pranic řečeno: co se liší, nemusí proto býti originální, nýbrž může býti mosaikou z posavadního materiálu. S Guldenerovou Sofonisbou není Durdík spokojen, a jeho Karthaginka má dle jeho vlastního skromného mínění aspoň dvě přednosti před Guldenerovou, která prý *pozměňuje* podstatně historický základ; mimo to jest, praví Durdík dále, „*stavba* téhož kusu zcela jiná, an Guldener hlavní čin Sofonisby klade do prvního aktu, — a konečně provedení, postavy i jazyk, vše to jest zcela jiné. Já se přidržel věrně dějepisu, zejmena zprávy Liviovy.“ Že však tomu není venkoncem tak, dokazuje už ta okolnost, že v Karthagince Syfax umře před Sofonisbou, jako v Guldenerově Sofonisbě, kdežto dle Livia i dle Polybia Syfax umřel po ní. Spíše mohlo by se přisvědčiti, že Durdík jako ve svých filosofických pracích tak i jakožto autor Karthaginky šel mezi eklektiky. Jako jeho filosofické náhledy čerpány jsou tu z Leibnitze (který zase čerpal z Giordana Bruna), onde z Newtona, Kanta, Herbarta, Zimmermanna, Darwina a j., tak má Karthaginka společné věci s Liviem, se Sofonisbami Corneilleovou, Geiblovou, Guldenerovou a j. —

Durdík končí svou předmluvu těmito slovy: „Ježto posud v divadle mysliti a spravedlivě souditi zapovězeno není, přivedl jsem Karthaginku na jeviště. A výsledek přese všechnu porušenost modního vkusu mne nesklamal.“ Nu, pána, který svými chauvinistickými úvahami divadelními v divadle mysliti a spravedlivě souditi zamezovával, zná Durdík asi nejlépe. A co se týče obecenstva, toť, prosím, také někdy silně propadává zároveň s kritikou, když se tato úsudkem jeho řídí, jak to činíval týž kritik, jejž Durdík tak dobře zná.

Vizme nyní, co tedy v 25.—30. knize vypravují Libri historiarum Romanorum od otce římského dějepisu skvělým rhetorickopoetickým stilem složené. Syfax, král numidský, přijatý za spojence Římanův, jest od Masinissy, krále massylského, za Karthaginské bojujícího, přemožen a unikne k Maurům. (Durdík píše po latinsku správně *Masinissa*, Francouzové však *Massinisse*, Geibel *Massinissa*, Guldener *Masinisa.)* Publius Scipio dobude jedním dnem Nové Karthaginy ve Španělích a vítězí tam u Baeculy nad Hasdrubalem, synem Hamilkarovým. Dobude Španělska Římu zpět a přeplaviv se z Tarraconu do Afriky k Syfaxovi, spolek uzavírá s ním, jakož i s Masinissou, který mu, kdy by do Afriky přeplul, pomoc sliboval. Karthaginští pokoušejí se však získati sobě spojenství Syfaxovo, který si za manželku vzíti má dceru Hasdrubala, syna Gisgonova (Livius píše: Hasdrubal Gisgonis, Durdík Hasdrubal Gisko). Tento vida, že Syfax jest náruživostí rozohněn (dle Livia byli Numiďané nade všechny barbary nejvíc effusi in Venerem), obeslal pannu z Karthaginy i sňatek ve skutek uvedl, při čem Syfax přísežně učinil jednotu s Kathaginským lidem i králem a zrušiv takto spolek svůj se Scipionem, přemohl v několika bitvách Masinissova otce Galu i zbavil ho království. Gala přidá se ke Scipionovi, kterého Hasdrubal a Syfax od Utiky jím obléhané odrazí. Prodlením doby připadne otcův trůn Masinissovi, který se tedy vrátí ze Španěl do Afriky, je zde však poražen. Povstane i pověst, že umřel

atd. Syfax a Karthaginští utrpí od Scipiona strašnou porážku. Sofonisba vystoupí hned aktivně: hořekujíc a plačíc zapřísahá milujícího ji Syfaxa, by otce jejího ani otčiny její nevydával v šanc, a Syfax opět chystá se k nové válce. Karthaginští posílají pro Hannibala, by je zachránil. Massylští přejdou k Masinissovi jakožto jeho poddaní po otci. V pozdějších událostech ztratí Syfax, nyní král jen Massaesylů, mnoho vojska, ale Sofonisba pobádá jej — aegrum amore, dí o něm Livius — k novému vypjetí sil; avšak v obnovené válce je s koně svržen, přemožen, chycen a do římského tábora přivlečen. Masinissa táhne do zděděné Cirty, ale teprve když Cirtští spatří spoutaného krále Syfaxa, naříkajíce otevrou Masinissovi brány, a tento kvapí do hradu, kde mu vyjde vstříc Sofonisba, prosíc ho, aby ji, svou zajatou, žádného Římana hrdopyšné a kruté vůli nevydával, a nemůželi ji zachrániti jinak, žádá i zapřísahá jej, by ji před libovůlí jejich zachránil smrtí. Livius vybásnil celou řeč, kterou Sofonisba tyto své prosby k Masinissovi pronáší, a vložil při tom do ní obratně též schytralou sebeobžalobu Sofonisbinu, která se hned zprvu prohlašuje za vinnu tím, že Masinissovi věrnost, v niž veškery svoje naděje skládal, porušila. Tím Sofonisba vymkne Masinissovi zbraň výčitek z rukou, a zároveň vyznačuje se tragika skutků. „Forma erat insignis et florentissima aetas," — byla neobyčejně krásná a v nejplnějším květu, praví o ní Livius dále, a poněvadž prý plémě numidské jest in Venerem praeceps, podal jí láskou upoutaný vítěz pravici a šel do hradu přemýšlet, jak by svému slibu dostál, i „vypůjčil si od lásky smělý a nepříslušný prostředek." Rozkázal, by se ještě v týž den sňatek odbýval, aby tím odňal římským vůdcům Laeliovi a Scipionovi možnost, se Sofonisbou jako se zajatou nakládati, kdy by už byla chotí jeho. Když sňatek byl odbyt, přišel Laelius a skrýval svou nespokojenost nad tím, co se stalo, tak málo, že z počátku chtěl Sofonisbu z manželské jizby dáti přivesti a se Syfaxem i s ostatními zajatými ke Scipionovi odeslati, ale po naléhavé prosbě Masinissově, by rozhodnutí konečné zůstaveno bylo Scipionovi, odeslal pouze Syfaxa a druhé zajatce, po čemž ostatních měst numidských, ve kterých královské posádky se nalézaly, pomocí Masinissovou dobyl. Když Syfax, král tak nevšedně slavné minulosti, Scipionem na příčinu své zrady tázán jest, uznává vinu svou, ale tato jeho nesmyslná chyba byla prý koncem jeho šílenství, ne počátkem. Tehdy byl prý nesmyslným, když Karthaginskou šlechtičnu přivedl do svého domu. Touto svatební pochodní byl prý jeho hrad sežehnut. Tato litice a morana (furiam pestemque nazývá ji Syfax v originálu) prý mu všemožným lichocením a lákáním srdce obrátila a odcizila, nepřestávajíc, pokud jej svýma rukama proti spojencům neozbrojila. Avšak ve svém zkázyplném neštěstí vidí prý útěchu za svá utrpení v tom, že pravá tato morana a litice v nejhoršího nepřítele dům a komnatu přešla. Taková tedy slova propůjčuje Livius Syfaxově žárlivosti a zášti, by v něm vyznačil Afričana, podobně jako ve slovech Sofonisbě v ústa kladených vyznačuje africkou Semitku. Scipio vytýká Masinissovi, že přece přísluší senátu a římskému národu rozhodnutí o té ženě, o které se tvrdí, že Římanům odvrátila krále a v boj vehnala. Scipio vyzývá tedy Masinissu, aby přemohl srdce své a chránil se to množství do-

brého, co učinil, pochybením jediným zohyzditi. Tu Masinissa se začervenal a slzy mu vstoupily do očí. Slíbil, že se poddá, a žalostně ve svém stanč naříkav, poslal po věrném otrokovi svém Sofonisbě jed v poháru. Když nemůže svůj slib manželský splniti, chce prý splniti druhý svůj slib, že nedopustí, aby se živa dostala do moci římské. Sofonisba přijala jed jakožto dar svatební, který prý jí nemůže býti nepříjemným, když choť choti své nic vyššího podati nemohl; avšak Masinissovi vzkázala, že by *krásnější* smrtí byla zemřela, kdy by se nebyla ještě při své mrtvole zasnoubila. A jako mužně toto pověděla, tak vzala pohár a vypila jej, bez nejmenší známky úzkosti, neohroženě. Aby náhlého Masinissu potěšil, nazval jej Scipio po prvé králem a obdaroval ho bohatě. Syfax odveden do jásajícího Říma, odevzdán později do Alby a odtud do Tibura, kde ho stihla smrt. Karthaginští, kteří, jako praví Semité, počínají si v nouzi otrocky poníženě a hned zase ruší dané slovo, stihne záhuba: Scipio (Africanus) porazí Hannibala úplně. —

Elekticismus autora *Karthaginky* jeví se v překvapujícím začátku této jeho tragédie. Obmyslilť ji předně zpívaným úvodem a za druhé recitovaným proslovem. Onen — výlev to radosti za vycházejícího jitra — pějí ve sboru neviditelné (!) ženštiny, a před tím, jakmile opona se vyhrne, vychází dle autorova návodu slunce; „rudý třpyt jeho mění se znenáhla v bílou zář, scéna však zůstává zakryta lehkým závojem jako průhlednou mlhou.“ Proslov pak, jejž recituje genius radosti, obsahuje několik bujarých rad:

Žij člověče, a těš se tomu žití,
pěj, jásej, miluj, dokud den ti svítí!

Miluj — a měj třeba snad dva manžely najednou? Karthaginka aspoň, jak uvidíme, nepovažuje takovou lásku za veliké neštěstí. Dále nalézáme v proslovu malou přednášku z realistovy esthetiky:

Co krása jest, kde není člověka?
Zvuk oněmí, kdy sluch naň nečeká.
Kdež oka není, nemá hvězda lesku
a lhostejně svou drahou slunce plá.
Mrak nebem bouří bez hromů a blesků
a země marně šat svůj obléká.
Kde není ducha, který porozumí,
kde není ňadra, které cítit umí:
tam vše jest jedno, černé, bezhlasé,
nikdo se nechví v blahém úžase,
tam všechna krása věčně ztracena,
a světu schází v prsou ozvěna.

A konečně poví nám učený africký genius radosti také něco z darwinismu:

Kde však se příroda chce znát, hle tam
svůj nejskvostnější klade drahokam,
tož srdce člověka, svůj slední květ,
v tom světě krásy tajné hloubky svět.

Genius radosti zmizí, a „mlhový závoj se rozplývá, sbor dívčí silněji slyšný se blíží; z druhé strany proti němu postupuje Sofonisba.“ Východ slunce — lehký závoj — úvodní zpěv za jevištěm — zcela Orfeovský

začátek s ošumělými operistickými effekty — a k tomu ten proslov: a již jest ragoût hotovo. Skladatel Karthaginky omlouvá se: „Mnozí pozastavili se nad proslovem, vytýkajíce, že nemá k dramatu žádného vztahu. Neznamenali, že náleží do prvního jednání, a k němu má vztah, troufám, dosti patrný.“ Vztah! Kdy by měl básník vždy všechno do dramata vpěchovati, co má k němu vztah! Na 100 stránek nemožno přec vepsati folianty! Jsouť ovšem prology, jež nemohou se škrtnouti, nemáli exposice dramata se zničiti jako ku př. prology Euripidovy, ale nechať je Lessing brání jak brání, též ony ruší jednolitost uměleckého celku, poněvadž exposice má nezbytně vetkána býti v děj vlastního dramata. Tím více mohou tedy postrádány býti proslovy takové, které hodí se stejně dobře k více kusům, byť jinak byly ještě krásnější než nadbytečná Předehra na divadle v Goethově Faustu. Geniův proslov ke *Karthagince* náleží dle principů moderní esthetiky mezi primitivní rudimenta, jež drama v dalším vývoji svém odhodilo.

Hra sama konečně začíná, i jsme napjati, jak si v ní počínati bude rekyně, jak se bude jeviti nejen aktivní, ale *dramaticky* aktivní. Autor sám má o své Sofonisbě ponětí nejlichotnější. Jeho Tiffa jí ke konci kusu připisuje srdce vznešené, plné dobroty, stvořené, by nejbohatší štěstí jemu kvetlo, a hodné takového blaha. A Scipio nazvav Sofonisbu růží rekovskou, svěcenou neštěstím, deklamuje nad její mrtvolou:

„Řím bál se tebe“ — toť tvůj nápis náhrobní,
jenž na věky tvé jmeno s námi spojuje!
Své vlastní zemi přeju chloubu takých dcer —
já Říman kladu věnec lauru na tvou skráň,
víc zasloužíš jej ty než truchlý vítěz tvůj!

V prvním aktu zasnoubí se milovanému Masinissovi, příteli Karthaginských. Toť vše, co tam vykoná; děj to zajisté tak chudičký, jak jen možná. A k tomu: co je v něm dramatického? co je v něm tragicky rozrušného? Desdemona poruší hned z počátku dětinnou povinnost k otci, Julie a Romeo postaví se hned z počátku své tragédie vzájemnou láskou svojí v oposici k zášti svých rodin. Co však v prvním aktě učinila Karthaginka, má toliko ráz epický. Povahu Sofonisbinu chtěl skladatel již v prvním jejím výstupě podati co možná vábnou, prostou a přece složitou. Její první slova jsou: „Ba plesejte a pějte, družky milé, a vítejte můj slavný velký den!“ — ale brzy potom slyšíme od ní: „Tak blažena jsem jako nikdy ještě — *ač dlouhá válka rodné město tíží,*“ z čehož viděti, že se skladatel hned v prvních tazích kresby své zmýlil. Chtěl zobraziti vlastenku, ale k cíli tomu měl se chopiti barev příhodnějších. Skladatel chtěl patrně jako Geibel udělati Sofonisbu bujarou i tehdy, když je doba nebezpečná; leč jaký rozdíl mezi Geiblovou mužatkou, půvabem dikce osloněnou, a mezi strojeně sentimentální silhouettou Durdíkovou. Jak naivně politisuje Karthaginka tohoto:

Což není Říman ještě pokořen?
Vždyť stále praví se, že vítězíme!
Své rámě Hannibal jim v týle drží —
vždyť sama Italie v jeho moci jest.

Nebo dále: „Sem nedospěje hrůza války nikdy, a Karthago jest jisto se svou půdou?“ Nebo ještě dál, stále v 2. výstupě prvního aktu, mluvíc o různicích mezi Libyany:

Což není ona zášť již pouhou bájí?
Což nepojí nás jedno nebe již,
a nejsme srostlí dávno v jeden lid?
Co v minulosti stalo se kdys děsné,
nechť nekalí nám luznou přítomnost.
Proč by se Syfax nepřipojil k nám?
On upevní se na svém rodném trůně,
jenž by se sbořil římskou násilou!

Leč dobráček Sofonisba se brzy umoudří, spatřujíc až i dalekou budoucnost nešťastného středoevropského národa:

Že zřít by nechtěl prospěchův, co vzejdou
vám oběma, všem králům africkým?
Když budou všichni v jednu hromadu (!)
se pevně brát, co může Řím pak nám?
Co legiony, když zde najdou lvy,
jiż jednosvorně na ně zuby cení?
Co umění jich válečné, co lest,
co udatnost i státnický jich šmejd?
Hle proti všemu hradbu vytýčí
a pomůže jak divotvorný lék
ta jedna zpráva, že jsme spojeni, —
a proti věhlasu i meči vrahův
se zdvihne jiná nepřemožná moc:
toť svornost všech nás kmenů příbuzných,
již Afriku za svoji matku máme.

Dítko Sofonisba neumí však mluviti jen po královsku, nýbrž umí také řecky, odpovídajíc na slova Masinissova: „Jen kdo zná nenávidět, zná i milovat,“ těmito učeně nejapnými větami:

Mně jinak o tom zněla slova řecká:
Οὔτοι συνέχθειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.
Jak ráda bych se znala k heslu tomu,
jen kdy by Říma, Říma nebylo, —
pak milovala bych já celý svět!

Je Sofonisba nevědomou dívkou? je vzdělanou dcerou královskou? Obojí najednou nemůže přec býti! Tak nemůže povstati jednotný charakter, nýbrž jediné chameleoně. A kromě toho: kde zůstala Semitka? kde Afričanka? Nevidíme jí, máme před sebou konfusní evropskou dívčici! Že skladatel sobě vědom byl nezbytného úkolu svého, líčiti také místní a kmenovou povahu jednajících osob, vysvítá z Masinissových slov: *Žár sluneční* jest v naší krvi sebrán,“ jen že pohříchu žár ten ani z něho ani z ostatních osob na nás nesálá, nýbrž mrazivý chlad severní, jako z celé Karthaginky.

Jak celé první jednání, jest ku podivu také sám hlavní výstup v něm, totiž milostná scéna Sofonisby s Masinissou, zcela nedramaticky proveden: autorovi této scény pojem dramatičnosti nebyl jasný. Nejapně založen je také výstup bratra Sofonisbina, kterýž udatný bojovník přichází s vyznáním, že strach víže jazyk jeho, že ze sebe ani pozdrav nevypraví uvyklý. Jen o neštěstí může prý Sofonisbě zprávu dát. „Ne,

teď k ní nesmím vstoupit,“ praví a skryje se v houští. Věru, že neměl ani vstupovati; viděli bychom o jednu primitivní scénu méně. Zcela zbytečnými výplňky jsou výstup 6. a 7. Průvody, které jak v prvním jednání tak v celém kuse do popředí se tlačí a spíše nějakou prázdnoduchou operetu prodlužovati by mohly, obmyslil skladatel takovými předpisy o jich pohybech, že by se spíše hodily pro panáčky na dřevěných sem tam se posunujících mřížkách, ne však pro množství plné života.

Co vykoná Sofonisba v aktě druhém? Připoutá svými vnadami Syfaxa, nic víc. Ano, a kromě toho se rozhodne, že se — rozhodne. To tedy zase nevystačuje na dramatický čin v náležitém smyslu slova. Možno namítnouti: v 1. aktě objevil nám skladatel Sofonisbino *chtění*, v 2. aktě pojal do akce začátek *protihry;* avšak nevystoupili *rek* ani v druhém jednání mocným výkonem rozrušným, nezavzníli v 2. jednání *činná rekova* odezva proti začínající protihře, nelze mluviti o vzorné komposici. V pravdě nalézáme se tu posud ještě toliko v 1. aktě. V Syfaxovi snažil se skladatel vykresliti africkou sveřepost: „Když orli rvou se, mají ptáci zisk (!) — jen do sebe, vy mocné, zpupné obce, co ztučněly jste z tuku našeho! . . . Teď podávejte jedna víc než druhá, své vynášejte sliby, klenoty: u nás jen platí ten, kdo více dá.“ Sofonisba mu politicky přimlouvá:

My bychom měli všickni v spolku býti
a v jednom hejnu jako holubové
se k sobě tulit proti dravci Římu.
Jsme pod jedním tu nebem, jeden los
nás čeká: že nás dravec lapne,
když po různu se budem toulati.
Leč v jedno spjaté marně bude stíhat,
když kolem osy své nakupíme —
a kdo tou osou spíše může býti,
než velký stát, než obec Karthago?

Syfax jest okouzlen: „Já za tvou cenu, za té krásy skvost, bych tvým se stal, Karthaga otrokem.“ Jeho nitro se nám však dále odhaluje těmito zvláštními verši:

Mez chladnosti jsem sotva udržel,
bych nezačal jí něhou cvrlikati (!).
— — — — — — — — —
Proud řeči její tak mne zbalamutil (!),
že jsem již její — mou být musí ona!

A když mu jeden z Karthaginských, kteří si ostatně vůči němu tuze chytře nepočínají, zdvořile namítne: „Vždyť ona zasnoubena s Masinissou,“ nerozpakuje se Syfax dlouho: „Pha,“ odsekne jim, „já vyhrál, Masinissa pryč . . .“ Toť přece nepřípustný nevkus!

V třetím aktě konečně nadejde rozhodný krok; konflikt v prsou hrdinčiných vymůže sobě své oběti: Karthaginka odhodlá se podati ruku Syfaxovi, aby jej Karthagině získala. Zde naskytlo se skladatelovi punctum saliens, objeviti básnický důmysl. Zde mají vybuchnouti uměle připravované podkopy poetické vůbec a dramatické zvlášť. Lituji velice, ale na mne spůsob, jakým skladatel *Karthaginky* zobrazil duševní

vývoj hrdinčin, kterým k rozhodnutí svému dospěje, působí jako rozvlekle provedené pensum z Herbartovské psychologie: je to holé schéma, nemaskovaná šablona. Tiffa, *dorská* dívka, má úlohu hájiti právo pohlavní lásky slibem zpečetěné, Hanno pak právo rodiny a vlasti, a Tiffa i Hanno úlohy své věru po žákovsku provedou. Nejpodivnější při tom je, že konečného vítězství nedosáhne ani láska pohlavní, ani láska rodinná nebo vlastenecká, nýbrž pouze a prostě ženská ješitnost. Marnivost ubije v Sofonisbě vlastenku i milenku. Přese všecky vlastenecké fráse nepovstalo z velmi šťastné látky nežli drama ješitnosti:

Sofonisba. A rci mi, váhala by Římanka,
kdy by ji senát žádal, vzít si krále
a získat jeho mocnost vlasti své?
Hanno. Sama si odpověz, zda Římanka
tě překoná —

Možná, že tím skladatel dobře vyznačil v Sofonisbě *ženskou*, ale vzletné pojetí látky, jako nalézáme u Guldenera, tím překonáno není. Leč ještě jinak jest postava Karthagninčina buď nedostatečně vykreslena nebo nadbytečně skreslena. Na počátku třetího aktu hněvá se Sofonisba na mužův plémě silné, že jen chtíč a závist jím lomcuje, a táže se:

Má osud obce viset v rukou dívky
a na vnadách, jež vám prý smysly dráždí?!
Ó hanba vám, vy pyšní páni tvorstva!
Vy chloubo přírody — toť převaha,
jíž vypínáte se? — — — —
Ó pryč mi s očí, hnusný obraze!
Tys posud přelud, neskutečný sen,
a já se s hrůzou na tě pouze dívám,
jsem ještě svou, mám v rukou kormidlo

Tu naskytá se zřejmá mezera, zde patrně schází rázný projev Sofonisbina vlastenectví, ku př. že by vše otčině obětovala, i život, jenom ne lásku, čím by zajisté oběť její později vznešeněji vynikla. Fádní stává se Sofonisba když brzy potom vypravuje sen. Skladatel chtěl patrně podati kus bravurního líčení, jaké nalézáme v dramatech renaissančních, ale jeho musa může se Sofonisbou říci o sobě: „rozmach ducha mého jak sokol střelený svou peruť sklopil.“ Co zřela Sofonisba ve snu? Klesající Karthaginu. Motiv to nejen často užitý, zevšednělý, ale také všedně, naivně užitý. Dramatický výsledek snu má býti pro Sofonisbu ten, že jí bohové za tou příčinou přáli výhled v lůno budoucna, by záhy oběť od ní žádanou (zasnoubení se Syfaxovi) přinesla. Také později, když rekyně zvolá: „Buď kleto bohatství, moc, krása též, neb cokoli mne smetlo v tuto propast!“ a když doufáme, že teď vybuchne Afričanka, Semitka, hned zase přikulhá s vymudrované rozvedeným, nedramatickým obrazem:

Já viděla jsem chudou pastýřku,
jak v šatě zedraném svou kozu hlídala
a s chutí jedla seschlé ovoce:
co taký život jest, jsem přemítala,
a lítost rozlila se v útrobě. —
Hle teď — ó jak se zvrátil zatím svět! —

teď závidím té dívce její štěstí.
Ó kéž bych mohla býti pastýřkou,
tou nuznou, neznanou, na kraji pouště —
teď chápu spokojené oko její —

Epigramaticky rázným jest místo:

Sofonisba. A k vůli komu lásku zradit mám?
Kdo žádá na mně toho hříchu?
Hanno. Vlast.

Avšak hned zase Sofonisbina odpověď: „Co jsi ty, vlasti? Cos mi prokázala?" všechnu poesii udolává všední, suchoparnou sofistikou, a výklad Hannův zní jako pro malé školáky: „Dala ti život, bratra, rodiče." Sofistika Sofonisbina působí tím cizeji, že po ní hned následuje duševní kozelec. Rekyně se totiž ptá:

Ó vlasti má, co bez tebe bych byla?
Zda směla bych kde hledat štěstí své,
zda mohla by mne láska blažit ještě!

Později, když bratr naléhá: „Zachovej nám Spanii!" překvapí ho Sofonisba zas otázkou: „A záleží tak na ní?" Toť věru víc než naivní. Také Hanno, který se u Sofonisby tak horlivě za domov svůj Karthaginu přimlouvá, je divný vlastenec: „Ó utěšená, milá Spanie: jsi *milejší* mi snad než sama *vlast!*" Sám konflikt vytčen hodně doktrinářsky, že zatoužíme po smělé dikci s uměleckým tmavojasem; zníť ono místo:

Hlas lásky zní — já slyším jej —
vše k sobě vábí — ve mně budí peklo!
Hřích spáchám na svém rodě, zradím vlast — —
vlast — v žale svém se zdvihne proti mně atd.

V Sofonisbino konečné rozhodnutí vložil skladatel též její tragickou vinu:

Jest rozhodnuto — jděte, zvěstujte
svým soudruhům a celé radě města:
já za chotě si volím Syfaxe (sic)
a přijímám teď jeho ruku od vás!

Jak Sofonisba domluví, „drží se ještě chvíli (!) vzhůru vzpřímena — hledíc jako u vytržení, ale hrdě k nebi." Mimochodem podotýkám, že podobných povšechných a tedy úplně zbytečných připomínek hercům je v Karthagince celá legie. Takto vypjatá situace doznívá však opět nešťastně: „Však ať se Masinissa nedozví," prosí Sofonisba, „jak se to stalo vše — ať neví o mně!" Proč to? V pravdě Masinissa *měl* se raději dověděti všechno. Sofonisba se nemá přece proč hanbiti, spíše naopak. — Tragický čin zdá se vykonán. Ale Sofonisba právě tímto činem zrušila svůj slavný obřadní slib: kdo se může spolehnouti, že dostojí slibu nynějšímu, méně slavnostnímu? Proto mělo zde hned nadejíti *nerozlučné manželství*, a působí to zhola povrchně, dovídámeli se teprve v druhém oddělení třetího aktu, že Sofonisba stala se skutečně manželkou Syfaxovou. Ostatně postrádáme gradace: v prvním aktě odehrál se slavný obřad zasnubovací, a v třetím aktě pronáší Sofonisba svou přípověď zcela bezobřadně!

Zasnoubením Sofonisbiným a Syfaxovým měl končiti *druhý akt*, a v třetím aktě očekává čtenář již netrpělivě hlavní výkon tragédie, tázaje se vším právem: „Skladatel praví o Sofonisbě Scipionovými ústy: „Řím bál se tebe“ — co vykonala tak velikého proti Římu?“ Provdala se. Toť vše, a Řím zůstal tak moudrým, že se jí nebál. Scipio si tedy trochu zaprášil. Jak jinak vylíčil ji aktivní vlastenkou Livius! Durdíkově dramatu schází vlastní třetí jednání úplně.

V 2. oddělení faktického 3. aktu Masinissa — který z krále stal se nuzákem, a jak sám praví, dobrodruhem, — dovídá se, že Sofonisba jest královnou teď na jeho starém stolci v Cirtě, avšak že s ní tam sedí jeho sok, její manžel, a jeho hněv se projevuje, zajisté překypně naturalisticky. „Svět roztlouk bych!“ vybuchne. „A že ji přinutili? Násilím ji v náruč hnali toho vilníka? Ó podlí, potměšilí kramáři —“ Teď vidíme, proč Sofonisba si přála, by se její oběť Masinissovi zatajila. Aby mohl řádně zuřiti: „Blesk, síra sežer město vaše kleté, co nosí hnusné jmeno vaše, zhyň! Já přejdu k Římu — tam je vítězství!“

Ve 4. aktě slaví Sofonisba zase nové zasnoubení, již třetí, tentokráte s Masinissou, který s Římany dobyl Cirty a Sofonisbu za choť pojíti se odhodlal, by ji Scipio nemohl vésti v triumfu. Je to dle dějin, a jako v Liviovi, stává se Sofonisba Masinissovou též u Durdíka za živobytí poraženého a jatého Syfaxa. Toť by ovšem bylo něco afrického ano i amerického: v Africe vyskytuje se polyandrie, a Sofonisba je jako ženským mormonem. Tuto vadu látky, které se Corneille nevystříhal, skladatel dobře cítil, a proto snažil se ji odstraniti: Karthaginka jedná v omylu, že je Syfax mrtev. Ale ještě pak zůstává veliký nedostatek látky neopraven: celá oběť Sofonisbina — její zřeknutí se Masinissy v 3. aktě — vypadá jako pouhá komedie, když Sofonisba přece hned ve čtvrtém aktě, nechať z jakékoli příčiny, vezme si svého milovaného Masinissu! Choť, jež se opět vdává, když její muž ještě ani nevychladl! Což manželka nemá míti smutek po svém choti? Což nemá Sofonisba pamatovati, že jest její povinností, aby ho slavně a čestně pohřbila? A tato žena četla s obdivem Antigonu! Leč přídavkem, že Sofonisba pokládá Syfaxa za mrtvého, mohla se látka dějinná poeticky aspoň znatelně zlepšiti, kdy by jenom skladatel, nevěda si lepší rady, užil náležité motivace. Ale v 5. výstupě přiběhne totiž s mnohými sluhami a s jiným lidem zbrojnoš, volaje:

Ó milí krajané, již víte, co se stalo?
Král poražen a mrtev, mrtev jest!
Svou podlost tenkrát Říman projevil:
on přepad tábor náš v čas příměří
a neohlásiv počin nových půtek.

Odkud to zbrojnoš ví, že král Syfax zahynul? A což hůře: Sofonisba nepátrá zhola nic, by podstatu důležité a pro její charakter tak rozhodné události zjistila! Zde scházejí tedy celé nezbytné výstupy. Chyba to zrovna nepochopitelná. Neboť bez nejmenšího rozpaku nazve se Sofonisba vdovou; praví prosebně k Masinissovi:

Tu milost prokaž teď mně prosebné,
bys nade smutnou vdovou rozhoď sám,
cokoli se ti zlíbí — buď co buď,
jen nevydávej mne té zpupné zvůli
a kruté surovosti Římana!

Že nebylo nesnadno, pravdu vypátrati, povídá nám k tomu ke všemu básník sám slovy, jež Laelius k Masinissovi pronáší. Masinissa ovšem se vymlouvá, že Syfaxa viděl klesati, že nebezpečná rána, již obdržel, Syfaxovi přinese jistou smrt: a byť i žil, jest zajat — zajetí trhá všecky svazky, sňatek též, — ale zde neplatí podobné omluvy, nechť je uvádí Corneille nebo kdokoli jiný, zde — na půdě básnické — rozhodovati má zákon vyšší, jehož nezachovávání poesii hubí a ničí: Nil *humani* a me alienum puto, má vyryto býti v srdci tragických osob i básníků.

V historickém dramatě, zejmena moderním, mohou zajisté činně vystupovati massy, avšak proto není potřebí, aby provozovaly pantomimické evoluce, jaké jim předpisuje autor Karthaginky jmenovitě ve 4. aktě.

Syfax v 1. oddíle 5. aktu strhne sobě v římském ležení u Cirty obvazky s ran v nešťastné bitvě obdržených a tam — ne tedy v Italii a ne teprv po Sofonisbě — zemře. Když chtěl skladatel Karthaginky nedržeti se v této příčině dějin, proč nezařídil si změnu výhodněji tak, že Syfax umře před zasnoubením Sofonisbiným, třeba před ní samou a ji žárlivě proklínaje? Před smrtí svou parafrasuje Syfax Livia tímto spůsobem:

Ba chybil jsem a strašně, nepojatě,
však že jsem odmít přátelství a pozdvih
i zbraň svou proti vám, toť konec jen
jest mého neštěstí.
Scipio. A jeho zdroj?
Syfax. Již tenkrát počalo, an šílil jsem —
kdy zkázy bůh mou mysl zatemnil
a já vzal Karthaginku za choť svou,
tu kouzelnici, jež pod vábnou rouškou
jed skrývala a v mozek můj jej kápla.
Svatební pochodeň mi zapálila
a sežehla můj trůn . . .
Vztek furií prš na tě, — pomsti mne
a znič ji, vůdce — nenávidí vás,
že nepřátelství mé jen jiskra jest
proti té výhni, jí co v srdci hoří.
Či stůj a živ ji — nech jí soku mému,
nechť Masinissa jedu zakusí!

Z Geibla známe již, co slyšíme v Durdíkově Karthagince ze Scipionových úst:

Mně nejde o triumf — však přijdeli,
já nemám v úmysle, děj se co děj,
ji spoutanou Quiritům ukazovat.

Tím nesnesitelněji zní, že Scipio na otázku Masinissovu: „Co chceš, bych konal?“ odvětí:

Víš: bys vydal ji!
Jak žes ji pojal za choť? — prvním rázem
se poddat chtíči — styď se, Masinisso! . . .

Dějepisec referuje, básník tvoří. Dějepisec vidívá se nucena, nechati mnoho nevysvětleného; ale básník má úlohu, objasniti nám útroby svých rekův, poetickou logikou opodstatniti možnost myšlenek a citů

jejich. Skladatel Karthaginky však nám nevysvětlil, kterak vážný člověk — a takovým přec má král Masinissa býti — může říci, co dí tento král, když ho Scipio byl nutil, aby se zřekl Sofonisby:

Já slíbil jen, že nevydám ji Římu —
to dodržím. — Co pak se díti bude,
vše zůstaveno jí — jsem slibu prost.

Jak u Livia, končí také v 2. oddílu 5. aktu Sofonisba otravou od Masinissy v poháru jí zaslanou, a z Livia parafrasovány jsou též její předsmrtní propovědi. Masinissovu vyslanci, jenž jí osudnou číši přinesl, ukládá, by mu málo slovy řekl:

Jen jednu lítost ve svém srdci chovám,
tu lítost nad činem dne včerejšího,
jímž v tváři smrti jsem se snížila.

Také tato slova ukazují, že Sofonisba jakožto tragická rekyně vyžaduje rozhodně jiné základní stilisace, než jak ji podal Durdík. V tomto vzhledě postačí poukázati na Shakespeara, který má také africké postavy ve své „světské bibli.“ Další dozvuky umírající zní, jako by vycházely z úst žakyně Schopenhauerovy:

Svým duchem dálky nejrozsáhlejší,
s muškou i hvězdou cítím se být jedno . . .
Ty slunce, velký otče života
a vy ostatní světla nebeská,
mně hasnete — a země propadá se — —

Avšak, naše úvaha se mimo nadání velice prodloužila, tak že třeba již skončiti. Podotýkáme tedy ještě o mluvě Karthaginky aspoň tolik, že v lepších místech zdá se ne jako vybásněna, nýbrž jako vynucena vnitřním čerpacím strojem.

A stručný celkový úsudek? Přese všechny vytčené vady a nedostatky není Karthaginka tou měrou nezdařilá jako Stanislav a Ludmila: jeví se v ní alespoň obezřelejší dilettantismus muže, který mnoho četl. Zvláštní literární ceny, nadtož literární důležitosti, Karthaginka nemá. Dokladů podali jsme tuším nadbytek. (Pokračování.)

R. 1882. Čís. 11.

OSVĚTA

Antonín Rybička Skutečský.

Čechové Vídenští slaví třicátého října t. r. veliký svátek národní; muž, který té chvíle mezi nimi ujímá místo bez odporu první zásluhami o národ, Antonín Rybička, slaví toho dne sedmdesáté narozeniny, jsa nyní jedním z nejstarších spisovatelů českých a maje i pověst jednoho z nejpilnějších našich pracovníků vůbec, tak že v literárních rozpravách ode dávna slove „našim neúnavným Rybičkou.“ Proto k nastávající slavnosti Vídenské hledí všechno naše vzdělanstvo a jmenovitě všecka společnost literární, i podává se nám příležitost, pohleděti do otevřené knihy dlouhého života, posvěceného práci vlastenecké.

Kdokoliv u nás všímá si literatury historické, každý zná tichou práci Rybičkovu a přece nyní, když souhrnem přehlížíme ovoce jeho dlouhého namáhání, překvapeni, ano udiveni staneme nad množstvím vědomostí, kterým obohatil nejrozmanitější obory českého dějepisectví. Překvapeni zvláště proto, že činnost Rybičkova není ve všech částech stejně známa. Jest arci spisovatelem oblíbeným a váženým též u velikého čtenářstva listů zábavně vzdělávacích, které však zná prací jeho jen skrovný díl; ostatek jest ukryt po většině v nejvážnějších odborných časopisech a namnoze obsažen v nesčetných článcích tak drobných na pohled a závažných obsahem, že jest živě povědom jen těm, kdož se zvláště zabývají minulostí českou.

Nejznámějším stalo se jmeno Rybičkovo biografiemi spisovatelů z doby probuzení. Za universitních studií seznal Rybička v Praze největší část vlastenců doby Jungmannovské; nadšené působení národního kněžstva po venkově znal již z mládí a ještě později jako úředník měl hojně příležitosti, přesvědčiti se a slýchati o něm, stýkaje se v Chrudimi přátelsky s děkanem Zieglerem, jedním z předních vzorů tehdejšího duchovenstva. Trvalé ty dojmy mladších let vzbudily v Rybičkovi vroucí snahu, aby památka starých vlastenců co nejvíce se udržela; proto v letech pozdějších, když nové hnutí odvracelo mysli od minulosti, odhodlal se chrániti ji před zapomenutím biografiemi, kterých vyvedl celou velikou řadu. Psal o těch mužích, s nimiž buď

osobně býval znám neb jichž literární působení zažil neb o nichž nejvíce slýchal vypravovati od starších přátel literárních. Jmenujemeli jen ty, o kterých psal nejobšírněji, jako jsou Kramerius, Jan Nejedlý, Ziegler, Sláma, Kinský, Rautenkranc, Zahradník, Hýbl, Patrčka, Sychra, Svoboda Navarovský, Sedláček, Kamarýt a Langer, již poznáme, jakou tím obsáhl část literární historie té doby. Abychom si uvědomili, jaké práce to jest neokázalý plod, sluší vzpomenouti hlavní jejich ceny, ležící v určení bezpečných udání životopisných. Rybička nešetří času ani nákladu, aby z úředních listin dopátral se rodných, úmrtních a jiných dnů a míst, vyhledává památky po zemřelých spisovatelích, zejmena zapomenuté a zpustlé hroby jejich, stopuje zmizelé jejich knihovny a papíry, sbírá dopisy a napomíná úsilovně všude, kam může proniknouti hlas jeho, aby se šetřilo takových památek a vše bedlivě chovalo, co může býti pomůckou literární historii. Sama tato jeho činnost konservatorská jest neocenitelna, a jaké zásluhy zjednal si Rybička ubezpečením mnohých udání životopisných, poznati možno nejlépe z toho, že mnohé později bylo by ztraceno pro vždy. Tak obnovil i památku mnohých, jimž nebylo souzeno, zvěčniti se velikými skutky literárními, kdežto skrovnější působení jejich svou dobou přece bylo prospěšné a tedy jednak zasluhuje vděčné vzpomínky, jednak i známo jsouc objasňuje nejeden poměr literární. Největší části životopisů Rybičkových dodávají živosti a zvláštní vřelosti upomínky jeho, zachraňující mnohou potřebnou neb milou zprávu, které bychom se nedopátrali v památkách psaných nebo tištěných, a poněvadž z vlasteneckého působení venkovského duchovenstva upomínek má nejvíce, zachován jest jeho biografiemi národních kněží paměti naší celý zvláštní kus dějin probuzení našeho. V tom oboru soustředí se největší zásluha Rybičkova. Výmluvným důkazem jest životopis výtečného kněze *Františka Slámy*, nejlepší jeho biografická práce.

Jmeno Rybičkovo mělo by tedy trvalou památku v literatuře naší, i kdy by ničeho více byl nenapsal než onu řadu životopisů národních buditelů. Ale tato práce jest pouze částí, ano malou částí všeho, co Rybička vykonal naší literatuře. Jeho literární dějepisectví nepřestává na době novější, nýbrž rozšiřuje se i na předešlá století. Tato část arci má menší čtenářstvo, ale ne menší cenu vědeckou. Nejvíce ostatních životopisů literárních, které Rybička psal, týká se věku osmnáctého a sedmnáctého, a seznamuje nás s celou řadou spisovatelů často již sotva jmenem povědomých, neli naprosto zapomenutých. Krom toho přispěl četnými výbornými dodatky k životopisům velikého počtu spisovatelů českých téměř všech dob a celými životopisy osvítil nemálo historii *jednotlivých věd českých*, na př. lékařství, mathematiky a jmenovitě právnictví. Mezi historiky českého práva ujímati bude Rybička vždy místo důležité nejen tím, že vypsal šíře život Koldínův, Kupce z Bilenberka a jiných právníků, a že přispěl k dějinám našeho právnictví policejního „řádem policejním města Chrudimi,“ a k dějinám soudního řádu „Starým řádem soudním markrabství moravského,“ nýbrž jmenovitě pro své veliké zásluhy o dějiny *národního práva českého*, jichž předním zdrojem jsou právní přísloví česká. Ta sebral Rybička velikou, dlouholetou prací z úst lidu a z přečetných památek písemních

a vydal na konec všechny sbírky své s titulem: *Pravidla, přísloví a pověďění*, vztahující se k správě veřejné a obecní i k právu občanskému a trestnímu. Jest to největší spis Rybičkův, jenž bude oceněn teprve, až se budou vzdělávati soustavné dějiny našeho národního práva — budeť jim jedním z nejdůležitějších a nejpevnějších základů.

Ale odečtemeli právnictví, přičinil Rybička ještě mnohem více k dějinám českých *umění* než k dějinám věd. Přicházíme tu k celému velikému oboru jeho studií, jenž by opět sám o sobě činil jej neocenitelným historikem. Příštímu dějepisci hudby české připravil Rybička mnoho materiálu dosud většinou nepovšimnutého. Připomínáme jen vzácné vědomosti, které nám zachoval na př. o Doležálkovi, a množství životopisů z oboru toho v Slovníku Náučném. Zvláštní péči věnoval však ode dávna českým uměním výtvarným. Napsaltě celou řadu Příspěvků k životopisnému slovníku českých malířů a mnoho jiných životopisů krom toho; ale hlavním plodem těchto studií jeho jsou zevrubná umělecká vypsání dvou měst. Prvním jest *Chrudim*, o jejíchž umělcích a uměleckých památkách máme od Rybičky vypsání tak zevrubné, jakého bychom si přáli u všech měst českých; s tím souvisí jeho četné umělecké Vycházky do okolí Chrudimského. Později užil pobytu svého ve *Vídni* k tomu, aby nám vypsal umělecké památky tam chované. Také z toho máme velmi cennou kořist pro dějiny umění domácího, jehož si Rybička všímá arci zvláště. Jak zajímavé a památné zprávy máme odtud, vysvitne z jediného dokladu: Rybička vynesl na světlo účastenství českých umělců, jmenovitě stavitele Jana z Prachatic, při stavbě věže Štěpánské ve Vídni, ano ukázal i podobnost ku pravdě, že sám základ ano i plán věže pochází z rukou českých. Celá ta práce Rybičkova byla skutečným neobyčejně obšírným uměleckým průvodcem Čechů po Vídni; škoda, že jen část poměrně skrovná zachována jest tiskem — rok 1848 přetrhl vydávání její, a rukopis, jenž mohl býti všem podobným novějším spisům našim o Vídni bezpečným vodítkem, jsa ovocem dlouhé a namáhavé práce, spisovateli v dobách těch se ztratil k nenabyté škodě naší. — K dějinám umění výtvarného Rybička také mnoho vykonal výborným vypsáním četných *kancionálů*, v kulturní historii naší jak známo velice památných obsahem i vyzdobením; nejzevrubněji psal o kancionálech Kralohradeckých, Chrudimských a Vídenských, chovaných ve dvorní knihovně a sbírce Ambrašské.

Vedle dějin literatury a umění spatřujeme ještě veliký kus podobných studií Rybičkových v oboru kulturních dějin vůbec. Zde souvisí práce jeho namnoze opět s pomocnými vědami historickými. Místopisu českému dostalo se posud málo vzdělavatelů výdatnějších nad Rybičku; Prahu snad jen sám její historik Tomek zná nad něj lépe a jistě i tomu bylo vhod, co zaň vykonal již napřed Rybička na příklad v dějepise ghetta Pražského zajímavým vypsáním života Marka Marchodaje Majzla, bohatého peněžníka Pražského, a jmenovitě obšírnými Pomůckami k místopisu a rodopisu měst Pražských. Dějinám vzdělanosti sebral Rybička zvláště mnoho látky v oborech, ve kterých kromě něho málo kdo pracoval, totiž přehojnými příspěvky k historii života městského a zvláště živnostnického v Čechách. Mohli bychom popsati půl strany pouhými názvy takových jeho obrázků z dějin skoro všech řemesel, a tolik je

jisto, až budeme míti soustavné vypsání dějin průmyslu českého, že i o to dílo Rybička bude míti veliké zásluhy pro látku, kterou mu snesl. Dokládáme ještě, že z těchto studií Rybičkových k historii literární nejvíce se přibližují jeho četné ukázky z dějin českého knihtiskařství; nejdůležitější články toho oboru jsou *Melantrichové z Aventina a tiskárna jejich* a *O tiskárně Veleslavínově.*

Ani tím nejsme ještě u konce; zbývá nám ještě mluviti o celých velikých oborech vědeckých, kterých Rybička jest důležitým, ano předním vzdělavatelem, a najdeme i celou vážnou vědu, které jest v nynější literatuře zakladatelem a pěstitelem dosud velmi osamělým. Tímto míníme vědu, bez které by se historie naše dlouho již dále rozvíjeti nemohla, heraldiku a sfragistiku. Kdo cítí, jak ohromnou práci bylo vykonati Palackému, když začal vzdělávati dějiny české naprosto bez pomůcek, kterými jinde historikům usnadňují bádaní vědy pomocné, místopis, rodopis, paleografie, heraldika, sfragistika, numismatika atd., ježto všech vědomostí takových sám pracně si musil dobývati a základy skoro všech těchto věd teprve tvořiti, než přistoupiti mohl k vlastnímu dílu: dovede oceniti zásluhy těch, kdož nyní práci historickou rozdělujíce badatelům příštím ujímají vedlejšího díla. Heraldiky a sfragistiky — jimž Mikovcova badavost příliš časně byla vyrvána — předním pěstitelem, ano zakladatelem stal se u nás Rybička. Vydal z oboru toho jmenovitě veliké pojednání *O erbech a pečetech stavu kněžského v Čechách,* již před dvaceti lety, kdežto novější dobou uveřejňoval po dlouhý čas obšírné *Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí,* uhelné to kameny, nad kterými časem povstane celá věda heraldická. Velmi mnoho Rybička prospěl českému dějepisectví také obšírnými studiemi rodopisnými, které ovšem blízce souvisí s jeho směrem biografickým. Dotýkají se jednak rozmanitých oborů dějin literárních, na př. studie o rodě Balbínů, Melantrichů, Všehrdů, dějin umění, jako rodopis Hollarů, jednak historie politické. Tak obrátil Rybička pozornost svou zvláště k rodinám erbovním a vyloživ jejich důležitost v jedné monografii genealogické (Švěchinové z Paumberka) vydal celou řadu studií o nich a o jiných rodech šlechtických. Za vrchol prací jeho rodopisných, jichž hlavní částí jsou starší Pomůcky ke genealogii české a nové Pomůcky k místopisu a rodopisu domácímu, pokládáme velikou práci, kterou Rybička uveřejnil teprve lonského roku: *Poslední Rožmberkové a jich dědictví.* Konec šestnáctého a počátek sedmnáctého věku nabývá zde znamenitého podrobného dolíčení a mezi Rožmberky hlavně Petr Vok objevuje se ve světle namnoze novém, ježto Rybička nálezy svými míří proti některým předsudkům o tomto velmoži českém. Tak přešli jsme až k samé historii politické, kterou Rybička obohatil ještě několika jinými pojednáními a výpisy.

Tím spůsobem přehledli jsme stručně literární činnost, na kterou může Rybička pohlížeti dnes s blažícím sebevědomím. Shrnemeli zkrátka, co jsme vyčetli, můžeme říci, že Rybička zachránil nám veliký kus literární historie, že proklestil první cestu nejedné z pomocných věd historických a dějinám národního právnictví českého, a že všechny obory dějin kulturních mají v něm u nás jednoho z předních vzdělavatelů. Nebudeme zde šířiti slov o tom, že veliké to dílo vedle úřed-

ního zaměstnání druhdy dosti namáhavého vykonati mohl jen největším napjetím proslulé své mravenčí píle, z čistého nadšení pro osvícení národu svého a z vroucí lásky k minulosti naší; chceme obrátiti zřetel čtenářů k jediné okolnosti, kterou pokládáme za rozhodnou známku povahy Rybičkovy. Kromě některých drobností nepatrnějších všecko, k čemu Rybička síly své obrátil, neslo se k vědám výhradně *českým*. Rybička súčastnil se všech větších podniků literárních, kterými mohl prospívati: jestiť z nejstálejších přispěvatelů Časopisu Českého Musea a Památek archeologických a místopisných, Slovník Náučný má sotva od koho více původních článků než od něho, Zprávy kr. české společnosti náuk, Právník, Květy, Česká Včela, Poutník od Otavy, Lumír Mikovcův, Světozor a Osvěta měly nebo mají v Rybičkovi stálého podporovatele; ale čtenáře všech těchto listů poučoval vždy jen o duševním životě českém, o minulosti naší. Jen tím soustředěním sil bylo i při největší píli možno, vědám těm získati kořist tak bohatou. To jest veliký čin vlastenecký, který nám všem býti musí vzorem přímo ideálním. Česká duševní činnost soustřediž se k českým látkám, neboť, jindeli pomáháme, nám za to doma nikdo nepomůže a vlastní role naše ladem zůstávají. Toto heslo volá k nám z celého života Rybičkova, tímto nejúčinnějším vlastenectvím vždycky vynikal, v něm obráží se jasně jeho vychování za nejideálnějších dob našich.

A jakým jeví se v literatuře, takým jest i soukromí — vždy a ve všem upřímným vlastencem, neznajícím svého prospěchu, jen po zdaru společné věci národní toužícím. Našinci, uvyklému spatřovati všude více ochladlosti než vroucnosti a více opatrného egoismu než obětavosti a neohroženosti, návštěva v jeho tichém příbytku Vídenském připadá jako pohled do lepší minulosti Pražské a po každé vrací se hluboce dojat a povznešen vzácným tímto vzorem starého vlastence českého.

Za ministra Lva Thuna .snažil se Rybička se zvěčnělým Šemberou a s dvorním radou Beckem, jenž jako on měl účastenství v překládání zákonníka říšského a letos také slavil sedmdesáté narozeniny, o dosažení českého vyučování dětí českých na školách obecných a řemeslnických ve Vídni. Jmenovitě nedělní školy řemeslnické obcházel s těmito přáteli a přesvědčil se o potřebě takového vyučování a smutném stavu mládeže zcela české ve školách německých také z řečí samých učitelů, kteří horlivě schvalovali úmysl našich vlastenců, naříkajíce na nesnáze vyučování žákům nesrozumitelného. Proměnou poměrů politických snaha ta bohužel vzala za své; Rybička však jiným spůsobem zjednal si veliké zásluhy o národní život Vídenských Čechů, on posud, nedbaje vysokého věku svého, jest jedním z nejčinnějších členů Slovanské Besedy, k jejímuž povznešení přispívá zejmena obětavě hojnými poučnými přednáškami. Nejutěšenější pak jest vlastenecké působení jeho v samé rodině, kterou vychoval ve Vídni docela po česku jazykem i smýšlením — příklad i mezi vlastenci tamními velmi vzácný. Známé toto rozhodné smýšlení nebylo arci Rybičkovi odporučením v úřadě jeho soudním za vlády nejzuřivějších nepřátel našich, svědomitost a dlouholetá píle jeho vždy byla umlčována, Rybička však žádným nepřátelstvím nedal se másti — nešloť mu o přízeň s hůry, alebrž snažil

se prospěti národu svému, seč byly jeho síly. Budiž mu pozdní uznání náhradou za minulé křivdy — a vděk národa odměnou jeho ustavičného sebezapírání.

Vrstevníků jeho, odchovaných ryze ano výhradně národním duchem doby Jungmannovské, nyní již arci zbývá poskrovnu. Z těch, kteří by s ním zároveň slavili letos sedmdesáté narozeniny, dávno jej předešli smrtí Hanuš, Čejka i Štorch; ze známých vlastenců přáno to letos jen ještě *Jaroslavu Pospíšilovi*, nakladateli jmenovitě z dob skrovnějších poměrů velmi zasloužilému, jehož Květy zasluhují vděčné paměti, ježto po několik let předbřeznových soustředily v sobě velikou část beletristiky české. Tak proměnil se český svět kolem Antonína Rybičky, jenž naň patří vždy s účastenstvím plným lásky. Literatura krásná jako vědecká rozkvětem svým plní jej radostí, a každý krůček, o který postupujeme v životě veřejném a v uměních, sleduje oko jeho s blaženou slzou. Otevření národního divadla a obnovení české university byly největší radosti jeho šťastného kmetství a do hloubi duše proniká jeho stesk, že největší tyto poklady národní, po kterých po celý život toužil, zalesknuvše se před očima našima, opět nám mizí. Výtečný vlastenec doufá však pevně, že nám oba brzy budou vráceny. Kéž se toho brzy dočká!

V. V. Zelený.

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. **Konst. J. Jireček.**

(Dokončení.)

Trnovo, jak jsme viděli, zpomínek historických nemá nedostatek. Ale středověká jeho historie obsahuje vlastně jen dvě století (1186—1393), neboť před povstáním bratří Asěna a Petra se o něm v pramenech od kritického dějezpytu uznaných neděje žádná zmínka. První bulharští knížata a cařové přebývali v Přeslavi u Šumna, v osadě původu patrně římského, jejíž pozůstatky podnes jsou viditelny u vesnice řečené bulharsky Preslava, turecky Eski Stambul (staré město). Cařové západní dynastie v druhé polovici 10. věku sídleli ve Srědci pod Vitoší, ve Vodenu mezi báječnými oněmi zahradami krále Midasa, ve Prespě na skalnatém ostrově soujmenného jezera a ponejvíce v Ochridě na hradní skále nad starožitným městem, rozloženým na břehu největšího z jezer makedonských. Trnovo tím, čím bylo, učiněno od Asěnovcův, byvši sídlem rodu jejich ještě před povstáním l. 1186. Nejslavnější časy jeho připadají v doby prvních panovníkův po svržení panství byzantinského, v doby Asěna i Petra, Kalojana, Borila i Asěna II., v tuto bohatýrskou periodu ustavičných válek s Řeky, Latiny a Uhry.

L. 1257 poslední Asěnovec, Michail Asěn cař, za městem úkladně zavražděn od bratrance svého Kalimana ve srozumění s některými oby-

vateli Trnovskými, ale i Kaliman brzo zabit, načež na uprázdněný trůn volbou boljarův povýšen *Konstantin*, původem ze srbské panující rodiny Nemanjićův, který přijal staré carské jmeno Asěn. Tento nový cař z počátku statečně se snažil vládnouti, ale později byl schvácen těžkou nemocí, načež země stižena dvojím zlem, pletichami řecké cařice Marie a jejími spory s boljary a Trnovčany i zároveň vedle toho nájezdy Tatarův z jižní Rusi. Tu se v zemi zjevil samozvánec, pastýř horský, který nabyl mnoho přívrženců a rychle se proslavil několikerým malým vítězstvím nad tatarskými nájezdníky. Nazýván byl posměšně *Brdokva* (což znamená brukev), řecky *Lachanás* (lachná: zelí), ale pravé jmeno jeho, jakož vysvítá z jedné souvěké zprávy bulharské, bylo *Ivajlo.*[1]) Konstantin Asěn, ztrativ skoro všecky své přívržence, přes všecku chorobnost svou vytrhl proti samozvanci do pole, ale byl od něho poražen a ve svém voze na bojišti zabit (1277). Vítězný Ivajlo jal se nyní dobývati i měst a hradův. Cařice Marie držela se ještě v Trnově. Byzantinci chtěli toho příhodného okamžení použiti k nabytí nadvlády v Bulharsku. Doufajíce, že samozvance snadno přemohou a že „Ternovité“ Marii beze všeho vydají pro rozličné zlé věci od ní jim učiněné, vypravili do Bulharska jakéhosi pretendenta ze starých Asěnovcův co *Jana Asěna III.* Ale Marie nečekala jeho příchodu, nýbrž rychle se vzdala samozvanci, otevřela mu brány Trnovské a slavila s ním i svatbu i korunování cařské, nepochybně v chrámu sv. Dimitra pod Trapezicí. Ivajlo jal se válčiti zároveň s Řeky a jejich pretendentem i s Tatary. Náhle se roznesla zpráva, že padl kdesi daleko v boji s nájezdníky tatarskými. Vojska byzantinská rychle obstoupila Trnovo, obyvatelé otevřeli brány, vydali Marii i malého syna jejího Michaila, syna po nebožtíku Konstantinu caři, a Asěna III. přijali za panovníka (1279). Jeden boljar, rodem Kumán, Jiří *Terterij*, který byl pretendenta podporoval ze soběckých úmyslův, jmenován „despotou“ říšským a jakýsi pokřestěný Tatar stal se protostratorem (velikým vojvodou). Tu z nenadání Ivajlo, za mrtvého pokládaný, znova objevil se a oblehl Trnovo. Dvě byzantinská vojska, která vypravena k vybavení Asěna III., od sborův Ivajlových poražena ještě na cestě v horách Balkánských. Asěn III. ocítil se ve zlé situaci, neboť jeho tatarský protostrator přešel k Ivajlovi a Terterij zjevně již pracoval pro sebe; vida nezbytí, tajně utekl do Cařihradu a tím Byzantincům odňal všecku možnost k dalšímu se vměšování do věcí bulharských. Jiří Terterij prohlásil se cařem (1280) a Ivajla šťastně přinutil k útěku. V táboře Nogaje chána ve stepi jihoruské sešli se samozvanec i pretendent, žebrajíce u mocného vládce tatarského o pomoc; ale chán v opilosti dal při hostině Ivajlovi krk podřezati, kdežto Asěn III. témuž osudu ušel jen pomocí jedné Ře-

[1]) Viz Dějiny bulh. hl. XVIII. pozn. 22. V zápisce starého evangelia, přepsaného l. 1279 „v dni caře Ivajla“ vykládati sluší Ivajla za Lachanasa, poněvadž 1. kdy by písař chtěl naznačiti druhého pretendenta, jmenoval by jej vlastním jeho jmenem Jana Asěna; 2. rukopis je psán před povýšením a korunováním Jana Asěna, neboť slova „jegi stojachu Grci pod gradom Trnovom“ znamenají dle středověké mluvy „když Řekové obléhali Trnovo,“ a tato událost padá v doby před povýšením onoho Jana Asěna; po jeho dosazení žádné řecké vojsko nestálo u Trnova, ba dvě pomocná vojska byzantinská rozprášena po cestě v Balkáně.

kyně, levobočky z císařského rodu, která se nalézala v harému stepního caře.

Nogaj vtrhl potom sám do Bulharska, vyhnal Terterije a v Trnově cařem dosadil boljara Smilce. Když pak Toktaj chán rozkotal moc Nogajovu (1293), syn Nogajův Čoki uchýlil se do Bulharska, chtěje zde založiti nové panství. V průvodu tatarského královice nalézal se Terterijův syn *Theodor Svętslav,* zajímavá osoba osudův docela romantických. Po otci jsa Kumán, po matce Bulhar, mládí své strávil v maloasiatské Nikeji co rukojmě u Byzantincův spolu s matkou, potom krátký čas pobyl s otcem v cařských dvorech Trnovských a posléze se dostal do táborův tatarských, kde sestra jeho zasnoubena byla s oním synem Nogajovým. Tam ve sňatek vešel s bohatou pastorkou kupce Pantaleona, dle jmena patrně jednoho z italských obchodníkův, kteří tehda pobývali na Krymu a na celém severním Černomoří. Nyní přirazil s Tatary před Trnovo. Ale sotva bylo město opanováno, ve srozumění s Bulhary zajal Čokiho, dal ho ve vězení zardousiti, načež zatknul patriarchu Joakima III., stoupence Tatarův, a kázal jej s hradních skal Trnovských shoditi dolů. Maje město v moci, prohlásil se za caře. Potom porazil i Byzantince, kteří do Bulharska vypravili dva nové pretendenty. Opanovav pak ještě krajinu okolo zátoky Burgasské a jiné končiny thrácké, jal se vládnouti tiše a mírně, za dlouhého panování svého maje přátelství s Řeky, Srby, Janovany i Benátčany (1295—1322). Mince caře Svętslava s vousatým jeho lícem podnes náležejí k nejobyčejnějším penězům starobulharským.

Syn Svętslavův Jiří Terterij II. říši Trnovskou sice spravoval jen jeden rok, ale dobyl Plovdiva. Po jeho smrti nastoupila nová dynastie boljarův Vidinských, jejíž první cař *Michail Šišmanovič* výbojně jal se zajížděti opět až blízko k Cařihradu, ale padl v bitvě se Srby u Velbuždu, nynějšího Kjustendilu (1330). Syn jeho *Šišman* panoval jen málo měsícův. Boljaři, v čele majíce protovestiara Raksinu a logotheta Filippa, vyhnali jej z Trnova i z celého Bulharska, načež utekl se k Tatarům, odtud do Cařihradu a posléze do Italie, kde se účastnil všelijakých cizích bojův a praček i zemřel l. 1373 v Neapoli.

Na trůn Trnovský mezi tím pozdvižen *Jan Alexander,* synovec caře Michaila Šišmanovice. Jeho dlouhé panování (1331—1365) znamenito jest opětným obsazením západní Thrákie s Plovdivem, ale zároveň i prvními boji s Turky, kteří se tehda již byli vhrnuli do Thrákie. Době té neschází ani sláva literární a církevní. Žádný cař nebyl tolikráte malován v kostelích a v rukopisech, jako Jan Alexander. Mnoho klášterův a kostelův po celé říši od něho obnoveno nebo znova založeno. Mezi jinými zřízen nový jeden monastyr u samého Trnova, dvě hodiny od města na jih v Drjanovsku, v místě řečeném Kjefalarevo (nyní Kilifarevo) s velikou pevnou věží obrannou, tak zvaným po francouzsku donjonem a po byzantinsku pyrgem (*πύργος*). Kláštery tyto měly býti ohradou proti zvláštnímu hnutí náboženskému.[1]) Jako v současné západní Evropě se zjevili mrskači, adamité a podobní jiní ob-

[1]) O těchto věcech obšírně vypravují dva netištěné životopisy Grigorije Sinaity a Theodosia Trnovského (rkp. v Rylském klášteře).

zvláštní ctitelé boží, tak se tehda v císařství byzantinském vyrojili rozmanití podivinští blouznivci, kteří obor své činnosti rozprostřeli až do říše bulharské. Tu vynikli hesychasté, kteří celé dni se vkusem docela hindostanským nebo tibetským hleděli na pupek svůj, až jim okolo něho zasvitla nějaká prý báječná záře; tu naháči v houfích jali se potulovati po lesích a po horách; tu jacísi poběhlí mnichové kázali skopectví; k tomu ke všemu se přidružili ještě jiní divní ostatkové sekt starších. Naproti nim vystoupila škola přísných mystikův, jejímž zakladatelem byl maloasiatský Řek Grigorij Sinaita, jenž přebýval na pomezí bulharsko-byzantinském v klášteře svém na onom tříhlavém Monastir Bairu, který jsme spatřili ze Staré Zágory. Jeho učedník Theodosij Trnovský pobýval v onom novém klášteře caře Alexandra na Kjefalarevě a tam s žáky svými, z nichž přední byl často zmíněný Euthymij, strojil duchovní a literární zbroj proti rušitelům čisté víry křesťanské. Ale nejen hluk zbraní na pochodech proti Byzantincům a Turkům, než nad to pobožná sláva vzdělávání klášterův i kostelův a vřava koncilií proti scestným vykladačům slova božího vyplňují historii této doby. Neschází ani něco středověké romantiky. Car Alexander zamiloval se do jakés krásné židovky,[1]) zapudil první svou manželku a zasnoubil se s lepotvarnou dcerou kmene Israelova, která pokřtěna byla na jmeno Theodora a jakožto „novoprosveštena carica roda jevrejskago“ dle starých svědectví štědře obdařovala kostely i kláštery.

Poslední car, který sídlel v zámcích nad Jantrou, byl Alexandrův syn *Jan Šišman*. Matka jeho byla ona židovka Theodora [2]) a za manželku měl dceru srbského knížete Lazara. Ve stycích přátelských i nepřátelských trval s Byzantinci, Rumuny a Uhry, ale největší nesnázi měl s Turky, kteří mu rychle odňali Plovdiv, Boruj-grad (Starou Zágoru) i Sliven se všemi krajinami Zabalkánskými v Thrákii. K uhájení ostatku byl přinucen dceru svou Thamar dáti v manželství sultánu Muradovi a státi se poplatníkem nového caře mohamedánského, který z Adrianopole jal se rozhodovati o osudech starých křesťanských států poloostrova Balkánského. Pád Bulharska stal se neodvratným, tím více, poněvadž říše byla rozdrobena na tři kusy a vladaři, car Sracimir (bratr Šišmanův) ve Vidině a despota Dobrotič na Černomoří, caře Trnovského neuznávali za neobmezeného vrchního pána. Nicméně Turci Šišmana za poplatného panovníka ještě dosti dlouho ponechali, až do l. 1393.

O dobytí Trnova od Turkův máme nyní dvě současné zprávy bulharské, které teprve nedávno byly na jevo vyneseny ze starých rukopisův. Obě pocházejí od často zmíněného Trnovana Camblaka.[3]) Dle jejich svědectví sultán Bajezid docela z nenadání caři Šišmanovi

[1]) *Τοῦ κάλλους αὐτῆς ἐρασθείς*, píše souvěký Byzantinec Nikiforos Gregoras (ed. Bonn. 3, 558).

[2]) Dle výslovného svědectví starobulharského pomeniku (viz Dějiny bul. str. 280).

[3]) Jedné z nich použil jsem již v Dějinách bulharských. Druhou, která doplňuje mnoho důležitých podrobností o pádu Trnova a jmenovitě Vidina, nalezl jsem nedávno v klášteře Rylském a uveřejnil v prvním svazku „Periodičeského Spisania Bulharského kníževného družestva“ (Sofia 1882) v rozpravě o caři Sracimirovi Vidinském.

vypověděl válku, osobně přirazil s vojsky svými před Trnovo, hrozil obyvatelstvu smrtí a požárem, odevšad oblehl hradby a město vzal bojem dne 17. července 1393. Šišman sám nebyl v městě, ale uchýlil se do Nikopole na Dunaji a tam se vzdal, načež odveden do Plovdiva, kdež dokonal život svůj ve vězení, jakož jsme v přítomných náčrtcích cestopisných již nahoře připomenuli při vylíčení historických osudův hlavního města rumelského. Za obležení Trnova zatím se vyznamenal patriarcha Euthymij, který bojovníky neúnavně vybízel k vytrvalosti a po pádu města bez bázně hleděl Bajezida pohnouti k vyslyšení rozmanitých proseb. Po dobytí hradové ihned zaujati od tureckých osadníkův, a na místo bulharských boljarův a měšťanův, zbyzantinělých Slovanův, nastoupili fanatičtí a bojovní potomci kočovníkův středoasiatských. Kostely vyloupeny a obráceny v mečety, ostatky svatých vysvlečeny z pokrovův i okras svých a z chrámův ven vyházeny. Pohromy tyto tak působily na mysli přemožených Bulharův, že dle svědectví současného Joasafa Vidinského mnozí ihned přijali islam. Po odchodu vítězných vojsk osmanských náčelník turecký, který byl v městě zanechán, ještě důkladněji hleděl zmařiti veškeru možnost nějakého nového odporu ze strany křesťanův. Sto deset prvních velmožův a měšťanův rozdílného stáří sezváno jako k nějaké poradě o věcech obecných do jednoho kostela a tam zradně sesekáno do posledního muže. Temná tradice o tomto krvavém příběhu zachovala se až do našeho století, jen že jeviště jeho přenesla ven z města na Marnopole, kde prý se vraždění to stalo při nějaké hostině. Po této seči sebráni ostatní nebezpeční a podezřelí lidé, kdokoli ještě vynikali rodem, bohatstvím nebo vlivem, i aniž by se jim povolilo vzíti své rodiny s sebou, odvlečeni do Malé Asie. Sám Euthymij odveden do Thrákie, a tam ponechán až do smrti své; u Bulharův podnes se ctí památka jeho mezi národními svatými. Jiní Trnovci v čas utekli do Vidina, kde bratr Šišmanův car Sracimir odolával do l. 1396, až po porážce krále Sigmunda Bajezid vítězně přitrhl pod hradby Vidinské, lstivými sliby Sracimira vylákal ven a v poutech jej odeslal do Brussy. Ze synův caře Šišmana starší Alexander se poturčil a byl později pašou v Malé Asii, kdežto mladší Fružin utekl do Uher a po celý život horlivě se účastnil všech zápasův s Turky. I samostatná církev bulharská, patriarchát Trnovský, vzala za své; již l. 1394 patriarcha Cařihradský svěřil správu jejích zemí metropolitovi multanskému; od l. 1402 vystupují v Trnově metropolitové, podřízení přímo církvi Cařihradské.

Z dob tureckých máme o Trnově velmi málo zpráv, neboť městem nevedla žádná z hlavních cest a proto jsme při historickém rozhledu po osudech staré stolice bulharské zbaveni oné pomoci, kterou ku př. u Plovdiva nalézáme v hojných zápiskách cestovatelův ze 16. i 17. století. Turci si v Trnově, podobně jako ve všech bývalých střediskách státův křesťanských, zřídili nové ústředí osadníkův osmanských, kteří střehli staré hradby proti zemským obyvatelům a bděli nad mírem i pokojem v kraji. Náčelník turecký v Trnově, podobně jako v mnohých jiných městech, slul docela po slovansku *vojvoda:* „Tirnova vojvodassi.“ Město nestalo se však samostatným střediskem administrativním, ale zůstalo podřízeno pod sandžak-begem, sídlícím v Nikopoli na Dunaji;

ten pak se nalézal pod vrchní mocí „beglerbega rumelského,“ jenž ze Sofie spravoval téměř veškero evropské Turecko. Zeměpisec Hadži Chalfa popisuje Trnovo v první polovici sedmnáctého století s hradem jeho (Carevcem) potud ještě zachovaným, s řekou a se zahradami, s jednou čtvrtí „pravověřících“ a s druhou „nevěřících,“ s dvěma lázněmi a osmi mečety. Z mečetův architektonicky vynikají „Kuršumli-džamija“ s pěti kupolemi a svrchu popsaná „hissar-džamija.“

Za veškeré doby turecké Trnovo vždy mělo znamenitou důležitost obchodní. Až do první polovice našeho století bylo tak zvanou „suchou skelou“ (suchým přístavem), totiž skladištěm zboží pro celé střední Bulharsko. Ještě za lidské paměti, pokud obchod Podunajský nebyl se rozvinul v nynější míře, přicházeli do Trnova i kupci překupníci až z Lovče a ze Sofie.

V 16. a 17. století Trnovo navštěvovali i Dubrovčané, kupujíce vlnu, kožešiny rozmanitých zvířat, vosk a jiné přírodní plodiny a prodávajíce rozličné západozemské výrobky, jmenovitě sukna. Ještě za trvání říše bulharské přicházívali do těchto krajin, majíce obchodní privilegia od cařův Jana Asěna II. a Michaila Asěna, ale přebývali nejvíce na západě, kdež měli větší osadu ve Vidině. Jmeno Trnova jsem aspoň v různých listech a knihách archivu Dubrovnického nikde nenalezl před koncem středověku. Za to se mi tam naskytla celá kupecká účtovní kniha, podivnou náhodou zachovaná, se zápiskami Benedikta Restiće, jenž pobýval v Sofii za let 1590—1605. V ní se čtou nejen jmena četných kupcův bulharských z Trnova, s nimiž tento Dubrovnický velkokupec měl obchodní styky, ale vložen je do ní i jeden italský list „di Tarnouo“ z l. 1597, ve kterém jeden Dubrovčan Restićovi zprávu dává o vypravení obchodní korrespondence ze Sofie přes Trnovo do Provadu, kde vedle hlavní kolonie Sofijské byl druhý střed obchodu Dubrovnického v Bulharsku. Nyní celý obchod ten, ba i samé jmeno města Dubrovníka po Bulharsku úplně je zapomenuto.

Vedle Dubrovčanův byla v Trnově i malá osada Arménův a židův; staré hřbitovy jejich podnes leží pod Trapezicí s nápisy arménskými prý 200—300 let starými. Sám jsem je bohužel neviděl, neboť za pobytu v městě nikdo mne na ně neupozornil. Židé ti patrně byli nejen Spanioli, jako nynější israelité v Soluni, Sofii, Plovdivě atd., ale z části staří židé orientálští, příbuzní s krymskými a, jak ukazuje historie židovské cařice v 14. století, v zemi usedlí, již dávno před valným příchodem židův španělských a portugalských do Turecka. Nyní v Trnově není ani jednoho žida: zdejší bulharský kupec přirozenými vlohami svými nedopouští konkurrenci jakéhokoli cizího obchodníka.

Politický příběh známe z těch dob jen jeden. Když rumunský kníže Michail Vitezul napřed ve spolku s vévodou sedmibradským Sigmundem Bátorym a později sám statečně se pustil do boje s Turky a při tom vyplenil i některé hrady Zadunajské, přispěním Dubrovčanův strojeno i povstání v Trnově. Vypuklo l. 1595, a jakýsi domnělý potomek posledního panovníka Šišmana prohlášen tam za caře, ale pokus se nepodařil a samozvanec přinucen byl uteci na Rus. Podrobnosti o této velice zajímavé episodě, kterou se nemálo osvětluje trvání historických a státních tradic u Bulharův, nalézají se v několika listech, objevených od prof. Drinova, ale posud neuveřejněných.

V zemi samé Trnovo vždy mělo přednost co sídlo metropolity, majícího pod sebou biskupy v Rusčuku, ve Přeslavě, v Lovči a ve Vrace. Metropolitové tito vesměs byli Řekové, jakož vůbec vliv hellenský byl dosti značný, o čemž zajímavé světlo mohou poskytnouti rozmanité řecké datované nápisy po kostelích v Trnově i po okolí. V minulém století, když ve Valachii a Multanech po l. 1711 panovali vojvodové z řeckých (fanariotských) rodin Cařihradských, Trnovo nabylo pro ně jisté důležitosti co průchodní místo mezi Cařihradem a Valachií, na cestě z Adrianopole do Svištova, kde se přecházelo přes Dunaj. U města samého nalézala se asi od 16. století osada řecká, čili lépe řečeno albansko-rumunsko-řecká, řečená bulharsky *Arbanasi*, řecky *Arvanitochori*, turecky *Arnautkjoj*. Domy její stojí asi tři čtvrti hodiny od města na severovýchod nahoře na obrubě Trnovské kotliny. Obyvatelé mluvili řecky s některými příměsky makedonské rumunštiny a dle zpráv, sebraných od p. Slavejkova, pocházeli z eparchie Pogonianské v Epiru. Zabývali se nejvíce obchodem s dobytkem do Valachie. Pověsti vypravují o velikém bohatství, o nádherných, kožešinou obšitých oblecích mužův, o oděvu dívek a žen, perlovými brokáty na prsou přes kříž přepásaném, i o tisíci domech, kteréžto číslo patrně je přehnáno. Jisto je, že tam metropolita Trnovský více býval bytem nežli ve městě, že i biskupové oněch podřízených jemu čtvera eparchií sídlívali zde a že mnohé z vynikajících rodin valaských tu měly své domy. Posud se znají obydlí Brankovanů, Kantakuzenův, Filipeskův atd. V pamětech valaského velmože Janaki Vakareska čteme, jak on l. 1794 s rodinou svou byl vypovězen a internován v „Arvanitochori."[1]) V jednom ze zdejších několika malých klášterův současně žil jeden z prvních buditelův národa bulharského, Sofronij z Balkánského Kotla, l. 1794 povýšený na biskupství Vračanské. Nedlouho potom léta 1798 loupežní Krdžaliji ve vojsku Husseina paše, nenasytivše se vypálením Gabrova, beze vší příčiny vydrancovali osadu Arbanasi, kdež z lakoty po pokladech tam prý nashromážděných rozrývali i stěny domův. Obyvatelé se rozutíkali a více se nenavrátili. Většina zůstala ve Valachii; jiní se usadili ve Svištově, kde posud jedna část města dle nich slove „grcka mahala" (řecká čtvrt). Nyní Arbanasi čítají 226 domův s 1053 obyvateli, kteří provozují obchod s dobytkem anebo kramářství po vesnicích; od sousedův svých drží se jaksi stranou a doma (jmenovitě ženy) mluví podivnou míchaninou zkažené novořečtiny s bulharštinou.

Z událostí našeho století památno je obsazení Trnova od Rusův l. 1810, a sice od sboru pod velením knížete Vjazemského, jenž obsadil i Gabrovo a postoupil až k Šipce. Ale to bylo jen na málo dní ku konci letního pochodu, načež vojska zase ustoupila za Dunaj. Událost ta u lidu trvá jen v docela nejasné upomínce, zatemněna jsouc daleko důraznějšími příběhy následující války v l. 1828 i 1829, kde však Trnovo zůstalo mimo obvod operací ruských.[2])

[1]) O Arbanasech Trnovských viz Dějiny bulh. hl. XXVII. Paměti Vakareskovy viz v Papia Ilariana „Tesauru de monumente istorice pentru Romania" (Bukurešt 1863) II. 288 sld.

[2]) Starší lidé zpomínají na válku l. 1806—1812 co na Batin-kavgasi, „boj Batinský," dle porážky Turkův u Batina blíže Rusčuka, a na válku 1828 až 1829 co Šumla-kavgasi. Živější na tu dobu zpomínky jsou okolo Svištova a Rusčuka.

Za posledních padesáti let Trnovo utrpělo oněmi národohospodářskými proměnami, kterých jsme se svrchu dotkli, mluvíce při jedné příležitosti o výročních trzích (panairech). Otevřením paroplavby na Dunaji a zvelebením měst Podunajských obchodní důležitost města začala klesati. Kupci Trnovští ze starých rodin stěhovali se do Rusčuka, do Svištova, do Rumunska, ba najdeš je nyní až ve Vídni a v Anglicku. V Bulharsku samém, jmenovitě nyní po válce, setkáš se s Trnovčany na všech koncích. Touto ponenáhlou emigrací staré obyvatelstvo valně se proměnilo, jen slabě se doplnivši příchodem mužských osadníkův, kteří z okolních horských vesnic přicházeli provozovat rozličná řemesla, zde zůstali a se přiženili. Místní průmysl, zvláště kvetoucí prve tkalcovství s výrobou rozmanitých hrubších látek, při tom neustále se stenčoval. V hnutí bulharském Trnovo již dle starých svých tradicí bylo místem vynikajícím. První bulharskou školu založil v něm l. 1839 jeden Gabrovec na vlastní útraty. Když pak národní ruch bulharský na sebe přijal ráz živější, zajímající i pozornost diplomacie evropské, tu Rusko, Francie a Rakousko otevřely konsuláty v Trnově (okolo l. 1860), ale za dvě léta zase je zrušily. Poslední biskup řecký Grigorios držel se za ustavičných sporův se svým duchovním stádem až do l. 1867, arci přebývaje ku konci v Arbanasech, neboť v městě se již ani ukázati nemohl. Nástupcem jeho byl proslulý vůdce bulharského zápasu o církev *Ilarion* († 1875), rodilý z blízkého Balkánského městečka Jeleny.

Za poslední války Trnovo obsazeno od Rusův podobně jako Plovdiv bez pohromy pro město samé. Po přechodu u Svištova vypravil se Gurko se silným sborem, nejvíce jízdným, k Trnovu. Turci, kteří u města neměli než pět praporův s 6 děly, rychle ustoupili na východ po několika ranách z děl, vyměněných na okolních návrších. Turecké obyvatelstvo v městě dalo se kvapem na útěk, kdežto křesťané skrytí ve sklepích s úzkostí očekávali konec boje a rozhodnutí osudu svého. První „sotni“ kozákův, která vstoupila do ulic Trnovských, velel známý mladý kníže Certelev, ruský komisař při vyšetřování massakrův l. 1876 a později generální konsul ve Východní Rumelii. To bylo dne 25. června (dle prav. kalendáře); dne 28. pak ráno přirazil sám „glavnokomandujuščij“ veliký kníže Nikolaj Nikolajevič.

Za války a za okkupace Trnovo vždy bylo jedním z nejdůležitějších míst a na ulicích jeho se rozvíjel život, po němž nyní ani sledu neuvidíš. Nejslavnější doba byla za shromáždění notáblův bulharských, kteří na základě ustanovení Berlínského traktátu měli vypracovati základní zákon ke správě knížectví bulharského. Sněm ten zasedal ve velikém sále bývalého konaku tureckého od 10. února do 16. dubna r. 1879. Dne 17. (29.) dubna pak na týchže místech zvolen první kníže bulharský.

Trnovo doufalo, že se stane stolicí nově zrozeného státu bulharského, ale v naději té se nepotkalo se štěstím. Staloť se pouze střediskem prefektury (okrug), mající 216.731 obyvatelův, nejlidnatější v celém knížectví a téměř čistě bulharské kromě několika krajinek tureckých na východě. Čítá nyní 2190 domův s 11.500 obyvatelův, i nenáleží tedy ani k největším městům v zemi; Rusčuk, Varna, Šumen

a Sofia mají všecky dvojnásob více obyvatelův. Při tom sluší na mysli míti i to, že turecké obyvatelstvo, které před 40 lety číslem úplně se rovnalo počtu hlav křesťanských, po válce až na nepatrné zbytky odešlo. Co do obecného dojmu na cestovatele, Trnovo upomíná na mnohá města italská a dalmatská, jejichž důležitost leží více v minulosti nežli v budoucnosti. Obyvatelé jsou lid povahy živé i vtipné a mají mnoho přirozeného nadání. V městě se nalézá vyšší dívčí škola o čtyřech třídách s jedním ředitelem a pěti učitelkami, vydržovaná od státu a navštěvovaná vloni od 152 žaček. O budoucím rozvoji Trnova těžko souditi, neboť on závisí od způsobu, jak bude jednou uspořádána síť komunikací v zemi. Mezi obyvateli jedna strana naléhá na přenesení města z nynější těsné středověké situace ven na Marnopole, kdež jest i vyměřen plán, ale k provedení tohoto zámyslu nedostává se nutného kapitálu.

Nemohl jsem navštíviti Trnovo, abych se neohlednul poněkud po jeho okolí. S p. Danevem vyjeli jsme jednoho odpoledne na koních do Arbanas a do kláštera Ljaskovského, z města ven ke vchodu na Carevec, potom v levo dolů k řece na úbočí hradní skály okolo sv. Čtyřicíti, skrze „dolní mahalu," přes „biskupův most" a pak po zářezu do skalních stěn nahoru na stolovité strminy vápencové, obrubující Trnovo. Živá skála místy vystupuje i na samé silnici a pod kopyty konskými každou chvíli z ní jiskry srší. Za tři čtvrti hodiny jsme nahoře před domy Arbanasův. Vedle silnice mně mezi skalisky napadla stará dlážděná cesta, vinoucí se v pravo od nynější silnice v kamenitém úvoze patrně dolů k městu. Arbanasi projeli jsme křížem na všechny strany. Domy jsou výstavnější nežli v okolí, od kamene, o jednom poschodí s častým užitím klenutí a s malými okenky, ponejvíce v zahradách zdmi ohrazených; podobou svou na mysl mi přiváděly farní budovy v mnohých osadách českých. Ulice jsou uzounké a křivolaké s ukrutnou dlažbou z tvrdých valounův, ježto je pravá trýzeň pro koně i pro jezdce. Stavili jsme se u ženského kláštera, který leží v zakryté tiché dolince, obrácené lícem dolů k Trnovu. Je to skupení nízkých, téměř miniaturních budov s přívětivými čistými pokoji a otevřenými síněmi. Bydlí tu všeho asi třicet osob nejrozmanitějšího stáří, které žijí z důchodu několika polí a vinic i z prodeje výrobků své ruční práce, totiž vlněné látky „šajaku," rukavic, punčoch atd. V pravoslavných klášteřích, mužských i ženských, není klausury; monastyry tyto podobají se dobrovolnému sjednocení osob ke společné práci. Ve starém, tmavém kostele přečetl jsem dva nápisy řecké, zpravující nás o malování fresk v l. 1705 a 1787. Krásná vyhlídka na Trnovo s osněženými pásmy dalekého Karlovského a Trojanského Balkánu v pozadí je jedním z předních původů tohoto idylického místa, které samo jest ozdobeno temným zelením hojných břečťanův a stínem ovocného stromoví.

Druhých tří čtvrtí hodiny dále na východ leží Ljaskovský klášter sv. Petra a Pavla. Jeli jsme polními cestami anebo přímo po lukách na prostranné stolovité vysočině okolo hájův z nízkého habří a hloží, za lehkého větříku, který vesele rozehrával hřívu kavkazských koní, rychlým poskokem klusajících. Konečně vstoupili jsme do stinného

lesa a v něm ejhle tvorové, kterým jsem od odchodu z Prahy již napolo byl odvykl — studující s knihami v rukou, jak s vážnou tváří polykají sladkosti nauky pod stromy v přírodě. Za lesem stojí klášter na samém posledním pokraji výběžkův Balkánských k rovině. Mnichův v něm více není; nyní je zde duchovní škola, založená ještě za dob tureckých od onoho bulharského metropolity Ilariona l. 1874 a po válce zase obnovená, čítajíc nyní 155 žáků ve třech třídách. Staré klášterní stavení v pravo slouží za školní světnice, ačkoli bys podle rozměrův jeho komnat mohl souditi, že ti dávní mniši bulharští byli praví trpaslíci. V levo pak na pokraji stráně vypíná se nová nedávno dokončená přívětivá budova, ve které přebývají žáci v prostranných a vysokých spalnách a studovnách. Za drobným kostelem uprostřed dvora, v němž se při šerém osvětlení, padajícím skrze drobná okenka, poznávají novověké fresky s řeckými nápisy, leží v pozadí třetí malá budova s byty pro učitele. Rektorem této školy, od níž Bulharsko očekává vychování osvíceného a vlasteneckého kněžstva, a zároveň i zatímním správcem metropolie Trnovské je biskup Kliment (rodinným jmenem Vasil Drumev), muž ještě mladší, rodilý ze Šumna, který v literatuře bulharské proslul co beletrista a co jeden z hlavních pracovníkův literárního spolku v Braile. V zimě 1879/80 po některý čas byl i předsedou ministerstva a ministrem osvěty.

Málo znám míst s polohou tak krásnou jako klášter Ljaskovský. Bezprostředně pod okny jeho začíná se kamenitý lesnatý sráz, asi 250 metrův hluboký; od úpatí jeho se na sever k Dunaji prostírá již rovný kraj bez hor a skal. Dole v rovině leží jen asi dva tři kilometry od nás dvě nemalá města s bílými domky a lesklými kupolemi kostelními, jen několika lučinami a poli od sebe oddělená. V pravo je *Ljaskovec* (od lískového ořechu, bulharsky ljaska, Corylus avellana) s 1169 domy a 6425 obyvateli, v levo Gornja Rjachovica (od orjach, ořech) s 900 domy a 5044 obyvateli. Za Jantrou, přes kterou se zde staví nový kamenný most, leží pak ještě veliká ves Dolnja Rjachovica s 504 domy a 2828 obyvateli. Rjachovčané zabývají se nejvíce kupectvím, kdežto Ljaskovčané vesměs jsou putující zahradníci čili zelenáři (gradinári, po turecku bachčováni), kteří na jaře táhnou do Rumunska, Srbska a do Uher sázet i prodávat zeleninu a na podzim zase se navracují domů. O historii těchto míst pověděti mohu jen to, že Rjachovica u Trnova se zmiňuje již na počátku 14. století,[1]) a že zahradnictví v Ljaskovci dle místních tradicí není starší nežli z polovice minulého věku. Nyní obě města, která nepochybně za nedlouho srostou v jedno a nad to mají spolu tolik obyvatelův, jako Trnovo samo, rychlým a živým rozkvětem svým soupeří se starou stolicí bulharskou.

Vidíme odsud od kláštera všecky ulice a domy v obou městech takořka „à la vue d'oiseau.“ Ale tím panorama není ještě u konce. Spatřuje se tok Jantry, která se tam velikou oklikou obrací k východu a pak zase spěje přímo na sever, k severu vidí se rovina splývající v mlhavé dáli s obzorem; k severovýchodu prostírá se vlnitá pahor-

---

[1]) Pachymeres, vyd. Bonnské II. 446.

katina směrem k Razgradu, kdežto na východě se zračí úrodný kraj okolo Zlatarice a za ním lesnaté hory Tozluka v Osmanpazarsku. Na jihovýchodě pak vystupuje Balkán nad Elenou, a na jih a jihozápad mezi zelení hornatiny Gabrovské a modrým blankytem nebeským bělají se vrcholky Balkánské okolo Šipky i dále okolo Maragedika nad prameny Tundže. Oko se nasycuje střídavou pestrotou jasných barev; vidíš tu plno zelených polí, ovocných sadův, stinných hájův, rozsáhlých zámožných osad, šedých skal, tekoucích vod, modrých hor a sněhu Balkánského. Je to místo jako stvořené k literárním studiím, k obírání se knihami a ku klidnému přemýšlení. Camaldoli a Vallombrosa v Toskáně se staroslavnými klášterními budovami uprostřed čarovné vegetace, staleté stromy okolo anglických universit v Kambridži a v Oxfordu, slavný „Lundagård“ s prastarými jasany okolo university Lundské ve Švédsku, i půvabné háje v sousedství četných menších universit po malebných krajích Německa jsou chloubou vzdělané Evropy. Bulharsko má svůj klášter Ljaskovecký, jakkoli dnes přírodní scenerie jeho povědoma jest jen málokterým poutníkům.

Zběžné tyto rozhledy postačily mně k předchozímu seznání starožitností a přírodních scenerií staroslavné stolice Asěnovcův i jejího okolí. Nastávala další cesta k Dunaji. O jedenácté hodině večerní vyjel jsem při slabém osvětlení ubývajícího měsíce na čtverospřežném kočáře do Rusčuka, čtrnáct hodin rychlé vozové jízdy odsud vzdáleného. Za společníka měl jsem jednoho lékaře bulharského, který v tureckých službách byl seznal velikou část rozsáhlého cařství osmanského.

Za městem projede se nejprve oním malebným prosmykem mezi lesnatými stráněmi v těsné dolině podél šumících vod Jantry. Ohníčky probleskující za řekou prozrazují stráže ve vinicích. Při měsíci poznáváme bílé stěny obou zdejších klášterův vysoko nahoře na úbočích soutěsky. Venku v poli mineme nejprve ves *Samovoden* a potom osadu *Polikrajiště* (konec pole čili roviny), načež mostem se přepravíme přes silnou řeku *Rusici*, která přichází ze západu od Sevlieva a nedaleko doleji na pravo se vlévá do Jantry. Malý kus cesty po Rusici nahoru u vesnice *Nikjup* leží mezi bodláčím a travinami ssutiny staré *Nicopolis ad Haemum* se svými spoustami tesaného kamene, se zřetelnými podnes přímočárnými ulicemi, s povalenými sloupy a zbytky starých zdí městských.

Od podnoží hor k Dunaji jede se krajinou, která má ráz dočela obzvláštní. Cestuje se po oné vysoké terase, která vyplňuje celé prostranství mezi Dunajem a Balkánem anebo výběžky jeho, a to od jednoho konce knížectví až ke druhému, od Timoka až k Černému moři. Formace širé této roviny, která je prostoupena vlnitými pahorky a proryta hlubokými koryty řek i potokův, je diluviální, hlinitá (Löss). Na západě, v Lomsku a Rachovsku, domy selské nezřídka tak bývají vykrouženy do této hlíny, že jen střecha vyniká na povrch; lidé tedy tam žijí pod zemí, podobně jako antičtí Troglodyté anebo jako obyvatelé západního Kytaje. Ještě na počátku tohoto století táhlo se opodál Dunaje pásmo starých vysokokmenných lesův, ale nyní zbyla z něho jen jedna část na východě mezi železnicí z Rusčuka do Varny a novou hranicí bulharsko-rumunskou; tam posud se rozkládají dlouhopusté

hvozdy dubové, bukové a habrové, hustě proplétané popínavým barvínkem a křovinami sumachu — tak zvaný *Deli Orman* (bláznivý les), proslulý loupeživostí svých tureckých obyvatelův. V západním Podunají zbývají jen rozsáhlé nízké chrastiny dubové a tu i tam mezi poli nějaký osamocený starý strom, u kterého sedláci v jisté dni konají pobožnosti s modlitbami o dobré žně. Jakkoli počet vesnic není nepatrný, přece obecný charakter krajiny je stepní, neboť osady nalézají se všecky jen u tekoucích vod, od sebe odděleny jsouce širými pustinami. Vegetace představuje obraz náramně proměnlivý. Na jaře zelená se tu moře bujné trávy a v ní se skví množství pestrobarevných květin, mezi nimiž se vypínají vysoké chvostíky jakýchsi bílých a modrých květin (blh. mečja šepa, medvědí hrst, tuším Echyum) a žlutých divizen. Přes léto vše to sluncem sežloutne, uvadne a vyprahne; v zimě pak nevidíš než pláň sněhovou, z nížto hlavičky své zvedají zasuté chumáče trní a bodláčí i odemřelé stonky vysokých jednoročních rostlin.

Zvláštní do sebe půvab mají noční jízdy skrze tyto krajiny. Sedíš tu zahalen do pláště na otevřeném voze se čtyřmi drobnými koníky, zapřaženými v jedné řadě. Kola jako bez hlasu se nesou buď po travinách buď po písku silničním; zvonce koní jsou jediný zvuk, kterým se oživuje krajina. Z počátku po slunce západu přichází na tebe lehká dřímota, ale ta brzo pomine a probavíš noc v jakémsi snivém zadumání. Jako na moři za jasných letních nocí není většího potěšení než ležeti na znak na palubě a zahleděti se mezi rahny a stožáry do hvězdnaté oblohy, tak i zde v rovině Podunajské za nočních jízd často ponoříš zraky své do spousty třpytících světel na klenutí nebeském, pozdravuješ Velikého Medvěda, pás Orionův, barevným leskem ozdobené planety i zkoušíš bystrotu oka svého na Plejadách a na drobném Alkoru u prostřední hvězdy ohonu Medvědova. Ticho, rozlité nad mlčící krajinou, hojnou dává pochvíli ku klidnému rozmýšlení. Různorodé dojmy a vzpomínky jako samy sebou se tu spřádají v organická skupení, a při svitu hvězdném i při stříbrném lesku luny bezděky se namanou úvahy o minulosti a budoucnosti těchto končin. Zřídka kdy cestovatele k rychlému sáhnutí po zbrani vyruší nějaké leknutí koní, hlasy psův neb vlkův vyjících v dálce na měsíc, planoucí ohně nocujících karavan nebo podezřelé pohyby zvířat čili jezdcův plížících se noční tmou. A když hvězdy počnou blednouti a měsíc pozbývá svého světla, když bílý lesklý pruh zasvitne nízko na východním obzoru, a když první rudé paprsky sluneční mžikem rozeženou tmu a všecko obsypou zlatým pelem mladistvého nového dne, tu zdá se ti, že noc byla přespříliš krátká a že příroda nedopověděla pohádku svou.

Myslil jsem na Ovidia a jeho vyhnanství v Černomorské stepi, na Byzantince, na staré caře Trnovské, na Mickiewicze a na jeho sonety Krymské, ale soudruh doktor mi vypravoval o novobulharské politice.

Po cestě v noci i nazejtří stihli jsme celé řady vozův s tureckými vystěhovalci, odcházejícími z Trnova přes Rusčuk a Varnu do Cařihradu. Byli s novým Bulharskem velmi nespokojeni, ale zakuklené „kadúny“ neopominuly se na nás důkladně podívati při každé příležitosti, jmenovitě při napájení koní ze studní u cesty. O třetí hodině ranní jsme stanuli u vsi *Tremboše*, kde se procházely selské stráže s ručnicemi a

bodáky, bdíce nad obecnou bezpečností. Zde se začínal kraj tureckého brigantaggia, které ve smíšených okresích východního Bulharska l. 1880 na jaře se projevilo s neobyčejnou silou, ale krátce před mou cestou důkladně bylo potlačeno energií generála Ehrenrotha.

Po sedmihodinné jízdě přistihli jsme ku přechodu přes Jantru u městečka řečeného *Bjala*, na půl cestě mezi Trnovem a Rusčukem, kde jsme v jednom hanu si odpočinuli a posnídali. Přes řeku vede pěkný kamenný most o dvanácti obloucích, 15 metrův širokých, dokončený l. 1870 po tříleté práci. Dílo to tím je památno, že stavitel jeho byl prostý zednický mistr bulharský bez technických nebo jakýchkoli akademických studií, Nikola Fičov z Drjanova († 1881 v Trnově). Bjala sama (571 domův, 3736 obyv.), která je střediskem jedné okolije, zůstává opodál od cesty v pravo na strmém ostrohu. Za války po celou dobu obležení Plevna byla oporou sboru velikého knížete následníka, nynějšího caře. Vojska odsud postoupila až blízko k Rusčuku, Razgradu a Eski Džumaji i přeřízla i železnici Varnenskou u Červené Vody.

Byl již jasný den, když jsme jeli přes most, — den sv. Václava a výroční den bitvy u Nikopole (1396), kde král Sigmund Lucemburský na pochodu k Cařihradu byl poražen od sultána Bajezida, načež s nouzí na lodi utekl po Dunaji do Černého moře a odtud do Byzancie, ze které se navrátil do Uher velikým obloukem okolo celého poloostrova přes Dubrovník a chorvátské Přímoří.[1])

Klikatým bezlidným úvalem jede se vzhůru od Jantry mezi chrastinami a lesíky. Asi před měsícem stala se na těchto místech časně z rána loupež na silnici, a proto na vyvýšených místech byly rozestaveny stráže bulharských a tureckých vesničanův z okolních osad. Na jednom místě seděl malý zavalitý chlapík s velikou hlavou, ovinutou strakatým turbanem, a s veselou červenou tváří, patrně Tatar. Ptali jsme se ho, jak se mu daří a nechceli se vystěhovati. Smál se a odpověděl: „My nepůjdeme odsud: však budeme míti ještě pěkné časy. Znám já, jaký je ‚zákon‘ u křesťanův. Jako mladík byl jsem v Rusku a vím, jak to tam vypadá. K čemu bychom odcházeli ze svých vesnic!“

Dále jsme projeli skrze bulharskou ves *Monastirci*, kde právě bylo vinobraní; hrubozrné hrozny černé, červené a bílé bez rozdílu se skládají dohromady, a rozumí se, že i víno z této směsice zdělané má barvu nehrubé ušlechtilou. Potom následují pustiny zarostlé vysokou travou. Minuli jsme ves *Trstenik*, z níž pocházel proslulý Mustafa barjaktar Trstenikoglu, který l. 1808 v Cařihradě chtěl násilím provesti dílo reforem, začatých od sultána Selima III., ale při odporu feudální šlechty turecké a janičarův tragický vzal konec. L. 1877 dne 14. listopadu veliký kníže Vladimír Alexandrovič zde u Trstenika a u Mečky porazil Sulejmana pašu; nedaleko odsud u Jovan-Čiflika před tím v říjnu padl v jedné malé potyčce kníže Sergěj Leuchtenburský. Všude se zračí *tabije* (zákopy) a rozmanité spousty z války. Obědvali jsme tu u jednoho osamělého hanu, držaného od Cincarův; lidé jedli

[1]) Bitva byla u Dunajského Nikopole, a nikoli u Nikopolis ad Haemum, jak tvrdili Bruun, Thomas a za nimi i já v Děj. bulh. Viz mou opravu v ruském překladu Dějin bulharských (Oděssa 1878) str. 460.

kolem hospůdky a koním se nakosila čerstvá tráva okolo vozové hradby, která se tu byla nahodile sjela na polední hodinu.

Na další cestě překročili jsme potok, který v levo odtéká ke vsi Pyrgosu, kde Rusové v jedné ze starších válek přešli přes Dunaj. Zvědavě hleděl jsem na sever. Konečně nás silnice vyvedla na vyšší pláň, a asi na šest kilometrův cesty v levo zjevil se před námi Dunaj. Bylo to radostné podívání — tichý, bílý, rmutný Dunaj bulharských národních písní, nehybné bledé zrcadlo vodní s odleskem jasnozelených luhův, na něm rozedmuté plachty velikých říčných dvoustožárových korábův a za řekou městys *Paragan*, bílé rumunské vsi, rozsáhlá „blata“ a širá úrodná rovina s mlhavými poli a háji. V pravo vystoupil *Rusčuk* se svou spoustou domův, s bílými minaréty a nad ním na vysokém vrchu ostré obrysy zapustlého opevnění „Levant-tabije“; naproti opodál vynořily se kostely *Gjurgjeva* se stožáry lodí před městem zakotvených. Vše to představovalo obraz plný velikolepého poklidu. Neviděl jsem Dunaj již celý rok, od příchodu do Bulharska, a vítal jsem jej s upřímnou radostí jako starého známého a přítele.

Cesta byla u konce. Trvala jen patnácte dní, ale jak jste viděli, vypravoval jsem o ní celou knihu, a rozumí se, že jsem v těchto za rozmanitého nepohodlí zběžně nastíněných náčrtcích nepověděl všecko. Již jen ve spěchu pohledl jsem na dolinu řeky Lomu,[1]) která u Rusčuka se ústí do Dunaje, a v ní na dalekou červenavou skálu s hradištěm starobulharského Červenu mezi zelenými zahradami vsi řečené Dulápi-te a osadou Basarbovem.

O půl čtvrté odpoledne hrčel náš povoz po dlažbě Rusčuka, největšího města v knížectví bulharském (26.867 obyvatelů). Bulharsky slove v okolí obecně *Rusé* (obyvatel Rúsnenec) a zmiňuje se v písemných památkách vedle zapustlého Červenu teprve od počátku 16. století; větší důležitosti nabylo v našem věku, jmenovitě v posledních dvaceti letech, co hlavní město „Duna Vilajetu.“ Nebudu vás obtěžovati dnes ještě i topografickými a historickými výklady o jeho poloze a minulosti. Jen vám povím, že mně při prvním vstoupení v oči padly rozstřílené za poslední války úřední budovy turecké, množství tureckých usedlých měšťanův, moldavanští a němečtí židé (jinak v Bulharsku nevídané), a armenské nápisy na několika krámech s oblými literami, nápadně podobnými starožitné hlaholici.

Nazejtří odpoledne ocítil jsem se na palubě Dunajského parníku, procházel se po skvělých sálech jeho a odpočíval na pohodlných jeho pohovkách. Zde zase již se začala zjemnělá civilisace západozemská a okolo mne mezi strakatou směsicí cestovatelův opět rozléhaly se zvuky rozličných staroznámých „kulturních jazykův.“ Když se setmělo, na rumunské straně z hustých a místy docela neprůchodných bahnitých luhův, protkaných popínavým rostlinstvem, které sahají někdy až na několik hodin cesty hluboko do země, zdvihl se ohlušující skřek myriad vodního ptactva, pelikánův, volavek, rackův, potápek, hus, lysek atd. Tento hlas přírody v okamžení větší měl pro mne přitažlivost,

[1]) Tento Rusčucký Lom nesluší másti s druhým Lomem na západě u Lompalanky.

nežli všecky ostrovtipné konversace. Vyhnul jsem se té uhlazené společnosti salonův plovoucího paláce, z níž jeden Angličan mne nudil úvahami o situaci Turků v osvobozeném Bulharsku, a uchýlil jsem se do samoty na lodní galerii. Tam jsem se zahleděl do odlesku hvězd na širých vodách Dunajských a při šumění kol lodních obnovoval jsem si v paměti ty různobarevné obrazy od břehův Marice a Jantry, ze hřebenův Staré Planiny, z roviny thrácké a z bulharského Podunají. Jel jsem nazpět do Sofie, ale tenkráte velikým okolkem — přes Prahu.

Moravě.

Od

Prokopa Bodláka.

Praporcem Sláva kývá již,
ó pojď k nám blíž, ku věrným srdcím stul se blíž!
Čarovná země, lesů tmavou třísní
jak věncem luzným ladně zdobená,
nevěsto tichá, strastmi zlomená,
ó přijmi lásku v chudé skrytou písni.
Bouř zlá ti vála po zeleném luhu,
jen stálý trud ti dštila do klína,
kde Svratka šumná temnou vleče stuhu,
ku vlnám Bečvy, stráním Hostýna,
na Hané květné zlatodárné roli,
až tam, kde Tater teskný vane šum,
kde duše dobré, jak to tuze bolí,
již ani nežalují nebesům;
kde v dlaň tvář klesá zbědovaná, siná,
a lehký vánek vzdechy unáší,
že si náš pán bůh dlouho nevzpomíná
na duše snící v chudé salaši.
Ba dlouho, dlouho Mojmír dřímá v zemi,
neslyší nářek zachmuřených hlav
Svatopluk velký . . . dávno spějí němi
Metoděj otec, slavný Jaroslav,
Veliký Amos, trudy nezmořený,
syn lidu svého dobrý Žerotín —
žalobně trčí Velehradské stěny,
nad zemí rmutu děsný plyne stín . . .

A světem širým kdože porozumí,
jak nekonečně velký je ten bol,
o němžto ve dne dumy skládá dol,
o němžto v noci bory tmavé šumí?
Jen my, jen my ti rozumíme zcela,
ty lide dobrý, srdce ze zlata,

nevěsto naše, které drze s čela
strhána slávy rudá poupata —
těm písním, které chýži tvojí zbyly,
jak hvězdy zářné do hluboké tmy,
těm dárkům dobré Podradhoštské víly,
jež měkký lid tvůj těší, živí, sílí,
byť nerozuměl nikdo — rozumíme my!

Sem přikloň, drahá, ochořelou hlavu,
na starou naši, věrnou tobě hruď,
pak mužně půjdem v nepřemožném davu,
jen upřímnou nám, milá, sestrou buď!
Na jedné lípy vykvetly jsme sněti,
my trpěli jsme spolu tolik dlouhých let,
nuž jednou matkou odkojené děti,
ku hlavě hlavu, s písní jarou v před!

Praporcem Sláva kývá již,
ó pojď k nám blíž, ku věrným srdcím stul se blíž!

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

Strašná bouře strhla se nad Záhořany; nebylo jí pamětníka. Boží dopuštění! Z oken chalup kmitalo světlo z rozsvěcených hromic, venku nebylo živé duše viděti, v přádelně pro temno přestali pracovati a zarazili páru, aby nestalo se neštěstí. Jen otužení hospodáři stáli u oken prudkým lijákem omývaných, úzkostně čekajíce, nevypukneli nikde oheň, nebo nepřijdouli kroupy. Ženy se modlily, děti plakaly zarývajíce se do peřin. Protivný vítr nepřicházel, by zahnal bouřku, jež zuřila již asi čtvrt hodiny. Táhlo na pátou hodinu.

Na Čerstvém vzduchu byly paní v jídelně pohromadě. Stará paní, tulíc Jarouška k sobě, seděla vedle Marie; slečna Mély stála u okna a dívala se do bitvy přírodní. Pan Hajný odskočil do přádelny, aby byl při ruce, kdy by státi se měla nějaká nehoda. Slíbil, že brzo se vrátí. V komnatě panovalo ticho jako na poušti. Se stíny venkovského soumraku vplížil se do jídelny úděs, zvýšený rachotem hromu, hukotem větru a deště a občasným plápolem blesku i otřásal mohutně útlou myslí dám i chlapečka. Veliký strach byl na všech, jako by poslední nastával soud. V tom zablesklo tak silně, že všem oči přešly, a hned po tom udeřil hromový rachot, že okna se třásla a duněla, a úžas

projel nervstvem všech přítomných. Slečna Mély odskočila od okna a stanula kousek od něho.

„Udeřilo někde na blízku," pravila, neodvracujíc zraků od okna; „asi v Záhořanech."

„Kde je Prokop, že nejde!" zakvílela paní Hajná.

Jaroušek se rozplakal; babička jej konejšila.

„Maminko, co to bude?" tázal se plačky hošík matky.

„Buď pokojen, synáčku; nic se nám nestane," těšila mladá paní dítě. „Pán bůh se hněvá."

Jarouš obrátil k ní zvědavě své veliké oči a chvíli mlčky se na ni díval. Pak pravil: „A na koho hněvá se pán bůh?"

„Na zlé lidi."

„To nejsme my, viď? Ani já, ani ty, ani babička, ani Mély? Tatínek také ne. My jsme hodni, viď, my nikomu nic zlého neučinili?"

Nevinná slova dítěte bodla paní Hajnou do živého srdce, že se dech v ní zatajil. Mimoděk pohledla stranou na Mély a svěsila hlavu k prsům.

„Ty nic nepovídáš, maminko!" ozval se znova chlapec.

Mladá paní sebou trhla a přejela si bílou rukou čelo u vrásky složené.

„Skryj si jen, Jaroušku, babičce do klína hlavičku a říkej si v duchu modlitbičku."

Nastalo opět ticho v jídelně. Bouře zuřila stále, blesky létaly po nebi a osvěcovaly chvílemi šero komnaty. Úzkosti paním přibývalo. Minulo několik trapných minut.

Slečna Mély vybrala se ze zamyšlení a obrátila hlavu k přítelkyni. „Neníli ti nic, Maruško?" otázala se jí lahodně.

„Nic, Mély, nic."

„Co jest dnes tvému muži, že byl již dopoledne tak zasmušilý? Při obědě hrubě ani nejedl a nic nepromluvil?" tázala se slečna, aby mladou paní na jiné myšlenky přivedla.

„Dostal nemilou zprávu."

„Obchodní?"

„Ne."

Nastala přestávka. Bouře venku neubývalo a vítr metal dešťové přívaly do tabulí v oknech. Jaroušek, jenž poslouchal, co paní mezi sebou mluvily, díval se minutku udiveně na maminku. Pak pravil:

„Já vím, jaké psaní tatínek dostal. Strejček doktor v Praze psal, že bude míti svatbu. Tatínek to povídal mamince. Já to slyšel a já pojedu také na svatbu."

V tom udeřilo opět, blíže nežli dříve. Hromový hlahol projížděl paním kosti.

„Pán bůh s námi!" zvolaly jedním hlasem stará i mladá paní.

„Ó proč neudeřilo raději do mne!" zahořekovala slečna zalomivši rukama.

V tom vrazil do komnaty všecek udýchán a mokrý pan Hajný.

„Nelekejte se, zlaté lidičky," zvěstoval paním; „uhodilo do topolu u vsi a chytila vedle stodola. My tu jsme v úplné jistotě; liják bez toho požár zhasí."

Slečna Mély se vzchopila a chtěla z komnaty ven. Pan Hajný se zděsil jejího pohledu. Zastoupil jí cestu.

„Kam jdete, Mély?"

„Nevím."

„Pro bůh! Pamatujte se."

„Ó já nevím, kde jsem. Ó bože, bože můj."

Hlava se jí zamotala, potácela se k zemi. Pan Hajný ji zachytil do náručí. Paní Hajná vyrazila ze sebe sten, srdce pronikající, a padala do mdlob. Slečně se vrátila paměť, přiskočila i s panem Hajným k ní. Stará paní hlasitě naříkala, Jaroušek se dal do křiku. Pan Hajný se slečnou odnášeli omdlelou do ložnice.

Venku zatím bouřka se pokojila: protivný vítr vznikl u výši a rozháněl a zaháněl mračna oheň soptící. Hromovému rachotu ubývalo síly, bleskot řídl a bledl, vichřice jen chvílemi skučela, liják přecházel v déšť. Rány hromové byly zdlouhavější a v přestávkách, až jenom temně duněly; obloha zbarvila se v jednotvárnou šeď jako za deště. Rozsvětlilo se poněkud a vlhkým ovzduším táhla vůně z rostlinstva. Lidé vycházeli ze stavení, dělníci z továrny. Vše běželo dohasit požáru nahoru do vsi. Omezili oheň na stodolu a učinili jej neškodným. Co bylo viděti, udeřilo za bouřky pětkrát v okolí: v Záhořanech, ve Vražně shořely dvě chalupy a na Svatoanenském kopečku přeražena byla jedna lípa a kaplička vzala za své. Kromě toho udeřil boží posel do staré hruše na stráni a do smrku při kamenném kříži, na cestě do Vražna. Přestalo pršeti, na obloze objevily se kusy modra, sluníčko začalo svítiti, nejprve nesměle, pak stáleji, až opanovalo milostným svitem svým. Z deště a chmur vynořil se čarokrásný podvečer. Květy otvíraly vonná ňadra svá, skřivani se rozepěli a hory, přívaly umyté a občerstvené, líbaly se s červánky. Lesk nebes byl v pravdě magický, všudy jasno a čerstvo, jen lesy pozdálí ovíjely tenké mlhy.

Na Čerstvém vzduchu nedocházely všecky ty vnady přírodní povšimnutí. Strach z bouřky, neobyčejně hrozné i dlouhé, a leknutí s Mély přispíšilo hodinu paní Hajné. Stará paní, bez toho vetchá, dojmy dnešního dne ochuravěla, a všecka starost padla na slečnu Mély a paní Turečkovou. Když později doktor Netušil přijel, spokojilo se poněkud obecné rozechvění. Po desáté hodině v noci přišel na svět zdravý chlapeček. Když jej v peřince paní Hajné podávaly, podívala se naň bolestně a udělala mu křížek.

„Dejte jej Mély," zašeptala.

Tato vzala dítě do náručí a přistoupila k ní.

„Tvůj jest," pravila matka; „tobě jej odevzdávám."

Slečna přivinula nemluvně k srdci a zadívala se do něho. Otevřelo očička. Mély připadalo, že jsou to oči Jaroslavovy. Polily ji slzy. Podala dítě panu Hajnému, jenž opodál stál zaražen slyšev, co Marie pravila. K radosti, jíž srdce se mu šířilo, přimísila se tesknota, jíž příčiny nevěděl. Mimoděk podíval se na lékaře, jenž stál při nohách nemocné vedle lože. Vypadal velmi vážně.

Venku svítil měsíc jako rybí oko a libodechá noc ovinula krajinu, bouří ne tak zpustošenou jako občerstvenou.

XII.

Minulo patnácte dní. Jest noc. Na západním obzoře projasňuje se bělavý pruh. Bude se pomalu šeřiti; není již mnoho do svítání.

Na Čerstvém vzduchu, v místnosti, kde loni slečna Mély jako Musa šťastného Jaroslava lavřínem korunovala, míhá se nezastřenými okny světlo a jedno okno jest dokořan otevřeno. Uprostřed komnaty asi, na lešeníčku sněhobíle prostřeném, leží mrtvola paní Hajné. U hlavy hoří jí tři silné voskovice. I u věčném spánku jest zjev její ladný a nevzbuzuje nijak odporu, jako vůbec pěkní lidé, i když Morana v nich sfoukla světlo životní. Je tomu teprve několik hodin, co vychladla. Stopy smrtelného zápasu vymizely z tváří jejích, do modra zakvetlých, a původní podoba se jí vrátila. Vypadáť, jako by spala, jen bílý podbradek, jímž ovázán ovál jejího obličeje, ruší nelibě podívání. Oděna jest, jak toho sobě před zesnutím byla vyžádala, ve skvostnou atlasovou robu morské modře, již jí byl manžel nedávno z cesty přivezl, holé ruce má na prsech skříženy a v nich úbělový křížek a růženec s hnědými kuličkami. V hojno nakadeřených vlasů vetkla jí prozatím slečna Mély živou běložlutou růži s několika tmavozelenými listy, aby nebyla tak zhola bez života.

Bolestí něm, s rukama na klíně sepjatýma, sedí opodál blíže hlavy nebožčiny v domácím županu pan Hajný a chvílemi pohlíží k ní zkalenýma a strnulýma očima. Tváře i vous jeho jsou vlhky od slz. U nohou mrtvé paní, při nichž shrnuto prostěradlo, sedí farář Drahokoupil a modlí se v duchu z knížek černě vázaných s červenou ořízkou. Oba pánové nemluví. Posvátné ticho šumí komnatou, rušeno jen kýváním nástěnných hodin.

Farář pozvednul oči z knížek, podíval se na pana Hajného i zesnulou paní a pravil:

„Bylo by dobře, milý příteli, kdy byste ráčil si popříti odpočinku a odešel na lože. Ubezpečuji vás, že rád tu probdím u nebožky do rána.“

Oslovený na zápor zakroutil hlavou.

„Alespoň dovolte,“ pokračoval farář ještě vlídněji, „abych prostěradlem ji pozastřel.“

„Ne, ne, velebný pane,“ prudce se ohrazoval pan Hajný. „Nechte ji, jak jest. Nemohu pohledu od ní odtrhnouti; nemohu uvěřiti, že na věky ta tam. Oh! Marie, zlatá duše má!“ vypukl v srdcervný nářek a pokleknuv k choti své skrápěl ji hojnými slzami.

Farář si vzdychl a obrátil opět oči do knih.

Co věhlasný lékař z Prahy pod barvičkou předpovídal, čeho dr. Netušil potají se obával, vyplnilo se. Životní síly paní Hajné byly podlomeny; vadly, chřadly, až dochřadly. Některý den po rozhodné její chvíli dostavila se nemoc se vší ničivou silou svou, a úsilí lékařův nejhorlivější, ošetřování nejpečlivější a nejlaskavější nemělo jiného účinu, nežli že osudná rozhoda prodloužila se o několik dní. Paní Hajná trpěla statečně, nebývala mnoho při paměti, ale za jasných chvil byla mysli ku podivu pokojné, ano těšila spíše sama nežli se dávala těšiti. K dětem

i matce nejevila mnoho sympatie, více k manželu, nejvíce k Mély. Pan Hajný se vzmužoval před ní, ale v samotě propadal v tíseň a bolest jako ten kámen do vody. Jako muž trpělivě snášel dni v strasti a hořkosti, jež div o rozum jej nepřipravovaly. Jako by chtěl všecku svou lásku k Marii vměstnati v ten kratičký čas, v kterém jí ještě bylo popřáno dlíti na živě, ošetřoval i těšil ji dnem i nocí a ustupoval jenom Mély, a to jenom, když úsilovně si toho přála Marie. Stará paní, jež bez toho stále postonávala, leknutím a žalostí přemožena ulehla. Kdy by nebylo bývalo Mély v domě, bůh ví, kam by byla ubohého muže žalost zanesla. Příklad její, neúmornost její za strastiplných těch dní, povždy znova osvěžoval jeho duševní i tělesné síly, kdy byly na sklonku.

Při slečně Mély skvěle se ukázalo, co dovede provesti srdce milující ženy. Obě děti považovala za své a věnovala jim všechen čas a všechnu pozornost; vždyť nebylo, kdo by byl péči o ně vedl, poněvadž paní Turečková odkázána byla k posluze staré paní. A při tom, kde která chvíle vybyla, zvláště když děti spaly, nebo byly na procházce, náležela ošetřování ubohé nemocné, jež téměř okřívala, bylali Mély při loži jejím. Slečna Mély zapomínala na sebe, na svůj zármutek, na posilnění tělu potřebné, a kdy by byla vlastní matku ošetřovala, oddanější lásku, větší sebezapření nemohla by jí prokázati, než jak je projevovala k nešťastné své přítelkyni.

„Kdy by tebe, zlatá Mély, nebylo, nebyla bych již tady,“ nejednou promlouvala k ní nemocná.

„Jsem jista, že ani Prokop ani děti nikdy ti lásky tvé ke mně nezapomenou,“ děkovala jí jindy, za jasnějších svých chvil.

Asi šestý den před zesnutím paní Hajné seděla slečna Mély při jejím loži, držíc ji za chladnou a vlhkou ruku. Byla noc; hodiny bily první s půlnoci. Paní Hajná nepromluvila již dlouho, ač Mély ob čas ji oslovovala, tázajíc se po přání a libostech jejích. Najednou obrátila nemocná hlavu a utkvěla zrakem na přítelkyni.

„Mély,“ zašeptali její rozpálení rtové.

„Vezmi lék, má jediná holubičko; uleví se ti,“ rozmlouvala slečna.

Paní Hajná poslechla a pravila po chvíli:

„Mohu mluviti.“

„Ó nemluv, drahá!“

„Musím. Nutno. Kolik hodin?“

„Jedna odbila.“

„Už. Vyslyš, Mély, oč tebe prositi budu.“

„Ó věz již napřed, že všecko vyplním.“

„Ne tak. Jest to prosba příliš vážná pro tebe. Poslední prosba má. Poslední prosba umírající přítelkyně.“

„Jest mi svata.“

Marie se odmlčela a přivřela oči. Sbírala asi v duchu myšlenky. Po chvíli pokračovala:

„Že budeš dětem mým matkou, slíbila jsi mně, Mély. Dovrš oběť, popřej mi šťastné poslední hodinky: staň se manželkou Prokopovou.“

Mély zbledla jako stěna a zahleděla se pod sebe. Marie cítila, jak se její ruka v její pravici chvěje a jak chladne. Chvíli nepromluvila, čekala asi na odpověď. Když se Mély k této neměla, jala se dále svou osnovu rozpřádati.

„Nemysli, Mély, že mluví ze mne choroba nebo poblouzení. Dlouho již je myšlenka ta duši mé osou a cílem. Jest za zdravé mysli rozebrána; jest určena dlouho již za poslední prosbu k tobě. K čemu důvody. Prokop se ožení časem. Při jiné ženě budou mé děti ztraceny. Tys svobodna.“

„Budu jim bez toho dobrou matkou,“ namítala Mély.

„Ne dívka, jen žena může býti matkou.“

„Přísahala jsem u sebe, že zůstanu věrna jediné své lásce v tomto životě, a třeba byla srdci mému korunou trnovou.“

Marie uzavřela opět oči a těžce oddychovala. Mlčela. Mély přichýlivši hlavu k ní zděšeně se jí do obličeje dívala.

„Dřímášli, Maruško?“ tázala se měkce a lichotně.

„Nedřímám.“

Mély ukáplo několik horkých slz na čelo přítelkyně.

„Cítím svěcenou vodu, jež kape na mne ze srdce tvého, Meloušku,“ pravila nemocná.

V Mély stisklo se srdce bolem nevýslovným. Vzchopila se a přešla několikrát komnatu. Pak opět šla k loži a zahleděla se do zesinalých tváří Mariiných. Rtoma jejíma trhala bolest, ruce se jí třásly, z očí se jí koulely čerstvé slzy. Snažila se promluviti; nebyla se slovo.

„Umřela bych pokojně,“ zavzdychla si Marie.

Duše se v nešťastné dívce rozvolnila; s jazyka spadlo strnutí. Pravila:

„Umři pokojně, Maruško; vyplním, oč žádáš.“

„Věděla jsem, že tak učiníš, Mély.“

Nadešla opět delší pomlka mezi paními.

„Zmínila jsi se o tom mužovi svému?“ tázala se Mély.

„Nezmínila a nezmíním se, drahoušku. Nesnesla bych to.“

„A onli nepožádá za ruku mou?“

„Není slep a hluch. Má bystrý, praktický rozum. Jen pošetilec by tak neučinil.“

„Pak byla bych volna?“

„Pak — ano.“

Nemocná paní upadla opět v malomocnou netečnost, z níž této noci již nevybředla. K ránu vystřídal se se slečnou Mély pan Hajný. Promluvili jen krátce spolu a slečna potácela se do komnaty své, v níž měla umístěny děti. Jaroušek byl již vzhůru, postavil se v postýlce a natahuje po ní ruce volal ji k sobě. I maličký Prokůpek v náručí kojné točil po ní očka. Mély si pomyslila:

„Cokoliv učiníte pro jednoho z maličkých těchto, mně jste učinili.“

Tvář její se povyjasnila, do duše vcházel jí libostný úkoj. —

Nemoc šla svou cestou. Klidně a trpělivě strádala paní Hajná na lůžku svém a dala se těšiti lékaři i svými drahými. Ze všech nej-

raději viděla při loži Mély a dívávala se mlčky dlouho do jejího obličeje a vyčítala z něho, co děje se v hlubinách duše její. Když viděla pohaslé její oko, mnohdy přese všecko přemáhání se slečny slzami zalité, a ty bledé, utrápené její tváře, vyvíjel se z ňader jejích mnohý těžký vzdech, a nejednou se zdálo, že má něco na jazyku, co velmi těžce pro nerozhodnost svou v sobě tají. Leč důležitého nic více k ní nepronesla, zejmena nikdy nepromluvila o slibu, jejž vynutila na přítelkyni stranu pana Hajného. Duševního nepokoje nemocné paní přibývalo a Mély pozorujíc to dotazovala se vlídně a lahodně po jejích přáních.

„Nepřála bysi sobě," tázala se jí slečna to dopoledne, den před smrtí; „nepřála bys porozprávěti si s farářem? Velmi se, Maroušku, o tebe zajímá."

„Tys vyslovila, čeho sobě ještě žádám. Pošli pro faráře. Pošli hned."

Drahokoupil přijel bez odkladu a byl sám s nemocnou paní asi hodinu. Když vystoupil z komnaty, byl nad míru dojat a v sebe zatonulý. Zůstal na oběd, ale hrubě s ostatními nepromluvil. Po obědě předstíraje, že vzpomněl sobě na velmi krásnou modlitbu, odešel na hodnou chvíli opět k nemocné. Pak vyšel trochu do vsi, ale do Suchotína se nevrátil. Ráno odjel jen domů, by povinnou bohoslužbu vykonal, a přijel opět. Večer toho dne nadešla katastrofa. —

Slunce vznášelo se již kus nad horami. V komnatě, kde ležela nebožka paní Hajná, seděl i Drahokoupil i pan Hajný posud na svých místech. Jeden se modlil, druhý dumal. Zavrzly dvéře a do komnaty vstoupila v řasnatém ranním oděvu slečna Mély. Farář ji očima poukázal na pana Hajného. Přistoupila k němu a dotekši se jeho ramene jemně jej oslovila:

„Příteli, jest již ráno. Nespal jste celou noc, jděte si odpočinout."

Pan Hajný se bezvýznamně na ni podíval, vstal a pojal ji za ruku.

„Chceteli tomu, Mély, půjdu. Jen, prosím vás, neopouštějte mne!"

Potom přikročiv k nebožce a políbiv jí čelo i ruce dal se odvesti. Slečna Mély vrátila se za okamžik k faráři. Tento pozakryv prostěradlem mrtvolu promlouval:

„Mnou se nedal nešťastný muž přemluviti. Vy jste, slečno, v pravdě andělem. Bůh vás musí odměnou obmysliti za spanilé skutky vaše."

Slečna se mu podívala do očí a odvětila:

„Doufejme, velebný pane."

Drahokoupil sklopil oči a měnil barvu. Pravil:

„Spanilá oběť jest úrodné pole; hojná žeň ho nemine."

„Však třeba mi božího požehnání," pronesla na to dívka. „Ó velebný pane, nezapomínejte na mne ve svých modlitbách — nezapomínejte!"

„Buďte ubezpečena, slečno, že nezapomínal jsem a nezapomenu." To praviv odešel ven, by zastřel před jejíma očima pohnutí, jež jedva ovládal. Zamyšlena hleděla slečna chvilku na dvéře, jež za ním se zavřely. Pak usedla k oknu, na němž ležely její modlicí knížky. Rozevřela je a jala se v duchu s nebesy rozmlouvati.

XIII.

Ve starobylém kostelíku Suchotínském, jenž stál uprostřed hřbitova v šedé ctihodnosti své, dozvučely poslední akkordy rekvií za paní Hajnou, jež učitelé a jich zpěváci z okolí obstojně provedli. Selský lid a dělníci vyhrnuli se dvěma proudy z chrámu a rozstupovali se od hlavních vrat ve dvě řady, aby Záhořanské panstvo a četné pohřební hosti propustili ke kočárům, jež před hřbitovem na cestě v dlouhé řadě na ně čekaly. V předu kráčel pan Hajný a slečna Mély vedouc uprostřed Jarouška, a babička s Prokůpkem; pak švakři Hostkové z Prahy, jeden s paní, pan Borovec s doktorem Netušilem a jeho paní a za nimi řada okolních statkářův a některých hostí z města. Lid buď trousil se za nimi, buď skupil se v tlupy, jež rozestavily se za nízkou zdí hřbitovní, aby viděly odjezd pánův a vůbec z dnešní podívané nabraly si zásoby pro klevety a povídání za nejbližší zimy.

„Ubohý pan Záhořanský!“ zahájila kritiku kmotra Kabátnice, babička to věkem shrbená. „Celou boží mši jsem naň viděla. Lidičky, slzy mu z očí zrovna pršely. Inu, páni mívají také někdy svůj půst, aby pro masopust nezapomínali na pána boha.“

„Však zármutek ho přejde, jako pavouk slunečnici,“ hlásila se k slovu kmotra Mlčochová. „Moji zlatí lidičky! Spravedlnost boží má dlouhý a jistý meč. Zasáhl ho pro nebožtíka správce Velemína. Což mohl on chuďas za nezbednou svou manželku!? A přece Záhořanský jej vyhnal z chleba pro ni! Pán bůh peče oplatky! A zdali jste si všimnuli prvního kočáru? Inu, vidíte, tak to je. Ta slečna s tím dlouhým závojem v pravo, on v levo; chlapec mezi nima, po koních babička s děckem. Pamatujte, co vám povídám: první paní v hlíně a druhá sedí s ním v kočáře.“

„Aby vás něco, sousedo. Bůh mne netresci,“ rozehříval se starý Matouš, jenž již s osmým křížkem se nosil; „vám neprojde ani nešťastný člověk, aby váš utrhačný jazyk na něm kabátu netrhal.“

„Nevídáno! Mně nikdo oči nezamydlí; nejsem letošnice. A na ostatek . . .“

„Na ostatek vám povídám, že není po křesťansku, když někdo svou hodnou ženu pochovává, hned mu namlouvati jinou.“

„Ó kdy bych já vás mužské neznala!?“

„A vy ženské jste lepší! Když vám první muž umřel a šla jste zvat do Vražna Říhu, zapřete, že jste mu netiskla ruku jako mladice svému hochovi? a že se vaší ruce ani z jeho nechtělo? A muž váš ještě nebyl pod hlinou a byl z dobrých lidí.“

Tlupou probíhal smích. Mlčochová všecka se zapálila zahanbením.

„Nu, co bychom se na tom svatém místě štířili?“ vytáčela se z kličky kysele se usmívajíc. „Však uvidíte, za rok uvidíte, mělali jsem pravdu. Já mám vždycky pravdu. Ale musím domů a pomýšleti na nějaký ten oběd.“

Tlupa se zvolna rozcházela do vsi. —

Doktor Javorník stále věděl, co se děje na Čerstvém vzduchu, neboť Drahokoupil si s ním dopisoval. Věda, že pozorně bývá čten až

do konečné tečky, naučil se farář zabíhati do podrobností, i na oko nepatrných, čímž velice zavděčoval se doktorovi. Vůbec ujalo se mezi oběma pány přátelství, v planých řečích sice nehorující, ale co do podstaty rozumné, upřímné a účinné. Farář cítil s nešťastným ženichem Méliným, ať tak dím, jedním citem a trpěl s ním i s Mély, vida pannu, kvetoucí před tím na duchu i těle, zasmušilou i rozrušenou, pobledlou i ustaranou. Až do katastrofy doufal neúmorně v nápravu a vžil se v tu myšlenku tak, že ozdravení paní Hajné považoval za věc jistou. Proto živou nadějí v dopisech svých k Jaroslavovi oplýval, prohřívaje mu takto ledovou skutečnost teplými paprsky dobré budoucnosti. První dni po památné bouřce, když Pròkůpek se narodil, rozjařil se farář všecek radostí. Leč byla to jen úleva, jakou mívají na smrt nemocní krátce před koncem svým. Brzy rozehnala oblačný hrad naděje děsná jistota. Sesypával se, sřítil se. Paní Hajnou obešel věčný sen. Jaroslav dostal od faráře osudný telegram, pàk obšírnější dopis a posléze od pana Hajného tištěné pozvání k pohřbu.

Touha, mocná jako zákon přírodní, posedla jej spatřiti Mély. A třeba pozdálečí, spatřiti ji musil! Veřejně na pohřbu před ni předstoupiti bylo mu nemožným; již z útlocitu k ní a z útlocitu k příteli Hajnému, nejbolestnější nehodou zastiženému. Věc dala se provesti jen prostřednictvím farářovým, tajně. Telegrafoval a v noci, den před pohřbem, přijel kus před Suchotín, kde farář jej očekával a odkudž jej zavedl neporozovaně do fary. Hospodyně, spolehlivá to žena, byla pojata v tajemství; jinak nikdo o jeho příchodě nevěděl. Když bral se smuteční průvod mimo faru, stál doktor v okně, květinami zastaveném, a díval se skrze ně kukátkem divadelním. Průvod šel zvolna a zrovna před farou se měnili nosiči. Doktor měl pokdy viděti s dostatek Mély. Celý čas řeči, pohřebních obřadův a zádušních mší proseděl na témž místě u okna, jsa samojediný v domě. Když lidé se po obřadech trousili, přistoupil znova k oknu. Přišla Mély, Jaroušek, Prokop; sedali do kočárův. Když odjížděli, nemohl oka od prvního kočáru odtrhnouti. Hospodyně se vrátila, že již jdou páni páteři. Nežli přišel Drahokoupil asi s pěti pány bratry, na dnešek sezvanými, uchýlil se do komory, jež byla mu skrýší. Teprve na večer, když cizí duchovní po dobrém obědě se rozjeli, vyvedl jej odtamtud farář. Mluvili spolu málo a úryvkovitě. Srdce oběma žalostí přetékalo.

„Kdy by Mély umřela, nebylo by mně tak zle; ale kdy by se stala ženou jiného, nevím, sneslli bych to!“ opakoval vícekrát doktor.

„Čím mám vám odpověděti, příteli,“ pravil srdečně Drahokoupil. „Nelze mi jinak nežli kněžskou frásí, jež však vychází mi imo a pectore: Nechme toho vlásti, jenž rukou svou otáčí osu všehomíra. Nejsme lístky, upadlými do dravých vod.“

Doktor si záhy lehl, aby se posilnil spánkem. Byl po předešlé noci nevyspalý a duševním napjetím velmi unaven. Po půlnoci opustil Suchotínskou faru. Farář jej opět doprovodil kus za ves na silnici a slíbil dále dopisovati. Objednaný povoz právě přijížděl a unášel krásnou letní nocí doktora trochu do světa. Chtělť nešťastný muž v šumu cizích končin hledati úlevy pro útroby své, bolestmi rozjizvené. Farář se díval za přítelem, dokud mu nesešel s očí. Pomalu vracel se pak

domů a zamyšlen procházel se ještě asi dvě hodiny po zahradě, nežli vyhledal lůžko své.

Příchod doktorův nezůstal naprosto tajným. Slečinka Gábinka zahlídla jej oknem, večer před pohřbem mimo jedoucího. Ráno to vypravovala mladému Turečkovi, jenž na půl cesty ze Záhořan přišel jí naproti, a divila se, že nevidí doktora mezi hostmi. Pověst ta, ovšem nezjištěná, dostala se i slečně Mély na vědomí a nemálo ji znepokojila. Zmínila se o tom panu Hajnému, a bylo to vůbec po prvé, co před ním po delším čase jmeno doktorovo vyslovila. Pan Hajný se domníval, že jsou to liché řeči, ač by byl rád doktora viděl. I Drahokoupila pozeptala se téhož dne soukromí. Odpověděl diplomaticky správně, lži se uhýbaje, že nic podobného sám neslyšel. Leč v duchu pozastavil se nad poptávkou. Věděl, že již po neděle na Čerstvém vzduchu jmeno doktorovo se neozývá, a zpravil také o tom co nejdříve doktora.

První čtyři dni nebyly na Čerstvém vzduchu klidny. Byliť tu hosté z Prahy, a slečna Mély měla kromě dětí a staré paní starostmi o dům plnou hlavu, ač paní Turečková se horlivé snažila polehčiti jí břemene. Švekruše pana Hajného z Prahy byla by na delší čas v Záhořanech ostala, ale stará paní, jež příliš ráda jí neviděla, jí to zdvořile a hladce vymluvila, zastírajíc se pečlivostí slečny Mély i Turečkové. Když vrátili se z pohřbu, potkal po chvíli pan Hajný slečnu Mély v chodbě. Podal jí ruku a pravil k ní prosebně a lítostivě:

„Ó Mély, neopouštějte mne a děti; zastihla mne rána palicí do hlavy.“ Slzy mu vyhrkly potůčkem z očí.

Slečna mu odvětila pevně a laskavě:

„Buďte bez starosti. Neopustím dítek vašich. Byla by to zrada nad Maruší. Bůh dá vám i nám potřebné síly.“

Čtvrtého dne odjeli příbuzní a domácnost vracela se pomalu do poklidných kolejí. Stará paní vzala domácí žezlo do ruky a zahájila svou vládu poradou se slečnou Mély, kam by nyní nejvhodněji bylo s dětmi se uchýliti. Do Prahy se přestěhovati již z útlocitu ku slečně, pro doktora Javorníka, nebylo jí k mysli; pomyšlení na Vídeň, stařence cizí a příliš hlučnou, tolikéž narazilo na podstatné obtíže, z nichž předem ta vydala na váze, že útlému Prokůpkovi by tam hrubě nesvědčilo. Poněvadž blízkému městu nikdy nepřála a nebyla by tam ráda delší čas trávila, zdál se jí posléze Záhořanský dvorec aspoň na ten čas, dokud Prokůpek z nejhoršího neodroste, dosti příhodným. Mínila tam pana Hajného přestěhovati, již také proto, že by se mu tam dosti příjemná domácnost zaříditi dala.

„Příbytek se mu tam dá slušně upraviti,“ dokládala; „a dáme mu tam Turečkovou za hospodyni a aby měl společníka, přidáme mu do hospodářství mladého Turečka. On jest mysli velmi družebné, a Hajný jej rád vidí.“

Když pak přibrán byl do úrady, přijal pan Hajný vděčně, na čem paní se usnesly. Mohlť takto dítky míti na blízku, což mu bylo velikou potěchou; kdy by mu je byly chtěly odvesti, sotva by byl ve smlouvu vešel.

Slečna Mély by byla čím dále tím raději s dětmi a starou paní odjela, ale z dobroty srdce této neodporovala.

Co ujednáno, za tepla bylo provedeno, a dámy opanovaly Čerstvý vzduch, a pod ochranou staré paní, jež zůstala vladařkou domu naproti světu, nastoupila slečna Mély svůj úřad jako pěstounka dítek Mariiných. Nikdo nepostrádal v domě svého pohodlí, jenom slečna Mély, ale ta ráda se ho vzdávala. Bylať nynější činnost její přece jen odpočinkem proti bolestným zkušenostem a takořka sžíravému ruchu za posledních tří čtvrtí let. V jedné věci počínal se jí nyní teprve rozum otvírati: že práce nejen sílí a baví, ale že jest i nejvýdatnějším lékem proti všelikým útrapám pozemským. Nic jí více netěšilo jako činnost a práce, a pod jejíma rukama rostlo do honu požehnání. Viděla to a cítila a měla z toho potěchu i radost. I stará paní přilnula k ní mnohem vroucněji a neříkala jí jinak nežli: „můj zlatý Meloušku." Mluvívala s ní dlouho o miláčku svém, nebožce Marii, a přenášela zpovolna mateřskou svou lásku na ni. K zeti svému, jehož někdy s dětmi navštěvovala, vyslovila se nejednou:

„Tak tak, milý synu; božím řízením se nám oběma špatně daří. Ale vznesme nebesům dík, že máme Mély. Ona má povahu i srdce; vytrvá."

A pro sebe v duchu mudrovala: „Kdy bych se měla dočkati, a Prokop zamýšlel se oženiti, musí Mély i děti se mnou. Cizím rukám jich nenechám."

O budoucnosti slečny Mély co den rozjímala. Setrvala na tom, že dokud bude živa, ji od sebe nepropustí, a spokojila se nadějí, že čas sám vynese radu, jak jí ustrojiti a zabezpečiti nejlepší budoucnost.

S panem Hajným se Mély velmi zřídka setkávala. Chodívalť po přání staré paní i do továrny polní cestou na silnici. Branka, vedoucí přímo od panského domu do dvorce, byla proň na závoru. Zacházela s ním s onou skromnou prostomyslností, jaká zdobí lidi dobře vychované a rozumné, ale odrážel ji od něho jemný panenský ostych. Byl pan Hajný, ač v uctivé vzdálenosti se choval, přece jen v nejlepší mužské síle, byl sličen a svoboden, a Mély byla podjata slibem, jímž zavázala se Marii na smrtelném loži. Hrdost její nepřipouštěla, aby přiblížila se jen o vlas blíže k němu, nežli požadoval vzájemný jich přátelský poměr. Tím vloudil se v zacházení jich hned z počátku nepřívětivý stín nějaké cizoty, jehož si Mély byla vědoma, jemuž však pan Hajný naprosto nerozuměl. Ale přes to cítil jeho účinek, když probíral se zvolna ze smutku a žalosti, jež všecku jeho bytost první čas k zemi tlačily jako kámen, jenž zlou náhodou svalil se na květinu, ne sice útlou, ale nikoliv také tak silnou, aby byla nárazu jeho úspěšně odolala.

Trpěl velmi mnoho, třeba před nikým nehořekoval. Ač zvýšenou prací se snažil, mysl ze zármutku vytrhnouti, přece se mu to, zvláště první čas, hrubě nedařilo. K tomu potkala jej krátce po úmrtí jeho paní v obchodě značnější peněžní ztráta, jež kupeckého jeho ducha nemálo hnětla. Bylo věcí ujednanou mezi starou paní, slečnou Mély, Drahokoupilem i Borovcem, vypraviti jej na několik neděl na cesty, aby okřál na těle i mysli. Doktor Netušil úplně souhlasil.

Pan Račte, co zašlo mu „jarní sluníčko," opět častěji docházíval na Čerstvý vzduch. Na oko, by pana Hajného povyrazil, v pravdě však znova jej vábila slečna Mély, jíž smutek tak pěkně slušel a o níž soudil, že opět jest svobodna. Nevěděl sice nic určitého; ale byly prázdniny a doktor Javorník nepřijel, ano nedostavil se ani na pohřeb. To mělo důležitou svou příčinu. A když jednou hovor na doktora zatočil a spozoroval, jak všickni se při stole snaží, slova jeho zamluviti, a slečna Mély rozpačitě a nevlídně k zemi hledí: přijal za jistotu, že námluvy doktorovy jsou rozbity. Napadlo ho sice cestou, že slečna Mély je partie pro Hajného jako by ušita, ale dobrák Vraženský si naproti tomu pomyslil, že svobodný muž, jako on, přece jest lepším ženichem nežli vdovec s dvěma malými dětmi, a na povadlé jeho rozmarýně počaly se opět proutky narovnávati. Na Čerstvém vzduchu byl velice opatrný a věnoval se zcela panu Hajnému, pro nějž vymýšlel vyražení, čímž se stal i paním vítaným a milým.

Pan Hajný zpěčoval se jíti na cesty kryje se tím, že mu srdce nedá, aby opustil čerstvý hrob Mariin. Ale pan Račte věděl tomu radu.

„Milý příteli," vykládal mu; „hrobu našeho jarního sluníčka neráčíte přece tak nechati, jak jest. Račte uvážiti: podzim je za humny, a pojednouli nebudeme vytahovati kožichy a bačkory? Krásný pomník nebo hrobka nesfoukne se. Čas největší dáti se do práce. Pojedu s vámi do Prahy a třeba o hromádku kilometrů dále. Nebude mi také na škodu, protřesuli trochu cestou osrdí. Stavíme se v městě u malíře Trnky, teď bude doma, a vezmeme jej s sebou do Prahy. Ten tomu rozumí z fundamentu, poradí, provede nás po umělcích. I kapse vaší bude při tom zdrávo. Jaké komedie s přípravami: pozejtří jest sobota, vyjedeme a v neděli sedíme pěkně v Praze s Trnkou při plzenském a učiníme objednávku. Do zimy bude hrobka postavena a lidé budou se na ni choditi dívat do Suchotína a vyvalovati okuláry."

Prorazil. V sobotu odjeli oba pánové do Prahy, a pan Borovec vrátil se teprve po témdni sám. Podávaje paním referát o cestě tak obšírný, že by čtvrt kroniky Hájkovy vyplnil, dovršil jej těmito hrdozvukými větami: „Za těch několik dní jsem si milého Hajného přece osedlal. Dovezl jsem jej až do Postojné a vypravil jej odtud dolů do Terstu. Benátky a Milán jsou famosní podívaná a nahoru po jezerech, do Tyrol, stojí již za nějakou stovku. Bavory dostane se domů. Při tom může odskočiti do Říma a do Neapole a vypiti tam láhev Lacrymae Christi na všech nás zdraví. Trnka je čipera; on nám o tom všem toho navypravoval, že jsme to viděli před sebou jako v kukátku. A čtverák, jakživ tam ani botou nepáchl. Míti tak dvě, tři stovky na vyhozenou, a byl bych mu je dal, aby jel spolu."

Pan Račte si učinil rozhodně dobré oko při paních, pozoroval to a prozpěvoval si v duchu, že zasadil si karafiát do zahrádky tužeb svých.

Jaroušek i Prokůpek byli skutečně v rukách mateřských a viseli také na slečně Mély jako na matce. Jaroušek již zapomínal na maminku, „co je v nebi," a miloval Mély, jako by od jakživa byla jeho maminkou. Sama kojná se někdy přeříkala oslovujíc Mély názvem „milostpaní," ač prosté ženě po každé tu chybu vytýkala.

Slečně Mély nescházely děti s mysli. Přiznávala sama sobě, že přirostly jí k srdci, že odtrhnouti se od nich bylo by příkoří jejímu citu a jejímu přesvědčení, a že byla by to skutečná neshoda mezi srdcem a rozumem. A přece se žádná ani dost málo vřelejší příchylnost k panu Hajnému v ní neznímala. Žena rázu jejího mohla jen jednou milovati, jen jednou také milovala, Jaroslava, a — cítila, že miluje jej posud, třeba nebyl citu jejího hoden. Ó jak tížil, jak skličoval ji těsně slib, složený Marii! Jak rozkošný by byl život, kdy by Jaroslav byl jejím manželem, a kdy by spolu odchovávali dítky Mariiny Hajnému!

„Štěstí existuje jenom ve fantasii,“ vzdychla sobě, „a skutečnost jest katem fantasie.“ (Dokončení.)

Svatba Litoměřická.

Historická novela

od

Václava Beneše Třebízského.

(Pokračování.)

IV.

Již druhý den, co odjel Radobylův Smil s důtklivou žádostí k bratru Janu Žižkovi, aby nemeškal, můželi jen poněkud, zabezpečiti věci české Litoměřice, — začal hezky popadávati sníh. A k večeru vypadaly již okolní vrchy, jako by jediným tímto dnem o sto let byly sestárly. Hlavy jim zbělely mlékem, a pouze na úpatích či v roklinách černaly se tmavé šmouhy vlhnoucí prsti.

Na stromech nepohnulo se ani lístečku. Nikde pod širým nebem ani živého tvora. Když se sype ze šedavých oblak sníh za mrtvého ticha, zdá se člověku, jako by obloha znenáhla snášela se níž a níže a obrovskou br´ní svou chtěla udusiti všechen ruch na dlouhou, nepřečkatelnou zimu. Chodec urychluje bezděky zamlklým krajem krok; ale čím rychleji chce ku předu, tím zdlouhavěji cesty ubývá.

Za takovéto pohody bývá nejvolněji ještě pod krovem; ale samotnému člověku také nikoliv. Když pohromadě několik dobrých druhů, u kterých jedno srdce a jedna duše, ubíhá čas vodou a nikomu se ani nechce ven přes práh do sněhu.

U rybáře Lososa sedělo ten večer na dřevěných lavicích podél stěn sbitých z těžkých, dubových klád několik besedníků.

Rybáři na Oharce bývali prapodivný druh lidí; ale ryzí, do kosti poctivé povahy. Od nikoho ničeho nepotřebovali; revíry jejich je dobře uživily, a nejeden si ještě mnohou kopu ustřádal pro všecka možná léta zlá. Tenkráte bývala prý Oharka ještě mnohem rybnější než za našich časů. I zlaté rybky plodívala. A nebylo potom divu, že pro rybářovu dceru přišel si nejednou pán premovaný od hlavy do paty v šatě jako brčál zeleném.

Za tehdejších dob ještě tisknutých kronik mezi lidem nebylo; za to však je mívali vepsány nejen ve hlavách, ale také v duších, — v nejvnitřnějších srdce svého útrobách.

Rybák Losos byl takovouto živou kronikou. Věděl všecko na vlas, jak v těchto krajích bývalo za Braniborců, za Korutana a za Jana Lucemburáka. Od těch dob, co se prý v Litoměřicích začali spravovati Magdeburským právem, nahromadili pokladů sice, že nevěděli s nimi kam; ale začal ve městě hynouti starý mrav, a jazyk český přicházel za povrhel. A zaváděli tu německou modu i ve kroji. Volali prý cizotu na sebe sami.

„A ve které zemi a ve kterém lidu k sobě zvou ženu, která jest vylíčena jako helmbrechtice, aby jim spravovala dům, zle — zle!" říkával Losos, když přišel na tyhle myšlenky. Měl jen prostý, rybářský rozum; ale mnohý mistr na vysokém učení musil by se před soudností jeho zastyděti. Dnes opět vykládal několika sedlákům z okolních vesnic, jak chodíval na kázaní Miličovo i vyučence jeho, Jana druhého.

„Abych to slyšel, já nelitoval cesty do Prahy, i nevzal jsem ničeho s sebou než do uzlíku, jejž jsem nesl na holi přes rameno, bochánek chleba. A jak byl chudinka — boží dárek — ukoralý. Až se mi ústy prýštila krev. Ale za to vody křišťálové okusila vyprahlá duše má . . . Neměl ohledů, ani osob nepřijímal, a jako někdy Jan Křestitel, i on by byl řekl každému do očí: nesluší tobě . . . Zcela po mistru svém, někdy Janu Miličovi, z jehož postily nejednu pravdu peprnou já sám ledajakému pančisku pověděl do očí a tváří ve tvář. Tak jako tohle. Jednou kázal Milič o ancikristovi. Tenkráte ho však viděl ještě málokdo. Dnes už chodí zjevně a poznati ho může, kdo jen nemá vlčí mlhy před očima. A když tak před císařem kázal a slovem mocným všem řádům světským i duchovním vytýkal, čím kdo jest vinen, ukázal veřejně na panovníka řka: „To ty jsi ten ancikrist!" A víteliž, který to císař byl? Karel Čtvrtý, paměti slavné a nezapomenutelné, kterému bychom dnes nohy i ruce zulíbali, kterého, kdy bychom špendlíkem mohli z hrobu vyhrabati, vyhrabali bychom jej. — Co by ten Milič řekl jeho synu, když opovážil se říci toto otci! — Jářku, rád bych věděl, jak by asi nazval Zikmunda? — Vím, jak! Slovo zlé, které nemá mezi křesťany ani jmenováno býti. Ale vyslovím je přece, abyste věděli, kdo na trůně, na němž někdy svatý Václav seděl . . . Cizoložník frejířský a kuběnář, kterému v celé svaté říši římsko-německé nenajdete rovného . . ."

Venku rozlehl se štěkot psa. Někdo přicházel. Losos byl ve svém hovoru nemile přerušen. Kdo by to mohl býti? Leda nějaký zbloudilec. Ale zdejším krajem nebylo možno sejíti s pravé cesty. Všude plno stromoví. Setmělo se již sice značně; ale k téhle rybárně byla by přece jen s polní cesty veliká zacházka.

„Pozdrav bůh, rybáři."

„A tebe, pane konšele, obdaruj silou znamenitou!"

„U tebe společnost?"

„Dobří, každodenní návštěvníci. Krátíme si tu čas, jak můžeme, ale po mém zdání užitečně a všem nám k dobru příštímu. — Pojď dále — dále!"

Litoměřický konšel Radobyl vešel do chudičké světničky, setřásaje se sebe sněhové chumáče.

„Pozdrav bůh!“ opětoval ještě jednou, kolem se rozhlížeje.

„A tobě na všem požehnej!“ odpověděli jedním hrdlem hosté rybářovi.

Sedláci se potom jeden za druhým zdvíhali a brali se ke svým domovům. Nebývá dobře, přijdeli řídký host k někomu návštěvou, aby druzí zůstali ze zvědavosti, třeba je i pobízel, aby počkali, a divil se, že vstávají a proč prý tak pojednou mají na pospěch. Výmluvy naleznou okamžitě a potají si myslí: tihle dva chtějí si něco pověděti; k čemu je rušiti?

„Můžeme na všecky vesnice, z kterých tito pocházejí, úplně spoléhati, — zcela, pane konšele. Ale ve městě mnoho vlažných, ani teplých, ani studených, a nejhorší, že je člověk nemůže vyvrhnouti. Bude třeba ujistiti se jimi. Ďábel bývá nejčilejší za noci a když lehkověrný hospodář spí!“

„Poslal jsem již svého syna k Žižkovi!“

„Vím!“ přikývl Losos.

„Ty že o tom víš?“

„Viděl jsem ho včera!“

„A mluvil jsi s ním?“

„Tušil jsem to; kam by mohl jinam jeti?“

„A kdo ještě s ním jel?“

Tato otázka projela rty Radobylovými, jako by měl hrdlo stažené obručem, a zraky konšelovy utkvěly na rybářovi, jako by chtěly na tuto otázku odpověď vyčísti z výrazu obličeje Lososova.

„K čemu tajiti pravdu před otcem, pokud se syna jeho týče? Projížděl jsem včera řeku od samého poledne. A ničeho jsem neulovil. Domů se mi také nechtělo. Když rybář s prázdným keserem se vrací ke břehu, nikdy nebývá dobré znamení. A zrovna naproti mně dojel tvého syna podivný společník. Už podle sedění na koni poznal jsem, že to ženština. A potom jsem uhodl, kolikátá udeřila. Smil se zprvu vzpíral, i na jilec meče sáhl, ale smluvili se brzičko a pak se mi před očima jen kmitali.“

„A kdo že by to byl? — Já mu přece tak přísně přikázal!“ vece Radobyl; hlas se mu nějak třásl a oči mimoděk přimhuřovaly.

„Ani toho ti, pane, nechci tajiti. Nikdo jiný než dcera purkmistrova. Asi za hodinu už ji všude hledali. Ale já je od pravé cesty odvrátil. A nevrátila prý se, jak slyším, do dneška.“

„Purkmistrova dcera s mým synem!“

Konšel potom svěsil hlavu, jako by jeden trámec se stropu na šíji jeho byl dopadl. Na tu novinu se již ostatně Litoměřický měštěnín připravil; tu zprávu tušil také; ale dotkla se ho přece nesmírně.

„Vyslal ji za ním; dal ji hledati na oko, a syn můj bude již v rukou nepřátel. Ó plémě hadí, nadarmo se neplazíš zemí od stvoření světa, od prvního hříchu!“

Radobyl zahovořil tato slova, jako když na děkanském kostele praepuls vyzvánějí, a potom si opřel hlavu o obě ruce

„V tom se, pane konšele, mýlíš. Purkmistrova dcera nemá po otci ani vlasu na sobě a skorem se zdá, jako by ani krve jeho neměla nejmenší krůpěje. Oddána jest kalichu tak věrně jako já, jako ty. V ní roste proti zlotřilému otci hrozná, příšerná metla. Škoda, přeškoda mladého života Vítězčina, jenž může snadno býti polomen. Ještě včera jsem ji nerad viděl po boku tvého syna. Ještě včera tahle hlava přepodivně za nimi kývala; ale čím dále přemýšlím, tím pevněji usazuje se mi pod lebkou přesvědčení, jež jsem ti byl pověděl. Purkmistrova dcera nebyla by schopna činu, kterého se do ní domýšlíš. Ještě včera mi připadla myšlenka: Tyhle kroky tvé, hochu milý, rodnému městu mohou přinesti všecko nejlepší, a staví se ti v cestu hladká tvář, jež mužným činům přečasto nejnebezpečnější. Ode dávna staří říkávali: V co ženský zub se zakousne, musí shníti, a co ženský jazyk smele, bývá nejhorší zadinou. Ale dnes tohle dím: Ty buď nám Gideonem, Vítězka Deborou a tvůj syn Michaelem!“

„A jak že tak přes noc a den změnil jsi náhled svůj — ty, starý Losos, který, co jej znám, pořád jako tamhlety Hanžburské sloupy čedičové?“

„Poslechni. Měl jsem přezvláštní sen!“

„A ty — právě ty, starý Losose, věříš snům?“

„Ani bych ti neměl odpovídati! Přece písma znáš, a nemělli sny divné farao? Nemělli sen divný Jakub Israel? A co ti dva úředníci královští v žaláři egyptském? Jak jsem pověděl: zdály se mi přepodivné věci. Já viděl Litoměřice ve zcela nové podobě. Z dnešních domů nezůstalo skorem nic, ani někde základy. Já se procházel náměstím a ulicemi. Viděl jsem neznámý lid, hnedle všude cizí tváře. Slyšel jsem neznámou řeč, hnedle všude cizí zvuk. Nemohl a nemohl jsem se vzpamatovati. Nerozuměl jsem nikomu, hlava mi šla kolem, já se dal do pláče... Oči mé tkvěly na někdejší radnici, v níž purkmistroval Pichl. K téhle nynější nebyla ani podobna. Ukazovali v ní staré knihy, kterým z ukazovatelů nikdo nerozuměl, v nichž nikdo nedovedl přečísti správně ani řádečku. Tu přistoupil pojednou ke mně mladý muž. ‚Co pak tu, starečku dobrý, chcete? Proč pak si naříkáte?‘ — ‚Jak bych si nenaříkal, když tu neznám živé duše a přece odtud, z blizounka, pocházím.‘ — ‚Kolik je vám asi let?‘ — Já se živou mocí nemohl rozpomenouti. ‚Pamatuji purkmistra Pichla...‘ — ‚Inu arciť, tomu už přes půlpáta sta let, co dopurkmistroval. A už vám nyní rozumím, že tu nikoho neznáte. Jak byste také mohl. Nejméně desatero pokolení se zde již vystřídalo. A ode čtyř tu vládne cizí řeč a domorodná pouhou popelkou, uchýlena tak do koutečka. Na tohle město přišly úhony strašlivé. Než — podívej se vzhůru. Zříš dobře tamhle na té střeše obrovský kalich zčernalý? Do té chvíle rozhlíží se na míle daleko k jihu do kraje českého. A jediný pohled na kalich ten musí působiti a bude také, jako jednou na poušti had měděný, na kříži vztyčený, kterýmž byli všichni uzdraveni, jež uštkl jedovatý zeměplaz...‘ Opravdu. Tak určitě pojevil se zrakům mým nad domem jedním obrovský kalich zčernalý, jako by jej Litoměřice zdvíhaly k nebesům na oběť smíření. A když jsem se probudil, okamžitě vyběhl jsem před chatu, zdali vidění divné bylo skutečností

či pouhým snem . . . A víšli, pane konšele, čí ruce jiný ještě kalich zdvíhali? Ten byl však ze zlata a svitem svým oslňoval, že oči bezděky slzely. Ruce syna tvého a purkmistrovy dcery Vítězky. A z kalicha tohoto prýštila čistá krev, krůpěj za krůpějí, a než k zemi dopadla, v perly skvostné se měnila. A jedna z krůpějí těch zvlažila i čelo mé. Do této chvíle cítím rosu její na těchhle vráskách svých. Zrovna jako bych byl omladl.“

„Zvláštní, neobyčejný sen!“ přikývl hlavou konšel Radobyl. „Už aby tu však byli našinci! Škoda každého okamžiku!“

Potom shasli v rybárně na krbu louč a hovořili potichu. Nebylo rozuměti jedinému slovu. Losos říkával, že od nějakého času nelze věřiti ani rybám. A ty jsou přece věčně věkův němy, neuměly prý odpověděti, ani když je Adam jmenem jmenoval. A přece prozradily už nejedno tajemství. Rybák o tom uměl kolik pohádek.

V.

Staré sídlo Hazmburských pánův a takořka druhá jejich kolébka, mohutný hrad, korunující malebnými obrysy svými temeno homole, jež vládne široko daleko úrodným a bohatým Poohřím, — kvetlo za dnů, o nichž vypravujeme, nejbujnějším květem. Žel jedině, že od samých kořenů začaly vyrážeti výstřelky, jimiž se vysoce štěpný keř zenenáhla zvracel v nejplanější, až se stal pouhým pahejlem.

S obou hradních věží rozevíral se v žírný český kraj pohled, jejž nelze vylíčiti. Za jasných dnů zřeli páni Zajícové zcela určitě Svatovítskou věž, a hlásný na zdejším hradě postřehl okem přijíždějícího hosta na míli daleko.

Už tenkráte byly Hazmburské věže zčernalé na vlas jako dnes, ale rozhlížely se kolem pyšněji, protože na praporci vztýčeném poletoval zajíc v nejplnější síle, a zdejší páni patřili v celém království k nejpřednějším.

Mezi starými českými hrady a královskými městy nebývalo od jakživa mnoho přátelství. Ale páni Zajícové Litoměřicům přáli; zvláště pan Vilém byl s purkmistrem Pichlem jedna ruka. Nejednou prohodil prvnější veřejně, že Hazmburk s Litoměřicemi jest nejpevnější oporou Zikmundova trůnu na českém severu. A ješitnému měšťáku lichotilo nejvyšší měrou, že pan Zajíc vydává purkmistrování jeho takovéto svědectví. Páni bývají častěji u dvora, s králem nenuceněji hovoří a mohou jediným slovíčkem velice prospěti. A přízně Zikmundovy si purkmistr Pichl vážil více než příštího svého spasení.

Pan Vilém Zajíc právě dočítal královské poslání, kterým svolává Zikmund sněm obecný do Brna ve věrném markrabství moravském k vánocům, a chtěl sáhnouti po důvěrném jakémsi sdělení od dobrého přítele svého Čeňka Vartenberského, když s hlásnice ozvalo se táhlé a ke konci poněkud trilkovité vytrubování. Pan Vilém vstav se židlice, poslouchal pozorně, zdali hlásnice neozve se po druhé. Ale věžný pověsil již roh zcela klidně na kolík zrovna vedle uzounkého okenka a mrzutě cosi zahučel. Návštěva nebyla mu asi příliš podle chuti.

„Zdaliž pak stojí jen za nadmutí těchhle mých plic? Že se tak ten pán zahazuje. Býti na místě jeho já, ani bych mu ruky nepodal, ani bych s ním za jeden stůl nesedl.“

Ke hlavní bráně hradové cvakaly již podkovy asi čtyř koní. Litoměřický primátor jezdíval vždycky o několika oděncích. Pan Vilém očekával ho již na hořením náhradí.

„Vítám tě vřele, vítám, pane purkmistře!“

Hazmburkovec sestoupil o několik kroků níže a mával pravicí neočekávanému hostu vstříc.

České panstvo označovalo se tenkráte vysoce uhlazeným mravem, dokonalou dvorností a vlídností neobyčejnou. A na spůsobech svých si zvláště pan Vilém zakládal. Spíše všecko jiné odpustil, jen poklesku proti obvyklému mravu nikoliv. A titulů dbal z míry. I toho byl bedliv, s jakým důrazem které slovo proneseno.

„Přeji tvé milosti na milém pánu bohu všeho nejlepšího!“ zahovořil primátor, sedě ještě na obstarožné klisně, která měla vypočítaný každý krok. A když pán chtěl dolů, ještě se dobrácký kůň nahnul, aby se jezdci nepřihodilo cosi zlého.

Pan Vilém přikývl hlavou a podal návštěvníku pravici.

„Co u vás, pane purkmistře, nového?“

„Velmi povážlivé zprávy nesu tvé milosti.“

„Snad nedává Litoměřický děkan také již píti z kalicha?“

„Mnoho neschází, aby se tak dálo!“

„Oho, pane purkmistře!“ vykřikl pan Vilém proti všemu zvyku, že se čeleď bezděky po něm ohledla.

„Proto také na Hazmburk ku tvé milosti přijíždím!“

„Neuvěřitelno! Nemůže býti!“

„Konšel Radobyl s několika jinými bouří všecken lid. A jest nebezpečí, že se zdvihnou vesnice kolem do kola našeho města. Potom by byly Litoměřice pro krále ztraceny naprosto, a toho dopustiti nemůžeme.“

„A tys ještě ničeho neučinil?“

„Ke všemu přivalilo se na hlavu mou ještě hrozné neštěstí.“

„Smímliž věděti, jakého druhu neštěstí potkalo slovutnost tvou?“

„Tvá milost se pamatuje na mou dceru.“

„Umřelaliž panna Viktorie?“

„Kdy by tomu tak bylo . . . Vyjela si pod večer za město a nevrátila se do této chvíle.“

„Toť únos zlomyslný! Opravdu: ve zdejším kraji neslýcháno. Devítihlavá saň začíná už i zde vystrkovati svá tykadla.“

Pan Vilém byl pohoršen sám nejvyšší měrou. Zanášelť se od nějakého času myšlenkou, že by nebylo nedůstojno erbu pánů Zajíců, kdy by jedna ratolest mužská sdružila se s výkvětem dcer měšťanských. Jediné zdržovaly ho dosud, aby nepřikročil k námluvám, vzniklé nepokoje v království. Pan Mikuláš, jemuž hodlal zapsati hrad Kost, bez toho poreptával již silně na své suchoparné mládenectví.

„Pravdu božskou pověděla milost tvá. Pokud v Litoměřicích Magdeburské právo, není takovéhoto skutku pamětníka. A to všecko

z toho, že se staré, ustálené řády bortí, že ruce opovážlivé oviklávají autoritu boží, církevní i světskou. A proto buďtež zutínány!"

„Sdílím neštěstí toto s tebou, jako by potkalo mne samého. A co na mně bude, učiním, abych ti k milé dceři dopomohl. Ale toho ti netajím, že to bude přetěžká práce. A podezření bys neměl na nikoho?"

„Týmže dnem opustil Litoměřice i dobře zvedený syn Radobylův!"

„Tedy únosníkem on a nikdo jiný! A toho jsi se, pane purkmistře, nedomyslil?"

S panem Pichlem se nyní zatočila celá komnata. Neodvážil se ani pomysliti sobě cos podobného. Byl by uvěřil všemu jinému rád, jen možnosti, že by dcera jeho byla v rukou syna nejodpovědnějšího nepřítele — nikoliv. Byl by uvěřil i tomu spíše, že ji odnesl vodník do křišťálových paláců svých, než domněnce, již tak určitě pronesl dnes pan Vilém Zajíc z Hazmburka.

„A co si počíti? Co-si jen počíti?"

Purkmistr zabědoval zcela po babském spůsobu. Tu chvíli zapomněl i proč se vlastně vydal na Hazmburk.

„A kdy by tu král byl dříve býval, nemohlo se to státi."

„Toť chyba i po mém zdání, která — chraniž bůh a svatí patronové zemští — aby se na něm i nás hrozně nevymstila. Země bez vladaře, trůn bez koruny a král, jemuž vladařství v Čechách přísluší každým právem, v cizí zemi po rozkoších a radovánkách. A tuhle svolává ještě stavy české až do Brna. Do Prahy — do Prahy! Kam až do Brna a do Vratislavi!"

„A k nám o peníze píše. Že prý přijde co nevidět, své věrné odmění a buřiče příkladně potrestá. Jen by tu měl již býti! Dáme rádi všecko, obětujeme poslední haléř... Nejsme jisti už ani svou ctí, ani dobrou pověstí svých rodin... Suplika, již jsem za ním poslal, nemůže býti ani důtklivější!"

„Vypravím za ním do Brna svého syna, aby mu s mnohými jinými všecko vypověděl!"

„I ránu, kteráž potkala mne!"

„I tvé neštěstí!"

„Ať si větrem pospíší. Cena českého království nesmírná, k nevypovědění. Teprve by ji poznal, až by ji ztratil."

„Musíme zatím, milý pane purkmistře, za něho pracovati. Jeho věc jest naší věcí, jeho prospěch naším prospěchem a jeho škoda naší škodou steronásobně."

„A proto s prosbou snažnou k tvé milosti přicházím!"

Purkmistr Pichl dovolil si posednouti blíže, až k samému panu Vilémovi.

„Buď ubezpečen, že ji, pokud jen možno, vyplním."

„Před štědrým dnem bývá v Litoměřicích hlučný trh. Scházívá se ve městě síla lidu venkovského. Čeleď tvé milosti mohla by užiti této příležitosti velice výhodně."

„A jak?" dí pan Vilém s neobyčejnou zvědavostí.

„Poruč svému lidu, aby se přestrojil v selské haleny, a město bude v rukou našich úplně."

„Výborně, pane primátore! Výtečná rada!“

„Svoluje milost tvá?“

„Zde máš ruku mou!“

A tu chvíli tiskly se dvě pravice, div že si kloubů na vzájem nepoškodily.

Purkmistr Pichl na chvíli pozapomněl i rány, jež dotkla se starostlivého srdce jeho, pomyšlením, že bude moci protivníkům svým a mezi těmito Radobylovi nejpřednějšímu šlápnouti na hlavu a rozdrtiti ji. Panu Vilémovi přišly tou chvílí také přepodivné záměry do hlavy. Jakmile octne se jednou čeleď jeho za městskými hradbami, bude přetěžko ji odtamtud vypuditi. A král Zikmund, pokud se týče zástavy zboží nějakého, není nikdy skrblíkem.

„A sepneme tu lid řetězy, že se nebude moci hnouti. Ať zví císař, že může ještě v království spoléhati na přátele, jichž věrnost jako skály.“

A nescházelo mnoho, že by oba mužové byli zapíjeli spolek svůj i dobrou mělničinou. Pichl by si byl dal říci okamžitě. Ale pan Zajíc se k tomu příliš neměl, jedva že tak rty révotokem ovlažil. Nebylo by také slušno k pitce vybízeti otce, jenž postižen neštěstím...

VI.

„Jak myslíte, milí páni konšelé, — jak myslíte! Pro mne a za mne!“

Litoměřický pan děkan nahnul hlavu poněkud vpřed, usmíval se a mnul si rozpačitě ruce.

„Chceme, aby tvá důstojnost o božím hodě vánočním podala nám pod obojí,“ promluvil nyní konšel Skála zcela určitě.

„Půjdeme ke stolu Páně všickni!“ odpověděl Radobyl.

Děkan svésil hlavu ještě níže.

„Uvidíme, milý páni konšelé, — uvidíme! — Třeba si to poněkud rozmysliti. Příliš mnoho najednou!“

„Po mém zdání není zde třeba nejmenšího rozmyslu. Pronesli jsme svou vůli určitě a také si žádáme zcela určité odpovědi.“

„K vůli svatému pokoji všecko milerád učiním. Jen buďte, milí páni konšelé, bez starosti!“

Když potom Skála s Radobylem odešli, pan děkan si oddechl, jako by mu se hrudi byl spadl nejeden centnýř, a ještě tu chvíli rozletěla se Litoměřicemi novina, že o božím hodě vánočním pan děkan bude podávati tělo Páně pod obojí.

„V děkanském kostele? Ve chrámě svatého Štěpána?“

V purkmistrovi Pichlovi div že se nesrazila všecka krev. Zaslechl tuto zprávu již před městem zpáteční cestou z Hazmburka.

Městský biřic Haušild nemohl se pana primátora už ani dočkati.

„Na spasení mé duše, pane můj! Mají to čestným slovem přislíbeno. Pan děkan již v rukou jejich úplně! A kovář Perlík zhotovuje dnes od rána divnou zbraň . . . Chtějí prý obnovovati i slavný magistrát . . .“

Purkmistr již neposlouchal. Bylo těch novin mnoho, příliš mnoho najednou. Mohla by z nich na člověka tělnatého přijíti i mrtvice. A nezajel ani k domovu, ale přímo na děkanství, zdali co pravda na těchto řečech.

Když se ozval chodbami zvonec, byl by pan děkan slyšel raději nevím co. A když oznamovala panna Gertruda, že za neodkladnou záležitostí přichází sám pan purkmistr, kdy by jen byl věděl jak, byl by se zapřel před tou návštěvou a ve své komnatě zavřel na zámek. Ale již se ozývaly dlažbou prudké kroky a bylo slyšeti i hlas páně primátorův. Pan děkan musil chtěj nechtěj vyjíti hostu vstříc s nejvlídnějším úsměvem, ač si neopominul postěžovati na podivné píchání mezi lopatkami.

„A nebylo by divu, slovutný pane, aby ze všeho, co člověk vidí a slyší, hlava nerozbolela!“

„Věřím, věřím, důstojný otče. Postavení tvé není nejonačejší. Ale musíme všickni jako za provaz jeden držeti!“

„Arciť, arciť, jako za provaz jeden,“ přisvědčoval pan děkan nejochotněji.

„A již cestou z Hazmburka slyším, kterak byla důstojnost tvá z míry povolnou. Vtáhne prý to kacířství proklaté do děkanského kostela již o božím hodě vánočním za hlaholu kotlů i trub.“

„Uchovej bůh, pane primátore! Chraň nás před nákazou stráží všemocnou.“

„A přece prý všecko jsi povolil! A budeš tělo boží pod obojí rozdávati sám?“

„Já, pane primátore? Já, děkan královského města Litoměřic? Toho se u mých šedin zasloužilých nikdo nedočká — nikdo nikdy, pane purkmistře! — Já věrným jeho královské milosti, zákonitému pánu našemu, chci zůstati i také zůstanu, k čemuž pomoziž mi bůh trojjediný! Jenom hleď, aby pokoj nebyl nikde porušen. Zle začíná u nás nákaza hlavy zdvíhati, zle! Považ, i ke mně se odvážili. A co všecko chtěli na mně. Co jsem měl činiti, než ukázati tvář povolnou. Však jsem tušil, že se po žádosti jejich nestane. Kam pak také! Przniti staroslavný náš chrám! Jen ruky silné bude tu potřeba!“

„A té poskytne nám pan Vilém Zajíc z Hazmburka!“

„Buď jmeno páně pochváleno! Vždycky říkám: světské rameno musí nám propůjčiti služeb svých. A potom něco zmůžeme. Tak pan Zajíc — pan Zajíc! Co škodí — co škodí!“

Pan děkan si opět mnul ruce, ale tentokráte již v obličeji jeho rozpaků pozorovati nebylo. Tak se mu zdálo, jako by se do krve jeho vracela někdejší odvaha, mělli vůbec kdy jakou. Na Radobyla a Skálu měl ostatně již dávno s vrchu. A za časů, kdy tudy táhl houfec študentů z Prahy do Saska a kdy dva mistři veřejně dovolili si mluviti proti králi Václavu, konšel Radobyl vstal i otázal se, ve které zemi cizinec směl by beze trestu okamžitého jen jediné slovo proříci proti panovníku? A potom dopověděl toto: „I naše pohostinství má své meze. Rozumíte, páni mistři?“ Pan děkan začal potom dlouhý sermon, kterýmž na pověsti Václavově nezůstalo zdravým ani místečko. A Radobyl znova se otázal: „Jak že zní, pane děkane, osmé boží přikázání, které

vykládati máš sám tak často příležitost? A jak že byl potrestán syn Noelův, že se svému otci posmíval? A před očima cizíma vždy dobře bratrovu chybu, bylali by jaká, zakryti, a ne ještě odhalovati, aby zřejmou byla všem . . ."

Purkmistr Pichl odcházel z děkanství s hlavou vztyčenou. Těmito piklemi značně si odlehčil a teprve se mu uvolní, jen až provede své zámysly úplně. Sršeň si také nedá pokoje, pokud neochladí svou rozdrážděnost, a vosa musí taktéž zabodnouti své žihadlo, aby si potom odpočinula a zhynula. A mezi lidmi nejinak. Až sežloutne voskem a ochuraví, nemůželi vychrliti na kohosi spoustu zlosti své.

Pan děkan usedl si do pohovky a zahleděl se v neurčito.

A byl nevýslovně povděčen, že se tak zbavil nejpohodlněji nemilé návštěvy. Užívaltě od nějakého času zvláštního spůsobu obcování s lidem. Ať byl kdo byl, přisvědčil každému, s nikým nechtěl přijíti ve spor, leda ještě tak s chudákem, jenž byl úplně neškodným.

A kdy by ten večer byli přišli Radobyl se Skálou, ve všem by jim byl dal za pravdu. A nebyl by se pozastavil ani nad nejsmělejším výrokem, čelícím proti řádům ve svaté církvi či světském vladařství. A opět by s jiným proti nim síru i oheň s nebe svolával. Všecko pak pro pokoj i dobrou vůli.

VII.

„Ty dále, Vítězko, nemůžeš — nesmíš!"

„Po boku tvém zůstanu, kdy bych měla duši vypustiti!"

„Poslechni mne. Takhle bychom nikdy nezřeli vyplněných nadějí svých, mámeli jaké . . . Všecka se chvěješ, tváře ti jen hoří, a od severu začíná tak ostrý, pronikavý vítr. Cítím šlehy jeho sám až do kostí. Nesmíš, za všecko na světě — nemůžeš dále! — Tuhle vesnička, lidé dobří ti poskytnou přístřeší."

„A ty bys mne, Smile, chtěl opustiti uprostřed cizích končin?"

„Jsi ještě všude v Čechách."

„Ale mezi neznámými lidmi!"

„Ani myšlenkou ti nikdo neublíží. — Potřeba ti odpočinku!"

Dívce po boku jezdcově bylo opravdu potřeba odpočinku měrou nejvyšší. Tváře jí chvílemi bledly a chvílemi rděly se zase nejtemnější červení; ruka její jedva že otěže udržela. A jak divným svitem leskly se tmavěmodré zraky její.

„Žes jen připadla na takovou myšlenku!"

„Či měla jsem zůstati doma, a otec můj by zatím se chystal ku svatbě? Víš, že nápadníků drzých každý den se u něho ohlašovalo? Nevím, zdali bys byl uviděl Vítězku, až bys se vrátil do svého rodiště — nevím . . ."

Dívka potom svěsila hlavu a umlkla. Líce její zastřely se náhle jemnější bělostí, než pokrov sněhový, na němž třpytilo se posledními červánky samých nejkrásnějších drahokamenů, jako by ten kraj vůkol byl zemí začarovanou.

Před nimi rozkládala se vesnička, tak už svým zevnějškem česká vesnička, skromnička jako popelka, ale pod střechami s lidem, jehož srdce zlato, jehož duše křišťál. Kolem dědinky zahrada na zahradě, koruny starých hruší a štěpů postříbřeny a mihající se oku, jako by od větve na větev rozvěšeny byly šňůry perlové, nad střechami kostelní vížka zovoucí poutníka, že tu krovy pohostinné, opodál rozlehlý dvorec, prastarý, ještě z těch dřevěných, v nichž si lidé už na zemi nebe vlastníma rukama připravovali.

„Kdy bychom chtěli, drahoušku, dále, mohla bys skloniti milou hlavu pod širým nebem.“

„Na tvou hruď, a bůh ví, že by mi lépe bylo!“

„A což cesta má a mé poslání? Od výsledku kroků mých snad všecko závisí — i naše štěstí. A proto musíš mne, Vítězko, poslechnouti!“

Mladý jezdec pojal nyní dívčinu ruku do své levice; ale což se zalekl, jakým teplem sálala; zrovna jako by se byl dotkl žíznivého železa. A zraky se Vítězce znenáhla zavíraly, hlava klesala jí níž a níže koníku ke hřívě, a dobré zvíře třikrát zaržálo táhlým, smutným řehotem.

„Pro bůh, miláčku můj . . .“

Mladý muž ji musil zachytiti oběma rukama. Štěstí, že tu tak blizounko lidská obydlí.

Za chvilenku octnuli se před dvorem.

Vrata byla otevřena dokořan. Blížily se vánoční svátky, schylovala se ku sklonku poslední neděle adventní, a tu zdejší zeman dvora svého nikdy ani za noci nezavíral. Musilo zůstati všecko zotvíráno. Kolik prý světem takových poutníků, jako byly někdy dvě poslední ratolesti z kmene Davidova, jež v Betlémě všude odbývali slovy: „Nemáme místa, jděte dál!“ A od štědrého večera začínaje až do tří králů mohl přijíti ke stolu zemanově kdo chtěl, a každý byl přivítán, jako by rodný jeho bratr byl. Lidé sice si vypravovali, že prý těchto zvyků jeho příčina přepodivná; ale ať bylo jak bylo, lidumilnost vladyky zdejšího nemohli si dost vynachváliti.

A když bělouš Vítězčin přede dvorcem zařehotal, stál již ve vratech vážný kmet, vítaje příchozí nejsrdečněji.

„Dovolíšli, pane?“

„Jen dále! Buďte vítáni nejupřímněji!“

Starý vladyka pomáhal nyní Smilovi Vítězku s koně sníti. Šlo to ztěžka. Dívka upadla ve mdloby.

„Bude to třeba jen z ohlídnutí! V teple se zotaví za hodinku!“ pravil vlídně hostitel, drže oba koně za uzdu.

Ve vsi objevil se tu a tam přede dveřmi člověk, zahleděl se ke dvoru, přistoupil druhý, něco si spolu pověděli, hlavami přikývli a zase zmizeli za vraty. A někde zakmitla se i zvědavá ženština, ale nikoliv ze zlého úmyslu, spíše už tak ze zvyku. V dědince, která leží stranou, všimnou si bedlivě i žebráka, zabloudíli sem kdy neznámý. Ale dají každému.

Zeman se neptal mladého muže po ničem. Jediné že už po třetí prohodil: „Bude zase dobře!“ A drže ve vyschlé pravici své ruku

Vítězčinu pohyboval odměřeně rtoma, jako by cosi počítal. A při tom se milým obličejem jeho rozestíral výraz, jenž mnoho dobrého nevěštil.

„Jedete dlouho?"

„Druhý den. Od Litoměřic!"

„Neptám se po tom!"

Musím ještě podotknouti, že zdejší vladyka se nikdy nepídil po tom, odkud jeho nocležník. Lépe nevěděti, kdo pode střechou, protože kdy by hosta znal, mnohdy by mu nemohl tak z upřímného srdce posloužiti.

Ale za posledních dvou slov z úst Smilových obrví jeho s sebou dvakrát prudce pohnulo, zraky zemanovy spočinuly zpytavým pohledem na tvářích dívčiných a potom jen tak letmo zavadily o Smilův obličej.

„Bude třeba, abyste se tu zdrželi déle!"

„A naše cesta tak určitě vyměřena."

„Není pomoci. Panna poněkud churava!"

Zeman dosud svíral ve své pravici ruku Vítězčinu, jež pálila ohněm a v níž tlukot tepny nemožno skorem ani sledovati. Obličejem jeho rozestíral se výraz vždy nedobrozvěstnější.

„Ty nemáš ani tušení, co všecko od dobrého výsledku kroků našich závisí."

„Nemám arciť a netáži se."

Starý vladyka nyní upřel oči své na Smila, jako by mu chtěl až do dna duše vniknouti; ale zase jen tak na okamžik. Ihned hlavu v jinou stranu odvrátil.

„Ale vydášli se zítřkem se svou sestrou do sněhu a větru, s večerem jí oči zatlačíš!"

„A já musím dále — musím!" dí Smil, chytaje se oběma rukama hlavy.

„Tedy ponecháš sestru svou . . ."

„Nemám žádné sestry . . ."

„Neptám se tě po ničem . . . Tedy svěříš tuhle pannu péči a starosti mé!"

„Pod cizím krovem — cizím lidem? Nemožno, ty starý, dobrý muži!"

„Kdy bys chtěl s ní dále, musil bych se ti postaviti v cestu s ocelí v ruce. Ještě v mém těle dosti síly, abych se s tebou mohl měřiti!"

Hlas starého muže přešel náhle v drsný tón.

„Svou cestu si vykonej s pánem bohem . . . Pamatuj si dobře, kde zůstavíš svou průvodkyni, a já ti ji odevzdám, jak jsi ji opustil. A nyní dovol, abych nějaký lék připravil!"

Smilovi se zdálo, že všecko kolem něho učiněnou pohádkou, jaké by ani rybák Losos za nejpříznivější chvíle nedovedl vymysliti. Byl již ve světě leckde, v Praze potrávil nejeden rok na učení, setkal se v mladém životě svém s povahami nejrůznějšími, uvykl nejmožnějším podivnůstkám přeučených, ale takového člověka ještě nikde nespatřil.

Vítězka na čistém, bělounkém lůžku oddychovala prudkými výdechy. Líce jí hořely, rty se zabarvily do temnoruda.

„Černá děsná noc . . . A nikde živého človíčka, nikde přístřeší — Smile, Smile — my zahyneme! — Nic platno, kdy bychom měli orlí křídla, kdy bychom sokolím letem se rozletěli, tou nocí černou musíme zahynouti — musíme bez pomoci — přitul se ke mně blíže, ruku v ruce. — Slyšíš? Blizounko, tak zcela blizounko tu hučí vlny příšerným hukotem, a my jdeme pořád blíže a blíže . . .“

Mladému muži, jenž si usedl zcela těsně k lůžku, každé z těchto slov, jež jako by křečovitě sevřenými rty. otevírajícími se jen tak okamžikem, vydíraly se násilím, — divnou studeností až do srdce pronáželo. Potom naklonil hlavu níže, pravou ruku položil dívce na bílé čelo a na zruměnilých tvářích jejích zaperlily se večerními červánky s očí jeho dvě bohaté slzy.

„A slepý vůdce tak daleko — jak rád by nám pomohl — ale on neví, že hyneme. A odvrací od nás svou tvář i ten strážníček — má obličej zastřený závojem neprůhledným . . .“

Potom Vítězka umlkla a rty se jí zavřely, jako by se jich byla již dotkla pečeť Moranina.

„Pokouší se o ni horká nemoc!“

Starý zeman přistoupil k lůžku, opět vzal ruku dívčinu do své a zase stěží mohl tepnu sledovati. Někdy náhle ustávala a opět jako by chtěla krev žilou proraziti. Vladyka kýval povážlivě hlavou.

„Bude musit zůstati pod zdejší střechou.“

„A dlouholi?“

„Není, brachu, v našich výpočtech. Zakládám se ti svou ctí, že nad ní budu bdíti, jako by ji tvé vlastní oko střehlo.“

Spánek Vítězčin trval několik hodin. Smil zdřímł sedě za stolem jenom na okamžik, a oko jeho neustále tkvělo na lůžku, odkud zarážely k uším jeho prudší a prudší výdechy.

Vladyka také dnes neměl pomyšlení na spánek. Rozevřel si velikou psanou knihu, přisedl blíže ke světlu a pohroužil se do čtení. Chvílemi vždycky zdálo se, že o tom, co četl, přemýšlí. A tou duševní prací svíraly a rozevíraly se mu i vrásky na čele a tvářích.

Prudké výdechy na lůžku náhle ustaly. Zeman podzdvihl nad knihou hlavu. Lék měl již uchystaný. Mladý muž za stolem vstal.

„Můj bože! Co se jen se mnou přihodilo? Smile — jsi zde — Ach ta hlava!“

Mladý muž octl se u lůžka střelou a opět položil ruku svou na bílé čelo Vítězčino. Bylo ještě tak horké, jako by dlaň držel rozevřenu nad rozžhaveným železem.

„Dlím u tebe, duše má! Jsme pod střechou — dobře opatřeni —“

„Jsem nějak nemocna.“

„Všecko přejde brzičko, panno ctná!“

Zeman také nyní k lůžku přikročil, maje v ruce chladivý, konejšivý lék.

A za nějaký okamžik už zase bylo světnicí slyšeti jen vydechování polootevřenými rty dívčinými a tak se zdálo, že již pravidelnější, zdlouhavější . . .

A když za kuropění kohouti jeden po druhém a potom všichni jedním hrdlem pozdravovali první pruhy červánkův, mladý muž za

stolem vstával, ale ztěžka, tuze ztěžka, jako by nohy jeho k trnožům zrovna řetězy byly připoutány. Hnědouš jeho také již řehotal, jako by připomínal svému pánu, že cesty jejich ještě daleký cíl.

Potom se nad lůžkem naklonil, vtiskl Vítězce na čelo políbení a opustil jizbici bez jediného slova. Co mu v tom okamžiku přišlo do hlavy, nebyl by mohl vypověděti.

Bez jediného slova vyšinul se na koně a do zraků jako by se mu byla vplížila hustá mlha listopadová, kdy není takměř ani na krok před se viděti.

„Tak mi ji dobře uchovej! Budu ti toho vzpomínati vším nejlepším na věky!“

„Uchovám, mladý brachu, uchovám! Jen ty sebe hleď a buď cestou bedliv! Však ti také tak bez toho radil otec tvůj, mášli ještě jakého na živu! Provodiž tě bůh!“

Ze stáje zaržál za hnědoušem ještě běloušek, proč ho tu nechává u žlabu cizího samotna, — třikrát za sebou a vždy úpěnlivěji, že Smil musil pobodnouti svého, aby toho řehotu neslyšel.

I na nejbližší směr k Plzni, kde tenkráte bratr Jan prodléval, zapomněl se zeptati.

VIII.

O trhu Svatotomášském nahrnulo se do Litoměřic lidu, že ho tu nikdo tolik ani o největších jarmarcích nevídal. A po rybách byl shon, že o překot jeden druhého přeplácel, jen aby se mu aspoň jediné libry dostalo. Tu a tam i hádky povstávaly — a někde pro nic za nic. Že prý jeden druhému na prsty šlápl, že jeden o druhého loktem zavadil, i proto, že jeden na druhého grošík přihodil.

„Je tu plno podezřelých tváří!“

„Jen se ti tak zdá!“

„Jako bych mezi nimi nejednoho znal z čeledi Hazmburské!“

„Ani hnouti se nemohou! Ušlapal by je tenhle lid!“

„Buď jen pozorný . . .“

„Neprovedemeli toho dnes, pak už nevím kdy!“

Skála s Radobylem i Lopatou byli pohromadě. Radobyl radil k největší opatrnosti.

„Starý Losos dostál slovu! Podívej se, co kolem něho sedláků. A mají všichni hole okované! Odkládati nesmíme. Vyčkati, až se vrátí Smil, bylo by dlouhé, — předlouhé čekání!“

„Nechci za dnešek bráti odpovědnosti na bedra svá!“

„Aj — že jsi tak náhle ochabl?“

„Jen proto, že tu tolik podezřelců. Kdo ví, zdali sem schválně nebyli vysláni, aby rozdrážďili lid!“

„Samé neoprávněné obavy. Ten lid je rukama roztrhá, když by se něčeho odvážili. Jářku Radobyle, nepůjdešli, jdu sám, sám uprostřed náměstí se postavím . . . Podivno, Radobyle! Tak z nenadání ztratil jsi všecku odvahu. Pak nevím, — věru nevím, budemeli o svátcích vánočních tělo Páně pod obojí přijímati!“

Radobyl přehodil nyní prudce přes ramena kabátec, střihem někdejší říze podobný, opásal se mečem a za chvilinku octli se všickni uprostřed náměstí mezi zástupy sem tam se proudícího lidu.

„Pozor, pane! Jsou tu Hazmburští!“

Skála se kolem rozhledl, ale neviděl nikoho, kdo by tato slova mu byl do ucha našeptal.

„Purkmistr před hodinou uprchl!“

Nyní se opět ohlížel kolem Radobyl, ale zase tu nebylo známé tváře, která by tuto novinu byla pověděla.

Necky, v nichž měl asi pět kroků odtud rybák Losos ještě několik tučných kapříků, byly přímo obleženy. A rybák nechtěl sleviti z vyřčené ceny ani haléře.

„A kdy bych je měl zase do Oharky pustiti, na mou kuši, nedám!“

A v obličeji rybářově nepohnul se ani jediný sval, jen oko mrkalo velice významným pohledem na konšela Radobyla, kolem něhož nakupilo se již lidu k neprotlačení. A poznal velmi dobře i Skálu s Lopatou.

„My učinili v Litoměřicích první krok a nesmíme se lekati druhého ani třetího.“

„Tak, pane konšele — tak!“ ozvalo se z několika úst najednou.

Skála Radobyla tenkráte předešel.

„A kdo nám tu překáží, abychom nešli dále?“ otázal se kdosi ze zástupu.

„Kdo jiný než purkmistr?“

Mezi davy ozvaly se odporné hlasy; ale zanikly okamžitě. Tak se zdálo, že nepřisvědčily jen tak na oko.

„Ano ten!“ opakoval Skála ještě jednou s důrazem; ale již se rozlehl za ním jiný hlas, týž, před nímž v dominikánském klášteře musil umlknouti i páter Remigius, který, jakž o něm pravili, mohl by o soudném dni trouby andělské, jimiž mrtví budou z hrobů vstávati probuzeni, nahraditi. Lid všecken stichl rázem a veškery zraky opět utkvěly na konšelu Radobylovi.

„Purkmistr šantročí se ctí tohoto města, kupčí s vaším dobrým jmenem, chce vznésti se na vaše zboží, Zikmundovi peníze slibuje a co chvíli dary posílá a víte, odkud? Olupuje toto rodné vaše město a víteli, nač? Aby mohl císař našeho lva voditi za sebou na provázku. Aby mohl Zikmund z kalicha, z kteréhož se píti chystáme pro věčnou spásu svou, z kterého, vy kmeti, již hasíte žízeň duší svých ve chrámech vesnických, — napájeti koně svého!

Mezi lidem povstala náhle hrozná bouře. Okované hole cvakaly o dlažbu, staré pěsti se zatínaly, i ten rybák se nyní usmíval, ruce si založil křížem přes prsa, vypjal hlavu a poslouchal.

Panu děkanovi musili zavříti i okenice, aby této nevázanosti neviděl.

„Kam jsi se poděla ty stará, česká, věrná cti? Kam uchýlila jsi se ty hrdosti naše, kterás tak strašlivě trestávala, kdo jmeno tohoto národa a této země dovolil si pohaniti! Smějí se nám, že předkům našim bylo líto měřice, již Labe odneslo, a poctivosti naší, o kterou

otírá se již hezkou řadu let člověk, jehož praděd přistěhoval se sem se žebráckou mošnou a jehož rod zbohatl z vašich otců, — té vám není líto! Dlouholi toho chcete ještě trpěti?“

„Ani jediné hodiny!“

„Potáhneme jej tedy k zodpovídání.“

„Uprchl.“

„Pichl že uprchl?“

„Vytratil se jako dým!“

„Však se sotva kdy vrátí!“

„Budiž purkmistrem naším ty, Radobyle!“

„Ať žije na dlouhá léta purkmistr Radobyl!“ zahřmělo náměstím na sta hrdel.

„Ještě o tomto chci se vám zmíniti. K čemu potřebujeme tu cizích zvyků, cizího práva a cizáckých soudů! Nechvalno nám v Němcích hledati pravdu. Bez toho jen kalné vody jsou to, jež odtamtud k nám přitékají, — kalné, otrávené jedem a prosáknuté hnilobou. Ode dneška platí ve městě našem domácí právo a všecky výnosy dle Magdeburského pozbývají od této chvíle platnosti. Souhlasíteliž?“

Tentokráte byl souhlas s výkladem Radobylovým nepoměrně slabší. Magdeburské právo bylo i měšťanům, jinak poctivým, zlatým teletem, kolem něhož by se i nebyli rozpakovali křepčiti.

„Víteliž, jak mezi námi vzniklo? Vyžádali si je od někdejších králů našich Němci přistěhovalci, kterým domácí nebylo po chuti. A novota se líbívá lépe nežli starý zvyk. A vzali je za své i naši předkové. Ti dobří staří králové! Jen měli věděti, k čemu vydávají na pergamenu přistěhovalcům zvláštní výsady! Jen měli tušiti, že proti vlastní krvi v potomcích vtiskují do rukou cizincům vražednou zbraň! Jen měli předvídati, jak tu roztáhnou v šíř a dál sítě své, aby lapali nevědomce, aby si v této zemi bídným kovem získávali duše lakotné! Zapřísahám vás pro boha, pro všecko na světě, odvrhnětež se své hrudi toho upíra, jenž ssaje vám krev ze srdce i za bílého dne a jejž ještě oběma rukama k tělu těsněji tisknete, zamhuřte oči nad prospěchem okamžikovým, z něhož škoda k nenapravení, — škoda věčná vzešla by nám nevyhnutelně, zapřete se aspoň pro tuto chvíli . . .“

Hlas Radobylův duní jako zvon; mezi zástupy hrobové ticho; nejedna hlava k zemi sklopena.

„Souhlasíteliž, vy Litoměřičtí měšťané?“

O dlažbu ozvaly se opět podivným duněním okované holc venkovanů.

„Nedejte se zahanbiti tímto lidem veským, v němž dosud starý duch, ač musí se živiti prací rukou svých . . .“

Mezi Litoměřickými měšťany dosud ticho a ještě více hlav skloněno k zemi.

„Marně mluvíš. Spíše by tě tyhle mé ryby poslechly!“ promluvil rybář Losos hlasem, kterým se všickni, již kolem stáli, zachvěli až na dně duší svých.

„Zapřísahám vás ve jmenu vašich synů, vnuků i pravnuků, kteří památce dědů svých budou blahořečiti po všecky dni svého života. Vymknětež se objetí cizinky, jež horší, tisíckrát horší jest než nejprodaj-

nější helmbrechtice. Pryč s právem Magdeburským, pryč se vším, co má jen nádech cizoty! Naposled se vás ptám: souhlasíteliž?"

„Souhlasíme, Radobyle!"

Ale bylo zřejmo, že ten souhlas přece jen mnohým a mnohým nešel tak z plné duše a upřímného srdce. Když Litoměřičtí měšťané chtěli svým nezletilým synům označiti slávu rodného města, vždy nejdříve poukazovali ku právu Magdeburskému, ku kterému přichází prý odvolání z Králové Hradce, Budějovic, Žatce a i z Menšího Města Pražského.

„Zatím opatříme brány i hradby městské a hromadu vší obce zdejší svolávám ke dni zítřejšímu na hodinu desátou."

„Ať žije dlouhá a šťastná léta purkmistr Radobyl!"

Až se všecko město třáslo tímto voláním.

„Co slyším? Purkmistr Radobyl! Toť divné věci! Každou chvíli něco jiného!"

Pan děkan spínal ruce, uslyšev provolávání na náměstí. Hle! Jak dobře i prospěšno, oběma stranám býti po vůli — a nerozhněvati si žádné!

Lid veský se po tom rozcházel do svých domovů. Rybák Losos rozdal své ryby nyní zadarmo, až by se o ně byli servali.

Litoměřičtí měšťané povolili Radobylovi částečně i z té příčiny, že by je veský lid byl mohl donutiti. Bylo ho tu také jako mraku. A postavy jako duby, oči jako jiskry a paže jako blesky. Nejeden mu ve zlé vykládal, že si pozval na ně sedláky. Jen aby nepřišli zítra. A toho sběhu selského nikdo jiný původcem, než rybák Losos. Vyhlíží mu potměšilost z každého tahu ve tvářích. Konšela Hryza ze všeho až hlava rozbolela. S Magdeburským právem přestane i všecko spojení s německými městy, obchod uvázne a škoda, jež mu vzejde, jest pro tu chvíli nespočítatelna . . .

„A nechtěl jsi! Nyní jsme města pány my!" řekl konšel Skála, tiskna Radobylovi pravici nejupřímnějším sevřením.

„Věř, že mi to nejde ani do hlavy! Tak beze všeho že se nám to podaří, přece jsem se nenadál."

Městské stráže přecházely hradbami, jako by se nic nebylo přihodilo. Brány zavřeny v obyčejný čas, a jenom z hospod prorazil na ulici výkřik hlasitější. Nebylo však divu po dnešní proměně, kdy tak rázem vyrváno žezlo vlády zaprodanci ješitnému. Někde pili na zlost a jinde zase z radosti. Někde se jazyky dali i do sebe; ale k výtržnostem nedošlo.

Nad Litoměřicemi snesla se již s nedalekých vrchů tmavá, neprůhledná noc. Zdálo se, že zčernal dnes na vrších i ten sníh, jehož přece tu a tam leželo až přes kolena.

V domech po náměstí shasínalo světlo za světlem, znenáhla umlkal všecken ruch, stichly i ty výkřiky v hospodách, u Radobylův již také tma.

Nový purkmistr však si neulehl. Před půlhodinou odešlo od něho důvěrných několik přátel, radivších se o zítřku. Tu a tam prý reptají; ale hlasitě nemají příliš chuti. O Pichlovi nikde ani stopy. Kdosi stropil si i žert, že prý odejel bez pochyby jakožto posel z královského města Litoměřic do Brna na sněm k Zikmundovi.

Náhle se Radobyl vzchopil a přiskočil k oknu. Zdálo se mu, jako by byl kdosi ve zvon udeřil. Ale náměstím panovala čirá tma a nikde se nehýbala ani živá duše.

Měštěnín si opět usedl. Tak nějak se mu plížily ke hlavě dřímoty, čelo se klonilo ke stolu níž a níže, a věrnou, poctivou lebkou jeho táhl sen, jakýmž se usazuje na dlouho v duši předtucha nedobrá . . .

Na děkanském chrámě hučel opravdu veliký zvon; ale tak, jako když bijí na poplach. Náměstím rozžehlo se rázem ke stu pochodní, až od záplavy tmavá obloha zčervenala. Před Radobylovým domem plno postav v krunýřích, s halapartnami a oštěpy. Těžké dubové dvéře povolují pod pádnými ranami a k deseti oděnců dere se násilím do síně.

A než se Radobyl mohl zpamatovati, už se rozletěly dvéře do jeho komnaty a plápolem pochodní mu až oči přecházely. V čele vetřelců byl — Pichl.

„A ty šelmo! Už jsi skoro bezzubá a ještě koušeš? Vylomíme ti poslední! Počkej! Jen hezky ztuha, hoši! Přitáhněte!“

Radobyl změřil svého soka s opovržením od hlavy do paty, ale nepromluvil slova, ani když mu ruce přitahovaly provazy, že krví podbíhaly.

Pichl byl schválně z rána odejel, Hazmburská čeleď čekala již za Slatinou. Asi dvacet nejobratnějších oděnců, přestrojených v selské haleny, vloudilo se s venkovským lidem do města, zůstali zde do noci a se strážemi v branách měli pramalounkou práci. K desáté hodině večerní stál již proradný primátor uprostřed celého roje najatců páně Zajícových na Litoměřickém náměstí.

A za hodinu později úpělo v městských žalářích dvacet nejodpovědnějších odpůrců císaře Zikmunda, jež bídní uplacenci odvlekli od žen a od dítek, aby mohli nyní prováděti zradu svou s čelem zřejmým a beztrestně.

Hazmburská čeleď zůstala v plné zbroji na náměstí do rána.

Pichl si také neulehl. A časně z rána byl již Litoměřický magistrát pohromadě; ale tentokráte se neozval ani jediný hlas, jenž by se byl odvážil mluviti proti výjevům z minulé noci, kdy Hazmburská čeleď zaváděla opět starý pořádek v královském městě Litoměřicích. Odpůrce by byl dojista počet uvězněných rozmnožil. A usnešeno zároveň, aby Litoměřice poslali za jeho milostí císařskou vždy z domu po pěti dukátech nejméně, že jim toho bude nejvděčněji vzpomínáno. A souhlasili všickni. Potom učinil ještě Pichl návrh, aby městská rada byla náležitě doplněna. I nescházelo mnoho, že by se byl městským radním stal biřic Haušild, jemuž byl pan primátor kmotrovstvím. Měl jen purkmistr jmeno jeho vysloviti a deset hlav najednou by bylo přikývlo.

Pan děkan z udivení v tyto dni ani nevycházel. Už spravuje ve zdejším městě nesmrtelné duše hezká léta; ale o takovýchto proměnách života, kterýž sice přirovnal nesčíslněkráte k moři rozbouřenému, kdy lodička s výše nezměrné okamžitě sveze se vlnami v závratnou hloubi, se mu nikdy ani nezdálo.

IX.

Císař Zikmund sněmovav v hlavním městě markrabství moravského, kdež zvláště poslové Pražští zakusili nemilosti jeho nejokázalejším spůsobem, svěřil v království českém vládu třem pánům a odebral se do Vratislavi, kdež pozdržel se až do jara. Nechtěl do Čech přijíti jakožto kníže pokoje, vladař mírný a vlídný ku všem, ale jakožto soudce, který nezná milosrdenství, a podmanitel, který všeliký odpor odhodlán strašlivě ztrestati.

A potom mu měl otec Remigius vyříditi poselství Litoměřických! Když umdlen a utrmácen dorazil do Brna, císaře tu již nebylo. Ale nedal si pokoje a nepřál si odpočinku, ač obuv jeho byla rozedrána, šat chatrný a údy vysíleny. Z Brna do Vratislavi ještě hezky daleko, dni krátké, zima tuhá, vítr kolikátý den již od severu ostřejší a ostřejší, a lidé nějak nevlídní. Poskytli mu noclehu sice všude, i chleba se solí dali, ale dívali se na něho úkosem, tu si něco pošeptali, tam slova nepříliš vlídného zaslechl, a když se octl na prahu a všem tu boží požehnání přál, byli nejradší.

A když tak kráčel poli zasněženými sám a sám, i s tím větrem se vadil, proč že se mu nevyhne a vždy, jako naschvál, zrovna do něho zaměří. A lidé se na kolik kroků stranou vyhýbaly. Nedobře sejíti se s člověkem, jenž i větry zaklíná.

Ve Vratislavi bylo tou chvílí, když otec Remigius města dostihl, nezvykle ryčno. Ulicemi hemžilo se lidu, že jedva krok bylo lze učiniti ku předu. A všecko proudilo směrem k náměstí. Otec Remigius byl více nesen, nežli šel sám.

Císař Zikmund připravil Vratislavským divadlo, jakéhož tu nebylo pamětníků; přispůsobil se v tom ohledu úplně starořímským césarům. Tito bavívali lid co nejúčinlivěji, když proti křesťanské dívce byl vypuštěn dva dni hladový lev či tygr; a Zikmund uchystal opět zábavu na útraty dobrého jmena Pražských měst. Obětí kratochvíle císařovy stal se bohatý a znamenitý Pražský měštěnín, Jan Krása.

Na náměstí stáli čtyři koně od hlav až po paty zakryti černými sukny, tak jako by se odbývala nějaká slavnost smuteční. A několik pochopů přivazovalo obstárlého muže oblečeného v šat kejklířský k zadním nohám posledních dvou koní. Nešťastník sám byl na rukou i nohou spoután řetězy. Oči měl přimhouřeny a ruce svíraly se mu křečovitě v pěsti.

V protějších oknech bylo vyloženo plno vznešeného panstva. Lid nevěděl, kde dříve spočinouti očima, zdali na hrozném divadle, jež bralo svůj počátek, či na císaři, manželce jeho a družině dvora Zikmundova, jež nasytivši se už všeho pásla své oči na zjevu, při němž se člověku sráží všecka krev. A jak byly ty panny a paní oblečeny! Až stydno pohleděti! A což kdy by diváci dole byli zaslechli hovor jejich, do země by se byli musili studem propadnouti.

Náhle rozlehlo se šlehnutí žilou, koně poskočili rázem, náměstím proletělo srdcelomné zaúpění, a čerstvá lidská krev zbarvila dláždění.

„Jsou tu křesťané či pohané?“

Otec Remigius zalomil rukama nad hlavou.

„Dobří, věrní křesťané! Ale tenhle pohan!“ odvětil kýs měštěnín.

„A odkud?“

„Z Prahy, kde prý už ďáblem posedlé i nemluvňátko u prsou mateřských! A chtěl tu převraceti i nás! A potázal se se zlým! Dobře tak!“

„Také z těch krajů přicházím! Do Čech puštěni všickni ďáblové, co jich v pekle. Vydal se do té země na cestu i sám Belial! Bude to práce, než království nešťastné očistíme a než semeno, které tam i vítr seje, vyplenímé! Však zrovna proto jdu ke králi!“

„Tamhle císař! A až se vrátíš, chcešli otče, u mne můžeš zůstati hospodou!“

Prostodušný měšťák byl nesmírně zvědav novin ze země, proti níž volán do boje všecken tehdejší svět, a v níž živoucí ďábly viděti.

„Jsem měšťan Gutvirt, takto řemesla kožešnického!“

Otec Remigius zaměřil přímo k radnici, kde byl ubytován dvůr císařský. Ale trvalo hezky dlouho, než si získal k panovníkovi přístup. Podařilo se mu to však přece. Bílý hábit jej velmi dobře odporučoval a ještě lépe ohlášení, že přichází přímo z Litoměřic. Zikmund očekával odtamtud posla každým dnem. A byl již netrpěliv nejvyšší měrou, protože potřeboval peněz více než soli.

„Z mého věrného města?“

Zikmund se utvářil, jak uměl nejvlídněji. A ve přetvářce byl tento syn Karla IV. nejprohnanějším mistrem. Byl s to, aby za nejpřívětivějšího úsměvu podepisoval ortel smrti.

„Stalo se tvé milosti nevěrným!“

„Litoměřice! Věrný milý náš — purkmistr Pichl?“

„Kdo ví, zdali už primátorem, císařská milosti!“

„Což opravdu ta saň jedem svým všecko otravuje?“

„Mne strhli s kazatelny, když jsem jim do duše mluvil, a poslali mne k tvé milosti císařské se vzkazem, na kterýž šibenice a kolo trestem nejmírnějším.“

„Toho že odvážily se Litoměřice vůči nám, kteří u milého bratra našeho dopomohli jsme jim k toliku privilegií? Bez přispění našeho by byl Magdeburské právo jejich prohlásil úplně neplatným.“

„A kudy jdu zemí českou, všude slyším hrozné zaklínání proti tvé milosti. A jmeno tvé v neváženosti už i u dítek!“

Zikmundova tvář náhle ztemněla a rty panovníkovy s sebou prudce zaškubly.

„Byl jsi přítomen dnešní justifikaci?“

„Na své oči viděl jsem, kterak ráčíš trestati opovážlivost a neustupnost.“

„Nuže, jdi zpět a pověz všude v tom zapeklitém království, co jsi zde spatřil a slyšel! Pověz jim všude, jak je bude zákonný panovník jejich trestati. Při sám bůh, že jmeno naše budou po staletích i déti ještě s hrůzou vyslovovati!“

A když se octl otec Remigius opět na náměstí, div se nezalkl dusivým dýmem, jejž vítr všecken mu byl zavál do osmahlé tváře, jako naschvál.

Lidu bylo zde dosud nakupeno, že by jablko snad nebylo propadlo. A čpavý dým pořád silněji zarážel v tu stranu, kde Vratislavská radnice a dole v průjezdu otec Remigius, jejž byl právě popadl prudký, křečovitý kašel.

Zikmundovi ve skvostně upravených komnatách bylo také nějak nevolno. Dusivý kouř, zdálo se, že proráží z náměstí do jeho domu všemi skulinami.

„A všecky je zašlapu jako červy, hlavy jim rozdrtím a těly jejich celé kraje zmrvíme. Říkám však, říkám: není ve světě krásnější země než ta. Jen ty vaše tvrdé hlavy! Vykouříme vás, vykouříme! Ať se promění raději celé Čechy v poušť, kde teskno i dravci, když si vyjde na lup!“

Císař byl všecek podrážděn. Přecházel také po rozložených kobercích nezvykle prudkým krokem.

Potom se uchýlil do komnaty vznešené choti své Barbory, kterouž před několika týdny byl přijal na milost. Manželství toto podobalo se zcela pohodě dubnové. Císař vytýkal choti své nevěru a břevna obrovského ve vlastním oku neviděl. Když ho jen poněkud opustily starosti, které svíraly jej ze všech stran, prodléval nejraději mezi sličnými paními, obdivuje se kráse i vnadám jejich. A paní tyto nebývaly vždycky chvalné pověsti; i přicházívaly na císařský dvůr ze všech koutů světa.

„Proč ten mrak na vašem čele, císařský choti můj?“

„Táhne ten čpavý dým za mnou všude... Cítím ho neustále, ať jdu kamkoliv. Nemohli zapáliti hranici mimo město?“

„Dvůr by byl přišel o řídkou podívanou! Račtež položiti hlavu svou na můj klín.“

Císařovna se milostí k svému manželi jen rozplývala. Půlleté vyhnanství přišlo jí velmi krušným, ano skoro již nesnesitelným. Nade vším raději oči zamhouřila, všecko jasnému choti svému povolila, jen aby mohla býti po boku jeho a státi se účastnicí okázalých projevů úcty i holdu, jichž se zvláště v Brně a Vratislavi odevšad nejmocnějšímu panovníku v celém světě křesťanském dostávalo.

„Zalknu se — zalknu! Více vzduchu! Ten nesnesitelný dým!“

Zikmund i nyní ještě běhal komnatou, jako by se míjel s rozumem.

„Připraví mne o zdraví a co mi potom bude platna koruna... U nohou mi musí ležeti. Mé skráně nesmí zdobiti!“

Císař měl velice jemný čich. I choti jeho zdálo se, že celý dům kouřem z těla lidského prosáknut. Co chvíli si znova přikládala bělounký šátek omočený ve vodě, kterou prý připravovali až někde na španělských ostrovech.

„Měj se na pozoru, císaři! Takovéhle záchvaty budou tě stíhati ode dneška častěji. Tenhle dnešní dým ti ztrpčí pro příští časy všecken život tvůj!“

Zikmund se náhle uchytil oběma rukama za hlavu.

„Slyšelas ten hlas?“

„Není tu, pane můj, nikde nikoho!“

„A zase... Což neposloucháš?“

Císaři se oči pod řasovím divoce koulely, rty se mu třásly a vlasy na hlavě hrůzou vstávaly.

Takovéto hlasy slýchával Zikmund častěji a častěji. A děsívaly ho až k šílenosti, kterou potom musili konejšiti hebké tváře a nejsladší slova z úst medem oplývajících.

Poslední kotouč dýmu již dávno odletěl na náměstí k oblakům; ale podivný čmoud vnikal pořád neodbytněji do všech stavení. Jen otec Remigius necítil nyní ničeho. Zrovna na těch místech, kde dlažba shořelým dřívím zčernala, vykládal Vratislavským měšťanům, jak neuvěřitelné věci v Čechách se dějí. Až husí kůže posluchačům naskakovala.

„A proto, kde kdo jste, se zdvihněte, ničeho nelitujte a posledním haléřem přispějte, aby tato ohavnost spuštění s povrchu zemského mohla býti shlazena.“

Mezi posluchači stálo několik polských pánů, kteří dleli na Zikmundově dvoře, aby uspořádal císař záležitosti jejich se řádem německým.

„Nešťastná země!“ povzdechl si Hnězdenský kastelán. „A my přece s Čechy jedna krev . . . Že by se od těch několika let tak mohli změniti? Nemožno — zhola nemožno! Mají svou hlavu a překážejí! Dobře, že mají svou hlavu! Kéž my bychom ji také vždycky měli! A co páni? K čemu tu déle prodlévati! Na Čechy se zde kasá všecko, co životem dýchá, a my doma si budeme ostřiti šavle na křižáky. Přítelem nám Zikmund není, a proto domů, moji páni!“

A již druhý den opouštělo polské poselstvo Vratislav; ale otec Remigius dosud na náměstí, kde včera hořela hranice, na níž bylo spáleno do smrti uvleklé tělo Krásovo, a pořád oheň i síru svolává na české království, protože prý to desetkrát horší země, než někdy bývaly Sodoma s Gomorrou! Už jen sípěl; tím prudčeji rozhazoval rukama.

Když Poláci odejeli, čeští páni, kteří byli přítomni Vratislavskému sněmování, z hluboka si oddechli. Bylo by hnedle mezi nimi přišlo k dosti mrzuté hádce.

„A vy tu, vy čeští páni? A vy se nezardíte? A vy pro svou vlast jediného slova obrany nemáte? Vy ještě polínko ku polínku na hranici přikládáte?“

Karabela Hnězdenského kastelána velice významně o dlažbu na chodbách ve Vratislavské radnici zařinčela.

„Tato všecka hana týká se i vás, i vaší cti i vašich erbů! Jářku, ať nám tu pohaní někdo naši Polsku! Až jiskry budou z ocele lítati!“

A čeští páni se nezarděli ani na tvářích, nadtoť pak v duších. Jen pan Čeněk z Vartenberka obličej stranou obrátil. Bylo jich tu několik, mezi nimiž i zástupce pětilisté růže. K čemu se také červenati? Vždyť se jich všecka ta opatření netýkají; čelí jen proti odbojnému lidu, který přestává poslouchati, odvažuje se rozumem svým příliš vysoko a i víru si předpisuje.

Syn pana Zajíce z Hazmburka učil ještě dvořany Zikmundovy velice hanlivé písni na rodnou zemi svou. (Dokončení.)

Obrázek z pouti.

Povídka z kraje ve verších

od

Josefa Jakubce.

(Pokračování.)

IV.

Jak by jenom okna roztloukali
lidé schválně na zámeček chodí,
svítilnu neb zasklít okenici. —
Zase jenom se to musí říci,
že zlá ústa čistou vodu kalí,
a že z řečí zlá se vůle rodí.

Nežli Filomena na mši svatou
odešla, dřív květy zalévala;
vstává totiž vždycky před půl pátou,
a co večer měsíc nepokropil
drobnou rosou, ona více dbalá
vodou rosila a slzičkami
hojně tak, že každý kvítek sklopil
kalich svůj a s ní též svatě pláče
za hříchy a toho světa klamy.
Však že slunce vysušuje rosy,
tím víc modlitba; a jak to ptáče
na sluněčko vzletši zavýsklo si,
tak i duše svého spatříc boha.
Filomena pohybuje rety,
na drn klesla zbožná její noha
vespod tisknouc k zemi drobné květy.

Neprodlila dlouho v zbožném snění,
neb tam ze sousedstva vyšla žena
utírajíc umytou si líci.
Spatřivši, že vůkol nikdo není,
za tyčky se chytla nachýlena,
jak by tajnost jakous chtěla říci.
„Filomenko!“ šeptá, „Filomeno!“
Zdvíhá hlavu svoje slyšíc jmeno,
k plotu popošla a pozdravila:
„Filomenko, pověz, holko milá,
co to u vás? Slyšet divné věci;
však jsme také sami všeho svědci:
pojednou si chodíš v šatstvu novém —
sklenář ti je koupil — a ty jemu
obrázky prý nosíš. — Jedním slovem,
že se máte k sobě. K tomu všemu
podivné se věci ve vsi strojí,
nenechají vás pak na pokoji,
povídám ti, neber si ho, zlatá!
On pak, starý blázen, co si myslí?
Vždyť by skoro mohl být tvůj táta!
Krk se mu již ohýbá níž svislý.
Darmo tropí ve vsi pohoršení.
Pro tebe to, holko, štěstí není.
Vidíš, půllánských přec myslí na tě,
zaříkal se u nás svatosvatě,
že se pomstí za to sklenářovi,
to víš, že mu všecka chasa hoví!“

Spráskla Filomena obě ruce:
„Což pak se to se mnou jenom děje?
Vždyť se mi teď každý člověk směje!“
Zaplakala při tom v hořké muce:
„Co jsem řekla! Kam já myslit mohu?
Život svůj dám jenom pánu bohu,
ať mi všichni pokoj dají svatý!
Hříchu nemám, půjdu ke zpovědi
ještě dnes a někomu dám šaty.
Však on pán bůh na to všechno hledí.“

Krejčová v tom hlavu výše zdvihla,
spolkla se slinou, co chtěla říci,
jako kočka vyplašená tíhla.
Sklenář totiž vcházeje sem vrátky
napřed volal: „Zas tu klevetnici
vidím tady koukat do zahrádky?
Co s ní jenom máš? A pláčeš zase!
Při tom hladil po bílém ji vlase:
„Jsi mi nyní nějak zasmušilá,
nic ti nejde práce z ruky nyní,
také jsi dřív pobožnější byla,
neslyším tě zpívat venku, v síni.
Pojď, já něco ukážu dnes tobě.“

Sepne ruce, za ním jde jak robě.
On pak lemovaném na záhonku

stanul u keře a odkryl listy.
Hle! Tu červeňoučký, jemný, čistý
růže květ se leskl na svém stonku
právě v rozpuku. A ještě po ní
mázdra zelená, jak oka řasy
otevřeného, když slzu roní,
protrhaný povlak, těch pout zbytky,
příroda jež prorvala, ty nitky,
pouta puklá — přídavek jsou krásy.
Oba užasli, když slunce právě
dlouhým paprskem skrz chumáč listů
proniklo a kapka rosy sjela
zvolna s růže, až zmizela v trávě. —
Oba byli přikouzleni k místu.
A tu sklenář pravil Filomeně,
ana zrovna rosu v oku měla:
„Pozoruji tohle udiveně,
odkud se ta barva, krása vzala?
Je to všechno ze země té černé.
Řeklo by se, že to malicherné,
jářku, zázrak je ta růže malá.
Vidívám tu barvu a ty lesky
zrovna také ráno, když se šeří
před východem; tu kraj nebeský
as čtvrt světa v takém lesku plane,
jak tu vidět na zeleném keři.
Myslím já si, že ta barva skane
na zem naši, vsákne do ní zcela —
nebo v skutku s oblohy se ztratí —
a pak, jak by ze země zas chtěla,
ven se dere skrze zemskou kůru,
nemohouc se prodrat tlačí vzhůru,
až tu nejvýš počne propukati.
Jak by jinak? řekni! Je tam cosi
v černé zemi, co se na den tlačí,
tak as, jako vzduch, neb hvizdot ptačí,
voní to a rodí se to z rosy.
Živí duchové snad ven se derou
na den, na světlo, a barvou sterou
oku se pak jeví; pomozme jim,
ven by mohly duše očistcové.“

Nahnula se dívka udivená
spatřit, zdali z růže duch snad plove.
Snad ta vůně? — Víc však v líci jejím,
na němž růže slzou zarosená,
ducha toho stoupat vidět bylo.
Sklenáři se v hlavě vyjasnilo.

Filomena pak mu takto praví:
„Opravdu! Chci říci, otec jednou —
dej mu pán bůh zažít věčné slávy,
práci míval v lese často bědnou,
stromy kácel a tu, vypravoval,
porazili smrk, dost dlouhý poval,
a div slyšte! vedle stromek svěží
schnul a schnul, snad že mu soudruh leží,
až i uschnul. Možná, povídali,
že jim kořeny snad srostly časem —
tož je spolu do žebřin zas dali.
A tak nyní při tom vzpomněla jsem,
že snad jakýs duch i v stromech žije.
Ovšem, že strom rosu pouze pije
a jí černou zem, tak duch mu roste,
že má jenom vzpomínání prosté.“

Řekl potom sklenář: „Myslíš, řekni,
Filomeno, že i u člověka
taková jsou časové též pěkní,
jako růže, když z ní duše puká;
myslím tehdy, když je kůže měkká,
bílá, jemná, barva kvete v líci,
nezhlodáli čela ještě muka,
jako ty jsi, Filomeno, nyní,
jen že tebe tajnost jakás stíní.“

„Kmotřínku, tak věřiti je hříchem!
Ne když tělo bujné je a krásné,
duše nikdy na tom světě lichém
nevykvete dřív, než tělo shasne.
Potom teprv neviděna oku
v ráji pučí nad vše nejkrásněji,
v slavném sboru pánu bohu pějí.
Však i za živa se někdy stane,
že duch vyjde. Kolik tomu roků? —
v Bukvici duch přišel do stavení,
poznali ho; vlasy pocuchané,
bez pozdravu mlčky used v síni.
Řekli, hospodář že doma není;
nevšiml si. Až pak hospodyni
připadlo, co vždycky slýchávala,
krajíc s máslem že mu v ruku dala.
On jej vzal a mlčky vyšel zase. —
Tak se stane často při modlení,
že si duše sídlo svoje změní.
Když pak nemůž dostat do těla se,
pláče tělo klečíc u lavice.
Takých věcí stalo se již více.“

Zatím sklenář upřel zadumaný
pohled v zem a mlčel hodnou chvíli.
A pak obrátil se na vše strany,
ruce rozpjal, jak by světa díly
obejmouti chtěl, a takto hlásal:
„Všecko to je jako v ráji krásné,
a přec ani tam cos takového
nemůže být, nad čím bych víc jásal,
nežli barva, krása líce tvého,
a tvůj rozum a tvé řeči jasné.
Neb snad tolik jsi se namodlila,
že bůh tebe oslavuje živou?
Zůstaň tu a neplač, děvo milá,
rád jsem u tebe, rád píseň tklivou
poslouchám, když při práci si zpíváš,
poslouchám, když v nebe se až díváš,
vypravujíc o těch jiných světech;
a ty nyní chodíš smutna doma
pohybujíc jenom stále rtoma,
chodíš na pouť víc než v jiných letech.
Bez tebe tu divně hospodařím;
matka tvá už chorobna je stářím.
Pozoruji tajně od té doby,
co jsme poutníka tu na noclehu
tehdy měli, v celém věcí sběhu,
že jsi jinou, doma nemáš stání.
K tomu ještě sousedstvo mne zlobí!
Holko, holko, myslíš na provdání?
Ó nech také myšlenky! Buď tady!
Nevdávej se! Tak jsi krásná, svatá,
zůstaň tak! Vždyť klíč máš od zahrady,
choď se denně dívat na poupata,
modli se tu, však ti to tak sluší.
Zůstaň svatou, zachovej svou duši!“

Na obličej sepjala si ruce
Filomena zakrývajíc oči,
zaštkala, an sklenář na ni hledí,
sotva řekla v žalostivé muce:
„S pánem bohem! Půjdu ku zpovědi.“

Provázel ji zrakem po úbočí,
pak si našel stromek, jabloň štěpnou.
Hledí vzhůru, ruce se mu sepnou.
Hle, kol do kola, jak navěšená,
zralá jablka, tak velká asi,
jak dvě pěsti bez mála jsou v kuli.
Vzácný štěp! Sám neznal jeho jmena.
Každé jablko se luzně špulí,
jak by zvalo sladké na pospasy,
v půli jemně žlutavé, však v předu
na půl červené panenskou krví.
Dívčí tvář to věru ku pohledu
zovoucí vás na polibek prvý.
Proto sám je nazval panenskými.
Teď stál před nimi a vzdychl blahem.
Ruka jeho k jednomu se vzpřímí,
hned však ji zas odvrátí a schová,
neb se bojí býti krásy vrahem,
ale přepočítá všechny znova.
„Aspoň jedno,“ myslí, „Filomeně!“
Odvrátil však ruku poděšeně.
Odešel pak do snídaně v pole
okopávat řípy v stráni dole.
Když pak slunce nad Chlumem už stálo,
ač se mrzel, že udělal málo,
k snídani, jak dělával to denně,
nebo spíš se vracel k Filomeně.
Cestou s pole trhá plané kvítky,
chrpu, vlčí mák a koukol rudý,
lístek vezme s lipové si snítky,
všudy pátrá, zastaví se všudy, —
plné ruce květů došel domů.

Chystal vůz, by trávu vozil s polí,
pozadu jej strkal ze stodoly,
nepomyslil nijak na pohromu,
an tu vidí, přední voj že schází,
přeražená byla ve dva rázy,
pokud totiž vyčnívala ze zdi.
Deset let již s kravkami jím jezdí,
tohle se mu nestalo. I běží,
na dvorku pak pokřik strhnul náhlý,
v ruce máchá, hrozí kytkou svěží,
tam, kde barák a v něm krejčí bydlí:
že se přičiní, by ze vsi táhli
zlotřilci, však prý je lidé shlídli,
svědci očití, i lál té rotě,
jež mu také tyčky láme v plotě.
Křičel hlasně, že se ze stavení
lidé scházeli, a podál stáli,
pokřikovali cos na se z dáli,
naslouchali jeho zlořečení.

On pak vešel domů, stále v křiku,
to že prý má od svých nájemníků,
že se polčí s jeho nepřáteli.
A když ženy omlouvat se chtěly,

odebral se nahoru pln hněvu.
Zavřen pracoval pak se sklem pilně.
Stanul v práci naslouchaje zpěvu,
okno otevíral ve své dílně,
a zas jal se hbitě pracovati.
Teprve když úsilovnou prací
pot mu vyvstal, hněv se z duše tratí
a tam touha s tesknotou se vrací.

Poznal, že se Filomena chystá
na pouť zase kamsi k svaté matce.
Styděl pojednou se hnouti s místa,
nechal konečně však přece práce,
dolů jde, kol voje přeražené
obchází, a když se zapomene,
hledí do síně, kdy vyjde děva;
nebo myslil, že se na něj hněvá.
A když vyšla, rty se tak mu chvěly:
„Cože, na pouť? Nechoď, holko, dneska!
Obloha sic modrá je dnes, hezká,
ale Ještěd v mlze stojí celý,
nebude už dlouho na pohodě.“

„Musím, kmotřínku,“ tak vzdychla ona.
„Nesmí člověk vyhýbat se vodě
ani blátu, pro boha co koná.“

„Pro boha dnes nejdeš, pravdu řekni!
Ale proto, že jsem zahuboval;
tak jsi náhle na pouť rozhodla se.
Běž jen, nedělní si šaty svlekni,
však jsem ti je na pouť nekupoval,
pro dům jen — a ty se touláš zase!
A to všechno falešný ten vůdce.
Převrátil tě, za sebou tě vodí.
Taký člověk: světem pořád chodí,
ať mi víckrát přijde!“ Dupnul prudce.
Filomena však už se slzami
jemu děla: „Budiž pán bůh s vámi,
každé slovo hřích je proti bohu,
pomodlím se za vás k matce boží,
ať zlé tuchy s vaší duše složí.“
A již k chůzi pravou zvedla nohu.

Hodně dlouho postál a se díval
za ní cestou; vášně jal ho příval,
běžel kousek, křičeti chtěl za ní,
vrátil se však, dal se v hubování,
spěchal domů přímo k staré matce,
vytýkal jí zradu v prudké hádce,
posílal ji, za dcerou ať spěší,
on že nebude to trpět déle,
toulavé brát lidi pod přístřeší.
Ať jdou obě — jako čest má v těle!
A když stařena ho poprosila,
by ji strpěl na čas ve stavení,
nežli najde, kde by s dcerou byla,
zamlčí se, tahy v líci změní,
k sobě mluví po schodech se bera.
Nevyšel pak ten den do večera.

Po tři dni bůh za sebou ji vodil,
po tři dni pak sklenář pokoj hledal,
však zlí lidé a hněv mu ho nedal,
vadil se a potom smuten chodil.
Po tři dni a čtvrtý do západu.
Vyhlížel ji sklenář, přišla v noci.
Ohlížel se ráno po průvodci —
neviděl ho; to snad přišla sama.
Chodil vedle ní v zem oči klopě,
jak by hledal něco pod nohama,
nemluvil, však stále byl jí v stopě,
zamračený nepromluvil slova —
bylo znát, že v srdci bouři chová.

Potom spolu skopávali řípu
v dlouhé řádky, rovné jako šňůry,
tak že tomu, kdo se díval shůry,
sbíhaly se v dálce temné rýhy;
neb v tom sklenář mnoho jevil vtipu.
Aby konečně se zbavil tíhy,
řekl podepřev se na motyku:
„Už to nějak divně na tom světě!
Není mi, jak bylo. Tak mi v duši,
jak by měly smutné přijít časy.
Nejen že mám doma trochu křiku,
ale to, že člověk nepohne tě,
abys byla doma, jak se sluší,
bysi navždy zanechala poutí.
A již toho dost mám, co mne rmoutí!
Budeš u mne, budeš, moje drahá!
Konec udělám, a vezmu si tě! —
Filomenko, budeš mojí ženou,
už tě nevyloudí cizí snaha
z náruče mé, tiché, dobré dítě!“

Zvolal tak, jal rukou rozechvěnou
její tělo, jež se k pádu chýlí,
ana zvolá: „Ach, kmotříčku milý!“

Takto vzkřikla, jak by ono slovo
zahrabáno v květech v srdci na dně
uvolnilo se a vzletlo vnadně
jako motýl plný lesku, jasu.
Na rámě tak klesla sklenářovo,
on pak hladě po bílém ji vlasu
promlouval k ní: „Pamatuj se, milá!"
Ona se však na břeh posadila,
rty se chvěly, oči leskem plály,
v pravo, v levo hlavu ukláněla,
po každém se ohlížela zvuku,
a když sklenář podával jí ruku,
chopila ji ve své ruce obě,
na svou tvář, jež byla uzardělá,
kladla je, jak malé dělá robě,
slzy v očích takto blaze vzlykla:
„Pane bože, což pak nemám hříchu,
že jak v ráji, tak jsem šťastna celá!
Dávno jsem již touhu jakous měla,
ani na pouť jsem jí neunikla,
často jsem si zaplakala v tichu.
Nebo kromě Panenky Marie
nikdo mi tak nepřirostl k duši,
jako vy; však to mé štěstí ruší,
že mne od toho, proč duch můj žije,
odvracíte, pouti zbraňujete.
Všechno jiné žádejte, co chcete,
jen té svaté slasti dopřejte mi,
dokud chodím na té naší zemi,
abych mohla několikrát v roce
boží matku aspoň navštíviti."

Sklenář jí však takto odpovídá:
„Jaké pak to jenom živobytí!
Pohledni jen, holko, na ovoce
takých poutí: co je z toho? Bída!
Doma můžeš modlit se den celý,
do kostela půjdeš na neděli,
a já, počkej, světnici tak naši
vyzdobím, jak leckde kaple není,
kleknu vedle tebe při modlení . . .
Nebo je ti ten svět cizí dražší
nežli já, než světnice má hezká?"

Doléhal tak, ale Filomeně
zvolna slzy tekly pod očima.
Promluvila: „Kmotříčku můj, nevím.
Kdy bych vám to slíbila snad dneska,
až mne Maria, již vídám denně,
ve snu zavolá, ať horko, zima,
za ní musím, nijak nepovolím."

„Nuže, jdi si!" řekl sklenář smutně.
„Budu sám zas, jak jsem jindy býval!"
Obrátil se od ní, v kraj se díval.
„Nezlobte se!" dívka tedy vzkřikla.
„Kmotříčku můj, žádáteli nutně,
bych se sřekla, čemu jsem již zvyklá,
dovolte mi, pro všechno vás prosím,
poslední pouť ještě vykonati
ku Cellenské Matce do daleka.
Mám to ujednáno s vůdcem naším."

Hledl na ni sklenář okem kosým:
„Tedy přece! Což pak tobě platí
celý svět, když vůdce na tě čeká!
Běž si tedy za tím, kdo ti dražším!"

Rozplakal ji. Hlavu shýbla k zemi,
a tvář mokrou skryla kadeřemi,
že se zželelo jí sklenářovi,
chlácholil ji lahodnými slovy.

Oba motyky zas nadzdvíhali,
dolů udeřili zem raníce.
Bylo jasno, ptáci pěli v lese,
na mezi kdes volá křepelice,
v modrém nebi žlutý mrak se valí.

V tom se stalo, co je polekalo.
Jak by svědomí zlé v poli spalo,
z obilí hlas vyšel z nedaleka:
„Sklenář! Sklenář!" a zas bylo ticho.
Podhajský se vztýčí a se leká,
ptá se dívky, neslyšíli licho.
Ta však také dobře uslyšela,
myslí, jak by odpovědět měla,
šeptá sklenáři, nač vzpomněla si:
„Žena ze Lhoty též v ony časy
plejíc len tak jasně uslyšela:
‚Pochválen buď Kristus!' Ohledla se,
nikde nikdo. Zachvěla se celá.
Za chvilku týž pozdrav slyší zase,
slyší po třetí, ač vůkol v poli
po nikom ni vidu. Prchla domů,
celý týden po těle ji bolí,
až i zemřela. Jen měla k tomu,
když ji ďábel zkoušel, amen říci."
Když to řekla, křížek dělá v líci,
a též sklenář jím se poznamená.

Kopat začali. V tom v jiné straně
jak by někdo dutě křikl na ně:
„Sklenář má rád ...“ Zonud zahučelo:
„Filomenu!“ — Vzkřikla Filomena,
v obilí pak cosi zašumělo,
jak by se smíchem kdos prchal žitem.
Nachem plála dívka v líci skrytém,
ke sklenáři bolně pohleděla:
„Domů nechte mne! Jsem bídná celá!“
Zalekl se on a rychle vece:
„Bůh nás varuj zlého, holko drahá!
Co ti schází, řekni honem přece.“
A jí po ruce a hlavě sahá. —
„Nechte,“ ona dí. „Jen obklad si dám!“

„Ještě tohle, ke všem všudy bídám!“
řekl, vzdychnul si, když pryč už byla,
hlava se mu v ruce naklonila,
sedl na mez, hlavou smutně kýval,
dlouhý vlas mu přes obličej splýval,
a pak brzy vypravil se zpátky.

Zatím matka hovořila s dcerou.
„Bůh nás chraň! Co děje se to s tebou?
Čelo pálí, ruce pak tě zebou.
Co tě potkalo? Pryč s nedůvěrou!
Pověz, dceruško, mi svoji muku.“
Při tom jí kol krku kladla ruku.
„Či snad pravda je, co lidé praví,
že se máte se sklenářem k sobě?
Nežli to, spíš bůh mi vezmi zdraví:
je to lakota a blázen starý.
známý všude divné pro rozmary.
Nezapírej, vyznej se mi, robě!
Musíme již odtud, holko drahá!
Vyhnal nás, a šli bychom již samy;
neštěstí tu chladně na nás sahá.
Chaloupku si najmem pod horami,
budu přísti a ty dělat v poli.
Však jsme zvykly dávno na mozoly.“

A když přišel sklenář na poledne,
tu a tam se bystře poohledne,
ptá se hned, co Filomena dělá.
Jemu matka utrápená celá:
„Ach můj bože, nevím co s ní svedu.
Teď šla na půdu se modlit zase,
místo, aby šla mi ku obědu.
Málo jí a nyní nedbá na se!“

Pospíšil hned za ní, svedl s půdy,
táže se, zda nebolí jí údy
od kopání, těžké v poli práce,
dovedl a posadil ji zvolna
v loubí do besídky na zahrádce.
„Odpočiň si!“ a již byl by zmizel.
Vzhlednou na se: kámen zaplakal by,
v očích obou slza blýskla bolná,
a z nich patřil těžký žití svízel.
Nebylo v nich klamu ani šalby.

A když byla sama, vrhla sebou
v listí zelené a nahlas štkala,
ve vlasy se, v listy zahrabala,
které její hořké slzy třebou.
Hodinu tak celou v mukách dlela.
Přišla matka, se smutnou šla od ní.
Přišel sklenář, odešel zas v pole.
A když zdvihla hlavu, čelist spodní
chvěla se a pot jí řinul s čela
s vlasem, slzou na hrdlo až holé,
na čele pak rudé známky pěstí
vytlačené dlouho zůstávaly.
Vzhledne před se: začala tam kvésti
bílá lilie, jak kalich malý.
a v něm její slzičky se třpytí,
jež tam skáply, když plakala v kvítí.
Slunce pak je zlatým retem pilo.
Vzdychla dívka, zalomila ruce:
„Pij mé slzy, bože, když ti milo.
Přijmi kalich naplněný v muce!
Otče, otče náš!“ A vzhůru zírá,
mezi listím v nebe modré hledí:
toť ta říše, kterou dobří zdědí.
Utichla, a slzy s očí stírá,
neb se zdá jí, že tam pod vrcholem
vidí kříž, jejž poutník drží výše
nadšené se rozhlížeje kolem.
Napne dívka zrak a sotva dýše.
Vykřikne a k plotu honem kvapí.
„Pochválen buď Kristus!“ napřed volá
zapomněvši mžikem na útrapy.
Smekl poutník, lysina mu holá
zaleskla se v slunci, a ji zdraví:
„Jdu již, dcero! Vyjdeme už zítra,
v Libáni se všichni sejít máme.
Oběhal jsem poutníčky již známé,
jeden pro druhého se už staví.
Jenom s počasím musíme zchytra;

však nám pohodu máť boží chystá,
uprosí už syna svého Krista.
Ale dceruško, což nebylo by
u vás možno zase přenocovat?"

Trhla sebou dívka, neboť vidí
dole v polích, že se sklenář vrací.
„Ach on často na lidi se zlobí
hospodář, a kam vás před ním schovat?
Nemá u sebe rád cizích lidí,
a teď přijde s polí hotov s prací.
Pro bůh prosím, za zlé nemějte mi,
vím, že bůh mne za to trestat musí,
neb vy spíte se svatými všemi!"

„To to! dítě! Neměj starost o mne!
Však já někde nocleh naleznu si;
vždyť jsou ještě dobří lidé v světě.
Neodepřeš žádosti však skromné.
Hrdlo totiž vyprahne mi v létě,
na cestu těch jablek trochu dej mi!"
Žízeň na něm a hlad vidět zřejmý.
Filomena ztrnula, i hledí,
jak daleko k stromu, běží k stromu,
myslí: „Vždyť je svatá ústa snědí."
Vrátí se však rozpačitě v krátku:
„Nemám, bože, ani pro vás šátku
na uzlík, a hospodář jde domů."
„Tu máš, dítě!" Poutník šátek dává,
a již dívka stromek otrhává,
že se brzo nadmul šátek starý
kulatými, velikými tvary,
tak že nesouc shýbala se k straně.
„Zaplať bůh! Ať stonásob máš více!
Tedy zítra na noc do Libáně."
Dí a zmizel vzhůru v loubí stromů.

Ona po celém se chvějíc těle
ze zahrady vešla do světnice.
Tu se sklenář dychtiv přihnal domů
listy máků nesa uzardělé
a hned ptá se měkce Filomeny:
„Už mi nestůněš? Nu dobře bude!"
A jí tisknul v líc květ utržený,
aby k bílé přidal barvy rudé.
„Pohleď," pravil, „na květ velikánský!
Nevešlo by se moc na zástěru!
A byl by to fěrtoch, holko, panský.
Pohleď pak! A stál by za to, věru.

A kam si to chystáš kytli novou?
Přece tě to táhne do ciziny?"
Vida pak, že zraky v slzách plovou,
vzdychl žalně: „Což pak mám už nyní,
co jen počít, by si nechodila!
Nahoru pojď, tam ti, holko milá,
všechno ukáži a všechno povím,
kytky v oknech zaleješ. — Viď, rostou!
Obrázky pak prutem břečtanovým
ovineme všecky, a z nich bude,
počkej, oltář, na něm květy rudé . . ."

Mluvě tak zřel duši její prostou
celou v zraku, jenž se vyjasňoval.
Za ruku ji tedy vzal pln lásky
a tak děl: „Než půjdem pro obrázky,
dříve, pojď, co pro tebe jsem choval,
abych dal ti, co jsem chystal pro tě!"
Na jablka myslil, vlas jí hladě,
jež měl spočítaná na zahradě.
Za ruku ji vedl na zahrádku.
Ohledával každou tyčku v plotě,
prohlížel si všecko po pořádku,
až pak stanul s dívkou u jabloně.

Zdvihne hlavu, vzhledne k Filomeně,
opět na strom a zas hlavu kloně
vyhlíží, kde chata krejčíkova.
Konečně pak vypukne v ta slova:
„Tohle udám soudu neprodleně!
To již přesahuje všechnu míru!
Kazisvěti! Pohleď, dcero milá!
Tak jsem schovával je, dlouho chránil,
dnes ty první bysi okusila,
a ti zlotřilí! Toť na mou víru.
spíše snes bych, by mne v tělo ranil!"

Takto volal, že ho slyšet bylo
přes tři stavení, a z nich se plouží
podél plotů lidé, kterým milo
popatřit, jak sklenář se zas souží,
kterak malicherně bouří, hlučí,
a jich zjevem bouř se stala prudčí.
Někteří jen skryti pozdálečí
k nářku sklenářově hlavou svědčí,
smělejší však ku plotu se tlačí,
přes plot hlavu vyzdvihují časem,
an k nim sklenář takto volá hlasem:
„Co mi chcete, vy tam utrhači?

Pojďte, celého mne rozsápejte!
Aby bůh vás káral. Jen se smějte.
Však jsem nebyl na to od vás zvyklý;
vím, že jste se proti mně už spikli!“

Za tím slovem psi naň zaštěkali,
a se na plot jako štvaní hnali.
A když zevšad nejvíc hluku bylo,
an lál Podhajský, tu z nenadání
na plot vzletěl kohout od sousedů,
velký, krásný, jen mu kvetlo peří,
leskem v slunci jen se zrcadlilo,
křídly zatleskal a šíji sklání,
zakokrhal — směšno ku pohledu —
zrovna v sklenářovo zlořečení.
Sklenář vyskočil a vyndal tyči,
a již vzletěl s plotu věstec denní,
utíkaje na dvůr děsně křičí,
za ním v strachu družky jeho všecky.
Vypukne tu nejprve smích dětský,
pacholata z radosti se honí,
pak i staří zasmáti se musí.
Podhajský však sotva že pláč dusí,
hlavu bědnou v suché prsty kloní,
co dál kohout skřeky vedl nové,
on tak zaželel, tak hořekoval:
„Co pak jsem vám, milí sousedové,
co jsem udělal? Co na mně máte?“
Vždyť jsem se vždy ku každému choval,
a teď mne tak trýznit necháváte!“

Když ho takto slyší Filomena,
zaštkala a padla na kolena,
vůkol stichlo vše, když před ním klekla:
„Odpusť mi to pán bůh! Já to byla,
co jsem tolik zlého učinila.“
Po kolenou blíž se k němu vlekla. —
„Já jsem jablka vám otrhala,
poutnickému vůdci jsem je dala.
Odpusťte mi! Svatý muž je snědl,
chtěla jsem, by na tu pouť mne vedl.“

Zavrávoral Podhajský, až klesl
na kmen, který velká jabka nesl.
Rukávem si přetřel mokré čelo.
Hlasitě se jemu plakat chtělo.
„Filomeno,“ volal za psů vytí.
„Musila jsi mi to učiniti?
Proto jsem ta krásná jabka choval,
aby svůdník ten se zaradoval?
Aby nedočkal se konce pouti!
Jdi si, jdi si za ním, nevěrnice,
pospěš si, ať dohoníš ho ještě!
Nechci víckrát na tě vzpomenouti.
Ale přeju — měl jsem rád tě sice —
na tu pouť vám bouřku, hlad a deště.“

Nyní k dceři přistoupila matka,
zdvíhala ji z potrhaných květů,
a jí domlouvala slova sladká:
„Pro Kristovy rány, dceruško má,
což snad umíráš celému světu
ku posměchu? Pojď si lehnout doma!
A vy, pane kmotře, vy též jednou
připravujte sebe na pohromy,
že mou dceru máte na svědomí,
v duši jste jí vášeň vzbudil bědnou.“

Dcera pak, líc nebylo jí vidět
zahalenou šátkem, šla s ní v pláči,
že až lidem líto; oni křičí:
„Hlavu spletl jí, měl by se stydět!
Tak s ní jedná, když jí poklid zničí!“
A jim sklenář za to; „Utrhači!
Jděte po svém!“ Ale k tomu slovu
povyk z venku ozýval se znovu,
zástup odrostků naň hvízdá, volá,
on však neslyší, neb opřel hlavu,
oči z důlků vynikly mu zpola,
a tak zůstal k divu, k smíchu davu.

V dáli zatím cestou jabka s klidem
poutník hryže, dobrým žehnal lidem.
A když ráno na zítřek vstává,
sklenář dole jizbu prohledává —
všude prázdno, jako vysmýčeno.
Teskně volá: „Kde jsi, Filomeno?!“

V.

Sklenář vozí oves do stodoly,
poslední žně. — Po starém též mravu
kytka pestrá snopů na vrcholi.
Hlídač ponocný, jenž za výdělkem
na svahu vůz chytá za nápravu,
podpírá jej vidlemi se kroutě —
pád je možný při nákladu velkém.
Hospodář pak v předu krávy veda
v chůzi lešti plišky na chomoutě,
nedávát on na své krávy kliky,
chomout však, čím staré ruší zvyky.
Dojeli jsou před vrata pak šedá,
a žeň uložili na stodole.
Při svačině ponocný pak začne:
„Tak jsme opět okradli si pole.
Chvála bohu, žně zas máte značné,
ani nestrávíte, je vám třeba,
pane kmotře, ještě spolné ruky,
s kterou byste z jednoho žil chleba,
a s ní sdílel radosti i muky.“

„Bůh mne chraň!“ tak onen odpověděl.
„K čemu to? A také nejsem k tomu.
V práci ovšem velikou mám nouzi,
koho najmu, každý se mi vzpouzí.
Filomena pak už kolik neděl
na poutěch je s matkou, nejde domů.
Co jsem s ní už měl jen pro ty pouti!
Po dobrém i po zlém — marné řeči:
toulání jí nelze odvyknouti.“

Řekl Dušek: „A snad jí to svědčí;
každý za tím jde, co souzeno mu.“

„I jen aby aspoň přišla domů.
Bůh sám ví, co už tam asi dělá,
že mne tady samotného nechá!“
Dí a smutně hlavu na stůl sklání.
Hlavou zakývnuv pak dělník praví:

„Vy jste měl, ač kdy by byla chtěla,
snad by to též vaše byla těcha,
měl jste vy si matce říci za ni.
Ovšem, jsem rád, že mi bůh dá zdraví,
nemíchám se v to, jen co tak slyším,
či snad byste za něčím šel vyšším?“

„Milý Dušku, nechejme těch řečí!
Nesluší se mezi nás, a pravím,
že jim zatnu, lidem povídavým.“
Mluvil tedy Dušek pozdálečí:
„Uchovej mne bůh, bych sháněl klepy.
Ale říkám, bez ženy jsem slepý.
Tak si denně v díle pomáháme.
A když člověk poláme se prací,
pohladění ženy sílu vrací.
Hošíky dva a dvě holky máme,
na klín se mi vejdou ještě všecky.
Nedal vám bůh štěstí, v takém kruhu
by trud žití stíral úsměv dětský.
V štěsti jde i černá kůrka k duhu.“

Domluvil, an sklenář mlčel stále,
a v tom vešla žena nenadále
v modračce a rozedrané jupce.
Ponocný vzal čapku a šel s bohem.
Ale žena takým počne slohem:
„O žních ke mně přišla Filomena
na nábytek hledala si kupce —
víte z Bukvice jsem její teta,
stará po matce mou sestřenicí.
Přišla tedy na pouť ustrojena.“
Žena sedla při tom na lavici.
„A já řku jí: Zas do toho světa?
A což navždy odcházíte obě,
či už došlo u vás na nábytek?
Pobízela, ať to koupím sobě.
Pobízela, člověk z útrpnosti,
máme sami nouze doma dosti,
však to znáte, když je kolik dítek!
Táta tedy sehnal ňáký zlatý,
dlužni zůstali jsme polovici.
Ráda zřela jsem na její paty.
Po práci teď jdu vám za to říci.“

Zeptal se jí sklenář vyjevený:
„Nemíní se tedy vrátit zpátky?
Pro boha vás prosím, kam as chtěly?“

Ušklíbl se obličej naň ženy:
„Co mi po tom? Lépe mi, když nevím,
nemusím jí dopláceti splátky.
Zač pak stojí nábytek ten celý!“

Mrknul rychle sklenář okem levým:
„Najdete ji; šla snad ku příbuzným,
máteli kde jaké.“ Řekla žena:
„I mám přátel — nehlásí se k nuzným.
Se všemi je stará rozvedena.
Sestru má sic někde v Packém lese,
má však chaloupku tak roztrhanou,
že se došková jí střecha třese,
větrové když od severu vanou.
Do světnice sotva by se vešli,
nájemníka má pak na komoře. —
Bratr její slouží v panském dvoře,
nemá s ní, je také věkem sešlý.
Chodili k nim sice k posvícení
od Hradiště krevní nebožtíka.
Hůl se k mošně hlásí, jak se říká.
Nebydlí prý ani ve stavení,
v skalách mají vydlabané skrýše.
Zvěř to jakás podzemní je spíše,
proto také, že snad chleba nejí,
ale nosili sem vždycky medu.
Podobni sic lidem ku pohledu,
jsou však jistě aspoň čaroději.
Jak povídám, tam jich nenajdete!
Filomeně není třeba bydla,
ta jen stále po poutěch se plete,
pro starou již nějaký kout shlídla.
Ale kdy bych tolik stála o ni,
našla bych ji: bude v Boleslavi!
Co rok tam je, letos jako loni,
když den navštívení se tam slaví.“

Odvezla si tedy na vozíku
celou pozůstalost nájemníků.
Ale sklenář, smutnější než jindá,
z přítruhlíka obrázek si vyndá,
na čtyřech jej rozích zbožně líbá,
v šeptu chvějnými pak rety hýbá:
„V Boleslavi tedy, v Boleslavi.
Že by se již nevrátila tedy?
Nebo snad bych sám měl naposledy
dojít pro ni, přivesti ji v zdraví?...“
Zamkne truhlu a jde na zahradu.

Bylo přítmí, právě po západu.
Rozhledl se v kraj, kde modrá mlha
na vrcholky černých lesů šplhá,
jako duše dávno zašlých přátel,
jež se vzpomínáním navrátily.
Západ prohlížel jsa časů znatel.
Viděl tam, jak v šíři od Ještědu,
nad Houserem pruh se táhl bílý
nad západem celým po Dubolku.
Nebe jasné, trochu do zelena,
nejjasnější do stříbrna v středu,
černavé pak mráčky, na okolku
se stříbrnou obrubou, se kupí
kolem kol jak zkrabacená pěna,
drobné v středu, výše čím dál větší.
Pod lesem tam kouř jde nad chalupy
v rovném sloupu do západní záře.
Dolní kraj pak mizí v modré páře.
Vzduch je vonný jako v senoseči.
„Na čase je!“ sklenář uznal v duchu.
Posadil se pod strom na lavici.
Poletavý bzukot zní mu k uchu,
a šum lístků jak dech panny spící.
Tedy sklenář opět hlavu skládá
v suché ruce, přemítá i bádá,
nikoliv jak roste strom i kvítí,
nýbrž o tom, nemělli by přece
na pouť jednou sám se vypraviti,
a všem poutěm konec zjednat rázně.
„Jen jít na pouť, přived bych ji!“ vece.
Že by nešla, o to neměl bázně.
Ale tím se v staré trápil pleci,
neboť pouť mu krutou byla věcí.
Toulání se vždy mu protivilo.
Však v tom zdvihl hlavu, zablesklo mu
jasně v oku skrze snéti stromů.
Povstal chvatem, souhvězdí to bylo,
lesklé hvězdy dvě, tak blízko sebe,
jak dvě duše shlížely by s nebe.
Se zálibou obě rovnal k sobě
při tom vzplanul touhou ve útrobě,
že se ihned rozhodl v tom šťastně.

Ráno tedy probudiv se časně
pastuchovi odevzdal své krávy,
by je převzal na čas pod ochranu.
Vyváděl je, hladil jejich plece,
zvíře však se shýbá pro kus trávy.
Sklenář pastuchovi takto vece:
„Mimo dům sic dlouho nezůstanu,
ale kravky krmit, dojit třeba.
Co jim dáte, na mém poli máte.
Dají mléka, sami máte chleba.
Také mi sem často dokoukněte,

zvlášť ať krejčí se tu neometе."
„A kam vlastně jdete, kmotránečku,
že jste si vzal chleba do ranečku?"
„Ale kamsi. Inu — na pouť taky,"
řekl sklenář k zemi sklopiv zraky.
„Ale jděte!" pastucha se diví.
„Nepamatuji se, co jsem živý,
byste vy se na pouť někam vydal.
Vždyť jste, jářku, proto Filomenu
vyhnal z nájmu. Koukám na tu změnu.
I jen jděte, jsem tu, abych hlídal.
Trochu projít svět, natáhnout údy —
veselo je na těch kopcích všudy."
Ale sklenář hrdě kývnul hlavou:
„Však jdu po prvé a naposledy."

Pastucha mu na rozlučky tedy
velikou svou ruku podal zdravou,
sklenář pak šel ihned na světnici,
bedlivě vous oholil si v líci,
oblekl si kabát zelenavý,
ne jak ve vsi s dlouhatými šosy,
ale krátký s kapsou dvojí v zadu,
jako páni podle mody nosí.
Vlasy pěkně sčesal svismo s hlavy,
ještě jednou ohmatal si bradu.
Na sčesanou potom vstavěl kštici
klobouk plstěný, byl plochý horem
se širokou střechou. Svůj věk skorem,
co byl mužem, měl jej; neumící,
neb jej vyndá vždycky z hlubin truhly,
uhlazuje lesklý chlup a stuhlý,
tak že, bohdá, potrvá mu ještě.
Potom tedy v koutě našel sobě
dobrou svoji hůl. Tu někde v lese
shlídnuv mistr dobře rostlou sříznul,
nechal znáti suky povrch leště,
cvoček zabil v každý k lepší zdobě;
nahoře pak kloub, za nějž se nese,
aby v ruce drsně neuvíznul,
do kulata hladil jak vrch lebky,
více však jej ruka ošoupala,
po dvacet let co hůl tiskla k zemi,
tak že z barvy otřen povrch hebký.
Níž pak byla veskrz dirka malá,
a v ní šňůrka se střapečky třemi,
aby za ni, když se jí chce zbýti,
na knoflík hůl mohl zavěsiti.
Tuto tedy, a pak deštník bledá
modrý, lemovaný žlutou pružkou,
s okovanou lesklou rukojetí,
na záda jej šikmo sobě zvedá,
šňůrkou přes plece jej přivazuje,
jako myslivec si chodí s puškou.
Sbírá potom ještě do paměti,
co vzít s sebou. Zamkne dvojí spouští
každý zámek v světnici i venku —
bez starosti domu neopouští. —
Když byl u vrat, uzlík s chlebem v ruce,
smekl klobouk, stanul na chvilenku,
udělal kříž, vykročiv pak prudce
pravou nohu napřed v cestu sázel,
kudy jindá dívku vyprovázel.

Na nebe vzetí byl svátek právě,
obrátil se tedy k Boleslavi.
Čas měl pěkný. Cestou lidi zdravě
smekal často černý klobouk s hlavy;
ještě znali ho. Až odpoledne
pozoroval samé tváře cizí,
známá stráň i les mu s očí mizí.
Na kraj lesa tedy sobě sedne
na návrší a se dívá zpátky.
Podivil se, za taký čas krátký
jak se slehly kopce za ním všecky.
Homole dvě zelené tam stály,
jedna lysá se zříceninami,
jejímž na vršku věk prožil dětský!
Velíš byl. A druhá stromek samý,
jak by nesla hrad, tak zdá se ź dáli
stavba na ní kamenná a šedá.
Na ní kalichů se velkých řada
místo střechy koruna jak zvedá. —
Pojedl a zašel v širá lada.
Ještě ten den spatřil kopce oba,
před Brandýským lesem když ho mdloba
denní cesty k zemi povalila,
právě na ně vyhlídka mu byla.
Zasteskl si uviděv je v dáli,
málem by se vrátil, ale brzy
za ten stesk svůj na sebe se mrzí,
když ho touha v před ho ženouc pálí.
Přenocoval v Loučení. — Den druhý
vyšel brzy, čas byl utěšený,
vzduch byl vonný, čistý, jako sklenný.
Kvítím skví se otavové luhy,
a kde strom byl, s listu na list spadla
rosná kapka zalesknouc se v slunci.

Tam i onde pluh již táhli junci,
ba též někde otava se kladla.
Pozoroval Podhajský, v tom kraji
že dřív žně, i ovoce dřív mají.
Pro něho však všechno teskným zdá se,
rovinu jak stůl jen oko vnímá,
všude písek pod nohama svýma,
v srdci, v hlavě stesk má jen a touhu,
nekochá se vůkol v ranní kráse,
nevidí leč bílou cesty prouhu. —

Přešel les a stanul na pokraji.
Podepřel se o kmen, patřil k cíli:
před ním v dálce kostel stojí bílý,
a dvě věžc v ranní záři plají.
Zachvěl se a zrychlil svoje kroky
v písek boře nohy ve hluboký.
Tak se octl u rodičky boží
v Staré Boleslavi unavený.
Poutníků dav z daleka se množí
nepřehledně. Sedl vedle stěny
na nejvyšší schod a pozor dával,
najdeli tvář, jež mu v duši tkvěla.
Často vstav se tlačí v lidu nával,
„Filomeno!“ zvolá, ale vida,
že se zmýlil, sedne a zas hlídá
s chlebem raneček si složiv vedle.
Nespatřil však nikde líce sbledlé,
s poutníky pak noc se modlil celou
v kostele, a když už vidět bylo
na východě kmitat jasnou zoru,
s babičkou se pustil do hovoru
vedle sebe na modlitbách bdělou,
jíž snad právě o nebi se snilo:
„Prosil bych vás, matko, neznáteli
jakés Filomeny od Velíše?“
„Neznám, neznám, holečku,“ tak řekla,
a dál zdrávas na růženci smekla. —
Tu a tam se zeptal — nevěděli.
Smutné tedy k procesí se družil,
jež se chystalo zpět do Libáně.
Vzpomněl sobě na zelené stráně,
na svůj kopec, domek, hned se vzmužil,
oko zjasnil, domů toužil, domů!
Náhodou tu kročil ku někomu,
jenž ho poznal, vítal jmenem božím:
„Také, také přinesl jste jednou
Matičce svou strast a starost bědnou?
I já také, nežli kosti složím,
chtěl jsem ještě podívat se na ni,
aby se mnou byla při skonání.“
Vyjevil naň sklenář oči obě:
„Odkud jste a který?“ — Onen vece:
„Havla z Pazderny snad znáte přece?
U vašeho otce v dávné době
sloužil jsem; vy neznáte mne věru. —
Nejste sám tu: s vaší nájemnicí
hovořil jsem včera v podvečeru,
ona však šla ještě ku Bezdězi.“

Sklenářovi jasnilo se v líci.
Napadlo mu stíhat Filomenu,
kdy by šel hned přímo polní mezí
na Bezděz; však neměl chuti k tomu,
neb ho silná touha táhla domů.
Přemýšlel, pak starci zmizel v davu.
„Ten kus cesty,“ myslil, „nedoženu?“
Novou touhou starou mořil hlavu.
„Ještě jednou!“ pravil si a v spěchu
přímou cestou, kudy lidé řekli,
k Bezdězi se nohy jeho vlekly —
ani nevkročil pod lidskou střechu.

(Dokončení.)

O některých potřebách slovanské vzájemnosti.

Uvažuje

B. Marjan.

III. Slovanský slovník naučný.

Jinde, kde odborná, speciální literatura jest vyvinuta i má svoje určité čtenářstvo a dochází podpory z rozmanitých stran a ústavů, mohli by se konečně i bez sborníků rozličných vědomostí obejíti, avšak právě tam shledáváme, že sborníky takové — naučné, encyklopedické, konversační a jinak nazývané slovníky — vydávají se s pilným úsilím a největší pečlivostí. To odtud, že jeví se potřeba stručných, určitých a správných přehledů lidského vědění, minuciesní sestavení článků, v nichž znalec neb odborník najde každé chvíle spolehlivého rádce a průvodce; ale dílo takové jest oblíbeno u vzdělaných tříd vůbec. Slovníky toho druhu jsou jádrem vybraným z rozličných nauk a jejich obnova přináší s sebou, že ustavičně se odklizuje rum starého učení a přicházejí k platnosti pravdy nové, širší, pevnější. O čem mnohdy od mnohých spisovatelův a s velikou obšírností pojednáno, co o téže věci v rozličných jazycích napsáno, to má svědomitý slovnikář encyklopedický sebrati a k svému dílu přivtěliti.

Třebas encyklopedie takové obsahovaly jádro veškerého lidského vědění, přihlíží se všude k tomu, aby takovýto sborník vyznačoval se zvláštním, národním rázem, jejž dokazovati nemá pouze mluva, v níž dílo psáno, ale také sám obsah, jinými slovy: kde toho předmět vyžaduje nebo třeba jen dopouští, má se vždy poukázati k tomu, jaké účastenství v něm měl vlastní národ, aneb aspoň v jakém poměru k němu se nacházel.

Přihlednemeli v této příčině k národům slovanským, setkáváme se i tu se starými svými vadami: nesvorností, rozervaností, plemenným poustevnictvím. Encyklopedie jednotlivých slovanských plemen obsahují všecko, ale slovanský oddíl zůstává pastorkem, ba zdá se, jako bychom konali zvláštní ctnost, když do takovéto pokladnice lidského vědění *také něco* o Slovanech uložíme. V tom ohledu přeceňování všeho cizího — bez známosti skoro všeho vlastního! — přesahuje všechny meze. Ve mnohých případech možno říci, že má cizina k slovanským věcem více šetrnosti a více o nich známosti, nežli jednotlivá slovanská plemena. Také po tom je znáti, že ty dosavadní slovanské snahy nebyly soustředivé, nýbrž odstředivé ... Proč to? Nechť si to historie vyloží ve velkém, my v malém spatřujeme to vyplývati z toho, že místo slovanským dávala se přednost cizím nářečím, ba že studium slavistiky (myslíme tím soubor všeho, co se slovanství týká) dělo se na základech cizích, její prameny nebyly samorodé, alebrž v cizině připravované; nedostávalo se nám tu bezprostřednosti vlastního názoru a poznání slovanských materiálů.

Pokud se týče bezprostřednosti slovanských pramenů, může býti za našich dob lépe již proto, že se znamenitě rozhojnili znalci jiných

slovanských nářečí a mohou bez cizinské předpojatosti souditi, který jinoslovanský materiál zasluhuje do svazku encyklopedického pojat a dále zušlechťován býti.

U nás podniknut první pokus vypracovati sborník všeobecných vědomostí naším Slovníkem naučným. Tento již obsahuje značné materiály, veliký kus práce v něm vykonán, avšak dalece ne ještě práce všechna, a také v tomto případě bylo by nutno Slovník naučný desítiletí za desítiletím měniti, doplňovati, opravovati, zdokonalovati. Od těch dob, co statě slovanské do Slovníka naučného psány byly, uplynulo drahně let, octli jsme se v jiných poměrech, náhledy naše se valně změnily. Novým vydáním, o němž se proslýchá, bude se moci národním i slovanským požadavkům vyhověti; slovanské věci budou tam bohdá zastoupeny neli ve větší aspoň v té míře jako cizí. Bude to státi více práce; avšak píle a svědomitost musejí tu na rovni státi s nevyvážnou zásluhou takového díla. Heslem jest a zůstane: Čím si budeme známější, tím si budeme bližší a svornější, čím svornější a bližší, tím bohatší ve všelikém ohledu duchovním i hmotném.

Potřeba naučného slovníka slovanského jest nade vši pochybnost vyvýšena. Již třeba sebrati všecky momenty, všecky zprávy a dáta a seřaditi je, aby v příznivou chvíli mohly se skládati v organické molekuly, mohlo se pozorovati, v jakém poměru příbuzenském jsou k cizím jinorodým a jaké sloučeniny z nich povstávají; jakým spůsobem možná ty cizí materiály spodobiti, assimilovati, a vzniklému, novému útvaru dáti ráz svůj, slovanský. Snad je to sobecké v každém případě a při všelikém konání mysliti na sebe a vyhledávati prospěch svůj, leč jeli s takovouto sobětností spojeno zušlechťování sebe a vytvořování nových mravních a společenských zásad, zajisté i ze sobětnosti té pojde více prospěchu nežli z netečnosti a lhostejnosti ke všem a ke všemu.

Jestliže nepřišel snad dosud čas, kdy se musíme rozhodnouti pro ten neb onen základní ráz u vychovávání národní povahy, nemůžeme naň dlouho čekati, škoda každé hodiny, kterou při tom ztratíme. Nejsme kotrmelčíci z hostiny Sokratovy, abychom v jedné bytosti spojujíce dvě těla hnali se dnes tím, zítra zase jiným směrem; nejsme kočovníci mezi národy evropskými, a jestliže v těchto krajích již do druhého tisíceletí sahají stopy státní i společenské existence slovanských Čechů, nacházíme v tom nejlepší důkaz, jakých živlů si musíme hleděti, zdali domácích a příbuzných, nebo cizích, musíme se naučiti rozeznávati, co jest účelem a co prostředkem k jeho dosažení.

Je pravda, že za velmi mnoho máme děkovati tak zvané vzdělanosti západní, nesmíme však zapomínati, že jsme odtamtud všecko nevzali, že pro nás západ i východ mají v ohledu vzdělávacím stejnou důležitost a váhu; byly již dříve doby, kde svitla nám záře skutečné a samostatné vzdělanosti dříve nežli rozličným nynějším „nositelům kultury.“ Moment někdejší obnovuje se teď právě zřizováním českých vysokých škol, jež národu našemu prvně ve střední Evropě byly založeny. Je to zvláštní náhoda, že v jednu dobu vyskytuje se potřeba nového naučného slovníka zpracovaného se zvláštním zřetelem na materiál slovanský a obnovování exaktních věd, jež encyklopedie do svého

rámce zahrnuje a jež od nynějška mají nalézati na universitě stálé sídlo a způsobiti zvláštní ráz bádání a zpytování.

Ku spolupracovnictví slovanské encyklopedie mohou nyní býti povolány síly ze všech slovanských vlastí, což druhdy bývalo řídkou výminkou, neli do konce holou nemožností; máme vědecké spolky a akademie slovanské, jež neodřeknou podpory dílu, kteréž sloužiti může tak dobře mužům ve vědách pracujícím, jako všemu vzdělanému obecenstvu.

Až jednou otevřeme naučný slovník slovanský náležitě zpracovaný, bude slunko nad našimi vlastmi jasněji svítati. Pak bude též určitější a vymezenější pojem toho, co zove se myšlenkou slovanskou, co zahrnovati sluší pode jmenem slavismu, a dobude si platnosti přesvědčení, že slavismus po všech našich vlastech jest jednostejný a má tutéž oprávněnost jako německá „eigenart“ nebo západní latinismus či romanismus — pak se konečně též uzná, že slovanští národové nedruží ani neliší se ani podle azbuky, ani podle toho, v jakém obřadu jejich duchovenstvo konává bohoslužbu. Opravdovému slavismu nelze vykazovati žádné politické meze: musí býti týž v Rakousku jako na poloostrově Balkánském, v Uhrách takový jako v Rusku, na východě německé říše takový jako ve Východní Rumelii, všady dle jedněch a týchže pravidel může vésti slovanské národy ke kulturním výšinám a povede je, jen až také u národův chvástajících se velikou svobodomyslností bude více volnosti a větší úcta k zákonům o přirozeném rozvoji lidstva. Do těch dob snad nám bude často kráčeti cestou trnitou, ale vždy lépe bude, když i ten krušný čas strávíme v pilné práci na svých základech a dle přirozených pravidel, než abychom zůstali v nečinnosti a bázlivě nebo lhostejně očekávali, co osud nám přinese. Všestranná osvěta spasí nás, ale musí býti také v pravém slova smyslu naše, nikoliv vypůjčovaná nebo všelikými náhodami přeštěpovávaná.

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

IV. Minulost Boky a historický poměr její k Černé Hoře.

Dějiny města Kotora znamenají dějiny Kotorské Boky, třeba její území nebývalo vždy v nynějších hranicích a třeba rozličné její části byly někdy měrou dosti malou od Kotora závisly.

Nás počíná Boka zajímati teprve od doby, kdy se v ní usadili Slované. To se stalo někdy v první polovici 7. století. Tehdáž Srbové, pozváni za tím účelem od císaře byzantského, vešli za Chorváty do prostranství nynějšího Srbska, Bosny, Hercegoviny a Černé

Hory, zbytky Avarů, jež Chorvátė zůstavili, zde potlačili a novou vlast sobě založili. Pohyb tento udál se mezi lety 610—640.

Srbové utvořili v novém domově sedm žup: Srbsko, Bosnu, Neretvu, Záchlumí, Travunii (nynější Trebiň v Hercegovině), Konavlje a Duklu či Diocleu (potomní Zetu, nynější Černou Horu). Z dnešního území Boky Kotorské Risan patřil k Travunii či Tervunii, ostatní pak místa náležela k Dukle. Dřevní dějepis v okresu Duklanska připomíná Kotor, Rosu, Budou, Ulcín či Olgun (Helcynium, Dulcigno), Szader, Drač (Dyrrachium, Durazzo) i Leš (Elissus, Alesso).

Prvotné dějiny Srbského národa po usazení se v někdejším Illyriku zahaleny jsou neproniklou tmou. Co zejmena Kotora s okolím se týče, možno předpokládati, že proudu slovanskému déle vzdoroval, podobně jako Dubrovník, jenž ještě později se poslovanil. Býval Kotor od počátku, když jej Sicilští vystěhovalci z Askry založili a Ascriviem nazvali, dle zprávy Pliniovy svobodnou Římskou osadou, která se později dala v ochranu císařů řeckých, a není pochyby, že se nepoddal převaze slovanské, dokud k tomu poměry donucen nebyl. Tuto politiku, dávati se dobrovolně v ochranu državy, jež by je jinak bez podmínky pohltila, pozorujeme na Kotoru a Boce od jakživa a sledy její na celém tkanivu jejich minulosti jsou patrny jako červená nit.

Županė srbští nejprve sami byli odvislí od císařů byzantských a teprve znenáhla z vrchní jejich moci se vymaňovali; i jest možno, že Kotor nějaký čas dovedl si vůči Dioklei zachovati samostatnost, poddán byv jak ona přímo vrchnímu zeměpánovi.

Kolem r. 867 Boka byla zpustošena od Saracenů, v letech pak 923—927 od bulharského cara Symeona, jenž všechny kraje srbské v poušť obrátil. Potom Dukla rychle se zmáhala a již ve 2. polovině 11. věku (1050—1080) veliký župan Dioklejský, Michal Bojslavov, tak zmohutněl, že se mohl nazvati králem srbským, k čemuž potřebné význaky obdržel od Římského papeže Řehoře VII. Kotor, vida moc a moudré panování Michala Bojslava, dal se brzy v jeho ochranu. Srbské království v Dukle netrvalo dlouho. Domácí spory a války připravily celý srbský národ nanovo pod panství Řeků. Naposledy Štěpán Nemanja, potomek Dioklejských županů, narozený v Rybnici na Černé Hoře, národ svůj osvobodil, přemoh prve starší svoje bratry Miroslava a Konstantina, kteří jej chtěli následnictví zbaviti. To se stalo r. 1159. Mezi městy, která za těchto bojů znova pod Řeky padla a jichž bylo Štěpánu Nemanji dobyti, byl i Kotor. Města Skader, Ulcín a Bar Štěpán Nemanja rozvalil, postarav se dřív o bezpečnost obyvatelstva sobě oddaného; jen Kotora ušetřil, znamenitě jej opevnil a do něho dvorem se položil. Co bylo v této oblasti řeckého, Štěpán Nemanja vše vyhubil. Přízně, které se mu dostalo od Štěpána Nemanje, Kotor sobě nevážil a již r. 1178 přestoupil k řeckému císaři Emanuelovi a pomáhal mu r. 1179 proti Štěpánovi. R. 1215 Kotor dal se v ochranu knížete Raského. R. 1242 zřícen byl od Tatarů, kteří na svých vpádech až sem pronikli, však rychle zase odtáhli, spokojivše se pouhým zpustošením země. R. 1250 Uroš Veliký potvrdil Kotoru držení míst, jež mu předchůdcové jeho věnovali, a mezi nimiž jmenují se Prevlaka, Lustica, Krtoly a pole Župské. Zároveň Urošdary rozmnožil Horní

i Dolní Župou, Jošicou, Dobrotou, Ledenicemi, Bělou a Kruševicou. Z věnovacích listin vysvítá, že Kotor byl republikou, která stála pod ochranou králů srbských.

Když r. 1356 car Dušan Silný zemřel a říše srbská počala se vnitřními neshodami rozpadávati, Kotořané pomýšleli, jak by se z protektorátu srbského vytáhli.

Na Zetě pozdvihl se vlastelín Balša či Baoša, jenž po přeslici byl potomkem Nemanjićův, aby následoval příkladu Vukašína Mrujavčevióe, Lazara Grbljanovióe a jiných, a od společné říše odpadna, aby se stal panovníkem samostatným. Balša byl nejprve pánem pouze jediné vsi, avšak podařilo se mu zmocniti se dolní Zety, Skadru a přímoří až po Kotor. Balša zemřel r. 1360. Synové jeho Strašimir Ďurađ a Balša, nazvavše se po otci Balšići, pokračovali v díle započatém, osvojili si Zetu horní a tím položili základ Černé Hoře.

Balšići, poznávajíce důležitost, jakou by Kotor měl pro jejich území, pokoušeli se, nemohlili by město toto po dobrém pro sebe získati. Kotořané, patrně nedůvěřujíce v rozkvět a trvání nové državy, prohlásili, že jsou raději hotovi všichni do jednoho zahynouti, než aby Balšiće uznali za své pány. Uražení Balšići nemusili dlouho čekati příležitosti, aby dali Kotoru odvetu.

Dubrovník r. 1361 zapletl se do války s knížetem Záchlumským (hercegovským) Vojslavem Vojnovićem, upíraje mu některá pohraničná místa, která byl Štěpán Dečanský jeho otci Vojnovi za prokázané služby daroval. Dubrovník žádal Kotořany za pomoc a nabádal je, aby odepřeli Vojslavovi dovoz soli, kterou ve svých solidlech z mořské vody vyráběli. Kotořané pomoc odepřeli, vymlouvajíce se, že by jim z toho nemalá škoda vyplynula. Dubrovčané, odmítavou odpovědí rozhořčeni, vypravili na rychlo do Boky své lodi a solidla Kotořanů zničili. Kotořané nyní vstoupili proti Dubrovníku ve zjevné nepřátelství a dali Vojslavovi výdatnou pomoc. Dubrovčané, netušíce si proti spojencům dobra, utekli se o přispění k Balšićům, kteří jim rádi vyhověli, a nenadále do Kotora vpadše, všecko poplenili. Od té doby Kotořané stali se urputnými nepřáteli Balšićův, kteří tím pevnější spolek učinili s Dubrovníkem, zboží své odtud beze cla přijímajíce na škodu Kotora.

R. 1367 Kotor dal se v ochranu krále bosenského Tvrdka, však už rok na to od něho odstoupil a dal se v ochranu krále uherského Ludvíka I., s nímž spolek učinil.

R. 1371 již opět válka vypukla mezi Kotorem a Dubrovníkem, trvala několik let a byvši vedena z té i oné strany s velikou zuřivostí, zadala oběma těžké rány. R. 1379 Kotořané umdlévali a v tísni obrátili se na krále Tvrdka, slibujíce, pomůželi jim proti Dubrovníku, že ne již v ochranu, nýbrž ve věrné jeho poddanství se dají a v něm setrvají. Tvrdko ochotně nabídnutí to přijal a vydal přísné nařízení, aby se nikdo z Bosny neopovažoval pod pokutou hlavy Dubrovčanův špíže prodávati. Dubrovčané utekli se k Djurdjovi Balšići, jenž na ručest do Kotorska vpadl, ohněm a mečem je pohubil a k míru s Dubrovníkem dohnal. Téhož roku Djurađ Balšić ve Skadru zemřel.

Benátčané právě válčili s Ludvíkem uherským a protože Kotor byl spojencem Ludvíkovým, poslali válečné loďstvo i proti tomuto městu.

Loďstvo stanulo dne 14. srpna 1378 v zátoce. Vittore Pisani, jeho velitel, nedopřál Kotoru času, aby se vzpamatoval, i sebral, a rázem dobyl netoliko dolní části města, nýbrž i nepřístupný hrad stekl. Město bylo vydrancováno, ostatky sv. Trifona odneseny a do Benátek zavezeny. V paláci někdy dožů Benátských jest obraz, jenž toto dobytí Kotora představuje.

Po smrti Djurdje I. stal se panovníkem Zety Balša II., jenž pokračoval v politice předchůdce svého, území své kde moha rozšiřuje, s Dubrovčany v dobrém přátelství a s Kotořany v nepřátelství zůstávaje, nemohlli by přece konečně Kotor pod svou moc skloniti a k Zetě připojiti.

R. 1383 Dubrovčané opět válčili s Kotořany. Balša II. poslal Dubrovníku na pomoc 3000 mužů, s nimiž Dubrovnický admirál Michal Bobalěvić (Bobali) Kotor obsadil a přinutil, aby prosil Dubrovnickou republiku o mír.

Válka Ludvíka I. s Benátčany skončila r. 1381 mírem Turinským, podle něhož Benátčané Kotor vydali Uhrám. Dne 26. září téhož roku Benátský správce Kotora, Jacopo de Ripa, odevzdal město Pavlu Đorđevići Zadranínu, jakožto zástupci krále uhersko-chorvátského. Rok na to Ludvíkova dcera Marie a manželka Alžběta odstoupily Kotor králi Tvrdkovi.

Za sporu Ladislava Neapolského a Sigmunda Lucemburského o trůn Kotor nejprve stál na straně Ladislavově, s nímž držel i král bosenský; ale na jednou mysl svoji změnil a přestoupil k Zikmundovi, jenž ochotně ochranu nad Kotorem přijal a mnohé z přívrženců svých šlechtickými tituly odměnil.

Roku 1391 vstoupil Kotor do spolku s Dubrovníkem, Ulcínem i Barem a podporován těmito městy, dokázal, že opět stal se svobodnou, nezávislou republikou.

Po nešťastné bitvě na Kosovu nastaly zlé časy i pro malou, však čilou državu Zetskou. Ještě téhož léta 1389 přestoupila od něho města Drač a Lěš k Benátčanům, avšak je možno, že se tak stalo s vědomím a svolením Djurdje Balšiće, jenž nahlížel, že proti doléhajícím naň Turkům nemůže jinde opory hledati, leda u Benátčanů. Benátčané byli však spojenci sobeckými a zchytralými. Jim nešlo o to, aby záplavě turecké položeny byly meze, nýbrž aby panství své rozšířili. Podporujíce nevýdatně Djurdje, Benátčané současně radili Turkům, jak by postoupati měli. Djurdjovi nestačovaly prostředky do boje a proto r. 1395 nabídl Benátkám za přiměřenou náhradu Skader a ještě některá jiná místa. Benátčané, navyklí po kupecku smlouvati, přistoupili na jeho návrh teprve r. 1396 a zavázali se, že mu budou vypláceti ročně 1000 dukátů.

Téhož roku i Kotor nabízel se Benátkám, které však daly odpověď odmítavou.

Jedva Benátčané Skader opanovali, zadrželi Djurdjovi výplatu, předstírajíce, že některak smlouvu porušil. Djurdje nepřestal o dluh upomínati a přímoří Benátskému všelijak škodil. Benátky opět zapověděly prodávati Djurdjovi sůl a špíži. Když pak už republika Benátská nevěděla, zač by se ještě skryla, žádala r. 1403 Djurdje, aby

měl strpení a o dluh ji neupomínal, protože prý měla veljké výlohy s obranou a udržením Skadru, odkudž mimo to dosud nemá žádných příjmův a tudíž svým závazkům dostáti nemůže.

R. 1403 Kotor znova ucházel se o ochranu Benátek. Vyslancům dána odpověď, že republika pro nynějšek jejich přání vyhověti nemůže, avšak žádá, aby přijdouce domů svým spoluobčanům vyřídili, že je v lásce chová a v zachování příznč i z jejich strany se naděje.

Oslabený Djurdje o nabytí Kotora se nepokoušel. Zemřel r. 1405. Po něm nastoupil Balša III., jemuž Skaderští, nenávidíce nové svoje pány, Benátčany, ihned město své vzdali. Jejich příklad následovala ostatní města a místa, jichž Benátky od Zety nabyly. Benátky vyslaly proti Balšovi válečné loďstvo pod Marianem Karavellem. V tomto případě nešetřily peněz a podkoupivše přívržence Balšovy, snadno nad ním dosáhly vítězství. Při tom se Benátky zmocnily kromě Skadru a Drivostu i Baru, Ulcína a Budvy. Ale Balša rychle se sebral. Okolí Skadru a Ulcína znova k němu přistoupilo. Mimo to Balša mohl spoléhati kromě Pastrovićů na stoupenství všeho přímořského venkova, jenž ze všech třenic mezi Kotorem a vladaři Zetskými stál na straně těchto a nic jiného vroucněji si nepřál, než aby vyprostěn byl z poroby měšťanských aristokratů Kotorských a ke knížetství Zetskému navždy připojen. Patriciové Kotorští provozovali politiku na svou pěst; lid za nimi nešel a při každé příležitosti je opouštěl; proto zbraně Kotorské měly tak málo zdaru.

Vojsko, jež Benátský senát proti Balšovi vyslal, bylo na hlavu poraženo. Senát vypsal na hlavu Balšovu cenu 2000 dukátův a jeho hlavárům sliboval veliké odměny, zradíli jej; však tenkrát byly sliby jejich marny. R. 1407 Benátky slíbily Balšovi, že mu navrátí Budvu, přijdeli do Benátek pro utvrzení míru. Balša slibům nevěřil a nešel. Republika tedy najala proti němu dva úkladné vrahy, Albance, ale oba byli jati a krutě potrestáni; dalť Balša každému z nich uříznouti ruku, nohu, nos a jazyk. Zmrzačení Albanci byli dopraveni do Benátek, kde jim senát úkazem ze dne 11. října 1407 dal každému za odměnu a „pro dobrý příklad jiným“ 12 dukátů na hotovosti a dále ustanovil, aby z příjmů města Skadru užívali až do smrti měsíční pense 12 perperů.[1])

Boj Benátek s Balšou trval dále pořád na škodu republiky, která již toužila po míru. Dne 17. května 1408 senát vydal svým proveditorům v Albanii tajnou instrukci v ten smysl, aby za každou cenu s Balšou o mír uhodili, však chytře sobě vedli a toho dbali, aby cena byla nejmenší. Balša žádal za vydání Baru a solidel poblíž něho. Senát svoluje, aby mu proveditoři tento ústupek učinili, avšak teprve v nejhorším případě; prve nechť se pokusí, nebyloli by lze Barské sliby omámiti a proti Balšovi je podnítiti. Balša prohledl osnovu Benátské falše a v boji pokračoval.

Republika pořád horlivěji stála o mír. Dne 6. června 1408 sešli se v Drači zástupcové obou stran, aby pokoj zjednali. O podmínkách sice učiněna úmluva, ale k míru samému nedošlo, protože republika

---

[1]) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.

stůj co stůj žádala, aby Balša přišel do Benátek, čemuž on podvoliti se nechtěl.

Konečně dne 9. listopadu Balša senátu ohlásil, že je hotov mír uzavříti. Senát ani nechtěl svým uším věřiti a dne 14. ledna 1409 vypravil do Srbska posly, kteří by despotu srbského a Maru Brankovićovu požádali, aby se za mír s Balšou zaručili.

Patriciové Kotorští dne 15. března 1409 nabídli po zvláštním poslu republice Benátské spolek proti Balšovi. Senát na tuto pomoc mnoho nepočítal a činil si podmínky.

Balša, aby hru s Benátčany nějak ukončil, rozhodl se, že místo sebe do Benátek pošle matku svoji Jelenu, na důkaz, že není nesmířitelným. Benátčané chopili se prostředkovacího návrhu oběma rukama a dne 17. června 1409 poslali pro kněžnu Zetskou schvální loď, která ji do konce července dovezla do Benátek, kde již 3. srpna počaly dohovory mezi ní a senátem. Senát, maje ji v rukou, dotíral na ni výčitkami, že syn její, sám Benátský šlechtic, republice tak valné škody způsobuje. A takovou na ni senát pustil hrůzu, že Jelena uvěřila ve vinu svého syna; a když mimo to před ní lesk a dosah své moci rozvinuli, matka počala se o syna obávati. I prosila (aspoň podle protokolu Benátského senátu) za milost, jakož i aby republika syna jejího za hodna uznala a sobě ho měla odporučena.

Senát, výsledkem tímto potěšen a snad i překvapen, vykázal matce Balšově 3 dukáty denního platu, pokud se bude v Benátkách zdržovati. Dne 2. září jmenován odbor, jenž by s Jelenou dohovory dále vedl. Jelena nežádala od Benátčanů ničeho, kromě Budvy, která již dříve byla Balšovi slíbena, i navrhovala, aby škody, jež obě državy vzájemně si způsobily, opět vzájemně sobě nahradily. Vláda Benátská stále víc popouštěla, když Jelena najednou obrátila, dostavši zatím patrně pokynutí od svého syna. S dalších dohovorů sešlo, a senát, nedosáhnuv leč příměří na dobu roku na základě uti possidetis, dal Jelenu dne 27. září odvezti domů.

Benátčané nepokládali, že by záležitost byla skončena, a hleděli si na rychlo nakloniti Petra Dlouhého, tureckého konsula ve Skadru, aby stál na jejich straně, nastanouli jim nové neshody s Balšou. Zároveň se usnesli dne 10. února 1410, že přijmou dobrovolné poddání se Kotora, proto prý, že Kotor bez toho patří k okrsku Dalmacie, a dále proto, aby moc jejich byla rozhojněna a upevněna v oněch končinách Dalmacie, jakož i aby mohli spíše „Zetu a Albanii udržovati ve větší bázni a poslušnosti."

Balša, o tom zvěděv, porušil příměří a jal se poddané Benátské znepokojovati po suchu i po vodě, totiž s jezera Skaderského. Senát dal svému „rytíři a kapitánovi" ve Skadru, Benediktu Cantarenovi, plnou moc, aby vše vynaložil, čímž by Balša mohl udržen býti na uzdě. Zároveň neštítily se Benátky a prosily skrze řečeného Benedikta Cantarena vojevodu tureckého Bajazita, aby jim pomohl proti Balšovi, což Bajazit závazně přislíbil.

Benátky daly se od Kotoranů ještě jednou pěkně prositi, aby jejich město přijaly pod svou ochranu. Poslové Kotorští přispěli za tou příčinou do Benátek dne 9. února 1411. Senát, jenž pořád se

tvářil, jako by prosebníkům dělal milost, pozval dne 12. února své hodnostáře v oněch krajích, Marina Karavella a Jakuba de Ripa, aby vyslechl jejich mínění, což když se stalo, republika odpověděla, za jakých podmínek jest ochotna vzíti Kotor pod svá křídla.

Kotor si mohl voliti tři soudce, kteříž by soudili ve spolku s rektorem Benátským pře civilní; avšak případy kriminální mají podléhati toliko soudu rektorovu, „jenž jediný může a má souditi a rozeznávati podle boha, spravedlivosti a důstojnosti vlády naší a dle dobrých obyčejův obce samé bez přítomnosti soudců řečené obce. Avšak ve případech civilních jmenovaní tři soudcové obce Kotorské mohou a mají přítomni býti při všech přích a raditi našemu panu rektorovi podle statutův a dobrých zvykův své obce, ale tak, kdy by se někteří z řečených soudců v mínění s naším rektorem srovnávali, že rozeznání takové má býti platno a ve platnost uvedeno. Kdy by však řečení soudcové všichni nebo někteří z nich odporovali rozeznání našeho rektora nebo s ním se nesnášeli, bez ohledu na to v platnost uvedeno býti má rozeznání našeho rektora, neboť tento rektor sám jest odpověden naší vládě ze svého konání."

Tyto a jiné ještě podmínky, jež Benátky Kotoru kladly, nebyly prosebníkům povolny, a ještě plných devět let uplynulo, nežli došlo ke konečné úmluvě o vzdání Kotora pod vrchní panství republiky Benátské. My jednání toto do podrobnosti sledovati nechceme, aniž můžeme, neboť sborník diplomatický listin z archivu Benátského, týkajících se věcí jihoslovanských, jejž Simo Ljubić v Záhřebě pod názvem Monumenta historiam Slavorum meridionalium spectantia vydává, nedospěl dosud přes rok posléze uvedený.

Prosebníci Kotorští před senátem Benátským nikterak se tím netajili, že hodlají svou samostatnost zadati z nenávisti ke knížetství Zetskému a z bázně, aby od něho osvojeni nebyli. Avšak tento málo ctný krok učinili aristokraté Kotorští sami na svůj vrub, nemajíce při tom souhlasu obyvatelstva venkovského, jež ode dávna tíhlo na onu stranu Lovčena, protože však žilo v nevolnictví, nebylo o hlas tázáno. Hrály při tom úlohu i pohnutky náboženské. Měštští aristokraté byli katolíci, venkovští nevolníci — pravoslavní, „schismatikové."

Kdy by aristokracie byla jedné mysli bývala s lidem, Kotor mohl sobě zachovati samostatnost a nebýti odvislým ani od Benátek, ani od Zety. Lidu šlo především o to, aby sobě vydobyl snesitelnějších podmínek života; proto se již dříve častěji proti pánům svým bouřil a když nemohl ničeho dosíci pomocí Zety, neváhal r. 1378 přiskočiti k Viktoru Pisanimu a ve spolku s ním Kotor tak rozkotal, že nezůstal kámen na kameni. Hledalili Kotořané ochranu jednou u králův uherských, po druhé u králův bosenských, po třetí u republiky Benátské, nečinili tak na obranu své svobody, již zadávali, nýbrž proto, aby učinili nemožným splynutí svého území se Zetou, jakož i aby své poddané pod tuhým jařmem udrželi.

Poddaný lid Kotorský nebyl nyní náchylen dostati za vrchní pány Benátčany. I vzbouřil se ve prospěch Balšův a příkladu jeho následoval i lid z okolí Skadru a Ulcína. Vojsko Benátské, proti Balšovi vyslané, bylo na hlavu poraženo a dože Michael Steno byl nucen

r. 1412 měsíce listopadu žádati velkovévodu bosenského, Sandala Hraniće, aby sprostředkoval mír mezi republikou a Balšou. Opis této smírné smlouvy chován jest na Cetyni a zní: „Velmožnému pánu Balši Stracimiroviéi, synu nebožtíka pana Djurdje Stracimirova Balšiće, pánu Zety atd. Benátská vláda dává jemu a jeho dědicům města Ulcín a Budvu se všemi právy, hranicemi a okresy, a nad to zavazuje se platiti jemu a jeho dědicům po tisíci zlatých dukátů každého roku, jako někdy platívala velmožnému pánu Djurdjovi, jeho otci, s podmínkou, aby jí všechna ostatní místa, které jí zpomenutý jeho otec Djuradj prodal nebo daroval, ostala se všemi právy, hranicemi a okresy.“

Že Benátčané po této smlouvě nepomýšleli, aby se vzdali své dosavadní politiky naproti Zetě, toho důkaz spatřujeme v okolnosti, že hleděli do svých tenat dostati Balšovu matku, když jeho nemohli; s ní r. 1416 učinili kupní smlouva o starobylé město Avlon v Albanii. Balša jim za to r. 1419 vzal Skader — a tak se obě strany octly tam, kde dříve byly.

Benátky ihned vypravily proti Balšovi dvoje silné vojsko. Vojevůdce Benátský, František Bembo, jenž právě z Dalmacie s úspěchem vyháněl Maďary a dobyl na nich Trogiru a Spljetu, nechal všeho a spěchal ke Skadru. Druhé vojsko přivezl za ním Jakub Dandolo. Avšak pokusy, aby Skader byl Balšovi vyrván, ukázaly se marnými. Vyžádali si tedy Benátčané pomoci sultánovy, jenž jim poslal 8000 mužů. Ale Turkům nedařilo se pode zdmi Skaderskými lépe i vraceli se od nich jako Benátčané s krvavými lebkami.

R. 1420 republika vyslala proti Balšovi ke Skadru nové vojsko pod Petrem Loredanem. Loredan uvedl města dalmatská, již loni dobytá, pod Benátskou správu, a přijda do Kotora, uvázal se i v toto město, jež mu dalo pomoc proti Balšovi.

Benátčané, jsouce ve veliké tísni, sbírali do pole kde koho a byli jim teď i Kotořané vítáni. Při této příležitosti konečně stala se mezi Kotorem a Benátkami shoda a podepsána smlouva, jíž se Kotor dává pod vrchnostenství sv. Marka.

Krátce budiž pověděno, že Benátčané ani nyní nepořídili proti Balšovi ničehož a byli od něho poraženi s velikou ztrátou i hanbou. Hrdá republika znova byla nucena ucházeti se o příměří, jež Balša povolil. Brzy na to Balša zemřel.

Hlavní podmínky, jež si Kotořané do smlouvy s Benátkami položili, jsou tyto: Správa města zůstane nedotknuta a taktéž všechna její zařízení a ustanovení; z příjmů města budou udržovány veřejné budovy a úředníci vypláceni; kdy by vláda Benátská nebyla s to dále Kotor chrániti, nesmí města toho nikomu odstoupiti aniž prodati, a Kotor stane se opět neodvislým jako byl; republika postará se, aby poměry mezi pány Kotorskými a jejich nevolníky byly napraveny tak, jak byly. Mimochodem budiž podotčeno, že Kotořanům na časté posilky do Benátek už se peněz nedostávalo a že musili konečně za tou příčinou zastaviti některé relikvie.

Benátky, jakmile v Kotoru se ohřály, počaly ihned housti tutéž píseň, která jest v jejich historii stálým zlozvukem: počaly rušiti smlouvu, na níž se jedva písmo osušilo.

Až dosud Kotor spravoval se vlastními zákony, jakožto svobodné, republikánské město. Benátky již po čtyřletém trvání svého poručnictví Kotoru toto právo odňaly. Poslední zákonitá ustanovení Kotora pocházejí z r. 1425.

Dále Benátky nedostály smlouvě, pokud se týkala obnovení starého poměru mezi pány a nevolníky. Zajisté viděly — což Kotořané viděti nechtěli — že z nespokojenosti nevolníků vzchází městu trvalá škoda, protože nevolníci hledají pomoc u svých pobratimů na Zetě, kdež nikdy nebylo ani pánův ani nevolníkův. Doživše se v této věci úplného sklamání, mnozí aristokraté Kotorští opustili v rozhořčení rodné město a vystěhovali se do Turecka.

Dokud Kotor byl svobodným, razil si vlastní mince, které však nebyly ničím jiným, nežli symbolem svobody Kotora, neboť už v sousedním Dubrovníce nebyly v plné platnosti. Nejobyčejnější mince byly follary, drobné peníze měděné. Stříbrné mince sluly perpery, které měly plnou cenu v Albanii a Apulii; platily asi půl franku. Statuty města nezmiňují se o jiných druzích peněz. Byl na nich nejprve ražen obraz sv. Theodora, jenž byl patronem Kotorským před sv. Trifonem; na druhé straně byla věž s nápisem: Com. Catthari. Na to byla na nich ražena podoba sv. Trifona, později poprsí krále srbského, nejposléze Ludvíka krále uherského.

Kotor, jsa kdysi ve finanční tísni, vypůjčil si značnou sumu peněz od Benátek, které si za to vyhradily právo, raziti mu mince. Benátky jakožto věřitel hleděly ku svému kapitálu přijíti tím, že razily mince lehčí, než býti mělo, čímž je konečně učinily nemožnými.

Brzy po smrti Balšově Benátčané přikvapili, a dříve než věci v osiřelém knížetství Zetském mohly býti uspořádány, kromě Budvy zmocnili se i Baru, Ulcína, Skadru, Drivostu a Lěše. Srbský despot, Štěpán Lazarević, vytáhl proti nim s vojskem, které nejprve zvítězilo, po druhé pak, když Benátčané na svou stranu dostali Pastroviće i některé Zeťany a Srby, jež podplatky získali, bylo poraženo r. 1423. Na zakročení Jiřího Brankoviće Benátčané byli nuceni učiniti mír; Budva i Pastrovići ušli tenkráte ještě nenasytnosti křídlatého lva, ačkoli posledně jmenovaní samochtě do jeho tlamy se vrhali.

Když vymřel rod Balšićů, nastoupili vládu v knížetství Zetském Crnojevićové, od nichž Zeta prozvala se Černou Horou.

První Crnojević, Štěpán, bojoval ve spolku s hrdinou albanským, Skenderbegem, 24 roků proti Turkům, jež v nesčetných bitkách šťastně porazili. Okamžiků poněkud volnějších Štěpán Crnojević užíval, aby svou državu rozšířil k moři. Z míst, jež nyní jsou částí Boky Kotorské, patřili Štěpánovi: Pastrovići, Braići, Maine, Pobory a Grbalj. Není pochybnosti, že by byl Štěpán Crnojević svůj záměr proti srsti Benátčanům provedl, kdy by Herceg Štěpán, vladař Hercegoviny, nebyl ho donutil k míru s Benátčany r. 1451. Ve smlouvě o mír praví senát Benátský: My mu potvrzujeme jeho dědictví, ale ať nechá na pokoji země Kotorské i jiná okolni města a naše poddané; potvrzujeme mu obyčejná jeho cla a solidla, v nichž může jako dříve sůl vyráběti; napíšeme a rozkážeme všem správcům Kotora a naší Albanie, aby v každém případě války, již by zpomenutý vojvoda Štěpán měl, ne-

dali nižádné pomoci aniž útočiště nepřátelům jeho, nýbrž aby jemu byli na pomoc; schvalujeme, aby týž vojvoda přijímal z naší kasy v Kotoru 600 dukátů ročního platu; z druhé strany opět týž vojvoda má se přičiniti a o to usilovati, aby Grbalj a jiná města z okolí Kotorského vrátila se v naši poslušnost a pokornost; dlužno témuž vojvodě se přičiniti a usilovati, aby Grbalj a jiná města z okolí Kotorského, i když se vrátí v naši poslušnost, zůstala v pokornosti naší, a pakli některé z míst řečených odstoupí od naši poslušnosti, povinen jest jíti s lidem a vojskem svým proti němu, neboť dokud ta místa budou nám podřízena, dotud budeme mu, jakož jest náš obyčej, řečený plat dávati.

Na nástupce Štěpána Crnojeviće, Ivana, po smrti Skenderbegově osamoceného, Turci vrhli se se vší zuřivostí. Ivan marně se dovolával pomoci Benátek, které škodolibě přihlížely k nerovnému zápasu. Vyjednával i s jinými státy italskými, aby mu přispěly v boji proti nepříteli křesťanstva, ale s výsledkem o nic lepším, nežli s Benátkami. Zatím se Turci zmocnili též Hercegoviny. Hrdinná mysl Ivanova neklesala. Aby Turkům spíše mohl odolati, odstěhoval se od jezera Skaderského výše do hor, na Cetyň.

Fanatičtí Kotořané ve srozumění s Benátčany, vidouce, že unavený Ivan Crnojević ztrestati je nemůže, a doufajíce, že Turci za nedlouho si celou jeho zemi osvojí, otrávili v monastýru archanděla Michala na Převlace 72 pravoslavných mnichů.

Že Ivan opět některé části svého území na západě Benátčanům odstoupil, vysvítá z toho, že r. 1482 učinil s Kotorem smlouvu o hranicích, která v tísni, jaké byl, zajisté nebyla na jeho prospěch.

Pokořivše Hercegovinu, Turci přisvojili si z nynějšího území Boky Kotorské i Risan a Erceg Nový.

Syn Ivanbegův, Djuradj, maje za ženu rozněžnělou Benátčanku, která nemohla přivyknouti životu na Černé Hoře, opustil svou vlast a přestěhoval se do Benátek. Ze závěti, která se po něm z r. 1499 zachovala, vyrozuměti lze, že jak Djuradjovi tak i jeho otci Ivanbegovi patřil v Boce po tolikých svádách s republikou Benátskou nejen Grbalj, nýbrž i Paštrovići. Z této závěti zároveň se dovídáme, že jedna ze sester Djurdjových byla provdána za Kotorského měšťanína Trifona Buću.

Odchodem Djurdjovým Černá Hora zůstala bez světské hlavy, a světská moc, pokud o ní lze mluviti v této době slabosti a úpadku, přešla na vladyky. Dosavadní třenice Černé Hory s Benátkami o hranice utichly; patrno, že Benátky provedly si svou a v oněch predělech, o které se hádaly, umístily správu Benátskou; avšak Černohorcům nebránily, aby dále užívali svých pozemností v Boce a by stáda svá na pastvu honili až k samé Boce.

Doba následující je pro Boku politicky bezvýznamná, a jen události válečné vynášejí její města na povrch dějin. Protože jsme o válečných akcích okolo Ercegu Nového, Risna a Budvy již jinde promluvili, zbývá nám zmíniti se jen o bojích, které se točili kolem Kotora.

Roku 1539 turecký admirál Barbarossa, vzav prve Erceg Nový a Risan, přistál s loďstvem svým před Kotorem, jejž hájil Gian Matteo Bembo. Když vyzvání Barbarossovo, aby se město vzdalo, bylo od-

mítnuto, nepřátelský vojevůdce kázal části svého vojska hnáti útokem, což stalo se dne 14. srpna. Útok odražen, načež dne následujícího obnoven ze všech sil. Ač Turci naběhli po suchu i moři plným a velice převážným počtem, přec opět musili se s krvavými lebkami vrátiti. Barbarossa, boje se, aby v zálivu zavřen nebyl, upustil od dalších pokusův o Kotor a odtáhl už dne 17. srpna.

Roku 1563 veliké zemětřesení rozvalilo skoro celý Kotor. Dvě třetiny obyvatelstva i s guvernérem a členy vlády zahynuly v ssutinách. Zdi hradu se rozpadly a musily býti znova vystavěny, při kteréžto příležitosti byl hrad opevněním spojen s městem.

R. 1569 admirál tureckého loďstva, 300 galejí silného, Pertaus, zbořiv Budvu, navštívil i Kotor, ale když tím rektora Benátského, Zachariáše Salamone, nepostrašil, vzdálil se, odkládaje provedení svého záměru na příhodnější dobu. Již r. 1571 Pertaus opět byl před Kotorem. Poněvadž držel v rukou svých Budvu, mohl Kotor i z jižní strany pozemním vojskem sevříti. Město hájil Bernard Contarini, jenž dvěma útokům mocného nepřítele zdárně odolal. Nemoha silou ničeho pořiditi, Pertaus podkoupil kapitána Trojana Ciciliana, jenž mu měl otevříti bránu na Fiumeře. Zrada byla v čas odestřena a úplatný důstojník na hrdle potrestán. Nicméně oblehatel pod branami vytrvával, chtěje město, když by je jinak vzíti nebylo lze, hladem vymořiti. V nejvyšší čas objevil se na zátoce Benátský admirál Soranzo, jenž plavil se na ostrov Krf, ale zvěděv, jak zle daří se posádce Kotorské, zahnul sem s 25 galejemi, dobyl tureckého opevnění na Verigách, jež mělo přístav zahraditi, a prodrav se na Kotor zásobil jej špíží, déle pak tu se neomeškávaje pospíšil za svým cílem. Obležení nabyli mysli k dalšímu odporu. Pertaus, nahlížeje konečně, že tu zbytečně časem plýtvá, odebral se odkud byl přišel.

Roku 1649 Benátčané odňali Turkům Risan a roku 1687 dobyli Ercegu Nového, o čemž už jinde jsme promluvili. R. 1667 Kotor stihlo opětné zemětřesení, při němž polovic obyvatelstva vzala za své. Bylo to největší zemětřesení, které jej kdy potkalo.

Počátkem 18. století Danilo Njegoš stal se vladykou černohorským. Zničiv domácí poturčence, Danilo položil základ k lepší a slavnější budoucnosti své vlasti. On opět obrátil zrak svůj na Boku, kde pravoslavné obyvatelstvo mnoho strádalo, i jal se tam pracovati ve smyslu církevním.

Vladykové černohorští jakožto světští panovníci spravovali nevalné území Černé Hory a Brd, avšak jakožto pravoslavní biskupové měli pod sebou celou bývalou Zetu, tak zejmena Skader, Ulcín a Bar, v Boce pak Pastroviće, Grbalj, Krtoly a Lušticu. Vladykové černohorští byli podřízeni patriarchovi Pećskému, od něhož i svěcení přijímali. Když byl srbský patriarchát přenesen z Peći do Uher, Benátčané vyňali z duchovní jeho moci pravoslavnou církev v Dalmacii, která nyní zůstala bez arcipastýře. Katolické duchovenstvo samozvaně ujalo se poručnictví nad pravoslavným kostelem a přisvojilo si tato práva: právo dozoru na pravoslavné chrámy a kláštery; právo jmenovati a potvrzovati pravoslavné duchovní; pravoslavný kněz, když byl vysvěcen, musil před římským biskupem odříkati katolický symbol víry.

Vladyka Danilo zasadil se, aby do své duchovní správy znova dostal celé území, jež dříve jeho předchůdcům patřívalo. R. 1717 vyslal do Benátek deputaci několika Černohorců, kteří by za to jako z vlastního popudu žádali. Dože Jan Cornaro poněkud jejich stesky vyslyšel, ale věc vyřídil zchytrale tak, že se Černé Hoře tou příležitostí vmíchal i do záležitostí světských, a sotva pochyboval, že Černá Hora do pasti nachystané padne.

Dekretem senátu Benátského chrám sv. Lukáše v Kotoru dán pravoslavným, aby v něm služby boží dle svého obřadu konali, a guvernéru Kotorskému nařízeno, aby jim v tom žádných překážek nekladl; druhým odstavcem Černohorcům clo z domácího zboží, přes hranici Benátskou přeneseného, prominuto; třetím odstavcem Černohorcům uloženo, aby si vyvolili guvernéra a dva serdary, z nichž každý bude dostávati 20 dukátů měsíčního platu, dále čtyři kneze s desíti a osm menších knezů s pěti dukáty na měsíc; dle odstavce čtvrtého Černohorci mají ustrojiti stráž na obranu hranic s volenými důstojníky, kteráž bude z Benátské kasy přijímati žold, avšak toliko v době války; v odstavci pátém slibují Černohorcům 300 pušek a něco střeliva, aby mohli bràniti republiky Benátské; v odstavci posledním jim uštědřují podporu v obilí. Danilo zavděčil se republice ještě téhož roku pomocí, kterou poskytl jenerálu Mocenigovi před Barem, načež hned z jara léta následujícího sám se vydal do Benátek, aby osobně u senátu zakročil a větších ústupků si vymohl. To se mu podařilo.

V dekretu, jejž senát vydal dne 12. května 1718 takto se praví: Vyslechnuvše žádosti vaše, ustanovili jsme: 1. že vám patří duchovní jurisdikce v předělech a místech, které v nynější válce spadly pod vládu republiky, a že je vám svobodno, konati v nich bohoslužbu po zákonu řecko-srbském, a dáváme vám i moc obnovovati chrámy, které byly porušeny, jakož i nové budovati na každém místě, které je v okrsku vaší duchovní jurisdikce; 2. že dvanáct knezů, spravujících obce Rěckou a Crmnickou, přijímati mají měsíčního platu po pěti dukátech stříbra, dokudkoli budou živi, kterýžto plat bude jim vydáván z kasy Kotorské; 3. že je každému ze jmenovaných dvou obcí volno přenášeti přes hranici naši domácí svoje zboží, aniž bude z něho platiti cla; 4. že jim dáno bude 400 dlouhých pušek a tolikéž mečů.

Krátce na to dne 4. června téhož roku dostalo se Danilovi druhého dekretu, jenž určitějšími slový přiznává duchovní jurisdikci vladyků černohorských nad pravoslavnými Boky Kotorské. Tu se praví výslovně: Na nové vyložení biskupa Daniela senát usnesl se: aby zpomenutému biskupu Cetyňskému a Skenderijskému i jeho nástupcům zůstala potvrzená jejich jurisdikce po smyslu dekretu ze dne 12. května t. r.; že poddaným zákona řecko-srbského, kteří žijí pod naší vládou, dovoleno je přiznávati jej za svého biskupa a pastýře. Kdy by pak se stalo a zbraň republiky nanovo by osvojila kraje albanské, poddaní, kteříž by byli zákona řecko-srbského, budou ve věcech duchovních podčiněni jemu samému a jiní biskupové nesmějí ho v jeho právu rušiti; taktéž chrámy jeho zákona, jemu podřízené, nesmí znepokojovati ani jeden biskup latinský, řecký nebo srbský, a prosty jsou všech poplatků. Co pak se týče kanonických visitací, dává se potřebné na-

řízení generálguvernéru Dalmacie, aby podal zprávu, konalli kdy zpomenutý biskup nebo některý z jeho předchůdců kanonickou visitaci v našich krajích, spadajících do jeho eparchie, a dáloli se to se schválením a přispěním senátu.

Oba tyto dekrety byly pro pravoslavné Bokelce a vzájemnost jejich s Černou Horou velice důležity. Danilo sám je považoval za velikou vymoženost a byl z vděčnosti vždy pohotově, když republika měla válku s Turky, jež jí potírati pomáhal, ačkoli republice, jižjiž upadající, v těchto bojích nevalně se dařilo.

Panovník tak energický a prospěchu svého národa dbalý, jako Danilo, byl by zajisté za nedlouho přistoupil k opravě hranic, které dosud mezi Černou Horou a Bokou vytčeny nebyly. Opravy takové bylo nejvýše třeba, neboť pořád byly v Boce předěly a místa, které nevěděly, ke kterému státu vlastně patří. Tak na př. Grbalj i Turci pokládali za svůj a v míru Požareveckém jej odstoupili Benátkám, patrně dle přísloví „z cizího krev neteče." A přece Grbljané nikdy pod vládou tureckou nebyli, nýbrž po boku Černohorců, k nimž se přikloňovali, proti Turkům bojovávali. (Dokončení.)

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Alois Jirásek zdá se, že chce svými pracemi sáhnouti do všech dob naší historie. Posledním samostatně vydaným spisem, nazvaným: *Ze zlatého věku* (v Matici lidu roč. 1882, čís. 3.) uvádí nás do druhé polovice šestnáctého století v dobu českých bratří, humanistů, Veleslavínovu, Rudolfovu, v dobu, kdy se národ náš — dle obyčejného mínění — rozbíhal k nové slávě a sobě i budoucím chystal nové šťastné a veselé dni, nerušené válčením a pustošením. Tento tajemně kouzelný svit 16. věku Jiráskovou prací mizí; konec století toho se nám v této kulturní kresbě objevuje tou podobou, která nám umožňuje pochopiti ono bezpříkladné sebezapomenutí a zmámení, v něž byl naskrze stopen český národ na počátku století 17. Při rozloze a spůsobě, kterou dal spisovatel svému dílu, bylo mu to dobře možno. Mistr svobodných umění Kolešovský vrací se v r. 1593 z malé cesty do svého rodného místa. Zastaví se v Lukavecké hospodě a zde se potká s farářem Mancipalíkem, jenž se stěhuje s celou rodinou za lepším bydlem. Rozmluva mezi oběma vedená vrhá ostré světlo na tehdejší rozervanost náboženskou, hlavní pramen všech běd našeho národa od 15. století počínaje. Kněz sám praví, že za 20 let svého působení byl na 12 farách, a někde prý osadníci nevěděli ani o křtu, večeři Páně a jiných křesťanských kusích nic. „V každé vsi," vece, „skoro jiné vyznání a často v jednom místě třeba několikero. Což tu mistrných sekt: římských, pikartských, novokřtěnských, saducejských, cvidelských, mikulašenských, arianských a kacířstva rozmanitého! Poddaný věří tak,

vrchnost jinak, soused tak, druhý jinak, a z toho věčná půtka, váda, až i všeho náboženství neváženost, i neznabožství, nevěra.“ Milý farář ovšem při sobě viny neshledává, sám však veškerým hovorem ukazuje čiře sobecké smýšlení, babí pověrečnost a bojácnost. V blízkém lese byl přepaden od lupičů — ani to nebyla vzácnost v Čechách té doby, loupilť, kdo mohl, nejvíce však utiskovali „páni,“ a práva se dovolati nebylo lze. Mistr Kolešovský v krčmě přenocoval. Tu byl též svědkem, jak lidé páně Pěčkovi, jemuž kraj ten patřil, přepadli sedláky zde sedící a jednoho z nich, bezbranného starocha, do smrti ubili. Byl to starý Machan, jehož synu pan Pěčka před svatbou nevěstu zprznil a tím z něho vůdce lupičské chasy učinil, která se zvláště na majetku panském hojila. Mistr Kolešovský se ubožáka ujal a svým uměním rány jeho obvázav domů jej dovezti dal, na to pak dále svou cestou se odebral. Příchod jeho v rodném městě rozrušil všecku přízeň. S psychologickou mistrností vykreslena tu ta směs povah příbuzenských, která nad sebe na vzájem se vynášejíc a se co možná pomlouvajíc byla svorna v útocích na domnělé jmění a šlechtický erb našeho mistra. Ten však zvolil bývání u mladomanželů Růžených, lidí ne tak majetných jako dobrosrdečných a upřímně pohostinných. Tím se blížíme vrcholu proudu dějového, kterým jest vylíčení hostiny vystrojené po křtinách od měšťana Vodičky, při níž se celé příbuzenstvo Kolešovského a veškera honorace městská sejde. Žasneme nad lahůdkářskou přípravou i hojností jídel, nad nádhernou marnivostí žen, nad tou náplní duchaprázdných formalit a ceremonií, pod nimiž závist a faleš jenjen bujela. Přední honorace města jsou též největší hodovníci. To není společnost, z níž by vyrůstali mužové myšlenek a činů, v níž by ženy poctivé a vzdělané vychovávaly zdravou budoucnost národu, to není mládež nadějná, která po nocích se potulovala, to jsou rozmařilí rozkošníci, jichž jediným účelem života — požívavost a zevní lesk. Vše domácí se snižovalo a tupilo, cizinské velebilo; kdož by se divil slovům mistra Kolešovského, tohoto vedle rodiny malíře Růženého jediného zde sympatického zástupce zdravých zásad a směrů, když nad takovým obrazem svých součastníků dí: „Ten hody a rozkoše shání, ten bohatství, onen po cti a moci se pachtí, každý myslí jenom na sebe a pro sebe, málo kdo na celek a budoucnost naši a našich potomků. Od samých rozkoší mdlíme a chuť ztrácíme ku všeliké šlechetnější, vážnější práci. A ještě kdy bychom zachovali to, co máme po otcích! Nebo když netoliko kroje šatův, ale i obyčeje mravův a jazyk cizích národů na sebe přijmeme, kam se pak děje víra, čest, sprostnost a upřímnost česká, o níž tak mnohé slavné paměti máme. Nebudeli časné nápravy a polepšení, strach je větší škody a konečné záhuby! Jsme jako strom mocný a silný posud, ale vnitř nahnilý, a hůře ještě, že červ nesvornosti na kořeni hlodá. *Přijdeli veliká bouře, zdaliž kmen vydrží?*“

V těchto slovích zdá se nám tkvíti též základní myšlenka této práce Jiráskovy: chtěl poukázati na spolupříčinu hrozného neštěstí, jež na národ asi o čtvrt století později se přivalilo a pod nímž stonáme podnes; chtěl ukázati rub zlaté doby humanismu, uměleckého rozkvětu a blahobytu na konci 16. věku.

Toto vylíčení hostiny jest také nejskvělejší částí Jiráskova historického obrazu; děj povídkový odtud plyne s hojnou romantikou a končí smírně v ten spůsob, že rytíř Pěčka, který si o hostině okamžitě oblíbí mladou paní Růženou a ji k závisti všech přítomných žen patrně vyznamenává svou nestoudnou milostí, nemoha po dobrém dosíci její přízně, ji uloupiti a na svůj hrad dovezti dává, což mu však obratně překazí mladý Machan, který paní Růženou vysvobodí a sebe pomstí tím, že Pěčkovi pomůže k věčnému pokoji. Celý směr „obrazu" jest zachmuřující a neútěšný; milostná domácnost Růženého a mohutná postava Kolešovského, které vykreslil básník se vší něhou a láskou svého srdce, jsou slabou protiváhou proti ostatku; vidíme je osamělým ostrovem v protivném moři. Zoufati by mohlo srdce zvláště myslivého čtenáře nad takovými předky bez kusa zdravého jádra. Proto bychom si s esthetického stanoviska přáli, aby stín a světlo rovněji byly rozděleny. Snad by se bylo hodilo určitějšími rysy obdařiti jednotu českobratrskou, která tu vystupuje jen v pronásledování svém. Též mezi studentstvem bychom čekali, že aspoň částečka bude nenarušena, a umění milovnost i vynikající mezi tehdejšími národy vzdělanost klasická českého národa že pomůže příznivějšímu světlu. Co do formy Jirásek tehda přišatil svou mluvu dle 16. století i v jednotlivých slovech význačných, úskalí makaronismu však se šťastně dovedl vyhnouti. Přednostem svým, plastice v líčení a typičnosti i životnosti svých povah, úměrné stručnosti a trefnému kontrastování, zůstal i v této práci na svůj ovšem prospěch věren.

Do konce 18. a první půle 19. století převádí nás *Peregrinus*, životopisný román od Sofie Podlipské (2 díly. V Praze tiskem a nákladem Al. Lauermanna). Biografické romány a povídky nejsou u nás novinkou. Už Tyl použil motivů ze života Puchmajerova a Hněvkovského k povídce, a nejnověji Šmilovský mistrně pěstuje tento druh beletristický. Vzpomínáme jen povídky Za ranních červánků aneb Starého Měchury. Náš Peregrinus ovšem není skutečný zjev literární neb typus kulturní jako na př. jest v uvedených pracích Dobrovský a Měchura u Šmilovského; za to má fantasie básníkova volnější pole. Tušímeli za Peregrinem kterýsi konkretní zjev, jest to věc subjektivní a nemůže míti vlivu na soud kritický. Románem ovšem bychom nenazvali tyto zápisky Peregrinovy, leda memoiry; neboť na román jim schází všecko: hlavně zauzlení a technická úprava. Ještě spíše by se mohl název ten připustiti při druhém díle, kde Peregrin vystupuje jako mladík as 20letý do společnosti, ale první díl, obsahující čistě chronologické zápisky Peregrinovy o jeho vychovávání a dospívání, nemá interesu jiného než pedagogický. Vypisujíť se tu posloupně podle přibývajících let všecky dojmy a pocity, jak se v duši dětské kupily a shromažďovaly, tedy první pocit světla, ohně, později pouť, divadlo, společnost, první hra na klavír, škola, policie, první dojem hvězd, první dojem domácích a náboženských sporů (děd Peregrinův byl totiž evangelík a babička horlivá katolička), nemoc a zotava na venkově, první literární pokus, národni uvědomění, smrt matčina, první láska, jež však se brzy promění v nesobecké přátelství, revoluce r. 1848 atd. Teď teprve, za líčení revoluce v Praze, zapřádá se novelistický děj, ale skoro všecky

66*

osoby, zvláště Lux s tolikou láskou kreslený, jsou nám některými stránkami cizí a někdy zrovna nesympatické. Abychom doložili mínění své pouze na Luxovi: počínalli by si pravý milovník tak jak on? Nedává někdy Lotince celé měsíce o sobě věděti, až když se opět setká náhodou s Peregrinem a ten mu o její věrnosti vypravuje, vypukne zas jeho vášnivá láska. Byv však policií v Praze vypátrán a jako nebezpečný člen daleko rozvětveného spiknutí na pevnost do Uher odvežen, vrací Lotince volnost jednání, ba přeje si, aby si vzala jiného za chotě. U žádné osoby nevidíme pevné vůle ani zásad životních, jak povahám sluší. I Lotinka podvolí se posléz přání matčinu a jest k sokovi Luxovu, Molovi, snášenlivější, ale pak zase ho nechce. Konečně i matka jest ráda, že si ho nevyvolila. Podobně Peregrin jedná: Lotinka jest jeho první láska; ta však brzy se obmezí na pouhé přátelství. Když pak vidí, že Lotinka Molovu přítomnost snáší, rozbouří se v nitru svém nad takovým jednáním, ale přes to „náhle vyrazila vášeň z jeho srdce, miloval Lotinku opět...“ Peregrinus však není citu stálého; když na podzim babičku navštívila příbuzná Adéla, jež žije odloučena od muže, omámí jej svým zjevem, a on jí posléze vyzná svou lásku. Ještě podivnější pojmy o lásce a věrnosti má paní Adéla. Nejvíce ještě se nám podobají dědeček a babička, pak rodiče Peregrinovi, ač nechápeme, co vlastně bylo jeho matce, že umřela? Dle všeho ji sklátily do hrobu přílišné práce hospodyňské — ale toť přece malicherná příčina smrti. Kolik by tu našich hospodyní musilo pomříti, kdy by měly umírati od práce! Vůbec se setkáváme v tomto spise s přemnohými frapantnostmi, kuriositami a nemožnostmi. Tak na př. Peregrin pamatuje si všecky drobnosti i z nejútlejšího mládí a to se všemi myšlenkami, jež o nich měl — po našem mínění ovšem míti nemohl. Jsouť to dojmy, myšlenky a reflexe dospělého a mnoho myslícího člověka, jež tu vloženy v nedospělou mysl dětskou. Tak na př. je pravdě nepodobno, že by dítěti byl „kultus ohně prvním náboženstvím,“ že se dítě pamatuje spíše na zimní mhly než na letní počasí, že by se nebálo bubáka, o němž mu babička vypravuje divy, poněvadž dědeček k tomu podotkl: Hošíku, těší tě ještě tyto hlouposti? Nebo že by si dítě až po čtyřech letech *po prvé* všimlo slunce, že by hoch chodící do čtvrté hlavní školy „bloudil životem a někdy ho nepovažoval za nic“ a přemýšleje o tom, co je život, „připadal na výklady, s nimiž se s podivením setkával v dějinách náboženství i filosofie,“ a podobných věcí ještě hojnost, z níž tuto jen ukázka podána. Myslíme, že pro filosofy v dětských kalhotkách jen tehdy se nachází porozumění, jeli ta filosofie naivní, právě dětská; přemudrovanost, blaseovanost a domýšlivost u dětí jest nepřirozena, odporna. Jestliže pak dále zas vidíme mladé lidi, kteří nejsvětější city srdce mění jako oblek, kteří nám veškerým činěním a mluvením svým zvracují odvěké názory o lásce a věrnosti, kteří napořád milují a nikdy nedomilují, holdujíce zásadě: variatio delectat, a při tom se nepokládají za špatné, nikoliv, nýbrž všecky své činy a řeči mají za nejlepší, v daných poměrech jediné správné a možné, pak věru nevíme, koho by spis takového obsahu mohl rozehřáti neb nadchnouti. Celá práce jest živý protest proti dosavadnímu vkusu; jestliže dle dosud obyčejných zásad jeho ze

spisu jsme posoudili jen některé věci nepříznivě, padni vina na ten vkus. Otázek ne přísně estheticky správných, jako komu vlastně spis ten jest psán (neboť každý spisovatel má míti na zřeteli obecenstvo, od něhož chce býti čten), kdo jím má býti poučen neb ušlechtěn, ani se nechceme dotknouti, aby se nám nevytýkala předpojatost.

Avšak krásných a dokonalých stránek spis není zcela prost. Dojemna a neodolatelně půvabna jsou místa, kde se líčí dítě v skutku dítětem, na př. při vypsání štědrého večera neb výletu; též revoluční hnutí v Praze r. 1848 a jeho následky vykresleny pérem mohutně obratným; část, kde se smrt Lotinčina a účin její na Luxa i matku vypisuje, dýše zvláště vroucí něžností a projevuje pravdivý a proto též působivý cit; vůbec druhý díl klademe co do ceny daleko před první i co do formy. Tu již romantické osnovy aspoň patrné kořeny nacházíme, též nejsme unavováni tolikerými obšírnými a podrobnými výklady, popisy a reflexivnými přerývkami, jež děj do široka rozvádějí a jemu v poutavém postupu brání. Jediné chystaná svatba otce Peregrinova s paní Blažkovou a milostný poměr mezi Peregrinem a Adélou vypsány jsou s pohodlnou ale unavující šířkou. První díl není též prázden gramatického mušího trusu: tak se tu vyskytuje imperativ přemýšli (50), forma odpočali (55), chodil jsem ssebou ke komissaři (89), přijda od Hykšů doma umínil jsem si (128), kapesní peníze (!) a j. v., vesměs věci, jichž nelze mlčením pominouti a takto snad dovolovati nebo i schvalovati. —

Jestliže beletrista český už vyhledává mimočeské jeviště, vždy raději než kamkoli jinam sledujeme spisovatele, přenášíli nás do krajů slovanských, jako na př. učinil Servác Heller ve svém románě *Král stepi*, zaved nás do světa ruského. Král stepi (vyšel v Ottově Laciné knihovně) jest tuším románová prvotina Hellerova, ale může se o něm říci: venit — vicit. Již kdy román vycházel ve Květech, vzrušil všecky mysli čtenářské a každé pokračování bylo napjatě čekáno. Králem stepi nazývá se tu ruský kníže Korsákov, který sám i se svým synem Alexandrem a dcerou Zenaidou, s velitelem domu Sologubem, guvernantkou Adelaidou a její matkou, pak s některými vedlejšími osobami a posléz i spisovatelem samým jsou účastníky milostných intrik a démonického rozervání všech domácích poměrů rodiny Korsákova skrze Adelaidu i tragického jejich zakončení smrtí Alexandrovou. Děj jest celkem jednoduchý. Krásná Adelaida miluje Alexandra, ale koketuje se všemi, ji však miluje starý kníže sám. Adelaida pak dovedla vše nastrojiti tak, že kníže jest nucen vzíti si její matku, jí co do krásy velmi podobnou. Alexander miluje jinou dívku; i tento poměr dovedla Adelaida přerušiti. Ale všecko její úsilí vybíhá na marno — jediné toho docílila, že smějíc Alexandra v souboji pro čest sestry Zenaidy svedeném na smrt poraněného ošetřovati, od něho před smrtí jeho se dovídá, že ji přece jen miloval. Vedle této tragédie od počátku rozvíjí se roztomilá idyla lásky Zenaidiny a Sologubovy, která ovšem nejednou těžkými mraky byla zastřena, ale posléz za nejjasnější pohody svatebním veselím dosáhne vyplnění nejvroucnějších tužeb.

Tento jednoduchý děj základní rozvíjí se hlavně pod rukama Adelaidinýma ve tkanivo bujně romantické, ba až fantastické. Spisovatel

ovládá svou látku a své povahy s podivuhodnou zručností; obestírá nejednou smysly naše lahodným kouzlem, tak že ho ochotně následujeme i do situací a zápletek ažaž pohádkových. Má ovšem ruská společnost šlechtická i rodem i bohatstvím pro nás jakýs nadobyčejný půvab, k čemuž asi svou hřivnou přispívá i nedostatek šlechtické společnosti domácí, české, tak že si onu snad představujeme příznivěji než slušno; naše čtenářstvo už také dříve nejednou ukázalo se vděčným ctitelem románů, čerpajících látku v ruském životě vyšší společnosti, na př. při Zeyerově pěkném Ondřeji Černyševu; ale proto přece myslíme, že pan spisovatel trochu bezohledně aspoň k finančním možnostem přikrašloval, což mu ostatně každý rád odpustí, i kdy by to nebylo první dítko jeho Musy, jež obyčejně bývá spíše více než méně vyzdobeno. Co na práci Hellerově zvláště chvály hodno, jest symmetrická rozčleněnost a vnitřní spojitost její. Ač tu jsou četná líčení topografická, jež nám činí ruské kraje milými, přece jsou vždy volena a umístěna tak, aby rozehřátá fantasie si zas mohla oddechnouti a odpočinouti od letu, do kterého ji vpravil bujný žár spisovatelova líčení. Heller osvědčil se tu básníkem, jenž má bohatý cit a též uměle vládne stilem i technikou románovou. Umí ovšem také zkoušeti trpělivost čtenářovu, jindy jej baví nesouvislými s dějem anekdotami a historkami a chce jimi posvítiti též na temné stránky ruské společnosti a přivesti takto do děje také trochu jiného než napořád erotického interesu. Škoda, že se tak nestalo v základní osnově děje; pozadí nebo podklad zájmů státních neb společenských neb hospodářských by byl propůjčil dílu hloubku a trvalou zajímavost kulturní cenou jeho, byl by nám i osoby sblížil. Takto se nám zdá býti rozsah románu na čistě milostné zápletky nepoměrně veliký, a pružina dějová podle našich názorův o životě lidském, které snesou s jakýmsi respektem vládu milostných živlů jen tehda, křižujíli se a kollidujíli tyto s jinými snahami, na tu dlouhou dobu, kterou román zaujímá, zdá se nám samotná nevystačovati.

Obracíme se k několika sbírkám drobnějších prací novelistických.

Originálním zjevem v české literatuře slibuje býti Pavel Albieri. Prostudovav zevrubně válku rakousko-německou, pokud se odehrávala na české půdě, zpracoval ji novelisticky v několika povídkách, nyní souborně vydaných u Reinwarta s nápisem *1866, vojenské novely ze sedmidenního tažení.* Tím uveden k nám slovesný druh, který také u Francouzů nalezl nedávno šťastného pěstitele v Renéu Maizeroyovi, u Němců pak už delší čas kvete. Mladý spisovatel představuje se nám jako dobrý strateg, ovládaje s nevšední jistotou terrain i operace válečné. Avšak tyto jsou mu pouze tak říkaje rámcem, v nějž vsazuje události všelidské, spory milostné i výbuchy sobeckých snah a záměrů. Nejdou všichni do pole se svatým zápalem hájit vlasti a porážet nepřítele, některým jest válka též příležitostí pomstiti se lacino za utrpené útisky aneb dosíci svých méně šlechetných účelů. Nejedna předválečná pletka milostná dochází tu trvalého vyrovnání. Vojenské historky Albierovy nejsou rázu veselého. A přece nemůže se čtenář odtrhnouti od tohoto divadla tragiky nejhroznější, rád dává se jímati bolestnými pocity a lítostí nad způsobem, jak válka vedena, i nad nebohými vojáky, s nimiž snáší všecky bědy a psoty tábora, pochodu i bitvy, s nimiž

se sdílí o hrůzu a děs na útěku po prohrané bitvě. Někdy ovšem spisovatel přimísil z míry mnoho děsu a lyriky, jako na př. v Železné brigádě, jinde zas viděti ještě mladistvou představivost a přepínavost (na př. v Zločinu), která nedovede ještě zachovati pravé míry, nýbrž domněním o nestačícím ještě effektu sváděna jest až po kraje dovolenosti a vérojatnosti, jen aby byl účinek zvýšen.

Chvály hodno jest, že si spisovatel nevybírá jen zlo a nízkost z povah lidských za látku slibné tvořivosti své, nýbrž že má otevřený zrak a srdce vnímavé též pro ušlechtilé snažby, zdravý cit a poctivost mnohdy trnitou, kteréž attributy důstojnosti lidské nemohou a nesmějí býti z poesie vyloučeny, jakož jest teď modou, kdežto pro boje ctnosti, šlechetnosti a charakteru nebývá v životě ani v beletrii náležitého porozumění. Zápas formy s obsahem má autor již až na některé stopy (na př. v Zločinu) za sebou, ba v Mluvě děl vidíme už mladého mistra. Rozsáhlých popisův a zbytečných detailů dobře se umí vystříhati. K účinlivosti povídek nemálo přispívá též domácí půda, na níž se všecky děje odehrávají, a která nás svým známým vzduchem* mileji ovívá a osobám i událostem přátelštěji sbližuje než bůh ví jak líbezné a široké popisy vzdálených jevišť cizokrajných.

Otakar J e d l i č k a vydává v Ottově Salonní bibliothéce svoje *Novelety starší i novější.* Máme jich před rukama díl první. Látku svou spisovatel čerpá převahou z našeho venkova při vší jednotvárnosti přece vždy zrovna tak zajímavého svým samorostlým rázem, pelem neporušené zdravoty ve smýšlení i cítění, svou neotřelou barvitostí, od přírody každému tvoru propůjčenou, jako nás vždycky jímají i jeho prosté kvítky na lukách, třeba bychom je už byli viděli nesčíslněkrát. Autor nepředstupuje před nás hned jako hotový mistr, nýbrž některými pracemi nám ukazuje stupeň svého rozvoje. Za přípravné považujeme tu ony práce, ve kterých spisovatel užívá ještě prostředků romantiky dnes již úprkem opouštěné, jako jest na příklad krásný cikán, jenž v blízkém (!) lesíku zbloudilou mlynářovic Aninku hrou na housle tak okouzlí, že před ním klekne, a všemi ostatními hochy povrhnouc hned mu slibuje dostaveníčko atd., — anebo osoby šílenstvím pojaté, nebo okamžitá a naprosto bezohledná ohnivost lásky, šlehající nejbujnější rhetorické plameny. V dalších povídkách, na př. v Srpeckém pánu a j., už nalézáme jemněji prováděnou charakteristiku, zauzlenější děj i psychologické zdůvodňování jeho; také fantasie čtenářova již se více získává a napíná i tím, že se jí ponechává též něco součinnosti. Nejzdařilejší pak jsou čísla: Za prvního sněhu, Srpecký pán, Na přední stráži, cituplně provedená kresba válečná a Z lesního stínu. Bylo už jinde podotknuto, že výhradně milostný obsah všech novelet, neohlížející se nic po skutečném životě a jeho zápasech, snahách i starostech, pak některá stejnost ve skladbě jejich (tak na př. dává básník obyčejně uprostřed povídky někomu vypravovati předchozí osudy jejího hrdiny, dále záliba v popisném začátku a p.) vadí poněkud rozmanitosti. Ta věčná píseň o lásce, nemáli pozbývati poutavosti, musí se ozývati v nových variantech. To se již cítí i v novelistice, a ty nové její koleje, do kterých ji zavádějí u nás na př. Herites, Albieri, Lier, Geisslová i jiní, mají svůj původ ve snaze po působivosti a v boji proti zjedno-

tvárnění. I Jedlička to asi cítil, a proto pokoušel se v rozličných formách, ale ještě k určitému typu nedospěl. Takovým pokusem zdá se nám býti dojemná elegie vzbuzená při pohledu na fotografii líbezné dívky (Za prvního sněhu), vojenská arabeska Na přední stráži, myslivecký román Z lesních stínů, venkovský genre Zlatá svatba. Zmínky hodná je věc, že se spisovatel snaží některým povídkám vtisknouti národní ráz zatím aspoň tou způsobou, že dává rozvíjeti se ději svému uprostřed národních zvykův a pověr: máť on oko ale i srdce na pravém místě; dobře si všeho všímá a nesrovnalosti života odhaluje v nezakryté podobě. Škoda, že si vybíral ponejvíce jen excentrické povahy a nezasáhl s plnou chutí, přispěti k jich rozřešení, též do zmatkův a převráceností sociálních aneb národních. Nebavíť se lid náš, když se sejde, už jen vypravováním o „vojnách, politice, dobrém pivě a o kroupách“ — ty časy idylické už minuly: doba vážná starostmi dříve netušenými plní mysl. Nejlepším toho důkazem je — soudní věstník úředních novin.

Bohumila Klimšova též se po příkladě Boženy Němcové a Karoliny Světlé obrací k našemu venkovskému lidu, jeho zvykům a charakteristické řeči. Zasáhnuvši do okolí Turnovského přibližuje se tu doméně Kar. Světlé. První z jejích *Turnovských povídek* (v Ústřední knihovně seš. 52.), nazvaná: Malý ženich a veliká nevěsta, upomíná dokonce v některých částech na Matýska a Barku z Nebožky Barbory od Světlé, druhá: Kočující hudebník je zas řada dopisů mezi Josefem Hájkovým, který se odstěhoval na svatou Rus a zde své hudební umění provozuje, a jeho matkou, která by mu ráda namluvila sousedovic Verunku, kdežto on si už vyhledal a do hlavy i srdce vsadil Olgu Těntětnikovu, statkářovu dceru z Orlova, jíž k vůli umění své obětuje a sládkem se stane, ač na svoji družku z mládí nikdy nezapomíná. Klimšová vypravuje obratně, kreslí zdařile (Hájková je zrovna typus venkovské matky) a má prostonárodně jadrný sloh. Invence v těchto dvou povídkách jest sice prostá, avšak slibná, hledící si psychologické věrnosti.

Jan Dunovský, který beletrii teprve nedávno se věnoval, uveřejnil v Ottově Laciné knihovně několik *Obrázků* humoristického genru, které majíce blízký cíl, obveseliti čtenáře, nedožadují se přísné kritiky. Cíle svého dosahují se zdarem nejlepším tam, kde není vtip hledaný a vynucovaný. Ostatně dlužno s určitým soudem o autorovi vyčkati, až vystoupí s prací větší, kde nejen vtipné nápady nýbrž i umělecké zpracování budou vyzývati k ocenění, čehož — jak novější jeho práce po časopisech roztroušené nasvědčují — nejsme už daleko vzdáleni.

Do kratochvilných říší humoru zavádí nás Frant. Zákrejs svými *Mezinárodními nevěstami* (v Praze, nákladem I. L. Kobrovým). Žertovný románek ten jest reminiscence na ony bujaře hlučné dni obecného nadšení, kdy vlastenecký i oposiční duch národa tužen a v síle i svěžesti udržován hojnými tábory. Že rozvlněná pláň tehdejšího života všelijaké bubliny metala, a klidně rozvážnou míru mysli nesnadno bylo zachovati, kdož by se divil při snadno vznětlivé povaze české! Spisovatel satirický tomu ovšem je povděčen, máť aspoň vděčný pramen působivé látky. Zákrejs pouští vtipu úplně uzdu a šlehá bičíkem satiry, kdo mu přijde do rány, Čecha, Němce, mládence, panny. Tyto vtipy „národnostní“ jsou románku dobrým kořením. Obsah ovšem si naši ochotu věřiti někdy až tuze dobírá, ale celá věc jest patrný žert a

zábavný žert, a proto se ho účastníme rádi, skoro litujíce, že dochází tak brzy konce, a že roztomilý diblík v podobě vdovičky Eichenbergové přetrhne románovou osnovu svými vdavkami s českofrancouzským vlastencem Beautempsem. Není však celá práce stejně lehka a hladka, jmenovitě v prvních dvou kapitolách jako by se spisovatel teprve rozjížděl, kdež už od kapitoly třetí jede cestou urovnanou. Figurky tohoto románku — z něhož vykukuje také dobrý znalec všech potřebných effektů, mezi kterými nedorozumění, všeliká vtipná qui pro quo, souboj a p. zabírají neposlední místo — jsou namnoze podařeny, nejlépe ovšem paní Eichenbergová, otec Blahovského, Adéla Müllerova a z části Blahovský sám. Zmínky zasluhuje povedená allegorie o Utiskovaných a Nedotknutelných ... Kniha vyšla též v Ústřední knihovně č. 61.—62.

Míníme tentokráte přehled svůj ukončiti zprávou o knize J. L. Turnovského *Z potulného života* přezvané. Je to prostičký spis, ale skví se zvláštním půvabem, má do sebe něco svého a vyplňuje v naší literatuře rubriku chudičkou: memoirů, confessions. Jsa základem svým sice jen autobiografií spisovatelovou, rozšiřuje se v kulturní obraz mnohých vrstev naší společnosti; především pak kočující herectvo české našlo v Turnovském svého rhapsoda. Blouznivé sny mladého adepta, jak bude vládcem citů posluchačstva, nutě je tu k smíchu, tu k slzám, tu je přiváděje v nadšenost, boje s rodiči a příbuznými, cesta k divadelnímu řediteli, pak celá ta řada bolestných a přemnohé otupujících sklamání vylíčena s dojemnou vroucností. V dalším vypsání vystupují hlavní representanti kočujícího herectva českého, a objevují se nám tu někdy ve světle novém, neznámém. Především ta nesmrtelná elegie a resignace srdce bohatého účinnou láskou k národu, J. K. Tyl. Scény, jež se odbývala při návštěvě autorově u Tyla, sotva kdo kdy zapomene. Vedle Tyla seznamujeme se s interesantními úryvky ze života Prokopova, sl. Lipšové, Donovského, Raicenberga, Krumlovského, Štandery, Poláka, Frankovského, Mošny a j., a majíce smysl pro útrapy, jež herce jako člověka stíhají, nevezmeme zajisté úrazu na lidské křehkosti, o níž se s námi sdílejí. Ostatně lze na shovívavost a soucit čtenáře českého spoléhati už proto, že jsou Čechové nejen filologickým, ale také trochu divadelnickým národem. Neboť divadlem oni vedle literatury osvobozovali svůj národ, ne jak jiní zbraní. A že kniha Turnovského toto vysvobozování trefně a kde potřeba — jako na Moravě — také satiricky líčí, jest též příspěvkem k dějinám našeho probuzení, oné řadě tklivých obrazův ideálního sebezapření, obětivosti a lásky k vlasti u jednotlivcův až frenetické. Literární historik zde najde uchovány mnohé drobné události našeho boje a života všedního, velikým národům snad malicherné, ale u nás nezbytné, které nejsouce leda někdy v novinách zaznamenány, pozdější době by nadobro ušly aneb se staly aspoň málo věrohodnými. Jelikož pak Turnovský vypravuje lehce, vtipně i zábavně, hovoře s námi prostě a upřímně, propůjčil spisu svému též rázu beletristického a jest nám tudíž se stanoviska kulturního, literárně-historického, biografického i beletristického stejně vítán. Kdo jej přečte, poučí, zasměje se, ale bude též mnohdy z té duše dojat.

Frant. Bílý.

Čerstvé rovy.

Píše

setník prof. **Ferd. Čenský.**

V Jenšovicích u Turnova dne 18. července 1882 po delší nemoci zemřel v 67. roce věku svého Alois Kobliska, gymnasiální profesor ve výslužbě, jeden z nejstarších našich spisovatelův. Studoval v Písku a ve Vídni, stal se roku 1843 vychovatelem dvou dítek hraběnky Kozlovy z Moskvy, kde pět let pobyv, poslouchal klasickou filologii a literaturu českou i německou na tamější universitě. Vrátiv se roku 1848 do Čech, učiteloval jako suplént na gymnasium akademickém a potom jako profesor na gymnasium Královéhradeckém. Později byl povolán nazpět do Prahy opět na gymnasium akademické, kde po mnoho let zdárně působil. Kobliska konal za účelem vědeckým cesty do Petrohradu, Stokholmu, Gothenburka a Kodaně. Ve Stokholmě probíral literární památky české. K potřebám škol gymnasiálních napsal dvě učebnice, základy řeči latinské s úlohami německými a českými ke cvičení (s titulem německým), které se dočkaly několikera vydání, pak Latinskou čítanku pro druhou třídu gymnasiální. Krom toho přispíval drobnějšími články do časopisů pedagogických. Byl po všecken svůj život upřímným národovcem a oblíbeným i zasloužilým učitelem studující mládeže.

Ze Slovenska došla k nám truchlivá zvěst, že tam na faře Pustoděracké (v Nitranské stolici arcibiskupství Ostřihomského) zemřel děkan Jiří Slota, básník československý, známý pod spisovatelským jmenem Rajecký. Jako při všech mužích slovenských jest i život tohoto horlivého buditele národního nepřetrženým pásmem útrap a svízelův. Slota byl zvláštním typem slovenského kněze, učitele a národovce, v jehož životě se obrazí život mnohých charakterův k němu podobných. Narodil se dne 24. března 1819 v Rajci v Horních Uhrách z rodičů rolnických. Roku 1838 vstoupil do semináře v Brně, kde tehda byl biskupem Frant. Gindel, rozený Slovinec, jenž jej do své diecése příznivě přijal, řka, že se mu dobře hodí za duchovního pro moravské Slováky. Přišel však do Brna jako poloviční maďaron a přiveden jest k vědomí národnímu teprve čtením a vykládáním Kollarovy Slávy dcery. Výklady a čtení ta konala se za těch probuzujících dob několikráte za týden ve shromáždění alumnů českých, do něhož i Slota přivában byl. Alumnové na vzájem odkájeli se tu duchem národním, stávajíce se tak apoštoly v rodištích svých v čas prázdnin. I Slota donášel do Rajce české knihy, zařizoval divadla a probouzel národního ducha mezi rodáky. Byv na kněze vysvěcen kaplanoval nejprve v Moutnicích (v Brněnsku), pak v Šaraticích. Despotické vrchnosti patrimoniální, vrchnostenský byrokratismus a stíhání duchovenstva národního ztrpčovaly mu nemálo život; i zatoužil po vlasti a žádal za dosazení do některé osady uherskoslovenské. Ale všecky jeho kroky byly marny. Za ministerstva Thunova byl Slota v letech padesátých vyzván, aby se věnoval školství slovenskému v Uhrách. Podrobiv se v Praze před

Fr. L. Čelakovským zkouškám státním z řeči a literatury československé, byl ustanoven za učitele gymnasiálního v Baňské Bystřici, kdež až do konce školního roku 1861 působil. Churavěje vzdal se učitelství a byl jmenován farářem v německé osadě Tužině (v Nitransku). V listopadu roku 1861 byl členem deputace, která majíc biskupa Mojsesa v čele, nesla k císaři a králi memorandum národního shromáždění v Turci. Žádosti Slováků byly sice oslyšány, avšak deputace měla jeden dobrý výsledek přece; Slovákům dostalo se Matice slovenské, jejímž jednatelem byl Slota jmenován. R. 1867 stal se školním dozorcem okresu Bojnického a roku 1879 děkanem Pustovoděradským, kde 3. října r. 1882 zemřel.

Slota jest na Slovensku znám jako básník lyrický. Básně jeho jsou sepsány po většině českým jazykem spisovným, menší částkou v nářečí slovenském. Nesouce na sobě známky své doby, jsou směru dílem vlasteneckonárodního, dílem směru náboženského; mezi nimi je též něco písní milostných. Básně směru prvého jsou zdařilejší básní ostatních. Slovenský jinoch v zápalu vlasteneckém horuje nad zuboženou vlastí svou, nad kolébkou svých předkův, již „zprznilo cizinské to plémě,“ a doufá, že:

. . . přijdou jiné časy;
vyslyší bůh Tater úpěnlivé hlasy.
Tatry v krásném květu zas se zjeví světu;
nad Slovenskem smutným zasvitne den spásy.
Tam kde Nitra, bystrý Váh i Hron se valí,
Morava kde mutná čistý Dunaj kalí,
svobody tam vlny lid svůj strastiplný
ponesou zas v blaha přístav bez úskalí. (Duma večerní, z r. 1843.)

Dobré jsou též některé časové básně, složené bouřlivého r. 1848, mající ráz bojovný, jako jest na př. Píseň národní obrany:

Vidíte ty mraky, nebes hněvné zraky?
Nepřátel to krutých smrtonosné znaky.
Vzhůru! Nechať každý k pásu meč si váže:
to nám naše drahá vlast i národ káže.
Vidíte ten plamen, velkých strastí pramen?
Ohnivé to střely nepřátelských ramen.
Postavme se v řady, čiňme pevné hrady
proti šípům ostrým nepřátelské zrady.
Národ, jazyk, mravy, to náš poklad pravý.
Oj! ten nevyrveš nám, cizozemče dravý!
Za otce i matky, děti, obec, statky
nasaditi chceme ten náš život sladký.
K zbroji tedy, k zbroji . . .

Jsa znatelem jazyků jinoslovanských, Slota přeložil, dílem vzdělal též některé básně z Al. Št. Chomjakova (Zora, Želání, Skřivánek, Orel a básník) a didaktickou báseň El. Okrugičovu Naše zora.

Když r. 1848 J. Ohéral jal se vydávati na Moravě Týdenník, byl i Slota pilným jeho spolupracovníkem, jakož vůbec mladší kněžstvo naše, Klácel, M. Procházka, Kulda, Šmídek, Bílý, Škorpík, Těšík, Pojmon a jiní tehda stáli za rozvíjejícím se národním praporem Ohéralovým.

Zvláště činným zvěčnělý byl na poli náboženskoliterárním. Redigoval od r. 1854 katolický časopis Cyrill a Method, maje za pří-

spěvovatele nejlepší theology z Moravy a ze Slovenska. Toho času vydal sbírku básní náboženských: *Veliké poselství kněze katolického* a některé řeči duchovní. A když zanikl Cyrill a Method, Slota redigoval od r. 1860 časopis pedagogický Slovenský národní učitel. Nejplatnějších zásluh však získal sobě o spolek sv. Vojtěcha v Trnavě, jehož hlavním účelem jest, aby šířil osvětu mezi katolickými Slováky, hlavně vydáváním knih prostonárodních. Slota byl nejen ředitelem spolku, ale i pokladníkem a jednatelem, jakož i redaktorem orgánu spolkového, Katolických novin a Pátníka Svatovojtěšského, kalendáře to pro katolické Slováky v Uhrách vydávaného.

Sebrané spisy básnické Slotovy vyšly r. 1882 jako 68. díl Národní bibliothéky Kobrovy v Praze.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. října 1882.

Sněm český. — Zastoupení české university. — Předlohy a práce sněmovní. — Oprava volebního řádu. — Čechové a protivná strana na sněmu moravském. — První krok k rovnoprávnosti ve Slezsku. — České gymnasium v Opavě a říšský soud. — Změna volebního řádu pro říšskou radu. — Slováci a Rusíni v Uhrách. — Irredenta v Terstu. — Povážlivý stav hospodářský. — Události v Egyptě.

Sněm český ve svém Šmerlingovými řády z r. 1861 obmezeném významu zahájen byl dne 26. září k řádnému zasedání. Již v první schůzi došlo k zásadnímu sporu mezi českými poslanci a zemským maršálkem kn. K. Auerspergem jakožto předsedou sněmovním. Dle čl. 3. zemského zřízení příslušel rektoru Pražské university Karolo-Ferdinandovy virilní hlas ve sněmu zemském. Avšak rozdělením této university ve dvě vysoká učení, české a německé, nastala podstatná změna, kteréž vláda vyhověti chtěla předlohou v ten spůsob, aby virilní hlasy příslušely oběma rektorům a počet poslanců zemských o jednoho, t. j. na 242, byl rozmnožen. Avšak vzdor vládní této předloze dostavil se rektor německého vysokého učení, prof. Hering, do sněmovny a přes důrazné ohražení českých poslanců maršálek zemský přijal od něho slib poslanecký prohlašuje, že jediné maršálkovi náleží rozhodovati o zachování řádu jednacího a hájiti zemského zřízení. Všichni čeští poslanci podepsali proti počínání tomu pak protest, který, když zemský maršálek jej odmítl, dán byl u veřejnost a otištěn ve všech denních listech českých.

Patrný úmysl počínání toho byl osvědčovati, že německé vysoké učení jest jediným pokračováním university Karolo-Ferdinandovy, německé universitě že také přísluší zastoupení virilním hlasem ve sněmu, naproti tomu že česká universita jest novým vysokým učením, kteréž se slavnou v minulosti universitou Karlovou nemá nic společného. S jízlivou příkrostí hájen byl názor ten ve schůzi sněmovní dne 3. října, ve kteréž položeno bylo na denní pořádek rokování o vládní předloze v příčině označené změny čl. 3. zem. zřízení. Opomínaje jedině rozhodujícího výslovného znění zákona o rozdělení university v českou

i německou a odvolávaje se na formální chyby, které se staly v provádění toho zákona, poslanec dr. Cyhlarz dovozoval jmenem německé levice sněmovní, že německé vysoké učení jest pokračováním staré university a skutečnou Karolo-Ferdinandeou, kdežto české vysoké učení jest novotina, jež letos stává se skutkem; jen v tomto smyslu že on a jeho strana hlasovati budou pro udělení virilního hlasu rektoru české university. Rozhodně vyvráceno bylo tvrzení to ústy dvou řečníků z české strany, profesora J. Kvíčaly a dr. Ed. Grégra. Onen dovolávaje se zřejmého znění zákona a nařízení císařského ze dne 11. dubna 1881 dokázal, že stará universita přestala a obnovila se ve dvou částech, z nichžto každá jest přímým jejím pokračováním. Kde přestal bývalý celek, tam ovšem přestalo i právo jeho zastoupení, a proto rektor německé university bezprávně dostavil se do sněmovny. Vyvrátil spolu i námitky, že stará universita byla jenom německá, dovodiv, že byla utrakvistická. Druhý řečník ukázal směšnost důvodův o němectví Pražské university pouhým poukázáním na historická fakta, že Karel IV. byl král český, že universita od něho založená byla institucí českého národa, což až makavě se ukázalo za rektorátu mistra Jana Husa. „Jestli německá universita pokračováním staré české,“ pravil dr. Edv. Grégr, „a od českého národa založené university, tu vlastně měl by český národ dvě: starou od Karla IV., kterou proměňují v německou, a nyní ještě novou českou. Že by však národ německý něčím se byl přičinil k zakládání jedné neb druhé university, o tom minulost ani přítomnost ničeho neví.“ Řečník užil spolu příležitosti té, aby jmenem národa českého ohlásil veřejný protest proti německým zkouškám na právnické fakultě české university.

Vládní předloha, jež jest přirozeným důsledkem zákona universitního, byla ve schůzi té přijata a dne 6. října také již od císaře potvrzena. Rektor české university V. V. Tomek dostavil se po prvé do sněmu zemského dne 11. října.

Odpůrci samosprávy českého království důsledně usilovali o to, aby význam zemského sněmu klesl a právomoc jeho byla stenčována, Za nepřítomnosti českých poslanců obmezována také činnost sněmovní jen na formálné vyřizování věcí nevyhnutelných, rozpočtu a zpráv školských. Ačkoliv letos sněm vyvinuje činnost proti jiným letům neobyčejnou, přece cítí se zejmena v kruzích českých naléhavá potřeba, aby popřáno bylo zasedání jeho především více času. I při obmezené právomoci jeho nahromaďuje se množství zákonodárných prací, které jen s poškozením veřejných zájmů ve vlasti naší může pomíjeti neb odkládati. Zvláště zasedání letošní v té příčině vyniká. Mimo rozpočet zemský na r. 1883 a účetní závěrky za léta minulá a mimo obšírné zprávy o stavu národního školství r. 1881 (loni nevyřízené) a r. 1882 — podány sněmu předlohy o stavebních řádech pro hlavní město a celé království, o zrušení práva postihacího na obcích domovských pro neplacení školného, o upravení služby zdravotní, kterouž pomoc lékařská státi se má snadno přístupnou ve všech obcích, jak městských tak venkovských, o povznešení zemědělství, o ochraně rybářství ve vodách vnitrozemních, v příčině ubytování vojska, v příčině postrku a tuláctví, o vysazování stromořadí, o sloučení Vyšehradu a Velikých Holešovic s hlavním

městem Prahou a j. Do 20. října došlo peticí počtu 200 a tolikéž obnášejí spisy sněmovní předsednictvu podané! Značné práce ty, pokud do 24. října nebudou vyřízeny, musejí býti odročeny pro rok příští.

Čeští poslanci vyhýbají se úmyslně veškerým otázkám a debatám širšího politického významu. Pouze dlouholetým steskům na nesprávnosti volebního řádu do sněmu zemského dali výraz dotazem ku vládě učiněným dne 17. října. Pro mír zemský a zdar ústavního života dovolávají se spravedlnosti co do zastoupení na sněmu a tážou se vlády: 1. zdali hodlá zemskému sněmu předložiti návrhy, aby volební řád zemský byl uveden v souhlas s nově upraveným volebním řádem pro říšskou radu, a 2. zdali a kdy hodlá uchopiti se přiměřených prostředků zákonných a ústavních, aby také jiné vytknuté vady volebního řádu zemského byly opraveny dle požadavků svobody a rovného práva občanů obou národností zemských. Místodržitel bar. Kraus hned dne 18. října učinil vyjádření, že dotaz již ministerstvu zaslal a že podá žádaná vysvětlení, jakmile ho dojde z Vídně rozhodnutí ministerské.

Na sněmu moravském, ke krátkému zasedání svolaném, vede menšina českých poslanců tuhý zápas o rozšíření samosprávy a volebního práva, jemuž německá většina — ač osobuje si výhradný privilej liberalismu — staví se na odpor. Osvědčuje se tu znova, že liberálnost ústavověrců nesahá dále, než pokud stranickým jich zájmům prospívá. Ze strany české vyšly zejmena dva pozoruhodné návrhy: aby zavedena byla v markrabství moravském *okresní zastupitelstva*, podobně jako jest v Čechách, a pak aby opraven byl volební řád aspoň potud, že se právo hlasovací rozšíří a volby usnadní ustanovením, aby ve skupinách městských každé město bylo volebním místem. Oba tyto zajisté svobodomyslné návrhy byly již v komisi sněmovní pohřbeny tím, že navrženo přikázati je výboru zemskému.

Rodáci naši, Čechové a Poláci ve Slezsku, dosáhli po mnohém úsilí a nemalých těžkostech aspoň toho, že u soudů v odvěké korunní zemi české budou moci podávati spisy a jednati v jazyku českém i polském, a že na podání v rodném jich jazyku se jim v něm také vydávati budou výnosy. Dosud platila slovanština u soudů slezských za jazyk *cizí*, a Čech i Polák byl v domovině své nucen jednati se soudy skrze tlumočníka. Dotyčné ministerské nařízení zasláno bylo zemskému přednostovi slezskému 12. října. Ovšem požadavky našich rodáků jen skrovnou měrou splňují.

Jiná vymoženost Čechů slezských jest *gymnasium*, kteréž zřízeno býti má v Opavě. Nebude to gymnasium státní, nýbrž soukromé, na jehož zřízení stát nepřispěje ani krejcarem. Zakládají je školská matice slezská s pomocí české matice ústřední. Mluvili se tu ještě o vymoženosti, jest to něco zcela zvláštního. Ministr vyučování bar. Conrad totiž gymnasium takové zříditi zakázal, a povolení k němu vymoženo teprve rozhodnutím říšského soudu, před nímž dne 17. října odbývalo se líčení pře proti neoprávněnosti ministerského zákazu a porušení základních zákonů ústavou zaručených. Výmluvnými slovy zástupce matice dr. Fandrlík dokazoval, že na zřízení a vydržování českého gymnasia v Opavě jest nejen dosti prostředků, ale že střední škola ta jest i nezbytnou pro 126.000 Čechů a sta českých dítek, jež vycházejí

ze škol národních. Dne 18. října říšský soud vynesl rozsudek, kterým zákaz ministerský se zrušuje. Jediné soukromé nižší gymnasium české — a tantae molis erat!

Zákon *o změně volebního řádu pro* říšskou radu v posledním zasedání jejím přijatý, kterým rozšiřuje se právo volební i na ony, kdož platí 5 zl. přímé daně, a sbor velkostatkářů v Čechách místo jediné skupiny se rozděluje v šest skupin, byl dne 4. října od císaře potvrzen. Tím stala se zároveň antecedence pro změnu volebních řádů do sněmů zemských, zvláště českého a moravského, jichžto tvářnost by se podobnou opravou podstatně změnila.

Proti Slovanům v severních Uhrách, Slovákům a Rusínům, vzmáhá se nová nepřátelská agitace. Jako inkvisice středověká pátrala po kacířích a neobmezovala se jenom na skutky nýbrž osobovala sobě souditi myšlenky v nitru lidském skryté, podobně děje se nyní i v Uhrách, jen že místo kacířství jest tu heslem *panslavism.* Při tom překvapuje, že vedle různých výstředníků maďarských jsou představenstva evangelické církve v jednotlivých stolicích hlavní pakou agitace, od které každý vzdělanec s nevolí se odvrací. Ve sborech svých téměř všechna usnesla se potlačovati domnělý panslavism. Nejvíce jest hnutí to namířeno proti Slovákům, jichž část hlásí se k církvi evangelické. Nejen do státních úřadů nemá žádný Slovák a Rusín přístupu, ale dle usnešení Novohradského evang. představenstva žádný z panslavismu podezřelý bohoslovec nemá býti ordinován a nikdo takový připuštěn k úřadu církevnímu, třeba měl průkazy sebe příznivější. Při tom slovo panslavism má pojem velmi široký; za panslávu prohlašuje se každý, kdo cítí se býti Slovanem a komu není lhostejný vývoj a osud vlastního národa. Smutný úkaz nejen přepínavosti národní ale též pocitu vlastní slaboty!

Maďarští státníci mají více příčin věnovati svou pozornost neblahým poměrům hospodářským než štvaní proti panslávům. Uhry jsou stát zemědělský s průmyslem nepatrným, který nemůže se povznesti již z té prosté příčiny, že není dostatek pracovných sil. Ubýváli při tom ročně i sil zemědělských, jest to znamením velmi povážlivým. Popis r. 1870 vykazuje 4,417.574 osob, jež živily se zemědělstvím; popis r. 1880 pouze 3,669.117. Hlavní tento stav v Uhrách stenčil se tudíž za jediné desítiletí o 748.457 osob, čili téměř o 23 procent. Úbytek ten stal se hlavně v severních Uhrách, a to nikoliv snad ve prospěch činnosti průmyslové, nýbrž stěhováním z vlasti do Ameriky a kočovnou výživou doma i v cizině.

V Terstu nemělo zůstati při jednom atentátu. Hlavní atentát, jak okolnosti nasvědčují, měl se státi teprv o slavnosti 500letého spojení Terstu se zeměmi rakouskými. K té dne 18. září zavítali císař a císařovna, korunní princ a princezna. Dva dni před tím, 16. září, zatčen byl na hranicích v Ronchi cestující, jemuž náležela bedna s dvěma Orsinskými bombami, z nichžto každá měla 40 výbušných nábojů. Účinek jejich byl by býval hrozný. V cestujícím poznán rodák Terstský, Michal Oberdank, jenž byl horlivým přívržencem italské irredenty. Vyšetřováním shledáno, že v prvním atentátu měl účastenství, že byl rakouským vojákem, ale sběhl z Terstu do Italie. Studoval pak na techni-

ckém ústavu v Římě chemii a zanášel se výrobou třaskavých i výbušných látek a nástrojů, jimiž by hromadně daly se ničiti životy i statek. Přiznal se, že bomby určeny byly k atentátu za dnů slavností u přítomnosti císařské rodiny. Byl pohnán před vojenský soud, jenž vynesl nad ním rozsudek, kterýž jen milost panovníkova může od něho odvrátiti. Snad tento případ přispěje k tomu, aby se příliš neodkládalo s nápravou převrácených poměrů v Terstu, kde germanisace i italianisace tak dlouho podporována na úkor domácího živlu slovanského.

V zápletkách egyptských Angličané slaví dvojí vítězství: válečné i státnické. Odmítnuvše veškero účastenství turecké rozhodli se jednati sami. Evropská konference v Cařihradě, jež Turecku dala mandát evropský k vypravení branné moci do Egypta a ujednala s ním v té příčině smlouvu, stala se zbytečnou, když Anglie, jež měla o bližších okolnostech s Tureckem se dohodnouti, učiniti tak nechtěla. Angličané opevnili se sice v Alexandrii, ale hlavní jejich moc soustředila se nad průplavem Suezským; tu od Ismailie — směrem průtoku, jenž od Nilu přivádí sladkou vodu do Ismailie a dále podle Suezského průplavu až k Suezu — postoupila proti Kavasinu a *Tel-el-Kebiru.* Arabi bej vida hrozící z té strany nebezpečí, soustředil zde svou hlavní moc. Po několika srážkách došlo tu dne 13. září ráno k rozhodné bitvě. Opevnění to za nedobytné prohlašované padlo po krvavém útoku, a celá armáda Arabiho na hlavu poražena. Tím zdrceno povstání egyptské, a Angličané stali se pány nad Nilem a Suezem. Ostatní vůdcové vzdali se dobrovolně jeden po druhém, a město Kahyra přivítalo s rovným jásotem místokrále Tevfika i Angličany jako před tím Arabiho beje a vůdce povstalecké. Sám Arabi upadnuv v zajetí osvědčil málo zmužilosti. Anglický velitel vydal jej po několikadenním zajetí na pokynutí z Londýna místokráli, kterýž kázal postaviti jej před vojenský soud. Nechať rozsudek vypadne krutě neb mírně, tolik jest jisto, že Arabi bej nebude hráti nikdy již žádné vynikající úlohy.

Sídlo generálního štábu anglického jest nyní v Kahýře. Nastává otázka, co bude dále. Dekretem místokrálovým bylo po bitvě Tel-el-Kebirské veškero egyptské vojsko rozpuštěno. Nové vojsko zřízeno býti má k radě Angličanů z 10.000 mužů, kteří většinou mimo Egypt budou najati. Též důstojníci budou cizí. Gladstone, jak orgány jeho tvrdí, chce z Egypta zříditi samosprávnou zemi, v níž Anglie rozhodný vliv sobě pojistí.

R. 1882. Čís. 12.

OSVĚTA

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Dokončení.)

Roku 1760 potkalo Kotor opět živelní neštěstí, které sobě za oběť vyžádalo několik set životův a mnoho domů. Hrom udeřil do prachárny nad městem a katastrofu způsobil. Když ssutiny domův odklízeli, našli pod nimi majora Kotorské posádky, an pokojně spal a žádné pohromy neutrpěl. Statečný syn Martův nemálo se divil, slyše o výbuchu prachu, jejž ve svém spirituosním omámení docela byl zaspal. O čemž tu pro zvláštnost zmínka učiněna budiž.

Ačkoli Grbalj definitivně pro Černou Horu byl ztracen, zbývalo v Boce Kotorské přece ještě území, o němž Benátčané nemohli říci plným právem, že jest jejich. Tímto sporným územím byly „tři obce," Mainy, Pobory a Braići, které nepřestávaly tíhnouti na Černou Horu a nazývati se „černohorskými obcemi v Boce Kotorské," třeba je republika Benátská za svoje poddané považovala.

Jevilli senát Benátský za vladyky Danila upřímnou vůli, aby jej dosadil ve stará práva nad pravoslavnou církví v Boce, zajisté byl veden myšlenkou, aby včasnou povolností odstranil neblahé spory politické, jejichžto zárodky v Boce dřímaly.

Nevole řečených „černohorských obcí v Boce Kotorské" nicméně zjevně vypukla, když se v nich počátkem r. 1767 vyskytl Štěpán Malý, nazvaný černohorským lžicarem. Tento zajímavý dobrodruh neznámo jakým osudem zanesen byl do obce Main, kde provozoval umění lékařské. Když se mu léčení v několika případech šťastně podařilo, zvláště pak když uzdravil váženého v Mainách Vuka Markoviće, počaly se o něm snad bez jeho přičinění trousiti pověsti, že není obyčejným lékařem, nýbrž že tají se za ním osoba vysoce znamenitá. Zdá se, že prvním, kdož jal se Štěpána vyhlašovati za ruského cara Petra III., již r. 1762 zemřelého, byl Marko Tanović, Mainský kapetán. V Mainském monastýru byla podobizna Petra III., s níž měl Štěpán Malý nějakou

podobnost. To když národ spozoroval, obrátil se na Tanoviće, jenžto žil několik let na Rusi a tudíž nebožtíka cara znáti mohl, nenîli naposled jejich lékař a Petr III. jedna a tatáž osoba. Marko Tanović dosvědčil, že jest, a lid žádného jiného důkazu nežádal.

Z jednání Marka Tanoviće a jiných hlavárů zřejmě vysvítá, že měli úmysl nadvládu republiky Benátské navždy svrci a k Černé Hoře se připojiti, jíž chtěli dopomoci ku světskému panovníkovi, vidouce, že ne všichni vladykové hodí se za ředitele státu, byť i byli nejlepšími správci záležitostí církevních. Starý a dobrý vladyka Sáva, jemuž tehdy svěřeny otěže Černé Hory, pádně to svojí slabostí dokazoval.

Hlas, že *ruský* car je přítomen, účinkoval jako slovo kouzelné na pravoslavné obyvatelstvo jak Černé Hory, tak Boky Kotorské. Tajně, aby se úřadové Benátští nedověděli, Bokelci domnělému caru pořídili císařský erb a žezlo, hlaváři pak veřejně přišli mu se poklonit.

Štěpán, bylli tázán, kdo je, dával z počátku vyhýbavou odpověď a tazatele odkazoval na příští dobu, kdy se toho sami dovědí. Podobá se, že vědomě lháti nechtěl, aniž chtěl vyvraceti pověsti o něm roznášené. Nicméně odvrhnul už zevnějšek prostého lékaře a vystupoval okázaleji, přijav Vuka Markoviće za svého kancléře a Marka Tanoviće za pobočníka.

Kdo ještě chovali k němu nedůvěru, utichli, když sám vladyka Sáva ucházel se o přízeň Štěpánovu pro svého sestřence Arsenije Plamence, chtěje toho dosáhnouti, aby pomocí jeho přijat byl od národa za příštího vladyku. Když pak Štěpán jal se spory lidu spravedlivě i přísně rozhodovati, dobyl si všeobecné vážnosti, neboť Černohorci i Bokelci najednou spatřovali v něm muže, jehož postrádali a velmi potřebovali: soudce. Štěpán Malý byl soudcem bezohledným. Černohorci mu žalovali na vladyku, že r. 1741, když byl veliký hlad, kupoval od lidu pozemky za babku a tím se dopustil vyděračství. Štěpán, přesvědčiv se o podstatě obžaloby, vladyku zavřel a prohlásiv koupi pozemků za neplatnou, vrátil je předešlým majitelům. Na jeho energický rozkaz rozvaděná plemena černohorská učinila mír a s bezpečností osoby vrátila se i jistota majetku. Na cestě z Kotora na Cetyň Štěpán Malý položil několik dukátů, které tam nedotknuty ležely ještě po jeho pádu.

Poslední srbský patriarcha, Vasilije Brkić, utíkaje před pronásledováním tureckým, hledal ochranu u Štěpána Malého a daroval mu svého koně. To již poslední pochybnosti odstranilo, a černohorští hlaváři, přišedše na společnou skupštinu s hlaváry Bokelskými do Main, prohlásili Štěpána Malého za ruského cara Petra III., ačkoli Štěpán ani při této příležitosti nepotvrdil, že by jím skutečně byl.

Benátská republika, zvěděvši o povážlivém hnutí, které v Boce nastalo a hrozilo panství jejímu tam udělati konec, poručila svému generálnímu guvernéru nad Dalmacií, aby sídlo své přeložil ze Zadru do Kotora a zde setrval, dokud by předešlý pořádek neobnovil. Guvernér přišed, odvrátil hrozbami od Štěpána všechnu Boku kromě „tří obcí," Poborů, Main a Braićů, kteréž setrvaly při Štěpánovi a tím odbojně vystoupily proti republice.

Štěpán Malý bydlil v Mainách v domě svého kancléře Vuka Markoviće, odkudž podnikal cesty na Černou Horu, když tam jeho přítomnosti třeba bylo. Benátčané ocitli se v úzkých: aby Štěpána vypudili z území, které dosud aspoň dle jmena bylo jejich, na to necítili se dosti silnými a kdy by se o to pokusili, bylo jim se báti, že v celé Boce vypukne vzpoura ve prospěch Štěpánův; budouli pak mlčky naň se dívati, přiznají samozvance za ruského cara a budou mít opletání především se svými sousedy Turky. Aby si z nesnází pomohli, poslali k Štěpánovi své úředníky, kteří jej uctivě prosili, aby se laskavě z jejich území vzdálil a nepříjemných trampot je zbavil. Štěpán prosbě jejich vyhověl a se odstěhoval nejprve na Cetyň, odtud pak na Něguše, kde se otočil tělesnou stráží a odkudž vládl nad celou Černou Horou. Autorita jeho byla úplná, tak že přestupníky i na hrdle trestati mohl.

Hnutí, které zachvátilo Černou Horu a Boku, šířilo se i do Hercegoviny a Albanie. Rája v těchto zemích, vydaná po staletí neomezené libovůli tureckého panstva, toužila po spravedlnosti a svobodě a hledala obé u Štěpána Malého. Turci sebrali se proti němu polem a vypravili proti Štěpánovi, jejž i jejich vůdcové nazývali „Moskevským králem,“ ohromnou přesilu, která dle jedněch čítala 70.000, dle jiných 100.000 mužů. Štěpán nemohl proti této záplavě postaviti více než 12.000 Černohorcův a byl tedy v nevoli nemalé, neboť ke všemu republika Benátská zapověděla dovoz střeliva na Černou Horu; avšak štěstí mu přálo a sama příroda mu byla pomocna: strhlať se dne 2. listopadu 1768 děsná bouře a hrom stejnou dobou udeřil do Benátského vojska u Budvy, i do vojska vezíra Skaderského v Crmnici, kteréž se tohoto znamení nebeského zaleklo a se rozprchlo. Současně podařilo se Černohorcům odníti střelivo tureckému oddělení, tábořícímu na Čevu, jehož bylo dosti pro celé vojsko Černohorské. A tak byli Turci zahnáni.

Válkou proti Turkům zabaven, Štěpán Malý nemohl zabrániti Benátčanům, aby „tři černohorské obce“ v Boce strašlivě nepotrestali: pět předních přívrženců Štěpána Malého bylo zardouseno, rozčtvrceno a kusy jejich těl pověšeny na postrach na hradby pevnosti Kotorské. Tím byla udušena poslední jiskra ruchu ve prospěch sloučení s Černou Horou.

R. 1785 Mahmud paša Bušatlija, vezír Skaderský, použiv nepřítomnosti vladyky Petra I., nesvornosti Černohorcův a zrady několika hlavárů, podnikl demonstrativní tažení Černou Horou a stanul i na Cetyni, odkudž poslal zprávu o svém zdaru Benátskému guvernéru v Kotoru, jenž si pospíšil a pašovi štěstí přál, chtěje přátelským způsobem odvrátiti podobnou návštěvu od Boky Kotorské; ale Mahmud paša laskavosti guvernérově nehrubě rozuměl a vraceje se s vojskem do Skadru, volil cestu přes část Boky, již právě tak zpustošil, jako Černou Horu. Obyvatelé, kteří mohli, utekli se za hradby města Budvy a zde čekali, pašali se na ně oboří. Mahmud se jimi nezdržoval a sloupiv ve „tří obcích“ a Paštrovićích, co se dalo, odebral se domů.

Ohromné vítězství, jehož vladyka Petr I. r. 1796 dobyl na Krusách nad vezírem Mahmudem pašou, jenž v té bitvě hlavy pozbyl, zjednalo

Černé Hoře velikou vážnost u srbského obyvatelstva zemí sousedních, k čemuž svým dílem přičinila se i přízeň, kterou Rusko od počátku panování Petra I. Černé Hoře projevovalo, i šťastné výsledky ruských zbraní za posledních let.

R. 1797 Napoleon učinil konec republice Benátské; dne 5. října téhož roku Boka Kotorská dána mírem Kampoformijským Rakousku.

Kotořané a ostatní Bokelci byli pamětlivi své smlouvy s republikou Benátskou, kterou s ní učinili, dávajíce se pod její nadvládu, a nevidělo se jim, aby mlčky svoje právo zadali, dle něhož po pádu Benátek znova nabyli samostatnosti. I sešli se hlavárové Bokelští na skupštinu, aby porokovali, co by měli činiti; nevědouce pak, co by jim bylo nejprospěšnějším, tázali se vladyky Petra o radu. Petr jim odpověděl, aby ustanovili prozatímní vládu, ustrojili národní gardu, jmenovali soud a zachovávali pořádek; vzkřísíli se republika Benátská, že jim proto nezazlí; nevzkřísíli se, nechť přiznají vládu císaře římského, ale za touž podmínkou, za níž druhdy přijali Benátčany za své vrchní pány. Budvané nad to pozvali vladyku, aby přišel mezi ně a zvolili jej sobě za prozatímního protektora, o čemž napsali tuto listinu:

„Ve jmeně Kristovu, amen. 1797. roku, července měsíce 14. dne.

Budva od dávných časů byla podřízena aristokratické Benátské vládě, pod niž se dobrovolně dala, a zůstala jí věrna za všech rozmanitých a žalostných změn válečných. Nyní, když její vládce již odřekl se aristokratické vlády, Budva, město i okolí, dnešního dne slavnostně i dobrovolně se vzdávajíc, poddává se Jeho c. k. Veličenstvu Františku II., králi uherskému, českému, chorvátskému, dalmatskému atd. atd., jehož císařské milosti prosebně si žádá, a prosíc doufá, že obdrží tytéž svobody a práva, jichž dosud užívala. A dotud, dokud pod ochranu Přesvětlého Jeho Veličenstva přijata nebude, vyvoluje si za svého ochrance, zastance a soudce Petra Petroviće, veleslavného arcibiskupa a metropolitu černohorského.“

Tato listina byla v neděli přečtena s kazatelny hlavního chrámu a potom u přítomnosti valné hromady národa odevzdána vladykovi.

Rakouský generál baron Rukavina ještě v měsíci červenci uvázal se v celou Dalmacii. Za ním šel plnomocný komisař hrabě Rajmund Thurn a zaváděl v Dalmacii občanskou správu dle způsobu rakouského.

Že v jednání vladyky Petra nebylo klamu, o tom svědčí listy, jež mu psal generál Rukavina. V dopisu ze dne 22. srpna generál praví: „Važe Excellence jak svými šlechetnými skutky při poddání se lidu Budvanského Jeho Ap. Vel., tak i tím, že jeho slavné prapory zavláti mohly nad tím městem, získala sobě velikou lásku a úctu každého věrného poddaného J. Vel., a ještě více moji, jemuž V. Exc. usnadnila nejtěžší práci při uvázání se v celou Boku.“

Vidouce Bokelci, že republika Benátská se nevzpamatuje, a že vojsko rakouské již celou Dalmacii obsadilo, vypravili k generálu Rukavinovi posly na Korčulu, kteříž jej jmenem ostatního obyvatelstva vítali a k sobě zvali. Dne 22. srpna Rukavina přistál v Kotoru a potom i celou Boku vojensky zaujal.

Jak byla sestavena „národní garda,“ již Petr Bokelcům zřídil, o tom se zmiňuje kanovník Antonín Kojović: „Garda skládala se ze

60 mužů, t. j. z 20 měšťanů (z Budvy), 20 Paštrovićanův a 20 ze „tří obcí;" vladyka jí dal jmeno „buljuk" a ona hlídala město a vykonávala poněkud spravedlnost ve městě, v Paštrovićích i třech obcích; ta garda střídala se každých 8 dní a trvala, dokud nepřišli Rakušané."

Rakušané se v Boce ještě ani neohřáli, když měsíce října ukázalo se na vodách Dubrovnických francouzské loďstvo, jemuž velel kontradmirál Brueys. Hrabě Thurn právě meškal na Rosách. Brueys poslal k němu svého kurýra s rozkazem, aby se Rakušané honem vyklidili z Boky, sice že je mocí k tomu přinutí. „V nouzi Černohorec dobrý," Thurn sobě pomyslil a obrátil se k vladykovi Petru a prosil jej, „aby se svými chrabrými Černohorci neodřekl poskytnouti výdatnou pomoc Boce Kotorské proti společnému nepříteli a rušiteli zákona a nejsvětějších svazkův, a aby ráčil o této vážné a kvapné věci písemně se srozuměti s Jeho Exc. panem komandantem Bradym, anebo s nejbližším komandantem."

Vladyka pomoci neodepřel, začež mu hrabě Thurn poslal na důkaz vděčnosti dárek neveliký, pouhou tabatěrku, a provázel jej listem ze dne 27. října, jenž je zajímav netoliko Thurnovou chvàlořečí nad poslanou tabatěrkou, nýbrž hlavně vřelým spůsobem, jakým rakouský komisař mluvil k panovníku černohorskému. Píšeť: „Za to, že jste ráčili své Černohorce hned poslati na pomoc tomuto národu, jemuž Francouzové hrozili formálním prohlášením, že jej jako nepřítele pokoří, dovoltež Vaše Exc., abych Vám ve jmenu J. Vel. mohl vysloviti uznání, podávaje Vám jako malý dárek na památku porfyrovou tabatěrku, kterou velmi umělá ruka vyrobila; tabatěrka představuje v mosaice nad míru krásné chrám Svornosti v Římě, symbol, jenž docela podobá se tomu, co jste Vy v nynější příčině ukázali."

Vítězství, jehož Napoleon r. 1805 dobyl nejprve nad Rakušany u Ulma a potom u Slavkova nad Rakušany a Rusy, bylo příčinou, že Rakousko mírem Prešpurským Francii odstoupilo Dalmacii s Bokou Kotorskou. Rakouský náčelník Boky, baron Kavalkabo, ohlásil dne 22. ledna 1806 Bokelcům, že se musejí vzdáti francouzskému vojsku.

Boka opět ocitla se v položení, kde dle práva sobě vyhrazeného mohla o svém osudu sama rozhodnouti; jen byla otázka, kdy by ustanovila se na něčem, co by se příčilo vůli mocných států, nebylali by přinucena jich uposlechnouti. Francouzův Bokelci za své pány přijati nechtěli jednak proto, že tehdejší ruch ve Francii příčil se jejich konservativním názorům, a jednak, že byli nepřáteli Ruska, které u Bokelců mnoho vážilo.

Tehdáž prodléval na ostrově Krfu viceadmirál Seňavin, jenž Ionských ostrovů střehl před Francouzi. Bokelci, kteří Rusům přáli všeho zdaru, viděli, že by se Seňavin dostal do situace velmi svízelné, kdy by vojsko francouzské zaujalo Boku. Usnesli se tedy, že Seňavinu podají pomocnou ruku a tím i sebe zbaví nebezpečí, jehož se od Francouzův obávali. I vypravili svoje deputáty na Cetyň k vladyce Petrovi a ruskému poslu Sankovskému s návrhem, že jsou ochotni brániti Boku do poslední krůpěje krve proti Francouzům, budouli jim Černohorci a ruské loďstvo na Krfu na pomoc. Vladyka i Sankovský rádi na to přistáli a hned poslali k Seňavinu kurýra, žádajíce, aby

bez meškání poslal válečné lodi do Boky. Mezi tím vladyka na veliké skupštině, která sešla se na Cetyň dne 15. února 1806, za souhlasu všech hlavárů prohlásil před národem, že bude netoliko bojovati proti Francouzům, nýbrž i že se přičiní, aby rakouské vojsko odtáhlo z Boky, prve než přijdou Francouzové. Ujav se osobně velení nad spojenými Černohorci a Bokelci, vladyka již dne 16. února obklíčil Erceg Nový; téhož dne přistál i ruský kapitán Belli s částí loďstva před tímto městem. Začalo vyjednávání a když nespělo k žádoucímu konci, vladyka dne 21. února prohlásil rakouskému veliteli, nevydáli města národu dobrovolně, že požene na ně útokem. Belli ze své strany navrhnul rakouskému veliteli, aby odevzdal klíče města kapetánům obcí, od nichž je Rakušané přijali, uvazujíce se v držení tohoto kraje, a dodal, že Rakušané brání nyní zemi nepřátelskou, proto že lhůta, kdy měli přijíti Francouzové, vypršela již 29. dnem ledna. Rakouský plnomocník souhlasil a vydal Boku Černohorcům a Rusům.

Nazejtří vladyka došel na loď kapitána Belliho a vedl jej do monastýra Saviny, kde duchovenstvo u přítomnosti valné hromady národa sloužilo slavnou bohoslužbu na poděkování. Vladyka posvětil nové prapory, které se měly rozvinouti nad městy Bokelskými, a promluvil k národu těmito slovy: „Vyplnila se touha vaše, chrabří Slované! Vidíte mezi sebou dávno žádané svoje bratry, bratry po rodu, víře, statečnosti a slávě. Blahoslavený monarch ruský přijímá vás do počtu svých dítek. Ó budiž blahoslavena, ó Prozřetelnosti božská! Chovejte věčně v paměti tento radostný a šťastný den! Ale prve, než vám odevzdám tyto posvěcené prapory, je třeba, abyste složili přísahu, že je budete brániti do posledních sil.“ Národ s jásotem přísahal a volal „živio Alexander!“ Ruský prapor zavlál nad Ercegem Novým se tvrze španělské a 101 dělová rána rozhlašovala do světa zvěst o tomto slavném okamžiku.

Čubro Čojković zapsal píseň o těchto událostech, jižto složil Černohorec Djuro Milutinović z Grahova. Pro zajímavost její klademe ji zde v plném znění, překládajíce hlavní část prosou a jen konec, týkající se vydání Boky Rusům, veršem.

Píseň vypravuje: Dvě koruny jsou se povadily o korunu dože Benátského; první byl Vídenský císař a druhý byl Bonapart král. Bonapart napsal psaní a poslal je císaři Vídenskému: „Slyš mne dobře, Vídenský císaři! Chcešli, abychom se nevadili, nech mi Benátky a Italii, a nenechášli, dávám ti čestné slovo, že seberu vši mocnou Francii a na tvou hranici udeřím, vsi popálím, města vezmu, až dojdu do bílé Vídně, které i bez boje se zmocním, z tvého dvora udělám si konírnu a špitál; ale ani na tom nepřestanu a budu tě honiti zemí Djermanií, až tě doženu do Zlaté Prahy a tvoji Zlatou Prahu sobě přisvojím; odtud pak obrátím vojsko na město Milán, i Milána dobudu a teprve v Benátkách odpočinu; odtud pak obrátím vojsko na všechny tvoje země, odejmu ti Istrii, Dalmacii a slavnou krajinu Kotorskou.“ — Když Vídenský císař toto psaní obdržel, svolal všechno panstvo a list četl. Pánové, psaní vyslechnuvše, promluvili k císaři: „Ó císaři, naše zlatá koruno! Chraň se ďábla i Benátek, ale braň svou korunu a císařství, které jsi zdědil po otci.“ Arcivévoda tu se namanul a příteli císaři

pravil: „Italie je tvoje zlatá síň, Benátky květ měst, Istrie a Dalmacie, ó císaři, jsou tvoje bánovina, Boka ti je klíčem — ožel toho všeho, víšli jak!" Vyslechnuv arcivévodu, císař napsal drobné psaní a poslal je Bonapartu králi: „Slyšíšli mne, Bonaparte králi? Víšli a pamatuješ, co jsme si udělali, když jsme Benátskou korunu rozkorunili? Udělali jsme si, abys ty vzal dožovy poklady, já pak zemi a města — a já ti, co je mého, nevydám, dokud mám korunu a císařství, aniž bojím se tebe a Francie." Když Bonapart král toto psaní četl, zplna hrdla se rozesmál a pravil: „A chudáčku, Vídenský císaři! a tyli chceš s námi bojovati?" I sebral celou Francii a udeřil na hranici císařskou, vsi pálil, měst dobýval, až došel na blízko Vídně. Tu se potkal s mladým knížetem Kutuzovem, pobili se, Bonapart ztratil několik tisíc mužův a byl zahnán přes hranici. Ale bílá víla zavolala: „Ó veliký kníže Kutuzove! Nevidíš nebo nedbáš, že přátelé tebe zradili a předčasně mír učinili, tebe se netázavše? Běž a zachraň svou hlavu!" Když to slyšel Kutuzov, učinil dle rady víliny. Bonapart jej nechtěl pronásledovati, nýbrž obrátil se nazpět, bez boje vešel do bílé Vídně, císaře posměchem potupil, vykonal vše, čím mu hrozil a honil jej zemí Djermanií, až jej dohnal do Zlaté Prahy, Zlatou Prahu osvojil, odtud pak obrátil vojsko k městu Milánu, kde jeho dočekal Filip Vukasović, generál země slovanské; Filip bránil město tři bílé dni, ale když jej pánové jeho zradili, Bonapart města se zmocnil a táhl dále do Benátek, kdež odpočinul sobě na trůně dožovu. Sem ho došlo drobné psaní od mladých Jakobinů, kteříž byli v Boce Kotorské: „Bonaparte, otče náš i matko! Honem pospěš, znášli boha, abys nás vysvobodil; nepospíšíšli, padneme do rukou buď Angličanu neb Moskovu."

Slyšeli to Bokelští junáci,
mezi nimiž i Kneževič Djuro.
Srbín Djuro napsal bílé psaní,
které poslal na Krf Seňavinu:
„Seňavine, ruský generále!
Neslyšíšli, čili o nás nedbáš?"
Uplynuly čtyři věky plné,
co Srbové ztratili jsme cara
na Kosovu, na krvavém poli.
Kdo nepadl, útěkem se spasil,
spásu hledal na Přímoří plodném
pod záštitou dože Benátského.
Krásně věru přivítal je dože,
otec dítky nemohl by lépe.
Letos tomu devátý rok běží,
co chudáci jsme se přeprodali
Vídenskému onomu císaři
a on byl nám jak otec i matka.
Tu však přišli kletí Jakobini,
přeprodali i nás i císaře
Bonapartu, francouzskému králi.
Seňavine, slavný generále!
Klneme tě tvrdou věrou ruskou,
spěš a chvátej, jak nejlépe můžeš,
čekají tě Bokelští Srbové,
čekají tě jako dítky otce."
Když Seňavin toto psaní dostal,
a když viděl, co mu psaní praví,

ihned pustil na moře své lodi
a plul zrovna do Kotorské Boky,
málem se tu s Bonapartem potkal,
ale štěstí Seňavinu přálo,
obsadilť on Boku před Francouzem.
A Bokelci nyní prozpěvují:
„Bože milý, za vše tobě díka,
nyní máme Rusa panovníka!
Svoji k svému a vždy podle práva,
opět slunce nade Srbstvem vstává;
to se děje, co je vůle boží,
a bůh opět srbskou slávu zmnoží.
A tak, milá družino a bratří,
každému buď ono, co mu patří.
Co je naše, toho sobě dbejme,
cizího si nikdy nežádejme.“

Několik dní potom, když Rusové a Černohorci obsadili Boku, roznesl se hlas, že Dubrovčané chtějí převezti francouzské vojsko, určené k zaujetí Boky, ze Stonu do Dubrovníka. Vladyka hned poslal četu černohorskou, aby přinutila Dubrovnický senát k zachování neutrality. A kapitán Belli poslal jednu fregatu, aby zabránila Francouzům převoz do Dubrovníka.

Zvěděv, že je Boka obsazena, Seňavin pro první chvíli vypravil dva prapory muškety̆rův a 4 děla pod velením generála majora Puškina, aby mohl býti Erceg Nový a Kotor obhájen; za nimi pak sám s částí loďstva připlul a dne 13. března přistál před Kotorem, kde byl slavně dočekán.

Kanovník Kojović dopodrobna popisuje, kterak Budva byla Rusům vydána. Způsob, jakým se to stalo, byl dojista na všech místech stejný a obřadnost při něm byla velitelstvem předepsána; z té příčiny je popis Kojovićův důležit, tím spíše, že zprávy o oněch příhodách, ačkoli jsou tak nedávny, velice jsou řídky a vzácny. Zvláštní pak váhu má svědectví katolického kněze o tom, jak se ruské vojsko v obsazeném kraji chovalo. Kojović ve svých zápiskách takto zaznamenal: Dne 7. března r. 1806 okolo půldruhé hodiny odpolední stihl po cestě pozemní ruský důstojník, námořský poručík Milošković, původem Černohorec z nahie Piperské, a s ním bylo 9 vojáků námořníků. Když řečený důstojník se objevil, byly mu brány otevřeny a on vstoupil s vytasenou šavlí, provázen kromě oněch 9 námořníků ještě Sávou Petrovićem, bratrem vladykovým, a jeho tajemníkem Jáchymem Stefanovićem z Podgorice, narozeným v Budvě. Obyvatelé Budvanští, v jich čele velitel vojenský, dočekali a přivítali jej před branou, načež jej odvedli na náměstí, kde stála vojenská stráž. Rakouský velitel odvedl onoho ruského důstojníka a Petroviće do bytu praetorova, s nimi se tam odebraly i hlavy šlechty. Velitel rakouský pilně se staral, aby sám odevzdal klíče onomu ruskému důstojníku, ale on je nechtěl přijati od Rakušana, žádaje, aby mu klíče města odevzdány byly od městských náčelníků. Spor o to ještě dlouho netrval a ruský důstojník prohlásil, že se svými vojáky se vrátí; nezbývalo tedy, než učiniti dle jeho žádosti. Když se tak stalo, byl zhotoven bílý prapor s modrým křížem, načež vydán rozkaz, abychom se ve 4 hodiny odpoledne všichni ve zbrani shromáždili na chrámovém náměstí. Rozkaz tento byl přesně vyplněn a v udanou

hodinu zavlál nade hradem ruský prapor, všechny zvony zvonily a střílelo se z kusův i pušek. Ačkoli byl den pochmurný a deštivý, když Rusové přišli, přece je doprovázelo množství Černohorcův a lidí ze sousedních obcí. Občané konali po několik dní stráž společně s vojáky rakouskými. Oněch několik vojáků ruských hlídalo bránu a prachárnu. Za několik dní vyšli Rakušané ve vojenském pořádku a vstoupili na loď kapitána Škaljarina z Prčaně, jenž je v přístavu očekával. Jedva Rakušané došli do přístavu, přitáhla po zemi silná četa granátníků ruských, po nich pak za nedlouho setnina mušketýrů, kteráž potom zůstala v Budvě až do doby, kdy se Rusové pokoušeli dobyti Dubrovníka. Proti očekávání naší obce Rusové se chovali chvalitebně. Starali se, aby sobě získali přátelství každého bez rozdílu stavu a s každým si činili známost. Na nikoho nenapadali, nikoho neobtěžovali. Důstojníci byli zdvořilí a vojáci uctiví. Každodenně poskytovali zábavu svým zpěvem, a v době masopustní bylo s nimi stále veselí. Byli shovívavi a nestranni, třeba se to nelíbilo některým pravoslavným. Co se týče víry, byla úplná svoboda vyznání. Navštěvovali naše bohoslužby a velitel sám účastnil se našich slavnostních procesí. Důstojníci byli velmi milovni her a závodů, čímž více nás bavili, nežli sebe. Byli jsme poněkud žádostivi, když se nám dostalo pozvání na jejich hostiny. Jedním slovem: kdy by chtěl někdo špatně mluviti o Rusích, aspoň o těch, kteří byli v Budvě, zasluhoval by názvu ničemy a zlomyslníka.

Za náčelníka občanského i vojenského přišel jistý major Jovan Miletić, člověk dobrodružný, jenž přijal za své rádce popa Andriju Uglišiće z Braićův a Štěpána Čúdu, Paštrovićana.

Dne 11. září 1806 byl veřejně oslaven svátek sv. Alexandra Něvského. V katolickém i pravoslavném chrámě, kterýž jest na hradním náměstí, zpívána byla chvalořeč Hospodinu a na všecky zvony se zvonilo. R. 1806 byly oslaveny i narozeniny cara ruského Alexandra, kteréž připadají na den 24. prosince.

Když Francouzi vtrhli do Dubrovníka, major Miletić vydal rozkaz, že každý musí do vojny proti nim. To bylo zvláště katolíkům nemilo, a Miletić hrozil, že dá každého zastřeliti, kdo by se jeho rozkazu protivil. V den vytažení do pole některé vzteklé ženy zákona pravoslavného vrhaly se na muže, kteří chtěli zůstati doma, a svoje zástěry jim přivazujíce je nutily, aby se připojili k Rusům. —

Boka Kotorská byla pro ruské vojsko velmi důležita jak svým položením, tak i tím, že obyvatelstvo nejen její, nýbrž i sousedních zemí srbských bylo smýšlení Rusům přátelského. Seňavin, uchýliv se do Boky, zachránil Rusy od vytlačení z moře Středozemního a od hanby, která by jim z toho byla vznikla. Seňavinu kromě jeho vlastního loďstva bylo na ruku mnoho ozbrojených lodí Bokelských, jež byly majetkem soukromníků. S jejich pomocí Seňavin mohl přerušiti spojení Dalmacie s Italií přes Jadranské moře, neboť lodi Bokelské svou lehkostí velmi dobře se hodily za blokadu těsných průplavů, jimiž se přistupuje do přístavů dalmatských.

Naproti tomu Francouzové bez loďstva, jízdy a dělostřelby, třeba měli znamenitou pěchotu, mohli napadati toliko ze strany Dubrovníka, ale aby sem došli, k tomu jim bylo třeba překročiti strmé hory, kde

nebylo ani cest, ani dobytka k dopravě vhodného, tak že musili sami svoje zásoby přenášeti. Mimo to Dalmatinci Francouzův prudce nenáviděli, a Francouzové, chtěli-li v zemi udržeti pokoj, musili v ní zanechati silnou posádku. Měli v Dalmacii 40.000 mužův, z nichž nemohli do Boky poslati více než polovici, kterýžto počet nebyl dostatečný ani na dobytí jediného města v Boce, Ercegu Nového.

Seňavin zamýšlel vypuditi Francouze z celé Dalmacie. Vyslal kapitána Belliho s osmi válečnými a devíti Bokelskými loďmi, aby pokořil dalmatské ostrovy. Sám z Krfu přivedl větší počet loďstva a 6 setnin myslivců, načež dne 27. dubna pospíšil za Bellim na Korčulu.

Napoleon, rozezlen, že se mu těch několik pídí území Bokelského protiví, vyžádal si od Vídenského dvora dovolení, aby francouzské vojsko smělo přes rakouské země svobodně táhnouti na pokoření odvážlivého kraje; až by to bylo dokonáno, francouzské vojsko mělo přes Boku a Albanii pospíšiti na Krf.

Když Seňavin přišel, senát Dubrovnický vypravil k němu deputaci, která by jej pozdravila a za ochranu požádala. Seňavin zastavil se dne 6. května v Dubrovníce a se senátem tak se smluvil, že Dubrovník, jakmile Francouzové vstoupí na jeho území, vpustí do svých bran ruskou posádku, jíž na pomoc ozbrojí všechno měšťanstvo. Seňavin se domníval, že se může na slovo Dubrovčanů spolehnouti, tím spíše, anoť se nezdálo rozumným, aby Dubrovčané, žijící od námořního obchodu, spolčovali se s Francií, kteráž nemohla jejich zájmům poskytnouti ochrany, nemajíc námořské moci. Ale stalo se jinak. Někteří senátoři Dubrovničtí ukazovali, že Francouzové, třeba neměli lodí, mají četnou pěchotu, tak slavně osvědčenou, jíž Rusové, Černohorci a Bokelci nebudou moci odolati, a jsouli již Dubrovčané vedeni zásadou, aby se spolčili se silnějším, že musejí se přidati na stranu Francouzů. A strana tato v senátě zvítězila.

Dne 15. května francouzský generál Lauriston vrazil do Dubrovníka a prohlásil, že neutrálnost republiky nebude uznána dříve, dokud se Rusové nevyklidí z Dalmacie, z ostrovů, Boky i Krfu.

Vladyka Petr, zvěděv, že Francouzi zaujali Dubrovník, pospíšil, aby se s nimi změřil. Vedl s sebou Černohorce, Bokelce, dvě setniny ruských mušketýrův a setninu myslivců. S Francouzi společně proti němu vytáhli i Dubrovčané. Dne 21. května strhnul se boj u Cavtatu (Starého Dubrovníka). Po krátkém, ale krutém boji Francouzové s Dubrovčany ustoupili a zavřeli se do Cavtatu, ztrativše 250 mrtvých; Černohorci a Rusové měli ztrátu pouze několika málo mužů. Když pak nazejtří přišel major Zabělin s posilou čtyř setnin myslivců, Francouzové prchli do Dubrovníka a Rusové obsadili Cavtat. Francouzové opevnili se nad Dubrovníkem na hoře Brgatu, v poloze téměř nepřístupné, odkudž nevycházeli.

Zatím co se toto dálo, Seňavin meškal v Terstu. Vrátiv se, učinil s vladykou plán, jak vzíti Brgat, ostrov Lokrum a snad i Dubrovník sám. Dne 3. června vladyka posunul se k Francouzům, kteří před ním ustoupili do svých opevnění.

Dne 6. června o 4. hodině ranní ruské lodi počaly se přivláčeti k Dubrovníku, načež zakotvily se na místě, odkud by mohly býti na

pomoc vojsku rusko-černohorskému. Francouzové měli 3000 mužů vlastního vojska a 4000 Dubrovčanů. Rusů bylo 1200, Černohorců s Bokelci 3500. Položení Francouzů bylo přírodou i uměním tak opevněno, že se mohlo zdáti nedobytným. Černohorci první učinili útok na nepřítele, vzali útokem první a nejdůležitější jeho posici a hnali se na druhou. Francouzům bylo by se podařilo rozohněné Černohorce vlákati do zálohy, avšak Rusové v čas to spozorovali, k Černohorcům přitrhli a za nedlouho zmocnili se i druhé a třetí posice francouzské. Turci je zpravili, že k Francouzům kvapí posila. Spojenci musili si pospíšiti. Vladyka sám postavil se dobyvatelům v čelo. Francouzové byli sehnáni s výšin, na nichž ihned vztýčeny prapory ruské. Ještě jednou se Francouzové postavili a kladli nadlidský odpor, avšak nic neprospělo, byli obráceni na bezhlavý útěk. Černohorci chtěli jim nadběhnouti a zabrániti jim vstup do hradeb městských; nastalá tma je v tom podporovala. Francouzská posila byla přepadena a zaplašena. Francouzův a Dubrovčanův padlo přes 800, Rusové měli 17 mrtvých a 33 raněných, Černohorci a Bokelci mrtvých i raněných okolo sta.

Po této znamenité bitvě Francouzové zavřeli se za zdí Dubrovníka a jen čas ob čas činili výpady, které končily tím, že se musili vrátiti do města. Dubrovník již uvažoval, nebyloli by lépe vzdáti se, když Rusům stihl rozkaz cara Alexandra, aby Boku opět vydali Rakušanům, kteříž pak ji odevzdají Francouzům. Seňavin tento rozkaz několik dní tajil, a když jej Sankovský Černohorcům oznámil, velká část jich rozešla se domů rozmrzena a sklamána. Vladyka Petr setrval při Rusích. Dne 24. června časně z rána vladyka obdržel zprávu, že 500 Francouzů přichází do Stonu obleženým na pomoc. Vladyka proti této hrstce poslal dvě setniny myslivců a něco Černohorcův a Bokelcův, kteříž ale, spatřivše nepřítele, poznali, že byli oklamáni a že je Francouzův nejméně 3000. Na vzdory přesile zahájen boj na místě. Černohorci zastavili první francouzskou kolonu, a generál Molitor, jenž posilu vedl, viděl, že musí proti několika Černohorcům užiti celého svého oddělení. Po krátkém, ale zuřivém boji Černohorci a Bokelci ustoupili ke Cavtatu a táhli k Ercegu Novému, kamž i ruské lodi odpluly, vzavše s sebou pozemní vojsko.

Bokelci velmi těžko nesli, že mají připadnouti pod Francii, a žádali Seňavina za dovolení, aby směli vypraviti k caru Alexandru posly, nedalli by se uprositi, aby vydaný už rozkaz odvolal. Seňavin na radu vladyky Petra na to přistál a rozhodl se, že nikoho do Boky nepustí, dokud nedojde nový carský rozkaz. Deputaci vedl archimandrit Vučetić, rozený Bokelec.

Bokelci doufali, že jejich poslové v Petrohradě dobře pochodí, a nabyli zas mysli jarejší a ducha podnikavějšího. Zasedli ve pruhu země mezi Bokou a Dubrovníkem, co bylo Dubrovnického, ze zlosti vše ničili a pustošili, a Francouzům, ačkoli byli nyní v Dubrovníce v síle 8000 mužů, bránili ze bran vyjíti.

Generál Lauriston, poznávaje, že tu je sláva zbraní francouzských v nemalém nebezpečí, chtěl věc chytře uhladiti a vladyku sliby na svou stranu získati. Připovídal Petrovi, že jej Napoleon, budeli mu po vůli, nazve patriarchou vší Dalmacie; za to měl vladyka přiměti Bo-

kelce k poslušnosti a Francouzům pomoci obsaditi Hercegovinu a Albanii. Vladyka nejen že sliby se omámiti nedal, nýbrž toho dosáhl i u pašů Skaderského a Trebiňského, kteří již od Francouzů vzali znamenité dary.

Seňavin měl pro svůj odklad i ten důvod, že pořád ještě vyjednával s Lauristonem o způsobu, kterak má býti Boka Francouzům odevzdána: Seňavin se odvolával na rozkaz carův, že se tak má státi skrze ruce Rakušanů, Lauriston pak stál na svém, aby byla vydána přímo jemu bez rakouského prostřednictví.

O pořízení Bokelských poslů nebylo ani slechu; konečně dne 26. srpna přispěl zvláštní kurýr s rozkazem carovým, že má býti pokračováno v boji s Francouzi, kteří zatím porušivše příměří posunuli přední svoje stráže až na Ostrý Rt při vstupu do zálivu Kotorského a k samému Ercegu Novému.

Po tak radostné novině z Ruska slovanští spojenci dlouho nečekali a s chutí pustili se do dalšího zápasu. Již 2. září obyvatelstvo Nového Ercegu vypadlo na Francouze, kteří neměli o rozkazu z Petrohradu zdání a na boj nebyli připraveni, a zahnalo je za hranici svého města. Černohorci a Bokelci dostavili se v počtu hojnějším než prve; bylot jich dohromady na 6000 mužů, jež vedl vladyka Petr. Rusové vytlačili Francouze z Ostrého Rtu, načež si je podalo nepravidelné oddělení vladykovo, které bylo předvojem, a zahánělo je podle mořského břehu. Dne 16. září sbor vladykův vzal francouzské ležení a přinutil nepřítele k odstupu do Cavtatu, kde dlel nový vrchní velitel francouzského vojska, generál Marmont, jenž byl s sebou přivedl na 15.000 mužů, tak že měl proti spojencům všeho vojska na 20.000. Dne 18. září Marmont započal boj, udeřiv na posici vladykovu, jehož hlavního stanu se zmocnil. Vladyka pomalu ustupoval, stále se chrabře bráně. V pravý čas Rusové přispěli mu na pomoc. Dne následujícího Francouzové nechali vladyku na pokoji a vší silou vrhli se na Rusy, jež přiměli, že ustoupili za hradby Ercegu Nového. Dne 20. září generál Marmont zahájil mocný útok na město. Boj počal, Rusové palbou s hradeb nepříteli veliké škody činili. Vladyka seřadil své Černohorce a Bokelce dle vzoru pravidelného vojska; část nechal v záloze, s částí udeřil na Francouze. Marmont hněvivě obořil se na nebezpečné pokušitele, kteří dlouho neotáleli, vytasili handžáry a řítili se na nepřítele jako krupobití, bez milosti rubajíce, co se jim pod ostří nože namanulo. I strhnul se boj strašlivý, neboť Francouzové, spoléhajíce na své umění a přesilu, neměli se k ústupu. Když první řady Černohorcův a Bokelcův umdlévaly, nové pospíchaly je zaměniti. I viděl Marmont, že mu mnoho vojska hyne, a přerušiv bitvu o jedné hodině s půlnoci, zavlekl se do svého ležení na Sutorině, kde však se nepozdržel, obávaje se, aby nebyl obklíčen, a ještě té noci pod pokrývkou tmy odkrádal se do Cavtatu. To však neušlo vladykovým strážím, které způsobily poplach, a hned opět všichni Černohorci a Bokelci byli na nohou, aby nepřítele pronásledovali. I Rusové se o tom dověděli a sjednotili se s nepravidelným sborem. Francouzové nejprve ustupovali v pořádku, ale znenáhla pod ranami pronásledovatelů zbystřovali krok, až se vpravili do úprku. Vladyka je dohnal do Cavtatu a vrátil

se se svým sborem, jenž jásal netoliko nad znamenitým vítězstvím, nýbrž i nad bohatou kořistí. Ztráty Francouzův obnášely na 3000 mrtvých a raněných, ztráty Rusů 600 mužů zabitých, raněných a zajatých, ztráty Černohorcův a Bokelců na 200 mužů.

Protože zima se blížila, zápasníci ubírali se do svých zimovisek: Francouzové do Dubrovníka a Cavtatu, Rusové zůstali v Ercegu Novém, ponechavše při sobě 2000 Černohorcův a 1000 Bokelců; ostatní část nepravidelného sboru byla na zimu propuštěna domů.

Politický ruch, jenžto za přítomnosti Rusů rozhostil se v Boce a Černé Hoře, zasáhl i do Hercegoviny. Křesťané tajně vzkázali Seňavinu, že jsou hotovi přistáti k němu. Seňavin jim odpověděl, aby úmysl svůj skutkem učinili až z jara, aby do té doby se připravovali a před Turky tajemství zachovávali, co pak se Francouzů týká, aby jim prozatím špíže neprodávali.

V měsíci říjnu archimandrit Vučetić vrátil se z Ruska; přinesl vladykovi pochvalu carovu, vyznamenání a náhrady za výlohy válečné něco přes 2500 dukátů.

Zatím se rozhodovalo o osudu Boky na dalekém severu. Napoleon dobyl ohromného vítězství u Jeny a potřel i spojence její Rusy. Francouzským diplomatům v Cařihradě podařilo se odkloniti sultána od spolku proti Napoleonovi, z čehož vypuklo nepřátelství mezi Tureckem a Ruskem. Turci hercegovští a albanští podali ruku Francouzům, jakožto nynějším svým spojencům. Pro křesťany hercegovské, kteří konali přípravy k povstání a již veřejně žádali vladyku Petra, aby se jich zastal, nebyla to příznivá chvíle, právě jako ne pro Bokelce.

V létě 1807 učiněn s Napoleonem mír v Tilži, dle něhož car Alexander byl zavázán vydati Boku a Ionské ostrovy Francouzům, vyvesti své vojsko z Multan i Valašska a porovnati se s porťou.

Generál Lauriston podal kapitánu Barjatinskému, jenž v nepřítomnosti Seňavina — kterýž byl se odebral na Krf — velel nad loďstvem v Boce, zprávu o míru Tilžském. Dne 23. července Barjatinský obdržel po kurýrovi carský rozkaz, aby Boku vydal Francouzům, načež dne 29. července Lauriston zaujal Erceg Nový a pozejtří ostatní hrady a města Bokelská, z nichž vladyka Petr byl se odstranil.

Generál Marmont, usadiv se v Kotoru, pozval k sobě vladyku na návštěvu. Vladyka nejprve Marmontovi nedůvěřoval a již před samým Kotorem se nazpět obrátil, ale když mu přítel jeho Rus Sankovský psal, že taková nedůvěra je zbytečna a že se Marmont cítil uražena, Petr na návštěvu přišel a Marmont, vida před sebou muže, jenž rovně vyniká postavou, udatenstvím i rozumem, ujišťoval jej, že k němu nyní v pokoji cítí skutečné přátelství. Ale brzy se ukázalo, kam přátelství francouzského generála směřovalo: učinilť Petrovi návrh, aby dal se v ochranu Napoleonovu a dovolil, aby Francouzi prorazili mu cestu z Kotora přes Černou Horu do Nikšiće. Vladyka odepřel jedno i druhé, odpověděv, že je pod ochranou Ruska a mocnějšího ochrance aniž zná, aniž sobě žádá. Nepřátelství mezi Černohorci opět začalo. Braićané nechtěli se podrobiti novým pánům země, zbrojně se opřeli a Černohorci jim pomáhali. Napoleon, dostav zprávu o neoblomnosti Černohorců, nebyl naplněn obdivem, nýbrž hněvem přenáramným, že štipečka

srbských horalů se netřese před jeho všemocným slovem, a přísahal, že Černou Horu zničí, kámen na kameni nezůstaví a z Hory „černé“ učiní „červenou.“ Aby nepřestal na pouhém slově, Napoleon ihned projevil Černé Hoře své nepřátelství skutkem, zbaviv vladyku duchovní právomocnosti nad Bokou, již podčinil pravoslavnému biskupství dalmatskému, jež právě byl zřídil. Tím, jakož i jinými příčinami, Francouzi Bokelcům velmi se znechutili.

Mír Tilžský skončil r. 1810. Roku následujícího státové činili přípravy k novému zápasu.

Počátkem r. 1812 William Hoste, velitel nad anglickým loďstvem na vodách Jaderských, vyzval Bokelce, aby povstali proti Francouzům, a Černohorce, aby to dotvrdili. Jedny ani druhé nebylo třeba vybízeti dvakrát. Vladyka vzkázal anglickému admirálovi, že jest ochoten, ale potřebuje, aby jej Angličané podporovali s moře.

Vhodná chvíle, aby Francouzi byli vyhnáni, nadešla teprve r. 1813, když Rusové, vypudivše Napoleona, vyzývali do svaté vojny proti němu. Dne 27. srpna udaného roku vladyka vydal proklamaci k svému i Bokelskému národu, aby povstal proti Francouzům. O čemž měšťan Kotorský Zifra donesl zvěst Angličanům.

Již dne 9. září vladyka vtrhnul do Boky a obsadil Budvu, posádku zajal, děl a střeliva se zmocnil. Bokelci, vidouce, že Budva Černohorcům padla, přirazili k nim jako jeden muž. Dne 10. září Vuk Radonić obsadil Kotor město a tvrz Trojici blízko něho. Francouzské vojsko dne 12. září vytáhlo proti Radonići, aby mu tvrz vyrvali; Radonić nápodobeným útěkem vlákal je do nepříznivého položení a prudkým útokem přinutil, aby mu záda ukázali a patami spásu hledali. Francouzů zde padlo 100 a 36 bylo zajato.

Vladyka psal velitelům anglickému a rakouskému, že dílo šťastně počal, ale s hrstkou svého lidu bez jejich přispění dokonati je nemůže. I žádal, aby mu bez odkladu poslali posilu, on že se přičiní, aby vstup do zátoky od nepřítele očistil a posile volnou cestu proklestil. Toho i dokázal dvěma sice malýma, ale vážnýma bitkama na Verigách a Rosách. Zvláště v bitvě první Černohorci a Bokelci odvahou podivuhodnou se vyznamenali, nelekajíce se dvojího nepřátelského ohně, do jehož pršky bylo jim se vrhnouti.

Tyto úspěchy obracely na stranu vladykovu i nedůvěřivé obyvatelstvo katolické. Zatím Sávo Petrović obklíčil francouzskou posádku v Ercegu Novém a přesekl jí spojení s Dubrovníkem.

Dne 1. října část anglického loďstva veplula do Boky a přinesla vladykovi slib rakouského arcivévody Františka d'Este, že mu pošle zásobu náboje a prachu. Týž den i katolická místa na Boce povstala proti Francouzům a Perasťané vyhnavše je ze svého města, jali se francouzskými děly bombardovati ostrůvek sv. Jiří, s něhož Francouzi musili se vzdáliti. Dne 2. října Angličané s moře, Černohorci a Bokelci po suchu obořili se na Erceg Nový a vzali jej po dvoudenním boji. Ukořistili hojně střeliva i špíže.

Francouzové drželi se v pevnosti Kotorské, jíž třeba bylo dobyti. Velitel anglický spokojil se tím, že zanechal něco vojska, aby hrad obklíčilo, sám pak s loďstvem vrátil se k Dubrovníku, slíbiv vla-

dykovi, že Boku nespustí s očí, a kdy by nutno bylo pomoci, že neopomine ji dáti.

V noci ze dne 16. na 17. října všichni Chorvátě, kteří tu byli s francouzským vojskem v počtu 256 mužů, tajně vyšli z pevnosti Kotorské a vzdali se opatu Brunazzimu, knězi rakouskému, jejž arcivévoda d' Este byl poslal. Přinesli s sebou i tři francouzské prapory a klíče ode hradu. Dne 17. října vladyka vyzval velitele francouzského Gauthiera, aby se vzdal, což on zamítl.

Vladyka svolal Bokelce a Černohorce na skupštinu do Dobroty, aby porokovali, nebyloli by nejlépe, kdy by lid černohorský a Bokelský sjednotil v jeden státní celek. Bokelci dne 29. října učinili na to písemný závazek tohoto znění:

„Dvě pohraničné provincie Černá Hora a Boka Kotorská přísahají si na vzájem před Hospodinem bohem, že si budou věrny a vždy v každé příčině a v každém případě zůstanou v jeden celek spojeny. Jako byly dosud pod vysokou a mocnou ochranou tří spojených států, Ruska, Rakouska a Velké Britanie, tak dotčené provincie ústy svých hlavárů prohlašují, kdy by někdy politické okolnosti přiměly jednu nebo druhou z nich, že by se podložila jedné budiž kterékoli z řečených držav, že obě sdíleti budou spolu stejný osud, to jest, obě se tétéž poddají vládě s oněmi smlouvami a svobodami, jichž dosud užívaly, nebo jichž příště nabudou."

Tento dohovor podepsali ze strany černohorské vladyka a Vuk Radonić, ze strany pak Bokelské zástupci obcí: Budvy, Risna, Dobroty, Prčaně, Perasta, Paštroviců, Grblje, Main, Poborů, Braićů, Stoliva, Kontada, Luštice, Krtol, Škaljarův a Muly. Nato vladyka ustanovil prozatímní vládu pode jmenem „ústřední komise," kteráž měla 9 členů z Boky, 9 z Černé Hory a vladyku za předsedu. Prozatímní vláda ujala se řízení věcí válečných, správy politické, soudní i udržování bezpečnosti.

Vladyka podal o tom všem zprávu ruskému dvoru, načež měli býti vybráni dva poslové, jeden Černohorec a Bokelec druhý, aby se odebrali na dvory spojených států, počnouce od ruského, a žádali, aby vlády vzaly slušný ohled na bratrské snesení obou krajů. K volbě těchto poslů nedošlo, protože vznikly zatím neshody mezi pravoslavnými a katolíky. I poslal vladyka sám na vlastní vrub do Petrohradu k caru Alexandrovi s prosbou, aby přijal Černou Horu a Boku pod svou záštitu, aby jim byl otcem, pánem a dobroditelem i — čehož nezapomenuto, — aby jim bez ujmy nechal staré svobody a práva. Kdy by nepořídil u dvora ruského, Sávo Plamenac měl se odebrati nejprve do Vídně, potom do Londýna za touž příčinou.

Mezi katolíky rozpředla se protiruská agitace; ukazovali na to, že Rusko je příliš daleko a na moři slabo, aby jim, kterýmž je moře výživou a vším, mohlo býti dostatečnou ochranou.

V polovici měsíce prosince rakouské loďstvo pod generálem Milutinovićem přiblížilo se k Boce. Vladyka psal i Milutinovići i generálu Tomašići, jmenovanému náměstkem dalmatským, a žádal, aby do Boky nevešli, dokud jeho posel nepřinese odpověď z Petrohradu nebo Vídně. Dne 27. prosince anglické vojsko počalo bombardovati pevnost Kotorskou,

a velitel její generál Gauthier vida, že odolati nemůže, vzdal se. Odešli Francouzové, za nimi Angličané, za Angličany Rakušané.

Sávo Plamenac s odpovědí nepřicházel. Zatím generál Milutinović dostal rozkaz z Vídně, aby Boku obsadil. Erceg Nový přijal jej dne 27. května 1814, Kotor dne 2. června. Ostatní města a místa učinila tak v nejbližších dnech. Rakousko nyní trvale Boku zaujalo. Vladyka vrátil se na Cetyň a odvolal Černohorce z Boky, žalosten, že vlády velikých států tak málo se ohlížejí na žádosti a potřeby národů.

Když už Rakušané Boku měli, Sávo Plamenac vrátil se a přinesl vladykovi z Paříže carův list, ve kterémž mu odporučoval, aby vydal Boku Rakušanům a Bokelce aby ujistil, že jejich dosavadních práv a svobod i příště bude šetřeno.

O tomto listu V. M. G. Medaković praví ve své knize „P. P. Njegoš, poslední panující vladyka černohorský,“ že je těžko věřiti v jeho pravdivost, a podobá prý se, že bylo podvrženo, aby oslabilo důvěru Černohorců v ruského cara. Medaković, jenž byl sekretářem Petra II., viděl jen kopii tohoto listu, originál nemohl nikde najíti.

Kdy by tehdáž Černohorci a Bokelci byli bývali svorni až do konce, není pochyby, že by se jim bylo podařilo utvořiti státní jednotu, neboť takový odpor, jako kladli Lauristonu a Marmontovi, byli by dovedli nastavit i generálu Milutinovići. První ústup tohoto vojevůdce z vod Bokelských neznamenal nic jiného, nežli slušnou úctu před prudkostí černohorského útoku a břitkostí jejich handžáru. Ale katolíci, jdouce především za hmotným prospěchem, zpronevěřili se bratrskému spolku s pravoslavnými a počali tajné dohovory s Rakouskem, které slibů nešetřilo, aby je vlákalo úplně do svého tábora. Ale ani pravoslavní, jak Bokelci tak Černohorci, nebyli bez viny, protože předčasně dávali katolíkům cítiti svoji nadvládu a hráli si, jako by již byli jejich pány. Ovšem katolíci neměli dobré svědomí a báli se, že jim pravoslavní i s úroky splatí útisky, které jim kdy byli půjčili; avšak pravoslavní měli míti ve chvíli tak vážné, která nenadchází každých deset let, tolik zralé rozvahy, aby na spáchané křivdy zapomněli a žili na dále s bratry druhého vyznání život nový, svorný a pokojný. Kotořané, aby učinili Černohorcům boj s Rakušany nemožným, zatloukli děla na svých hradbách, pro kterouž příčinu Černohorci musili odejíti, poznávajíce nedostatečnost svých zbraní.

Rakousko, uvedši Boku pod svou vládu, věnovalo tichou pozornost i Černé Hoře. Tu pravdu nebylo těžko poznati, že v Boce jen ten bude moci pokojně vládnouti, kdo buď i Černé Hoře stoupne na šíji, nebo kdo s ní bude žíti v dobré vůli. Dokud byl na živu vladyka Petr I., k němuž Černohorci i ostatní srbský národ v oněch krajinách zbožnou chovali úctu, „svatým“ jej nazývajíce, Rakousku nebylo lze rozestříti po Černé Hoře sítě.

Petr I. zemřel jako stařičký kmet r. 1830. Té příležitosti Rakousko použilo pro svou politiku. Mělo již dříve mezi Černohorci svého člověka v osobě „guvernadora“ Vuka Radoniće, jejž popichovalo proti vladykovi, jako by mu nepatřila vláda světská, pro niž by se mnohem lépe hodil někdo jiný, na př. on, Vuk Radonić. Protože však Radonić po smrti Petra I. nemohl nikoho v zemi získati pro svou

pretendenturu, byla vláda nad Černou Horou dána národem v ruce nebožtíkova synovce Petra II. Radonić na to tím pilněji dopisoval si s rakouskými úřady v Kotoru, až r. 1833 bylo několik jeho listů zadrženo, on pak zatčen, uvězněn a soudem jako velezrádce k smrti odsouzen; ale vladyka dal mu milost a kázal jej stráži doprovoditi do Kotora, kam jej stále srdce nosilo. S ním byla vypovězena i celá jeho rodina. Rakousko mu za dobrou vůli — k platným službám dosud nedošlo — vykázalo malou pensi, která svou nepatrností byla výstrahou všem Černohorcům, kteří by chtěli vkročiti do šlépějí Radonićových; obnášelať dle Neigebaura 5 kr. stř. denně, k tomu na každé dítě 2 kr. Jak týž spisovatel vypravuje, Radonić, zbaven jsa všeho majetku a na hůl žebráckou přiveden, prosíval každého dne generála Mamulu za podporu a byl vděčen za každý dvacetník. „Rakousko si touto pensićkou uspořilo vojnu se sousedy,“ míní Neigebaur.

Hranice mezi Černou Horou a Bokou nebyly zákonitě vytčeny i stanovilo je pouze užívání. Černohorci kladli svoji hranici až k Budvě, Rakousko jim to upíralo a činilo si právo i k takovým pohraničným místům, o nichž nebylo pochybnosti, že jsou černohorská. Petr II., chtěje se vyhnouti svárům, odstoupil monastýry Staněviće a Mainy Rakousku za náhradu 35.000 tolarů. Černohorci litovali hlavně ztráty Main, kde byly pochovány kosti nezapomenutelného vladyky Danila. Při vymezování hranic Černohorci nečinili se účastny; myslilit si, že se na ně nebudou ohlédati a že hranice tam budou klásti, kam jejich předkové. Rakušané za tuto nevážnost na Černohorce velmi nevřeli a všelijaké nesnáze jim činili.

Přihodilo se, že v srpnu 1838 rakouský voják zabil nějakého Černohorce z Crmnice na Paštrovské hoře v Boce. Černohorci vzplanuli pomstou. Rakouské úřady svedly vinu na Paštroviće, chtějíce, máli téci krev, aby se povadila a pobila mezi sebou dvě srbská plemena. To se i podařilo. Černohorci udeřili na Paštroviće a v potyčce na obou stranách padlo několik mužů. Rakousko poslalo na hranici všechno svoje vojsko z Boky a Dubrovníka. Aby Černohorce zaplašili a rozdělili, Rakušané rozseli věst, že zároveň s nimi vrazí do Černé Hory Turci z Hercegoviny. Vladyka svěřil obranu hranice svému bratru Djordjovi, jenžto sebral si odvety žádostivé Crmničany a s nimi se položil na Paštrovské hoře. Rakušané neměli chuti utkati se bojem, i navrhli Černohorcům, aby se dohodli o příměří. Djordje souhlasil a když příměří smluveno, poslal Crmničany domů a sám zůstal na hoře Kosmači pouze s 200 muži. Rakušané nabyli nyní odvahy a porušivše příměří překročili hranici černohorskou, pálili a plenili, načež obsadili všechna místa, jež byla Černohorcům příměřím vyhrazena. Potom obklíčili Djordja na Kosmači, aby jej i jeho lid zajali. Djordje měl ještě času, aby o tom poslal zprávu vladykovi. Dne 18. srpna vojáci hnali útokem; bylo jich 9000. Útok byl odražen, 70 vojáků padlo. Černohorci tasili handžáry, a ty když rakouský velitel Stern spatřil, vystrčil bílý prapor, obávaje se, aby se mu nestalo něco podobného jako Francouzům r. 1808, které Černohorci sehnali od Braićů až do moře. Černohorci na žádost Sternovu zakopali mrtvé vojáky. Djordje ustanovil si podmínku míru, aby rakouské vojsko vzdálilo se z hranice;

což když přijato, odebral se do Budvy podepsat mír. Bokelci, které Rakušané postavili v tomto boji do svých řad, nevyznamenali se, a zvláště katolíci upalovali, jako by jim nad hlavou hořelo, zahazujíce šaty a torby, aby byli lehčí.

Vytýkání hranic ukončeno r. 1841, a protokol o něm podepsal i ruský plnomocník, jehož si vladyka k tomu vyžádal.

Bouřlivý rok 1848 zachvátil i Boku. Benátčané zde tajně agitovali a nebylo jim nesnadno mnoho myslí pro sebe získati; bylit dosud pamětníci, kdy Boka bývala pod někdější republikou Benátskou, a za těch starých, zlatých časů dařilo se Bokelcům mnohem lépe. Znajíce vliv Petra II., Benátčané chtěli jej svému záměru nakloniti, což on odmítl, řka, že Rakousko je spřáteleno s Ruskem, ochrancem Černé Hory, kteréž čest nedovoluje, aby bouřila proti příteli svého přítele.

Přes to, že inženýři hranice vyměřili, Boka nebyla Černohorců prosta, jakž by si Rakousko bylo přálo. Země, dříve sporná, patřila nyní k Rakousku, ale starý soukromý majitel, Černohorec, zůstal na ní jako dřív. Vláda rakouská vymyslila tento způsob na vystrnadění Černohorců; rozhlásila úředně, že Černohorci budou dražebně prodávati své pozemky v Boce. Černohorci o tom nechtěli věděti, protože se jich nikdo neptal, a přísahali, že zabijí každého, kdo by se opovážil přihoditi. Užívali týchž pozemků jako dřív, a při tom se spravovali pouze zvyklostí. Tak pastevci Něgušští byli naučeni honiti stáda na pastvu až k samé Dobrotě. Dobroťané pásli po příležitosti, aby je dopadli. Toho když se dočkali, běželi do Kotora to udat. Vysláno 50 vojákův, aby pastevce zahnali a stáda jim odňali. Svedena potyčka, ve které několik vojákův zabito a 3 ze 6 pastýřů raněni. Něgušané pospíchali svým na pomoc, ale zatím vojáci dobytek odehnali.

Bokelci očekávali, že vznikne s Černohorci válka. Katolíci opouštěli své domovy a s rodinami i zbožím utíkali do Kotora, aby se tu zavřeli. Naproti tomu pravoslavní docházeli na Cetyň a nabízeli vladykovi, že mu k Boce dopomohou, ujmeli se jich a zaručili se, že bude jejich práv a svobod lépe šetřiti, než Rakušané činí.

Vladyka mohl po Boce jen ruku vztáhnouti, ale on toho neučinil z téhož důvodu, jaký udal agentům Benátským, jakož i proto, že Chorváté vztyčili velkochorvátský prapor, pod nějž volali i Dalmacii. Petr ve šlechetnosti svého srdce přál Chorvátům, aby Boka byla částkou trojjediného království.

Grbljané zatím už učinili vzpouru, odepřevše daň. Vojsko proti nim vyslané zahnali až k pevnosti Trojici. Tu již dostavilo se hojně Černohorcův, aby Grbljanům pomáhali. Před Trojicí stál pluk Ličanů, kteříž pravili nespokojencům: „Nechoďte, bratří, dále, my bychom musili brániti hrad, a hřích je, prolévati krev bratrskou.“ Grbljané se vrátili.

Petr přál si mnohem spíše Albanie za přírostek k Černé Hoře, než Boky. Jeho adjutant byl pro Hercegovinu, tajemník pro Boku. Radili se a opět radili, až historie převalila se do jiné kapitoly a Boka zůstala, čí byla.

Otázka Řecká.

Podává

B. Popelka.

(Dokončení.)

III.

atím dne 22. měsíce listopadu roku 1780 šlechetná císařovna Marie Terezie dokonala slavný život svůj. Na trůn po ní nastoupil syn její, císař Josef II. Nový mocnář byl sice už po patnácte let s matkou zároveň řídil otěže vládní, ale spoluvláda jeho neměla na skutky matčiny valného účinku, ježto návrhy jeho málo kdy srovnávaly se s myšlenkami, jaké měla o státě a národech „císařovna vdova.“ Jediné vojsko zůstaveno jeho vůli, a Josef II., jsa vojsku velmi nakloněn, novými pravidly a rozkazy znamenitě je zdokonalil a na nebývalý stupeň válečné hotovosti povznesl. Záhy ovdověv nemínil oženiti se po druhé, nýbrž předevzal sobě, proputovati a prostudovati říše i národy evropské vůbec a národy své říše obzvláště. O všem, co prospěšného se mu událo kde uviděti, vždy zpravoval matku svou, neopomíjeje zároveň nové návrhy činiti, ač obyčejně bez úspěchu. Dlužno připomenouti, že Marie Terezie četné administrativní reformy v zemích koruny uherské zavedla bez přičinění stavů. Stavové chorvátsko-uherští těžce nesouce, že panovnice nešetří práv jejich ani zemských, odesílali sice representaci za representací na dvůr Vídenský, ale císařovna, zvyklá jsouc jednati, jak sama za nejlepší uznala, stížností stavovských mnoho nedbala.

Nastoupiv vládu císař Josef II. ujistil sice stavy zvláštním reskriptem, že bez porušení zachová práva kraleviny (království) a že si jich sám vážiti bude, ale neplnil tento slib dlouho. Brzy po nastolení svém započal rázně a odhodlaně prováděti důsažné opravy a zaváděti nové instituce, jak zrodily se v mysli jeho. Četné země, z nichžto skládala se říše jeho, měly býti slity v jeden silný a mocný stát, ve kterém by vládla jedna ústava, jedna moc zákonodárská, ve kterém by přebýval *jeden národ.* Obchod a průmysl myslil, že znamenitě rozkvete tím, jestliže finanční a soudní záležitosti soustředěny budou v rukou panovníkových a budeli všude, po všech zemích, zavedeno totéž vyučování. Císař měl jako neobmezený pán vlásti podle své vůle, ale zároveň starati se jako pravý otec, kterak by stejně šťastnými učinil všechny děti, všechny národy své.[1]) Takovými jsa proniknut zásadami Josef II. nevěděl, že nikomu z lidí smrtelných není dáno, aby národy přetvořil v něco jiného, než jsou, zapomínal a podceňoval různotvárnost národů sobě svěřených, viděl je sice všecky, proputoval dosti zemí, ale jen tak, jako mimojdoucí cestovatelé pozorují zevnější, patrné známky, nikdy však nevnikají do *srdce života národního.*

---

[1]) Cf. Smičiklas, Poviest hrvat. II. str. 355. a sl.

Jsa odkojen tehdejší filosofií velikých francouzských encyklopedistův a jsa rozhodným přívržencem „osvíceného absolutismu“ tak řečeného, Josef II. toto pořekadlo si obral za heslo: „Člověk musí národům činiti dobře i proti vůli jejich, a jako v republikách vládne despotismus zákona, tak v monarchiích vládniž despotismus zásady.“

Filosofie měla vládnouti říší, jakož sám napsal: „Učiniv *filosofii* zákonodárkyní, připravím majestátním právům příslušnou jim vážnost.“

Základní a vůdčí myšlenkou Josefovou byla *jednota*. Jí mělo se obětovati vše, nehledíc na ústavy ani na zákony dosud platné. Když byla ještě za Marie Terezie zrušena rada náměstnická, Chorvátsko a Slavonie podřízeno bylo kr. náměstnické radě uherské; avšak *státoprávní* postavení Chorvátů proti Uhrům napořád ještě udržováno bylo *důstojností banskou a zemskými sněmy jakož i zřízením župním.* Tak měly se věci až do počátku léta 1785. Dne 18. března toho léta císař Josef zrušil starobylé instituce tyto, zrušil dosavadní županie uherské (47) i chorvátské (7), rozděliv celé území koruny Svatoštěpánské na 10 *krajů* (districtus) a kraje na *župy* (comitatus, stolice). Území chorvátsko-slavonské, *zbaveno byvši titulu království,* přiděleno k dvěma krajům: Záhřebskému, v němž byly župy či stolice Záhřebská, Varaždínská, Križevacká, Požezská a Saladská; a k Pětikostelskému s župami: Baraňskou, Sriemskou, Tolenskou a Vírovitickou. Kraje spravovali královští komisaři, kteří proti župám zastávali či měli důstojenství bývalých velikých županů neb administrátorů. Županie Severinská, zřízená r. 1776, zrušena byla nejvyšším rozhodnutím ze dne 20. března r. 1786 a její území rozděleno tak, že *z okresů Řěckého, Bakarského a Vinodolského* utvořeno *uherské Přímoří,* ostatní část připadla k župě Záhřebské. Zorganisováno bylo Přímoří uherské roku potom následujícího a sice tak, že tvořilo *samostatné* politické těleso s vlastní pravomocí, těleso neodvislé od kr. komisaře Záhřebského i od úřadu župního. Podřízeno bylo jediné guvernérovi zodpovědnému kr. uherské náměstnické radě jakožto nejvyššímu úřadu zemskému. Záležitosti politické, ekonomické, obchodní a finanční vyřizovány v hromadách guberniálních. Od Řěckého soudu obchodního a směnečního mohl se odvolati jediné ke guberniu a nic dále. Pro města Řěku, Bakar a Vinodol ustanoven jediný *magistrát,* jehož sídlo bylo na Řěce. Tento magistrát vstoupil na místo starobylé městské rady a nepředsedal mu guvernér, jako druhdy, nýbrž podkapitán jako zástupce guvernérův.

Magistrát spravoval záležitosti politické, ekonomické a soudní pro Řěku a Bakar, jsa v oněch závislým na gubernátorovi a na uherské náměstnické radě, v soudních pak a tož v trestních na krajské tabuli Záhřebské, v občanských na tabuli královské a septemvirální.

Patriciové Řěčtí pozbyli svých bývalých práv, potvrzených ještě od Marie Terezie. Jen jednou za rok směli se scházeti, se raditi a své návrhy „vyšším místům“ přednášeti, a jen některé úředníky magistrátní voliti. Sezení či hromady městské rady, jak bývalo druhdy v obyčeji, přestaly, patricium pak bylo spokojiti se tím, že v magistrátě seděl jeden jich zástupce.

Když byla zrušena županie Severinská, rozumí se samo sebou, že Řěka přestala býti integrující či bytnou částí její, ale přece nikterak

ani tehdy Rěka nebyla odtržena od Chorvátska naprosto, ježto, jak jsme právě podotkli, v soudních záležitostech trestních závisela na krajské tabuli Záhřebské.[1])

Takový byl věcí běh až krátce před smrtí císaře Josefa II. Několik dní (24.) před smrtí svou Josef II. nabyl přesvědčení, že dílo, jež byl zbudoval, spočívá na základech chabých, a z té příčiny rozhodnutím ze dne 28. ledna r. 1790 nařídil, aby vše vrátilo se do starých kolejí, jak totiž bylo až do r. 1780. Radost z toho arciť byla veliká. Rozhodnutí toto ještě nebylo ani vykonáno, když dne 20. února roku 1790 Josefa zastihla smrt. Nástupce jeho, toskánský vévoda Leopold II., již třetího dne po nastolení jmenoval hraběte Jana Erdödiho Bakače *bánem* chorvátským a banská tabule znova ústavně byla zřízena. Sněm chorvátský, který se v květnu téhož roku sešel v Záhřebě, byl vyzván, aby po dávném obyčeji volil zástupce na sněm uherský. I stalo se tak a vypracovány od výboru, v němž také zasedal Rěcký guvernér, hrabě Jan Szapáry, zvláštní instrukce pro zástupce ony. Instrukce ty obsahovaly požadavek stavů chorvátských, aby město a přístav Rěka *řádně* ke království byly přivtěleny či inartikulovány, poněvadž inartikulace z r. 1778 stala se bez přičinění zemského sněmu uhersko-chorvátského, a tak neměla moci zákonné.

Sotva že tedy svolán byl společný sněm uhersko-chorvátský, hned rozpředena byla debata o Rěcké otázce, a tož nikoliv pouze z popudu zástupcův chorvátských, nýbrž i vyslancův uherských a zástupcův města Rěky. Rěčané sami přednášeli svou žádost za brzkou a rychlou inartikulaci těmito slovy: „Nyní, kdy opět náležíme k Uhrám, kdy slávu svou a štěstí v tom spatřujeme, že nový zákonitý název majíce se sv. korunou uherskou jsme spojeni — nyní budiž nám dovoleno pokorně prositi o zabezpečení naší budoucnosti, totiž o to, abychom ještě během tohoto sněmu byli přivtěleni a zákonitě inartikulováni.“ Výbor, jenž na starosti měl stížnosti (gravamina), po některých změnách podal ve příčině Rěcké otázky návrh, jenž byv schválen od stavů, vřaděn byl mezi „gravamina regni.“ Návrh ten zněl:[2]) „Poněvadž už řím. apoštol. císařovna a královna na znamení obzvláštní své milosti a náklonnosti k národu uherskému ráčila město a přístav Rěcký s královstvím spojiti a tím způsobem prastaré právo a spojené s ním povznešení obchodu obnoviti, prosíme nejpokorněji: Vaše posvátné Veličenstvo račiž nařízditi, aby přivtělení ono bylo vřaděno do zákonů zemských, a stavy ujistiti, že toto město s přístavem nikdy od království uherského nebude odtrženo, nýbrž považováno za těleso oddělené, sv. koruně uherské náležející a . . . že ponecháno bude ve privilegovaném poměru svém a s územím Bakarským, ode dávna ke království chorvátskému příslušným, nikterak že zaměňováno nebude.[3])

Stavové uhersko-chorvátští přijavše návrh tento zároveň s jinými stížnostmi odeslali jej císaři schválit. Ale činem tím otázka Rěcká

[1]) In causis criminalibus ab hocce magistratu appellatio est ad tabulam districtualem Zagrabiensem. Introduc. in op. coll. J. Kereztury, p. 175.

[2]) Fiume etc. str. 80.

[3]) Repraesentatio in merito praeferentialium gravaminum et postulatorum regni 6 decembris 1790 demissa. (Diarium II., 369; Fiume etc. p. LXVII.)

ještě nikterak nebyla rozřešena. Císař Leopold II. zajisté reskriptem ze dne 13. ledna 1791 odpověděl: „JMC. nařizuje, aby nejpokornější tato žádost odložena byla k příštímu sněmu království, *poněvadž jest nutno, aby na jistotu pro všecky budoucí časy všestranně byla uvážena; město pak toto (Rěka) do té doby aby v nynějším poměru ponecháno bylo.*“ A jaký byl tento poměr?

Byla již učiněna několikrát zmínka o tom, že Chorvátsko od r. 1779 nemělo už své vlastní náměstnické rady, nýbrž postaveno bylo pod společnou náměstnickou radu. Rěka tedy v záležitostech veřejných, politických a ekonomických nebyla závislá na radě chorvátské, nýbrž na uherské. *Severinská* županie, jejíž bytnou částí Rěka byla, r. 1786 zrušena byvši nebyla později r. 1790 opět znovuzřízena. Jediné tedy pojidlo, jímž Rěka souvisela s Chorvátskem, bylo školství a soudnictví, toto prostřednictvím tabule banské, a mimo to, že Rěka odváděla jistý počet branců ke plukům chorvátským.

Sluší nyní zkoumati, co znamenala slova kr. reskriptu: „Poněvadž jest nutno, aby na jistotu pro všecky budoucí časy všestranně byla (žádost) uvážena?“ Dlužno míti na paměti, že spor o Rěku na sněmě výše zmíněném veden byl ne tak mezi Uhry a Chorváty (jakkoliv už tehdy se vyskytovali hlasové, jako by Rěka jediné Uhrám patřila), nýbrž mezi *korunou uherskou a dědičnými zeměmi rakouskými*, a vláda Vídenská že pochybovala o naprostém a samojediném právu uherském na Rěku. Mimo Uhry ucházeli se o Rěku také stavové zemí rakouských, jmenovitě pak stavové *krajinští*, dovozujíce své k ní právo z dob před r. 1776 a dokazujíce, že Rěka náležela k vévodství krajinskému. Z té příčiny císař Leopold dříve, než by spornou tu věc platně vyřídil, ustanovil vyslechnouti také námitky svých německých provincií, ba i „sv. římskou říši.“ Vláda rakouská uložila dvornímu archiváři Kassianu Roschmannovi, aby otázku Rěckou vědecky prozkoumal a výsledky svého bádaní jí předložil. Archivář Roschmann skutečně jal se dokazovati, že Rěka náležela k vévodství krajinskému, a čerpaje doklady z listin věku XIV. a XV. ono příslušenství odtud dovozoval, že Rěka patřila pánům Duinským, od těch že se dostala do rukou pánů z Walsee a ti že jí odstoupili vojvodům rakouským.[1])

Tento učený referát Roschmannův odevzdán byl z nařízení císařského kr. uherské náměstnické radě, aby vyslechnouc o něm mínění učeného dějepisce, kanovníka Jiřího Preye, jakož i soud gubernia a městské rady Rěcké svým časem jej opět na nejv. místě předložila.

Tak otázka Rěcká dostala se na pole hádek a sporů theoretických, následkem čehož ani nebylo možno pomýšleti na to, aby tužby měšťanstva Rěckého brzy byly splněny.[2]) *Příští sněm*, k němuž řešení Rěcké otázky bylo odloženo, svolán byl sice již r. 1792, ale o záležitosti té nebylo ani řeči, ježto sněm tento pouze 4 dni trvaje byl sněmem korunovačním. Ani na sněmě r. 1796, který trval čtyři neděle, o Rěce nemluvilo se, neboť tehdy bylo jen rokováno o požadavcích královských, t. j. o pomoci vojenské a peněžní, aby odvrátilo se nebezpečí hrozící z Francie. Ale nebylo zažehnáno. Válka nastala

[1]) Viz odst. I. — [2]) Cf. Fiume etc. p. 90.

krvavá a skončila teprv r. 1801 mírem Lunevillským. Po té zdálo se, že zase nastanou časy pokojné, a stavové uhersko-chorvátští doufali, že nadešla zase doba k poradám sněmovním. Císař František I. opravdu svolal sněm do Prešpurka (počátkem května 1802).

O něco dříve, než sněm zasedati počal, stavové chorvátští shromáždivše se v Záhřebě pilně radili se o instrukcích, jaké by dali svým ablegátům na společný sněm uhersko-chorvátský. Tyto instrukce týkaly se předkem upravení nejistých a nesrovnalých poměrů Rěckých, i bylo ustanoveno: „zvláštní jmenovitě municipální práva těchto království (t. j. chorvátského a slavonského) hájiti a za nic na světě od starobylé ústavy jejich neodchylovati se.“ Císaři předložena opět representace, kterou stavové žádali, aby přivtělení bylo inartikulováno a *guvernérovi jakož i zástupcům Rěckým a Bakarským aby uděleno bylo místo na společném sněmě uherském.* A když ani opětovaná žádost tato nebyla vyplněna, stavové ještě jednou obrátili se k JM. císaři. Avšak mimo slib, že JM. císař vynasnaží se odstraniti překážky, které se inartikulaci v cestu kladou, nestalo se opět nic, a tak ani na sněmě r. 1802 otázka Rěcká nepostoupila ni o krok dále.

K této otázce na témž sněmě přidružila se ještě jiná, totiž aby znovuzřízena byla županie Severinská, bez níž arcit Rěcká otázka nemohla řešena býti příznivě a uspokojivě pro Chorvátsko. Než ani v této příčině nebylo nic vyjednáno ani ustanoveno. Vinna tím byla ona stará moudrost vlády Vídenské odkládati vše, co choulostivým se zdálo, od sněmu do sněmu. Sněm potom následující odbýván r. 1805. Gravamina regni (stížnosti království), jestliže se nerozmnožila, jistě nezmenšila se počtem ani na tomto sněmé, na němž jednáno předkem o věcech vojenských a zvláště o tom, kterak by zorganisována byla všeobecná zemská hotovost čili „lantšturm.“ Teprv dvě léta potom, roku 1807, otázka Rěcká přišla na přetřes na sněmě Prešpurském, a tehdy stalo se konečně *definitivní rozhodnutí.* Stavové uherští byli totiž na žádost zástupců chorvátských vřadili mezi gravamina regni tuto resoluci: „Hledíc k representaci od sněmu r. 1802 JM. císaři předložené stavové žádají opětně, aby diplom JM. císařovny Marie Terezie byl zákonitě inartikulován a guvernéru Rěckému místo při tabuli magnátské bylo uděleno; dále aby zástupcové měst Rěky a Bakru na sněmy byli zváni a místo jim bylo vykázáno při tabuli stavovské.“ [1])

Zastupitelstvo Rěcké pak ještě zvláštní representací žádalo sněm, zvláště palatina, by přičinil se důrazně o konečné vyřízení otázky Rěcké, dokládajíc, kterak obyvatelstvo znepokojováno jest myšlenkou, že by věc opět mohla zůstati nevyřízenou a Rěka připadnouti k zemím německým. „Na jisto se nadějeme,“ končí, „že JM. císař obnovenou prosbu velmožných magnátů, Jeho c. k. Výsostí panem palatinem milostivě podporovanou tentokrát tím jistěji vyslyšeti ráčí, čím zřejměji se o náklonnosti otcovské k této věci za posledního sněmu vyjádřiti ráčil.“ [2])

Císař František tedy konečně rozhodl reskriptem z 12. prosince r. 1807 v té věci takto: „Na pokornou prosbu Vašich Věrností Milých

---

[1]) V. Fiume etc. str. 99. — [2]) Ibid. str. 101.

před nedávnem Nám předloženou ... aby diplom od Naší jasné báby Marie Terezie ve příčině přístavu a města Rěckého vydaný mezi zákony vřaděn býti směl, vidí Nám se — aby splnění tohoto toužebného přání Vašeho nebylo déle odkládáno — nejmilostivěji odvětiti, že této prosbě vyhovujeme a zároveň dovolujeme, aby guvernéru Rěckému na sněmě zemském místo u tabule magnátů, zástupcům pak měst Rěky a Bakru u tabule stavovské vykázáno bylo.“ [1])

Na to zvláštním výborem, jemuž předsedal hrabě Brunsvík, vypracován článek zákona o inartikulaci Rěcké. Zní: „Město a přístav Rěcký zákonitě se inartikuluje a guvernéru Rěckému při tabuli magnátů, zástupcům Rěky pak při tabuli stavovské místo a hlas se dává.“ Jak obyčejně, kdy skončena byla zasedání společného sněmu chorvátsko-uherského, stavové chorvátští také tehdy sjeli se do Záhřeba, by vyslechli zprávy chorvátských ablegátův. Když tito stavům oznámili jednak nejvyšší rozhodnutí cís. ze dne 6. prosince 1807, jednak, na čem ustanovil se společný sněm, stavové chorvátští učinili toto usnešení: „Následkem vyjádření posledního sněmu, že město Rěka s přístavem, kteréž už od nejjasnější císařovny a královny Marie Terezie zvláštním diplomem ke království byly přivtěleny, k tomuto království náleží, a poněvadž zmíněné město po smyslu diplomu a reskriptu, na které se onen článek odvolává a které od téže nesmrtelné císařovny a královny 5. září 1777 stavům těchto království vydány byly, ke království chorvátskému bezprostředně přivtěleno a županii Severinské přiděleno bylo: slavní stavové pokládají město a přístav Rěcký za bytnou část tohoto království a tímto pojetím (consideratione) jsouce vedeni udílejí v kongregacích kralevinských J. Excellenci panu guvernéru Rěckému místo a hlas po velikých županech a zástupcům tohoto města místo mezi zástupci královských a svobodných měst a vyzvali J. Excellenci pana hraběte a bána, by jak J. Excellenci panu guvernéru tak i řečenému městu zvací listiny k příštím regnikolárním kongregacím posílal.“ [2]) Toto usnešení stavů chorvátských potvrzeno bylo nejvyšším rozhodnutím ze dne 19. září 1808. —

Když po krvavých porážkách císař František byl donucen k míru Vídenskému (1809), odstoupil Francouzům *celé Zásavsko,* tak že i Rěka dostala se do rukou Naopoleonových. Stavové chorvátští, těžce nesouce ohromnou ztrátu, jakou vzala jich vlast už bez toho zubožená, protestovali proti tomu, že císař učinil mír *bez přivolení jejich,* žádajíce, aby je ujistil, že země ty, jakmile budou dobyty zpět, se všemi právy a výsadami, jakých užívaly před mírem Vídenským, ke království opět připojí. Ale stavové nebyli výsledkem svého protestu valně potěšeni, neboť císař dal jim na srozuměnou, že učinil mír z motivů velevážných, ze kterých stavům zodpověden není, aniž mu dlužno bylo s nimi o nich se raditi.

Bylali nespokojenost stavů již tehdy veliká, zmohla se ještě, když po všeobecné restauraci evropské císař František země chorvátské — z nichž, jak známo, Napoleon utvořil byl *království ilyrské* —

---

[1]) S. Mtis rescript. dto. 12 decembris 1807.
[2]) Artic. gen. a. 1808 ... celeb. congregationis. Art. 8.

nejen k zemi mateřské nepřipojil, nýbrž spravovati dal po způsobu ostatních svých zemí dědičných. Rakouská správa těchto zemí podržela francouzský systém berní, který k chudobě a silám národa v nijakém nebyl poměru. Proto není s podivením, že nedoplatek daní r. 1822 obnášel již 400.000 zl.

V tu dobu, kdy v Uhřích a Chorvátsku denně rostla nespokojenost, poněvadž sněmy zemské nebyly svolávány a daně a vojsko bez přivolení sněmu byly vybírány, v tu dobu (1822) vyšel cestou uherské dvorní kanceláře nejvyšší reskript, kterým končiny Zásavské s přímořím opět byly ke království připojeny. Týmž nejv. rozhodnutím bylo uloženo, že pro správu přivtělených krajin opět zříditi se má županie Severinská, zatím jen provisorně, až jak by se vidělo rozhodnouti podle toho, máli kraj (distrikt) tento z příčin politických i obchodních trvale býti konstituován jako zvláštní županie čili nic. Proto nebyl pro kraj Severinský ani veliký župan ustanoven, nýbrž jen velkožnpanský administrátor. Z tohoto přivtělení v Chorvátsku vzešla veliká radost. Co však se týče županie Severinské, radost netrvala dlouho, neboť již roku hned potom následujícího (9. září 1823) císař nařídil, že ustati se má od trvalé tvorby županie Severinské a okres toho jmena že má býti přidělen županii Záhřebské. Tak municipium Severinské zrušeno po druhé. Rěka vpravena do poměru, v němž byla od císaře Josefa II. až do r. 1809, t. j. v tu dobu, kdy županie Severinská byla zrušena po prvé. Šlechta Rěcká a přímořská náležela k pravomoci županie Záhřebské; odvolání ještě pořáde se dálo k tabuli banské a školství Rěcké podrobeno vrchnímu ředitelstvu školnímu v Záhřebě.

Od toho času až do r. 1867 v záležitostech Rěckých nestalo se mnoho změn, jen poměr Rěky k Uhrám a k Chorvátsku pořád ještě nebyl přesně ustanoven. Maďaři, vykládajíce diplom Rěcký *slovně,* už před r. 1848 pokládali Rěku jediné za svou. Aby tedy i tato nejasnost a nezřetelnost v pojmech konečně přestala, zemský sněm chorvátský zasedaje dne 27. února 1866 učinil tento nález: „Spoléhaje na reskripty královny Marie Terezie, spoléhaje na článek 8. sněmu z r. 1808, jímž přivtělení bylo inartikulováno, jakož i na článek 42. sněmu z r. 1861, který Rěku s okolím a ostatním přímořím k území trojjediného království přiřaďuje, sněm tento nalézá: že město Rěcké s okolím, jsouc integrující částí Chorvátska, ke království uherskému vstoupiti nemůže v žádný poměr rozdílný od toho, než v jaký by trojjediné království vstoupiti mohlo, a že tento sněm každý jiný poměr za rušení territoriální integrity jakož i práva státního pokládá a se proti tomu slavně ohrazuje.“ [1])

---

[1]) Op. cit. 134.

IV.

Na základě oktrojovaného řádu volebního z r. 1867 svolán byl sněm, jenž vypracoval „vyrovnání" s Uhry r. 1868. Ve příčině Rěky vyrovnání má do sebe důležitost hledíc k §. 66., jímž ustanovuje se státoprávní poměr města Rěky s okolím k Uhrám. Mysteriosní co do vzniku svého a, jak ještě dotkneme dole, vší úhony nikoliv prostý tento odstavec zákona vyrovnávacího ustanovuje, že Rěka jest „corpus separatum" připojené ke koruně uherské, jež ve příčině záležitostí společných jest podřízeno přímo vládě a zákonodárstvu uherskému, kdežto o věcech autonomie či svéprávy se týkajících měly se za příčinou vzájemného dohodnutí rozpřísti ještě zvláštní rozpravy.

O autonomii Rěcké vedeny rozpravy ještě téhož roku, totiž 1868, ale nedocíleno ničeho. Ani prudký a tuhý spor, jenž loni veden byl na sněmě chorvátském o *authentičnosti* zmíněného §. 66., neměl nijakých následků. Shledáno totiž, že *ustanovení odvislosti Rěky se týkající původně v návrhu zákona nestálo, nýbrž bezprostředně před sankcí královskou tajemným jakýmsi a nedovoleným spůsobem k textu bylo připsáno.* Ježto pak sankci dostala předloha celá, i přípisek nabyl platnosti zákonné a tím dán podnět k velikým zápletkám a zmatkům. Neboť kdežto Maďaři z tohoto paragrafu dokazovali, že jím *territoriální* odvislost Rěky od Uher platně a určitě jest naznačena, Chorváté naproti tomu tvrdili a tvrdí, že o territoriální odvislosti ještě nikterak §. 66. rozhodnuto není. Uvážímeli pak, že i *oktrojovaný* maďaronský volební řád ze dne 20. října 1867 udělil městu Rěce s přístavem a okolím právo voliti dva poslance na zemský *sněm chorvátský* a že Rěka i loni, tedy už více než dvanáct let po vyrovnání, práva tohoto užila; uvážímeli mimo to, že chorvátský sněm r. 1868 ústy velikého župana Alexandra Fodroczyho prohlásil, že Rěka territoriálně náleží k Chorvátsku: nutno za to míti, že otázka o territoriální odvislosti skutečně ještě není vyřízena přes hrabivý výklad politiků maďarských, neboť bylo by svrchovaně směšno, by město nějaké volilo zástupce na sněm krajiny, k níž by právně nenáleželo.

Do nového stadia otázka Rěcká pošinuta jest král. reskriptem vydaným v únoru t. r. zemskému sněmu chorvátskému. Poněvadž z něho vysvítá, jakého mínění v této. záležitosti jest vláda, tuto jej uvádíme přeložený. Zní: „Podle §. 66. zákona článku I. 1868 město Rěka s přístavem a okolím tvoří zvláštní, s korunou uherskou spojené těleso, vzhledem k němuž za příčinou upravení jeho zvláštní samosprávy jakož i záležitostí administrativních a zákonodárných na ni (samosprávu) se vztahujících má se cestou výborových porad mezi sněmem království uherského a (sněmem království) chorvátsko-slavonsko-dalmatského, jakož i městem Rěkou a dotyčným okolím dojíti vzájemného dohodnutí. Poněvadž za to máme, že nadešel čas, kdy uskutečněno býti má vzájemné dohodnutí toto mezi řečenými faktory v zákoně předvídané, vidí Nám se vyzvati Věrnosti Vaše, byste spůsobem dosud obvyklým vyslali ze sebe kralevinský výbor ze čtyř členů záležející, který by s podobným výborem sněmu uherského, jakož i zástupci města Rěky

s přístavem i okolím zmíněné otázky vzal na přetřes a dohodnutí, jehož se v té příčině dodělá, event. výsledek porad těchto vlastnímu zákonodárstvu předložil za příčinou dalšího rokování ústavního. Kojíme se nadějí, že všechny strany — nadšeny touhou, aby všecky ve příčině Řéckého područí nevyřízené ještě otázky konečně byly rozřešeny — dají se do řešení předůležitého úkolu tohoto a že v té příčině, hledíc ke zvláštnímu státoprávnímu postavení a ke státní náležitosti zmíněného područí ujednotí se na řešení takovém, které nám umožní uděliti dotyčnému, tak želanému dohodnutí Naši sankci, by se tím činem i hledíc k oněm otázkám, které zák. čl. I. 1868 zůstavil ještě nerozřešeny, zřetel majíc ke spravedlnosti a vzájemným důležitostem, konečného rozřešení k všeobecné spokojenosti dosíci mohlo."

Tento reskript byl přečten na sněmě Záhřebském dne 14. března t. r. Dříve, než učiníme zmínku o poradách a bouřlivých výstupech, k nimž podnět dal, nutno sděliti, kterak na §. 66. pohlížejí jednotlivé politické strany chorvátské. Na ten čas dlužno tři strany rozeznávati: *vládní*, která se tytýž jmenuje i národní, *neodvislou stranu národní* a *stranu práva*, kterou druhdy jmenují také *velkochorvátskou*. Strana vládní, která hledí vděčiti se Maďarům — název „národní" jest spíše ironií — pokládá §. 66. za dogma, byť napsán byl „na ostřížku." Podle strany vládní Řéka territoriálně nepatří ni Uhrům, ni Chorvátům, nýbrž samé sobě. Neodvislá strana národní, jsouc vědoma sobě, jakým spůsobem tajemným vznikl, pokládá jej sice za zákon, ale potud, neníli jím rozřešena otázka Řécká ve smyslu territoriálním, kdežto konečně strana práva počítá s ním jako s hotovou událostí, ale upírá mu platnosti a moci zákona. Na jakém stanovisku tato strana stojí, jasno ze slov Er. Barčiće na sněmě chorvátském dne 18. dubna t. r. pronešených: „Strana práva nemůže ignorovati ‚vyrovnání' jako faktum, jemuž se podrobovati musí, ale strana práva, jakož neuznávala zákonem Bachova absolutismu, podobně ani vyrovnání neuznává zákonem. Proč? Proto, že vyrovnání učiněno bylo na sněmě sestaveném podle oktrojovaného volebního řádu z 20. října 1867, kdežto pravomocnou resolucí sněmovní ze dne 31. prosince 1865 bylo ustanoveno, že jenom ona usnešení mají závaznost pro národ chorvátský, která stanou se na sněmích svolaných na základě volebního řádu z r. 1848. Strana práva mimo to neuznává vyrovnání za zákon, poněvadž vyrovnání modifikuje základní zákon tohoto království, což mohlo státi se jenom na sněmě, na němž by zastoupeny byly všechny části tohoto království, jmenovitě Dalmacie a bývalá vojenská Hranice."

Když reskript byl přečten, tehdejší předseda Krestić navrhl, aby pro tuto záležitost zvolen byl zatímní výbor, jemuž bylo by raditi se jednak, zda vůbec má býti volena regnikolární deputace, jednak o předloze v té příčině. Výbor zvolen a ještě téhož dne počal pracovati. Miškatović, známý přívrženec vládní strany ještě z lonských sporů, pronesl mínění své v ten smysl, že není, proč nevoliti deputaci regnikolární, poněvadž veškera země sobě přeje, aby otázka Řécká byla jednou konečně rozřešena. Jinak soudil Mrazović, člen neodvislé strany národní, řka, že by třeba bylo koruně předložiti representaci, která by ji přiměla k takovému reskriptu, jímž by státoprávní postavení

Rěky nebylo už předem označováno ve prospěch Uher, jak vyčísti lze z reskriptu ze dne 27. února. „Jest nutno," pravil, „postaviti se na stanovisko diplomu královny Marie Terezie, ve kterémžto diplomě slov separatum corpus užito jest ve smyslu municipálním." Tato námitka nelíbila se vládní straně, a Miškatović jal se dovozovati zbytečnost takového jednání, pravě, že ani reskriptem ani §. 66. z r. 1868 státoprávní postavení Rěky není stanoveno tak, jako by Rěka náležela k Uhrám, ale tak, že nepatří ani k Uhrám ani k Chorvátsku, nýbrž má zvláštní postavení, čili jak místopředseda sněmovní M. Hrvat pravil, že jest „třetí ve spolku." Že sněm voliti bude podle reskriptu kralevinskou deputaci, tím prý se nic neprejudikuje, byť i byly některé věty z reskriptu tlumočeny nepříznivě pro Chorvátsko. Neboť reskript není zákonem, nýbrž to jest zákonem, na čem se usnese uherský a chorvátský sněm, a jestliže v reskriptě jest obsaženo něco nesprávného, to opraviti že bude úkolem společných porad.

Po mnohých živých rozpravách Mrazović upustiv od representace formuloval svůj návrh ve příčině kralevinské deputace v tento smysl: „Maje za to, že ani zák. článkem I. ze dne 8. listopadu r. 1868 město Rěka s okolím a s přístavem není zákonitě od království chorvátsko-slavonsko-dalmatského oddělena a že článkem III. z r. 1870, zákonem ze 6. července r. 1875 a zákonem ze 7. července r. 1881 ode všech faktorů k tomu povolaných uznáno jest, že Rěka territoriálně náleží ke království chorvátsko-slavonsko-dalmatskému, a věda, že rozkazy královny Marie Terezie, mezi něž i diplom ze dne 23. dubna r. 1779 náleží, přivtělena byla bezprostředně k Chorvátsku a skrze ně ke koruně uherské: sněm přistupuje k volbě kralevinské deputace, která s kralevinskou deputací uherskou a zástupci města Rěky se dohodnouc, autonomii Rěckou a zákonodárné jakož i administrativní záležitosti jí (autonomie) se týkající vezme v úvahu a výsledek úvah tomuto zákonodárnému sboru předloží k vůli dalšímu rokování ústavnímu."

Návrh Mrazovićův, jakkoliv nejjasnější ze všeho toho zmatku vzniklého následkem různých pojetí a výkladů §. 66. byl zamítnut, ježto nedošel souhlasu u vládní strany. Stojíť prý v něm, ne sice výslovně, ale podle smyslu, že zák. čl. I. 1868 jest nezákonitý, t. j. že 66. §. článku toho nezákonitý jest. Návrh prý implicite praví, že Rěka oddělena jest od Chorvátska, což prý se říci nesmí, ježto naopak paragrafem 66. Rěka ve věcech autonomních není oddělena od Chorvátska, leda že odloženo bylo konečné řešení. Tato pak byla by analogie paragrafu 66.: dva lidé mají rozepři o peníze oba si je všecky sobíce. Pře nevylíčena, pročež peníze uloženy na úřadě depositním dotud, dokud by věc nebyla vyřízena. Nikdo z obou nemůže říci: peníze jsou moje. Rěka však nemohla býti zůstavena beze správy, proto zřízeno *provisorium*, které jest sice pro Chorvátsko nepříznivo (t. j. Maďaři stali se faktickými města držiteli), ale právně neprejudikuje na škodu Chorvátů. Rěka není od Chorvátska odtržena ani zákonitě ani nezákonitě, čehož důkazem prý to, že sněm chorvátský povždy tvrdil, že Chorvátsko nevzdalo se vlastnictví Rěky v těch věcech, které jsou pro Chorvátsko autonomními, a ze strany chorvátské požadováno, by Rěka podrobena byla legislativě i exekutivě chorvátské. Za to tedy maje, že §. 66.

má platnost zákona a že škodlivo bylo by tvrditi, jako by Rěka byla od Chorvátska odtržena: Miškatović podal návrh jiný daleko ne tak jasný, jako Mrazović: „Maje za to, že ani nejv. reskript ze dne 27. února 1882 ani §. 66. zákona čl. I. 1868 v ničem neprejudikuje právu království chorvátsko-slavonsko-dalmatského ve příčině města Rěky s okolím a přístavem: sněm nevyhovuje nejv. vyzvání JM. krále ze dne 27. února t. r. a přistupuje k volbě čtyř členů do kralevinského výboru, jenž s podobným výborem uherským za spolupůsobení čtyř zástupců města Rěky vezme v úvahu nerozřešené dosud otázky města Rěky se týkající, ukládaje, by kralevinský výbor výsledek úvah těch sněmu předložil k vůli dalšímu ústavnímu rokování."

Tato předloha byla přijata, když byl ještě doplnil a opravil ji dr. Spevec touto větou: „Sněm má za pravé, že Rěka s okolím a přístavem jest bytnou částí království chorvátsko-slavonsko-dalmatského." Když toto všecko se stalo, odbývána jest volba členů kralevinské deputace. Hlasy padly na dr. Spevce, dr. Vojnoviće, J. Miškatoviće a K. Michaloviće; tím zároveň skončeny rozpravy o Rěcké otázce na letošním jarním sněmě chorvátském.

Vyloživše stručně, kterak soudí se o Rěcké otázce v Chorvátsku, nemůžeme zároveň nevyložiti, na jakém stanovisku je *veřejné mínění v Uhřích* a jak Rěckou otázku pojímají *Rěčané* sami. Pester Lloyd, orgán veliké strany v Uhřích, mluvé o Rěcké otázce ve svém 78. čísle r. 1882 praví: „Otázka Rěcká tak řečená postavena jest na denní pořádek. A přibližilali se snad k svému rozřešení? Předběžně viděti jen přípravy k tuhé bitce a slyšeti pouze vášnivý pokřik válečný v obou táborech, ale čaka na dohodnutí zdá se jako by mizela z obzoru, a což asi ještě osudnějším, nikde nikdo se nevytasuje s myšlenkou, kterak by se předem pomohlo pravým těžkostem a nesnázím procesu. Praxe onoho lidumilného soudce, který pruty na sedláky dohromady svázati dal, aby je přiměl k dobrovolnému dohodnutí, obnovuje se ustanovením §. 66. na Rěku se vztahujícím. Uhry, Chorváté a Rěka *museji* se vzhledem k autonomním záležitostem Rěckým vespolek domlouvati, *museji* dodělati se nějakého výsledku, sice zůstane vše, jak bylo, neboť pro jiný modus nebylo předběžně ustanoveno nic. Když kralevinský výbor, jemuž bylo domlouvati se o počtu chorvátských zástupců na uherském sněmě, otázku Rěckou, poněvadž nepatřila k věci, zůstavil stranou, přece však vymohl, že na §. 66. nic nebylo změněno a že ze strany chorvátské opět byl uznán: zasypán byl výbor nejtrpčími výtkami pro svou ‚nedbalost.' Marně tehdy dokazovali jsme, že otázka, komu Rěka náleží, už není otázkou, nýbrž věcí už dávno zákonitě rozhodnutou, upravení však *podrobností* v rámci státoprávního postavení Rěky zákonitě normovaném že nezávisí jediné na vůli Uher a že není třeba nijakého chvatu, bychom věc násilně přiostřovali, neboť i takto jsme v držení (Rěky), které žádným spůsobem nemůže nám býti odňato, a že klidně můžeme čekati, budeli vůbec a kdy lze definitivně upravovati autonomii Rěckou tak, by hověla našim právům a prospěchům. Ne ‚buď nyní nebo nikdy' bylo heslem, a nebudeli po dobrém, bude po zlém, mluvilo se a hučelo napořád, až vláda byvši přinucena musila po-

voliti.[1]) A dnes? Nuž dnes vidí strůjcové vášnivého povyku na vlastní oči, že daleko zašli. Dnes poznali, že pravdu mluvíc nebylo ni třeba stavěti na denní pořádek otázku Řeckou, když Řěka i takto náleží k Uhrám nejen právně nýbrž i skutkem a nic nám nemůže vaditi, bychom s ní nenakládali jako s městem maďarským."

„Pozdní toto přesvědčení ovšem už nemění na věci nic. Otázka dostala se před sbor zákonodárný a nutno ji řešiti spůsobem, jejž předpisuje zákon. Však podaří se to? Stanovisko uherské jest prosto a jasno. Nikoliv nemá se nyní teprv rozhodovati o tom, že Rěka patří k Uhrám bezprostředně, to právně a skutečně rozhodnuto jest už diplomem Marie Terezie a zákonem z r. 1807, potom zákonem z r. 1827 a právě tak i §. 66. z r. 1868, jímž na dobu příští odloženo bylo pouze upravení záležitostí autonomních, nikoliv státoprávních. V té věci nemůže změniti a nezmění výtka ze strany chorvátské nic. Chorváté snad ani by nebyli s to, aby, přijmouce návrh Mrazovićův, prejudikovali ve příčiné otázky o držebnosti, neboť tato otázka už jest rozřešena, a co koliv sněm chorvátský v této záležitosti nalezne, to předem už bude neplatno, ničemno a ze stránky praktické naprosto bezvýznamno, nebudeli totiž nález onen souhlasiti s tím, co jsme řekli svrchu. A dejme tomu — avšak ani na okamžik nepřipusťme — že justus titulus uherský na Rěku jest povahy pochybné, tož přece nesmíme za žádných okolností obětovati Rěku Chorvátům. Nepravíme to dnes po prvé a nikdy neustaneme tvrditi: Odevzdání Rěky Chorvátům bylo by zločinem proti zájmům uherským, proti zájmům Rěckým, proti zájmům chorvátským. Obchodní a politická důležitost Rěky jen tehdy stane se pravdou a skutkem, budeli Rěka náležeti bezprostředně k Uhrám. Kdy by postavena byla pod mocí chorvátskou, zakrsala by jediná tato námořní štace koruny Štěpánské. Chorvátsko, které nemůže vydržovati ani samo sebe, nikterak není s to, by činilo zadost potřebám Rěckým.[2]) Domnění pak, že by Uhry mimo nynější schodek chorvátský (?!) měly ještě uhrazovati luxus chorvátskéno mazlení s Rěkou, aby Uhry zničily se jediné proto, aby ‚trojjediné království' mohlo se holedbati diademem, jež ve křiklavém jest poměru s celým rouchem, to domnění, řekněme bez okolků — příliš jest pošetilo, aby došlo souhlasu lidí, kteří mají zdravý rozum. Čím Rěka jest a čím býti má netoliko Uhrám nýbrž veškerým zemím koruny uherské, tím jest a býti může jediné pod bezprostřednou mocí uherskou, a nestojí za to, by se o tom ještě mluvilo."

„Jsouce bezohledně upřímni — jakož jsme toto rozvažujíce — řekneme ještě více. Kdy by krásně nebylo třeba míti zřetel k otázce právní a motivům obchodním a politickým, hříchem by bylo obětovati Rěku z důvodů ryze politických. Chorváté totiž musejí zvykati si pravdě, že vzrůst Chorvátska nadobro jest zmařen. Chorvátsko, jsouc

[1]) V těchto slovech obsažena jest pravá nadutost maďarská, ježto ministr Tisza řečí před voliči sám sliboval, že se přičiní o rozřešení otázky Rěcké.

[2]) Drzost a nestoudnost takové řeči patrna z toho, že Chorváté musejí 55% ročních důchodův odváděti do „společné" pokladny uherské, tak že jim samým zbývá jen 45%.

činitelem ‚samostatným‘ neočekávejž, že jeho území se zvětší a národ rozmnoží. Domníváli se ve svých snech, že jest střediskem nových jihoslovanských útvarů, jsou to právě čiří snové, na kterých nebude ni stínu pravdy, dokud Uhry budou moci rozhodovati samy o svém osudu. Chorvátům jest přestati na nynějších hranicích a nynějším skromném významě, a budiž otázka východní rozřešena jak budiž, Chorvátsku nesmí a nepřipadne už nic. Jeli to z naší strany zvlášť diplomatické, že to vše tak otevřeně povídáme, nevíme; ale že jest bezvýminečně nutno porážeti aspirace našich bratří chorvátských všelikou míru překračující, to cítí každý, komu známy jsou poměry chorvátské. Tedy ještě jednou a stokrát: otázka, komu Řeka patří, není otázkou, a kralevinské deputace budou zabývati se jediné modalitami praktického provedení záležitostí zákonem naznačených.“

„Hledíc k intencím chorvátským nepodáme se žádnému klamu. Že budou naprosto ochotni uznati právo právem, to nesnadno jest mysliti. Co bude, jestliže se nedohodneme? Chorvátě nejsou v nesnázích o odpověď. ‚Koruna rozhodne.‘ Proti tomu bychom se však my zavčas ohradili. Rozhodnutí koruny nesmí se substituovati právu sboru zákonodárného, a bylo by velmi nebezpečno dovolávati se suverenního rozhodnutí vladařova tam, kde má rozhodovati zákonodárství. — Nedohodnemeli se tedy, zůstane vše, jak bylo, t. j. my uhostíme se na Řece podle průpovědi beati possidentes: my máme Řeku v držení, my ji spravujeme a budeme pečovati, by město bylo a zůstalo maďarským.“

Že tento bombast opravdu maďarský, z něhož šklebí se na čtenáře domýšlivost bezpříkladná, že toto hanobení a zlehčování národa chorvátského nebylo bez inspirací, viděti ze slov, jimiž předseda ministerský Tisza vykládal návrh o volbě kralevinské deputace na sněmě uherském. Pravil: „Ostatně státoprávní postavení a odvislost Řeky v předloze jest určitě vyřčena; tato otázka tedy nemůže býti předmětem rozprav neboli nálezů ze strany deputací.“

A Řečané? — Počátkem měsíce dubna t. r. Řecká Bilance přinesla tento zajímavý článek: „Nechť si kdo řekne, co řekne o §. 66. vyrovnávacího zákona, paragraf tento bude vždy zákonitý, neboť byl zákonitě prohlášen a ode všech zákonodárných činitelů přisouzena mu zákonitá platnost. Na cestě nepravé jest, kdo si tento paragraf vykládá jednostranně ve svůj prospěch. V Pešti někteří chtějí, že §. 66. uznává Řeku prostě za město maďarské, k Uhrám bezprostředně přivtělené, kdežto v Záhřebě tvrdí, že oním paragrafem Řeka nikterak není od Chorvátska odtržena a že i příště má zůstati městem chorvátským. Následkem tohoto tak věrného a na vzájem sobě protivného tlumočení onoho paragrafu Řeka jest pořád ještě sporným jablkem mezi Uhry a Chorváty, a poněvadž tento spor škodí netoliko Chorvátům a Uhrům, nýbrž i městu Řece, jest čas, by otázka tato jednou byla skoncována a tento gordický uzel v duševní i hmotný prospěch celého království aby byl rázem rozťat. Objektivněli rozvažuje obsah paragrafu 66., každý nabude přesvědčení, že zákonodárce neměl v úmyslu z Řeky učiniti město maďarské aniž ji bezprostředně přivtěliti k Uhrám jako kterékoliv město kterékoli županie, ale nechtěl ani, aby Řeka náležela k Chorvátsku. Tímto paragrafem Řeka jest prohlášena za

„corpus separatum,“ těleso zvláštní, připojené ke koruně uherské, mající autonomní a zvláštní práva, a podle toho sluší Řěku pokládati za třetího činitele kraleviny, rovného Uhrám a Chorvátsku. Když toto platí, Řěka jsouc autonomní provincií, mohla by žádati, aby měla vlastní sněm, vlastní právo, moc soudní atd., a poněvadž nemohouc na ten čas užívati všech práv těchto, Řěka bude nucena správu některých těchto práv přenechati Uhrám, ale nikoliv bezvýminečně, nýbrž jen dočasně, t. j. dotud, dokud by nemohla sama vše obstarávati pevně držíc ve svých rukou autonomii, vlastní jazyk (?!), osvětu atd. Která práva má ke správě odevzdati jinému a která podrží sama pro sebe, o tom rokovati bude regnikolární deputace uhersko-chorvátsko-řěcká, kteráž povolána jest, by řešila otázku Řěckou. Nepochybujeme, že Řěcká regnikolární deputace bude řiditi se ustanovením §. 66., jímž naše město povzneseno jest na stupeň autonomní provincie a činí je takto třetím činitelem království . . . Takovým řešením Řěka stala by se městem uherským s autonomními a neodvislými právy . . .“

Volíce deputaci kralevinskou Maďaři postavili se na stanovisko, že Řěka jest maďarská. Za jejich příkladem ať následují Chorvátě a postaví se na pevné stanovisko, že Řěka jest chorvátská, mimo se pustíce neplodné a marné výklady theoretické, jimiž Maďarům nedokáží ničeho. Jest nezbytná potřeba Řěky za žádnou cenu nepouštěti, bychom měli aspoň tento přístav slovanský, když z rukou slovanských vymknut byl Terst. Řěka Chorvátům patří právem přirozeným, lidským i božským.

Na obranu mateřštiny.

Jen prosté sloky nesu na obranu,
ty svatá řeči Jiříkův a Janů,
ač vím, že neždá jich tvé slávy zář,
toť pouze vonné ambry plaché vlny,
jež tobě jáhen vroucích díků plný
v tvém velechrámu skládá před oltář.

S čím rovnat tě, zda s onou Řeků Ladou,
jež oděna jen pěnných perel vnadou,
jak zázrak vznesena je sborem vil:
slast nekonečnou ve nyjícím oku
a něhy pás kol liliových boků
a na rtech vábný růže nach a pyl.

Či velebné tě rovnati mám Héře,
jež v zlatém voze nebe zjíždí v šeře,
kol skrání světů divuplný lesk,
té vznešené, jež nad ostatní troní,
že Zeus svou hlavu sám jí na klín kloní
a podnožkou jí skládá vládný blesk.

Či mám tě srovnávati s oním zdrojem,
jenž žíznivého daří písní rojem
a okřídleným sborem myšlenek?
či s chrámem tónů tajemných a zvuků,
v němž každý na srdce svou klada ruku
byl citem v nebe nesen dřív než klek?

Jak skvrny prosta socha mramorová,
jež ze rtů vonný zvuk a květná slova
svých písní ladným zdrojem dýše ven,
tak zdáš se mi, a září tvého oka
déšť sluncí padá ňader do hluboka,
jak déšť hvězd skvoucích v noci temný sen

A zdá mi se, že kolem rtů ti hraje
ten úsměv pohrdavý hněvem láje,
jež na hruď tvoji metá spoustu lat,
a mní, když uzří tak tě zneuctěnu,
že rovnat k tobě smí svou kupnou ženu,
jež prachem vleče uvěřený šat.

Zřím se září tě kolem rozestřelou;
v týn nebes nedozírný silou smělou
tvá úbělová dosahuje páž;
zřím ptactvo, jak kol tebe křídly vládá
a z úsměvu i slov tvých hymny skládá —
jak zlatým vlasem zemi postýláš.

Či oka tvého jsou to paprskové,
by pouta tavili, jež vrah nám kove?
či bránících nás kopí zlatý les,
jímž omráčeni bleskem, kdož jsou koli,
buď ze Šavlů se změní v apoštoly,
buď z poběsilých vlků v psíků směs!

Adolf Heyduk.

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Dokončení.)

XIV.

e Veroně setkal se pan Hajný s doktorem Javorníkem. Bylo to v zahradě Giusti, malebně na výšině nad městem položené a cestovateli vyhledávané.

Spatřivše se tak z nenadání zarazili se oba přátelé a chvilku mlčky a udiveně na sebe pohlíželi. Pan Hajný, jenž právě s průvodčím na teras vystoupil, kde pod stověkými cypřišemi doktor lepou vyhlídkou se bavil, poodvrátil se, jako by opět dolů odejíti zamýšlel.

Doktor popošel proti němu dva tři kroky a nastrkuje mu pravici, pravil měkce, skoro lítostně:

„Trpím. Nechtěj, Prokope, odchodem svým stísněné duši mé přitěžovati."

„Po všecky časy vážil jsem tebe vysoko, doktore," odpovídal pan Hajný pokojně a pevně, klopě k zemi zraky; „ale letos shledal jsem při tobě, že sladké nesmysly tvé v porobě drží povahu tvou na újmu mužné tvé cti a statečnosti."

„Trpce mluvíš a věru, od tebe jenom bez reptání a hořkosti přijímám soud, tak těžký a nespravedlivý. Pravda, vše svědčí na oko proti mně, i tys podjat na mne, a přece jako všecky obestírá i tebe jen zdání a klam."

„Nechme sporu. I cit tvůj, Jaroslave, přátelství ke mně ochladlo; ani na pohřeb drahé mé Maruše jsi nepřijel."

„Byl jsem při pohřbu nezapomenutelné ženy tvé. Ovšem jste mne neviděli. Vždyť nemohl jsem se ukazovati před Mély, a nebylo příležitosti s tebou potají promluviti. Lépe bylo tak, jak učinil jsem. Zeptej se Drahokoupila, jenž mne hostil; on pravdě vydá svědectví."

Cit starého přátelství v panu Hajném libě oživl. Zkoumavě pohledl na doktora a viděl na jeho tváři, že mluvil pravdu.

„Díky," pravil popošed a potiskl příteli ruku.

„Ó, porozprávejme sobě o Mély, Prokope!" navrhoval srdečně doktor.

„Bylo by to tolik jako obnovovati, co nás asi oba hněte. Lépe bude, doktore, neohřívati mrzutých věcí."

„Nelze bez toho se obejíti, Prokope. Propusťme průvodčí. Prosím za to."

„Budiž," odvětil továrník.

Oba pánové postavili se mezi dvě nebetyčné cypřiše a zadívali se na chvíli dolů. Rozkošný rozhled prostíral se před jejich zrakoma. Dole starožitná Verona s ohromným svým amfitheatrem na předměstí

Bra, s Adiží a četnými mosty; kolkolem širá, nedozírná rovina, až k Solferinu se prostírající, a v pravo, v modravé dáli jemně zamlženy, mohutné hory Alpské u velebně malebném seskupení. Doktor Javorník první přetrhl delší pomlku.

„Věř mi, Prokope, do slova,“ rozpřádal další hovor, „že jsem nad svou ctí nikdy se nezapomenul. A proto mám nejen právo, nýbrž i povinnost, pozvednouti ji opět z nedůstojného ponížení, v němž se sběhem věcí podivných, ano pro mne tajůplných, ocitla.“

„Odpusť otázce, doktore. Posudlis svoboden, či jsi snad právě na svatebních cestách s mladou paní? Aspoň dopis tvůj ze začátku července silně napovídal svatbu a měl pro Mély nerozumným a nevčasným žvastem Jarouškovým, jenž mne a Marii o tom hovořiti poslouchal, žalostný účinek.“

Doktor se zarděl studem a nelibostí.

„Jsem svoboden,“ odpověděl jistým hlasem. „Přetržen jest nadobro zdánlivý poměr mezi mnou a slečnou Bohatovou a přerušen všechen styk můj s jejím bratrem; provždy. Vlastně žádného poměru nebylo a nemohlo býti, poněvadž Mély vždycky byla cílem srdci mému jediným. Sám suď, mohlli jsem odjev od vás v Praze žíti jako trappista, já, jenž sterými nitmi se společností souvisel, jenž všudy rád viděn byl a zvyklý byl na lichotky i z krásných rtů, pro jiné mladé muže skoupozvukých? Přízeň slečny Bohatové mne vábila, mně lichotila, ale bůh ví, vstoupiti s ní do vážného svazku manželského nikdy mně nepřipadlo. Já trhal z její přízně pestré a vonné květiny společenské záliby, ale srdce mé, Mély v pravdě oddané, nikdy se jimi neopojilo. Dopis, o němž jsi zmínil se, byl přenáhlen; počínání Mélino urazilo nevinu mou, a hrdost, uražená ješitnost rozvětřila mně mysl a vrhl jsem něco na papír, co nebylo z povah mých, co mne později mrzelo a posud mrzí. Snad jiný na mém místě, jsa tak opovržen a zamítnut od nevěsty své jako já od Mély, byl by se z nevole oženil; já, Prokope, nikoliv.“

„Neodtrhnuv se od svých sladkých nesmyslův, bral jsi, doktore, vážnou pravdu na lehké váhy. Mély jest žena; ženin vesmír jest láska. Poruš ji a porušíš ženu všecku.“

„Ani Mély není prosta viny. Nebylo v ní neobmezené víry v poctivost lásky mé. Proto stal jsem se obětí klevet a tajných piklí. Mély nastrojila v Praze tetu, by slídila po mně.“

„K tomu bych, milý doktore, napsal otazník.“

„Pak teta její jednala o své újmě, ale nalezla víry a ohlasu, a to jest nejsmutnější. Kromě toho utkávaly se potají na mne i jiné pikle. Zdá se mi všecko, že od samé slečny Bohatové. Prostředkující článek jich byl Jelínek. Toho mám skoro jistotu. Byl u vás, na Vražně. Když se vracel, byl zde v Praze; viděl jsem ho na ulici a on patrně i mne, a přece ubíhal mně. Bylo mně to nápadno, jako by ke mně neměl dobrého svědomí. Kromě toho dověděl jsem se maní již dříve, že s Bohatou měl delší rozmluvu. Nedalo mi to pokoje, Jelínka jsem nepropustil, aby mně stál k slovu. Ze všeho vyrozuměl jsem, že namluvil toho tomu věčnému ženichu na Vražně o mně a Bohatové plné uši, a pan Račte ráčil donášeti na Čerstvý vzduch. Vždyť krátce po pobytu

Jelínkově na Vražně dostal jsem od Mély konečnou výpověď z lásky. Co do bratra Bohatové nechtěl Jelínek barvou se vytasiti, a když jsem ho spletl, zamotával se v odpory. Mně zhnusil se ten člověk, jenž z divadelních intrik asi nikdy nevybředl. Vrhnul jsem mu opovržení do očí."

„A proč by tak byl jednal ten člověk?"

„Bůh ví, snad hledal si tak pěšinku do ohrazené kapsy Borovcovy."

Pan Hajný se zamyslil.

„A vypsallis to Mély?"

„Vypsal, ale od těch dob, milý Prokope, co dala mi výpověď, nerozpečetěny vrátily se dopisy mé. Myslil jsem na tebe, ale tebe zastihla rodinná rána. S Drahokoupilem jsem byl na vahách."

„A osobně?"

„Trnul jsem strachy, ne předstoupiti před Mély, ale nebýti za těch okolností předpuštěnu. Tak upadnul jsem v truchlý stav, v němž mne vidíš. Stává se ze mne nevlídník a samotář, všecko myšlení mé vleče se v dusném oparu trudův a nespokojenosti. Hledám na cestách rozptýlení mysli."

„Chyba se stala, doktore; ale ty nejednáš jako praktický člověk."

„Chybil jsem, chybil; ale vina má není v poměru k pokutě. Přijíti o životní své štěstí takovou chybou, toť smutná tragika."

„Podle všeho Mély posud miluješ?"

„Více nežli dříve. Snad bůh lásky sám přivádí mi tebe do cesty, Prokope. Ó promluv za mne s Mély, vysvětli ji temné záhady, v nichž oba toneme, vyveď ji z nich praktickým svým duchem, nakloň mi ji opět, vrať ji v jaré obnově osiřelému srdci mému."

„Mnoho žádáš, příteli!"

Doktor Javorník poodstoupil na krok a oči jeho zabodly se podezřivě v klidnou tvář továrníkovu. Prsa jeho bouřně oddychovala.

„Snad sám, Prokope, nemyslíš na ni?" vypravil pracně ze sebe. „Ona se tolik zasloužila o tvůj dům, ona vychovává ti děti . . ."

„Ustaň, urážíš mne," odpověděl pan Hajný oklepávaje doutník. „Vždyť jsem drahou nebožku svou miloval aspoň tolik, jako ty Mély, a mrtvola její sotva pod zemí ochladla."

„Malér jest u mne na denním pořádku. Nechtěl jsem doteknouti bolestných strun tvé duše. Myšlenka ta mne tak projala a ne právě teď, kdy zdráháš se přistoupiti na prosbu mou, již prve a jindy, Prokope; vždyť tys jí na blízku."

Pan Hajný se zamyslil a neměl se do hovoru, ač patrně doktor, co řekne, očekával.

„Ó promluv za mne s Mély!" doléhal naň znova. „Tobě sluchu odepříti nemůže, v tebe má víru. Do nejdelší smrti budu ti vděčen, ať dopadne jak dopadne."

„Jsem praktický muž, doktore; pružnost ducha mého a výmluvnost má jest chuda pro podobné úlohy. Kdy by šlo vyjednávati o věno, snad spíše bych byl na svém místě. Což Drahokoupil?"

„Odřekl zdvořile a rozhodně mluvě jako orakulum, že vyšší povinnost jej váže nemíchati se mezi nás. Snad i on ji beznadějně a potají v srdci nosí!“

„Podle tebe jest celý svět do ní zamilován; důkaz, že v pravdě ji miluješ.“

„Bojím se o ni více než o vlastní život svůj: miluji ji, toť alfa a omega všeho.“

Pan Hajný se ještě minutku rozmýšlel.

„Nuže,“ pravil, „učiním ti po vůli a přání. Promluvím s Mély, ale napřed vybrazuji si, že se jí přes vůli její s těmi výklady vnucovati nebudu. Popřejeli mně sluchu, tu službu tobě vykonám a zpravím tě o tom.“

Doktor Javorník okřál radostnou nadějí a stiskl kupci srdečně pravici.

Zatím zvedl se podvečerní větřík a šustil stověkými cypřišemi a slunce v šarlatě slávy své sjíždělo zvolna k obzoru. Oba pánové se vzchopili a mlčky sestupovali po starých schodech s terasu dolů. Ještě téhož večera umluvili se, že společně pocestují k jihu, ale pan Hajný si vymínil, že nebude mu na cestách doktor Mély připomínati, poněvadž by jinak domov měl stále na očích a s účinkem cesty své se minul. Nerad podvoloval se doktor k závazku tomu těžkému, ale z vděčnosti k svému příteli jakž takž mu přece dostál. Rozešli se teprve na zpáteční cestě ve Vídni.

Asi po pěti nedělích navrátil se pan Hajný do Záhořan. Byl jasnější a pokojnější mysli, ač nikoliv ještě ustálen. I co do zdraví cestou znamenitě se osvěžil. Drahokoupilovi přinesl zlaté hodinky s řetězem, Borovcovi krásný výběr fotografií.

O spodu hrobky již se v Suchotíně pracovalo podle plánu jednoho z prvních stavitelů Pražských, práce kamenické byly v plném proudu a Trnka maloval již o obraze, jenž měl býti první díla okrasou. Byl to jeho první větší obraz, v olejových barvách provedený, a mladý umělec zbožně i nadšeně podjal se práce své a vytrval tak při ní až do posledního tahu štětcem. Připadalo mu stále, že nebožka paní Hajná, okrásena rajskou blažeností, při podstavci jeho stojí, a po letech ještě zpomínával s pietou na hrstku těch šťastných neděl, co maloval pro Suchotínskou hrobku. Co do skladby nebyl obraz příliš původní, ale dojímal vroucnou a lahodnou poesií: za stříbrojasné letní noci unášel plavovlasý anděl, nebožce paní podobný, tělo lidské, bílým rouchem úplně zastřené, do výšin nebeských. Hluboko dole viděti bylo krajinu, dálkou v plochý obraz se ztrácející, v osvětlení měsíčném. Byl to Anděl od Lermontova, přeložen v barvy. I Trnkův anděl zpíval, jak souditi bylo ze rtů, zpěvem pootevřených. Původní křídový nákres dal Trnka doktoru Javorníkovi na památku; aquarel, značně zmenšený, zdobil stěnu nad ložem pana Hajného.

O slavnosti dušiček byla hrobka za návalu osadníkův zasvěcena a ostatky nebožky paní byly do ní ku stálému odpočinku přenešeny.

XV.

Navrátiv se z cest nezmínil se pan Hajný nikomu, že s doktorem Javorníkem se shledal a nějaký čas s ním cestoval. Slečna Mély, jejíž nitro přirozenou měrou v stálém bylo napjetí, sice připadalo, že vdovec nyní významněji na ni pohlíží nežli prve. I zachvívala se v duchu starostmi, že pestrou směsicí dojmův cestovních z ohlušného žalu se vymaniv pan Hajný přemítá o budoucnosti své i dětí svých, a že ona asi v pásmu jeho myšlenek jest podstatným článkem. Leč pan Hajný z posavadní míry své nikterak nevystupoval, řeči jeho byly prosty a společensky řádně odměřeny, a dívka opět se upokojovala, přemlouvajíc sebe, že tape v omylu. Kupec byl nyní dvojnásob obchodem svým zaměstnán a za prázdně bavila jej Suchotínská hrobka, jejíž stavbu co nejpozorněji sledoval. Ač slib doktorovi daný mu s mysli nescházel, přece po delší dobu rozmluvy o té věci s Mély nevyhledával. Něco, čeho sobě sám vysvětliti nedovedl, odrážlo jej od převzaté úlohy a činilo mu ji pernou a nepříjemnou. Doktor již dvakrát jej písemně upomínal a on ještě proti obyčeji svému otaloval. Na konec však, bylo to již na sklonku měsíce listopadu, odhodlal se, že svůj slib vyvadí, by z té stránky aspoň nabyl upokojení. Vhodná příležitost se mu namanula.

Jednou, za odpoledne jasného a ještě dosti teplého, vyšla si slečna s kojnou a dětmi do polí stranou k Svatoanenskému pahorku. Mély si povšimla, že vdovec za ní přichází a pevně se držela ruky Jarouškovy, aby s panem Hajným beze svědka mluviti nemusila. Ale hošík nedal se udržeti, vymknul se jí a odběhl kus napřed za kojnou, aby si svobodně hry své prováděti mohl. Mladý vdovec dohonil slečnu a mohl s ní zcela důvěrně porozprávěti.

Dal se do své úlohy po kupecku suše, nejevě hlavně z počátku žádné vřelejší sympatie k doktorovi. Vypověděl slečně, že z nenadání setkal se s ním ve Veroně, v zahradě Giusti, a že doktor, ne s vůlí jeho, zapředl s ním hovor o ní. To, co povídal, že nepřipouští pochybnosti, a že on, ač zdráhal se, přece na se vzal úlohu zaň s ní promluviti, tím více, poněvadž nového světla tím nabývá záhada, sběhlá mezi ní a doktorem.

Slečna se zastavila a hledíc pod sebe odvětila chladně a určitě:

„Záhada mezi mnou a panem doktorem byla. Nyní není jí více. Jsme sobě pro tento život cizí. Tím můžete, pane Hajný, slib svůj naproti panu doktorovi považovati za naplněný a rozřešený.“

Kupec se odmlčel. Tón, jímž Mély všemu vyjednávání odpírala, překvapil jej a zarazil.

„Přes to,“ pravil poněkud nejistě, „prosil bych, slečno, abyste mne vyslyšela. Křivda, doktorovi připisovaná, není po mém soudě taková, jakou vypadá v očích vašich. Doktor nebyl a třeba není posud prost chyb, ale pokuta, již jste jemu, jenž vás posud upřímně miluje, za ně vyměřila, každým spůsobem přestihuje vinu jeho.“

„Vy pánové měříte asi jiným loktem nežli my ženy,“ odpověděla slečna určitě. „Trvám na dřívějším svém úsudku.“

V panu Hajném hnul se cit pro právo a spravedlnost.

„Mély, nebuďte neoblomna,“ pravil rázněji nežli prve. „Pomněte, že doktor neslyšán byl odsouzen.“

„Byl slyšán s dostatek, pane Hajný; vyjednáváno dosyta mezi námi. Ale pan doktor nejen že neviny neprokázal, on nechtěl k vině své se nikdy přiznati a hrdě vyšvihl se na stanovisko muže, jemuž se křivda děje. Leč, prosím, nechme toho jednou provždy; všeliké o tom vzpomínání jest mi nanejvýš nemilo. Ctím cit přátelství vašeho k doktorovi, ale prosím, byste i z přátelství ke mně spokojil se s prvnější mou odpovědí, jež byla a jest konečna.“

Slečna zavolala, nežli pan Hajný znova promluviti mohl, na děti, a Jaroušek přiběhl. Mlčky kráčel pan Hajný vedle ní a rozhovořil se s dětmi. Pak odešel.

I slečna i vdovec byly s výsledkem té rozmluvy spokojeni. Mély si pomyslila: v Hajném se nevznímá žádný vřelejší cit ke mně; nebo nebyl by se zajisté propůjčil doktorovi za advokáta. Kupec si pomyslil: jest nezvratný konec mezi nimi. Snad . . . Další vývody z myšlenky té prozatím zamítnul. Připadaly mu hříšné, když vzpomněl na drahou zesnulou Maruši. A přece byla mu upokojením myšlenka: Mély jest svobodna. Doktor zapadl hlouběji v beznadějnost a žal a musil všecky síly ducha svého vzpínati k tomu, by nezabředl a nezmalomyslněl. Naprosto naděje přece se nevzdal.

Přiblížily se vánoce, tenkráte již bílé. Sněhu již v polovici prosince napadalo po kolena, ale metelic bylo poskrovnu. Cesty se vyšlapaly a ujezdily a sanice byla výborná. Před Čerstvým vzduchem zastavovaly se častěji saně nežli kdy jindy. Hosté z okolí vyhledávali jaksi dům pana Hajného. Ne tolik pro zábavu za zimní dlouhé chvíle a aby použili dobré sanice, ne tolik ze soustrasti, kolik z jiných, praktických příčin. Pan Hajný byl výborná partie, slečna Měřinská neméně. Že sňatek s doktorem Javorníkem rozpadl se niveč, bylo nad obecnou pochybnost, a nemohlo býti na škodu ani čekancům ženitby ani rodinám, dospělými dceruškami požehnaným, se Záhořanskými blíže se seznamovati. Pana Hajného a slečny Mély neušly tyto tajné popudy, ač pro společenský blahomrav nejvýše žertem jen někdy vyplývaly na povrch; vdovec sám, nevěda ani proč, jimi potají se znepokojoval; slečna Mély však celkem byla ráda návštěvám těm, poněvadž jimi zimní jednotvárnost se oživovala a opestřovala a myšlenková výměna s lidmi šťastnými a spokojenými v ni i starou paní blahodárně účinkovala.

Nejvíce bručíval pan Borovec do knírů. Viděti svobodné pány, jak zbožňovaný jeho ideál dvorně obletují, jak ze společenské žíly své před ní svou nejlepší pouštějí krev a v zdánlivé její přízni se ohřívají, bylo proň trhati šípek holýma rukama. Náš věčný ženich se nesmlčel se svými strastmi faráři Drahokoupilovi, ten však žárlivost jeho obracel v posměšek.

„Tobě je hej!“ filosofoval pan Račte pro sebe; „ty máš své zlaté hodinky v kapse, ale já nemám Mély na Vražně!“

Pan Hajný čím dále tím důtklivěji strádal duševním nepokojem. Dvoření se svobodných pánův slečně Mély nebylo mu milo, ale byl by je ještě unesl; více hnětla jej myšlenka na nešťastného doktora. Ne-

bylo ani jinak lze, nežli že když přemítal o budoucnosti své a dítek svých, nemohl se ubrániti přesvědčení, že nikdo jiný jako Mély by nemohl nebožku ženu jeho dětem nahraditi. Pomyšlení to nezdálo se mu příliš smělým; bylať Mély nyní svobodna, paní nad srdcem i rukou svou, a souvisela těsně s celou jeho domácností. Co řekl by k tomu doktor? Nebylali by to zrada nad starým jich přátelstvím? Jsa kupcem měl továrník živý a účinný cit sobectví v sobě; ale ten jej tenkráte ledabylo nepřenášel přes přátelství k doktorovi. Cit povinnosti otcovské a přátelství rozehříval se v něm k trapnému boji. Věděl ovšem, že láska doktorova bez naděje jest, ale přes to myšlenky na zradu nemohl se zbaviti naprosto. K tomu přistupovaly ještě jiné věci nemálo důležité, jež v nitru jeho nepokoj rozdmychovaly.

Navštěvujíc jej ob čas ve dvorci s dětmi stará paní jala se zcela vážně s ním myšlenku na rozloučení rozbírati.

„Myslím, milý synu," bylo jádrem jejích vývodův, „že jsem z lásky k tobě a z ohledů na útlý věk Prokůpkův učinila veliký a pro mne bolestný ústupek dobrému tónu, že jsme s Mély přes zimu v Záhořanech uvázly. Tak zůstati nemůže. Musíš se spřáteliti s myšlenkou, že s Mély a dětmi na léto se odstěhuji. Sama bez Mély nejsem s tu těžkou úlohu a přiznávám se ti, že Mély mi nenahraditelna. Leč tys vdovec a ona svobodna, a já i ty a všickni my jsme jí nekonečnými díkami zavázáni. Nutno jest rozloučiti se a náležitě na to se připraviti."

Pan Hajný by byl věděl radu, ale ostýchal se z úcty k tchýni své jakož i z úcty k památce své zesnulé ženy v tento ještě nepříhodný čas ji jen pozdálečí napověděti. Nebylo na jiném nežli spokojiti se s míněním staré paní, třeba věděl, že čekají naň dnové strastného bezpokojí.

Aby se povyrazil, zajel si na Vražno. Bylo to v únoru, v neděli odpoledne. Nebe bylo zataženo, sníh scházel a nebylo daleko do deště. Vraženský uvedl jej do parádního pokoje, kde přisedli ke stolu, a nabídl mu doutník. Parádní pokoj pana Borovce v ničem se nepozměnil. Kytice, pana Račte divadelní triumf, posud stojí na stolku před oknem mezi záslonami. Jest ovšem uschlá na padrť, ale proto přece stala se úvodem k hovoru slečně i panu Račte a všem našim přátelům jaksi osudnému.

Pan Borovec zaplál ohněm řečnickým. Jeť na tom provesti po tolikáté a tolikáté při, v níž běží o nejdražší klenot, jejž má na světě, o slečnu Mély.

„Drahý příteli!" začínal zcela podle Quintiliana. „Nejdražší příteli! Žádný syn nemůže se tatíkovi svému tak upřímně a beze vší falše svěřiti, jako já se svěřuji vám, ačkoli jste mladší nežli já. Hned od prvního pohledu bylo srdce mé plno slečny Mély. Ani celá bibliothéka nevysloví, co jsem zkusil pro ni, když začínala si s doktorem. Nebyl jsem jí protivným; naopak prokázala mi pozornosti, významné pozornosti, jež v pravdě krmily naději mou. Zde podívejte se na tu kytici. Ona mne jí vyznamenala veřejně a měla ji darem od doktora! Ale musil jsem mladému, sličnému větroplachu z cesty se uhnouti a ještě nad to mnohé příkoří překousnouti. Leč co tam, to tam; o to hlavu nelam! Přetrpěno, odbyto, zapomenuto. Známost s doktorem,

námluvy jeho se zhatily; jest po nich. Však račte to sám nejlépe věděti. Slečna Mély jest svobodna, jest na zadanou a jest ještě moudřejší z vlastní zkušenosti. Lidé si ovšem špitají, že vy si ji račte vzíti. Ale já tomu nevěřím, já vím, že zůstanete věren tomu našemu jarnímu sluníčku, jež chuďátko tak záhy se schovalo na Suchotínský hřbitov. Vždyť druhé takové ženušky neračte najíti, kdy byste schodil šířinu světa. Ó slečna Mély! Když ji tak vidím ve vašem domě! Která ženská na světě by se tak obětovala jako ona? Jen se podívejme, jak ona se stará o starou paní, a račte věděti, že staré dámy nejsou nejroztomilejší; jak po mateřsku pěkně zachází s dětičkami. Jaroušek, ten by se ani nepustil její sukně a samou láskou by ji snědl; bůh mně odpusť, ale ani vlastní matičky neměl asi tak rád! A s Prokůpkem jak se piplá! To nemluvňátko z daleka ji zná a usmívá se na ni. Věru, tygří srdce musilo by se rozplakati, když vidí, jak je dobra, laskava, trpěliva, a jak jí při všem všecko od ruky jde jako vítr v poli. Ó já mám smysl pro takové ctnosti, já to umím uvážiti a oceniti; na rukou bych ji nosil, paty bych jí líbal, kdy by byla mojí! A při tom všem, jak vám vede domácnost! Vždyť co je oko v hlavě, to jest ona ve vašem domě. Všecko chodí jako na drátku, jako chodívalo prve za nebožky paní. Ó nejdražší příteli, račte mi pomoci k tomu klenotu, k tomu drahokamu, abych si jej mohl zasaditi do Vražna. Na mou věrnou duši, já nehledím na to, co do domu přinese: kdy by byla bez groše, tak bych ji chtěl, jako nyní ji chci. Ó drahý příteli! Učiňte něco pro mne, budu vám do smrti dlužníkem, služebníkem, otrokem. Předneste jí mou žádost, mou jedinou horoucí prosbu; vypište jí, kdo je Borovec, jaký jest. Vždyť račte znáti mé poměry, víte, že si stojím dobře, třeba nebyl Demidovem, a že mohu se svědomím zcela pokojným založiti štěstí rodinné. I má povaha, bohu díky, je mlada a vesela. Celý boží čas ani nezabručím a v náručí mém by mohla spáti jako děcko na klíně matčině. O viďte, že z dobrého přátelství mi tu službičku prokážete?"

Pan Račte se odmlčel a čekal na odpověď. Ale bylo mu chvíli na ni čekati, nebo pan Hajný se velmi povážlivě zamyslil. Za řeči Borovcovy uložila se v něm nerozhodnost a uzrálo rozhodnutí. Co Vraženský viděl na Mély, bylo všecko pravda, nic nebylo přebarveno, a on, jenž život svůj kolem ní trávil, se ostýchal po těch pokladech jistou rukou sáhnouti. A osiřelé dítky jeho! Kde na světě by se jim dohledal lepší a šlechetnější matky, nežli jest Mély?! A pak: Mély nemohl přece jinak k rodině své připoutati nežli jako manželku. Myšlenka na doktora vybledla v něm v prázdný fantom.

„Odpusťte, drahý příteli, že vás vytrhuji," ozýval se pan Račte; „ale vy mlčíte k prosbám mým!"

Pan Hajný sebou trhl a vmyslil se znova praktickým duchem svým v situaci. Odpovědi nebylo se vyhnouti a dobrého toho muže nemohl ledajaks odbyti. Bylo tu třeba přímosti a ráznosti. Leč prozatím srovnal si na zkoušku odpověď chlácholivou.

„Milý příteli," odvětil, „rád bych se vám odvděčil za upřímnost a lásku ke mně a k mému domu, a pak nebožka Marie vždycky vás ráda viděla. Ale nezapomínejme, že jsme posud v smutečném roce.

Jsem posud po té ráně omráčen, ztrnulý; jak mohu vám býti za takových okolností námluvčím? A pak, upřímnost za upřímnost, každý se musí předem starati o svůj užitek. Že mi Mély dítky tak výborně obstarává, jest mi s prospěchem neocenitelným; proti sobě bych byl, kdy bych ji od nich někomu jinému vábil. A co v ní mám, sám jste vy mně právě ukázal."

„Vy tedy ráčíte sám na slečnu Mély mysliti?" obracel pan Račte všecek udiven a polekán.

„Do dneška nerozhodl jsem se. Ale vy sám ukázal jste mi cestu ze zmatku k novému, spořádanému životu, jehož se dožadovati přece právo mám."

„Již vidím," naříkal pan Borovec, „že mne nějaká jedem kalená bába hned v mládí začarovala. Štěstí v lásce mi nesvědčí a nesvědčí a kdy bych se roztrhal. A nebožka paní, neobrátíli se v hrobě, vezmeteli sobě slečnu Mély, drahou její přítelkyni?"

„Neobrátí. Spíše požehná mi, že jsem se tak dobře o děti její postaral."

„A co říká tomu slečna?"

„Neví o ničem. Co svým časem řekne, bůh milý ví. Řekneli však ne, buďte ubezpečen, že nesnížím se ji přinucovati. Pak dojde, příteli, na vás, pak hotov budu ke službě, za niž mne žádáte. Myslím, že můžete se spokojiti."

„Všecko je med za sklem! Bůh to změň; já to nezměním."

„Ale domu mému se vyhýbati nebudete? Bylo by to nápadno, že právě po tom, co jsem já u vás byl. Také doufám, že co jsme si pověděli, zůstane mezi námi?"

Nerad podával mu pan Račte ruku; ale podal ji.

„A zeptáte se jí, až dojde smutek?"

„Dříve žádným spůsobem."

XVI.

Od těch dob, co roztrhnul okovy své nerozhodnosti před Borovcem, byl pan Hajný všecek pozměněn. Ač si dával všecku práci, by rozruch nitra svého před domácími ukryl, neušla přece ta pozměna zpytavého oka slečny Mély. Nepokojila se opravdově a trnula před dalším svým osudem, jenž z daleka hrnul se jí v ústrety a před nímž na žádnou stranu neviděla vyhnutí. Trpný stav její stával se jí mučírnou a zaplesala v duchu, když začátkem června odjížděly z Čerstvého vzduchu do Plzně, kde pan Hajný koupil pro tchýni svou malý slušný dům se zahradou. Kupec paní a dítky tam doprovázel a když se loučil, jevil zvláštní pohnutí. Zejmena když Mély s bohem dával, bledl i rděl se střídavě, a Mély tušila, že ta ruka, jež pravici její tiskla a se chvěla, napovídá, co ústa za nedlouhý čas zřejmě dopovědí. Ó kéž by se byla klamala!

Vdovec žil opět svému průmyslu v Záhořanech a tajného svého úmyslu s Mély nikomu nepronesl, ani k doktorovi. Pan Borovec, ač takto rád povídal, zůstal přece mužem od slova. Mlčel a čekal, jak

věc dopadne, doufaje přece, že radostná hodinka mu snad jednou zacinká. Ob čas dojíždíval pan Hajný do Plzně, by podíval se na děti, nezdržel se však nikdy déle a nikdy nevybočil naproti paním ze zdvořilé a uctivé své odměřenosti. Teprve několik neděl po tom, co slavili výroční den zesnutí Mariina, vykonal s paní tchýní delší poradu a poprosil hned potom slečny Mély o soukromnou rozmluvu. V dívce se srdce úzkostí stáhlo a dech zatajil. Nemohla odepříti.

Pan Hajný byl na oko pokojný, a jen z počátku selhával mu poněkud hlas. Nyní, když šlo o jeho zájem, ukázala se praktická jeho povaha zřejměji, nežli když mluviti chtěl za doktora. Bylť pravý učeň nebožtíka pana Vavřince. Rozmluvu svou opřel předem o dítky své, a řeč jeho prohřáta byla vřelostí v pravdě srdečnou, když vylíčil city vděčnosti, jež k Mély chová za vzácnou a těžkou oběť, které se z lásky k nebožce Marii pro děti jeho podjala. Hned však potom namířil pevně a jistě na svůj cíl.

„Matinka,“ vykládal, „jest stara, churava, strastmi sklíčena a žití jejího jest na mále. Kdy by zemřela, nemohu přece, Mély, na vás žádati, abyste sama vzala si dítky na starost, abyste všecken život svůj jim obětovala a pro nebožku Marii zříkala se všeho dalšího blaha svého života. Kdy bych toho se na vás doprošoval, nebylo by v jednání mém ani rozvahy řádné, ani svědomí, ani citu, nehledě ani k tomu, že otcovskou mou povinností jest spolu působiti při výchově mých dítek. Ano, kdy byste se byla za doktora provdala, třeba bych se nerozpakoval, ale jak nyní se věci mají, voliti jest mi cestu jinou.“

Odmlčel se, a když dívka nic nepřipomínala, pokračoval:

„Když jsem se před lety svěřil dobrodinci a pěstounu svému, nebožtíku strýci Vavřinci, že Marii bych rád pojal za manželku, šel se do Prahy na budoucí nevěstu podívat. U Hostků spatřil také vás, Mély, a když se vrátil, pravil ke mně ten muž praktický, prohlédavý a nikoliv beze srdce: Nemám nic proti tvé volbě, ale raději bych byl viděl, kdy bysi byl volil tu druhou slečnu. Tím myslil vás, Mély. K tomu připojil, že zdravá žena stojí za dukáty. Manželstvo naše s Marií nemohlo býti šťastnější. Na druhou propověď strýcovu vzpomínal jsem teprve, když Marie churavěla; na první, o vás, Mély, když jsem viděl, jak se za děti mé tak krásně obětujete. Pravda: miloval jsem Marii prvním a nejprudším ohněm srdce svého a nikdy, nikdy na ni nezapomenu; ale děti mé potřebují matky, dobré, laskavé a obětovné a především rozumné, a jsem jist, že lepší nad vás, Mély, jim najíti nemohu, a kdy bych se rozhledal. Také jinak vás jim zachrániti nemohu, nežli podaříli se mně, vyprositi na vás slib manželský. Plýtvati se slovy a prosbami před vámi, bylo by, Mély, povahy vaší nedůstojno, končím krátce a upřímně jako počestný muž a přítel váš; oblažte mne, oblažte děti mé, posvěťte nejpěknější obětí památku Mariinu: dejte mi ruku svou a srdce.“

Po chvíli odpověděla slečna více mrtva nežli živa:

„Z útlocitu jste se o Jaroslavovi jen mimochodem zmínil. A přece stojí mezi námi a jest k tomu přítel váš.“

„Rozvážil jsem to na vše strany. Vyli jste jej zavrhla, nevidím překážek.“

„Trváte tedy na své žádosti?"

„Trvám, Mély."

„Až přijedete opět do Plzně, prosím, přijďte pro odpověď."

„Přijdu, Mély."

Pan Hajný odjel. Večer radila se slečna se starou paní, jíž se se vším svěřila. Tato ji objala a laskavě k ní pravila:

„Můj zlatý Meloušku! Hajný k vám pronesl jen dávné a srdečné přání mé, jež zdráhala jsem se vám projeviti, byste zcela svobodně jednati mohla. Svolíteli, budeme bohdá všichni opět šťastni; pakli nesvolíte, my dvě při sobě setrváme a dětí tak snadno nevydáme. Smělali bych dříve znáti odpověď, již dáte Hajnému?"

„Svolím," povzdechla Mély a slzy jí zatopily oči.

Stará paní jí čelo zulíbala.

Téhož dne měla Mély zlou noc.

Večer, když stará paní a děti usnuly a všechen denní ruch se v domě uložil, seděla zamyšlena při okně svého pokoje hledíc ztrnule před sebe a majíc ruce na klíně semknuty. Venku byla větší tma než obyčejně, obloha zatažena a sypal se dolů teplý deštík šelestě příjemně v listí stromovém. Okno bylo otevřeno. Takové noci mívala druhdy Mély ráda; dnes nevěděla hrubě, co děje se mimo ni. A co v ní se dělo, bylo pusto a smutno. Mrákota, děsná a tupá, hrnula se na ni a připadalo jí, že zpovolna mimoděk propadává se hloub a hlouběji ze živého denního světla v nekonečnou mrtvou tmu, marně volajíc na všecky strany o pomoc. A jedva se vytrhla z jednoho přeludu, druhý hodil na ni čarodějnou síť: připadala si opět s láskou svou, že jest motýl otakárek, jenž nevčasně opustiv teplou ochrannou kuklu úchvatem prudkého větru pohozen jest do prosincové metelice v pospas kruté nehodě. Ano, ta láska k Jaroslavovi více než rok tlumená, dušená, utlačovaná, rozrušila bránu srdce, jež se před ní uzavírala, a volala: zde jsem, učiň mi po právu, nezrazuj, neodháněj, nezatracuj mne, ty nemilosrdná duše! A ta duše neměla síly, neměla vůle, byla jen bezvolný stín jiného zaniklého stínu v hlubinách země. Slib, umírající přítelkyni složený, umrtvil sílu její, rozrušil vůli, bytost živou a činnou snížil v stín mdlobou schvácený, trpný. Kdo sejme kletbu toho slibu s ní? Ticho hluché a němé kolkolem, nikde odpovědi, nikde rady.

Slečna Mély rozpomínala se do podrobna na dějiny své lásky, kdy klíčila i kvetla i kdy vadla. Nebylo tomu dlouho, co jí pan Hajný v polích řekl: on vás posud upřímně miluje; vina jeho daleko nerovná se pokutě, již jste mu vyměřila; odsouzen byl vámi neslyšán! Týž muž se ho ujímal, jenž dnes žádal o srdce její a ruku, týž muž, jenž když mu namítla, že Jaroslav stojí mezi nimi, pokojně odvětil, že to rozvážil a že nevidí v tom překážek. Kdo jest ten muž? Praktický kupec, jenž dětem svým hledá ženu dobrou, především rozumnou. V pravdě kupecký výpočet! A přece lepší jest než ona. On nechtěl Jaroslava zraditi, on zaň se chtěl přimlouvati. Vždyť pravil, kdy by jste se byla za Jaroslava provdala, pak bych vám oběma svěřil děti, pak bych se neženil, ale takto jdu za otcovskou povinností. On vlastně nezrazuje přítele, ale ona zradila svou lásku, ona ji zrazuje. Vždyť Jaroslav ji posud upřímně miluje a ona — miluje jej též, více nežli jindy; více,

nekonečně více od dnešního dne! A staré paní pověděla již, že svoluje k sňatku s Hajným, a Hajnému musí také tak říci, vždyť vázána slibem, daným ze slabosti přítelkyni, snad v žádosti nepříčetné.

„Čím to jsem?" tázala se přísně sama sebe.

„Slabou ženou, hodnou, aby byla odklizena. Nic více," odpověděla si tvrdě. „Co tě čeká, není nespravedlivo."

Sžíravá bolest projala jí nevídanou silou útroby. Zmateně, vyjeveně, divoce rozhlížela se po pokoji. Snad hledala, odkud by ji zasvitla nějaká potěcha, snad hledala, neležíli někde nějaký nůž, spasitel z bídy. A když tak ty oči po pokoji se točily, utkvěly na jednom místě na stěně proti oknu. Visel tam obraz bolestné panny Marie. Slečna rozběhla se k němu, ale nohy jí službu vypovídaly. Podél stěn, chytajíc se nábytku, dovlekla se až pod obraz, sklesla před ním na kolena, sepjala křečovitě ruce, zalomila jima a pomodlila se nahlas, s ostrým přízvukem rozbujnělé zoufalosti:

„Matko Ježíše Krista! Smiluj se nade mnou!"

To byla všecka její modlitba. Po ní svalila se zvolna na podlahu, přitiskla hlavu k ní a štkala; nejprve rychle po sobě a hlasitě; pak řidčeji, volněji, slaběji, až usnula na podlaze.

Bylo již daleko přes půl noc, když sen ji pojal, a byly právě dvě hodiny, když z něho se protrhla. Vstala a rozhlížela se; vzpamatovala se. Uhasila lampu, zavřela okno a vyhledala lože své. Usnula opět za nedlouho, ale nebyl to spánek pokojný a sílivý. Sen za snem probíhaly hlavou její, druh druha trapnější a hroznější. Když ráno se zbudila, na jeden nejživější asi z ostatních dobře se rozpomínala. Zdálo se jí, že za větrné noci ocitla se samojediná na Suchotínském hřbitově. Slyšela hukot větru a jak tabulky o železné kříže klepaly. A když se na zemi podívala, plazilo se kolem ní hejno hadův, ještěrek a štírův a ona nevidouc jiného útulku vyšplhala se na jeden selský pomník a chytila se studeného železného kříže na něm. A tu vzala se najednou vedle ní nebožka Maruše, rostla k ní do výšky a pojavši ji za ruku jednou rukou, druhou ukazovala jí někam na horu. Slečna Mély napínala zraky seč byla, ale nic v těch místech neviděla nežli mlhu nebo dým, v chumáčích přes sebe se hrnoucí. Ale něco za těmi chumáči bylo, co mohla rozeznati. Předmět ten měl tmavou černou barvu, ale obrysy jeho splývaly s dýmem. Konečně když chvíli se dívala, rozsvětlovalo se nahoře a poznala kněžskou postavu. Nebyla jí cizí, znala ji, nyní sešla jí i mlha s tváře. Poznala kněze; byl to farář Drahokoupil.

Tím končil sen.

Životní síly slečny Mély se spánkem přece osvěžily. Když jala se z rána znova o své situaci přemýšleti, připadlo jí, že vlastně Hajnému slovo k sňatku ještě nedala, a že nežli o ně se hlásiti bude, možna jest změna. Ale jak tu změnu přivoditi, když duše slibem jest svázána! Včerejší sen vstoupil jí znova na mysl a opanoval ji všecku. Spatřovala v něm ponuk k činu, z něhož neli spása aspoň úleva by mohla jí vzejíti. Hned ráno sedla si ke stolku a napsala Drahokoupilovi nejsnažnější prosbu, by ji bez odkladu za veledůležitou událostí v Plzni navštívil. Zimničně napjata čekala faráře neb odpis. Teprve čtvrtého

dne došlo psaní, nenapsané rukou farářovou. Podepsán byl na něm kněz Matěj Rmen — toho času zástupce Drahokoupilův v Suchotíně. Psal, aby odpustila, že její dopis rozevřel, domnívaje se, že jde o nějaký náboženský výkon stranu nebožky paní Hajné. Pan farář že bohužel osobně do Plzně přijíti nemůže, poněvadž se velmi povážlivě na horečku rozstonal, tak že sám pan doktor Netušil velice jest oň starostliv. Také prý není dobře při paměti a jest prý ku všemu netečným, že s ním ani obsah jejího psaní sděliti nemůže. Budeli mu lépe, že svým časem se žádostí její jej obeznámí.

Slečna Mély zalomila rukama a pohledši oknem k nebesům pomodlila se pokojně a odevzdaně:

„Staň se vůle tvá, bože! Tvá jsem za živa i za mrtva!"

XVII.

Bylo dopoledne téhož dne, co slečna Mély dostala Rmenův odpis. Před Suchotínskou farou zastavil se kočár ze Záhořan. Sestupovali z něho pánové Hajný a dr. Netušil a vypadali oba velmi vážně a starostliví. Z fary v ústrety jim vycházel kněz Rmen, podle všeho nový vysvěcenec, a mlčky jim podával ruku.

„Nuže jak, velebníčku?" otazoval se lékař.

„Po vaší radě, pane doktore, napsal jsem všecko, co jsem mu vyrozuměl."

I vyňal z náprsní kapsy lístek, tužkou popsaný, a podal jej doktorovi. Tento nastavil lístek tak, aby i pan Hajný do něho viděl a četl hlasitě: „Slib — nebožka paní Hajná — pro děti — slib — umírala — já tam byl — zpovídal jsem — byla tu — nechoďte sem — já rozvážu — pro děti — už jde — u okna — nebožka paní — bože, bože — slib — slib."

„Pozorněli jste naslouchal, velebný pane?" znova se tázal doktor.

„Pozorně. Jiných slov jsem v té záležitosti nezaslechl; leč opakovala se vícekrát."

„Pojďme k nemocnému, zcela bez šumotu. Vy, velebníčku, postavte se před něho."

Všichni tři vstoupili do pokoje, kde v rohu, hlavu ledem obloženu maje, na loži strádal nemocný Drahokoupil. Měl oči přimhouřeny a ležel tiše, bez pohybu. Pánové usedli k oknu.

„Spíli?" tázal se doktor.

„Nezdá se," odvětil polo nahlas Rmen.

„Čekejme."

Nemocný sebou pohnul a prsty na jeho rukou se rozhýbaly. Pak zvedal ruce a dělal jimi ve vzduchu posunky. Za chvíli žalostně stenal. Pak začal bláboliti jednotlivá slova, ale nebylo jim rozuměti. Konečně mluvil srozumitelněji: „Vidíte ji tu — tu."

„Vidí opět nebožku paní," zašeptal lékař k panu Hajnému.

„Mély, Mély — slib — vynu . . ."

„Přece," pravil doktor lakonicky. „Račte se mnou trochu ven, pane Hajný."

Vyšli z fary a stanuli. Pan Hajný se zadíval na hřbitov.

„Pojďte do zahrady,“ navrhoval doktor Netušil; „my lékaři hřbitovům nepřejem.“

Zašli do zahrady a procházeli se řadou švestkových stromův.

Doktor vyňal znova Rmenův lístek a připsal poslední slova farářova. Poslední si doplnil na „vynucen“ nebo „vynutila.“

„Je to smutný protokol, příteli, ale obsažný,“ jal se rozmlouvati. „Srovnámli jednotlivá slova v logický pořad, stává se domněnka, již jsem vám cestou přednesl, jasnou skutečností; a srovnámli opět skutečnost tu s novinou, již jste mně dnes pověděl, že žádal jste slečny Mély o ruku a ona vám ani slovíčkem neodporovala, a se psaním staré paní, že svoluje, myslím, že třeba, ano nutno, abychom vážně o věci porozprávěli.“

„Jsem velmi znepokojen, vážený příteli,“ podotekl pan Hajný.

„Jest příčina k tomu. Drahokoupil nadarmo vaši nebožku paní před sebou nevidí. Přeludy jeho souvisí se skutečností; toho mám přesvědčení. Hleďte, co vypovídá, ovšem tak, jak choroba jeho dopouští: Vaše nebožka paní z lásky k dětem svým, aby měly po její smrti dobrou matku, vynutila na slečně Mély, nota bene na smrtelném loži, slib, že si vás vezme za manžela. Však když měla na věčnost odejíti, hnětlo ji svědomí, nahledla, že těžkého hříchu se dopouští, a vyzpovídala se faráři a vyžádala na něm, aby ten slib rozvázal. Tu vidím mezeru, ale dá se doplniti. Farář nevěděl o tom, že žádal jste za ruku její a snad nebožce paní slíbil, uvidíli, že slečna Mély nebéře si vás z náklonnosti, nýbrž ze slibu na ni vynuceného, že slib ten rozváže. Proto také až posud jednal správně; čas rozvázati slib nebyl ještě tu, a nyní když nadešel, není k tomu schopným a snad ani nebude. Bojím se oň do pravdy; bude zvláštností, ozdravíli.“

„Ale vezměme věc prakticky, doktore,“ namítal pan Hajný. „Poměr mezi Mély a doktorem nadobro se rozpadl. Vím to z úst samé Mély. Mély jest svobodna a u věku, v němž nutno jí zaopatřiti se pro budoucnost. Nechci si lichotiti, ale myslím, že nad partii se mnou nemůže býti pro ni výhodnější.“

„Mély jest charakter,“ odpovídal doktor pokojně. „Dlouho nemilovala a když milovala, milovala jednou provždy, a doktor Javorník sedí jí hluboko v srdci. Znám, příteli, ze své praxe ženy, všední i vzácné; Mély je ze vzácných, a takovým státi se všedními rovná se k smrti. A kdy by si vás vzala, jednala by jako všední žena. Ostatně mám podezření na vaši nebožku paní, že bezúhonně nešla za svým cílem. Zdá se mi všecko, že sama mocným svým vlivem v Mély působila, aby roztrhla ji s doktorem, aby Mély přišla o svou lásku, aby ji měla svobodnou a učinila si ji bezvolným nástrojem pro svůj účel.“

„Pane doktore, trpce se mne dotýkáte,“ ozval se rázně pan Hajný. „Památka ženy mé jest mi svata; nešlechetnosti takové nebyla schopna.“

Doktor Netušil pokrčil rameny a chvilku rozmýšlel.

„Pomysleme, příteli, na její stav, pomysleme, že brala za jisté, že umře, a že byla starostlivou matkou, a pak kdo ví, nemělali subjektivní přesvědčení, že Mély s Javorníkem nebude šťastna a že po

boku vašem kyne jí lepší a jistější budoucnost. Ostatně farář asi všecko ví, on by mohl mluviti. Jest osudno pro Mély i vás, že mluviti nemůže."

Pan Hajný se rozpomínal o tom, jak jeho paní o doktorovi Javorníkovi soudila, a jsa spravedliv, musil skoro doktorovi dáti za pravdu a v duchu pokořiti se jeho bystrovtipu a znalosti lidského srdce.

Doktor Netušil jej z myšlenek vytrhnul.

„Nemudrujme, milý příteli, do modra," pokračoval; „postavme se pokojně při skutečnosti. Co nyní činiti? Nejezděte žádným spůsobem k Mély o slovo, dokud záhada, tak podivným spůsobem probuzená, řádně se nevysvětlí. Také pozvete k sobě doktora Javorníka, ať jedná s námi společně. Snad i on sám přivede nás na dobrou stopu, to jest, jestli mu posud na Mély záleží."

„Miluje ji posud."

„A vy jste si ji chtěl vzíti za ženu?"

„Jste krutý soudce, příteli."

„Já ze své strany," zamlouval tu poznámku doktor, „přičiním se zuby nehty, aby Drahokoupil byl zdráv. Všechen prázdný čas svůj věnuji jemu. Jiného více pro vás všecky učiniti nemohu."

„Zachovám se, jak umluveno," slíbil pan Hajný ruku lékaři tiskna.

„Každý povinnost svou, příteli, a bude bohdá dobře," přisvědčil bodrý Netušil.

Vyšli ze zahrady. Pan Hajný odjel a doktor Netušil zůstal v Suchotíně. Nemocného faráře ošetřoval jako své oko a pro jistotu pozval si některé lékaře z okolí, v jejichž zkušenost a vědu věřil. S malou pozměnou usnešeno mezi nimi setrvati při jeho léčbě, a štěstí jim přálo. Drahokoupila odtrhli od kraje hrobového.

Doktor Javorník zůstal na Čerstvém vzduchu, čekaje netrpělivě, až jak Drahokoupil při Mély pořídí. Farář se u slečny opověděl a když mohl se vydati na cesty, odjížděl, požehnán doktorem i panem Hajným, do Plzně. Vzal na se úlohu dvojí, rozvázati těžký její slib a navrátiti ji opět doktoru Javorníkovi; ostatně jedna úloha sahala ústrojně do druhé. Náležitě se připraviv přistoupil k svému dílu. Když mu Mély hned ze začátku svěřila, že nikoliv z nějaké náklonnosti, nýbrž zhola jen ze slibu, Maruši daného, hotova byla ruku panu Hajnému pro vezdejší pouť podati, sňal s ní slib, jenž stál jí tolik slz a bolestí, vypravuje do podrobna všecko, jak měl uloženo z úst nebožky paní Hajné.

„Buď jí odpuštěno, v čem hřešila," zvolala Mély rozplývajíc se radostnými slzami; „na konec přece jí jen šlo o blaho mé, třeba pobloudila na cestách svých!"

Když pak farář se odvážil, jmenem doktorovým na srdce její zaklepati, mlčela a povážlivě kroutila hlavou. V dívce, strastmi zkušené, pozdvihl se tuhý boj, s jehož rozhodnutím nechtěla se ukvapiti. Farář doléhal na určitou odpověď omlouvaje se tím, že poslání jeho, kdy by nepoznal i v té věci smýšlení její, zůstalo by kusým, a že domnívá se za službu svou hodným býti, aby nepropustila jej s neplnou pořízenou.

Slečna odvětila:

„Byla bych nevděčnicí, kdy bych jen tím se vám odsluhovala; dík můj musí dokazovati celý můj život. Abyste však i v té věci viděl mou k vám ochotu a vůli, vyřiďte doktorovi, by sám ke mně přišel.“

„Pro odpuštění a smíření?“

„Snad.“

Farář se spokojil.

Doktor dostavil se jako po páře. Po dlouhém čase, pro vzácné štěstí lásky zmrhaném, milenci opět se setkali. Když po prvé sebe lícem v líc spatřili, sčítal druh s druha písmo utrpení, jež žalost do rysův jich tváří vepsala. Ani on ani ona nebyli se slovo, duše jich se rozlítostnila a na oba připadla měkkost, jež klidně rozumného pohovoru naprosto nepřipouštěla. Chvíli stáli mlčky proti sobě. Doktor se vzmužil. Sepjal ruce jako k modlitbě a promluvil hlasem, jenž čarodějným omamem obestřel duši dívčinu:

„Mély! Život nebo smrt?“

Mély svezla se bezděčně do křesla, při němž stála, a vypukla v pláč. Upokojivši se odvětila:

„Jsem žena!“

„Žena jest úrodným a svatým pramenem života, Mély; živé přírody plodem nejskvostnějším. Mély, dej mi život!“

„A dámli jej?“

„Vyrvu si srdce z prsou, vyrobím z něho korunu a postavím ji na tvé čelo, tak jako tys druhdy vavřínem ověnčila čelo mé na Čerstvém vzduchu. Mély, tvá duše se mi otevírá do kořan, z očí tvých svítí ten starý lahodný úsměv a zove mne k srdci tvému. Ó duše mého ducha, tys má, má, na věky má!“

A doktor v šílené radosti přiskočil k dívce, zdvihl ji silnými rameny vzhůru, jako by ji celému světu ukazoval a vzhledna k nebi volal:

„Díky tobě, pane bože, za ni.“

* * *

V Suchotíně byla opět hromada kočárův a lidí v kostele a na hřbitově jako by máku rozsypal. Koně při kočárech měli barevné stužky, z kostela zaznívala veselá hudba a mezi vesničany bylo plno řečí, že takový párek, jako ten doktor z Prahy a slečna z Čerstvého vzduchu, se ani za dvacet masopustů takhle neshledá. Varhany dohrály a z kostela zazvučely hlučné intrády. Lid se hrnul ze chrámu a z prvních byli muzikanti, již doleji při rybníčku se seřadili a když svatebníci do kočáru sedali, svůj kopuletý oblíbený pochod spustili. První kočár zaujali noví manželé: doktor a Mély, a proti nim seděl Jaroušek a služebná s Prokůpkem. Byla to zvláštnost, ale pěkná zvláštnost, nebo každému se líbila. A manželé naši nevezli dítek jen na Čerstvý vzduch, ale odvezli si je i do Prahy.

V jednom ze zadnějších kočárů seděl pan Račte. On jediný byl dnes na svatbu příliš vážný. Při hostině sice rozveselil se poněkud a pronesl dosti obstojný přípitek, ale v noci vytratil se z prvních domů. Měl dnes doma ještě funkci. Zavřel dvéře do síně vedoucí a osvětlil

všecky pokoje. Pak v slavném průvodu se svým Imamem odebral se do parádního pokoje přímo ke kytici, slečnou Mély mu darované. Vyňal ji opatrně z vázy a šel s ní ke kamnům, kde měl již připraveny papíry. Byly to pomačkané a opotřebované úlohy jeho z Meče a Dýky a z Kopyta. Zapálil o svíci papíry a do veselého plamenův reje uvrhl slečninu kytici. Pak díval se vážně, jak rozsypávala se v prach a popel. Když poslední jiskřička dohasla, obrátil se k svému Imamovi a pravil:

„Jest po všem, milý brachu! Odpočiňme v pokoji."

Téhož roku, před adventem, stali se Tureček a Gábinka svoji.

Svatba Litoměřická.

Historická novela

od

Václava Beneše Třebízského.

(Dokončení.)

X.

ou dobou vstávalo po Čechách k vojně všecko stvoření rozumné. A jmeno bratra Jana z Trocnova letělo s tisícerých rtů na jiné tisíceré jazyky. Někdejší milec Václavův a smělý odpovědník Rožmberský stal se opuštěnému království archandělem Michaelem, jenž na počátku za oné bouřky nebeské pyšné duchy stepal mečem plamenným a svrhal dolů do propastí pekelných. Nebyti oka jeho, hlavy i ruky jeho, těžko pověděti, jak by bylo bývalo naloženo se zemí, na kterou ode čtyř uhlů světa sletělo se supů nejdravějších a znova k srdci jí zatínalo ostré spáry své; — těžko se domysliti, jakou tvářností by se bylo dědictví Přemyslovců odělo již jen za půl století. — I začali rodnou zemi svou hájiti, čím ji vzdělávali a čím jim zlato ryzí rodila. U Nekměře poznal pan Bohuslav ze Švamberka zbraň tu hrozným spůsobem po prvé, a od té chvíle zrovna neuvěřitelné divy konala, že když později za letních časů hřímávalo, vždycky uděšení sousedé k českým hranicím pohlíželi, zdali to neduní hradby vozové.

I vzduch nad českou zemí vlnil se již nezvyklým ruchem. A noviny o neobyčejném vůdci jednookém pronikaly až do nejodlehlejších dědinek v zátiší hor, a staré, zkušené hlavy vážně přikyvovaly říkajíce: Tak už to proroctví přichází.

Pode krovem dvorce v odlehlé dědině míjeli dnové jako okamžiky; ale Radobylův Smil se nevracel.

Starý zeman kolikrát za den si vyšel na nedaleké stráně a dívával se upřeně do dálky, zdali není viděti jezdce, jenž by měl zaměřeno k této straně. Pojednou mihlo se jich oku jeho několik; ale jen že tak kolem přeletěli. Zdejší dědinka byla jim příliš z cesty.

Vítězce proskakovaly opět bleďoučkými lícemi tu a tam kvítečky, a zdálo se, že ještě půvabnější, než byly ty dřívější. I zrak byl opět tak čisťounký jako studánka, v níž voda křišťálová. Jen krok svědčil dosud o slabosti. Přetrpěla těžkou horečku. A vladyka nejednou se již domníval, že se dívčiny zraky zavírají naposled. A když tak mluvívala ze spaní divné věci, vyšel si po každé na zápraží, aby více ničeho neslyšel. Za všecky ty dni ani slůvkem se nezmínil, odkud by byla a kde její kolébka. Ale tušil zcela dobře, čím Vítězka mladistvému jezdci, jenž ji tu musil zůstaviti.

Z té knihy veliké, ve které nyní tím bedlivěji čítával, přemnohé zlaté pravidlo pro život si vybral, a jedno z nich bylo: „Požádáli tě někdo oč, můžešli, učiň mu tak a nerozpakuj se, aniž se ptej, komu jsi dobře učinil. A nebude o tobě jmíno, jako bys čekal, aby ti služba Samaritána milosrdného byla odplacena. Mohlo by tě i dávné nepřátelství svésti, abys srdce svého zatvrdil, vědělli bys, kdo přichází.“

A od této zásady po mnoho, velmi mnoho let starý vladyka ani o stéblo se neuchýlil. Mohlo by ho opravdu dávné nepřátelství svésti, aby srdce svého zatvrdil, vědělli by, kdo přichází.

Již jsem podotkl, jak si ledacos o těchto zvycích zdejšího zemana ve vůkolí vypravovali, tak na příklad, že prý to činí z pokání za veliký hřích. Proto prý nemá také žádných dětí. A už tohle bývá trestem. Někdy se arciť vyskytne řeč, že na všem není pravdy ani jediného slova; ale často skrývá se za mnohou povídačkou aspoň zrníčko. Avšak u vladyky Přemysla nebylo opravdu ze všech těch řečí pravdy ani tolik, co by se vešlo za nehet. Strávil sice všecken svůj mužný věk mimo zdejší kraj a když se tu s těmi novými zvyky usadil, nemohli toho lidé nijakž pochopiti, a proto musila a musila k takovémuto životu býti příčina velice závažná. Ale milovali ho přece nevýslovně, už také proto, že, ať přišel z nich kdokoliv a začkoliv, pomohl, seč byl, každičkému.

Zeman snažil se všemožně Vítězčiny myšlenky obraceti v jiný směr. A býval nerad, když si usedla k oknu všecka zamyšlena a s očima upřenýma do kraje, nad nímž již zde onde vyzpěvoval si roztomilé popěvky ptáček skřivánek. A otevírával velikou knihu a četl z ní hlasem pevným celé traktáty, psané nezvyklou svěžestí, protkané vysoce zajímavými příhodami a oplývající nevyčerpatelným zdrojem moudrosti, že život duše není z této země.

Dívka se po každé mimoděk zahleděla ve vladykovu tvář, jež, zdálo se jí, že prodchnuta jest zanícením, jemuž nebývá žádná sebe větší obtíž překážkou a v níž pročervenávají i ty rýhy, jako by v nich bylo naseto květů, s nimiž se také oko ani na nejvzácnějším záhoně neshledá.

A potom vykládal vladyka vždycky ještě sám.

Hodina prchala za hodinou, už tu byl večer a jako okamžiknutím zase pozdní noční hodina.

„Hleď, dcero milá, na těchto pergamenových listech každá řádka pokladem, každé slůvko pravým českým granátem . . . Prosím tě, panno milá, pamatuj si je a vštěp do mladé duše své až ke dnu, aby dnové příští, ať přijdou jacíkoliv, ti jich ze tvého nitra neodváli, a budeš šťastnou i tehdáž, kdy by snad tvé srdce umíralo, budeš klidnou i potom,

kdy by snad kolem tebe vlny bouřné se zdvíhaly a zmítaly tebou jako lístečkem, jejž větry zanesly na vodu . . . Budeli se slovy, jež zapsána jsou na listech v této knize zlaté, řídití ten lid, který všude se hotoví, aby to slovo boží ubránil, musí — musí zvítěziti, a všecka ta druž farizejská ocítí se pod nohama jeho!“

Vítězka tajila až dech a tak jí nejednou připadlo na mysl, tento stařec že by měl promluviti měšťanům v rodném městě do duší. Snad by i ten otec její dal si říci. Proti takovéto síle nenalezl by odmítavých slov.

„Tato kniha, dítě drahé, mi už vodítkem a skutků mých měřítkem skoro půl století, a já se necítil ani jedenkráte — ani na chvilku nešťastným. A když se mne jednou dotkla ruka Hospodinova, zabolela mne velmi — tato hlava má. Ale já se nepodal, bolest přešla a zbyla mi jen upomínka . . . A víšli, že mne ještě nyní ta upomínka blažívá? — Ó zlatá kniho, ó listy drahocenné, ó moudrosti, kdož tě kdy vyčerpá!“

„A kde jsi přišel, zachraniteli můj, k této knize?“

Hlas Vítězčin zněl tak důvěrně a zraky její spočinuly na obličeji starcově s tak úpěnlivou prosbou.

„Ty nevíš, stařečku milý, že i mou duši očekávání dnů příštích svírá kleštěmi železnými . . . Tys mi život vrátil, ty mi vrátíš i štěstí duše mé. Ty také nejsi ze světa tohoto . . .“

„Pochopila jsi dobře, panno ctná, slov mých a proto jsi hodna, abych s tebou promluvil, jako se žádným ode mnoha — tuze mnoha let . . . Já býval dvořenínem Karla císaře, paměti nezapomenutelné. Tenkráte objevili se v Praze mužové, kteří této české zemi byli Jany Křtiteli! — Rozumíš tomuto přirovnání? — Kteří neostýchali se říci: „Nesluší tobě . . .“ Císař Karel byl sice z míry pobožný, ale otec trochu slabý. A proto bylo třeba upomenutí rázného, aby čtvrtého božího přikázání i on více dbal . . . Mravy Pražských měšťanů podobaly se z větší části peří rozhozenému do větru. Tak byly u nejedněch lehounké . . . Žen podobných Magdaleně, Marii egyptské, Thai . . . plno, plno. Nemožno se ani diviti. Na vysokém učení Pražském scházelo se študentů ze všech koutů světa. A s těmihle študenty přicházela do Čech nepravost v šatě francouzském, saském, bavorském, uherském, vlaském, i španělském a anglickém . . . A tu bylo potřeba jazyků břitkých jako meč, pádných jako hrom a nemilosrdných jako nožík lékařský . . . Takovému jazyku pak těšil se i Milič z Kroměříže . . . A pod kazatelnou tohoto muže naučil jsem se moudrosti této já, aby mne neopustila po všecken příští život, pokud na zemi ještě pobudu . . . A ten Milič činil divy divoucí . . . Bohaté měštky Pražské odkládaly nádherný svůj šat, s hrdel, ramenou i rukou sjímaly drahocenný šperk, oblékaly se v roucho jednoduché a zbožím svým štědře podělovaly chudinu . . . Chrámy, kde slovutný horlitel kázával, na hodinu dříve byly posluchačstvem přeplněny ve všech prostorách . . . A snad jediné slovo jeho nebylo promluveno na zdařbůh. Mravy lehké mizely, jako by je voda splachovala, a na čelích, kde dříve otištěn byl hřích jako znamení Kainovo, zaskvívala se třpytem oslňujícím ctnost . . . Já toho býval nejednou svědkem, kterak utíraly jeho nohy svými vlasy, když je byly dříve smáčcly

slzami. Já nejednou slyšel na tyhle vlastní uši své, jak slavnému kazateli ústa mnohých blahořečila díkem nejvřelejším a jmeno jeho vyslovovala s úctou nezměrnou... Já toho býval přečasto svědkem, kterak se i hlava císaře Karla skláněla, kterak tento panovník se hluboce zamyslil a potom vždy býval na sebe přísnější. I to jsem vídával, kterak jazykové, již jindy sami slovo boží hlásávají, umlkali obdivem nade smělým řečníkem, toliko zubů skřípání mohli kolem stojící slyšeti . . . Mně umřela v těch letech choť a s chotí jediný synáček . . ."

Starý muž nyní na chvilku poustal; ale čelo, zdálo se, jako by se mu opravdu touto vzpomínkou bylo rozjasnilo a zrak jeho jako by se byl zatřpytil nejblaženější nadějí.

„Já si umínil, že půjdu k Miličovi. A také jsem šel. Ten, který tolika lidem dovedl v očích usušiti slzu, ten, jenž tolika duším dovedl vrátiti mír a klid, ten, jenž uměl stišiti vnitro, když bylo pobouřeno jako moře vlnami za vichrů nejprudších, — ten bude věděti o pomoci i pro slzy mé. Nebyly tenkráte k utlumení. Řinuly se mi z očí, i když přišly na mne dřímoty. — ‚Mistře, co učiním, abych nalezl útěchy?' — Ještě do této chvíle cítím nevysvětlitelnou sílu očí jeho, jež se na mne upřely nejpronikavějším pohledem . . . ‚Jsi při dvoře císařském?' — ‚Jsem, mistře!' — ‚Opusť službu svou a uchyl se v samotu i budešli moci, čiň každému dobře.' — ‚V samotu, mistře?' — ‚Neříkám na poušť! — Ale pod tím sluncem božím tak leckde tichounký útulek! — Jdi — učiň tak — a po roce ke mně přijď!' — Tato slova říkával každému, kdo se k němu uchýlil o radu. Nepřišelli po roce, bylo zřejmo, že rada Miličova byla mu těžkou a že padla na skálu . . . Já odešel na dvorec otcovský . . . pod tyto krovy! — Uplynul rok a já se chystal na cestu do Prahy, povědět muži znamenitému, že pokynutí jeho zlatem nelze zaplatiti. A když jsem ho opět uzřel, příliš nějak sestárl. Jenom to oko zase utkvělo na mně tak nevypověditelnou silou a kolem rtů jeho kmital se úsměv spokojenosti. ‚Mám dalekou cestu před sebou, my sotva se již kdy uzříme tváří ve tvář . . .' — ‚Já tě, mistře, provodím, kamkoli půjdeš!' — A Milič svolil. Potom jsme se vydali na cestu do Avignonu ke dvoru papežskému, kdež byl mistr můj obžalován z bludů nešlechetných, kacířských i schismatických . . . Vlasti své však nespatřil již nikdy. Kosti jeho kryje daleká země francouzská. Jen já za něho milou otčinu pozdravil, já všem známým poslední slova jeho vyřídil a od těch dob jsem Prahy neviděl, až když se zase rozechvěl všecken vzduch bouřným hlasem z kaple Betlemské . . . A památkou na Miliče nejdražší pak tato kniha, z níž jsem ti již, dcero milá, mnohou kapitolu přečetl . . ."

„Požehnej pán bůh a dej vám tu všem zdraví!"

S tímto pozdravem na rtech octl se z nenadání na prahu světnice starý již muž se šedivým knírem nad hořením rtem a vlasy na hlavě kratičce přistřiženými.

„Dejž to, — dejž. Jen pojď dále, — dále!" pobízel zeman příchozího, jako by se spolu znali od jakživa. A snad se dnes viděli po prvé.

„Kde řeč o Miličovi, tam lidé zlatých srdcí!"

„Tys ho také znal?"

„Nejednou jsem se vydal z daleka, abych ho poslouchal . . . A tys, dobřeli jsem slyšel, oči mu zatlačil, poslední lůžko vystlal, černou, cizí prstí zasypal . . . Zaplať ti pán bůh milý všecku tu službu . . .“

Příchozí utkvěl náhle všecek užaslý na obličeji dívčině a potom si prudce přejel oči pravicí, aby prohlédaly bystřeji.

„Panno ctná, — kde tě vidím? Ó mne přece tedy neklamaly kroky mé?“

„Kde se tu béřeš však ty? Jsi rybák Losos, tvá chýše na Oharčině břehu poslední, potom se již vlévá řeka do Labe.“

„Kde se tu beru? Hledám tě! A jen když aspoň tebe nalézám! A přicházím k tobě s prosbou, panno ctná! Odpusť, že tak bez okolků začínám.“

„Přicházíš od něho? Ode Smila?“

„Ztratil jsem stopu jeho naprosto; za to jsem však nalezl tvou . . .“

Vítězka svěsila nyní hlavu a sevřela zrůžovělé rtíky své, jako by se bála, aby jimi neproklouzla samoděk otázka, ku které odpověď mohla by duší její rozezníti se umíráčkem.

„V Litoměřicích pánem svrchovaným otec tvůj!“

Hlava dívčina svezla se ještě níže.

„Otec tvůj se domnívá, že dcery jeho není více na živu. Ve městských věznicích ke dvaceti nejpoctivějších měšťanů, životy jejich visí na pavučině, mezi uvězněnými i starý Radobyl . . . Že s otcem svým nejsi stejných myšlenek, poznal jsem z toho, že jsi odjížděla po boku syna Radobylova . . . Proti tvému městu rodnému namířena dýka jedem napuštěná . . .“

„A kdo ji svírá ve své pravici?“

„Smím mluviti bez ostychu, panno ctná?“

Vítězka kývla pouze hlavou a potom si uši zakryla rukama, protože tušila již předkem odpověď.

„Neboj se. Ty mi rozumíš a není třeba dalších slov. Vzchop se, pojď se mnou, ty můžeš rodné město zachrániti svaté věci naší, ty můžeš zabrániti, aby nevtáhla rozevřenými branami do Litoměřic cizota — ty můžeš, panno drahá, ty musíš tak učiniti . . . Pro tvou lásku k synu Radobylovu, o níž snad neví nikdo jen já, já jediný . . .“

„A co že mi činiti?“

„Půjdeš se mnou, lid všecken čeká, nesmíš otáleti ani okamžik, na tvé prosby dostane se uvězněným svobody, a neli, tvým zjevem nadšen lid jí dobude Radobylovcům sám . . . Ale ty se mnou musíš . . .“

„Půjdu, starý brachu . . .“

Vítězka utkvěla nyní zrakem tázavým na tvářích zemanových.

„A já s tebou, panno ctná!“ promluvil vladyka. „Ty pak mistra nezapomenutelného posluchači horlivý, podej mi svou pravici. Jitrem vydáme se na cestu. — Šestý skutek tělesného milosrdenství velí vězně vysvobozovati. Všech pět konám již dlouhá léta a na sklonku mého života naskytuje se mi příležitost i k šestému. A nyní, když vše smluveno, abys pamatoval i na sebe. Jsi hladov, ušlý, utrmácen. Bude ti třeba posilnění.“

Vladyka Přemysl posloužil neočekávanému nocležníku sám, jak a čím mohl nejlépe. A potom teprve povídal rybák, kterak se dostal až sem. Zeman by se ho byl však po svém zvyku neptal po ničem; ale Losos začal sám, a tenkráte ho nepřerušil hostitel, ač se často odmlčel, jako by hledal slova a nevěděl dále, jako by někde cosi přidával, jinde zase ubíral a tu a tam i něčeho zamlčel.

„A ptal jsem se od vesničky k vesničce, zdali tu neviděli nějakých jezdců. Sedláci si položili ruce na čela a přemýšleli, rozpomínali se. Asi prý před pěti týdny, neli dříve. A jeden z nich byl jako by panna přestrojená do šatů mužských ... A tak jsem šel od stopy ke stopě, až do zdejší dědinky. Ale do tohoto dvora prý mnoho lidí přijíždí i přichází. Těžko si pamatovati. Jednou tu ale také dva jezdce viděli. Bylo to tak asi před svátky. A ten jeden také byl podoben ženštině . . . Odtud jsem se pustil dále. Ale již v první vesnici mi pověděli, že jejich návsí projel nějaký pán, ještě skoro hoch, sám, a koník jeho že tak smutně řehotal, jako by z pohřbu či na pohřeb jel. Já se vrátil a zaměřil jsem přímo do zdejšího dvorce."

„A za to buď jmeno Páně pochváleno!" dopověděl vladyka Přemysl, a potom se oba rozhovořili o starých časech, když byl ještě živ císař Karel, když se nikomu ani nezdálo, jakého by mohl míti syna, že se bude Čechům vnucovati za krále, že na ně bude svolávati do zbraně všecken svět, že jmeno české veřejně bude ostouzeti a rty jeho že projde výrok, jenž by neslušel nejposlednějšímu psovodci královskému, nadtoť pak panovníku samému.

„Milič to předvídal! Ne nadarmo hřímával proti obludě hrozné, jež přichází se škraboškou ancikristovou. Škoda, že ho neposlechl nikdo, kdy by si byl svá prsa rozmluvil, kdy by se byl před nimi na místě božím rozkrájel. Nemusilo býti těchhle dnů!"

„Dobře, že přišly! Neříkej nemusilo jich býti! Všude po venkově zdvíhá se lid, v hlavách se mu rozednívá, v srdcích jeho se vznímá jiskra za jiskrou . . . A ten lid má také ještě právo nějaké, ne pouze povinnosti . . . Ještě štěstí, kde po časech zlatých přicházejí dni železné, protože změkčilost se ztrácí ostrých větrů vanutím a jen povahy pevné zůstávají. — Sedávám ve své chaloupce celé dni sám a sám a o takových věcech přemýšlím tuze rád. Vodítkem, abych nepřišel na scestí, jsou mi slova Miličova, jež vryla se do paměti mé jako do křemene. Aspoň budou věrní synové této země rozděleni od krve ancikristovy. Tak nejspíše poznáme, kdo s námi a kdo proti nám. Bude musit odhoditi Jidášské roucho i ten milý pan Zajíc! Jářku: i ten! Už je bez toho odhazuje. Zkusí mnoho tahle země, ale pročistí se! A k tomu nám pomoziž bůh!"

„A kterak u vás lid obecný?"

„Všecken proti řádům dosavadním; i ten z panství Hazmburských. Slýchám od jakživa, že z českých řek Oharka nejprudší, takto že tichá jako husička, ale když se rozvodní, jde z ní hrůza a rozleje se od vrchů k vrchům . . . A v Lounsku i Žatecku všecko všude již vzhůru. Nejtišeji ještě v těchto končinách. Nevím věru, pane Zikmunde, nevím, jak se ti povede. V české koruně jsou sice drahé kameny velice umělo

hlazeny, ale zdá se mi, že si o ně přece jen outlé ruce své do krve rozdereš."

Nechodili sedláci z vůkolí do chaty Lososovy dle všeho nadarmo. Rybák jim uměl promluviti do duší a do pravdy, jako nikdo. Vždyť i tento zeman nemohl pochopiti, kde se to všecko béře ve člověku, na jehož rukou mozoly, jehož šat chudičký a jenž asi za mladých let sotva čísti se naučil. Ale pochopil to brzičko. Když prý na Krakovci kázával mistr Jan, rybák Losos zapomněl na své ryby dočista, spával pod širým nebem a jedl zase jen okoralý chléb. Za to tím horlivěji sytil se slovy, jež řinuly se z úst Janových. A když mistr ten odcházel do ciziny, v níž poráželi již drva na jeho hranici, vrhl se před ním na kolena, zulíbal roucho jeho i nohy jeho a neodloučil se od něho až na Šumavě. A přinesl památku i Radobylovi, Otčenáš, psaný vlastní rukou Janovou.

Vítězka seděla opodál ještě tak s hlavou nakloněnou a rtoma sevřenýma. Jen když alespoň otce Smilova osvobodí a pomůže rodné město sprostiti pijavic, jež ssály bez toho s pochoutkou zvláštní i mladou její krev. A což budeli marna prosba její? Takto si sama kopá hrob a zahrabává štěstí lásky své. Té myšlenky se dcera Litoměřického purkmistra zhrozila. Také se celým tělem zachvěla, jako by se znova nemoc zlá k její hlavě plížila. Kde jen on? Snad již ani nežije. Strašlivá, nedomyslitelná možnost!

„A což jsi o něm, rybáku, ani slova neslyšel?" zeptala se náhle dívka, vyrušivši se z těžkých svých myšlenek.

„Slyšel a neslyšel! Lidské řeči plané řeči. Šťasten, koho neopustí blahá naděje!"

„A což ten slepý vůdce?"

„Čistí českou zemi na polední straně! Musí míti za sebou všecko volno a potom teprve může k půlnoci!"

„A než přijde k nám, my zahyneme — my zahyneme!"

„Vždycky dobře, dcero milá, položiti všecko své doufání v Hospodina a očekávati z milé ruky jeho darů nejlepších i přijati od něho i ty, jichž hořkost převyšuje ocet se žlučí!" propověděl vladyka. „Kolikrát opakována tato zlatá slova nejrůznějšími obměnami v téhle knize, jejíž obsah nelze zaplatiti!"

Vítězka sepjala potom ruce v klín a již nepromluvila.

Za to naklonily se k sobě tím blíže hlavy obou mužů. Rybákovy rty se neustále pohybovaly a vladyka přikyvoval pořád divněji a divněji. Losos mu vyprávěl, čeho nezbytně musil zatajiti před Vítězkou. Asi před dvěma týdny přišel k němu starý známý z rybárny na Berounce se vzkazem, že nedaleko chaty jeho byl chycen od královských oděnců z Karlštejna mladý muž, syn bohatého Litoměřického měšťana... Nocleboval u něho v chaloupce a smluvili se o Lososovi. Starý druh nevěděl sice, kam měl zaměřeno; ale poselství as bylo důležito, protože prý zajatce poslali s četnou stráží za samým králem do Vratislavi. A ještě ten den podvečer přišel k němu zbrojnoš z hradu, se synem jeho rostenec, jenž za dobrý peníz přinesl mu vzkaz, aby pro bůh došel do Litoměřic a nehodu jeho otci pověděl. Nemohlli by však otci, ať prý vypoví vše Lososovi. Jen aby nevěsta jeho nezvěděla ni-

čeho. Musil ji nechati na cestě ve dvorci asi dvě hodiny od řeky. Rybák uhodl okamžitě, kde asi? Že se všecko k dobrému obrátí. A čeho pak neudělá dobrý starý přítel ze známosti. Nešetří kroků, často nedbá zdraví a jde ... A rybák od Berounky také šel. Radobylovi toho pověděti nemohl; ale zjevil poselství Lososovi, aby prý podle toho jednal, že hlava jeho zkušena, rozum moudrý a opatrnost opravdu rybářská. A proto se vydal Losos cestou za Vítězkou.

Staříci potom také umlkli. Ale Lososovi letěl tu čas nějak příliš zvolna, jako by se každou chvilku zastavoval. Rybák se ranních červánků nemohl ani dočkati.

XI.

V Litoměřicích purkmistroval Pichl, jako by město nebylo ani královské, nýbrž jemu samotnému poddáno. Čeleď Hazmburská propůjčila mu z vůle páně Vilémovy paží svých, pokud toho bude viděti potřebu.

Nejeden měštěnín musil ve své pokladně sáhnouti až k samému dnu. Magdeburské právo prý všecko, jen co přijdou trochu pokojnější časy, nahradí steronásobně.

Konšelové panu purkmistrovi ve všem přikyvovali. Od nějakého času s nimi již ani rady nebral. O Radobylovcích nikdo se neodvážil veřejně ani mluviti. Z každého oděnce Hazmburského Jidáš vyhlížel, a pan primátor služby Jidášské odměňoval lesknavým kovem, v němž po každé zazrcadlil se úsměv, v jakémž tonul jeho obličej. A zapomínal i na dceru . . . Darmo se takovými myšlenkami znepokojovati. Bude už bez pochyby někde v moři, kamž ji Labské vlny zanesly. V tu možnost se již vžil tak, že dal sloužiti v děkanském kostele za pannu Viktorii i smuteční mše.

Radobylovi přicházely týdny, jež trávil ve věznici, věčností. A pomoci odnikud. Městem den co den dusnější ticho. Jak asi vyřídil poselství své Smil? Také se mu snad nezdařilo. Od nikoho ani nejmenší zvěsti. Pak by toho byla vinna jenom ta dcera Pichlova, jež přidružila se k němu se svůdnou škraboškou na lících, aby cestu jeho překazila! Když člověk od světa odloučen, táhnou nezřídka k hlavě nejnemožnější nápady a křižují se pod lebkou směry mnohdy zcela různými.

Radobyl proseděl všecken ten nepřečkatelný čas s hlavou do obou dlaní zapřenou. Jen když se některým dnem ozvaly trubky, vzchopil se, naslouchal s dechem tajemným a potom si zase tak usedl, jako by k těžkým dřímotám, za nichž si upír na hrudi vyhledá nejpohodlnější místečko a plným douškem ssaje teplou krev.

Mimo tvář Haušildovu a druhého biřice městského nespatřil z uvězněnců nikdo živé duše. Nepustili k nim ani dětí jejich, ani žen.

A rybák Losos den co den vycházel na nedaleké vrchy, na všecky strany obzíral krajinu, zdali není viděti osvoboditelů. Ale mnohdy živé duše na dvě hodiny cesty nespatřil. A jednou se ztratil, jako by do vody padl. Však víme již, kam. Bylo to asi týden před tím, kdy čeleď pana Zajíce z Hazmburka rozestavila se náměstím

v plné zbroji a magistrát královského města Litoměřic zasedl k soudu nad uvězněnci.

Pichlova tvář dnes zářila vítězoslávou. Byl samý úklonek a hovorností svou až překvapoval. Sám konšel Hryz, jenž novému pořádku v městě přál z duše, nemohl pochopiti, jak může býti takou měrou vesel otec, jehož dcera jediná před několika týdny dostala se rybám za kořist. A tento měštěnín si přece nikdy ničím hlavy dlouho nelámal.

Purkmistr Pichl však chystal udivenému magistrátu ještě jiné překvapení. Došla ho včerejškem radostná zvěst, že jeho milost císař i král do svého věrného i milého města zavítá již měsícem příštím nejblíže a přízeň i náklonnost svou zřejmým spůsobem všem poddaným dá na jevo.

Hazmburská čeleď naplnila všecky chodby Litoměřické radnice.

Jatci byli přivedeni do prostorné klenuté jizbice všickni najednou. Na obdélném dubovém stole leželo několik rozevřených knih, psaných na pergaménu, v nichž bylo obsaženo Magdeburské právo do nejnepatrnějších podrobností.

Někdejší konšel Radobyl upřel zraky přímo v Pichlův obličej, v němž postřehl výraz nejjedovatější škodolibosti. V bledých, zažloutlých tvářích odrážívá se hadí jízlivost nejpříšerněji. A což když se ještě líce nadmou nejodpornější pýchou — a kolem rtů kmitá se ďábelský smích!

Primátor Litoměřický za stolem nyní povstal.

„Nejprve vzkazuje vám, páni konšelé, jeho milost císař a král své pozdravení, ujišťuje nás všecky obzvláštní příchylností a potvrzuje v tomto našem úřadě, abychom moci sobě propůjčené užívali jeho milosti ku slávě, městu rodnému na prospěch i sobě samým ke cti . . . A nejen že opět a opět všecky naše výsady utvrzuje, ale nové ještě slibuje uštědřiti věrným svým. Ke konci pak děkuje za obětavost oddaného města Litoměřic, která poznovu, již po tolikáté osvědčila se obětou znamenitou, aby v tomto království i všude na světě panoval svatý pokoj a říše boží již na zemi vzrůstala i kvetla radostně.“

„Lháři ošemetný i s farizejským králem svým!“ pronesl někdejší konšel Radobyl hrozným, nevypověditelným zvukem. „A vy mu věříte — vy Litoměřičtí měšťané!“

„První blesk z jara ať ti jazyk bazilišší urazí!“ vzkřikl Skála, a byl by se vrhl okamžitě na člověka se srdcem ještěřím. Oděnec Hazmburský však jej zadržel ještě v čas.

„Soptěte si, jak chcete! Jste málomocni!“ prohodil ledovým, zdálo se, že také mimoúřadním hlasem pan primátor. Ale okamžitě již pokračoval, zvýšiv zvuk a propovídaje každičké slovo s přiostřeným přídechem.

„A nerad — věru nerad přistupuji k tomu, abychom užili práva, jež nám plnou měrou podle této knihy zlaté přísluší, a soudili podle nejlepšího vědomí i svědomí, kdožkoliv opovážili se porušiti v tomto městě pokoj, bouřiti lid a násilím domáhati se úřadu primátorského. Vím, kdo všeho osnovatelem; ne všem stejnou vinu sluší přičítati. Ale jde tu o příklad. A proto zastihnouti musí trest spravedlivý i svůdce i svedené! Písař Kolíček nechť přečte obžalobu.“

Písař královského města Litoměřic, pravý typ duší služebných již i svým zevnějškem, vzal do rukou listinu, k jejímuž sepsání potřeboval celé tři neděle a v níž složil všecken svůj právnický vtip i důmysl, a předčítal ji hlasem poněkud osípělým, ale přece dobře srozumitelným. Pichl k jednotlivým odstavcům hlavou neustále přikyvoval.

Obžalovanci byli viněni ze všech možných deliktů proti pánu bohu, proti císaři, proti církvi, proti svému městu, jehož stará nenahraditelná privilegia rukou drzou pokoušeli se zrušiti, své spolusousedy oloupiti o výsady, za něž se předkové mnohým zbožím i službou nejoddanější zapisovali . . .

„Co tomu všemu říkáš?“ otázal se Pichl, když byl písař rekriminaci dočetl, nahnuv se přes stůl, aby viděl lépe Radobylovi v obličej.

„Žes lhář bídný i s králem svým i s veškerým právem Magdeburským!“ odpověděl někdejší konšel hlasem, zdálo se, že hrobovým.

„A souhlasíte vy všichni s předním svodičem svým?“

„A já přidávám ještě, žes netvor, kterého měla země už dávno pohltiti!“ podotkl Lopata.

„K čemu dále soudu jakého?“

„Máš pravdu, ošemetný podvodníku i pokrytče... Kaifáš se také tenkráte zeptal: K čemu potřebujeme svědků?“

„Slyšíte ho? Ještě se rouhá! Nestoudná ústa! Neníliž už proto hoden smrti?“

„Všecek Kaifáš!“ opětoval Radobyl.

Náhle vrazil do jizby muž s výrazem nepopsatelného zděšení. Pro okamžik nemohl ze sebe vypraviti slova.

„Před branami, pane purkmistře, plno vesského lidu!“

„Brány zavřeny?“

„Spustili jsme vše ještě v čas!“

„A čeho si od nás žádají!“

Pichlovi se přece třásl nyní nějak hlas. Zraky obžalovanců zaleskly se svitem naděje.

„Chtějí býti vpuštěni do města!“

„Naměřte proti nim houfnice.“

„Nemožno, pane purkmistře!“

„Což se vám nedostává náboje či otvory zimou zamrzly?“

„V čele zástupu panna jakás v šatě světle modrém . . . Chce s tebou mluviti . . . Nevpustíšli jich dobrovolně, udeří prý na město této chvíle!“

„Zatím střezte radnici... Budu okamžitě zpět. Musím se přesvědčiti! Za těchto dnů puštěn z řetězu zlý duch a béře na se i dívčí tvář. — A vy svolejte městem všecko do zbraně!“

Purkmistr spěchal nyní ke bráně jak dovedl nejrychleji.

Náměstím stála dosud čeleď Hazmburská hotova každým okamžikem vzpouru jakoukoli ubiti halapartnami. Na hradbách již také plno zvědavců za prudkého hovoru, a zraky veškery upřeny na zástup, čítající mnoho set hlav, jehož hrozivé posunky platily zdejšímu městu.

Pichl vyhlednuv okenkem ve bráně, okamžitě se zase skryl a potom si dvakráte oddechl. Hlásný pozoroval zcela určitě, kterak prý několik

luků se napjalo a zaměřilo zrovna do okna, v němž se objevila purkmistrova tvář. Zvědavci se také rázem s hradeb vytratili.

Purkmistr, zdálo se, že neví si co počíti a že ztratil nadobro rozvahy. Ale jen se tak zdálo. Potom otevřel okno dokořen a postoupil v popředí.

„Zajisté, otče, dceři své odpustíš, že přichází k tobě s tolika prosebníky!“

Mladistvá dívka, zdálo se, že vůdkyně zástupu, pokročila až k samému příkopu, za nímž šedaly se pevné hradby Litoměřické.

„Dcera má že ke mně přichází? Vidíli dobře můj zrak? Má drahá dcera Viktorie, kterouž jsem již oplakal?“

„Tvá vlastní dcera otče — tvá Vítězka!“

„Tedy že by se nebyla rybám dostala za kořist? Budiž za to na věky pochválen pán bůh náš! Má dcera drahá byla ztracena a jest mi opět vrácena! Ó pojď jen, dítě milé, v náruč otcovskou, která již tak dlouho tebe postrádala!“

„Na rtech mých, otče, prosba úpěnlivá!“

„Mluv jen — mluv miláčku můj! Tvá prosba mi rozkazem. Otevřte bránu dokořen. Dnešní den v životě mém nejradostnější!“

Purkmistr Pichl seběhl po schodech střelou a brána se okamžitě rozevřela. A než se lidé vzpamatovali úžasem nad tímto setkáním otce s dcerou a z tak srdečného přivítání, již tiskl purkmistr Vítězku na svou hruď, jak mohl nejupřímněji.

„Žes mne jen mohla nechati tak dlouho beze vší zprávy o sobě? Ani chvíle jsem neměl pokojné po všecken ten čas. Co se to s tebou přihodilo?“

„Všecko ti, otče, vypovím, všecinko; nezamlčím jediného slova. Jen mi jednu, jedinou prosbu vyplniž!“

„Ani by slušno nebylo, Viktorko, abys mne zač prosila! Ty si můžeš dnes poručiti!“

„V Litoměřicích uvězněno několik měšťanů!“

„Tak jest, miláčku můj! Buřiči, svůdcové lidu, kacíři ohavní . . .“

Vítězka se nyní vymkla otci z objetí.

„Radobyl, Skála, Lopata . . .“

„Celá řada, Viktorko! Nebylo pomoci!“

„Prosím za jejich svobodu!“ pronesla purkmistrova dcera zvučným hlasem, že to zástupy lidu mohly zcela dobře slyšeti.

Primátor se na okamžik odmlčel.

„Magistrát vynesl právě nad nimi soud!“

„Ty můžeš, otče, rozsudek učiniti neplatným! Před chvilkou řekl jsi, že dnešní den v životě tvém nejradostnější. Nuže, ať té radosti tvé účastni jsou i ti, kterýmž dnešní den nejnešťastnější!“

Vítězka sepjala před otcem ruce a utkvěla na něm očima, z nichž vyzírala prosba nejúpěnlivější.

Mezi zástupy ticho, že jeden druhému může slyšeti i dech. Ale výrazy ve tvářích jejich svědčí, že by prosbě Vítězčině dovedly dáti ráznou i výdatnou podporu. Rybák Losos se zemanem Přemyslem mezi nejpřednějšími; tento poslednější však pořád ještě jako posel míru a pokoje.

Zraky purkmistrovy setkaly se náhle s pohledem rybákovým, a Pichlovi všecky svaly kolem rtů sebou zaškubly. Rybák Losos se zlehounka usmíval.

Na hradbách městských už zase plno zvědavců. Bleskem rozletěla se městem zpráva, že purkmistrova dcera přivedla proti otci nesčetné davy selského lidu a že s ním o cosi vyjednává.

„Ty mlčíš, otče? A neřekllis i toho, že prosba má tobě rozkazem?"

Tato slova Vítězčina byla pronesena již ostřejším přízvukem, jímž prorážela nedočkavost.

„Jsou svobodni!" propověděl nyní pan primátor také zvučným hlasem, že výrok jeho slyšeli i na hradbách a zdivili se mu v hlubinách duší svých.

„Když prosí dcera, jež byla ztracena a opět nalezena, jež jest otci jedinou radostí, zdaž by se mohlo srdce mé zatvrditi! Pravdu jsi pověděla: ‚Ať jsou šťastni i ti, kterým v životě den dnešní nejnešťastnější.' A kéž by jen také touto chvílí zavítal do rodného města svatý mír, klid, i všecko nepřátelství aby za své vzalo!"

„A zde, otče můj, tvé dcery ochranitel, bez něhož sotva bys ji byl více uviděl!" vece Vítězka, a pokročivši zpět pojala starého vladyku za ruku a předstoupila s ním k panu primátorovi.

„Jak se ti, starče šlechetný, odměním? Vyřkni jen požadavek svůj, a já zlatem šetřiti nebudu!"

„Zbožím pozemským jsem, pane, požehnán s důstatek a užívám ho jediné k tomu, abych sušil lidské slzy, abych nešťastným pomáhal a sbíral si za to poklady, kterých nekazí ani rez, jichž nerozhlodá ani mol a jichž také zloděj neukradne. Odměnou mi nejuspokojivější, žes uvězněncům dal svobodu!"

„Zavítej tedy aspoň pod můj krov, abych tě hostem svým mohl zváti!"

„I z toho se ti, pane, děkuji. Zde poslání mé skončeno! Buď bohu dík a sláva věčná! Aby vám zde uštědřitel nebes vším nejlepším požehnal!"

Vladyka Přemysl ještě ani nedokončil blahořečení svého, když se za zády lidu ozval dusot koní, s větrem letících o závod. A zdálo se, že by tito jezdci měli chuť vjeti do zástupů nejprudším tryskem. Lid rozestupoval se na dvě strany a než si mohli zbrojnoše důkladně prohlednouti, už se octli u samé brány, a purkmistrův obličej zazářil ještě výraznější vítězoslávou, než před nějakou hodinou, když zasedal k soudu nad odpovědníky císaře Zikmuda, nad odpůrci Magdeburského práva a nad rušiteli odvěkého pořádku ve zdejším městě.

A když potom lidé prohledli, poznávali na jezdcích barvy královské.

„Netuším nic dobrého!" prohodil Losos k zemanovi. „Zikmund tu někde na blízku."

„Mohlli by slova tak zaručeného zrušiti?"

„Uvidíme . . . A proto zůstaneme!"

„Před městem?"

„Ano před městem! Nedostojíli svému slibu, poženeme na hradby útokem. Hazmburská čeleď nám neodolá. Všecken lid mne poslechne na slovo!"

Pichl se nyní rozhledl nějak zhrdavým okem po zástupech.

„Přejete si ještě něčeho?"

„Chceme, pane primátore, býti dnešní tvé radosti svědky, byť i tuto za hradbami a pod širým nebem!"

Pichl se ušklebil nejpotupnějším smíchem; štěstí pro něho, že jej tu chvíli královský oděnec oslovil, a že tvář stranou obrátil. Rybák Losos byl by mu ten smích dlužen nezůstal.

„Pojď tedy, pojď, drahé dítě, ať se přihodilo co chtělo, nade vším oko zamhuřuji, jsi zase mou, mou Viktorkou, jíž hodlám připraviti štěstí, o němž tu nemají tušení a o němž snad ani tobě se nezdálo!"

Purkmistr Pichl vzal nyní dceru svou za ruku a chtěl odcházeti.

„A ty, pane drahý, stařečku milý, že k nám opravdu nezavítáš?"

Pichl se musil mimoděk zastaviti; ale učinil tak velmi nerad. Čelo se mu také obvykle zachmuřilo.

„Jdi jen, dcero, v pokoji a tvůj anděl strážce tě opatruj! A chtělali bys se někdy starci vetchému odvděčiti, vzpomeň si na něho modlitbou! A když kde lidskou bídu uvidíš, pomoz, setři zármutek s tváří, potěš chudého, neztrácej z paměti skutky tělesného milosrdenství, z nichž každý do koruny věčné pro nás drahokam nejskvostnější . . ."

Za několik okamžiků zmizela již Vítězka po boku otcově ve bráně. Ale touže chvílí těžká vrata zapadla na kolikeré západy, a na hradbách, zdálo se, že se houfnice hýbají, že tam plno žoldnéřů a že jsou napáleny i doutnáky.

Lidu se však od Litoměřic nechtělo. Rozložili se mimo dostřel po lukách a návrších. Ale sotva že se rozložili, již opět vstávali rázem.

Na Litoměřických hradbách zakmitla se dívčí postava, prodírajíc se až na pokraj. Rybák Losos postřehl i poznal ji okamžitě.

„Pomozte! Pomozte!" volala dívka na hradbách lomíc rukama. „Nad uvězněnci vynesen výrok smrti! Pomozte! Pomozte! Zikmund táhne k Litoměřicům. Bude tu co nevidět!"

Vítězčin hlas prorážel zajisté až do nebes, protože skřivánci vyzpěvující sobě vysoko pod modrým nebem umlkli a zaletěli do vrchů.

„Vy musíte pomoci . . . Bože svrchovaný!"

Potom uchopilo dívku několik paží a násilím ji odvlekli nazpět do města.

„Zrušil bídák své slovo! Takové necti jsem se přece do něho nenadál! Chcete, abychom se pokusili ztrestati ho?"

Místo odpovědi zaduněly půdou cepy, hole i oštěpy, a rybák Losos udílel rozkazy. Zeman Přemysl postavil se také v čelo oddílu. A za několik okamžiků hnal se k Litoměřickým hradbám černý mrak, jako když se za letních dnů spustí až nad sama lidská obydlí. Nahoře zaleskly se doutnáky a potom zahřmělo několik houfnic najednou. Ale útočníkům neuškodila ani jediná koule. I střely, zdálo se, že odrážejí se o kožené kabátce vesničanů. Jen tu a tam ozval se ze tmavého mraku výkřik, protože šíp zaryl se sedláku do tváře.

Houfnice hřměly na hradbách silněji a silněji; ale co platno, když všecky koule hlavy útočníků přelétaly. Na děkanském kostele vyzváněli na poplach. Tohoť se do pravdy nikdo nenadál, tento lid že udeří na město. Někdo rozkazoval, aby otevřeli bránu, vyřítili se na smělce a utkali se s nimi tváří v tvář. Zcela určitě bylo slyšeti Pichlův hlas, kterak povzbuzoval, sliboval, zapřísahal, hrozil a klel, až bůh bránil.

Rybák Losos s několika odvážlivci už hradby z jedné strany slézali a selské cepy bušily do brány, že praskala již v samých veřejích.

I zeman Přemysl jako by od jakživa místo knihy s mečem byl zápolil.

Zvon na děkanském kostele vyzváněl vždy úzkostlivěji, houfnice hřímají nepřetržitě, nejednou octli se již útočníci na náspu; ale vždycky sebralo se proti nim oděnců jako vos, že musili zase zpět.

Lososa slyšeti i rachotem střelby: „Nebojte se — ku předu — nebojte se — za mnou, Boušováci!“

Koule lítají neustále útočníkům přes hlavy; jen ty střely řádí strašlivě; ale oděncům hnedle času nezbývá, aby luky znovu a znovu napínaly, protože nebezpečí už na více stranách . . .

Náhle houfnice umlkají, hradbami rozléhá se ohlušující jásot a sotva že utichl, rozletělo se za zády útočníkům: „Hr— kačer — hr— hr—“ A potom nastala strašlivá řež. Sedlákům bylo se brániti proti jezdcům Zikmundovým, v jichž čele jako zběsilec ocelí kolem sebe mával Mikuláš, páně Vilémův syn. Ale neustoupili; jako lvové vrhli se proti obrněncům. Seč stávala se prudší a prudší. A již i koně bez jezdců zmateni pobíhali. Rybákův hlas ještě zřejmě slyšeti třeskotem ocele. Nyní rozevírá se i brána a Hazmburská čeleď řítí se ku pomoci královským.

Zvon na děkanském kostele utichl, umlká i bitevní ryk, kam se oko podívá, všude plno ubitých, kam ucho se nakloní, všude slyšeti chrapot smrtelný, chvílemi proráží hrozný řev dodělávajícího koně, a ještě před branou děkuje purkmistr Pichl panu Mikuláši Zajíci z Hazmburka, že prý přitrhl nejinak jako archanděl Michael. Pan Mikuláš zase na vzájem oznamuje, že jeho milost císař a král Zikmund přitrhne do Litoměřic nejspíše zítra k večeru, v průvodě vladařově prý také Radobylův Smil, ale v řetězích . . . Přivedla ho královská čeleď spoutaného před několika týdny až ku Vratislavi s listem, ve kterémž konšel Radobyl, svobody slova božího i kalicha milovník nejoddanější, zapřísahá pána na Chudobíně a Nemanicích, zemánka toho zpupného i nadutého, aby neotálel a pravdy boží v Litoměřicích hajitelům přispěl ku pomoci co nejdříve, aby se tu nevzmohla saň litá, která jest o devíti hlavách, a město samo aby nestalo se podílem ancikristova služebníka Zikmunda proradce.

Purkmistr Pichl by byl za tuhle zvěst padl panu Mikulášovi kolem krku po druhé, kdy by to bylo jen poněkud slušno bývalo. Tak budou tedy všickni, kteří se mu stavěli v cestu, v čase kratičkém učiněni neškodnými.

A potom vjeli královští do města.

Pan Mikuláš pro dnešek zůstal hostem páně purkmistrovým. Pichl bude bez toho nejednoho pokynutí jeho potřebovati, kterak by připravil všecko nejdůkladněji, aby jeho císařské milosti v Litoměřicích se zalíbilo. A pan Zajíc nemohl se již zase ani dočkati, až jej uvítá panna Viktorka. Byl už poněkud při letech, tak zrovna nejvyšší čas, aby si již jednou uchystal útulný život u krbu domácího, a pověst o sličné dceři Litoměřického purkmistra našla průchod nejen k uším páně Mikulášovým, ale i do srdce jeho.

V domě primátorově však ticho, smutno, až nevlídno. Ženská tvář se tu ani neukázala. Pan Mikuláš byl dojat velice nemile.

„Odpustíš pane, že pro dnešek musím tak vzácného hosta obstarati sám! Dcera nějak churaví! Nevím, co to! Bezpochyby že nachlazení. Byla tak měnivá povětrnost! Zítra, dá bůh, že již bude dobře!“ omlouval se pan purkmistr, a host nevrle s sebou hodil do lenošky i sáhl po napěněném poháru.

Slunce osvítilo hostinskou jizbu páně purkmistrovu rudým červánkem, tak jako by tyto paprsky čerstvou, lidskou krví pronikaly. Obrážely se v ní však opravdu. Co teče snad Labe kolem Litoměřic, ještě nikdy vlny jeho tak nezčervenaly jako dnešním večerem. Pichl poručil mrtvoly pobitých naházeti do vody.

O zraněné nestaral se nikdo. Z měšťanů raněným také se nikdo neodvážil poskytnouti pomoci. A těm, již po čtyřech doplížili se dále od města, bylo ještě nejlépe, protože královští jezdci způsobili si hroznou kratochvíli, střílejíce s hradeb po ubohých . . . Umírati a slyšeti nejjizlivější posměch, — taková smrt nejhorší!

Asi půl hodiny od města leželi také dva poranění, jeden z nich již polomrtev, hlava jeho skleslá nizounko ke hrudi, zraky zpola otevřeny, a rtoma derou se chvílemi podivné výpovědi: „Šestý skutek vězně vysvobozovati, sedmý skutek mrtvé uctivě pochovávati . . . A kdo nás tu pochová? — Krkavci ohlodají kosti naše . . . Mrtvé uctivě pochovávati!“ — Stařík umlkl, druh jeho položil bílou hlavu kmetovu na svá kolena a zamyslil se. Také z několika hlubokých jizev krvácel. Byl to rybák Losos, a ten na jeho kolenou vladyka Přemysl.

Ale dlouho tak tiše neseděl. Blížila se nějaká ženská postava, zahalena od hlavy k patě šatem bělounkým. Jedva že se nohama půdy dotýkala. Losos zbystřil zrak a pozdvihl hlavu.

„Jsi ty to, Vítězko?“

Postava bílá octla se jako pěnička u obou starců.

„Nebuď ho, Vítězko! — tyhle dřímoty pro něho nejlepší!“ promluvil sotva slyšitelným hlasem rybák, když se dívka nad stařečkem naklonila a chtěla promluviti.

„Všecko ztraceno — všecken tenhle kraj. —“

„Ještě nikoliv!“

Vítězce hořely tváře nezvyklým ruměncem.

„Císař se blíží k našemu městu, s císařem Smil v řetězích —. Vrhnu se před ním na kolena, snad se obměkčí — —“

„Marný — marný každičký tvůj krok. Vrať se, dcero milá, zpět — všecko ztraceno. Nevíš, co za šelmu litou pod škraboškou Zikmundovou — ani zdání nemáš. Vrať se zpět — všecko ztraceno — šestý skutek

vězně vysvobozovati, sedmý mrtvé uctivě pochovávati — a kde toho nečiní, horší jsou pohanů, a u těch milosrdenství žádného. Poslechni, panno ctná! Jsem stařec zkušený, — vrať se nazpátek — vyčkej jich tam — vydím tě zítra — jsi přioděna jako nevěsta — na hlavě věnec myrtový. — Ó vrať se, vrať, panno šlechetná — připrav se na svatbu — ženich se již blíží, všecek žádoucí — —"

A hlava se starci naklonila ještě níže, a poloотevřenými rty letěla ze srdce jako křišťál čistého duše dobrá k nebi večernímu. Bělounká ručka Vítězčina zatlačila starému zemanu, někdy slovutného kazatele Jana Miliče z Kroměříže vyučenci horlivému, oči a na vráskovité čelo vtiskla zachraniteli svému i ošetřovateli políbení nejupřímnější vděčnosti. A za nějakou chvilku vracela se do města, plížíc se, jako by ani z tohoto světa nebyla.

Pan primátor již zase rozeslal za ní posly na všecky strany; ale tentokráte se Vítězka vrátila dříve než poslové. K výčitkám otcovým neodvětila ani jediného slova. Tváře její byly bledy, rty těsně sevřeny a zrak upřen v neurčito. A když se octla ve své komnatě, chystala si na zítřek nádherný šat atlasový, jehož dosud na sobě neměla, a o němž otec říkával, že prý už bude svatební.

XII.

Císař Zikmund vtáhl do Litoměřic za nejmožnější okázalosti. Na hradbách hřměly houfnice, na věžích hučely i klinkaly zvony, v čele průvodu nadýmali své plíce trubači v barvách městských i Lucemburských, oděnců nejrůznějších pánů všude plno, vykřikováním „vivat" až uši zaléhaly . . .

Purkmistr Pichl slavil dneškem nejpamátnější i nejkýženější den svého života.

Zikmund byl z míry přívětiv, císařovna se úsměvem rozplývala, v obličeji legáta Fernanda jevila se nejvyšší spokojenost, hned pak za legátem jel na bílém mezku s vítězoslavným výrazem v osmahlých tvářích otec Remigius, který všecku svou výmluvnost obrátil na účel, jemuž se nejplnějšího uskutečnění těmito chvílemi dostávalo.

Za trubači královskými upoutával všeobecnou pozornost mladistvý muž na nohou i rukou spoutaný těžkými řetězy. Hlavu měl nakloněnu ke hrudi, šat jeho jako by z nejprudší seče vycházel, a zrak jen tak chvilkami přeletěl zástupy, — někoho hledaje. Ale kdo pak si všiml zajatce, když tu všude kolem nádhery, přepychu, lesku, až oči přecházely.

Ani panny Litoměřické, jež oděny rouchem sněhobílým vítaly před samou branou císaře, nevšimly si mladistvého upoutance. Kde pak by si také mohly všímati člověka v šatě otřelém, když tu všude samé zlato, samé stříbro, samá perla a saminký drahokam; paní v císařské družině byly všecky krásky pověstné za dnů tehdejších a vkus dvorský již tenkráte býval po většině modlou dcer Eviných. Jen náměstím rozlehlo se zaúpění srdcelomné, jako když náhle šíp kalený zaryje se do prsou až po peří. Císař podzdvihl hlavu, odkud to, císa-

řovna zbledla, mladý muž nyní vztýčil hlavu, vypjal hruď a zdálo se, že řetězy na těle jeho zarachotily i tímto ohlušujícím rykem. Purkmistr však sevřel pouze otěže svému bělouši prudčeji a pospíšil k jeho císařské milosti s nejpokornějším vysvětlením, že zvědavec jakýs ve tlačenici byl k zemi povalen.

Litoměřice objevily se dneškem opravdu jako nejnedobytnější bašta Zikmundových práv na toto české království.

Primátor Pichl tonul také, jak se říká, ve třetím nebi. Tolik nejpřednější šlechty české ve zdejším městě ještě nikdy nebylo — a den dnešní v letopisech městských musí býti písmenami zlatými zaznamenán.

Purkmistrův dům byl vyzdoben až čarovným vkusem. Všude těžké, atlasové záslony se zlatým, na kolik dlaní širokým třepením, podlaha zakryta nejdrahocennějšími koberci, a po stěnách zavěšeny čalouny, jež prý pocházejí až z tureckých zemí.

Dcera primátorova vítala nejjasnější panstvo na prahu otcovského domu. A jak zvučným hlasem hovořila. Nebylo na ní znáti nejmenší známky rozpačitosti. A jak jí líce kvetla nejpůvabnějším květem. Zikmund by byl nejraději vtiskl na tyhle rtíky dívčiny horoucí polibek. Co také byly proti Vítězce všecky ty paní krásné, jež provázely císařský dvůr na cestách! Vyšperkovány, vylíčeny, nastrojeny; ale růže na tvářích až běda otřeny a červeň na rtech až běda ošumělá.

„Tvá jediná dcera?“

„Jediná, císařská milosti!“

„Stojí za cenu království!“ zažertoval císař, podávaje Vítězce ruku k políbení.

Císařovna po boku manželově nějak nápadně zbledla. Musili jí okamžitě přiložiti na tváře bělounký šáteček čímsi napuštěný. Purkmistrova dcera však s sebou ani nepohnula, jako by si pokynu ruky Zikmundovy nevšimla.

„Jsi, milý purkmistře, vysoce důvtipný. Takovéto prositelce, kdy by půl království žádala, těžko by bylo odříci!“ prohodil císař nakloniv se k Pichlovi s velmi srozumitelným výrazem v obličeji.

„A já odvažuji se ku prosbě vroucí hned na tomto prahu, který ráčí překročiti milost tvá!“

Vítězka, zaslechši císařova slova vrhla se před panovníkem na kolena. Zikmund sehnul se však ku prositelce a okamžitě ji vyzdvihl od země.

„Jen vyřkni, panno sličná, prosbu svou — císař ochoten všecko vyslechnouti!“

„S tvou milostí vjel do města mladý muž na nohou i rukou svázaný těžkým řetězem . . .“

Zikmund utkvěl nyní tázavým pohledem na purkmistrovi.

„Otec jeho s celou svou spřeží ve zdejších žalářích — magistrát královského města Litoměřic vyřkl nad nimi nade všemi soud smrti. Očekáváme jen potvrzení tvé císařské milosti!“

„Deo gratias — immensas!“ promluvil polohlasitě otec Remigius, sepjav pobožně ruce.

„Litoměřice věrnost svou osvědčí nejzřejměji, když za přítomnosti nejjasnějšího vladaře svého buřiče, svůdce lidu . . .“

„A duší nesmrtelných zkázu živoucí!“ podotkl ještě hlasitěji otec Remigius, že se až všecko po něm ohledlo.

Pichl se uklonil a pokračoval: „svůdce lidu a všeho řádu dobrého rušitele potrestají příkladně, aby paměť na ten den tak brzy potomkům ze hlav nevymizela. A smímli já, tvé milosti císařské sluha nejoddanější, učiniti poznamenání nějaké, osměluji se prositi, aby tvá milost syna Radobylova vydala našemu právu městskému, jež jest tak zvané Magdeburské!“

„Radobylův syn, císařská milosti, mým ženichem!“ promluvila Vítězka opět pevným hlasem.

„Otce tvého nepřítel nejzarytější a našich svatých práv odpovědník zapřísahlý?“

„I kacíř jedovatý!“ dovolil si po třetí již promluviti otec Remigius, ještě tak sedě na dobráckém zvířeti a ruce maje pobožně sepjaty.

„Na tu svatbu si počká dcera má!“ zasyčel purkmistr a všecek sezelenal.

„A což když, otče můj, nikoliv? Což když ti řeknu, že i ty budeš svědkem na té svatbě mé?“

„Rozmysli si, panno sličná, svůj krok! Tobě jinde štěstí kvete, vysoko!“

Zraky panovníkovy už dávno nespočinuly na tak rozkošném květu, jaký vypučel v jeho královském městě Litoměřicích, a v zlenošilém těle rozproudila se mu krev, zvláště když usedl za stůl, na němž bylo lahůdek, na jaké hlava lidská přichází jen za nejbezstarostnější nálady. A což ta vína francouzská, jež sama v sobě jsouce oheň rozpruzovala tělo nejprudším plamenem. A císař Zikmund neznal dnes míry. Cestou po Čechách se mu všude všecko dobře dařilo, všude viděl jen oddannost, všude lásku, byť i tu a tam vylhanou, s tím jednookým bude hotov nad pomyšlení brzy . . .

Panovník se ptal již po Vítězce asi po třetí; ale když oznamoval purkmistr, že nějak onemocněla, pan Mikuláš Zajíc si z hluboka oddechl, protože by byl nerad viděl, aby Zikmundovi přišla na oči . . .

„Však již pozejtří bude dobře a po vší nemoci!“ prohodil pan primátor panu Mikulášovi do ucha, ačkoliv ode dneška, přese všecken výstup i odpor její, myslil s Vítězkou ještě výše, — mnohem výše, jak se zřejmě i sám panovník vyjádřil.

Tak veselo opravdu v Litoměřicích ještě nebylo, jako za návštěvy tak jasných i vznešených hostí. Zpěvem, hlukem i rykem až se nedaleké vrchy třásly. A šenkýřům se sudy prázdnily dřív, než se nadáli. Někde neměli už ani co nalévati. A hrdla schla, čím více je vlažili.

Rozveselil se dnes i pan děkan. Už také nebyl tak dávno beze vší starosti. Přílišné veřejnosti nebyl sice nikdy přítelem; ale když to již býti musilo, dal si přece říci. A ke všemu měl přisvědčující slova a nejochotnější hlavy kývnutí, ačkoli otec Remigius Fernandovi nevypravoval o něm právě svědectví nejchvalnější. Ale co škodí — co škodí!

XIII.

Kdekoli císař Zikmund na této cestě po Čechách dlel návštěvou, skorem všude mu přinášeli v oběť lidské životy, jako někdy starověkému molochu. Skorem všude zanechával po sobě čpavý dým z hranic, jež byly zapáleny buď u kostelů či na náměstích. A tak se zdá, jako by mu pobyt ve městě nebyl ani milým, kde plameny někoho nesžehly.

V Litoměřicích připravil mu Pichl prazvláštní divadlo.

Panovník měl sice od včerejška oči ještě zkalené, hlavu těžkou, jazyk žízní práhnoucí, v celém těle cítil nevýslovnou ochablost; ale když před polednem vyjížděl s veškerým dvorem svým na Labský břeh, byl vesel, nejlepší mysli a k jasné choti své pln nejvybranější zdvořilosti. Na břehu byla přichystána úpravná lešení. Červeným suknem tu nijakž nešetřili. A všude převládaly barvy Lucemburské. Nad stanem císařským rozestíral peruti své obrovský černý orel, a vyvýšeniny po obou stranách skvěly se barvami všech v družině císařské přítomných pánů.

Čerstvým, jasným vzduchem, jenž vanul z polední strany jeho milosti císařské tak příjemně v obličej, přišel panovník poněkud k sobě. Hlavě se uvolnilo a oči se opět leskly, jako by skrývala se za nimi duše nejčistší.

A byla přítomna i Vítězka. Podobala se nevěstě opravdu. Sněhobílý, atlasový šat, kolem boků sepjatý modrou stužkou, na níž leskl se drahokam vedle drahokamu, vlasy vinuly se jí rozčesány šíjí a ramenoma nejmalebněji, kolem skrání zelenal se věnec myrtový, a i ta sličná tvář sklopena, jako když zasnoubenka po boku ženichově kráčí zvědavými zástupy z otcovského domu ke stupňům oltářovým.

Náhle rozlehlo se dunění zbraně, bylo slyšeti odměřené kroky, lid se rozestupoval a veškery zraky spočinuly nyní na dvaceti mužích, jež ze dvou stran obklopovali oděnci královští a zadem městská stráž s čeledí Hazmburskou.

Vítězčin obličej zastřel se na okamžik smrtelnou bledostí. I zdálo se jí, že se všecko kolem ní zatočilo a že se lešení pod ní propadává.

Vedle starého Radobyla stál i Smil. A opět jí připadalo, jako by slyšela polo v dřímotách, jak čte kdosi rozsudek nade všemi, že budou hozeni do vody za živa, aby v této zemi nezůstal po nich ani prach, a jak Zikmund tento výrok chraptivým hlasem potvrzuje.

Odsouzenci stáli mlčky se rtoma křečovitě sevřenýma; otec Remigius tleskal mlčky rukama.

Císař na lešení povstal, opíraje se o tenounký kord, a pravicí pokynul městským pochopům, aby konali svou povinnost.

„My umíráme se ctí; ale ty ohavo na trůnu otce svého v této zemi české nezažiješ pokojné chvíle a tvou čest věčně věkův budou moli hlodati. A tobě, ty duše Jidášská, zaplatí za nás bůh! A když vy, Litoměřičtí měšťané, neuvěřili jste mému jazyku, věřte alespoň smrti mé a mých soudruhů, že svatá naše věc tu jednou zvítězí!“

Tato slova z úst starého Radobyla odrazila se strašlivou ozvěnou o hradby Litoměřické. Zikmund zbledl, Pichl zaskřípal zuby a potom se pochopům lil tvářemi pot proudem, jaká jim nastala práce.

Smila nechali až k posledu. A sotva že vložili na něho ruce, octla se u něho ptačím letem Vítězka, pojala ho ve svou náruč volajíc: „Pojď, miláčku můj! — Půjdeme na svatbu, jaké v Litoměřicích nebylo a nikdy nebude! — Takové ještě žádný otec své dceři nepřipravil!“

„Pomozte! — Vyrvete mu ji!“

„Sto dukátů!“

„Pomoc! — Pomoc!“

Purkmistrovi zbělely rty podivnou pěnou, jako by se o něho pokoušela vzteklina. Na Labské hladině však tvořily se již jen obdélné kruhy nad utopenci — a zbrojnoši, kteří se za Smilem i Vítězkou vrhli do vody, vrátili se s prázdnýma rukama.

„Ještě jsem tu já — já rybák Losos — na mne zapomenouti nesmíte, když už čistíte tento kraj . . . Ať vám dnešek věčně věkův na duších jako uhlí řeřavé . . . Slyšíš, ty hade jedovatý — ty křivopřísežníku — ty cizoložníče! . . .“

Rybák se vrhal nyní do Labe sám, a poslední slova jeho byla: „Vidím přece nad tímto městem kalich, jenž všecky psoty přetrvá a bude burcovati naše potomky v koleně desátém, aby vstávali, že přichází den odplaty . . .“

Císař Zikmund si nyní zakryl uši opět oběma rukama, na císařovnu přicházely mdloby, pan primátor lomil rukama, panstvo všecko nad těmito zjevy trnulo . . .

„Hledejte mi dceru! Hledejte! — Pomozte, lidé dobří — pomozte!“

Pan primátor si vlasy s hlavy rval a otec Remigius našeptával legátovi, že zlý duch, jenž vyšel z utopenců, navštívil purkmistra, a jaká obtíž jim nyní s exorcismem nastane. A mezi zástupy tu a tam jeden druhému šeptem pověděl, že ta výhrůžka Radobylova začíná se už plniti.

A od té chvíle neměl Zikmund v Litoměřicích ani okamžik stání.

Takovýchto slov, jaká mu vrhli ve tvář Radobyl s Lososem, ještě od nikoho tak bez ostychu a zřejmě vůči všemu lidu neslyšel. Císařovnu neustále pojímaly mrákoty, a paní pořád ji musily natírati obličej šátkem, napuštěným divotvornou vodou až odněkud ze španělských prý ostrovů. A již druhý den opustil císařský dvůr zdejší město časně z rána, aby hrozné dojmy, jež svíraly všecky hrudi železnými kleštěmi, shlazeny byly co nejdříve. Zapomněli i na obvyklé „Tedeum,“ jehož neopomíjel Zikmund v nižádném městě českém, které se do jeho moci, ať dobrovolně či násilím, dostalo.

* * *

V české zemi chvěl se vzduch od hranic ke hranicím válečným rykem rok od roku prudčeji, símě proslulých kazatelů Pražských nese ovoce, posluchači jejich odcházejí sice jeden po druhém, ale svěží dorost plní závěť jejich, pro kterou dali životy, nejvěrněji . . . Zikmund nemá opravdu nikde ani chvíle pokojné, bloudí ze země do země, stání nemá také nikde, manželství jeho poskytuje obraz až neuvěřitelné rozervanosti; zdá se, jako by zlá bytost štvala tohoto neblahého syna otce zvěčnělého z místa na místo, kam dým z těch nesčetných obětí jeho neproráží,

kam výpar z celých potoků krve nedoletí, a kde životy, jež jeho vinou byly zmařeny, přestaly by se za ním plížiti. A Litoměřický pan primátor?

Ve zdejším městě nového řádu po Čechách hradba nejnedobytnější. Otec Remigius nechal svůj život v čele křižáckých vojsk pod Vyšehradem. Pichl už dávno nepurkmistruje a Magdeburské právo bez něho dohnívá. Nešťastník potácí se den co den po břehu, maje kolem hrdla zavěšený řetěz rytířského řádu dračího, jímž jej byl tenkráte Zikmund obdařil, a volá dceru svou, kdy se přece konečně vrátí, že zatím sestárne a potom se nebude moci vdáti. A tu se vždycky chytá za hlavu a ubíhá co mu nohy stačí k městu, protože se mu zdá, jako by z Labe příšerným hlaholem volal za ním hlas výsměšný: „Po svatbě tvé dcery už hezkých několik let! Máš za to na krku zlatý řetěz odměnou — dračí řád — protože jsi sám netvor draka horší na stokrát! —“ A ze všeho toho si některejší primátor tímto zlatým řetězem, jenž byl bez toho ulit z dukátů Litoměřických měšťanů, — tímhle dračím řádem hrdlo jednou zadrhnul . . .

Nad Litoměřicemi táhnou léta slávy bohatýrské zvolna, nad věží podobnou kalichu, vybudované na domě slovutného jednoho měštěnína zdejšího, se zastavují, jako by toto znamení vítězné chtěla učiniti nezdolným na všecken příští věk. A podařilo se jim to. Černý kalich vyčnívající nad Litoměřickými střechami do dneška Čechu věrnému v šíř a dál kyne vřelým pozdravením . . .

Každý stupněm.

Má Šumava! Hle, v bující své kráse
jak čarodějně zase usmívá se
a statnou zvedá hruď!
Ó slyš, ó slyš, co šuměním svým věstí?
Toť píseň svobody, toť píseň štěstí,
nuž, k životu se vzbuď!

Nech dumání, s těch ukypřených strání
vrz dolů ňader chabé bědování,
v čin žaly svoje skrej;
tvé bolestky jsou pro vlast prosty ceny,
skvost svobody, ten bědně potracený,
již hledat pomáhej!

Jen v její záři člověk někam stačí,
a bez ní méně jest než pérko ptačí,
jež vichor žene v spěch;
ba méně jest, než v krutém mrazu ledna
na staré sosně jehlička jen jedna
a suché trávy vzdech.

Co zmůže, pověz, píseň srdce znylá?
co duše, která jenom sobě snila?
Ó vzbuď se jednou, vzbuď!
vlast tvá má přání veliké a vděčné:
jeť každý stupněm k její slávě věčné —
nuž tedy stupněm buď!

Adolf Heyduk.

Obrázek z pouti.

Povídka z kraje ve verších

od

Josefa Jakubce.

(Dokončení.)

A když potom znojem uřícený
k vysoké se hoře blížil z dáli,
poutníčkové již ho potkávali,
procesí, neb různo muži, ženy.
Viděl, že jde pozdě. Mdlobou klesá.
V tom však shledl na pokraji lesa,
kterak procesí se zvolna schází,
napřed pak — ó poznává ho jistě:
poutnický ten muž, jenž vinen všeho.
Dostal se tak sklenář do nesnází,
a přec musil zeptati se jeho,
nenajdeli na tom svatém místě,
koho hledal. Přemohl se tedy,
k zemi sklopené pak maje hledy
zastavil se před vůdcem s tím slovem:
„Povězte mi, pro všechno vás žádám,
dobře vím, že s vámi Filomena —
kde tu je?“ Tu kápě pod příkrovem
vyjevil naň vůdce sivé oči:
„Ale, hlehle, pořád v mysli bádám!
Vy jste od Lorety?! Neznám jmena;
byl jsem u vás jednou na noclehu.
Vy jste tady? Jak se ten svět točí!
S Filomenou jsem dnes mluvil taky;
řekla mi, že s matkou jinde bydlí,
u Hradiště, na skalnatém břehu
za dvorcem, tam sadaři vám poví.
Kdo ví, kde ji však již pod oblaky
nosí andělé pod svými křídly,
neboť svatou jistě je, a všudy
jak tak může chodit stále, kdo ví?
Zrovna jak by věčné měla údy.
Nevím, kam dnes odtud zamířila.
Či snad ještě tu je, poutníčkové?
Nevědí. — A vy s ní mluvit chcete?
Inu nejprv tu se ohledněte.
Kdy by pak snad u matky zas byla,
je vám na cestě. Jsou jasní dnové,
pěkně se tam stavíte. My právě
na dalekou pouť se ubíráme,
k Cellské Matce, k boží cti a slávě.
Filomenu pozdravte a známé.
Ona s námi nejde; svěřila mi,
pobožnost že jakous vykonává,
k níž jí pokyn boží Matka dává.
Na den narození svaté Panny
procesí jde slavné s družičkami
do Vambeřic z Turnova, a s nimi,
řekla Filomena, půjde taky.
Poroučím vás bohu do ochrany,
provázej vás on a veď vás k cíli!
Vrátíme se před počátkem zimy.“

Rozešli se. Utřel sklenář zraky
sklamán, potěšen, vše sebral síly,
a již znaven cestou celodenní,
a snad také sesláblý již hladem
přece šoural se výš po kamení,
chtěl přec dojít vrchu před západem.

Ti, co poslední se dolů brali,
v udivení na něj pozírali,
u každé an kaple odpočíval,

jak by křižovou sám konal cestu.
Zoufale se na poutníky díval
a výš leza zachytal se klestu.
Na hoře když stanul udýchaný,
na práh padl chrámu zamčeného,
nemoh probrati se z bolu svého,
a když dlouho seděv povstal přece,
rozhledl se smutně na vše strany:
vůkol kraj dlel v nadpozemské vnadě,
slunce právě bylo na západě
a se lesklo dlouhým pruhem v řece,
jež jak pohozený meč se skvěla.
Zdálo se mu, že už země celá
před ním še tu otevřela náhle.
Zaslzel, a hrdlo jeho zprahlé
jako výskot z nitra vyrazilo.
Ó vždyť tam až v nebi vidět bylo
mdlé dvou kopců drahocenných rysy.
Zdálo se mu, že mu rostou nohy,
že mu ruce v dál se prodloužily,
že obejme kopeček svůj milý,
na něm bude žíti, jak žil kdysi,
na tom kopci čnícím zpod oblohy.
A pak poznal Tábor, poznal Trosky,
Kozákov, a tam je Ještěd asi,
jinak odtud vypadá. A záze
vidět na nebi hřbet Krkonošský.
Viděl města, vsi, niv, lesů pasy,
a kde vždy mu ukázali k Praze, —
vyvstal na špičky — zří mihot věží: —
ó tam jistě Praha — Praha leží.
Zrak i paměť přešly mu, an klesl,
na práh chrámu položil své čelo,
„Filomeno!“ volal, „Filomeno!
Smiluj se, ó Panno nejsvětější!“
K nebesům ten zvuk se zrovna nesl,
u božího trůnu jistě znělo
slovo to, neb zniklo vysloveno. —
Pln je jistě andělů vzduch zdejší,
kteří otčenášky odtud nosí.

Bylo přítmí, když se šoural dolů,
doplížil se v noci do vesnice,
spat ho dali někam na stodolu.

Do světa se dobře chodí sice,
ale šťasten, kdo se v zdraví vrátí.
Uchvátil se, sotva může státi,
neřku spěšně za svým cílem jíti.
Belhal po lukách a trhal kvítí,
sedl s nimi, kytici si vázal,
dokud nesvadla, ji v rukou nose.
A když zastavil se na rozkose,
takto lidí po každé se tázal:
„Milý zlatý, dej vám pán bůh zdraví!
Kde pak tady v skalách zůstávají.
Domů nemají, med jedí plavý,
nevypadají jak lidé v kraji,
proto prý se schovávají v zemi.
Rád bych pohovořil s lidmi těmi.“
A tu každý zastavil se chvíli,
mlčky v kraj se v pravo v levo dívá,
a kde spatří skály trčet vzhůru,
sehnuv hlavu ukazuje holí:
„Tam, co vidíte ten oblak bílý,
hleďte, s horou v jednu kupu splývá,
tam je vidět, hlehle, Mužskou hůru.
A co živ jsem, slýchám po vůkolí,
že tam jeskyně jsou v skalách skryté.
Kdo tam může bydlet nežli — víte?“
Pokřiživ se člověk kráčí k předu,
sklenář k hoře, jež mu na pohledu.

Zvolna šel den celý, šel den druhý,
za sebou měl Pojizerské luhy,
a když slunce je už nad západem,
s hory kráčí k hoře skrýt se za ni,
sklenář belhá po silnici sadem,
smeká klobouk, pot si stírá dlaní.
Sešel se silnice po zahradě.
V rámci stromů stanula tu před ním
šedá troska, na věži pak její,
v níž jak čáry okna černá zejí,
kavek hejno na noc pohromadě
na kameni sedí na posledním.
Před věží pak stojí borovice
prostá větví, jenom na čeřenu,
na zkřivené sněti sedí vrána
krákajíc. Byl sklenář mužným sice,
teskno mu však hledat Filomenu
v příšerném tom místě. A tu rána
jako z blízka vzbudila ho z žasu.
Popošed tam, kupy skal kde stály,
v šeru vidí na vrcholku skály
muže jako s někým ve zápasu,
jak by cepem ubíjel cos k zemi.
Zastavil se sklenář zmámen, němý.
Sebrav ducha krok udělá k předu,

leze po skále, tu, hleďte, před ním —
nad ohněm jak hrnky ku pohledu —
božská pravda, ze země se kouří.
Bál se dále, že snad krokem jedním
podzemní ten národ na se vzbouří.
Přece šel, a nenadále vidí,
co ty rány: člověk mlátil cepem
na skále hrst žita rozhozenou.
Tedy přišel přece mezi lidi.
Viděl pak, že nad dutým je sklepem,
okenka dvě svitla skalní stěnou,
dolů pak jdou schůdky vydlabané.
S pozdravením tedy k mlatci stane,
ptá se o tom, za kým do skal přišel.
Mezi tím však známou píseň slyšel,
po hlase hned poznal starou matku,
po skále pak v její mířil chatku.
Bylo přítmí. Hle tam šat se bělá,
na kamenné lávce vidí ženu
prostřed oulů, jichž tu řada stojí.
V teplý večer hlasně bzučí včely,
a šum lesa se v to libě mísí.
Tedy sklenář zvolal na stařenu
ve tmě poznav tváře její rysy:
„Pozdrav pán bůh, stará naše matko!"
Žena s lávky vstává, mlčí krátko,
jak by vzpomínala, potom praví:
„I můj bože! To jsou vzácní hosté
v obydlí to naše chudé, prosté!
Kde jste se tu vzal? Bůh vám dej zdraví!
Tak! Tak! Hleďte, kam jsme se to děly!
V zemi, v zemi, skoro jako v hrobě.
Musíme se činit v práci obě.
Dokud brambor nebylo, tu vždycky
zvařily jsme řepy, a den celý
tím jsme sobě hlad vždy zaháněly.
Vůle boží! Je ten život lidský!
Nu to Filomena ráda bude,
že jste našel naše bydlo chudé!"

Tehdy sklenář zvolal: „Kde je ona?
Doveďte mne k ní už, matko drahá.
Jeli zdráva? Kde je a co koná?
Matko stará, co to platno všecko,
nenajdu už na tom světě blaha,
zatoužil jsem, jak po matce děcko.
Jsem jak stará jabloň, za stodolou
co mi roste; větev má už holou,
přec se letos květy obalila.
Dejte mi svou dceru, matko milá.
Nohy mne už bolí, doveďte mne,
ať ji vidím! Kde je Filomena?"
Také řeči touživé a jemné
vedl sklenář staré matce k blahu.
„I můj bože!" řekla klopíc hlavu —
„to by velká pro nás byla změna,
ale kde pak! Od vašeho prahu
musily jsme jednou s hanbou jíti.
A pak, co dám dceři na výbavu?
Modro v nebi, na té zemi kvítí.
Však má pána boha, drží se ho,
a kde pán bůh, vždycky bude všeho."

Zarmoutil se sklenář, horlil v duši,
a pak zvolal: „Ale Filomena!
Nemluvíte se mnou, jak se sluší,
s ní chci mluvit!" Matka tedy praví:
„Milý zlatý, už je nakloněna
vzít si chalupníka od Jizery.
Dost k nám chodil marně na večery,
ale teď už, dáli bůh nám zdraví,
k prosbám mým snad dcera mysl změní.
A dnes ještě z pouti doma není,
nezmešká ni jedné ve vůkolí.
Též ji proto velmi srdce bolí,
že jste nás tak vyhnal bez příčiny,
ji pak pro vás bol též trápí jiný.
Není doma!" řekla matka tiše.
Ale sklenář žalostiv to slyše,
sklamán trpce, hněvu průchod dával:
„Není doma! Nu je dobře taky!
A vy, matko, co mi vytýkáte —
nikoho jsem nevyhnal. Vy samy
uprchly jste, a mne smutku nával
do dálky hnal za ní pod oblaky.
Jen vy dceru na svědomí máte,
že se pořád toulá za horami.
Pěkně jste ji toulkám naučila.
Jiná matka, kdy by hodná byla,
na krok dceři nedala by z domu;
a vy ještě učíte ji tomu."
Zaplakala stařenka tu šedá:
„Nic mne nekárejte! Však já věru
poctivě jsem vychovala dceru,
nikdo ve světě mi hany nedá,
a vy přijdete a trestáte mne,
že jsem dceru zbožně vychovala.
Pro takové věci pro daremné,

jak vy chcete, ovšem smyslu nemá.
Však nám bylo dobře samým dvěma.
A než bych vám dceru svoji dala,
tak ji zadala bez pána boha,
ať již jinak prohřeším se spíše!“

Zarazil se sklenář, sotva dýše,
slovo vyrazit pak stěží moha
takto zvolal: „Nu, nu, dobře taky!
Však již nepřijdu na vaše zraky.
Však se s Filomenou jinde shledám;
k vůli vám jí zahynouti nedám.
Však já půjdu na pouť do Turnova!“
A tu matka chopila se slova:
„Nechejte mé dcery na pokoji!
Chcete dítě matce odervati?
Běžte, nechejte nás tady samy.
Však já promluvím s ní, až se vrátí;
dcera má se pána boha bojí.
Nehledíme setkati se s vámi,
jděte od nás! My jsme lidé jiní,
jděte, jděte od našeho prahu!“

Strnul sklenář, nevěděl, co činí,
vůkol stáli lidé, poslouchali.
„Špatná matka!“ děl a bez průtahu
obrátil se. — Večer zem již halí.
Ohledl se sklenář sestupuje
se skalnaté stráně: s černé věže,
úzká okna její, kulich štěká,
který poklad zakletý tam střeže;
sklenář zachvěl se, jak teskno mu je.
Toužnou píseň slyší z nedaleka,
širý kraj se ve tmě před ním tratí
v rovinu, jen leckde že se leskne
vody klín a výše hvězdy k jihu
velké, zlaté! I chtěl zaplakati,
tak ho jaly myšlenky zas teskné.
Do té tmy chtěl vskočit a svou tíhu
v ní i sebe ztopit. Domů! Domů!
Kudy bílá silnice se míhá
mezi dvojí řadou černých stromů,
vidět dlouhý stín, jak muže stíhá.

Oráči již v polích vypřahali
na poledne, když se sklenář z pouti
navracel. Byl celý nevyspalý —
v noci šel — a sotva moh se hnouti.
Když však spatřil stavení své pěkné,
přidal kroku, a již na dvůr vkročí,
vejde v zahrádku a mlčky klekne.
Kolem do kola pak veda oči
vzdychl blahem: „Do smrti již svojí
nehnu se již odtud, bloudek jeden!
Marnou touhou byl jsem to jen sveden.
Jenom tu se moje duše zhojí.“
Usnul zmořen mezi svými květy.
A když procítil, tak jemu bylo,
jako tomu, který před sto lety
zaspav vzpomíná, co se mu snilo.

Sklenář na zámečku hospodaří,
opět pěstí zahrádku i pole,
sklenaří a jídlo sám si vaří,
hlídá, shání, mlátí ve stodole,
nová robí vrata, tyčku k plotu,
upravuje opět polní meze,
smejčí, rovná, neštítí se potu,
a přec nouze v stavení mu leze.
On však ani chvilky nepromešká,
žádná práce jemu není těžká.

Zatím ale den za dnem se blíží
svátek Marianský narození.
Počne opět cítit, trpět tíží,
nic mu po chuti, nic k vůli není,
táhne ho to, tam kde udal vůdce,
že se setká jistě s Filomenou.
K západu se díval, složiv ruce,
každý večer v dáli zamlženou.
Pojednou ho doma všechno pálí,
nemá stání, stesk ho moří stálý,
a tak v sobotu před narozením
všechno zaopatřil, uzlík svázal,
a kam vůdce jemu poukázal,
na Turnov šel před úsvitem denním.

Když se dostal zvolna do Turnova,
na mši prodlel mnichů Františkánů,
po Filomeně se sháněl znova,
zvěděl tohle: Ráno odtud včera
procesí dvě vyšla: do Hejnice,
tam až v Němcích pod horami kdesi,
druhé za cíl mělo Vambeřice.
Každého pak na slovíčko bera
vyptával se na svou Filomenu,
hledal, pátral v poutníků těch směsi. —
Nenašel jí. Kleče na kolenu

prostřed chrámu sklamání pln, žalu,
přemítal, co činit. Prosil boha,
by ho chránil, aby u návalu
nezbloudila s cesty jeho noha.
Modlil se a zdálo se mu v snění,
že mu bůh dal tajné pokynutí,
neboť nabyl k dálné pouti chuti.
Za Filomenou chtěl bez prodlení,
doufal dohonit ji na procesí.

Na cestu se vyptal do Vambeřic,
neboť myslil, že by nešla jinam.
Tedy v stranu, kde se nebe šeřic
nejdřív nad pohorské vzchází lesy,
k modravým on mířil ku výšinám
pod Kozákov, potom v pravo za ním
přes pahrbky, skály, přes údolí,
mnohý potok přeskočil a říčku,
necítil již, zda ho nohy bolí,
vzhůru stoupal ku vysokým stráním
rozhlednout se v kraji, po nebíčku,
když mu bylo teskno v horském dole;
neviděl však nic než vrchoviny,
hory, hory, kam jen okem sáhl.
Lidé hakem příkré hačí pole.
Když se ptal jich, kudy průvod táhl,
jinak mluvili než lidé v kraji:
„Nynčko jsem jej viďal, zpívať slyšal,
ch půlseduma hodiny sem přišal.“

Odpočinul. Ó jak pospíchají.
Po tři dni jich honil po jich stopě,
dvakrát zbloudil s jich se minuv směrem.
Nyní tedy spatří Filomenu!
Zabuchlo v něm, hnulo mu to údy.
Občerstvil si nohy ve příkopě,
a již skoro samým podvečerem
musil dávat pozor na ozvěnu,
nevíť pojednou, kam dát se kudy.
V tom se zdá mu, zpěv že táhlý slyší;
po zvuku šel, a když vyšel z lesa,
ocítil se v horském ve zátiší.
Řada světel po stráni se trousí,
v blízku hučel potok v důl se nesa.
Tma už byla, když se blížil do vsi.
Tu měl býti konec jeho běhu:
stihne poutníky tu na noclehu.

Ráno těkal, hledal, ptal se lidu,
po Filomeně však ani vidu.
„Možno“ — řekli, „že je napřed třeba.“
Tak, co v uzlíku mu zbylo chleba,
chvějnou rukou krájel si a snídal
a se s nimi do Vambeřic vydal.
Za dva dni už střechu uviděli
rudou, s věží. Po schodech se vleče
s ostatními sklenář po kolenou.
Na stupni vždy otčenášek celý
a tak vzhůru došoural se kleče.
Tu se sejíti měl s Filomenou.
Oči bolely ho od hledání,
jednu tvář jen zřel zrak otupělý,
líc ta k němu s oltáře se sklání,
tam, kde lidé k svaté Panně vzhlíží.
Oči plály mu a rty se chvěly,
v úzkosti jen obličej si kříží,
chce se zeptat, stydí se však lidí,
zdali také oni tu tvář vidí.

Nenašel jí. Tu se zastesklo mu,
vše ho táhlo domů, domů, domů! —
S jakous babičkou šel do Boskova.
Z Boskova pak rychle už si skočí.
Jednu myšlenku jen v sobě chová.
Ku domovu obrací jen oči.

Po dni Matky boží narození
přišel do Boskova. A tu v řeči
domluvil se s lidmi od Jičína,
radosti pln ruce zbožně spíná,
ptá se, novéholi nic tam není,
a pak začne hovor pozdálečí,
neznajíli jakés Filomeny.
V zpomínání pustily se ženy,
vyčetly, kdo koho viděl tady,
usoudily potom dohromady,
že to jistě není žádná jiná,
než co šla dnes ráno do Zvičína.
Přišli prý sem z Němec od Hejnice,
snad, by zásluh měli ještě více,
zašli na Zvičín, pak ku Táboru.
Však je vidět na Zvičínskou horu.

Dal jim sklenář s bohem. Pod Boskovem
sedl v lese, rozhlížel se kady.
Tedy se přec sejdou dohromady!
Však již zoufat chtěl nad božím slovem.
Býti ptákem, ó již byl by u ní.
Na pařezu seděl na výsluní,

od něhož šly kořeny tak silné,
jako by to šupinatí hadi
zakousli se v kmen. Tam ptáci mladí
učili se lítat za starými.
Onde mravenci si v práci pilné
horu stavěli, a ticho všude,
že i brouka na kůře tam rudé
s dlouhatými rohy šedivými
slyšet vrzati. Les jenom šumí. —
Podhajský se zabral v těžké dumy.
Na Zvičín jda už jí nedohoní,
a pak nenajde už stopy po ní.
Aby k Táboru šel, přece neví,
zda se mu tam ona v ústret zjeví.
Pravduli však lid ten v jednom mluvil,
nesklame ho bohdá ani v druhém.
Tedy vstal a z lesních květin uvil
věnec na ruku, a vyšel z boru.
Obrátil se na Táborskou horu.
Údolím šel, polem, lesem, luhem.

Nohou pod sebou necítil skorem,
když den druhý kráčel pod Táborem.
Právě slézal se stráně an vidí
od východní strany zástup lidí.
V bílých šátkách ženy různo s muži,
jak je dlouhá cesta, tak se táhli,
korouhvemi napřed vánek mává.
Přimrazil ho k místu ten zjev náhlý,
z hrdla křik se dere, dech mu úží,
poběhne a zase posedává,
mezi ženami tu jednu hledá.
Sotva domluvil se, ruce spíná,
zasmušuje se tvář jeho bledá,
jako vodou polit při nich stane,
když mu řekli, že jdou z Olešnice.
Není procesí to od Zvičína.
Srdce sklamáním měl rozeklané.
Poutníkové v před šli zpívajíce,
on pak s nimi k vrchu stoupal zvolna.
Otupěla duše jeho bolná.
Kámen nesl vzhůru jako jiní,
co jdou vzhůru na Tábor, to činí.

Na Táboře pod kopečkem prýští
v kamení a lesním vřesovišti
studánka, v ní voda křišťálová.
Tam když měli přijít poutníkové,
jejich vůdce taká hlásá slova:

„Poutníčkové! Dělejte si křížky!“
A již každý křížek hodiv s výšky
ze dvou snítek zrobený, zda plove,
neb se potopí, se dychtiv dívá.
Taková je lidu věštba tklivá:
Po voděli plove, bude žíti;
padneli však ke dnu, naděj marná.
Všude tuší člověk smrt již stárna. —
Ale dívka z vody zvěst chce míti,
smíli ten rok myslit na ženicha.

Podhajský stál podál mlčky, zticha,
napadlo mu zkusit osud taky.
Snítky skládá křížek malý robě:
„Buď, jak buď!“ tak smuten myslí sobě,
spustil v studánku, tam schýlil zraky.
Neznamená křížku, zdali plove,
neboť náhle zjevení měl nové:
Patřila naň vodním na zrcadle
chudá líc, v ní vrásky prohloubeny,
od trudu a běd jsou tahy svadlé,
vous pak čtyry týdny neholený
plesnivé jak strniště mu stojí
struhaté. On sebe sám se bojí.
Povstal smuten, ani neznamená,
křížek ploveli, či padnul na dno. —
Často člověk osud uhod snadno.

„Ó jen přijdeli teď Filomena!“
Myslil si, výš stoupá ku Ježíši.
„Budu plakat, tolik plakat budu,
pláče mám, že snad se neutiší,
vypukneli. — Moc mám v sobě trudu.
Nechám, by mi slzy utírala,
a pak půjdem sami dva tam domů . . .
Dopomoz nám ty, Ježíši, k tomu!“

Pomodlil se v kostele a vyšel,
zas kdy zvonek a zpěv v lese slyšel.
„Od Zvičína!“ slyší, „od Zvičína!“
Hlavou kroutí, ruce pevně spíná,
srdce čím dál rychleji mu buší.
Nával šílenství jal jeho duši,
poutník poslední když přešel kolem.
Neslyšel a neviděl; šel v lesy,
klutal slova probuzená bolem,
v houští listnatém se tratil kdesi,
oči se mu slzou zalévaly,
byl by plakal. sklamán nastokráte.

A to bůh snad ved ho cestou pravou,
neboť před ním pojednou tu vstaly
tiché kopečky dva kulovaté,
celou krajinu zřel usmívavou,
jak teď na ni sluněčko se lesklo.
Ba jak světlo opřelo se ve sklo,
viděl domek, okno se v něm třpytí.
Ó teď musil se již navrátiti.

Pobožně se potom ještě modlil,
a než procesí šlo, v chrámu prodlil.
Vyšel s nimi, když se do půlkruhu
postavili zpívajíce „S bohem!“
A když potom v uklánění mnohém
zemi políbili, míří dolů
v dálku hledíce. A v nebes luhu
žluté oblaky jak rozprostřený
andělů šat bohu v cestě slavné. —
Spustil s nimi ulehčuje bolu,
jako muži níže o dva tóny,
nežli píseň, jež zpívaly ženy.
Spustil s nimi písně starodávné,
až les rozléhal se na tři hony,
až mu krůpěj na čele se leskla.
Tak si lehčí duše, když si steskla.

A jak jelen skáče po oboře,
po mezích on jako mladík spěší
ku své milé, drahocenné hoře.
„Ještě Holín, Porák!“ tak se těší.

A již pod horou stál pod třešněmi.
Ještě doskok — ve vratech stál němý,
zachytil se sloupu — byl by klesl.
Bál se po druhé výš zvednout zraky,
neboť všude nepořádek taký,
také spuštění naň zevšad zírá,
nebyl už tak silný, by je snesl. —
Viděl, viděl, když otevřel vrata,
sousedů vepř jak tam hospodaří,
chrochtá, ryje, všude samá díra,
stěny otlačeny, od příkrovu
dolů jako prapor rozepjata
za sítí síť, pavouci v nich staří
vyplašeni sem a tam se ženou,
jako při bohatém, tučném lovu.
Střecha tu a tam je rozhrabána,
ledakde zřel tyčku povalenou,
plotu kus mu odnesli snad spálit.
Nejtěžší však čekala ho rána,
když se ohlíd na zahrádku milou.
Sotva prozřel — zrak mu slzou zalit:
padlý kůl, a přes oploteň shnilou
bujný keř se tlačí. Plotu kusy
odtrhány v příkopě se válí,
štěrbinou se dobývají husy,
voňavé tam listy drze škubou.
Vrabci na stromech jak by se smáli
při svých tučných hodech. Ale dole
drůbež hojná hrudu klove hrubou,
jako pilní pracovníci pole.
Tam vždy kohout každou nohou hrábne
dvakrát v pravo, dvakrát v levo zemi,
slepicemi, jež se hřejí v prachu,
na pokřik hned obklopí se všemi,
zrnko najdeli. Však květy vábné
nemají proň ceny. Spousty nachu
s modrou květů třísní s prachem letí.
Nemoh sklenář na to pohleděti,
obrátil se na dvůr s prudkým chvatem,
jal se trhat s oken pavučiny.
Vida marnost, zase do vrat kráčí,
utírá si čelo vetchým šatem,
na sloup obličej podepřev siný
potom v hořkém ulehčil si pláči.
Jako děcku když se žíznivému
podá pít a od úst odtrhne se
džbánek s vodou, na kterou se třese,
spustí pláč a štkavé žalování,
tak se vedlo nyní asi jemu.
Nahlas plakal, hlavu v ruce sklání:
„Co jsem živ, já neplakal jsem více,
od té doby, co mi za stodolou
zabil pán bůh strom a rozbil v polou.
Hruška byla, štěp na každé snítce,
sedm bylo štěpů: muškatelky,
kozačky a panské, ovesnice,
červinky, štěp trpkých, okrouhlice.
Tenkráte jsem nářek vedl velký,
po týden jsem plakal na zahradě,
a teď plakat život budu celý.“
Při tom tiskl obě pěsti k bradě.

Tak se ve vsi o něm dověděli.

VI.

Minul rok. Již děcku zoubky tlačí,
žvatlat počne: „Táta, máma, papa!"
Dívka vede matku ke kramáři,
už jí krátká sukně nedostačí.
Hoch už biče, ruchadla se chápá,
mužům hloub se ryjí vrásky v tváři,
od desítky páté počítají.
Marné ženy trhají vlas šedý
mezi černým, nad starostmi lkají.
Babičky však řeknou naposledy:
„Tak jsme zase o rok blíže hrobu."

Na zámečku za tu krátkou dobu
na deset let všechno sestaralo,
nejvíc sklenář. Nikdo z lidí neví,
co se to s ním pojednou jen stalo.
Některý den se až do krvava
s prací lopotí a kde nic tu nic:
sklízí chrustí, vymlátí jen plevy.
Jindy ale v poli dlouho stává,
zahledí se v kopce, jež se slunic
nad krajem se v páře vyhřívají.
Zahledí se v ně, a přijde domů,
raneček si sebere a spěchá,
kam ho stále honí zvyklá těcha.
Lidé ve vsi zvyk ten jeho znají.
Hledí jen, zda nad vrcholky stromů
stoupá v poledne kouř od komína.
A když nevidí, tak řeknou asi:
„Sklenář na domov teď zapomíná,
pole hyne, nezjedná si chasy,
a sám sotva že mez pěkně srovná,
pole samo uvnitř nezděláno.
Potom, pane, žeň je ovšem skrovná.
V zahrádce pak, co urovná ráno,
rozhrabou mu kury odpoledne,
neb se nezmůže již na plot nový.
Hledá on si snad přec Filomenu,
nebo máli dobrý rozum, kdo ví?
Po poledni vždy to na něj sedne,
k sobě mluví bíle zvenčí stěnu,
nebo jde a po kopcích se vleče."
Politují lidé, pohovoří.
O cizí vždy dosti máme péče,
zvědavost svou v cizím pasem hoři.
Za ním tíhli, sám když sedal doma
mlčky, bez hnutí, leč hýbe rtoma,
někdy pláče, pak se opět směje,
much si neodhání s obličeje,
oknem otevřeným holub vletí,
po podlaze beze strachu kráčí;
slepice mu v síni hlasně kdáčí —
neslyší, neb nemůž uslyšeti:
jeho duch as dalekou měl cestu.
A když oko zazářilo v taji,
snad kdy potkaly se v nebi duše,
ohlednul se stranou po šelestu,
rety jeho něco šepotají —
ode dveří, ejhle, k němu kluše
bílá husa; hleděl na ni snivě,
nepochopil, nepoznával zvěře.
Stalo se, že kdysi odvážlivě
s oknem rozbitým šly k němu děti —
lákal je spíš pohled na strašidlo.
Jeden chlapec vešel skrze dvéře,
nešel za ním druhý ani třetí.
Nejsmělejší klouče tedy shlídlo,
kterak seděl sám tam na stolici
nehybný a stuhlý v bledém líci.
Šel blíž chlapec, za ruku ho chopil,
ale sklenář jako mrtvý stále;
hrůzou klouče vzkřiklo, utíkalo.

Jindy zase když kdos nenadále
za něčím tam přišel, s ohněm tropil
místo v plotně na plotně si topě,
neštěstí že bez mála se stalo,
pavučiny na nízkém že stropě
dolů navěšené nechytily.
A když někdy v podvečerní chvíli
k lesu zíral, jak jej temno halí,
stromů vršky příšerně se hnuly,
jak by duchové se potkávaly
na obloze, jež je rudá v půli
jako kotel měděný, když stojí
proti ohni — černých bál se chvojí,
kde to hoří, ptal se. A tak časem
divně sobě vedl. Mluvil hlasem
k sobě sám, a pak vzal uzlík s holí,
po poutěch se loudal po vůkolí.
Domů bál se, neb mu teskno bylo,
anoť na zmar přišlo jeho dílo.

A to bylo ten den před nedělí,
kdy se slaví svátek navštívení.
Po Jizeře kráčel muž a žena,
kolem ani před se nehleděli,
oba byli v hovor pohroužení.
Svatý vůdce to a Filomena.
Oba blátem brodili se ztěžka,
stopu hlubokou vždy vyšlápnuli
s pěti prsty; to je ovšem mešká,
k tomu větry naproti nim duly.
Postanula Filomena chvíli:
„Těžká cesta, sesláblá jsem k tomu,
dva dni se již postím, prosím boha,
aby mi dal jakés pokynutí,
pouť má pozemská že jde již k cíli.
Řekněte jen, kam teď mám jít domů,
kam se obrátit má moje noha?
Matka mrtva! Šla bych za ní s chutí.
Však jste svatý; vám to mohu říci:
že se modlím k Panně spomocnici
za přímluvu její, tu vám kdysi
matka boží ve snu zjeví se mi
a tak praví: ‚Jsi tu, na té zemi,
sama tak, a vím, že chtěla bysi
přijít ke mně, připravuj se tedy!
Vykonej tu ještě třicet poutí,
třicet Marianských pobožností,
lituj hříchů, modli se a posti,
až pak přijdeš ke mně naposledy.' —
Kéž se mohu z toho těla zouti!
Pouti jsem již všechny vykonala,
ještě jednu, pak mne vezme k sobě."
Takto řekla a zas v bláto sází
bosou nohu vykasavši kytli.
Ale poutník stěží vytahuje
z půdy hůl dí: „Tvoje matka v hrobě —
duše její svaté doprovází —
ty však dbej, by ještě zde ti kvitly
lepší časy, jež ti pán bůh snuje.
Nenašel tě loni v tyhle doby
od Lorety sklenář?" Dívka stane,
vrtí hlavou, dychtivě naň patří:
„Ó můj zlatý, on se na mne zlobí!"
Dí a utře zraky uplakané.
Vece poutník: „Nemysli tak, dítě!
On již také s poutníky se bratří,
není, jakým býval! Hledá si tě,
věř mi drahá! V tyhle doby loni
mluvil jsem s ním, řekl, že tě honí,
letos pak jsem setkal se s ním zase;
poutníkem se stal, je celý jiný. —
Co se trápit chcete bez příčiny?
To ti vlastně říci chci, že na se
máte čekat zítra na Loretě.
Tam vás oba Matka boží čeká.
Dělejte, co patří na člověka:
by byl šťasten zde i v onom světě!"
Vyjevila Filomena oči,
a tak radostně mu v hovor skočí:
„Bože, myslíte, že mne to hledá?
A že na mne čeká? Na Loretě?"
„Ovšem dcero, vždyť on miluje tě!"
Zarděla se děva, vždycky bledá,
ohledla se k východu a řekla:
„Den to cesty, za půl dne tam budu,
a kdy bych se na kolenou vlekla."
„To mi," vece poutník, „právě k trudu,
že tak čas je krátký na shledání;
doma nebývá, jen tebe shání.
Tamli nestihneš ho, doma není,
bojí se prý svého do stavení.
Ty dnes nedojdeš!" Však ona děla:
„Buďte s bohem! On mne chuďas hledá.
S pánem bohem! Kdy se uvidíme?"
A již sotva vůdce uslyšela,
an jí žehnal takovou řeč veda:
„S bohem jdi, a vol vždy cesty přímé!
Spěcháš dcero. Lidskou máš jen nohu,
pozor dej a pomodli se k bohu,
by ti andělská propůjčil křídla.
Hleď, Hradišťská cesta! Kráčej zvolna!
Nezapomeň, dcero, Matky boží,
bude tě zas čekat. Nedbej lidí,
neupadni ďáblu do osidla.
A kdy by tě stihla rána bolná,
přines ji zas! Tu ji člověk složí
svaté Matce, však ona tě vidí.
S bohem jdi! A kdo dřív dojdem cíle,
orodujme za sebe!"
Tak volal,
ale ona již ho sotva slyší;
rukou jednou kývá, druhou mává
k východu, kde obláčky jsou bílé.
Ani poutník slzám neodolal,
tušil, že tu ruka jakás vyšší
dívku vede a jí pokyn dává.
Rukou v dálku udělal kříž za ní,
a jda k předu dal se do zpívání.

Od Hradiště vede cesta dlouhá,
bílá cesta, stromů dvoje řady.
Po ní dívka, kterou žene touha.
A kdy by kdo sčetl dohromady
tyto stromky, nesčetl by vzdechů,
za každý vzdech „zdrávas" pro potěchu.
Pospíchala Filomena mnoho,
neb se bála, že nestihne toho,
jenž ji čeká, jenž se pro ni souží,
Tedy znova, ač se sotva plouží
hladem, chůzí vychřadlá již celá,
napne síly poslední a spěší.
Když šla již kol věže kulovaté,
na ranní v Sobotce vyzváněli,
potkávala lidi do kostela.
Čím blíž cíle, krok se stává těžší,
posedává, ruce majíc spjaté,
a zas dále nohy napne k běhu.
Za Sobotkou na návrší byla.
Opět sedla na travnatém břehu,
klesla spíše. Bylo na pohodě,
obloha se modře vyjasnila.
A tu shledla dívka na východě,
kam své zraky stále obracela,
horu zelenou se šedou kaplí.
Seskočila s břehu a se chvěla,
její nohy sotva na krok šláply,
v zemi ztrnuly jak olověné.
A tu krev jí do hlavy se žene,
zajásala, zaplakala spolu,
chtěla se jí rozskočiti hlava,
klesla k zemi, po čtyrech zas vstává
a se šourá bídně s břehu dolů.
„Matičko má! Matičko má svatá!"
modlila se nahlas. „Tak jsem blízká,
vztáhni ke mně svoje mocné rámě!
Počkejte, ach počkejte tam na mě!"
A zas zoufale se za vlas hmatá,
v ruce hrudu křečovitě stiská
jako šílená. A svatá Panna
tenkrát opět zázrak učinila.
Chtěla tomu jistě vůle božská,
že v tu chvíli od Sobotky vyjel
velký vůz a po silnici míjel
kolem dívky. Podle koní vozka
v klobouku a v krátké kamizole
z dýmky bafčil bičem popraskuje.
A ten spatřiv u příkopu dole
chudou ženskou, jež se přibližuje
ruce vzpínajíc, trh prudce koni,
že voj sama vyběhla ven z plecí,
poslouchá ji ana slze roní:
„Pro boha vás prosím, všechny svaté,
místečkali ve voze jen máte,
nemáteli, vezměte mne přece!"
Vozka dobrák pokývl jen hlavou,
dýmkou do vozu jí ukazuje,
chytl opět oprať v ruku pravou,
vůz dál hrčí, vozka pohvizduje.

A to bylo na den navštívení
Panny Marie. V ten svátek milý
mnoho lidí viděti je v poli,
v družných skupeních jak k témuž cíli
scházejí se různo po vůkolí,
ze všech stran jdou při zvonečku znění
vzhůru na kopeček ku Loretě.
Jak by bylo nebe otevřené,
a co dobrých lidí na tom světě,
to jak bílé duše teď se vznáší
k nebi výše, jež se nízko klene
nad tou horou, jež je cestou k němu,
k němuž stupeň v každém otčenáši,
kam jdou lidé davše s bohem všemu.

Sem se od severu šourá zdola
unavený poutník osamělý.
Nejde cestou, kudy lidé chodí,
bojí se jich, by ho neviděli,
neboť šat má ošumělý zpola,
patří s úzkostí, jak loket čouhá
z rukávu, že ostudu mu plodí.
Ukrývá se tedy v hustém lese,
v pravici hůl, v levé uzlík nese,
vzdychá, jak je cesta příkrá, dlouhá.
Jak by nebyla! Ty všechny stesky,
touhy, modlitby se vzhůru nosí,
těžší každá nežli kámen, větší,
kopec roste z nich v mrak podnebeský.
Že kam děcko lehko vyběhlo si,
tam ho k stáru lesní plži předčí.

Sklenář je to, celý upocený,
měl se tu dnes dočkat Filomeny.
Proto se dnes z dálných vrací poutí,
zachází si přímo na Loretu.
Pod vrškem byl. By se uhnul světu,
někde v houští chtěl si usednouti.

Neboť tam, kde bělaly se boudy
pernikářských stanů, plno lidí
sem tam tlačících se kupit vidí,
jinde jak si v dálku ukazují
kopce, města. Složil tedy oudy
unavené podál na drn hladký,
divizny kde velkokvěté bují
a kde páchnou šalvějové pruty
plné modrých květů — pastva hmyzu.
Motýlů roj hledá med v nich sladký,
pestrých jako samet nedotknutý.
Pod vlasatou posadil se břízu,
hleděl v důl, kam lesy jako vlny
vespod tmavé, po vrchu však jasné,
žlutozelené se lijí dolů;
jako prohlubeň hvozd jich je plný.
Oko nepřehledne, ale žasne.
A jak rozhlednul se vážně v kolu,
tam zřel rybník lesklý pod lesinou,
v slunci plá, div oko neoslní,
a kol vesnic obilí se vlní:
jak se říká, vlčkové v něm plynou.
To jak bůh by házel požehnání
a jím koulel po té rovné zemi
od hory až druhé hory k stráni.
Tak tu dlí nad dědinami všemi,
k nebi hledí, obláčků kde řada
bělounčkých se leskne na blankytu.
Myslil si, zda to tak nevypadá,
tolary jak ve stříbrném třpytu
vysázené na modravém stole,
jejichž okraj bleskotal se v kole.
Snad to oněch ze mzdy Jidášovy
dvacet osm peníců tam vidí. —
Zachvělo se srdce sklenářovi,
pohleděl tam vzhůru mezi lidi,
tam, kde mládenci si vybírají
srdce sladká, jež svým dívkám koupí.
Styděl se tam, že ho všichni znají,
že si budou kývat, až k nim stoupí.
Přece vstal. A rozhlednuv se kolem
spatřil níže, na břehu jak holém
ženská leze vzhůru namáhavě,
chytajíc se rukou za křoviska.
Zachvěl se, neb na její hned hlavě
šátek poznal, jejž sám kdysi koupil.
Vykřikl a trochu níže stoupil,
aby lépe přesvědčil se z blízka.
A v tom žena lící klesla k zemi.

Hned byl u ní sklenář skoky třemi,
do bledých jí zahleděl se lící.
Vzkřikli oba. — A hned Filomena
padala mu v rukou, jemu taky
klesly nohy, kleče jímal děvu
a se chvěl. Ó, kdož to může říci,
jejich ret čím asi nyní stená,
a co vidí jejich spolné zraky!
Nutili se oba do úsměvu,
úsměv nutí, srdce jim však pláče.
Na mysl jim asi přišly nyní
všechny pouti pozemské a strasti.
Mlčeli, jak slouchali by ptáče,
jež jim pělo, nechtíce ho másti.
Zaslzeli, opět na se hledli,
radost s divným steskem na ně padá;
jak pak ne: vždyť ta tam všechna vnada,
její obličej byl zhublý, zbledlý,
a šat dávno starý ošumělý.

Sklenář svraštil čelo, rty již chtěly
vytýkat jí, že tak nedbá na se,
semkl je však a se chvěje v hlase
promlouval a tiskl její ruce,
propuklo, co v dávné spalo muce:
„Filomeno, řekni, kde jsi byla?
Proč jsi ty mne opustila, řekni!
Hledal jsem tě po všech koncích světa,
toužil víc, než na má patří léta.
A snad časové teď přišli pěkní,
že ty odpustíš mi, půjdeš se mnou,
zapomeneš na řeč na daremnou,
vezmu si tě, budeš mojí ženou,
budem šťastni. Pojď a šťastni budem!“

Však ta slova trhla Filomenou:
„Kmotříčku,“ tak řekla, „dej bůh zdraví
na mnoho vám let! Tak zas vás vidím!
O již nermuťte mne starým trudem.
Zhřešila jsem tehdy, — jak se stydím!
Vlasy jsem si rvala za to s hlavy,
že jsem padla ďáblu do osidla.
Vy jste tenkrát dobře se mnou mínil,
vy jste se mi ničím neprovinil.
Proto jsem si odepřela jídla,
modlila se, až mi Matka boží
vyjevila, že hřích se mne složí.
A tak přemohla jsem v sobě pýchu —
byla vysoko — jsem prosta hříchu.“

Řekl sklenář: „Ó tak nemluv nyní!
Nebudeš mi už jen hospodyní,
budeme už navždy šťastni svoji.
Beze hříchu duch se upokojí.“
Ale ona hledíc na sklenáře,
takto sladce k němu hovořila:
„Pohleďněte, jak nám zhubly tváře.
Myslíteli, že se na nás sluší,
bychom vzali se, kdy všechna síla,
všechna čilost na těle i duši
umdlela? Už pro nás na té zemi,
kmotříčku, nic není pro nás tady.“

A zas zaplakali dohromady.

„Filomeno!“ sklenář hořekoval.
„Ó kdy bys ty, Filomeno, znala,
jak jsem toužil, jak bych si tě choval!
Žíti můžem ještě léta mnohá,
budem oba za to prosit boha —
a ty bys mne mohla opustiti?
Ó já nechci ještě z toho světa!
Hleď, jak krásný je, jak vše se třpytí.
Ne, ne! Nechci, za dlouhá ni léta.
Lépe na zemi, než v černé zemi,
kam nevnikne slunce. Úzko je mi!
Hle to nebe! Hle ty bujné stromy!“
Zahleděl se v ně, jak chtěl by s nimi
s mladistvými srůsti, zelenými,
chytit se jich, v zeleni se skrýti.

„Přijde vítr, sekera — sněť zlomí.“
„Ne, ne, Filomeno, nemluv drahá,
hleď, jak slunce zase jednou svítí!
Ještě mnoho zažijeme blaha.
Nermuť mne již, trpěl jsem již dosti.
Posaď se, tak! Neplač, povídej mi.
Viď, mám hodně vrásek od starostí?
Co je platno! Bol je vždycky zřejmý.
Jak jsi slába, nemáš také hladu?
A když ona mlčky zakývala,
tu on najde skrovný uzlík vzadu,
zvolna po sobě pak z něho vyndá
velká jabka lonské léto zralá,
z kterých ona vůdci dala — jindá.
Poznala je — hledli na se oba,
on pak takto hovořil k ní jemně:
„Zakousni si! Však je to už doba,
co je nosím po těch kopcích chodě
za tebou po dalných koncích země.
Jablka ta zrála mi jen k škodě.
Jez jen, holko, přijdouli ti k chuti,
však jsi nějak rozpálena celá,
pot ti krůpějemi kane s čela.“
A když tak ji k jídlu vlídně nutí,
vezme ona, kousne do jednoho,
uleželé bylo, sladká šťáva
jest jí jako lék. A při tom mnoho
vyprávěli sobě ze svých poutí.
Potom sklenář otázku jí dává:
„Tak mi přišlo, holko, vzpomenouti,
jak jsi tenkráte mi vyložila,
zdali u tebe má duše byla?
Neb jsem často celé odpoledne
bez ducha sám ve světnici sedal —
bez pochyby duch můj tebe hledal.
Nikdy jsi mne takto nepotkala?“

„Vídala jsem; ani ne tak ve dne,“
řekla ona, „jako za soumraku.
Vždy jsem na oči si ruku dala,
protírala, nemámli co v zraku.
Inu říkám — byl jste jako živý.
Pán bůh, pán bůh různé dělá divy!“
A zas kousla v jabko. On pak hlavou
jak by svědčil, ustavičně kýval.
V nebe zřel a myslil, tam, kde plavou
modré obláčky, že s Filomenou
šťastni spolu po nebesích bloudí.
Blaze mu, a jak se dolů díval,
jako s nebe na zem opuštěnou,
zůstal v klamu, že je v nebi, soudí.
Nebo každý zvuk, jenž přišel zdola,
jiný je než tam, je slyšen zpola,
jako zemský ohlas, pes kdy štěkne,
nebo houkne oráč. Vidět sice,
kterak lidé v polích rukou mávnou,
hlavou kývnou, slyšet jich však není.
A tak obrazy ty zraku pěkné
jako v zrcadle se jeví více,
jak dob zašlých vzpomínání dávné.
A když ve vsích dá se do zvonění,
víc než z osmi vesnic cinká v kolu —
to jsou zvuky z nebeských už luhů.
Řekl tedy: „Jaký bloud jsem býval,
když jsem pouti tobě za zlé míval!“
A v tom zachvěli se oba spolu:
Jak hlas s nebe jistě, nejináče!

Neviděli na božího sluhu,
na kazatelnu an vystupuje,
a pak v knize těmi četl slovy:
„On se béře, po těch horách skáče,
po těch pahrbcích on poskakuje
srně podobný neb kolouchovi.“

Zalekli se oba jako soudu,
jenž jde shůry nad pozemskou hroudu.
Na kolenou oba zaplakali,
slova kněze když slyšeli z dáli:
„Nebo aj, už zima pominula,
prška přestala a bouř se tiší.
Na zemi se kvítí ukázala,
doba prozpěvu již procitnula,
a hlas hrdličky se v kraji slyší.
Holičky fík pučí, zkvetlá réva
vůni vydala. Ó kéž by vstala
přítelkyně má, má krásná děva!
Pojď, má holubičko, jež jsi dlela
v rozsedlinách skalních, v příkré skrýši.
Tvář svou ukaž, ať sluch tebe slyší;
hlas tvůj sladký, spanilá jsi celá!“

Tak kněz četl, oni dva pak níže
klečeli a ruce spínajíce
štkali, plakali, a zemská tíže
jak by spadala jim s bědných ramen.—
Každým slovem plakali zas více
za knězem je nahlas přeříkali,
a když skončil, oba řekli: „Amen!“
Znovu zrození, bez hříchu, svatí
oba nyní na mši svatou chtěli.
Sklenář vstal, však ona nemůž vstáti,
sotva vypjala se na kolena
chorobna a zcela vysílena.
Tož ji zdvihl, a se podepřeli
jeden o druhého, stoupli výše,
kde kol kaple lidé ke mši pěli.
A tu oba modlili se tiše.
Filomena pak po čas ten celý
zemi líbala, kde padal na ni
kaple stín, ve zbožném šepotání.

Po mši vzpomněl sklenář na obrázky,
vybral Filomeně takovýto:
malý Ježíšek, zjev nebes lásky
v růžích, samých růžích ověnčený
držel černý kříž. On koupil jí to,
že ty růže se mu zalíbily.
A jí obrázek tím víc byl milý,
že byl dotýkáním posvěcený.

„A teď půjdem k nám a budem spolu!“

„Kmotříčku můj, co by lidé řekli!
Půjdu do Bukvice ku své tetě.
Kdy bych se tak třeba rozstonala?
Cítím slabost.“ — On však hleděl dolů,
v líci zvolna jemu slzy tekly.
„Co mi nyní po celém je světě!“
řekl jí a utřel oči skrytě.
„Snad bysi mne nyní opustila?
Pojď jen se mnou, pojď, mé drahé dítě!“

Tedy šli, však stokrát odpočali,
nežli došli lesem ku zámečku.
A když byli již jen kousek malý
a si sedli ještě do chládečku,
dívka rázem zbledla, zachvěla se,
jako mrtva klesla na drn měkký.
Zabědoval sklenář, hladil, budil,
naříkal a plakal nad ní zase,
chtěl ji donest domů — neměl síly;
a přec jeho dům již nedaleký.
O tom přemýšlel a tím se trudil. —
Rozběhl se, do vsi z lesa pílí
pro vodu a pro lidi. Již z dáli
zřel, že při zámečku děti hrály.
Když pak doběhl až před stavení,
ze vrat jemu vyšel v ústret krejčí.
Neptal se ho sklenář, jak sem přišel,
neboť viděl, že vše kol se mění,
že mu nájemník zas dvorek smejčí,
rovná zahrádku a ploty staví.
Aniž řeči krejčíkovy slyšel.
„Pojďte se mnou!“ sklenář jemu praví.
A tak spolu Filomenu v krátku
přivedli a dali do postele.
Bál se sklenář cestou nepořádku,
v jaký musí uvest Filomenu;
tu však spozoroval velkou změnu,
stavení že krejčí srovnal celé.
Blažen, šťasten šukal po světnici,
o každé měl věci něco říci,
kytky z oken vzal a ku posteli
ukazovat nosil Filomeně,
rovnal břečtan na bílené stěně.

Ptal se dívky; když jí lépe bylo,
svět se před ním vyjasňoval celý.
Také jí se v oku zrcadlilo
blaho vzácné, řídké pro ni štěstí.
Celý svět by chtěl jí nyní snésti:
vzpomněl si a skočil na zahrádku —
podivil se, vnímal zas tu vnadu
růží skvostných, plných do rozpuku.
A tu vztáhl chvějící se ruku,
rval tu krásu, ač mu při tom bylo,
jak by živé bytosti vzal žití.
Trhal růže, neušetřil žádné,
staré líce se mu zruměnilo.
To snad duchové v těch růžích skrytí
naposledy, než jim život svadne,
omamivou, rajskou dýší vůní.
Sklenář rozčilen zas k Filomeně
s květy spěchá, a když stanul u ní,
usmáli se v slzách v divné změně.
On pak růže do ruky jí dává,
kolem hlavy obkládá je snivě,
ona pak se smála přívětivě,
když on sepjav ruce stanul před ní:
„Takhle se mi vždy o tobě zdává!
Jako svatá Panna tamhle, hledni!“
Sedl k ní a zase hovořili.

Filomeně bylo volno dosti,
myslili, že slabosti to byly,
kterých brzo poklidem se shostí.
Odpoledne však si naříkala
na píchání, na bolení hlavy,
ze snu mluvila, když chvilku spala,
když se sklenář na její ptal zdraví,
ukázala, by jí obklad smočil.
Učinil tak. Horkost čím dál větší.
Chvěl se sklenář, že jí nevyléčí,
úzkost jala ho. — Tu k truhle kročil,
vyndal obrázky a na peřinu
vykládal je, mluvil k Filomeně,
a ta po chvilce tak hovořila:
„Kmotříčku, snad ještě nezahynu?
Kéž bych ještě na čas s vámi žila!
Ale tuším — slábnula jsem denně —
proto jsem se zaopatřit dala . . .
Což kdy bych vás tady zanechala?“
Zalkal sklenář, klekl u postele,
hořce zaplakal a tiskl vřele
její ruku suchou k ústům svojim.

„Nemyslete, že se smrti bojím,“
řekla pojednou zas Filomena,
„jen když jsem dnes mohla s vámi býti.
Není souzen zde nám pobyt stálý;
však tam v nebi jiné slunce svítí,
za hrobem se teprv zazelená
pravý ráj. Ó snad bychom se báli
projít hrobem, temnotou tam k bohu?
Necháme svět, půjdem za oblohu
čistí, jasní. A tam za oblakem
nad hvězdami teprv sejdeme se.
Či chtěl byste sám tu zůstat jeden
marností té zemské hlíny sveden?
Budu po vás pátrat v nebi zrakem,
až se za mnou duše vaše vznese . . .“

Plakal sklenář, plakal usedavě:
„Neumřeš mi, duše moje milá!
To ty neuděláš mojí hlavě,
aby si mne teď již opustila!“

Přišel večer, Filomena vzdychá,
sklenář obklady jen chladné dává
a zas chodí po světnici zticha,
neb u dveří šeptem radu brává.

Filomena celou noc pak pletla
divné řeči; byla u vidění,
s Matkou boží mluvila jen stále
do samého rána, v úsvit denní.
Byl rád sklenář, že se dočkal světla.
Tu se Filomena probudila,
na posteli sedla pružná, čilá,
chtěla z okna ven se rozhlednouti.
Skonejšil ji, že si lehla zase,
a šel k oknu, by jí líčil ráno:
„Již je světlo; ze vsi kouř se kroutí.
V poli tam již někdo kravky pase,
s hlavou holou — zajisté se modlí.
Dole v lukách mají posekáno.
S Tábora se mlha k nebi zdvíhá,
všechno ukazuje na pohodlí.
Do polovic jen se hory lesknou,
do polovic černé. — Hle, tam stíhá
ptáka pták a letí od Prachova,
mizí za obzor až v dáli tesknou.
Zatím leží přes Bradu v kout lesů,
kde se říká vždycky Prostřed světa,
zář přervaná stíny u Lochova.

Druhá lesů půl je ve tmě sice,
ale z nich již ve hvizdu a plesu
hejno božích ptáčat k nebi vzlétá.
Nejzáz je znát proužek od měsíce.
Ve vsi právě zvoní anděl Páně.
Zdrávas Maria! Buď zdráva, zdráva!"
Zamlčel se, sepjaté měl dlaně,
k posteli šel, k nemocné se schýlil,
na srdce jí kvapem ruku dává —
sklesl k posteli a kvílil — kvílil.

Krejčovi když přišli do světnice,
zalekli se: hospodář se strojí,
hledá klobouk a hůl dobrou svoji,
třeští zraky maje zbledlé líce,
a když vešli, na ústa prst klade
a jim ukazuje ku posteli:

„Probuďte ji, ať již vstává přece!
Bože, bože, stvoření to mladé!"
Plakal tak, že sami oslzeli.

„Již je mrtva!" krejčí ženě vece.
„Bůh jí tam dej věčné radování!"
Krejčí s ženou v modlitbě se sklání

Od té doby chodí po okolí
s kytkou v ruce a se starou holí
onen poutník smutný, pomatený.
Bůh mu dej, by po té zemské pouti,
po čem touží, mohl dosáhnouti,
aby došel svojí Filomeny.
Vy pak, kdo se potkáte s ním tady,
mějte útrpnost, by nemřel hlady,
dejte chleba, ukažte mu cestu!
Jde si chuďas, jde si pro nevěstu.

Rozhledy na poli technickém.

Podává

Ladislav Hajniš.

Elektrická doprava.

Před více než dvěma roky (dne 1. dubna 1880) vypsal jsem v Národních Listech projekt nadulični elektrické dráhy v Berlíně. Návrh tento, jak čtenářům našim od jinud známo, nedošel provedení; namítánoť zejmena, že by drahou na vysokých sloupech zřízenou byla znešvařena nejkrásnější třída Berlínská. Tím ovšem zmařena krásná příležitost k rozsáhlejšímu pokusu elektrické vozby v poměrech každodenní praxe, ale podnikavost Siemensova nedala věci usnouti, a dnes jest v Berlíně zavedena elektrická vozba na dvou tratích, arci v poměrech skromnějších než navrženo v projektu původním.

Však také mimo Berlín provozuje se elektrická vozba, na drahách ovšem hlavně průmyslových, tak že možno říci, že doprava elektrická — ač zápasí ještě s mnohými obtížemi — vystoupila již z oboru pouhého zajímavého pokusu a octla se na stupni praktického vývoje.

Chtěje stručně vylíčiti přítomný stav tohoto vývoje pominu mlčením elektrické dráhy na výstavách v Berlíně a ve Vídni,[1]) o nichž se již svým časem zmínka stala, a přistoupím hned k popisu tratí rázu více praktického.

Tu dlužno zmíniti se především o elektrické tramwayi zřízené ve spojení s výstavou v Paříži r. 1881. Jak známo, byla tato výstava umístěna na Polích Elysejských v Palais de l'Industrie, v budově to

[1]) Dráhy ty měly ještě povahu hraček.

zřízené r. 1855 za účelem světové výstavy Pařížské. Z Place de la Concorde, kde za veliké revoluce guillotina stínala hlavy „podezřelých,“ jde kolej tramwayová k jmenovanému právě paláci průmyslovému, a na této trati sdélí asi půl kilometru jezdil po dobu výstavy obyčejný tramwayový vůz zřízený pro dopravu elektrickou. K vedení elektrického proudu bylo užito kovového vodiče neseného na tyčích, které byly postaveny podél trati. Za vedení zpáteční sloužily původně koleje, protože se však ukázalo, že prach a bláto na nich se hromadící účinku byly na závadu, zavěšen vedle prvního ještě vodič druhý pro proud zpáteční. Na obou vodičích byly umístěny malé pohyblivé vozíky „kontaktní,“ které pomocí vodicích lan byly spojeny s indukčním strojem na voze tramwayovém. Těmito lany, vozíky kontaktními a vodiči umístěnými na tyčích podél trati byl tramwayový vůz ve stálém elektrickém spojení se strojovnou, kde elektřina cestou mechanickou byla vyvinována spůsobem známým.

Pokud vím, byla tato Pařížská trať první *tramwayí* elektrickou, t. j. první *pouliční* tratí s vozbou elektrickou.

Současně s tramwayí Pařížskou zařídil Siemens elektrickou dráhu v Berlíně. Dráha tato, asi $2\frac{1}{2}$ kilometru dlouhá, jde od stanice Anhaltské dráhy ve vsi Lichterfelde u Berlína ke kadetní škole v témže místě. Vozy na této dráze jezdící mají tvar obyčejných vozů tramwayových a mohou pojmouti po 26 osobách. Za elektrické vedení slouží zde *kolej*, a sice jde proud jednou kolejnicí od strojovny k vozu, druhou pak zpět. Spůsob ten — který, jak jsem již pravil, v Paříži se neosvědčil, — jest zde možný, protože trať není provedena co *tramway* (totiž s kolejemi ležícími v rovině obyčejné ulice neb vozové cesty), nýbrž co samostatná dráha s kolejí vyvýšenou, kde tedy povrch kolejí snáze může býti udržen v čistotě. Přece však i zde — zejmena za vlhkého počasí — vyskytují se obtíže ve vedení proudu. Trať má jen nepatrné stoupání a mírné křivky; rychlost jízdy jest obmezena policejním nařízením a nesmí překročiti 20 kilometrů v hodině,[1]) kdežto prý jest možno jeti i rychlostí 30—40 kilometrů. Vozba na této dráze byla zahájena dne 16. května 1881.

Zdar, jehož dodělala se dočasná elektrická vozba na obyčejné trati tramwayové v Paříži, byl pobídkou k zavedení pravidelné elektrické dopravy na jedné z tramwayových tratí Berlínských. Trať tato vedoucí od Charlottenburské stanice na tak zvaný Spandauer Bock jest asi $2\frac{1}{2}$ kilometru dlouhá a má značné stoupání, tak že vozy tramwayové užívají zde přípřeže. Vozy tyto jsou dvojí: menší o jednom koni a větší o dvou koních. Dva z menších vozů, které mohou pojmouti po 26 osobách, zřízeny byly na vozbu elektrickou a konají službu zároveň s vozy ostatními. Ale tato doprava elektrická jest posud obmezena na všední dni; v neděli a ve svátek, kde frekvence na této trati je velmi silná, děje se vozba pouze konskými silami, protože zařízení elektrické posud není dosti spolehlivé, a každé přerušení jízdy při silném návalu obecenstva by bylo dvojnásob citelné. Elektrická

[1]) *Největší* rychlost vlaků železničních obnáší 90 kilometrů v hodině čili 25 metrů v sekundě.

doprava zahájena na této trati dne 1. května 1882. Vedení proudu děje se zde v podstatě týmž spůsobem jako na výstavní trati Pařížské, pouze detaily jsou poněkud změněny.

Na základě zkušeností nabytých v Paříži a v Berlíně možno pronesti úsudek, že elektrická vozba na tramwayích je *prakticky možná;* rovněž není pochybnosti, že tento spůsob vozby — právě pro trati vnitroměstské poskytuje mnohé výhody proti dopravě parní a že jediným konkurrentem jejím jest stlačený vzduch. Avšak zároveň nelze si tajiti, že v *přítomné* formě své elektrická vozba má ještě mnoho vad, které dříve musejí býti odstraněny než bude možno pomýšleti na obecnější zavedení elektřiny na tramwayích.

Hlavní vada bez odporu spočívá v obtíži spolehlivého *vedení elektrického proudu.* Vedení kolejemi nehodí se pro dráhy pouliční, vedení pomocí vodičů zavěšených na tyčích, které jsou postaveny podél trati, netoliko jest nepěkné (ano mnohdy by ani provedeno býti nemohlo), ale není — aspoň jak posud bylo provedeno — ani dost spolehlivé. Vedení *podzemní*, pokud mně známo, posud nebylo nikde provedeno a setkalo by se zajisté s obtížemi ještě většími než vedení vzdušné. Při čilém ruchu, jaký dnes panuje na poli konstrukcí elektrických, smíme ovšem očekávati, že obtíže ty brzo budou přemoženy. Můžeme ostatně již dnes konstatovati pokus v tomto směru, a sice pokus, který připomíná poněkud protnutí gordického uzlu, neboť směřuje k tomu, aby vedení úplně bylo *odstraněno.* Nemusím zajisté ani dodati, že mluvím o *podružných bateriích.*

Jak čtenářům našim s dostatek známo, jsou podružné baterie jednoduché přístroje, jimiž se elektřina může jaksi nahromaditi, jsou to tedy — dovolenoli užiti takového názvu — *reservoiry* pro elektřinu. Představímeli si pak strojovnu, ve které elektřina pomocí strojů indukčních vyvinutá hromadí se ve přenosných bateriích podružných, seznáme ihned, že třeba jen jistý počet těchto „nabitých“ baterií přenesti na tramwayový vůz opatřený dynamoelektrickým strojem hnacím, aby tento vůz byl opatřen zásobou hybné síly na delší dobu. Zásoba ta musí býti ovšem dosti veliká, aby vystačila až do návratu vozu ke strojovně.

Zde tedy odpadá všeliká potřeba vedení elektrického, a vůz takový může jeti po libovolné koleji tramwayové.

První toho druhu pokus proveden byl dne 10. června 1881 v Paříži, kde tramwayový vůz opatřený stošedesáti Faureovými podružnými bateriemi vezl 40 osob z Place du Trône na boulevard Lenoir a zpět. Pokusná tato jízda trvala asi hodinu a byla provedena v noci. Praktického použití došel tento spůsob elektrické vozby na tovární trati bělidla v Breuil en Auge. Zde lokomotiva zásobená šedesáti podružnými bateriemi vleče po trati vlak, jímž dopravuje se plátno, a uvedený počet baterií stačí asi na hodinu při plné práci lokomotivy.

Není ovšem možno říci již nyní, máli toto upotřebení podružných baterií budoucnost, nedá se však upříti, že je to důmyslný spůsob odstraniti obtíže, jež vyskytují se při vedení elektrického proudu ze strojovny k vozu na trati. Podstatnou vadou podružných baterií jest značná jich váha; při pokusu Pařížském ku př. vážily baterie 1400

kilo, a 60 baterií na lokomotivě v Breuil en Auge má váhu asi 500 kilo. Tak značná váha baterií přitěžuje ovšem netoliko vozbě samé, ale ona jest i velikou závadou při nutném vystřídání baterií vyčerpaných za baterie čerstvé.

Nepodal jsem arci v krátkém tomto nástinu popis všech provedených pokusů a činných tratí, což nemohlo býti ani mým úmyslem. Postačí zajisté, dodámli všeobecně, že v Německu, Holandsku i v Irsku užívá se elektrické vozby k účelům průmyslovým a že — jak skoro samo sebou se rozumí — projekty nových tratí elektrických každým dnem se množí. Připomínám jen projekt dráhy s elektrickou vozbou pro Mödling u Vídně. Zajímavější pro naše čtenářstvo, než uvedení dlouhé řady projektů, bude snad několik dodatečných slov o elektrické dopravě *na vodě*.

Již v letech 1838—39 slavný učenec *Jacobi* plavil se v Petrohradě po Něvě na loďce, jejíž hybnou silou byla elektřina vyvinutá ovšem — jakž tenkráte ani jinak býti nemohlo — bateriemi lučebními. Pokus ten zůstal bez praktických výsledků, neb elektřina lučebně vyvinutá jest příliš drahá. Když pak zdokonalením strojů indukčních silné proudy elektrické došly upotřebení ve všední praxi technické, zůstal pokrok ten bez vlivu na plavbu, protože elektrický proud mechanicky vyvinutý není *pramenem*, nýbrž jen *nositelem* hybné síly. Upotřebení elektřiny ku pohybu lodí bylo by tedy — jako u tramwayí — vyžadovalo jakéhosi spojení mezi lodí a pobřežní strojovnou. Spojení takové, obtížné při dopravě pozemní, bylo u plavby skoro nemožné, a pokud vím, také nikde nebylo provedeno.[1]) Teprve vynalezením neb lépe řečeno zdokonalením podružných baterií umožněno také lodím, aby užily elektřiny mechanicky vyvozené ku svému pohybu. V skutku také r. 1880 *Trouvé* plul na Sekvaně v Paříži na loďce, jejíž hnací šroub byl pohybován dynamoelektrickým strojem čerpajícím elektřinu z nabitých podružných baterií Plantéových umístěných ve trupu lodním.

Podobně sestrojena jest loď, kterou v Londýně postavil na Temži inženýr *Reckenzahn*. Malá tato lodice, zovoucí se Electricity, má délky as $7\frac{1}{2}$ metru a ponor 60 centimetrů. Vrtule jest hnána dvěma stroji dynamoelektrickými, jimž elektřina přivádí se ze „zásobárny“ čtyřiapadesáti podružných baterií vážících asi 1000 kilo. Při pokusné plavbě konané dne 28. září 1882 dosaženo rychlosti as 4 metrů v sekundě,[2]) při čemž na lodi bylo umístěno jen 45 baterií (vážících asi 830 kilo). Plavby súčastnily se 4 osoby, kdežto loď může pojmouti celkem 12 osob.

O elektrické plavbě nemůžeme ovšem ještě říci jako o vozbě elektrické, že vstoupila ve stadium praktického vývoje, ona posud je pouhým dosti nesmělým pokusem. Možno si však mysliti, že upotřebením podružných baterií mohla by elektřina pro drobnou plavbu říční nabyti jisté důležitosti. Pro plavbu velikou — pokud dnes souditi můžeme — elektřina se ovšem nehodí.

---

[1]) Nejnověji něm. inženýr Schaltenbrand uveřejnil návrh, dle něhož by lodi měla býti přiváděna elektřina lanem.

[2]) Rychlost parníků může býti arci značně větší, 6—10 metrů v sekundě. Elektrická loďka Jacobiho plula rychlostí pouze jednoho metru v sekundě.

Čerstvé rovy.

Píše

setník prof. **Ferd. Čenský.**

Nenadálým úmrtím slečny Emilie Bekovské divadlo naše pozbylo jedné ze svých čelných sil uměleckých, o níž jsme měli za to, že vstoupí ve šlépěje zvěčnělé umělkyně naší Anny Kolárové. K lítosti divadelního obecenstva byla náhle a příliš záhy ze středu našeho vyrvána.

Pocházejíc z měšťanské rodiny Karlínské Emilie Bekovská (vlastně Betkova) jevila již jako mladé děvče náklonnost k jevišti a v letech šedesátých přistoupila jako člen k divadelní společnosti Wahlburga Veseckého. Odešedši od společnosti dala se engažovati při divadlech Vídenských ve předměstí Josefově a nad Vídeňkou, pak při německých divadlech v Bukurešti a v Odése. Ani tu nezůstala dlouho; odebrala se do Berlína k divadlu Fridrich-Wilhelmstädtskému a potom Krollovu, ano zabloudila až do Ruska, do Rigy. Když po odchodu paní Šamberkové v úlohách oboru jejího mezera nastala, správa divadelní povolavši r. 1878 slečnu do Prahy, engažovala ji již po prvním jejím vystoupení (v Dumasově Cizince) pro obor dám salonních a heroin při našem jevišti, kde s malou přestávkou až do 12. září l. r. potrvala. Trpíc od nějakého času nebezpečným neduhem, odjela dne 29. září do Vídně, jelikož lékaři uznali, že jest operace nevyhnutelna; tuto sice dr. Albert šťastně vykonal, ale již 4. října nastal rozklad krve a slečna za příčinou toho skonala dne příštího.

Jsouc pouze neplná čtyři léta členem zemského divadla českého, zvěčnělá vytvořila přece četnou řadu úloh charakterních, jako ku př. v Kolárově Mageloně, Vlčkově Elišce Přemyslovně, Bozděchově Z doby kotillonův, v Durdíkově Karthagince, Vrchlického Drahomíře, Schillerově Stuartce a Panně Orleanské, v Shakespearově Králi Learu a Hamletu, v Dumasově Cizince, Levobočku a i jiných. Od prvního vystoupení až po den svého z Prahy odchodu Emilie Bekovská skvělou svou hrou, imposantním svým zevnějškem, elegancí své toalety a neméně i svou pilností a důkladným jedné každé úlohy prostudováním zjednala sobě přízeň navštěvovatelů divadla. Jejím úmrtím stihla naše divadlo ztráta velmi citelná.

Ve Strážnici na Moravě zemřel dne 20. října 1882 český spisovatel, gymnasiální profesor J. Jan Vítek. Před několika lety napsal tragédii Aman a poslal ji do konkursu pro národní divadlo; porota ji uznala za práci pozoruhodnou. Za mladých svých let Vítek psával drobné básně, v časopisech porůznu uveřejňované.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. listopadu 1882.

Český sněm: nové německé divadlo v Praze, odpověď vlády o změně volebního řádu, rokování o zemském rozpočtu, předloha školská, uzavření sněmu. — České školy v Dolních Rakousích. — Dr. Kronawetter. — Atentáty v Spljetu. — Atentát na krále Milana. — Volby v Prusku a v Italii.

Sněm český ukončen byl rozhodnutím císařským 23. října, o den dříve, než se předpokládalo. Ačkoliv sněmovní činnosti popřává se příliš málo času, přece tentokráte časné uzavření sněmu bylo v celé zemi přijato s uspokojením. Neboť překažen tím záměr, jenž za slušných parlamentárních poměrů by byl nemožný, a jenž také nemálo pobouřil mysli českého obyvatelstva. Dne 19. října schválen bez rokování a vložen do rozpočtu obnos 363.669 zl. na německé zemské divadlo v Praze, ačkoliv i mezi německo-ústavověrnou většinou sněmovní závažné hlasy se ozývaly jak proti výši obnosu toho, tak proti nedostatečnosti účetních výkazů. Ze strany české nestal se v této věci nižádný odpor. Zatím však ve vší tajnosti připravoval se požadavek nový na zbudování druhého a velikolepějšího německého divadla v Praze, požadavek, kterýž vyplněn býti měl cestou rozpočtu, při níž není potřebí formy zemského zákona a sankce panovníkovy. Dne 20. října předloženy zemskému výboru hotové již smlouvy na zakoupení pozemku v místech Novoměstského divadla, úplně vypracované plány a rozpočet na 800.000 zl., kterýž nad to ještě nikterak neposkytoval jistoty, že dostačí. Přes odpor a protest českých členů zemského výboru schváleno vše šmahem a celá potají vypracovaná osnova přijata za předlohu zemského výboru. Ve schůzi sněmovní téhož dne zemský maršálek kníže Karel Auersperg ihned předlohu tu položil na zejtřejší denní pořádek a spolu zařídil, aby přes noc byla vytištěna. Jak neobyčejný tento požadavek tak celý způsob jednání vzbudily pohoršení nejen v kruzích poslaneckých, ale i ve všech vrstvách obecenstva. Dne 21. října předloha přikázána byla výboru pro rozpočet, kterýž ji nazejtří vyřídil vzdor důraznému ohrazení menšiny, sedmi českých členů. Většina výboru usnesla se odporučiti sněmu předlohu k přijetí. Menšina odvolávajíc se, že přirážkami zemskými jest na poplatníky uvaleno již velmi těžké břemeno, že veliké živelní škody letošního roku venkovské obyvatelstvo přivedly v těžkou nouzi, že navrhované druhé německé divadlo nemá míti za účel ušlechtilé umění dramatické, ale hovění zvědavosti a poskytování příjemné zábavy, a posléze, že české obyvatelstvo k ukojení národních tužeb svých v příčině divadla přineslo oběti do milionů jdoucí a o letní své divadlo samo se stará: usnesla se navrhnouti odročení a odporučiti vrácení předlohy zemskému výboru. Zemský maršálek pořídil sice opět přes noc tisk zprávy výborové a dal ji dne 23. doručiti poslancům, aby dne 24. mohla býti vyřízena. Avšak chvat ten byl již zbytečný. Místodržitel baron Kraus přečetl rozhodnutí císařské o ukončení sněmovního zasedání, čímž odpadla schůze dne 24. a s tou i tuhý boj proti přehmatu většiny.

Poslední schůze sněmovní byla významna též tím, že místodržitel jmenem vlády odpověděl na dotaz českých poslanců dne 17. října po-

daný. Vláda postavila se zcela na stanovisko, jež v dotazu čeští poslanci zaujali, a dala v odpověď: „Prohlédajíc k uznané potřebě odpomoci vadám a nedostatkům volebního řádu zemského a prohlédajíc ku změně volebního řádu na říšskou radu, vláda vynasnaží se, aby vady volebního řádu byly odstraněny a aby volební řád do zemského sněmu království českého uveden byl ve shodu se změněným volebním řádem do říšské rady.“

Velmi živé rokování rozpředlo se o *zemském rozpočtu* a vládní předloze o *zrušení práva postihacího* pro školní plat na obcích domovských. Zahajuje rokování dr. Mattuš označil stanovisko českých poslanců jak k rozpočtu tak k celému nynějšímu sněmu těmi slovy: „Spatřujeme před sebou sněm na základech starých, zpuchřelých, novými řády překonaných: sněm, jenž není výrazem většiny obyvatelstva, sněm, jenž správní záležitosti na spůsob mrtvého stroje vyřizuje, prostý všelikého počinu . . . Choroba starců zachvátila toto shromáždění, a nynější sněm stal se anachronismem v politickém zřízení našeho mocnářství. V takové situaci počínáme rokování o rozpočtu na r. 1883. Ani v přijetí jeho ani v zavržení nevidíme politickou akci . . . S klidem budeme čekati dalšího rozvoje věcí, kterýž přirozenou nutností většině obyvatelstva dá většinu sněmovní.“ — Rozpočet zemský na r. 1883 přijat s těmito obnosy: Výdaje 7,661.524, příjmy z fondů 765.957, výnos z prodeje 5% státních obligací 335.000 a úhrada schodku přirážkou 28 kr. z každého zlatého přímých daní, mimořádnou přirážku v to počítajíc, úhrnem 6,670.457 zl.

Vládní předloha *školská* měla za účel zničiti dosavadní spůsob vybírání školního platu na národních školách a odpomoci mnohým při tom příkrostem. Podstata její jest, aby obec vybírala školné a odváděla okr. školní pokladně paušální obnos, který zemská školní rada vyměří na dobu tří let; obci pak aby ponecháno bylo osvobozovati mládež od placení školného. Předlohu tuto hájili pouze čeští poslanci. Většina učinila a přijala podstatnou změnu v ten spůsob, aby ne obec, ale místní školní rada osvobozovala od placení školného. Většinu vedl při tom ohled na německé školy v Praze a jiných českých městech, kde obecní zastupitelstvo jest české, ale v místní německé školní radě vládnou Němci. Usnešeno tak vzdor pádným důvodům zpravodaje menšiny, prof. Kvíčaly, kteréž v celém rozsahu a plném znění místodržitel jmenem vlády přijal za své.

Sněm zakončen byl tenkráte beze všech obvyklých formalit, jež zemský maršálek k vůli oposiční demonstraci předešel, ujav se sám slova závěrečného.

Téměř veškery minule zde uvedené předlohy a návrhy ostávají nevyřízeny pro příští zasedání. Potřeba delší a zdárnější činnosti sněmu českého jest naléhavou. Avšak zároveň nemůže býti nikoho tajno, že sněm v nynějším svém složení nikdy nevyvine onu plodnou činnost, která jest zemi tak žádoucí ano nezbytná.

Zvláštní důležitost pro zápas náš za českou školu mimo obvod Čech a Moravy má *rozsudek říšského soudu* ve Vídni vynesený dne 20. října na stížnost dvou českých obcí v Dolních Rakousích, Poštorné a Lohovce, v příčině ministerského nařízení, aby vyučovalo se tam

i náboženství jazykem německým. Říšský soud rozhodl, že ministerium vyučování tímto nařízením porušilo čl. 19. státních základních zákonů, a doložil, že veskrz české vyučování a nikoliv jen výpomocné jest nezadatelným právem ústavním. Bohužel, že rozhodnutí to má dosud jen význam akademický, an zástupce ministeria, dr. Spaun, již před vynesením rozsudku prohlásil: „Nechať dopadne jakkoliv, vláda jenom to učiní, co uzná za prospěšné pro blaho obyvatelstva. A to jest znalost němčiny." Říšský soud jest sice nejvyšší ústavní soudní institucí, avšak nemá moci učiniti své rozhodnutí skutkem. Bez moci té byl by však institucí pouze theoretickou.

Živlu českému v Dolních Rakousích věnovalo se dosud příliš málo pozornosti, ač jest dosti četný. Dle posledního popisu obyvatelstva zaneśeno mezi 2,169.032 obyvateli Čechů 61.257. Avšak v dobré jest paměti, kterak popis ten se dál, kterak šmahem přepisován místo jazyka českého jazyk německý, tak že sám ministr Pražák musil se dovolávati zakročení předsedy ministerstva, aby městský úřad Vídenský nesměl jemu škrtnouti přiznaný český jazyk obcovací. Tisícům jiných Čechů arci nepodařilo se to, co ministrovi. Nejen v Poštorné, Lohovci a okolních obcích žijí Češi, ale i při hranicích českých v někdejším Vitorazsku na řece Lužnici, kteréž druhdy náleželo k Čechám. A což kromě Vídně v Meidlinku, Gaudenzdorfu, v Šestidomech, Pětidomech, Rudolfsheimu, Otakrinku, Hernalsu, Währinku, Jedlersdorfu, Simerinku a Inzersdorfu!

„Boj proti počeštění!" bylo jedním z hesel, která za dnů právě minulých ve Vídni nad míru hustě a hlučně byla pronášena. Však nešlo tu o ty statisíce českého lidu, jež tvoří podstatnou část Vídenského obyvatelstva, nýbrž jen o jedno poslanecké místo Vídenské, jež po celou řadu let zastával dr. *Kronawetter*, muž v každém ohledu vynikající. Jsa bystrým politikem, horlivým demokratem a upřímným Rakušanem, vystupoval při každé příležitosti důrazně proti fakciosním ústavověrcům, jejich farisejskému lžiliberalismu, jejich převrácené soustavě, jejich hnusné korrupci a jejich neomalenému prušáctví — za to však dovolával se pořád skutečné svobody, hájil potřeby konečného smíru mezi národy rakouskými a přál tudíž rovnému právu jejich. Protivníkům jeho bylo to tím nesnesitelnější, že se to dělo od zástupce hlavního města, „veskrze německého!" Zvrhlé časopisy Vídenské si od drahné doby proti Kronawettrovi vedly s pravou zběsilostí, vymýšlejíce si na něj všeliké hanebnosti ano zločiny, jakož jest již ušlechtilým obyčejem jejich. Kronawetter odvolal se konečně ku svědomí lidu Vídenského, doufaje, že čest jeho proti nezřízeným útokům židovské žurnalistiky zaštítí; podal žalobu na denník Neue freie Presse — avšak porota vyřkla, že redaktor jest nevinen. Tím viděl se Kronawetter pohnuta ke kroku, jehož velice litovati dlužno: složil svůj mandát na říšskou radu. Předseda její, dr. Smolka, hleděl jej od úmyslu takového odvrátiti, ale Kronawetter setrval na tom, aby voličové novou volbu osvědčili, zdali ještě nezkrácené důvěry jich požívá čili nic. Dne 8. listopadu se nová volba odbývala. Až do posledních dnů zdálo se jisto, že Kronawetter při ní opět zvítězí. Tu však fakciosové napjali všecky síly, žádný prostředek nebyl jim dost špatný, aby voliče obala-

mutili a Kronawettra očernili, jmenovitě i proto, že prý jest stoupencem Čechův. Kronawetter skutečně podlehl. „Deutsch national, nicht czechisch feudal — bündig und kurz: wählt Dr. Stourzh!“ za tohoto válečného pokřiku obdržel Stourzh většinu hlasův, prohlásiv za svůj politický program: svrhnutí nynějšího ministerstva. Nemalou sensaci způsobila okolnost, že jej volilo i mnoho státních úředníkův . . .

Spojenci ústavověrných proti Slovanům v Dalmacii, italianissimi, nemohou se spřáteliti se skutečností, že nikoliv nepatrné menšině, ale jádru obyvatelstva přísluší právo zastupování v městech a okresích. Těžce zejmena nesou poslední porážku svou ve Spljetu. Fanatism jejich dosáhl zde té míry, že pokoušejí se vražednými atentáty zmařiti zákonné volby. Jeden učinili na dr. Bulata, druhý na okresního hejtmana barona Konrada (8. listopadu). Prvním mělo býti zmařeno ustavení se nového národního zastupitelstva, a druhým přijetí slibu od téhož zastupitelstva. Kule z revolveru zasáhla sice oděv bar. Konrada, avšak neublížila mu. Krom toho došlo ke krvavým útokům dne 12. listopadu večer po hostině na počest nového měšťanosty dr. Bulata dávané. Používajíce noční tmy vrhali se od Italů najatí zlosynové na chorvátské předáky a některé zranili. Spljetskému advokátu dr. Karamanu zasazeno bylo od čtyř neznámých mnoho ran hrotem a noži, jakýs rolník byl těžce raněn nožem do hlavy, a též někteří strážníci byli zraněni.

V mladém království srbském stal se dne 23. října *atentát na život krále Milana.* Když se ze své rakouské a bulharské cesty vrátil do Bělehradu a s chotí svou vstupoval do hlavního chrámu, střelila na něho dvakráte z revolveru Helena Markovićová, vdova po plukovníku Markovićovi, jenž pro vzpouru Topolskou r. 1876 byl jat a později odsouzen k smrti i zastřelen. Král nebyl zasažen. Pachatelka dopravena do vězení. Několik osob z blízkého jejího příbuzenstva bylo sice zatčeno, avšak vyšetřováním nezjistilo se dosud nic více, než že Markovićová chtěla se mstíti za smrt svého manžela. Jest to také zcela přirozeno. V povaze lidu srbského jevil se vždy odpor proti všelikým atentátům. Vraždy politcké jsou mezi Srby i Bulhary věci neznámou. Předchůdce Milanův, kníže Michael, padl sice r. 1868 v Topčideru rukou vražednou, avšak atentát ten nebyl dílem srbským. V blahopřáních králi k zachráněuí súčastnil se též jednomyslně celý národ, ačkoliv velikou většinou jest v oposici proti vládě konservativní, kteráž proti mysli jeho uzavřela s Rakouskem smlouvy obchodní a železniční.

V jisté třeba ne přímé souvislosti s atentátem jest *krise ministerská,* která v Srbsku propukla. Král používaje blahopřání strany, kteráž byla u vlády po celou dobu války východní a nemalé získala si zásluhy o vývoj a rozkvět Srbska, jednal s vůdcem jejím, známým státnikem Janem Ristićem, aby společně s konservativci zřídil novou vládu, čemuž ale Ristić z důvodů snadno pochopitelných se vyhnul. On a celá strana národní shledává těžiště a oporu srbského státu na Balkánském poloostrově, kdežto nynější vláda hledala ji a nacházela za Dunajem i Sávou, v Rakousku. Jsou tudíž mezi oběma neshody zásadní, krom toho i příkré protivy osobní. Vláda Piročancova, v nížto Garašanin jest hlavní osobou, trvá sice dále, však krise tím nepominula,

nýbrž jest jen odročena. Král vyjednával ještě s vůdci radikální strany, ale povolání jich k vládě jest nemožno. Pravdě podobný konec krise bude as dříve neb později ten, že Ristić sám zřídí novou vládu.

V Prusku vykonány byly dne 28. října nové volby sněmovní, ve kterých konservativci, t. j. vlastní strana Bismarckova, dosáhli poměrně největšího úspěchu. Ze 433 poslanců sněmu pruského připadá na konservativce 129, na svobodné konservativce 55, na katolický střed 97, na Poláky 18, Welfy 4, Dány 2, národní liberály 67, liberální jednotu 20 a na pokrokáře 38 mandátů. Několik zbývajících poslanců nenáleží k žádné straně. Nejhůře pochodili při volbách národní liberálové, na nichž mstí se politická jejich nerozhodnost. Poměr stran jest takový, že žádná nemá většinu. Hlavní oporu pro politiku svou bude míti říšský kancléř jako dříve v konservativcích, a potřebnou většinu bude as nacházeti dle potřeby někdy pomocí středu a jindy pomocí národních liberálů. Parlamentární vládu s určitým programem a spolehlivou většinou sněmovní neměl ostatně Bismarck nikdy na mysli. Pruský sněm zahájen byl dne 14. října trůnní řečí císaře Viléma.

Dne 29. října konány též v Italii volby sněmovny poslanecké na základě nového zákona, kterýž značně rozšířil právo volební. Obavy, že z volebního osudí vyjdou též strany jednotě italské nebezpečné, neosvědčily se. Celkem zvítězila velikou většinou ministerská levice.

Opravy. V letošní Osvětě na str. 582 řádku 26. shora čti: do *1000* grošův; — str. 583 řádka 22. shora čti: do školy *ne*chodí; — str. 590 ř. 10. shora čti: m*í*sta; — str. 962 ř. 13. zdola čti: Presl*av;* str. 967. ř. 19. zd. čti: nápisy armenskými a *hebrejskými;* str. 972. ř. 4. shora čti: mezi zelení*m;* 975 ř. 10. sh. čti: Para*p*an, ř. 14. zd. čti: nevída*ní;* str. 1046 ř. 23. sh. čti: Pustovoděra*d*ské; — str. 1047 ř. 8. zd. čti: *o*rel; — str. 1048 ř. 9. sh. čti: P*ú*tníka.

Obsah dílu druhého.

Widener Library
4 095 047 023